

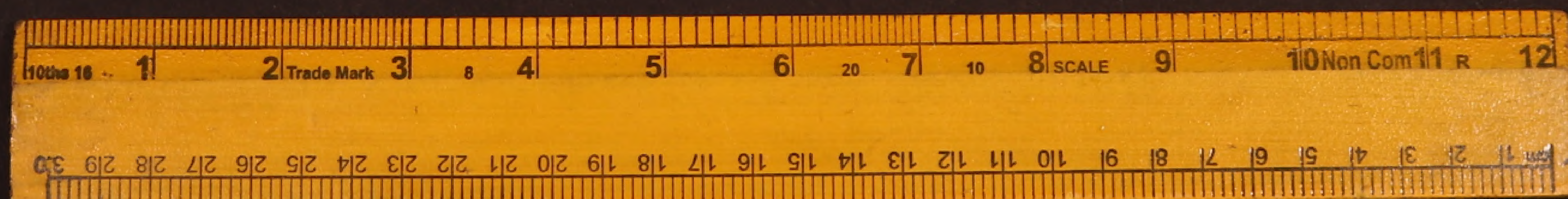
206

गुणवत्त्वपत्र

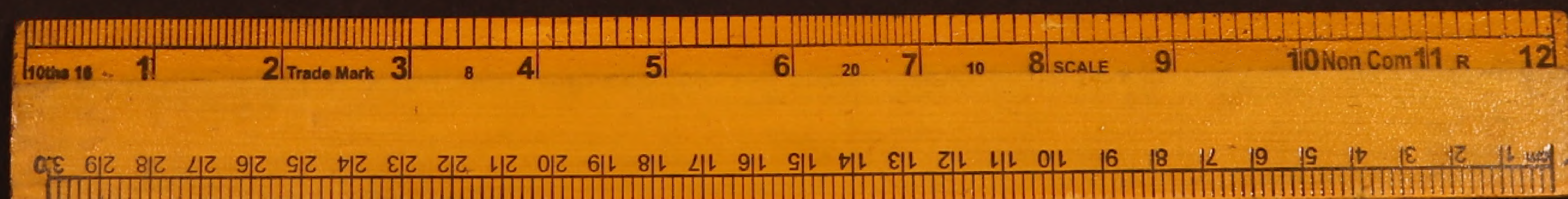

११०५ क०५३५
५०६

२८ ५५ तं
३८ १२ २
५३ ११

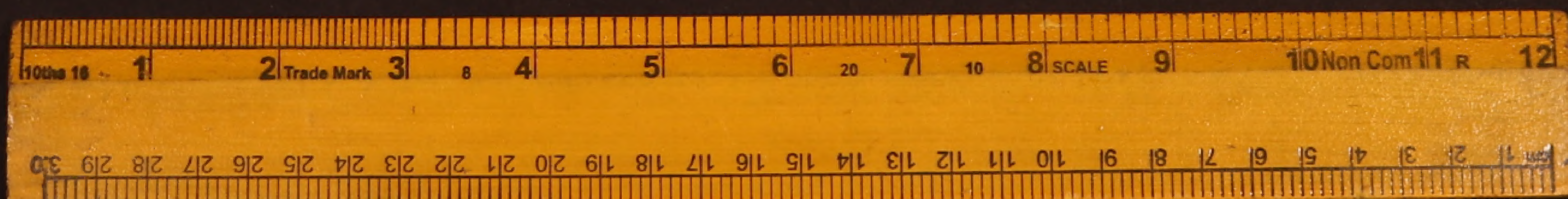
206
210240434

2853

ॐ श्रीगणेशाय नमः
शिवकल्पद्रुमः अथ
न पतेशस्य समस्त कोषाशे
वशास सङ्गहिताकारादिवर्ण
क्रमविन्यस्त शब्दतुलितानाथं यथाय प्रमा
ता प्रयोग यान्तर नरन नरनव्याभिधेय स
हित नत्रच्छेद प्रसङ्गोपित वेदवेदाङ्ग पुराणेतिहास न्याति
स्तेजाख्यानकाव्यालङ्कार चन्द्रः प्रभृति नाम लक्षणोदा
हरण रच्यमाण गणनिदानौषध स्मृत्युक्त
व्यवस्थादि संयुक्त सर्वदर्शनेन स
तानुसारि संस्कृता
भिधानग्रन्थः।

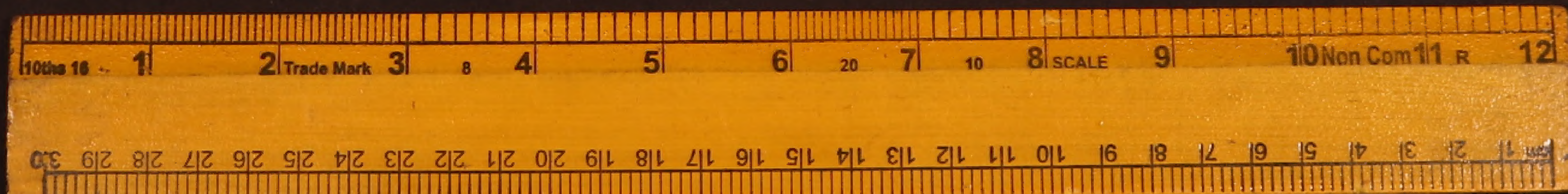
नव
चतुर्थका
एतः गान्धीय
याकल बहादुरण
विविधः १०६ अष्टाधिक
सप्तदशशत शकाहं कः
सिकानाथ नगरी
श्रीगणेशसना
गेन सुदा
हितः।

मम भक्तः सच अन्नं चतुर्विंशति।
नमः पर्वणी य चतुर्थी वर्णाः शु
स्मोचाराण स्थानं ओष्ठः इति व्याक
राणं तस्य सत्त्वादि यथा भक्ता
रं शृणुवावेद्भि सयं परम कृणु
ली महाभोक्त प्रदे वर्णं नरुणा।
दित्यसं प्रभे पञ्च प्राण मयं वर्णं
पंचदेव मयं सदा इति कामयेन
नंते तस्य लिखन क्रमो यथा।
कृद्धार्यः क्रमो रोत्वा वामे वक्रा
न कृणुली ॥ पुनश्चाधो गता।
सैव अत ऊर्ध्व गता पुनः वक्रा
शम्भुश्च विसृज्य क्रमनस्तास नि
ष्टति इति वर्णोद्धारनेत्रं ॥ भं
जी नत्तत्रं ॥ इत्यमरः ॥ ग्रहः
इति शहरत्वावली ॥ राशिः यथा
राशिनानामिच तैत्रं भ वृत्तं गृह
नाम च इति न्योतिस्तत्रं ॥ भः
पुं शुक्राचार्यः ॥ इति मेदिनी अ
मरः इत्येकात्तरकोषः ॥ भो
तिः इति शहरत्वावली ॥ ॥
भक्तं जी अत्रं ॥ इत्यमरः अथ
भक्तस्य नामानि साधनं गुणाश्च
भक्तमत्रं तथान्यश्च क्वचित् कुरं
कीर्तिनं ओदनो रस्तीस्त्रियं भि
स्सा दीदिविः पुंसि भाषितः ॥
सपौतो स्मरुलान स्मीतां स्तोये

भ भक्ताः सच अन्नं चतुर्विंशति।
नमः पर्वणी य चतुर्थी वर्णाः शु
स्मोचाराण स्थानं ओष्ठः इति व्याक
राणं तस्य सत्त्वादि यथा भक्ता
रं शृणुवावेद्भि सयं परम कृणु
ली महाभोक्त प्रदे वर्णं नरुणा।
दित्यसं प्रभे पञ्च प्राण मयं वर्णं
पंचदेव मयं सदा इति कामयेन
नंते तस्य लिखन क्रमो यथा।
कृद्धार्यः क्रमो रोत्वा वामे वक्रा
न कृणुली ॥ पुनश्चाधो गता।
सैव अत ऊर्ध्व गता पुनः वक्रा
शम्भुश्च विसृज्य क्रमनस्तास नि
ष्टति इति वर्णोद्धारनेत्रं ॥ भं
जी नत्तत्रं ॥ इत्यमरः ॥ ग्रहः
इति शहरत्वावली ॥ राशिः यथा
राशिनानामिच तैत्रं भ वृत्तं गृह
नाम च इति न्योतिस्तत्रं ॥ भः
पुं शुक्राचार्यः ॥ इति मेदिनी अ
मरः इत्येकात्तरकोषः ॥ भो
तिः इति शहरत्वावली ॥ ॥
भक्तं जी अत्रं ॥ इत्यमरः अथ
भक्तस्य नामानि साधनं गुणाश्च
भक्तमत्रं तथान्यश्च क्वचित् कुरं
कीर्तिनं ओदनो रस्तीस्त्रियं भि
स्सा दीदिविः पुंसि भाषितः ॥
सपौतो स्मरुलान स्मीतां स्तोये

पंचगुणो पचेत् नद्रक्तं यस्य तेषां
सं विशदं गुण वस्मन्ते भक्तं वा-
क्रिकरं पण्यं तर्पणं रोचने ला।
चु अपौत मस्यते शीते गृह्ये
च कफप्रदं इति भाव प्रकाशः
हरयेनिवेदि तात्रस्य नित्यं भा-
त्तणे फले यथा ये विषा हरा-
ये रक्षा नित्य मत्रश्च भुञ्जते उ-
ल्लिष्ट भोजनान्नेषां हरे दीप्त्यं ।
तमेव ॥ हरये अदत्ता नद्रक्त
तो दोषो यथा नद्रक्षा हरये भा-
क्षा भुञ्जते चेदुमादपि पुरीषा-
सदृशं वस्तु नले सूत्र समं भवेत्
सूत्रमेव इति भक्तस्य नैवेद्य भो-
ननौत रुकः ॥ ग्रामात्रं हरये ।
रक्षा पाक कृत्वा च खादति ॥ अ-
त्रानफलं यथा अत्रश्च सर्वनी।
विभ्यः पुण्यायं हातमर्हति रक्षा।
विशिष्टनीविभ्यो विशदं फल मा-
प्राप्त्यात् अतो रक्षा मानुषेभ्यो।
लभते ॥ हृणो फलं ततो वि-
शिष्ट सूत्रेभ्यो रक्षा नहिगुणं फ-
लं रक्षात्रं वैश्वजानिभ्य स्तनप्राप्त-
गुणं फलं रक्षात्रं तद्वियेभ्यो पि-
वैश्वजानांहिगुणं भवेत् ॥ तत्रि-
याणं शतगुणं विप्रेभ्यो ॥ त्रैप्र-
दाय च विशाणोच शतगुणं शा।

भक्त

१८ ५६
२८५६

भक्त

सत्ते वात्सल्ये फले ॥ शास्त्रानां
शतशतं भक्ते विभे लभेद्धवं ॥
सचात्रे हार्ये दत्ता भक्ते भक्ता व
सादरं ॥ विलम्बे भक्त विषय दत्ता
रात्रय यत् फले तत्फलं लभते
नूनं भक्त वात्सल्यभोजने ॥ भक्ते
हे हरिस्तुष्टो हरो तष्टेव देवता
भवन्ति सिद्धाः शास्त्रात् यथा
लनिषेचनात् इति तत्त्ववैवर्त्ये श्री
सुनन्तावर्णे ॥ अध्यायः ॥ तस्य
एकादशो पापाश्रयत्वं भक्तोदो
षश्च यथा एकादशमागतायां पा
वयत्नां नगत्रयं स्यात्तस्य मन्त्रमा
श्रित्य भवता पापपूरुष ॥ अत्रमा
श्रित्य तिष्ठते भवते पापपूरुष ॥
न हनिष्यति मन्त्रं रिपुभेकादशी
तिथिः तस्मादत्र न भोक्तव्यं क
दाविदपि सत्रमेः आत्मनो हित
मिच्छतिः संपात्रे हरिवासे ॥ सं
सारे यानि पापानि तान्येवैकादशी
दिने ॥ अत्रमाश्रित्य तिष्ठति पु
ण्डरीकेक्षणतया ॥ कृतेनं सर्वं
पापानि नरकात्रिहति भवेत् न
निहति भवेत्तृणां भुञ्जतां हरिवासे
रे मया भक्तानि यावन्ति भुञ्जते ह
रिवासे ॥ प्रतिभक्ते ब्रह्महत्या
कोटिनं पातकं लभेत् ॥ सर्वपा

पाश्र्वयं भक्तं तत्कथं हरिवासे ॥
मोहाद्ये भुञ्जते वापि ते तेयाः पा
पिनां वराः ॥ इति पाद्ये क्रियायो
गसारे ॥ अध्यायः ॥ ॥ वने
नीयात्रे यथा ॥ नाघातं शूद्रस्य वि
शेषं मोहादा यदि वात्यतः ॥
समृद्धयोनिं व्रजति यस्तुभेकेसना
पदि ॥ वृत्तासानयो हिनोभेके
दस्यात्र विगर्हितं जीवन्नेव भवेत्
शूद्रोमृतः स्वाभिजायते वात्स
ल्यं तत्रिय विना शूद्रस्यच मुनीस
राः यस्यात्रेनोदरस्थेन मृतस्यो
नि माश्रयत रानात्रे नर्तकानेच
तत्तोलः ॥ चक्रकारिणः गणात्रे
गणिकानेच वृद्धात्रे चैव वर्जयेत्
चक्रोपनीवि रजक नंथर धनिनां
तथा गान्धर्वलोहकारात्रे सतका
त्रे विवर्जयेत् कुलालवित्रकस्मात्रे
वाजुषः यतितस्यच पौनर्भवे च्छा
विकयो रभिशस्तस्यचैव हि सर्वा
कार शैल्युष व्याधितस्यात्रस्य च
विकित सकस्यचैवात्रेपुंस्त्याता
॥ शिकस्यच स्तेन नास्तिक योऽत्रं
देवता निन्दकस्यच सोमविक्रयि
यात्रे सपाकस्यविशेषतः ॥ भा
ष्यानिनस्यचैवात्रे यस्यापपति
गृहे उत्सृष्टस्य कदर्यस्य तथे

भक्त

१८ ५७
२८५७

भक्त

बोद्धिभोजिनः ॥ अपेक्षान्त्रं स
वात्रे शास्त्रानीवस्य चैव हि ज्ञी
वस्यास्यासिनस्यात्रे मन्त्रोन्मत्तस्य चै
व हि भीतस्य रुदितस्यात्रे श्व
कुहं परित्तने ॥ वृत्तहिषः पापक
वेः आदात्रे सनकस्यच ॥ दृष्ट्या
पाकस्य चैवात्रे शावात्रे सस्यस्य
च अश्वनात्रे नारीणां कृतज्ञस्य-
तथैव हि कटूकात्रे विशेषण शस्त्र
विक्रयिणास्तथा शौण्डात्रे नास्तिक
नन्त्र भिषजा मन्त्रमेवच विदुषन्न
नस्यात्रे परिविदुषन्मेव च ॥ पुन
र्भवे विशेषण तथैव दिपिपुपनेः
श्वत्तानेचावयुते सरोषं विस्मया
यावन्ति पुरावपिन भोक्तव्यं म
त्रं सत्कारवन्तिने उद्धते हि म
नस्यस्यसर्वमन्त्रेष्वनुहिते ॥ योयस्या
त्रेनजीवेन सत तस्याप्राति किति
षं ॥ आभीरः कुलमित्रेच गोपा
लोरास नापितो पते शूद्रेषुभो
न्यात्रा यस्यात्मानं निवेदयेत् ॥
ऊर्ध्वलवः कम्भकारः लेत्रकर्मक प
व च पते शूद्रेषु भोज्यात्रा दत्ता
स्वसे पाण्डुर्येः इति कौर्म उय
रिभागे ॥ अध्यायः ॥ ॥ ॥
भक्तः वि तत्परः ॥ इति हर्मवन्दः
अथ श्रीभगवद्भक्त लक्षणानि ॥

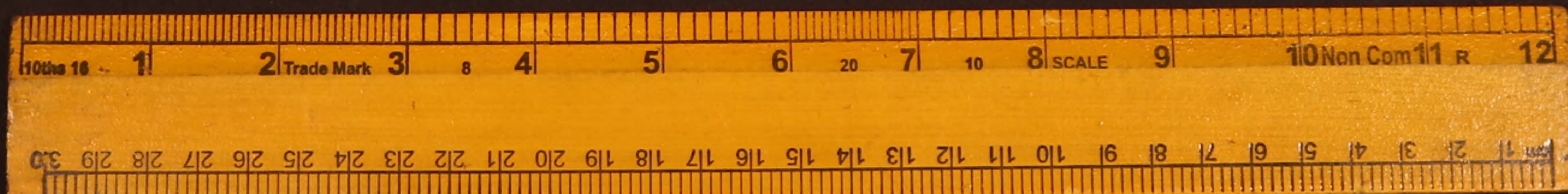
लिङ्गप्रमाणे वनकर्मगुण तानभो
ग नन्मादि मन्त्र स्यापि शैवेसपिच
कृतस्य भक्ताः सन्ति तथा तथा
श्रीभागवते एकादश स्कन्धे उत्र
मभक्ता यथा ॥ तात्वात्तात्वाय ये
वैमो यावान यस्यास्मि पादशाः ॥
भजन्त्यनन्तभावेन तेमे भक्ततमा
मनाः मध्यम भक्तोयथा ॥ ईश्वरो
नदधीने वा बालिशेषु दिषत सव
प्रेम मैत्री रूपोपेक्षा यः करो
तिसमर्थमः ॥ पाकृत भक्तो यथा
अज्ञाया मेव हार्ये पूजां यः श्वा
जयेहते न तद्वैकुण्ठ चायेषु सा
भक्तः पाकृतः स्मृतः इति श्रीहरि
भक्तिविलासः ॥ ॥ अथिच भा
क्तानां लक्षणं बुद्धि भक्तावशरका
तर येषां सप्रीन सत्प्रीन सयः
पूतो नरथमः हरिभक्तिविहीना
श्च महाहंकार संयुताः स्वप्रशंसा
रता भूतोः शब्दाश्च साधुनिन्दकाः
पुनन्ति सर्वनीर्घानि येषां स्ताना
वगाहनात् ॥ येषां च पादरजसा
पूना पादोदकान्मही ॥ येषां सा
दृशीने सप्रीदेवा बांछन्ति भारते
सर्वेषां पश्यो लाभो वैलवानो
समागमः नरत्तमयानि तीर्थानि न
देवाश्चिलामयाः तेपुनेत्युहका

तेनविभक्तः तणादहो ॥ सौति
रुवाच महालक्ष्मीवचः श्रुत्वा लक्ष्मी
कांतस्य सस्मितः निरुद्ध तत्रैकपि
तमपि श्रेष्ठोपचक्रमे श्रीनाराया
ण उवाच भक्तानां तत्तणं लक्ष्मि
गृहं श्रुतिप्रणयः ॥ पुण्यसूत्रं
पापघ्नं सखरं भुक्ति मुक्तिरं ॥ सा
रभूतं गोपनीयं नवकृतं खले
षु च गुरुवक्त्राद्विस्मये यस्य कर्णो
प्रविशति ॥ वेदात्र वेद वेदाद्वा
स्तपवित्रं वदंति हि ॥ पूरुषाणां
शते पूरं पूते तज्जन्म मात्रतः ॥
सर्गस्य नरकस्य वा मुक्तिमोनि
तन्तनात ये कैश्चिद्यत्र वा नम
लभ्यं येषु च जन्तुषु जीवन्मुक्तास्ते
च पूनायानिकालेहरेः परं ॥ मद्र
क्रियुक्तम मृत्तानियुक्तं मद्रुणाति
नः मद्रुणास्त्राचनीयस्यमत्रिविष्ट
सत्तनं सगद्गदः साश्रु नेत्रः सास्रवि
श्रुतपवच नवांछंति सखं मुक्तिं
सालोकादिचतुष्टयं ॥ ब्रह्मत्वमस्य
तंवा नद्वाह्वा ममसेवेने इदं त्वं च म
नुतेच देवत्वं सज्जलं भं सर्गग ॥
न्यादि भोगेव सप्रेव नदि वांछति
ब्रह्माण्डानि विनश्यंति देवाब्रह्मा
दय स्रष्टा कस्याण भक्ति युक्तस्य म
द्रुक्तो न प्रणश्यति ॥ धर्मनि भारो

नेभक्ता लब्धा जन्म सज्जलं भं तेपि
यात्रि मंदी श्रुत्वा नवं तीर्थं ममा
लयं ॥ इति ब्रह्मवैवर्तप्रकृतिलोके
॥ अध्यायः ॥ अपिच ॥ रतिकुला
कर्षयाच यस्याश्च पुलकोद्गमः म
नो निमग्नं यस्यैव सभक्तः कथितो
बुधेः पुत्रदारादिकं सर्वं जानाति
श्रीहरे रपि श्रुत्वा मनसा वाचा
समक्तः कथितो बुधेः यदास्ति स
र्वभूतेषु सर्वं कलमयं जगतः ॥ यो
जानाति महात्तानी सभक्तो वै स
वोत्रमः इति ब्रह्मवैवर्त श्रीकुला
जन्मत्वोद ॥ अध्यायः ॥ भगव
द्रुक्ता यथा मद्रुक्ताश्चैव निःशुक्ला
कर्मनिर्मूलकारकाः ॥ नाहंशक्तस्य
भक्तानां संहारे नित्यं देहिनां ॥
भक्ता ममात्रुगानित्यं ममादानत
तमराः प्रहं भक्तानिके नित्यं ॥
तेषां रत्तण हेतवे सर्वे नश्यन्ति ॥
ब्रह्माण्डे प्रभवन्ति पुनः पुनः नमो
भक्ताः प्रणश्यंति निःशुक्लाश्च निरा
पदः इति तत्रैव ॥ अध्यायः ॥ ॥
हरिभक्तमाहात्म्यं यथा हि जानां ॥
येषां पादाब्ज रजसा सद्यः पूता ॥
हरिभक्तानां प्रभावो जलभः श्रुतौ
वसन्धरा ॥ तेषां च पादचिह्नं यत्री
र्थं तमरिकीर्तितं ॥ तेषां च सर्ष

मात्रेण नीर्घपापं प्रणश्यति या
लिंगानां सदासाधोत्रेषां मुच्छिष्टा
भोजनानां दर्शनानां स्पर्शनाच्चेवा
सर्वपापानां प्रमुच्यते ॥ ब्रह्मणि स
र्वनीर्घानां यत्पुण्यं स्वीनो भवेत् ॥
हरिरासस्य विप्रस्य तत् पुण्यं दर्पा
नाच्चेभत् इति तत्रैव ॥ अध्यायः
॥ विविधभक्त लक्षणं यथा ॥
भक्तानां विविधानां च लक्षणं श्रु
यतामिति तृणाशय्यारतो भक्तो
मन्त्रम गुणकीर्तिषु ॥ मनोनिवेश
येभ्यः संसार सखकारणां ॥ रा
संविना नहीच्छंति सालोकारिच
तष्टयं ॥ नैव निष्ठाया मुक्तिं स
या पानमभीक्षितं ध्यायते मत्पदा
ज्ञेच पूजेयद्रुक्ति भावतः श्रीहेतु
की तस्य देवाः संकल्परहितस्य च
सर्वसिद्धिं नवांछंति तेऽणिमादिक
मीक्षितं ॥ ब्रह्मत्व ममत्वं वासरात्
सखकारणं वांछंति निष्प्रलाभं किं
मरीया मतलामपि स्त्री पुं विभे
दो नास्तेषु सर्वजीवेषु भिन्नता
तेषां सिद्धेश्वराणां च प्रवराणां उ
नेश्वर ॥ तन पिपासादिका निद्रा
लोभ मोहादिकं रिपुं ॥ त्यक्त्वा
दिवाविश मोचध्यायते चरिगम
रः समद्रुक्तो ज्ञेयो नर श्रुयतां म

ध्यादिकं ॥ नासक्तः कर्मसगरी
पूर्वपाकनतः श्रुतिः करोति सतत
ज्ञेच पूर्वकर्मनिहृत्तने न करोति
परं यन्नात संकल्प रहितस्य च ॥
सर्वकलस्य यत्किञ्चित्ताहं कर्तव्य
कर्मणाः कर्मणा मनसा वा वासना
ते विज्ञेयेदिति नूनमभक्तस्य तन्म
नः सच प्राकृतिकः श्रुतौ ॥ यम
वायम हतेवा सप्रेन च नश्यति ॥
पुरुषानां सहस्रं च पूर्वभक्तः सम
द्वेत् पुंसां शते मध्यमस्य तच्चतु
ष्वेव प्राकृतः भक्तश्च विविध स्तान
कथितस्य नवात्तया इति तत्रैव ॥
॥ अध्यायः ॥ कलभक्त शरीरे
इनीर्घानि पुण्यानपि च जाह्नवि मर
नीर्घादीनि यथा दृष्टिं या निः
द्रुक्तानां शरीरेषु सन्निपुतेषु सत्तने
मद्रुक्तपादरजसा सद्यः पूता ॥
वसन्धरा सद्यः पूतानि नीर्घानि ॥
सद्यः पूतं जगत्तथा ममत्वं पास
का विषा ये मद्रुच्छिष्टभोजिनः ॥
मोमवनिर्ग ध्यायते मत्त या ॥
णाधिकाः प्रियाः ॥ तदप्यस्य मोमे
णपुतो वायुश्च पावकः कलेईश
सहस्राणि मद्रुक्ताः सन्नि भूते ॥
एकवर्णा भविष्यंति मद्रुक्तेषु गते ॥
पुत्र तद्रुक्तस्य दृष्टिं कलिप्रस्ता

भविष्यति ॥ इति ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ॥
नमोऽस्तुते ॥ १८८ अध्यायः ॥ भ
गवद्भक्तमाहात्म्यं यथा । संस्मृतः
कीर्तितो वापि दृष्टः स्मृतोऽपि वा
पि पुनाति भगवद्भक्तं स्मृत्या
लोऽपि यदृच्छया ॥ इति वाराहे
उपरिभागे प्रबोधिनीमाहात्म्यं ॥
॥ हरिभक्त कर्तव्यानि यथा
हरे स्मृति मीमांस्य सर्वलोकेषु
कीर्तनं वैष्णवेषु च कालेषु भक्तः
कृष्णोदहर्निशं ॥ दासी दौसांश्च
यत् किञ्चित् स्वकीयं वस्तुवाप्तम्
कृष्णभक्तस्य गार्हस्थ्यं सर्वं कृष्णे
वेदनं भक्तस्य लक्षणम् यथा
प्रेम्णा संज्ञातया भक्त्या तनुयुतं पु
लकान्ननः विभक्त्यलौकिकं भक्तो
वदेद्भक्तं नृपति परमानन्दं पु
क्ताः सौकुचिज्ञायति नन्दति ॥ क
नृत्यच्युत भावेन गङ्गदेन पुनः पुनः
अनुशीलयति भक्तं गोविन्दं म
नुमोदते । नरेदेवं विष्णुमायां ।
जुल्लरा मुनि मोहिनीं सर्वत्रेस्वर
बुद्ध्या यो र्मेतीशं सनातनं ॥ स
नमस्वामी भक्तश्च सर्वभूत सहजः
॥ इति पादोत्तराखण्डे ॥ १८८ अ
ध्यायः ॥ भक्त्यागे दोषो यथा
वक्ष्यहन्ता गुरो दातो गोवधः स्त्री

वधः स्त्रिया ॥ तत्प्रेमभिर्महापापं
भक्त्यागादुद्धृतं ॥ भजते भक्तः
मन्त्रान् मन्त्रं यजनतः सर्वं ॥
नेहनामुत्र यथापि तस्मात् शक्त
दिवंज ॥ इति मार्कण्डेय पुराणे ।
हरिभक्तोऽपि त्वानं ॥ ॥ ॥
भक्तकः पुं कृत्रिमभूयः ॥ यथा
वक्रयुगे भक्तकरो गिरिः स्यात्
समगत्यकः इति शब्द वदिका ॥
भक्तकारकेषु ॥ ॥ ॥
भक्तकारः वि पावकः भक्तमन्त्रं
करोति यच्चतियः तत् पण्योयः
सूतः १ भेदकः २ गुणः ५ भक्त
कारः ५ सपकारः ६ सयः ७ अ
गलिकः ८ वलवः ८ इति हेम
वद्रः ॥ ॥ ॥
भक्तता स्त्री भक्तत्वं भक्त्यभाव
इत्यर्थे तत्प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥ ॥
भक्तनृत्यं स्त्री भोजनकाले वादनी
यत्नं तत् पण्योयः नृपमानं २ ।
इति विक्रान्तशेषः ॥ ॥ ॥
भक्तदासः पुं पंचदशदासाज्ञातः ।
दासविशेषः । यथा । भक्तदासश्च
वित्तैः स्तुत्यैव वदवाकृतः सभि
तेऽपि भक्तनाडीकृतं दास्यः ॥
इति दायकमसंग्रहः ॥ ॥ ॥
भक्तमण्डः पुं स्त्री अज्ञाप्रसः ।

भोतेरमाउ इति भाषा ॥ तत्प
ण्योयः मासरः । आचामः २ निः
स्वः २ इत्यमरः ॥ ॥
भक्तिः स्त्री विभागः ॥ सेवा इति
मेदिनी ॥ गौणवृत्तिः भङ्गी ॥ अ
ज्ञा इति हेमचन्द्रः ॥ भजते ॥
सर्वे धाताः सेवायां परिकीर्तितः ।
तस्मात् सेवावृत्तेः षोडशभक्तिः ।
साधनं भूयसी इति गार्हते २३ ।
अध्यायः ॥ अथ श्रीभक्तिक
लक्षणं तृतीये श्रीकापिलेय ।
देवानां गुणालिङ्गानां मानुषविक
कर्मणां । मत्तं पदैकमनसो हृत्तिः
स्वाभाविकी तथा अनिमित्ता भा
गवती भक्तिः सिद्धे गीरीयसी ॥
अथ विशेष लक्षणानि श्रीगौता
मीयनेवे देवनायां च संवेच न
या संवेचदे गुरो भक्ति रष्ट वि
धायस्तनस्पृहसः प्रसीदति ॥ त
द्भक्तजन वात्सल्यं पूजायां च न
मोदने समना अर्चयेन्नित्यं तद
र्थं दम्भवर्जने ॥ तत्कथाश्रवणे
गग स्तदर्थं चांग विक्रिया तदन
स्मरणं नित्यं यत्तन्नामोपैवति ॥
भक्तिरष्ट विधा सेवा यस्मिन् स्नेह
पिबर्जिते । स मुनिः सत्यवारीचकी
र्त्तिमान् स भवेन्नरः ॥ सप्तमस्कन्धे श्री
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पञ्चादोक्तौ श्रवणं कीर्तनं विस्रो
स्मरणं पादसेवनं । अर्चनं वन्दनं
दास्यं सत्यं माम् निवेदनं ॥ इति
प्रेमार्पिता विस्रो भक्तिश्च त्रयला
क्षण क्रियते भगवत्पदा तन्मये
ऽधीनमुत्तमं ॥ तत्रैव श्रीनारदः ।
युधिष्ठिरसम्बोद । श्रवणं कीर्तनं दास्यं
स्मरणं मङ्गलं गते । सेवेन्यावन ।
निश्वस्य सत्यमात्म निवेदनं ॥
पामे कार्तिकमाहात्म्ये श्रीयमभूषः ।
केशसेवादे श्रवणं कीर्तनं श्रुता
सर्वकर्मोपेयं स्मृतिः । परिचर्यानम
स्कारः प्रेमस्वात्मापेयं हरे ॥ ॥
तत्रैवोत्तराखण्डे शिव पार्वती स ।
स्वादे आद्यत्र वैष्णवं षोडश शंख
चक्रोक्तं हरेः धारणं चोक्तं पुण्ड्रारणं तन्मया
रणं परिग्रहः ॥ अर्चनेच ।
नयो ध्यानं तन्नाम स्मरणं तथा
कीर्तनं श्रवणंचैव वन्दनं पादसेव ।
ने तन्पादोदक सेवा च तत्रिवे ॥
दित भोजने ॥ तदीयानां च संसे
वादादशी व्रत निहता तलसी ये
पाने विस्रो देव देवस्य शोभिताः ।
भक्तिः षोडशधा षोडश भववन्ध
विमुक्तये इति च ॥ किञ्चादर्शनं
भगवन्मूर्तेः स्पर्शनं तत्रसेवनं ।
आज्ञायां भूषणेशोदे निष्पीत्यस्य च
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भक्ति

२८६२
2862

भक्ति

धारणं ॥ त्वयं भगवदग्रेव नृणां
लायिवादनं । कृत्स्नलोचयभिनयः प्री
भागवतं त्वयं पद्मात्मलादि ।
धृतिरकादश्यादि नागरः प्रसा
दरचनायम्यत्र तेयं शास्त्रानुसार
तः । लिखिता भगवद्गुप्ता भक्तानां
लक्षणानि च तानि तेयानि सर्वाणि
भक्तेर्वैलक्षणानि ॥ नेष्टेयानि
गौणानि मुष्णानि च विवेकिभिः
वह्निरेगात्रैराणि प्रेमसिद्धौ च ता
नियतं भेदास्त विविधा भक्ते भक्त
भावादि भेदतः । मुक्ताकलादि य
स्यभ्यो ज्ञेया स्तुतिखनैरले प्रे
मभक्तौ च सिद्धायां सर्वे ऽर्थाः से
वकाः स्वयं भगवां स्मानिवश्यः
स्तुतिखने ऽस्याः सलक्षणं ॥
अथ प्रेमभक्तिलक्षणं ॥ नारदय
ज्जगते अत्रन्य ममता विलौ मम
ता प्रेम संगता भक्तिरित्युच्यते ।
भीष्म प्रज्ञादोडुव नारदः ॥ प्रेम
भक्तस्य साहाय्यं भक्तेर्साहाय्यं ॥
तः परं । सिद्धमेवयतो भक्तेः फ
लं प्रेमैव निश्चितं ॥ विज्ञानि प्रे
मसम्यक्ते वांस्पाठनाभ्यन्तराणि च कि
यन्तु लिखिता तस्या महिमैव वि
लिख्यते ॥ अथ प्रेमसम्यंति ।
विज्ञानि सप्तमस्कंधे श्रीप्रज्ञादस्य ।
॥ । ॥ । ॥ । ॥ । ॥ ।

बालानुशासने निशम्य कर्माणि य
 त्प्राप्तवत्यान् वीर्याणि लीलातनुभिः
 कृतानि यदातिहारीतं पुलकाय
 गङ्गं योत कण्ठ उद्गायति नृपते।
 च । यदा ग्रह प्रसूत इव कविहसन्
 दति ध्यायति वदने जनं । मुक्तः
 स्रस्र वक्त्रिहो जगतपतेनापयणे
 त्यात्ममति गंतउप ॥ तदाप्रान
 मुक्त समस्त बन्धन तद्भावभावा
 नुहनाशयाकृतिः निर्हन्त्यबीजानुश
 योमहीयसा भक्ति प्रयोगेणा समेत्य
 योत्तन ॥ एकादशोच श्रीकवि
 योगेश्वरोत्तरे श्रावण सभाणि ।
 योगपाणे जन्माणि कर्माणि चया
 निलोके । गीतानि नामानि तदर्थ
 कानि गायन् विलज्जे विचोदमेगः
 एवं व्रतः स्वपिय नाम कीर्त्यान्ता
 नरागो दुत चित्र उच्चैः । हसन्पा
 रोदिति येति गायत्यम्मादवञ्च्य
 तिलोकवाप्तः ॥ तत्रैष्व श्रीप्र
 दुयोगेश्वरोत्तरे स्मरन्तः स्मारयन्
 स्रमिणोचौवहर् दति भक्त्वा स
 ज्ञानया भक्त्वा विश्रुत पुलकां
 नं कविदुदत्यच्यत विनया कवि
 हसन्ति नन्देति वदन्मलौकिकाः
 नृत्यन्ति गायन्त्यनुशीलयन्ने भवेति
 तस्मीपरमेत्य निर्हताः ॥ श्री

भक्ति

१८ ६२
२८६३

भक्ति

भगवद्भुव संशोवे च कथंविनातो
महंवे द्रवता चेनसा विना विनात
लाफकलया अउडुद्रया विनाशायः
बागाहता द्रवते यस्य वित्रं रोदित्य
भीतां हसति क्वचिच्च विलज्ज उहा
यतिनृत्येतेच मङ्गक्ति युक्ता भुवनं
प्रनाति यथोक्त भक्त्यशक्ता ।
भगवच्चरणान्बुनं शरणागतभावे
नहन्तस्त्र भीतिञ्च माश्रयेत्तद्विही
भक्तिविलासे ॥ विलासः ॥ ।
अपिच उन्नमा भक्ते ललतां यथा
अन्याभिलासिना श्रुत्यं ज्ञानकर्मा
यनाहृतं श्रुतकल्पेन हलानुष्ठी
लने भक्तिरुन्नमा । तथा नारदपंच
रात्रे सर्वोपाधि विनिर्मलं तत्
पारत्वेन निर्मले हृषीकेणहृषीके
शसेवनं भक्तिरुच्यते श्रीभागवत
तस्यतृतीयस्कंधेच ग्रहैतकथ्यव
हिनाया भक्तिः पुरुषोत्तमे सालो
क्य साहिं सामीप्य सारूप्यकत्वम
प्युत दीयमानं नष्टरुक्तिविनामत
सेवनं ननाः सएव भक्तियोगात्प
ग्रात्यंतिक उदाहृत इति ॥ सा
उन्नमा भक्तिः षड्विधा यथा केशा-
ब्दी अभरा मोतलवुताहृतसज्जल
भा सान्द्रनन्दविशेषाम्नायीहलाक
र्षणीवसा ॥ तत्रास्याः केशप्रबलं के

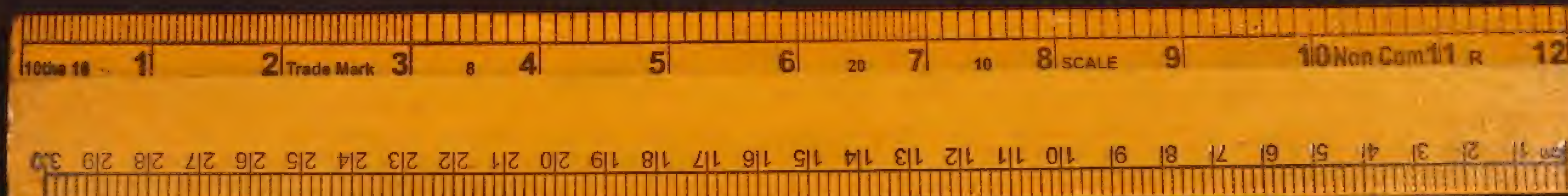
शास्त्रं पापं नदीनं मविद्या चेति
 ते विद्या शुभदत्ते यथा । शुभानि
 प्रीणन्ते सर्वजगतामनुरक्तता सद्गु
 णासत्त्व मिश्रादीन्मात्मानानि मनीषि
 भिः ॥ मोक्षलज्जताकृपया ॥ मना
 गोव प्रख्याप्य हृदये भगवद्भक्तौ ।
 पुरुषार्थान्तरं चत्वारं स्वरूपान्यत्र सम
 ज्ञतः ॥ सज्जलभायथा साधनैः ।
 ये रत्नासंगे रत्नभ्यां सविशदपि ।
 हरिणा वाच्येदेति द्विधा सांख्यतः
 सज्जलभा सादानन्दविशेषात्मा ।
 यथा ब्रह्मानन्दो भवेदेव चेत् ।
 परार्द्धं गृणीकृतः नैति भक्तिसत्त्वा
 म्योपेः परमात्रं तत्त्वमपि ॥
 श्रीकृष्णार्कषणीयथा कृत्वाहं प्रे
 मभाजं पिबवर्गं समन्तिनं भक्तिर्व
 शीकरोतीति श्रीकृष्णार्कषणीयसा
 ॥ सा उन्नताभक्तिसिद्धिः यथा
 सा भक्तिः साधनं भावः प्रेमाचेति
 त्रिधोस्ति साधनं भक्तिर्यथा ।
 कृतिसाध्यं भवेत्साध्यं भावः सा
 साधनमिदं नित्यं सिद्धस्य भाव
 स्य शक्यं हृदि साध्यता ॥
 भावभक्तिर्यथा शुद्धसत्त्व विशेषात् ।
 त्मा प्रेमसंख्यां प्रसास्यभाक् । रुचि
 भिरभिन्नमास्त्यकृदसौ भाव उच्य
 ते ॥ प्रेमभक्तिर्यथा ॥ समस्य ।

सृणित स्वानो ममत्वानिपायकि
तः भावः सपव सान्नात्मावये। प्र
मानिगद्येते इति भक्तिरसाम् ।
तसिन्धो पूर्वविभागः ॥ ॥
भक्तिमान् वि भक्तियुक्तः यथा
गुणवान् पुत्रवान्पीमान्कीर्तिमा
भक्तिमान्मेव ऐहिके परमे।
स्वयं मन्त्रेनाद्यपदे वनेत् ॥ इति
शास्त्रवीनजात्रगीत महाकालभैर
वस्तोत्रं अपिच अन्यपिये ।
५ विकल्पेण मृदाया नीच जातयः
भक्तिमेतः प्रमुच्यते कालेनमपि
संसताः इतिकोमे ५ अध्यायः
भक्तियोगः पुं परमेस्वरेभजन स।
स्वयः यथा भक्तियोगप्रकाशाय
लोकस्यावग्रहाय व सन्नाप्रमा
माश्रित्य कस्यचै तस्य नामधक
इति चैतन्यभागवतं ॥ अपिच
वासदेवे भगवति भक्तियोगः प्र
योजितः जनयस्याश्च वैराग्यं।
ज्ञानं च यद हेतुकं इति श्रीभा
भगवते । स्कंधे । अध्यायः।
भक्तिरसः पुं भक्तिरेवरसः यथा
विभावे रत्नभावेऽप्य सात्विके च
भिचारिभिः साद्यते हरि भक्त
सामानीता श्रवणादिभिः पसाह
स्मरतिः स्थायीभावा भक्तिरसो भ

वत इतिभक्तिरसामृतसिन्धुः ॥
भक्तिलः पुं साधुचोटकः । यथा
प्रथमक्राभक्तिलाभ्य कालेनेषु क
लोतकटाः । इति शब्दचंद्रिका ॥
भक्तिरातरिति ॥ ॥
भगं क्री स्त्रीविक्रं तत्पर्यायः ।
योनिः १ इत्यमरः ॥ वरांगं ॥
उपस्यः ५ स्मरमतिरि ५ इतिरा
ननिर्वाणः रतिगृहे ५ नमवा
नम्रथो ८ श्रवाद्यदेशः १ प्रह
ति ८ श्रवणं ॥ मारुतः ९ श्रव
देशः १२ प्रकृतिः १५ पुष्पी १५ सं
सारमार्गः १० गुह्यं १५ स्मरणं १५
स्मरधनं २० रत्नं २१ रभि
कुरं २१ कलत्रं २१ श्रयः २५
इतिशब्दरात्रावली तत्सलक्षणं ।
यथा विल्लीणं च गभीरं च द्विविधं
भगलक्षणं तदुणा यथाकर्मसह
गनस्कंधं यमगंधं सकोमलं य
कोमलं सविस्तीर्णं पंचैनेच भ
गात्रमाः तदोषा यथा । शीत
ले निम्र मत्पलं गोजिज्ञा सहर्ष
पां इत्युक्तं कामशास्त्रे भग
दोष चतष्टयं ॥ विल्लीणं सवलं
योऽप्यं गभीरे वंशवीनकं इति
रतिमंजरी ॥ श्रीः वीर्यं ।
इत्या तानं वैराग्यं ॥ कीर्तिः

माहात्म्यं पेश्यं यत्रः । धर्मः
मोक्षः इतिमेदिनी ॥ पुंसो
गद मुक्त मध्यभागः इतिगननि
वेण्टः स्त्री यथाः ॥ सौभाग्यं
कांतिः सूर्यः शम्भविशेषः ॥
चंद्रः इत्यनेकाद्यधनिमंजरी ॥
पूर्वफलाणीनतत्रं यथा अत्तना
माष युक्ताश्च भगे सर्पिलुङ्गरे
। इतिन्योतिस्तत्रं ॥ ॥
भगः पुं रविः । इतिमे दिनी
क्रीवेष्मयं यथा ज्ञान वैराग्य
यो योनौ भग मस्ती तभास्करे।
इतिरुद्रः ॥ ॥
भगणः पुं नक्षत्रसमूहः श्री।
नुगामिणो ग्रहणा मयेन कोलेन
मद्वगामिनो ग्रहाणो महनाकोले
पूर्वगत्या पातानां पश्चिमगत्या
परिवर्तनेनाश्विन्यादि रेवत्येतन
तत्रभोगकालः । षष्टिविकला।
भिः कला षष्टिकलाभिर्भाग ।
सिंशङ्गोराशिर्दश राशिभिर्भग
णः यथा श्रीचुगस्त्यायणलेनका
लेन महनात्यगः तेषां तपरिवर्तेन
योसांते भगणः स्मृतः विकलानां
कलाषस्यातन षष्ठाभागाउच्यते ।
तत्रिंशता भवेद्वाशि भगणो द्वाद
शैवते पुगे संप्यत्त श्रुणानो।

खचनकरातीवाः ५१२००० कजा
किं गुरु श्रीज्ञाणो भगणः पूर्वया
यिनो इदो रसापि वित्रीषु सप्त
भुधर मार्गणाः ५००५३३३३ दस
अहरसांकाति लोचनानि कुनस्य
त २२५८२२ बुधशीघ्रस्यश्रुत्यत्रेखा
द्विच्यंक नगेंद्राः ७५३०५० । वृह
स्पतेः ख दत्तास्त्रिवेद षड्वक्त्रयस्त
या ३५४२२ ॥ सिनशीघ्रस्यषट्सप्त
वि यमाश्रित तथराः २-२१३०५ श
नेर्धजेग षट् पंच रस वेदनिशा
कराः ७५५५८ चंद्रोच्चस्यापि मृ।
याश्चि वस सर्पातीवा ५८८२२३ पु
वामे पानस्यसर्पापि यमाश्रिणि
विदसकाः २२२३८ इति सत्यसि
हंतः । अपिच ग्रहाणो मंडो।
वानांचलोच्चानां ग्रहपातानांचभ
गणान्ज्ञाक षड्देनाह शर्कशुक्र।
बुध पर्ययविधेरक्रिकोदि गुणितः।
राव्ययः ५३२००००० यत पवशनि।
जीव भूभुवोकीर्तिनाश्च गणकैश्च
लोचनाः । खव्य खव्यगगणा
मरेदिय स्थाथरादि विषया ५००५३
३०००० हिमयुतेः पुमपुम शर
नागलोचन बाल षत्सवयमाश्रि
नोसजः २२५८२२५११११ सिंघु।
सिंधुर नवाह गोक षट्मेक सप्त

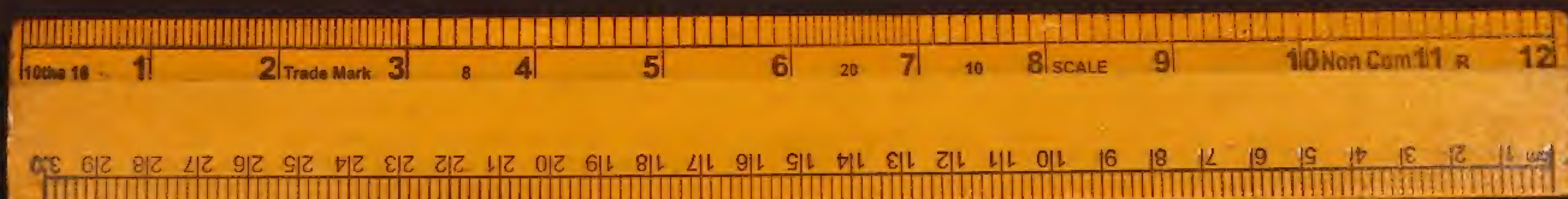

शशिने ७२२५१८८८८ त शीघ्रा
जाः पंच पंच युग वटलोचन द्या
वि वट गुण मिता २५२२२५५५ ग
रो र्मिताः ॥२॥ हि नृ वेदोक्त
गनादि लोचन हिमृत्य शैलाः २२
२२८५५२ सित शीघ्र पर्यायाः यु
नंगनंद हि नगांग वाणा वटलोचने
दवः सूर्यसूतस्य पर्यायाः ७५५५
२२८८५५ वासाद्ययो वट सात
गनेषु दिव्यिद्विधाद्ययो वट ५
८५८ द्योक्त यमा २२२ रदाप्रयाः ३
२ शोरेषिभा ८५५ स्यत्त रसाः ८५२
ऊसागराः ५५ स्यः पूर्वगत्या तालो
मृदूचजाः ५ गनादि भर्गविरदा
खिनः २२२२ ॥ ८८ ऊभूदसाखिनः
२८ ऊदिशाराः ५२५ कमनैव ८२
विनद नागा ८२२ युगऊनोषवो
८८५ निशाकराद्यास्तग पातपर्या
याः ॥ ८८ ॥ इति सिद्धांतशिरामणिः
॥ ग्रहाणां पूर्वगमनेन कल्पे
एते पर्यायाः तथा मन्त्रोच्चारणां च
प्रागाग्या एतावंतः पातानां प
श्चिमगत्या एतावंतो भवन्ति य
त्रोपपत्तिः सात तत्रावकपाले ।
नतत लेखसंस्थानत्वेन अतोगा
लेनैव एतां शक्यते नायेन ।
यद् मद् शीघ्र पातः स्वसमागो

गच्छन्त एतावन्तः पर्ययान् कल्पेन
वंतीत्यज्ञागम एव प्रमाणं । इति
तटीका ॥ ॥
भगदत्तः पुं नरकरान्स्पन्देष्टपुत्रः
सत्प्राप्त्येतिवपराधिपः । यथा
स्तमस्तोतनायायां कालेन न
रकः क्रमात् भगदत्तं महाशीघ्रं
मदवंते समालिप्तं चतुरो जन
यामास पुत्रांस्तान् तिने सतः
प्रीभगवानुवाच भारवतराणो
देवि नरकस्य वयः पुग नयैव
प्रार्थितो यस्मात्तेनासौ निहन्ता
मया पालयिष्ये ऽस्य संतानं ।
देवि ब्रह्मवनादहं प्राग्न्योतिषे ।
ऽभिषेत्पामि नम्रां भगदत्तं कं
ष्टपिब्यां नारदेनैव सहितः
केशवस्तदा भगदत्तं भौमसदं
प्राग्न्योतिष पुरोत्रमे ॥ अभि
विद्य तदा भूयं पुरमथम्यवेश
यत् इति कालिकापराणे ३५
अध्यायः ॥ ॥
गभदैवतं क्ली प्रह्वं कल्पनीनत
त्रं तत्र ब्रह्मस्ते नैमनतत्रं य
था विशात्वानलतोयानिवैलम्यं
गदैवतं पुष्पा पौलोम्यमः सा
पौ जन्म भाग्यकर्तः क्रमात् इति
न्यातिस्तत्रं ॥ ॥

भगंदाः ३ अणनदेशे अणरोग
विशेषः तस्यउपमाह ॥ गदस्य
दुहन्ती तेचे पार्थनः पिडकार्ति
कृत भिन्नो भगंदरोत्तेयः सच
पंचविधो भवेत् अर्त्ति कृत पी
जकृत पंचविधः वातिक पैति
कैशैम्भिक सान्निपातिक शम्भन
भेदेः ॥ भगंदा शहस्य नि
रुक्तिमाहभोजः भगं परिसम
नाये गद वल्ली नथैवव भग
वहारेयघस्मात्रस्मादेव भगंदाः
भजेत्यनेनेति भगं मेहनं । भ
नेत्यस्मिन्निति भगं योनिः अत्र
भगशब्देन हयमपि कथ्यते भ
गवत् योनिवत् ॥ कटीक ।
पालनितोद दाह कण्डुरुनादयः
भवन्तिपूर्वं अणणि भविष्यतिभा
गदरे कटोकपालमच कटोफलकं
॥ वातिकं शनयोनक संज्ञं
भगदरमाह कणाय रुतैरति
कोपितोः निलस्त्वणनदेशे पि
डकां करोति यां उपे तणान्त
पाकमुपैतिदारुणं रुजांव भिन्ना
रुणफण बाहिनीं तत्रागमामृत्र
पुरीष रेतसां व्रणो रनेकैः शत
योनकं वदेत् दारुणं यतिदारु
णान्त व्रणो रनेकैः सूक्ष्मसुवैः श

५

तनात कण्टकारिना नवेनकण्टय
नादिना वाऽभिवातात गतिः सावः
उन्मार्गे भगवद् । एतस्मिन्मि कृत
मार्गेः प्रीतिरिति निर्माज्जार्गे सं
त्ता ॥ कष्टसाध्यमसाध्यं चार ।
वोराः सायपितं दुःखाः सर्व एव
भगवद्गः नेष्टसाध्य सिद्धेष्टो ।
स्यः सतनस्य विशेषतः वात मूत्र
पुरोवाणि शुक्लं कृमयस्तथा भग
वद्गतं स्वतन्त्रं नाशयति नमस्तरे
॥ अथ भगवद्गस्य विकित सा
ग्रपास्य पिडका मेव तथा यत्नादं
पाचयेत् शुद्धस्य सति सेकात् ।
र्यथा पाकं नगच्छति ॥ पुनर्नवा
मृता शुद्धी पिष्टिवा वदरैः कृतः
लेपाय पिडकावस्य कल्पः शलोभ
भगवद्गः यस्य पिष्टे स्तिता रिष्ट म
युक्तैः शीतलैः कृतः लेपो भग
वद्गः शस्तः पेटिके वेदना वति ।
श्रुतिः निम्बः ॥ समनायासः ।
पञ्चाणि गुडवी विषभेषजं सैधं
भुक्तसंपिष्टं लेपादिति भगवद्गः ॥
सुखानां जाति स्तस्याः पत्रं ॥ पिड
कानां मयकानां मयतेर्पणं पूर्वकं
कर्म कुर्याद्विरेकानां भिन्नानां व्रण
वत्क्रिया निशार्कलीर सिंयुष्यः ।
पुण्यहननच्छदैः सिद्धममंजने ।

मेले भगवद्गः हं पं ॥ पुरो ।
गुग्गुलुः । अस्मदननच्छराः कारवी
पञ्चाणि । निशादिनैले ॥ विफ
ला पुर कृत्वा नां विपंचोशैकयो ।
गिता गुटिका शोष गुल्मार्गे भ
गवद्गतां हिता ॥ नवकारिको
गुग्गुलुः ॥ शस्त्रक्रियापि कपिता
शस्त्रसाया भगवद्गः साव तेनैव
कर्तव्या शस्त्रशस्त्रमवैतियः । या
यामं मेपुनं युद्धं दृष्टयानं गुग्गुलि
व । शूद्रवर्णपियतेन वर्णयेहस्तं
नरः इति भावप्रकाशे भगवद्गः ।
धिकारः ॥ अपिच लंचनं मे ।
रनं लेप विज्ञापन विरेचनैः ।
क्रमोत्तारिभिः श्रीं गुटनां पि
डकां नयेत् तथा यत्नं भिषक
कुर्याद्यथा पाकं नियच्छति अथ
कुं वाथ पक्वं वा जलोकापातने हि
तं तदभाव तपुंगाभ्या मिदं ॥
क्रमोत्तारं वटेपत्रा एका ।
पुण्टी गुड्याः सपुननवाः पिष्टाव
पिडकारमे लेपः शलो भगवद्गः ।
॥ यामावस्था क्रिया प्रोक्ता पक्काव
स्था क्रियोच्यते ॥ युष्मन् पाट ।
लातार वक्रिदाहारिकं क्रमं । वि
धायव्रणवत कार्प्ययथा दोषोयथा
वत्तं स्र स्रकं न्य रावीभि र्विं ।

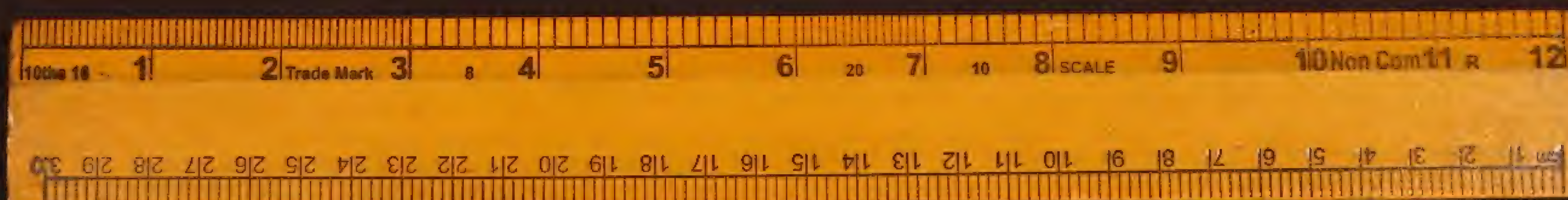
कृत्वा भगवद्गः दद्यात्सर्वशरीर
स्थानादीर्हन्ता प्रयोगगट् ॥
तिलाभया लोथ मरिष्टयत्ने निशा
वत्ता ऊह मगारधूमः भगवद्गोभा
मुपदेशयोश्च उष्ट्रवर्णे शोषनरो
पणोऽयं ॥ पुनोऽस्थि हृष्टं
विफला रसेन विनालकास्थिवथ
वाविलेपनात् विप्रभूतं व्रणयोग
उष्ट्रं भगवद्गः नाशयति ननं ॥
नमूकमंसंभुञ्जीत प्रकौरे वंजन
दिभिः शुगलमोसव्यञ्जनं लाघं
अथवाशमूक मांसव्यञ्जनं लाघं
॥ विकुटे विफला सस्ते विडंगा
मृत विडकं शोषेला पिण्डले
ले हववा सरदारुच तस्युक्तं पु
कुरं चयं विशाला रजनी हयो
विडं सौवर्चलतारोसैथवं गजपत्नी
यावज्ज्येताति वृणानि तावदिशण
गुग्गुलुः कोलप्रमाणं गुटिकां
लाहयेम्यपुना सह भगवद्गः सास
कासं तयं जीर्णं चरोरां । नाडी
उष्ट्रवर्णनाह ऊष्ट्रान्नादासरी क
मीन मेदावहृदि हृदोगमूलेस्त्री
पदेमवच समविशतिको हंतिगु
लः सर्वगोहृदा हृदोगमूलमिम
त्र हत पायं मूलमिमपिपाटः स
मविशति गुग्गुलुः विडकाको ।
विडन पाटो मल्ल हयमारको ।
सथावचं लोमलिको रदिनाले
सर्वलं ज्योतिष्मतीच संहत्य
नैले वैद्यो विपाचयेत् । एतदि
स्पन्दनं नाम नैल मुक्तं भगवद्गः ।
शोथने रोपणञ्चैव सवर्णकार
णं स्मृतं विस्पन्दनं नैले ॥ सूत
स्य दिगुणेन शुद्ध वलिनाकस्याप
योभिस्त्वहं पिष्टा ताम्रमयं सम
स्त सलितं पात्रं विपायोपरि से
घं यामपुगे सभस्म पिष्टो नमून
लैः सप्तया साहं तत् प्रदयेत् भ
गवद्गः हरो हरो गुञ्जोमिनास्यादि
नमूनलै रित्यत्र निम्बजलैरिति
वपाटः भगवद्गः हरो रसः ॥ ।
शुद्धसूते समं गन्धं मृतनागं सत
स्यकं जीरकं सैन्धवं तस्यं तिक्तः
कोषानकीद्वैः पिष्टा तलेपना
हन्ति भतलाञ्च भगवद्गः रसः का
लागिरुडोऽयं गुञ्जकं मृत्पुनिह ।
वेत् कालागि रुडो रसः ॥ इति
साररीपिकोयो भगवद्गः विकित
साध्यायः ॥ अपिच गुग्गुलुः ।
विफला युक्तं पीत्वा नश्यत भगव
द्गः इतिगारुडे ॥ अथ्यायः ॥
भगवद्गः पुं ऊष्ट्राशी कोटना
इति भाषा इति महाभारते ।

दानधर्मः तस्यात्र भक्तानिधेयः ।
यथा यो वाच्यैः परित्यक्तः सा
धुभिर्ब्रह्मणोरपि । ऊष्णशीय
श्च तस्यात्र भुक्ता चोदयान्तेन
इति मार्कण्डेयपुराणे सदावारा
ध्यायः ॥
भगवती सी गौरी पूज्या इति
मदिनी सरस्वती यथा सामा ।
पात सरस्वती भगवती निःशेषा
नाम्नापहा इति पौराणिकाः गंगा
यथा भगवति भवती ला मौलि
मोते तवाम्भः कण मणपरिमाणं
प्राणिना ये स्पर्शति इति शंक
राचार्यकृत गंगास्तोत्रे ॥ त
स्याः सत्त्वं यथा । यथा निगोदि
भगवान् तस्या भगवती तथा स
मायया निरोधता तत्रेण प्राकृ
तेनये आग्रह्य सत्त्वपर्यन्तं सर्वं
मिथैव कृत्रिमे इगानस्य सत्त्वा
साप्रकृति भवान् यथा । सिद्धे
स्पर्शादिकं सर्वं यस्या मस्तिबुगे
युगे सिद्धादिकेभगात्तेयस्तेनवा ।
भगवती सत्य इति ब्रह्मवैवर्ते
पुराणे प्रकृतिखण्डे ५५ अध्यायः
॥ अपिच मेवाते या सुरैः
सर्वे स्तोत्रैव भजते यतः यात
भजति सेवायां भगवत्सेव सा

स्मृता इति देवीपुराणे ४५ अ
ध्यायः तस्याः प्रतिमाविशे ।
वस्य पुजने फलविशेषो यथा
ब्रह्मोवाच शृणु तस्याः सगच्छत
प्रायश्चनविधिं परं यथा सातो
विता पूर्वं शंकराद्यैः फलेषुभिः
। कर्म येन देवेश तयास्य मणि
पूजय शम्भुः पूजयते देवी मेव
शक्तिमयोषुभां श्रुतमालाकरो ।
नित्येनेनासौ विदुषास्वरः अहं
शैलमयी देवी यन्नामि सरसजम्
। तेन ब्रह्मत्वं मेवेदं मया प्राप्तं
सर्वलभं । इदानीलमयी देवी वि
सृजयेते तदा विसृज्ये प्राप्तां
स्तेन अद्वैतकं सनातनं । देवी
हेममयी कोतां धनदोर्वयेते स
दा तेनासौ धनदो देवो यने
शिव मवाप्तवान् विष्णुदेवा महा
त्मानो गौणो देवी मनोहरा ॥
यजति विधिवद्भक्त्या तेन विष्णुः ।
माश्रयः पूजयते भक्ता देवी वायुः
पिबत सम्भुवो वायुस्ते तेन तम
प्राप्त मनोपमं गुणवरं वसवः
कोसिको देवी पूजयते विधानतः
॥ प्राप्नुवतो महात्मानो वसवः
महोदयं अश्विनौ पार्थिवौ दे
वी पूजयतो विधानतः तेन ताव

स्थितौ देवैरिष्य देहे गताचभौ ।
स्फाटिकां शोभनां देवी वरुणा
ः चयेन सदा वरुणात्तेहि संपाप्ते
नेन ऋष्या समन्विते । देवी मन्त्र
मयी पुण्या मग्नि यजति भावितः
अग्निं प्राप्नुवो स्तेन तेनोरुप ।
समन्विते नाथां देवी सदा का
ले भक्ता देवो दिवाकरः अर्चते
नत्र सम्प्राप्ते तेन सूर्यात्ते मन्त्रं
मुक्ताशैलमयी देवी सोमः पूज
यते सदा तेन सोमो ऽपि स
म्प्राप्तः सोमत्वे सनतोच्चले प्र
बालकमयी देवी यजते यज्ञो
ज्जमाः तेन नागास्त भोगाद्याः
प्रयान्ते परं परं हृन्नायसम
यी देवी पूजयन्त्यसुराज्जमाः रा
तमास्य महात्मान स्तेन तेऽमित
विक्रमाः उपसीसमयी देवी पि
शाचाः पूजयन्ति तां तेन ऋद्धि
वलोपेताः प्रायन्ति परमे परं
त्रैलोकिकां सदा देवी यजते य
त्कादयः तेन भोगवलोपेताः
प्रवासीश्च मन्दिः ॥ वत्सलोह
मयी देवी यजते मातरः सदा
मातृत्वं प्राप्य ताः सर्वैः प्रयान्ति
परमे परं ॥ एवं देवाः सगन्ध
वीः पिशाचोरगं राक्षसाः । पूज

यते सदाकालं वचिकां सरनायि
कां तणात्रमपि देवेन्द्र यदीच्छ
सि परंगति ॥ शिवां मणिमयीं
पूज्य तमसे मनससितान् । का
मान् सर्ववश्यान्त कामिकैः पू
जितैः सदा ददाति सर्वलोका
नां विनामणिमया शिवा इत्याद्य
देव्यवतार प्रत्यविधि पूजामाह
३ अध्यायः ॥ तस्मै गृहरान् ।
स्फुल्लं यथा ईश्वर उवाच देव्या
गृहेत्ययः सुकृत् करापयति शोभनं
सर्वोपकरणैः पुङ्कं सकपाटांगला
वितं तस्मिन् चण्डा धनं च देवि
ताने दर्पणानि च दत्त्वा सृजयन्ता
दि नित्यं संगीतकानि च । देवी
शास्त्रार्थवेत्तारं पूजने भवने शुभं
एवं प्रवर्तते यस्तनस्य पुण्यफलं
शृणु दश पूर्वापारां स्तातयात्म
नश्चैक विंशति उद्भूता व कुलं
पापाहृत्फलोके महीयते । गच्छते
भगवती यत्र परा परम प्रतिता
तत्र कस्यान्नं पावदुक्ता भोगान्
मनोरमान् । पुनः कालादिभ्याः
तः पृथिव्या मेकगजवेन सभृशवा
हनोपेतः शान्तः पुरपीच्छदः
पुनर्देव्या हिजातीनां तद्भक्तानां
प्रियो भवेत् कस्या सम्पूजको ।

नित्यं देवी शस्त्रार्थं पारगः त
मते परसद्भावं तदत्र शिवतो
ब्रजेत देव्या गृहंतयः शुक्रसमी
नयतिनित्यशः स भवदलवान्
सोऽप्य सर्वं सम्पन्निसंपन्नः तदा
गच्छेच्चिवा लोकं सर्वकामफल
लपदं देव्या गृहंतयः शुक्रगोम
येनानुलेपयेत् स्त्रियो वा यदि
वा पुंसः षण्मासेन निरंतरं स
लभेरीषितान् कामान् देवालो
कं च गच्छति इत्यादि देववता
रे ५२ अध्यायः ॥ ॥
भगवान् पुं बुद्धः इत्यमरः ।
श्रीकृष्णः यथा भगवानपि ता
रात्रीः शारदोत्पल मलिकाः
वीर्यरंते मनश्चक्रेयोगमायास
पाश्रितः इति श्रीभागवते ।
स्कंधे २५ अध्यायः पुन्येति ।
इति मेदिनी भगवत् स्वर
पं यथा मनुरप्याहवेरायंस्मृता
यन्मुनि सन्नम तदेतत् प्रयत्नामत्र
सम्प्रेगदत्तामम हेतुवर्णी वे
दिनयेनाहवत् परचयत् शह
वृत्ताणि निम्नतः परवृत्ताणिगच्छ
ति हे विषे वेदिनये वे इति
वाचस्पती कृतिः परयावत्तरा
नि श्रुतेरादिमया ५२ अध्यायः

अक्र मन्त्रं मूर्धित्यमन्त्रमवययं य
निर्देशमत्रपंच पाणि पाराशर्यं स
युते विभुसंवेगने नित्यं भूत
योनि मकाराणां व्याघ्राणाणां
यतः सर्वं तेषां पश्येति सूरयः
तदुक्तान्तं पारथाम तद्ययं सो
लकांतिणां कृतिवाक्यादिनस
त्वं तद्विष्णोः पारमे परं तदेव भ
गवदाद्यं स्वरयं परमात्मनः वा
चको भगवच्छब्दं स्मर्यायस्मात्
गन्मनः एवेतिगदितायस्मसन्नं
तस्य तन्नतः स्तायते येन तज्ज
ज्ञाने परमन्यत्वमीमयं अशह
गोवस्यापि तस्यैव वृत्ताणोद्दिन
श्रुतायां भगवच्छब्दः कियतेत्यो
पचारिकः शुद्ध महाविभूत्या
परे वृत्ताणि वज्रते मैत्रेय भग
वच्छब्दः सर्वकारणकारणो संभ
वेति तथा भर्ता भक्तोऽर्थदया
न्विनः तेनागमयिता सहायका
गच्छंस्तथापने ऐश्वर्यस्य समप्रस्य
वीर्यस्यगणसः प्रियः ज्ञानवेगस्य
योऽप्येव वत्सो भग इतीडेना वसं
नियत् भूतानि भूतात्मन्यविला
त्मनिहसच भूतेश्वरेशेषु वकाराणां
स्ततोऽययः एवमेवमहावाहो भग
वानिति सन्नम परम वत्स भूतस्य

वासेवस्य नान्यगः तत्र सूर्या
पदाथोक्तिं परिभाषा समन्वितः
शब्दोऽयं नोपचोरेण अन्वयः स
पचारतः इत्यति प्रलयंमेव ।
भूतानामागतिं गतिं वेति विषा
मविधां च स्वाद्यो भगवानिति ॥
ज्ञानशक्तिं बलैश्चर्यं वीर्यतैजो
स्पशेषतः भगवच्छब्दं वाचानिवि
ना हेयै र्गुणादिभिः इति विस्
पुराणे ५ अंशे ५ अध्यायः ॥
अपि च परमात्मा च भगवानविष
क्तेनोन्ननाहंनः तद्वक्तिमान् भा
गवतोनात्प पुण्ये हितायते भ
गवच्छासनालसी भगवच्छासन
भगवद्वक्ति मास्त्रायवनसभागव
तोभव भगवान् भूत भवेष्टो भू
तादि प्रभवोऽययः भावेनतं भ
जस्वेषं भव भक्तकरं ह्रीं भज
सभावेन विभुं भगवन्ते भवेष्टो
ततो भागवतो भूता भववन्ता
प्रमोत्ससि इत्यादि वक्तिपुराणे
वेत्सवक्रियायोगे यमावशासनोना
माध्यायः ॥ अन्वयः महतां त
दन्तनां सर्वेषां जीविनां सदा
सदा पाता च शास्ता च भगवान्क
रुणानिधिः इति वत्सवैवर्तेश्रीकृ
ष्णन्यायते ५ अध्यायः ॥

प्रियः

भगालं क्री नृकोटिः यथा भगा
लेनरमलकं इति कश्चित् जटा
थरः भगवत् महोदवस्य चले ।
भूषण मितियुतं पति ॥
भगानी पुं शिवः इति त्रिकाण्ड
शेषः ॥ ॥ ॥
भगिनी स्त्री सहोदरा तमर्थायः
स्वसा २ इत्यमरः । भगं यत्नं
पिचदिनोद्वयदानेविघनेऽस्या ।
इति इति भगिनी इति नटीका
यो भरतः स्त्रीमात्रे यथा । प
रिगृह्या च वामोमी भगिनीप्रकृति
नैरी इतिशब्दवदिका ॥ ॥
भगिनीपतिः पुं स्वसृभर्ता तत
पर्यायः आबुक्तः २ भामः २ यथा
भगिनीयति रावुनो भावो वि
हानघावुकः इति नाट्योक्तावम
रः अहो भगिन्यहो भाम मया
वां वत पाप्मना । पुरुषाद इवा
पयं सहरो हिंमिताः सताः ।
इति श्रीभागवे ५ स्कंधे ५ अ
ध्यायः ॥ ॥ ॥
भगीरथः पुं दिलीपराजपुत्रः
येन गंगा शानीता यथा असम
च्छस्त तनये तं सुमात्राम विष्ण
तः तस्य पुत्रो दिलीपस्तदिलीपात्र
भगीरथः । येन भगीरथी गंगा

तपःकृपावतामिता । भगीरथस्य ।
तनयो नभोग इति विष्कतः ।
इतिमातस्य ॥ अध्यायः ॥
भगो पुं देवभगवन् । इति मुग्ध
भगो य (बोधवाकरणं सतिम
सारम् ॥
भगोलः पुं भयन्त्रं नक्षत्रचक्रं
यथा इदानीं भगोलमाह । या
प्यात्रा तितिनवत् सृष्टं विद
ध्यादाधार हृत्त युगलं भवयष्टि
इं वष्टक मत्र सम मण्डलवत्
नीयं नास्माक्यञ्च विषुवदलयेन
देव यथा त्वगोल तितिजे या
प्यात्राञ्च तदाकार मपर माधार
हृत्तहयं भवयष्टिसं कृत्वा नक्षत्राणि
ग्रन्थनीयं सम मण्डलाकारं वटी
वष्टावाङ्गितं कार्यं तत्राशीहृत्तं ।
विषुवतहृत्त संत्तं ॥ इदानीं ।
क्रांति हृत्त माह क्रांतिहृत्तं एरा
ह विषये भूमयत्र भावम् भा
ह कृभा भावतः क्रांतिपातः प्र
नीयं तथा प्रकृत्य तेषपातम् ।
तत् स्थान काव्यकृयेन ग्रन्थान्
त्रत् प्रमाण मेव हृत्तं कृत्वा तत्र
मेवादीन प्रकृत्य द्वादश राशयो
ऽद्याः तत् क्रांति हृत्त संत्तं ।
तस्मिन् हृत्तरेवि भूमति तथा रे

भीर्हानो भूभा व तथातत्रक्रान्ति
पातो मेवादे विलोमे भूमति ।
तथा ग्रहाणां वितेषपाताः प्र
स्फुटाविलोमे भूमति यतःक्रान्ति
पातादीनि स्थानानि तत्राक्यानि ।
॥ इदानीं क्रांतिहृत्त निवेशमाह
क्रांतिपातेवपाताद् घट कान्तो ।
नादिका हृत्त लये विदध्यादिदे ।
पाततः प्राकविभे सिद्धभागेरुद ।
इतिगो तेष भागे विभागेये ।
। क्रांति पात विज्ञान घट्टेऽनो
ऽन्यचिह्नं कार्यं तेषिह्नं नाडी
हृत्तं संसक्रे कृत्वा पात विज्ञान
यतः विभेऽनो नाडीहृत्तज्ञाग
वतविशल्या उत्रतो यथा भवति
। यपर भागे विभेऽनो इतिगो
तस्मै मीगै यथा भवति तथा व
भीयात् इदानीं विमण्डलमाह ।
। नादिका मण्डले क्रांतिहृत्तं य
था क्रांतिहृत्तं तथा तेषहृत्तंममे
त् तेष हृत्तं राश्याङ्गितं तत्रच ते
य पातेषु विज्ञानि कृत्वाकृतं ।
क्रांतिहृत्तस्यवितेषहृत्तस्यच ते ।
यपाते स घट्टेच कृत्वा पुनि तेष
पाताग्रतः एष्टनम् विभे तेष ।
भागेः स्फुटेः सौम्यागमे न्यसेत् ।
शीघ्रकर्तुं भक्ता वि भन्त्यागमः ।

पातेषु भागा ग्रहाणां स्फुटाः ।
तेषहृत्तानि घातो विदध्याम्य
कृत्वास्वहृत्तं भूमनीत्तु प्रवाग्रहाः
ग्रम् झोकस्य समग्रस्य व्याख्यानं
यथा क्रांतिहृत्तं एषकृत्तंएवेविम
ण्डल मपि राश्याङ्गं एषकृत्तक
कृत्वातत्रमेवादेवीस्ते स्फुटतेषपाते
द्वयोरे विह्नं कार्यं यथा क्रांति
हृत्तस्यविमण्डलस्यच तेषपातवि
ह्नयोः सम्पातं कृत्वा तस्मात् घट्टे
ऽनो ग्रन्थञ्च सम्पातं कृत्वातेष
पाताग्रत विभेऽनो क्रांति हृत्त
ऽङ्कुरतः स्फुटेः तेषभागेः एष्टन
म्विभेऽनोतरेव भागे इति
गातः स्थिरे कृत्वा विमण्डलेविश
नीयं यथा पठिता ये वितेष भा
गास्तेविमण्डलाः शीघ्रकर्तुं भक्ता
क्राः स्फुटा तेषाः ॥ यथाउपातः
यदि कर्णाये तत्रावदंनरे नहि वि
न्याये कियदिति यतो भगोले
विन्येव व्यासाहं । एव चन्द्रादी
नो घट्ट विमण्डलानिकार्याणि स
स्व विमण्डले ग्रहायंति । इरा
नी क्रांतिवितेषचाह नादिका
मण्डला निर्यगत्राघमःक्रांतिहृत्त
वर्षिः क्रांतिहृत्तच्छरः तेष हृत्त
वर्षि किर्यगेव स्फुटा नादिकाहृत्त

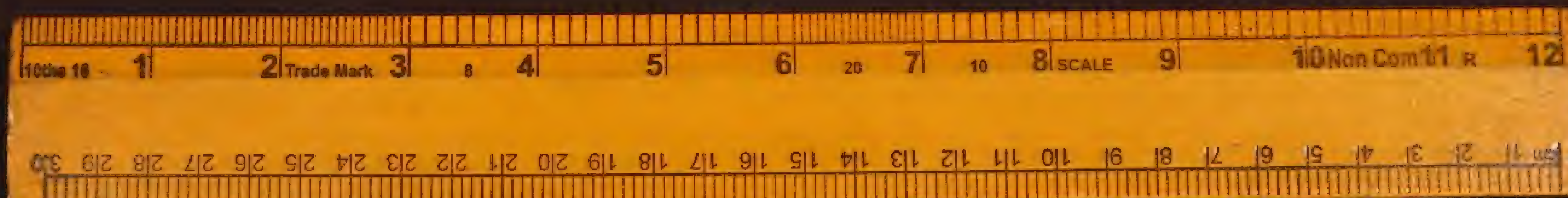
विदध्याम्येऽयमः क्रांति हृत्त
स्फुट ग्रह स्थानं तस्य नाडीहृत्त
यत्रिर्यगन्तरे सा क्रांतिः यथाविम
ण्डले च यत्रह स्थानं तस्य क्रांति
हृत्तात् यत्रिर्यगन्तरे स वितेषः
यथाविमण्डलस्य ग्रहस्थनाडीहृत्त
यत्रिर्यगन्तरे सा स्फुटा क्रांतिः ॥
इदानीं क्रांतिपात माह विषुवतः
क्रांतिवलययोः संपाते क्रांतिः
पातः स्यात् । तद्भगणाः सौरोक्राः
यस्ता यथतत्रयं कल्पे ग्रयनचल
नं यत्रहं मन्त्रालायेः संपाये ।
तत् एते तद्भगणाः कल्पे गौहः
तं नन्दगे चन्द्राः ॥ २८७५ ॥ तत् ।
संज्ञानेपाते तिस्रा विट्टेऽयमः ।
साध्यः क्रांतिवशात्रचर मुदयाश्र
दल लयापमे ततः तेषाः ॥ क्रां
त्यर्थापातः क्रांतिपातः । पातो
नाम सम्पातः कयोः विषुवत क्रां
तिवलययोः नहि तयो मेषारावे
व सम्पातः किंत् तस्यापिचलनम
स्ति ये ग्रयन चलन भागाप्रसिद्धाः
स्त एव विलोमगस्य क्रांति पातस्य
भागाः मेवादेः एष्टनकृत्वाज्ञागान्
रे क्रांतिहृत्तं विषुवहृत्तं तत्र मित्य
र्षिः नहि क्रांति पातोऽस्तीतिवह्नं
नशाक्यो प्रन्थतेपातस्या पलव्यः ।

स्वात उपलब्धि प्रकार मये वत्सा
ति सव कथं वृत्तगुणालिभि नि
पुणे रपि नोक्त इति चेत् तदा
स्वल्पवात्र नोपलब्धः इदानीं वद
नात् सामाने इत्युच्यते अत एव
तस्य गति रस्तीत्यवगतं यथेव।
मध्यनपलब्धोपि सौरसिद्धान्तो।
क्रवादागम प्रामाण्येन भगणपि
ध्यादिषत् कथं नैर्नोक्तः सत्यं
अत्र गणितसंख्ये उपपत्तिमानेवा।
गमः प्रमाणं तर्हि मन्दाच्च पात
भगणा आगम प्रामाण्येनैव कथं
नैर्नोक्त इति नवक्रयः यतो प्र
हाणां मन्दफलाभावस्यानानिश्चय
होणेवोपलभ्यते तावदेव मन्दाच्च।
स्थानानि यावदेव विज्ञेयभावस्या
नानि तावदेव पातस्थानानि किंत्वा
नेषां गतिरस्ति नास्ति चेति सदि
ग्यं तत्र मन्दाच्च पातानां गति र
स्ति चन्द्र मन्दाच्च पातवदिसगुमा
नेन सिद्धा साच कियतीतइत्येव
वै भगणो रूपलब्धि स्थानानि नानि
गणितेनागच्छन्ति तद्गणना सम्भवा
वाषिकी देवदिनी वा गति तेषां
नैव यद्यन्येपि भगणो स्तान्येव
स्थानानि आगच्छन्ति तदाकतरस्य
गतेः प्रामाण्ये सत्यं तर्हि सा

मन्तोपलब्धनुसारिणी कापिगति
रहीकर्तव्या यदा पुनर्मन्दता काले
न मन्दतन्त्रं भविष्यति तदा मन्दा
मतिमन्तो वृत्तगुणादीनां समान य
मिण एव इत एत स्योते तत्रपल।
व्यनुसारिणी गति मरीकमशा
स्त्राणि व्याकरिष्यन्ति अतएवायेग
णिन संख्यो मद्रामतिमद्दि ईष्टः।
सन् अनाद्यन्ते कालेपि विलम्बे न
पाति यतोऽस्य कान्ति पातस्य
भगणाः कल्पेः पुनत्रयं तावत् सू
र्यसिद्धान्तोक्तः तथा अन्तर्गतोप
दयनचलन मुक्तं सपव कान्तिपातः
ने गोहृ ज्वनद गोचन्द्रा उत्पद्ये
ने अथच तेवा येवा भगणा भवे
त यदाये संशा निपुणैरुपलभ्यते
तदा सपव कान्तिपात इत्यर्थः।
ने विलोमगं कान्तिपातं ग्रहे प्र
तिष्ठाकान्तिः साध्याः ॥ इदा
नी विज्ञेयपातानाह एवं कान्ति
विमण्डल संपातात्तेपपाताः स्युः
चन्द्रादीनां व्यस्ताः सेपानयने त
ने योन्याः मन्द स्फुटो दृक् प्रो
तिमण्डले सेपहो भ्रमत्यत्र वतस्या
पातः पातेन युक्ता गणितागतेन
मन्दस्फुटान्ते चरतः शरोऽस्मात्
पातेऽथवाशीघ्रफले विलोमे।

क्रवास्फुटानेन युता व्यरोधतः वेदः
स्यकलावलयेहिपातः स्फुटादिभ्यो।
मध्यम पात युक्तात् तथाकान्तिवृ
त्रं विमण्डलयोः संपातः सेपपातः
नैर्ग्रे प्रक्षिप्य लेपः साध्याः।
एतद्वक्तुं भवति कान्तिपातः प्रसिद्धः
यथा ते ग्रहे प्रक्षिप्य कान्ति सा
ध्याने एव सेपपाते ग्रहे प्रक्षिप्य
लेपः साध्य इत्यर्थः अथविज्ञेय
पातो मन्दस्फुट यत् प्रक्षिप्यते।
तत् कारणं माह मन्दस्फुटादृक्
प्रतिमण्डल इत्यादि यतः शीघ्रा
प्रतिमण्डले मण्डल स्फुटगत्याग्रहे
भ्रमतिनत्र च ह्यत्र पातः अतो ग।
णितागनपाते मन्दस्फुटे प्रक्षिप्य
लेपः साध्यते। शेषं स्पष्टार्थः।
॥ इदानीं तं श्रुत्योर्विशेषः।
माह येवात्रपातभगणाः कथि
ना तं श्रुत्यो स्ते शीघ्रकेन्द्रभगणो।
राधिकायतः स्युः स्वस्याः सत्वाद्यं
दिता मलकेन्द्रयुक्तौपातोनयोः।
पातितवक्तुं भवो विधेयो चलादि
शोध्यः किलकेन्द्र सिद्धोकेन्द्र स
पाते कचरत योज्यः अत एव
लात पात युतात् तं श्रुत्याः सधी
भिगद्येः शर सिद्धि रक्ताः स्फु
टोन शीघ्रोच्च पुनो स्फुटो तयोः

पातो भगोले स्फुट यवपातः न
तत् श्रुत्योः शीघ्रोच्च पात युति
केन्द्र कृत्वा यो विलोप यातीतः स
शीघ्रोच्च स्थान एव भविष्यमर्हति न
ग्रह स्थान यतो ग्रहोऽस्य वर्त
ने अत इदं मनुष्यपत्रमिव युति
भाति तथा वृत्तसिद्धान्त भाष्ये।
त श्रुत्योः शीघ्रोच्च स्थाने यावत्
विलोप स्तावानेव यत्र तत्रस्थस्यापि
ग्रहस्य भवत्यत्रोपलब्धिरेव वासना
नाम्यत् कारणं वक्तुं शक्यत इति
चतुर्वेदे नाप्यनध्यवसायोऽवहृतः
अत्रोच्यते येऽत्र तं श्रुत्योः।
पात भगणाः पठिता स्ते शीघ्रकेन्द्रा
भगणो युताः सत्र सत्तद्गणा भवति
तथाच माधवीये सिद्धान्तचूडामणौ
पठिताः अतोऽस्य भगणा भवः पातः
स्वशीघ्रकेन्द्रेण युतः कार्यः शीघ्रो
वाहुदे शोधिते शीघ्रकेन्द्रं तस्मि
न सपाते लेपकेन्द्रकरणाद्यं ग्रहः
लेपः अतस्त्वशोध्यलेपक
यो नीशे कृते शीघ्रोच्च पात योग
एवावशिष्यत इत्युपपन्नं। किंच
मन्दस्फुटाने शीघ्रोच्च प्रतिमण्ड
लेचलकेन्द्रं तत् पातेलेपं युज्य
ते एवं कृते सति लेप केन्द्रं।
मन्दफलेनोत्तरितस्यात् तदही।

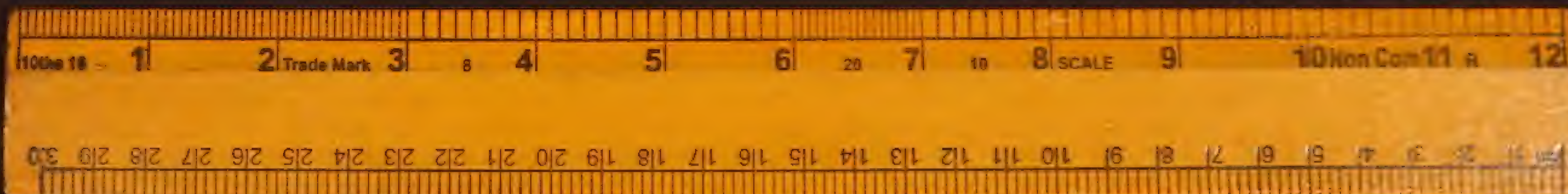

स्वात उपलब्धि प्रकार मये वक्ष्या
ति सत कथं वृत्तगमादिभि नि
पुणे रपि नोक्त इति चेत् तदा
स्वत्वात् नोपलब्धः इदानीं वद
नात् सामाने इत्युक्तं यत् एव
तस्य गति रस्तीत्यवगन् यथेव।
मध्यमपलब्धोपि सौरसिद्धान्तो।
कृत्वादागम प्रामाण्येन भगणपि
ध्यादिषु कथं नै नोक्तः सत्यं
यत् गणितसंख्ये उपपत्तिमानेवा।
गमः प्रमाणं तर्हि मन्दोच्च पात
भगण आगम प्रामाण्येनैव कथं
नै रक्ता इति नवकथं यतो प्र
हाणा मन्दफलाभावस्थानानिप्रस
होणोपलब्धे तायेव मन्दोच्च।
स्थानानि यायेव विक्षेपाभावस्था
नानि तायेव पातस्थानानि किंत्वा
तेषां गतिरस्ति नास्ति चेति सदि
ग्यं तत्र मन्दोच्च पातानां गति र
स्ति चन्द्र मन्दोच्च पातवदिसुग
नेन सिद्धा साच कियतीतव्येन
वै भगणो रूपलब्धि स्थानानि नानि
गणितेनागच्छति तद्भगण सम्भवा
वाधिकी देनदिनी वा गति तेषा
नैवे यद्यन्येपि भगणो स्थानेव
स्थानानि आगच्छति तदाकतरस्य
गतेः प्रामाण्यं सत्यं तर्हि सा

मन्दोपलब्धनुसारिणी कापिगति
रहीकथ्या यदा पुनर्महता काले
न महदन्तरं भविष्यति तदा महा
मतिमनो वृत्तगमादीनां समानय
मिणा एव उत एत स्येते तदपत्ता।
अनुसारिणी गति सररीकृतया
स्वाणि व्याकथिष्यति अतएवायेग
णित संख्ये महामतिमद्भि ईष्टः।
सन् अनाद्यन्ते कालेपि विलोमे न
वाति अतोऽस्य कान्ति पातस्य
भगणाः कल्पेः पुनश्च येनावत् सू
र्यसिद्धान्तोक्ताः तथा सञ्ज्ञानोपेय
दयनचलन मुक्तं सपेव कान्तिपातः
ने गोहृ जैनद गोचन्द्रा उन्वयं
ने यथैव तेषां येवा भगणा भवे
त् यदाये संज्ञा निपुणैरुपलभ्येते
तदा सपेव कान्तिपात इत्यर्थः।
ते विलोमे कान्तिपाते ग्रहे प्र
तिपत्तकान्तिः साध्याः ॥ इरा
नी विक्षेपपातानाह एवं कान्ति
विमण्डल संपाताक्षेपपाताः स्यः
चन्द्रादीनां अस्याः क्षेपानयने त
ने योन्त्याः मन्द स्फुटो डाक प्र
तिमण्डले स्वग्रहो भ्रमत्यत्र वत्स्या
पातः पातेन युक्ता गणितागतेन
मन्दस्फुटान् खेचानः शरोऽस्यात्
पातेऽथवाशीघ्रफलं विलोमे।

कृत्वास्फुटानेन युता व्योमः वेदः
स्यकलावलयेहिपातः स्फुटादिभ्यो।
मध्यम पात युक्तात् तेषां कान्तिवृ
त्तं विमण्डलयोः संपातः क्षेपपातः
ने ग्रहे प्रतिपत्त तेषां साध्याः।
एतदुक्तं भवति कान्तिपातः प्रसिद्धः
यथा ते ग्रहे प्रतिपत्त कान्ति सा
ध्याने एव क्षेपपाते ग्रहे प्रतिपत्त
तेषां साध्य इत्यर्थः यद्यविक्षेपा
पातो मन्दस्फुट एत प्रतिपत्ते।
तत् कारण माह मन्दस्फुटादाह
प्रतिमण्डल इत्यादि यतः शीघ्र
प्रतिमण्डले मण्डल स्फुटगत्याग्रहो
भ्रमतिनत्र च ह्ये पातः अतो ग।
णितागतपाते मन्दस्फुट प्रतिपत्त
तेषां साध्याने। शेषं स्पष्टार्थः।
॥ इदानीं त श्रुक्तयोर्विशेषः।
माह येवात्रपातभगणाः कथि
ता त भूमे स्ते शीघ्रकेन्द्रभगणो।
राधिकायतः स्यः स्वस्याः सत्तायं
दिना अलकेन्द्रयुक्तापातोनयो।।
पातितवक्तु भवौ विधेयो चलादि
शोध्यः किलकेन्द्र सिद्धोकेन्द्र स
पाते कचरन् योन्त्याः अत स
लात् पात युतात् त भूमेः सधी
भिगधैः शर सिद्धि रुक्ताः स्फु
टोन शीघ्रोच्च पुनो स्फुटो नयोः

पातो भगोले स्फुट एवपातः न
न त श्रुक्तयोः शीघ्रोच्च पात एति
केन्द्र कृत्वा यो विक्षेप आनीतः स
शीघ्रोच्च स्थान एव भविष्यमर्हति न
ग्रह स्थान यतो ग्रहोऽयत्र वर्त
ने अत इद मनुष्यपत्रमिव प्रति
भाति तथा वत्ससिद्धोत भाष्य।
त श्रुक्तयोः शीघ्रोच्च स्थाने यावत्
विक्षेप स्थावोनेव यत्र तत्रस्थपापि
ग्रहस्य भवत्यत्रोपलब्धिरेव वासना
नाम्यत् कारणं वक्तुं शक्यत इति
चत्वेवेदे नाप्यनध्यवसायोऽवकृतः
अत्रोच्यते येऽत्र त श्रुक्तयोः।
पात भगणाः पठिता स्ते शीघ्रकेन्द्राः
भगणो युताः सत्र सद्भगणा भवन्ति
तथाच मायवीये सिद्धान्तवृत्तामणौ
पठिताः अतोऽस्य भगणा भवः पातः
स्वशीघ्रकेन्द्रेण युतः कार्यः शीघ्रो
वाहुदे गोधिने शीघ्रकेन्द्रं तस्मि
न सपाते क्षेपकेन्द्रकरणाद्यं ग्रहः
तेषां अतस्तस्याण्यथक्षेपक
यो नीशे कृते शीघ्रोच्च पात योग
एवावशिष्यत इत्युपपन्नं। किंच
मन्दस्फुटानं शीघ्रोच्चं प्रतिमण्ड
लेवलकेन्द्रं तत् पातेक्षेपं युज्य
ते एवं कृतं सति क्षेप केन्द्रं।
मन्दफलेनोत्तरितस्यात् तदही।

कृतं इतरकेदस्यानपयनेः ।
यतो मन्फलं पाते व्यक्तं देवं
। यतो अन्तर्गतं सिद्धं चलकेद
मध्योने श्रीचोच भवति यत्र भ
गोले क्रांतिहृत् नत कता हृत्
नत्र यद्विमादले नत्र स्फुटप्रहः न
न स्फुट पात योगो द्विविधेय कन्द
यतः स्फुट पातस्थाने सम्पातेकृत्वा
नत सिमेः नो स्फुटोक्तैः परम
लेणोः प्राग्भवेर दक्षिणे वा
विन्यस्य तथा स्ये विमलस्य
ग्रहस्थाने विन्यस्य स्फुट विन्येण
गणितागतेन तस्या दृश्यते नान्य
येत्यर्थः ॥ इदानीं ग्रहगोले ।
विशेष माह ग्रहस्य गोले कथि
तापमदले प्रकल्प्य कतावलया
यथोदितं निवय्य श्रीच प्रतिहृत्
स्मिन् विमलले तत पटितैः शरै
शैः मध्याः पातो घसदां न
भूतोः सरीच्च केद्रेण पुनो नयो
न्याः भगोल एव तावद्ग्रह गोले
कल्पः नत्र स्फुट एव पातः यथय
दि तदन्तर्ग्रहगोलेः न्यानिवयतेन
दा नत्र यथोक्त विषयहृत् क्रांति
हृत्त्रेव वद्धा कतामदले प्रकल्प्य
नत्रोद्यकोक्त विधिना श्रीच प्रतिम
दले वद्धा नत्र प्रतिमदले गणिता

गतपाते मेघादे विनामं गणाधि
वा तत्र विरक्तं कार्यं अथ विन्या
यासाहमेवायहृत्त्रं गण्यं विम
लदलायं कृत्वा तत्रापि मेघादे की
लं पातये विरक्तं कृत्वा प्रतिमदले
लविमललेयोः सम्पात विरक्तप्रथमं
सम्पाते ततो भाङ्गान्तरे द्विती ।
यंकृत्वा पातादग्रतः दृष्टतस्य वि
भेः नो परमविन्येयार्थः यदि ।
नैः प्रतिहृत्त्राङ्गरे दक्षिणेव वि
मललेन्यस्य नत्रमद स्फुटगत्या ।
पारमार्थिको ग्रहो भूमति यतो
मेघादे । नुलोम मन्फलस्य विमल
ले देयः स तत्रस्य प्रतिमदलात्
यावतांतरेण विदिमं स्थावान् नत
प्रदेशे विन्यस्य यतो हृत्त्रं सपा ।
तस्य ग्रहे विन्येयभावः विभेः नो ।
परमो विन्येयमध्यः नुपातेन ।
युनो हृत्त्रसम्पातग्रहयोरन्तरे जे ।
यं तदन्तरं पातग्रहयोगे कृते
भवति पातस्य विनामगत्यात् सं
योगः शार्थ्य केदं यदि विन्या
तस्यया केदं न्या परमशास्त्रस्य
भीष्टया नया करतिले प्रतिमदले
लविमललेयो स्तिर्यगन्तरं स्यात् ।
विमललेस्य ग्रहाङ्गमध्यगे सत्रे न
द्मध्यग्रहान्तरं सच श्रीच कर्ताः

यदि भूमध्यात् कर्णाग्रं यतावावि
लेय सदा विन्याये कियानिति दि
नीय त्रैशिकं याये विन्याह
रो द्वितीयेणः नयो नीयो कृते
केदं न्यायाः परम शर गुणयाः
कर्णा हः फले कताहृत्त्रस्य
स्तिर्यगन्तरं स्फुटशरः । इदानीं
मेहरागत्र हृत्त्रमाह ईशिनक्रांति
तस्यः नो सर्वतो नादिकाख्याद
होरात्र हृत्त्राङ्गं नत्र वद्धा वटी
तां वष्टाङ्गयेदस्य विरक्तभावं ।
नीवामता नाडीहृत्त्राङ्गरेतो द
क्षिणतो वा सर्वत्रेह क्रांतिन्या
तरे यद्वहं निवयते तदहोरात्रह
त्रं तेन हृत्त्रेन नस्मिन् दिने रवि
र्धमनीत्यर्थः हृत्त्रस्य व्यासा ।
हुं युन्या इदानीं मन्वराह ।
अथकल्पा मेघाया स्यनलोमोका
निपाताङ्कान् एषा मेघादीनां क ।
रात्र हृत्त्रानि वधीयात् नाडीहृत्त्रो
भयतस्तीणि त्रीणि क्रमोत् क्रमा
ज्ञानि क्रांतिपातादरभ्यविशत विं
शद्भिर्गौरयान् मेघादीशकल्पः
तदग्रेयुक्तवदहोरात्र हृत्त्रानि वधी
यात् तानिच नाडीहृत्त्रोभयतस्तीणि
स्तीणि भवेति तावैव क्रमोत् क्रम
तः स्यान्तशाकस्यसदृशराणीनाञ्च

इदानीमस्योपसंहारः ॥ एष
भगोलः कथितः विवरणोला ।
ऽयमेव विन्येयः इति सिद्धान्तः
शिरोमणिः ॥
भगं वि परानितं इति हेम
चन्द्रः मुदितं वर्णितं ॥ माह
इतिमावा यथा विरक्तालो धितं ।
नीर्ण कीट निरुधितं धनः किं
वित्रं यदि रामेण भगं दानियका ।
निके इति महिः ॥
भगं क्री रोगविशेषः अथ भग
धिकारः नत्र भगस्य भेदमाह ।
भगं समासाद्विविधं इताशकाण्डे
च सन्धावपितत्र सन्धौ उत्पिष्ट ।
विस्मिष्टविवर्जितानि तिर्यगानं ति
प्रमथस्यस्युधा भगमत्र भावार्थः ।
ऋप्रत्यय स्तन भगं मङ्गः सचात्र ।
विस्त्रेयो अभिप्रेतः तेन भगम ।
जास्मिन्विस्त्रेय लक्षणं ॥ समासात्
संक्षेपात् इताश हे यप्रिवेश ।
यतस्त्रकेऽपिवेशस्य इताशे ।
तिनामान्तरं मङ्गं काण्डे सन्धिप ।
याने एकत्वोदे अस्मिन्मन्यो हयो
रस्याः सन्धान स्याने नत्र सन्धौ ।
उत्पिष्टादि भेदेः घट्टप्रकारं भगं ।
भवति सस्य वङ्गवत्त्वेन सन्धिभग
स्यादौविवर्णो उत्पिष्टस्यादि ॥

भगवद्

विभज्यते स्फटनि रुचकानि च त
रुणास्मीनि चाण कर्णातिशेष्ट
लासीनि नम्यते वज्रीभवनि नेना
एवकालतणं भग्नं नलकानि
लासीनि नादीवत सरन्धाणस्य
वाणि भिद्यते अस्पृशतवप्रवेशा
दिदीर्यन कपालानि ज्ञाननितां
स गणनाल शोचशिरोऽस्मीनि
विभज्यते स्फटनिरुचकानि देताः
वतिवृत्ति अस्मीनि नरुणानला
ककपालरुचकवलय मेदात यंचि
यानितरुचकानि चेति चकाराहलया
मपि वृत्तीति बोद्धव्यं पाणोः
पार्श्वयुगे दृष्टे वतो नटरयापु
पादयोः वास्तीनि वलयानिवभा
धिः यथा भग्नस्य विक्रित सा
भग्नं लेपाय मन्त्रिहा मयुकेचा
पेषितं शतयोन वनोन्मिश्रं ।
शालिपिष्टं लेपनं लेपाय पि
ष्टिक तवतो रस्तीका फलरसाभो
वाच्ययथावः प्रशाम्यन्ति सहनं
वा सद्योभिधानननिता रागरु ।
संहारोन्मिता गोधुम मर्जनं ।
सन्धि भग्नः स्यि सम्भग्नं पिबेत् स्त्री
रणा वा पुनः हनेन पिबेत् स्त्री
रेण वेत्यर्थः स्यिसंहारः दृढ
सिंहार इति लोके रसोना ।

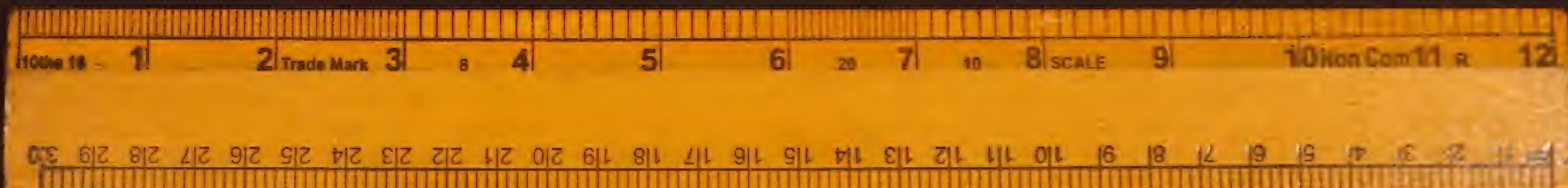
मधुलात्तामसिना कल्कसममयः
क्षिप्रमित्र युतास्माच्च सन्धानम
विशद्वेत लात्तास्यसंरुत ॥
कङ्कभास्यगन्धा चूर्णीकृतानागव
ला पुरश्च संभयमुक्तास्य रुकोनि
हयादङ्गानि कुर्यात् कलिशोय ।
मानि अस्मि संरुत हरसिंहार
लात्तादिगुणलः ॥ मांसं ।
मांसरसः तीक्ष्णं सर्पिर्षुः कला ।
यनः हंहाणाञ्च पानचदेयं भ
ग्नय जानता लवणकटकं तारं ।
मधु मेघन मानयं रुतनत्रं ।
अमन्त्रापि भग्नः सेवेन कचिन्
इति भावप्रकाशे भग्नधिकारः ।
भग्नपादौ स्त्री पुङ्कगालनत्तत्र
टके यथा पुनर्वसूत्रगयाकाङ्क्षि
कोत्रफलानी पूर्वभाद्र विशाखा
व घटेने पुङ्कराः स्मृताः भग्न
पादौ संयोगात् द्वितीया हा
दशी यदि सममी चार्क मन्त्रे ।
तिस्रस्तं ॥ ३ ॥
जायते जातभरं इति न्यो ।
भग्नपृष्ठः पुं सन्मुखः इति विकार
शेषः मुदितमेरुदाहः यथा ।
भग्नपृष्ठकटि पीवे सद्यः हृष्ट
योसवं कष्टेन लिखितं पुंस्येतेन
परिपालयेत् इति याचीनवाकाः ।

भगवद्

भगवद्

भग्नसन्धिः पुं शरीरस्य सन्धिस्थान
भग्नयोगविशेषः तस्याप्यं य
था अमराविकला बोधः सर्वे
रेभिः समीकृतः तस्यो गुणल
ना योन्मो भग्नसन्धि प्रसारकः
इति गारुड ७५ अध्यायः ॥
भग्नसन्धिकं स्त्री योले इति शब्द
चन्द्रिका ॥
भग्नान्मा पुं चन्द्रः इति शब्दचन्द्रिका
का भग्नशः वि हनाशः दीवत्सा
भग्नयुक्तः यथा अतिथि यंसभग्न
शोभुक्तं प्रति निवर्त्तते सत
स्मै नृकुत्तं दत्ता पुण्यमादायगा
व्यति इत्याह्निकनत्वे ॥
भग्नी स्त्री भुगिनी इति हिश्य ।
कोषः ॥ ॥
भग्नारी स्त्री देशः इति विकार
शेषः ॥
भग्नो वि भग्नकत्री भग्नधातो
कर्त्तरि लृट्प्रत्ययेन निष्पन्नः ॥
भग्नः पुं नरः इत्यमरः परा
नयः भद्रः योगविशेषः ॥
इति मेदिनी कौटिल्ये ॥ भवे
विद्विनिः इति हेमचन्द्रः ॥
योगमात्रं इति खनिर्वण्टः ॥
गमनं नलनिर्मगः इत्यनया
पालः ॥ ॥

भग्नवासा स्त्री दृष्टिः इति शब्द
रत्नावली ॥
भग्नसार्धः वि कृतिनः इति हारा
वली ॥
भग्नी स्त्री वृत्तः विशेषः तस्या
यः मानलानी इत्यमरः ।
भग्नयो भग्नकाष्मीरपु स्वनाम ।
व्याता इति सुभत्यादयः इति
भरतः पतस्याः फले फलाय प
रिमाणमिति सङ्ख्ये इति सारस ।
नरी शणाख्यशम् यथा भग्न
शस्ये शणाङ्गये इति युक्तद्वय
रुद्रः विहता नेउडी इति ।
भाषा यथा विभातीरेचनी भग्न
कलिहा परिपाकिनी इति शब्द
चन्द्रिका ॥ गोषयविशेषः भाद्र
इति सिद्धि इति च भाषा यथा
बेलोकाविजया भग्न विनयेन्द्रा
शानं जया इति च शब्दचन्द्रिका
अस्यागुणाः विजया शब्दे दृष्ट्याः
भग्नानः पुं मतस्य विशेषः भाद्र
इति भाषा तस्याप्ययः दीवन् ।
इलः इति शब्दमाला ॥
भग्नारी स्त्री देशः इति विकार
शेषः ॥
भग्नः स्त्री विच्छेदः कौटिल्ये
इत्यमरभरतौ विन्यासः इति ।

भयक

कलिः कज्जलः इत्युक्तम् ।
 भद्र इत्ये ॥ आन । ॥
 लनिभः इतिभसः ॥
 भद्रिमा पुं भद्रिः यथा यथे
 कज्जले चारु दृष्टे स्तम्भलक्षि
 मा पाणनाय किमनत्रे वेशविन्या
 समक्षिमा इति काव्यवदिका ।
 भद्रि स्त्री भद्रि यथा जानामि
 मान मलसाक्षि वयो विभ्रिं भ
 र्हीशते नयनयोऽपि वातरीश
 आभीर नन्दन सुखं सह शंसी
 वंशीरवो यदि न मा मवशीकरो
 ति ॥ इत्युक्तम् ॥
 भद्रः वि कटिलः इतिजराय
 रः भद्रः पुं नपावद्रुः नदीरा
 बांक इतिभाषा इतिशब्दमाला ॥
 भद्रग स्त्री अतिविषा पियदः
 इतिराजनिर्घण्टः ॥
 भद्रः स्त्री भद्रातेनं तत्पर्यायः
 भाद्रिणं ॥ इत्यमरभरतौ ॥
 भवकं स्त्री राशिवकं यथा भ
 मावर्त्तभवकेऽस्मिन्प्रवोनाभौयव
 स्थितः आरवके विन्दु भौमो पुत्र
 जीव शनैश्चराः राद्रः केसरग
 स्तम्भनत्तवाण्य राशयः यशरि
 त्वव अष्टासमेगे भृगोलकोद्रवा
 क्षापाभवेन्द्रा रात्रि स्याच्च न

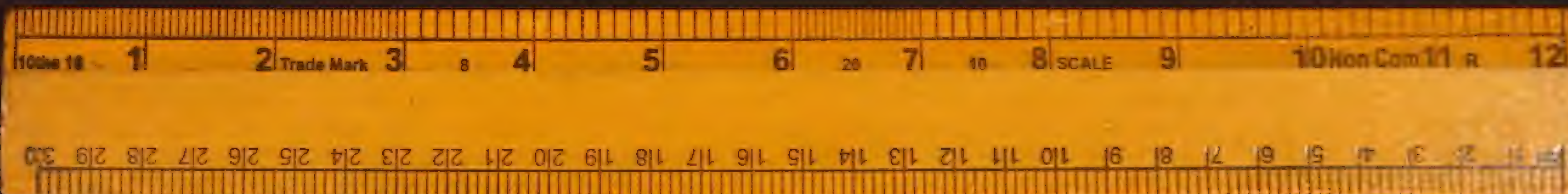
द्विरहादिनं सूर्यदेवोऽपरागस्त ।
 गोलकक्षापथाभवेत् । अन्वोन्म
 यो स्तयो रेव व्याधयोरेव कार ।
 एतत् शासमोदो न जायेते न
 ज्ञातः पूर्वपश्चिमौ । तत्रपुण्यफ
 लाज्ञागः कृतो राहोस्त विस्मना ।
 इत्याये वक्रिपुण्ये गणभेद ना
 माध्यायः ॥ अथ भवक भम
 एव व्याख्या माह निरुत्तरेण ति
 ति माहलापगो भ्रवो नः पण
 ति दक्षिणोत्तरो तराश्रिने ले न
 लयसुवत सरा भमद्रवकं निजा
 मस्तकोपरि उददिशं याति यथा
 यथा न स्तथा तथा वाञ्छन मत्त
 माहलं उदगध्रवं यथपते वोत्रं
 तिने स्तदन्तरे योजनजाः यतो
 शकाः योजन संख्या भांशौ ३५-
 गुणिता ऊपरिथिरुता यत् ५५ भव
 द्यंशः भूमौ कक्षायां वा भागे
 भ्योयोजनानिच व्यसं इति सि
 द्धान्तशिरोमणौ गोलाध्यायः ॥
 भन न जे भागसेवयोः इति
 कविकल्पक्रमः ॥ न विभजति
 विभ जते यनं आता जे अमाती
 न क्लृप्तं साधुः इति उर्गीदासः
 भन क पाके इति कविकल्पक्रमः
 कभाजयति विष्णाणने इति शंभुः

भञ्जन

भटा

विष्णाणने दानं इति उर्गीदासः ॥
 भन इ क प्रसि इति कविकल्प
 क्रमः इक भञ्जयति भासि दी
 मो इति उर्गीदासः ॥
 भनन वि भागकत्री सेवाकत्री
 इति भजभातोः कर्त्तरि शतप्रत्य
 येन निष्पन्नं ॥
 भननं स्त्री भागः सेवा इति
 भजभातो भावे अन्तःप्रत्ययेन
 निष्पन्नं ॥ दारासेये भननसहाय
 पुता स्ते ये नहनकायाः धनम
 पि नहदरि भननार्थं नोचेदेनन
 सधे व्यर्थं इति मोहसुद्धरः ।
 भनमानः वि न्यायं न्यायागतः
 द्रव्यादिः इत्यमरः भागवत्त्री
 सेवाकत्री इति भजभातोः क
 र्त्तरि शतप्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
 भनकः वि भननकत्री भनक्ति
 यः इत्यर्थं भननभातोः कर्त्तरि
 शतप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥
 भञ्जन वि वंशमानभञ्जनाश्रयः
 भननभातोः कर्त्तरि शतप्रत्ययेन
 निष्पन्नं ॥
 भननं स्त्री मोहनं इति भननभातो
 भावे अन्तःप्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
 भञ्जनकः पुं सारवोगविशेषः
 तस्य निराकारियणा वक्रं वक्रं

भवेद्यस्यदन्तभङ्गस्य नायने । क
 फ वान कृतो व्याधिः स भनन
 कसंज्ञितः ॥ इति माधवकरः
 भनकः पुं देवकुलोद्भूतनरः ॥
 नन पर्यायः काचिनः ॥ इति
 त्रिकाण्डशेषः ॥
 भनना स्त्री अन्नपूर्णं यथा भीतिः
 दामयहंती व भावनावशवर्त्तिनी
 भीमांगवासिनी भनना भित्तिसेवि ।
 त्रि वर्द्धिनी इति रुद्रयामले सम
 विधारहस्यं ॥
 भट ० भूतो इति कविकल्पक्रमः
 भूतिरिह पोषाणं कर्मवृत्त्य मि
 ति गोविन्दभट्टः भटति भूत्यं
 स्वामी इति उर्गीदासः ॥
 भट म भाषणे इति कविकल्पक्रमः
 म भटयति भाषणं कथनं इति
 उर्गीदासः ॥
 भटः पुं योद्धा इत्यमरः ॥ स्वेच्छ
 भटः इति हेमचन्द्रः ॥ वीरः
 पामाविशेषः इति मेदिनी ।
 रजनीचरः इति शहरत्नावली ।
 वर्णसंकरविशेषः यथा वर्द्धका
 राद्रो जातो नटिका वरवाह
 कः इति पाराशरपहतिः ॥
 भटा स्त्री इन्द्राक्षणी रात्तलश
 सा इति भाषा इतिरत्नलामा ॥

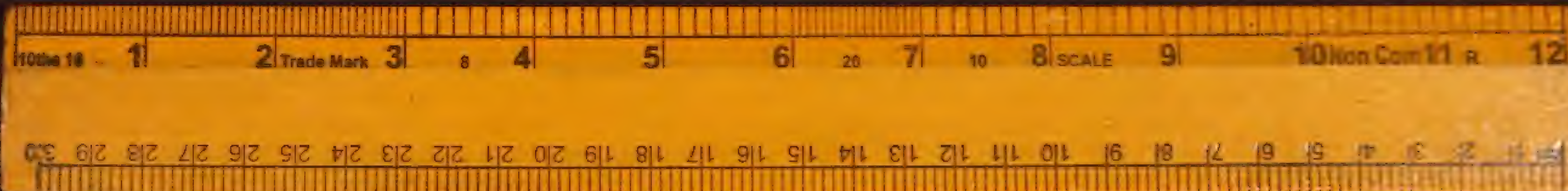

भट्टिं की शूलपुष्पां सारि का
बाव इति पारसभाषा । इत्य
मः ॥
भट्टः पुं जातिविशेषः भट्टरति
भाषा तस्योत्पत्तिर्यथा वे
प्राणां मूर्धवीर्येण पुमानेको व
भूवद् स भट्टोवावर्कस्य सर्वे
षां स्तुतिपाठकः इति ब्रह्मवेव
वैवर्कवर्णः । आध्यायः अणि
व तत्रियादिशक्यायां भट्टो
जातोः नवाचकः इति युधिष्ठिर
परम्पराम् संवादे जातिस्मरः ।
लक्षणां शिविगणिकेण ज्ञात ।
स्य वासो देवः यथा ब्राह्मणः
तत्रियं वैष्णवं सच्छूद्रं गणकं
शुभं भट्टं वैष्णवं पुष्पाकारं स्या
यथेन शिविगणिके ॥ इति ब्रह्म
वैवर्के श्रीकृष्णजन्मवर्णः ।
अध्यायः ॥
भट्टाचार्यः पुं तज्ज्ञानभट्टमते
मीमांसाशास्त्रं उद्देश्यनाचार्यमते
न्यायशास्त्रं एतदभय शास्त्रवेत्ता ए
तदभयमते जानाति यः इत्यर्थः
छन्दोकादिति कारकात् कर्त्रीश्च
णिताच्च प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
भट्टारः वि पूज्यः इति त्रिकाण्ड
शेषः ॥

भट्टारकः पुं नाट्योक्तौ राजा ।
इत्यमरः देवः नपोधनः ।
इति मेदिनी पूज्ये वि इति न
टाथरः ॥
भट्टारकः पुं रविवारः यथा
सत्वे स्नायु निर्मितं यथा सूर्य
भट्टारकचारे कथमेतान् दत्तैः
स्पर्शमि इति हितोपदेशे ।
परिच्छेदेकाकं प्रतिजम्बुकवाक्यं
भट्टिः पुं स्वनामख्यातगमकया
श्रय महाकाव्यं तत्रवलभीवास्त
व्य श्रीस्वामिसुतु भट्टमहावर्ण
महावैष्णवकरणेन कृते इति नय
मंगलकृत्य नटीका एतत्काव्यं
भर्तृहरिणा कृतं मिति भजनम
लिकेन लिखितं ॥
भट्टिनी स्त्री नाट्योक्तौ ग्रहणाभि
षेकाराजपत्नी इत्यमरः ब्राह्मण
भाष्यी इति मेदिनी ॥
भट्ट इ उ वाचि इति कविक
लङ्कमः परिभाषणा इति गोविन्दभट्टः
परिभाषा इति चतुर्भुजः ॥ इ
भाष्यते उ भाष्यते शिङी लोकः
इति उर्गोरासः ॥
भट्ट इ क शिवे इति कल्पद्रुमः
शिवं कल्याणक्रिया वेदेष्वेव ।
प्रनारणे प्रसिद्धोऽयं इकभार

यति प्रनारको मुख्ये धनदानोमी
कोरण इति उर्गोरासः ॥
भट्टः पुं वर्णसंकरजातिविशेषः
सर्वलेखान् तीव्र कस्यायां ज्ञातः
यथा लेट स्तीव्र कस्यायां नन
यामास घस्मरात् मालेमल्लमा
नरन्त भट्टे कोलज्जकृत्यं इति
ब्रह्मवैवर्के ब्रह्मवर्णः । अध्यायः
भट्टितः पुं सेवकः पूरः इत्यु
णादिकोषः ॥
भट्टा इ शब्दे इति कविकल्पद्रु
मः इह श्रीभट्टान् श्रवभाणत
व्यक्त्याक्तं श्रीजयदेवकृतं हरि
मेवं भट्टानि परमरमणीये इति
उर्गोरासः ॥
भट्टितं वि शब्दितं कथितं
यथा श्रीजयदेव भट्टितमिदमद्रु
केशवकेलि रहस्यं इति गीत ।
गोविन्दः ॥
भट्टितः स्त्री वाक्यं इति भूरिप्र
योगः त्रिकाण्डशेषश्च ॥
भट्टाकी स्त्री वाङ्मयी इत्यमरः
वृहती इति रत्नमाला ॥
भट्टकः पुं श्रेणानाकवृत्तः इति
रत्नमाला कवचित् भट्टकोपि
पाठः ॥
भट्टः पुं अस्मीलभाषी भांस्त्रि

भाषा इति संक्षिप्तसांगोपादि ।
वृत्तिः नृत्यर्थायः वाट्टपट्टः ॥
इति भूरिप्रयोगः ॥
भट्टकः स्वेजनपट्टी इति जटा
धरा ॥
भट्टर्न स्त्री कवचे पुद्गे खली
कारः ॥ इति मेदिनी ॥
भट्टहासिनी स्त्री गणिका इति
शहरत्नावली ॥
भट्टिः स्त्री वीचि इति हागवली
भट्टिकी स्त्री मंजिष्ठा इति शब्द
रत्नावली ॥
भट्टिरः पुं शिरीषवृत्तः । यथा
भट्टिलोभट्टिरो नेमीति मरत
धृतवाचस्पतिः ॥
भट्टिलः पुं शिरीषवृत्तः इत्यु
मरः ॥
भट्टिलः वि शुभः इतः इत्यु
णादिकोषः शिष्पी इति संक्षि
प्तसांगोपादिट्टिः ॥
भट्टी स्त्री मंजिष्ठा इत्यमरः ॥
शिरीषवृत्तः इति राजनिर्घण्टः ॥
भट्टीनकी स्त्री मंजिष्ठा इति भाव
प्रकाशः ॥
भट्टीः पुं सनष्टिलक्ष्यः नण्ड
सीयपाकः शिरीषवृत्तः । इति ।
राजनिर्घण्टः ॥

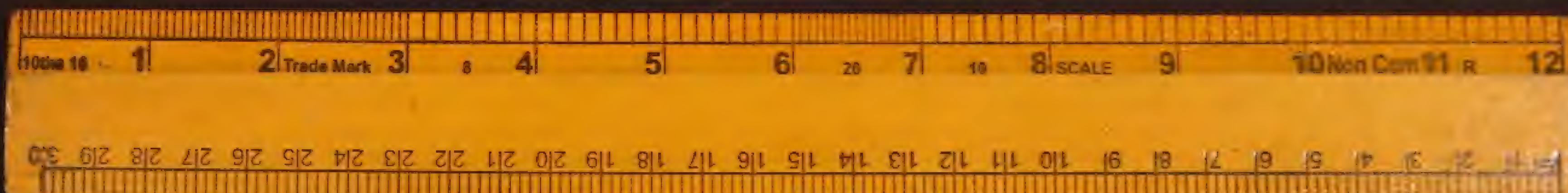

भालीरत्निका स्त्री मंजिष्टा इति
गजनिर्घण्टः ॥
भालीरी स्त्री मंजिष्टा इत्यमरः ।
भालीलः पुं मंजिष्टा ॥ इति शब्द
रत्नावली ॥
भालकः पुं मत्स्यविशेषः भाऊ
इति भाषा अस्पृष्टः मधुरत्वं ।
शीतत्वं दृढत्वं श्लेष्मकारत्वं ।
गुरुत्वं विष्टम्भितं रक्तपित्तहं ।
त्वं इति भावप्रकाशः ॥
भालकः पुं श्लोनाकहृत्तः इति
रत्नमाला ॥
भद्र इ इ देवैः प्रीतो शुभे ।
इति कविकल्पद्रुमः ॥ भद्रोत्ते ।
इ भद्रते पण्डितः सदा इति
दुर्गादासः ॥
भद्र इ क शुभे इति कविकल्पद्रुमः
इकभद्रयति शुभं कस्याणां कि ।
या इति दुर्गादासः ॥
भद्रतः पुं सौगतादिबुद्धः इति
देमचन्द्रः मायादेवी सतः । स
तेजः श्रुतिने वि इत्युणादि ।
कोषः ॥
भद्रकः पुं स्त्री मंगलं इत्युणा
दि कोषः ॥
भद्रं स्त्री मंगलं सुस्तं कांचने
इति मीदिनी ॥

भद्रं स्त्री करणविशेषः इति
मेदिनी अत्र विष्टिभद्रात्वेन प्र
सिद्धं अशुभं इति न्यायिषे ।
भद्रः पुं शिवः त्वं नरीटः । हृष
भः कदम्बकः कविनातिविशे ।
षः इति मेदिनी नवसुक्तवला ।
नर्गतं बलदेवः रामचरः ॥ स
मेतः इति हेमचन्द्रः । स्वही ।
इति गजनिर्घण्टः साध्यमौलि ।
कानां पदतिविशेषः यथा वि
स्र नांगः विल पिल गत ईदो
गुप्तः पालो भद्रः इत्यादि कुला
वार्थकारिका ॥
भद्रः वि अष्टः साधुः इति मे
दिनी ॥
भद्रकं स्त्री भद्रसुस्तकं इति
शब्द माला मनोने वि इति विका
एशेषः ॥
भद्रकः पुं देवदारु इति शब्द
रत्नावली ॥
भद्रकण्टः पुं गोक्षरः इति गज
निर्घण्टः ॥
भद्रकाली स्त्री गन्धोली काया
यनी इति मेदिनी तस्या उत
पति यथा श्री ठोव उवाच शृ
णु त्वं यथाष्टल भद्रकाली यथा
रा प्राश्रुता महाभाग महिषाणा ।

सदैवत महिषासरा एवासौनिद्रा
यां निशि यवते स्वप्ने पदहरो
वीरो दारुण वोरदर्शनं महाभा
याभद्रकाली लिखा त्वेन कशि
प्येतत्सर्व रक्तानिव्यादिना स्या ।
निभीषणा नतः प्रातर्भयप्रतः स
देवो महिषासराः तामेव पूज
यामास सचिरं सातुग स्तदाशरा
यिता तदा देवी महिषाणासोरा
पाश्र्वता भद्रकाली भुजेः यो
इशभिर्धुता नतः प्रणम्य महिषो ।
महामायां जगन्मयी उवाच हं व
चो नमस्तु भक्तिपुतोः सः सः म
हिष उवाच देवि त्वेन संल्लिख्य
शोणितानि शिरोमम त्वया भक्ता
निहृष्टानि मया स्वप्ने सनिश्चिते
अवष्टं नृत्तया कार्यं मया ज्ञातं
प्रमाणतः एतद्विधिं पार्त्तमेतवै ।
कंदेहि मेवरां वध्यस्तवाहं ना
शस्ति संशयः परमेश्वरि ममापि
तत्र नोदः त्वं नियतिः केन लेख्यते
किंतु सैव सहितः शम्भुराधि
नः पुरातन पित्रा मदर्थेन ज्ञातः
पञ्चभूतं नतः मया प्याराधितः
शम्भुः शमा श्रेष्ठा सत्पावरात्मन
नारदं यदेवासर राज्ञ मुत्तमं
अकाण्टकं मया भुक्तं मनुजानेन

विद्यते कात्यायनेन मुनिना शमो ।
ऽहं शिष्यकरणात् सीमंतिनी वि
नाशं ते करिष्यति नमेश्वरः पुरा
सति तपस्येनं रोद्रासं नाम चोत्तमं
मुनेः कात्यायनाख्यस्य शिष्यं ॥
हिमचन्द्रनिके दिव्य स्त्रीरूपं मतं
हृत्वाहं कौतुकानरा मया संमो ।
हितो विप्रः त्वजन्मूढ स्तदा तपः
नहरात संस्थितेनारं मुनिना का
त्यसुनना ज्ञाता मायां तदा शमः
शिष्यार्थं क्रोधवक्रिता यस्मात्तया
मेशिष्याः यं मोहितं स्तपसं श्रु
तः कृतस्त्वाया स्त्रीरूपेण तत स्त्वां
स्त्री हनिष्यति इति मां शमवान ।
पूर्वं मुनिः कात्यायनः पुरा तस्य
शापस्य कालोऽयमागम्य समुप
स्थितः देवेन्द्रत्वं मया प्राप्तं भुक्तं
विभवं समं किंचिद्विशेषं त
ज्जस्ति वाच्छनीयं हियन्मया तस्मा
त्वां वेप्रपन्नोऽहं पाप्येशेषं हियन्म
या प्रदेहि देवि दुर्गत्वं भूयस्त्वभ्यं ॥
नमो नमः श्रीदेव्युवाच शार्धनीयो
वरो य स्ते नं दृष्टा तं महासरा ।
दास्यामि तेवरां शार्धं संशयो
नात्र विद्यते महिष उवाच यत्त
भागमहं भोक्तुमिच्छामि तव प्रसा
दतः यथा यत्तु सहेषु पूज्यो

ऽहंस्पोतयाऊरु त्वत् पादसेवो ।
नमस्त्ये यावत् सूर्यः प्रवर्तते एवं
वरहये देहि यदि देवोवरो मम
प्रीदेयुवाच यत्तभागाः संभ्यष्ट
कस्मिन्ना वेष्टयच्छक भागोन
विघतेवायो यहास्यामि तवाधु
ना ॥ किंतु त्वयि मया पुद्देनिहते
महिषासुर नैव त्यक्तमिमादां ।
सततं नात्र संशयः ममप्रवर्तते ।
पूजा यत्र यत्र व नृते पूज्यसिते
स्य नैव कायोऽयं दानव ॥
इति श्रुत्वा वचस्तस्याः प्रवृत्ते महि
षासुरः वरं शोषह सुदितः प्रसन्न
वदनस्तदा उग्रवतेर भद्रकालि उवाच
देवि नमोऽस्तुते प्रभूतासुरेभ्यो
देवि भवत्याः सकलालिकाः का
मि स्ते मूर्तिभिः पूज्यो यत्ते ऽहं
पामेष्टयि तत्समावत्त्वयदि मे भ
वनेह हृण हृता प्रीदेयुवाच
मायानिर्नामि कोक्तानिवयेह महि
षासुर तासमूर्तिषु संस्पृष्टः पूज्यो
लोके भविष्यति उग्रवतेरिति या
मूर्तिर्भद्रकाली सदा पुनः पूज्या
तां हनिष्ये सा उवाच प्रकीर्ति
ना एतासमूर्तिषु सदा पादसेवा
नृणां सदा पूज्यो भविष्यति ते वैदे ।
वाना मयि रत्तसं आदिमस्याः

उग्रवतेर मूर्त्या तं निहतः प्रा
हितीय सृष्टौ त भवान् भद्रकाली
मया हतः उगीहृणायना तौ
हनिष्यामि सहानुगे किंतु पूर्वं
नष्टहीनस्तं मया पादयो स्तले ।
अधुना पाथित वरो गृहीतः पूर्व
काययोः गृहीतव्यस्य पश्चात्ते ।
यत्तभागापधुक्तयो ॥ इतिकालि
कापुराणे ॥ अध्यायः ॥ गंगा
याः पश्चिमेतीरे प्राग्निशेषस्य ॥
भद्रकाली स्त्री भद्रमुक्ता इतिराज
निर्घण्टः ॥ ॥
भद्रकृष्णः पुं पूर्णकृष्णः इत्यमः
भद्रगन्धिका स्त्री मुक्तकं इतिराज
माला ॥ ॥
भद्रकरः वि मंगलकारकः नत
पूर्यायः तेमकरः १ तेमकाः ॥
१ भद्रकरः ४ पुंभंकरः ५ श्रीष्ट
तातिः ६ शिवतातिः ७ शंकरः ८
इति भूरिप्रयोगः ॥ ॥
भद्रवृद्धः पुं लंकास्वायी लंकासि
इति भाषा इतिशब्दवन्दिका ॥
भद्रजः पुं इन्द्रयवः इतिराजनि
र्घण्टः ॥ ॥
भद्रतरुणी स्त्री ऊज्जकटस्तः इति
राजनिर्घण्टः ॥ ॥
भद्रवरागो स्त्री नमुरीपस्यनववर्षे

गंतव्यविशेषः यथा मासवत्त
लपि मध्यवर्तिन्यन्तुभद्ररागेन
वृथाः इति सिद्धान्तशिरोमणेः
गोलाध्यायः ॥
भद्रदंतिका स्त्री रंतीवृत्तभेदः
भद्रदन्ती इति त्वाना नृत्यार्थः
केशरुहा १ भिषगभद्रा १ नयाव
आवर्तकी ५ ज्योती ६ नयाव
५ अस्या गुणाः कटुत्वे उष्णत्वे ।
रेचनत्वे हृमि मूलकृष्टामरोष
तन्नामय नाशित्वे च इतिराज
निर्घण्टः ॥ ॥
भद्रदारु स्त्री पुं देवदारु इत्य
मर भरतौ सरलकाष्ठं इति
रत्नमाला ॥ ॥
भद्रदावीदिकः पुं गौषथगणवि
शेषः यथा भद्रदारु ऊहृ हृदिदा
वरुणो मेघपुंगी वलानिवलान्नेग
रा सलकी ऊवेश्वाती वीरनरु स
हचराप्रिमस्य वनसादयेरागा
श्मभेदकालकीर्कशतावरी पुन
नैवावस कवसिर कांचनकभागी
काष्णीसी हृष्टिकातीपञ्च वद
रयवकोल कुलस्य पशुनीनि इति
संस्कृत सत्त्वानस्य संशोधनसंश
मनीयाध्यायः अथिच देवदारुह
रिदे हे वरुणः ऊहृ नेवच मे

हानिभंजागयन्ता एषामलागरेना
ऽपराः पादला चान्द्रमावश्यादी
पाषाणभेदिका शतवरी चार्क
मूलं गृही गणिकारिका पुन
नैवाच वास्तक सूर्यावर्तक का
नते गोत्तरं शरमूलच कृशमूलं
समांसिकं ऊनचवागिंशद्वये ॥
भद्रदावीदिको गणाः इतिशब्द
वन्दिका एतन्मये चवर्दवा ।
द्व्याणिनप्राप्तानि ॥ ॥
भद्रनामा पुं काष्ठकृष्टपत्तीका
दटोकरा इतिभाषा इतिविकार
शेषः ॥ ॥
भद्रनामिका स्त्री ज्ञायनीवृत्तः व
दला इतिभाषा इतिरत्नमाला ।
भद्रनिधिः पुं महादानविशेषः
यथा इन्द्रकोच विष्णवे बुद्धि मे
ब्रह्मदानस्यास्य महानियेः यथा
देव विशेषेण विसो रानन्द का
रकं ब्रह्मोवाच प्राणो तिथिः ।
प्राणतपोर्णमास्यो नचोपरा ।
गेशशि सूर्योर्वा वतपुंगारिषः
यनहये वा प्रयोधने प्रसवनेथा
विसोः ऊर्ष्यादयो हृम्बर मेव
ऊर्षं हिरण्यमानेन यथात्म श
ऊर्षा तथापिथानेच सारावतस्या
हिरण्यभूतं त प्रयेजत नदहं

भद्रनि

नो ॥ हेन तदहेनो वा स्वशक्तिः
सर्गापत्तैः शनेन तदहे मयेन
विज्ञशक्ता पलत्रयाहन मयेन
प्रातः तत्रास भाते कनकं नि
येयं सबच्च नीलोत्तम पद्मरागं
समुक्त वैदूर्यं सविडुमं नराज
ने पात्र मयो सुखं स्यात् एवंतने
भद्रनिधिं सविद्वान् कृतासेन
प्रावरणोपयुक्ते कृशोत्तरे रणार्ध
मराज्यं सपाइकोपानह कृत्रया
कं तं लौमवस्त्रोत्तम युगमयुक्तं स
मृजयेन्मंत्रं वै रथेन आदौ ।
त पंचाश्रुत माप्य विसं संस्त्राण्य
संसार तं समये तथेष्टं पा
वक मेव इत्या आमंत्रयेद्भद्रनिधिं
ततस्तं श्रीलण्ड कर्पूर सङ्गुमे
नयेवाक्षर नाम धियः प्रलित्य
नम स्तपोकाः पुनर्व पात्रे तडा
जने ॥ येव मणार्चयेत्तं तया ।
समस्तान् सिद्ध यत् विद्यारंशे
रा कित्रोद्देः गन्धर्वदिवाप्रदाव
वेन्द्रेयते वृत्ते विस्मयिरे नमस्ते
समस्त संसारकरी तमेव विभो
सदानन्दमयी वभाया समस्त क
ल्याणनिधिः सन्नाथि हेतिपिये भद्र
निधे नमस्ते एवं इत्य विधिना त
तोविप्रमयावेयेत् किरीटोत्तर नि

भद्रनि

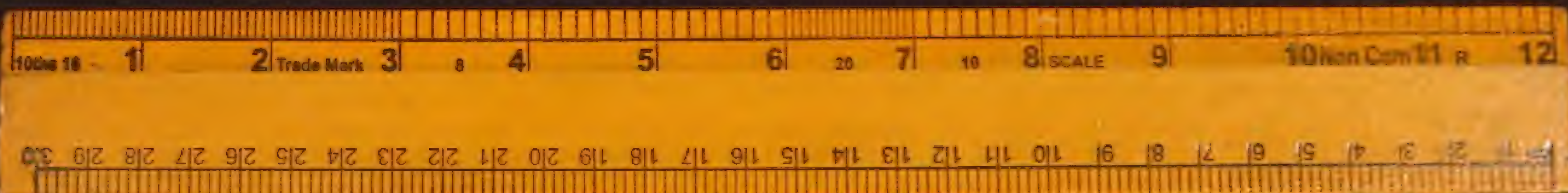
काग्र ऊर्ध्वलाङ्गलि भूषणैः प्रले
कृत्य हरिं यदत पीताम्बरं पां नतः
पुनयेदयुतं ध्यात्वा मन्त्रेणानेन भ
क्तिमान् भूदेवो ॥ सिविभो नित्यं
नित्यानन्द मयो हेरि हारमे इह
कलकणकर नमो ॥ स्तुते । भू
देवभगवान् भर्गभव भृङ्गकरेष्ट
भावभक्तिकरो नित्यो प्रभविलोन
मो स्तु ते एवं पुन्य हरि ध्यात्वा
ने दिने ब्रह्मरूपिणं ततो भद्र ।
निधिं दद्यान्मंत्रेणानेन वासवस
गोत्रोच्चारणेनादौ विप्रनाम तथा
त्मनः यवदभैतिलैः साईसुदके
संयतित्यजेत् पितृ सन्तारणाथो
यनित्यानन्द विद्महे सर्वोच्चैव
विद्याताय विलो रीतं मया कृतं
तदनेन सारत्वेन यातव्यं पुनेन
सत्तौमासा युक्तेन सादरी पाद
केनच सासनेन सज्जितेण वा
गोणनहेनच सदानन्द निधा
नेन प्रीयतां विष्णुस्यैः एवम
वाप्यते दद्याद्दिनाय हरिः प्रणि
गेष्टेनविधिनादद्याहेम संख्यां
न कीर्तयेत् प्रकीर्तिते कोटियु
गायते फले प्रणोपिते कल्पगणे ।
न संतयः इतीय मत्तो ननकीर्त
येत् सयी निधाय मयो निश्चितं

भद्रमु

यदस एवं कृते स्यात्पुनः कृता
त्मा तेष्वेव स्तामरां कदाचित्
प्रयाति विलोः यद मय्येतन
शिवात्मकानन्दमयं सदात्वं ।
त्याद्ये वक्ति उशो भद्रनिधिरान
नामाध्यायः ॥ ॥
भद्रयदा स्त्री भाद्रयदा पूर्वभाद्र
यदात्रभाद्रपदान्तं । इत्य
मरीकायां रायमुक्तः ॥
भद्रयतां स्त्री कटम्भगृहत्तः ।
निशब्दमाला ॥ ॥
भद्रयती स्त्री गाम्भीरी इत्यमः
प्रसारिनी इतिजटाथरा ॥
भद्रवल्लनः १ वल्लरागः इतिश
हमाला ॥
भद्रमञ्जिका स्त्री गवाती इति
शहमाला ॥
भद्रमुंजः १ मुंजभेदः रामशर
इति शरपत इतिव भाषा नत
पण्यायः शरः १ जालाः १ तेजनः
इत्येष्टनः ५ अथ मुंजस्य पण्या
यः मुंजः १ मुंजानकः १ जालः
१ स्पलदभः ४ समेयसः ५ य
तयोर्गणाः मुंजहयंतमपुं नवरे ।
शिथिरं तथा शर तला विसर्षी
सम्पू वस्पातिमोगजित रोषयव
हं हृष्यमेवलासपुन्यते १ ति

भद्रव

भावप्रकाशः ॥
भद्रमुस्तकः १ नागरमुस्तकः १
रामः ॥ ॥
भद्रमुस्ता स्त्री भद्रमुस्तकः नते
पण्यायः वराही १ गुन् १ प्रमिय
भद्रकाशी ५ कशेरुः कोरेष्टा ५
कुरुविंदाख्या ८ सगन्धिः १ प्रमि
ला १ हिमा १ वला १ राजकशेरु
१ कळोत्पा १ मुला १ प्रोतिर
१८ वारिदः १ अम्भोदः १ मेवः
१ जीवतः १ अहः १ नीरदः
अभं १२ तनः १५ गोगेयः १५
अस्याशलाः कषायत्वं तिक्तत्वं ।
प्रीतत्वं पावनत्वं पित्रन्त्र क
फनापितं संप्रादित्वं च इति ।
राजनिर्घण्टः यथिव मुस्तकं न
सियो मुस्तं विप्रवारिदनामकः
कुरुविन्दस्य संख्यातो ५ परः १
कोटकशेरुकः भद्रमुस्तस्य पदा
व तथा नागरमुस्तकः मुस्तकद
हिमं प्रादि तिक्तं दीपनपावने
कषायं कफ पित्रास तट जरा
रुवि जंतहन अन्वपदेश यजा
नेमुस्तकं तदशस्यते तज्जायि
मुनिभिः प्रोक्तं वं नागरमुस्तकं
इतिभावप्रकाशः ॥
भद्रयवं स्त्री इंदयवं इत्यमरः ॥

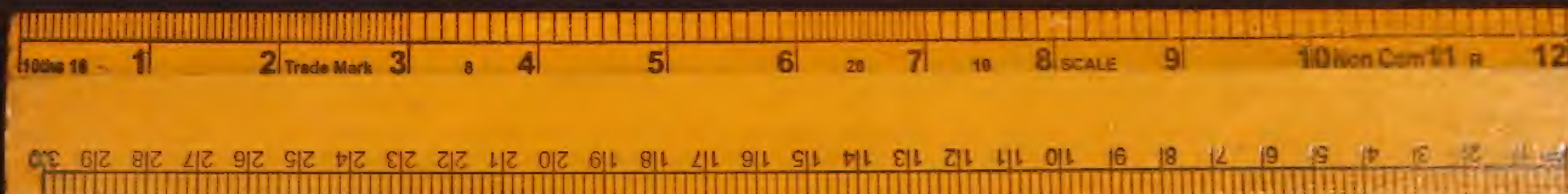

भद्रोः ५ येरावतहस्ती इति
विकाटशेषः ॥ ॥
भद्रवत् स्त्री देवदारु इतिगज
निर्घटः ॥ ॥
भद्रवती स्त्री भद्रपत्नी इतिगदा
धरः ॥ ॥
भद्रवर्मा ५ नवमलिका इति
शहचन्द्रिका ॥ ॥
भद्रवत् स्त्री लताविशेषः गन्ध
भद्रालिया इतिभाषा तन्मयीयः
सरणा २ प्रसारणी ३ कटम्भरा
गजवत् ५ इत्यमरः ॥ अस्याः
पूर्णान्तरं गुणाश्च प्रसारणी
शहदृष्ट्याः ॥ ॥ वत्ता इति
राजनिर्घटः ॥ ॥
भद्रवलिका स्त्री गोपवती अन
न मूल इतिभाषा इतिरत्नमाला ।
भद्रवली स्त्री मलिका माधवी
लता इतिराजनिर्घटः लताविशे
षः भद्रमाली इति हापमाली
इतिच भाषा तन्मयीयः ॥ रा
तभीरुः २ भूमिमण्ड ३ इत्यदि
का ५ इतिरत्नमाला ॥ ॥
भद्रप्रभं स्त्री वन्दनं इतिरत्नमाला
भद्रयोः ५ वन्दनं इतिरत्नमाला
भद्रसोमा स्त्री गंगा इति शब्द
माला ॥ ॥

भद्रा स्त्री रात्रा कला यामनरी
निधिभेदः सा त द्वितीया स ।
प्रमी दादणी व प्रसारणी कट
फले अनन्ता इति मेदिनी ।
जीवनी उपराजिता । नीली
वत्ता शमी वत्ता दन्ती ह
रिद्रा सेतहवी । काशीरी ।
सारिकाविशेषः गोः इतिरा ।
ननिर्घटः काकोडुमरिका ३
ति रत्नमाला गंगाया सि यो
नोऽन्तर्गत योतो विशेषः तत्र
उत्तरे कुरुवर्षी यमंगा इतिप्रश
तां शहमाला व बुद्धशक्तिविशे
षः तन्मयीयः नारा १ महा
श्रीः ३ ओङ्कारा ५ स्वाहा ५ श्री
मेनारमा ७ नारिणी ८ नया ९ ।
अनन्ता १ शिवा ॥ लोकेष्टगमना
॥ त्वद्वामिनी ३ वैष्णवा ५
नीलसरस्वती ५ शोविनी ५ म
हाद्वारा ५ वसयारा ५ धनदरा
विलोचना १ लोचना १ इति
विकाटशेषः ज्ञायागर्भजाता ।
सूर्यकला यथा यमलो त तन
सस्यां जनयामास मासुरः शनै
श्च भद्रां व ज्ञायया ममित्यु
निः नयाच तेजसा विलो कस्या
वक्रमुवर्तयत तदप्रतिहेतु पदे

दानकान विकीर्षणा नद्रगिनी सु
त्वतो भद्रा निपुक्त्वं विगर्हिता ॥
इति वक्रिपुगणोर्वेवस्तानुकीर्त्तने
॥ सभद्रा यथा आवाढस्य ॥
सिते पते द्वितीया पुष्पा संयुता ।
तस्यां रथे समारोह्य रामं मो
भद्रया सह इतिस्तान्द भगवद्वा
को ॥ विष्टिभद्रा यथा एका ।
दृष्टां वनप्यांत शोभाहं यज्जया
लके यष्टमी पोर्णमास्योस्त पु
र्वीहं विष्टिसम्भवः कूलपते त
नीयाया दशम्याश्च पराहेतः स
प्रम्याश्च वनहेण्याः पूर्वोहं विष्टि
रीरिता विहाय विष रोडाणि वि
ष्टिं सर्वत्र वर्जयेत् विष्टिशेषे वि
दष्टे हि पुच्छे कार्यं नयावदं ॥
कर्मप्रकाशे तस्यां यंग विशेषो ।
यथा नाशस्त यंचवदने गलकस्त
थेका वत्ता दशैक सहिता निय
ते वनसः नाभिः कटिः षड्यथा
ल्ललताच तिस्रो विष्टिर्ध्वंनिगर्हि
तेयंग विभागश्चः यंगविशेषे ।
कार्यधंसारि फलेयथा ॥ मले
कार्यधंसो भवतिमरणंवाच गल
के पनग्लानि वर्तस्यथ कश्चित्
बुद्धिविलयः कलिनीभीदोविजय
मथ पुच्छेच नगदः शरीरे भद्रायाः

पृथगिति फले सर्वमनयः मनु
वस मनि निधि पुग दश शिव पु
सेव्यास निधिपु पूर्वोपासं ॥
आयाति विष्टि रेषा दृष्ट मुभरा ।
परस्तम्भा वनहेण्यादिपु पूर्वो
प्रादि मले भवतीत्यर्थः इति ।
न्यातिस्तान् ॥ ॥
भद्राकरणं स्त्री मालने इतिरेग
वन्दः ॥ ॥
भद्रात्मनः ५ त्वद् इति विकाट
शेषः ॥ ॥
भद्राकाः ५ अष्टादशतद्दीपान
गतदीपविशेषः इतिशब्दमाला ।
भद्रालपविका स्त्री गन्धाली इति
शब्दमाला ॥ ॥
भद्राली स्त्री गन्धाली इति शब्द
माला ॥ ॥
भद्रावती स्त्री कटफलवत्तः इति
राजनिर्घटः ॥ ॥
भद्रासं स्त्री भुवनवर्षांनगतव
र्षविशेषः इति विकाटशेषः ॥
नहिवरणं यथा मात्स्यवतः पूर्वपा
र्षे पूर्वगर्हिता एकपुंगुघानन
सहस्राणि मानन्तव भद्राया ना
मजनपदाः भद्रशालवनेच नव्य
वस्थिते कालाभृत्ताः प्ररुणः शो
नाः पद्मवर्णिनः स्त्रियः कुम्भवर्णि

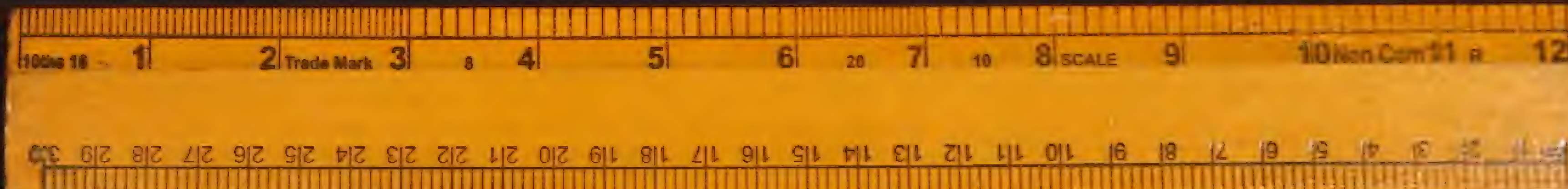

दशवर्षसहस्राणि च तेषामप्यस्य च
 पंचकलपर्वता नद्यश्च शैलवर्णाः ।
 मालात्पुष्पको वनस्यः विपरीतो नील
 श्रेति नदिनिर्गता सदस्यः स्थिता
 नां देशानां नामैव नामानि ते च
 देशाः यताः नदीः पिवन्ति नद्यश्च
 सीता सवाहिनी हेमवती कावीरे
 सरसा शाखावती इन्दुनदी शृंगार
 वाहिनी हरितोया सोमावती श
 नरुदा वनमाला वसवती हेमाप
 यंवर्गंगा यनुष्मती मणिवशा सत्र
 सभागा विलासिनी कुसुमोया ७
 लण्डा नागवती शिवा शैवालनी
 मणितटा तीरोरा वरुणावती वि
 ल्यः पटी महानदी हरिणसंयवा
 हा सरावती वामोरा यनाकाशतो
 ना महानयः यताश्च गंगासमाः ।
 कीर्तिताः आनन्तोते पापं विनाश
 यंति स्तनघस्य कोटिषा स्नाप्य
 नदी ये पिवन्ति ते दशवर्षसहस्रा
 युषः रुद्रो माभक्ता इति इति वा
 राहे भुवनकोषे रुद्रगीता ॥
 अपिच उपैवेलाहृत मणेरणा ।
 पूर्वणा च माल्यवह्निसादनानां
 लविषयायतो हिमहसं पप्रथतः
 केनमाल भद्राश्रयाः सीमानं विद
 यते मंदो मेरुमंदरः सपार्श्वः ॥

कुमुद रत्नपुत्र योजन विस्तारः राजा ।
 हा मेरो अतरो अतर्हिण मवष्टम्भमि
 यउप कमाः वतर्ष राते ७ वृत्त नम
 कदम्ब न्योथा अन्तारः पारण प्रव
 राः पर्वतकेनव श्वाधिभरुस यो
 जनोत्राहा स्तावद्विष्टय विततः श
 तयोजन परिणामाः रुद्रा अन्ता ।
 १ः पयो मधुत्तरस मधुजलाः यश
 पस्पृशिन उपदेवगणा योमेष्यर्थाणि
 स्वाभाविकानि भरतर्षम धारयति ।
 देवोद्यानानि च भवन्ति वनानि न
 दनं चैत्रार्थं वैभानकं सर्वतो ।
 भद्रमिति येषमर परिहृताः सहस्र
 र ललना ललाम युष्मत्पतय उपदेव
 गणैरुपगीयमानमहिमानः किलवि
 हरन्ति मन्दोत्संग एकादशशत ।
 योजनोत्तंग देववृत्तशिरसो गिरि ।
 शिखरस्फुलानि फलान्ममनकला
 निनिपतन्ति तेषां विष्णीर्य मानना
 मतिमथुर सरभि सर्गं पि वदलारु
 तारसोदेनारुणोरा नाम नदी मंदर
 गिरिशिखरानिपतन्ती पूर्वोत्तला वृ
 त्तमुपसावयति यउपजोषणाद्वा
 वाया अतर्वरीणां प्रापजनवधुना
 मवयवस्पर्श सगन्धिवानो दशयो
 जनसमेतास्नुवासयति एवं नमुपला
 नामसुच निपात विष्णीर्णाना मनसि

प्रायाणा मिभकायनिभानो रसेन
 नमूनदी नाम नदी मेरु मंदरशि
 खरदयुत योजनादवनितले निप
 तंती दक्षिणोत्तमाने यावद्विलाहृत
 मुपस्पंदति तावज्जमयो रपिरो ।
 यसो यी मृत्तिका नदसनावविद्य
 नावायकं संयोग विपाकेन सदा
 मरलोकाभरणं जामूनदं नाम स
 वार्ता भवति यउहवाव विबुधाद
 यस् ह प्रवृत्तिभि मुकुट कटककलि
 सजायाभरणा श्रेणा खल यारयति
 यस्त महाकदम्बः सपार्श्व निरुद्धस्त
 स्य कोटरेभ्यो विनिःसृता यंचाया
 मपरिणामाः एवं मधुधारा सपार्श्व
 शिखरात् पतन्त्यो अपरिणामान् ।
 मिलाहृत मनुमोदयंतियो लुपेयं
 जानानो सख निर्वासितो वायुः सम
 नात् शतयोजन मनुवासयति एवं
 कुमुद निरुद्धो यः शतवलो नामव
 तस्तस्य स्तंभेभ्यो नीचीनाः पयोद ।
 पि मधुवृत्त उडाजाश्च सार शयसजा
 भरणदयः सर्वयव कामज्जवानराः ।
 कुमुदायात् पतन्त स्तमुत्तरेणोत्तारु
 मुपयोजयति यानयन्प्राणानां नक
 राविदपि मज्जानां वलीपलित क्रम
 सेद होर्गंध्य जगमयाय मृत्यु शी
 तोसवैवर्ण्येय समीदयस्ताप वि

पोषा भवति यावन्तीवं सख निर ।
 तिपाय मेव कुरंग कुरंग कसम्भ ।
 वैकंठ विकृत शिखर पतंग रु
 वक निषय शितिकाम कपिल शाल
 वैड्यं जारुपि हेमवर्षम नाग का
 लंजर नीरदादयो गिरयो मेरो ।
 कर्णिकाया इव केशा भूता सलदे
 शो परित उपकमाः नदर देव ।
 कूटो मेरु पूर्वोत्तारादशयोजन ।
 सहस्र मुदगायतो हिमहस एषुते
 मोभवतः एवं मणेरण पवन पा
 रिणार्थो दक्षिणेन कैलास कारवी ।
 रो प्रागायतो एवमुत्तर न वि श्रे
 ऊ मकरो अष्टाभि रेतः परिवृ ।
 तोः शिखर परितस्त कास्ते का
 चन गिरिः मेरो मंदेनि भगवतः ।
 आत्मयोनं मध्यत उपकृमां ७
 रीमयुत योजन सादसी सम चत
 रत्वां शातकौम्भी वदन्ति नाम ।
 नपरितो लोकपालानामहानो ।
 यथा दिशं यथा इयं तरीयमाने
 नपरोऽष्टावपकृमाः इति श्री
 भागवते ५ स्तंभे भुवनकोषवर्णा
 ने ९ अध्यायः ।
 भद्राश्रयः ७ वंदनं इति शत ।
 वंदिका ॥
 भद्रासनं स्त्री नपासनं इत्यमरः ।

भद्रोर

भद्रोरः पुं कल्पग्रामस्य शिवः यथा
उत्तिष्ठकांत गच्छायः कल्पग्रामं स
शेषभनं नयासाहे नगमाय क
ल्पग्रामं वसंथरे भद्रोर निमित्तं ।
हि द्वयं कथितं शुभं । नित्यं ।
व भुंजते यत्र पात्रद्वयं समर्पितं ।
हृष्टा भद्रोरः देवं चक्रतीर्थफलं
लभेत् कल्पग्रामाच्छत गुणवक्र
तीर्थं वसंथरे इति वासुदेवः ।
मधुराग्रामात् चक्रतीर्थप्रभावो
नामाध्यायः शिवपारमर्त्यं ॥
दुर्गापठित हिमालयस्य पार्थिव
शिवलिंगं यथा नवाधाय यदि
ध्यामि महर्षीव हिमवद्देहं य
श्चेह रुद्र मीहेत्या मृत्युश्चेच्च
रुद्रतः प्रसोभेद्रोत्येवं त्या
नो लोके भविष्यति देवदानव ।
गंधर्वा यत् किंपुरुषोरगाः पू
जयिष्यन्ति सततं मानवाश्च शुभे
भवः इति वामनपुराणे ५६ अ
ध्यायेडमोपनिशिववाक्यं ॥
गंगायाः पश्चिमेतरे गरिमात्वा
ग्रामस्यात्रो पाषाणमयशिवलि
गविशेषो ग्रामविशेषश्च ॥
भद्रोत्ता स्त्री स्थलेला इति गन ।
निर्घण्टः ॥
भद्रोदनी स्त्री बला नागबला ।

इति राजनिर्घण्टः ॥ ॥
भद्रिले स्त्री शुभे उत्पत्तादि ॥
कोषः कंयः पुनः इति मे ॥
क्षिप्तसोरोत्तादिद्वित्रिः ॥
भद्रः पुं भारतवर्षीतगतदेश ॥
विशेषः यथा लता स्रज्ज्वा ॥
वापि ग्रामाणां भद्रके स्मृताः ॥
इति स्त्राये कुमारिकाखण्डे वक्रे
श्रमाहात्म्य नामाध्यायः ॥
भयेनरं स्त्री नक्षत्रचक्रं । इति
सिद्धान्तशिरोमणिः ॥
भयतिः पुं चंद्रः इति हेमचंद्रः ॥
भस्मः पुं धूमः इति विकारशेषः ॥
मत्तिका इति शहरत्नावली ॥
भस्मगलिका स्त्री भंकारी ज्ञोषा
इति भाषा इति विकारशेषः ॥
भस्मगली स्त्री मत्तिका इति वि
कारशेषः ॥
भस्मासाः पुं मगधराजविशेषः ॥
तस्यार्थायः श्रानिकः २ इति
हेमचंद्रः ॥
भयं स्त्री विभेदस्मात् । इति
भरतः तस्य लक्षणं यथा गौ
दृश्या तजनिनं विद्वैवैक्यदं ।
भयं इति साहित्यदर्पणे १ य
मिच्छेदः यथिव राग विषयस्य
विनाशके समयस्थिते तत्रिवारणं

भयक

भयान

सामर्थ्यं मात्मनो मन्यमानस्यदे
मात्मकं चित्रं वृत्तिविशेषोभयं
इति भगवद्गीतायां २ अध्यायस्य
सदन सरस्वती यन्मव परतः सा
निष्ठ सम्भावनाभयं यथा व्याज्जा
हिमेति व्याजाधीनत्वेन स्वीयमरणं
सम्भावयति इति २ युगतिवादे
गथादर मटाचार्यः तस्यार्थायः
दरः २ ज्ञासः २ भीतिः ५ भी ५
साधुसं ६ इत्यमरः रुद्रासः ७
साधुसंभवः ८ प्रतिभयं ९ इति
शहरत्नावली आनेकः ९ आ
शोका १० भिया ११ इति हेम
चंद्रः आगते भये शुभी
नवतस्यानयं यथा नावद्वयस्य
भेतव्यं नावद्वयमनागतं ३ न
यत्र तभये तीव्रे स्थानयं तौ
रभीनवत् इति गारुडे नीतिः ।
सो ११ अध्यायः कुञ्जक ।
पुष्पं चोरेति इति मेदिनी ।
रोगे पुं इति राजनिर्घण्टः ।
भयंकरः वि भयजनकं तस्यार्था
यः भैरवं १ दारुणं २ भीषणं ३
भीष्मं ५ चोरे ६ भीमं ७ भया
नकं ८ प्रतिभयं ९ इति मरः ।
भयावहे १० इति हेमचंद्रः ।
द्राक्षलपत्नी इति राजनिर्घण्टः ।

भयविष्टिमः पुं संशयमपटहः ।
इति पुराणं ॥ ॥
भयदुतः वि भीत्याप्लावितः ।
तस्यार्थायः कांदिरीकः २ ३
त्यमरः ॥ ॥
भयनाशिनी स्त्री ज्ञायमाणा लता
इति राजनिर्घण्टः भयनाशकरी च
भयभीतः वि ज्ञासेनातं कितः ।
यथा एकतो भयभीतस्य प्राणि
नः प्राणरक्षणं नानो गुरुतरो यमे
कश्चिदम्योः स्तिखेवर इति वक्रि
पुराणेशिविरोजाख्यानं ॥ ॥
भयधृष्टः वि भयदुतः इति जटा
धरः ॥
भयानकः पुं बाह्वः राक्षः रस
विशेषः इति मेदिनी सवर्धु ५
गाराघघुरसोत्तरगत घघुरसः १
स्य लक्षणं यथा भयानको भय
स्यापि भावः कान्तापि देवतः ।
स्त्री नीचप्रकृतिः क्लेशोमतस्तस्य
विशारदेः यस्मादुत्तयघते भीति
स्तदशलस्यनं मतं चेष्टा चोरन
रास्तस्य भवेदुद्दीपने पुनः य
नभावोऽवैराग्यं गद्गरसरमा
घणं प्रत्ययस्वेद रोमाव सम्य
दिक मेत्तणादयः च गृष्म वेग
संमोह संज्ञास ग्लानि दीनता

शंकापसार संशान्ति मृग्याया ।
 अभिवारिणः उदाहरणं यथा
 नष्टं वर्षवै मृत्युगणनाभावात्
 पापत्रयमन्तः कंचकि कंचकस्य
 विपति जसादयं वामन इत्यादि
 इति साहित्यदर्पण १ परिच्छेद ।
 भयानकः वि भयंकरः इत्यमरः ।
 भयापहः ॐ राजा इति विकल्प
 शेषः ॥
 भयावहः वि भयंकरः इति हेम
 चंद्रः ॥
 भवः ॐ अनिशयः इत्यमरः ॥
 भरणकर्त्रे वि ॥
 भरतः ॐ कुम्भवारः इत्यादि
 कोषः ॥
 भार्गवः स्त्री वेतनं भृतिः इति
 मेदिनी पोषणं यथा भार्गवः ।
 पोष्यवर्गस्य प्रशस्तं सर्वसाधनं
 नरकं पीडने वास्य तस्माद्यत्नेन
 तं भोज इति रायभागः ॥
 भार्गवः ॐ भार्गवीनत्तं इति
 शास्त्रावली ॥
 भार्गवी स्त्री बोधकलता इति मे
 दिनी अस्थिरादि समविंशतिन
 त्र्यंशतर्गत द्वितीयनत्तं तत्
 पण्ययः यमदेवता २ इति
 हेमचंद्रः ॥ सा ताराकाशमिति

विकोणाकृतिः तस्या अष्टिपत्नी
 देवता यमः यथा ताराकाशय
 मिते विकोणके मध्ये दिविष
 दधनो यम पंकजाति गणितः
 ऊलीरतः सायकाति भुव संख्य
 काः कलाः २१ ॥ ५५ ॥ इति
 कालिरामकृत रात्रिलप्रमाने ॥
 साव उग्रतर्गता प्रथोमुत्त
 गणतर्गताव विद्यार्थ भूमित्व
 ने प्रशस्ता इति ज्ञानिसूत्रं ।
 तत्र ज्ञान फलं सदापकीर्तिर्हि
 महाप्रवादे नामा विनोदश्च वि
 नीतकालः जने विलासी वपुः
 खलः स्यात् प्राणि प्राणीनोभ
 र्णीपुत्रतः इति कोही प्रदीपः ।
 भार्गवीभूः ॐ राजप्रदः इति हेम
 चंद्रः ॥
 भार्गवीयः वि भार्गवयोग्यः पोष्यः
 भृगुतोः कर्मणि भृनीय प्रसवे
 ननिष्पन्नः ॥
 भार्गवः ॐ स्वामी भृगुलः हृषः
 इत्यादिकोषः भूः कृमिः ।
 इति सेंतिप्रसाराणादिहृतिः ।
 भार्गवं मूलं वेतनं ॥ इत्य
 मरः ॥
 भार्गवभूक कर्मकरः मूलं
 मृहीवा कर्म कारकः इत्यमरः

भरणा स्त्री वेतनं इत्यमरटीका ।
 योस्वामी ॥
 भारणाज्ञा स्त्री पर्वप्रणी रामहती
 तिख्याता इति शब्दचन्द्रिका ॥
 भारणः ॐ शरणः मित्रं इति
 शब्दमाला अग्निः वंद्यमाः ॥
 ईश्वरः इति सेंतिप्रसाराणादि ॥
 हृतिः ॥
 भरतः ॐ नाट्यशास्त्रं मुनिविशेषः
 सत्-अलंकारादि शास्त्रस्य सूत्रः ।
 कर्मो नटः रामानुजः दौष्कंतिः
 इति मेदिनी शब्दः तन्त्रवायः ।
 इति विश्वः लेखे भरता ।
 लभनः इति हेमचंद्रः ॥ इत्येत
 राजपुत्रभरतस्य पण्ययः शांग
 तलेयः १ दौष्कंतिः २ सर्वदमनः
 इति विकल्पशेषः यत्प्रयत्ति ॥
 शब्दत मध्यमेयं कृतवान् यथा
 शब्दानस्य यवमन्यान् नानाविधा
 न यत्तानकरोत् समविंशति सद
 सवत् सारानकव्यं राजं कृतवा
 न तस्मिन् पद्यादि यथा इत्यं
 तो मृगवां यातः कण्ठममपदं
 गतः तत्रासीनां स्वप्रभया मण्ड
 यंतो रमाभिव विलोका सद्यो ।
 मुमुहे देवमाया भिवत्तियं वभा
 सेतो वरगोहो भट्टैः कति ।

पयै हंतः तदृशीन प्रसूतितः सं
 निवृत्त परिश्रमः यद्यप्य कामसत्
 मः प्रहसनं स्रज्जाया गिराकामेक
 मलपवाति कस्यासि हृदयंगमे ।
 किं सिविकीर्षितं सत्र भवत्या नि
 जने वने व्यक्तं राजन्यतनयां ।
 वेद्यहं ज्ञां समग्रमे नदि चेतः
 पौरवाणा मयमे रमेत क्वचित्
 श्रीशक्तलोवाव विद्यामिश्रमने
 वाहं त्यक्ता मेनकया वने वेदे
 तद्गवान् कण्ठो वीर किंकरवा
 ने ग्रास्यतो ह्यविदात्त गृह्य ।
 तामर्हणं चनः भुज्यतो सन्निनीवा
 रा उष्यतो यदि रोचते श्रीद्वयं ।
 तउवाच उपपन्न मिदं सज्जनता
 याः कुशिकान्वये स्वयंदिहान्त
 राज्ञां कन्यका सट्ठा वरं जमित्यु
 क्तं यथा यस्मै सुपयेमे शकुंतलो
 गांधर्व विधिया राजा देशकालवि
 धानवित् प्रमोदवीर्यो राजर्षिर्म
 हिष्ठां वीर्यमादये चो भूते स
 पुरे यातः कालेनासत सा सतः ।
 कावः कुमारस्य वने वक्त्रे सस्य
 विनाः क्रियाः बद्धाष्टगैर्दं तस्माज्जी
 डतिस्म सवालकः तं इत्ययविक्रं
 तमादाय प्रमदोत्तमा ह्योरेणां ।
 शसम्भूते भर्तृरतिकमागमत्परा

भरत

न नष्टे राजा भार्यो पुत्रवन्तिरि
तो मृगवतो सर्वभूतानां ले वा
गाहाशरीरिणी माता भस्त्रा पितः
पुत्रो येन जातः स पवः सः भार्यः ।
पुत्रं पुंशं मावमं पौत्रं ततो ।
रतो ध्याः पुत्रो नयति नरदेव यम
तयात् तं वास्य याता गर्भस्य ।
सत्यमाह शकुन्तला पितर्युपरते
सोऽपिवक्रवर्ती महायशाः म
दिमा गीयतेतस्य हो रंशभवो ।
भुवि चक्र दत्तिगहस्तेऽस्य पमा
कोषोऽस्य पादयोः ईजेमहा ।
भिषेकेण सोऽभिषिक्तोऽपि रा ।
द्विभुः पंचपंचाशता मेधे गंगा
या मनुवानिभिः मामनेयं पुरो
याय यमुना मनुच पभुः अष्टसा
प्रतिमेध्याश्चान् वचंय परदहस
भरतस्य हि दौष्मतेरपिः सावी गुणो
वितः सहस्रं वदशो यस्मिन् ब्राह्म
णाणां विभज्यो अयस्ति शब्दं तस्य
बद्धा विस्मापयन्त्यान् दौष्मन्तिर
त्यगात्मायां देवानां गुरुमाययो ।
सुगान् पुत्रदत्तः कृष्णान्द्रिगणेन
परीक्षितान् अदात्त कर्मणि मलारे
नियुतानि चतुर्दश भरतस्य महत्
कर्म नष्टवैनापरे नृपाः नैजा २
तैव प्राप्स्यन्ति वाङ्मयां विदिवं पथा

किञ्चनरुनान यवनान् योएतान् के
कान् त्वशां कान् अत्रस्तान् नृपान्
स्नाहन् स्नेह्यान् दिग्विजये इति ला
निता पुरा सदा देवान् ये रसो ।
कांसिभजो देवस्त्रियो रसो ।
नीतः प्राणिभिः पुनराहन् सरीर
कामान् दृढहृत्तः यन्तानां तस्योद
सी समा स्ति नव साहसी दित्तवृत्त
मवज्ञेयत् स सचाट् लोकापालात्
मैश्वर्यं मथिराट् प्रियं वञ्जता ।
स्वलितां प्राणांश्चैत्युपरमह न
स्यास नृपवैदर्भ्यः पत्यो स्तिसः ससं
मताः जस्य स्यागभयात् पुत्राञ्च
तुत्रया उनीयते इति श्रीभागव
ने १ स्कंधे २ अध्यायः ३४ म
देवात् इन्द्रेन जयंतां कयायां ।
जान् शतपुत्रान् गत ज्येष्ठपुत्रः ।
यथा अर्थद भगवान् ऋषभदेव
संवर्ष कर्मतेज मनुमयमानः प्र
र्जित गुरुकुल वासो लब्धवैरु
भिरुत्तानो गृहमेधिनां धर्मानु
शिरमाणा जयंता भिन्द्रजया
भयवियं कर्मसमाप्ताय मभिपुंज
ज्ञात्माना मात्मसमानानां शतेन
नयामास येषां त्वल महायोगीभ
रतो ज्येष्ठः अष्टगुण आसीत् वे
नदे वर्षे भारतमिति व्यपदिशति ।

इति श्रीभागवते ५ स्कंधे ४ अध्या
यः ॥ पावकपुत्रः यथा पा
वतो लौकिकोऽपिः प्रथमो ब्रह्म
णाः सन्तः ब्रह्मोदनाग्रिस्तत पुत्रोभ
रतो नाम विष्णुतः इति मत्स्ये ।
अग्निवेशो नाम ४८ अध्यायः ॥
रामानुजभरतस्य जन्मयथा भारो
नामकैक्या जनेस्य पराक्रमः ।
साक्षाद्विज्ञो म्भक्तभागः सर्वैः स
मुदिनो गुणैः तस्यानुगतः श
उन्नः यथा भरतस्यापि शत्रुघ्नो
लक्ष्मणावरनो हिसः प्राणैः प्रिय
तरो नित्यं तस्य वासी त्रया प्रियः
स कृशधन कन्या माण्डरी प
रिनीतवान् यथा भारता यवीयान्
धर्मज्ञ एवराजा कृशधनः यस्य
धर्मान्मवान् राजन इयेणाप्रतिमं
भुवि सत्तादयं नरप्रेष्ट पत्युर्ध्व
रयामहे तेमेव मुक्ता जनकोभरत
चात्यभाषत गृहाण पाणिं मा
ण्डव्याः पाणिना रघुनंदन सने
दिशामे राज्यं कृतवान् यथा
ल सर्वज्ञं जलाधारी मुनिवेशधरो वि
भुः नदिशामेऽवसहीरः ॥ ससै ।
न्यो भवन सदा सचल यजनं ।
ज्वं धारयामास स सर्वं भरतः
स्मसनं सर्वं पादकाभ्यां निवेदय

न ततस्तभरतः श्रीमानभिषिक्तः ।
यं पादके तदधीनस्तदारान्यं ॥
कारयामास सर्वदा ॥ इति रामा ।
यनेवालकाण्डे १२।३२।३३ अ
ध्यायः अयोध्याकाण्डे १४ अध्या
यस्य तस्य दौपुत्रो यथा ॥
भरतस्यात्मनो वीरोत्ततः प्रकृतः ।
एवच मातुलेन सगुप्तो लभ्यमानः ।
स समाहितो भरतं चाग्रतः कृत्वा ।
कुमारोऽसवलानुगो निहत्य गे ।
यवंस्तान् देवैर विभजिष्यतः ॥
इति रामायणे उत्तरकाण्डे १०१ ।
अध्यायः ॥
भरतखण्डं क्री भारतवर्षीतगीतकु
मारिकाखण्डं यथा कुमारिकेति ।
विख्याता यस्यां नाना प्रकथ्यते ।
इदं कुमारिकाखण्डं चतुर्वर्ग फल ।
इदं यथा कृतावनीयं च नानाशा ॥
मादि कल्पना इदं भरतखण्डं च ॥
यथा सम्पुक्त प्रकल्पितं इति स्कांटे
कुमारिकाखण्डे भूसे स्थितिना ॥
माध्यायः
भरतपुत्रकः पुं नरः इति हेम ।
चंदः ॥
भरतपुत्रः सी केकयी इति शत्रु ।
रत्नावली ॥
भरताग्रजः पुं श्रीरामचंदः अध्या ।

शोते स चित्रशयने मम मीन कूर्म
कोलोऽभवत्तद्वि वामन नामद
ग्रः योऽभूदभुव भारताग्रज कृष्ण
वृद्धः कल्की सतोच भविता प्रहृष्टि
छातेः गीत इति बोधदेवः ॥
भरहाः पुं लोकपालः इत्युणादि ।
कोषः ॥
भरहानः पुं मुनिविशेषः स च
उत्तम्य पत्न्या ममतायां वृहस्पति
निवीर्याजातः तस्य जन्मविवर ।
लंघया ततोऽस्य वितथे पुत्र ।
जन्मनि पुत्रार्थिने मरुत सोमाय ।
जिने दीर्घतमसा पार्ष्णिपात्ताह ।
हस्पति वीर्याङ्गनय पत्नी ममता
समुत्पन्नो भरहाजात्वा नाम पु
त्रो मरुद्भिर्जनः अस्यापि नाम ।
निर्वचनश्लोकः पश्यते मूढे भ
रहान् मिने भरहानं वृहस्पते ।
यातौ यदुक्ता पितरौ भरहान स्त
नस्तथ मिति ॥ भरहानश्चतस्र
वितथे पुत्रजन्मनि मरुद्भिर्देवैः ।
वितथ संज्ञा मवाप ॥ अस्य
दीका वितथे व्यर्थमिति श्रुत्वा ।
मितिहासः वृहस्पते रघुजस्यो ।
तथ्यस्य ममताया पत्नी गर्भिणी
सोत्त तस्यो वृहस्पतिः कामाभि ।
भूतो वीर्यं यस्य जन्त नच गर्भं

प्रविशद्भ्यं स्थेन स्थान संकोचं म
यात् पार्ष्णि प्रहोराणापासं वदिः
पतित मपि शमोच वीर्यानया वृ
हस्पते भरहान नाम पुत्रोऽभूत्
गर्भस्य स वृहस्पतिना तस्मादेवा
याथादंभो भवेति शप्नो दीर्घतम
नामामवत तत्र भरहाननाम नि
रुक्ति पृ स्तत् पित्रो विवादको
ऽयं श्लोको देवैः पठितः हेममूढ
ममते हासं हास्या मावाभ्यां जा
नमिमं पुत्रं मे भरहान पदे वृ
हस्पतिनोक्तं ममता नमाह हे
वृहस्पते हासं हास्यां जात मिम
मेकाकिनी किमित्यहं भविष्यामि
वमिमं भवेति परस्पर मुक्ता तं
पुत्रं यत्कृता यस्मात् पितरौ ममता
वृहस्पतीततो यातौ ततो भर
हाजात्वा ये पादोन्तरे यं
विवरमानौ यदुःखात् यत्रिमित्र
दुःखात् पितरौ याता वितथः
तदेवं ताभ्यां त्यक्तो मरुद्भिर्भू ।
तः मरुत्सोमाख्येन च यागेना ।
एथिते मरुद्भि स्तस्य वितथे पुत्र
जन्मनि सति दत्तत्वाहितय सं
ज्ञां चावाप इति विसृष्टाणे च श्रु
त्वा श्रुत्वा यः पतिविशेषः भा
रुड इति भाषा नत्पण्यायः ॥

याद्याटः २ इत्यमरः भरहान ।
कः १ इति शहरत्नावली ॥
भरहानकः पुं व्याद्याटपत्नी इति
शहरत्नावली ॥
भरिणी स्त्री हरिहर्णः इत्युणा
दिकोषः ॥
भरितः वि हरिहर्णः इत्युणादि
कोषः पुष्टः भारपुक्तः भरो
ऽस्य ज्ञान इत्यर्थे इत प्रत्ययेन
निष्पन्नः ॥
भरिमा पुं भरणां इत्युणादिकोषः
भरुः पुं विसृष्टः इति सिद्धान्तकौ
मुद्यामुणादिहृत्तिः समुद्रः स्वामी
इति सत्तिमसारोणादिहृत्तिः ॥
स्वर्णो शिवः इति मेदिनी ॥
भरुजः पुं त्वदृष्टगालः इति हेम
चंद्रः ॥
भरुटकं स्त्री भृष्टामिषं इति हे
मचंद्रः ॥
भर्गः पुं शिवः इत्यमरः ज्यो
तिः इति सिद्धान्तकौमुद्यामुणादि
हृत्तिः आदित्यांतर्गतनेजः यथा
आदित्यांतर्गते वर्चो भर्गाख्यं ।
ननुमुत्तमिः नममत्पुत्रिनाशा
यदुःखस्य वितथस्य च ध्यानेन पु
रुषो यस्म दृष्ट्याः सूर्यमंडले ।
इत्यादिकृतत्वं भर्जनं इति

भृजयातो भौवे अनट प्रत्ययेन ।
निष्पन्नं ॥
भर्ग्यः पुं भर्गः इत्यमरटीकायां ।
भरतगयमुकुटो ॥
भर्जनं स्त्री भृष्टिः भाना इति भाषा
इति शब्दमात्रा ॥
भर्जनं वि भरणीयं पोषणीयं ।
यथा वृद्धौ च माता पितरौ सा
धीभार्यासतः शिशुः अण्कार्यं
शतं कृत्वा भर्ज्या मरु रञ्जीत ।
इति हायभागीटीकाधनवचन ॥
भर्जा पुं अथियतिः नत्पण्यायः ।
अथियः २ ईशा ३ तेना च परि ।
वृद्धः ५ अथियः ६ पतिः ७ इन्द्रः ८
स्वामी ९ नाथः १० आर्यः ११ प्रभुः
१२ ईश्वरः १३ विभुः १४ इशिता १५
इनः १६ नायकः १७ ॥ इति ।
हेमचंद्रः यातरि पोष्टरि च वि
इति मेदिनी ॥
भर्ज्ज्नी स्त्री पतिवार्तिनी इति
महाभारते ॥
भर्जहारकः पुं नाथोक्तोपव ॥
राजः इत्यमरः ॥
भर्जहारिका स्त्री नाथोक्तौराज ।
सना इत्यमरः ॥
भर्जहारिः पुं सनामख्यातः काय
कर्तारजविशेषः इति नटाधरः ।

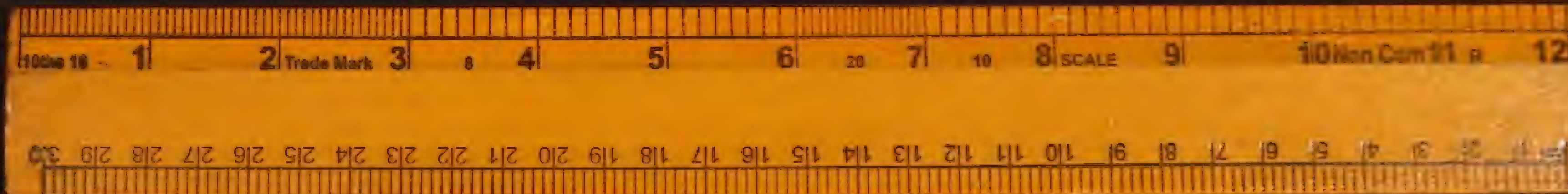
भर्मणा

सर्वविक्रमादिमराजभाता ॥
 भर्मा क उ. न भर्मेने इतिकवि
 कल्पद्रुमः रेफपुत्रः दंतवर्गी
 पोषयः भर्मेनी भर्मेन भर्मेन
 नृपकारगी रित्यमरः क उ. भर्मे
 यते खले राजा न भर्मे यति
 भर्मेयते श्रयमात्मनेपरीत्यये
 कदाचित् परस्मै परार्थी न का
 रः इति उगीदासः ॥
 भर्मेने स्त्री अपकारगीः इत्य
 मरः वौशेऽसि त्वा वातपिष्ठा ।
 मि इत्याद्यकारार्थं वचनं इति
 भरतः तत्पर्यायः कुत्सा २
 निन्दा ३ जगुषा ४ गद्दी ५ गहं
 तां ६ निन्दनं ७ कुत्सनं ८ परिवादः
 ९ परीवादः १० जगुसनं ११ आते
 पः १२ अवर्णाः १३ निर्वीर्यः १४ अण
 कोशः १५ इति शहरत्नावली ।
 भर्मेयविका स्त्री महानीली इति
 राजनिर्घण्टः ॥
 भर्मे स्त्री स्वर्णं भृतिः नाभिः
 इति हिश्रुकोषः ॥
 भर्मे स्त्री वेतनं इति हेमचंद्रः
 स्वर्णं पुस्तं इत्यमरः नाभिः
 इति विश्वः ॥
 भर्मणा स्त्री वेतनं इति हेम ।
 चंद्रः ॥ ॥

भर्मं हिंसे इतिकविकल्पद्रुमः
 रेफोपयः भर्मति इति उगी ।
 दासः ॥
 भर्मं हिंसे इतिकविकल्पद्रुमः
 भर्मति श्रुत्यस्म्यवातोऽयं इति ।
 उगीदासः ॥
 भल उ. दानवधनिर्घण्टे इति
 कविकल्पद्रुमः उ. भलने इति ।
 उगीदासः ॥
 भल क उ. निरूपणे इतिकवि
 कल्पद्रुमः क उ. भालयते इति
 उगीदासः ॥
 भलता स्त्री राजवला इति शब्
 रत्नावली ॥
 भलदनः पुं काव्यकुजदेशीयवृ
 पविशेषः यथा कलावतीकाव्य
 कुजे वधूवयोनि सम्भवा नाति
 स्मरा महासाधु सद्गरी कमला
 कला काव्यकुजे नृपेश्वरोभलेर
 नडरुक्रमः सतां संपाप योगा ।
 ने यत्तकुंड समुत्पितो इति ।
 ब्रह्मवैवर्ते श्रीकृष्णजन्मखंडे १३
 अध्यायः
 भल उ. दानवधनिर्घण्टे इति
 कविकल्पद्रुमः ल दयोतः । उ.
 भलने इति उगीदासः ॥
 भलः पुं भलुकः इत्यमरः ॥

भलः पुं स्त्री शस्त्रभेदः भाला
 इति भाषा इति मेदिनी शब्
 मालाच ॥
 भलकः पुं भलकः इति हिश्रु
 कोषः ॥
 भलपुच्छी स्त्री गवेषका गोरत
 तेडुला इति व्याता इति शब्
 मल्लारं स्त्री शशिधनराजपुरं य ।
 या सेनागणैः परिवृतः कलिनी
 रायणाः प्रभुः भलान नगं प्राया ।
 त्वद्गुह्यक समिवाहनः इति कलि
 पुराणे २२ अध्यायः ॥
 भलानः पुं भलानकवृत्तः इति
 रत्नमाला ॥
 भलानकः पुं वृत्तविशेषः भला
 इति भाषा तत्पर्यायः अरुक्कः
 २ भलानः ३ शोथारु ४ वक्रि
 नामा ५ वीरतरुः ६ वृणहृत् ७ ।
 भूतनाशनः ८ इति रत्नमाला भला
 तकी ९ अग्निशाली १० वीरवृत्तः ॥
 इत्यमरः निर्दहनः ११ तपनः ॥
 १२ अनलः १३ कृमिघ्नः १४ शैलवी
 वीजः १५ वातारिः १६ स्फोटवीज
 कः १७ वृथगीजः १८ भयवृत्तः १९
 वीजपादयः २० वक्रिः २१ अस्सगुहा
 कटुत्वं तिक्तत्वं कषायत्वं ॥
 ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इत्यं कृमि कफ वातोदगनाह
 मेह उर्नाम नाशित्वं च तत्फल ।
 गुणाः कषायत्वं मधुरत्वं कोल ।
 त्वं कफाग्निप्रमत्तामानाह विवेय
 मूल नदगम्यान् कृमि नाशित्वं
 तन्मज्जगुणाः विशेषे राह शमन ।
 त्वं पित्रायहत्वं तर्पणत्वं ॥ वा
 पित्र नाशित्वं च इति राजनिर्घण्टः
 ॥ अपि च भलानकं विप्र
 प्रोक्त मरुकोऽरुक्करोऽभिकः ।
 तथैवाग्निशाली भलीवीरवृत्तप्रणे
 फहृत् भलानक फले पक्वं स्वाद
 पाक रसे लघु कषायं पाचनं ।
 त्रिगुणं तीक्ष्णं केरि भेदनं ।
 मध्यं वक्रिकं हंति कफ वात ।
 वृणोदरे कृष्णार्थे ग्रहणी गुल्म ।
 शोफानाह चर किमीन् तन्मजा ।
 मधुरो वृष्यो वृंहणे वातपित्तदा ।
 वृत्तमारुक्करं स्वादु पित्र च केश ।
 मृष्टिकृत् भलानकः कषायोत्पलः ।
 शुक्लो मधुरो लघुः वातघ्नो म्मा
 दगनाह कृष्णार्थे ग्रहणी गदान
 हंति गुल्म चरं वित्र वक्रिमां च क
 मित्रम्यान् इति भावप्रकाशः ॥
 अथ च भलानकफलं त्रिगुणं कि
 मिर्दनाम नाशनं दन्तस्वैर्ष्यकरं ।
 ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

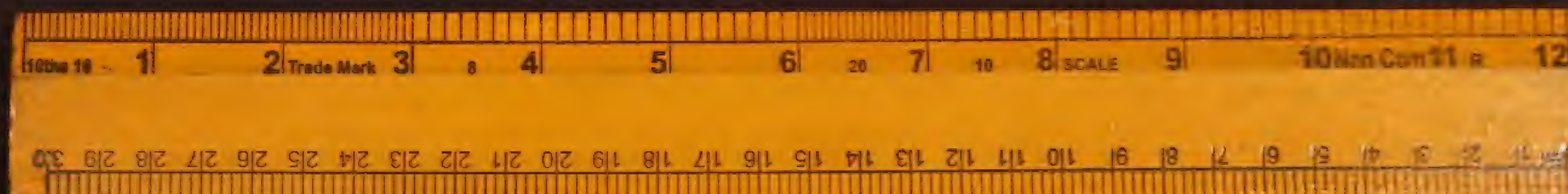

भवः कथं मयि न भ
लातृत्वं मयि कथं वान को
पने इति राजवत्सलः ॥
भलातकी स्त्री भलातकवत् ॥
त्यमः ॥
भलिका स्त्री भलातकः इति श
हर्षदिका ॥
भली वि भलातकः इति शह
रत्नावली ॥
मलकः पुं भालकः इत्यमरः
भलकः पुं जंतुविशेषः भालक
इति भाषा तत्पर्यायः ऋतः १
भलः २ सपात्यः ५ इक्षोषः ५ भल
कः ६ दृष्टराहः ७ द्राविष्टः ८ दीर्घ
केशः ९ विगयः १० इक्ष्मः ॥
दीर्घदर्शी १२ इति राजनिर्घण्टः ॥
भालकः १३ भालकः १४ भलः १५
भालकः १६ भालकः १७ इति श
हरत्नावली ॥ रेणानाक प्रभे
दः कुकुरः इति राजनिर्घण्टः
भवं स्त्री भव्यं बालता इति
भाषा इति राजनिर्घण्टः ॥
भवः पुं जन्म शिवः इत्यमरः ॥
सर्व जलशृङ्गिः यथा भवयजल
शृङ्गयेनमः इति पार्थिव शिवलि
गणनाप्रयोगः तेषां संसारः ॥
सत्ता प्राप्तिः इति मेदिनी ॥

भवकः पुं चापीर्वाचकः इति
संलिप्तसारः ॥
भववत्सलः पुं दावानलः इति ॥
शहमाला ॥
भवत् वि युष्मदर्थं वृत्तमानार्थं
इति मेदिनी यत्र चाद्यर्था ॥
धातो उवत् प्रत्ययेन निष्पन्नं न
स्पृष्टिगत्रयेण भवान् भवती ॥
भवत् द्वितीयां भूपातोः शत
प्रत्ययेन निष्पन्नं तस्य लिङ्गि
येन भवत् भवती भवत्वात्
भेदे स्त्री इति च मेदिनी ॥
भवती स्त्री वाणभेदः सतविष्णुः
कः इति शहरत्नावली दीर्घमती
यथा स्वर्गागहणं वेनयंति भव
ती भागीरथी प्रार्थये इति वा ॥
स्त्रीकृतं गंगास्तोत्रं ॥
भवदारु स्त्री देवदारुवृक्षः इति
राजनिर्घण्टः ॥
भवदीयं वि भवतइदं युष्मत्सं
वंधि यथा श्रुत्वातिहो भवदीय
कार्त्तिकर्त्ता व तद्यै नच वत्स
लीमे हयो विवादे परिदृष्टे मित्र
न समागतो हे नव दर्शनाय
इत्यद्वैतः ॥
भवनं स्त्री गृहं भावः इति ॥
मेदिनी ॥

भवनाशिनी स्त्री सरस्वती इति
पुराणं ॥
भवनीयं वि भवितव्यं भव्यं
उत्पत्त्यर्थं इति मुग्यबोध्या ॥
कारणं
भवतः पुं कालभेदः सत्त्वर्त्तमा
नः इत्युनादिकोषः भवच्छब्दस्य
प्रथमा वद्वचनान्ते ष्याये ॥
भवन्तिः पुं वर्त्तमानकालः इत्य
णाधिकोषः संलिप्तसारोणादि
द्वित्रिंश ॥
भवभूतिः पुं कविशेषः सच
भोजराजस्य पंडितः मालती ॥
मायवादिनाटककर्त्री च तत्पर्या
यः भूगर्भः २ इति जटाधरः ॥
महादेवस्य ऐश्वर्यं च ॥
भवतु स्त्री प्रेतपटहः इति
विकारणेशः ॥
भवाम्बुना स्त्री मनसादेवी इति
शहमाला ॥
भवहृक् वि युष्मत्सदृशः भव
भवहृशः निवहृशतेय इति युक्त
भवहृत्तः पंथा भवच्छब्दपूर्वक हृ
धातो कर्मणि कृमेण क्तिष्ठक
सक्त प्रत्ययेन निष्पन्नः इति
व्याकरणं
भवानी स्त्री भवस्य भाषा इमां

इत्यमरः पतञ्जलम कारणं बध्नामे
रुदो भवः समाख्यतो भवः सर्व
सारसागरः भवः काम स्तथा ॥
सहिर्मवानी परिकीर्तिना इति
देवीपुराणे ५५ अध्यायः ॥ ॥
भवानीगुरुः पुं हिमालयपर्वतः
इति हेमचंद्रः ॥
भवाभीष्टः पुं गणलः इति यज्ञः
निर्घण्टः ॥
भावाधिः पुं संसारद्वयसमूहः
यथाप्येयं सदापरिभवन्नमभीष्ट
हृदोर्हं नीर्णास्पदं विवर्धितं ॥
मुने शरणं मृत्युर्निर्द्धं पणन ॥
पाल भवाधिपोते वदे महा ॥
गुरुष्वेवराणारविन्दं इति श्री ॥
भागवते ॥ स्कन्धे ५ अध्यायः ॥
भवयना स्त्री गंगा इति शहरत्ना
वली ॥
भविकं स्त्री मेगलं नहति वि ॥
इत्यमरः ॥
भवितः वि यतीतोत्पत्तिकः ॥
भूतः इति जटाधरः ॥
भवितव्यं वि भवनीयं भव्यं ॥
इति भविष्यत् काले कर्मणिभावे
शब्दाहं प्रेष्यावृत्ता प्राप्तकालार्थं
च भूपातो लृट् प्रत्ययेन निष्पन्नं
इति व्याकरणं यथा न भवत्या ॥

भविष्य

महं शोचो नायं राजा पश्य ॥
ति भविष्य मेनेनैव येनादे
निधने गतः इति वक्ति पुराणं ॥
भविष्यता स्त्री भाग्यं इति ज्ञा
यः ॥
भविता वि भवनशीलः इति भक्तः
साधु भवनशीलः इति मुकुटः
तत्पर्यायः भूः २ भविः ३
इत्यमरः ॥
भविनः पुं काव्यकर्त्रा इति वि
काण्डशेषः ॥
भवितः पुं विद्वः इति विकार
शेषः भवः इति सिद्धांतकौ।
मुद्यामुणादिपादः ॥
भविः वि भाविता इत्यमरः
भविष्यः वि भविष्यतकालः इति
हेमचंद्रः पुराणविशेषः स्त्री
यथा वतर्हं भविष्यं स्यात्तथा
यंच शतानि च इति श्रीभागवते।
१२ स्त्र्ये १३ यथायः ॥
भविष्यत वि कालविशेषः तस्य
तत्तत्तं वर्तमानं शमभाव प्रति
योगितं इति सारमंजरी वर्त
मानकालोत्तरकालीनोत्तरं यत्कि
त्वे इति शिरोमणिहृत पदार्थनी
काविडनं तत्पर्यायः अनाग।
तं २ अस्तनं ३ प्रगेतनं ४ वर्तमानं

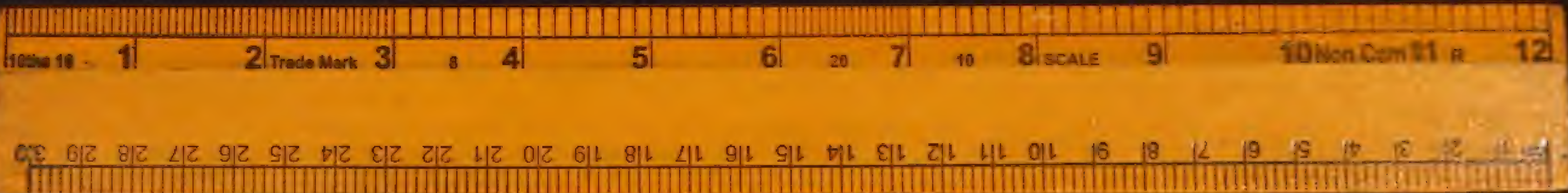
५ वर्तिष्यमाणं आगामि ॥ भावि
८ इति राजनिर्घण्टः अद्यतने।
भवे जी हरभवे इति साम्ना ॥
रापिकः । यथा सोमविता वर्षी
तो भविष्यति इति उर्गादासः ॥
भवं स्त्री फलविशेषः बालता
इति भाषा तत्पर्यायः भवं २
भविष्यं ३ भावनं ४ वज्रशोधनं ५
लोमफलं ६ पिच्छिलवीजं ७।
अस्य गुणाः अन्नं कटुत्वं उ
ल्लवं बालस्य तस्य गुणाः वा
तकफाहृत्वं । पक्वस्य तस्य गुणाः
मधुरास्त्रवं रुचिकारित्वं अम
शूलहरत्वं इति राजनिर्घण्टः
अपि च भवं खाडकषायान्तरं
मास्यविशेषं तदेव पक्वं।
दोषघ्नं गुरु यादि विषाघ्नं ॥
इति राजवल्लभः अस्मि ॥
इति मेदिनी ॥
भवं वि शुभं सत्यं योग्यं ॥
भावि इति मेदिनी शहरत्वावली च
भयः पुं कर्मरंगहृतः इति मेदि
नी रसभेदे पुं स्त्री इति शब्दः
रत्नावली ॥
भया स्त्री उम गजपिप्ली इति
मेदिनी ॥
भय ० वृक्के पिच्छनेकौ इति

भसित

भस्म

कविकल्पद्रुमः वृक्तः ऊकुरादि
कृत्कशब्दः भवति सा भवत्य
दोषं त्वलः सूचयतीत्यर्थः भस्मी
ने इति प्रोचः भवति सा पोंचं
शब्देन निर्भर्त्सयतीत्यर्थः इति
रमानाथः इति उर्गादासः ॥
भयः पुं ऊकुरः इति रत्नावली ॥
भयकः पुं स्त्री ऊकुरः इत्यमरः
भयानं स्त्री वृक्तं ऊकुरशब्द
तिहेमचंद्रः ॥
भया स्त्री स्वर्णतीरी इति रत्ना
मा भवी स्त्री अनी इति शब्द
वली भय र लि युनौ भस्ते इति
कविकल्पद्रुमः १ वैदिकः लि
वभस्ति इति उर्गादासः ॥
भसत स्त्री काष्ठं अश्वमांसं ।
नचने इति सिद्धांतकौमुद्यामु।
णादिहृतिः ॥
भसन् स्त्री भास्करः योनिः इति
मेदिनी मांसं काराणवपत्नी ॥
सुरः इत्याणादिकोषः कालः
इति विकारशेषः ॥
भसनः पुं धूमरः इति भूरी।
प्रयोगः ॥
भसेतः पुं कालः विकारः ॥
शेषः
भसितं स्त्री भस्म इति हेमचंद्रः ॥

भसवकः पुं देवतः इति शब्दः ॥
रत्नावली ॥
भस्वका स्त्री वर्मप्रसेविका इति
शहरत्वावली ॥
भस्वा स्त्री अग्निदीपकचर्मनिर्मि
तयंत्रविशेषः भाषी इति गंगा इति
वभाषा तत्पर्यायः वर्मप्रसेवि ॥
का २ इत्यमरः वर्मप्रसेवकः ३
इति भक्तः भस्वाका ४ भस्वका
५ भस्वी ६ इति शहरत्वावली ॥
भस्विका ७ इति व्याकरणं ॥
भस्वाका स्त्री भस्वा इति शब्दः ॥
रत्नावली ॥
भस्वी स्त्री भस्वा इति शहरत्वावली
भस्मी स्त्री शिवो गभूषणं जाडुनि
भाषा यथा अस्मिन् भूषणं भस्म
विभूतिर्भूतिरस्य त इति शब्दः
रत्नावली तदस्य कामदेव शरी
रने यथा प्रसीद सर्वभूतेषां ।
भस्मा तत्र प्रणता वयं इति स्म
वदतो तेषां ममराणां तदानलः
ललाट वत्तः संभूतो भस्माका
र्धमनोभवं दग्धा कामं तदा
वर्द्धिर्जीवामालाति दीपितः ।
संस्तम्भितोऽथ विधिनहं गते
शशाकन महादेवोऽथ तदस्य
मनोभव शरीरने आराय सर्वः

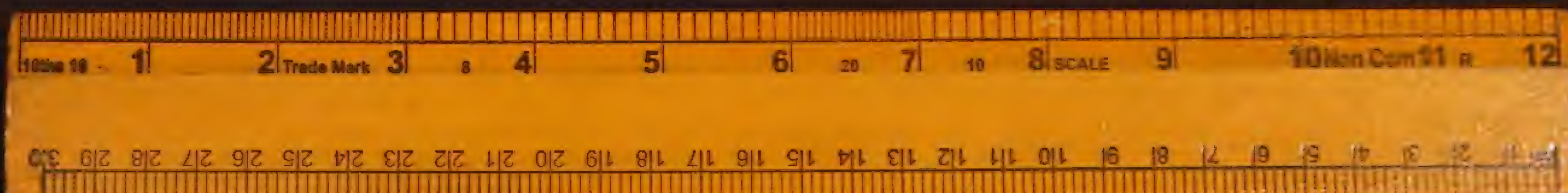

गवेष्टु भूतिलेपं नराकरोत् ।
लेपशेषाणि भस्मानि समाराध
नदाहः सगणोऽनर्दये काली
विहाय विधि संमते इतिकालि
कापुराणे ॥ अध्यायः भस्म
मृत्तानं समविधस्तानां तर्गनाग्रेण
स्तानं यथा आग्नेयं भस्मनास्तानं
वायव्यं गोरजः स्मृतं इति याव
त् ॥ शिवपूजायां ललाटे ।
तस्मात्पारण मावश्यकं यथा वि
ना भस्मविपुलेण विना रुद्राक्षमा
लया पूजितोऽपि महादेवो न
स्मृतसफलप्रदः इत्यादि क
तत्वं तेन कोऽप्यदि यथा
अम्भसाहेमभूषणायः कोऽप्य
याति भस्मना अम्भे स्नायन्वे
त्येव पुनः पाकेन मृत्तमये इति
अद्वितनं । अश्वरीविकारः ।
यथा शर्करा सिकतामेहो भ
स्माख्योऽश्वरी वैकृतं अश्व
र्याः शर्करा ज्ञेया तस्य व्यञ्जनेवे
दना इति सञ्ज्ञते निदानस्थाने
अश्वरीनिदानं ॥
भस्मकं ज्ञात्वा योगभेदः भस्मकीट
इतिव्यातः विदुः कलयो ।
तं इतिभेदिनी भस्मकस्य नि
दानं संपाति पूर्वकं लक्षणमाह

कदादि रक्षात्र भुजो नराणां
जीणे कफे मारुत पित्र वृद्धौ
अतिश्वेतः पवनान्वितोऽपि
भुक्तं तणाद्रस्म करोति यस्मान्
तस्मादसौ भस्मक संज्ञको भूजः ।
पेतितोऽयं पचते च धातुन ।
भस्मकस्य सोपद्रव मण्डि माह
तृट् सेदराह सूक्ष्मादीन् कृत्वा
प्रिसम्भवान् यस्मात् माधुधाना
दीन् स तिस्रं नाशयेद्भवे इति ।
भाव प्रकाशः ॥
भस्मकारः पुं रजकः इति शब्द
माला ॥
भस्मगंधा स्त्री रेणुका इति भाव
प्रकाशः ॥
भस्मगंधिका स्त्री रेणुकाखगंध
इति जगथाः ।
भस्मगंधिनी स्त्री रेणुकाखगंध
इत्यमरः ॥
भस्मगर्भः पुं तिनिश्वेतः इति
राजनिर्घण्टः ॥
भस्मगर्भा स्त्री कपिलशिंशपा ।
रामाः रेणुकानाम गंधइत्यं इति
जगथाः ॥
भस्मनलं स्त्री ग्रामकूटः पांशु
वर्षाणं हिमं इतिभेदिनी ॥
भस्मशेहा स्त्री दग्धावृत्तः इति ।

राजनिर्घण्टः ॥
भस्मरथकः पुं कर्षः इति शब्द
रत्नावली ॥
भस्माङ्गयः पुं कर्षः इतिविका
ण्टशेषः ॥
भत्त न भत्तणे इतिकविकल्पा
डमः न भत्तति भत्तते इति
जुगीरासः ॥
भत्त क भत्ते इतिकविकल्पाडमः
क भत्तयति इतिजुगीरासः ॥
भत्तकः वि त्वादकः भत्तणपरः
तत्पर्यायः चस्मरः १ अस्मरः १
इत्यमरः ॥
भत्तटकः पुं तदगोत्तरकः इति
राजनिर्घण्टः ॥
भत्तणं स्त्री द्रुवेतरद्रव्यगलायः
तत्पर्यायः म्पादः १ सुदनं १
त्वादनं ५ अशत्रं ५ विचसः ५ व
ज्जनं ५ अम्भवहारः ८ जग्धिः ८ ज
त्तणं ९ लेहः ९ प्रत्यवसानं ९ व
सि ९ आहारः ९ स्नानं ९ अत्र
घातं ९ विघातं ९ भोजनं ९
नेमनं ९ अदनं १ इतिहेम
चंद्रः इत्यविशेषस्य भत्तण नि
षेधो यथा प्राणशाकं हृथामांसं
करोण मण्डितं दधि नर्जया दंत
थावस्य सद्यो गोमांस भत्तणं ।

इतिकर्मलोचने ॥
भत्तणीयं वि भत्तय्यं भत्तण
योगः इति भत्तयानोः कर्मण्य ।
नीयप्रत्ययेन निष्पन्नं इतिव्याक ।
रणं ॥
भत्तपत्रा स्त्री नाग वली इतिगज
निर्घण्टः ॥
भत्तितं वि कृतभत्तणवस्तु तव
पर्यायः चर्वितं १ लिप्तं १ प्रत्य
वसितं ५ गिलितं ५ व्यादितं ५
स्नातं ५ अम्भवहनं ८ अत्र ८
जग्धिः ९ ग्रस्तं ९ ग्लस्तं ९ अग्निने
९ भुक्तं ९ इत्यमरः ॥ जत्तितं
९ इति शब्दरत्नावली ॥
भत्तं वि भत्तितव्यं भत्तणीयं ।
यथा प्रतिपदिकृष्णोऽं नमस्य
दशम्यां कलसी न भत्ता इति ।
स्मृतिसर्वसं अपिच मासमेकं ।
नरो याति द्वौ मासौ मृगशुक्रौ
अद्विक दिने याति अर्धभत्तो
यनुर्यणः इतिदिनोपदेशः ॥
भत्तकारः वि पिष्टकविक्रयनी ।
वी पिष्टाणिस्य इति भरतः तत्
पर्यायः आपूपिकः १ कांदविकः
१ इत्यमरः पूषिकः ५ पूषवि ।
कवी ५ मोदकादिविक्रयी ५ इति
शब्दरत्नावली ॥

भट्टाभत्तं क्री लायावायद्वयं
यथा भट्टाभट्टान्यनेकानि।
ब्राह्मणस्य विशेषतः अत्र शिष्टा
यथावत् सत्ता कार्यविनिर्माणः
इत्येकादशीनते शांत वचनं ॥
नारद उवाच भट्टा किंवाप्य भ
ह्यं हि ज्ञानां गृहिणां प्रभो
यतीनां वैलक्षण्यं विधवा ब्रह्म
चारिणां किं कर्तव्यं मकरंद्यम
भोग्यं भोग्यमेव सर्वं कथं य
सर्वतः सर्वशः सर्वकारण श्रीमहे
स्वाउवाच कश्चित्पत्नीविश्रम्भः।
निग्राहारी चिरं मुनिः कश्चित्
समीरणहारी फलाहारी वक्रश्चन
अत्राहारी यथा लोक एहीवृष्टि
हितीयुतः येषां मिच्छावयात्रा
ह्यरुचीनां विविधारातिः हविष्या
त्रं ब्राह्मणानां प्रशस्तं गृहिणांमदा
नारायणोच्छिष्टं मिष्टं मविष्य म
भत्यर्कं । अत्र विद्याजले स्रवं।
यद्विलो रनिवेदने विमृष्टं सर्वं
पापोक्तं मंत्रं च हरिवासरे ॥
ब्राह्मणः कामतोऽत्रं योभुंके
हरिवासरे वैलोक्य जनिते।
पापं सोऽपिभुंके न संशयः।
न भोक्तव्यं न भोक्तव्यं न भो
क्तव्यं च नारद गृहिभि ब्राह्मणे

रत्रं संशये हरिवासरे ॥ गृही।
शेषं शास्त्रं ब्राह्मणो जानर्ह
तः प्रयाति कालसत्रं व मुक्ता व
हरिवासरे क्रमिभिः शालमाने ॥
अमस्तिनस्तत्रतिष्ठति विमृष्टं भ
त्तं कृत्वा यावद्विद्वत्प्राप्तं दर्शनं
स्वाध्यायिने रामनवमी दिवसे ह
रेः शिवरोत्रं व योभुंके सोपिदि
गता पातकी उपवाससमये
न फलमूलं लपिषेत् ॥ नष्ट
शरीरे स भवेदस्यवाचान्वानकः
सहजं हविष्यात्रं विलोनेवे।
एमेव न भवेत् प्रत्यवायी स
वोयवासफले लभत एकारणम्।
मनाहारी गृही विश्रम्भ भातः।
तेव तिष्ठति वैकुण्ठे यावदेव ब्रह्म
लोचयः गृहिणां शैव शास्त्रानां
दमुक्तं च नारद विरोधतो वैलोक्य
यतीनां ब्रह्मचारिणां निमनेवेद्य
भोनी व श्रीकृष्णस्य च वैलोक्यः।
नित्यं शतोपवासानां नीचमृक्ता।
लभेत् फलं वाञ्छन्ति तस्य संसा
रां तीर्थानि सर्वं देवताः शाला
यं दर्शनं चैव सर्वपाप प्रणाशनं।
द्विस्त्रिमं स्रष्टुं स्रष्टुं देशवि
शेषके नात्यंत शस्तं विषाणां।
भत्तं च निवेदने अभत्यं च।

यतीनां च विधवा ब्रह्मचारिणां ता
मूलं च यथा ब्रह्मन तथैते वत्ता
नीधवं तामूलं विधवास्तीणां य
नित्यं ब्रह्मचारिणां तपस्विनां च विप्रैः
गोमांसं सहशं भवं ॥ सर्वेषां
ब्राह्मणानां च अभत्यं शृणु नारद
यदुक्तं सामवेदे च हरिणाचारिक
क्रमे तामुपात्रे ययः पाने उच्छि
ष्टं हृतभोजने उपलवणसाहं च
सद्योगोमांसं भत्तं नारिके।
लोदकं कांस्ये तामुपात्रे स्थिते।
मधु ऐक्षवं तामुपात्रस्यं सगत
स्यं न संशयः उत्पाय वामहस्ते
नयनेत्यं पिबति हिजः सगणैः
सविज्ञेयः सर्वधर्मं बहिष्कृतः अ
निवेद्य हरे रत्रं भट्टाशेषं च नि
त्यशः पीतशेषं जले चैव गोमां।
स सहशं मुने वातिगनफलैवेव
गोमांसं कार्तिकेस्मृतं माचेच।
मूलकं चैव कलसी शयने तथा
स्नेतवर्णां च तालं च मसं मत्स्य
नैव च सर्वेषां ब्राह्मणानां च त्याजं
च सर्वदेशतः मत्स्यांश्च कामतो
मुक्ता चोपवासं ग्रहे वसेत् पा
यस्मिन् ततः कृत्वा सृष्टिमाप्नोति
ब्राह्मणः प्रतिपत्स्य च कुषांड म
भत्यमर्धनाशनं द्वितीयायां च ह

इतीभोजको न स्मरेदपि अभ।
ह्यं च पयोले च शत्रुहृदि करं पां
तृतीयायां चतुर्थी च मूलकं यन
नाशकं कलेक कारणांचैव येव
मो विलं भत्तं निर्ममोनि ॥
शाययेत्त वष्टां च निममत्तं ॥
रोगहृदि करं चैव समम्यो नालः
भत्तं नारिकेल फले भत्यमष्ट।
म्यो बुद्धिनाशनं तं च न चम्यो।
गोमांसं दशम्यां च कलेविका।
एकादश्यां तथा शिमी द्वादश्यां
पूर्विका तथा त्रयोदश्यां वात्री
कीभत्तां पुत्रनाशनं चतुर्दश्यां।
माषभत्तं महापापकरं परं ॥
यंचदश्यां तथा मांसं मभत्यं ए
हिणां मुने गृहिणां योतिने।
मांसं भत्यं मन्य दिने दिने।
मांसं च रक्तशार्कं च कांस्यपात्रे च
भोजने निषिद्धं शयने चैव कर्म
मांसं च योतिने रात्रौ च दधि।
भक्तं च शयने संध्योर्दिने रज
स्वलाः वीरानं च पुंश्चलीना मभ
त्यकं शृङ्गाणां याजकानां च मृद
प्राहात्रमेव च अभत्तानां च विप्रैः
यदत्रं वृषचीपते ब्रह्मन वादुं।
षिकात्रं च गणकानामभत्यकं अथ
सानी विज्ञानां च विक्रिसाकारक।

स्य हस्ता विवा हगैतल मया
स्वापिभत्यर्क मूले मृगे भाद
येर मांसं गोमांसं तत्पकं ॥
इति वृत्तवैवर्ते वृत्तवैवर्ते २३ अ
प्यायः पापेस्वर्गवैवर्ते २४ अ
अ नंदवाच वर्णानां वृत्तार्ण
व भत्याभत्यं सास्यते विवा
कं कर्मणां चैव सर्वेषां प्राणिनाम
पि कथयस्व महभाग कारणानां
चकारण ततोऽनं कंच हृत्तामि
नितांतं सन्नमीश्वर श्रीभगवान्वा
व भत्याभत्यं चतुर्णां च वर्णानां
वयद्योचिन्ते वेदोक्तं अयतां नूत
सावधानं निष्ठास्य अयःपात्रे
पयःपानं गवां सिद्धान्तमेव ॥
भद्यादिकं मधु गृहे नारिकेलोद
कंतया फलं मूलं च यत्किंचिद
भत्यं मनु रविवीत दद्यात् तत्र
सौवीर मभत्यं वृत्तार्णो मते
नारिकेलोदकं कांसे तास्यपात्रे
स्थितं मधु गवां च तास्यपात्रे
सर्वमघं हृतं विना ॥ तास्यपात्रे
पयःपानं यत्किंचिद हृतं भोजनं
इत्यं मूलवर्णचैव सद्यो गोमांस
भत्याभं मभत्यं मधुमिश्रं च हृतं
नैलं गृहे तथा आर्द्रकं गृहे सं
गृह्ण मभत्यं अतिसेमते पीत

शेषं नलं चैव माचैव मूलकं तथा
हिर्भोजनं च दिवसे संध्यो मो
जनं तथा मभत्यं रात्रिष्वेव ।
अथ पातः परित्यजेत् पानीयं ।
पायसं चूर्णं हृतं लवणमेव स
स्निकं लवणं चैव स्त्रीरतकं तथा
मधु हस्ताडस्त गृहीतं च सद्यो गो
मांसं भत्याभं कर्षं रोष्यया ॥
इत्य मभत्यं अति सेमते परि
वेशनं कासी चैवोक्तं मृगानां
यदि मभत्यं च तदत्रं च सर्वेषां
मेव सेमते न कुलानां गेडकानां
महिषाणां च पक्षिणां सद्यो गोमांस
करणं च गृहीतानां विशेषतः ॥
माजीराणां मृगालानां ऊकुरा
णां वृजेष्वर व्याघ्राणामपि सिद्धा
णां स्यात् मांसं नृणां सदानलोक
षां च नृणां गोधिकानां तथैव
च मंडुकानां कर्कटीनां पुंवका
नां च निश्चितं गवां च चमरीणां च
कलौ मांसं मभत्यं कं हस्तिनां चोद
कानां च नृणां मेव रत्नां रंश
अ मशकश्चैव मत्सिका वशिषी
का अन्येषां च निषिद्धानां लोके
वेदे वृजेष्वर वानराणां भलका
नां शरभानां तथैव च निषिद्धं
मृगनाभीनां गृहीतानां च मांसं

अभत्यं महिषाणां च दग्यं दधिघृतं
तथा स्वस्तिकं च तथा तर्कं विप्र
णां नवनीतकं मांसमृचैः अवसकं
तस्य इत्यादिकं तथा वर्णानां च च
तर्णवाप्यमभत्यं च अतोऽकृतं अ
भत्यामादकं चैव सर्वेषां च रवेर्हि ।
ने यद्युचितं जलं चात्र विप्रणां
इत्यमेव च वर्णानां च चतुर्णां च वी
रात्रस्य च भत्याभं तदत्रं च सरात्
त्यं गोमांसाधिकं मेव च ॥ अवी
रात्रं च योभुंक्ते ब्राह्मणास्तान् इवैलः
॥ पितृदेवाचैव तस्य निष्कलं मनु
वृवीत ब्राह्मणानां वैलवानां मम
त्यं मत्स्यमेव च ॥ इतरेषामभ
त्यं च पंचपर्वस निश्चितं ॥ पितृ
देवावशेषे च भत्याभं मांसं न ह
चितं पंचपर्वस स्याज्जं च सर्वेषां ॥
मनु रविवीत असेमते च लवणं नै
लं च भत्याभमेव च भत्याभं विप्रं ॥
सर्वेषां व्यंजने वक्ति सेमते ।
एकहस्ते हृतं तोय मभत्यं सर्व
सेमते आविलं हृमिषुक्तं वा परि
शुद्धं तन्निर्मलं अभत्यं ब्राह्मणानां
च वैलवानां विशेषतः ॥ अनिव
यं हरे रेव यतीनां वृत्तचारिणां
पिपीलिका मिश्रितं च मधु गवां
गृहे तथा यत्किंचिद हस्तातानां

भत्याभं अतोऽकृतं । पक्षिमत्स्यं ॥
कीटभत्यं शुद्धं पक्षफलं तथा ॥
काकभत्याभं मभत्यं च सर्वेषां दय ॥
मेव च वृत्तपकं तैलपकं मिष्टा ।
त्रे शुद्धं संस्कृतं अभत्यं ब्राह्मणानां
च चतुर्णां च चतुर्णां च विपीरकं । स
र्वेषां मभत्याभं च नलमत्रं परित्य
जेत् अयोचानां च परदिने शुद्ध ॥
मेव नशंसयः विषाकः कर्मणा ।
मेव इत्यं अति सेमते ॥ भत्या
भत्याभं कथितं यथा तानं वृजे
ष्वर इति वृत्तवैवर्ते श्रीकृष्णजन्म
वैवर्ते २५ अख्यायः ॥ भत्या ॥
भत्याभं नेशिष्य वेदितव्यं तदे
नरे करीरस्य वयःशक्तः फलान्यो ।
इत्यस्य च सद्यो मत्ती भवेत्तेन ।
अभत्याभं प्रतिवासिका न भत्याभी ।
यं वाराहं मांसं मत्स्यस्य सर्वं ॥
शः अभत्याभं ब्राह्मणे ह्यनेन दी ।
तितैर्हि न संशयः ॥ इति वाराह
हस्ताध्यायीतास्य नामाध्यायः
भत्याभः स्त्री राजलावः इति
राजनिर्घण्टः ॥
भा ल व स्त्रीभौ इति कविकल्पद्रुमः
ल भाति वभा इति इगोदासः ॥
भा स्त्री यभा स्त्रीभिः इत्यमरः ॥
भाः पुं सूर्यः इति विकोडशेषः ॥

भाकटः पुं मत्स्यविशेषः मे।
कटी इति भाषा अय गताः
मथुरत्वं शीतत्वं हृद्यत्वं
स्वकारित्वं गुरुत्वं इति गज
बलमः
भाकटः पुं पर्वतभेदः ॥ मत्स्य।
भेदः इति मेदिनी
भाकोषः पुं सूर्यः इति विकीर्ण
शेषः
भाकं वि पारिभाषिकं गौणं।
लाक्षणिकं औपचारिकं यथा
नन्वे परत्र सममे मासि क्रिय
माणस्य कथं पाण्मासिकत्वं इति
वेदाक्त इति तिष्ठादितत्वं ॥
मक्तसंबन्धिनित्वं ॥
भाक्तिकः वि अत्रेनपोष्यः भक्त
मत्स्ये दीयते ॥ इति मिहान्तकौ
मुद्यामुगादिहृतिः ॥
भागः पुं अंशः ॥ इत्यमरः
रूपार्हकः ॥ भागं एकदेशः
इति शब्दार्त्नावली गणेशं श
भागैकभागः यथा विंशंशकः।
स्तथा गणेशं भाग इत्यभिधीयते
इति तिष्ठादितत्वं धृतविलुप्यम् ॥
नरवचनं ॥
भागधेयं स्त्री भागं इत्यमरः ॥
भागधेयः पुं गजकरः इत्यमरः

रायादः ॥ इत्यनयणतः
भागवतं स्त्री अष्टादशपुराणोक्तं।
गतमहापुराणविशेषः सच वेदव्या
सकृतं द्वादशस्कंधं द्वाविंशत वि
शताध्याय समन्विताष्टादश सहस्र
श्लोक संख्याक भगवन्माहात्म्यं च
तान प्रधानको ग्रंथः यथोक्तं मत
स्यपुराणे पुरातनज्ञान प्रस्तावे ।
यथाधिकृत्य गायत्री वर्णिते धर्म
विस्तारः द्वादशसु बधोपेतं न
द्वागवत मिथ्येने लिखित्वा तत्र
यो द्वादशेति सिद्धं समन्विते ॥
श्लेष यथा पौर्णमास्यां स या
नि परमं परं अष्टादश सह
स्राणि पुराणं तत्प्रकीर्तितं ॥
गणान्तरे च ग्रंथोष्टादश सादृश्ये।
द्वादशस्कंध संमितः हयग्रीवव्रत
विषा यत्र द्वादशय स्तथा गायत्र्या
च समारम्भ स्तुष्टे भागवतं वि
रिति यद्यप्युराणे च अस्मरीषं
प्रति गौतम वचनं अस्मरीषं मुक्त
प्रोक्तं नित्यं भागवते स्मृतम् । य
दस्य स्वमुखेनापि यदीच्छसि भवत
यमिति इति श्रीभागवते टीकायां
श्रीपरशुरामी तत्र प्रथमस्कंधे य
दीतिज्ञारदयो रूपाख्यानं ॥ वि
प्रशयात परीक्षितस्य शायोप ॥

वेशः मुक्त परीक्षित संवादश्च ।
॥ ॥ द्वितीयस्कंधे योगधारणयो
जातिः नाराजयोः संवादः य
वतारानुगीतं महाद्विक्कमेण स
द्विष्ट ॥ तृतीयस्कंधे । विद्महेन्द्र
वसंवादः तत्रैवैवयोः संवादः
पुराण संहिता प्रश्नः महापुरुष
संस्थितिः प्राकृतिकः सर्गः वैकु
ण्ठिकाः सप्तसर्गाः ब्रह्मांडसंभूतिः
विष्णु प्रसूतो पत्निः । कालस्य
स्थूलसूक्ष्मसगतिः पाप सङ्ग्रहः
अम्भोये भुव उद्धारणा द्विगुणात्
वधः ऊर्ध्वतिर्धगवाकसर्गः रुद्रस
र्गः अर्धनारीनरस्य सर्गः यतः स्वा
यम्भुवमवः स्त्रीणां आषाढकृतिः श
नक्षत्राच कर्दम प्रजापते धर्मया
न्तीना संतानः भगवत कपिलाव
तारः कपिलेन देवहूतिसंवादश्च
३ चतुर्थस्कंधे नव ब्रह्म समुत्प
त्तिः दत्तयज्ञविनाशनं भ्रुवचरितं
सृष्टोः प्राचीनवर्द्धिषश्च चरितं
नारदस्य संवादश्च ४ पंचमस्कंधे
प्रियव्रतचरितं द्वीप सप्तशदिव।
ई नद्युपवर्णनं ज्योतिष्कस्य सं
स्थानं पातालनरक स्थितिश्च ५
षष्ठस्कंधे दत्तजन्म तस्य जीर्णो
संततिः यतः देवासुरनरतिर्धग

त्वगादयः स्वाष्टम्यजन्मच ६ सप्तम
स्कंधे दिनेः पुत्रयो नियनं प्रज्ञा।
दचरितं च ७ अष्टमस्कंधे मन्त्रेतरा
नुचरितं गजेन्द्र विमोक्षणां मन्त्रे
गवताराः हयग्रीवोदयो ८ व
ताराः जगत्यपते कौर्ममानस्य ॥
नारसिंहवामन रूपाणि तीरोर ॥
मथनं देवासुर पुहं च ९ नवम।
स्कंधे राजवंशानुकीर्तनं इत्याहु।
जन्म तदंशः सप्तम वंशः इत्यो।
पाख्यानं नागपाख्यानं ॥ सूर्य।
वंशकथनं शशाद नृग सौकम्य।
स्वर्गाति कर्तव्यं त्वद्गंग मांथात्
सौभरिरामाणां चरिते निमे रंग।
परिष्ठागः जनकानां सम्भवः ॥ य
रश्मामजन्म भुवोनिः तत्राकराणं।
यपातिनदश्च भारत शांतनव तत्सत।
यहनां वंशानुकीर्तनं च १ दशम
स्कंधे श्रीकृष्णस्य वसुदेवपुत्रे जन्म
गोकुले तस्य वृद्धिः तस्य पुत्रना।
ययः पाने शकटाच्चाटनं तृणाच
र्जवधः वक्रवतस्यो वंशः अवासः
वधः पात्रा वत्सपलावपुहने ॥
भाजसह येन कस्य वधः प्रलेख्यः
गोपालानां दावाप्रेः परिज्ञाणं ॥
काचीयदमनं महादे नन्दमोक्ष ॥
तां कन्यानां व्रतवर्णा यत्तयन्ती।

भयः प्रसादः विप्रालम्बनपालनं ।
गोवर्धनोद्धारणं शक्रं सभिमि
कर्तृकं कृत्स्नं यत्तामिषेकः रा
त्रिषु स्त्रीभिः क्रीडां शोखवृत्तस्य
केशिवयः अक्रूरगमनं । राम
कृत्स्नयोर्मधुरा प्रस्थानं वनस्तीर्णा
विलापः मधुरालोकनं गतं सु
ष्टिकचार्कसादीनां वयः सांदी
पने र्भूतं प्रज्ञानयनं उद्वेगं रामा
भ्यां सह हरिणा यदुचकस्य पिय
कराणां जगत्संयसमानां वद्वैम
वयः यवनेहस्य जातनं कुशस्य
स्यानिवेशनं पाणिजातं हरणं ॥
रुक्मिणीहरणं बाणेन सह युद्धं
प्राज्ञानिषयति हवाकन्यानां ह
रणं वैद्य योऽहं क शालरंतवक्र
शस्त्रं द्विविदं पीठं मुनिपंचननां
प्राहास्यं वयश्च बाणस्यादाहः
पोडवान् निमित्रीकृत्य भूमे भा
गवतराणां च ॥ एकदशस्कंधे ।
विप्रशण्णपदेशेन स्वकुलसंहारः
उद्वेगसम्पादः उद्वेगय आत्मविद्या
कर्म विनिर्णय कथनं आत्मयोगा
नुभावो मर्त्य परित्यागश्च ॥
हादशस्कंधे युगलत्तण हन्त्रिः क
लौ नृणां मुपसवः वर्तविय प्रलयः
विविधोऽन्तिः पीतिन देहः

भागः आसकतकशाखा प्रणयः ।
नं मार्कंडेयसप्तकथा सूर्यस्य
विद्यासम्प ॥ इति श्रीभागवते ।
॥ स्कंधे अनुक्रमणिकाध्यायः ॥
भागवतः वि-भागवद्वक्तः तस्या
लत्तणं यथा सर्वदेवानपरित्यज्य
नित्यं भगवदाश्रयः ॥ रत्नसूरी
यसेवायां स भागवत उच्यते ॥
इति पाञ्चरात्रखंडे ॥ अध्यायः
॥ सच यमहते स्थाज्यः यथा
ये न भागवता लोके तद्विता ।
स्तुत पायणाः पूजयन्ति सदा वि
सृं ते च न्यायाः सहरतः इति ।
वक्रिपुण्ड्रहस्तान् प्रति यमवचनं ।
स्कांथे श्रीमार्कंडेय भगीरथ स
म्पादे दशमीशेष संयुक्तं दिनं
वैष्णवं वलभं नोपासते मही
पालनेवै भागवता नराः ॥ पा
लाभ्ये न चाश्रयतिदिने प्राप्नुवन्ते ।
नराः कुर्वन्ति जागरं गवौ सदा
भागवता हिते उपोष्य हार ।
श्रीं मुदां गवौ जागृणावितान् ।
यस्यां तसाययेद्यस्तसर्वे भागव
तोवाः भक्तिर्न विद्युता येषां ॥
ननु तानि त्रतानि च सपियः श्री
पतिर्येषां तेषु भागवता नराः
सदाचारताः शिष्टाः सर्वभूता ।

नकंपकाः सुचय स्मृता गता वै ।
सदा भागवा हिते ॥ एकदश
स्कंधे सर्वभूतेषु यः परेषु दगव
द्भाव मात्मनः भूतानि भगवत्या
त्मन्येष भागवतोत्तमः न यस्य
स्वयं प्रति विज्ञेयत्मानि वा भिदा
सर्वभूत समः शान्तः सर्वे भाग
वतोत्तमः हरिभोगेश्वरोत्तरे ॥
गृहीत्वा पीडियै रथान् योनदेहि
नकांति विस्मोर्मायामिदं पशु
स्वै भागवतोत्तमः दृष्ट्वा रदीये
शिवे च परमेशाने विस्मोच पर
मात्मनि सममुद्रा प्रवर्तते तैव
भागवतोत्तमः स्फोदे येषां ।
भागवतं शास्त्रं सदा तिष्ठति सत्रि
धौ पूजयन्ति च ये नित्यं तेषु भा
गवतानराः येषां भागवतं शा
स्त्रं जीवितार्थिकं भवेत् महाभा
गवताः अष्टा विस्मना कथितान
राज्ञे भोजनाब्धारनं सर्वं यथा
शक्रादराजियः विस्मभक्तस्य स
ततं स वै भागवतः स्मृतः गारु
डे येन सर्वात्मना विस्रः भक्ताभा
वो निवेशितः वैष्णवेण कृतान्ता
तामहाभागवतो हिसः दृष्ट्वा
रदीये तलसीकाननं दृष्ट्वा येनम
स्वर्तनेनराः । तत्काष्ठांकितकर्ण

येनैव भागवतोत्तमः ॥ तलसी ।
गंधमाघाय संतोषं कुर्वते तये
तन्मल मृदता यैश्च तैव भागव
तोत्तमः मत्कथा श्रवणे येषां ।
वर्तते सान्त्विकी मतिः तद्वक्तृ ॥
सभक्ताश्च तैव भागवतोत्तमाः ॥
स्फोदे मत्कथां कुरुते यस्त मत्
कथां च शृणोति च हृष्यते मत्क
थायां च सर्वे भागवतोत्तमः । ह
द्वारादीये मन्मानसाश्च मद्रक्ता
मद्रक्ताजन लोन्तयाः मन्नाम श्रव
णासक्ता स्तैव भागवतोत्तमाः ॥
येऽभिनन्दन्ति नामानिहरेः शृण्वन्ति
हृषिताः रामां चित शरीरस्य ते
वै भागवतोत्तमाः यन्मेषा सु ॥
दयं दृष्ट्वा येऽभिनन्दन्ति मानवाः
हरिनाम यथा ये च तैव भागव
तोत्तमाः स्फोदे येऽर्चयन्ति ॥
सदा विस्रं यत्तेशं वारं हरिं ॥
देहिनः पुण्यकर्माणाः सदा भागवता
हिते लेंगे विस्रते च शुभा ।
येव करोति स्नेह संयुतः प्रति ।
मां च हरेर्नित्यं पूजयेत् प्रयता ॥
तन्वान विस्रः भक्तः स वित्तयः क
र्मणा मनसा गिर नागयणापरो
नित्यं भूय भागवतो हिसः ॥ पा
ञ्चरात्रखंडे तापादियं च संस्का ।

भागव

री नवेष्ठा कर्मकारकः प्रथमं
विहिषो महाभागवतो हिमः
एकानन सदा विष्णो यस्मादेवे प
गयणाः तस्मादेकांतिनः प्रोक्ता
स्तद्भागवत वेतसः एकादशस्कंधे
ज्ञात्वा ज्ञात्वा ये वैष्णवावाव ।
यस्यास्मि यादृशः भजेत्यनभ्या
वेन नैवे भागवता मताः न काम
कर्म बीजानां यस्य वेतसि सम्भूः
वासदेवैकनित्यः स वै भागवतो
ज्ञमः स्तोत्रे यस्य कृच्छ्रगतस्या
पिकेशवे रमते मनः न विद्युता
च भक्तिर्वैसवै भागवतो नरः
आपन्नस्य यस्य भक्ति रयभि
वारिणी नान्यत्र रमते विज्ञे स वै
भागवतो नरः हरियोगेश्वर ।
विस्तृति हृदये नयस्य सात्ताद
रि रवणाभिहितोऽप्यवैचनाशः प्र
ताय रसनया हृतांश्चिपमः सभव
ति भागवत प्रधान उक्तः मध्यमा
माहनेत्रेव ईश्वर नदीनेषु वा ।
लिशेषु दिवत्सव प्रेम मेरी हृषोये ।
तायः करोति सम्यमः कनिष्ठ
स्त्रेव अवीणा मेव हरये प्रज्ञेयः
अहये हने न तद्भक्तं वा न्येषु
स भक्तः शाहनः स्मृतः इति श्री
हरिभक्ति विलासे ॥ विलासः ॥

भागिकं वि सहदिकमुद्रारि सरी
टाका इत्यरि भाषा यथा भागे
हृद्यादि रस्मिन् भाग्ये भागिकं
शते भाग्या भागिका विंशतिः
इति सिद्धांतकौमुदी ॥ ॥
भागिनेयः १ भागिनीपुत्रः नत्
पर्यायः स्वस्वीयः २ इत्यमरः ॥
स्त्वित्यः ३ इति शाहरावली
सचमुत्पत्तिनिधिः यथा क
तिमुत्रो गुरु धर्मा भागिनेयो ।
ऽद्य विदुषिः अभिरवद्भते ये
तनूते स्वय मेव हि इति नि
ष्णादिनने ॥ तस्यावर्षण ॥
द्यते यथा पितृव्य गुरु दौहि
त्रात् भर्तुः स्वस्वीयमात्रत्वात्
नयेत् कथं पूर्वाभ्यां हृदनापाति
शीत् स्त्रियः इत्युत्पत्त्यर्थको
रायभागः भागिनेय दन्तकर
तां श्रुद्भ्येवनत हिजानां यथा
दौहित्रे भागिनेयश्च श्रुद्भ्येस्त ।
कियते सनः वात्स्यादि उयेना ।
स्ति भागिनेयः सनः क्वचित् इति
दन्तकचंद्रिकायां शौनक वचनं
॥ तन्मरणे मातृनस्य पतिता
शेषे यथा पतिता योनिसेवे ।
येवाथवेपुतयेव योनिसेवे ।
येमातृस्वस्वीय पितृस्वस्वीय भागि

भागीर

भागीर

नेयेषु ॥ मातृनस्य भागिनेय
स्यापि पतितायैव इति श्रुतिः ।
नने ॥
भागिनेयी स्त्री भागिण्याः स्त्र्यपत्ते
भागीनी इति भाषा भागिनीशब्दात्
स्त्र्यपत्तेः संज्ञा विज्ञादीय प्र
त्यय निष्पत्त्या इति व्याकरणं ।
भागीरथी स्त्री गंगा इत्यमरः ।
एषियां तस्यावतरणं यथा सन
उवाच ततो भगीरथो राजा न
पः परम इश्वरं नीत्वा संतोषया
मास उमाकान्ते महेष्वां धारणा
यात्तमत्वा ते नगाम ब्रह्मणे प्र
तिकं ततो भगीरथः प्रादुर्गतावत्
विस्तृता स तच्छ्रुत्वा वचस्तस्य
संमाम विबुधपियं गंगां प्रस्था
ययामास सा पतद्ब्रह्मणे ॥ नि
कात् वायुना प्रेर्यमाणानि श
काश यथा नदी विस्तृताका
वाग्गोति तत्र संसेविता गजेः
विलाः परं समायाता तस्माद्विस्त
परीतिसा पूज्यमाना सौः सि
द्धैर्भुवि विद्यायोगरतैः ॥ सग
लयमनुष्मा तस्मादेव नदीतला
तस्मान् प्रपत्तिता गंगा शोभाः
शिरसि संस्थिता धृते केनैव ।
तेनापि शोभनायोगमायया दि

यो वर्षशते सायं पुनरापत्तिनेन
वे मुक्ता भगीरथे नैव मलहंती ।
विनिर्गमे जटा नृदान यपातोर्द्धे ।
मेगे तस्मात्ततोऽगमत् देवेः
पातता गंगा हेमकुण्डं च यवतं
मंदरेवैव कैलासं हिमवतं च प
र्वते सामायांती तरोधाप स
लीनो नाम दानवः पावते ३५
मास्यायवर्षाणां शतैर्हिजाः न
तो भगीरथो राजा गययामास ।
कौशिकं स तदः पदसौ मागे ।
वाहनं भगीरथः तमारुह्य ग
मत्तत्र यत्र रुद्रा भगीरथी तेन ।
नागेन ते देवे संसेवायते स
गतः शतधातां समाधाय मूर्धे ।
न्येरावणो गजः महीतले समा
पदे सयावत्रागमाकृतं तस्माद्वा ।
वटनादिना भूमौ गच्छं वा सा
वयं नीमही गंगा नक्रा राश्रम म
भृगाव तां दृष्ट्वा पयो सो
ऽपि प्रसूया कुपितो मुनिः नक्रा
नाशितो दृष्ट्वा गंगा विषयगां न
दी सशोक स्तोषयामास तक्रां ।
भगीरथो मुनिं समोच कर्णरंध्रे
॥ गंगां सदतिष्ठेतां यतस्मा
जाक्रवी मृतासना तस्य मुनेस्तथा
ततः सा विविधान् देशान् यवतां ॥

अ नचाप्रमान संलायवारिणा
भूयो जगाम पूर्वमागरे यत्र त
त्रोदकं तस्या तस्याः पुण्यमभूदि
नाः स्त्रीर्धं सर्वमर्त्यानां ताराणां
पापनाशनं ततः संश्रयामा स
समदं सर्वतो दिशं प्रयत्न साग
रेः सर्वे ततः पातालमाविशत ।
सागराणां ततोऽस्मात्संसाच्या
वारिणा ततः देवैः संश्रयमा ।
नापि जगाम ब्रह्मणोऽनिकं न
मुसागतः स्वर्गं ब्रह्मणोऽपह्नास्य
ये रतका स्ते विनिर्दिष्टा गंगाया
ब्रह्मणास्य भवद्भि रविशं नृगं
कर्त्तव्यं विज्ञ नाशने सततवाच ॥
पतदः कथितं सर्वं यथावतराणां
देवः गंगायाश्चैव माहात्म्यं क्र
यतां गदतां मम इत्याद्ये व
किंपुराणे गंगावतराणां नामाध्यासः
॥ तस्या मुखनामानि यथा
बराहनाच परमस्त्वद्वयरेणव्रज
णानिर्मितः पुन यद्देवगंगेतिविद्या
नाश्रुणस्तोत्रं वसेथो किंतेनीम
सहस्रैस्त सखा मुखैः सुविस्तरैः
यानि नामानि मुखानि तानि वसा
म्यनुकृमात् गंगा भागीरथीशणा
जाह्नवी सरनिचगा विसृणदाज्ञसं
भूता शंभोः शिरसि संस्थिता ।

समेतुं गंगसंस्पृष्टा हिमाचलकृता
श्रया शंख कुंदेदुपवत्तामहापा
तकनाशिनी नदीक्षी त्रिपुशगा
वैष्णवी सरसपिया परमदवी भोग
वती विंध्यपाषाणादारिणी तमा
शान्तिः प्रजाशान्तिः पुण्यदा पुनि
काशिवा महानदी शतमुखीचक्रा
मकरादिनी ब्रह्मदस्तामपिप्रहा
सौम्यवृणतिशोभना मुनिभिः
पूजिता सर्वैः सर्वै देवैर्नमस्कृता
महायत्तमयी देवी मर्त्यानां सुय
कारिणी सर्वत्र दुर्लभा गंगविभिः
स्याने विंशतः गंगाद्वारे यथा
मेव गंगासागरसंगमे इदं स्तो
त्रं मया स्थातं पूर्वमुक्तं स्वयंभुवा
यः पठेत् पातकस्याय तस्य नश्य
ति उर्गतिः यथापं योवने वास्ये
कौमारे वाहेकेचयत् नत्सर्वे ।
विलयं याति तोयस्य लवणं यथा
कीर्त्तिं पीति महालक्ष्मीमायुगो
म्य संततिं ददाति जाह्नवीवहा
सर्वं भावेन माथवि इति वाग्वे ।
सर्वपापप्रणामन गंगोत्तरः ॥
अपि च ब्रह्मवाच श्रोतुमिच्छामि
देवेश लक्ष्मीकान्त जगत्प्रभो वि
स्तो विसृणुदरी स्तोत्रं पापघ्नं पुण्य
कारणं श्रीनारायणाववाच शिव

संजीन संमुख्य श्रीकृष्णगदयोऽ
वागथांगदवसेयुक्तो तो गंगा ।
प्रणामाम्यहं या जन्म सहस्रैश्च
गोलोके गममादले सत्रिपाने
शंकरस्य तो गंगा प्रणामाम्यहं ॥
गोपे गोपीभि रक्षीर्णैः सुभे
राधा महोत्सवे । कार्तिकीपूर्णि
माजातो तो गंगो प्रणामाम्यहं ॥
कोटि योजन विस्तीर्णा देवैः सम
गुणाततः समाहता या गोलोकं
तां गंगा प्रणामाम्यहं षष्ठिलत्त ।
योजना या ततो देवैश्च तत्र गुणा
समाहता या वैकुण्ठे तो गंगो प्र
णामाम्यहं विशालत योजना या
ततो देवैश्च तत्र गुणा आहता ब्रह्म
लोकं यातो गंगो प्रणामाम्यहं ।
विंशलत्तयोजना या देवैश्च पंचगु
णाततः आवृता शिवलोकं या तो
गंगो प्रणामाम्यहं लत्तयोजन ।
विस्तीर्णा देवैश्च समगुणाततः या
हता भवलोकं यातो गंगो प्रणामा
म्यहं लत्तयोजनविस्तीर्णा देवैश्च
शतगुणा ततः आहता चंद्रलोकं
यातो गंगो प्रणामाम्यहं षष्ठि ।
सहस्रयोजना या देवैश्च दशगुणात
तः आहता सूर्यलोकं या तो
गंगो प्रणामाम्यहं लत्त योजन

विस्तीर्णा देवैश्च व पद्मगुणाततः
आहता सत्यलोकं यातो गंगो ।
प्रणामाम्यहं दशलत्त योजना
या देवैश्च पंचगुणा ततः आहता या
तपोलोकं तो गंगा प्रणामाम्यहं ।
सहस्रयोजनायामा देवैश्च २
शगुणाततः आहता जन्मलोकं या
तो पंगो प्रणामाम्यहं । सहस्र
योजनायामा देवैश्च समगुणाततः
आहता याव कैलासे तो गंगो
प्रणामाम्यहं शतयोजन विस्तीर्णा
देवैश्च दशगुणा ततः मन्दाकिनी
यद्वलोकं तो गंगो प्रणामाम्यहं
पाताले या भोगवती वि ॥
स्तीर्णा दशयोजना ततो दशगुणा
देवैश्च तो गंगो प्रणामाम्यहं ॥
कौशिकमात्र विस्तीर्णा ततः क्षीणाव
कुत्रचित् तिनो बालकनरा या
तांगंगा प्रणामाम्यहं सत्येया ॥
तीरवर्णा व चेतया मिनु सविता
द्वापरे चंद्रनाभावतो गंगो प्र
णामाम्यहं जलप्रभाकलोयाव ।
नाम्यत्र पृथिवीतले स्त्री वनित्ये ।
क्षीराभा तां गंगो प्रणामाम्यहं ।
यस्याः प्रभाव मत्तले पुण्यो व
श्रुतौ श्रुतं या पुण्यदापहर्जो ।
तो गंगो प्रणामाम्यहं यतोय ।

भागी

कणिकासुषीः पापिनां विनामह
ब्रह्महत्यादिकं पापं कोटि न
स्मार्तितंदेह इत्येवं कथितं ।
ब्रह्मण गंगापथैकविंशतिः स्तो
त्रपंच यमं पापं पुण्यकार ।
कं नित्यं योदि पठेद्ब्रह्मा ॥
संपूज्य व सुखं श्रीं प्रसमेय ।
फले नित्यं लभते नात्र संशयः
अपुत्रो लभते पुत्रं भाग्यही ।
नोत्तमेष्विषां गेगात् प्रमु
द्यते गेगी ब्रह्मासुखतवंधनात्
यस्य हकीर्तिः सुयशा सुखी भव
ति पंडितः यः पठेत्प्रातरुत्था ।
य गंगा स्तोत्रं भिदं शुभं शुभं
भवेत्तुः समं गंगास्नान फलेन
भेत् इति गंगा स्तोत्रं नागयणा ।
उवाच भगीरथो ज्ञेयं स्तोत्रं
स्तुता गंगां च नारद ब्रह्मात्मनां
गृहीत्वा व पत्रं नष्टाश्च सागराः
वैकुण्ठं ते यमु स्तूयं गंगायाः
स्पर्शवायुना भगीरथेन स्नानीता ।
तेन भगीरथी स्तुता इत्येवं कथितं
सर्वं गंगापाठान्मुत्तमं पुण्य
दं मोक्षदं सारं किंभूयः श्रोतुं
भिक्षुसि इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृति
खण्डे गंगापाठान् ८ अध्यायः
भागीः १० स्तुतिवाकराकं

भानि

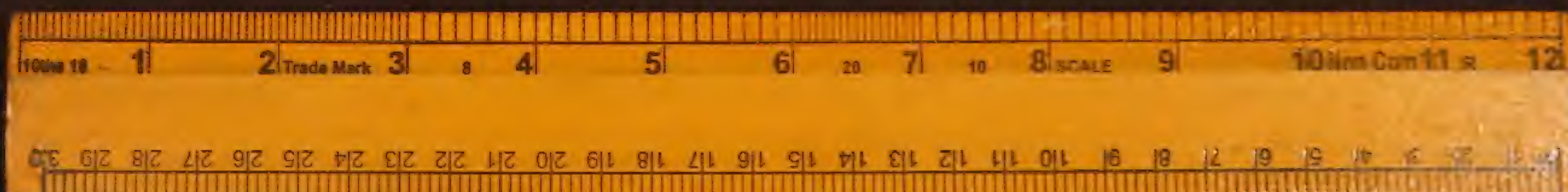
मुनिविशेषः तस्यर्थायः शतल
सकः २ इति नटाथः ॥
भाग्यं स्त्री प्राक्तनमुभाभक
मंतस्यर्थायः देवं २ दिष्टं १ भा
ग्येयं ४ निधितिः ५ विधिः ६ १
रमः प्राक्तनकर्म २ भागः ३
भवितव्यता ४ इति नटाथः ॥
ब्रह्म १ इति शश्वत्वावली ॥
फलामुखी भूत पूर्व देहिक मु
भाभुमं कर्म इति मलमासतत्वं
भागिकेति इति सिद्धांतको ॥
सुरी भागयोगं च ॥
भागीने वि भागत्वेन तत् य
र्थायः भाग्यं २ इत्यमर देम
वंदो ॥
भाज त क ह्यककृत्यां इति
कविकल्पद्रुमः शुभभाजन्यनेभा
तुवर्गः इति उगीदासः ॥
भाजनं स्त्री पात्रं इत्यमरः ॥
योगं इति मेदिनी यः संवाद
यते नित्यं योऽभिवादां ति
तितति यश्च तमोनतपति दृढं
सोऽर्थस्य भाजनं इति मत्स्य ॥
पुण्यं आढक परिमाणं इति
वैद्यकपरिभाषा ॥
भानितं वि ह्यककृतं विभक्तं
॥ इति भाजधानोः कर्मणि क्त

भाटक

भाण

तयेन निष्ठात्र भागे स्त्री ॥
भाजी स्त्री व्यंजनविशेषः अयत्र
भाजा इति स्त्रीत्य टीकायां उगी
दासः ॥
भाजं वि भागाहं भाजनीयं
इति भाजधानोः कर्मणि यप्रत्य
येन निष्ठात्र ॥
भाटकः १० स्त्री व्यवहाराधेदेन
शकटादिलभ्यथं भाडा इति भा
षा इति हलायुधः अथ गृहदि
भाटकं यभूमौ गृहं कृत्वा भा
टयित्वा वसेत्तयः स तद्गृहीत्वा
निर्गच्छेत्तु काष्टकादिकं स्तो
मं विना वसित्वा त पर भूमावनि
च्छतः निर्गच्छेत्तु काष्टानि नष्टी
याकथंचन कात्यायनः गृहवाण्या
यागरीनि गृहीत्वा भाटकेन यः ।
स्वामिनो नार्पयेयावता वहाणः स
भाटकं वीपीपरकता प्रतिष्ठि
तेति विवर्तितं हस्त्यस गो त्व
रोहारीन गृहीत्वा भाटकेन यः
स्वामिनो नार्पयेयावता वहाणः
स भाटकं हृद्मनुः यो भाट
यित्वा शकटं नीत्वा नायकावति
भाटं नदयाहायोऽसा वज्रद
स्यापि भाटकं शकटं हृन्नेका
दे रण्यपल्लवां अष्टदशा वाहि

तस्यापि शकटादेः इति विचार
वितामणिः ॥
भाणाः १० नाटकादिदशाशकोत्तरी
नत्रयकविशेषः इति हेमचंद्रः ॥
तस्य ललणादि यथा भाणाः स्याः
हृत्तं चरितो नानावस्यान्नगत्मकः
१० कां कंकणकात्र निपुणाः पंडितो
विदः १० प्रकाशयेत् सेनातु
भूत मितरेण वा संबोधनोक्तिः ।
प्रसक्ती कुप्यादाकाश भाषितेः
सचयेहीः शृंगारो शौच्यं सौभा
ग्यवर्णनेः तत्रेति दृष्टं भूत पा
घे हृत्तिः पाथेण भाजी ॥ मुख ।
निर्वाहणे संधी लास्यो गानिदपण
पिच अत्राकाश भाषित इयं ।
परवचन मपि स्वयमेवानुवदन्त
१ प्रसुतेः कुप्यात् शृंगार वीर
सौच सौभाग्य शौच्यं वर्णनया ।
सचयेत प्राय ग्रहणात् कौशिक
पिबति भवति उदाहरणं लीला
मधुकरः इति साहित्यदर्पणे ।
परिकेदः ॥
भाण्ड स्त्री पात्रं वनिस्त्वयनं
भूषा अस्त्वयना इति मेदिनी ।
नरीकुलदयमथं इति हेमचंद्रः
भाण्डवृत्तिः भाजमि इति भाषा
इत्यत्र यपालः ॥ अत्राजदे ॥

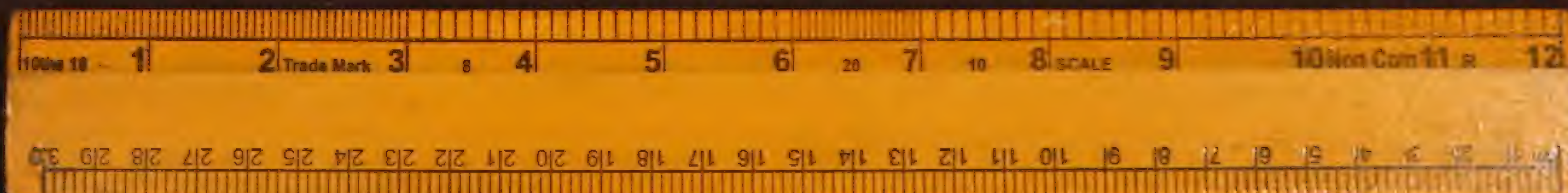

असकगोत्रः श्रीशुक्रदेवशर्मा
विष्णुलोकप्रसिद्धः श्रीविष्णु
कामोवा श्रीकृष्णन्यासीव्रतमं
करिष्ये इति संकल्पयेत् यद्यपि
वासदिने पातः सममी तदाह्मणं
तिथाविश्वं समन्तातिथावारम्
इति वक्तव्यं नतः सामगस्तु ओ
देवो वो इति गोटा पूर्ण विवश
सिचं उदासिचदं मृगवा प्रणदमा
दिदिबो देव ओहते इति पदेन
ओ धर्माय धर्मवराय धर्मयतयेय
मर्मभवाय गोविंदाय नमोनमः
इत्युवाच ओ वासदेवं समुद्दिश्य
सर्वपाप प्रणातये उपवासं क
रिष्यामि कृष्णाह्मणं नमस्यहं ॥
अथ कृष्णाह्मणो देवी नमस्तु स
रोहिणीं अर्चयित्वा पवासेन भो
हो इहमपरे इति पन्थो मो
तकामो ऽस्मि यद्गोविंदविद्योनि
जं तन्मे मुंचतमो जादि पतिनं ।
शोकसागेर आनन्ध मरणं याव
यन्मया उक्तं कृतं तत्प्रणशय
गोविंद प्रसीद पुरुषोत्तम इति
पठेत् ततः शक्तिं समाप्णाहं
रात्रे तत्र प्रणिमास पदादिपुत्रा
आवाहनं विवर्जनं सहितं शाल
ग्रामे सदादिस्वर्जने वा आवाहनं

विसर्जनं रहितं पूजयेत् ततो
ध्यानं मोचापि बालकं स्वप्नं प
थ्यं स्तनपाथिनं श्रीचम्पवतः
पूर्णांग नीलोत्पलदलच्छवि इति
ध्यात्वा श्रीकृष्णस्वागतं इति श्रुत्वा
इदमासनं ओ कृष्णाय नमः इत्या
सनं दत्वा पतनं प्राप्य ओ श्रीकृष्ण
यनमः ओ यत्ताय यत्तेश्वराय यत्त
यतये यत्त संभवाय गोविंदाय नमः
नोनमः इत्युवाच इदमर्थं ओ कृष्ण
यनमः इदमाचमनीयं ओ श्रीकृष्ण
यनमः ततो रथि मधु वृतात्मकं
मधुपर्कनालीयं पथ मधुपर्कं ओ श्री
कृष्णाय नमः इदमाचमनीयं ओ श्रीकृष्ण
स्वायनमः लौकिकं पृथग्विक शतप
यत्तोलक परिमितान्मृतं तत्तमानीय
ओ योगाय योगेश्वराय योगपतः
ये योगसंभवाय गोविंदाय नमो ।
नमः इदं स्तानीयं जलं ओ श्रीकृष्ण
स्वायनमः इदं वसं इदमाभरणं ।
पथ गंधः इदं पुष्पं पथपूरः पथ
लीयः इदं नैवेद्यं ओ विष्णवे वि
श्वेश्वराय विश्वपतये विश्वसंभवा
य गोविंदाय नमोनमः इत्यनेन नै
वेद्यं दद्यात् स्थापयेत् ततो नमो
देव्यै श्रिये नमः इति मंत्रेण श्रियं
पूजयेत् ततः सृष्ट्योक्तविधानादि

संस्थाप्य वृत्तं तिलाभ्यो ओ धर्माय
धर्मेश्वराय धर्मपतये धर्मसंभवाय
गोविंदाय नमोनमः स्वाहा । इत्य
तेनाष्टोत्तरशतं मष्टाविंशति मष्टो
वा चतुष्टयात् ततो गुरुतेन वसो
र्थांगं भित्तौ दद्यात् ततो नाडी
क्षेत्रं भावेयत् ओ धर्माय नमः इति
सष्टौ पूजयेत् ततो भगवतः श्री
कृष्णस्य नामकरणं त्रयाशतं वृडा
करणाय नमोनमो द्वादश संस्काराभाव
येत् ततः प्रणवादि नमो ऽन्तेन ।
तत्र नामभिः पूजयेत् ओ देवक्यै ।
नमः एवं वसुदेवाय यगोक्षये न
दाय रोहिण्यै चैदिकायै बलदे
वादेवाय गंगायै च तर्जुलाय इत्य
नेन यथाशक्ति पंचोपचारैः पूज
येत् ततः शीवेन ऊशपुष्पवदनं
तजाम्बुदाय भूमौ ज्ञानैषातपि
त्वा ओं तीरोदानीं च संभृतश्रिते
त्र समुद्रं गृहाणाच्छिशां केदं रो
हिणा सहितो मम ओं सोमाय ।
सोमेश्वराय सोमपतये सोम सं
भवाय गोविंदाय नमोनमः इत्य
र्थं दद्यात् ततः प्रणाममंत्रो ओ
मोत्वायाः पतये नमो ऽप्नोति ।
पां पातये नमः नमस्तु रोहिणी ।
कान्तसंथावास नमो ऽन्ते नमो ।

मंडलरीपाय शिरोरत्नाय पूजयेत् ।
कलाभिर्वर्धमानाय नमस्तु शयवार
वे ततश्च अनन्तं वामनं शौरि ।
वैकुण्ठं पुरुषोत्तमं वासदेवं ह
रीकेशं मायवं मधुसूदनं वराहं
प्रेतुरीकां च वसिष्ठं देवसूदनं ॥
रामाहं यमनामं केशवं गरुडं ।
धृजं गोविंदमच्युतं देवमनंतं म
याजितं अथोत्तमं जगद्दीनं ॥
सर्गस्थितं तत्कारिणं य नारि निध
नं विष्णुं विलोकेशं विविक्रमं ना
रायणं चतुर्वीहं शंखचक्रगदाधरं
पीताम्बरधरं च नमाला वि
भूषितं श्रीवत्साकं जगत्पतं ॥
श्रीकृष्णं श्रीधरं प्रपद्येः ॥
सदादेवं सर्वकाम प्रसिद्धये इति
स्तुतः ततः प्रणमेत् प्रणमामि स
दादेवं वासदेवं जगत्पतिं जादि
मां सर्वदेवेश होसे सारसाग ॥
रात्रं ततः शर्चयेत् ओं जादि मां ।
सर्वपापत्रहः त्वं शोकार्णवाहरे
सर्वलोकेस्वर जादि पतिनं मां
भवाणीं देवकेतं दनप्रीशदे
संसागरात् जादि मां सर्वदुः ॥ मार
त्वमेव गणेशकार्णवाहरे उगीतां ॥
स्वायसे विलो येस्मरंति सकृत् सकृत्
सोऽहं देवातिष्ठेत्तस्मादि मां ॥

इत्युक्तं तत्र पुनरुक्तं निमग्नोऽ
हंसाया विज्ञाने सागरे अदिमं
देवदेवेश तत्रा नामोऽस्तिरति ।
ता उतिष्ययेत यदात्ये यच्च
कौमारे बाह्ये यच्च यौवने तत्र
पुण्यं वृद्धि माप्नोत पापं हर ह
लाघुय उतिवदेत ततो नृत्तगीत
वादित्रस्तवेः काले नयेत यदि
नेपातः स्वनादिकं कृत्वा भगवते
श्रीकृष्णे यथाविधि संपूज्यर्जुना
स महोक्तवः कार्यः ततो जा
तान्तर भोजयेत् तेषां दत्तिलो
दद्यात् सवर्णादि यत्किंचिदिष्टं त
मं श्रीकृष्णो मे प्रीयता मिति ओं
यंदेवं देवकी देवी वसुदेवाद जी
जनत भौमस्यवत्पणे गुप्ते तस्मै
ब्रह्मात्मने नमः सवत्सवासदेवाय
तो आरुण हिताय च शांतिरस्त
शिवं चान्त इत्युक्तं विमर्जयेत्
तत्र चोपवास परदिने तिथि न त
त्रयो रवसाने पारणं यदा तमहा
निशायाः पूर्वमेकतरस्यावसान म
न्यतरस्य सदानिशायां तदनंतरं वा
नदैकतरावसाने पारणं यदा त
महानिशाया सुभयस्थितिः तदा अ
सवाने पारणं कुर्यात् तत्र मंत्रः ।
ओं सवाय सर्वेश्वराय सर्वपतये सर्वे

संभवाय गोविंदाय नमो नमः ॥
पारणानंतरं समापन मंत्रः ओं
भूताय भूतेश्वराय भूतपतये भूत
संभवाय गोविंदाय नमो नमः ॥
इत्यनेन व्रत समापयेत् ॥
भाद्रपूरु पंचमी मथि कृत्य भविष्या
त्रा तथा भाद्रपदे मासि पंच ।
स्यां अद्ययावितः यस्तालिख्य नो
भूजाकृष्णवर्णादि वर्णकैः पूजयेद् ॥
पुष्पैश्च सर्पिर्गुग्गुल पायसैः तस्य
तस्मिं समायांति पत्रगालतकादयः
आसन्नमात कुलात्तस्य न भयं स
र्वतो भवेत् तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन ॥
नागार संपूजयेत्तः इयमेवाल ॥
तत्र नागपंचमीति वाचस्पति मिथ्याः
आलेख्य नागाः कर्कोटकादयः ॥
पूर्वल्लिखिताः पूजावश्चावण्यं चमी
विहितेति बोध्यं ॥ अथ हरेः
पार्श्वपरिवर्तनं तत्र हादृशं स
थि समये नृत्तत्राणा मसंभवे आ
भाकासितपलेषु शायनावर्तनारिक
मिति ब्रह्मपुराणात् भाद्रपूरुहाद
पुणो अवण मध्यपूजायां संध्यासम
ये हादृशं मृत्ताभावे एकादृशं
दिषु पादयोग तदभावेपि हाद ॥
पुणो केवलयां वाहताजिकः सा
यं संध्याया देवे संपूज्य गोवास ॥

समं

देवजगन्नाथ पासेयं हादृशी तव
पासेन परिवर्तस्व सत्वे सपिदिना
वय इति शान्तिः पठेत् त्रि
समे जगन्नाथजगत भवेदिति ॥
पुत्रेह त्रिषु वृत्तेन जगत सर्वं च
रावर इत्यनेन पूजयेत् ॥
अथ सिंहाकं चतुर्थी चंद्रदर्शन
प्रायश्चित्तं सिंहाकं मथि कृत्य
ब्रह्मपुराणं नागयोगः भिशमस्त
निशाकर मरीचिष स्थितस्वर्णाम
यापि मनुष्या नापनेवसः । अत
स्वर्णं चंद्रं प्रमादादीक्षमानवः
पठेद्वात्रेयिका वाक् पांसुलो ।
वाणदेमलः अभिशमो मिथ्या
परीवाद विषयीभूतः सोऽभिशा
यः अपापि मनुष्यान् यनेत् ।
ततश्च पांसुल उदे सलो वाकुश
तिल जलायादाय ओं अघेयारि
सिंहाकं चतुर्थी चंद्र दर्शनं जमया
पत्तय कामो यात्रेपी वाकामहं
पटिष्ये इति संकल्प्य ओं सिंहा
असेन मवथीत् सिंहा जाववताह
तः सऊमारक माशेदी सवत्सेय
स्वमंतकः इति विष्णुपुराणोक्तं था
त्रेयीवाक् पठेत् ॥ अथानंत
व्रतं तत्र यदिने पूर्वाकलाभस्तदि
नेव्रतं उभयदिने चेत परदिने ।

पुण्यात् व्रतानुष्ठान विधिस्तपश्चैतौ
जेयः अथागस्तार्थं दानं ॥
प्रमाणं त्रिषु तत्रैः नुसंयेयं ॥
सिंहस्य रवि कर्त्तव्येन सौर मा
सादरः कन्याकं संक्रांति पूर्वदिन
त्रयाभ्यन्तरे कृतस्नानादिकृतादि
कस्तिल कुश जलायादाय ओं तत्स
दित्युक्तं ओं अघेयारि सर्वाभिल
षित सिंहिकामोऽगस्त्य पूजनमहं
करिष्ये इति संकल्प्य शालग्रामे
जले वा दत्तिलामुलः पतयायं ।
ओं अगस्त्याय नमः सित पुष्पात्तत
पुक्तं जले शोलेन गृहीत्वा इदमर्घ्यं ।
ओं काश पुष्प प्रतीकाश अभिशमरुत
संभव मित्रावरुणयोः पुत्र ऊं मा
योनेन मोऽस्तने ओं अगस्त्याय
नमः एव माचमनीय स्नानीय गंध
पुष्पपुष्प दीप नैवेद्यादिकं दद्यात् ।
ओं आतापि भक्षितो येन वाता ॥
पीचमहास्त्रः समुद्रः प्रोषितो ॥
येन समेऽगस्त्यः प्रसीदत इति
प्रार्थयेत् इति कृत्य तत् ॥
भाद्रपदः पुं भाद्रमासः इत्यमरः
भाद्रपदा स्त्री पूर्वभाद्रपदान्तर्वा ।
उत्तरभाद्रपदान्तर्वा तत्पत्नीयः ॥
शौष्ठवदा २ इत्यमरः ॥
भाद्रमातरः यं सतीतनयः सत्या

भानेमि

२४२५
२४३५

भानी

स्तनये सोमतर वडादमातरः
इतिहेमचंद्रः ॥
भानुः पुं सूर्यः किरणः श्रुतं
हस्तः इत्यमरः प्रभुः ॥ राजा
इतिथरणिः दृष्टाहन् पितृविशे
षः इति हेमचंद्रः ॥
भानुः स्त्री भानुमती इतिशब्दा
वली ॥
भानु फला स्त्री कदली इतिजटा
थरः ॥
भानुमती स्त्री विक्रमादिसगन
यली यथा वेदगोः प्रसादेननि
ज्ञाये मे सारस्वती तेनाहं नृप
नानामि भानुमत्या स्तिले यथा
इतिवररुचिः ॥
भानुमानत पुं सूर्यः इतिशब्द
त्वावली स्त्रीमिगुक्तवि ॥
भानुवारः पुं रविवारः यथा
अमावास्या ह्यदशीव संक्रांतिश्च
विशेषतः पक्षाः प्रशस्तान्तिथयो
भानुवार सत्येवच अत्रस्त्रानं न
पो होमो देवतानां च पूजनं ।
उपवास स्तथा रान मेकैकं पा
वनंस्मृतं इतिनिधितत्वेसर्वं सर्वं
वचनं ॥
भानेमिः पुं सूर्यः इतिविकार
शेषः ॥

भाम ३. क्रोये इतिकविकसडुमः
३. भामते इतिङ्गीदासः ॥
भामः पुं क्रोयः सूर्यः स्त्रीमिः
इतिमेदिनी भगिनीपतिः ॥
इतिशब्दावली ॥
भामकः पुं भगिनीपतिः इति
शब्दावली ॥
भामास्त्री कोपनास्त्री इतिशब्द
रत्नावली
भामिनी स्त्री कोपनास्त्री इतिमरः
स्त्रीमात्रं इतिराजनिर्घटः ॥
भामिनीविलासः पुं नगनाथमिश्र
पंडितगुरुकृत काव्यग्रंथविशेषः
तस्याध्याकोयं दिगंतश्चय ॥
ते मद मलिन गंडाः करटिनः करि
णः कारुण्यस्यर मसमशीलाः
लुप्टाः इदानीं लोकः स्मिन्न
यम शिखानां पुनरयं नवानां
पांडित्यं प्रकटयत कस्मिन्मृग
तिः तस्य पुष्पिका इतिभीमत्
पंडितगन नगनाथ विरचितं ।
भामिनीविलासे प्रस्ताविकः प्रथ
मोविलासः शृंगार वर्णनं द्विती
योविलासः श्रीकृष्णगणानुवर्ण
नं तृतीयो विलासश्च ॥
भामी वि क्रोधी इतिभामशब्द
दत्तपद्ये इत् प्रत्ययेननिष्पन्नं ॥

भारत

२४३५
२४३५

भारत

भारः पुं विंशतितलापरीमाणं ।
ततश्चसहस्र तोलकालकमिति
यावत् इत्यमरः वीर्यः विलः
इति मेदिनी ॥ अविष्टामं
बहेद्वारं शीतोत्पन्नं न विंदति ।
स संतोष स्तथानित्यं शीणि शि
लेन गर्हभात इति वाणक्यं ।
॥ गुरुत्वेव ॥
भारतः पुं उत्तरकुसुदेशजशक्र
यत्ती इति पुराणं ॥
भारतं स्त्री ग्रंथभेदः इति मे
दिनी तत्रव्यास प्रणीतलक्ष्म
कालक महाभारत संज्ञकेति ।
हासः तस्य श्रवणादि फलेयथा
भारतं शृणुयादित्यं भारतं प
रिकीर्तयेत् भारतं भवेत् यस्य
तस्य हस्तगतो जयः योगेशतं ।
कनकं चंद्रमयं ददाति विशयेव
दविड्ये सर्वज्ञकृतयः पुराणवभा
रतकथां शृणुयाच्चनित्यं तस्य फलं
भवति तस्य चतस्य चैव तवनीतं ।
यथा दधो द्विपदां चाक्षणेयथा
क्रान्ता मुरयिः श्रेष्ठा गौ वैरिह
स्तव्यतो यथेतानीतिहासानां ।
तथा भारतमुच्यते यश्चैनं आ
वयेत् आहं ब्राह्मणान् पादयंतः
अत्यमत्रपानं वैपितं स्तस्ये ॥

पतिष्ठते इतिहास पुराणाभ्यां ॥
देवे समुपहृदयेन विभक्त्य ॥
कृताहेदा मामयं प्रहरिष्यति ॥
कालं वेद मिमं विद्वान् प्रावयिष्या
यं मञ्जुते भ्रातृदया कृतंवापिना ।
पं ज्ञातसंशयं इतिमहाभा ॥
रतं ॥ तद्वेनांतो यथा ॥ ब्रह्मो
वाच भारतं संप्रवक्ष्यामि भार ॥
वतराणं भुवः चक्रेह्रलोऽयुष्मा
नः पांडुचारिनिमित्रतः विल्लना
भ्यञ्जो ब्रह्माब्रह्मपुत्रो विरचितः
सोम स्तनो वृथस्तस्माद्वंशोत्तु ॥
रोरवाः अस्माद्यस्तस्यपुत्रो ॥ भू
घयाति भूरतः क्रूरः शान्तस्तस्य ।
वंशोऽभ्युद्गया शान्तनोः सतः
भीष्मः सर्वगणैर्गुप्तो ब्रह्मवैवर्तपा
राः सांननोः सत्यवर्माच । हो
पुत्रो संवभूवतः विजोगदेत ग
यवं पुत्रं विव्रयोऽवधीत् अ
यो विविचवीर्योऽभूत् काशिरा ॥
न स्तापतिः विविचवीर्यं सूर्यो
नेव्यासाज्ञेत्तत्रतोऽभवत् ॥ ह
नराहोऽसिकापुत्रः पांडुरस्तालि ।
कासतः मुनिव्यायोत विद्वगे गं
धार्थ्यो हतगृह्तः दुर्मोधन प्रया
नास्त शतसंख्या महाबला । पा
त्रोः कुंसांच मायांच पंचपुत्राः

प्रयतिरे युधिष्ठिरो भीमसेनो
 युर्जनो नकुलस्तथा ॥ सहस्वम्
 पांडवो वैरं देवयोगादभू बह
 इत्योयनेन वीरेण पांडवः समप
 दुताः दम्पा जतगृहेवीरास्तेषुकाः
 स्थियामलाः ततस्तपकवक्रायां ।
 आत्मास्पनिवेशेन विप्रवेश म
 हात्मानो निहत्स्वकरात्तसे ततः
 पांडवल विषये शोषयास्तेस्वयंवरं
 विज्ञाय वीर्यं सुक्तां तां पांडवा ।
 उपयेभिर शोणभीष्मावमत्ता च
 एतगृहः समानयत युद्धं राज्यं ।
 ततः प्राप्ता इन्द्रपत्न्ये पुण्ड्रमे ।
 राजसूयं ततश्चक्रुः सभाहृत्वायत
 वताः अर्जुनोद्धारवर्मांत सभदो ।
 प्राप्तवान् प्रियो वासदेवस्य भ
 गिनी मित्रं देवकिनेंद्रं गांडी
 वं नाम तद्विद्यं विपुल्लोकेश वि
 श्रुते अत्तयान् शायकोऽश्विनया
 भेद्यवदेशं सतेन यनुषा वीरः
 पांडवो जातवेदसे हस्तहितीय ।
 वीभत् सप्तपयतवीर्यवान् नृपा
 न् दिग्विजये निवारन्नामराय वै
 ददौ युधिष्ठिराय महते भ्रात्रे नी
 ति विदे मुदा युधिष्ठिरोऽपि यस्मा
 त्मा आत्तभिः परिहारितः जिनो
 ॥ ॥ ॥ ॥

इत्योयनेनैव मायाकृतेनपापिना
 कर्ता इः शमन मने स्थितेन शक्र
 पुर्महनपः स थोम्पा शोषदी स
 त्मा मुनिहंराभिसंहताः यय वि
 गृह नगरे गुप्तद्वेषेण संस्थिताः
 वर्षमेकं महाप्राज्ञा गोप्रहारी म
 पात्तयन् ततोज्ञाताः स्वकेगृहं ।
 प्रार्थयामास गृहताः पंचयामा
 नर्हराजं वीरा इत्योयनेन नृपे ना
 मवतः क्रुतेषु पुहं वक्र वलानि
 ताः युद्धादिनीभि दिव्याभिः स
 मभिः परिहारिताः एकादशभि
 रुचुक्ता स्तः पि इत्योयनारयः
 आसीद्युद्धं समांगदेवासुरवलो
 यमं भीष्माः सेनापति रभुसदो ।
 इत्योयनेनैव पांडवानां शि
 ल्वेडीच तयो युद्धं वभूवह शास्त्रा
 शास्त्रे महावीरं दशरात्रे शराश
 निः शिल्वेडीर्जन बाणैश्च भीष्माः
 शरणिनेश्चितः उत्तरायण मीत्ता ।
 यथात्वा देवं गराथरे उक्ताथ
 मीन् बहून् वर्षां सप्तषिवापित्
 नहन् आनेदेतपदेलीना विमले
 मुक्त किलिषे ततो शोणो ययो
 योद्धुं एष्टुमुनेन वीर्यवान् दिनानि
 पंच नष्टुमासीत् परम दारुणं ।
 ॥ ॥ ॥ ॥

य एते युधिष्ठिरीयानाहताः पापानि
 सागरे शोकमासाप उत्रेण शो
 णोऽपि स्वर्गमाप्नुयात् ततः कर्णा
 ययो योद्धुर्मर्जनेन महात्माना दिन
 हयं महपुहं कृत्वा पापान्साग
 रे निमग्नः सूर्यलोकेतततः प्रा
 प सवीर्यवान् ततः शस्त्रा ययो
 योद्धुं यमराजेन भीमता दिन
 हंन हतः शस्त्रावाणे ज्वलनसवि
 भैः इत्योयनोऽथवेगेन गरा
 मादाय वीर्यवान् अभ्यधावनेवै
 भीमे कालांतक यमोमयं यय
 भीमेन वीरेण गदया विनिपाति ।
 तः अश्वत्थामातेनोद्धारिताः समे से
 न्यं ततोनिशि जवानवाज्वीर्येन
 पितृवथ मनस्मान् एष्टुमुनेन
 नाथ शोपदेयांस्सवीर्यवान् शो
 पयो रोदमानाया मश्वत्थामः शि
 रोमणिं ऐषीकास्तेण तं जित्वा
 जगद्वाजेन उत्तमं युधिष्ठिरः समा
 स्थाप्य स्वीनने शोकसेकुले स्त्वा
 त्वा संतप्यदेवं पितृनृपिता
 महान् आश्वासितोऽथभीष्मता
 राज्ञेवैवाकरोमहन् विष्णुमीने ।
 अश्मेथेन विधिवदृतिणावता ग
 ज्येपरितितेस्याप्यारवानो वि
 नाशनं अन्तावसौषलेराजा ज

मा नाम सहस्रकं विमोः सर्ग न
 गामाय भीमायै धीमहि युन ।
 इतिगुरुदे ॥ ग्रन्थायः ॥
 वर्षमेदः इतिमदिनी तत्र न
 सुदीपस्य नववर्षान्तरं नवमवर्षः
 तद्विवाणो यथा उत्तरं यत् समु
 दस्य दिमादे सैव दत्तिणं वर्षे ।
 तद्धारते नाम भारती यत्र संततिः
 नवयोजन साहस्र विस्तारोऽस्य ।
 महासुने कर्मभूमि रियं सर्ग मय
 वर्गं च गच्छन्ता महेशो मलयः
 सत्पः अक्रिमावृत्तपर्वतः विष्णु
 स्म यारिणाञ्च समात्र कुलपर्व ।
 ताः अतः संपाप्यते स्वर्गो सु
 क्रि मस्मात् प्रयानि व तिर्यक्त्तः ।
 नरकंचापि यान्ततः पुरुषासुने ॥
 इतः स्वर्गस्य मोक्षस्य मय्येचोत्तम
 गम्यते नवत्वमय मर्त्यानां कर्म
 भूमौ विधीयते भारतस्यास्य ॥
 वर्षस्य नव भेदाविशामय इन्द्रदी
 पः कशरुश्च ताम्रपर्णी गभस्तिमान्
 नागदीप स्तथा सौम्यो गांधर्वः ।
 स्वयं चारुणः अयेत नवम स्तेषां ।
 दीपः सागर संहतः योजनानां ॥
 सहस्रं हिपोऽयं दत्तिणोत्तरात्
 पूर्वं किराता यस्मिन्ते पश्चिमे य
 वनाः स्थिताः ब्राह्मणाः तद्विया

वैष्णवमध्यमहाभागशः इत्या
पुह वणिज्याद्यैः वेत्रयंतो यवस्मि
ताः शतदं स्रग्भगाया हिम
वत्यादनिः सुताः वेदस्मृतिमता
स्मृत्याः पारिपात्राद्वा मुने ।
नर्मदा सरसाद्याश्चनद्योविध्यं वि
निः सुताः तापीपयोली निर्विध्या
श्मया ऋतु संभवा गोदावरी ॥
भीमराणी कलवेण्णादिकास्तथास
त्यपदोद्भवानपः स्मृताः पाप भ
यापहाः कृतमाला तापपणीं प्र
मुखा मलयोद्भवाः त्रिसामाश्रयि
कृत्याया महेन्द्रप्रभवाः स्मृताः
ऋषिकृत्या कुमाय्यायाः शुक्तिम
त्याद सभवाः आसो नद्यपुनयश्च
संत्यासा सहस्रशः तास्मिमेकुरु
पांचाल मध्यदेशादयोननाः पूर्व
देशादिकाश्चैव कामरूप निवासि
नः ओजः कलिंगा मगधातिगा
त्याश्च कृत्स्नशः तथा यरांताः
सौराष्ट्राः पुराभीरा स्तथा वृंदाः
मारुका मालवाश्चैव पारिपात्र ।
निवासिनः सौवीराः सेंथवाहणा
शास्वा शाकलवासिनः मद्रागमा
स्तथाश्वहाः पारसीकादयस्तथाश्वा
सांघिवंतिसलिलं वसंति सरितां
सदा समीपतो महाभाग हृष्ट ॥

पुष्ट जनाकुलाः चत्वारिभारतेवर्षे
पुगायत्रमहाभुने कृते वेता हा
परं कलिस्मृत्यत्र नक्षत्रित तप
स्तप्यंति यतयो जज्ञतेवात्रयजिन
दानानि वात्र दीयंते पालोकार्य
मादगत पुरुषे यत्तपुरुषो न
खुडीये सदेज्यते यत्तपुत प
निर्विस्तरखुडीयेषुवायथा तत्रा
पिभारते श्रष्ट जखुडीयेमहाभु
ने यतोदिकर्मभूरेषा ततोया ।
भोगभूमयः श्रुजन्मसहस्राणां
सहस्रेरपिसत्रम कराचिलभने ।
जंतमीनव्यं पुण्यसंचयात् गार्थ
तिदेवाः किलगीतकानियन्तास्ते
भारतभूमि भागे सर्गापवर्गोसरमा
र्गभूते भवंति भूयः पुरुषाः सुखा
कर्मोत्प संकल्पिततत्फलानि ॥
त्यस्य विलो परमात्मरूपे । अवा
पतां कर्म महीमर्नते तस्मिन्नायं
येतमलाः प्रयान्ति जानीमनेतत्
कृत्यं विलीने स्वर्गपदे कर्मणिदे
हवंधं प्राप्ताम धन्याः त्वलनेम
वृष्णाये भारतेनेदिय विप्रहीनाः
नववर्षंतमेव जखुडीपगिरमया
लतयोजन विलारं संतेपात्र ।
कथितं तव जखुडीयं समावृत्य
लतयोजन विलारः मंत्रेयवलय

कारः स्थितः तागोदयिवेदिः इति
श्रीविष्णुपुराणे ॥ अंशे १ अध्यायः ॥
॥ अस्मिन् वर्षेनमकारणं तत्
जन्मदे भारतेलभेन करोति ।
सफलं जन्मश्रुत्वा हरिकृष्णमुने
अर्चने वंदने मंत्र नयः सेवन मे
वच स्मरण कीर्तने शशङ्कण आ
वणा मीक्षिते निवेदने सस्यदास्ये
नवथा भक्ति लक्षणं करोतिसफ
लं नम कृत्वेनानि च भारते ॥
अस्य पुण्यफलत्वं कर्मभूमिर्लेपि
माणं च यथा कर्मणां फलभोगश्च
सर्वेषां सरसंदरि नेव स्वर्गे न
पाताले नाखुडीये श्रुतो श्रुते ।
कृत्वा शुभाशुभं कर्म पुण्यतेवेच
भारते अयत्र तत्फलं श्रुते क
मी कर्मनिबंधनात् हिमालयादा
समस्तं पुण्यतेवेच भारते श्रेष्ठं ।
सर्वस्यलानां च मुनीनां च नयः स्य
लं लच्छा तत्र जन्म जीवीवोद्वि
तोविस्मयायया शशतकरोतिवि
षयेविहाय सेवनं हरेः कृत्वातत्र
महत्पुण्यं स्वर्गं गच्छति पुण्यवान्
युडीवा स्वर्गकृत्याश्च विरंसर्गं
मोदते स्वर्गमागच्छति नरो वि
हाय मानवी तत्र इति ब्रह्मवैवर्ते
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

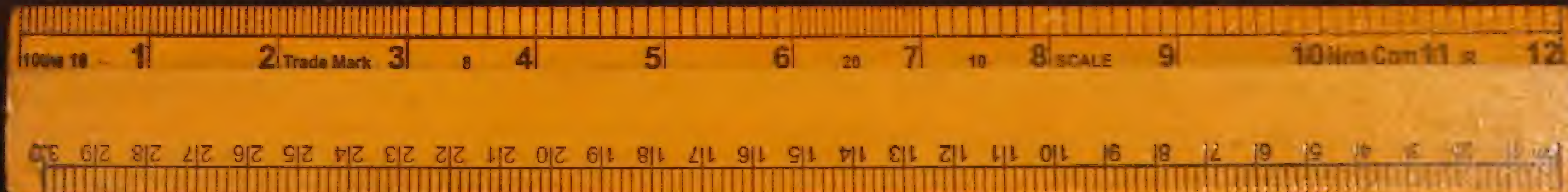
पुराणे श्रीकृष्ण जन्मखंडे ॥ ५५ ॥
अध्याये ॥ भारते १ नदी इति ज्ञेयम् ॥
अग्निः इति विष्णोः शेषः ॥ भा
तस्यापत्यं च ॥
भारतवर्षे श्री जखुडीपस्यनववर्षी
तर्गतवर्षविशेषः यथा दिमाजं ।
दक्षिणे वर्षे भारताय ददोपिता ॥
तस्माच्च भारतं वर्षं तस्य नाम्नाम् ।
ह्नात्मनः अस्य नवभागं यथा ।
भारतस्यास्य वर्षस्य नवमेरात्रि ॥
बोधमे समुद्रान्तरिता सेयोस्ते ॥
जगत्याः परस्परं इंद्रहीयः क ॥
सेरुश्च ताम्रवर्णा गभस्तिमान् ना
गहीपस्तथा सौम्या गंधर्वा वारुः ।
तास्तथा अयंतनवमस्तेषां हीयः ।
सागरं संहतः योजनानां सहस्रं
वै हीयो यं दक्षिणे जगत् ॥
पूर्वे किगता यस्मिन्ते पश्चिमे ॥
यवणा स्मृताः वास्तव्याः तत्रिया
वैष्णवाः शूद्रा श्रान्तः स्थिता हिजा ।
इत्या पुह वणिज्याद्यैः कर्मभिः
कृतपावनाः तेषां सं अवहा ॥
रश्च पभिः कर्मभि रिष्यते । स
र्गापवर्गं शान्तिपुण्यं पापं च वै
तथा महेंद्रो मलयः सत्यः शु
क्तिमान् लत पर्वतः विध्यश्च पारि
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पात्रस्य सन्नेवात्र कुलावलाः ते।
 वासदस्य श्रान्ते भूयस्य समी।
 पगाः विलारो ज्ञायणे रम्या वि।
 पुला श्रित्तानरः कोलाहलः स।
 वेभ्रानो मंदरो दंडराचलः वा।
 तंभमो वैघुनश्चमैनाकः सरसस्त।
 णा तंगप्रस्य नामगिरि गोयुनः।
 पोदराचलः पुष्पवीर्य जयंतौ च।
 रेवतोः वंद एवव ऋष्यसूकः स।
 गोमंतः कूटपौलः कृतः सरः।
 श्रीपर्वतश्चकारश्च शतशोऽप्येऽस्य।
 पर्वताः तैर्विमिश्रा जवपरा स्नेह्या।
 श्याप्याश्च भागशः तैः पीयंते।
 सरिच्छेष्टा यास्ताः सम्यनिबोध मे।
 गंगा सरस्वती सिंधु चंद्रभागा न।
 णायगा यमनाच शतदुष्प्रवितस्ते।
 रावती ऊहः गोमती धुनपाणाव।
 वाङ्मराव दृष्टहती विपाशा देवि।
 कावत्त विशाला गंडकी तथा कौ।
 शिकीवापरा विप्रहिमवत पाद।
 निःसृताः देव स्मृति र्वेतसिनी रा।
 विन्ती सिंधु रेवव वेणाचस्यंदना।
 वैव सदातीरा महीतथा पारा।
 वर्मन्वती लूपी विदिशा वेववस्यपि।
 सिंधा स्रवंती वतथा पारिपात्राश्च।
 यास्तृताः शोणो महानर स्त्रैव।
 नर्मदा सरसा क्रिया मंदाकिनी द

शाली व विवृकटा तथापगा वि।
 शोत पलाश तमसा करोतोवापि।
 शाविका तथाप्या पिपला यो।
 लीपिपाशा वंचला नदी सरोरु।
 नाश्रुकिमती मंगली विदिवाक।
 तः ऋक्षपाद प्रसतावे तथाप्यावे।
 गवाहिनी शिप्रायपोली निर्विध्या।
 नापीव निषधावती वेणावैभ्राणी।
 वैव शिनीवाली कुमुदतीतोया।
 वैव महागौरी दुर्गावातः शिवान।
 या विध्यापाद प्रसतास्तानयः पुण।
 जलाः शुभाः गोदावरी भीमश्री।
 हलवती तथापगा तंगभद्रास्य।
 योगा वास्याकोवेष्टयापगा सत्य।
 पाद विनिष्क्राता इमास्ताः सरिउत्र।
 माः कृतमाला ताश्रुणी पुष्पजा।
 स्यमलावती मलयदि सचद्रता।
 नयः शीतजलास्त्रिमाः पितृसो ॥
 मर्षिऊलाव इतला विदिवालय।
 नांशुलिनी वंशकर महेद प्रभवाः।
 स्मृताः ऋषिकाव कुमारीचमंदरा।
 मंदवाहिनी हृशा पलाशिनीवैव।
 श्रुक्ति मत प्रभवाः स्मृताः सर्वे।
 पुण्णाः सरस्वत्यः सर्वाः गंगाः सचद्रुं।
 विष्णुसमानरः सर्वाः सर्वाः पाया।
 हराः स्मृताः अयाः सरस्वता स्त्रै।
 क्राः त्वदनयो दिनोत्रम पावटः।

कालवहाः संति सर्वकालवहाश्चा।
 याः मत्स्याः कुक्षलाः कृत्याश्चकृत।
 लाः काशि कोशलाः अवेदाश्चपुलि।
 गाश्च समकाश्चकैः सह मध्य।
 देशे जनपदाः पायशोऽमी प्रकी।
 र्तिनाः ॥ सत्यस्यचोत्रोणेव यत्र।
 गोदावरी नदी पृथिव्यामपि कृता।
 स्त्रायां सप्रदेशो मनोरमः गोव।
 र्हेन परं रस्य मार्गस्य महात्मनः।
 वाङ्मरीका वाटथानाश्च आभीराः।
 कालतोयकाः अयुगताश्च मृ।
 दाश्च पङ्कवा स्मर्मवदिकाः गा।
 थारा यवनाश्चैव सिंधु सौवीरमद्र।
 काः शतद्रुता ललिम्याश्च पारदा।
 हारमृषिकाः माटरा रत्ननकाः।
 कैकया दशमानिकाः तत्रियो।
 पनिवेशाश्च वैष्णवद्रुकुलानिच।
 कास्त्रोजा दरदाश्चैव र्वसत्संगत्तौ।
 किकाः नीवाश्चैव तथापश्च य।
 द्रुवा वास्तोदराः आवेयाः स।
 भारद्वाजः प्रस्पलाश्च दशोरकाः।
 लंपकाः सनकागाश्च वलिकाजा।
 वैसह अयथाश्चालिमद्राश्च कि।
 रानानांच जानयः तामसा हंस।
 मार्गीश्च काशीरास्त्रेणुतास्तथोव।
 लिकाद्रुकाश्चैव ऊर्णादावीस्तथै।
 वच यत्ने देशास्तदीयास्तु प्रा

चान देशात्रिगोथमे अंशवाका ॥
 सुद्रका अंतर्गिरिवदिर्गिराः तथा।
 सवेगा वंगेया मलदा मलवत्रिकाः।
 वल्लोत्रराः प्रविजया भार्गवंगेय।
 मर्दकाः पाण्ड्यातिवाश्च मद्राश्च ॥
 विदेहा स्तामलिमकाः मत्तामगध।
 गोमदाः पाच्या जनपदाः स्मृताः।
 अथापरे जनपदा दक्षिणा पथ।
 वासिनः पांड्याश्च केरला स्त्रैव।
 चोलाः कृत्या स्तथैव चेतका मृ।
 धिकाश्चैव कुलाग वानवासिकाः।
 महाराष्ट्र माहिषिकाः कलिंगाश्चै।
 व सर्वशः आभीराः सहवेपीका।
 शटवाः शवराश्चैव पुलिदा वि।
 धमालेया वैदर्भा दंडकैः सह।
 पौरिका मौलिका स्त्रैव अशमका।
 भोगवर्हना नैलिकाः कुंतला।
 स्पथा उद्दिदा नालकारकाः ॥
 दाक्षिणातोऽस्त्रिमे देशा अयरोता।
 त्रिवोथ मे सौपारकाः कालनदा।
 इलास्तानीयकैः सह कारकुरा लो।
 हनंवा वावेया राजभद्रका तोस।
 लाः कोशलाश्चैववैपरा विदिशा।
 स्तथा तथाप स्तमराश्चैव पादवो।
 नैषधैः सह पुलिदाश्च सश्री।
 लाश्च इपमां स्तामसैः सह तथा।
 कुरुमिनश्चैव सर्ववैव करकुराः।

नासिकायाश्च ये वायेयेवे ॥
 वानर नर्मदा मारुक्याः समा हे
 याः सर्वे सारस्वतैः सहकलीयाश्च
 सगद्याश्च आचरन्त्या आर्चयेः सह
 इत्येते तपयोगाश्च शृणु विष्णु नि
 वासिनः मलजाश्च कश्चाश्च मे
 कला श्रोतकलैः सह उन्नमर्णा ॥
 दशार्णाश्च भोजाः किस्किथकैः स
 ह श्रवणा स्तंडिकेणश्च वीरहोजा
 त्ववंतयः एते जनपदाः सर्वे विष्णु
 एष निवासिनः श्रुतोदेशान् प्रव
 त्सामि पर्वताश्च यिणाश्च ये । नि
 हाहा हंसमार्गाश्च कुपया स्तंगणाः
 त्रिसाः कुत्साः शवराणाश्चैव कुर्णा
 दुर्वाः सहज्रकः त्रिगता मालवा ।
 श्वेव किगता स्तामसेः सह हत
 वेतादिक आत्र चतुर्गु गकुतो वि
 धिः एतन्नभारतं वर्षचतुः संस्था
 नसंस्थितं दक्षिणे परतो तस्य
 पूर्वेण च महोदधिः हिमवानुज्जरे
 तास्य कार्मुकस्य यथा गुणः तदे
 तद्भारतं वर्षं सर्ववीजं हिमोन्नम
 देवत ममेशाखं देवतं मर्त्या
 तोतया मृग पशुस्रावरा योनीः
 संहत सरीसृपाः स्यावराणांच स
 र्वेषामतो ब्रह्मन् शुभाशुभैः प्र
 यांति कर्मभूतत्राण्य लोकेषु वि

एते देवानामपि विप्रर्षे सरे ।
 वैष मनोरथः श्रुतिमानघ मा
 श्णामो देवतात प्रच्युताः तिनौ ।
 मनुष्याकुरुते तद्वयत्रशकं सरा ।
 सरेः स्वकर्म निगद गृत्तैः स्वकर्म
 तपणोत्त सकैः नकिंचित् कियते
 कर्म सखलेषोपदेहितैः इति ।
 श्रीमार्कंडेय पुराणे भारतवंदवर्णा
 ननामाध्यायः श्रुतिच । भारते
 ऽप्यस्मिन् वर्षे सपरिवेलाः संति ।
 वहवः मलयो मंगलप्रस्था मैनाक
 त्रिकुट ऋषभः कटकैः कोणस
 त्योदेवगिरि रूषमृषः श्रीशैलो वै
 कटा महेंद्रो वारिधारो विष्णुः शु
 क्रिमावृत्त गिरिः पारिपात्रो शैला ।
 श्वित्रकरो गोवर्द्धनो रैवतकः क
 रुभो नीलो गोकासुख इंद्रीलः
 कामगिरि रितिवायेशतसहस्रशः
 शैला तेषां नितेव प्रभवा नदान
 पश्च संन्यसंख्याताः पतासा म
 यो भारत्यः प्रजानामभिरेव पुन
 ती नामात्मना चोपसृशति चंद्रव
 शाताश्रुपर्णी श्रवरोदा कृतमाला
 वैहायसी कावीरी वेणवा ययसिनी
 शर्करावती तंभदा कृष्णवेणवा भी
 मरषी गोदावरी निर्दिष्टा पयोनी
 तापी रेवा सरसा नर्मदा वर्मावती

ग्रंथः शोणाश्च नदी महानदी चेद
 स्मृति रूषिकुल्या विसामा कौशि
 की नंदाकिनी यमुना सरस्वतीश्च
 हतीगोमती सारघ् रोचवमीषश्च
 ती समवती सवामा शतदु श्चंद्र
 भागा मरुहया वितस्ता श्रुषिक्री
 विष्णुति महानघः अस्मिन्नेव वर्षे
 पुरुषे लंडु नन्मभिः शुक्र लोहि
 कृष्णवर्णो न सारवेन कर्मणारिष्य
 मातुष नारक गतयो वज्रनात्मन
 शानुपूर्वेण सर्वोत्पेव सर्वेषां विधी
 येते यथा वर्णविधान मयवर्गश्चा
 पिभवति योऽसौ भगवति सर्वभूता
 त्मनि शुनात्मे ऽनिरुक्तेऽनिलयने ।
 परमात्मनि वासदेवे ऽन्य निमित्त
 भक्ति योग लक्षणो नानागतिनि
 मित्रा विद्याप्रंथि वंथन होरणयरा
 हि महापुरुष पुरुष प्रसंगः एत
 देव हिदेवा गायति ग्रहोवनेषां ।
 किमकारि शोभने प्रसन्न एवासि ।
 इत सयं हृदिः ये नन्मलखे वृष ।
 भारतानि मुकुंद सेवोप यि ले
 स्मृदादिनः किं इच्छेते नः कृत
 भिस्तपोवनेदीनारिभि र्वापुनये ।
 नृपल्लुना नयत्रनारायण पादयेक
 न स्मृतिः प्रमुवातिशयेदियोत्त स
 वात कल्याणं स्थान ज्ञात पुन

भवात् तत्पापुषां भारत भूजयोवः
 तपोन मर्त्येन कृतं मनस्विनः सं
 न्यस्य संयोज्यमये पर हः ॥
 नयत्रवैकुण्ठकथा सथापमानसा
 यवोभागवतास्तदाश्रयाः नयत्रयेते
 शमखा महोत्सवाः सरोश लोको
 पिनवैस सेयतां प्रामावृत्ताति ॥
 त्रिह येव जंतवो सानकिया इव
 कलाप संभूतां नवेद्यतेरन्न पुन ।
 मृ तायेते मृयो वनोका इव योति
 वंथनं येः शुद्धया वहिषि भागेश
 हविनिरुममिष्टं विधि मंत्र वस्तनः
 एकः एषनामभिराजुतो मुदा ए
 ज्ञाति पूर्णाः स्वयमाशिसां प्रभुः स
 त्पदिशन्त्यर्थित मर्थितो नृणां नै
 वाप्येदे यत् पुनरर्थितायतः स्वयं
 विधेते भजता मनिच्छना मिद्धामि
 थानं निज पाद पल्लवं यद्यत्र नः
 स्वर्ग सत्वावशेषितं सिद्धस्य सक्त
 सक्तस्य शोभने नेनाननाभे स्म
 ति मज्जमनः स्याद्वर्ष इति यद्भन
 तां शं ननोति श्रीशुकउवाच ।
 नखदीपसचराजत्र यदीयानसैहै
 क उपदिशंति सगरात्मनै र्वाचने
 क्षणमो मही पारितो निखनद्रि ।
 रुपकस्तिनान नद्यथा स्वर्गप्रस्था
 चंद्र शुक्र आवर्तनो रमणको नंद

हरिणः पांचजन्यः सिंहलोके
ति एवं भव भारोत्तम नखदी
प वर्षविभागेयशेषदेश सुख
रितः इति श्रीभागवतमहापुरा
णे ५ स्कंधे द्विपर्व वरुणनाम
अध्यायः ॥
भारती स्त्री वचनं सरस्वती ॥
पतिभेदः वृत्तिभेदः इति
मेदिनी ब्राह्मी । इति राज
निर्वृतः शृंगार कौशिकी
नीरे सात्वत्यारभटी पुनः रसे
रौद्रेच वीमत सेवतिः सर्वत्र भा
रती भारतीवृत्तिव संस्कृत प्रा
यो वाक्याणो नगम्यः इति
साहित्यदर्पणस्य ६ परिच्छेदः ।
भारहाने स्त्री अस्ति इति हेम
चंद्रः ॥
भारहानः पुं दोषाचार्यः ऋषि
भेदः इति मेदिनी ॥ अगस्त्य
भुनिः इति शहरत्नावली मंगल
ग्रहः इति ग्रहयज्ञतन्त्रं ॥ व्याघ्रा
वपली हृदस्पतिपुत्रः इति
हेमचंद्रः ॥
भारहानी स्त्री वनकार्पासी इति
शहरत्नावली ॥
भार्यः पुं भारहानपत्नी भार
इति भाषा इति शहरचंद्रिका ॥

भारयष्टिः स्त्री भारवहनदंडः सेक
इति भाषा तत्पर्यायः ॥ विरे
निका २ इत्यमरः ॥
भारवं स्त्री धनुर्गताः इति विकोड
शेषः ॥
भारवाहः पुं भारिकः इत्यमरः ।
भारवाही स्त्री नीली इति राज
निर्वृतः ।
भारविः पुं कविविशेषः सच
किरातार्जनीयनामगुणकनी ॥
तत्पर्यायः शतपुष्पः २ इति
विकोडशेषः ॥ अस्पृश्यस्य प्रथ
म श्लोकोऽयं श्रियः कुरुणाम
धिपस्य पालनी प्रजासहस्रि य
मपुंक्त वेदितं सर्वाणि लिंगी वि
दितः समाययो उपधिरं हेनवेने
वनेवरः ॥
भारवत्तः पुं कात्तीनामकगंधद
वं इति शहरचंद्रिका ॥
भारहरः पुं भारवाहकः इति
भारहारः शहरत्नावली ॥
भारिकः पुं भारवाहकः ॥ भारी
इति व्यातः तत्पर्यायः । भार
वाहः २ इत्यमरः भारहरः ३
भारहारः ४ इति शहरत्नावली ॥
भारिः पुं सिंहः इति हेम
चंद्रः ॥

भारिः पुं पतिविशेषः तत्
पर्यायः शपामचटकः शेषिः ।
२ कणमत्तकः ४ इति राजनिर्वृतः
भार्यं पुं भारवाहकः इत्यमरः ।
काया रमानाथः भारयुक्ते वि
भागेही स्त्री भारवाहिका इति
मुग्धवाक्यकारणे ॥
भार्यवः पुं परशुरामः शुक्रा
चार्यः ध्वनी राजः इति मेदिनी
भारतवर्षमध्ये प्राच्यदेशा ॥
तर्गत देशविशेषः यथा वल्गो
नराः प्रविजया भार्यवा सेयमर्ह
काः इत्यादि साकंडेयपुराणे ।
भार्यवपियः पुं हीरकः शुक्राधि
हान्देवताकत्वात् ॥
भार्यवी स्त्री पार्वती लक्ष्मी ।
पूर्वा इति मेदिनी नीलहर्वा ।
इति शहरत्नावली सेनहर्वा ।
इति राजनिर्वृतः ॥
भार्यी स्त्री वृत्तविशेषः वामन
हादि इति भाषा तत्पर्यायः ।
गर्दभाशाखी २ फेजी ३ शृंगारव
हारी ४ ब्राह्मी ५ ब्राह्मणयष्टिः ६
वास्तुरि ७ शृंगजा ८ पद्मा ९ यष्टि
१० भार्यी ११ वानारि १२ काम
जित् १३ सत्रपा १४ भुमरेष्टा १५
शक्रमाता १६ अस्याशुताः क
द्वं तिक्त उल्लं कास ।
आस शोफ वृण किमि दाह चर
नाशितं च इति राजनिर्वृतः ॥
अन्यास्त्यायष्टिका शरे इष्टकाः
भादीनी स्त्री भारहानी वनकार्पा
सी इति शहरत्नावली ॥
भार्यी स्त्री वेदविद्यामेताद्विधि
पूर्वक विवादिता तत्पर्यायः ॥
पत्नी २ पाणिगृहीती ३ द्वितीया ४
सहधर्मिणी ५ माया ६ दाराः
सधर्मिणी ७ धर्मचारिणी ८ दारः ९
कलत्रं १० कलत्रकं ११ इति
शहरत्नावली अस्याः प्रशंसा ।
यथा सा भार्याया शिषे व्रयात
स पुत्रो यस्तु जीवति सजीवति
गुणो यस्य धर्मो यस्य सजीवति ॥
गुण धर्म विहीनो यो निष्कलत्रस्य
जीवनं साभाष्यो यागृदे रत्ना
साभाष्योया शिष्यसदा साभाष्यः ।
या पतिपाणा सा भार्याया पति
व्रता नित्यस्त्राता संगथा च नित्यं
च शिष्यवादिनी अत्युभक स्वसभा
षी च सततं मंगलैर्गुता सततं ।
धर्मवद्भूता सततं च पतिपिया ।
सततं शिष्यवद्भूता च सततं ऋतः ।
कामिनी पितृदेवकियायुक्ता सर्व
सौभाग्यवर्द्धिनी यस्पेक्षी भ

भाष्य

प्रेत पेयाहते कुंडे रेतस्वीव ।
 पिवत्यसौ योजयति रजः कृत्वा
 पिबं सं तेजसानाः सोऽस्माति ।
 फलमप्येवं योन दद्यादहं पुनः
 योऽविभक्तिं समजो वै बहूनां रज
 सिस्थितः रेतः पिवति तन्मयो
 पितृभ्यो यो ऽप्यपिंडदः यो
 जहाति हि निर्दोषां भार्याचैव र
 जसलां सुहिमानं संवृतः कृत्वा
 भस्मकृतं वसेत् इति वक्ति प
 राणां अस्या काल विशेषे
 गमन निषेधो यथा न दिवापि
 स्त्रियं गच्छेत् कदाचिद्विद्ययापि च
 नपर्वस न संध्यास नाद्यर्च्य वतगवि
 पु नोदकां न सिवागच्छेत् न सग
 भी न व्रतस्थितां अभिगच्छेत् वि
 दान् य सदायुतय मेव च वंध्याह
 मे परित्याज्या नवमे च मृतप्रजा ।
 एकादशे स्त्रीजननी सद्यस्तपिय
 वादिनी न वजे अभिगमं कुर्यात्
 पाणिगारी तु योऽस्ति कुर्याच्चैव
 पितरं सस्य पतेति रेतसो मुजः
 भार्याधीनं सत्वं पुंसां भार्याभी
 नो यमागमः भार्या भीनामलो
 त्येति भार्या यीनः सुखोऽयः य
 उभायां गृहं तत्र भार्या यीने गृहे
 वसेत् न गृहेण गृहस्य स्यात् भा

र्ययाकण्ठे गृही इति पराशर ॥
 स्मृतिः ॥
 भार्यादः पुं अयार्थं सस्त्रीराना ॥
 इति त्रिकांडशेषः ॥
 भार्यादिकः पुं स्त्रीजनितः हरिण
 विशेषः इति मेदिनी ॥
 भार्यापती पुं पतिपत्नौ नित्य
 दिववनांतो ऽयं शब्दः न तस्य
 यः दम्पती २ नृपती ३ नाया
 ती ४ इत्यमरः ॥
 भार्यादः पुं शैलभेदः मृग
 भेदः क्रीडया पराभार्यायां पु
 नोत् पारकः इति मेदिनी ॥
 भार्यादतः पुं पतंगवृत्तः इति
 राजनिर्वृतः ॥
 भाते स्त्री डबोरुर्द्विभागः कया
 ल इति भाषा न तस्यार्थः ललाटे
 १ अलिकं २ गोथि ४ इति राज
 निर्वृतः तेजः इति मेदिनी ।
 भालदर्शनं स्त्री सिंहः इति शब्द
 वेदिका ॥
 भालदृक् पुं शिवः इति हेम
 वंदः ॥
 भालोकः पुं करपत्रं शाकभेदः
 रोहितमत्स्यः महा लतया ॥
 सम्यत्र पुरुषः कच्छाः हरः
 इति मेदिनी ललारचिह्नं ॥

भाव

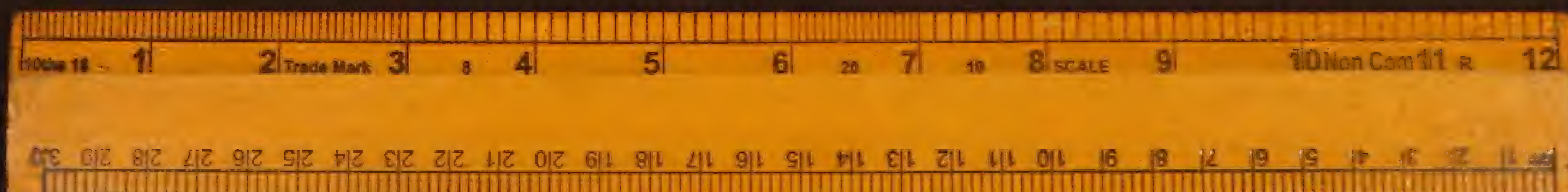
भाव

भालोचनः पुं शिवः इति भा
 लदृक् शब्ददर्शनात् ॥
 भालुकः पुं भालुकः यथा भालु
 भालुकः को भालुको भलोच्चम
 लोऽब्जाः पिभलुकः इति भर
 नष्टतकोषांतरः ॥
 भालुकः पुं भालुकः इत्यमरः
 भालुकः कार्यभरतः ॥
 भावः पुं नास्तीति विद्वान् मा
 नसविकारः सत्ता स्वभावः ॥
 अभिप्रायः चेष्टा आत्मा ॥
 जन्म इत्यमरः क्रिया लीला
 पदार्थः विभूति बुधः जन्तः
 इत्यादिः इति मेदिनी ॥
 रवितः अभिनयोतरः इति
 त्रिकांडशेषः पार्थयं योनिः
 उपदेशः इति पराशरः ॥
 सारः इत्यनेकार्थकोषः ॥
 नवग्रहाणां शयनारि द्वादशवेष्टः
 यथा शयनेष्वपवेशाच्च नेत्र
 पाणिः प्रकाशने गमनं गमनेका
 चसभायां वसति सत्ता आग
 मनं भोजनं च नृत्त निस्सचको ।
 त्वकं निद्रा ग्रहाणां भावाश्च द्वा
 दशैते प्रकीर्तितः ॥ भा
 वानयनं क्रमो यथा यदाशौचि ।
 घटे खेद स्तेन मं परि पूरयेत् ॥

पुनरंशेन संपूर्य सत्तंतत्र नियो ।
 नयेत् नातदेवं तथा लभ मेकी ।
 कृत्यसदा बुधेः रविणा भागहारः ।
 पाशेषं कार्यं नियोजयेत् ॥ अं
 शेन नवसंख्यायां सत्तं ग्रहाणां न
 मनतत्र तद्व्यापिणात्वा नल
 तोयानि वैसवे भगदेवते पुष्पा
 पौलो यमः सयौ जन्म भावकतः
 कृमात् कृत्ता राशिः यदा मेवे ।
 ग्रह सदा एकपूरित ग्रह संख्या
 कः यदा हवे ग्रह सदा द्विपूरि
 तो ग्रह संख्यांकः कार्यः ॥
 नाया सत मृत्यु तंग सगृह विक्ता
 स्थानस्थित पाप ग्रहाणां निद्रायां
 यन भावयोः फले निद्रायांचयदा
 पापो जाया स्थाने शुभं वदेत् ॥
 यदि पापः शुभे दृष्टो नाशुभे ॥
 कदाचन परिवा शत्रुगेही स्याच्चय
 नेयदि वेत्ति तदा नारी समं
 तस्य नाशो भवति निश्चितं शु
 भाशुभे यदा दृष्टः शुभग्रह सम
 वितः नारीच नियते तस्य प्रथमा
 विशेषतः सत स्थाने स्थिता पा
 पो निद्रायां शयने पिवा । तदा
 शुभं भवेत्तस्य नावकार्याविवाहा
 णा तंगस्थाने सगृहे वा त्रिकोणे वा
 यदाभवेत् अथ तस्य तदनाशो ॥

॥

॥

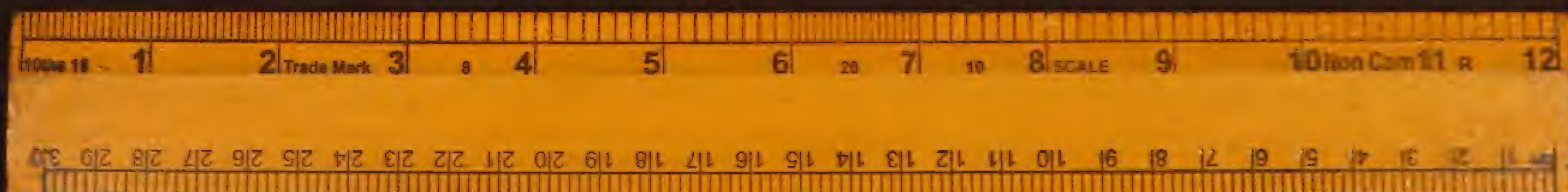

जायते नात्र संशयः शुभग्रहो
यदा तत्र क्रूरो वा यदि वेतिनः
तदा प्रशमापत्तस्य नाशोभवति
निश्चितं मृत्युस्थाने स्थितः पा
पो निद्रायां शयने पिवा तदात्म
नो भयमृत्युः स्यादाजतोऽपरतो।
पिवा शुभग्रहो यदा तत्रमृत्यु
स्थाने भिसंस्थितः तदाच मरणा
तस्य मृत्युस्थानेविशेषतः पाप
ग्रहेयरा दृष्टः शुभो वाशङ्कवीति
ता तदा तस्य शिरस्त्रेदो मुनिना
परिकीर्तितः एवं क्रमेण बोद्ध
व्यं ग्रहभावे सुबुद्धिना वलावल
विचारेण जायते व शुभाशुभे।
ज्योतिर्वित्तं च सर्वेषु परिहारः
कृतोमया शयनारिक भावेपुत्रा
तयंचोपदेशतः एकादशे वा
दशानालये वा धनालये यदिवा
वित्तये पापेन पुत्रो न शुभग्रहः
चेत्तथापि सिद्धिं महतीं वदंति
॥ फलं यथा मेदाभिः पित्रमृ
लीच जायते शयनेनरः। उपवे
शे भवेद्विली श्यामवर्णास्तृणानः
नेत्र पाणो भवेद्विरो नलरो।
यो भवेन्नरः। १ शृणवावर्थाभिक
श्वेव धनवंश प्रकाशने ४ ग
मनेव रवेर्जातः रूपेणो यनसंयुतः

वज्रभाषी तमी कोथी लज्जिते
सदा भवेत् ५ अत्यभोक्ताशीघ्र
गामी दीर्घाय नृपवल्लभः मूरः
श्रीमास्वलीश्वर गमनेका भवोनरः
॥ ६ सभायांच रवेर्जातः खलो
दातातमी भवेत् दयालुः पंडितो
धीमान् गुणवान् पंडितप्रियः
आगमने भवेत्सर्वः कुरुषोपन
वान्भवेत् ८ भोजने भक्तको मो
सल्लब्धो महावपु वेत्ती ९ नृत्य
लियो सदगो बागी पंडितस्य
हाथियः १० उक्ताही व महा
भागी कोतकी व दिवाको ॥
दाताभोक्ताप्रियः पुत्रकलत्राणां
संशयः सिंगेदेहे करेचैव गुरे ॥
गोतीनयेव निद्रायांच भवेद्दा।
नोः कोपनो रक्तेत्रकः ॥ १२ ॥
इति खेः तंगालंग वला ॥
वलेवा बोध्यं शयने च विथो
कोथी दीर्घो वज्रपटः ॥ ३
यवेश महागोमी धनवंश भवे
नरः १ नेत्र पाणो नेत्रगोमी ॥
श्रीपदी वज्रभाषकः कुरुखलोति
मूरश्च जायतेच विथो तदा ३
शकाशनेनिशानायेधनवंशभवे
नरः दतो बुद्धिमादाता च पा
दोष लम्पटः ४ अगोमी वित्र

हावेवक्रकर्म धनानितः शिरो
गोमीहंतमृली जायते गमने विथो
॥ ५ नानामति महाकोथी सम्पत्
च भवेन्नरः गमनेच्छ विथोनातो
यनहीनो भवेन्नदा ६ दाताच पा
मिकश्चैव राजपात्रो भवेत् सदा
सभायांच विथो नित्यं जायते पुरु
षोन्नमः ७ नित्यकोथी महा
रुःखी भवेद्दागमनेविथो ८ भो
जनेच भवेत्तुला भक्तकर्म महाभरः
९ योनातो नृत्यलिप्सायां गु
णवान् यामिकोभवेत् वज्रपात्रो
यनीदाता जायते नात्रसंशयः १०
कोतकेच भवेद्गोमी नानाविद्या।
सतत्परः उक्ताहीच महाको थी
जायतेच सनिश्चितं ॥ ११ ॥ नि
द्रायां ददुगोमीस्थान क्रेश पाप
रुजाविनः पुत्रो क महारुःखी
नित्यं भ्रमति मेदिनी ॥ १२ ॥ इति
चंद्रस्य शयने च कुजे जातो ॥
लक्ष्मी वज्र कुंरंगकः ललाकोथीम
हादत्ता हृषणो जायते नरः १
उपवेशे यदा भौमे जायतेच नरा
धमः यनवान् क्रूरकर्म चविष्टो
जाति वर्जितः २ नेत्रपाणो च
योनातोऽतिगोमी भवेन्नरः ॥
पुत्रदार यनेपुत्रोदादिदेवोव द

स्थिते ३ प्रकाशने कुजे जातो।
यनवान् पंडितः सधीः नारी च शि
यते तस्य प्रशमा च विशेषतः ४ ॥
गमने च यदा जाः प्रवासी नित्य
रुःखितः शरीरे च भवेद्दोगः कं
हादि कुष्टदुःकः ५ प्रवासी ग
मनेकायां गदगोमी भवेच्चसः यना
हीनः क्रूरमी च जायते तितितस्य
च ६ सभायांच यदा जातो पा
मिको वृद्धसम्पदः गुणवंश महा।
दाता शिरोगोमी भवेद्भवं ७ ॥
कुजस्यागमनेनित्यं खेजा भवति
नायथा कर्तारोमी पित्रमृली जा
यतेच नराधमः ८ भोजने धू
मिजस्यापि योनातो मंसल्लब्धकः
वृहकायो महाकोथी नित्योत् ॥
साही धनानितः ९ कुजसन्त ॥
निष्ठायां योनातोयनवान् भवेत्।
दाता भोक्ता सदा मानी राजपा।
त्रो भवेच्चसः १० ॥ कोतके ति
निजस्यापि जातो भवति पंडितः
नाना धनेन संयुक्तो वज्रपुत्रोदि।
भार्यका ॥ निद्रायां भूमि पुत्र
स्थो जातो मृवि पवसः कलहो
वांधवैः साहे शोक क्रेशरुजाति
नः ११ इति मंगस्य ४ ॥ ३
धस्य शयने जातो धनवास्तथितः

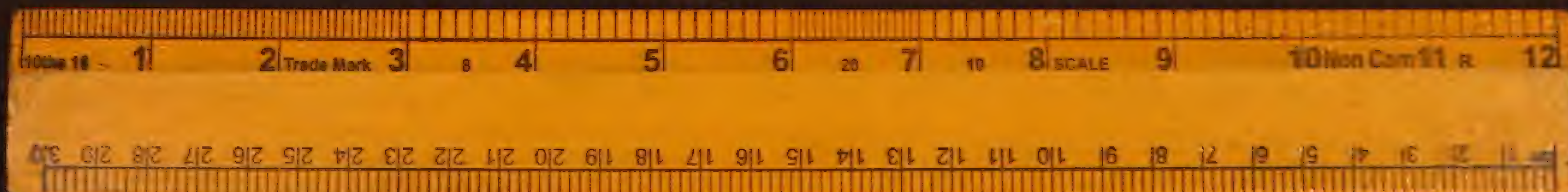
सदा शंगकेरो भवेहाणि त्वंजो।
भवतिनामपा ॥ उपवेशे च
योजातः प्रवासी जायते भवे क
विता गुणधी पुत्रो गौरवलो महा
शयः २ नेत्रपाणो च यो जातः
स्त्रीपदादि रुजावितः चत्तुरोगी
विशेषः स्यात् पुत्राशी भवेद्भवे।
॥ ३ ॥ प्रकाशने भवेजातो राज
पात्रो यनावितः नानाधनेन सं
पुत्रो जायते देवपारगः ॥ ४ ॥
गमनेयो नरोजातः प्रवासी निर
द्वितः शरीरे ततमामाति नि
त्यमृणी भवेद्भसः ५ योजातो
गमनेच्छायो लम्पे इष्टवित्तकः
स्त्रीवशो इष्टभार्य्यश्च कामकोवद्
भाषकः ६ सभायां च बुधे जा
तो मूर्खो भवति पंडितः यनवान्
भार्मिकश्चैव विरोगी भवेद्भसः
॥ ७ ॥ कुरः त्वले हतमृतिपाप
शीलो भवेत्तः बुधस्यागमने नि
तं जायते च नरायमः ८ भो
जने च भवेत् सौख्यं यनहीनो भ
वेत्तः परद्वेषी प्रवासी च शोष
गात्र यथावितः ९ यो जातो
नृत्यलिखायां यनवान् पंडितः कविः
उत्साही च महाहृष्टो भूतक्रिसल
मदुनं ॥ १० ॥ कौतुके च यदा जा

तो भवेत् सर्व जनप्रिया शर्पो
रोगी दंडयुक्तो यनवान् लम्पकः
॥ ११ ॥ निद्रायां च यदा जातः सर्व
इः त्वेक पात्रो नाना केश भवा
प्नोति रोगशोकयम तयं ॥ १२ ॥
इति बुधस्य यनवान् लम्पटः
पुण्यमः स्मृतो व्रणरुजावितः जी
वस्य शयने जातो मानवो नात्र सं
यशः १ उपवेशे गुरो जीतो।
मद्भाषी च रोगवान् वसुवानीम
हाणि स्त्री स्त्रीपरी रोग संयतः २
नेत्र पाणो गुरोर्जातः काशरोगी।
यनी भवेत् ततादि स्मरणे निर्यं ॥
जायते नात्र संशयः ॥ ३ ॥ गुरोः
प्रकाशे यनवान् लिंग गुह्य रुजा
वितः इत्तोलम्पट पापी च पुण्यमः।
वर्णो रुजावितः ४ सर्पभीतो।
गुह्यकर्म साहसी गमनोन्मुखे पर
विज्ञेन यनवान् पुमान् भवति वाक्
पतो ॥ ५ ॥ गुरोश्च गमनेच्छायो
जातो भवति मानवः मूर्खी यनी प्र
वासी च सेवा कर्मणि तत्परः ॥ ६ ॥
वक्तादाता च यनवान् राज सेवावि।
तो नरः मूलरोगी भवेत्त्रित्यं स
भायां वाक्यतो स्थिते ॥ ७ ॥ या
मिक स्त्रीपुंविमान् यनी चागमने
गुरोः पराशे संलुब्धो जायतो।

नात्र संशयः ॥ ८ ॥ भोजने वज्र
सौख्यं मांसलुब्धो महासरः
कामुकः प्रियवाक्पुत्रजायते ना
त्र संशयः ९ नृत्यलिखे शरीरा
मी यनवान् साविकसुखा मह
द्वैष्यसंयुक्तो जीवस्य च भवेत्तः
कौतुके च गुरोर्जातो यनवान् या
मिकः सदा नृत्यात् साही महत्
संगो भुनक्ति सखमदुनं ॥ १० ॥
निद्रायां चैव यो जातः चत्तुरोगी
भवेद्भसः कृपणो वद्भाषी च इति
तो भूमने मंदी ॥ ११ ॥ इति गुरोः
॥ शुक्रस्य शयने जातो लंपटो
वद्भाषकः दंतरोगी महाकोथी
नीचो भवति नित्यशः ॥ १२ ॥ उप
वेशे तथा जातो वलवान् रंभिकः
सदा नित्यप्रवासी रोगी च जाय
ते नीच संस्थिते १ नेत्रपाणो
भूगो ईत्ती रोगशोकसमवितः
यनहीनो महारोगी मानवः स्यात्
संशयः ३ भूगोः प्रकाशने जा
तो विद्या यन समवितः साताच
भार्मिकश्चैव कीर्तिमात्रायनेनः
४ शुक्रस्य गमने जातः पादमूले
रुजावितः नित्योत्साही महाशि
स्त्री भवेत्तरी च गतौ रतः ५ गम
नेच्छेयदा जातो भान्नाशे भवे

द्वं माता व शियने तस्य शो
शोव व्यापि संयुतः ६ सभायां
च भूगो जीतो राजपात्रो महाय
नी कुल शीलो महादत्तः केवलं
मूलरोगवान् ७ भूगो गमने
जातो इः लितो वद्भलम्पटः दंड
रोगी पुत्रशोकी जायते च नराय
मः ८ शुक्रस्य भोजने जातो।
वलवान् रंभिकः सदा महाय
नी भवेत्त्रित्यं वाणिज्येन विशेषतः
९ योजातो नृत्यलिखायां सवा
सी जायते भवे पंडितः कवि
ता चैव वदने च दिने दिने परि
चैव भवेत्तरी च मूर्खो भवति निष्प्र
यं तंगस्थाने विशेषेण राजपा
त्रो महायनी कामुको वद्भकां
तश्च परयोषित प्रियः सराशाम
वर्णसुखा मानी यातिको वद्भ
॥ १० ॥ शुक्रस्य कौतुके जातो यन
वान् साविकः सदा महाहृष्टो महा।
बंधुः कौतुकी च भवेत् सदा वद्
पुत्र कलत्रश्च नाना सखसमनि
तः नीचे तद्विपरीतः स्यात् त्वशो
कसमवितः ११ निद्रायां च भूगो
जातो भवेद्भगी सनिष्ठितं नि
त्यकेशी महाहृली जायते नात्र सं
शयः जायतां च सतस्थाने परिनि

धराः

भूगो भवेत् तदा सर्वविनाशः
स्पादितः परिकीर्तितः ॥ १ ॥
इति श्रुत्वा शयने वशनेर्जा
तो लम्बो वज्रभाषकः गृहस्था
ने भवेद्दोगी कोष्ठद्विस्त्राण
ने लग्नः समाप्तमेव शयनः
स्याः शनैश्च ॥ तदा विप्रवासी स्या
ज्जुत्तयी भवेत्सः ॥ उपवेश य
राजातः स्त्रीयसी दंडसंयुतः यन
हीनो भवेत्सपीडा भवति निम
शः ॥ २ ॥ नेत्रयाणो यदा जातो म
र्त्यो भवति पंडितः यनवाच
मिकः सैव हि भार्या वज्रभाषकः
॥ प्रकाशने च योजातो राजपात्रो
भवेत्सः नाना गुणगुणवान् ।
धार्मिकः पंडितः शुचिः सत्तातरे ।
जायास्थाने व लम्बे प्रकाशने यदा
शानिः तदा सर्व विनाशः स्यात्ता
नि धंसो भवेद्भवं ५ गमने च
यदा जातः पादमूले रुजावितः
तीर्थे च गतिमात्रितं पुत्र दौरे ।
विवर्जितः ५ यो जातो गमने
काया स्त्रीपदी रोग संयुतः रंज
वाती महाकोपी कृपणः धार्मिकः
कः ६ सभायां च शनो जातः
पुत्रदश यनेर्युतः सर्वं लभते
वित्तं नाना रत्न समन्वितं ७

आगमने यदा जातो महाकोपी
रुजावितः सर्पादिभिश्च संरक्षो ।
आनतापी भवेद्भवं ८ भोज
ने च यो जातो मदाभिश्च महा
नृपि श्रुतोगीतया मूली वस्त
रोगी भवेत्सः ९ योजातो ॥
वृत्तलिप्तायो नृको वज्रभाषकः
जीवतो रुः खितश्चैव प्रवासी या
सेवकः १० कौतुकवशेन जी
तो राजपुत्रो महाशयः सता ।
भोक्ता महादत्तो धार्मिकः पंडि
तः शुचिः ११ निद्रायां च शने
जीतो यनवार पंडितः शुचिः च
लरोगी पित्रमूली हि भार्या वज्र
पुत्रकः विशेषतः यमीस्य क
मीस्य व कदाचन यदि देवाद्भवे ॥
विदा नाशो भवति निश्चितं क
र्मनाशो यर्मनाशः त्वधार्मो रुः खि
तः सदा निम प्रवासी रोगी च ॥
कार्यनाशः पदेपदे समित्त मे
हे घटे वा केदेवा सगृहे पुनः
तदा सर्वं विचार्ये च वैपरीत्येन ।
वित्तं जायायां च सनस्थाने यदि
निद्रा भवेत् पुनः तदा सर्वं शुभं
विद्याद्विना परिकीर्तितं ॥ १२ ॥
इति शनः ॥ शयने च यदा
महोर्जन यस्य भवेत् पुनः तस्य

केशो महादुःखं जायेते च न सं
शयः ॥ उपवेशे च योजातः
स्त्रीपदी रोग संयुतः वज्रहानि
नरेद्रस्य पीडा भवति निमशः
॥ २ ॥ नेत्रयाणो यदा जातः सत्त
रोगी भवेद्भवं सर्पावातो म
हाभीति हि भार्या वज्रभाषकः ३
प्रकाशने च यो जातो यनवार या
मिकः पुनः निमप्रवासी वात
साही साविको धार्मिकः शुचिः ४
गमने चैव योजातो नाना रोगे ।
यनतयः दंतवातो महाकोपी
पिप्पुनः परनिद्रकः ५ यो जा
तो गमने कायां वज्रपुत्रो महायनः
पंडितो गुणवान् दाता जायते च
नरोत्तमः ६ सभायां च यदा जा
तः कृपणो यन संयुतः नानाग
णोनगणवान् धार्मिकः पंडितः शुचिः
७ आगमने च योजातो लम्बो वज्र
भाषकः सहृदं विनाशः स्यात्ता ।
नाक्षत्राश्च जायते ८ भोजने च ।
महादुष्टो मदाभिश्च रुजावितः
कृपणं कलहाद्यश्च रुविनो नि ।
स्मेवकः ९ योजातो नृत्तलिप्ता
यां त्वं जा भवति नायथा पुत्रना
शो भवेत्स जाया नाशो भवे
द्भवं १० कौतुकवशं यदा जातो ।

गणोः सर्वेः समन्वितः नाना यनेन ।
यनवार रानसेवासनस्यः ॥ यदि ।
देवाद्भवे त्वं गी स्वगृही वा कदाचन
तदा सर्वं वैपरीत्यं जायेते च न सं
शयः ॥ यो जातो राइनद्रायाः
रुः खितः सर्वतः लघानानास्थाने ।
गतो वापि यन पुत्र विवर्जितः
जायायां च सनस्थाने यदि निद्राति
पुनः तदा सर्वं वैपरीत्यं शन
जाया समन्वितः १२ नानाशास्त्रं
समालोका क्रियते ग्रंथ संग्रहः
बलावल विचारेण पुत्रासेवितये ।
दुपः इति प्रहाणां शयनादिदाश
भाव विवेकः समाप्तः इति ज्ञातः त्वः
कोही प्रदीपश्च ॥ अथ तन्वादि ॥
द्वादश भावाः ते च नराणां जन्म ।
लग्नावधिक द्वादश स्थानानियम
सामर्थ्यं तत्र कल्पते समुद्रये वित्रे
कुटुम्बं ततो विज्ञातिं सहनं तनीय
भवेत्स योयं च संवितयेत् वंशुवात्
सखालयानपि ततो पीमंत्रपुत्रो
सतः सहेः य तत विविधैर्मदगृहे
कामं सियं वर्मे च रंभप्रमृतयो
इहमे गुरुतपो भाग्यानि विवर्त
तो मानात्तासदकर्मणां दशम मे
कृष्णात्तत श्रितनं पाप्मायावद ।
वितयेद्भव गृहे अण्णतम विद्यो स्त्री

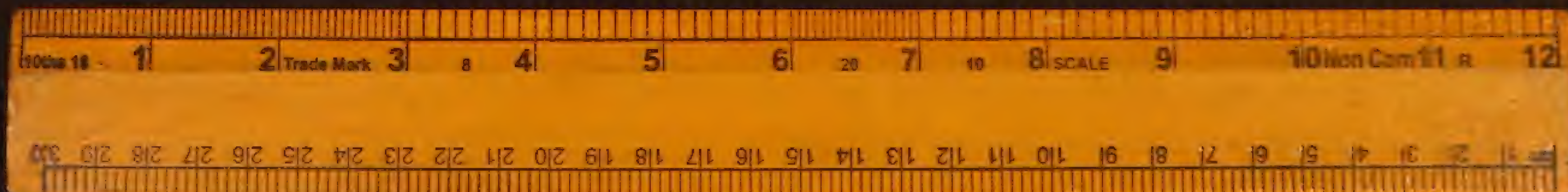

सौम्यस्वामिपुनीतौ रूपवयं स्ते
 वीरतिस्त्वयथा इतिहादशभाव ।
 विवेकः ॥ अरातिवलायोः वष्टे
 वाष्टमे मृत्पुत्रयोः व्यस्यहादश
 स्थाने वैपरीत्येन वितनं ॥ अरा
 त्यादि भावापवादः ॥ अथ न
 त्वादि हादश भावस्य ग्रहफलं ल
 ग्नेस्येतिरोगी शशिनिलगुता
 रूपावा विज्ञमुक्ता भौमेयंगः स
 वागी शशय नये सर्वशस्ता
 य वेज्ञा जीवेदालापवित्रः सकवि
 यगते भार्गवे मंडलेशः शौरो के
 इति गात्रस्त्वमसिच नियतंवितो
 यमहीनः । विज्ञेकेवैव रोगी
 सनत गदयुतो राविनाथे यनाळा
 भौमे नितं प्रवासीकृषिसन यन
 वानसोमपुत्रेश्यानः जीवे लली ।
 प्रमोदी विलसति भृगुतो दर्पितः
 स्त्रीनिकेतः सौरो रीतोः तिनि ।
 तं तमसिचनियतं वोरिकावित्र ।
 जीवी ॥ २ ॥ आतर्क्येकं सथमः स
 भवति नियतं भ्रातृहा राविनाथे
 हिंसो भौमेऽनुजानां सपदि व
 यकरो भूमिका हृत्तिजीवी सौमे
 सगस्य हंत भवति सरगुणैकाम
 देवसत्रपः शुके सग्याधिकारी
 विजदनुजयो भ्रातृहंतयनाळाः

अर्के वंथो सङ्खलीसजनपरिह
 तः शीतगौजानुरोगीभौमे ऊगम
 वासी शशिसते भ्रातृपुत्रा ॥
 वितोऽपि जीवे रत्नोपभोगी ।
 विदशपिपुगुणो सर्वसौख्यायिका
 री सौरो गेदे निवासी भवति श
 शिरियो मन्दकर्म ऊचेलः ४ ॥
 पुत्रस्येऽर्केनरोऽसौप्रथम सन
 हनः सिंहशो सपुत्रः सौमे ॥
 सर्वाधिकारी भवति धारिणेपुत्र
 शाकाऊलोऽसौसौमे स्वस्यः
 सदेदः प्रचुरयनयुतो देवपूजे स
 पुत्रः कन्यापुत्रो हि शुके रविज
 दनुजयोः पुत्र योवै विहीनः ।
 ५ ॥ वष्टेऽर्केशुद्धता रिपुगणार
 हितः स्त्रीणवदेगतायुः पूणिशुच
 हत्याभवति धारिणे हीन देहो ।
 तिरीनः सौमे शास्त्रार्थ पुत्रः ।
 सिदशपतिगुरोराज्यसौख्याप ॥
 भोगी देवार्थार्थेऽतिरोगी २ ॥
 विज दनुजयोः पाप भुंक्तिरुत्तरी
 ॥ ६ ॥ पट्टमर्केवनायापतिरिति
 विमुली शीनरश्मोसपुत्रः सस्यो
 मूयात्रोऽसौभवति धारिणेहीन
 भावश्च दत्तं सौमेस्वस्यः सदेह ।
 सिदश पति गुरो शास्त्रवेत्ताशता
 पुः शुकेपुत्रप्रमोदीरविजदनुजयो

हीन भावश्च नूनं ॥ सौमे ।
 वार्के सम्यस्य भवति नियतं शीन
 रश्मो गतायु भूमिः पुत्रे सरीगी
 शशयाननये मूलरोगी विकर्म
 जीवतीर्थेव मृत्युर्भवतिभृगुसते
 धार्मिकस्त्रीधनोऽसौ सौरो मूली
 गतायु भवति विपुर्णिपोयथयुक्त
 गतायुः ८ धर्मवार्के नरो ।
 सौविधि यनयुतः शीनगो पु
 स एपकर्मा लली पुण्येवता भवति
 धारिणे देववितापहारी सौमे ।
 यर्मः सशील सिदशपतिगुरो रा
 जतस्यः सुकर्माशुके नीर्णोराणि
 रविजदनुजयोः पापशीलः सङ्खली
 ९ कर्मण्येकं प्रतापी प्रचुरयनयु
 तः मूलीपदीकोयदृष्टिः सौमेसेषा
 वितोऽसौ विविध यनयुतोभूमि
 जेवंप्रहीनः नित्योत्तसाही च सौ
 मे प्रचुर यनयुतो देवपूजेऽभि ।
 मानी दिव्यस्त्रीशोऽपिशुकेनृपति ।
 यनयनः सौरि देवसलीच १० ॥
 आये वार्के नरोऽसौ पितृयन ।
 सहितः शीनगो चारुशीली भौ
 मेनित्यंसरोगीशशयाननये स
 र्वदा कोययुक्तः जीवे मीमार प्र
 दाता करितरगयतिर्भार्गवे शस्त
 वितस्त्री रत्नदिपुत्रोऽरविजदनुज

योः कर्म ऊचेलः ॥ अर्के
 संख्येययेऽसौ पुत्र यन रहितः
 सर्वरोगी सङ्खली सौमे लेदालि
 तोऽसौ भवति धारिणेपुत्राको
 विबुद्धिः सौमेधर्मधिकारीदिन
 कर रहिते देवपूजेऽभिमानी
 शुके शास्त्रानुरागीरविजदनुजयोः
 कर्म ऊचेलः ११ इति ज्ञा
 तिसत्वं स्त्रीणां यौवनकाले ।
 स्वभावनाष्टविंशतलंकारानुगता
 ऊन प्रथमालंकारः यथा यौवने
 सन्नना स्नासा महाविंशतिसंख
 कः अलंकारा स्तत्र भावहाव हे
 ला स्वयो शंगजाः तत्रभावः नि
 र्विकारात्मकेचित्तेभावः प्रथम वि
 क्रियाजन्मतः प्रभृति निर्विकारो
 मनसि उद्बुद्ध मात्रोविकारो भावः
 यथा सपव सरभिः काल सपव
 मलयानिलः सैवेय मवला किंत
 मनोऽत्यदिव दृश्यते इति सा
 हित्यदर्पणे तृतीय परिच्छेदः ॥
 भावस्य लक्षणानां यथाशरीरे
 द्विय वर्गस्य विकाराणांविभायका
 भावा विभाव ननितास्त्रिहृतय
 ईरिताः प्रमाणानांशास्त्रे व द
 योस्त्विति भावयोः समानार्थतः ।
 यावात्रहय मेकेनलस्यते ॥

भगवद्भोयथा सुहृत्सन्निवेशा
त्मा येम सूर्याश्चसाम्भाक रुवि
भिश्चिन्न मास्यकदसौभावउव्य
ते इतिभक्तिरसासुतसिधुः ॥
पूर्वोक्तमानसविकार इवभावस्य
विवरणं यथा रजः सत्त्वमोम
यश्चिन्नविकारो भावः चित्तवृत्ति
विशेषो भाव इत्येव अतएव मा
नोविकारो इत्यादि भाव उक्तः
भावइति करोतिरसानभावः अना
तथाच भरतः नानाभिन्नयसंवेद्या
भावयंति रसानिमान यस्मात्तस्मा
दमी भावा विशेषा नाटकोक्तिषु
भावाश्च विविधाः स्याथिनोयभि
चारिणः सात्त्विकाश्च तत्र स्याथिनो
यथा रतिहीनसंशोकश्चक्रोयोः
त्सादौ मयंतया अगुणाविस्मय
श्चेति स्याथिभावाः प्रकीर्तिताः वा
भिचारिणो यथा निर्वेदसानि।
शंकाख्यास्तथासुया मर धमाः अ
तस्येव देव्यं च विता मोहोद्युतिः
स्मृतिः व्रीडा चयचना दुर्ध आवे
गोजडता तथा भरोविषाद प्रेत
सुका निद्रापसार एवसप्रोसि
वोयो मर्षश्चापवहिन्य मयोया
ता मति र्वाथि स्तपोन्मादस्तथाम
रणमेव वासमेव चित्तकश्च विज्ञेया

अभिचारिणः अयस्तिशदमी भा
वाः प्रयाति रससंस्थितं सान्ति।
का यथा स्वेदः स्तमोऽथ रोमो
वः स्रभंगोऽथवेपथुः वैवर्ण्यः
मञ्जु प्रलय इत्येव सात्त्विकाम
ता इति रत्यादयः स्याथिनोऽहो।
निर्वेदाया अभिचारिणः अयस्ति।
शान् स्वेदादयः सात्त्विकाश्चेति
कुनयंवाशङ्कावाः पंचाशद्भावा इ
त्येव इत्यमरीकायां भरतः ॥
भावकः पुं भावः मानसोविकारः
इतिहलायुधः सत्रमाश्रये वि
इतिसंतिमसारः ॥
भावतः वि भवदीयः शत्रुतमवत्
शत्रुदण्डप्रत्यय निष्पन्नः इतिमि।
ज्ञांतकोमुदी
भवत्कः वि भवदीयः भवत्
शत्रुत टक प्रत्यय निष्पन्नः इति
सिद्धान्तकोमुदी यथा भावत कं
टहवत् स्वेतरसासुथि मुजीवितं
इतिभट्टियंचमसर्गः ॥
भावनं स्त्री भयं चान्नता इति
भाषा इतिराजनिर्वेदः भावना ॥
इतिमेदिनी ॥
भावना स्त्री स्त्री ध्यानं पर्यालो
चनं अथिवासनं इतिमेदिनी
॥ विविधा भावना यथा वि

विधाभावना विप्र विषमेतविचो
यमे ब्रह्माख्या कर्मसंज्ञाच तथा
वैवोभयामिका ब्रह्म भावामि
कास्तेकाकर्म भावामिका यरा
उभयामिका तथैवास्या विविधा
भाव भावना सनदनादयो ब्रह्म
भाव भावनयायुताः कर्मभावन
याचामे देवायाः स्यावरा अरा
हिरण्यगर्भादिषु च ब्रह्मकर्माणि
कादिधा वोधाधिकारयुक्तेषु वि
द्यते भाव भावना इति विमु
पुराणे १ अंशे ७ अध्यायः ॥
विविध भावनाश्च जीवात्मक
त्वात्तदपवारेण विविधाभावनेत्यु
पतदि हरेः स्पलं ३७ ॥ अतः
परत्रय प्राप्नुपायत्वात् तत्र प्र
थमं मनः संधार्य मितिभावः ।
भावना नाम ज्ञानविशेषज्ञा वास
नातो विविधा मणि संज्ञा मा
दिशति ब्रह्मावेति नामेव वि
सयत्रैविष्येन विविनक्ति ब्रह्मभा
वनात्मिकेति भाव भावना भा
वोवस्त नदिषया भावनाविविधा
तत्रवयं ब्रह्मैव भावयामः वयं
कर्मैव कर्मः वयंत मिदमनुसे
दथ इमेव विविधा भावना ।
भावना युक्ता जीवानुसहरति

नेदनादय इति द्वाभ्यां इति त
हीका ॥
भावहृत्तः पुं ब्रह्माभावः सृष्टिः
तत्रहृत्तः प्रवृत्तः इतिसेध्या व्या
ख्यायास्मृतिः ॥
भावबोधकः पुं अगुभावः इत्य
तराः भावस्य रत्यादे र्बोधकः ॥
सूचको गुण कियादि अनुभावः
अनुभाव्यते प्रतीति योग्यतां ॥
नीयते रत्यादि रनेनेति अनुभा ॥
वः अत्र तत्रते अनुभावः लो
चनचान्त्यं फलपदयः हासस्यच
कपोलाकुंचना नासात फलनाद
योऽनुभावा एवमन्यवानुमतय
किंवाभावाननुभावयतीतिअरय
नुभावो मुत्तरागादिः इतिनटीका
यां भरतः ॥
भावाटः पुंभावकः साधुः ॥
निवेशः कामुकः नटः इति
मेदिनी ॥
भावानुगा स्त्री क्वाया इतिराज
भावलीना निर्वेदः ॥
भावितः वि वासितः प्राप्तः
इति मेदिनी सुहृः चित्तनः
मिथितः भूकृपुहि चित्तयोमिथ
णो च इत्यस्मात् अतोतक्त्यय
निष्पन्नोऽयं ॥

भावित्रं क्ली त्रैलोक्यं सर्गमर्त्य
पातालं इत्यणादिकोषः ॥
भाविनी स्त्री स्त्रीविशेषः इत्यमरः
॥ भावः शृंगारवेषाविशेषो वि
घनेः स्याः भाविनी इति तट्टी
कायां भरतः स्त्रीमात्रं इति
राजनिर्घटः वर्तमानप्रागभावः
प्रतियोगिनीच ॥
भावीन वि भविष्यत्कालः वर्तमा
न प्रागभावप्रतियोग्यत्वं नित्यः ॥
यथावीरप्रतिपदानामनव भावी
महोत्तमस्यः इति कार्तिकशुक्ल प्र
तिपदमधिकृत्य वलि प्रतिभगव
दाकां इति तिष्ठादिनम् ॥
भाषकं क्ली मंगलं तद्वतिवि
इत्यमरः ॥
भाषकः पुं नाट्योक्तौ भगिनीप
तिः इति हेमचंद्रः रसविशेष
भावनाचरः इति श्रीधरस्वामी
यथा विगम कस्यतरो गंतितं
ले मूक मुखादमृतं संघुतं ॥
पिवत भागवतं रसमालयं मुहु
रहो रसिका मुनि भाषकाः इति
श्रीभागवते १ स्कन्धे १ श्लोकः
भाषकः वि भवनाश्रयः भवतिय
इति कर्त्तरि भूयानो मूक प्रत्य
येन निष्ठात्रं तद्व्यलितं पियांथ

स्युल शुभगाढ्यशब्दोपपदभूया
तोर भूततद्वाचार्थे कर्त्तृविवाचो
खक न प्रत्ययेन लप्रभाषक इत्य
दि निष्ठात्रं ॥
भाष्यं क्ली अवश्यभूतित्वं इति
भूयानोरवश्यं भावार्थे भावेव्यप
प्रत्ययेन निष्ठात्रं यथा विप्रला
शुविना भाष्यं इति मुस्यवोयः
व्याकरणं प्रयोगदर्शनान् कर्त्तृ
रिव तत्रवि यथा कृतस्यकरणं
नास्ति देवाधिष्ठितकर्मणः भावी
स्वपशं यद्वाचं तत्रबलाय वा
यकः इति कालिकापुराणे ३८
अध्यायः ॥
भाष ३३ उ वावि इति कविक
ल्पदुमः ३ भाषते ३ श्रीभष
त अवभाषत इति तट्टीकायां ३
गोदासः ॥
भाषणं क्ली कथनं यथासंलापो
भाषणं मिथः इत्यमरः ॥
भाषा स्त्री रागिणीविशेषः इति
हलाग्रयः वाक्यं वादेवना ॥
तत्पर्यायः बाली २ भारती ३
गी ४ वाक् ५ वाणी ६ सरस्वती
वाह्यारः ८ उक्तिः ९ लपितं १०
भाषितं ११ वचनं १२ वचः १३
इत्यमरः त्रयोदश वचने पूर्व

सप्तकं वागपि कृत्यायं देवतायां च ॥
इति तट्टीकायां भरतः शास्त्री ।
याष्टदशभाषायथा संस्कृता १ प्रा
कृता २ इदीची ३ महाराष्ट्री ४ मा
गधी ५ मिथ्याहं मागधी ६ शकाभी
री ७ अवन्ती ८ द्राविडी ९ जेडीया
१० पाञ्चाभा ११ प्राञ्चा १२ वाङ्मिका
१३ रंतिका १४ दातिणाया १५ पेशावी
१६ आवंती १७ शौरसेनी १८ प
तासां लक्षणोदाहरणानि शाकृत
लेकेष्वर व्याकरणे दृष्टव्यानि ॥
अथ भाषाविभागः पुरुषाणां मनी
वानां संस्कृतं स्यात् कृतान्मनां ।
शौरसेनी प्रयोक्तव्या तादृशीनां च
योषितां आसा मेव तृगाणां च ॥
महाराष्ट्री प्रयोगजयेत् अथोक्ता ।
मागधी भाषा राज्ञां तः पराधिपानां
वेदानां राजपुत्राणां श्रेष्ठिनां च ।
हं मागधी प्राच्याविहसकादीनां भू
मीनां स्यादवन्तिका योधनागरि ।
कादीनां दातिणायादि हीयनां ।
शकाणां शकादीनां शकांरी सं
प्रयोजयेत् वाङ्मिकाभाषा दिव्या
नां द्राविडी द्रविडारिष आभीरिष ।
तथाभीरी चाङ्गली पुक्तसारिष या
भीरी शावरी चापि काष्ठपत्रो य
जीविष तथैवोत्तराकारादौ च ॥

शाची स्यात् पिशाचवाक् वेदीन
मण्नीवानामपि स्यात् शौरसेनि
का बालानां वणिकानां च नीच
ग्रहविचारिणं उन्मत्तानां मातृरा
णां सैव स्यात् संस्कृतं कवित्वे स
येण प्रमत्तस्वरारिषोपस्कृतस्य च
भित्तवक्तृभारतीनां प्राकृतं संप्र
योजयेत् संस्कृतं संप्रयोक्तव्यं ॥
लिङ्गिनी पुत्रमास्य देवी मलिस
तावेषां सपिके श्रित्योरितं ॥
यद्देशं नीच पावंतं तद्देशं तस्य
भाषितं कार्यं तू श्रोतमारीनां ॥
कार्या भाषा विपर्ययः योषितु
सखी बाल वेषा कितवासरसां
तथा वेदग्याये प्रनातव्यं संस्कृतं
चांतरांतरा पद्या मुदाहरणान्या
करेण बोद्धव्यानि भाषालक्षणानि
भाषाणां च इति साहित्यदर्पणे ६
परिकेदः ॥ अथ भाषापादः ॥
तत्र भाषा सत्रय माहृतः कात्याय
न बृहस्पती प्रनित्ता दोष निर्भ
क्तं साध्यं सत्कारणान्वितं निश्चि
नं लोक सिद्धं च पतं पतविदो
विदुः सत्यात्तरः प्रभृताणो निः
सदिग्यो निराकृतः विरोधि का
रणे मुक्तो विरोधि प्रतिरोधकः
यदा मेवं विधः पतः कथितः

पूर्ववादिना दद्यात्तत् पक्ष समर्प
प्रतिवादी तदोत्तरं । प्रतिज्ञा
साध्याभिधायिका वाक तस्यादे
षः परस्पर विरुद्धार्थ परादिभि
स्त्वक्तं साध्यं साधनीदीभिर्भूतं प
क्षविदः अन्यथा प्रतिज्ञा दोषेण
साधोदोषः स्यात् अतएवोक्तं
वचनस्य प्रतिज्ञात्वं तदर्थस्य च
पक्षता असंकरेण वक्तव्ये अवहा
रेषु वादिभिः वक्तव्ये पक्ष प्रति
ज्ञे पूर्वोक्ते नारदेनापि सारस्त ।
अवहाणो प्रतिज्ञा समुदाहृता ।
नहानो दीयते वादीतरं सासुत्रा
गेभवेत् उन्नो विजयी यद्य
अन्यत्र साध्यं तद्विशिष्टयमर्थमी
पक्ष इति भेदः तथाप्यत्र वाक
प्रत्यार्थोक्तिरिति धर्मविशेषा विशिष्ट
तया धर्मिणोऽर्थमार्था पदे रेवसा
य वात साध्यपक्षयो रभेदाभिधा
उपपत्तेर एवं विधः पक्ष इति
मितासरायां भाषा प्रतिज्ञा
पक्ष इति नार्थोत्तरमित्युक्तं भाषा
र्थं मुक्ता भाषा सत्प्र प्रपंच ।
साह सत्यात्तर इति निराकृतः पो
पर्थ विपर्ययासादिभूतः तत्राद्यु
ते च अवहारे च प्रवृत्ते पक्षक
मरिण यानि पक्षं तदासीनाकृतो

तानि पक्षानि इति गृह्य संग्रह ।
वचनादुदासीनेभ्यो साध्या शोथ
येत तज्जोयनमाह दृढस्य
निः सून्यादिकं पूर्वपक्षं तावहादी
विशोधयेत् नदघातत्रं यावत् ॥
प्रत्यर्थी सभ्य सन्निधौ ॥ तलि
त्वेन प्रकार माह आसः पांडुले
त्वेन फलके भूमौ वा प्रथमं लि
खेत् अनुधिकं तं संशोध्यपश्चात्
पक्षे निवेशयेत् फलकं काष्ठादि ।
पटकः कान्तायनः पूर्वपक्षे स
भावोक्तं प्राद्विवाकोऽथलेखयेत् ।
पांडुलेत्वेन फलके ततः पक्षे ।
अभिलेखयेत् शोथयेत् पूर्व प
क्षं तावत्त्रोत्तरं दर्शयत् उन्नोत्तरात् ।
वरुहस्य निहतं शोथनं भवेत् ॥
अन्यदुक्तं लिखेद्योऽन्यदर्थिप्रत्य
र्थिनोवचः चौरवज्ज्यासयेत्त्रं या
मिकः सुविधीयतिः सभावोक्त
महविमं पक्षं सर विशेवादिना
सत्तेयं अतएव यातवत्त्वः क्वं
निरस्य भूतेन व्यवहारान्नयेत्यः
भूतमप्यनुपपत्त्यं दीयतेव्यवहार
तः भूतं तज्जार्थं समर्थं नारतः
भूतं तज्जार्थं समर्थं प्रमादाभिहि
तं क्वं किंतं राजा विशेषेण ।
स्वधर्ममभिरक्षता मनुष्य चित्तैः ।

विज्ञात परीक्षा साध्याय वा
सर्वेष्वर्थ विवादेषु वाक्येनेनाव ।
सीदति पंडसी भूमणादने शा
खोऽप्यर्थात्र दीयते सर्वेष्वर्थ ।
विवादेषु प्रमादाभिधानेऽपि ना
वसीदति अत्रोदाहरणं पंडसी
त्यादि अर्थ विवाद ग्रहणान्मन्यु
कृतविवादेषु प्रमादाभिधाने प्र
कृतार्थादप्यर्थादीयत इति गम्य
ते मथात्मनेन शिरसि पादेन
ताडितः इत्यभिधाय केवलं ह
स्तेन ताडितः इति वदत्र केवलं
दण्डः पराजीयते च ततश्च तं
मत्स्यमाणं धारयति मत्तं कृणोतेन
गृहीतं तावद्दुकत्वादिति भाषा
रीरं पक्षं संस्कृतं देशभाषा ।
अतरेण यथाचोथं वक्तव्यं लेख्यं
वा सूचीनामपि वादि प्रतिज्ञा
दिता दर्शनात् अतएवाध्यापने ।
ऽपि तथोक्तं विसृ यमोत्रो ।
संस्कृतैः प्राकृतैर्वैयर्थ्यं शिष्या
मनुवृत्तः देशभाषाद्युपायैश्च
चोथयेव सगुरुः स्मृतः इति यव
हारतत्वं ॥
भाषापरिच्छेदः ३ विज्ञानाय स्याय
पंचाननकृतं स्यादपरिभाषायेथः
अस्यायमायोजकः वृत्तजलय ।

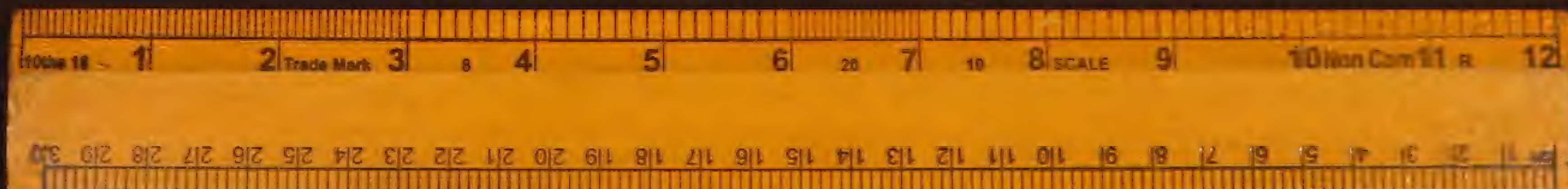
रुचये गोपधुरी उक्तलचौराय ॥
तस्मै नमः कृमाय संसार मही रु
हस्य वीनाय तस्यायमंत्य श्लोकः
सोऽयंक इति बुद्धिस्त साजात्य ॥
मवलम्बते तदेवोच्य मित्रादौ ।
सजातीयैऽपि दर्शनात् अस्या
दीका सिद्धोत्तमकावली ॥
भाषापादः पुं चतुष्पाद्यावहारान्त
र्गत प्रथमपादः तस्य लक्षणं यथा
अर्थं वहर्म संयुक्तं परिपूर्णं मना
कुलं साध्यवद्वाचक पदं प्रकृता
र्थानुवंधि च प्रसिद्धं मविरुद्धं च ।
निश्चितं साधन तमं संतिमं ।
निखिलांशं च देश कालाविरोधिव
वर्धनं मास पक्षादौ वेत्ता देश
प्रदेशवत् स्थानावसथ साध्या
ख्या जात्याकार वयोयुतं साध्य
प्रमाणं संख्या वरात्म प्रत्यर्थिनाम
च परात्म पूर्वजाने राज नाम
भिरंकितं तमा लिङ्गान्म पी
अवत् कथिता हर्तृदायकं यदा
वेदयते गते नदायेत्यभिधी ॥
यते इति मितासरायां अव ।
हाराध्यायः अस्याविवरणं भाषा ।
शब्देदृष्टव्यं ॥
भाषितं वचनं इत्यमरः ॥
कथिते वि ॥

भाषं क्री दूर्णिः इतिस्वामी ।
सुत्र विवरणग्रंथः तस्यसत्तां स
शर्था वर्णने यत्रयैः सूत्रांशानि
भिः स्वपदानिच वर्णने भाषं
भाषविदो विदुः इति लिङ्गादि
संग्रह टीकायां भारतः सूत्रो
कार्यप्रपंचकं इतिहेमचंद्रः
गृहविशेषः इतिमाधवीति मधु।
रेशः कथनीये वि ॥
भाषकाः पुं महाभाषकर्तासु
निः तत्पर्यायः गोमर्दीयः १ पते
नलिः १ दूर्णिः कृत ५ इतिविको
रुशोकः अहं च भाषकारश्च ऊ
शायीय धिया बुभौ नैवशरीसु
येः पां किमये नडबुद्धयः ॥
इतिर्गसिंहः ॥
भास ऊ ३ भासि दीमो इति।
कविकलाडुमः ऊ अवीमसवश्च
भासत ड भासते इति उर्गा
दासः ॥
भास स्त्री प्रभा अशशस्वप्रथ
मोनत्रपं भाः इत्यमरः मयु
त्वः इति मेदिनी इव्य इति
थरणिः ॥
भासः पुं दीप्तिः गोष्ठं ऊकृतः
भूषः इति विष्णुः स्वनात्वात् ।
पतिविशेषः तत्पर्यायः श

कृतः १ इति हेमचंद्रः ॥
भासः क्री दीप्तिः इतिहिउपकोष
भासंतः पुं सूर्यः वंदः इत्यु ।
णादिकोषः भासपत्नी ॥ इति।
मेदिनी नत्तवं इतिहेमचंद्रः
भासंतः वि सदराकारः इति
मेदिनी ॥
भासती स्त्री नत्तवं इत्यणादिको
षः भासः पुं सूर्यः इतिवि।
कांडशेषः ॥
भासं क्री ऊष्टौषथं इतिजरा
थरः ॥
भासरः पुं स्फटिकः इतिविकोड
शेषः वीरः इति थरणिः क
र्त्तुं चुर प्रत्यय निष्पन्नत्वेनदीप्ति
युक्तेवि ॥
भासरपुष्पा स्त्री वृष्णिकाली ३
तिराजनिर्वटः ॥
भास्करं क्री सवर्णं इतिराजनिर्वट
भास्करः पुं सूर्यः अग्निः इति
मेदिनी वीरः इति थरणिः ॥
अर्कहस्तः इतिराजनिर्वटः भा
स्करवायंः सव सिद्धांशिमण
दिन्यातिर्ग्यकता ॥
भास्करपियः पुं पद्मगगनाणिः
वृत्ति इतिभाषा इति केचित् ॥
भास्करेण स्त्री आदित्यभक्ता इति

राजनिर्वटः ॥
भासरं क्री ऊष्टौषथं इतिशब्
वंदिका ॥
भास्वरः पुं सिनं इतिराजनिर्वटः
सूर्यः इति केचित् ॥ दीप्ति
युक्तेवि इतिमुग्धबोधयकारणं।
भास्वान् पुं सूर्यः अर्कहस्तः इत्य
मरः दीप्तिः इतिहेमचंद्रः ॥
वीरः इति मेदिनी दीप्ति वि
शिष्टेवि ॥
भित्तः पुं भित्ता तयः इति।
भित्तकः राजनिर्वटः ॥
भित्ता स्त्री तयविशेषः भित्ती
इति त्वात्ता तत्पर्यायः भि
जीतकः २ भित्तः २ भित्तकः ५
तत्रसंभवः ५ चतुष्टयः ६ वतः ५
एः ५ सशकः ५ ससपत्रकः ६ क
पर्णः वृत्तवीजः ॥ अस्मगणः ।
अंलरसत्वं असत्वं शास्त्रितं ।
रुविकरत्वं इतिराजनिर्वटः ।
भित्तीतकः पुं भित्ता हस्तः इति।
राजनिर्वटः ॥
भित्तं क्री त्वं इत्यमरः ।
भित्तिः स्त्री एरादेर्मुद्रिकादिम
हतिः कांथ इति देयात् इति
भित्ति इतिवत्त्वात् ॥ तत्पर्यायः
कृत्ते १ इत्यमरः भित्तिका ।

१ कृतं ५ कृतकं ५ इतिशब्
रत्नावली प्रभेदः संविभागः
अवकाशः इतिविष्णुः ॥ प्रदे
शः इतिशब्दरत्नावली ॥
भित्तिका स्त्री कृतं इति शब्
रत्नावली इतिहेमचंद्रः ॥
भित्तिचौरः पुं चौरविशेषः ॥
सिंदालचौर इतिभाषा तत्त य
र्णायः त्वात्तिनः १ कृत्यवित् २
इतिशब्दरत्नावली ॥
भित्तिपातनः पुं महाभूषकः ३
तिराजनिर्वटः ॥
भित्ति स्त्री प्रभेदः इतिजराथरः
भेदकर्त्तुं वि ॥
भित्ति ३ ३ ज य भिदि इति
कविकलाडुमः भित्तिप्रवचन
विदारणं अ य भित्ति भित्ति
लेनदी ३ भित्ति इव अभित्त
अभेत् सीत इतिर्गोदासः ॥
भित्तकं क्री वज्रं त्वं ३ इत्य
णादिकोषः ॥
भिरा स्त्री वस्तादेर्विदारणं वेग
इतिभाषानतत्पर्यायः विदारः
१ स्फुटनं १ इत्यमरः यस्याको
इतिशब्दवंदिका भेदः यथा
प्रायश्चित्तस्य पूर्वह कृतं वास
भिरातया इतिथयश्चित्तनत्रे।

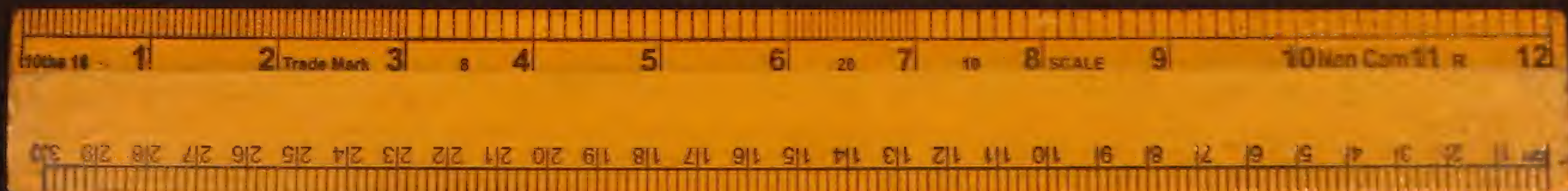

मित्रः पुं वज्रं इति हि ॥
 पकोषः ॥
 मित्रिं क्ली वज्रं इत्यमरीका ॥
 योभरतः विकोडशेषः ॥
 मित्रः पुं वज्रं इति विकोडशेषः ॥
 मित्रः क्ली वज्रं इत्यमरः सत् ॥
 हते पुं इति राजनिर्घटः ॥
 मित्रः पुं नटः इति हेमचंद्रः ॥
 मुग्धवोय व्याकरणं च ॥
 मित्रः पुं क्ली वज्रं इति विकोड ॥
 शेषः उणादिकोषः ॥
 मित्रिपत्नः पुं हस्तप्रमाणको ॥
 ३ नालिकास मित्रिपत्नः इति ॥
 भरतः हस्तप्रमाणकोः इति ॥
 स्वामी नट्यर्णयः सः ॥
 इत्यमरः ॥
 मित्रः वि भेदविशिष्टः भंग इति ॥
 भाषा नट्यर्णयः इति ॥
 भेदितः ॥ इत्यमरः विदारितः ॥
 ४ इति शहरत्नावली संगतः ॥
 अन्यः कुल इति मेदिनी ॥
 तत्तरोगविशेषः तल्लतलं यथा ॥
 शक्तिं कते ७ त्वद्वाग्रविशालैराश ॥
 योहतः यत्किंचित् प्रसवेन हि ॥
 मित्र मित्रभिधीयते आशयः ॥
 कोष्टः तस्यौषधं यथा मित्रे ॥
 मित्रे तथा विदेहतेवास्यगति ॥

सवेत रतयान्नमनः करानि ॥
 यवनो मृशं स्वेदपानपरीषेक ॥
 लेपां स्तत्रोपनाहनं कुर्वीत ॥
 स्वेद वस्त्रिच मारुतत्रौषधैर्मिषक ॥
 त्वद्वादि मित्र गात्रस्य तत्काले पू ॥
 रिता वणाः गांगेरुकी मूलरसैः ॥
 सद्यः स्याद्वन वेदनः कणायमथ ॥
 गः शीताः क्रियाः सर्वे प्रयोज ॥
 येन सद्यो वृणानां समादात प ॥
 स्नात पूर्वोक्त माचरेत् आमा ॥
 शयस्य रुधिर विदग्धाहमनं नः ॥
 तस्मिन् पक्वाशयस्ये त पूज्जीयान् ॥
 सविरेचनं कृष्यो वंशस्वगरेड ॥
 दंष्ट्राश्मभिदाहना हिंश संधव ॥
 संयुक्तः कोष्ठस्य सारयेत्सक यव ॥
 कोल कुलपानां निःस्वेदेन रसे ॥
 नच भुंजीतात्रं यवायुं वा पिबेत् ॥
 संधव संयुतां जातीं निम्ब प ॥
 लोत पत्रकटका रांवी निशा ॥
 शारिया मंजिष्ठाभयतिक्ततम्य ॥
 नक्ताक वीजैः समैः सर्पिसिंह ॥
 मनेन सत्त्ववदना मर्माश्रिताः सा ॥
 विष्णो गंभीराः सरुजा वृणाः स ॥
 गतिकाः सुयानि रोहंति च वृहवै ॥
 योपदेशेन पारम्यर्णयदेशतः ॥
 जानी हते त संसिद्धे तेमद्यं ॥
 मित्र शकं वृष्यैः नात्यादि हते ॥

इति भावप्रकाशः ॥
 मित्रकः पुं बौद्धः यथा मित्रकः ॥
 तपणोक्षीको बौद्धो वैनायिकः ॥
 स्मृतः इति विकोडशेषः ॥
 मित्रगाविका स्त्री कर्कटी इति ॥
 शाहचंद्रिका ॥
 मित्रमित्रात्मा पुं वणकः इति शाह ॥
 चंद्रिका ॥
 मित्रयोजनी स्त्री बाषाणभेदक ॥
 वृत्तः इति भावप्रकाशः ॥
 मित्रार्थकः वि श्रुतः इत्यमरः ॥
 मित्रास्त्री भयं इति हेमचंद्रः ॥
 मित्रिका स्त्री येन पुंजा इति ॥
 राजनिर्घटः ॥
 मित्रः पुं स्नेहजानि विशेषः भील ॥
 इति भाषा यथा माला मित्रः ॥
 किराताश्च सर्वेपि स्नेहजानयः ॥
 इति हेमचंद्रः अपि च राजक ॥
 चर्मवारश्च नटो वरुद एव च ॥
 केवर्त मेद मित्राश्च समेते ॥
 त्यजाः स्मृताः इति शायस्मिन्न ॥
 न स च ब्राह्मणकन्यायां तीव ॥
 रात्तानः यथा पुलिंद मेद ॥
 मित्राश्च पुलो मलस्य भावकः ॥
 ऊंरुकारो ज्ञोवलो वा मृतया ॥
 हस्तिपत्न्या यनेवै नीवरा ॥
 मोताः कन्यायां ब्राह्मणस्य च ॥

इति पण्डितपद्वतिः ॥
 मित्रगवी स्त्री गवयी इति राज ॥
 निर्घटः ॥
 मित्रतरुः पुं लोभः इति राज ॥
 निर्घटः ॥
 मित्री स्त्री लोभः इति राजनिर्घटः ॥
 मिष रुजये सौत्र्यातरय इति ॥
 कविकल्पद्रुमः मिषक भेषजं ॥
 इति उर्गादासः ॥
 मिषकं पुं वैद्यः इत्यमरः ॥
 उनीयमिषमप्या यस्तानौषधिमे ॥
 उक्त यम्य याये रत्नचवित रो ॥
 मिषो ऽर्थे समादत्ते स दंष्ट्र ॥
 श्रौरवद्विषक इति ज्योतिस्त ॥
 ने तस्यास्त्रस्याभोजनं यथा ॥
 मृदात्रे ब्राह्मणे भुक्ता नचारंग ॥
 वतारिणः विकित सकसकुरस्य ॥
 तथा स्त्री मृगजीविनां शौदि ॥
 कात्रः सृत्तिकात्रं भुक्तामासे श्नी ॥
 भवेत् वनी यावकेन तत्र येन ॥
 हयं इति शायस्मिन्न विवेकः ॥
 अपि च पूयविकितसकस्यात्र पुं ॥
 म्भस्यास्तत्र मिद्रियं विष्टा वाडुं ॥
 विकस्यात्रं शास्त्रविक्रयिणे ॥
 इति मानवे ४ अध्यायः ॥
 मिषक पिपा स्त्री गृहीती इति रा ॥
 निर्घटः ॥

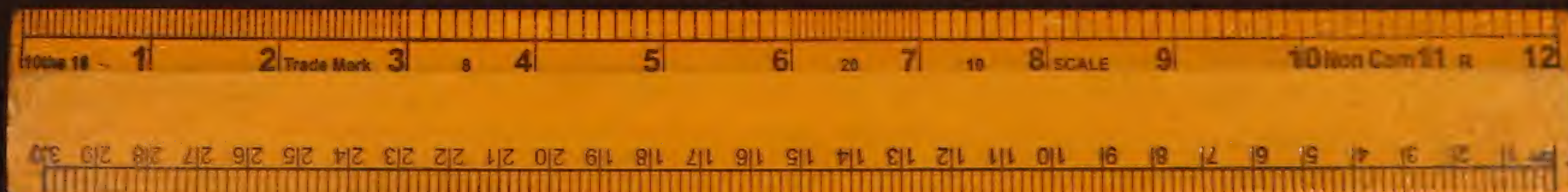

भित्तिनं स्त्री ज्येष्ठं इति विंशतिः ॥
उपोषः ॥
भित्तिभद्रा स्त्री भद्रं इति ॥
राजनिघंटः ॥
भित्तिमाता स्त्री वासका इति ॥
जनिघंटः ॥
भित्तिरा स्त्री दयात्रं इति ॥
अस्त्रपात्रं भित्तिरा भित्तिः ॥
रा भित्तिरा भित्तिः इति ॥
नदीका सारसंदरी ॥
भित्तिरा स्त्री अत्रं इति ॥
भित्तिरा स्त्री दयात्रं इति ॥
सारसंधरी ॥
भित्ति ३ः लाभार्थं लोभोक्तिः ॥
इति कविकल्पद्रुमः ॥ याचनं
लोभादुक्तिः लोभोक्तिः ३ः भि।
लोभे भूमिं वृषात् पंडितः ल
भत इत्यर्थः भित्तिने दाता ॥
धनं भित्तिः याचन इत्यर्थः भि
लोभे दात्रां स्त्री लोभादुक्ती
त्यर्थः भित्तिने जनः क्षिप्रतीत्य
र्थः इति दुर्गादासः ॥
भित्ति स्त्री लाभयाचनं वा ज्ञेया
इति सागा इति व भाषा नम
र्थायः पात्रा २ अर्थना १ अर्थे
४ इत्यमरः आर्थने ५ याचना ६
इति शब्दरावली सेवा भूतिः

इति नानार्थे अमरः भित्तिन
वस्तु इति मेदिनी उपनी
नस्य भित्तिविधिर्यथा भित्तिमा
हत्पिष्टानां गृहेभ्यः प्रयतोः न
हं निवेद्य गृहेः श्रीयाहागन
स्तदुजया भवत पूर्ववद्वेत्ता
मुपवीतो द्विजोत्तमः भवत्यथ
राज्या वैशस्त भवत्तरं ना
तां वा स्वसां वा मातृवं भगिनी
जिनं भित्तेन भित्तां प्रथमं
याचनं नावमानयेत् सजातीय
गृहेष्वेव सार्वर्णीकमेव वा मे
तस्याचरणं प्रोक्तं पतिनादि वि
वर्जितं वेदयत्तेऽहीनानां प्रश
स्तानां सकर्मत्वं वक्ष्यमाणं देहे
तंगृहेभ्यः प्रयतोः नदं गृहोः
कुलेन भित्तेन न जानि कुलवेष्य
अलाभे त्वयमेहानो पूर्व पूर्व
विवर्जयेत् सर्वहारी चोद्गमं
पूर्वोक्तानामसंभवे नियम्य प्रय
तोवाचं दिशोऽनवलोकयन् स
माहृत्य ततश्चैतं यावदर्थममाय
या १३ जीत प्रयतोऽनितं वागपतो
ऽन्यमानसः भित्तेण वक्ष्यति
तं नैकाजारी भवेद्वती भित्तेण
वृत्तिना वृत्तिरुपवास समास्यत
इति कर्मपुराणे उपरिभागे ॥

अध्यायः सार्यं प्रात भिं
ताटनाभावो यथा कारयित्वा
कर्माणि कारुण्यं प्रात्रवेचयेत् सा
यं प्रात एहं दारात् भित्तार्थं
नावचयेत् इति तत्रैव ॥
अध्यायः ॥ सावित्र्या यथा
हंतकार मयात्रं वा भित्तां वा
शक्तिनो द्विजः दयादतिष्ठये ।
नित्यं उद्धेनं परमेश्वरं भि ॥
ता माद्र्ण्यं मात्र मयं नस्मा
चवर्णं पुष्कलं हंतकारं ततश्च
तर्णं मुच्यते गोरोहमात्रं का
लं वै प्रतीते दतिष्ठिः स्वयं अ
भ्यागत्य यथाशक्ति पूजयेदति
थियथा भित्तां वै भित्तिवै
दद्यादिधिवद्वक्ष्यमाणे दद्याद
त्रं यथा शक्ति तर्हि भित्तिभवे
र्जितः सर्वेषामप्यलाभे त अत्र
गोभ्यो निवेदयेत् इति तत्रैव ।
१० अध्यायः ॥
भित्ताकः पुं भित्तकः इति सि
हंतकौमुदी ॥
भित्ताकी स्त्री भित्तकी इति श्रु
वोधव्याकरणं ॥
भित्ताचरः पुं स्त्री भित्तकः इति
सिंहंतकौमुदी ॥
भित्तावनं स्त्री भित्तार्थगमनं यथा

अर्थे दानववैरिण्यं गिरिजयाप्य ॥
हं हारयाहंतं देवेभ्यं जगती ॥
नले स्मरहगभावः समुन्मीलति ॥
गंगा वारिधि मंत्रं शशिकला ना
गाधिपः त्मातले सर्वतत्त्वमपीष
रत्नमगमत्ता मां च भित्तावनं ॥
इत्युद्धतः ॥
भित्ताशितं स्त्री पैश्वर्यं इति ॥
हारावली ॥
भित्ताशी वि भित्तकः इत्युणादि
कोषः यथा भित्ताशी विचरे ॥
ज्ञानं वक्ष्ये यदि नजीवति इति
प्रायश्चित्तविवेकः ॥
भित्तिः पुं वक्ष्यमाणं यथाभवत्त
यांतर्गतचतुर्थोऽमी आश्रयः ॥
५ यं धर्मिणे धर्मपरम् ॥ इति
भरतः नतर्प्यायः परिजाट ॥
१ अकर्मदी ३ पाशशरी ४ संधी ५
इत्यमरः परिजातकः ६ परा ॥
शरी ७ वृजकः ८ इति शब्दराव
ली तस्य धर्मो यथा ॥ भित्ति।
धर्मं प्रवक्ष्यामि नत्रिवोद्यत सत्र
माः वनाहुहाहा हवेहि सर्व
वेदसदस्तितां प्राजापत्यां न
देते त अग्रिमोऽप्यवात्मनि सर्व
भूतहितः शान्तं सिद्धं सकलं
तः सर्वेषामं परिश्रमं भित्ताशी

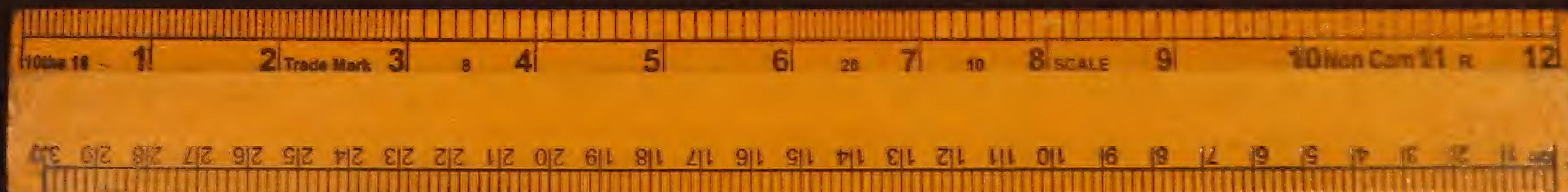

शम माशयेत् यममत्र खेदे ॥
 त्वं सायक्रे नाति ललितः ॥
 रहिते भित्तके श्रीमे यात्रा मात्र
 मलोत्पः भवेत् परमहंसो वा
 एकदंती यमादि कृत सिद्धयोग
 स्पज्जन् देह ममृतव मिहाश्रुणात्
 योगमभ्यस्यसितभुक् परा सिद्धि
 मवाश्रुणात् दातातिष्ठिप्रियो ॥
 तानी गृही आदेः पि मुच्यते ।
 इतिगुरुदे ॥२॥ ग्रन्थायः ॥
 अपिच चतुर्थ आश्रमो भित्तोः
 प्राच्यते योमनीषिभिः तस्य स
 रूपं गदतो ममप्राप्तं नृणाहंसि ।
 प्रवृद्धकलत्रेण त्यक्तस्वहो नरा ।
 थिय चतुर्थ माश्रम स्थानं गच्छेत्
 ईतमस्तः त्रैवर्णिकां स्पज्जेत् ।
 सर्वानारंभानवनीयते मित्रादिषु ।
 समोमैत्रः समस्तेष्वेव जंतुषु नरा
 पुज्जोत्तादीनां ब्रह्मणः कर्मभिः ।
 कवित युक्तः कुर्वीत नरोहंसर्वे
 संगंश्च वर्जयेत् एकराजस्थिति ।
 श्रीमे पंचरात्र स्थितिः पुरे तथा
 तिष्ठेद्यथा प्रीति हेयो वा नास्या ।
 जायते प्राण यात्र निमित्तं च
 गारे मुक्तवर्जने काले प्रशंत
 वर्णानां भित्तार्थं पर्यट्टेह्नुहाव
 कामः कोथसुखा दर्पमोहेलाभा

दृग्भये तांस्तु रोमान् परित्य
 ज्य परित्रासिर्मनोभवेत् अभयं ।
 सर्वं सत्त्वो दत्ताय शरते मुनिः
 न तस्य सर्वभूतेभ्यो भयं नृत्य ।
 घनेकवित्तं कृत्वाप्रियोत्वं स्वश
 रीर संस्यं शारीर मप्रिवसत्वे नु
 होति विप्रस्त भैलोपगते हे
 विभि स्मिताप्रिना स वनतिसलो
 कान मोलाश्रमं यश्चरते य
 चोक्तं अविः सुसंकल्पित बुद्धि
 मुक्तिः अतिथनं ज्योतिरिव प्रणा
 तं स वृत्तलोकं अयति हिजातिः
 ॥ इति विसुप्राणे ३ अंशे १
 ग्रन्थायः बुद्धिभदः ॥ इति
 जराथः आवर्णीत्ययः इति
 राजनिर्वैठः कोकिलातः इति
 भावप्रकाशः ॥
 भित्तकः ७ स्त्री भित्तोपजीवी
 तत्पर्यायः मार्गणः २ याचकः ३
 वनीयकः ४ याचकः ५ इतिज
 लायरः अर्थी ६ इत्यमरः ॥
 भित्तसंवादी स्त्री वीवरं इति
 हेमचंद्रः ॥
 भी नि लि भीत्यां इतिकवि ।
 कस्यडुमः नि भीतोः स्ति नि
 विभेति इतिङगीदासः ॥
 भी गति मृत्पांच इतिकविकस

डुमः गभीनाति मिभिनाति
 भीनः भीनिः गिनेव आदित
 सिद्धो ग ग्रहणं धादितविकल्पा
 र्चवकारात् भीत्यांच इतिङ् ।
 गीतासः ॥
 भीः स्त्री मयंडत्यमरः ॥
 भीनं स्त्री मयं मयपुक्ते वि
 इतिमेदिनी ।
 भीतिः स्त्रीभयं इत्यमरः कंयः
 इतिविश्वः ॥
 भीमं वि भयहेतुः तत्पर्यायः
 भैरवं २ दारुणं ३ भीषणं ४
 भीष्मं ५ चोरं ६ भयानकं ७ भयंक
 रं ८ प्रतिभयं ९ इत्यमरः ।
 भीमः पुं भयानकरसः यथा भ
 यानको भयस्याधिभावः काला
 धिदैवतः स्त्री नीच प्रकृतिः क
 लोमतस्तत्र विपारदेः इत्यमरी
 कायां भरतः शिवः मध्य
 मपांडवः शूलवेतसः इतिमे
 दिनी महादेवस्याष्टमूर्त्यैवर्गना
 काशमूर्ति यथाभीमायशाका
 शमूर्त्येनमः इतितिष्ठादिनेव
 शिवपूजाप्रयोगः ॥
 भीमनादः पुं सिंहः इतिशब्द
 वंडिका ॥
 भीमरायः पुं नामसमनुवंशजाता

सखिशेषः सच कर्मरूपिणा ह
 रिणाहतः यथा हरिणाकर्मरु
 पेण हतो भीमरायो भ्रूः
 इतिगुरुदे गयामात्रे ८६
 ग्रन्थायः ॥
 भीमरायी स्त्री जनानामवस्थावि
 शेषः यथा सप्त सप्ततिकेवेषसममे
 मासि सप्तमी रात्रि भीमरायी
 नाम नराणां इतिक्त्वा इति
 शब्दमाला अपिच सप्त सप्तति
 वर्षाणां सप्तमे मासि सप्तमी रा
 त्रि भीमरायीनाम नराणां मतिउ
 स्तरा नामनीत्यनरो योः सौ
 दिनानि यानि जीवति कृतभि
 स्तानि तस्यानिसवर्णशतदति
 त्तोः गतिः प्रदत्तिरानं विसोर्जस्य
 नेमंचभावरां ध्यानं निदासथा
 चात्रं भीमरायाः फलकृतिः इति
 वेद्यकं नदीभेदः यथा
 मलापहा भीमरायीच वट्टगा प
 ष्या च कृसा जलसाम्यगागुतोः
 इतिराजनिर्वैठः ॥
 भीमविक्रान्तः पुं सिंहः इति
 विकोडशेषः भयानकविक्रम
 वि शिष्टेवि ॥
 भीमशासनः पुं यमः इतिशब्द
 रत्नावली ॥

भीमसेनः ॐ मध्यामपांडवः स त
कुंतीगर्भे पवनाज्ञातः नत् प
र्षावः भीमः वेरयेणः १ हुका
दाः ५ वक्रजित् ५ कीवक्रजित्
किमीरजित् ० नरासंयजित् १
दिदिमजित् १ कटवक्राः १ नाग
वलः ॥ गुणाकारः इतिशहरत्वा
वली तस्यनम विवाणं यथा।
धार्मिक सं सते लब्धा पांडुलां
पुनरुच्यते शङ्कः ताव वलं
ज्येष्ठं वलमेष्टं सते दृष्टा तत
सुयोक्ता भर्तातवायुमेवाजहाव
सा तस्याजसे महाबाहू भीमो
भीमपराक्रमः तमप्यति वलं
ज्येष्ठं वायुववाशरीरिणी सर्वे
षां वलिनो ज्येष्ठो ज्योतिः ५ मि
ति भारत इदमत्युद्धतं चासी
ज्ञातमात्रे हुकोदेर यदंकात्।
पतितो मातः शिलांगात्रैरवृणो
यत् कुंतीयात्र भयोद्विग्रासद
सोऽप्यनिताकिल नात्रुप्यत तं
सममुत्संगे स्वेवकोदरं वज्र
संहननः सोऽथक्रमागे न्यपत।
द्विग्रे यतता तेन शतथाशिला
गात्रे विवृण्णिता महाभारते।
आदिपर्वणि पांडवोत् पति
नामाध्यायः कर्पूरभेदः ॥

यथा योतासो भीमसेन सत्त्वं ॥
शितकरः शंकरावासंततः पां
शुः पित्रोः ५ ज्ञसास्तरुहिमपुना
वालका नृदिकाव पञ्चादस्या स्त
या सत्त्वं सदिमः शीतलः ५
विकाया कर्पूरेति भेदा गुणा
रस महसा वैसट्टणेषु दृष्टाः
इतिगननिर्वटः ॥
भीमहासे जी इंदुलं उदिरसता
इतिमाया इतिशहरत्वावली ॥
ग्रीष्महासमपिपाटः ५
भीमा स्त्री उर्गा इतिशहरत्वाव
लीगवनात्वा गंधद्वयं इतिशह
वंदिका कशा इतिशहमाला
भीमादेवी स्त्री उर्गा यथा पुनश्चा
हं यदाभीमं उपेक्षता हिमाचले
रत्नांसि सपिष्ठाभिमुनीनां वाण
कारणात् तदा मां मुनयः सर्वे
स्तोषंता नमस्तुतेयः भीमादेवी
निविष्टानं तन्मेनाम भविष्यति
॥ इति मांकेडेय पुराणे देवी
माहात्म्यं
भीमैकादशी स्त्री भेमीसावमा
व शुक्लैकादशी भीमादशीनेन
ल्याताव यथा मत्पुत्राव पुरा
रघोत्तरकसे परिप्रेक्षा महात्मना
चंद्रस्यो महादेवः पिताकीश्वरः ॥

स्वयं ब्रह्मोवाच कथं मागेय।
मैश्वर्यं मनंत ममेष्टस्य सत्त्वं न
परादेव भवेज्ज्योतिः ५ यवान्णां।
किमन्तातमयोदेवत्वत् प्रसादा।
दयोत्तज स्वत्यकेनापि तपसाम
हृत्फल मिहोच्यते मत्स्य उ
वाच इति दृष्टः स विश्वात्मा ब्रह्मण
लोकभावनः उमापतिरुवाचें।
मनसः प्रीतिकारकं ईश्वरउवाच
यस्यादयंतगतं कल्यात् योविं
शतिमो यदा वागहो भविताक
ल्पस्तस्य मन्वंते शुभे वैवस्वता
त्योसंजातेसममे समलोकधकृदा
परात्वे पुगं तस्मिन् समविशति
मेतदा तस्यांते समदानीलो।
वासदेवो जनार्दनः भारवतर।
तापीय विधा विस्मभंविष्मतिहे
पायनो मुनि सत्त्वद्वैतियोपेय
केशवः कंसादि दपमयनः केश
वः शोकनाशनः पुरी हारवती।
मा नांसायनं या कुंशस्थलीदिवा
नुभावसंयुक्तामधिवासाय शां।
विदा गिताः तदा ममात्तया ब्रह्मकृति
नगत्यनेः तस्यांकरासीनः।
सभाया ममित्त्युतिः भार्याभि
हृषिभिः सार्द्धं भूभृद्भिर्भूदिति
तोः कुरुमि देवगोप्यै रभितः

कैटभादेनः प्रहृत्तास पुराणीषु।
धर्मसंवेयिनीउच कथास भीमसे।
नेन परीष्टः प्रतापवान् तया
दृष्टस्य धर्मस्य रहस्यसास्य भेदा
हृत भविता स तदा ब्रह्मन कर्त्री
चैव हुकोदाः प्रवर्तकाः स्यधर्म।
स पांडुसुत महावलः यस्य नी
लो हुकोनाम नदरे हव्यवाहनः
मया दत्तः धर्मात्मा तेन चासौ।
हुकोदाः अतीवात्रादशीलस्यना
गापुतवलोमहान् भविष्यत्पुत्रः
सात्तात कंदर्पश्च उदिमात्र या
र्मिकस्याप्यशक्तस्यतीव्राग्निताउपो
षणे इमं व्रत मशेषाणं व्रताना
मयिकं यतः कथयिष्यतिविष्वा
त्मा वासदेवो नमद्भुतः अशेषय
त फलेशेषाच विनाशनं अ
शेष उहृ शमन मशेष स्रपूजन
पवित्राणां परित्रं व मंगलानां वम
ऊलं भविष्यं भविष्याणां पुरा।
णानां पुरातनं वासदेवउवाच ॥
यद्यहमी चतुर्दशं द्वादशीषु यथा
रत यन्मेषुपि दिनैरेषु नशक्त
स्त्व मपोषितं ततः पुण्यामिमां
भीमतिथिं याप प्रणमिनी उ
पोष विधिनानेन गच्छेद्विनाः प
रं पदं केशवासस्यदशमी यदा

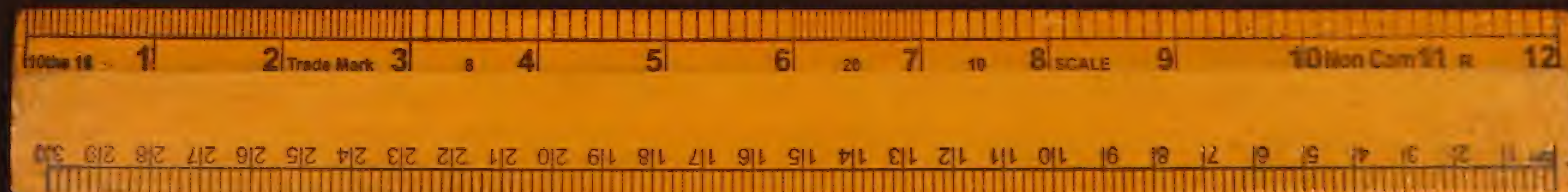

शुक्राभवेत्तदा हनेनाभ्यंजनं कृत्वा
नितैः स्नानं समाचरेत् तथैव
विष्णुमर्चनमोनारायणाय व
स्नायणदोसंपूज्य शिरः सर्वात्म
नेति व वेकं दायेति वेकं सरः
शीवस्तथारिणो शंखिने चक्रिणो
नहद्भुदिने वरदाय वे सर्वे नारा
यणस्यैवं संपूज्या वाहवः क्रमात्
दामोदगयेत्युदरं मेढं पंचशरा
यैव ऊरुसौभाग्यनाथाय जातुनी
भुतधारिणो नमोनीलाय वैजये
पादौ विष्णुसूत्रे पुनः नमोदेवो
नमः पुनः नमो लक्ष्मणे नमः श्रिये
नमः पुनः नमो लक्ष्मणे हृष्टे
तथा श्रिये नमो विहंगनाथाय
अयवेगाय पक्षिणे विषप्रमाधि
नेनितं गरुडं चाभिपूजयेत् एवं
संपूज्य गोविंदं मुमापतिं विनाय
को गयै श्रीलक्ष्मणभूषे भूले
नीना विधेस्तथा गयेन ययसा
सिद्धो कृशग मथ वाग्यतः सर्पि
वासह भुक्ताव गत्वा शतपदेव
यः यथोपदेत यवनमथवात्मारि
रं वयः गृहीत्वा पावयेदंता नाचंतः
प्रागुदं मुखः जुयात्सा यंतं नीहृत्वा
संघामस्तमितेरेवो नमो नारायणाय
तिवामदं शरणं गतः यकादरणं

निराहारः समभ्यर्च्य केशवं । रा
त्रिं च सकलां स्थिता स्नानं वपयसा
पिच सर्पिणा विष्णुदहनं कृत्वा वा
त्स्या पुंगवैः सहैव पुंडरीकात्त
हादरणं तीरभोजनं करिष्या
मि यतोत्साहं निर्विघ्नेनास्तनम
एवमुक्त्वा सपेद्रमावितिहासकथां
पुनः । अत्राप्रभाते संजाते ।
नदी गत्वा विष्णुपते स्नानं कृत्वा
मृदा नहतं पाण्डुराभिवर्जयेत्
उपास्य संघ्यां विधिवत् कृत्वा च
पितृ तर्पणं प्रणम्य च हवीकेश
ममलं चाप्यनीश्वरं गृह्य पुनः
तोभक्त्वा मंडपं कारयेद्वयः द
शहस्त मण्यसौवाकारकुर्यादि
शंपते चतुर्हस्तं शुभो कुर्या
देदी मरिचिसुदन चतुर्हस्तप्रभा
तं च विन्यसेत्तत्र तोरणं आरोप्य
कलसं तत्र दिक्पालान् पूजयेत्ततः
मास मात्रेण संपूर्णमथः कृत्वा नि
वेष्टितः तस्य भागं च शिरसा
धारयेत् सकलानि शांथारामि
भूरिभिर्भूरिफलं वेदविदो विदुः
यस्मात्तस्मात् कुरुग्रहभारार्थः
स्वशक्तिः तथैव विष्णोः शिरसि
तीरधारा प्रणतयेत् अविमा
उक्तं च कृतानत्र विमेवले ॥

योनिरुजं च नं कृत्वा वात्सल्यैव
सर्पिंसी तिलांश्च विष्णुदेवतैः ।
मंत्रै रेकापि वनदा कृत्वा व वै
स्ववं सम्यक् चरुंगोतीरसं पुनं
निष्ठावाहं प्रमाणं वैयर्थ्याज्या
स्पष्टतयेत् नलं कुंभवान् महावी
रस्यापि वा त्रयोदश भूते नीना
विधे शुक्लात् सिनवस्त्रे रलेकता
पुतानोदुखरैः पात्रे पंचरत्न स
मन्वितान् चतुर्भिर्वैकुण्ठैर्मस्तत्र
कार्यं उदं मुखैः रुद्रजाय अत्र
भिस्त्रयजुर्वेद परायणैः वैसवा ।
निच सामानि चतुरः सामवेदिनः
अरिष्ट वदं सद्दितायमितः परि
पादेयेत् एवं हादशताविष्णु
वस्त्र मात्पानुलेयनैः पूजयेदंग
लीयेश्च कटकैर्हैम सूत्रकैः वा
स्रोमिः शयनीयेश्च विज्ञैर्है वि
वर्जितः एवं तपानिवासा वै
गीतमंगलनिस्त्रनैः उपायायस्य
च पुनर्दिगलं सर्वमेवतु ततः
प्रभाते विमले समुत्थात्रयोदश ।
गावै दद्यात् कुरुग्रह सौवर्ण
मुखसंपुताः पयस्विनीः पीनवत्
कांस्परोदनं संपुताः शैव्यपु ।
राः मवस्ता चंदनेनाभिधे चिताः
तांस्तुनेषांततो भक्त्वा भक्त ।

भोज्येन तर्पितान् कृत्वा वात्स
लान् सर्वानत्रै नीना विधे स्तथा
भुक्ता वात्सल्यं लवणमात्मानाववि
सर्जयेत् अत्रगम्य पदान् यद्ये पुत्र
भार्या समन्वितः प्रीयतामत्र दे
वेशः केशवः केशनाशनः शिवः
सहृदये विष्णुर्विलोक्ताहृदये शिवः
यथांतरं न पश्यामि तथा ममस्ति
चायुषः एव मुञ्चायता न कुभान्
गांश्च वराय नानि च वासी सिचै
व सर्वेषां गृहाणि प्रापयेद्वयः अ
भावे वदुःशयानामेकामपि ससं
कृतां शय्यां दद्याद्गुरौ भीम
सर्वोपस्तरं संपुता इतिहासः ।
पराणानि वाचयित्वातिवाहवेत् ।
तदिनं नरशाहं ल य इच्छेदिपुतां
श्रियं नस्मात् सत्त्वमालेय भीम
सेन विमत्तरः कुरुवतमिदं स
म्यक् स्नेहाघटाक्यमीति वया
कृतमिदं वीरव्रजामाखं भविष्यति
साभीमहादशी सेवा सर्वपाप
हरा शुभा यावत्कल्याणिनीनाम
पुनः कलेशु पश्यते । त्वमादिः
कर्ता भवसौकरः स्मिन्वसेमहा
वीरवप्रधान यस्याः स्मरणकीर्तनं
मय्येष विमहापसिदशायिष्यः ।
स्यात् दृष्ट्वा च या मस्तरसा मपीशा

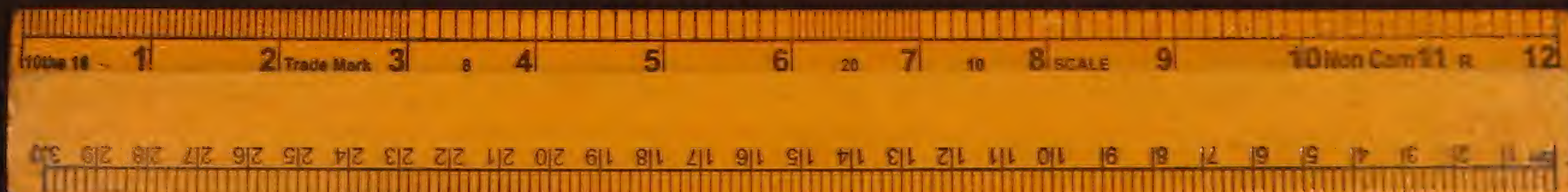

वेषणा कृता मय भवन्तेषु आ
भीरुकेति ऊतदलेन सेवार्थी
संप्रतिनाकहे नानापि सावे
शुक्रलोडवापि प्रलोम कया ५
रुहन्तपत्नी तत्रापि तस्याः परि
वारिकेयं मम पिणसंप्रतिनस्य ।
भामा स्नातः पुरा मंडलमेष न
हन्तेजोमयं देवशीरमाय अ
स्यांबकल्याणतिथोविस्वान् सह
स थोरण सहस्र राशिः इदमेव
कृतं महेन्द्रमुखी वंसमिष्वेवपु
सगरदिभिश्च फलमत्र शक्यते ।
भिवक्त्रं यदि जिज्ञा पुनकोट्ये
मुतेस्यः कविकल्पस्य विद्वत्प्राप्तम
नेता मिति कथयिष्यति यादेवेन्द्र
सुतः अपि नरकगतान्पितृन् शै
वानल मुहूर्तमिहैव यः करोति
य इमं मनसं शृणोति चाति भू
तोः तिष्ठिमिह सकलार्थभागे
कल्याणिनी नाम पुरावभूवया ।
हादशीमाचरिने भिष्यत्सा पां
दुपुत्रेण कृता भविष्यत्पुनतपुण्य
नचभीम पूर्वा इति मत्स्यपुराणे
भविष्यद्भूतोद्देशे भीमहादशीना
म ६५ अध्यायः ॥
॥ ॥ ॥ ॥

भीरुः वि भयशीलः तस्यर्णयः
वस्तुः १ भीरुकः १ भीलुकः ५
इत्यमरः भीलः ५ इतिशब्दः ।
रत्नावली
भीरुः स्त्री भयशीलास्त्री भयपुरु
तिका इत्यमरभरतौ शतव ॥
री इतिथारणिः यमरश्च कण्ठः ।
कारी इतिशब्दवदिका शत
पादिका इतिशब्दरत्नावली अजा
ज्याया स्त्री इतिराजनिर्वटः ।
भीरुः पुं शृगालः इतिशब्दमाला
व्याजः इतिराजनिर्वटः इतः ॥
भेदः इतिरत्नमाला अर्यगुणाः ॥
स्रष्टृकारिते स्वाहते अविदा ॥
हितं गुरुत्वं इतिराजवल्लभः ॥
भीरुकं स्त्री वने इतिशब्दरत्नावली
इत्यभेदः भोररी ॥ इति
दिदीभाषा अर्यगुणाः वात
योः स्रष्टृतोवदन्तेवल्लभः ॥ यो
रुको भीरुकस्तथा ॥ इति
भावप्रकाशः ॥
भीरुकः वि भयपुरुः इत्यमरः ॥
कातरः इति संतिमसारोणादि ।
हतिः ॥ ॥
भीरुपत्नी स्त्री शतमूली इत्यमरः
॥ ॥ ॥ ॥

भीरुहृदयः पुं शृगः इतिनटा ।
अरः ॥
भीरुः स्त्री भयशीलानारी इत्य
मरीकायां भरतः ।
भीलभूषण स्त्री गुंजा इतिराज
निर्वटः ॥
भीलः वि भीरुः भयशीलः इति
शब्दरत्नावली ॥
भीलुकः वि भीरुः इत्यमरः ॥
भलुकः इतिशब्दरत्नावली ॥
भीषणः पुं भयानकरसः इत्य
ऊदरुकः कपोतः हितालः ।
इतिराजनिर्वटः शिवः इति
शब्दरत्नावली शसकी इति ।
मेदिनी
भीषणः वि गाढः दारुणः इति
मेदिनी ॥
भीष्मः वि भयानकं इत्यमरः ।
भीष्मः पुं भयानकरसः इत्यमर
टीकायां भरतः शिवः ॥ रात्त
सः इति हेमचंद्रः गंगेयः ॥
सच सांतव राजवक्रवर्तिनो गंगा
भार्यायां जातः स परमधर्मात्मा ।
महावीरः येन पितृ रीसकया ।
विवाहार्थं पितृराजं यत्नं यः
सस्यविवाहं तत्का कुहरेताना ।
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तः इतिष्ठीभागवते तस्योत्त
पतिर्यथा यथा नाममृज्जातेषु
त्रेपदसतीष्विव उवाच राज्ञः त्वा
ज्ञः परीक्षन् सन्मात्मनः मावयी
कामिकेसासिक्किन्दसिसतानि
ति पुत्रसिमहत् पापं संपाप्ते
सगरिते स्ववाच पुत्रकामेनते
हेमिपुत्रं पुत्रवती वरा नीत्रस्त
ममवासोः यं यथासमयः कृतः
विता देवकार्यार्थमिदं यं मूषि
ताहं तयासह यथैवे वसवो ।
देवामहाभाग महोजसः वशि
ष्ठपापदोषेणमात्रवत्समुपागताः
तेषां जनयितानां यत्नहेतु भुवि
विद्यते महिषामानुषीयात्री लो
केनासिकराचन तेषां वजननी
हेतोर्मानुषसमुपागता जनयिता
वसुन्धे नितालाकास्त्रयात्तयाः
देवानो समयस्त्वेष वसुनां संश्रुते
मया जावं नाते योत्तयिष्ये न
मनो मातुषादिति तत्रेणाया ।
दिनिमुक्ता आपवस्य महामनः
स्वस्तितेः स्तगम्यमामि पुत्रं पादि
महाव्रतं एष यथाय वासो मे
वसुनां सविद्योक्तः तत्त्वसत्तं
विजानीहि गंगारेतमिमे सतं ।
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इत्यादिपर्वणि भीष्मोत्तिनाम।
१० प्रथाय।
भीष्मजननी स्त्री गंगा इतिरा
ननिर्वैतः।
भीष्मपंचकं क्री कार्त्तिकपुत्र
तीयेकादशीदि पूर्णिमांतपंच।
तिथिकर्तव्यव्रतविशेषः यथा श्री
नारदउवाच भगवन्मयापाकं।
भीष्मस्यचरितंमदत्त माहात्म्यं
श्रोतुमिच्छामि तस्मै कथय प्र
भो कथंत्तानेव किरानं को
विधिः कस्यपूजनं किंफलंकेन
वाकारि तस्मैकथयविस्तरात्।
ब्रह्मवाच नदीक्षपंचकस्येदं।
माहात्म्यं विधिपूर्वकं वस्वामि
फलसंयुक्तं येनेदं वक्तुं पुरा।
अथोभ्या नगरीयाव कलिकल्
पनाशिनी बेसवी सर्गारम्भावक
लिकल्मष नाशिनी हस्तस्यरथ
पस्याख्या विसृज्यप्रतिष्ठिता त
स्यामासीन्नारवः सूर्यशोद्धवो।
पुनः अतिथिर्नाम देवर्षे भर्मा
स्या नैकयत्तकृत तेनरत्ने पुरा।
राज्ञाकृतं यत्तमवृत्तमं भार्य
या चंद्रभाविन्यासाहं भीष्मस्य
पंचकं विकीर्णं परिपश्यन् व
शिष्टं नद्विधिंदिनं वशिष्टः।

उवाच शृणु राजश्रवस्वामि व्रतं
सौभाग्यदायकं रहस्यं भीष्म
पंचकात्वं विसृज्यप्रदायकं का
र्त्तिकेमासिराजेंद्र प्रारभ्ये का द
शीतिथिं यावत् पंचदशी रम्या
भविष्येदं पूर्णिमा पंचभीष्ममि
तिख्यातं तिथयः पुण्यदाः स्मृताः
प्रातः काले समुत्थाय शौचं कृत्वा
यथाविधि स्नात्वा सभार्यः पुरुषो
नयातौ विमले जले तर्पयेद्दी
क्षवर्माणां कुरुवंशपितामहे पि
तृभिस्तिलयुक्तैश्च जलोज्ज्वलिभि
रुद्धनैः वैष्णवपुष्पगोशय संस्कृ
ति प्रवराय च तिलजो योजलिः।
तस्मै प्रयच्छेद्दीक्षवर्माणे सतर्प
कौरवश्रेष्ठं कृष्णदाचमं ततः।
अर्घ्ययिवा विधानेन चंदनादिभि
राहृतः अर्घ्यदद्याद्यत्नात्माव मेवे
रानेन भूयते वसुनामवतागय
शान्तनोरामजायव अर्घ्येदराभि
भीष्माय शान्तमश्वत्थचारितो रम्यं
समापयेदत्तं स भीष्मपंचविधिनः
नियमेनोपवासेन पंचगव्येन वा
पुनः पयोमूलफलादौ हृद्यै।
नीना विधेरपि नरो वायदिव।
नामी मुक्तपापो दिवे व्रजेत्॥
भुंक्ते सविपुलमात्र भोगकार्त्तिक

नयाजहियः अतोऽशक्नोनेयत।
पंच भीष्माख्यं हरिपूर्णिने प्र
वैतद्विस्मभक्ते सौ भक्त्यावचल
यासह दंपतीचयथाभीष्मलहा
तो तमहाफलं सत्यायासेन वि
प्रेक्ष्यते ताभ्यां हि ततः पुरा
प्राप्ते राज्ञमहीमेहा समुद्रवला
यास्तितां प्रभुज्यप्रवृत्तकामान्
व्रतकामौ यथा मुने दिव्यास्वाभा
लोत्तौ दिव्य मात्मानुलेपितौ।
दिव्यदेहं विधानेन सर्वकिंमे
विनो अमरोगीतचयेन स्तुतौ।
देवमहर्षिभिः संशामो विसृ लो
कव भीष्मपंचव्रतान्मुने ब्रह्मवाच
इत्येतत्कथितं ब्रह्म माहात्म्यं।
कार्त्तिकेद्वयं भीष्मपंचक माहा
त्म्यं सेतिहासं पुरातरं तत
सर्वं कुरुविषेन्द्रयदिते भक्तिः।
चुते निश्चलः कायमनसावचसा
समनीभव शृण्वेतिमर्मास्य पदे
नियेवै भूत्वेदमप्ये भगवदुक्तान्
नेमतिं च लब्ध्वा भगवत्प्रेषतः क
था मुपेन्द्रस्य पुरं प्रयांति कलि
मत मपहत्य प्राणिनो देव देवं
सभगसकल भोगान् भोजयित्वा
चयांति हरिपुत्र ममोपै गीतवा
पैर्विशाले विहितमकल हृत्या।

लोचयेनेहरिये एतत् कार्त्तिक
माहात्म्यं भक्त्यायः शृणुयात्रः स
र्वपापविनिर्मुक्तः सकलैर्लभते।
रति इति यामोत्राखंडेका वि
कमाहात्म्ये १३३ प्रथायः ॥
अपि च सदाहो व्रते श्रेष्ठं ततः
स्यादतिपापने वातमीस्य तत
स्तस्मात् कार्त्तिके भीष्मपंचकं।
ततः श्रेष्ठः तमे मुक्त्येकादश्या
माचरेत् स्नायात्रिकाले पित्रादी
न्यवापैरर्घ्येद्दीप्तिं यजेन्मौनीह।
तापैस्तपंचगव्येन वाग्भिः स्वा
ययित्वा च कर्षसुत्वैश्चैवावलेप
येत् वृताक्त गुणलोभं हिजः
पंचदिने दहेत् नैवेद्यं यः
मात्रं त जपेदष्टोत्रं शतं ३०।
मनोवासेदेवाय हृतवीहि तिलो
दकं षडक्षरेण संवेत्ता साहोनेन
त होमहेत प्रथमे अग्नि हरेः
पादोयजेत् पद्मेर्द्वितीयके वि
त्त्वयेर्जातुदंशानामिभुंगेणावा।
पो संयो विलेजेत्वाभिष्य पंच
मे अग्नि शिरोध्वयेत् मालत्याभः।
मिश्रायी स्याद्दोमयं प्राशयेत् क
मात् गोमूत्रतीर दधिव पंचमे।
पेवगव्यकं नक्तं कृष्णात् पंचद
श्यां प्रतीत्याहुक्तिमुक्तिभाक ॥

इतिगारुडे भीष्मपंचादि वने
नाम १२२ अध्यायः ॥
भीष्मं स्त्री हिमालयोत्तरेण
तच्छ्रवणप्रसादिविशेषः तस्मात्
यस्यादि यथा सूतउवाच हि म
वसुन्तरेण वीर्यं पतितं स
रहिष स्तस्य संशयः सुत्रमाना
माकरां भीष्मस्तानां सुक्ता
शालाज निभाः शोनाक सत्रि
भाः प्रभावंतः प्रभवन्ति तत्तत्त
गावश्च निभाभीष्मपाशाणां हि
मादिप्रतिवहं सुदमयिष्यदयाविधि
त्रेयः भीष्ममतिं पीवादिषु सपरं
सर्वदा लभते गुणयुक्तस्य तस्यै
वधारणानुविपंगव विधाणि ता
निनश्यन्ति सर्वतोपेव महीतले ।
विषमना दार्धतेये तमाप्यनिवा
सिनः समीपेषु द्वीपिष्ठकश ।
रभ ऊज्वर सिंद्याबादयो हि
स्याः तस्योत्कवलित कृतिनो
भवन्ति मयं नचापि समुपस्थिते ।
भीष्ममणि गुणयुक्तः सम्पदसंश
मंगलि वितयः पितृतर्पणे पितृ
णां तृप्ति वंद्वापि कीमवति शा
म्यसुदुतायपिसर्पाउजाखुष्टि
कविषाणि सलिलादिवैरितस्तर
भयानिभीमानि नश्यन्ति सैवल

बलाहकामं परुषं पीतप्रने प्र
भाहीनं मलिनं घृतिं विवर्णा ।
हगतं परिवर्जयेत्प्राज्ञः मूलं
प्रकल्पमेवां विषयवै देशका
लविज्ञानात् हो भूतानां वज्र
किंचित्त्रिकट प्रस्तानां इतिगा
रुडे भीष्मस्तं परीता नाम २२
अध्यायः ॥
भीष्मस्तः स्त्री गंगा इत्यमरः
भीष्माष्टमी स्त्री मावसुक्ताष्टमी
तत्रभीष्मस्तप्राणारिकं कर्त्तव्यं
या भविष्योत्तरे सुक्ताष्टम्यां तमा
वस्पदं भीष्माय योजनं संवत्
सरहन्तं यायं नत्तणादेवनश्य ।
ति यवत् एतास्मृतिः अष्ट
म्यां तस्मिन्पते भीष्माय तति ।
लोदकं अत्रैव विधिवद्दुः स
र्वं वर्णा हिजातयः सर्वे वर्णा इ
त्युपासनात् ब्राह्मणश्चर्या रय
धिकाः हिजातय इति संवेधने
स्मृतिरन्ताकरे विस्मयमोत्रे ॥
मथाह व्यापिनी प्राप्ता आह
भीष्माष्टमी तिथिः तानेव तर्पणे
दाने प्राप्ता सूर्योदयीपरा यदा
कदाचित् ऊर्भांशं गतासूर्याद
यीपरा पूर्वस्या मेव कर्त्तव्यं त
र्पणं आह मेव च यदेकस्मिन्

भवेन्मासि कराचिन्माकरी दयं
भीष्माष्टमी दयंवापि तदाश्ला
परातिथिः ब्राह्मणस्तस्यवर्णा
यः करोत्योद्देहिकं तदार्ता ।
तमसौयाति इहलोके परत्र च ।
इतिमरीविचचनेत् भीष्माष्टमेत
रयो नथाचस्मृतिः ब्राह्मणाया
स्तयेवर्णा दयुभीष्माय नोजनं ।
संवत्सर कृते गुणं नत्तणादेव
नश्यति प्रसवर्णाजलदाननिषे
वस्तप्रकारा बलादपि प्राजादि
विषय इतिचीदंतः तर्पणमेवस्तवे
यात्रय गोत्राय साकृति प्रवराय
च उपजाय ददात्येतत्सलिलं ।
भीष्म वर्मणे भीष्मः प्रांत नवा
वीरः समवादीति तैदियः आ
भिरदिरवाप्तोत्त पुत्र पौत्रो
वितां क्रिया इत्याशा सा मंत्रः
पुत्र पौत्रोविता मित्यभिधा ।
नात् पितृकर्मरीत्या ब्राह्मणः पि
तृनृपणां नतं तद्वियस्तत्सर्वं
तर्पयेत् इति संवत्सर प्रदीपा
दयः इति तिथ्यादितत्त ।
भुक्तं वि भस्तिनं इत्यमरः ।
भक्तणे स्त्री इति विकान्देशः ।
भुक्तसमुजितं त्रिपूर्वं भुक्तं तत्र
शेषं यश्चात् समुजितं तत्तत्त ।

तस्यर्षयः फेला २ इत्यमरः ॥
पिंडं ३ फेनिः ४ इतिभरत ॥
एतर्भसः ॥
भुक्तिः स्त्री भोजनं इति शब्द
रत्नावली भोगः यथा भुक्ति
स्तिपुरुषी सिद्धेदपर्यां तसंश
यः अनिष्टे सपिंडे संज्ञा
ना नसिद्धानि आहर्ता शोध ।
येदुक्ति मागमंचापि संसदि ।
नत्ततो भुक्ति मेवैका पौत्रा
दिषुनकिंचन इतिदायतत्त ।
रवि भुक्तिर्यथा साहसम ऊसे
मेघवसः साहो वदे हृषे । २
शेव मकरो हृदे पलाति प्रति
वासरं ऊर्जा सिद्धमरा त
लानि कारुकेषु पलायेकाद
श तथारविभुक्तिं प्रचक्षते ॥
इतिज्ञोतीरत्वमाला ॥
भुक्तिप्रदः पुं भुक्तः इतिराज ।
निर्वदः भोगरातरी वि ॥
भुजः वि रोगादिना कृदिलीकृतः
तस्यर्षयः रुद्रः २ इत्यमरः
वज्रः इतिभुजधातुर्घट्टनात्
भुज गो श ऊ वक्रणे इतिकवि
कसडमः वक्रण मिति वक्रं क
रोतीति औ उप ऊ भुजः श
भुजतिलतां वायुः ऊ भोजाः

इतिर्गोरासः
भुज ५ डो बाणे भते इति कवि
कल्पद्रुमः ५ भुनक्ति डो भुभो
लीत बाणं पातनं उपभोगम्
तस्मात्पालने परस्मैपदं इति
बोध्यं भुनक्ति पृथिवी राजा
पातयतीत्यर्थः उपभोगे त
दृष्टो जनोऽखशानि भुक्ते
तिदिवं मरुत्वानिव भोत्यते मही
मिति रवः एवं सत्वमुपभुक्ते
त्यारि च बोध्यं भुजोऽशने।
इत्यत्र भक्षणं मात्रस्य ग्रहणेपि
उपभोगस्य भक्षणस्य तत्रिजन
कत्वं विवक्षया सिद्धेति विद्या
निवासः इतिर्गोरासः ॥
भुजः पुं स्त्री भुज्यते ग्रहेन सः
तत्पर्यायः बाहुः २ प्रवेष्टः ३
दोः ४ इत्यमरः करः इति
मेदिनी तस्मिन् भाग्यभलत्वात्
यथा कृत्वा बाष्पला प्रेष्टा सु
गंधिपुष्टिगमिका अन्वया सुष
हीनाना मसौ निःसस्य रोमशो।
निर्मसो वैव भग्नत्वा स्थिरोव
विप्लोभुजो याजान लसिनो
बाहू हृत्तो पीनो नृपस्यो निः
स्वाना रोमशो क्रसो प्रेष्टो करि
करप्रभो इति गारुडे ११ अ

ध्यायः श्रद्धास्वीकरणार्थं राशि
त्रयाह्न केन्द्रगृहादिः राशिचया
दधिकनवपञ्चेत घडेतरितावरो
धः नवराशिभ्योऽधिकं चेतदा।
द्वादश राशिभ्यः शोध्यम्भुजः
स्यात् यथा दो सिभोनं वि
भोद्धे विशेषं रसे श्रु नो
श्रुकाधिकं स्याद्भुजानं विभं
कोटिरिकैकं वि विभे स्यात्।
पदं सूर्य मंदोच्च महादयोशा
मचेत इति गृहलाववं लेवं।
स्पष्टिमाणाविशेषः यथा कोटि
श्रुतस्य यत्रोक्तं तत्र काश्रुतिः
कोटिदोः कर्णीतः कोटिप्रति।
भावं भुजं बद्ध इहो बाहु यः
स्यात्तत् स्पष्टिमां दिशीतरो वा
हुः अक्षवत्तरसेवा सा कोटिः
कीर्तिता तज्ज्ञैः तत् कृत्यो
योग पदं कर्णोः दोः कर्णं वर्गं
योर्विवरात् मूलं कोटि तच्छ्रुति
कृत्यारं तगात् पदं बाहुः इति
लीलावत्यां लेख्यवहारः ॥
भुजकोटरः पुं कतः इति हेम
चंद्रः ।
भुजगः पुं सर्पः इत्यमरः ॥
भुजगसारणः पुं गरुडः इति
कांडशेषः ॥

भुजगान्तकः पुं इति राज ॥
निर्वंदः ॥
भुजगभोजी पुं मयूरः इति राज
निर्वंदः ।
भुजगशानः पुं गरुडः इति वि
कांडशेषः ।
भुजगः सर्पः विदुः इत्यमरः ॥
मेदिनी च ।
भुजगवातिनी स्त्री हस्तविशेषः
कंकालिका इति व्यातः तत्प
र्यायः सूरिः २ सर्पांस्त्री ३ तत्क
री ४ स्पृहा ५ इति शब्दचंद्रिका
सर्पनाशनीव ।
भुजगजिज्ञा स्त्री महासमंगा इति
राजनिर्वंदः सर्परसनाच ।
भुजगप्रयातं स्त्री द्वादशाक्षराणां
छंदः यथा यदायं वत्सर्पं तथा
सममंचेत्तथैवातरं क्रुत्वमेकाद
शाघं शरवंदं विद्वेष्टि वज्रा
विंदे तदकं कवीद्धे भुजगप्रया
तं इति कालिदासकृतकृतवोधः
भुजगभुक् पुं गरुडः इति शब्द
रत्नावली मयूरः इत्यमरः ।
भुजगभोजी पुं राजसर्पः इति
हेमचंद्रः ॥
भुजगमः पुं सर्पः इत्यमरः ।
सीसके स्त्री इति राजनिर्वंदः ।

भुजगलता स्त्री नागवल्ली इति
राजनिर्वंदः ॥
भुजगहा पुं गरुडः इति विको
उशेषः ॥
भुजगाव्यः पुं नागकेशवः इति
शब्दमाला सर्पनामके वि ॥
भुजगाली स्त्री गस्ता इत्यमरः
भुजशिरः स्त्री संप्रः इत्यमरः
भुजा स्त्री बाहुः ॥ करः इति
मेदिनी ॥
भुजाकंदः पुं हस्तनखः ३।
तिहेमचंद्रः ॥
भुजादलः पुं हस्तः इति विको
उशेषः ॥
भुजांतरं स्त्री कोटं इत्यमरः ।
हस्तप्रभेदश्च ॥
भुजिः पुं बाहुः इत्युणादिको
षः भुजिष्यः पुं स्वतंत्रः हस्तसंज्ञ
दास्य इति मेदिनी ॥ रोगः
इति संतिमसारोणादिहृतिः ॥
भुजिष्या स्त्री रासी गणिका इति
मेदिनी ।
भुज्यः पुं भोजनं इत्युणादिकोषः
भाजनं अग्निः इति संतिम ।
सारोणादिहृतिः ॥
भुजव वि भोगकर्ता भुजपातोः
शब्दप्रत्यय निष्पन्नोऽयं ॥

दुमः ८ भूकंपराशः १ अस्म
गुणा मधुरत्वं कृमि शूल नाशि
त्वं वातप्रकोपनत्वं किंचित् ।
शीतत्वं स्त्रीमात्रकत्वं इतिरा
जनिचैटः
भूकम्पः ९ भूमिकम्पनं सवश
द्वुतविशेषः यथा अद्रुतसागरे ।
मेघवृष्टिक मे गजः प्रवर्तति ।
आसारिभिः कण्ठे वापे मीन
ऊनीरमेव वृषभ सत्वं बलेन
कल्पः सूके ऊंभेथे मृगं
मिथुने कम्पामृगे पत्रग स्तथा
मेकतमे यदि प्रवर्तति लोणी
तराकंपने कल्पेमाणां तेषां
मृगाणां वापि पत्रग सवेत्त सखरं
वेव एषिमां चलिनेगने प्रा
शितनोस्म मृगां यमनामायेय
सारुतयोः तद्रयमतिवृष्टिभि
रुपपीरते ननाश्चापि वि व
तर्ष्य पंचम दिने मासे एते वि
पत्तके भवति यदा भूकम्पः प्र
धानं नृपनाशने क्रूरते सव भू
मिजोत् पात्रविशेषः यथा वर
शिर मेवं भोम भूकम्प मृगि
भूमिर्न जलाशयानो वेहन्ते ।
भोमं तदपि कीर्तितं भोमं ।
जापफलं ज्ञेयं विराण परिप ।

अने इतिज्ञोतिस्तत्त्वं ॥
भूकलः ९ उर्विनीतायः इतिराज
निचैटः ॥
भूकणयः ९ वसदेवः इतिवि ।
कांडशेषः ।
भूकाकः ९ संस्त्यकंकः कौवः
नीलकण्ठः इतिशब्दावली
भूकुंभी स्त्री भूणाटली इतिराज
निचैटः ॥
भूकुंभांडी स्त्री विरारी इतिराज
निचैटः ॥
भूकशः ९ शैवलः वटः इति
मेदिनी ॥
भूकशा स्त्री रातसी इतिशब्द
रत्नावली ॥
भूकशी स्त्री प्रवल्गजः इति ।
मेदिनी
भूखर्जरी स्त्री तद्रखर्जरी तत्र
र्यायः भूयुक्ता २ वसथाखर्जरी
को १ भूमिखर्जरी ४ अस्मागुणा
मधुरत्वं शिशिरत्वं राह पित्र
हात्वं इतिराजनिचैटः ॥
भूगर्ज स्त्री विषे इतिराजनिचैटः
भूगर्भः ९ भवभूतिः सव माल
भीमाथवादिनाटककन्नो इति
लोथरः ॥
भूगोलः ९ भुवनकोषः तस्यवि

यथा प्रकृतेस्तमहांजातोऽहंका
रोमहतः ९ नः तस्मात्वाणि स्यते ।
कारात् शब्दः स्पर्शोऽथशृणुके ।
रसो गंधश्च पंचैव गुणा नाम
प्रकीर्तितः पंचैवानि महा भा
ग महाभूतानि संगृह्णात तेभ्य
एवप्रजातानि सर्वाणि गुणवैतिव
भूमि रायस्तथा वायुरग्निश्चक्षुः
मेवच गुणोत्तराणि सर्वाणि ते
संभूमिः प्रधानतः शब्दः स्पर्शश्च
शृणुच रसो गंधश्च पंचमः भूमा
वेतेगुणाः प्रोक्ता इमेति परतः
क्रमात् चत्वारोऽस्य गुणा वस्तुन
गंध स्तत्र नवर्तते शब्दः स्पर्शश्च
शृणुच त्रय एवहि तेजसि शब्दः
स्पर्शः श्रवायोस्त आकाशेशब्द
एवहि पतेपंचगुणाः प्रोक्ता
महाभूतेषु पंचस वर्तन्ते सर्वभू
तेषु येषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ।
अस्याः त्वनातिवर्तन्ते सम्भवति
वैतदा यदानविषम भाव मवि
शंतिपारम्परं तदादेह वियोगः
स्यादेहिनां नाश्या हिन आउ
पूर्वाविनशंति जायंतेवापि सर्व
शः सर्वाण्यपरिमेकाणि तदेवां
नृपमैश्वरं तत्र तत्रहि दृश्यंते
धातवः पंचभौतिकः तेषां ।

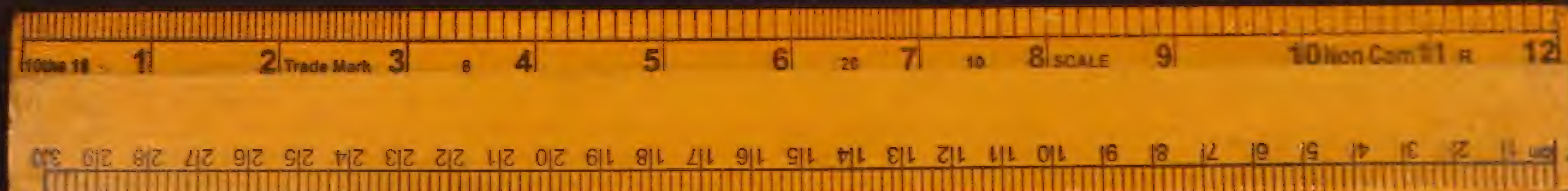
मनुष्या स्तर्केन प्रमानाणि प्रवर्तते
अविद्याः खलयेभावा नतोस्तर्केण
योजयेत् प्रकृतिभ्यः पं यंत
तदविज्ञस्य सत्तणं जंबुद्वीपं ॥
प्रवर्तयामि वात्स्यायन महाभूते ।
परिमडलो महाभाग द्वीपाः सो
चक्रवर्त स्थितः नदीगिरि श्रितिकेन
विविधैः पत्तनैरपि वनेर्जनप ॥
दैर्घ्येस्तथा पुष्प फलोपगैः ॥
लवणान समुद्राण समंतात्परिवर्ति
तः प्रागायता महाभाग खडेने ॥
रत्नपर्वताः श्रवणाद्या लुभयतः
सागरो पूर्व पश्चिमौ हिमवान् ॥
हेमकुटश्चविषयश्चनगोत्रमः नी
लः खेतः शृंगवांश्च रत्नधातविवि
विताः अयुतानि योजनानि ३
च्छायास्तेषु कीर्तिताः एषुतवहि
साहस्र योजनान्तेव पर्वताः ते
षामंतरविक्षभोनवसाहस्रयोजनः
वर्षे वर्षे प्रमाणं त सर्वाणि द्वीपाणि
दक्षिणे तत्रप्रणयानपटा स्तेषु ।
वर्षेषु तापस तसंतिनेषुसर्वाणि
सत्त्वानि विविधानिच दक्षिणेभा
रते वर्षमुत्रो लवणोदयेः कृत्वा
देव महाभाग तस्यसीमा हिमाल
यः ततः किंप्ररुषं वर्षे हेमकु
टादयस्ततः हरिवर्षे नतो ज्ञेय

निषयोऽवधि रुचते एव मोवो
नो स्त्रीणि वर्षाणि चतयोधन ऊरु
वर्षे सिंधुकुलात् शृंगवानवधिसु
तः हिरण्मयं ततोवर्षे चतवधि।
निगद्यते रम्यकंच ततोवर्षे नील
सप्तवधिः स्रुतः दक्षिणेन तनी
लस्यनिषधस्योत्तरात् प्रागाय
तो महाभाग मास्यवात्राम पूर्वतः
पश्चिमे त तथैवोक्ते पूर्वतो गं
धमादनः पूर्व समुद्रकुलांतमश
स्यनामवर्षकं मास्यवात्रामधिसु
स्यकेतमालंद पश्चिमे गंधमाद
न सी मान्ते नवसाहस्रयोजनं।
परिमंडल स्योर्मध्ये मेरुः कनक
पूर्वतः आदिद्यततुणाभासो वि
धुम रवणावकः लक्षयोजन उच्छ्रा
यो मृद्धिहाविषाधवच योजनानां
सहस्राणि मूल चापि त षोडश
विस्तृतः समदोभाग भूविष्टं मूल
मस्यत प्रविष्टमत्र र्मणां वै षोड।
शैव सदसकं ऊर्ध्वमत्र च तिर्य
क चलोकाणा हृत्यतिष्ठति तस्य
चेनाहतं वर्षं सर्वतः परिकीर्तितं
विदग्गः समुद्रो यस्य सपत्नी स्यात्
नः किल सचैविविन्नपामाससौव
वर्णायेत्यवायमान मेरुः कनकमथ्या
ना मवराण्येव पक्षिणां श्रविशेष

करो यस्मात्तस्मादेनं तजाम्यहं
तमादित्योऽनुपय्येति सततं नो
निषां वाः चंद्रमाश्च सनतजो
वायुश्चैव प्रदक्षिणं स पूर्वतो म
हाभाग दिव्य पृष्ठा समन्वितः भव
नेगद्वजः सर्वे जीसूनु र मयेष्टुभेः
तत्र देवगणा वत्सनां यवी सार रा
तसाः श्रमेण गणसंयुक्ताः शैले
जीडंति सर्वरा श्रवहंभकरास्तस
मंदरो मेरुमंदरः सपाशः ऊरु
दक्षेति चतुर्दिक्ष स्थिता हि न श्र
पुतयोजनोत्तरात् स्तावद्विस्तारं स
युताः चतुर्धनेषु धर्मजं चतुर्जम्बु
कदम्बकाः त्रयोपश्चापि चतुर्णा
दपा बाह्याण्यंभ सदस्येनोत्तरा
दास्तावद्विष्टप विस्तृताः केतुभूताः
पर्वतानां विशालाः शतयोजने
ऊरुश्चतुर्बन्धनारः पयो मथित
चारिदाः देवोद्याना नि चत्वारि हे
चैत्रयनंदने सर्वतोभद्रमित्ये ॥
वंतथा वैभानकं वने तेषु देव
सिंघो निम्ने विहरन्ति सौः सद
गंधर्वा किन्नराश्चैव तथा मे सिद्ध
चारणाः गायन्तो मधुरं दिव्यं
स्त्रीभिः जीडंति तापस वृत्तो यो
मंदरात्तस्योऽपुन योजन मुच्छि
तः फलायश्चतुर्कस्यानि पतेनस्य

सहस्रतः तेषां निशीर्यमाणानां
रसेनाजनि यानटी श्रुणोराणा
मसैव वदते मंदराचलात् यजल
स्योर्मात्रेण भवानीशिवयोर्गणाः
सु देह सौरभेणापि समंतादश
योजनं संग्रययंति वातेन वात्
स्यायनतदङ्गं एवं जंबुफलानां
वयनतां मेरु मंदरो हस्तिकाय
प्रमाणानां रसे जीता महानदी
सैव जंबुनदीनामदक्षिणेनरला
हते तीरयो रुभयो रवजंबुसप
रिचिता मृत्तिकैव सर्वतो स्यात्।
वाय्वर्ककिरणव्यात् तत्र जाह्न
नदं हेमनाभमणसंज्ञितं देवो
यदेव गंधर्वा धारयंति सद स्थि
योवे महाकदम्बश्च सपाशोपरि
तापस तकोटरेभ्यः पंचैव।
मधुधाराः स्ववृत्तिवै पंचायामप
रीणाहाः पश्चिमेन रलाहते या
सांसांश्च भुजानाः समुद्राद्गार।
वायुना संग्रययंति धर्मजं समंता
त् शतयोजनं ऊरुदायविश्रुता
यः शतवत्सो वरोमहान्कंधेभ्य
स्तस्यनघस्तउत्तरेणरलाहते प
यस्विनी दधिफूटा हृतऊरुमय
सवाः शुद्धवेति पंचैव यासां रस
निषेवणात् वलीपलित्दोर्गेभ्य

नरा दोषो न विद्यते द्रुमं ऊ।
रः शांतः ऊसंभः शिखरस्तथा।
वैकं कश्च विकृत पूर्वतो हवकधिभो
पतेग निषधोनाग सितवास वि
कृतकाः दंसवेहर्षकपिला दो
कालेन जाह्नपी शिखरो मूल
देशे तस्य मेरोः परिकल्पिताः ॥
जटरो देवकृतश्च हो नगो मेरु
पूर्वतः शष्टादश सहस्राणि योज
नात्युत्तरायतो एषु तृगौ हि सा
दस्य योजने तापसधंभ यवनः
पारिणत्रश्च मेरोः पश्चिमतः स्मि
तो तथा प्रमाणां केवलास कावी
रोः तदक्षिणे प्रागायतावुत्तरेण
त्रिष्टुंगमकरो तथा शष्टाभिरैते ॥
मिथिभिर्भीतिकांचन पर्वतः मे
रो मूर्ध्नेति विशाग्रमध्ये विष्णुभुजः
पुरी चतुस्ता शतकोभी योज
नायत विस्तृता दिक्पालानां तथा
पूर्यः पूर्वादियुष्माक्रमे उच्छ्रा
योऽश्चतुर्थेन भागेन परिकल्पिताः
तत्र ब्रह्माच रुद्रश्च शक्रश्चापि स
रेश्वरः समेत्य विविधे यज्ञे यं
जते भूषि दक्षिणेः तं हर्षनीरद
श्चैव विष्णावसर्वादाहूतः श्रुभि
स्यामरश्चैव स्तवंति विविधैः सौः
सप्तर्षयो महात्मानः कण्वपश्चप

जायतिः तत्र गच्छन्ति मर्त्येभ्यः
पर्वणि पर्वणि तस्यैव मृदुस्य
नाकाया दत्तो महीयते अम्यहे।
मानिरत्नानि तस्येमेभ्यः पर्वनाः
तस्मात् कुवेरो भगवान् अतर्प्य भा
गमञ्चते ततः कलांशं विनश्य
मनुष्येभ्यः प्रयच्छति पार्श्वतस्यो
त्रे दिवं सर्वत्रैः कुसमातिनैः।
कर्त्तिकार चन रम्यं शिलाजालम्
मुद्रते तत्र सातामहादेवो भीमै
र्भूतैः समावृतः पर्वतः सह
देवेषु रमते भूतभावनः कर्त्तिः।
कारमयीमालो दयदापादलेवि।
नी तस्य शैलस्य शिखरात् ली
र धागमहामते विस्मर्या परि
मिता भीमनिर्घातनिस्सना गुणा
गुणपतमैर्जैष्टा गंगाभागीरथी
सुभा तांथायामास तदा उद्भूतो
पर्वतैरपि शतैर्वर्षे सहस्राणां।
गिरिमेव पिनाकपृष्ठं मरोस्तशि
खरादेवी भिद्यमाना चतुर्विधा।
सीता चालकनेदेति वंत्तर्भदेति
कीर्तिता सीता तत्रैव सदनात्।
केशरादि महावलार अतिक्रम्य
प्रसवंती गंधमादन मर्दस्य पति
द्विज वर्षेभ्यः महास्य पुनतीकमान
शायो दिशि महाभाग प्रविष्टा स

वतोदधिं मालवलिखगच्छतः।
तिता केतमालके प्रतीयां दि
शिविप्रेन्द्रपवित्रेश सतिर्यति ॥
महा वोत्रतो मरुशिखरात् प
तिता गिरिव अतिक्रम्य शृंगवतः
शृंगारगेन पातका उत्तरांशः।
ऊरु पाण्य प्रविष्टा सुवर्णातीव
तथैवालकनेदाव पतंती गिरिम्
ईस हिमालयं विनिर्मिय भापते
वर्षमेतत् सुवर्णांशुधि ममेति।
दक्षिणांशं दिशि द्विज मेरोस्त
पश्चिमे पार्श्वे केतमालो महाम
ते आर्षदेश सदस्वाणि वर्षणान्त
मानवे सुवर्णांशुधिराः सिय
आसरासोपमाः वीत रोग शोक
भया नित्यमानस वृत्तिनः जायंते
मानवा स्तत्र प्रतप्तकनकप्रभाः।
गंधमादन शृंगेषु कुवेरः सहस्रत
सैः असुरगणगंधैर्वै मीदते।
गुल्फकांथियः गंधमादन पार्श्वे
गंडशैलाः सहस्रशः एकादश म
सदस्वाणि वर्षाणां परमायुषः तत्र
हृष्टा नराः सर्वेवलवीर्यपराक्रमाः
सियशोसलपञ्चभाः सर्वाः स
प्रियदर्शनाः उन्नताः ऊरव ॥
स्यैव भापतं च महामते धनुः सं
स्ये महाभाग दिव्ये दक्षिणे त्रे।

हस्ताहने मथामंत पंचवर्षाणि वै
वदि उत्तरोत्तर मेनेभ्यो वर्षम्।
द्विजते गुरोः अयोधे च वर्षेभ्य
सर्वेभ्यः भापते विना आयुःप्रमाणं
लोकांशं दश वर्षे सदसकं एव
मेषा महाभाग दृष्टिबी पर्वतैः।
क्षिता इति पञ्चपुराणे भूमिखंडे।
भूगोलवर्णने ॥ २२५ ॥
शेष उवाच नवसेतेषु वर्षेभ्यः भगवा
भूतभावनः अगुगुहाय लोकाना
माले माया वपुर्हरः श्लाहते त
भगवान् भवयकः सहोमया आ
स्तेविहार निरतो नायस्तत्र प्रमात्र
द्विज भवानी शापतो वस्तुन प्र
विशत्रकटाचन यत्र प्रविष्टो मो
हेन सतो वेवसतस्य वै इलः
स्त्रीभावमायत्रो यस्यां जातः पु।
श्रवाः तत्र संकर्षणं देवं कलां।
विलोमैर्हात्मनः भवो भवाम्ना
सहितः स्तोति भक्ति समन्वितः।
महास्ये द्विज वर्षे तद्दृश्यीषीक
तिहैरिः वसते वर्षे पुरुषास्ते स्तवे
तिजगद्गुरुं हरिवर्षे त भगवा।
त्रासिंहवपुर्धराः स्तुयते देवया
निता प्रज्ञादेन महात्मना।
केतमाले च भगवा कागदेव सत्र
पवान् प्रजापतेर्द्विजभिः स

देवरमया मुदा स्तुयते परया भ
ज्ञा जगन्नादन त्रयपृष्ठक रम्य
के भगवानास्ते मत्पुत्रीदयाप।
रः मनुर्वै सतस्ते च स्तोति भक्ता
कृतेः स्तवैः हिरण्यये त भग
वानास्ते कर्मनने दयत प्रेताधि
राजस्ते स्तोति भक्ता परमयायुतः
कुरुवर्षे च भगवान् वरादः ॥
संबते जनेः तदेवीयः तितिः
स्तोति तद्वर्षे पतिभिः सह वर्षे।
किंपुरुषे वस्तुन भगवानादिपुरुषः
सीतया विहात्रास्ते सतते नस्त
णायनः तत्र किंपुरुषः साई
भक्ता मारुतनन्दनः पार्श्वे।
नेन च सह स्तोति भक्ता विभावि
तः भारते च तथा वर्षे नरा।
नारायणावसी नारदः स्तोति भग
वान् भगवन्तौ कृतानतिः दी
पेः स्मिन् वरवः संति गिरयः सति
तस्मिन् देशे वरवो वस्तु स्तो
स्ते वस्तुमय कृमात् मेरो रुद्र
रतः सर्वान् पर्यायेन ववीमर्द
दक्षिणेन त नीलस्य मेरोः पार्श्वे
तथा त्रे उत्तराः ऊरवो नाम
गुणाः सिंहनिषेविताः तत्र हता
मधुफला नित्यं पुष्पफलोपगाः
संगेथीनि च पुष्पाणि फलानि सते

व सर्वे कामउवा हतालनाः का
म प्रश्रीका अयोत्तीरिणे नाम
तरो मुनिपुंगव येसवेति सदा
तीरे रसे रमन् सन्निभं वस्त्राणि
व प्रसयेने फलेषाभराणि व स
वी मणिमयीभूमिः सलहाटक
वालका सर्वत्र सखरानिपेकश
कर्वणिता स्वर्गभोगावशेषेण ना
येतेतत्रमानवाः अक्ताभिजनसंघ
जाः सर्वेवाहमुत्प्रासुजः मिथुना
निवजायेतेस्त्रियः ससतोपमाः
तेषांने तीरिणंतीरं पिवंत्यमृ।
त सन्निभं मिथुनं जायते काले
समेताव प्रवहेते तत्सदृशगुणो
पेते तत्सवेश वयस्तथा निगम
या निगवायाः सरानंद विवर्तिनः
एकादशसदस्त्राणि तत्रवर्षाणि वे
जनाः जीवन्तिनेमहाभाग नवम्या
नंदनंतिव भातुनाम शकुना
स्तीक्ष्णतंडा महावलाः ताविहं
नीहमृतादरीषु प्रसिपंतिव उत्र
राः ऊरवो ब्रह्मव्याख्यातास्ते स
मातैसः क्षिरामयेरमकेच पषा
धर्मः प्रकीर्तिकः मेरोः पार्श्वे महं
पूर्ववदे ब्रह्मव्याख्या तथं भद्रा
स्वभद्रश्वा नाम तत्र ब्रह्मव्यादी
पतिः भद्रसालवनं यत्रकालाश्रम

महादुमः कालाश्रो नाम वृत्तो
ऽसौ सिद्धचारण सेवितः योज
नैक समुत्सेयो निम प्रवृत्तः
अमः तत्रनेप्रवृत्तश्चेता स्तेजो
प्रकामहावलाः ऊमुदाभाः स्त्रि
यस्तत्रचारुनासाः सलोचनाः वं
दाभचारुपाश्र्व पूर्णोदुसदृशान
नाः वृत्तीतकलाभिजा संदृशी
तलकोतयः दशवर्षे सदस्त्राणि त
त्राशुजोस्तार्क्ष्यम कालाश्रमपात्रेन
नितं सखिरयोवनाः दक्षिणेन त
नीलस्यनिमयस्योत्तरेण त सदृशे
नानाम महान जम्बूद्वीपः सनातनः
सर्वकाम फलः प्रणः सिद्धचार
णसेवितः द्वीपव्यातिकरः श्रीमा
सदस योजनोद्धितः अश्वतीनां
सदसं वशमानिदशपंचव परि
णादस्त वृत्तस्वरसानां रसभेदि
नां तदुत्पादित्य वर्णाश्रम जायते
तत्रमानवाः तथामात्यवतः
शृंगे दृश्यते हयवाहनः नाका
संबन्धको नाम कालाश्रिः प्रत्यये
अतहत तथामात्यवतः शृंगे पूर्व
पूर्वातुगंडिकाः योजनानां सदृ
स्त्राणि पंचवर्षामात्यवादिन महा
स्तुत संकाशा जायन्ते तत्रमाना
वाः ब्रह्मलोकवृत्ताः सर्व जायन्तेतत्र

वैनवः तपस्तप्यंति ते तीव्रं
भवंति सद्दरेनसः रत्नाण्यं त
मृत्तानां न विशंतिदिवाकरं व
ष्टिस्तानि सदस्त्राणि वष्टिर्वशा
तानिच ग्रहाणस्यागतो यानिपति
जार्थदिकाकरः पष्टिवर्षसदस्त्रा।
निषष्टिमवशतानिच आदित्यतन्मा
स्तेसर्वे विशंतिशशिमेदले इति
पामभूमिर्वदे भृगोले १२५ अ
ध्यायः। शेषउवाच दक्षिणे।
न त स्येतस्य निमयस्योत्तरेण त
वर्षे रमनकनामजायते तत्रमान
वाः अक्ताभिजन सम्यजाः सर्वे स
प्रियदर्शनाः दशवर्षे सदस्त्राणि।
शतानि दश पंचव जीवन्तिनेम
हाभागनित्यमुदितमानसः।
दक्षिणेन तनीलस्यनिमयस्योत्तरे।
एत वर्षे क्षिरामयेनाम तत्र हे
मवती नदी यत्रवायेमहाभागप
तिराटपतगात्रमः यत्तावगाश्रम।
वहवोयनिनश्चमहावला एकर
शसदस्त्राणि वर्षानेमेमहामते।
आशुप्रमाणं जीवन्तिशतानिदश
पंचव शृंगानिचविशिजाणि त्री
तेषव ब्रह्मणार्धम एकमणिमयं
त्र द्वितीयं शैका मजुतं सर्वरत्न।
मयंचैव तृतीयं तत्रणाभते यत्र

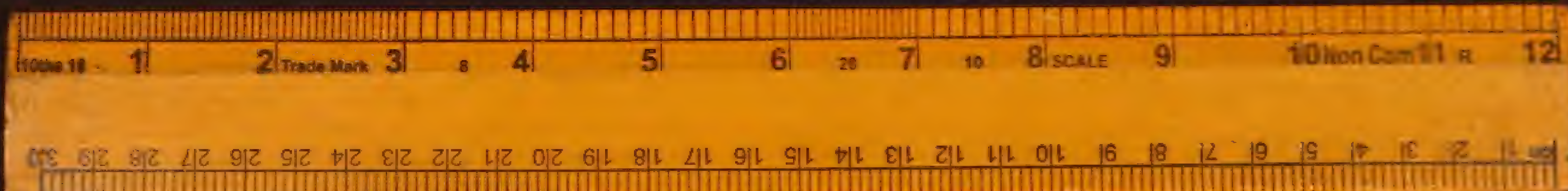
सयंप्रभादेवीनित्यं वसतिशंदि॥
ली हेमकूटस्तसमदानकैलाशा
नामपर्वतः यत्रैव प्रवरेणा राजा
गुह्यकैः सदमोदने अस्तत्रेण
कैलाशं मेनाकं पर्वतं प्रति।
क्षिराण्यंशः समहानद्वियोमणिम
योमितिः तस्यपार्श्वे महर्षिः।
अशुकावन वालुकं रम्यं विदु स
रो नाम यत्र राजा भगीरथः दृष्टा
पुण्यापगां गंगा मुवास वदुनाः स
माः सृण मणिमयास्तत्र चेत्या।
आपि क्षिरामयाः तत्रैवातगतः
सिद्धिं सदस्त्रातोमहायशाः सदा
मृतपुनिर्यत्र सर्वलोकेः सनातनः
उपास्यते तीर्त्तमेतजा यत्र भूतैः
समंततः नरानारायणो ब्रह्मा मनुः
स्यातश्च पंचमः तत्र दिव्या विप
पगा प्रथमेत प्रतिष्ठिता ब्रह्मला
कारपक्रांता समथा प्रतिपद्यते।
वस्त्रोकसा वा तलिनी पवनीचस
रस्वती जम्बूद्वीप सीताच गंगा।
सिंधुश्च सममी अविंश्यादियसंका
शाप्रभावेश्च सप्रविता उपासते।
यत्र सत्रं सदस्य पुण्यार्थये दृष्टा
दृष्टाव भवति तत्र तत्र सरस्वती
पतादिव्याः सप्तगंगा सिंधु लोकेषु
विष्कृताः रत्नांसि वै दिशवति।

देमकृते न गृहकाः सर्वा नागा।
अनिषये गोकर्णवतपोवने दे
वासगणां सर्वेषां सतपर्वत उ
च्यते गंधर्वनिषयेनित्यं नाले।
ब्रह्मर्षयस्तथा शृंगबांश्च महाभाग
देवानां पतिसंचराः इत्येतानि ।
महाभाग समर्पयन्नुक्तमात्रं भू
तामपि निविष्टानि गतिमंतिप्रजा
णिच तेषामृद्धिर्वद्भविष्यादृश्यते
देवमानुषी यशस्यापरिसंख्या।
ते अद्भुता तव भुक्तता उलाहने
त भागवान् भवाम्यासदमोदते
इत्येव महो वर्षाणि कथितानि
वानच कर्मक्षेत्रं महा पुण्यं।
भारतं शृणुसास्यते पिय मि
त्रस्य देवस्य मनो वैवस्वतस्य च
दृष्टोस्तव त्वत्पुण्यस्य तथेत्वाको
महात्मनः पयाने रमरीशस्य मो
यात नैजस्य च तथैव प्रवृत्तस्य
शिवे यैशीनस्य च सोमकस्य च
राजर्षे गायत्रे च महात्मनः ऋष
भस्य तथैव सारिलीपस्य महात्म
नः कृशिकस्य च धर्मत नृगस्य च
एतेस्तथा अनेकांश्च महाभाग।
तत्रियाणां वलीयसां शृणुमेव
नो ब्रह्मसर्व पाप प्रणाशने म
हेन्द्रो मलयः सत्यः अक्रिमवृत्तवा

नपि विंध्यश्च पारिपात्रसमेते।
कुलपर्वताः तेषां सहस्रशो ब्र
ह्मन् गिरयस्तु समीपतः यातवि
त्राः सप्तवंतो महान् विजसानवः
आर्या स्त्रेच्छाश्च धर्मत ते मित्राः १
रुद्रादिज नदीपिबन्निविपुलाः।
गंगां सिंधुसरास्वती शतदं चंद्र
भागांश्च विषाणं स्थूल बालका
गोदावरी नर्मदां च यमुनां च म
हानदी दृष्टवन्ती विषाणं च वाह
ती सतितामरा नदी वेजवन्ती च व।
पयोनी देविकामपि देवस्मृतिं
देवशिनीं विजसेनां च निम्बगी।
कारीषिणीं विजवहो हस्तवेणो।
सप्रणदां उगवतीं विनस्तां च वि
वा मित्तलां कृमि गोमतीं भूत
पाणं च निवितां लोहितावतीं।
कोशिकीं विदितां कृमां सरयूच
महामते वर्मणवतीं वेजवतीं च
दनां च महानदीं रहस्यो शत
कुभांश्च दक्षिणो दिशं तथा
शरावतीं पयोनीं च वाजिनीं प्र
मालिनीं पूर्वाभिरामो पीरां च।
बापी शीतवल्ली मपि पलाशि
नी पापदरां सप्रयोगं महामते
कावेरीं वृत्त कांवापि वेणो भीम
रणी मपि रहस्यो शतकुभांश्च

कुशवीरां महानदीः पलाशिनी
पापदरां हेमां वृत्तवन्ती तथा
मरुती प्रवरां मेलां महेंद्रां।
पाटलावतीं प्रवतीं मनुसां च
कुशथां महानदीं सरानीं म
हृष्टां च तथा वीरवतीं मपि क
रीषिणीं मपि क्रीं च विपुलां सति
राज्यीं सराकां शिवो वै पंचा
मीव महानदीं विष्ठां वीरकंवापि
विष्ठां मित्रां कपिजलां वसें सुव
स्तां गोरीं च ऊवरां मयुवादिनीं
रथवित्रां ज्योतिरणां त्रैगवेणीं
महानदीं वेल्दीं पिजलोचैव
त्रैगवेणो महानदीं विदितां
। हस्तवेणो च दक्षिणो महाप
गं संस्थां समासां वेदासां भारद्वा
जीं च निम्बगां शीघ्रां च पिल्लिं
वेव कोशिकीं निम्बगां मपि उगं
मंत्र शिलां चैव उल्लमेयां दृष्टवन्तीं
परोत्तामथोदीं च सामायां।
वरणाम्बुसिं सरसां नयसां रासी
पारणां च महानदीं मातुं वी हय
मो भासां ब्रह्ममेयां बृहद्वतीं।
यता आभ्यास्य वक्रो वै महान।
द्योदिनर्षम सरानिरामया हला
मंदगा मद्रवादिनीं विजोयला
विजराया उगं पारिपात्राणीं च

त्यानी च महोगोरीकोवाचपि
हानदी अक्रिमनीमनं गावमंज।
लावादिनी तथा कुमारी अक्रि
त्या च नदीमंदकिनी तथा सप
णां च तथा गंगामाषा च सप्तती
लोहितं कान्तोया च तथैव हय
काक्रया विष्ठा मातरा अनाः
सर्वाश्चैव महाफलाः नथानयस्त
प्रकाशाः शतशस्रसदस्तथाः इत्ये
ताः सतितावत्यसमाख्यानास्त
वानच वत्सामि पर्वतांश्चापि।
भारते संनियेदिता मल्लयोमंग
लप्रस्था मैनाकश्च विस्तृतक ऋ
षभः कुटकः कोलः सत्तो देवगिरि
स्तथा श्रीशैलोऽस्मात्कश्च अ
क्रिमवृत्त पर्वत इत्येतां पारिपात्र
श्चैवतः कर्जुस्तथा गोवर्धन मित्र
कूरोनीलोकोणवच कोकासुख
इंदकीलस्तथा कामगिरिर्दिन
यतः पंजनपदराव वत्सामिदि
जसत्तम विख्याताः कुरुपुत्रा।
ला शास्त्रा मादेय जागलः मत्स्य
कुशदा मोहत्या भोजः सिंधु
लिंदका सरसेनाः पुलिन्दाश्च
कुंतयः केशि कोशलाः पांचा।
लाः कोशलाश्चैव बोधा मलास्तथै
वेदिमत्स्यकश्चाश्च नैकदृष्टा।

युगंयराः उन्नमाश्च दर्शनीयका
शयोऽप्रकाशयः कुंतयोऽवे
तयेभ्यश्च मलजा विजयास्तथा
याधिराज्याः सङ्कराश्च वक्रा
तयः प्राकाः मानवासोपवाहाश्च
यहलोमानवव वाङ्मीकावाट
यानाश्च शंकला शर्मवन्दकाः म
लाः सदेसाः प्रकादा महिषाः श
शिकास्तथा अणतः पांताश्च आ
भीराः कालतोयकाः अटवी शि
खराश्च मेरुभूताश्च मारिष
तथा विलाविलीश्च जंगलाः ऊरु
वर्णिकाः ऊटाः पगता मादेवा
मागया मालवजराः अथाश्च वर
वो ब्रह्मन् कलाः सामुद्र निष्कु
राः वहिर्गिर्योगमलरा अंतर्गिर्य
स्तथैव सत्पुत्राः प्राहवयाः स
देहापुत्रास्तथा शकानिसादा
भार्गवाश्च द्विजर्षभ पुंश भोगाः
किराताश्च तथैवानत्रै नैऋताः
नीरप्रहाः सरसेनाः कुंतलाः क
शलास्तथा निलभावा मसावाश्च
गांधारा दर्शकास्तथा काष्मीराः
सिंधुसैवीरा इतिका कनकागताः
अभीसादा ऊलताश्च मधुमजाः
ऊऊदकाः रत्नवटाश्च यर्मज्जो
वला वाङ्मिकास्तथा दर्शिवराव

दवीः सरामानः समलिकाः व
नायवोदशाः पार्श्वमाणाः ऊशि
कास्तथा रत्नवटाश्च यर्मज्जो
मरयोरगाः रंध्राः करीषकाश्चापि।
ऊर्त्तिदोपेतका स्तथा कच्चा गो
पालकच्चाश्च मूषिका वानवासि
काः किराता वर्धराः सिद्धाः पाव
नीयाश्च मारिष ओड्रेलाः ससैरि
प्रा वेदेहा स्तामलिककाः स्तथा
परेजनपटा दतिणा ब्राह्मणार्धभ
इविडाः कोरलाः प्राच्यावित्सुम्व
कास्तथा कोवेदकास्तथावलाः
सोहदा मलकामलाः धुनिसुस्त
वसकेता कोंक वंकट मालवाः
दंडकाः कोरकाः प्राचाः ऊऊरो
गारमारीकाः तथैवविथ वुलि
कासिगतीः सालसेनयः समेगाः
कवकाश्चै तथैवापरवर्तकाः मू
षका स्तनवालाश्च पुलिदावर्धरैः
सह मुनिवाराः शिवाटाश्च सग
वेगवशास्तथा विदर्भी ऊषिकाः
काकजनाश्च ब्राह्मणार्धभ यवना
श्च शकांभोजा स्तंगनाः परतंगनाः
सहृदहाः ऊलम्पारुणाश्च
जातयः उन्नमाश्चो स्तथाहनाः
पारिषिकैः सह तथैवचमलाश्च
नादर्शनीयशमालिकाः अंगवंग

कलिगाश्च यक्रवा गिरिगङ्गाः
खासीका आनचाराश्च वैशम्पदे
ऊलानिव अहाभीराश्च वदराये
वायेमेळभूमयः आत्रेयाश्च भा
हाना स्तथैव स्तनपोषकाः ऊष
काश्च कलिगाश्च किरातानां च ना
भयः तोमरा हयमानाश्च तथैव
करभंजकः पते चान्ये ननुप
राः प्राचोदीया स्तथैव उड्रे
शन मया देशा स्तव संकीर्ति
ताहिज वधेन भारते ब्रह्मण विवर्ण
स्पर्कल भवेत् उद्यतेकामधयेन
भूमिः सम्यगनुदिता तस्मिन् अ
भाष्यं कर्म यथोक्तफलदं नृणां
अन्यानि यानिवर्धनी भूमिसर्गा।
गिनानिवै भारते विदितं कर्म
याग ध्यानादि लक्षणं फलजनय
ते सम्यक् विकर्म नृकायपि
तत्रसिद्धा नरा ब्रह्मन्पसायने
नच प्रयानिपरमं लोकमयवर्गेच
मारिष कृतं वेतादापरं कलि
श्च ब्राह्मणार्धभ भारते तत्रमेतैव
भवंति द्विगुणानि च नारिच स
हस्राणि वर्षाणां ब्राह्मणार्धभ आ
युः संख्याकृतयुगे संख्याता भार
द्विज जीणेष्व त सहस्राणि वेता
यां भारते नृणां हेसहस्रहाप ।

रेत शतमेकं कलौ स्मृतं । त
त्रापि च स्थितिर्नस्ति कलौ बाल्य
णसत्तम गमंस्याश्च धियंतेचत।
यानाता धियंति च महावला मरा
सत्ता ज्ञानिनो यर्म ननु पगः
तपस्विना ध्यान निष्ठाः कृतं नाय
ति मानवाः वेतायो सर्वे बालोश्च
सथर्म निरताः सदा ह्यापरे च
महाभाग ऊषाश्च पारिषिकाः।
लडाश्चानृतिकाश्चैव कोथना उ
ड्रेकृते रताः कलौ खल भविष्यति
भारते नापस प्रजाः ॥ सर्वेषां
मपि वर्षाणां भारते प्रवरे द्विज
सिध्यंति मानवा ब्रह्मण भक्ति प
रायणाः प्रायो भागवताः सर्वे।
भारते द्विजसत्तम नाना उपाणि
नीर्षानिफलदानि नृणामपि जेव
हीयो मया प्रोक्ता लक्षणं जन वि
स्तृतः समानेन प्रमाणेन वेदितो
लक्षणं भसा अष्टावडपदीयाम
निभिः परिकीर्तिताः सिंधुमये
महाभाग नानाविध जनाश्रिताः
नामानि तेषां वस्तामिष्टुनान
स्यायनद्विज सागरस्य स्तै रक्षा
वेयणे परितो मही खनद्विः
कस्मिन् विपदीया अष्टौ महागोवे।
खणप्रस्य अष्टशतः सिद्धावर्तनै

तथापंच नय स्तथा मंदह रिणो
 नमुहीपस्ये न्नरा इति यामे
 भूमिखंडे भूगोलवर्णने ११ अ
 ध्यायः शेषउवाच सतहीपं ।
 एवत्यामि मृगा वात्स्यायन हिज
 यन्मानं नमुहीपस्य तथैव लव
 एणदधेः ततो दिगणमानोऽसौ
 सतहीपोमहामते यमुहीपस्य
 यथा वेष्टने लवणभसा समानेन
 प्रमाणेनपुः परिव्या यथा परि
 षाया उपवनं यथाभवति वेष्टने
 सतहीप स्तथैवासौ संवेष्टु नव
 एणदधिं हिलतयोजनायामो व
 र्त्तते हिज सत्रम तत्र नमुप्रमा
 णोस्ति हीप त्वातिकर स्तरुः स
 तोनाम महाभाग सर्गवर्णोऽपि
 यामव तत्रवर्षाणि समैवसभदे।
 यवसंशिवं अमृतात्मशांतानि
 कमादभयमित्यपि समैव सीमा
 गिर्योनयः सप्तच कीर्तिताः म
 गिकूटो वज्रकूटो ज्योतिष्मनिद्र
 सेनकः हिरण्यहीनमेवमालः स
 योः सेतुशैलका अरुणानृशला
 वैव सावित्र सिवमीतथा सतंभ
 वासप्रभाच वात्स्यायन एतंभवा।
 एतः सप्तम दानयो दर्श।
 नोदेव पाव ॥

नाः वर्णानां ब्राह्मणादीनां तत्रना
 मान्यत्रुमात हंसश्चैव यतंग।
 श्रोदीयनश्च तृतीयकः सत्यांग
 श्र वतर्षोवै सर्वेयमार्षकोविदाः
 अथैव पर्वतास्तत्रनयश्चैव म
 हाफलाः प्रागायनो महाभाग।
 मन्वयानाम पर्वतः ततो मेचाः
 पर्वतैते प्रभवति च सर्वतः ततः
 पुरेण विप्रेन्द्र जलपारस्त पर्वतः
 नस्माहकृति वै तोयं वासवः।
 मृथिवीकृते वर्षासदिततोवृष्टिः।
 स्तनः सप्तसमुद्रवः रैवतो नाम
 तत्राप्य गिरिर्ध्व प्रतिष्ठितः रैव
 तीनाम नतत्रंष्टुणैरेदिवि मे
 दिता उन्नैरा त नस्याथपामो
 नामगिरिर्मदान् प्रोष्ठुः श्रीमान्म
 हाभेव प्रभयोज्ज्वल विग्रहः यस्य
 श्रियाश्यामवर्णीः प्रजास्तत्रमहाम
 ते अतःपरं महाभाग उगौनाम
 महागिरिः केशरीकेशर युतो
 यस्माद्भानः प्रवर्त्तते सुतोनाम।
 महाहीपोयत्रपृथुस्तशंकरः तत्र
 गच्छंति सिद्धाश्चवारणादेवतानि
 च धार्मिकाश्चप्रजाप्रत्यज्ञामृत्यु
 विवर्जिताः दीर्घायुवः नम्यपराव
 ईते भोगवर्हिताः नद्यस्यान्वामहा
 पुण्या गंगाचवडधामना महा।

नदी मणिजला सीतासीबेणिकात
 था सऊमारी ऊमारीचवेत्तवेत्तनि
 कानथा सहस्राणां शतामेवंनयः
 संख्यानशक्यते तत्रपुण्याजना
 पदाश्चत्वारोलोकसम्पत्ताः मगा
 अमशकाश्चैवमानसामंदरास्त
 था मगा ब्राह्मन्मृषिष्टाः सकर्मनि
 रतादिज मशकपुत्रराजस्या धार्मि
 काः सर्वकामदाः मानसेवमहाभा
 गवैश्वधर्मनिधविगाः मंदोपुत
 थाश्रुदाः पुराधर्माधीनिष्मिताः
 नतत्राजा विप्रेन्द्रनंदो नचदेउ
 ता सधर्मोवृते सर्वरक्षति च
 परस्परं सतहीप समानेन ।
 समुद्रेण हतो वहिः इतरसज्जे
 नैवनानारत्नवतादिज शास्त्रलो
 पि तथाहीपः सतादिगुणमाना
 तः चतुस्त योजनेन सरोदेना
 हतोमहान यत्रवैशाखलीनामा
 हिलतयोजनोञ्जिता हीपव्याति
 करोहृतः सपणै नकुतालुयः तत्र
 वर्षाणि समैवकथंतेऽसरोचरो
 मनसं रमणकं देववर्षमितिकया
 न पाभिादमाप्तायन मभित्ताना
 भिति हिज सेतुशैलाश्च सप्तै
 व सरमः शतष्टंगकः वामदेव
 श्र ऊंदश्चऊमुदः पुष्पवर्षकः सर

अतिरितिब्रह्मन नद्यः समैव की
 र्तिताः यत्रमतिः सिनीवाली नदा।
 राका सरसती रजनी ऊहश्चैव॥
 महानद्यः सपुण्यदाः तत्र विषा
 रयो वर्णा क्रमाज्जमानि विधुति
 आयः अतथरो वर्णस्ततोवीर्यथा
 स्मृतः वसंधारस्तृतीयस्तवतयै
 षंयः सर्वेनेसाममानेन भग
 वतेयजंतिहि सरोदं परिवेष्टे।
 अतनोदिगुणमानकः ॥ ऊश।
 हीपोहोदेनसमानेनाहोदिज
 ऊशस्तेभोमहोस्तत्र हीपव्याति।
 करोतिच जाज्वलमानो दीप्तैव।
 महाजलनराशिवत तत्रवर्षाणि स
 मैव समानानि यमाणतः वसदानं
 हृष्टविनीभिगुप्तं महामते सत्य
 वतंविपनामदेव नामेति सप्तमं।
 समैव सीमागिरयः कीर्तितादिन
 सप्तम वक्रश्चैव वतः शृंगः कपि
 ल श्चिक्कूटकः देवानीक ऊहगे
 मा इविणश्चतिसप्तसः महानद्यः
 अमैव सर्वपापप्रणाशनाः रसा
 ऊत्यामपुऊत्या मित्रविदावमान
 द अतविधा देवगर्भा मंत्रमाला
 हृतच्युता तत्रविषादयोवर्णा ना
 मांतर मृतोदिज ऊशलः प्रथमो
 वर्णः कोविदेभु हितीयकः प्रति

शुक्र स्तनीयस्त वतयः कलकः
स्मृतः ते सर्वज्ञान संपन्नानां वेद
संप्रदायाः भजते भगवन्तं वै कर्म
कौशलयाजिनः हुतादायकः ।
हीपादिगणः कौच संतकः ली
रोदेन समानेन वेष्टितो ब्राह्मणः ।
धर्म कौचो नाम गिरिर्ध्वज हीपः ।
व्यातिक्रममहान् महामते ली
रावात कृतच्छिद्रो महामते ली
रोदेनाभिषिक्तश्च सततं वीति
संवयैः वर्षाणि तत्र समैव तेषां
नामानि मे शृणु यावो मधुरहो
मेव हृष्टश्चापि वनेतिः लोरि
तार्णीः सधामाव भानिष्ठश्चापि स
ममं गिरयश्चापि समैव वर्षसीमा
कगदिन शुक्रोऽथ वरुमानश्च भो
जन उपवर्हणः नंदमो नंदनश्चैव ।
सर्वतोभद्र इत्यपि सप्रवत महा
नयः पावना ब्राह्मणधर्म ग्रमया
वामृतौया व तृप्तिरपवती तथा
तीर्थवत्यायिकाश्च का पवित्रवस
पिस्मृता विशादयस्तथावर्णा व्या
तानामंतरेण त्र प्ररुषः प्रथमो व
र्णादिनीयोऽष्टमः स्मृतः तृतीयोऽ
विणो नाम देवसंस्तुतयंकः मूर्ति
नलमयी विस्मयार्थं निवपजतिव
पवं परस्तात दीरोदात्त ॥

शक्रहीपा हिजर्षभ आयामेन स
विताया हाविशालतयोजनः ॥
दधिमेजोदकेनैव समानेन स सिं
धुप परीतोभाति तत्रास्ति शा
कोनाम महीरुहः हीपाव्यातिक
रः श्रीमान्नामयन् हीपमेव ते
वर्षाणि तत्र समैव पुराजव मनोज
वो भूमातीको वेपमानो विष्ठा
थारश्चमारिष वद्रुपाश्चित्रोको
गिरयोपिव समैव ईशा मडरु ।
शृंगश्च वतभद्रो महानसः शनके
शवनामाव सहस्रस्तोतपवच दे
वगलोपि समैव वर्षसीमा श्व
नकाः नयः समैव विव्याता आ
युर्हायनवा दिन सहस्रतिः पंच
नदी निरंति रपरानिता विव्या
तोभय सृष्टिश्च महापुण्या महाफ
लाः विशादयस्तथा वर्णाव्याता
नामोन्तरेण त आघो जनवतो ।
नाम नतः सत्यवतः स्मृतः दान
व्रतानुव्रतो व तृतीयश्च वतय
कः भगवन्तं वायुत्रयं भजते वपने
तिव तथैव दधिमेजोदात्त पर
स्तात प्रक्रममहान् हिगुणो न प्रमा
णेन हीपः स्वाहृदकेन त परिवी
तः समानेन सिंधुना ब्राह्मणधर्म
यत्र प्रक्रम मसुचं जलजलन सविभं

प हीपाति कां पत्र सहस्रायुत ।
शोभिने यदाङ्ग रासनं विस्मृत
स्तस्य प्रजापतेः हीपमप्येवधि
गिरि रेकपवमहामते समान ।
सोत्रो नाम प्रकार इव वेष्टकः
तस्य पूर्वोपयो पाश्चो देवर्षे ॥
तत्रमारिष सिंधोर्वेष्टन मृत्रकं
गिरेर्वेष्टनकं परं रमणकं धात
कं व हे वर्षनामतः स्मृते माने
नस्य गिरे विष्टुतयोननं मुष्टितं
तावदेव तथायाम् सस्यापरि ।
पुराणि च ववारी लोकपालानां
मिदादीनां हिजर्षभ यः परि
क्रमानस्य मरु विप्रविवस्तनः
मूर्द्धाविभर्तिशैले इष्टं संवत
सरात्मकं अथासते च हो पा
श्चो प्रजास्तस्य महावलाः तत्र
संतात्रं नास्ति वर्णानां ब्राह्मण
धर्म स्वाहृदकस्य परलोकोकलो
कावलो महान् लोकस्य वाणलो
कस्य मध्ये गिरिवस्थितः प्रका
श्वसंवेष्टलोकास्तोन्महामते
लोकालोकावलो नाम तेनासौ
परिकीर्तितः मानसोत्तर मेवौ ।
स्तु शंतरे यावती मही तावती
कावती भूमिलोकालोकावधौ
दिन यत्र प्राणिहितं वस्तकथं वि

त्रापलम्पते सौवर्णिकात्रि ह
हीमा सर्व वर्णप्रमाणिनी शतः
सर्वाणि सत्तानि तां भूमिं वनेयंति
हि लोकालोको गिरिर्यस्त लो
कांते वनेते महान् प्रायुणाति स
तेनां सिस्वर्णादीनां मपि दिन
तमतिक्रम्य स्थातीषि तमते न
प्रवर्तित तावदुत्तादवान् ब्रह्मत्रा
यामेन व तादृशः प्रायामविस्त्रो
हृष्टीपं वा शक्तोरियोजना त
स्याश्च तर्षभागाः यं लोकालो ॥
कावलो गिरिः तस्यापरिष्ठावना ।
रो गजेन्द्राः समहावलाः निपुत्रा
ब्रह्मणा भूमिं कौ राहस्य संस्थि
ताः भगवानपि तत्रैव विष्टुक्ते ।
नारिभिर्हृतः पाश्चदप्रवो ब्रह्मन्
भुजे वद्रभि रुष्टितैः थारयन्
नीमास्ते आकल्पमपि मारिष यो
ऽन्विस्तार पतस्याभूमास्ते परि
वर्णितः तावती भू लोकाव्यासा
इसंनमसाहता ततो योगेश्वर ।
गतिर्योगिनां प्राणमुत्तमं स्या
नं भगवतः सात्ताव सतहीप इ
तीर्थ्यते इतिनेकथितं ब्रह्मन् ।
भृगोलस्योपवर्णनं आसुतावा
य इदं शृणुयास्ततः भृगोलस्यान
वर्णनं प्रदत्तिणीकृतानेन सशैल

वनकानना स सागरा व सहीपास
वर्षा च वसंथरा इति श्रीपद्म ७
गणे भूमिखंडे भूगोल वर्णनं ना
म ॥३॥ अध्यायः ॥ ज्योतिषः ।
शास्त्रोक्त भूगोलं यथा सिद्धिं
साध्यमुपैति यत् स्मरणात् तिष्ठं
प्रसाराच्च यस्याश्चिदपदास्ते
कतिरलं लालिस्तीलावती नृ
त्पेनीमुखरंगगेवृत्तिनां स्याद्वा
रतीभारतीतं नाच प्रणियमः ।
गोलममलं बालावयोधं बुवे ।
गोलग्रंथ कथने कारण माह ।
मृध्यायं युसदां यदुत्तराणितं न
स्योपपत्तिं विनापौडिंशौड स
भास नैति गणको निःसंशयो
नखयं गोलसाविमलाकरामला
कवत्पयत्तनो दृष्टते नस्माद
स्पुपयतिवोय विषयेगोलप्रवे
योधतः अथगोल प्रशं
सया गोलानभित गणकापहास
माह भासं यथासर्व रसं विना
सं रासं यथागान विवर्जितं च
सभा नभातीव स्ववृत्तीना गो
लानभिज्ञा गणक सथैव वारी
व्याकरणं विनैव विदुषांभूहःप्रवि
ष्टः सभां जलत्रयमतिःसयासद
वदभ्रभंगवक्रोक्तिभिः स्तीतः स

उपहास मेतिगणको गोलानभि
तस्तथा ज्योतिर्वित सदसिप्रगल्भ
गणकप्रश्न प्रपंचोक्तिभिः ॥
अथगोलसरूपमाह दृष्टान एवा
बनिभ ग्रहानां संस्थान मानप्रति
पादनार्थं गोलः स्मृतः तेष वि
शेष एव शतैरतः स्याद्गणितेन
गम्यः अथगणित प्रशंसा ।
माह ज्योतिः शास्त्रफलपुगाण
गणके एदेश इत्युच्यते नूनतप्र
वलाशितः पुनर्युतत स्याद्विदा
अर्थ ने गोलप्रयितोऽन्तराण
गणितं गोलोपि नृ ज्ञायते न
स्मात्प्रगणितं नवेति स कथं
गोलादिकं ज्ञास्यति अथ
ज्योतिषशास्त्रप्रवणधिकारि
तणमाह दिविष गणितमुक्त्वा
क्रमवत् संज्ञं तदवगमनविष्टः
शब्दोपदिष्टः यदिभवति तदे
दं ज्योतिषं भूरि भेदं प्रयत्नित ।
मधिकारी सोऽयथा नाधिका
री व्याकरणावर्णनमाह योवे
दवेद वदनेति सम्यग ज्ञास्यं
सवेद मपि वेद किमय शास्त्रं
यस्मादतः प्रथम मेतदधीतधी
मस्मात्तातरस्यभवतिप्रवणःपि
कारी अथगोलग्रंथस्यप्रवृत्तः ।

सरतः

यं मयोक्त प्रकारेणाह गोलं
ज्योतं तव यदिमति भीक्षुरीयं ।
मृगात्वं नो संतिमोचनवद्वेषा
विस्तारः शास्त्रतवं लीलागम्यः स
ललित पदः प्रश्रम्यः सयस्मादि
ह न विदुत सदसिपदतोपदिष्टो
किंयनक्ति अथभूमिस्थानं प्रश्न
आक हयेनाह भूमिद्वचक्रवर्जं
गगणो गगणोचरैः दृताधताथग
केन येन येन मियादयः किमा
कारा कियमाना नाना शास्त्र वि
चारणात् कीदृगहीपकुलादीन्
समुद्रे मुद्रितोच्यतां अथ
ग्रहस्फटीकरणोपपत्तिप्रश्न आक
हयेनाह संसिद्धेयुगाणाधुगादि
भगणोः त्वेदोपपत्तेनयः स्यात्तस्या
स्फटना कथं कथमभूत्स्फटीकृति
नैकथा किंदेशान्तरमुद्गमान्तरं
महो वाक्यंनरं किंचिं किलोच
मुद्र वंचलेच नरिदं कस्मात्तपा
नः स्मृतः किंकेदं किमु कदन्तं
किमु चलं किमाचलं तत्कलं ।
कस्मात्तत सदितः कृतस्तरहितः
खेट स्फुटो जायते किं दृका
कर्म तथोदयास्त समयेदेषादि
दधुर्ध्याः संवे मे विमलं ददा
मल मलं गोलं विज्ञानमि वेत

अथवि प्रश्नोदित दिनमान ।
भेदप्रश्न आकहयेनाह महदा
हः किमहोरननी तवर्दिनमणोग
णकोत्तरगोलगे ननुतनुर्विसे
महतीनिशावरविचक्षणदतिगा
दिगाने भवति किंप्रतिशंयुनिवा ।
सिनांयुमणिवर्धमिनेचसरदिवा ।
पितृप्रकिंशशिमासमितं तथायुग
सरस युगं इतिगाम्यकिं ॥
अथराशुदय मानकालभेदप्रश्न
वाह भवलपस्यकिलार्कलवाः स
माः किमसमैः समयेः त्वराश
यः समुपयांशुदयं किमुगोलवि
त्रविषये सत्विलेखपि ते समाः
अथपुन्या कुन्यादि संस्थानप्र ।
अं दृताहेनाह पुन्या कुन्या ।
ऽपम सम नरायात्त संवारिका
नांविदुत गोलेदियतिदियथाद
शियतेचसंस्था अथवेदार्कगदण
कोत्तराहनाह तिष्ठते वेद
ग्रह उदयेतः किंभानोस्तदानी
इहाः यायां भवति हि रवेः
प्रग्रहः किं प्रलीयां लम्बनं ।
वदकिंकाच नतिर्मितयतां वा
तत्संस्कृति लिपौ वाणे किं ते
सिद्धेजतः कृतः । अथ । ३

गोत्रेनो वंशस्य अक्षस्य तयद्वि
प्रश्नमाह अक्षस्य दिन राज एव
महसो हायाः ऊर्ध्वः ऊर्ध्वः सहज
वगतोप्यहोभमवशाहोयासंगारि
व संप्राण्या ७२ स्वयी ननुम
तस्तस्याश्रयेनैव किं अक्षस्य क
मश सत्येवमहसो ह्येति सह
ज्ञतो अथप्रथम प्रश्नस्य ए
थिवी संस्थानोपपत्तेरुत्तरं विव
त्तरादि सगैर्यियादीनां तत्त्वाना
मादिनत्रं निखिलजगज्जनैकवी
जं पां वस्त्रमनसा प्रणिपसादी
नावत् नजय माह यस्यात्तव्य
प्रकृति पुरुषाभ्या महानस्यगर्भे
हंकोरोभूतत्वकशिलिजलोर्ध्व
स्तनः संदनेश्च वृक्षांडंयजदरा
गमहीएनिहोविहिंविहिंशं
चत्तुर्जतिपरमं वृक्षतत्रमाद्यं
अथ भूमेः स्वरूपमाह भूमेः
विहः शशांक त कविरवि ऊर्ज
ज्याकिं नत्तकताहृतेहृतेहृते
सम्पूरित सलिले यामनेजो
शयोऽयं मायाधारः स्वशक्त्यावि
यति व नियततिहनीहास्य एष्टे
निहं विषं चशश्च सदनुजमत्र
नारियदैर्यं समं ज्ञानं सर्वतः
पर्वताराम ग्रामवैर्य इमे स्थितः

कदम्ब कुसुम गुंघिः केशरपकरै
रिव अथप्राणेषु भूमेराधारपर
स्मय या पक्षिता नां निराऊर्ध्वनाह
सूत्रो यत्री वेदरिया सदन्य ॥
स्तस्याप्यायोऽप्येवमज्ञानवस्था ॥
अंशेकस्याचेत स्वशक्तिः किमाद्ये
किंनो धूमिः साष्ट सूत्रैश्च सूत्रिः
अथकथमियंभूमेः स्वशक्तिरिया
शंका परिहरयद् यथा सता
कीनलयोश्चशीतलावियो इतिः
के कश्चित्तम मशमनि मरुचलो
भूवला स्वभावतो यतोविविज्ञाः
त्वत्त्वस्तशक्तयः आहृष्टशक्ति
श्चमहीतया यत् त्वस्य गुरुत्वाभि
मुखं स्वशक्त्या आहृत्यते तमनतीव
भाति समे समं ज्ञानं ऊर्ध्वं यतः
त्वे अथबौद्धानां युक्तिमाह भू
पंजरस्य भूमणावलोकादाधार
श्रृङ्गा ऊरिति प्रतीतिः त्वस्य न
दृष्टगुरु व तमानः त्वेऽथः प्रया
नीतिवर्दति बौद्धाः द्वौ द्वौ र
वीक्षभगणौ व नददेकानरो ताव
दयं वृजेतां यदनुवन्नेवमर्थका
राव ववीम्यतस्तान प्रतिशक्तिउ
क्तं अथनेषां युक्तिभंगमाह
भूः त्वेऽथः त्वत्त्वयातीतिउद्दिष्टे
द्वयुधाकथं यातायानेवदृष्टाविति

यत्किमं गुरुतिनि । अथ
जिनानां युक्तिभंगमाह किं गा
तपंतवैवैगणं हेगणं योदृष्टाह
थाः भारकेंद्रनां विलोकाक्राफ
वमस्यपरिभूमं भूगोलस्यसा
मना निराकृतेमाह यदि समा
मुजरोदर सत्रिभा भगवतीथ ।
तरणिः तितेः उपरिदृष्टगतोपि
परिभूमन् किमुनै रमरे रिवने
तने यदिनिशा जनकः कनकाच
लः किमुतदेतरगः सन दृष्टपने
उदगये ननुमेरु रथांशुमाकथ
मुदेति सदस्तिण भागतः अथ
प्रत्यत विरोधशंकां निरस्पन्नाह
समोयतः स्यात्परियेः शतोशः
एषीव एषीनिनरां तनीयान
नरश्चतसृष्टगतस्यकृत्वा समे
वतस्यप्रतिभासतः सा ।
सोक्तस्यभूपरिधिप्रमाणस्य अप
पतिमाह प्रयत्नं चेदिदमुत्तरं ।
स्यात् तदतविशेषत्ववेत्स्यकिं
वक्रांशकैरित्यनुपातमुक्तायुक्तं
निरुक्तं परियेः प्रमाणं तदेव
दृष्टीऊर्ध्वमाह निरतदेशान्ति
तिशेषशंशे भवीदवतीगणि
तेनयस्यात् तदेतं बौद्धा सं
गुणं स्याद्भगान मस्मादुक्तिं तत्र

क्तं भूगोत्रति ग्रहयुति ग्रहणो
यरास्त व्यापारिकं परिधिनाचट
नेऽमुना हि नायनेनेननगुरुक्त
मही प्रमाणप्रमाण मवययुजा
यतिरेककेण अथभूगोलपुर
निवेशमाह लोकाक्रम्य यमा
कोटिरियाः शक एषिम रमा
कपन्नंच अथस्तनः सिद्धपुरं
सुमरुः सोम्ययाम्यचवदवान्त
श्च ऊर्ध्वत पादांतरितानि तानि
स्थानानि षट् गोलविदो वदेति
वसेति मरो सरसिहसेवा और्वे
वसर्वेनकाः सदैव्याः योयत्र ।
तिष्ठत्यवनीतलस्य माम्मानमस्या
उपरि स्थितं व समयनेऽतः ऊर्ध्व
तर्पसेस्या भिद्यन्ते तिर्यग्गिवा
मनेति अथः शिरक्ताऊर्ध्वलोतरा
स्या व्याया मरुत्यावनीरतीरे य
कुलास्तीर्यगयः स्थिताश्च तिष्ठेति
नेनववयं यथाव अथहीपा
नां समदणोवसस्यानमाह भूम
रहंत्तारसिंधोरुदकस्य नमुदीये
पादराचार्यव वर्णाः सुहृदस्मि
हीय घटकस्ययामेतारहीगय
ऽसुधीनां निवेशः लवणजतपि
रादौहृम्यसिंउश्च तस्मादृष्टममन
रश्मिः श्रीश्च यस्मादभूव महित

चरणपद्मः यमजन्मादिदेवैर्वसति
सकल वासो वासदेवस्य यत्र दभो
हृत्तस्य सप्ततस्मान्मयस्य सा
इजलस्य वासः साहसकान्तवदवा
नलोऽसौ पाताललोकाः पृथिवी
पुराणि वंचकणा मणिगणां च
कृतप्रकाशा एतेषु सासराणां
फलानो वसन्ति दीव्यन्ति दिव्य
मणीरमणीय देहैः सिद्धाश्चतुर्दि
लसकनकावभासैः शाकंननः
शास्त्रलमत्र कौशं कौचं गोमेदः
कप्रक्षरेव हयोदयो रंतर मेक
मेकं समुद्रयो ह्रीप मुराहरानि
अथ जम्बूद्वीपमध्ये गिरि निवेश
वशेन नवखंडायाह लेका
देशादिमगिरिरुदक हेमकूटश्चत
स्मात्तस्माच्चान्यो विषय इतिने सि
धु यथैत देव्याः एवं सिद्धादृग
दिप्रगत चंद्रगच्छकनीलावर्णी
षां जगत्तिष्ठतुथा अंतरे दोषिदे
शान् भात वर्षमिदं सुदृगस्मात्
किन्नर वर्ष मतो हरिवर्षं सिद्धयु
रावतया ऊरु तस्माद्विदि हि
तमपैरमकवर्षं मासवांश्चयमकोदि
पन्ननाद्रोमकाश्च किल गंधमादनः
नीलशैलनिषयावधीचनौ अंतरा
ल मनयो प्रिताहतं मासवजलः

यिमध्यवर्ति यनत्र मद्रंतर्गजग
धुधाः गंधशैल जलराशिमध्यगं ।
केतमालक मिला कलाविदः नि
वपनील संगंधसमासकैरलमि
लाहत माहतमावसौ अमरके ।
विज्जलाय समाकुलं रुचिरकावन
विजमहीनलं । अथ मेरुसं ।
स्थान माह इह हिमेरु गिरिः
किल मध्यगः कनकरत्नमयसिद्धिः
शौर्यः इति गान्धर्वमज्जमकर्णं
केतिव पुराणविदः समवर्णयन्
विस्मयशैलाः खलमदरोमसंगंध
शैलो विपुलः सपाशः तेषु क्मात्
संतिव केतवृत्ताः कदमजम्बूवट
पिप्पलाव्याः जम्बूफलामलगत
द्रुमतः प्रवृत्ता नामुनदीरसपुता
मृदभूत सवर्णं जाम्बूनं दिनदतः
सुरसिद्धसंज्ञाः शशसिर्वंममृतपान
परांमुत्तामे वनं तथा विचार्यं ।
विविधं तेषु सरो नंदन नंदनंच ।
धुताकूपं यत्पुनिहृत्सराणां धा
निस्सवैश्चानमिति प्रसिद्धं सरोम्य
येनेषु रुणांच मानसं मद्राकदं ।
खेतजलं यथाक्रमं सरः सरमा ।
रमणश्चमालसाः सरारमतेजलेके
लिलालसाः सद्रुतकावनमयं शि
खिरा यथैव मेरुसुरिक पुरारि ।

ल

पुराणि तेषु तेषामथः शतमल
ज्वलानंतकानां रत्नोपपानिल ।
शशील पुराणिचाष्टौ तत्र अ
न्यविशेष माह विष्णुपदीविलप
रात् पतितामेरौ चतुर्दोसीत वि
स्मंभावत मस्तक शस्तसः संग
नागतावियति सीताव्याभद्राश्च
सालकनेदाच भातं वर्षवत्तम
केतमालं भद्राव्याचोत्तरान्कु
रुम्याना याकर्णीताभिलसिताह
साम्प्रदायगादिता पीताऽक्लास्य
नास्तना वापुनातिवद्रथापिपा
पिनः प्रहसान् यावन्तिमेदलितानि
नचंयो गच्छतिवलातिनमित्तसंवे
प्राप्त तदो विज्जतांतकहृतोयाति
नरो निगयात्सलोके अथभार
तेवर्षमध्ये नवखंडानि समकु ।
लाचलांश्चाह पैदं कसेरु स
कलेकिल नामुपगामयद्भमिति
मदनश्च कुमारिकाव्यानां गंधसौ
मेमिह वारुणामेन्याखंडं गंधर्व
संतमितिभारतवर्षमध्ये वर्णा ।
यवस्थितिदिहैव कुमारिकाव्या ।
शेषेषु चोत्तमजना निवसन्ति सर्वे ।
मोहदृष्टिर्मलयलेकपारियात्राः
सराः सविध्यः इह समकुलाचला
व्याः अथलोक व्यवस्था माह ।

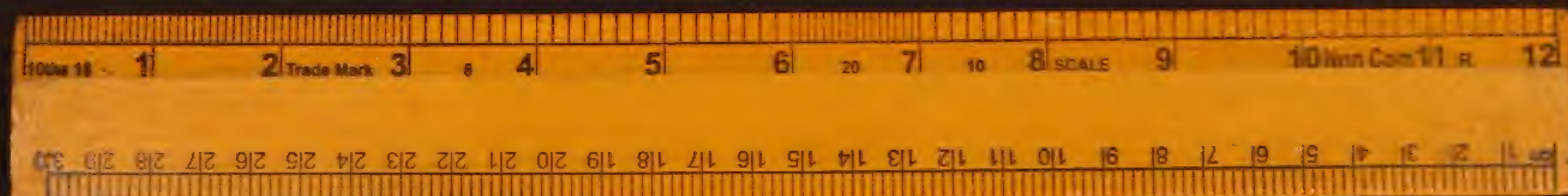
भुलंकाव्या दक्षिणे व्यस्तदेशाद
स्मात् सौम्योऽयं भुवः सप्त मेरुः
लभ्यः पुण्यैः विमदः स्यात्तनो ।
तोऽनस्यानस्यैः स्वेस्तपः सत्यमे
राः दिव्यवस्यामाह लेका
पुरःकंस्यदोदयः स्यात्तदा दि
नार्ह यमकोटि पुण्या अथः सतः
सिद्धपुरः प्रकालः स्यादोमके रा
विदलं तदैव यथोदितोऽकः
किल तत्र पूर्वा तत्रापरायमानः
सचालः तन्मत्तानोच नतो ।
विलाना सदक स्थितो मेरु इति
प्रसिद्धं अथविशेष माह ॥
अथोजयित्याः कुचत्रयभागे शा
चां दिशिस्था यमकोटि रेव त
तस्य पश्चात् भवेद्वंतीलेकैवत
स्याः ककुभि प्रतीचां तथैव ।
सर्वत्र यथोदित स्यात्ताव्यां ॥
ततः सतत्रभवेत् प्रतीचां निरत्त
देशादिनरत्र तस्मान्वाची प्रतीचा
च विविधसंज्ञे अथभवत्तम
ता व्यवस्था माह निरत्त देशे ति
निमंजलोपगो अथोनरः पश्यति
दक्षिणे त्रयो तदा स्थितेवे जल
येत्र वत्तया भूमद्रवक निजमा
स्तकोपरि उदरिदंश्याति यथाप
था नरस्तथा तथाव्यात्रतमृत्तमड

लं उदग्रप्रवृत्तं पश्यति बोधवन्ति
 ते स्मरन्तरे योजनज्ञाः पलाशकाः
 योजनसंख्या भागै २५ गुणित
 ना ऊपरिस्थिता ४२५ भवंतं
 शाः भूमेकस्तायां वा भागेभ्यां
 योजनानिव यस्तु अथ देव
 देव्यानां भवति संस्थान साहा
 सौम्यं भवं मेरुगताः त्वमभ्या
 म्यं देव्या निज मस्तकोर्ध्वं स
 मापसमं भूमदृष्ट वक्रवितोक्त
 यन्तित्तिन्न प्रसक्त । उन्नगो
 ले तित्तिजाहङ्गं परितो धर्मतमा
 रित्यं सद्यं विदशाः सततं प
 र्णमसुग अयसमं याम्ये द
 न्नात मागेद्वित्यैः क्रमेण तैरेव
 हन्ते खरोदती नः यत्रैव हृष्टः
 प्रथमं सदेवस्तत्रैव तिष्ठन्नविला
 व्यते किं दिनं सगणामपनं य
 उन्नं निशेनरत्नां हिनिकैः प्र
 कीर्तितं दिनोन्मुतेः के दिनमेव
 तन्मते निशातया तन्मत्कीर्तिना
 यवै विपूर्वभागेति नरो वसनः
 स्थायः सपादीयित्तियामनेति य
 पश्यति तेः के निजमस्तकोर्ध्वं
 पूर्णतोः स्मापुदले तदैषां कस्त
 दले पतदलेः भूद्विष्टकैः स्त
 मेरा तपवसिष्ठं भादीनरत्नार ।

विद्यो रयःसं तस्मात्त्रिशीघ्रं त
 पौर्णमासं यदति हरगतो दु
 ह्मिणः तितेः सतत मापलयं
 विमीलिते भवति नावदयंशधि
 तस्य तद्युग सदस्युगं यु निशं
 विद्येः अथ भू परिधिमानं ।
 प्राकृष्टित मपि विशेषार्थमाह
 प्राक्तो योजनसंख्या ऊपरिधिः
 समांग नरात्रय ५५५ सहासः
 ऊ भुजंग शायकभुजः सिद्धशके
 नापिकः ५५५ २५ एष्टोत्रफलं
 यथायुग गुण विशिखरमहादयो
 ५३-३५ भूमेः कंडुक जालवत्
 ऊपरिधि व्यासादतेः प्रसृतं ५
 एष्टफलस्य लोकात्स्य एष्टफलमाह
 उष्टं कंडुक एष्टजाल वरिला गो
 लफलं जितितं ललेनास्य शतं
 शकोपिन भवेद्यस्मात्फलं वास्तवं
 तत्प्रपत विरुद्ध मुद्दि मिदं
 नैवास्तवा वास्तवादे पौढागा
 काविचारयत तस्यैव सवृद्धा
 भृशं अथ सद्युक्तिमाह यत प
 रिध्यदे विहंभं वनं कृत्वा किलां
 अकं तेनाहं छाद्यते गोलः ॥
 किंचदस्त्वं शिष्यते गोल तेत्र
 फलात्त्रयादस्य दोत्रफलं यतः
 साहं द्विगुणितासत्रं नावेदेवापरे

हलेपर्वपंचगणान् ते च फ
लात् दृष्टफलं खल नायिकं जाय
ते तेन परिधिं ज्ञेयं कृतं हतत्वे
त्रफले यस्यान् परिधिं न युक्तिर
मत इष्टत्वाद्गणितस्यास्य दृष्टं भू
दृष्टनं फलं यथा तथा प्रतिपा
द्यते गोलस्य परिधिः कस्यावेद
ज्ज्ञामितेर्मितः भुतवृत्तगोले
भिर्विद्वत्समलके स्थितः दृश्यते ।
वप्रकास्तद्व्यांशं फलं परिधेर्मितात्
ऊर्ध्वयः कृतरेखाभिर्गोले व
प्राप्त्यक्तस्येत तत्रैकवप्रकले च
फलं त्वंदैः प्रसाध्यतो सर्वज्ञैकं
विभज्याद्देहीने विज्याद्देभाक्षितं
एवं वप्रफलं तस्याद्देगव्याससमं
यतः परिध्यासचातो गो।
लदृष्ट फलं स्फुरं ॥ अथ
भूमः प्रलय भेदात्प्रलयं चाह ।
हृदि विधेरक्षिभुवः समं नास्यायो
ज्जनं भूमवभूतिपूर्वः बाह्ये ल
ये योजनमात्रद्वे नापो भुक्त्वा
कृतिकेऽविलायाः दिने दिने य
न्वियते हि भूतेर्देनंदिनं तं प्रल
यं वदन्ति बाह्यलयं वज्रदिनां ।
काले भूतानि यद्ब्रह्म तं व्रजंति
ब्रह्मास्य यत्प्रकृतिं प्रयांति ।
सर्वात्मनः प्रकृतिकं कृती नृपाः

लीनायतः कर्मप्रसंगतान्तरात् यत्क
 क्रियेते प्रकृते विकारेः तानाम्पि
 दय्याविलपुण्यपापमनः समाधा
 यद्गौ परेश यद्योगिनो यांति
 निवृत्तिमस्मात्सन्तिकं चेतितय
 सतद्वा यद्यक्लांड गोलमाह
 मू मूथर विदश दानवमनवाया
 येयाम्पिष्टागगणोवर वक्तृकताः
 लोकव्यवस्थिति रूपं यूपरि परि
 ष्टावक्लांड मांड जटरे तदिरे सम
 स्तं यथायोदितं वक्लांडमानं
 पूर्वोक्त मपि प्रसंगदनुवदं ।
 तिस्म कोटि त्रैनेचनदं षट्क न
 त्वभूमृदुजगदभि ज्योतिःगस्त
 विरोवदंतिथनमसः कतामिमांयो
 जत्रैः (२०११-११२-.....) तद्वा
 क्लांड कलाहसंप्रततेटकेवित्त ।
 गर्वैष्टनं केवित्योचरदृष्टदृष्ट
 कर्मिणि पौराणिकाः सूरयः क
 तल कवितामलकवदमलेमकल
 विदंतिये गोलं दिनकरकरनि ।
 कर निहत नमसो नभसः परी
 यिरुदितैस्ते वक्लांडमेतन्मितम
 स्तनोवा कलेश्वरः ज्ञानतियोज
 नानि यावन्तिपूर्वैरिहतस्यमाणं
 प्रोक्तं यत्कलाव्यमिरेमतेनः ॥
 इति सिद्धांतशिरोमणौ गोलोपा

ये भूतकोषः समाप्तः ॥
भूतानां स्त्री स्त्री चकारः इति
शब्दमाला
भूतं पुं स्नागः इति राज
निर्वटः
भूतं स्त्री गोभूतः विकंकनफ
ले इति मेदिनी भूमिजम्बुः इति
राजनिर्वटः
भूतं स्त्री पुं न्यायं स्नादिः
हृथिद्यपनेतो वाष्पकाश पं
कुं स्तनं सप्त इत्यमरः भू
रतो पिशावादि जेतः इति
मेदिनी शब्दमालावर्णे वस्तुन
त्वात्सराणं यद्वाच्यं निरम्य
भूतेन व्यवहारोऽयं भूत
मप्यनुपपन्नं स्त्रीष्वने व्यवहारः
तः कृतं यमादाभिहितं नि
रम्यपरिप्लव्य भूतेन वस्तु त
त्वात्सराण्येन व्यवहारोऽयं दंतं
रूपः यस्माद्भूतं मपि वस्तु तन्नम
पि प्रपत्यस्तु मनमिहितं स्त्रीष्व
नेहानिमुपाकृति व्यवहारोऽयं
व्यवहारेण स्यात्प्रादिभिः तस्या
द्भूतानुसराणं कर्तव्यं यथार्थं प्र
त्यर्थितो सत्यमेव वदतस्तथा स
सम्भेन सभापतिना यतिनयं।
सामादिभि रूपायैस्तथा सति

साक्षादि निरपेक्षेनैव निर्णयो ।
भवतीति प्रथमसर्वथापि भूतात् ।
सराणं न शक्यते कर्तव्यतासति ।
साक्षादिभि निर्णयः कार्य इत्यु
क्तः यथोक्तं भूतत्वात्सराणि
वाहिगतिः समुदाहृता भूतं तन्ना ।
र्ययुक्तं यत्प्रमादाभि हितं कृत
मिति तत्रभूतानुसारी व्यवहारो ।
श्रवः कृतानुसारी त्वनुक्तः इति
मितातृगायां व्यवहारोऽयं ॥
भूतं वि प्राणी जंतुः अनीतः ।
दृष्टं समं सदृशं इत्यमरः ।
भूतौ प्राप्तं सप्त इति
मेदिनी शब्दमालावर्णे भूतका
लस्य पर्यायोपपत्तिः ॥ २ ॥ य
नीतं ॥ १ ॥ स्तनं ॥ ५ ॥ निभूतं ॥ ५ ॥ गतं
॥ इति राजनिर्वटः उत्तरपद ॥
स्य एव भूत शब्दः समर्थ इति प्रा
दिकाः यथा देव भूतो ॥ यः
इतिभारतः ॥
भूतः पुं देवयोनिविशेषः सच ।
अथोमुलोद्धृत्यादिः पिशाचभे
दो रुद्रानुचरो बालग्रहः इत्यमरः
भूतौ कुमारः इति मेदिनी ।
योगीन्द्रः इति शब्दमालावली ॥
रुसवतर्दशी इति विकीर्णशेषः
॥ भूतनाशकौस्यं यथा ॥

स्वेतापरानितामूलपिष्टं तं
त वारिणा तेन नमः प्रदानं ।
स्याद्भूतहंसं विद्वं प्रगल्भ
पुष्पनस्योवे समरीचम्भूतहृत
मुजंग चर्मवे हिंय निम्बपत्राणि
वैयवाः गोरसर्षप पभिः स्या
लेपो भूतहारः कृतः गोरोचना
मरीचानि पिप्पली सैयवं मधु
अंजनकृतमेभिः स्याद्भूत भूत
हं शिव अपिच वचात्रिकटः ।
कैवेव कर्जं देवदारुच मंजिष्ठा
त्रिफलास्वेता शिरीषो रजनीह
यं प्रियंगुनिम्ब त्रिकटुगोक्षुरेणा
ववेष्टितं नमः मालेपने चैव स्नान
मुहूर्तं तथा अपस्मारा विषो
स्मादशेषालक्ष्मी जरायुहं भूते
भ्यश्च मयं हंति राजद्वारेवणा
सनं इति गारुडे ॥ १२१ ॥ ॥ १२५ ॥
अध्यायः श्रीभुगणभूता मया
हते वराहस्य गतो भर्गमासा
यते गणाः चतुर्भागाः सयंभू
वा भूते कर्मनिवेजगः भूतत्वं
मभवंतेषां चतुर्भागवतांतदा
वचनात् पञ्चजातस्य भूतशामा
स्तनो मताः यो लोकविरितः
पूर्वं भूत शाम अतर्विधः यत्त
क्षेत्रोऽधिका यत्तै स्तद्भूतशाम

उच्यते इतिवः सर्वमाख्यातं ।
भूताः श्रीभुगणायथा इति कालि
कापुराणे ॥ अध्यायः ॥
भूतकेशः पुं स्नानमालान्तर्णा ।
तत्पर्यायः गोलामी ॥ इत्यमरः ।
मरः भूतकेशी ॥ अत्यकेशी ॥
केशी ॥ इति शब्दमाला भूता
नां केशश्च भूतकेशः स्त्रीवंचेति
केचित् स्त्री चेत्यनेन अथ द्वयो
भूतकेशो गोलामी भूतकेशी
केति वाच्यं तिः इतिभारतः ॥
भूतकेशो स्त्री भूतकेशः इति
शब्दमाला शेषालिका नीलसिंदु
वारः इति राजनिर्वटः ॥
भूतकातिः स्त्री भूतावेशः इति
राजनिर्वटः ।
भूतगंधा स्त्री भूतानामगंधादयं
इति जटाधरः ।
भूतघ्नः पुं उष्टः इति हेमचंद्रः ।
लघुनः भूर्जद्वलः इति राज ।
निर्वटः भूतनाशके वि ॥
भूतस्त्री स्त्री भूतस्त्री इति राज
निर्वटः मुंडितिका इति शब्दमाला
॥
भूतचतर्दशी स्त्री गोलकाद्रिक
रुसवतर्दशी सायवयमवतर्दशी
तत्कृत्यया ण्ये च वतर्दश्यां ।

धर्मराज पूजा कार्या प्रयत्नः
स्नान मावश्यक कार्यं नरैर्नरक
भीरुभिः शुरुणोदयतोऽस्यत्र
रिक्तायां स्नाति योनः तस्या
द्विकमवो धर्मो नश्यसेव न सं
शयः स्नादे च तत्रैव कार्तिके
कल्पपते न चतर्दशविभूदये
श्रवण मेव कर्त्तव्यं स्नानं नरक
भीरुभिः किंच नाम तत्रैव ।
नतश्च तर्पणं कार्यं धर्मराजस्य
नामभिः जीवसितानकुर्वीत ॥
नर्पणं यम भीष्मयोः यज्ञो
पवीतिना कार्यं प्राचीनावीतिना
तथा देवतं च पितृतं च यमस्या
स्ते दिश्यता नक्तं यम चतर्द
श्यां यः कुर्याद्विषसत्रियौ नतत
कृतशनेनापि प्राणनेपुण्य मीदृ
शं कुर्यात् वदकाभूय नप्या
शैव तपोयनात् राजस्यफलैर्न
नपायते नात्र संशयः कार्तिके
भोम खरेण विज्ञाह्लाचतर्द
शी तस्यां भूतेश भभर्ष गळे
द्विवपुर्नरः किंच यमावा
स्या चतर्दशः प्रदोष दीप ।
दानतः यममार्गे धकोभोसुच्य
ते कार्तिकेनरः इति श्रीहरिभ ।
क्रिविलासः श्रयिव लैगे ।

कार्तिके कल्पपते च चतर्दश
दिनोदये श्रवण मेव कर्त्तव्यं स्ना
नं नरकभीरुभिः यममार्गे पक्ष
वच धामयेद्विरसोपति नतश्च
तर्पणं कार्यं धर्मराजो नोमभिः
नरकाय प्रदानयो दीपः संपू ।
अदेवताः नरकाय नरकनिहत्र
ये श्रयोऽभिधेयोः वस्तुप्रयोन
ननिहत्रिषु इति निहत्रावपि नार
य्यं इत्यनेन चतुर्थी विधानात् ।
श्रवणमार्गे धाममार्गेऽशीतलोस
समायुक्त सकंदक द्वाविन ह
रयाप मयामार्गे धाममार्गेऽनःपु
नः ततः प्रदोष समये दीपादयान्
प्रयत्नतः ब्रह्मविष्णु शिवादीनां भ
वनेषु सदेवेषु भविष्य कार्तिके ।
भोमवारी च विज्ञा कल्पचतर्दशी
तस्यामाराधितः स्नात्त नयेद्विष
पुरंधरे योकांतिस्तरितं प्राण्य क
ल्पपते चतर्दशी यमनाया वि
शेषेण नियतस्तर्पयेद्युक्ता य
माय धर्मराजाय मृत्प्रेयोक्तका
यव वेवसताय कालाय सर्वभूत
तयाय च ओदमराय दभाय नीलाय
धमेहिने वृकोदराय विशाय विज
गुमाय वैरमः एकैकस्य तिलैर्मिषां
स्त्री स्त दद्यात्तलांजलीम् ॥

संवत्सर कृते पापं तत्तत्तत्ता
देवतपति आचारादत्र ।
चतर्दश शाकभतार्ककर्त्तव्यं तत्र
निर्गयामृतं ओले केमुक वास्त
कं सर्वपं काले च निमंजयां शा
लिची हिलेमाविकोचपट्कं शो
त्कं गडूची तथा भंटाकी सुनिषल
कं शिवदिने त्वादेतियेमानवाः प्रे
तसं नव योति कार्तिकदिने क
मेव भूतेति यो जयां नयंती य
दकं पटोले शौल्यं सुलफा इति
त्वानं सुनिषलकं सुवर्णिया इति
त्वानं इति तिष्ठादिनसं भूत
जया स्त्री जटामासी इति शिव ।
माला गंधमासी इति राज
निर्घटः ।
भूतदावीं पुं भूतोज्ज्वलः ॥
करवीरः इति राजनिर्घटः ।
भूतद्रुमः पुं शेषांतकहतः इति
राजनिर्घटः ।
भूतधात्री स्त्री सधिवी इति वि ।
कांडशेषः ।
भूतनाथः पुं शिवः इति शहर ।
लावली ।
भूतनायिका स्त्री दुर्गा इति हेम
चंद्रः ॥
भूतनाशनं स्त्री हडातं इति राज

निर्घटः ॥
भूतनाशनः पुं मलानकः इति
रत्नमाला सधेयः इति राज
निर्घटः ॥
भूतपत्नी स्त्री तलसी इति राज
निर्घटः ।
भूतपुष्पः पुं शेषांतकहतः इति
रत्नमाला ।
भूतपूर्णमा स्त्री आश्वनी पूर्णिमा
तस्यर्षायः शारदी २ कौमरी ३
श्रवणजी ४ शनपर्वी ५ रंगभूतिः
कोजागरा ६ इति शहरत्नावली ।
भूतभावनः पुं विष्णुः इति महा
भारतोक्तं तस्य सहस्रनामांतगतं
नाम वडुकभैरवः इति विष्णु
सारनेत्रोक्तं तस्याष्टोत्तरशतनामां
तगतं नाम ।
भूतभूत पुं विष्णुः यथा भूत
कृतं भूतभूतावा भूतामाभूतभा
वनः इति तस्य सहस्रनाम ।
स्तोत्रं ।
भूतमारी स्त्री वीडानामगंधद्वयं ।
इति राजनिर्घटः ।
भूतयज्ञः पुं भूतवलिः सत्त पंच
महायज्ञांतगतं वदिवेष्यदेव क
र्मणी यथा भूतेभ्यो वलिहरणं
भूत यज्ञः इति हारीतसूत्र ।

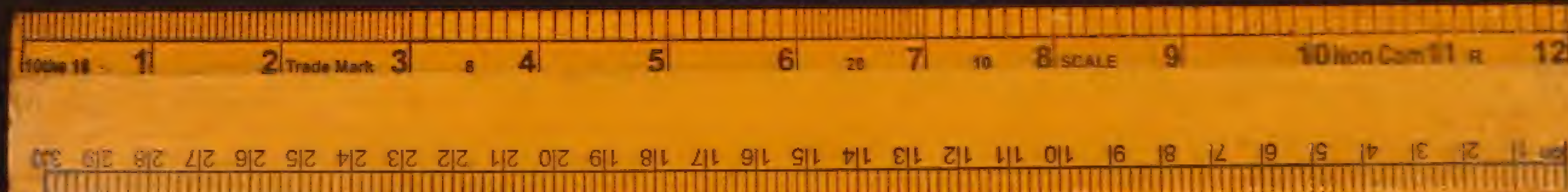

प्रमाणानं वलिशहे दृष्टं ।
भूतविका स्त्री एका इति राज
निवेदः ।
भूतवासः पुं कलिङ्गः इत्यमरः ।
भूतविक्रिया स्त्री अपस्माररोगः ।
इतिराजनिवेदः ।
भूतवृत्तः पुं शास्त्रोद्वृत्तः शपो
नाकवृत्तः इति मेदिनी ।
भूतवेषी स्त्री श्वेतशेफालिका ।
इत्यमरः ।
भूतवल्गा पुं देवतः इति शब्द
माला ॥
भूतपुद्गिः स्त्री पूजादौवीजविशेष
द्वारा वामकृति स्थित पापपुरुष
दहन पूर्वक शरीर शोधनं तत्र
प्रयोगो यथा इति जलधारया ।
वक्रि शकां विविंय स्त्रोके उ
ज्ञानो कर्णे कृता सोह मितिनी
वात्मान हृदयस्य दीप कलिका
कारं मूलाधारस्य ऊरुऊडलिमा
सह सप्तश्रवर्त्मना मूलाधार स्त्री
पिष्टान मणिप्रानाहत विप्रदाता
त्वा पदं चक्राणि भिन्ना शिरोवर्णि
नाथोमुते सहस्रदल कमलकर्णि
कान्तगीत परमात्मनि संयोज्य त
त्रैव स्थित्यप नेनो वायाकाशगे
य रस रस स्पर्शशब्द नासिका ।

निरा वत्त स्तक ओत्रवाकयाति
पाद पापपुष्प प्रकृति मनो उच्च
हंकार एव चतुर्विंशति तन्त्रानि
लीलानि विभाव्य यमितिवाच्यौ
जं पूसवर्णं वामनासापुटे विविंय
तस्यावाडशवार जपेन वायुनादेहमा
पूर्यनासापुटे धृत्वा तस्य चतुःषष्टि
वार जपेन ऊर्भकं कृत्वा वामकृति
स्य कल पापपुरुषेण सह देहो
संशोष्यतस्य द्वाविंशद्वार जपेन र
त्तिना नासापुटे इमिति वक्रिनीजं
रक्तवर्णं ध्यात्वा तस्य वाडश वार
जपेन वायुना देहमापूर्यनासापु
टो धृत्वा तस्य चतुःषष्टिवार जपेन
ऊर्भकं कृत्वा पापपुरुषेण सह दे
हं मूलाधारेण वक्रिना दग्धा
तस्या द्वाविंशद्वार जपेन वामनास
या भस्मना सह वायुरेचयेत् तमि
ति चंद्रवीजं शुक्लवर्णं वामनासा
पुं ध्यात्वा तस्य वाडश वार जपेन
नलाटे वेदं नीत्वा नासापुटे धृत्वा
व मिति वरुणा वीजस्य चतुःषष्टि
वार जपेन तस्मात्तलाटस्य वेदाह्वित
सुधया मातृका वर्णालिकया सम
देहं निरवर्धयति मिति श्मीवीजस्य
द्वाविंशद्वार जपेन देहं सहकं ।

विविंय दक्षिणेन वायुं रेचयेत् ।
मात्रा संख्यया वा तदुक्तं गोत
मीये सप्तधा वर्त्मना सोह मिति
मंत्रेण योजयेत् सदस्यो शिव
स्यान परमात्मनि देशिकः पूस
वर्णं ततो वायुवीजं षष्टिं लोच्छि
ते पूरयेदित्या वायुं सुधीः वाडा
शमात्रया मात्रया त वत्तः षष्ट्या ऊं
मयेव सप्तमया द्वाविंशमात्रया
मंजी रेचयेत् पिंगलात्रया पूरये
दनया चैव सविंयनीलमाहते ।
क्तवर्णं वक्रिनीजं विकीर्णं सस्ति ।
काचित् तेन पूरक योगेन मात्रया
वाडशात्रया वत्तः षष्ट्या मात्रया च
निर्देहेत ऊर्भकेन च वाम पाशे ।
स्थितं पापपुरुषं कञ्चन प्रभं ।
वृत्तद्वया शिरस्कं च स्वर्णसयधुजा
द्वयं सगपानहलायुक्तं गुरुतस्यक
विद्वयं तत्संसर्गि पदद्वंद्वमंग प्र
त्यगपानकं उपपानक रोमा
तां रक्त शम्भुविलोचनं एव चर्मा
धं ऊर्ध्वं मेवं ऊर्ध्वो विविंयेत ।
मूलाधारस्थितेनैव वक्रिना निर्दे
हेच्च तं यवं संरक्ष्य पीतो वा
विंशमात्रया ततः भस्मना सह
नं मंजी रेचयेदित्या पुनः वाम
नासां चंद्रवीजं ऊर्ध्वे च पुन सप्त

मं भालेडगजे संयोज्य ततः
वाडश मात्रया सप्तमया चतुःषष्टि
मात्रया तोय वीजकं ध्यात्वा मृतं ।
मयी हृष्टिं पंचाशद्वारं नृपिणी ।
तया देहं विविंयेवं मनसा पिं
गलाध्वना द्वाविंशमात्रया मंजी
ले वीजेन हृष्टं नयेत् सस्याने ।
हंस मंत्रेण पुन स्तेनैव वर्त्मना ।
वीजं तन्त्रानि वानीय सस्याने स्या
पयेत्ततः इति कृत्वा भूतपुद्गिं ॥
मातृकाया समाचरेत् संतप्य ॥
भूतपुद्गि र्ध्या प्रश्नारण ॥
वदिकायां सुधवाय प्रक्षारण ।
भूतपुद्गि विधीयते पुर्म कंद स
मुद्धते ज्ञाने नाले सुशोभने ॥
ऐश्वर्यासुदलोपने पं वैरा ॥
गकर्णिके स्वीय हृतकमले ध्या
येत् प्रणवेन विकसिते कृत्वा ।
तत्कर्णिका संख्यं प्रदीप केलिका
निभं जीवात्मानं हृदि ध्यात्वा स
ले संविंय ऊर्ध्वो ली सप्तधा वर्त्म
नात्मानं परमात्मनि योजयेत् ।
इति त्रैमासः ।
भूतसंचारः पुं भूतोन्मादरोगः ।
तत्पूर्य्यायः आदेशः १ भूतका ।
तिः १ ग्रहागमः ४ इतिराजः ।
निवेदः ॥

भूतसंवाही स्त्री राजानलः इति
शाहमाला ।
भूतसंगं स्त्री भूतसहिः यथा
वाहं प्रजापतीयं च सौम्य मैत्रं
स्त्वैव च गंधर्वं मय कौशवं ।
रतः पेशाच मातुषं ॥ स्थावं
पाशवं मार्गं सार्यं शाऊनिकं न
या चतुर्दश विधं ह्येतद्भूतसंगं
प्रकीर्तितं इतिवक्ति पुराणं ।
भूतसारः पुं शोनाकप्रभेदः ।
इतिराजनिर्घटः ।
भूतहंजी स्त्री वंध्याककोटकी
नीलहर्वा इतिराजनिर्घटः ।
भूतदरः पुं शुगलः इति राज
निर्घटः ।
भूतहारी स्त्री देवदारु इतिराज
निर्घटः ॥
भूता स्त्री कलचतुर्दशी यथा
काले वल्लोडा टा मय्ये न या
नि नीर्घानि संति वै प्रक्षितानि
मवंतीस्तृतायां पारणे हृते ।
अपिच शिवरात्रिव्रते भूतां का
मविद्धां विवर्जयेत् इति नि
ष्णाहितत्वं ।
भूतांकुशः पुं स्वनामत्वात्तद्वतः
१ नीला ४ कूरः ५ तरः राजोद्देव
१ नम्यर्थायः तवकः २ तरकः ३

दनसंतः ३ भूतद्रावी ८ गुहाकयः
 ९ अस्मगणाः तीव्रगंधर्वं नत
 कटवं उसवं कटवं भूतग
 हादि दोष द्रवं कफवातनिहतं
 नवंच इतिराजनिर्वृतः ॥
 भूतात्मा पुं देहः ॥ परमेष्ठी।
 इति मेदिनी शिवः ॥ ग्रहं ॥
 इतिशब्दस्त्वावली विलः यथा
 भूतकृत भूतभूत्मावो भूतात्मा भू
 तभावनः इतिमहाभारते रा
 नधर्मः
 भूतारि स्त्री द्विगु इतिराजनिर्वृतः
 भूतार्तः वि भूताविष्टः इति हेम
 चंद्रः ॥
 भूताली स्त्री भूपातली शुवली।
 इतिराजनिर्वृतः ॥
 भूतावासः ७ विभीतकहृतः इ
 तिराजनिर्वृतः विलः यथा भूता
 वासोवासदेवः सर्वासनिलयो ल
 यः इतिमहाभारते दानधर्मः
 भूताविष्टः वि पिशाचयस्तः तत्रा
 शकचक्रं यथा पंचोखाः समु
 निः यद्गुणापाद्य त्वेकमाद्य मुनेः
 त्रयं नवमे सप्तदद्याद्भवाणं पंच
 वदशेतथा द्वितीयेष्टावष्टमे षट्प
 लिख्यतिर्य्यगृहे क्रमेण द्वि पदा।
 दिशि द्वौ कोटशो अतिः एका

दिना समं ज्ञेय मिच्छाकाङ्क्षे वि
 कोणाके तदा द्वाविंशतिः स्या
 चतस्रोष्टेषु सर्वतः तृतीयाद्वारः
 एतात्तस्मात् शुभं स्यादेषु कर्मसु।
 द्वाविंशत प्रसवेनाप्युभयत विंश
 त्तमेनृणां भूताविष्टेषु पंचांश
 मृतपत्यासुवैशानं ॥ हासमति
 स्तु वंष्ण्यां चतःषष्टी रणाभनि
 विंश विंशो धातुकीते षष्ठाविंश
 ति रेवच चतुरष्टौच बालानां
 रोदने परिकीर्तिताः इति
 ज्योतिस्तत्त्वं । १८ १९ २० ।

1	2	3	4
2	3	4	5
3	4	5	6
4	5	6	7
5	6	7	8

भूताविष्टः वि भूतज्ञानः भूतादिना
रोगग्रस्तः यथा भूताविष्टेषु पं
चाशन्भूतापन्यास वै ज्ञानं ३
न्यादि ज्योतिस्तत्त्वं ।
भूतावेशः पुं भूतसंचारः भूते
पाडोया इति भाषा यस्य पर्या
या आवेश शब्दे द्रष्टव्याः ।
भूतिस्त्री महादेवस्य अनुमिताद्यष्ट
प्रकार वैभवं इत्यमरः शंभु
सुत भस्म इत्यमरटीकायां भारतः
भस्म सम्यंतिः हस्तिशृंगारः ।

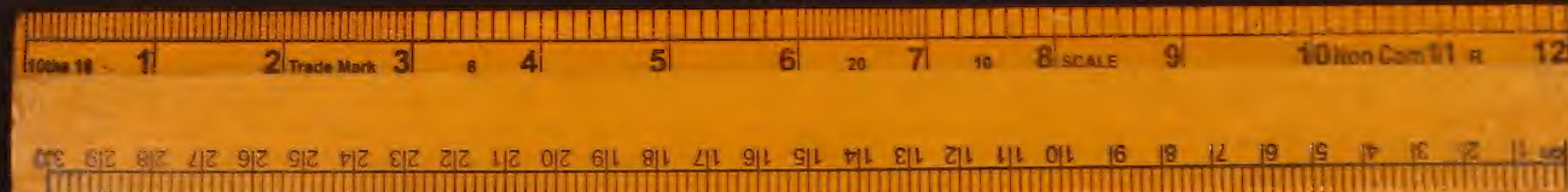
इति मेदिनी जातिः ॥ इति विषयः
वह्निमौषधं रोहिषवृत्तं ।
भूतं इति राजनिर्घण्टः । उत
पतिः सत्ता इति भू । धाने ॥
भवेत्किं प्रत्ययेन निष्पन्नं ।
भूतिकं स्त्री भूमिः कर्तृणां ।
इत्यमरः कटफलं यमानी ।
वनसारः इति हेमचन्द्रः ॥
भूतिकः पुं यमानी इति रत्न
माला राजनिर्घण्टः ॥
भूतिकामः पुं राजमंत्री हृद्
स्पतिः इति केचित् ॥ ऐश्वर्या
भिष्ठाशिणि वि यण वायवं ।
सेतमालभेत भूतिकामः इति धि ।
करणमालायां हित्तीपदोद कास्य
यस्य कांडे विथयंवाद वायिका
भूतिः ।
भूतिकीलः पुं भूवातः ताना इति
भाषा इति शाब्दमाला । ॥
भूतिगर्भः पुं भवभूतिकविः इति
भूतिप्रयोगः । ॥
भूतिनिधानं स्त्री भूमिस्तत्तत् ॥
तिजयधराः । ॥
भूतिमान् विप्रेस्वर्ययुक्तः भूतिरस्य
स इत्यर्थमतप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥
भूतिकं स्त्री भूमिः यमानी ।
भूतं कर्तृणां इति मेदिनी ॥

भूतानं क्ली गंधतणं गंधवड इति
भाषा नत्यर्णयः गंधवेदे ॥ १
रोहिणं १ गोमयप्रियं ४ इति
रत्नमाला पटं ५ रामकपूरं ६
सत्तणं ७ शर ८ शणमकं ९ ध्या
मकं १० योः ११ देवजंयकं १२ ॥
इतिरत्नमालान्तरे
भूतणः १ भूतानं संगंधोद्विष
इति परिमलदगेगनि इति व ३
प्रदेशे प्रसिद्धः नत्यर्णयः ॥
रोहिणः २ भूतिः ३ भूतिकः ४ ऊ
ऊटवकः ५ मात्तावृणः ६ समा
लवी ७ ऊत्रः अतिऊत्रकः ८ गुल
वीनः ९ संगंधः १० गुच्छालः ११ पुं
स्त्वविग्रहः १२ वथिरः १३ अतिगंधः
१४ मृगोहः १५ कुरेडकः १६ अ
स्पृणः कटवं तिक्तवं वात
समूह भूतग्रहावेश दारुण विष
दोष नाशित्व इतिराजनिर्घटः
भूतेशः पुं शिवः इत्यमरः
भूतमं क्ली सुवर्णं इतिहेमचंद्रः
भूतरीमवा स्त्री आखकर्त्ता ३
तिभावशकाशः ॥
भूतारः पुं शूकरः इत्यमरः ॥
भूदेवः पुं ब्राह्मणः इत्यमरः
भूयनः पुं राजा भूयवधनं यस्य
स इतिकेचित ॥

भूयाः पुं पर्वतः इतिहेमचंद्रः
यंत्रभटः यथा नल कळपः
पातालदोला भूया वालकाः
वकायायंत्रभटोः स र्वज्ञांशया
अमृषका इतिशब्दचंद्रिका ॥
भूयाची स्त्री भूयामली इतिराज
निर्घटः वटकभैरवः इतिविष्णु
सारतंत्रे तस्यशतनामस्तोत्रं ॥
भूयः पुं पर्वतः इतिहेमचंद्रः
भूतागः पुं उपरमविशेषः तन
पर्वण्यः तितिनागः २ भूजतः ३
रक्तजंतकः ४ तितिजः ५ तिति
जंतः ६ रक्तजंतकः ७ अस्पृणः
वज्रमारकत्वं नानाविज्ञानकार ॥
कसं रसतारणात्वं तत्तत्तत्त्ववि
षादत्वं इतिराजनिर्घटः ॥
भूनिमः पुं स्वपविशेषः विराता
इतिभाषा नत्यर्णयः अना
र्ण्यतिक्तः १ कैरातः २ रामसेनकः
४ किरानतिक्तः ५ हैमः ६ कांडः
तिक्तः ७ किरानकः ८ इति
राजनिर्घटः कटुतिक्तः ९ इति
भावप्रकाशः अस्पृणः वा
तिकत्वं तिक्तत्वं कफपित्र त्व
रापहत्वं वण संशयणात्वं य
स्पत्वं ऊष्टकं इति शोफनाशिः
तंच इतिराजनिर्घटः ॥

किरातकोयो नेपालः सोई
तिक्तो ज्ञानकः किरातः सार
कोरुतः शनिलल्लिक्तकोलचुः ॥
सत्रिपात न्वर खास कफपित्रास
राहवत काम शेष भूया ऊरु
न्यवृण कृमि प्रणत इतिभाव
प्रकाशः अस्पृणः पर्वण्योत्तरं ॥
किराततिक्तः शब्दे दृष्टये ॥
भूनीयः पुं भूमिकदम्बः इतिराज
निर्घटः ॥
भूनेना पुं राजा इतिकेचित् ॥
भूयः पुं राजा इत्यमरः अर्घ्य
लोभेन प्रजाहंकारणे तस्यणा
यंयथा अर्घ्यलोभेन यो भूयः
प्रजाहंरं करोतिव हृषिका ॥
नांच कंडे स तलोमाहंवेसद्ध
वं ततो हृषिक जातिस्स सप्त
जन्मसभारने ततो नर प्यागा
हीनो व्याधी सुद्धो भवेन्नरः ॥
इतिवस्तुवैवर्ते प्रकृतिखंडे २
अध्यायः ॥
भूयतिः पुं कटकभैरवः यथा
भूयगे भूयराधीशो भूयति भू
यरात्मक इति विष्णुसारतंत्रोक्त
भैरवस्तोत्रं राजा यथा भू
पुत्री यस्य पत्नी सत्तभवतिक ॥
यंभूयतीरामचंद्रः इति रामायणे

केकयीवाकं ऋषभौषधं इति
राजनिर्घटः ॥
भूपटः पुं वृत्तः इतिशब्दचंद्रिका
भूयदी स्त्री मलिका इत्यमरः ॥
भूयलाशः पुं वृत्तभेदः विशाली
इतिभाषा यथा अलोडकः ॥
सकलस्य भूयलाशो विशासक
इतिरत्नमाला ॥
भूपाटली स्त्री वृत्तविशेषः भूया
नति इति लेनवादवी इतिवहिरी
भाषा नत्यर्णयः भूजंभी २
भूनाली ३ रक्तप्रक्षिका ४ अस्पृ
गुणाः कटवं उखवं पारदे ॥
प्रयोजकत्वं इतिराजनिर्घटः ॥
भूयुत्री स्त्री सीता इति शरसी
ला भूयुत्री स्त्री सीता इतिशब्द
त्वावाली
भूयैहः पुं राजादनीहृतः इति
राजनिर्घटः ॥
भूभर्ता पुं पृथिवीपतिः इतिमि
ज्ञानकोषयां तस्यरुष समासः
भूभृक पुं राजा इतिजटापारः ॥
भूभृत् पुं राजा पर्वतः इति
मेदिनी ॥
भूमयी स्त्री व्याघ्रा सातसर्पणी
इति त्रिकंडशेषः मृदात्मके वि
भूमा पुं वृद्धत्वं यथा भूयो भूमन्

भूमिष्ठा बहोरियस्मिन् इष्टान्त
पते निपात्यन्त इति सुगुणाय
व्याकरणी इयसो यस् इयसायो
बहोभूतदेशः इयस्मिन्ना रादि
लोपः इष्टे यकारागमस्य नि
पात्यन्ते अतिशयेन वङ्गः भूयात्
बहोभूतः भूमा अतिशयेन
वङ्गः भूपिष्टः इति तद्दीकार्या उ
गीतासः वङ्गत्वविशिष्टः तत्र वा
अलिङ्गः यथा भूयः भूमिति
भूतशब्द पर्याये अमरीटीकायां
रमानाथः ॥ विशदपुरुषः
यथा यत्र नात्यन्त पश्यति नात्य
न्त पृणोति नात्यद्विजानाति
स भूमा यो भूमातद्भूतं इत्यादि
क्रान्त्यो ब्रह्मनित्यत्वं सत्त्वशुद्धय
प्रतिभाति इति वेदां तत्सामटीका
भूमिः स्त्री इष्टिवी स्थानमात्रं।
इति मेदिनी जिज्ञा इति सं
क्षिप्तसाराणादिहृतिः योमि
नामस्मिन्नाविशेषः यथा विरुद्धे
चेतसि पुरा सविकल्पसमाधिना
निर्विकल्पसमाधित्त भवेद्भूविशु
द्धिकः व्यतिष्ठते स्वतत्त्वाद्ये हि
नीये पराज्योपितः श्रुते व्यतिष्ठ
ने नैव सदाभवतितत्त्वयः एवं
शाम्भूमि सिद्धावप्युत्तरोत्तर भू

मये विद्येवामवद्वक्ति स्तां वि
नासा न सिध्यति इति गीताय
द्वार्धदीपिकाया मधुसूदन स्या
स्वती भूमः पर्यायादयः इष्टिवी
शब्दद्वयाः अस्यागुणाः भूमः
स्वैर्ये गुरुत्वं कादित्यं प्रसवार्थ
ता गंधो गुरुत्वं शक्तिश्च संवा
नः स्थापना इतिः इति महा
भारते मोक्षधर्मः अस्यार्थः
स्वैर्ये मवावत्वं १ गुरुत्वं पतन
प्रतियोगी गुणाः २ कादित्यं ३
प्रसवार्थता ध्यानाद्युत्पत्तिस्तदर्थ
ता ४ गंधः ५ गुरुत्वं पिंडपुष्टिः
६ शक्तिः गंधग्रहणसामर्थ्यं ७ स
वातः सिद्धावप्युत्तरोत्तर स्थापना
मनुष्याणां अयत्न ८ इतिः पांवा
तिके मनसि यो धृतेः इति
तद्दीका भूमिदान माहात्म्य ॥
यथा सर्वेषां मेव दारानां भूमि
दानं मनुजैर्मे यो ददाति मेही
गजन् विषयाकिंचनायवे श्रेष्ठ
मात्रमथवा स भवेत् इष्टिवीपतिः
न भूमिदानसदृशं पवित्रमिहविष
ते भूमि यः प्रतिशुक्राति भूमिं
यस्य प्रयच्छति उभौ तौ पुण्यमा
पन्नौ नियतं स्वर्गगामिनौ यत्किं
विद्भूमिदानं तत्सर्वदा नोत्तमोत्तमं

महीपतेनरः कोपि भूमिरो भू
मिमांसायात् भूमिदानं समं दानं
नास्त्यत्र इष्टिवीतले ॥ तस्माद्
त्यमलं चैव भुक्ति मुक्तिं सत्त्वप्रदे
यथा तथा प्रस्तौरेण भूमिदाना
त् भूमिपः सत्त्वोत्पन्नं सर्वकाले
पुत्रांते स्वर्गं मवाप्नुयात् इह दत्त
नरं वापि भूमिदानं महत्तमम्।
यः कश्चिद्वाङ्मनो दत्ता भवतीह
महीपतिः सर्वथा सर्वदा देया
परिची ब्राह्मणस्य तत्र प्राणान्तरे
वनं कापि हराणीया जनैरपि के
त्वात्मानादिकं कर्म विप्रभूमिन्
रोवत्तात् करोति यदिराजेंद्रतत्
सर्वं निष्कलं भवेत् ब्राह्मणादा
न गृहणां विनाशस्तोचपायिवनथा
तत् परितोषं च तत्र मृत्यादिकां
विना विप्रभूमौ भूस्वरोपि देवां
येन तथाधरे हरि सप्त तथा
गाम आसाद मंडपं गृहं खाता
दित्त्वमनं सेतुबंधनं भवनं गवां
सथाम्बफल मूलादि शाकादित्ते
उमेव च पंचाश्वयनं प्रवृत्त्यानं
हृदादि रोपणं सवदाश्रयतल
सीयात्री वित्वादिरुपणं निरुं
नैमिषिकं काशं स्नानसंभारिकं
तथा पंच यत् न पृथक्पृथक् दिक

मेतत्त वापि श्रीकृष्णसेवनं भूक्त
भक्ति पादपु पूर्वक काकया वे
तरेषां तत्र कुप्यात् मारमायिकः
यः कर्म फलकामेष्ट न करोत्यत्र
कर्मच कुरुते मन्त्रता मोहादत्ता
नाहा भ्रमादिनः नृपते कुर्वता।
मे तत् सर्वं स्यानिष्कलं भूवं यद्
मिश्रया तस्य संपूर्णफलमवच।
अतो लोके हि यमोत्मा तानीवा
सर्वधर्मवित्त विवेकी धर्मशास्त्र
पुराणागम वेदवित् वेदांततो।
मुनिः साधुः कालीदि वामहीपते
न कुप्याद्भूमि हराणां ब्राह्मणीहरा
कल्पसं इति याज्ञोत्रावेडे ४८ अ
ध्यायः अपि च हृदस्यतिः धर्मे
वर्षसहस्राणि सर्गतिष्ठति भूमि
दः उच्छेत्ता वाचमंता च तावन्ति
रकेवसेत् तथा भूमि दत्ता तस्यः।
पंच कुप्याच्चंद्रार्ककालिकं यना
च्छेद्यमनाहोप्येदानलेख्यं तदिह।
उः महाभारते अपि पाप ह
तोरात्तः प्रतिशुक्रं तिसाधवः स
शिची नात्यदिच्छंति पावनीजननी
यथा नानाऽस्याः प्रिदन्नेति ॥
गुह्यदेव्या सनातनं दानेवा य
शवादाने नानास्याः परमं धियं ॥
दानादानकालेयत् प्रियदत्ता।

नामास्याः परमं प्रियमित्युक्तं ते
न पितृना भित्तुत्वा यं दातव्यं प्र
तिगृहीतव्यं च भूमेः पूजायां दा
नवाका च प्रियदत्तैति विशेषणं।
भूमिबिम्बदेवताका षष्ठिवर्षे सह
स्वावच्छिन्नं सर्वावासः फलं प्रतिश्रे
यः परतिष्ठापनां भूमे रस
विधाने तामुद्दिश्य परतिष्ठापनां इति
सुहितं तं आर्त्ताद्यपादगे ।
रसो भूमीरजोयुक्ताभवति तत् का
ले पाटादि निषेधोपयान्तिषे
रजोयुक्तं तामुवाचीवरोदायणा।
दगे रसो तस्यां पाटो वीजवा
यो नाहिभी ईग्ययानतः रजो
युक्ता ऋतमती दृष्टी ज्योति
षे यस्मिन् वारे सहस्रांशु र्यक्ताले
मिषुनं जनेत यमुवाचीभवेवित्यं
पुनस्तत् कालवारयोः मत्स्यम् ।
ते पराणां मृतमयां च भूमिकेपे
तथैव च अंतरागमने चैव विधां
नैवपदेदुधः इति तिष्ठादिनं तं
नस्वाध्यायं वषट्कारं नदेव
पितृपूजनं हस्तानां योजनं चैव
वीजानां वपनं तथा दिनत्रयं
कुर्वीत यावत् दृष्टीरजसला यति
नो व्रतिनं श्रैव विधवाचदिजस
या यमुवाची दिनैरेवणकं हस्तम्

भतयेत् स्वपाकं परपाकं वा प्र
सुवाची दिने तथा भतणैरेव
धीत चांडालान् समं स्मृतं इति
राजमातैः अश्वदां भूमि
मादेव लः सा अमेध्या मलि
ना उष्टा एतत्तिष्ठान्तमा भव
ति अश्वमेध्या यथा प्रसूते ग
भिणी यत्र विधत्ते यत्र मातुषः वा
जले हविर्ते यत्र यत्र विमल्यते शवः
विमूत्रोपहतं यत्र कुणपोयत्र
प्राते एवं कश्मल भूमिभाभूमे
प्रेति लसते कुणपः शवः
उष्टा यथा हूमिकीट परतये
हृष्टिना यत्र मेदिनी दसायकषी
लोः तिम्रै वीतैश्च उष्टानां जनेत द
सा चनीभूतं सेष्मा मलिना यथा
नव दत्तं तद्वत् तत् तद्वत् अश्वमे
मलेः भस्म यं कृत्यैवैपि पक्षत्रा
मलिना भवेत् तामां च सुदिमाह
दहनं एव न भूमे हयलेप ॥
नवायने पृथ्मं सर्वयनं चैव शौचं ॥ व
पंचविधं स्मृतं वापने मृदेतरेण
पूरणं अश्वमेध्यायां स्वतः पंच
कवा उष्टायाः द्विकं विकं वा।
मलिनायः दहनादीनामेकधाशे
यनं माह देवतः पंचथावावर्त्तार्थं
वा भूमेध्या विष्णुपति विधाउष्टा

विधा वापि सुप्यते मलिनैक
अथ पंच प्रकभमाह मनुः सम्या
नेनेनां जनेत सेको नोलेखनेन च
गवां च यथावासेन भूमिः सु
इति पंचथा सम्या जनेन तृणाद्यपनया
नं जनेन गोमयेनोपलेपने से
को जलेन प्रत्तले उल्लिखनेन त
त्तं परि वासो गवोपस्थापने।
अत्र सेकं परि वासयो निर्लेपस्था
पनविषयत्वं अमेध्या ममेध्यालि
मविषयत्वं ब्रह्मपुराणे ग्रामादेः
शानं तस्मा नगराच्च चतुर्गुणं भूमे
सर्वत्र सुदिः स्थाप्य लोका नवि
द्यते दंडं चतुर्हस्तः नगरं महा
ग्रामः इति गोपालपंचाननं कृतं
सुदिनिर्णयः भूमौ वर्णं लेख
नादि निषेधो यथा न भूमौ वि
लिखेद्वर्णं मंत्रं न पुस्तकं लिखेत्।
न मुक्ता पुस्तकं स्थाप्यं न मुक्ता
हरेत तत् भूकम्पे ग्रहणं चैव य
त्तं वाप्य पुस्तकं भूमौ तिष्ठति
देवेषु जन्म जन्मसमूर्विता त
दा भवति देवेषु तस्मात्परिर्वक्त
येत् इति योगिनीतंत्रे तृतीय।
भागः १ यटवः ॥
भूमिकदम्बः १ कदम्बविशेषः
तत्पर्यायः भूनीपः २ भूमिजः ३

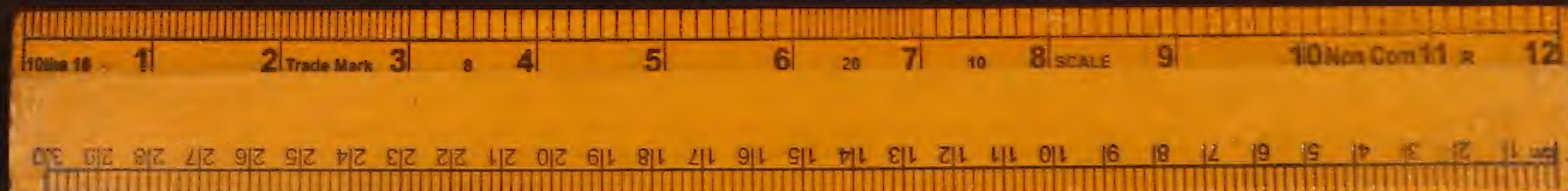
भृंगवल्लभः ४ लघुपुष्पः दृढपुष्पः
५ विषजः ६ ब्रह्महारकः ७ यस्य
गुणाः विकटस्थाः कटुसास्त्रव्या
दोषहरा हिमाः कषाय तिक्ताः
पित्तघ्ना वीर्यं वृद्धिकरा पराः
इति राजनिर्घटः ॥
भूमिका स्त्री रचना वेशान्नपरि
ग्रहः इति मेदिनी पात्राणि ॥
नात्यधिकृता स्तत्र देवास्त भूमि
काः इति हेमचंद्रः ॥
भूमिखर्जूरिका स्त्री लज्जलवन्त्री त
मर्त्यायः स्वादी १ उगरोहा २ ॥
मृच्छरा ४ अस्याभेदाः गुणाश्च ।
भूमिखर्जूरिका स्वादी उगरोहा मृ
उद्यया अथ कथं फला काककक
दी स्वादुमस्तका पिंडलवर्जिका तस्या
सादेशो पश्चिमे भूवेत् खर्जुरी
गोस्तनाकारा परादीपादिहागता
जायते पश्चिमे देशे सा ॥
कोहोरति कीर्तिता ॥ खर्जुरी।
वितयं शीतं मधुरं रसपाकयोः
स्त्रियं रुचिकरं हृद्यं तनूतय ।
हरं शुरु तपेणं रक्तपित्तघ्नं ।
पुष्टिविष्टं मिश्रकटं कोष्ठमाहृतं ।
कृद्धं वायु वात कफाघ्नं ज
राभिघ्नं तत् तस्मात्काशार्थं
निवारणं मरे मूलां मरुतं पित्तं

मघोद्धत गदान्नकृत महती।
भ्यां गुणोरस्या सत्यवर्जिका स्मृ
तात्त्वजरी नरोत्तमं मद पित्र
करं भवत वातस्महरं रुच्यं
दीपनं वलञ्जकृत इतिभाव
प्रकाशः ॥
भूमिखर्चरी स्त्रीभूमिखर्चिका इति
राजनिर्घटः अस्यागुणपर्यायाः ।
भूमिखर्चरीशब्दे दृष्टव्याः ॥
भूमिचंपकः पुं पुण्यद्वयविशेषः
मुंडवांश इतिभाषा नन्यर्थायः
ताम्रपुष्पः २ संधिवंधः ३ दुचनः
४ इति शब्देष्टिका अस्यामूलं ।
प्रणायककारकं ॥
भूमिजं स्त्री गौरसवर्ण इतिराज
निर्घटः ॥
भूमिजः पुं मंगलग्रहः नरकराजः
इतिमेदिनी भूमिकदम्बः म
नुष्यः इतिराजनिर्घटः ।
भूमिजगुणलः पुं आशाप्रगुण
लः नन्यर्थायः दैत्यमेरुजः २ दुर्गा
कः ३ अशाप्रसंभवः ४ मन्तारः
५ मेरुजः ६ महिषासुरसंभवः ७
अस्या गुणाः तिक्तं कडुत्वं ।
उत्पन्नं कफवातनाशित्वं उमा
८ पित्रं भूतव्रतं मेधात्वं सौ
रभ्यदत्तं इतिराजनिर्घटः ।

भूमिजसुः स्त्री लज्जसुः नन्यर्था
यः नादेयिका २ नादेयी ३ भूजसुः
भूमिजसुका ५ इतिशब्दरत्नावली
काकजसुः ६ शीतपल्लवा ७ इति
रत्नमाला नादेयिका व नादेयी
भूजसु भूमिजसुका भूमिजसु
लनायां स्यात् केचित् भूमिचंपके
इतिशब्दरत्नावली ॥
भूमिजसुः स्त्री भूजसुः लज्जसुः
नन्यर्थायः कसफला २ भृंगवल
भा ३ कसा ४ भूजसुः ५ भूमिजसु
पिभला ६ काकजसुः ७ अस्या
गुणाः कषायत्वं मधुरत्वं श्लेष्म
पित्तनाशित्वं रुच्यत्वं संग्राहि ।
त्वं हृत्कारदोषनाशित्वं वीर्यं
दुष्टिदत्तं इतिराजनिर्घटः ॥
भूमिजसुका स्त्री भूमिजसुः इत्य
मरः ॥
भूमिजा स्त्री सीता इतिविकंडः ।
शेषः मेदिनीव ॥
भूमिजीवी पुं वैश्यः इतिशब्
दरत्नावली ॥
भूमिदेवः पुं ब्राह्मणः इतिहला
मुथः ॥
भूमि पुं राज इतिजटाधरः ॥
भूमिपतः पुं वातासः इति
हारावली ॥

भूमिपिशाचः पुं तालवृक्षः इति
हारावली ।
भूमिमंडः पुं ग्रहणादिका मदन
मालीतिहापरमाली इतिवभाषा
इतिरत्नमाला ॥
भूमिमंडपट्टषणा स्त्री माधवील
ता इतिराजनिर्घटः ॥
भूमिरत्नकः पुं वातासः इति
भूमिप्रयोगः ॥
भूमिलाभः पुं मृत्युः इतिभू
प्रयोगः भूमिप्राप्तिश्च ॥
भूमिलेपनं स्त्री गोमयं इति
हेमवन्दः भूमेर्लेपश्च ॥
भूमिवहनः पुं स्त्री शवः इतिहे
मवन्दः ।
भूमिसंभवा स्त्री सीता इति
जटाधरः ।
भूमिस्तक पुं मानुषः वैश्यः
इतिमेदिनी चौरविशेषः ।
मुथः खंजः इतिशब्दरत्नावली
भूमी स्त्री भूमिः इति भारतद्वि
पकोषः ।
भूमीदः पुं राजा इतिशरत्ना ।
वली
भूमीरुहः पुं वृक्षः यथा दीर्घा
स्नापयता यथा विरहिणीस्नाता
स्तथावासा यामित्यश्वपला यथा

कुलवभूरुहिः सरोवापिये काया ।
बोद्धा तमा नचोळ वनिता वाणीव
भूमीरुहा निघंटः सविगयथा ।
नितिनयो रूने भिषो दृष्टयः
इत्युद्भटः श्लोकः ॥
भूमीसदः पुं वृक्षविशेषः भूरस
ह इतिहिटीभाषा नन्यर्थायः
हारदातः २ वारदातः ३ वारदातः
अस्यागुणाः शिथिलत्वं रक्त
पित्तप्रसादनत्वं इति भाव
प्रकाशः ॥
भूम्यामलकी स्त्री लपविशेषः
मुंड आमला इति भाषा नन्य
र्थायः वज्रपुष्पी २ जटा ३ अश्वज
४ तातिः ५ तामलकी ६ अजटा ७
सूतफला ८ लेजामलकी ९ इति
रत्नमाला वित्तत्रकः १० जटा ११
अमला १२ अजटा १३ ताली १४
शिवा १५ इत्यमरः जाटा १६
मला १७ जाटामला १८ अमलाज
टा १९ इत्यमरटीकायां भारतः
भूम्यामलकिका २ शिवामलकी
२१ वज्रपञ्जा २२ वज्रफला २३ व
ज्रवीर्या २४ भूयावी २५ अस्याग
ुणाः वातकारित्वं तिक्तं कषायः
त्वं मधुरत्वं हिमत्वं पिपासा ॥
कास पित्रास्तक कफयोद्धत ।

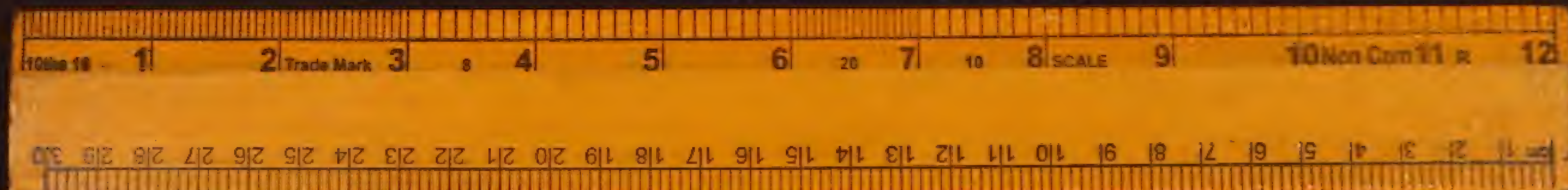

नाशितं इति भावप्रकाशः ।
भूयामली स्त्री भूयामलीयः
रुनेली इति हिंदीभाषा भूयः ।
मला इति बंगभाषा तत्पर्यायः
तमाली २ ताली ३ तमालिका
उवला ५ टुळपाटी ६ विलता ७
विलविका ८ भूयात्री ९ वारीटी
हवा ११ विषत्री १२ वडपविका
१३ वडवीर्या १४ अहिभयरा १५
विषपत्नी १६ हिमालया १७ अजटा
१८ वीरा १९ अस्यागताः कषायतं ।
अन्तः पित्रमहदाह नाशितं
शिपिरतं मृत्रोथार्तिशमनत्वं
व इति राजनिर्घटः ॥
भूयामली स्त्री लघुविशेषः भू
नि मल्ल इति हिंदीभाषा तत्पर्यायः
रुहकत २ मार्करीय ३
महोषधं ४ अस्यागताः तिक्तत्वं
कटत्वं च ५ ऊहाम सिधनाशि
त्वं इति राजनिर्घटः ॥
भूयः य पुनरर्थे इति शहरा
त्वावली ॥
भूयान् वि वडतरः इति मेदिनी
भूयिष्ठं वि प्रचुरः इत्यमरः ॥
भूयुक्ता स्त्री भूमित्वं ग्री इति राज
निर्घटः ॥
भूरी स्त्री स्वर्ग इत्यमरः

भूरीः पुं विलः वल्गा शिवः
इति मेदिनी वासवः इति ॥
शहरात्वावली प्रचुर वि इत्य
मरः ॥
भूरिकः स्त्री पृथिवी इति सिद्धांत
कोमुद्यामुणादिहतिः ॥
भूरिगया स्त्री पुगनामगंधद्वयं
इति राजनिर्घटः ॥
भूरिगमः पु गहभः इति राज
निर्घटः ॥
भूरिदावा पुं भूरिदातियः प्रचुर
दाता इति मुग्या स्त्री विलका
वोध्याकरणं भूरिगया स्त्री विल
काली इति राजनिर्घटः ॥
भूरिपत्रं पुं उखर्वलत्वं इति
राजनिर्घटः ॥
भूरिपलितदा स्त्री पांडुरफली
इति राजनिर्घटः ॥
भूरिपुष्पा स्त्री शतपुष्पा इति रा
जनिर्घटः ॥
भूरिप्रेमा पुं वक्रचक्रः इति राज
निर्घटः ॥
भूरिकेना स्त्री सप्तलाहृतः वा
मारकसा इति भाषा इत्यमरः
भूरिमली स्त्री यमरा इति राज
निर्घटः ॥
भूरिमायः पुं स्त्री शृगालः

इत्यमरः ॥
भूर्जवला स्त्री अतिवला इति रा
जनिर्घटः ॥
भूरिशः यं वडशः वडशार्था
न कावसेवितकारकभूरिशहान
चशस प्रत्यय निष्पन्नः यंशहः
इति मुग्यबोध्याकरणं ॥
भूरिश्वा पुं वेडवंशीयसोमद
न राजपुत्रः सत्त अर्जनेन हतः
इति महाभारतं ॥
भूरुंदी स्त्री औहस्तिनीवत्ता
हातिष्ठ इति भाषा इत्यमरः ॥
भूरुहः पुं वृत्तः इति शाहमाता
भूर्जः पुं स्वनामत्वात्तद्वत्विशे
षः भोजपत्रः इति हिंदीभाषा त
त्पर्यायः कस्यडुमः २ भूर्जः ३ स
वर्मा ४ भूर्जपत्रकः ५ विवृक्त
६ विडपत्रः ७ रतापत्रः ८ विविक्तः
९ भूतत्रः १० मृडपत्रः ११ शैलेन्द्र
१२ इति राजनिर्घटः ॥
भूर्जः १३ वर्मा १४ वडलवत्फलः
१५ इति भावप्रकाशः क्वचपत्रः १६
शिवः १७ स्थिराब्जदः १८ इति रा
माता मृडवत्क १९ इत्यमरः
पत्रपुष्पकः २० इति भारतभूत
मधुः भूर्जः २१ वडपत्रः २२ वडा
वक्रः २३ मृडवत्कः २४ इति भारत

एतं स्वामी अस्यागताः वलका
रितं कफरक्त नाशितं च इति ।
राजवलाभः कटत्वं कषायतं ।
उल्लंभे भूतलाकारत्वं विशेष
शमनत्वं पचत्वं उल्लंभेति ॥
नाशितं च इति राजनिर्घटः ॥
कर्णयोगे पित्र राक्षस मेद विष
हरत्वं च इति भावप्रकाशः ॥
भूर्जकंदकः पुं वर्णसंकराजति ॥
विशेषः इति जटाधरः ॥
भूर्जपत्रः पुं भूर्जवृत्तः इति रा
माता ॥
भूर्जिः स्त्री पृथिवी मरुभूमिः
इत्यणारिकाषः ॥
भूर्जोक्तः पुं अंतरीत्तादयोलोकः
मर्त्यलोकः तस्य लक्षणं यथा
पादगम्यं च यत्किंचित् वस्तुस्तिष्ठ
पृथिवीमये स भूर्जोक्तः समाख्या
तो विल्लागेऽस्यमयोदितः ॥
इति विल्लापुराणे २ अशो ५
ध्यायः वर्णसंचारयोगे गिरि
शिखरादि यावत् नावडत्तं सेधो
भूर्जोक्त इत्यर्थः विल्लागे मयो
दितः सर्वतो लोकां लोकावधिः
यं विशति कोटि प्रमाणः इति
तद्दीक्षायां स्वामी अस्याविराणं
तत्रैव हिंदीयादि चतुर्थाध्याये ७।

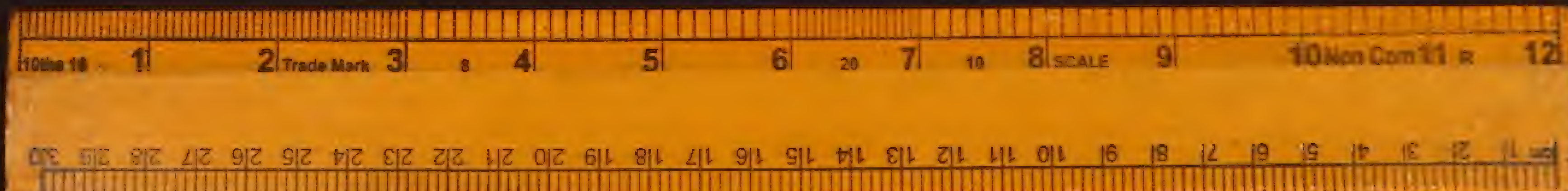

भूषणशब्देन इत्यर्थः ।
 भूषणं स्त्री शतपुष्पी इतिग
 ननिर्वटः ॥
 भूषणं स्त्री किंभूषकः इति
 हेमचंद्रः ।
 भूषदरी स्त्री त्वडकोली कटुवेर
 इति हिंदीभाषा तत्पर्यायः
 तिलिवदरी २ वलीवदरी ३ वदर
 वली ४ वडफलिका ५ लचुव
 दरी ६ वदरफली ७ सल्लवदरी ८ अ
 म्माशुणाः मधुगन्धर्व कफवात वि
 कार हरितं यणतं दीपमत्त
 पाचनत्वं किंविस्त्रिज्ञास का
 रित्वं रुच्यत्वं इति राजनिर्वटः
 भूषणः पुं नकुसुमोपादिः विल
 सापिवात एतेषां मांसगुणाः ।
 गुरुत्वं उष्णत्वं मधुरत्वं स्नि
 ग्धत्वं वायुनाशित्वं शुक्रकारित्वं
 इति रावलभः विष्णुः यथा
 भूषणं भूषणोभूति विशोकः
 शोकनाशनः इति महाभारतः ।
 तस्य सहस्रनामस्तोत्रं
 भूषणः ९ भूकृष्टारकः इति
 राजनिर्वटः ॥
 भूष किं भूषणं इति कविकल्पा
 नः किंभूषयति भूषति हारो जनने
 इति उगीदासः ।

भूषणं स्त्री अलंकारः इति हेम
 चंद्रः देवदेव भूषणदि यथा
 भोग्य भूषोत्तमं नित्यं भूषणानि
 भूषणमे किरीटं शिरोरत्नं
 जडत्वं ललाटिका तालपत्रं
 हारश्च येवैयकमपार्मिका प्रा
 लेविका रत्नसूत्रं मुद्रां गोयतेमा
 लिका पार्श्वयो नवयो नो ।
 तंगलीच्छादकस्तथा करितय
 माणवको मूर्धनारा ललेनिका ।
 अंगदोवाङ्मल्यः शिलाभूषणमि
 त्तिका प्रागेदं वं तद्भाशे नामि
 पूोः शमालिका समकी मूर्ध्व
 लेवैव दंतपत्रं वर्णकः कुरुसं
 व नीवीव मुष्टिवहं प्रकीर्णकं ।
 पादोदं दंसकं च नृपं लड ।
 चंदिका सखपट्टमिति शोका
 अलंकारः सशोभनाः वलारि
 शदमी शोका लोकेवेदेव सौ
 ल्यराः अलंकारप्रदानेन वत्
 र्वर्गप्रदायकः एतेषां पूजनं
 कृत्वा प्रदद्यादिष्ट सिद्धये तेषां
 देवत मुचार्थं पूजयेत्तु विवर्तनाः
 शिरोगनानिवादयान् सोवर्णानि
 त सर्वदा च्छात्तादिकानीह भू
 षणानि तमेव येवैयकारि हेमा
 नं सौवर्णं गनतं च वा निवे ।

दयेत्त देवेभ्यो नान्यनैजस संभ ।
 वं रीतिवंगदि संज्ञानं पात्रो
 पकरणदिकं दद्यादायसवजेत
 भूषणं न कदाचन चंदो वाम ।
 ऊभादि पात्रोपकरणदिकं तद्भू
 षणं तरे दद्याद्यस्मात्तदयभूषणं ।
 सर्वताम्रमय दद्याद्यकिंविद्भूषणादि
 कं सर्वत्र स्वर्णवत्ताम्र मूर्ध्नेषु
 ततोधिकं पूजाक्षेपात्रं नैवे ।
 चाधारपात्रं च पात्रकं डोडुसं ।
 सदाविलोः प्रीतिदंतोषदं तदा
 तामेदेवाः प्रमोदं ते तामे दे
 वाः सदा स्थिताः सर्वप्रीतिकर
 तामं तस्मात्ताम्रं प्रयोजयेत् स्त्रो ।
 एयोगे नृः कृष्णदेवाना मपि ।
 भैरव गीर्वाहदेशे रोषं न
 कदाचिच्च भूषणं प्रावारः पात्रपा
 त्रं च गेडुकं गृहमेव च पर्येकादि
 यदयच्च सर्वं तदयभूषणं श्रयो ।
 मय मृतेकांस्य मृतेयद्भूषणं भ
 वेत् रोषस्य चाभावे तथः काये ।
 नियोजयेत् एतेषां भूषणादीनां
 यदाते शक्यते नरैः तत्र दद्यात्
 संभवे त सर्वमेव प्रदायेत् च
 त्वर्गपदं नित्यं भूषणं सर्वसौख्य
 दं तद्वि पुष्टि प्रीतिकरं यथाश
 क्रीडये सजेत् इदं ते भूषणं ।

प्रोक्तं सर्व देवस्य तद्विदं इति ।
 कालिकापुराणे १८ अध्यायः ॥
 यथा लंकारयुक्तिः तद्विदं दिनम
 चते रेवत्यधि पतिष्ठस हस्तादि ।
 क्षपि पंचस गुरुमृक्तं बुभुक्ष्यकि
 वस्तालंकार पात्रां । उद्धार
 हे राजसम्माने सास्त्राणां च संमते ३
 अनिष्टेषु निदिष्टे वस्तालंकाराणां ।
 शिरसं मुकुटं हारः कूटालं चोप
 दंतथा कंकणं वलकं चैव मे
 त्वलाष्टावितिकामात्र प्रधानभूष
 णामेषु यथा सं याति निश्चयः प
 मरागश्च वज्रं च विजयोगो विदुस्त
 था मुक्तावेदं नीलं च यथा माकते
 कृमात् आदिन्यादिदृष्टानां सर्व
 संपन्नितायकाः सर्वतो नापि चर
 नासर्वेषां मुपपुज्यते प्रधानभूषणे
 ष्वेव मप्रधाने न निर्णयः प्रधानभूष
 णं प्रायः शिरसो लभियीयेते तस्य
 प्रधानभूतत्वादित्याह भृगुनंदनः
 सखरामणयः अद्भुतः सदा दोषः ।
 शालिनः इति युक्तिरुक्त्यनुरुः ॥
 तद्विदं फलं यथा भूषणं भूषये
 दंग यथा योग्य विधानतः अवि
 सौभाग्य संतोष दायकं कांचनं
 स्मृतं यद्वद्विदं पुष्टिकरं उः त
 प्रणाशनं पाप दौर्भाग्य शमणं ॥

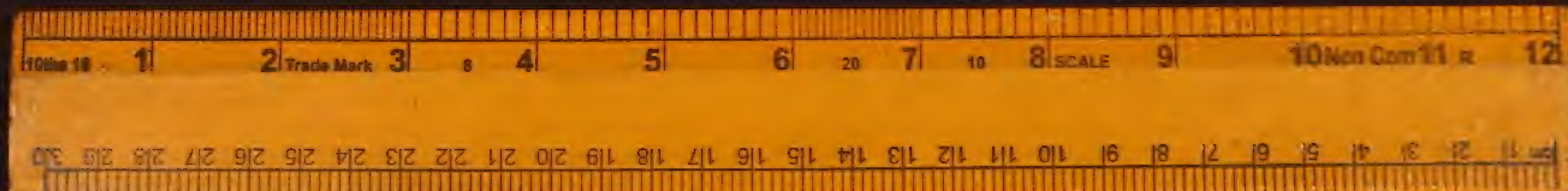

रत्नाभरण धारणं माणिक्यं त्र
लोः सज्जात्यममलं मुक्ताफलं श्री
तगो मीहेयस्य व विडुमो निग
दितः सौम्यस्य गारुत्मतं ॥ देवे
ज्यस्य व पुष्पराग मसराचार्यस्य।
वज्रंशनेनीलं निर्मल मन्ययोश्च
गदिते गोमेदु वैदूर्यके वासः
स्वर्गोधारत्नाना धारणं श्रीनिवर्द्धनं
रत्नोच्च मर्च्यमोजस्य सौभाग्य
करमुत्तमं इतिभाव प्रकाशः ॥
भूषणः ॐ विस्रः यथा भूषणो
भूषणो भूतिर्विशोकः शोकना
शनः इति तस्य सहस्रनामस्तोत्रं
भूषा स्त्री अलंक्रिया इत्यमरः
भूषितः वि अलंकृतः इत्यमरः
भूषः वि भवनशीलः तर्प्यः
भूषिष्ठाः १ भविता २ इत्यमरः
साधुभवनशीलः इति नटीकायां
रायमुक्कटः ॥
भूषतः ॐ मंगलग्रहः इति शब्द
मात्रा सीतायां स्त्री ५
भूषूणां स्त्री भूषूणां इत्यमरः अ
स्य तर्प्यः गुणा यथा गुप्तबीजं च
भूतीकं स्वर्गं गोमयपियं भूषू।
लांत भवेच्छत्र मालावृणाकमित
पि भूषूणां कटकं तिक्तं नीलोत्त
लं रोचनं लघु विदादि रीयनं इति

मनेत्रं सुत्वशोपनं प्रष्टव्यं न
 क्वचित्कंच पित्त रक्त प्रहृषात् ॥
 इतिभावप्रकाशः ॥
 भूस्वकं पुं मनुष्यः इतिहेमचन्द्रः
 भूस्वर्गः पुं समेरुपर्वतः इति
 जगत्परः ॥
 भूतिर पुं मृकाः इतिविकोउ
 शेषः ॥ ॥
 भू ति इ उ न भूतिप्रहोः इति
 भू न कविकल्पडमः भूति
 भूराणं पुष्टिः पोषणं ति न
 विभक्तिशशिनं शंभु विभूते जन
 कः सतः इ भूरायः उभूत्रिमं ॥
 भूदिपक्षे भूतिः पूराणं न भू
 इति कुंभमद्भिन्नैः भूराते इति
 दुर्गादासः ॥
 भूगंशः पुं ऊजंशः स्त्रीवैशया
 भूगंसः पुं रीनटपुरुषः इत्य
 मराटीकायां रमानायः ॥
 भूगंसकः पुं ऊजंशः इतिशब्द ॥
 रत्नावली ॥
 भूजतिः स्त्री ऊजतिः पण्यचित्
 भूजति वंशं नंदिनाद्वारि रुद्धे ॥
 इति भारतधनहरविलासः ॥
 भूजटी स्त्री ऊजतिः इत्यमराटी
 कायां भारतः भूजटी ऊदिलाननौ
 इतिमार्कंडेयपुराणे देवी ॥

महात्म्यं च ।
भृगुः पुं मुनिविशेषः सत्त्ववृत्त्या
स्त्वोच्चातः अस्य भार्या कर्दमा
मुनिकन्या त्वातिः पुत्रः धाता
विधाता च कन्याश्रीः इति श्री
भागवतं अथि च सनयकृत्तुः ।
कथितस्तपसासर्गः पृष्टः सूनव्या
धुना भृगुः सर्गात् प्रभृतेषु स
र्गानः कथात्पुनः सूनवा च
भृगोः त्वात्यां समुत्पन्ना श्रीः
पूर्वमुदयेः पुनः तथाधाता वि
धाता च तस्या जातौ भृगोः स
तौ ज्ञायतिर्नियतिश्चैव मेहः ।
कथ्येमहाप्रभोः धातर्विधात ।
स्तेभ्योऽप्ययोर्जातौ सताबुधौ ॥
प्राणश्चैव मृकंडश्च मार्कंडे यो
मृकंडतः नतो वेदशिरो यजे
प्राणस्य घृतिमान् सतः नतो
वंशो मुनि श्रेष्ठा विस्रं भार्गवो
गतः इत्याद्ये वक्रिप्राणो वर
सर्ग नामाध्यायः ॥ शिवः
शुक्रग्रहः इति मेदिनी सातः
यमदग्निः इति हेमचंद्रः निरा
बलस्वन पर्वतादिपाशैः आरुढि
इति त्वातं यस्मात्पतने अत्र
स्थानक्रिया विशेषो नास्ति अत
एव भृगुपतनं मित्रादि प्रयोगोः ।

दृश्यते इति भारतः तत्पुष्पायः
 प्रपातः २ अतः ३ इत्य ॥
 मरः ॥
 भृगुपतिः पुं पराशरामः इति
 शहरत्नावली ॥
 भृगुसन्तः पुं शुकः इति शहरत्ना
 वली पराशरामश्च ॥
 भृगुलापतिः पुं पराशरामः इति
 शहरत्नावली भृगुणांपति रि
 त्यपि पाठः ॥
 भृगः स्त्री त्वं गृहत्वंक इति व्या
 ते इत्यमरः अभ्रकं इति राज
 निर्वेदः
 भृगः पुं भ्रमरः कलिंगपत्नी ॥
 फिङ्गा इति भाषा इत्यमरः
 अस्य पुष्पाया भूमाटशब्दोद्भवः
 अस्य मास गुणाः मधुरत्वं ॥
 स्थित्वं कफ शुक विवर्द्धनत्वं
 इति राजनिर्वेदः फिङ्गः भृग
 राजः इति मेदिनी भृगुणाः ॥
 भृंगरोक्तः इति शहरत्नावली
 भृंगकः पुं राजवासनपत्नी यथा
 अथ भृंगो भृंगराजो भृंगको रा
 जवासनः इति शहरत्नावली
 भृंगं स्त्री अगुरु इति त्वमात्ता
 भृंगजा स्त्री भार्गी इति राज
 निर्वेदः ॥

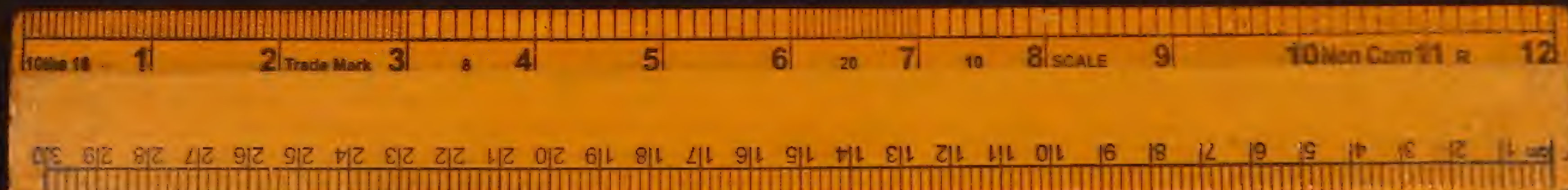

भुंगपरिका स्त्री सलैला इति
 शबुचंद्रिका ॥
 भुंगपिणा स्त्री माधवीलता इति
 राजनिर्घटः ॥
 भुंगमलिका स्त्री भुंगरत्नी ॥
 निराजनिर्घटः ॥
 भुंगराजः १ भुंगराजः इति
 भावप्रकाशः ॥
 भुंगराजः भुंगराजः इत्यमरः
 टीकायां भरतः ॥
 भुंगराजः १ त्वपविशेषः केश
 रिया इति वंगभाषा भुंगरिया
 इति हिंदीभाषा तत्पर्यायः
 केशराजः २ भुंगः ३ पत्रगः ४
 मार्करः ५ इतिरत्नमाला भुंग
 कः ६ केशराजः ७ पितृपियः ८
 भुंगभक्तः ९ केशः १० कुंतलवर्द्ध
 नः ११ अस्य गणाः तिक्तवः
 उत्पत्तं चतुष्टयं केशराजं तं
 कफाम शोफं शिश्नाशितं तं
 उनीलोरसायनः इतिराजनिर्घटः
 अपिच भुंगराजो भुंगराजो
 मार्करो भुंग एव च भुंगभक्तः क
 शराजो भुंगराजः केशराजः
 भुंगराजः कटुस्त्रिको रुलोसः
 कफवानुत्त केशस्तयः कृमि
 खासकास शोथामयापहृत् रंमोर

सायनो वसः ऊष्टनेच शिरोति
 जित इतिभावप्रकाशः ॥
 पतिविशेषः भुंगराजः इति मे
 दिनी यत्तमेदः इति थरणिः
 भुंगरितिः १ शिवद्वारपालः ॥
 भुंगरीटः २ इति भुंगप्रयोगः ॥
 भुंगरोलः ३ कीटविशेषः भीम
 रुत इति भाषा तत्पर्यायः ॥
 विषसूका २ वरोलः ३ भुंगवर्द्ध
 इति त्रिकांडशेषः ॥
 भुंगवल्लभः १ थारकद्वयः भुंग
 कदमः इति राजनिर्घटः ॥
 भुंगवल्लभा भूमिजम्बूः इतिराज
 निर्घटः ॥
 भुंगसोदः १ केशराजः इति
 त्रिकांडशेषः ॥
 भुंगानदा स्त्री पूथिका इतिराज
 निर्घटः ॥
 भुंगभीष्टः १ आसृष्टः इतिरा
 निर्घटः तन्मुकुलफलयोः स्त्री
 भुंगरा स्त्री लवंगं स्वर्णी इति
 राजनिर्घटः ॥
 भुंगराः १ सर्पावहितवारियात्रः
 तत्पर्यायः कनकालका २ इत्य
 मरः गुडुकः ३ गडुकः ४ इति
 शहरत्नावली भुंगराजः इति
 जटाधरः अथभुंगरोद्देशः ॥

राजो भिषेक पात्रं यद्भुंगरा ॥
 इति तन्मते तद्वया तत्पर्यायः
 माकृतिश्चापि बाह्या सौवर्णे
 राजते भौमे ताम्रंस्फाटिकमेव
 चान्नं लौहजं शार्ङ्गं मेतद्व
 विधमते भानुदिङ्गवसमाष्ट रुद्र
 लोक सरोमिताः यद्वावेष्टा समा
 ख्याता आयाय परिनाहयोः हि
 चतुर्वीणवेदाधिवाण सप्तमह
 त्रिता यथाक्रमं समुद्दिष्टमरिषा
 दिदशा भुवां यमराग सप्तवज्रं
 वेदार्थं मौक्तिकतया नीलमारा
 कतेवैव मुक्ताव सम कीर्तिताः
 भुंगरासमके यासा न भौमो
 मणिमर्हति कामकं मृण्मयं वापि
 सर्वेषां सुपुत्र्यते कानकं तं
 नीशानां मृण्मये सार्व यौगिकं
 शांत्वमेव कङ्कारं प्रत्यसंविन्य
 सेकमानं चतुर्विधानां भुया
 नांकांडः सर्वत्र शस्यते सेते
 रक्तनशापीतं कलं चंदनमुद्यते
 पतेषां सलिलैः सेक अतर्णी
 स्यान्महीभुजां मली पमंच नीले
 च तथा कलापराजिता येषां पु
 षाणि केषुचुचतर्जाति महीभुजे
 हीरकं पमरागस वेदार्थं नील
 मेव च चतारो मणयो येषां स

तर्णी सेचनोभसि इत्यं निष्पि
 तयः ऊर्ष्वात्रपतिः सेकमाननः
 सविशय भवेद्भोगी इत्यमरः
 स्वल्पाचरन् इतिउक्तिकल्पने
 भुंगरोद्देशः ॥
 भुंगरिः स्त्री केविकापुष्पं इति
 राजनिर्घटः ॥
 भुंगारिका स्त्री फिलिका यथा
 फिलीका फिलिका वर्षकरीभुंग
 रिकाच सा इतिहेमचंद्रः ॥
 भुंगरी स्त्री फिली इत्यमरः
 भुंगकः १ जीवकः भुंगराजः
 इतिराजनिर्घटः ॥
 भुंगजा स्त्री भुंगरत्नी इति
 राजनिर्घटः ॥
 भुंगी १ भुंगी यथा प्राप्ता गणा
 धिपते नात्राभुंगिरिति स्मृतः
 इतिवामनपुराणे ४५ अध्यायः
 भुंगिणी स्त्री वटीवृत्तः इतिरा
 जनिर्घटः ॥
 भुंगी स्त्री अतिविधा इतिराज
 निर्घटः ॥
 भुंगी १ वटवृत्तः इति राज
 निर्घटः शिवद्वारपालविशेषः ॥
 तत्पर्यायः भुंगोरितिः २ भुंग
 रीटः ३ शलः ४ नाडीदेहः ५ अग्नि
 विपद्ः ६ इति त्रिकांडशेषः ॥

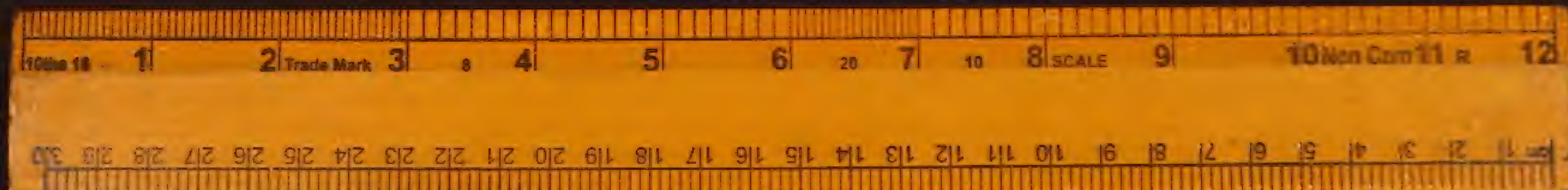

भृंगीरितिः ॥ इतिभृंगीप्रयोगः ॥
 तस्यजन्मकारणं यथा ईश्वरउवाच
 रतिमात्रेण नेमायां मत्स्यः
 संभविष्यति महाभैष्युन संया
 गात् स्यादपुत्री च पार्वती न
 स्मा दहंत देवानां वचनादुत्तर
 स्तथा तत्सममहाभैष्युन कंतेवक्र
 रुता मयाः येन मे समुहनेनो ।
 महाभैष्युन कारणं पापं तेनवि
 नं देवमानयंत्वमरास्तनं योनिः
 कृपो निर्विकारोभूत्वा तेनो य
 द्दीयति तमे वदेत विदशाः
 स्यतेनेजः शरीरजं श्रीकेशे उ
 वाच हवधुज वचः श्रुत्वादेवाव
 स्तपुण्यमाः हरतेनो ग्रहायायः
 वीतिदोचं ययुर्हिया अथत्रत्याण
 मामंत्र तथातुजाणपावकं से
 न्दा देवगणाः सर्वेहरमृचु रिदं
 वचः श्रीदेवाऊचुः एषवेद्यानः
 श्रीमान्भूतिनेमया वली महा
 भैष्युन वीजत तत्रेजः संश्रीयति
 रत्युक्ता विदशाः सर्वे वीतिदो
 चं पुनः स्थितं तस्मै निदेशयामा
 सः शंभवे सर्वदेतवे ततः षडं
 गं स्वरेतो व्यादिते दहनाने
 उत्सर्जमहावाङ् महाभैष्युनका
 रणं अथातुस्तुमानस्य तेजसः

शशभृङ्गः अत्रदय मतिस्त्वः
 रिप्रत्ये पणतद तयोः कारण ।
 यो सद्यः संभूतो शंकरात्मजो
 एको भृंग समः कृष्णभिज्जोनः
 निभोःपरः भृंगीतस्य तदा वृत्ता
 नाम भृंगीतिवाक्येन महाकृष्ण
 क इत्यमहाकालेति लोकभृत्
 तनको लालयामास शंकरः प्रम
 थोक्तैः अर्पणया वापि तथा
 क्रमाज्ञावभिवर्द्धितौ प्रहृष्टौ तौ
 महात्मानौ हवामा प्रतिपालितौ
 क्रमाङ्गुलीकृतौ कृष्णतोदरोदरौ
 ययेनेयत इतिकालिकापुराणे
 ४५ अध्यायः तस्यवचनमुत्तरा
 कारणं तत् शपेन हरपावितो
 मनुष्य जन्मग्रहणं यथा यदा
 सानर्मतो यातागौरी स्मरहंतिकं
 तदा भृंगी महाकालोदाः स्याद्वारि
 प्रतिष्ठितौ नमीवसाने सा देवी
 मुक्तयम्पिता वंथना निःस्तारति
 संकेत शालाया जलजानना तां
 निः सारती सदसोतया भूता मनि
 दितो अयोग्यो वीतितं वाच्ये
 हवधुज मृतप्रियं ददर्शित मदा
 त्मानो नातिहृष्टात्मानसौ भृंगी
 वापि महाकालः प्रामकालस्य को
 पतः दृष्टा तौमातरं दीनो तदा

भूतावधोमुखौ चित्तोच जग्मत ।
 स्त्रीयां निशचसतरुज्जमे नौपपं
 तो तदादेवी ददर्श हिमवत्सता
 वुकोप च तदापर्णा वाक्येनैतद
 वाचद एवंभूतांतामां कस्मादसंव
 द्वाभयपुणतां भवन्तौ तनयो अहौ
 क्री मर्यादा विवर्जितौ तस्मादिमा
 ममर्यादां भवन्तौ निरपत्र यौ ।
 अकुर्वतां ततो भूयाद्वचनो जैम
 मानुषे मानुषी योनि मासाद्य ।
 ममावेक्षेण दोषतः भविष्यते ।
 भवन्तौ त शालामृग मुखौ भुवि
 तौ प्रामदः खौ त तदा वि
 मनको हरात्मजौ शपे तस्या न
 सेहाने प्रोचत षेद मद्विजो ।
 नियोजितौ यथाद्वारिमहेषेन त
 यासह तथानियोगं कुर्वन्तौ ।
 निष्ठावोद्वारि संयतो हृदात्रिःसा
 तां गेहात्रैवैव नहि पुन्यते त
 स्मात्र प्रतीकारं शृणुमातर नि
 दिते तंमानुषीतितौ भूयादग्नेभा
 वतमानुषः मानुषस्यहास्यावं जा
 यन्मंदर तेजसा भवत्प्रापि मा
 नुषा भविष्याव स्तयोदो अथका
 ले वनीते त सर्वतो हवधुज
 तदावि कर्म ज्ञातेव मानुषात्म
 वत सयं वृत्तान्ते दितान्तेगृहाह

तोवृत्तसतोऽभवत् अदितिस्तन
 सूता ज्ञातानतः पूषाज्योऽभवत्
 पूषः पुत्रोऽभवत् यौषः सर्व ।
 शास्त्रार्थपारगः यस्तत्सो नृपो ।
 भूयो न भूतो न भविष्यति स पु
 चद्दीनो राजाभूत् यौषा नृपति
 सन्नमः शेषे वयसि संपात्रे मा
 र्याभिलिखिभिः सह यौषः पर
 मयाभज्या वृत्तान्ते प्रयतोषयत
 तस्य प्रसन्नो भगवान् वत्सलाक
 पितामहः वत्सोवाच शृणुयौष
 यथाभावी पुत्रस्तव कुलोदरः त
 दहं ते वदित्वाभि भार्याभि स्तन
 समाचरफलं गृहाणतेभिर्मया ।
 दहं नृपोत्रम अजीर्णं वदलेका
 ले प्राप्तेपि सरसे सदा फलमे
 तत्समादाययावत् संवत्सर हयं
 आशय्य महादेवं सप्रसन्नो भ
 विष्यति यथा संभाषते भर्तृ फ
 लमे तत्रया भवान् करिष्यति फ
 लं राजन् भार्याभिलिखिभिः सह
 इत्युक्ता प्रययौ वत्सो राजापि स
 ह भीरुभिः ह्यं यष्टुं समारोभे ॥
 भज्या परमयायुतः सतवर्षं हये
 ऽतीते महादेवो जगत्पतिः ।
 यौषास्तुष्टेः सम्पत्स सादा
 र्थं सिद्धये ततः पुत्रार्थिनं भूयं

प्रसन्नो हृषभधनः ब्रह्मदत्तफलं
हस्ते हृत्वेदं तमुवाच ह ईश्वरः
वाच इदं फलं ब्रह्मदत्तं विभज्य
नृपते विधा भोजयेत्ताः सजाया
स्त्वं प्रहृष्टः सस्यमानसः एकस्या
नदरा शीर्षं भार्यायास्तमविष्णु
अपरास्या सजा कुलौ मध्यभागे
भविष्यति अयोनाभ्यास्तयो भा
गः सोऽपरास्या भविष्यति ततः
त्वेदं यं भूय यथा स्थानं एव क
ष्टकं योजयिष्यसि यस्मान्ते पुत्र
एको भविष्यति ततः फले स्वयं
देवः प्रविवेश हृषभधनः तत्तनान्
तत्फलं भूते विभागं स्वयमेव हि
ततः समुचितकाले पाते नाभिल
भूतिने तत्फलं नृपशाईल ।
गर्भो स्थाप्यादिताः शुभासंपूर्णा
गर्भकाले तं गर्भेभ्यः समजायत
त्वेदं यं एव कुराज यथा मर्मेण
भाषिभं तच्च त्वेदं यं पौष्णो
यथास्थानं नियोज्य च एकं पिंडं
वकारायु तत्र पुत्रो यजायत न
तत्सशीर्षं तदा राजन् सहजैडक
लाशुभा तस्य नामाकरोदाजा ।
ब्राह्मणोः सैः पुरोहितैः चंद्रशे
खर इमेवं कांक्षाचंद्र समप्रभः
एवं निरुणा ममानो गर्भजातो

यतोदाः अतस्त्वसं नामा भूत
प्रथिनो लोकदेवयोः इतिका ।
लिकापरातो धर अथायः ॥
अवतीर्णो महादेव पौष्णजायास
सेज्या मानवेण प्रमानेन तेन सं
वत्सार्द्धे गिरिजापि कज्जत ॥
स्यस्यरातो भार्या सजायत ॥
इत्याहुवंशजो राजा कज्जत्वेना ना
म धार्मिकः तस्य भार्या महाभागा
भर्गदेवस्य पुत्रिका स मनोन्मा
षिनी नाम्ना पूजिता पतिव्रता
पुत्री न विद्यते तस्यास्तर्ष सा
गृहांतरे निभूतं स्पंदिलं कृत्वा
चंडिकां समपूजयत् प्रसन्नमाना
हादेवी चंडिका रजभाष्या पा
वत्यपि स्वयं तस्या गर्भे काले वि
वेश ह सामनोमधिनीदेवी सस
वे तनयो शुभां नां दृष्ट्वा हार सं ।
पुत्रो स राजा स्त्रोपमां शुभा ॥
कज्जत्वेना भार्या साहं मृतं मु
दितोऽभवत् तेनैव हारविक्रान् ।
तस्यां तारावतीति वै नाम्ना क ।
रोमिता काले यथाकृतं नृप स
जम तस्यास्त पौष्णोदेदं दृष्ट्वा
राजा सतैः सह कज्जत्स्यः करणा
मास समयेऽयस्यस्यं स्वयं सा
पार्वती देवी वव्रेव चंद्रशेखरं ॥

इति स्वयं महादेवो मां वी योनि
माश्रितः पार्वती च स्वयं जाता
नार्योना वनिदिता यथा भृंगी
महाकाल पतयो रभवत्सतः त
था तं शृणुगर्जेन्द्र कथयामि स
मुद्रवं अथो मया समंदेवो विधा
ता चंद्रशेखरः आजगाम तदा गे
शासादे प्रतिनं नृप दृष्टोऽथ
चरंती ता मुमायाः सट्शीगणैः
सर्वतल्लण संपूर्णा मायवस्त्वेवा
मायवी तां दृष्ट्वा गदगदं वी गौरी ।
हृषभकेतनः इयं नेमावती मूर्तिः
प्रियेता रावतीति या भृंगी महा
कालयो स्ते जन्मने विहितस्य
वत्तो ह्यन्य कांतोऽहं नात्यां ।
गंतुं मिहोक्तं हे स मिदानीं स्वयं
वास्यां मूर्त्त्यां प्रविश भाविनि
तत इत्यादं यिष्णामि महाकालेव
भृंगिणां श्रीदेव्युवाच ममैव मातु
वी मूर्तिं रियं हृषभकेतन विधा
मिनेऽवचनादुत पादपसनह ।
यं प्रविवेश ततो देवी स्वयं तां
वतीतनो महादेवोपि तस्यां ता
कामार्थं समुपस्थितः ततः साय
र्णया विष्टो देवी तारावती सती
कामयाने महादेवं स्वयमेवाम
वस्तुदा कामावसाने तस्यां तस्यो

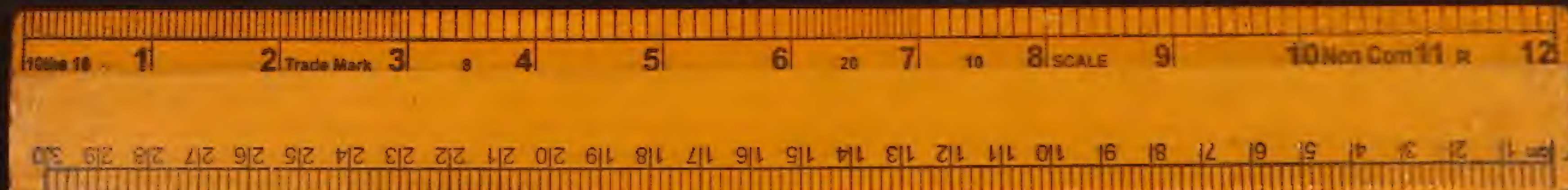
जाते सनहयं अभवच्च पशाईल
तथा शार्वणिगाननं तत स्तयो ।
नाम चक्रे नारदो वचनाच्च पशेश
भैरव नामासृत् भीरोः पुत्रो म
यंकः वेताल सट्शः कृतो वे
तालोऽमृत्तया परः इति चक्रे
तयो नाम देवर्षिं ब्रह्मणः सतः
अग्रोऽसर्व संस्काराज्जाभो मुनि
सज्जमः वकारकमणो वाक्पाचंद्र ।
शेखर भूधनः इति कालिकापरा
तो धर । ॥ ३३६ ॥ अथायम्यः सं
कलितं तस्य जन्मनः प्रकारान्तर ।
रंयथा वेलाडवाच प्रपद्ये देव मी
शाने त्वामजे चंद्रशेखर महादे ।
वमृदात्मने विष्णुस्य जगतः पति
अथेन मववीह्वं स्वेलाक्यापि ।
पति भवः आस्थासनकरचाय ।
वाक्पाविहाकामुत्तमं ग्रहो तयो
ऽस्मि ते राजेस्तवेनानेन सव्रत
वज्रनात्रकिमुक्तेन मत्समीपे वसि
ष्यसि उचिता सविं कालं मम
गात्रोद्भवः पुनः असरो संयको
नाम भविष्यसि सरोतस्तुत हि
एणात्तगृहे जन्मपाप्य हृदिगमि
ष्यसि पूवीयर्मेण क्षीरेण वेदा
निरा हृत्तेन च साभिलासो जग
मात भविष्यसि यदातदा देहं

मूलेनहत्वा ते पातयिष्यामि सा
धिमे तत्राप्यकस्म्यो भृतः सत्ता
मां भक्तिः पुनः पाप्मागणाधि
पते तं नाम्नाभृगि रिति स्थितः म
त्तत्रिधाने स्थित्वा तं ततः सिद्धिं
गमिष्यसि ततः कालान्तरे अ
थ क हृतस्तवानंतरं महादेव वा
को यथा सिद्धोऽसि दानवपते य
रित्तोऽस्मिन्त्येक वंवायभद्र
ते यमिष्यसि विनामिकां ग्रंथ
कडाच अस्मिकाजनीमसं भग
वांस्त्रासकः पिता वंदामि वरुणोमा
त वंदनीया ममासिका वरुणसि
यदीशान तयाव विलयं मम शा
रीरमानसं वाग्ने उद्धृतं उर्विविति
ने तन्नामे दानवो भावो अथ
याव महेश्वर स्थिरातनवभक्ति
स्त्ववमेते प्रयत्नम महेश्वर उवा
च एवंभवत्तदेतद् वायं ते याव
संतयं बुक्कोसि दैत्यभावाच भृ
गीगणपतिर्भव इत्येवमुक्ताव
रः मूलाग्रावतायं तं निर्मात्र
विज हस्तन वके निजगण संयकं
ततः स देहो देवान् ब्रह्मादीना
जवावसः तेनिष्कृतं महात्मानो
नमसंत सिलोवने गणात्मनेदी
वाहय सत्रिवेश्य तदग्रतः भृगी

दर्शयामास बुवनेषोऽन्यकेति
हि ते दृष्ट्वा दानवपतिं संश्रुत्वा
शितं रिपुं गणाधिपसमापत्रे ॥
प्रसन्नो स हृष्यते इति वामन
पुराणे ५५।५५।६० अध्यायेभ्यः
संस्कृतं ॥
भृगीफलः पुं आघातकवृत्तः
इति राजनिर्घटः ॥
भृगीशः पुं महादेवः इति शब्द
रत्नावली ॥
भृगेरितिः पुंभृगी इति त्रिकांश
शेषः ॥
भृगेष्टा स्त्री हृतकुमारी भार्गी
तरुणी काकजम्बूः इति राज
निर्घटः ॥
भृज ई उ- भर्जने इतिकविकल्पा
भर्जने पाकविशेषः ई भृक्तः
उ- भर्जने तंडुलान् जनः इति
दुर्गादासः ॥
भृजनः पुं अस्वरीषः भाजनालो
ला इति भाषा इत्याणादिकोषः
भृतः वि भृणीयः इत्यादिकृत
तं पुष्टः इति भृ पातोः कर्मणि क्त
प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
भृतकः पुं वेतनोपजीविकर्मक
त्री तत्पर्यायः भृतिभुक् कर्म
काः ३ वेतनिकः ४ इत्यमरः

भृतिः स्त्री वेतनं इत्यमरः मूल्यं
भृताः इति मेदिनी ॥ भृति
वेतनं कृतकर्मनेदत्तं तत्र सप्ता
विध दत्तान्तर्गत दत्तविशेषः यथा
नारदेन च दत्तं समविधं शोक्त
मदत्तं षोडशात्मक मिति प्रति
पाद्य दत्तादन्वयोः स्वयं विद्वत्
पण्यमूल्यं भृति स्तुष्ट्या सेव्यात्
प्रत्युपकारतः स्त्रीशब्दात्प्रहंशे
च दत्तं दान विदो विदुः इति
मिताक्षरा ॥
भृतिभुक् पुं भृतकः इत्यमरः ॥
भृत्यः पुं दासः इत्यमरः तस्य
लक्षणं यथा स्वतन्त्राव भृत्या
वद्विधा ज्ञेया उन्नययममथा
माः नियोज्यया यथार्थे विवि
धेष्ववकर्मसु भृत्य परीक्षणं व
हृदये यस्य हियोगाः तमिमं सं
प्रवक्ष्यामि यद्यदा कथितानि च
यथावत्तमिः कनकं परीक्षते त
लाचर्षणाच्चे दन तापनेन तथा च
तमि भृत्यकं परीक्षते श्रुतेन
शीलेन कुलेन कर्मणा कुलशी
लश्लोपीनः तस्य धर्म परायणः
श्रेया सप्रसन्नश्चरायाध्यस्तो वि
धीयते मूल्यरूप परीता कृद् ॥
वेदशपरीक्षकः वलावल परि

ज्ञाता सेनाध्यक्षो विधीयते ॥
इंगिताकार तस्यो वलवान् पि
यदर्शनः अप्रमादी प्रमाणी च प्र
तीहारः स उच्यते मेधावी वाक्
पटुः प्रातः सत्यवादी जितेन्द्रिया
सर्वशास्त्र समालोकी त्वमसाधुः
सलेयकः उद्दिमान्तिमोऽप्येव
पावितोऽपलक्षकः क्रूरो य
शोक्तवादी च पशुहृत् विधीयते
समस्त कृत शास्त्रतः पंडितो
ऽयजितेन्द्रियः शौच्य वीर्य्य ग
नोपेतो धर्माध्यक्षो विधीयते ॥
पितृ पेतामहो दत्तः शास्त्रतः
सत्यवाचकः शौचप्रकृतः सदाकारी
सुप्रकारः स उच्यते यागवेद
कृताभ्यासः सर्वज्ञः पितृदर्शनः
आर्य्यशील गुणोपेतो वेद्य एष
विधीयते वेद वेदांग तत्त्वतो
जपहोम परायणः आशीर्वाट
परो नित्यमेष राजपुरोहितः ॥
इति गार्हपत्ये १२ अध्यायः ॥
भृत्या स्त्री वेतनं इत्यमरः ॥
भृमिः पुं वायुविशेषः दूराणां वा
तास इति भाषा नलादिभ्रमणः
इत्याणादिकोषः ॥
भृश इ य उ अथः यते इति ॥
कविकल्पद्रुमः ३१ अश्वशत अभ

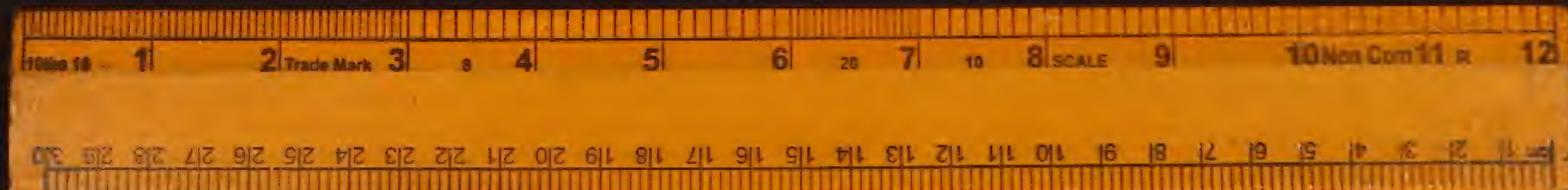

शीतं पृषादिवात्रितं उ. इत्य
ये य भूषति भूषण्यति पता
किनीति हलायुपः उभर्षिवा
भृष्टा इतिङगीरासः ॥
भृशं स्त्री अतिशयः तद्वतिवि
इत्यमरः ।
भृशम् वा प्रकर्षार्थः मुद्रयः
शोभने इतिशब्दरत्नावली ।
भृषत् पुं पाषाणः इतिशब्द
रत्नावली ॥
भृष्टः वि जलोपसेकविनायकः
भाना इतिभाषा इतिहेमचंद्रः ।
भृष्टतुलः पुं भर्जनविशिष्टयम
निकः बालभाना इति भाषा ।
अस्यगुणाः सगंधिः कफहरः
पित्तलो भृष्टतुलः इति राज
वल्लभः ।
भृष्टयवः पुं भर्जनविशिष्टयवः य
व भाना इतिभाषा नत्पुर्णायः
यानाः १ इत्यमरः बाटुक ३ ।
इतिशब्दचंद्रिका अस्यगुणाया
ना शब्दद्वयः ॥
भृष्टात्र स्त्री भृष्टतुलः शरि इति
भाषा नत्पुर्णायः ऊर्ध्व २
याका १ इतिशब्दचंद्रिका ॥
भृष्टिः स्त्री भर्जनं शून्यवारि ।
का इतिमेदिनी ।

भृ गि भृतौ भृजि भर्त्से इति
कविकल्पद्रुमः गि भृणानिभृतौः
भृणिः भृति भर्जने इतिङगीरासः
भेकः पुं जंतविशेषः व्या ३ इति
भाषा नत्पुर्णायः मंडूकः २ ।
वर्षाभूः १ शास्त्रः ४ सवः ५ रङ्गः ६
इत्यमरः दृष्टिभूः ७ सास्त्रः ८
इति तटीका सवंगमः १ ।
वंगः १ सवंगः ११ शलः नन्द
नः १३ गूढवर्चाः १४ अजिह्वः १५
निलमोहनः १६ इति शब्दरत्ना
वली नन्दकः १७ कृतालयः १८
रेकः १९ इतिविकोडशेषः ॥
मंडूकः २० हरिः २१ ललकः २२ क
वित् पुस्तके तुल कोपिपादः शास्त्र
कः २३ कटारः २४ अस्यमोसगुणाः
सद्योवलकानं अम तडुदाह प्र
मेहतयकुहल्य दिनाशितं च इति
राजनिर्देष्टः मेघः इतिमेदिनी
भेकटः पुं मत्स्य भेदः यथा ।
नत्पुर्णाय भेकट वेकटौ इतिद्वि
एकोषः
भेकविः पुं मत्स्य विशेषः भांग न
इति भाषा अस्यगुणाः मधुरः ते
शीतत्वं हृद्यत्वं स्नेहकरत्वं ॥
गुरुत्वं इतिराज वल्लभः भे
कलि इतिव पाटः ॥

भेकपर्णी स्त्री मंडूकपर्णी इति
केचित्
भेकभुक पुं सर्पः इतिविकोड
शेषः ॥
भेकी स्त्री भेकशिया नत्पुर्णायः
शिली २ गडुपदी ३ वर्षाभू ४
इत्यमरः अत्यपीवन्त भेकय ।
वर्णया एतहावकाः मंडूकपर्णी
हृतः इतिरत्नमाला ।
भेदः पुं मेघः अस्यभाषा भेदा
इतिहेमचंद्रः ।
भेदी स्त्री भेदभार्या अवीः अस्या
उभयगुणाः आविकं लवणं स्वादु
स्त्रिग्योसंचाशमरी प्राणत अहचं
नर्पणं केषं अरुपितकफ प्रदे
गुरुकासेः निलोद्भूते के बले
वानिलेव इतिभावप्रकाशः ।
भेत्ता वि भेदकर्त्री यथा ऊर्ध्व
याणिर्विज्ञेयः सेतभेत्ता समीप
तः इतिव्यवहारतत्त्वं ।
भेदः पुं शत्रुवशीकरणाय च ।
तद्व्यांतगत तृतीयोपायः तत्पु
र्णायः उपजायः १ इत्यमरः ।
प्रातो विज्ञेय आत्मसात्करणं ।
भेदः इतिभारतः तद्विशेषः ।
यथा मत्स्यउवाच परस्परं त
ये इहाः कृदा भीतावमानिताः

तेषां भेदं प्रयुञ्जीतभेदसाध्या
हिते मत्ताः ये त येनैव दो
षेण परस्मादापराध्याति ते त
तदोष पाकेन भेदनीया मृशेत
तः आत्मीयं दयोयेदोषं पर
स्मादर्शयद्भयं पवेदि दर्शयेद्दि
वं यथावद्वशमानयेत् संज्ञतादि
विनाभेदं शक्रेण पिसुः स
हाः भेदमेव प्रशंसन्ति तस्मात् ।
यु विशारदाः स्वमुखे नाशयेद्
दे भेदं परमुखेण च परीक्ष्यमायु
मन्येन भेदं यामुखात् श्रुते भेदाः
सकार्यं मुद्रिष्य ऊर्ध्वले येदिमे
दिताः मेदिना स्ते विनिर्दिष्टानेव
राजार्थं चारिभिः अंतः कोपो
वदिः कोपो यत्र स्यात्तां मदीति
तां अंतः कोपोमहांस्तत्राशकः
एषिवीतितां सामंतकोपो वा
स्वस्त कोपः प्रोक्तो मनीषिभिः
महिषी पुवराजाभ्यां तथासेना
पति हिंजः अमात्या मंत्रिणाश्चैव
राजपुत्रा स्तथैव च अंतः कोपो
विनिर्दिष्टो दाह्याः एषिवीतितां
वास्तकोपे समुत्पन्ने समहत्याः
पि पार्थिवः पृष्टान्तस्तमहाभाग
शीघ्रमौव जयैभवेत् अपिशक
समो राजा अंतः कोपेन नश्यति

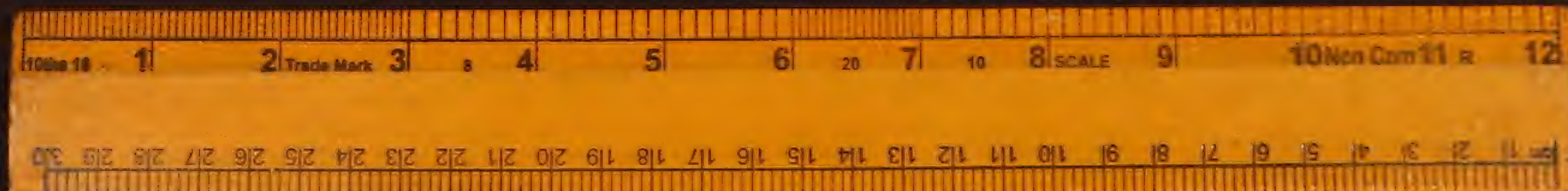

अंतः कोपे समुत्पन्ने तस्मादेते
नदीसितां परतः कोपं मुत
पाद्य भेदेन विनिगीषणा ता
तीनां भेदेन कार्यं येषां वि
निगीषणा रत्यश्चैव प्रयत्नतः
तिभेदस्तथात्मनः ज्ञानयः परि
तयते सततं परितप्यं न
यापि तेषां कर्तव्यं संगभीरा
वेतसा ग्रहणं दानं मानाभ्यां ॥
भेदस्तेभ्यो भयंकरः न ज्ञाति
रनुज्ञाति न ज्ञातिर्दण्डमिच्छ
ति ज्ञातिभिर्भेदनीयास्तपिपव।
स्तेन पार्थिवैः भिन्ना दिशका।
पिपवः प्रभूताः स्वल्पेन समेन
निहतं मानं ससंदानां हि
ततस्त भेदकार्यं पिपूणां नय
शासविधिः इति मात्सेयजयमे।
२० यथायः द्वेयः विशेषः।
विदारतां इति मेदिनी विरेकः
यथाकाशे धूमस्तर्षाणां वल्व २
निमरुते खेटभेदे पवासा वक्र
भेदे व पिष्टं सपिषितमनिशं
वारिपानं कफार्त्रे इति हा
स्यातीदनाटकं ॥
भेदकः वि विदारकः विरेकौ
संधारिः पृथक्कारकः यथा
भेदयति अथपराधं पृथक्करो

तीति भेदकं नाम्नाशिवः गोत्रेण
गार्ग्यः इति कारकटीकायां उक्तं
रासः अपि च भेदभेदकयोः ॥
स्त्रिंशं संवयोऽन्योन्यं मिष्यते।
हिंसो यद्यपि सम्बंधः वस्तुतः
स्तभेदकान् इति कलापटीकास्त
भर्तृहरिकारिका ॥ ॥
भेदेन स्त्री दिग् इति राजनिर्घट
विदारतां इति भिदधाना ॥
भीवेऽनृत् प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
भेदेनः पुं अस्त्ववेतनः स्फुरः
इति राजनिर्घटः ॥
भेरितः वि भिन्नः दारितः इत्य
मरः ॥
भेरी पुं अस्त्ववेतनसः इति राज
निर्घटः भेदकर्त्रेति नदिशिष्टे च।
वि ॥
भेदं स्त्री भिदं वज्रं इति।
द्विस्तुकोपः ॥
भेरः पुं पटहः भेरी उंडुभिः
इति संतिप्रसारोणादिवृत्तिः ॥
भेरिः स्त्री वृहद्वृत्ता तत्पर्यायः
आनकः २ उंडुभिः ३ इत्यमरः
भेरी ४ आनक उंडुभिः ५ आनक
उंडुभी ६ इति तट्टीकायां ॥
भारतः ॥
भेरी स्त्री भेरिः इत्यमरटीकायां

भारतः वराह उवाच भेरी।
शूद्रं मरुत्वा न यस्तमां प्रतिवा
येयत् वधिरो जायेत भूमेजन्मे
कंवन संशयः तस्य वस्त्यामिस
शोणि प्रायश्चित्तं मम पियं
किल्बिषायेन मुच्यते भेरीताडन
मोहितः यस्य कस्म्यविन्मासस्य
पुत्रपुत्रे वृद्धादृशी आकाशा
शयनं कृत्वा शीघ्रं मुच्येत किल्बि
षात् यजेतेन विधानेन वसथेक
मकारयेत् अथपार्थ नगच्छेत्तमम
लोकाय गच्छति इति वराहपुराणे
भेरीताडनापराधं प्रायश्चित्तं।
भेरुंडं स्त्री गर्भधारणं भयान
केचि इति शहरत्नावली ॥
भेरुंडा स्त्री देवताविशेषः य
तिनीभेदः इति मेदिनी सा।
देवता काली यथा त्रिकोणा
निलया नित्या परमा मूर्तराणि।
ना महाविघ्नेश्वरी सेता भेरुंडा।
ऊलसंदरी इति कालेऊलसंधे।
से श्रीशिवपारम्यम संचादेष्टा
प्रायः सहस्रनामस्तोत्रं ॥
भेल वि भीरुः मूर्खः इति।
मेदिनी चंचलः इति शहरत्ना
वली ॥
भेलः पुं सबः मुनिविशेषः इति

मेदिनी भेलकं इति संति।
प्रसारोणादिवृत्तिः।
भेलकः पुं स्त्री नद्यादितरणा।
सायनवस्तु भेला इति भाषा त
मर्ण्यायः सबः २ कोलः ३ उडुकं
उडुकं ५ तरणाः ६ तारणाः ७ ता
रकः ८ इति शहरत्नावली त
रीषः ९ इति जटाधराः ॥
भेष ऋ न भये इति कविकल्प
डुमः ऋ अविभेद्यत् न भेषति
भेषते विभेद्ये इति उगोटासः।
भेषजं स्त्री औषधं इत्यमरः।
अथ भेषजं भक्षणसमयाः भेष
ज्यमभ्यवहारेण प्रभाते प्रायशो।
उपः कषायांस्त विशेषणं तत्र
भेदस्त दर्शितः ज्ञेयः पंचविधः
कालो भेषज्य ग्रहणोत्तरां किं
चित् सूर्योदयेनातेतथा दिवस
भोजने सायंतने भोजने च मुद्र
स्यापि तथा निशि तत्र प्रथमः
कालः प्रायः पित्तकफोदकं ॥
विरेकं वमनार्थयोः लेखनार्थं च
भेषज्यं प्रभाते नात्र माहरोत्।
अथ द्वितीयः कालः भे।
षजं विष्णोऽपारो भोजनायो।
प्रशस्यते अरुचौ चित्रभोज्ये च।
मित्रं रुचि माहरोत् समान ॥

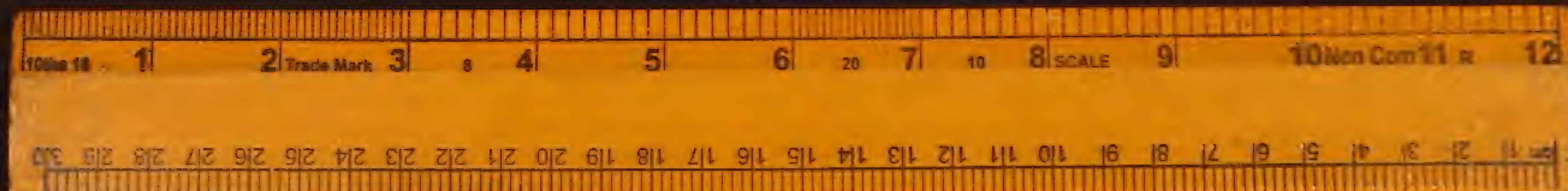

वाते विगुणे मंदेऽप्यो वक्रिरी
यने दद्याद्भोजन मध्ये च भे
षजं कुशलो भिषक व्यानको
पेत भेषजं भोजनान्ते समाह
रेत् द्विकृते एक कंयेषु पूर्व
मने व भोजनात् ॥ अथ त
तीयः कालः उदने उपिते वा
ने स्त्रभंगादि कारिणि ग्रामगा
सादिक देयं भेषजं साध्य भो
जने प्राणे प्रदृष्टे साध्यस्य भूत
स्यान्ते प्रदीयते शेषं प्रायशो
धीरः कालोऽयं स्यात् तृतीयकः
अथ चतुर्थः कालः मुहुर्मुहु
श्च नृत्तं कर्हिहिक्कायासगृहेषु
वसात्रं च भेषजं दद्यादिकालिच
तुर्थकः अथ पंचमः कालः
ऊर्ध्वगतं विकारेषु लेखने हंदा
नया पाचने शयने देयं मनेतं
भेषजं निशि इति पंचमः कालः
निरास्य भेषजस्य गुण माह
दीर्घादिकं भवति भेषजमन्तरी
नं हस्यान्नरामय मसंशयमाशुवेव
तद्दाल हृद्द पुवती मृदुभिषयी
नंलानि पशं नयतिवाचवत्तये
च सात्रस्य भेषजस्य गुणमाह
प्रीचं विपाकमुपयनि वत्तं नहि
स्यादन्नान्नं नच मुहुर्वदन्नानि

एतद्विदं स्वविशालकृष्णगनाम
प्राग्भोजनाद्यदशितं किल न च त
द्वत् न हत्त अत्रावृतवत् भेषज
मिति शेषः औषध शेषे भूक्तं
भोजन शेषे यदौषध पीतं न
करोति मद्योपशमं प्रकोपयत्य
स्योगांश्च पीमित्यप्य लता
तां लीळादि च अनुलोमोऽनि
लः सास्यं तत्रैलासमनः कुतः
लुचुत्त मिद्विद्योद्गारमुद्दिनीं
सधाकृतिः कृमो दाहोऽङ्गसर
नं भूमसूक्ष्मा शिरोरुजाः शरतिव
लहालिश्च सावशेषोषधाकृतिः
अथ भेषज मत्तण विधिमाह
कः देवान् गुह्यस्तथा विशान्न
यित्वाप्रणाम्य च आशिषश्च समादा
यश्च हया भेषजं भजेत् रसायन
मिवर्षीणां देवानामिव चामृतं स
येवोन्नम नागानां भेषज्य मिदम
स्तुते ब्रह्मदत्तायि रुद्रं द्रुमु च
द्राकानिलानलाः ऋषयः सोम
यि ग्रामा भूमिदेवाश्च पातवः १
न्यायाशिवः औषधं देम रत्नमृदा
जनपतिस्थितं पिबेदात्मजनस्या
ये प्रसन्न वदनेत्तणः प्रशान्तस्त
यविशाय पीत्वा पात्र मथोमुवेति
लिप्पावस्य सलिलं ताम्रलाघुप

योजयेत् अथ भेषजनानां ॥
विधानानि सरसम्भनया कल्कः
कायश्च हिमफोटको सेयाः क
पायाः पंचमेतलववः स्युषोत्रा
त्रादौ स्त्रस विधिः आस्तात
ताणाकृष्टान द्रव्यान्तत्पान्मसुह
वे वस्तुनिष्पीडितो यश्च सरसो
सञ्चोते ॥ अथ कल्कविधिः
द्रव्य माई शिलापिष्टं शुक्लवा
सजलं भवेत् प्रतिष्णपालयेद्
स्वेतमानं कर्षसंमितं कल्केम
पुष्टमेतैले देयं दिगुणमात्रया
तां गुडं समं दद्याद्वादेया श्वत
गुणाः अथ कायविधिः पानीय
घोटशगुणं तस्मै द्रव्यपलेति
त मृत्पात्रे काययेद्गुणान्म
मां शावशेषितं कर्षादौतयले
यावद्घात घोटशिकं जलं घोट
शिकं घोटशगुणं अथ हिम
विधिः तत्तं द्रव्यपलं सम्यक्
द्विनीरपलैस्तु निशेषितं हि
मः सम्यक्त्वा शीतकपायकः
अथ फोटविधिः तत्तद्रव्यपले
सम्यक्जलमृत्सं विनित्तिपेत मृ
त्पात्रे ऊडवोत्मानं नतस्तथाव
येत्युदात्त सम्यक्त्वा दवः फोट
स्तमानं द्विपलमितं तौदं सि

ता गुदांतीस्तर्कमात्रानिति ति
पेत ॥ अथ तं तुल्यतलविधिः
कंदितं तं तुल्यतले जलः ॥ गु
णिने तिपेत भावपिमानेन ग्रा
सं देयं सर्वत्र कमेस ॥ अथ
मेषविधिः जलेचतयलेपीतेत
स्य द्रव्य पलेतिपेत मृत्पात्रे
मंथयेत् सम्यक्त्वा तस्माद्विगुणं
पिबेत् अथ चूर्णविधिः अत्यंत
शुक्लं यद्द्रव्यं सपिष्टं वसगालि
ने तत्त स्याच्चूर्णं रजः तौदस्तन्मा
त्राकष सप्तिता चूर्णगुडः समोदे
पः शर्करा दिगुणामेता चूर्णं ५ भा
जितं दिगु देयं नात् केदकृद्देवेत्
अथ भावना विधिः द्रव्या यावता
सम्यक्चूर्णं सर्वं सुतं भवेत् भा
वनायाः प्रमानत्वं चूर्णं प्रोक्तं
षट्वरैः अथ पुटपाक विधिः
पुटपाकस्य कल्कस्य सरसो गुण
नेयतः अतस्त पुटपाकानां युक्ति
जोष्यते मया पुटपाकस्य पाको
यं लेपस्फोमार वर्णिता लेपव
दंगलं स्युत्तं कृष्णद्वारं गुह्यात्रकं
कासरी बट जम्बादिपत्रैर्वहन मु
त्रमं पलमात्रे रसोपात्तः कर्ष
मात्रं मथतिपेत कल्कचूर्णद्रव्या
स्तदेयाः कोलमिता बुधेः ॥

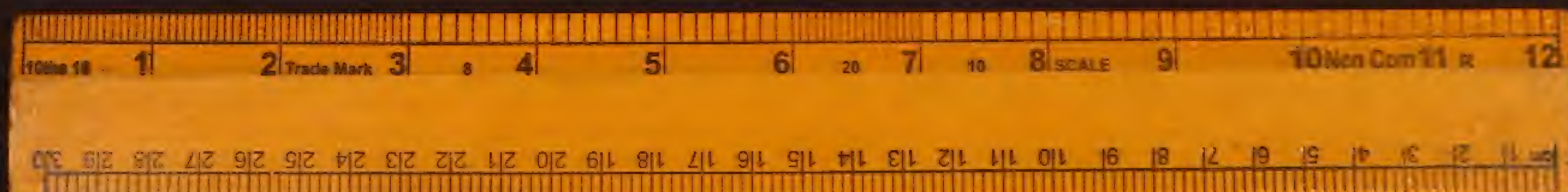

अपोलोदक विधिः अष्टमेनांशः ।
 शोषणं चतुर्थेनार्द्धकेन वा अथ
 वा काचनेनेव सिद्धमुलोदकं व
 देत अथत्तीरपाक विधिः ।
 तीरमष्टगुणं दद्यात् तीरग्रीवं
 तर्गुणं तीरावशेषं तत्तीतं मूल
 सामोद्भवं नयेत् अथावले ।
 ह विधिः काचादेयं पुनः पाका
 त चनत् सारस किण्वासोवलेहस्य
 लेहस्य तस्माज्जास्यात् पलोमिता ॥
 अथ वटिकाविधिः वटिका
 अथकण्ठतेन त्रामवटिकावटी मो
 दको गुटिका पिंडी गुटो वटिस
 पोच्यते लेहवत् साध्यते वज्रो ।
 गुटोवाशर्कराद्य वा गुग्गुलुर्वा ति
 येत्रत्नं तत्रिभिर्ना वटी ॥
 अथसेपानविधिः द्रवेषु चिकित्सा
 स्य द्रव्यं संयितं भवेत् आ
 सवारिह भेदे स्तत्र पोच्यते भे
 दजोवितं अथ पातनां शो
 धनमारणविधिः तत्रशोधन वि
 धिः पत्रलीकृतं पत्राणि हेनो
 वज्रो प्रतापयेत् निषिंचेन्नम ।
 तस्मानि तैले तज्जेव कांजिके ।
 गोमूत्रे च कुलत्पातां कषाये त
 त्रिधा त्रिधा एवं हेमाः परेषांच
 यातनां शोधनं भवेत् अथ

सर्वास्मारणविधिः सर्वास्परिग
 णां स्रुतमस्त्रेन सह मर्दयेत् तद्दोष
 कसमं गंधं निदध्यादयोत्र गो
 लकंच ततो रुद्रासरावहृत् स
 पुटो विंशद्वेनोपले दद्यात् पुटो
 मेवं चतुर्दश निरुस्य जायते ॥
 मस्य गंधो देयः पुनः पुनः ॥
 अथस्त्रेद्वयनविधिः स्त्रेद्वयनवि
 धिः श्रेष्ठो हृतं तैले वसा तथा
 मज्जा च त पिवेत्तस्य किंचिद
 भुदिते रवौ अथपंचकर्मो ॥
 णि प्रथमं च मनं पश्चाद्विरेकस्य
 नुवासने एतानि पंचकर्मणिनि
 उदेणोत्रं तथा अथफल
 वट्रिभिः हृताभ्यक्तगुदेति स्त्रा
 स्रुतं सांगुहसत्रिभामलप्रवर्ति
 नीवर्तिः फलवर्तिश्च सास्त्रज्ञा ॥
 अथ नस्यग्रहा विधिः नसंज्ञ
 कण्ठते धीरेनीसार्वस्यदोषयो
 लावनेन स्तकमेतितस्मान्म हृदयं
 मते अथभूमयान विधिः
 भूमस्तस्य द्विधः पाकः शामनोद्देहण
 स्तथा रेचनः कासहावेववामनो
 व्रणभूयनः अथगंदूष कवल
 प्रतिसारणविधिः तत्र गंदूषः ॥
 स्त्रेहत्तीर कषायादि द्रवैः संपूर्ण
 माननं आपूर्यस्वीयेत नावद्विधि

गंदूष धारणे अथ कवलः
 वातपित्तकफत्रयस्य द्रव्यस्य कव
 लेसवे अर्धे निःस्त्रिणसं चर्च नि
 हीवेत् कवलेविधिः अथप्रति
 सारणं द्रव जिज्ञा मुखानां य
 च्छुण्णिकलेवलेहकैः शनैर्वर्धना
 मंगुल्यातुक्तं प्रतिसारणं अथस्त्रे
 दविधिः स्त्रेद्वयनविधिः श्रेष्ठः ।
 स्त्रापोल स्त्रेद्वयनं संतिनः उमनाहो
 द्रवः स्त्रेद्वयनं सर्वं वाताग्निहारिणः
 अथकर्णपूराण विधिः स्त्रेद्वय
 येकर्णं देष्टुं किंचित्पाण्यं
 यिनः मूत्रैः स्त्रेद्वयनं रुक्मैः को
 सेः श्रोत्रं प्रपूरयेत् कर्णां च पू
 रितं रत्नेच्छतं पंचशतानि वा स
 हसं वापि मात्राणां श्रोत्रकंदं
 रोगदैः रसाद्यैः पूराणं कर्णे
 भोजनान् प्राक्यशस्यते तैला
 द्यैः पूराणं कर्णे भास्करेभ्यः
 पागते अथलेप विधिः अ
 थालेपस्य नामानिलेपलेपनलि
 मयः दोषत्रो विषहा वर्णः सव
 लेपस्थिथा मतः नराशौ लेपनं
 ऊर्णात् शुष्ममाणं नपारयेत् ।
 अथश्रोतनश्रावणविधिः श्रो
 तनं श्रावयेज्जो रमयं प्रसमी
 त्य च प्रस्यं प्रस्यार्द्धमथवाप्रस्य

र्द्धमथवापिवा श्रावकाले स्व
 भावेन श्रोतनं श्रावयेत्तः त
 दोषं ग्रथिशोषाद्यानस्य रुयिणा
 ननात् अथाश्रोतन विधिः
 काशदोषसव स्त्रेद्वयनं यत्र
 पातनं द्योगुलासीदिते नेत्रे ॥
 श्रेष्ठ माश्रोतनं हितं ॥
 अथ विज्ञानकविधिः विज्ञानको
 वदि लेपनेत्रे पल्ल विवर्जिते ॥
 तस्य मात्रा परिज्ञेया मुखालेपः ।
 विधानवत् अथनर्पणविधिः ।
 वातानप रजोदीने वेश्मसूत्रान
 श्रायिनः आधारेमाषचूर्णेन कि
 नेन परिमंडितो समो द्रव्यावस
 स्थाप्ये कर्तव्योनेत्र कोषयोः पू
 रयेत् द्रव्यं मंडेन विलीनेन स
 त्वादके अथोजनविधिः अथ
 सम्यगदोषस्य शान्तिं मंजनमाव
 रेत् अंजनं क्रियतेनेत्रे तद्रव्यं ।
 वांजनं मतं अथ प्रत्यंजनः ।
 विधिः गतदोषमेताश्च प्रप ।
 शतस्य गंधं प्रस्तास्याति ॥
 यथा दोषं कार्यं प्रत्यंजनं ततः
 इतिभावप्रकाशः ॥ अथ
 भेषज करण मत्तणदिनं तत्रति
 थयः विहिभिन्नाः शोभनाकाराः
 रवि सोम बुध वृहस्पतिश्चक्राणां

नत्तशानि पूर्वफलाणी पूर्वषाढा
पूर्वभाद्रपदमाभरणस्रवा विष्णु
त्वादीभिर्मानि जन्मलेव निविहं ।
लग्नानि मिथुनकन्याभुमीन सं
तकानि तत्रगुरुवृषचंद्रशुक्र ७
सत्सप्रशस्तानि इति ज्योतिष ।
तत्र ॥
भेषजांगं क्री यवपानं इति शत्रु
चंद्रिका ॥
भैमी स्त्री भीमेकादशी यथा
अथभैमीविलुप्यमोत्रे मृग
शीर्षेशशयोमावेमासिप्रजाय ।
ते एकादशसितेयते सो
यवासो जितेन्द्रियः द्वादशपां ।
षट्तितावारं कृत्वायापासमुच्चा
ते निलस्त्रायीतिलोद्वर्ती तिल
होमीतिलोद्वर्ती तिलस्य दाना
भोक्ताच षट्तितीनावसीदति
मत्स्यपुराणे यद्यहमं चतुर्ह
र्षपां द्वादशममभारत मुने
षपि दिनर्तेश्वरशक्रस्तुमुपाधि
तुं नतः पुण्यमिमां भीम निधिं
पापप्रणालिनी उषोष्य विधि
नानेनगलविलोः परंपदं भी
मनिधिं भैमीनेनद्यातां एकाद
शीं इत्येकादशी तत्र ॥
अथिच पितामहउवाच माचमा

सेषुक्रयतेसर्गलेण पुता पुरा
एकादशीतथावेवाभीमेनसमुपो ।
विता आश्चर्यं तत्रतं कृत्वा पितृ ।
लामनृणे भवेत् भीमद्वादशीनि
विद्यानापाणिनां पुण्यवर्द्धिनी न
तत्रेणविनायेषावस्मद्व्यादिना ।
शयेन विनिर्दिशतिमहापापं कुरुणे
विषयं यथा ऊपुत्रस्तुक्रयं यद्वत्
ऊभायीवपतियथा अथभैमवयथा
थमैऊमंजीवयथानृपं अतानेन
यथाज्ञानं शौचं चारौचनयथा
अथदयायथाप्राहंसत्यं चैवाभूते
यथा हिमं यथोल मादयादना
यथाचर्यसेचयः यथाप्रकीर्णनाहने
तपोवै विस्मयायथा अशितया
यथा पुत्रा गावोदूगते यथा
क्रोयेनचयथा शान्तेयथाविज्ञमा
वर्द्धनात् यथासमीहनाजज्ञानं
फलानां च यतवताः तथैव पाप
नाशाय प्रोक्तये द्वादशीसुभा
वस्मद्व्या स्तुपानेस्तेयं पुंवंगना
गमः पुण्यपुत्राज्ञानानि न हि इति
विपुष्करं नचापिनैमिषते ॥
कुरुतेत्र प्रमासकं कालिंदी ।
मुना गंगानरेवानसरस्वती न
चैवसर्वतीर्थाणि एकादशपाः समा
निरनरानेनजपोहोमेनवाससुहृ

कवित एकतः सुषिरीरान मेक
तो हरिवासरः ततोपका महा
पुण्य इयमेकादशी परा अस्मिन्
वराहवपुषः कृत्वा देहं त द्वादकं
चटोपरि नवे पात्रे कृत्वा वैताम
भाजेन सर्ववीजेतनेविषाः सित
वस्त्रावगुहिले सहिरण्ये सदीप
येः कृत्वापूजां प्रयत्नतः वराहाय
नमः पादौ क्रीडाकृतेनमः कदि
नाभिं गंभीरं चोराय उरः श्री
वत्सपारिणे वाङ्गं सहस्र शिरः
सेगीवां सर्वस्मराय च मुखं सर्वा
स्मने पुत्र्य ललाटे प्रभवाय व ।
केशाः शतमधूनाय पूज्यादेवस्य
चक्रिणः विधिना पूजयित्वा कुरु
त्वानागरां निशि कृत्वापुण्ये
वस्य माहात्म्य प्रतिपादकं प्रात
र्विषाय दत्त्वा त वाचकाय अ
भायव कनक क्रीड सहितं सत्रि
वेदपरिच्छद पञ्चाङ्ग पाशं कुर्या
त्वाति नमः सहस्रतः एवं कृत्वा
नरो विप्रानभूयः स्नतपो भवेत्
उपोष्येकादशीं पुण्यं मुच्यते ।
वै ३ पा उवाच मनोभिलषता
वाग्निः कृत्वा सर्वव्रतारिके इति
गारुडे एकादशी माहात्म्ये ॥२॥
अध्यायः ॥

भैरवं वि भयानकं इत्यमरः ॥
अस्य पर्णायः भयंकरा शब्दे
द्वयाः ॥
भैरवः पुं शंकरः इति मेदिनी ।
भयानकरसः इत्यमर टीकायां
भरतः नटविशेषः इति शब्द
रत्नावली रागभेदः इति हेम
चंद्रः अथभैरवानासत्येति ॥
यथा देव्यायिषः समुत्पत्त्य ह
रोरसि गदां तिपत संस्थितेस्त
महायोगी सर्वाध्याः प्रजापतिः
गदापाततनाद्विचरन्त्यामृगया
यतत् पूर्वभारा समुद्रतो भैरा
वोः पितृमप्रभः विद्योगाजनेति ।
विद्यातः पद्ममाताविभूषितः त
थादत्तिताथारोम्येभैरवः प्रेतः
मास्मितः कामराजनेतिविद्यातः
कृत्वाजन समप्रभः नागराजनेति
विद्यातश्चक्रमाता विभूषितः त
तजाडुधिराज्ञातोभैरवः मूलभू
षितः सखंदराजनेति विद्यातर
दायथ समप्रभः भूषिष्ठाडुधिरा
ज्ञातो भैरवः फलभूषितः त्वा
नोलमि त राजेतिशोभांजनस
मप्रभः ततोभूदेवराजनेतिभै ॥
रवः ततजादथ उग्रराजोवभूवाथ
ततजाङ्गेरवोऽपरः एवं हि

समक्षोः सौकष्यते भैरवो म
ने विज्ञाजोः प्रमः प्रोक्तो भै ॥
रवाहकमुच्यते इति नामन प्रा
णोऽथ कवप्रदाने भैरव प्राडभी
वे ९० अथायः ॥ शार्दीङ्गर्गा
पूजायं प्रष्टो पूज्यभैरव यथा
आदौ महाभैरवं च संहारभैरवं
तथा अस्मितां गभैरवं च रुतं भै
रवमेव च ततः कालभैरवं च
क्रोधभैरवमेव च ताम्रवृद्धं वेदं
दं च तं भैरवहयं ॥ एतान् सं
पूज्य मध्ये च नवशक्तींश्च पूजये
त् इति वस्त्रवेष्टनं प्रकृतिखंडे
गोपायाने ९१ अथायः ताम्रवृ
द्धं वेदं च दयोः स्थाने कस्यात् भैरव
रुद्धभैरवो जेयो इति तत्रैव गता
यतिखंडे ९२ अथायः अपि च
अस्मितां गोरुहं च दः क्रोधं च त
संज्ञकः कपाली भीषणश्चैव सं
हारश्चाहमः स्मृतः इति तत्रैव साः
शिवगणायिष्य भैरवो यथा
नंदी भृंगी महाकालो वेतालो
भैरवस्तथा प्रंगं भृशामहेशस्य
जीतभीता सप्तोपना ये नीचस्य
शरीरेण प्रापिरेतयसो वलातः
गणानामायिपसंतं नेजानंति ह
रं परं इति कालिकापुराणे ९३ च

अथायः करवीरप्रराजः चंद्र ॥
शेखरपत्नी तारावती गर्भमहादे
वाज्ञातपुत्रः सचपराभृंगी बभू
व पार्वती शपातवानरमुलो भूत्वा
भैरव इति नामनाख्यातः यथा
प्रविवेश ततो देवी स्वयं ताराव
ती तनौ महादेवोऽपि तस्मात्
कामार्थं ससुपस्थितः कामावसा
नेन स्मात्सद्योजाते सतदयं अभ
वत्पुण्ड्रालतया शाखा मृगान्तो
ततस्तयोर्नामवके नारदो वचना
त्रयज्येष्टा भैरवनामाभूत् भीरोः
पुत्रो भयंकरः वेतालसदृशः क
लावेतालोऽसृज्याः पराः इति
कालिकापुराणे ९४ अथायः
अपि च योः सौभृंगी हरसतो म
हाकालोपि भर्गजः तावेव गौरी
शायेन संभूय नरा योनिजो वे
तालभैरवो जातो हृषिकेशो नृप
वेश्मनि यथा भृंगि महाकालवत्
यज्ञोऽशक्त तथा मृगयोऽसौ ॥
महाभैरवायः सकाशः शारभोद्ध ॥
१ः भैरवः सद्यगेवायं गणाध्यक्षो
हरात्मजः इति कालिकापुराणे
९५ अथायः हर्जीयात्वा मि
रिष्यभैरवो यथा तन्मध्ये भैरवो
देवो भर्गसंगम संभवः हर्जया

लोवर्गिणौ स्वर्गस्थोपम भूमिगः ।
योः सौशरम रूपस्य मध्य खंडा ।
दिभैरवः सपवभैरवाख्यो ॥ यं
पंचवक्त्रस्य मेवंकैः संपूज्यतत्र ॥
मतिमासयानि शिव लोकतां ॥
इति कालिकापुराणे ९६ अथायः
भैरवस्य मेवंक यथा ॥ वेक
लः सपरो हादि घट्टस्त्रासमन्वि
तं इति संसायुक्तं हयग्रीवस्य वी
जकं भैरवं पांडुनाथं त्वनमासि ।
सुत्रपिणं वागहेन तवीजेन पू
जयेत्त विधानतः सपरो हावच
स्त्रा विस्मर्ग्यो समन्वितो महा
भैरव मेवंकऽयं भैरव तेन पूज
येत् इति कालिकापुराणे ९७ अ
थायः अस्याभानं यथा
भैरवः पांडुनाथश्च रक्त गौरश्चा
तर्भुजः गदापमेव शक्तिं च वज्रं
काधिकोणच विभूदेवाः पुगे ।
भागे पूजोऽयं विलसत्पृष्ठक ॥
इति तत्रैव ९८ अथायः ॥ अ
स्यागायत्री यथा महाभैरव विम
हे केति त्रयायथीमहि तत्रः का
मो भैरवस्तदेवीनिसे प्रचोद ।
यात् यथा भैरव रूपस्य गायत्री
मेयतिष्ठिता यथेष्टमांस सयादि
भोजनाय मया हतः महाभैरव ।

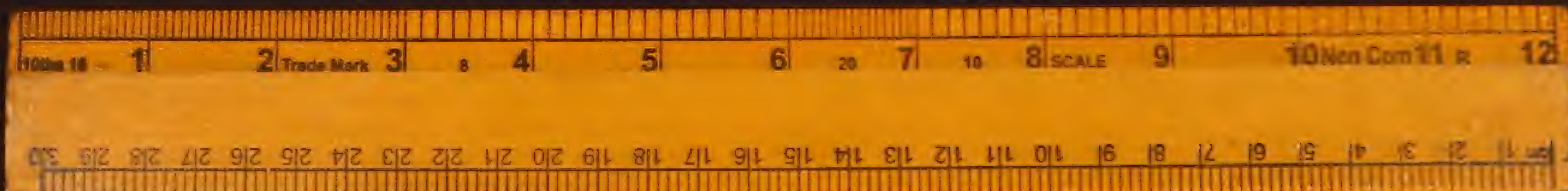
रूपोऽयं तच्छास्त्री रति संगमे ॥
अयं च वास्य भावेन पूज्यो मया
दिभिः सदा इति कालिकापुराणे ।
९९ अथायः अथ महाविद्या ॥
दीनो भैरव निरूपणो यथा शिव
उवाच मृणालावर्णिशुभगे कालि
कायाश्च भैरवं महाकालं दति
णायादत्तभागे प्रपूजयेत् महा
कालेन वै सांढे दत्तिणामते स
दा तारावदत्तिणे भागे अतो ।
भं परिपूजयेत् ससुदमयने दे
विकालकृते ससुपस्थितं सर्वदेवाः
सदाराश्च महातो भगवत्पुत्रः ॥
तो भादिरहितं यस्मात्पीते हा ।
लाहले विवं अतएव महेशानि ॥
अतोभः परिकीर्तितः तेन सा
हं महामाया तारिणीरमते सदा
महाविप्रासंदर्प्यादत्तिणे पूजयेत्
शिवं पंचवक्त्रं विनेत्रं च प्रतिव ॥
केसरेष्परि तेन साहं महादेवी ॥
सदाकामकृतहृता अतएव महे
शानिषेवसीति प्रकीर्तिता श्रीम
हृवनसंदर्प्यादत्तिणे अस्वकं यजेत्
स्वर्गमर्त्यं च पाताले या चाया ।
भुवनीचरी यतया रमते तेन च
सक स्तन कथयते सशक्तिश्च स
माख्यातः सर्वतंत्रप्रपूजितः ॥ भै

रथा दक्षिणे भागे दक्षिणामूर्ति
संस्तुतं पूजयेत् परमत्वेन पंच
वक्त्रं तमेव हि द्वित्रमत्रादक्षिणा
शे कवंथं पूजयेत् शिवं कवंथ
पूजनादेवि सर्वसिद्धिप्रभवत्
पूजावती महाविद्याविधवाऽप्या
रिणी वृगलाया दत्तभाग्यकव
जं प्रपूजयेत् महारुदेति विला
नेन गतं संहारकारकं मातेगी ।
दक्षिणांशे च मत्तं पूजयेत् शिवं ।
तमेव दक्षिणामूर्तिं जगदानंदका
रकं कमलाया दक्षिणांशे विसृ
ज्य सदा शिवं पूजयेत् परमे ।
शानिसिद्धिदोनात्र संशयः पूज
येदत्र पूर्णाया दक्षिणांशे विसृज्य
कं महामोक्षपदं देदं दयावक्त्रं महे
श्वरं दुर्गाया दक्षिणे देशे नारदं ।
परिपूजयेत् नकारः सुष्टिकर्ता च
दकारः पालकः सदा रेफः सहा
रत्रयत्वात् नारदः परिकीर्तितः अ
स्यासर्वविद्यासंरक्षि यः परिकी
र्तितः संप्रवृत्त्याभर्त्ता च दत्तभाग्य
प्रपूजयेत् इति नोडलनं प्रथ
मं पटलः अथ भैरव राग
स्य विवरणं हनुमन्मते षड्गम
स्य प्रथमरागः महारुदेय मुक्तात्रि
गितः अस्याजातिः औडवः अर्थात्

यैवतनिषाद षड्गम गीथारमध्यम
मि पंचस्वर मिलितः अस्पृष्टः ।
यैवतस्वरः शारदौ पानः काले
अस्पृष्टानसमूहः रागमालाया अ
स्पाकारः महारुदेवा कारवत् अर्थात्
संदं संस्थासी भस्मवृद्धिवदनः
जहामस्तकः जहापत हंगानलः
कंकणभूषितहस्तः सुताईवेदः
विनेत्रः सपे वेष्टितकंधावदः ॥
भाल तिलकः सुंथस्य दक्षिणमं
अथवा हीपिचर्मोपविष्टः गलसंज्ञ
मालः त्रिमुलहस्तः अथवासम्युत
पोषित त्रिमुलः पांचस्य हृषस्य
अथरागिण्यः पंच यथा भैरवी
वैराटी मधुमाधवी सिंधवी गंगा
नीच अस्याष्टौपुत्राः यथाहर्षः ति
लकः पुरीयः माधवः सहः वल्लभः
मधुः पंचमस्य कलानाथमते त
भैरवश्चतुर्थरागः अस्या रागिण्यः
षट् यथा भैरवी गुजरी भावा
विलावली कर्णाटी रागंसा वर
हंसीति चक्रेवित एतन्मते पूर्ववत्
अष्टौपुत्राः किंतु तिलक पुरीय
पंचमस्य दस्यानेषु देवशाखलति
मालकोश विलावला लिखिताः
सामेय्य मने अपि रागिण्यः षट्
यथा भैरवी गुजरी शाकली ॥

बंगाली वङ्गली च तन्मते रागि
ण्यसहास्यगानसमयो गीष्मर्तुः ॥
भानमते त अस्या रागिण्यः पंच ।
यथा मधुमाधवी ललिता वराहीवा
हाकलीभैरवी च तन्मतेपि ॥
अस्याष्टौपुत्राः यथा देवशाखः ।
ललितः हर्षः विलावलाः माधवः वं
गलः विभासः पंचमस्य यथा
महोभाष्यं यथा सहाविलावली
सोरवी कुंभारी अंदाही वङ्गल
गुजरी पटमंजरी मिश्रीश्च इति
संगीतशास्त्रं मत्तान्ते भैरव ।
रागसभाष्यं यथा बंगाली भै
रवी वराही मध्यमामधुमाधवी सिं
धवी च तत्तत्र यथा कोशकः
अन्यपालः श्यामः खरजापः सु
हः छोलस्य तत्तत्रवधौ यथा
अष्टौपुत्रा वङ्गला सोदिनी रम्भे
ली सहाच अत्रशोभा इति साधु
पाठः इति नादपुराणं ॥
भैरवी स्त्री चामुंडा यथा चामुंडा
चर्चिका चर्ममुंडामार्जारकर्णिकाक
र्णामोटी महागंधाभैरवी च कथा ।
लिनी इति हेमचंद्रः भैरवी ।
विशेषा यथा विप्रभैरवी । स
म्यत्पदाभैरवी १ कोलेशभैरवी २
सकलसिद्धिदाभैरवी ३ भय

विधेतिनी भैरवी ५ चैतन्यभैरवी ॥
१ कामेश्वरीभैरवी २ वटकुटाभैरवी ३
विद्याभैरवी ४ रुद्रभैरवी ५ ॥
भुवनेश्वरीभैरवी ५ विप्रवाता ।
भैरवी १२ नवकुटाभैरवी १३ अत्र
पूर्णभैरवी १४ आसामंजा यथा
अथ विप्रभैरवी वियद्गुडुता ॥
स्या भौतिको विंशोत्तरः वियत्र ।
दारिकेंद्रादिस्थितं वामाक्षि वि
डमत्त आकाश भृगुवक्षिण्या म
नुः संगे तुल्यं उवाच ॥ पंचकुटान्ति
काविद्या वेद्या विप्रभैरवी ॥ १ ॥
अथ सम्यत्पदाभैरवी यथा सौ
विप्रवाता तथा विप्रभैरवी ॥
संपत्पदानामनस्याः मृत्ता निर्मल
मानसे शिवचंद्रौ वर्त्ति संस्थावा ।
गभवे तदन्तरे कामराजं तथा दे
वि शिवचंद्रावितं ततः पृथिवी ।
जातं वङ्गाणां तार्त्तियं मृत्पलभे
शक्तिवीजमहेतुनि शिववक्त्री नि
योजयेत् कुमाय्याः परमेशानि ॥
द्विजा संगे तवेन्दवं विप्रभैरवी
देवी महासंपत्पदादिये ॥ २ ॥
अथ कोलेशभैरवी संपत्पदा ॥
भैरवीवद्विहि कोलेशभैरवी ॥
हस्तायां सेवदेवेशि विप्र वीजेषु ।
पंचेति इयेत सहाराया स्यात् ॥

पूजाध्यानादिकं तथा ३ अथ स
कलसिद्धिदा भैरवी एतस्या एव
विद्याया आद्यं रेफ वर्जितं त
देयं परमेशानि नास्त्रासकलसिद्धि
दा संपत्तदाभैरवीवत् ध्यान पू
जादिकं तथा ४ अथ भयविधं
नीभैरवी संपत्तदाभैरवी आ
द्यं रेफरहिता चेतदा भयविधं
सिनीभैरवी भवति दत्तिना मूर्ती
तथादर्शनात् पूजादिकं संपत्त
प्रदावत् ५ अथ चैतन्य भैरवी ।
वाग्भवं वीजमुच्चार्य जीवशासन
मन्त्रितं सकलाभुवनेषानीहितीयं
वीजमुद्गते जीवं प्राणावक्रिसंस्थं
रुक्म समन्वितं विसर्गोद्गमेशानि
विद्यात्रैलोक्यमात्मका रुक्मा दि
यासः शिरसि दत्तिना मूर्तयेरुक्म
वेनमः मुखे पंक्तिर्दंसे नमः
हृदि चैतन्यभैरव्यै देवतायै नमः
मेषरीच रुद्राणां पूर्वसिंहासनेस्थि
ता एतस्या एव विद्याया वीजद्वय
मुद्राहते नदंते परमेशानि नित्य
क्लिप्ते मदद्वये एतस्या एव नार्त्तं यं
रुद्राणां परमेश्वरि ॥ अथ मद
कृदाभैरवी शक्तिनीशक्तिनी वी
जं लाकिनी काकिनी पुनः
साकिनी ॥

हाकिनी वीजं आह्वय सरसंदरि
आद्य मैकार संयुक्त मन्त्ररीकार
मंलितं शक्र स्वस्वितं देवि ता
त्रीयं वीजमालिखितं विंड नाद
कलाक्रान्तं त्रितयं शैलसम्भवे २।
अथ विद्याभैरवी एतस्या एव वि
द्यायाः पञ्चार्त्तनक्रमणः स्थितानि
परीतान् वद यौके विधेयं भोग
मोक्षदा व्यास पूजादिकं सर्वे म
स्याः पूर्ववदावोत् ६ अथ रुद्र
भैरवी शिवचंद्रोद्गमदानं फांतं
वक्रिसमन्वितं शक्ति भिन्ने विंडा
नादकलाक्रान्तं वाग्भवेष्टिये संपत्त
प्रदाया भैरव्याः कामराजे नदेव
हि सदाशिवस्त्ववीजं महा सिंहा
सनस्य व एषा विद्या महेशानि
वर्णितं नैव शक्यते ७ अथ भु
वनेश्वरीभैरवी हस्तायं वाग्भवे
वाद्यं हंसकांते सरोश्वरि भुवीजं
शिवचंद्रो महेशानि भुवनेश्वरी व
भैरवी ॥ अथ विप्रवालाभैरवी ॥
अथो विंड नामाद्यं ब्रह्मेन्द्रस्य ।
शशी पुनः द्वितीय भृगुसर्गोद्ग
मवक्रान्तीय मीरितं एषा वाले
तिष्ठाना त्रैलोक्य वशकारि ८।
ली ११ अथ नवकृदावाला
वालावी ॥

न अयं देवि कट वयं नवातरी
विपत्त कटवयं देवि भैरव्या नव
कृकं १३ अथान्तर्यामी भैरवी।
प्राग्वं भुवनेषानी श्रीवीजं काम
वीजकं हृदये भगवत्पुनः मारु
श्वरि पदं ततः अत्र पूर्णोद्गमं
विधेयं विशदतरी १४ इति
तंत्रसारभैरवीमंत्र परिच्छेदः
भैरवी स्त्री रागिणीविशेषः साच
भैरवरागस्य पत्नी यथाभैरवी
कोशिकीवैव भाषावेलावती न
या वंगालीचेति रागिणी भै
रव्येव वल्लभाः मतांतरे मालव
रागस्य पत्नी यथाथानसी माल
सीवैवरागकीरी वसिंधरा आ
शावरी भैरवी च मालवस्य पिशा
इमाः अस्याध्यानं यथा सरो
वरस्या स्फटिकस्य मंदिरं सरोरु
हैः शंकरा मर्चयंती तालप्रयोगा
प्रतिबद्ध गीति गौरीतनु नीरर
भैरवीयं अस्या गानसमयः स
वीरुक्कालः यथाविभाषा ललि
तावैव कामोदा यदमंजरी रा
मकीरी रामकेली बेलायारी च
गुजरी देशकारी च शुभगा पं
वमी च गरातरीभैरवी वाद्य
कोमारी रागिणी दशा पंच व

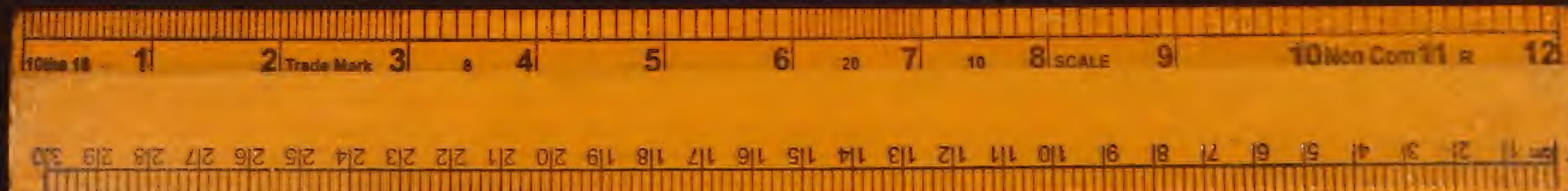
एताः पूर्वोक्त काले तु गीयंते
गायनोत्तमैः इति संगीतदा ॥
मोदः हनुमन्मते एषा
संपूर्णजातिः अस्याः सप्तस्वर वि
द्यासक्रमः मध्यमपंचमथैवत नि
वाद वृज्जन्त्यभ गोपारांतः अ
स्याष्टं मध्यम स्वरः शारदोत्तमभा
ने अस्या गानसमयः रागमाला ।
या अस्याः स्वयं अत्यवयवकास
रूपा सनेत्रा विस्तारवदना ॥
पिंगलकेशा कोमलोमी रक्तव
र्णा चेतवसना गल्लोभित व
स्यकमला प्रकुलपद्मयुक्त पर्वते
गुहायां शिवपूजापरायणा तत्र
मंजीरवादका गायंति च ॥ क
लनाद्यसोमेश्वर भक्तमते चैर ॥
भैरवं स्त्री लावकपत्नी इति तदा
थरः भैरवं ॥
भैरवं स्त्री ओषध इत्यमरः
भैरवं स्त्री भिलासमूहः इत्यमरः
अपि च भिलाशानमनुयोगात्
पाकेनाप्यनिर्मितं यथाविते ।
तत्रैतं भोक्तव्यं मनुष्यवीर्य
इति शायचित्ततत्पुन उपासो
ववने ॥ ॥
भैरवीविका स्त्री भित्तयाजीवेना
यायः तत्पण्याः पैडिये २॥

इति विक्रान्त शेषः
भैक्षक वि भैक्षणीभित्ताणी
भैक्ष भूक्तियः इति कर्त्तृ रि
क्षिप्रमयेन निष्पन्नः ॥
भो य संवोधनं नन्यर्थायः
प्याद २ पाद ३ संग धदे ५ हे ६
इत्यमरः हे सो ७ हे ८ हो ९
श्रे १० अये ॥ अपि ११ इति
भारतः प्रश्नः विवादः इति
शहरत्नावली ॥
भोक्तव्यं वि भोजनीयं भोज्यं
यथा यत्नेन भगिनीहस्ताशोक्त
यं पृष्टिवहेन इति तिष्ठादिन
ते अलाहवहेलाकागयतोकी
इत्यवर्णिका प्राणोतेः पिन भो
क्तव्य इत्यवर्णिका लम्बिका ३
ति कर्मलोचनेन च
भोक्ता वि भोजनकर्त्ता यथा
यज्ञे सगे हव्यसमस्तकव्य भो
क्ता यथात्मा हरिरीश्वरोयत्र इति
प्राह प्रयोगतत्त्वं सत्वादिभोग
कर्त्ता यथा कर्त्ता वरेही भोक्ता
वश्चात्मा भोजयिता सदा भोगो
विभव भेदश्च निष्कृतिर्भुक्तिरेव
च इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतित्वं
हे १० अध्यायः ॥
भोक्ता पुं विसुः यथा भानिस्

भोजनं भोक्ता सहिस्त्रजंगरादि
जः इति महाभारते तस्य सहस्र
नामस्तोत्रे भक्ती इति हेम
चंद्रः ॥
भोगः पुं सुखं स्थादिभूतिः
पण्यस्त्रीनां भूतिर्भादिः श्रादि
ना हस्त्यादि कर्मकराणां भू
तिः सर्पस्य फटा सर्पशरीरं ॥
इत्यमरः भारतौ यत्नं पालनं ॥
अभ्यवहारः इति मेदिनी ॥
सर्पः देहः मानं इति शब्द
रत्नावली पण्य पाप जनन
योग्यकालः यथाशक्तीना नाग
तो भोगो नागः येच दशस्मृतः
इति तिष्ठादिन त्वेसंक्रांति प्रक
रणं भूम्यादीनां ॥ भोगो ॥
यथा विप्ररुष भोगमाहव्यासः
प्रतितामहेन यदुक्तं तत् प्रवेण
विनाचतं नो विनायस्य पित्राच
तस्य भोग विप्रोरुषः पिता
पितामहो यस्य जीवेव प्रपिता ॥
महः इत्याणां जीवतां भोगो ॥
वित्तयस्त्वेक पूरुषः नारदः
तथात्र विवादस्य प्रेतस्य यव
हारिणः पुत्रेणा सोऽर्थः संशो
यो न तं भोगो विवर्त्तयेत् ॥
इति व्यवहारतत्त्वं

विभवभेदः यथा कर्त्ता वरेही
भोक्ताव आत्मा भोजयिता सदा
भोगो विभवभेदश्च निष्कृतिर्भु
क्तिरेव इति ब्रह्मवैवर्ते प्रक
ृतित्वं हे ११ अध्यायः ॥
भोगगृहं स्त्री वासगृहं यथा वा
सागारं भोगगृहं कस्याप्यत्माद
निष्कृताः इति हेमचंद्रः ॥
भोगदेहः पुं स्वर्ग नरकभोगा
द्यं सुखशरीरं यथा कृते सपिंडी
करणो नरः संवत्सगतं परं प्र
तदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्र
पद्यते इति श्राद्धतत्त्वं अपि
च शृणुदेहविवरणं कथयामि य
थागमं पृथिवी वायुराकाशश्च
जस्तोयमिति स्फुटं देहिनां देह
वीजं च स्वहृः सृष्टिविधोपांशुषि
व्यादिपंचभूते यो देहो निर्मि
तो भवेत् स कृत्रिमो न स्यात् स
मस्य साच भवेदित् हृदांशुष्य
माणं च योजीव पूरुषः कृतः विभ
क्तिं सुखदेहं तं तदुपं भोगहेत
वे सदेहो न भवेद्दस्य जलरदौ
यमालये जले न नष्टो देही वा
प्रहारे सविरे कृते न शस्ते च
न वासे च न तीक्ष्णकंदकेन
था तमद्भवे तमलोहेन मया पाण्यव

च प्रतप्त प्रतिमाश्चैव प्यत्सु ॥
एतनेऽपि न वरयो न भगनस्य
भुक्तं संताप भवव कथितं देह
हृतांत कारनेव यथा गमं इति
ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतित्वं हे ११ अध्यायः ॥
यः भोगपालः पुं अक्षरत्तकः इति
शब्दमाला भोगरत्तके वि ॥
भोगपिशाचिका स्त्री तथा इति
हारावली ॥
भोगभूमिः स्त्रीसुखस्थानं भारत
वर्षातिरिक्तवर्षं यथा तत्रा पि
भारतेश्चैव जम्बुद्वीप महासने
यतो हिकर्मसूरेषा ततोऽन्या
भोगभूमयः इति विसुपराणे २
अंशे ३ अध्यायः ॥
भोगवती स्त्री पातालगंगानाग
पुरी इति मेदिनी ॥
भोगवान् पुं सर्पः इति मेदिनी
नार्यं पानं इति विक्रान्तः
शेषः भोगविशिष्टे वि ॥
भोगसम स्त्री वासगृहं यथागमो
गारं वासगृहं भोगसमाप वाध
कं इति शब्दरत्नावली ॥
भोगार्थं स्त्री धार्यं इति राज
निचंद्रः ॥
भोगावली स्त्री स्तुतिपाठकस्य
स्तुति इति तदापरः नागपरी इति

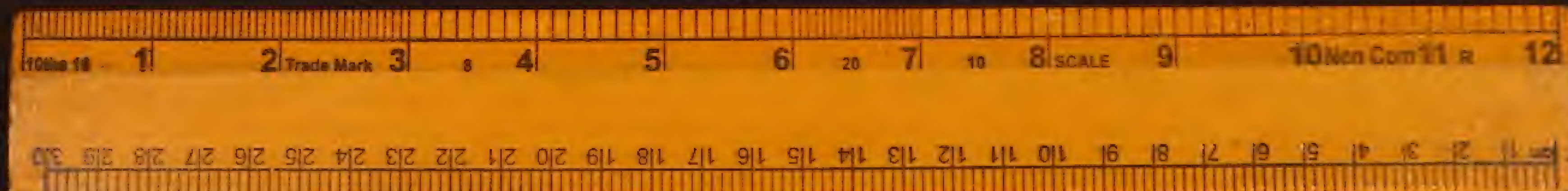
हेमचंद्रः ।
भोग्यावासः पुं वासगृहं इति
हारावली ।
भोगिकः पुं अक्षरत्नकः इति
शहरमाला ।
भोगिकांतः पुं वायुः इति विंका
इशेषः ॥
भोगिनी स्त्री महिषीभिन्नरूप
स्त्री इत्यमरः ॥
भोगिवल्लभं स्त्री वंदनं इति रा
जनिर्वटः ।
भोगी पुं सर्पः इत्यमरः ग्राम
पात्रः नृपः इति मेदिनी ।
नापितः इति विष्णुः वेपाह
त्रिकरः इति हेमचंद्रः ।
भोगीन्द्रः पुं अनेतदेवः इति
भोगीशः शहरमालावली ।
भोगं स्त्री पुनं धान्यं इति
राजनिर्वटः भोगाहं वि आ
धिभेदः यथाहनारदः विष्णुभ
हेतुहावत्र प्रतिष्ठापि रेवव
अधिक्रियत इत्यादिः सवितोयो
द्विलक्षणः कृतकालोपनेयम्
यावदेवोद्यतसुखासुखं हि
विधुः प्रोक्तो गोप्यो भोग्यस्त
येवच गोप्यो रत्तणीयः भो
ग्यसार्धः फलभोग्यपदे द्रष्टव्यः

न घया कालेकालकृतो न शोता
फलभोग्यो न नश्यति फले
भोग्यस्यासौ फलभोग्यः ते
शरामदिः सन कदाचिदपि न
श्यति इति मिताक्षरायां अथ
हाराध्यायः ।
भोग्या स्त्री वेषणा इति राज
निर्वटः भोग्या भूः इति ॥
वोयदेवः ॥
भोजः पुं स्वनामव्यापदेशः भो
जप्र इति भाषा नृत्यार्थः ।
भोजकटः २ इति शहरमालावली ।
भोजनस्य राजविशेषः न
स्पृष्टो तोयणा यागनाम भग
व्यं सिधुलसेताराजा आसीत्
तस्य राज्ञी सागित्री तयो हृद्वा
वस्थायां भोजनामपुत्रो जातः स
यदा पंचवर्षवयस्कस्तदा तस्मिन्
आत्म मरणकाले विरिवाधोत्रे
सुजाय राज्यं दत्तं तदुत्सर्गे ॥
भोजचक्रमाच ततोराति प
रलोकां प्राप्ते कियत्कालानंतरं ।
सभायां कश्चिद्वदन्माविज्ञाति ।
हिंसागत्युत्तं प्राहराजन् भोज
स्य भाग्योदयं वक्तुं विरिचि र
पिनसमर्थः कोहं वराकउरस्म
दिशोत्पलः तयापि वदामि भो

न मितः प्रथय ततो राजा ज्ञया
भोजेऽध्ययनशालां प्राप्ते आह
यथा पंचाशत्पंचवर्षाणि सप्त
मासादिनत्रयं भोजराजनेभ्योक्तं
संगोत्रं दक्षिणाययं इति श्रुत्वा
सुजायानोऽविनयतयदिशजलसी
भोजं गमिष्यति ततोऽहं नीव
त्रपिमृतः ततो राजा मेवयिवा
वंगालाधीश्वरं महावल्लवत्सराज
माह्वय निजने तं प्राहवत्सराज
तथा भोजं त्विभवेनसरी वि
पिनेहंतयाः वत्सराजः भोजकमा
रोपाध्याय माह्वय प्राहविप्रभो ।
जमानय ततो विरिहन्तमभोजे
कुमारं वरिहानेन तवका शक्तिः
ततो वामवरणापाडकामादायभो
जेन भातदेशे हतो वत्सराजः
प्राह भोजकमारं वयं राजादे
शकारिणः इत्युक्त्वा वधार्थं व
लानवत्सराजेन निशापं विपिने
भोजे नीते वत्सराजस्य भ्राताभो
जस्य वधोद्यमसमये एकपवसह
दूमो निधनेण नयानियः शरी
रेण समं नाशं सर्वमयुज्य
व्यति इत्युक्तं निशामवत्सराजो
वेशममापन्नो भोजं तममेसका

प्रणाम्यन्तं रघुनिवेशपुत्रमागत्य
भूमि गृहान्तरे भोजं रतिवाह्वि
मे भोजं मस्तकं कारयित्वा राजान
मागत्य नत्वा पादप्रीमतायरादिहं
तस्मात्कृतं राजपुत्रं वयं तात्वा
राजा ते प्राहवत्सराज पुत्रात्वा
प्रहारावसरे किमपि उक्तं वत्स
राजः प्राहदेव किमपि पत्रं प्रो
षितं मस्ति तदिते गृहाण शिरसि
दर्शयति ततो भोजमस्तके दृष्ट्वा
राजा रुरोद मांथातेति मदीपा
तिः कृतपुगेऽलेकारभूतो गतः
दृष्ट्वा स्मृतकः अत्युच्चपि पुयिदि
शृत्तया यावद्भवान् भूपते नैके ।
नापि समं गतावसमतीमयेत्या
यास्यति इति भोजकृतं स्मोकं
पदित्वा पपातव ततो राजपंदि
तमानीय मया पुत्रो हतः प्रायश्चि
त्तमुच्यता मित्युवाच ततस्तदुचुः
राजन् सवासो वक्तिमाविशततो
राजो वक्तिप्रवेशे निश्चिते सति
तदा त्रौक्यतावपहारमागत्य वत
सराजो बुद्धिसागरं पारतात म
या भोजो नमारितः बुद्धिसार
तस्य कर्णं किमपि कथयति ततो
वत्सराजो निष्क्रान्तः ततस्तत्पुत्रेन

सुतयेन महोदयौ विर
चित्वासी

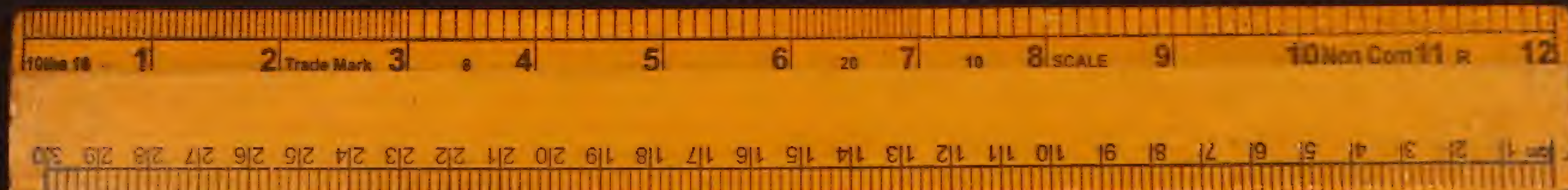

सातामहेषा इवयकः कापलि
आगतः न वीत्य उदिसागरः
शह योगिन कुत आगम्यते का
पालिके नयिनगचमकारी क
लाविशेष औषधि विशेषोवा अ
स्ति ततो राजणाहमयासर सा
ते पुत्रे रत्त कापालिकः शह
राजन् माभैषीः पुत्रे नय प्र
सादेन न मरिष्यति शतस्तवशह
स्रयमेव समेष्यति पं पशाना
भूमौ उदिसागरमंविणासहोम
द्रव्यं प्रेषय कापालिकेन यज्ञं
तत्सर्वं रात्तासम्याय उदिसाग
रः प्रेषितः नतस् रात्रौ शूढन
यावत्सराजशूद्राज्ञानस्रवदीप
लिनं नीतः योगिना भोजकमारो
जीवित इति किंवदंती सर्वतोप
जायत नतः योगमात्रैः परिह
तोभोजो राजभवमागतः नत
स्मालिगपहरेन मुंजे निवर्षभो
जः स्तानि ततो राजा लजावनन
गीवः सत्रिजसिंहासने भोज मु
पदेशराजं दत्वा वनेगतः त
तो मुंजवनं प्रामेव उदिसागरं सा
त्वा मातं विधाय भोजः स्वयंराज
स्रव बुभुज ततो राजसभाया
सहस्रशतबुधवरा दिग्भ्यः समाज
मुः

ततो राजा प्रमात्समार लत्तो
महाकवेर्देयं नरर्द्धविप्रभस्य व
देयं गाम्यकवेर्देयं तस्या प्पा
इं त्रयान्वह मिति ततः क्रमेण
वरुवि सवंध बाणामरासरे
बहविंश शंकर कलिंगकपूर
विनायकमदन विद्याविनोरको
किल नोन्न प्रमुखाः सर्वशास्त्र
विचक्षणः सर्वज्ञा इव राजसभा
महर्निश मलकुंवेति कियत्का
लानेतं कालिदासकवौसमा
गतेतेन साहं राजः परमा श्री
तिर्जायत अये विद्वांसः का
लिदासं वेशालम्पटं विदित्वा स
र्व भावेन वरं चक्रुः न किंचित्सा
भायोऽस्ति न कोपि वदति
किं तभोजनपतिस्तेन साहं प
रमप्रीतावभव अयेषां पंदि
तानामागमनं तेषां यद्यानि स
मस्यापूरणानि नभ्यावडलत सु
दृश्यानि वार्तनं च ग्रंथशेष प
र्यंतमस्ति न ह्यं च विस्तारमयत्र
लिखितं इति भोजप्रबंध उत्तकार
संकलितं पेंदजालिक विद्यां
भोजविद्यावरेति ॥
भोजकटः पुं भोजदेशः इति
शहरत्नावती ॥

भोजनं क्ली कदिनद्वयसंगला
यः कारणं तत्प्राप्यः जग्यः १ मे
मने १ लेपः ५ आहारः ५ निच
सः १ आदः १ इत्यमरः जमनं ८
विचसः १ इति तटीका अभ्यव
हारः १ प्रत्यवसानं १ अशनं १
स्वदनं १ निगरः १ इति राज
निवेष्टः अथ भोजनं गुण वि
धानादि भोजनाये सदा यथं
निष्ठा कंठ विशेषयनं अथिसे
दीयते ह्यं लवणार्द्रक भक्षणं
आयुर्वेते गुरोराणा मृत्युर्ला ने
विदादिषु आशेषकटतिक्तेषु
वलं मांसेपयः सच अमारह
गुणपिष्टं पिष्टादष्टगुणं ययः
ययसोष्टगुणं मांसं मांसा दष्ट
गुणं हृतं हुतादष्टगुणं तैले
मर्दनात्रच भक्षणान् आहारः
प्रीणनः सद्यो वलकुरहपरणः
आयुष्यं प्रायुष्या भुक्ते य
शस्यं दक्षिणा मुखः श्रियं प्रम
द्युष्य भुक्ते कृतं भुक्ते कुरदं मु
खः कृतो रजेन भागोदावेकं पा
नेन पूरयेत् बायोः संचारणां च
चचतर्ष्यं मवशेषयेत् रनेचा
वगतं चानं शौचेनैवाहरे जले
ऊर्णादनिर्गतेतहि सुखस्या ॥

निष्टगंधतां भुक्ता पाणि तले
हृष्टा चक्षुषो पीदि दीयते अथि
णैव तद्वापि निमिराणि व्योहा
ति भुक्ताचम्यकरं वामंदवाकृतौ
ततः पठेत् भुक्ते महेन्द्र दत्तेन
वैष्णवा मुखेन च गरुडस्य चक्रे
देन समुद्रस्य च बह्निना वातापि
भक्षतो येन पीतो येन मेहा
दधिः यन्मया खादिते पीते त
दगस्ते नरिष्यति पदिते तत
सखासीनः तानं तिष्ठेदनाकृतः
भुक्ता पादशते गत्वा वामपाशेन
सन्निशेत एवं स्ययोगतं चात्र
सत्वं तिष्ठति जीर्णमिति भुक्ताय
शिवनस्तदं शयानस्य वपुर्भवेत्
आयु अकममाणस्य मृत्युर्धीव
तिधावतः इति राजवज्रमः ५
अपिच ततोभो जनवेत्तायां ऊ
र्णां जलदर्शने तस्य प्रदक्षिणं
नित्यमापुर्षमं विवर्द्धनं लोके
स्मिन् मेगलायस्ये आत्मणो गौर
ताशनः दिराणं सर्पिरदित्य आ
पो राजा तथाष्टमः पादकारो ॥
हृणं ऊर्णां पूर्वं भोजनतः परं
पादरोग ह्यं हृष्टं वल्लभं वा
दुष्टं हितं शरीरे जायते नित्यं
वाक्कादृणं वतविधा वृभुता ॥

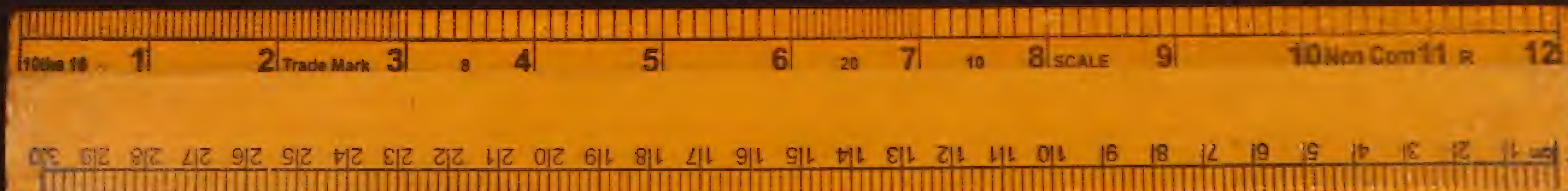

च पिपासाच सप्रसासरतस्।
हा भोजनेकाविचान् स्यादंगम
होः रुचिः श्रमः तदा लोचनदोष
स्य पातदोषो बलक्षयः विचा
नेन पिपासायः शोषः कंटास्य यो
भवेत् श्रवणस्पावरोधश्च रक्तशो
षो हृदि यथा निद्राविचानतो
नृम्मा शिरोलोचनगौरवं श्रंग
मर्दं स्यात् तदा स्यात्त्रापाक एव
व बुभुक्षितो न योऽस्तीति तस्या
होश्चानक्षयात् मंटीभवति का
याग्रियथावाग्रिनिश्चयः आहारो
पचति शिखी दोषाननाहारः पच
ति दोषक्षये च पातयचति धा
तक्षये प्राणान् आहारः श्री
णानः सद्यो बलकृद्देह धारणः
स्मृत्यायुः शक्ति वल्लोचनः सत्वशोभा
विवर्द्धनः यथाक्लृणसम्पन्नमुप
सेवेन भोजनं विचार्य दोष
कालादीन् कालयोरुभयो रपि
उभयोः कालयोः प्रातः सायं
तथाच सायं प्रातर्मनुष्याणामशा
नं श्रुति रोपितं नांतर भोजनं।
ऊर्णारग्रिदोष सद्यो विधिः प्रातः
प्रथम यमादपरि द्वितीययामाद
वीरु तथाच याममध्यं भोक्तु
मं यामपुष्पे न लवयेत् यामम

धेरसोत्पत्ति यामपुष्पादुल्लेख
यः श्रमश्च तत्सम्भवति पक्षेपु
रसदोषमलेपुच कालेवापरि
काले सोऽत्रकाल उदाहृतः ॥
रसादीनां पाकं तावमाह उक्ता
रश्चद्विहृत्ताहो वेगोत्सर्गो यः।
चोचितः लघुता तन्मिपासा च
यदाकालः स भोजने स्थान
माह आहारं विज्ञेने ऊर्णविहो
रमपि सर्वदा उभ्याभ्यां लक्ष्ये
तः स्यात् प्रकाशे दीयतेऽपि य
निर्होरो मलमूत्रात्सर्गः श्रमश्च।
आहार निर्होरो विहार योगाः स
देवसन्नि विज्ञेने विधेया इति
भोजने येषां दृष्टिनिर्धारणीया ता
नाह हीनदीनं त्रयाङ्गीनां पाप
घैरेण रोगिणां ऊकुटादिभ्यो
दृष्टि भोजने नैव शोभता ॥
येषां दृष्टिः शुभदा तानाह पितृ
मात् सहदेवापापकृद्दं सर्वहिं
सारमस्पृशकोरस्य भोजने दृष्टि
रुन्नमा कथं विज्ञेने दृष्टिः।
ते तदोषशान्तये ब्रह्मादीन् स्मरेत्।
तद्यथा श्रमं वृत्तरसो विस्म भो
क्ता देवो महेश्वरः इति संविन्त्य
भुज्जानो दृष्टिदोषो न बाधते ॥
भुज्जनागर्भं संभूतं ऊर्णारं वृत्तवा

रितं दृष्टिदोष विनाशाय हन मेने
स्मरामहे ॥ भोजन माह
दोषदृष्टिदं पण्यं हेमं भोजन
भोजनं रोप्यं भवति चत्तुष्पा
पितृहृत् कफवानकृत् कास्यो।
बुद्धिपदं रुच्यं रक्तपित्तप्रसा दनं
पैत्रल वात कुडत्तमुसंक्रमिकफ
प्राणान् आयेस कान्ताये च भो
जने सिद्धिकारकं शोषं पां उ
हो वस्य कामलायह सत्र मे
शैलजे मृन्मये पात्रे भोजने श्री
निवारणं दातुं देवे विशेषेण रु
चिदं स्मर्यकारि व पात्रे पत्रम
यं रुच्यं दीपनं विष पाप वृत्।
जलपात्रेन तामस्य नदभावे मृदो
हितं पवित्रं शीतलं पात्रं च
दितं स्फटिकेन यत् कावेनचितं
तद्वत्तपावैर्हर्मसम्भवं भो
जनाये सदा पण्यं लवणाईकभक्त
तां श्रुति संदीपनं रुच्यं निज्ञा
कंठ विशोधनं लवणं सैन्यं
ज्ञेयं आर्द्रकं कटुकमपि पित्त
विरोधि मधुरपाकिनात् ।
श्रीयात्रमना भूतापूर्वतमधुरं
सं मध्येऽलवणो पश्चात्कटु
तिक्तकषायकान् फलाग्रादौ सम
श्रीयात् दाडिमादीनि बुद्धिमान् वि

नामोवाफलं तद्वर्द्धनीय कर्क।
टी मृणाल विस शालक कंदेल
प्रभृतीनापि पूर्वमेव हि भोज्यानि
नत भुक्ता कदाचन गुरुपिष्टमयं
इयं तेऽन्तान् दृष्टुकान्पिन जात
भुक्तवान् त्वादेमात्रं त्वादद् मुचि
तः हृतपूर्वं समश्रीयात् कदिने
पाकं ततो मृदु श्रुते पुनर्देवाशीत
बलारोग्येन न भुवति श्रयमर्थः
पाकं हृत पूर्वं कदिने समश्रीयात्
यथाकाशपादिवासिनः प्रथमं सद्य
जनां हृत पूर्वं रोटिकां भुज्ज
ने तेनो मृदुसप्रपादिक मोदनं।
भुज्जने श्रुते पुनर्देवाशी भोज
नाते दधि तक्त ऊर्ण्यादि भुज्जने
ययत् स्वादुतरं तदि विदधातु
रोज्जरे भुक्ता यन्मार्ग्यते भूय
स्तुक्कं स्वादु भोजनं स्वादु तस्या।
गुणमाह सोमनस्यं वत्तं पृष्टिमत
साहं रसनासखं स्वादु संजनय।
तत्र मत्ताड च विपर्ययं श्रुत्
सात्रं वत्तं हंति शीतं शुकं वडनं
श्रुतिज्ञेयं स्नानिकं मुक्तिपुक्तं हि
भोजनं श्रुतिज्ञातीनाहरो ॥
गुणान् दोषात्र विदति भोज्यं ॥
शीतमहयं च स्यादिलक्षितमपन्नः
गुरुवि विधं तत्रिवारयत्राह ॥

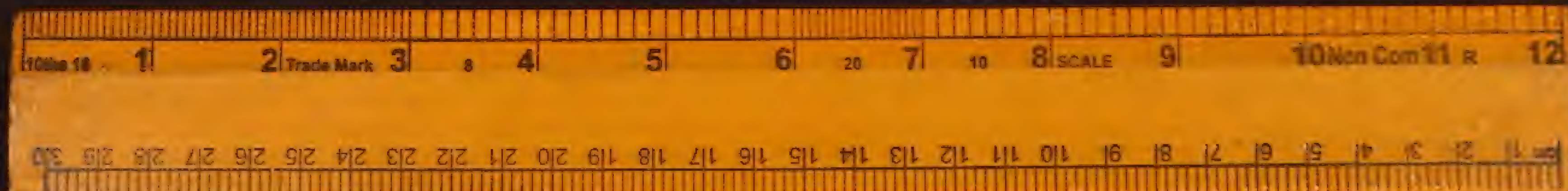

मंसानलो नरोद्वयं मात्रा गुरु
विवर्जयेत् स्वभावतश्च गुरुय
त्रया संस्कारतो गुरु मात्रा ग
रुस्तुहादिमांसानिः प्रकृतेर्गुरुः
संस्कार गुरुपिष्टात्रं प्रोक्तं मित्यु
पलक्षणं आहारं वद्विथं ।
वृषं येयं लेहं नयेवव भो
ज्यं भक्ष्यं तथा वद्वि गुरु वि
यायपोत्रं वृष इत्य दारि
मादि पेयं पानकं शर्करा दका
दि लेहं रसाला कृषिनादि क
षिता कटीरति लोके भोज्यं
भक्तं सूपारि भक्ष्यं लडक मंड
कारि वर्यं विपिटवणकारि ॥
स्वभाव गुरु संस्कार गुरुलोः स्वभा
वतुनश्च भक्ष्यस्य भोजन परि
मानमाह गुरुणामहं सौहित्यं
लघुनां नृनि रिष्यते अयमर्थः
माष पिष्टात्रादिभि र्हं सौहित्यं
कर्तव्यं मुहादिभिः स्वाभाविकामा
त्रया नृनिः कर्तव्यमर्थः इवोद्वो
त्रस्यापि नमात्रगुरु रिष्यते ॥
इवः येयादि इवोत्रः तत्राद्य ।
धिक ओदनदि मांसानोऽधिकोपि
मात्रागुरु न मंतव्यः पेयस्य स
ईतो लघुवात उक्तं व सप्रतेन
पेयलेह्याद्यभक्ष्याणां गुरु विद्या ।

घपोत्रमिति येयं पयश्चादि ॥
लेहं रसालादि अघं ओदन स
पादि भक्ष्यं मोदकादि इवाद्य ।
मपि अकृतं सम्यगेवोपपद्यते ॥
विशुद्धमत्रमभ्यस्तनपाकं साधु ग
च्छति अयमर्थः शुद्धमपि पो
त्रोपधकमपि इवाद्यं सम्यक् ।
पाकं याति केवलस्य शुद्धस्यात्र ।
स्योषमाह विशुद्धमत्रमित्या दि
अपक्वं तर्हि भवतीत्यपे ।
लाया माह पिंडीकृतसमंक्ति
विदाह गुपगच्छति पिंडीकृतं अ
ष्टीलावद्धं असेक्तित्रं असम्यग
द्वं विदाह गुपगच्छति विदग्धं भ
वतीत्यर्थः शुद्धादीनां वैगुण्य ॥
माह अकृतं विरुद्धं विष्टंमि वक्ति
आपादमावहेत् अकृतं विष्टादि
विरुद्धं तीर मत्स्यादि विष्टं
भिवणकमसरादि वक्तिमांशं क
र्मात् न भुक्ता न रदेष्विवा नति
शायं नवा वद्धं न जलातरितात्र
दिः शक्नुनघात्रकेवलान् पुनरीने
ष्टक पानं सामिषंययसा निशि
दन्त्रच्छेदन मुसं व सप्तशक्नु वने
येत् विषमाशनस्य चक्षणा माह ।
वद्वि लोकाकमाने वा सेयं नहि
समाशनं वद्विलास्यमिति तस्या

दोषमाह आलस्यगौरवा दोष
शब्दश्चक्रुतेऽधिकं हीनमात्रं
ततोः कार्ष्णं करोतिचवल तयं
अधिकं अत्र अकाले भुक्तं
स्य दोषमाह अग्रामकालो भु
जानोप्यसमर्थतनु नैः तांस्तान्
आधीनवाप्नोतिमरणोवाधिगच्छ
ति अग्रामकालः कालादतिशब्दे
जानोऽसमर्थं शरीरोभवति त
था सति तां स्तान्वाधीनशिरो
अथा विसृजिकाः लसकवित्तेवि
कादीन् प्राप्नोति तेषामधिको
मरणमपि प्राप्नोतीत्यर्थः काल
ऽतीतेऽनो जनेवीयनापहने ।
ऽनले हृच्छादियव्यते भुक्तं न
स्यादोक्तं पुनः सृष्टा कुत्ते
भीगद्वयं भोज्ये स्तृतीयंवारि पू
रयेत् वायोः संवरणार्थाय वत
र्धमवशेषयेत् रसेनात्रस्य रसना
प्रथमेनोपनर्पिता न तथासात्र
माप्नोति ततः सेव्यामुनंतरा ।
अत्यमुपानात्र विपद्यतेऽत्रमने ।
वृषानाद्य सपव दोष तस्यात्रो
वक्ति विवर्धनायमुद्धर्द्धर्द्धीरिपि
वेदभूति भुक्तस्यादौ जलेपीतं
कार्ष्णंमंदाभिदोषकृत मध्येऽपि
दीपनं अष्टमेने सौत्यकफप्रदं ।

अन्यच्च सम स्थूलकशा भुक्तं म
थान प्रथमासुपाः इति वाग्भटः
भुक्तं भोजनं तृषितस्त नचाप्नी
यात् स्थितो नपिबेजले तृषि
तस्त भवेदुत्सीत्स्थितस्त नलोदरी
ननु शिष्टा भोजनाने इत्ये ।
पिबेतिनत कथमचित्ते यत्स्थिथा
विभक्तस्य भोजनकालस्यप्रथमो
भागोवातस्यद्वितीयः पित्तस्य तृ
तीयः कफस्य अतत्र वाद अप्नी
यात्रन्मना मृत्वा पूर्वतमधुरंरसं
मध्येऽस्तुलवने पश्चात्कटुतिक्त
कषायकान् अस्यायमभिप्रायः
भोजने पूर्वं भुक्तो मधुरो रसो
वृधुचित्तस्य वातपित्तयोः शमका
भवति भोजनमयेभुक्तावस्थल
वर्णे पित्राशये च वक्तिवद्वि क
रुतः भोजनोत्प समयेभुक्ताः क
टुतिक्तकषाया रसाः कफशमये
ति अतो भोजनावसानसमया
स्य कफकालत्वात्तत्रकथं सेव्यं न
नकं इत्यंयातुचित्ते भवति यत्तु
क्तं इत्यंयातुसं सिध्यमोजनंथा
तवर्धनं वातपित्तद्वंद्वं से
व्यले गुरु शीतल मिति उच्यते ।
विदाहीत्यत्रानानियामिभुंक्तेदि
मानवः नहिदाहप्रशात्यर्थं भोज

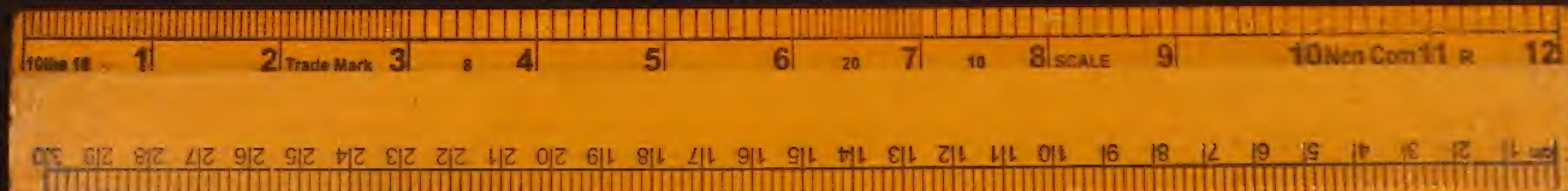

नात्रे ययः पिबेत् अत एव वृत्त
पुण्ये कुर्यात् तीव्रं माहारे
दध्यं नकराचनेति लवणाच्च
कटुस्थानि विहासीत्यति त त
होषं हने माहारे मधुरेण समा
पयेत् भोजनावसानसमये कुर्या
दिमधुर भोजनेनैव वदितकफो
लवणाच्च कटुभोजनजनितो पि
त्रस्य हृदिनाशयति पित्र हृदिनाश
नेन कफस्यापि हृदिरुपतीर्णा
भवति तीक्ष्णकफहृदिप्रसंगा
दीन्याधीन उत्पद्यते नशको
ति एवं भुक्ता समाचामेत् ३३
ग्रहणा पूर्वकं भोजनं दन्तश
निनिर्हृत्वा च मनं चरेत् दन्तप्रम
निर्हृत्वं लेपं ममेत दन्तवत् नत
ववृक्षाः कुर्याद्यन्त्रनिर्हरणं प्रति
आचम्य जलपुत्राभ्यां पाणिभ्यां
चक्षुषीं स्पृशेत् भुक्ता पाणिभ्यां
वृष्ट्वा चक्षुषो यदि दीयते अचिरे
णैव नेहारिति मिश्रितमस्येति
भुक्ता च संसारे त्रितयमस्मारी
सत्वावहानं विमृशन्मा तपेवात्र
परिणामश्चै यथा सत्येन तेन
यद्वक्तं नीर्यत्यत्र मिरंत्वा य
गस्तिरग्निरिव दवानलमभुक्ता ममात्रं
नरायणशेषं सत्त्वं मेतस्य ॥

एषाम् संभवे यच्च त्वरोगं मम वा
रुदेहं ग्रंथारकं मृगस्तिचपावकं
सूर्यं मधिनौ यश्चेताव संसारे
त्रितं भुक्तं तस्याप्यजीर्णति ३
सुचार्यं स्वहस्तेन परिमार्ज्यते
दां अनायासं प्रदायीनि कुर्यात्
कर्माण्यतद्विनाः अतद्विनाः जाया
त्रिष्टेत् त सप्यात् भुक्तमात्रस्य
स्वप्नामदायिः कुर्यात् कफप्रतिव
चनात् नीर्लोऽत्रेव हने वापि विर
ये पित्तं मेयते भुक्तमात्रे कफ
स्यापि क्रमोऽयं भोजनोपरि ॥
विद्वे किं विद्वे पक्षे पित्तं मेयते
किं विद्वे कफः भुक्तमात्रे
संज्ञानकफस्य प्रतीकारमाह भूमे
नापोह्य हृदये कषायकटु तिक्त
कैः पूगं कपूरं कस्तूरीलवंगासुम
नः फलैः फलैः कटु कषायै र्वा
सुगन्धैश्च कारिभिः तामूलपत्र
सहितैः सुगन्धै र्वा विचक्षणैः पू
मेन अगुर्वारि भूमेन अणोसक
कं हरीकृत्य कषायकटु तिक्तैः
फलैः कर्पूरकस्तूरीलवंगादिभिः
पूगैः क्रमकैः समनः फलैः ज्ञानी
फलैः फलैः पलाहरीतकारिफलैः
रते सुमोषिते स्वाने भुक्ते वाते
व संगरे सभायां विज्वां गतां

कुर्यात् तामूलमन्त्रेण भुक्ताश
तपदीगच्छेन्नै स्तेनतजायते ।
अत्र संज्ञानं शैथिल्यं गीवा नात्र
कटीसत्त्वं भुक्तापविशतस्तत्त्वं
शयानस्य तपुष्टता आशुश्चेत्क्रम
मानस्य मृत्युर्भावति यावत् व
क्रमानस्य मृत्युर्भावति शानैर्गच्छ
तः स्वासानहोसमुत्पन्नस्तान् हि
पाश्चैत दक्षिणे नतस्तद्विण्णान्
वामे पश्चान् सप्याघयासत्त्वं वा
मृदिशायामनलोनामेरुहोऽस्ति
जन्तूनां तस्मात् वामपार्श्वे शयीत
भुक्तप्रणाकार्यं विरोधं शमनी
त्वद्वा तूलीवानकफापहभूषण
हृदणी वृष्णाकाष्टपट्टी तवात्तला
इति भावप्रकाशः ॥ अथ च
स्नातो यथावक्तृत्वाच्च देवर्षि पितृ
तर्पणं प्रशस्तं तत्र पाणिस्तुभुंजी
प्रयतो गृही कृते नये इने वा
क्रौञ्चद्वयस्थयो नृप दवाः ति
थिभ्यो विप्रेभ्यो गुरुभ्यः संधि ।
तायत् पुण्यगंधधराः शस्तया ।
स्थायी नरेष्वर नैव वस्तयोऽथा
द्वैपाणिपादो नरेष्वर विष्णुद्वर
नः श्रीतो भुंजीत न विरिद्युतः प्रसु
त्वादसुखो वापि न वैवाय मना
नः अत्र प्रशस्तं यच्छं च ।

शोचिन्ते शोचिन्ते रक्तैः नकुत ।
सिनाहते चैव नृगसावदसंस्तुते
दत्तात् भक्तं शिष्येभ्यः त्रयिते ।
भक्त्या गृही प्रशस्तपुष्टयात्रे
भुंजीता कुर्यात् नृप नासंदी ॥
संस्थिते पात्रे नादेशे च नरेष्वर ।
नाकाले नाति संकीर्णं दत्तात् न
रोऽग्रे ग्रामे संसीदामय त्रि
पटी मंत्राभिर्मंत्रितं शस्तं नव
युष्मिन् नृप अथ च फल मा
संभ्यः शक्रशक्रादिकान्त्रया त
हृदिते केभ्यश्च गुरुकेभ्य एव व
भुंजीतोऽनसाराणि न कटावित्र
रेष्वर हरीतकेभ्यः अयकलेखा ।
दिभ्यः नाशेषं पुरुषोऽस्त्रीया ॥
दम्यजगतीपते मधुसूदयि सर्पि
भ्यः शक्रभ्यश्च विवेकवान् अस्त्री
यातमयो भूत्वा पूर्वतमपुं रसे ।
लवणाच्चे तथा मये कटु तिक्तादि
कांस्ततः शक्रद्वयं पुरुषोऽस्त्री ।
यान्मये च कटिनाशनं अने पुन
इवाशी तव लोचनं मुच्यते ॥
अग्निं मत्तयेदसिं वाग्धनोऽत्र
मकुत्तयन् यं वशासे महासौमं ।
शान्ता घाण्णाय नादितत भुक्ता
सम्यगयाचम्य आमुलोदमुलोपि
वा यथा वसनराचमेत् पाणी

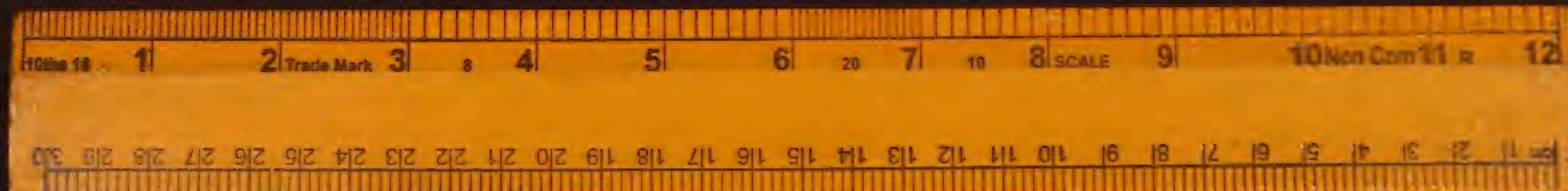

प्रतापमूलतः स्वस्थः प्रशान्तं वि-
त्रय कृतासनं परिग्रहः श्रीहरे-
वतानां च कुर्वीत स्मरणं नः अ-
प्रियाण्यायनं पार्थिवं यवनेरि-
तः दत्तावकाशं नभसा नयत्वा
स्मृतं सत्त्वं अत्रैव तायमेधुमेरणा
मग्निलस्य च भवते तत्परिणतो
ममास्त्वया हतं सत्त्वं प्रणयान
समानानां मुरानयानपोस्तथा अ-
त्रे पुष्टिकरेवास्तममास्त्वया हतं
सत्त्वं अगस्तिरग्निर्वैदवानलस्य भु-
क्तं मया त्रं नरयज्ञशेषं सत्त्वं मे
तत्परिणाम संभवं यज्ज्वलयोगं म-
मवास्तदेहं विस्रः समस्तद्विदेह
देहि प्रधानभूतो भगवान् यथैकः
सत्येन तेनात्र मशेष मे तदारोः
गपदं मे परिणामेत विस्र रत्ना
तथैवात्र परिणामश्चैतथा स-
त्येन तेन मे भुक्तं जीर्णवन्नमिदं
तथा इत्युच्चार्य स्वहस्तेन परिमृश्य
तथोदरं अन्नयासप्रदी यीनि कु-
र्वीत कर्माक्षपतद्वितः सत्त्वात्ता
दिविभेदेन समार्गादविरोधिना
दितं नयेन्नतः संख्यामुपतिष्ठेत्समा-
हितः इति विस्रपुणो ३ अंशो
॥ अथ्यायः अयं च भुञ्जीत
प्रयतो नित्यं वाग्यतो नन्य।

मानसः भैक्षेण वर्तयेन्नित्यं नै-
काचारी भवेद्धनी भैक्षेण हृति-
नो हृतिरुपवास समास्मृता पूज-
येत्पुणं नित्यमद्याच्चैन मज्जस्य
१ टप्पा हृष्येत् प्रसीदेच्च प्रतिन-
देच्च सर्वपाः अनारोग्यमनायुष्य
मस्तर्ग्यवातिभोजनं अत्रणं लो-
कविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्तयेत्
प्रासुत्वोऽत्रानि भुञ्जीतसूर्याभिमु-
त्तववा नाद्याडदसुत्वो नित्यं
विधिरथ सनातनः प्रतापपात्री
पादौ च भुञ्जीतौ हि रुपस्पृशेत्
अथो देशे समासीना भुक्ता च
हिरुपस्पृशेत् नाश्रीयाद्वायया
साहं नैनामीतेत मेहनी न
भुक्तेयदभक्षानिनापेयं वा पिबे-
द्विनः अभक्ष्यान्न भुक्तशब्देदृष्ट-
यो भुञ्जीत वंपुमिः साहं
वाग्यतोऽन्नमज्जतसयन् अह्नात्
द्विनः पंच महायज्ञान् द्विजोन्नम
भुञ्जीत चेत्सुखात्मा तिर्यग्गतिं
सगच्छति वेदाभ्यासोऽन्वदेशज्ञा
महायज्ञ क्रियादया नाशयत्याशु
पाणनि देवानामर्चनस्तथा यो
मोहादण्वात्सल्यादकृता देवताई
नं भुङ्क्ते स पातिनरकान् मुकुरेष्ठ
भिजायते तस्मा त्सर्वं प्रयत्नेन।

कृत्वा कर्माणि वैदितः भुञ्जीतसन्न-
नैः साहं सयातिपरमां गतिं ।
इतिको मे उपरिभागे ॥ अथ्यायः
यासउवाच प्रांसुत्वोऽत्रानि ॥
भुञ्जीतसूर्याभिमुख्येव आसीन
स्नासनीपुष्टेभूया पादौ नित्याय
त आयुष्यं प्रांसुत्वो भुङ्क्तेयपास
दतिणामुतः श्रियं प्रत्यसुत्वोभु-
क्तेस्तु भुङ्क्ते उदसुत्वः पंचादौ ।
भोजनं कुर्याद्भूमौ पात्रं नित्याय
त उपवासेन तेन्नस्य मन्त्राहप्र-
जायतिः उपलिभेत्तुवो देशे
पादौ प्रताप्यवेकरो आचम्य
द्वीननोऽक्रोयः पंचादौ भोजने
चरेत् महाव्याहृतिकं भिन्नं पा-
रिषाद्योदकेन त अमृतोपस्तान
मसीत्यापोषणं क्रियांचरेत् ॥
स्वाहाप्रणवसंयुक्ता प्राणायाना
कृतिततः अणानायततः कृत्वा
नाय तदनन्तरं उदानायततः कु-
र्वीत समानायेति पंचमी विस्रा-
यतन्नमेतेषां सुद्रयात्मनि द्विनः
शेषमन्नं यथोक्तं च भुञ्जीत यो
। जने युतं ध्यात्वा तन्मनसावेर-
३ पिथानमसीत्युपरिष्ठादयः पिबेत्
२ मात्मानं वै प्रजायति अमृता ।
आवातः पुनरावाभेरायं गौरी

तिमंत्रतः इपरां वा विगवात् ॥
सर्वपाप प्रणशिनी प्राणानां प्रथि-
रसीत्यालभेद्धन्नतः आचम्यो
गृहमात्रेति पादौ गृहेऽथ दक्षिणे
निः स्वावयेदुस्तनले सूहेहस्तः स-
हितः इवात्र मंत्रां कुर्यात् स-
ध्याया मिति मंत्रतः अथाक्षरेण
स्वात्मानं योजयेद्वाक्षणाः तिष्ठि ।
सर्वेषां मेव योगानां मात्मयोगः
परः स्मृतः योऽनेन विधिना कुर्या-
त्सयातिश्चक्षणाः तयं यज्ञोप-
वीती भुञ्जीत स्वगंधालं कृतो नः
सायं प्रातर्नात्रा वै संख्यायां त-
विशेषतः नाद्यात् सूर्योपहान्
पूर्वमक्षिसायं शशिग्रहान् ग्रह-
काले त नाश्रीयात् स्वावाश्री
मुक्तयोः मुक्ते शशिनि भुञ्जीत
यदि नस्यामहानिशा अमुक्तयो
रस्ते गतयोः स्वावाहृष्टायैह
नि नाश्रीयात् प्रेक्षमाणानामश्र-
येव इमितिः नायत्तशिष्टादस्य द-
नकुद्रोनाममानसः आत्मा च
भोजनं यस्परत्पर्थं यस्यमेषु न-
हृत्पर्थं यस्य चापीते निष्कलेन
समीविनं यदुक्ते वेष्टितशिराय
भुङ्क्ते उदसुत्वः सोपातक्तस्य य-
दुक्ते सर्वं विद्यात्रदासं नाहं ।

गवे न मध्याह्ने नाजीर्त्तनादिव
स्वष्टक नच भिक्षासनगतो न शया
नः स्थितोपि वा न भिक्षाभोजने वै
वन भूमौ नच पाणिषु नेद्विष्टो
हृत मादघातमूर्धानं स्पृशेदपि
नवस्त्र कीर्त्तयेद्वापि न निःशेषं न
भार्यया नाप्यकारव नाकाशे न
चदेवालयदिषु नैकवस्त्रभुञ्जी
त नच यानस्थितोऽपि वा न पादका
नुगतो वा न हस्तविलयत्रदि भु
क्तेवं सारमास्यायनतद्वेपरिणा
मयेत इति कर्म. उपरि भागे १८
अध्यायः अथैव द्वाच ।
इत्वापि न देवताभ्यो भूतानिष्टी
न भूयजनावशिष्टं तष्टः शुविः
अद्वयानोत्रि योऽन्नं तस्यामृतं स्या
त् स पुमान् भुनक्ति सायं प्रातमे
तुष्णाणा मशने देव निर्मितं वैदि
केलौकिकेऽग्नौ प्रयत्ने जादौ
तथा उपलिप्ते समे देशे शुविः
अद्वयमन्वितः पात्रेषु पात्रेषु
पुत्रशिष्यादिभिर्हृतः स संस्कृतं
हितं स्निग्धं भुञ्जीतात्र मज्जस्य
न यवगोधूमशाखाद्यं मांसं शा
कारिभिर्भुंते कद्रुश्चलवणैस्ति
क्तैर्द्युजनेष्वसंगंधिभिः भक्ष्यका
राविधिधानकंदमूलफलानि च

पात्रं भूमौ प्रतिष्ठाप्य यो भुञ्जे
वाग्यतः शुविः भोजने भोजने
वैव शिवाय फल मश्नुते यत्नेन
धारयेद्विष्टः पवित्रं दक्षिणे करे
भुञ्जीत स्त विशेषेण अन्नराशेन
स्निप्यते यातथानाः पिशा ॥
वाक्च अस्य गतसास्तथा चो
निकेवलमत्रस्य मंडलस्य विवर्जना
आदित्या वसवो रुद्राश्चैव
पितामहः मंडलाभ्युपजीवेति न
स्मात् कुर्वीत मंडलं चतुष्कोणं
द्विजाग्रस्य त्रिकोणं त्रिविद्यस्य त
द्विकोणाकृतिं वैष्णवस्य सुदस्या
वर्तुलं सरा नलौहे मूलमयपात्रे
भिन्नेऽप्रीयात् कटेऽस्यै आपः
पुनर्विति मंत्रेण भुव्यास्तीक्ष्णं समा
सनं प्रवायैरित्यपविश्य पात्रं ।
प्रतापमूर्धानं दिवो भ्रतिमि
ति पात्रमभिमंथ्य भूम्या तृत्वा
यनेति भूमौ पात्रं प्रतिष्ठापयेत्
आहूतवासाः शूकवासावापवि
शान्ता तानात्मा प्राश्नुवशासीन
पाणीप्रक्षाल्य दशहोतारविशेषेति
ध्यायेदयं कं पुरुषं तनो ज्ञोसी
त्यत्रायमाक्षियमाणं प्रतिपन्नयेत्
ज्ञो ज्ञोसीत्यादिना प्रतिपृच्छ्य अहम्
स्यापि रश्मीन्मृग्यो मभिमंथयेत्

उद्व्यस्तेति नादरादिमंतरस्य प्र
बोधयेत् भूतयतयेनमः भुवनप
तयेनमः भूतानां यतयेनमः इति
नमस्कारान्ते वलित्रयं भूमौ दद्या
त् अथात्रैवात्मानं विनयेत् प्राण
सहृदयं स्थानमपानस्य गुरुं स्मृतं
समानोनाभिदेशे त उदानः क
दमाश्रितः पंचमः सतविज्ञेयो ।
द्यानः सर्वांगसंस्थिषु राजीवसदृ
शः प्राणो हृदये नित्य संस्थितः
तस्याः यस्मादपानस्त स वेगोत्ती
रसत्रिभः नाभ्यामग्रे समानस्त
विद्युज्जाला समप्रभः प्राणस्यो ।
पर्युदानस्त उदनीलसमप्रभः उ
भाभ्यामथ शाखाभ्यामथ बायेक
शाखया अमृत्यपात्रं कुर्वीत एवं
हानि न जायेत अन्नश्रासि भू
नेषु गुहायां विद्यतो मुखं तं य
त्तस्त्ववष्टकारस्तं विलोः परमं
यदं अमृतोपस्तराणमसीत्यपः
सृष्टपोपस्यायवावेनियच्छेत् तस्य
स्तंमहावाहतिभिरद्रिः परतितां
परिधिचसद्येन पाणिना पात्रम
विभुं च त्र मृतोपस्तराणमसीति ७
रस्तादपः पीत्वा पंचभिस्तैः प्रा
णाद्भूतीर्जहोति प्राणो निविष्टोऽ
मृतं नहोमि शिवो माविशा प्रराहाय

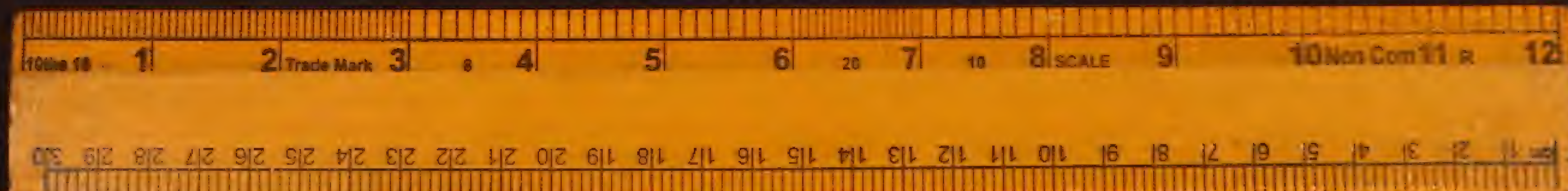
प्राणाय स्वाहा अणाने निविष्टो
ऽमृतं नहोमि शिवो माविशा प्र
राहायापानाय स्वाहा आने नि
विष्टोऽमृतं नहोमि शिवो मावि ।
शाप्रराहाय समानाय स्वाहा इति
तस्मी भूयो व्रतयेत् प्रजापतिं म
नसा ध्यायेत् प्राणाय स्वाहेति ।
प्राण स्तप्यति प्राणो नृप्यति चत
स्तप्यति चतसि तप्यति आदित्य
स्तप्यति आदित्ये तप्यति यो
स्तप्यति दिवितप्यंसां यत्किं
विद्योऽआदित्यस्यापि निष्ठनस्त
प्यति तस्यानुत्तमिं अत्र तप्यति
द्यानाय स्वाहेति द्यानस्तप्यति
द्याने तप्यति श्रोत्रे तप्यति ॥
श्रोत्रे तप्यति चेद्रमा स्तप्यति
चेद्रमसि तप्यति दिशस्तप्यति
दिशस्तप्यंतीषु यत्किंचिद्विष्टः तं
चेद्रमाश्चापि तिष्ठति तस्तप्यति
स्यानुत्तमिं अत्र तप्यति प्रजयाप
शुभि रत्रायेन तेन सा ब्रह्मवर्च
से नेति अणानाय स्वादेन पानस्त
प्यति अणाने तप्यति वाक् त ।
प्यति वाचि तप्यंसां अग्निस्तप्य
ति अग्नौ तप्यति पृथिवी तप्यति
पृथिव्या तप्यंसां यत्किंचित्पृथि
वीवाग्निश्चापि तिष्ठनस्तप्यति ।

तस्यानुवृत्तिं अनुवृत्तिरूपं ।
तिष्ठन्त्या पशुभिरायेननेनसा
ब्रह्मवर्चसेनेति समानायाहेति
समान स्तुयति समानेनृत्तिम
नस्तुयति नमसि तृत्तिपर्यया
स्तुयति पर्यये तृत्तिविपुत्र
यति विपुति तृत्तिं यत्किं
द्विपुत्र पर्यय आधितिहस्त
तृत्ति तस्यानुवृत्तिं अनुवृत्तिप्र
यापशुभिरायेननेनसाब्रह्मवर्च
नेति उदानाय साहेति उदान ।
स्तुयति उदान तृत्तिवापुस्त
यति वापौतृत्ति आकाशस्त
यति आकाश तृत्ति यत्किं
विहापुश्चाकाश आधितिहस्त
स्तुयति तस्यानुवृत्तिमनुवृत्ति
ति प्रजया पशुभिरायेननेनसा
ब्रह्मवर्चसेनेति भुक्तेः त्रैकेवि
कांतं भुक्तेः भुवि ति
येन केचित् कांतं नानाजीवाः ।
केचित्कर्तव्यमानमाः भुजंते म
मचोत्सृष्टं पात्रे वायुविस्थिते
अमृतापिधानमसीसुपरिहायः
पिवेत् अक्षिपूर्वपरिहाय वस्तं
शाणस्य निर्गयेन भुक्तापीत्राव
यः किंविदमृतं पात्रं समुत्सृजेत्
सपुनः क्षान्तिपासाजो भवेज्जन्म ।

नि जन्मनि अमृतापिधानमसी
रिहायः पिवेत् अयः पीत्वा ।
कांतः शाणस्यानायद्रिः स्पृशति
शाणानां ग्रस्थिरसीति हृदयमात
भजयति शाणानां ग्रस्थिरसि इति
शाणदेशं विसाजतरमसीतिना
भिदेशं यो देवानामधिपतीति
पुनरपि हृदयदेशमातभजयति
सावित्रीचातुभाषाविशेषो रसा
नारसभुक्ततत्रात्माकर्मणिः श्रीय
तांविश्वभुगिति ध्यायेदयत्नं पुरु
षं आदितामिरनृजं ब्रह्मवा
री च तत्रैव अमृतं एव सिद्धं ।
तिनेषां सिद्धिरनमृतां पुरुष्या
ब्रह्मवारी वयोऽनमृत्त तपश्चेत्
शाणप्रिहाय लोपेन अवकीर्णी
भवेज्जन्मः अनेन प्रातराशं च सा
यमाशं तथैव सदापवासी भव
नियो नभुक्तेकराचन शाणप्रि
हायमंत्राणां निरुद्धे भोजने तयेत्
त्रैधापि होत्रमंत्रास्त इत्यालाभे
न तर्पयेत् यथाहि नलमेवी
क मप्रिशोतं प्रहृयते तदसर्वा
णि पायानि निर्दहन्त्यात्मयाजिनः
यद्येदं तथिना वाला मातुरेय
सुपासते एवं सर्वाणि भूतानि
अप्रिहाय सुपासते इति ॥

भोजननिषेधं पवसास्मन् प
क्षः नोद्धितो भुक्तेयत्किंविन्न ।
गच्छत्वाकराचन त्वद्वाङ्मनभुं
जीतनपाणिस्त्रिकराचन चंद्रसेना
परागे व ग्रस्तास्ते चंद्रसूर्ययोः
गोब्राह्मणायवासेन न बाजीर्णत
भोजने निशीष्ये नेकवासास्त न
लघोद्धिष्टभाजने नरात्रौ तिल
समृद्धं दधि शक्नुवमातिकं को
विदार वटास्यपफलानि नकराव
न चणकेच कौसंभं करमथितं
यदृषि वेद्यावदिः पुरोडासी तस्य
गोमांसभुक्ते नोद्धिष्टेन वृत्ते
शास्त्रे शक्नुवायद्भुतोपि सन् य
लाङ्गं लघुनं वापि भुजं सत्याप
माययात् नानाईसुख पाणिस्तवे
इ तारार्कमीक्षयेत् भुजन् कुर्वन्
समृद्धानं स्पृशेद्भुक्त न कीर्तयेत्
नाईवासाः शिरः क्षिन्नः सोषानत
कोनिगमनः शयानः शोणपादश्च
हृत्ता चेवावसकधिकं नाश्रीयात्
पिवेच्चैव हृत्ता पर्यस्तिकां नरः
पादपसारणं हृत्तानच वेष्टितम
स्तकः नचआहस्ययच्छिष्टं ग्रहे प
रुषितं वयत् दम्पतौ भुक्ते शेषं
तन भुज्जीत कराचन नातिवर्षेत्
मश्रीयात् भुक्ता शेषं विवर्जयेत्

न भुक्तेयन्नः शेषं मयत्रदधि स
पिषोः ययसो मधु शक्नुनां ति
वाना मोदनस्य व नचैको निष्ट
मश्रीयात् ब्रह्मनाच पशपतां वद
बल्लन भुज्जीतपाचैकस्यपपतः
उद्धो चन लिहेत् पाणि नोगलि
पात्रेभवत् पून्यात्पेप्रिशाला ॥
यो देवागारे तथैवव आयुर्नि ॥
रस्यते तस्यमिष्टकस्य वुभुत्तिनः
अदत्ता गोपिविप्रेभ्यः कुमारः
पात्रपापिषु एकोऽत्रमिष्टमश्नाति ।
ततोऽसौ नास्यः पुण्यकृत । य
स्त्वेक पेक्षां विषमं ददाति स्नेहा
द्वयाद्यादि वार्यहेतोः वेदेषु ॥
हृष्टा मृषिभिरुत्त गीतां तोवत्तद
सो मुनयो वदंति एकपेक्षाय ।
विष्टानां दुष्कृतानां उदात्मनां स
र्वेषां तत्समं तावद्यावत् पंक्ति
र्न भिद्यते एवंयोवाह्येण भुक्ते
संनर्षपित् देवताः स द्वे ऊले ।
समृद्धय ब्रह्मसायुज्य सामुयात्
इति वक्तिपुराणे भोजन विधानं
विविध भोजनं यथा उद्धिष्ट ।
मवशिष्टं वा यथं पूत मभीक्षितं
भुक्तानां भोजनं विसर्जयेत् ॥
सात्त्विकं मृतं इदियपीतिजननं
शुक्ल शोणितं वहेत् ॥

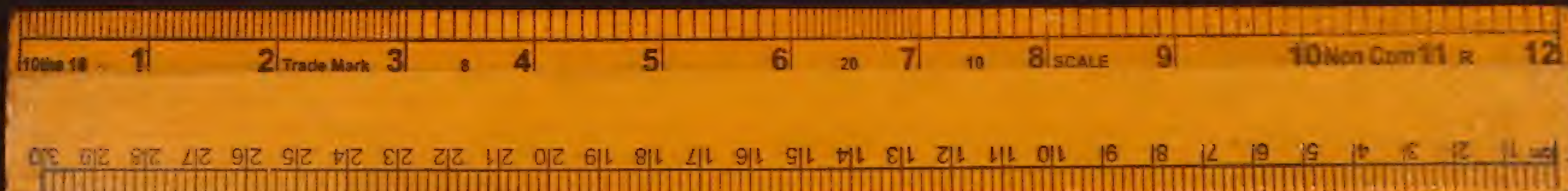

भोजने राजसं शुद्धमायारोग्य
वर्द्धनं अतः परं नामसानां कष्ट
स्त्रोला विरादिकं प्रतिपद्युषितो
तेयं भोजनं नामसपियं इति
कल्किपुराणे ५५ अध्यायः ।
आहारिणं निमंत्रितस्याभोजनं
नेदोषो यथा निमंत्रितो ॥ न्य
तो भुङ्क्ते आहारेण सपेत्तुके स
द्विजो नरके वासं लभते नात्र सं
शयः देवतादिषु भुङ्क्ते वत् स
भोजने लोषा यथा देवता पितृ
मूर्तेषु महत्सु ब्राह्मणेभ्यश्च अमु
क्तवत्सयेऽन्तिवालपित्रिणि मा
तृषु इहा से पूयनिचये निपात्य
नेधिमाऽपमीः शुचीमुलासजा
यते तथाऽर्थाः किरिविग्रहाः ॥
एकयज्ञः ऋषयिणां ससमुत्पाय प्र
योनिये विज्ञेयं नरात्समुत्पन्नं
ते प्रयोजि हि एकसार्थं प्र
यानेव तथा च वायिते नराः अ
मेविभज्य भुङ्क्ते जेयानि सस्य
भोजने पायसे कृशं मां
सं हृषा भुङ्क्ते च ये नरैः तेषामयो
गुडास्तनाः तिष्ठन्ते वरने ॥ ५६ ॥
ताः इति ब्रह्मनपुराणे १२ अ
ध्यायः औषधानि रिकृत्किंचिद्वा
जनवतो नित्यं नैमित्तिकक्रिया नि

षेयो यथा इष्टं भुङ्क्ते तज्जीर्णं च
नैव भुङ्क्ते च किंचन कर्म कुर्यात्तत्रो
नित्यं सततं केचन के तथा पत्रं
पुष्पं च ताम्रं लं भेषजं तेन कस्यि
कणादि पिप्लवं तेन वफले भुङ्क्ते न
वाचरेत् नृलस्यापि नरश्च भोजनं
नात्रेव जाहते नित्यक्रिया निवर्त्त
नसर्वे नैमित्तिकेः सदा इति का
लिकापुराणे ५५ अध्यायः ॥
भोजने पाक विधौ हि उन्नियमे
यथा सूचीशामिमुला भूत्वा उन्न
राणां मुखे वा पत्रे दत्तं च मध्या
ह्ने सायं च विविर्जयेत् अग्न्या
शामिमुखे पक्ता अमृताज्ञे विना
नीहि सूचीमुला यमकामः शोक
हानिश्च दत्तिणे श्रीकामश्चात्र
रमुखे पतिकामश्च पश्चिमे पेशा
नामिमुखे पक्ता दरिद्रो जायते
नरः पाक पात्रं निरूपणां
यथा यदा तज्जायसे पात्रे पक्ता
अग्न्यानि वै द्विजः सपापिहोऽपि
भुङ्क्ते ॥ ३० ॥ रौरवे परिपच्यते ताम्रं
पक्ता च त्रहो निर्मलं भवति
वैतये पितृभ्यां पक्ता मंत्रेव पि
तृभ्येन यथास्तिनि पुंडरीकस्य
तस्य लभते फलं मीक्षितं स्नात
लेन तदयत्नं पक्तां भगिन्या च कनिष्ठ्या

असंगोत्रेण यत्पक्वं शोणितं न
दपि स्मृतं अभुङ्क्तेन च यत्पक्वं
स्त्रिया पक्वं तथैव च पक्ता पात्रे
च यत्पक्वं तत्सर्वं निष्फलं भवेत्
पाककाष्ठं निरूपणां यथा
उत्तुस्वरेण काष्ठेन कदम्बस्पदले
न च शालेन करमर्देन उदावर्त्तके
न च पक्ताज्ञे नैव भुङ्क्ते भुङ्क्ते
विमुपावसेत् निषिद्वात्र ॥
यथा गहितात्र मवीराज्ञे भुङ्क्ते वा
इयं पात्रे च अग्न्या पात्रे च विना
नाश्रीपादेव तद्देहं शालकाह
स्पृष्टात्र शिरीषकस्यैव हि का
लचंडातकस्यैव वचवाणकस्यैव
भेदं शास्त्रले वीपि पक्ताज्ञे गहि
तं स्मृतं पाकपात्रं त्यागकालो
यथा यदा मृत्युपात्रे त पक्ताज्ञे सा
र्वकालिकं मासे पते तथा
ह्रास तस्यात्रैव स्मृते दूरी यनः
पाके तथा सिद्धे मीने चैव वरान
ने यः कुर्याद्भोजनं देविहृदये
नैव विमुञ्चति पाकार्थं नृल
दानं यथा एकरा तज्जले दद्या
त् द्विवां न प्रदायेत् विभागं
पूरयेत् पात्रं पश्चात्तोये न दाय
येत् भोजनस्यानारि यथा उ
पतिमे शुचौ देवोपादौ प्र

लास्य वापनः प्रासुलोत्रानि भुं
जीत सुविः पीठं मवस्थितः ॥
पीठं निरूपणां यथा साहसं चत
क्राणे सहकारं विनिर्मितं वामा
भद्राहमये प्रादेशाच्छायसेयुते
वरुणासने भवेद्द्वि भंडके स्थित
माभ्यां चामेयन विहदिः स्या
हर्महृदि सभुङ्क्ते शालासने क
शोकं किञ्चके मरणं भवेत् भो
जने दीपं निरूपणां यथा हतं
दीप्या यत्तु फले तैले येन फले
लभेत् भोजने वांजलादिहृदि
निषेधो यथा यदा भोजनका
ले त वांजले पतिने स्या
च ऊकुटं वराहेश्च सैवैव अ
त्यं रपि अत्रैवाप्यपानं वा दृष्ट
मात्रं परित्यजेत् रजस्वलायाः
संस्पृष्टा चैव कृत्वा प्रमादतः ॥
तुलस्यावर्जयेद्देहि अत्र ते पोता
पात्रे च देवालये तथा तीर्थे
सिद्धते च शंकरि ब्राह्मणेन
समाने त भुङ्क्ते कृतफलं लभेत्
आवांतो भोजनं कुर्यादना ॥
मायां हिरण्यपक्वं सवर्णं न स्पृशे
दत्रं तदत्रैवाभुते विदुः रजःस्पृशं
यदत्रैव भुङ्क्ते भवति किंचिदपी
पौष्पकेन स्पृशेदत्र मंत्रं विशसं

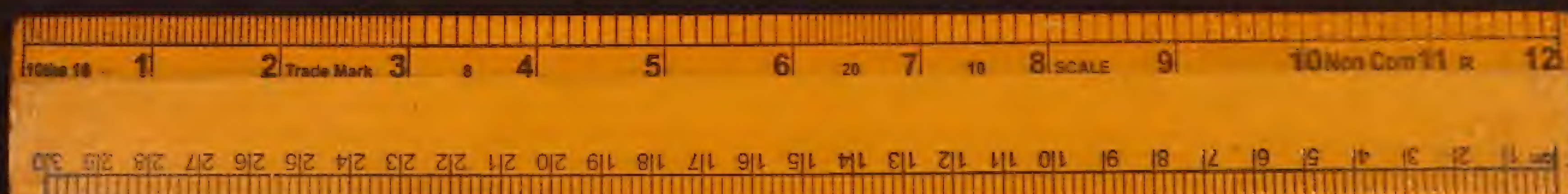

भवेत् वैकुण्ठेण माणिक्येन क
केन स्पृशेदपि स्वर्णसंस्पर्श
त्रे तदत्रं अचिन्ता भियात् भो
जने दिङ् निगमो यथा आशुष्य
शशुलो भुङ्क्ते गजैवेव इदं सुखः
यथास्त्री दत्तिणेवैव यस्मिन् तवि
वर्जयेत् भोजने मंडलानि यथा
मंडले भोजने काले वत
क्लाणं हिजस्य च तत्रियस्य भवे
हैव वैशस्य कुर्मस्य कं स्त्री सु
द्राणां भवेद्दत्तं शकलाकारमेव
वा अथ भोजनकालः साया
यात हिजातीना मशने देवनिर्मि
ते नित्यमस्ति तमस्मिन् साहं प्र
हरयामातः रात्रौ यामत्रयोत्तरे
संध्यायां नैकदावन अकालमो
जने कृत्वा प्राणायामेन सुखाति
यहो रात्रे संध्यायां भुक्ता क
च्छे समाचरेत् मोदकारि भक्षण
तन्ना मत्र भोजनविधियं यामोद
कं कंडपकुं व गगनाच्छेदतसंयुते
पुनः पुनर्भोजने त पुनरत्रं न उ
च्यति विसंधं भुक्तवान्यस्त नम
सार्धं हिज कचित् भुक्ता रात्रि
मुपगमे कृच्छेणैकेन सुखाति ।
कोलं दारिद्रा सौवीरं मरीचं जा
तिकोषकं ग्रंथिपार्णदिकं सर्वं

गंधद्रव्यं तथैव विधिः प्रशस्तमेव
मामात्रं सिद्धं वापि न इच्छति कु
ट्टस्य भ्रातृणां पाके यस्यानि
वेदयेत् वेष्टेदेवात्र मंडलं भोज
येत् विचारयेत् नाश्रीयात्केत
ले गजो विलंबेव तथा दधि
शुकेन तृणा गुच्छेन काष्ठवेदेन
वस्त्रिणा पंक्तिभेदे ततः कुर्यात्
पश्चाद्गुंजीत वाग्यतः हस्तस्त्रे य
दत्रं शूद्रादत्रं न भक्षयेत् ॥
हृतं तैलेन लवणं पानीयं पाय
सं दधि रविचोरे तथा घृष्टं भो
मवारो दिमत्तये पर्वकाले वडा
दण्डा हिजल्लिक न भक्षयेत् ॥
नवामनं पिबेत्त्रयो न रसनक
मेव च भेकावुषि मज्जीरे स्त
था पापान्तरपि कलविकैः पत्र
गैस पाके स्पृष्टे पिसंदारे गोथा
यावनमात्रैः पाकं न विस्तेजत क
वित् सर्वगोप्यमये पात्रे पाषा ॥
तो ब्रह्मयज्ञके सकृद्भुक्ता त देवे
षि पराकस्य फले लभेत् शुक्ला
यां सर्वपात्रेव भोजनं यः समाच
रेत् पुंडरीकस्य यज्ञस्य लभेत् ॥
फलमीक्षितं स्वर्णपात्रे यस्मि
मायां उत्तराभिमुखेन वा तद
त्रं शौकरं मांसं भुक्त्वा वांशया

ज्जरेत् सर्वकामः स्वर्णपात्रे यथा ।
स्त्रीवर्षे च यमपत्रे भवेत् पुष्टिः
हविष्वासी त पुण्यवान् तयो भव
ति तापे च काचपात्रे दारिद्र्या तत
पत्रे भवेत् पायः कदले कीर्तिमायुष्य
त मधुपत्रे च रोगः स्पादटपत्रे ।
तवेक्ष्यः शालपत्रे भवेत् ॥
कुमी पुनमेवैव स्वर्गतिः निशा
पत्रे प्ररोहे च पुनः संस्कारमर्हति
इति मत्स्यसूक्तं तत्रे ५१ पटलः
अथ स्मृत्युक्तं भोजनं विधिः
वदिः प्रक्षालितपाणिपादवदनो
रत्नपाणिर्हिवासा विराचो गोम
योपलिने पादौ देशे शुद्धः शुद्ध
नीचासनोपविष्टो यमैष्टिकामः
प्राशुं इदं सुखं वा यशस्तमो ।
जीवस्मिन्मातृके तरोरतिपास
लो यनकामः प्रत्यक्षुलो भूमिस्ते
ष्टरतिपायाट आसनाच्छेद सवय
रोऽन्नर्जनं करो दत्तिपादि कृत
पानीयपात्रे दत्तिपात्रे वत
क्लाणं मंडले कृत्वा लौहनाममृण्मय
भवारिडहभग्रकोस्य कदल्यादिपत्रे
ष्टष्ट पत्रपलाश पत्रे तरपात्रे विधाय
प्रक्षाल्य च आत्मानं पात्रे वरतिपा
क्रमेण जलेन वेष्टयित्वा तद्वयि
नौहेतरपात्रे तरेण हस्ताभ्यां प्र

तिसिद्धेतर मज्जारिकं स्थापयित्वा
ऽत्रेष्टपात्रहृष्येत यस्माकं नित्य
मेवः स्त इत्यभिलष्य संयोज्य
आचारान्नतक्लाणं मेदलाभं नरो ।
जललितं वक्रोपरि ओं नाराय
णाय नमः इत्यत्रं सजले मध्ये रा
यात् तस्यार्घ्यं ओं भूः पतये स्वा
हा ओं भुवनपतये स्वाहा ओं भू
तानां पतये स्वाहा इति वलिव
तष्टयं दद्यात् तदिदं साधकं
मन्त्रं ओं विलंबे नम इत्युक्तं त
दयं किंचित् ओं विश्वेक्ष्माय नम
इति दत्तात्रेयोपरि विसर्जित्वा
तलसीपात्रे प्रतिष्ठा विष्णुपादौ
दके पुरा न गृहीतं चेदिदानीं ओं
कृष्ण कृष्ण महाबाहो भक्तानामा
र्क्षिनाशन सर्वपापप्रशमनं पादौ
दकं प्रयच्छमे इति गृहीत्वा इष्टद
वनाम पोरिते कृत्वा स्वयं वि
रुच्चार्य वा ओं प्रसूनो यस्तस्मात्
सिद्धाहा इत्येनेन पीत्वा ओं अकाल
मृत्यु हरणे सर्वपापविनाशनं ।
विष्णोः पादौ दकं पुण्यं शिरसा ।
धारयामहे इत्येनेन पोरौ दको
घं शिरसि दद्यात् ओं अल्लिहभो
जिन स्तस्य वयं मुक्षिष्यं कांतिताः
यन्वीलावाहेन हिरण्यपातो नि

पातितः इत्युक्ताः शृंगुष्टनामिका
भ्यां हृतं सुतस्तोकं मन्त्रमादा
य महासौनी सांगुष्टं सर्वोपनिभि
र्वा उपशान्तय इत्यनेन सुते दवा
अरुतं लिखे निगिरत एव उप
पानाय स्वाहा उपमानाय स्वाहा
उपदाना स्वाहा उपमानाय स्वाहा
ततो वीर्यकामो मौनी भुञ्जी
त ततः प्रथमेदं पुक्तं मयुः ।
मध्ये कटिनाम्बु लवणानि अने
द्वयपुक्तं कटिनाम्बु नित्यपानाभ ।
लीरोते सांगुष्टं दत्तकरं सर्वोपनिभि
रनतिरुते भुञ्जीत पञ्चादधिकं
नलाधिकं न पानयन्तु लीर
दधिकं मयु शक शक्यमेतत्
द्व्याणां शोषरत्तणीयं भोजने
संपूर्णतमांसं भोजने करं प्रता
त्युतं भोजने तत्कामप्रताप्येव
सात्रेन हस्तेन जले पृथ्वीवा उपशु
नापियानमसि स्वाहा इति जलं
दृष्टं पृथ्वीवा सात्रे तज्जलं शेषं ।
उपशोरेः पुणानिलये पञ्चादुरनि
वासिनो उच्छिष्टभाणिनामत्रमत्त
य मुपतिष्ठता मितिभूमौ निति
येन भोजनकाले तद्विज्ञानकर्म
कस्यपीत्यागः विज्ञानं कर्म कस्य
र्थं न दोषः ततः स्थानोत्तरं न

गच्छेत् पारुष्यं मृद्विर्गुत्तरं
स्तलेपमयनीयं तृणादिना निज्जा
वर्षणयोग्यं देतेभ्यो गृहीतं रसद्वयं
रूपान् तत्तादिकं विना अनेनेन
यत्ने कृते परिनिनिः सति तदान
दोषः ततो निज्जाव संचयानल
गृष्टं मुखाभ्यन्तरं संशोध्यपाणी
पादौ च प्रस्ताप्य आसनस्थपत्वा
भूमौ पादौ दत्वा दिग्विषयमुत्तं
तसोपचारिना संशोध्यदक्षिणपा
दांगुष्ठदक्षिणं हस्तेन शृंगुष्टमा
त्रपुष्टं सांगुष्टं समाश्रितः ई
शः सर्वस्वजनतः प्रभः प्रीणात्
विषष्टकं इति मंत्रेण जले दद्यात्
ततो मदीमानेनाभावे अशुचिवा
विलम्बं मेव भोजने पात्रमुत्तरं
स्थानं मुच्छिष्टमपनीय गोमयोद
काभ्यां समृज्यसिंचेत् सस्यः प्रशा
तचित्तप्रसेने उपविश्याभीष्टदेव
तानाम स्मृत्वा ओं अग्निराण्या
यत्ने पायिचैपवनेरितः दत्तावका
शानभसा नयत्तस्त मेसत्वं अ
त्रं वला मे भूमेरपामग्रानित्यव
भवतेतत् परिणतो ममास्त्वयाह
तंसत्वं प्राणापानसमानानामुत्त
न यानवो स्तया अने तद्विकार
वास्त ममास्त्वयाह तंसत्वं अगति

रिषिर्देवानलस्य भुक्तं ममात्रं न
यत्तेशं सत्वं ममेतत्परिणाम
संभवं यत्तत्त्वो गं मम वास्तदे
विसृज्य समस्तोदिय देह देहि प्र
धानभूतो भगवानयथैकः सत्येन
तेनात्र मयोष मेतदोपगच्छं मे
परिणाम मेत विसृज्यान्तयेवा
परिणामस्यै यथा सत्येन तेन
मदुक्तं जीर्णमन्नमिदं तथा इत्य
चार्यं वामहस्तेनोदरं परित्यजेत्
ततः पादं शान्तव्रजनानंतरं वाम
पार्श्वेन किंचित्कालं शयितव्यं
ततस्तान्मूलादिमुखवासद्वयं भो
क्तव्यं इत्यादि कावो यंचमया ।
मार्हकृत्यं अथ भोजनादिरान
फलं भोजनाच्छादनं दत्वा द
त्वावोपानहोदितः सस्वर्गलोकं ।
संभुज्य सर्वकामो अत्र जायते ।
विद्या भुज्या प्रयच्छेद्यः परं वस्तु
सौविशत विचार्यनेव विषय
योदयाज्ञो जने नः अत्रं प्राणै
जलप्राणः प्राणश्चोषय मुच्यते
तस्मादोषय दानेन दत्ताः स्य
सर्वोदितः इति पराशरस्मृतिः ।
भोजने प्रतिषेधो यथा तास्य
पात्रे ययः पानं मुच्छिष्टं हृतं
भोजनं उप्ये च लवणं दद्यात् ।

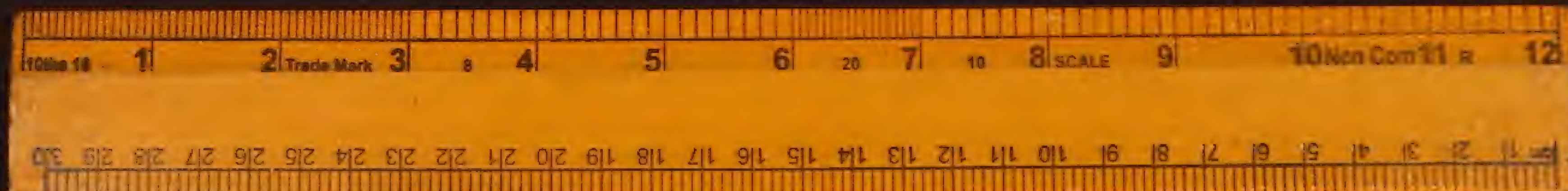
यो गोमोसं भुक्तं यः शृङ्गेण
समाहृतो भोजने कुरुते दिनः
सद्यः सविज्ञेयः सर्वधर्मवद्वि
तः स्थानं रजकनीर्घं भोजने ।
गणिकाले शयने पूर्वपादे वस्तु
हस्तदिने इति कर्मलोचने ॥
अथ शिष्टानां प्रथमात्रं भो ॥
जनदिनादि यथा यमः ततो अत्र
पाशने मासिषेकां यथा विधि
अष्टमेवाथ कर्तव्यं यदेष्टं मेगले
कुले षष्ठ्यतिमात्रः कस्यः प्राण
रूप्यायात हस्तचिन्तामणौ अत्र
पाशने योक्तं मासि षष्ठे अष्टमे ।
बुधैः स्त्रीणां तपंचमे मासि सप्तमे
प्रजगौ मुनिः हारणी सप्तमी न
दारिद्र्यासंयचैव स वल मायुः
यशो हस्यात् शिष्टनामत्र भोजने
भुजवल्भीमे षष्ठमासि निशाको
शुभकरो रिक्तो नरेवेति चो सौ
म्यारिष्यसि ते दुर्जीव दिवसे य
त्ते च कुलेनो प्राज्ञे शारिणि ।
पोस्यैव सव पुणो हस्तादि षट्कोत्र
रेः तपस्यापति पित्रभैश्च नितरा
मन्त्रादिभूतेशु भं पुणोति प्रा
नेशोदो प्रत्येकं संवध्यते अत्र
पि तिष्ठेगादि विदितं विवर्तयेत्
हृष्टं हृष्टं यत्तुर्मीनकमालये अत्र

भक्षणं विकोणकपूकोमपदा
यद्वत्तया फले इष्टः शशयोल
प्रातः पहाष्टस्याः भक्षणं मार्क
देयं पुराणं देवता पुरतस्तस्य।
पितरंकगतस्य च अलंकृतस्य
दातव्यमत्र पात्रे च कांचने म
ध्याय कोणकोपेतं शशयेतप
यसंततः कृतशशान मुत्सोगे।
मातृवीलेवतं तजेत देवा य
तोः य नियमशित्य भोजानि
सर्वशः शास्त्राणि देवशास्त्राणि त
तः पशुजलक्षणं प्रथमं यत्
स्योहालः शित्यभोजं स्वयंतया
जीविका तस्यवाचस्य तेनैव त
भविष्यति सोमवारे दोषमा ॥
ह भोजराजः वाचलोवलवान्
दिने दिनपते रम्येनदीप्ता नलो
देही हीन इताशनः शिशिरगो
कोनेरुजापीरितः कोपे भोग
सलोदयीप्रथमभुजीवेविरागुः
सखी शुकेसौख्यवतावितोः ति
सभगे मंदेच मंदानलः इति
ज्ञोतिस्तत् ॥
भोजयतिः पुं कंसराजः यथा
मन्त्रानामशनिर्नानावाः स्त्री
लोम्सगे मुर्तिमान् गोपाणं सज
नोः सतो तितिभुजां शास्ता स्वपि।

जोः शिष्यः मृत्युभोजपते विरा
ट विद्वान् तत्र परं योगिनां
दुस्तीनां परदेवतेतिथिदिनोः
गं गतः सायनः इति श्रीभागव
ते १ स्कंधे ४३ अध्यायः ॥
भोजपुरं स्त्री सनामव्यातेदेशः
आजिरभूदोजपुरे साक मसरा
वैः दुरेगोवापोरसवलो नूनं
ने लवीयोसः इति विदग्धशत
मंडनं ॥
भोजयिता वि भोजनकारयिता
भोगप्रयोजकः यथा कर्त्री च
देही भोक्ता च आत्मा भोज यिता
सदा भोगो विभव भेदश्च नि
कृति संक्ति रेव च इति ब्रह्म
वैवर्ते प्रकृतिखंडे २२ अध्यायः
भोजयिष्यः पुं कंसराजः इति
शहरात्मावली ॥
भोज्यं वि भोजनीयद्रव्यं यथा
भोज्यभोजनशक्तिश्चरति शक्ति
र्वराः स्त्रियः विभवोदान शक्ति
श्च नात्यस्य तपसः फले इति
वाणक्यं ग्रणिव आहारं षड्
यंबुखं येयं लेहं नथैव च ॥
भोज्यं भूत्यं तथा चर्कं गुरु
विद्यायचोत्रं चर्कं इत्तराणां
दि ऐवं यानकशर्करादकारि ॥

देहं रसालाकृष्टिनादि भोज्यं
भक्तस्यपदि भूत्ये लङ्क मड।
कारि चर्कविषिष्ट चनकारि ॥
इति भावप्रकाशः ॥ आहस्या
दोभोजदानस्यनिकर्तयता य
था ओं अद्यामुके मामि अमुके
पते अमुकतिथौ अमुक गोत्र
स्पष्टित रसुक देव शर्मण्यको
हिष्ट विधिक सोवत्तारिक आह
वासो अमुकगोत्रस्पष्टितरसुक
देव शर्मणोऽत्यस्वर्गकाम इदे
सद्यतसवस्तोपकरणामात्र भोज्य
मर्चिने श्रीविस्तुदेवते यथासंभव
गोत्र नाम्नेवाद्याणायाहं ददामि।
ततोदक्षिणा ओं अद्येत्यादि क
तेनत सद्यत सवस्तोपकरणामा
मात्र भोज्यदान कर्मणाः संगता
र्थं दक्षिणा मिदं कांचन मृत्युं
श्रीविस्तुदेवते यथासंभवगोत्र
नाम्नेवाद्याणायाहं ददामि कृते
तत् सद्यत सवस्तोपकरणामा
भोज्यदान कर्मोच्छिद्रमस्त इति
आहप्रयोगतत्रं ॥
भोज्यसंभवः पुं शरीरस्थसया।
तः इति शब्देदिका ॥
भोजंगः पुं देवविशेषः भो
जान् इति भाषा इति शब्दावली

वनी
भोभो य संवोधनं इतिहला।
युयः
भोतिः पुं उष्टः इति कांड ॥
शेषः
भोजः पुं देवलः इति शब्दमाला
भुतयतः वत्तिकर्म यथा हो
मोदेवो वलि भोतो न्यतो।
तिथिपूजनं इत्यादिकतत्रं ॥
भोतिकं स्त्री मुक्ता इति राज
निर्वटः भुतसंवधिनि वि ॥
भोतिकः पुं महादेवः इति
विकांडशेषः
भोती स्त्री रात्रिः इति हेमचंद्रः
भोत्यः पुं भूमिमुनिपुत्रस्वरदेशो
मनुः यथा मार्कंडेय उवाच ॥
अतः परतभोत्यस्य त्वस्यत्ति ॥
निशामय देवान्स्त्रीस्तथा पुत्रो
स्तथैव वसथापिपान वभूवोनि
रसः पुत्रो भुतिर्नास्तीति कोपनः।
तस्यधाता सर्वो भूयते तेन
निमंत्रितः पियासः शांति ना
मानं शिष्यमाह महामुनिः ॥ स
योद्युक्तं सराचारमुरारं मुनि स
त्रमे भुति रुवाच अहं यत्तयमि
ष्यामिभोजः शांते सर्ववसः।
तेनाहृत स्त्रया वेह यत्त कर्तव्यं।

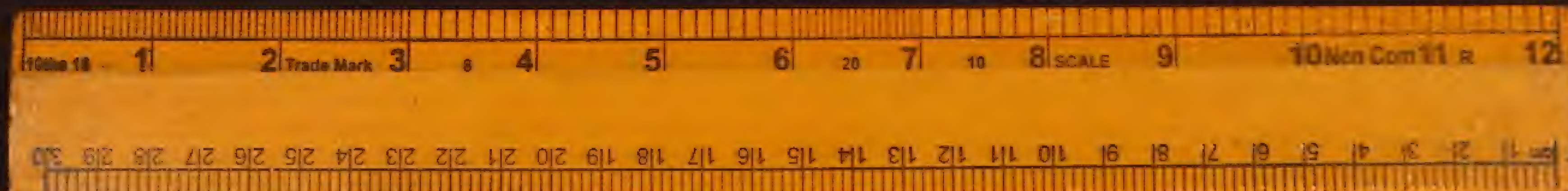

शृणु तत् अतिजागरणं वक्रं
स्वया कार्यं ममाश्रमे तथा
प्रमत्तेन यथापि न शमयेत्
इत्याजने तथेत्सुक्तः स त शि
ष्यो शांतिना जगाम यत्तं न
धातुराहतः स यवीयसा प्रशा
नस्त्वावरनलो योऽसौ भूतिपरि
हः तदृष्ट्वा सोऽनलं शांते शांति
रत्यंत इः खितः भीतश्च भूतं व
द्भया चितयन् स महाघुतिभक्तं
देव उवाच वद्भयैवं विविमासौ
भीस्तपतदागुरोययौ मति
मतां श्रेष्ठः शरणं जात वेदसं
सवकारं ततः स्तौतुं समाचरेत्
मानसः भूत्वेकचित्तो मेदिन्योऽप्य
स्तजातुः कृतांजलिः स एवं संस्त
तस्तेन भगवान् हयवाहनः ज्ञा
तामालाहृतं तनु स्तुमासीदग्रतो
मुने परितोऽस्मि ते विप्रभक्त्या
यत्नेस्ततिः कृता वरं ददामि भव
तः प्रार्थितो यत्नवेक्षितः भग
वन् कृतं कृतोऽस्मि यत्तां यशामि
रूपिणं तथापि मक्तिनप्रसभग
वन् क्रयतां मम ममापराधात्
संयुक्तं यत्रेऽपि स्थविभा वसो
नक्षत्राणि हिने सोऽग्रवर्षवशाना
दिजः तथापि मेदेव प्र

सादं कुरुषे यदि प्रजोविशिष्टो
भवत निरपत्यस्य मे गुरोः यथा
वमैजीनये स कुर्याति मे गुरुः
तथा समस्त सत्त्वेषु भवत्यस्य
मृदु अग्निरुवाच गुरोरर्थं तया
ब्रह्मन् याचितं यद्वा हयं नाम्ना
श्रुतेन मे श्रीतिस्तप्यनीव महाभु
ने भविष्यते तदवितं गुरो र्यस्या
र्थितं तया मैजीसमस्तभूतेषु
स्तप्यभविष्यति मन्वंतरायिषः पु
त्रो भौमो नाम भविष्यति महा
बलो महावीर्यो महाशक्तो गुरो
स्तव इत्युक्त्वा भगवानभिः पशु
नस्तस्य वै मुने वभूवादर्शनः स
यः प्रदीपो निर्वृत्तो यथा यनस्मिन्
नरोऽपि गुरुस्तस्य महात्मनः धा
तुर्यवीयसो यत्तदा जगाम समा
श्रमं तस्मागतस्य शिष्योऽसौ
वक्रं पादाभिवंदनं गृहीतस्तेन
पूज्य तमाह स तदा गुरुः वत्
सातिहादं त्वयि मे तथाप्येषु
नेत्रेषु न वेष्टि किमिदं वेष्टेत्
सैतत् कथयामुमे ततः प्रशां
तिस्तत् सर्व माचार्याय महात्म
ने अग्निनाशरिकं विप्रसमावश्य
यातये ततश्चत्वा सपरिषुजा से
हीडनयनो गुरुः शिष्याय प्रददौ

दानं सांगोपांगान् महात्मने
भौमो नाम मनुस्तस्य पुत्रो भू
तेरजायत तस्य मन्वन्तरे देवा
नृषीन्भूषणं मेष्टुण भ
विष्यस्य भविष्यस्त गदतो मम
विस्तारत देवेंद्रोयश्च भविता
तस्य विख्यातकर्मणः चात्तथाश्च
कनिष्ठाश्च पवित्रा धानिगस्तथा
रजोवृक्षाश्च इत्येतं यच्च देव
गणाः स्मृताः पुचिदिस्तथा ते
षां विदधानां भविष्यति महा
बलो महावीर्यः सर्वै र्निगुणै
धुतः अग्नीध्रश्चाग्निवाजश्च पुचि
धुक्ताऽथमापरः पुत्रो जित
श्च सैतेन दासमर्षयः स्मृताः
गुरुर्गभीरो ब्रह्मभरश्चात्र गृह्य
वृच स्त्रीमानी च प्रवीरश्च विलः से
ऊदनस्तथा तेजस्वी सवलश्चैव
भौमस्येते मनोः सताः वत्
ईशं मयेतत्ते मन्वंतरसदाहृतं
इति मार्कण्डेयपुराणे मन्वंतराव
र्ताननामाध्यायः
भौमः पुं मंगलयुहः नरकराजः
भूमिभवे वि इति मेदिनी
अस्त्रः इति धारणाः रक्तपुनर्नवा
इति राजनिर्घटः
भौमजले क्ली भूमि संबंधि सन्ति

तत्रिविधं यथा भौमं संभो निग
दिने प्रथमं त्रिविधं बुधैः जाग
ले परमावृणं ततः साधारणं क
मान् तेषां लक्षणानि गुणाश्च
अस्यादेकोऽत्युत्तमश्च पित्राका
मयानितः देशोऽव्य इति व्या
न आनृपे तद्वत् नले मिश्रवि
कृतयो देशः सहिसाधारणः स
तः तस्मिन् देशे यद्दकं तत्तथा
रणं स्मृतं जागले सलिले इत्ते
लवणं लघु तत्र च वक्रिकृत्कफ
हृत यथाविकारात् कुरुते वह्न
आनृपे कार्यमिच्छति साड् स्त्रियं
वनं गुरु वक्रिहृत कफहृति
विकारात् कुरुते वह्न साधारणं
तमपुं रीयनेशीतले लघु तर्पणं
रोचने तस्मा दाददोषं त्रय प्रपत
अथ भौमानामेव नादेया दीनो
लक्षणानि गुणाश्च तत्र ना
देयस्तत्तणं गुणाश्च नद्यानद
स्ववा नीरं नादेयमिति कीर्त्तितं
नादेयमुदकं इत्तं वातले लघुरो
पनं अनभिच्छिदि विशदं कटुकं
कफपित्तवृत्त नद्यः शीघ्रवहाल
द्याः सर्वा या आमलोदकाः गुर्याः
शैबल संज्ज्ञा मंदगाः कलषाश्च
याः नदी सर सडागस्य एक प्रस

वतारिते उदके देश भेदेन
 गुणान् दोषांश्चलत्वे इति
 भावप्रकाशः
 भौमनः पुं विश्वकर्मा इतिपराणो
 भोमात्वं स्त्री प्रवालं इतिरा
 जनिर्वेदः
 भौमिकः वि भूम्याधिकारीभूमि
 मधिकारोति यः इत्यर्थे लिङ्
 प्रत्ययेननिष्पन्नः
 भोमी स्त्री सीता इतिशब्दरा
 द्वावती ॥
 भौमिकः पुं कनकाभ्यस्तः इत्य
 मरः ॥
 म्यस उ. भये इतिकविकल्पड
 मः श्रुत्यस्याद्ययुक्तः उ. म्यसते इ
 तिङुर्गादासः ॥
 भृकुंशः पुं स्त्रीवेशभागीनर्नकप
 रुषः इत्यमराटीका
 भृकुंसः पुं स्त्रीवेशभागीनर्नकप
 रुषः तत्पर्यायः भृकुंसः १
 भृकुंसः ३ इत्यमः भृकुंसः ४
 भृकुंशः ५ इतिनटीका
 भृकुटिः स्त्री कोषादिनाभ्रवः को
 विलं इत्यमरः श्रुत्या उपांतः
 शणि भृकुटिः भृकुटिः भृकुटिः
 भृकुटी भृकुटी भृकुटी भृकुटी
 इतिभारतः ॥

धृणा शब्दे इतिकविकल्पदुःमः
 रेफयुक्तः धृणाति इतिङ्गीयासः
 ध्रम इर वाले इतिकविकल्पदुःमः
 इर अचमत अचमीत इतिङ्
 गीयासः ॥
 ध्रम म य वाले इतिकविकल्पदुः
 मः भय ध्राम्यति इतिङ्गीयासः
 ध्रम उ क ण वाले इतिकविक
 ल्पदुःमः उध्रमिवाध्रान्ता क ध्रामः
 ध्रमः ज्वलादिवाणवप्रत्ययेपिजन
 वय इत्यादिना कसे ध्रम इत्येवा
 तेन ज्वलादावस्य पाठो निष्कल
 इति यात प्रसीयादयः वस्तुतस्त
 ज्वलादि पाठसामर्थ्याच्च कसेः ण
 ध्रमतः वध्रमतः यध्रम्यति ध्रम
 तिवात् इर पारविहरणं न
 जाने का हेतु र्धमति विधिने
 भित्तक इव ध्रमः शिलोचयान
 भीमानित्यत्र गत्यर्थविवक्षया स
 कर्मकत्वे इतिङ्गीयासः ॥
 ध्रमः पुं मिथ्याज्ञानं तत्पर्यायः
 ध्रमिः २ मिथ्यामति २ इत्य
 मारः अनुनिर्गमः कुंठः ॥ ध्र
 मणो इतिमेदिनी न्यायमनेध्रम
 स्पनामोतरं अप्रमा ध्रमोद्विविधः
 विपर्यासः संशयश्च आद्या
 यथा देहे आत्मबुद्धिः ॥

शंखादौ पीतता मतिः सानिष्ठा ।
 रूपा द्वितीयो यथा किंस्वित्
 नरावा स्यात्तर्कादित्यादि बुद्धिः
 तस्यकारणं पित्तं ह्यत्र मोह
 भयादि नानाविध लक्षः यथा
 अप्रमाच प्रमा वेति ज्ञानं द्विवि
 द्यमुच्यते तत्तत्प्रत्य तन्मति यो
 स्यात्प्रमा सा निरूपिता तत्
 प्रपञ्चो विषयीयः संशयो ऽपि
 प्रकीर्तितः आघादेहं ज्ञान
 बुद्धिः शंखादौ पीततामतिः भवे
 त्निश्चयरूपा सा संशयो ऽथ
 प्रदर्शयते किंस्वित्त्वे वा स्यात्
 र्वेत्यादि बुद्धिस्त संशयः तद
 भावा प्रकारा धी स्तत्प्रकारत
 निश्चयः संशयो भवेद्य धी
 रेकत्र भाव भावयोः साधार
 णादिधर्मस्य ज्ञानसंशयकारणं
 दोषोऽप्रमायाजनकः प्रमाया ।
 स्मरणो भवेत् पित्तहरत्वादिति ।
 रूपा दोषो नाना विधः स्मृतः
 इति भाषापरिकरः ।
 भ्रमणं क्री गमनविशेषः पर्यट
 नं हस्तस्पर्शदोलादिद्वाराभ्रमण
 गुणः वातकोपनत्वं अंगस्थे ।
 र्धकारत्वं बलापि विवर्द्धनत्वं
 इति राजवचनम् ॥

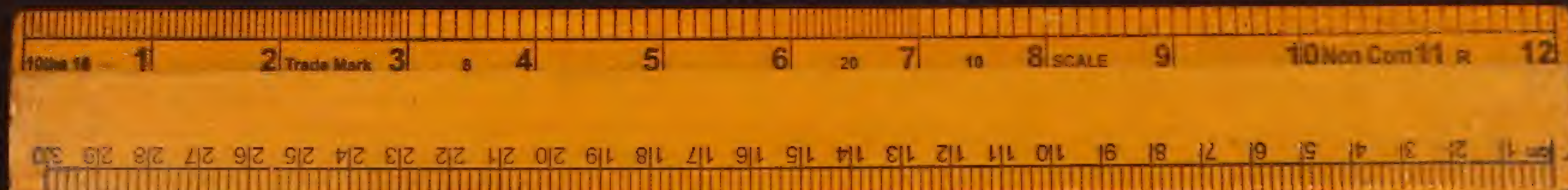
भ्रमणी स्त्री कारंदिका अथीणितः
 कीडाद्या इति मेदिनी ॥
 भ्रमन्तकृती स्त्री तृणादिच्छते त
 तर्प्यायः कावारी २ जंगमकृती ३
 इति त्रिकारंशेषः ॥
 भ्रमरः पुं कीटविशेषः तर्प्यायः
 मधुव्रतः १ मधुकरः २ मधुलिङ्गः ३
 मधुपः ४ अली ५ द्विरेफः ६ पुष्य
 लिङ्ग ७ भृंगः ८ सट्पदः ९ अलिः १०
 इत्यमरः कलालापः ११ पिनी १
 मुखः १२ पुष्पधयः १३ मधुह्रत १४
 द्विपः १५ मसरः १६ पंथरीकः १७
 सकांडी १८ मधुलोत्पलपः १९ इति
 द्विः २० मधुमारकः २१ इतिरा
 जनिर्वेतः मधुपः २२ लमः २३
 पुष्यकीटः २४ मधुसदनः २५ भृ
 गराजः २६ मधुलेही २७ रेणवासः
 २८ इति शब्दभावली काशकः
 इति मेदिनी ॥
 भ्रमरकः पुं ललारत्नमिनद्वर्णकुं
 नेलः इत्यमरः भृंगः बालमूषिकः
 इति मेदिनी अम्भ्रभ्रमः इति
 विश्वः ॥ ॥
 भ्रमरकीटः पुं कीटविशेषः कुमो
 पोका इति भाषा यथा जीव न्मु
 क्तिस्तर्हि द्विद्वान्सर्वोपायिगुणांस्त
 नेत् सविद्वान्द्वयमर्वाद्भजे ॥

भूमरीकीत तत् इत्यात्मबोधः ।
 भूमरीचक्षी स्त्री लताविशेषः त
 तर्पणीयः भृंगान्ता २ भूमरी ३ भृ
 गमूलिका ४ अस्या गुणाः भृंगल
 क्षीव कटका तिका दीपनरोच
 नी इतिराज निर्वेदः ॥
 भूमरीप्रियः ५ धाराकदम्बः ३
 तिरन्तमाला ॥
 भूमरीमारी स्त्री मालवदेशप्रसि।
 द पुष्पवृत्तविशेषः तर्पणीयः
 भूमरीः २ भृंगारि ३ भृंगमारी
 ४ मांसपुष्पिका ५ कुहारि ६ भ
 मरी ७ वधिलता ८ अस्या गुणाः
 तिरुत्तं पित्तं श्लेष्मज्वरनाशित्वं
 शोफकण्डूनि रुद्धव्रणदोष वि
 दोषनाशित्वं इतिराजनिर्वेदः
 भूमरी स्त्री भूमरीचक्षी इतिरा
 जनिर्वेदः ।
 भूमरीप्रियः ५ वमकः इति
 राजनिर्वेदः ॥
 भूमरीनन्दः ५ वक्रतः अतिम
 क्तकः रक्ताम्बानः इतिराजनिर्वेदः
 भूमरीलकः ५ लताटस्थितवृण्ड
 नलः तर्पणीयः भूमरीकः २ कु
 लः ३ इतिदेमवेदः ॥
 भूमरी स्त्री जलका पुत्र दात्री
 वटपदी इति राज निर्वेदः

भूमरीः ५ शोनाकप्रभेदः ।
 इतिराजनिर्वेदः ॥
 भूमरी स्त्री भार्गो भूमिजम्बः
 इतिराजनिर्वेदः ॥
 भूमरीलवा स्त्री माधवी ३
 ति राजनिर्वेदः ॥
 भूमरीशक्तः ५ शस्त्रमार्जकः ३
 ति हेमवेदः ॥
 भूमिः स्त्री भूमणं तर्पणीयः
 भूमरीः २ इत्यमः भूमरी ३ इति
 भारतः ॥
 भूमरी वि भूमविशिष्टः भूमोविष
 ने अस्तेति अस्पर्धेयं न्यस्येन
 निष्पन्नः ॥
 भूमरी य ३ अयः यनने इतिकवि
 कल्पदुमः यभ्रणति ३ भूमरी
 भूमरी इति दुर्गादासः ॥
 भूमरी वि युते अस्पृष्ट्यायागलित
 शब्दे दृष्ट्याः अर्थोदृष्टस्तीर्थः ।
 याज्ञोत गच्छेत् सत्यादृष्टोर्गव
 वै प्रनेत्र योराभृष्टः सत्या
 धतिव गच्छेत् रागादृष्टो भृग।
 यावे वनेत्र इतिगुरुदे नी
 तिसारे १२ अध्यायः ॥
 भूमरी औ न श फके इतिकवि
 कल्पदुमः रेफपुक्तादि दैत्यापयः
 किपि संयोगारि लोपे भृ

पाकइह भर्जने न श भृजति
 भृजते मत्स्यं सयकारः औ
 अधाक्षीत इति दुर्गादासः ।
 भूमरी ३ ण क ट भासि इति
 कविकल्पदुमः रेफपुक्ताः ३ भ
 जनेणभेने वभाने अनुवंधला
 लयोगारिष्येणाकास्यापेते क
 अविभ्रनत् अवभाजत इ भूम
 युः इतिदुर्गादासः ।
 भूमरीकं स्त्री पित्तं इतिशब्द
 वेदिका ।
 भूमरीः वि अलंकारदिनादीनि
 युक्तः इत्यमः विलो ५ यथा
 भूमरीभोजनेभोक्तासदिस्र जे
 गदादिजः इति तस्यसदसनाम
 लोत्रं ।
 भूमरी ५ भूमरीगमो नित्य
 द्विवचनान्तोऽयं इत्यमः ॥
 भूमरी ५ एकगर्भजातः भाइ
 तिभाषा तर्पणीयः सहोदरः २ स
 मानोदर्यः २ सोदर्यः ५ स
 गर्भः ५ सहजः ६ सोदरः ३
 तिहेमवेदः पितरिभूतेनेष्टभ्रातः
 पितृतत्पत्न्येयया जेष्टो भूमरी
 पितातत्सामृतेपितरि शौनकः ।
 सर्वेषां स पितादि स्यात् स
 वैधामन्यपालकः कनिष्ठ स्तेषु

सर्वेषु समवेनानुवर्तते समोपा
 भोग नीवेष्ट यथेव तनय लया
 इतिगुरुदे ॥ अध्यायः ॥
 तस्यभार्या हरणे तस्मै दायदा
 च दोषो यथा भूमरीनायापहारी
 च मातृगामी भवेन्नरः तस्माद्वा
 नीर्यपापी च विष्णोर्नायेनह
 मिः वर्षकोटि सदस्त्राणिनत्रस्थिता
 चपातकी ततो भवेन्नह पापी
 वर्ष कोटि सदस्त्रकं पञ्चली यो
 निगर्भे च कृमिश्चैव परस्पर ए
 अः कोटिसदस्त्राणिशतजन्मानि कु
 कुराः भूमरीनायापहारात् शतज
 मानिभूकरः यो ददातिनदायं च ।
 वलिहो उर्वलायव सयाति कुंभी
 पाकं च यावच्छेद दिवाकरः मा
 भूमरीलीयेने कर्मकल्पकोटिपुत्रे
 रपि अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं ॥
 कर्मभूमरीभं इतिवृत्तवेवर्त ॥
 प्रकृतिवेदे ५ अध्यायः ॥
 भूमरीनेष्टो भूमरी न गच्छेत् य
 यानारद उवाच हे हर्म्यसामरावी
 र्याः प्रजा यूंसं करिष्यथ ईशो
 लक्ष्मणे यतो भवतां अयनामिदं
 वातिशावतपुत्रं येनास्या ज्ञानी त
 वै भवः अन्नैर्देहं मयैवकथं
 सत्यवैप्रजाः ऊर्हं तिर्थं ॥

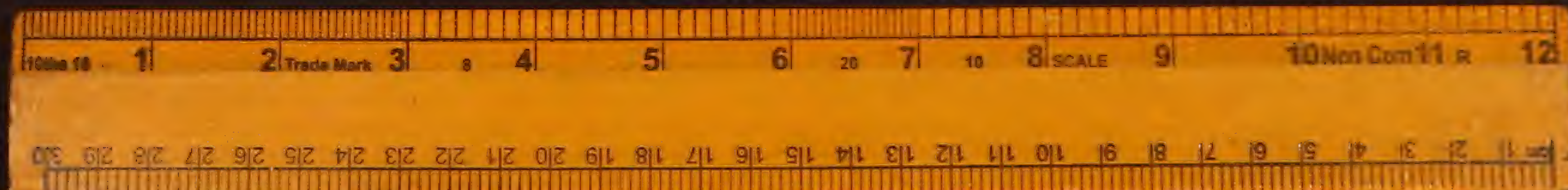

गयश्चैव यदाप्रतिदत्तागतिः तदा
कस्माद्वैवागते सर्वे इत्यथ बालि
शाः तेन तद्वचनं अत्राप्राप्ताः
सर्वतोदिशं अद्यापि न विवर्तते
समुद्रेभ्य इवापगाः हर्म्येष्वप्य
नष्टेषु दत्तः प्राचेतसः पुनः वैपि ।
यामप्युज्ज्वलं सहस्रमसृजद्विभुः
विवर्द्धयिषवस्ते तमवतासाः प्रजाः
पुनः पूर्वोक्तं वचनं ब्रह्मकारदेन ।
प्रचोदिताः अमोघमूवस्ते सर्वे
सम्पत्ताहमहाभूतिः भ्रातृणां यद
वीचैव गंतव्यानां संशयः तात्वा
प्रमाणं दृष्ट्वास्तु प्रजाः सदा म
हे पुनः तेषु तेनैव मार्गेण प्रया
ताः सर्वतोदिशं अद्यापि न नि
वर्तते समुद्रेभ्य इवापगाः ततः
प्रभृतिवैभ्राताभ्रातरवेषणे दिज
प्रयातो नश्यति तथा तत्र कार्यं
विनाशना इति विस्मयरागे । अं
शो ९ अथायः अथिव ॥
ततः प्रभृतिन भ्रातः कृतीषां त्मा
र्गमिच्छति अन्विषन् इत्यवमाशो
तिनेन तं परिवर्जयेत् ज्येष्ठभ्राता
इति मात्से ५ अथायः ज्येष्ठ भ्राता
देर्गुरुत्वं यथा उपाध्यायः पिता
ज्येष्ठ भ्राता वैव मदी पतिः मा
तुलः स्वप्नर स्वाता मानाह पिता

मदी वंथु ज्येष्ठः पितृव्यस्य पुं
स्येते गुरुवः स्मृताः इति कौर्म
उपनिभागे ११ अथायः ॥
विभक्तानां तेषां धर्मं दृष्टिर्यथा
वासः भ्रातृणां जीवतोः पित्रोः
सहवासो विधीयते तदभावे वि
भक्तानां धर्मं तेषां विवर्द्धने ।
भ्रातृणां यस्तनेहेन धर्मं शक्तः ।
सकर्मणा स निर्भाज्यः सकादेशा
न किंचिदन्वेषणीयं ज्येष्ठभा
तृप्रशसा यथा विभृयाहेच्छतः
सर्वान् ज्येष्ठो भ्राता यथा पिता
भ्राता शक्तः कनिष्ठाया शक्त्येता
कुलस्थितिः कुरुस्वार्थेषु चोषुक्त
स्तुत्यर्थं कुरुते तयः स भ्रातृ
भिर्वर्द्धणीयो यासां ह्यदन्वेष
नैः अमोघभेदो भ्रातृणां सहरो
वा वलांतक भवत्यानेदकदेवहि
षतां नात्र संशयः भ्रातृसं ॥
स्कारस्यावश्यकत्वं यथा नारदः
प्रेषांत १० कृताः पित्रा संस्कार
विधयः कृमान् कर्तव्या भ्रातृभि
स्तेषां पैतृकादेव नहनात् अवि
द्यमाने पित्र्ये सांशादहृत्य वा
पुनः अवश्यं कार्याः संस्कारा भ्रा
तृभिः पूर्वं संस्कृतैः विभक्तानां
तेषां सातिनादि यथा ॥

सातितं प्रातिभायं च दानं प्र
हृणामेव च विभक्ता भ्रातः कुरु
र्ष नीविभक्ताः यस्यां इति
दायतत्वं ।
भ्रातृकः वि भ्रातृयोगः इति
विधानकोमुदी
भ्रातृजः पुं स्त्री भ्रातरयत्वं तत्
पर्यायः भ्रात्रीयः २ इत्यमरः
भ्रातृव्यः १ भ्रातृपुत्रः ४ इति
शब्दार्थावली ॥
भ्रातृजाया स्त्री भ्रातृभार्या त
पर्यायः प्रजावती २ इत्यमरः
भ्रातृपत्नी स्त्री भ्रातृजाया ३
निशब्दार्थावली ॥
भ्रातृपुत्रः पुं स्त्री भ्रातृजः भा
र्या इति भाषा निशब्दार्थाव
ली भ्रातृभगिण्या स्त्री भ्रातृ
दिवचनांतोयं इत्यमरः ।
भ्रातृव्यः पुं भ्रातृपुत्रः शत्रुः
इति हेमचंद्रः ।
भ्रातृस्वभ्रातृः पुं पतिज्येष्ठभ्राता
भाभ्रातृ इति भाषा नपर्यायः
स्वभ्रातृकः २ इति शब्दार्थावली
भ्रातृपत्न्याः पिताव ॥
भ्रात्रीयः पुं भ्रातृपुत्रः इत्यमरः
भ्रातृसर्वेयिनिवि भ्रातः
वि भ्रमणपुक्तः भ्रातिविशिष्टः

भ्रमण्यातोः कर्त्रेति क्त प्रत्ययेन
निष्पन्नः भ्रमणे स्त्री यथा भ्रातं
देश मनेक इगविषमं प्राप्ते न
किंचित् फले इति वा भट्ट पशु।
पतिभ्यां व्याख्याते ॥
भ्रातः पुं राजपुस्तरः मन्त्रहस्ती
इति राजनिवेदः भ्राति स्त्री धर्मः इत्यमरः ॥
नराणां षष्ठ मासे जायते यथा
षाण्मासिकेत संशोमे भ्रातिः सं
जायते यतः याज्ञातराणि सप्त
नि यज्ञादुत्पन्नतः पुरा इति मी
तिस्तत्त्वं भ्रमणे इति मेदिनी ॥
भ्रमणस्थिति इति विश्वः ॥
भ्रातिहरः पुं मंत्री इति शब्दमा
ता भ्रमणाशोक वि ॥
भ्रामकः पुं शृगालः भूतः सूर्या
वर्तः प्रस्तरभेदः चुम्बकपातरः ।
इति भाषा इति मेदिनी भ्रम
जनकेति ॥
भ्रामरं स्त्री मयु इति मेदिनी ।
तत्त्वं भ्रमणमयु तस्य शृणाः पि
च्छित्तत्त्वं इत्यतः मयुरत्वं माव
जायनापित्तत्त्वं इति राजनिवेदः
अपि च पैच्छित्तात् स्वाड भ्रम
स्वात भ्रामरं गुरुकीर्तितं इति
राजवल्लभः अन्यच्च किंचित् ॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥

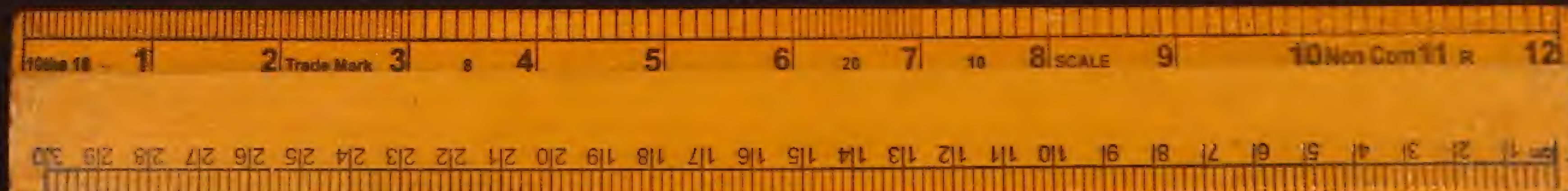

सूक्तैः प्रसिद्धैः पुष्पैः ॥ ति
भिस्त्रिंशत् निर्मलं स्फटिकमयं
नमः ॥ अमरं स्मृतं अमरं स्मृतं
नमः ॥ मृज्ज्वाकरं गुरु साङ्ग
कमभिस्त्रिंशत् विशेषतः पिच्छितं
हिमं इति भावप्रकाशः ॥ नृपति
शेषः तत्पुष्पायः ॥ २ ॥ मंडल
नृत्यं ॥ हस्तीसंघं इति शब्दमा ॥
ता अमरं संवर्धितिविषया नदा
हं अमरं इत्युक्त्वा संख्याय वद
यदं इति देवीमाहात्म्यं ॥
अमरः ॥ पुं प्रस्तरभेदः बुद्धका
पातर इति भाषा इति मेदिनी
अमरी स्त्री पार्वती इति वि का
इशेषः अपि च यदा कृणात्वे
लोको महाबाधां करिष्यति ॥
तदाहं अमरं इत्युक्त्वा संख्ये
य वदयदं त्रैलोक्यस्य हिता
र्थाय वधिष्यामि महासरां अ
मरीति चमो लोकास्तदास्त्राण्यं
ति सर्वतः इति मार्कंडेयपुराणे
देवीमाहात्म्ये नारायणीस्तुतिः ॥
भाषा ॥ ३ ॥ भासि इति क
विभाषा य ३ ॥ कल्पद्रुमः य
३ ॥ भाषते ॥ अत्र भाषते स
ने अत्र योर्नृदि कसकलनेपि स
म सगवंधोऽपि मनुष्यात्

॥ भाषे वभाषे इ भाषायुः
३ ॥ भाषते भासि दीप्तौ इति
दुर्गादासः ॥
भाषे ॥ अकाशं अंबरीषं
इति संक्षिप्तसारोणादिवृत्तिः ॥
भाषः पुं यत्र कलायवनकादि
कं मृज्यते सः भाजनालोला
तिष्ठानः तत्पुष्पायः अमरीषे
२ ॥ इत्यमरः ॥
भास य ३ ॥ भासि इति कवि
भासः ॥ ३ ॥ कल्पद्रुमः य
३ ॥ भाषते ३ ॥ भासते ॥ अत्र
भासते ॥ भासे वभासे इ भाष
युः इति दुर्गादासः ॥
अमरः पुं स्त्रीवेशधारिणैक
पुरुषः इत्यमरः ॥
अकृतिः स्त्री कोथादिनाभवः
को अकृती तित्थं इत्यमरः ॥
अः स्त्री दृग्भासुर्दृग्भासः तत्प
पुष्पायः विचित्रा २ नयनोर्दृग्भा
गोमेरुजी ३ इति राजनिर्घण्टः ॥
चतुष्टयं यथा विशालोन्नता सखि
निदरिद्रा विषम भुवः पत्नीरीची
संसक्तं अ काले दृग्भासुर्दृग्भासः अ
द्या निस्वप्न तद्वत्कर्मणा अविन
न भवः इति गुरुदे ५९ अथायः ॥
अष्टचक्रांतरीतात्मा चक्र

मति तत्र हस्त वर्णद्वयपुत्र
हिरल पद्माकारं तन्मध्यमनसि
एति यथा आत्मानामासुजं नहि
मकर सट्शंथान थामपका
शं हस्ताभ्यां वै कलाभ्यां प्रविल
सित वपुर्नैत्र पत्रे सस्यं न
मध्योहाकिनीसा शशिसमथव
तावकं सट्शं दथानाविधोपशंक
पाले इमरु नयवटी विभूतीषु
हवित्रा यतत्र पद्मानाले नि
सवतिवमनः सुस्मर्यं प्रसिद्धं
इति श्रीनवविंशतमोऽष्टप्रकाशः
अकृतिः पुं स्त्रीवेशधारिणैक
पुरुषः इत्यमरः ॥
अकृति स्त्री कोथादिनाभवः
कौटिः त्थं इत्यमरः ॥
अका क ३ ॥ आशाविशंकयोः ३
निकविकल्पद्रुमः ॥ ३ ॥ अकृतिः
रीक ३ ॥ अकायेते भवुं लोकः
आशाविषयं करोतीत्यर्थः इति
दुर्गादासः ॥
अकाः पुं बालकः स्त्रीगर्भ ३
इत्यमरः ॥ अयगर्भाधानदिनेरजो
दर्शनावधिषोडशदिनपर्यन्तं ॥
अतकालः नवाद्यामनस्वानिशा
परित्यज्य वतर्दृष्टपुष्पी अमावा
स्यापूर्तिमासस्य संक्रांतिः पूर्वतपेता

निपरित्यज्य च अस्यासराविषु च
इति शोभनेकाले भाष्यो सप
गच्छत पुष्परावि गमने पुत्रो
भवेत् अयुग्मराविषु गमने कन्या
भवेत् तत्र प्रशंतन तत्राणि पुष्पः
हस्ता मृगशिरा आदी पुनर्वसुः
पूर्वाषाढा उत्तराषाढा अश्विना पूर्वभा
इपुत्तरभाद्रपद तत्र निषह न
तत्राणि ज्येष्ठा श्रवणा मघा मूलो
रेवती कृत्तिका शिनी उत्तरफल्गुनी
तत्र तिथयः नंदाभद्राः प्रशस्ताः
रिक्ता निषिद्धाः तत्र वि मंगला
वृद्धस्यति वाराः प्रशस्ताः इति
समयप्रदीपः ॥
अकादत्या स्त्री गर्भस्य बालकह
ननं यथा विविवाहं कृतं येन न
करोति चतुर्थकं कृतानि पातये
त सम अकादत्या वतंचरेत् ३
दादनं ॥
अकादा वि गर्भस्य बालकहंता
अकां हंति इति अकाशशोषयद
हनयानो ह्यप्रत्ययेन निष्पन्नः इति
संक्षिप्तसारोणादिकरणं तत्पुष्पाय
क्षितं तत्र पुंस्त्वेन ज्ञाते पुं
वध प्रायश्चित्तं स्त्रीज्ञाते स्त्री
वध प्रायश्चित्तं अविज्ञाते त पुं
वध प्रायश्चित्तं मादमनः इत्यादि

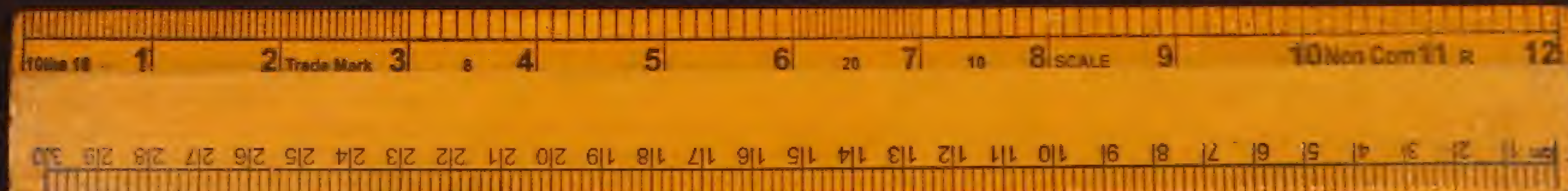
भूमिस्तान् मेतदेव वृत्तचरेत् ।
गभेहा च यथा वर्णनयायेयी
निसूदनः इति प्रायश्चित्तविवेकः
भूभंगः पुं भूवः कौटिल्यं यथा
सदाः संज्ञासमेते विज हत दः
यो भिन्नशक्रेभ कुंभा युष्मद्देशे
लज्जा दयति या ममी शायका
निष्पतंतः सोमिन्ने तिष्ठयात्रं त
मपि नहि रुवां नन्वहं मेवनादः
किं विद्मभंग लीला नियमित न
लपि राममेवेषयामि इतिका
काव्यप्रकाशः ।
भूज रुद्र भासि इति कविकल
डमः रेफपुक्तः रु अविभेजत्
३. विभेजे इति डगीदासः ।
भेष रु न चले भये इति
कविकल्पडमः रेफपुक्तः रु अवि
भेषत् न भेषति भेषते यमीत
ललः विभेष इति डगीदासः ।
भेषः पुं यथोचिताङ्गशः इत्य
माः चलत्रं इति भेष भावर्ष
दर्शनात् ॥
भेषणां ली चलनं इति भेषया
तोर्भवेः नटप्रत्ययेन विष्णवे ।
भूत न भूतणे इति कविकल्प
डमः अन्त्यस्य तृतीयोपयः नन्व
तति भूतते न स्थाने सप्तमस्वर

इति डगीदासः इति डगीदासः

म मकारः सत्पंचविंशतिर्नम
योन वर्णः अस्याङ्गारणा स्थान
मोष्टः इति व्याकरणं यस्य सत्
पंचयथा मकारं शृणवावेगिस्य
परम कुंडली तरुणादित्य संका
शं चतुर्वर्ग प्रदायकं पंचदेव ।
मयं वर्णं पंचपाणमयंसदा इति
कामयेवनेत्रं अस्य लेखन ॥
प्रकारः ऊह्ययः ऊमनो रेखा
चतुष्कोणमयीयुभा नारायणेश
विषयस्तासतिष्ठति नित्यशः मा
वा कुंडलीने ज्ञेया ध्यानमस्य
वदन्ते इति वर्णोद्धारनेत्रं ॥
तस्यानामानि मः काली केशिनः
कालो महाकालो महांतकः वै
कुंडो वसुधा वंदीरगिः पुरुष रा
जकः कालभट्टो ज्ञानमेधाविष
रादीमसंतकः नटरं च भूमा मा
नं लक्ष्मी मीतोप्रवेयनौ विषं ।
शिवो महावीरः शशिप्रभा जने
स्यः प्रमत्तः प्रियसूद्रः सर्वो
वक्रिमंडलं मानेगमासिनी विंडः
अवणा भूयो वियत् ३५ ॥
इति त्रयोक्त वर्णाभिधानं ॥

मः पुं शिवः चंद्रमाः वल्गा
इत्येकाक्षरकोषः मयः स
मयः विषं मधुसूदनः इति
मेदिनी ।
मक इ ड भूषे गतौ इति
कविकल्पडमः ३ संकपते ३ मे
कते हारोजने मयथीः प्यय
मिति रामः इति डगीदासः ।
मकारः पुं जलजन्तुविशेषः इत्य
माः ममा इति गंगायावाहनं
नत्वातः इति सारसंदरी यथा
सित मकारमिषत्रो सुभ्रवर्णो विने
त्रामित्यादिस्मृत्युक्तगंगाध्याने स
च कामदेवस्य धनविक्रं मकार
धनइत्यमरकोषदर्शनात् मेघा
दिहादशराशेन गतदशमराशिः
नत्यर्थायः आकोकाः १ अ
स्याधिष्ठातृदेवताशृगास्यमकारः
उत्तराषाढायाः शेषपादत्रयं अ
वणा समुदायः धनिष्ठायाः पू
वाहं पतत्रवपादेन भवति सचष्ट
होदयः भूमिराशिः अर्द्धशङ्करः
तस्मिन् दिक् स्वामीपिंगलवर्णः
वृत्तः भूमिचारी शीतलस्वभावः प्रस
संनानः अत्यस्तीसंगः वातप्रकृतिः
वैष्णवर्णः स्याद्योगस्य अत्र जातः
स्फुटं सदानंदः पितृमातृभक्तः

अवणामकार जातमेत वडविवा
हः इति जातकादयः अथा
रविपुक्तमकार जातफलं सदा
नो मित्रगणे विपत्ततां प्रयाति ।
वृत्ते धनवर्जितः स्यात् यद्युत्तराशि
मकरोपगः स्यात् प्रसृतिकाले स
तभास्यहीनः अथचंद्रपुक्त म
कर जातफलं कतिन शीतभयः
किल गीतवित्तम रुषा सस्त्रिो ।
मदनान्तरः निनकुलोत्तमवृत्तिक
रः परं हिमको मकरे पुरुषो भ
वेत् सुप्रमंगलपुक्त मकरना ।
तफलं पराक्रमप्राप्तवः प्रा
तिष्ठः सद्गंगा प्राप्तिवरोगः स्या
श्रिया समेतो मकर महीने प्र
सृतिकाले कुलपालकस्य ॥
अथ बुधग्रहस्थितमकारजातफलं
पिपुभेमेन पुतः ऊमतिनः स्या
विहीन नरः परं कर्मटः मकारगे
सति शीतकरात्मने व्यसनतः स
नतः पुरुषो भवेत् अथ ग
वीक्षित मकरजातफलं नमनो
रपसिद्धिमुपैति नरो ववसा मधि
ये मकरोपगते भयं पुक्त ऊम
तिः परकर्मरतो वडतोष पुतो
मदनायहतः अथसुकाशितमकर
र जातफलं अतिरतिर्नने ॥

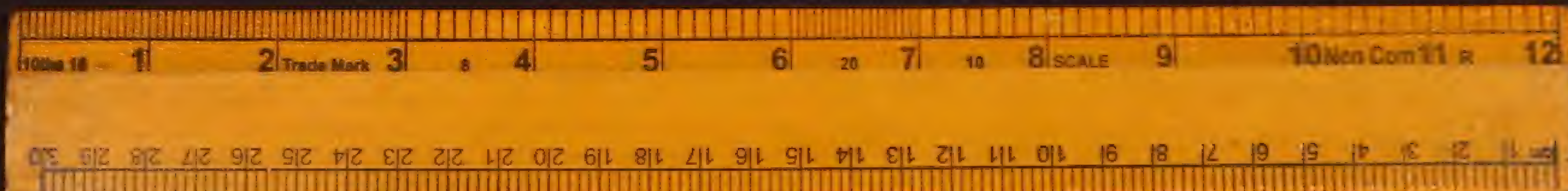

वजनने नृणां व्ययभयं कृशा।
शतावद् वितया भृगुसनेभृगा
शिते सदाकविजने विजनेपिमति
भवेत् अथशनिग्रह स्थित
मकर ज्ञान फलं मकरयोगनः
खलभावसतः कृपया सहितो नृ
पमानयुतः वरगंधविभूषणभूषित
गात्र स्रुणी रमणः पंकज नेत्रः
इतिकोटीपरीपः ।
मकरकुंडले स्त्री मकराकृतिक
लीभूषणं यथा वनमालानिरी
नांगोलमत् श्रीवत्सकौस्तुभः महा
किरीटकटकः स्फुरन्मकरकुंडलः
इति श्रीभागवते १ स्कंधे ४ अध्या
यः स्फुरन्मकरकुंडलेयस्य सः
इति तृतीयायां श्रीथारस्वामी ।
मकरकेतनः पुं कंदर्पः इति
मीनकेतन शब्दटीकायां भारते
न संकेतितं ॥
मकरध्वजः पुं कामदेवः इत्यमरः
रससिंहाविशेषः तस्य ना
मानं चंद्रोदयः तस्य करण प्र
काशे यथा पलं मृदुस्पर्श र
त्वंसेदं पलाष्टकं योदशगंधक
स्य शोणोः सकापीसभव प्रस
नैः सर्वविमर्षीय ऊमारिकादिः
तत्काच कुंभेनिहितं सगा छे

मृकपंटे सहिवस अयं च एतेन
कृमापो सिकताया यंत्रेतोभजः
पञ्चव राग रस्यं निगृह्यै तस्य
पलं पलानि चत्वारि कर्षा रजः
स्तथैव ज्ञानीफले साधना मित्र
पुष्पं कस्तुरिकाया इहशाणएकः
चंद्रोदयोः यंकुषितोः स्य माषो।
भुक्ताः हिवस्त्री दल मध्य वर्ती
अस्य गुणाः महोन्मदानां प्रमदा
शान्ता गरीयिकत्वं स्थाययत्
कांडे मृतं चनीभूत मनीव इ
यं मृदनिमांसानि समेडकानि मो
सानि मिष्टानि भवेति पण्यमानं
दायीन्यपराणि वात्र वली पलित
नाशन स्तुभृतां वयस्तेभनः स
मस्तगद खंडनः प्रचुरयोगपंचान
नः गृहेषु रसराज्ये भवतियस्य च
द्रोदयः सयंचशर दर्पिनो मृग ह
शं भवेद्वचभः इदं पुष्पं लवंग
इत्तु परिमाण लतणमुपलक्षणं
दातिणात्याः शोण कार्यास पुष्प
द्रवमेव गृह्णेति पाश्चात्याः निर्हेन
तस्य गुणोव यावदाईवं मरेयंति
इभयथैव निष्पत्ते रशेषः तथै
वेति सर्वज्ञानयः शास्त्रानरादि
शेषो लिख्यते रतिकाले रताते
च पुनः सद्यो रसोत्तमः ॥

स्वावांजंगम विषं जंगमं विष
वाविवा न विकाराय भवति सा
यकंदस्य वत्सरात् मृत्युंजयो।
यथाभ्यासात् मृत्युंजयति देहि
नः तथाप्य सायकंदस्य जरा।
मरणनाशनः शास्त्रानरे मकर
धुजानाम इति चंद्रोदयः इति
रसेद्विनामणिः ॥
मकरंदः पुं पुष्पासः इत्यमरः
कुंदपुष्पवृत्तः किंजल्कस्त्री इति
राजनिर्घटः ॥
मकरंदवती स्त्री पाटलापुष्पं ३
तिशब्देन्द्रिका मधुविणिष्ठा च
मकरव्यूहः पुं मकराकारसैन्य
विन्यासः इति महाभारतं ॥
मकराकारः पुं समुद्रः इति हेम
चंद्रः ।
मकराकारः पुं सङ्ग्रहः कोटा
करंज इति भाषा इति शब्द
वेदिका मकरमत्स्याकृतिम् ।
मकरांकः पुं कामदेवः समुद्रः
इत्यजयपालः ।
मकरालयः पुं समुद्रः इति वि।
कांडशेषः ।
मकरी पुं समुद्रः मकरोः स्यास्ती
ति युत यन्त्रा इनप्रत्ययनिष्प
न्नोः य

मकरं स्त्री मकरं इति भरतधृत
हिश्यकोषः ॥
मकृतिः स्त्री मृदुशामनं इति वि।
कांडशेषः ॥
मकरः पुं कुलालदंडः वज्रलः
कोरकः आदर्शः इति हेम
चंद्रः ॥
मकुलः पुं स्त्री वज्रलः मकुलः
इति शहरन्नावली ॥
मकुलकः पुं वनजातमुद्गः मोद
इति हिंदीभाषा मुगानि इति
वेगभाषा तत्पर्यायः मयष्टः २
वनमुद्गः १ कृमीलकः ५ अमृतः ५
आणममुद्गः ६ वलीमुद्गः ७ अम्य
गुणाः कषायत्वं मधुरत्वं रक्तपि
त्रत्वं राह हरत्वं पच्यत्वं ॥
रुविकारीत्वं सर्वदोष नय कारि
त्वं इति राजनिर्घटः मकुलो।
वातलोयादीकफपित्तहरोलघुः
वांति निम्बधराः पाके हृमि कृज
रनाशनः इति भावप्रकाशः म
कुष्टः पुं व्रीहिभेदः मंचरो वि
इति मेदिनी ॥
मकुलकः पुं वनमुद्गः इति भरतः
मकुलकः पुं मकुलकः दंतीदंतः
इत्यमरीकायोरमानाद्यः मक
उ. गतो इति कवित्पदुमः ॥

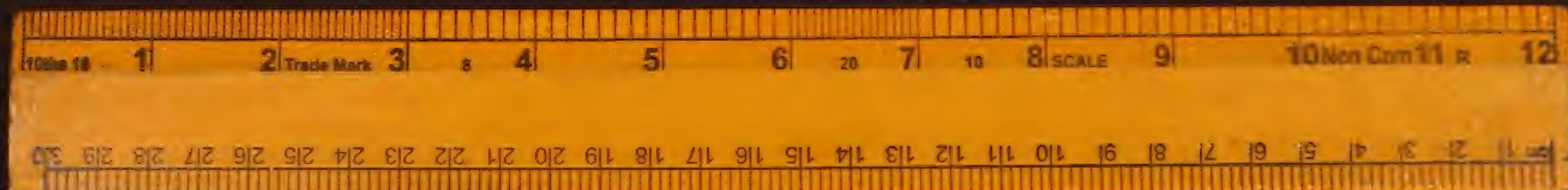

कोपथः ३. मकुते इति डगी
दासः
मकुलः पुं मूलयोगविशेषः यः
या सूतायाहृद्विरोधलिपूले म
कुलमेतितं यवतारं विवेतत्र म
सुनोसोदकेनवा इति चक्रपा
गिरतः
मकुले स्त्री शिलानत इतिश
हृत्वावली ॥
मकुलः पुं त्वरिकायथाम
कोला वर्तिलेखा व कदिनी क
कवटी त्वटी इतिशैलवर्गविकार
शेषः मल ३ सर्पणे इतिकविक
सुडमः ३ मल्यते इतिडगीदासः
मल सर्पणे इतिकविकसुडमः
मलः पुं यतः इत्यमरः
मलत्राता पुं रामः यथा रावणा
रि मलत्राता सीतायाः पतिरि
त्यपि इतिशहरत्वावली ।
मलवक्रिः पुं यत्तापिः इतिज
ताथः ॥
मलानलः पुं यत्तापिः तत्पर्या
यः महावीरः २ इतिविकारशेषः
मलात्रे स्त्री व्याघवीजभेदः माखा
ना इति भाषा तत्पर्यायः पत्र
वीजभे २ यानीयफल २ मलात्रे
पत्रवीजस्य गुणोक्तस्य विनिर्दि ।

पोत इतिभावप्रकाशः ।
मलासहृद पुं शिवः मलस्य
दत्तयत्तस्यसहृद शत्रुः इतिह
मचंद्रः ॥
मग ३ सर्वमे इतिकविकसुड
मः ३ मंग्यते इतिडगीदासः
मगथः पुं कीकटदेशः अथुना
वेहाण्यदेशस्य दक्षिणभागः
नदेशस्य पुं भूम्नि इतिशहरा
त्वावली वंदी इति हेमचंद्रः ।
मगथा स्त्री पिप्पली इतिरत्नमा
ला मगधेश्वरः पुं नरासथराजः ३
तिहेमचंद्रः मगदेशाधिपमात्रेचम
गयोद्वया स्त्री पिप्पली इतिराज
निर्वटः मगधदेशजाते वि ॥
मगः वि स्वातः वज्रातः प्रविष्टः
शेवा इति भाषा मल्लभातोः ।
कर्तृविक्र प्रत्ययन निष्पन्नः ।
मच ३ ३. केतवाच्यर्थयोः इति
कविकसुडमः केतवमिह कि
तवक्रिया अस्तकीडनादिः ३ मंच
ते ३. मंचते अतः कितवः अच
यो गति निर्धारंभनवाः केतव ज
वयो रेवायमिति केचित इति
डगीदासः ॥
मच ३ भूये इतिकविकसुडमः
३ मंचते इतिडगीदासः ॥

मचः पुं द्वीपविशेषः इतिमेदिनी
देशविशेषः सत्त मगनामकस्य
ज्ज्ञानं पुष्पविशेषे स्त्री
इतिशहरत्वावली ।
मचवती स्त्री ईदानी इतिमुग्य
बोधव्याकरणां ।
मचवा पुं इंद्रः इत्यमरः निना
नां हादशचक्रवर्तीतर्गतचक्रव
र्त्तिविशेषः इतिहेमचंद्रः ।
मचवान् पुं इंद्रः इत्यमरटीकायां
रमानायः व्याकरणांच ।
मचा स्त्री औषधविशेषः इतिश
णाः अस्थियादिसप्तविंशतिनक्षत्रा
तर्गत दशम नक्षत्रं तत्तलंगला
कृति पंचतारात्मकं शुद्धाकृति
इतिकेचित् अस्यापिहातदेवता
पितृगणाः यथा लौंगलाकृतिनि
पंचतारके चारुकेशि पितृभे ।
शिरोगते नीलनीरज विनिर्दि
लोचने वृश्चिकादिगलितं कला
शते । १४- इतिकालिदास ।
कृतगविलग्रनिर्गुणं नञ्ज्ञान
फलं कटोरवित्तः पितृमातृ भ
क्तलीव्रसभाव स्तनवयविद्यः
वे जन्मभे यस्यमचानचः स्यात् ।
तिः सदारानि विनाशदत्ता इतिको
लीपरीयः मचाशब्दो बहु वचना

नोऽपिदृश्यते यथा कलपते
त्रयोदशी मचा सिद्धः करारविः
यदा तरागनज्ज्ञायायाहेपुण्ये
वाप्यते अपिच नवोदकेनवात्रेच
ग्रहप्रच्छादने तथा पितरः स्मर
यंतत्र मष्टकासमचासच इति
तिष्णादितत्र एकवचनांत प्रयो
गोयथा मचायां पितृदानेनन्य
हपुत्रोविनश्यति इतिमलमा
सतत्रं ।
मचात्रयोदशी स्त्री मचानतत्र ।
पुक्त भाद्रकृत्तत्रयोदशी यथाप्ये
सुयष्टुं कृत्तत्रयोदश्यांमचाय
ज्ञायां अतिविद्ययत्किंविद्येयान्त्र
हमावणकं शांत्वादिविधिवारको
षु नक्षत्रे विशिष्टं अने तत्तत्र
केवल त्रयोदशी केवलमचाया
दार्धवादा अपि कृत्तविशिष्टवि
धिप्राप्त कर्मणो नित्यतबोधका
न तकेवल विधंतर कस्यकागो
रवात् तथा च शंखः प्रोष्टपया
मतीतायां मचापुक्तां त्रयोदशीं
प्राप्य आहं हि कर्तव्यं मधुना
पायसेन च मनुः यत्किंचिन्म ।
धुना मिथ्य प्रदद्यात् त्रयोदशीं न
दप्यस्तय मेवस्याहर्षासच मचास
व विरोधमौत्तरं प्रोष्टपया ॥

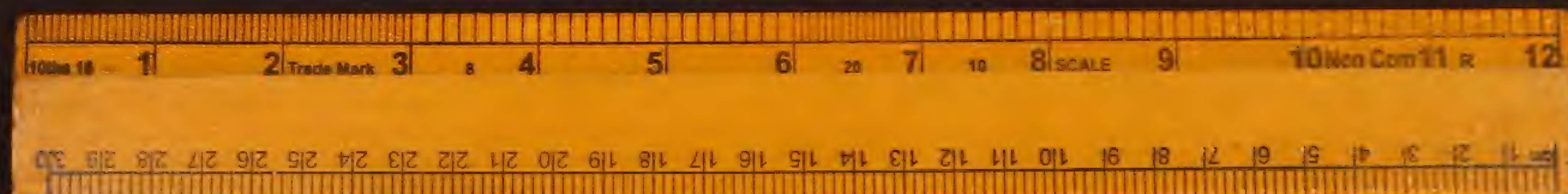

मतीतायां तथा कृत्वा त्रयोदशी
यतोस्तथाकालान् वै नियाना
द्वप्रापतिः शान्तानयः पित
रः स्मृत्पुत्रमष्टकासमवासर
तस्माद्द्यात् सद्योपुक्तोविद्वत्स
ह्येषु व अत्रात्रमात्र अन्तेः मनु
वचने यत्किंचित् अन्तेष्वंशोक्त
पायसः कलानिशयार्थः गणवि
शेषफलविशेषः स्यादितिन्यायान्
यत्किं विस्मयमौत्तरे मचापुक्ताव
तत्रापिशास्तारानं त्रयोदशी त
त्रातये भवेत् आहं मधुनापाय
सेनव तत्र अष्टपुत्र कृत्वापत्ते
अत्रयत् आहं तन्मधुयोगेन पाय
सयोगेन वा अत्रयं भवेत् अत
एवमनुवचने यत्किंचिमधुना मि
श्रमिन्नेनमधुमात्रपुक्तावमक्तं अ
तोः त्रसुतगंशूद्रस्याधिकारः ॥
अत्रगन्ध्याया योगफलतिशयः
तथाकृत्यवितामणौ स्मृतिः कृ
त्वापत्ते त्रयोदशीं मचासिंउत्तरे
रविः यदातदा गन्ध्यायाआहं
पुणेरवापत्ते करेहस्ता नत्तरे।
कन्यादशमंशोपरिमणाद् त्रयो
विंशंश इति यावत् अविम।
कृतानामप्यष्टयकृत्वाहमावस्था
कं यथा आहंवितामणौस्मृतिर्विम

क्तायविभक्तायऊर्ध्वः श्राद्धमदै
 विकं मचासव ततोऽस्यत्रनापि
 कारः सृष्टिग्विना ग्रदैविकं प्र
 त्याद्विकैकोद्विष्टं अन्यत्र हस
 पत्तदौ नापिकारः न नित्यादि।
 कारः सृष्टिं करणांतानि यानि
 श्राद्धनिघोउष पृथग् नैव सताः
 ऊर्ध्वः पृथग्द्वया अपि क्वचिदि
 त्वापिना समुचितस्यापृथग् इ
 यस्य पुंसः सृष्टिं करणांतानी
 ति विशेषणान्तउत्तर श्राद्धानां पृ
 थक्त्वमपि प्रतीयते मचा
 त्रयोदशी निमित्तक श्राद्धे पुत्र
 वतापिंडा न देयाः भोजंगी।
 तिथिमासाघयावच्छंकार्क संगमं
 तत्रापि महतीभूजा कर्तव्या पि
 तृदेवते ऋते पिंड प्रदानंत॥
 नृष्टपुत्री विवर्जयेदिति देवी
 पुराणात् भोजंगी पंचमी वं
 शार्कसंगमोः मावास्या पितृ
 देवते ऋते मचायां शतातन।
 यः पिंडनिर्वीयरहितं यत्तश्राद्धं
 विधीयते सध्यायवन सोपो।
 ३ विकिरस्तनलप्यते अक्षया।
 दक्षिणासक्तिः सौमनस्यं यथास्ति
 इति तिष्ठादितन्ते मचाभयः
 ३ सुकृग्रहः इति हेम।

वंदः मवानतवजाने वि ॥
 मवाभः ॐ शुक्राचार्यः इति वि
 कोटशेषः
 मवी स्त्री यात्यभेदः इति मेदिनी
 मवानी स्त्री इंडाणी इति मय्य
 बोधव्याकरणं
 मंकरः ॐ मुंजरः इत्यमरीका
 यांभरतः
 मंक्रा विस्त्राकर्ता इति मस्त्रपा
 तोः कर्त्रेति तृत्ययेन निष्पात्रं
 मंगः ॐ नौकाशिरः इति हेम
 चंद्रः
 मंगलं स्त्री अभिप्रेतार्थसिद्धिः
 इति तिप्पादिनत्वं तद्वृत्तिवि इत्य
 मरः तत्पर्यायः भावुकं २ भा
 वं ३ कस्याणं ४ भविकं ५ शुभं
 तेमं ६ प्रशस्तं ८ भद्रं ९ सौम्यं
 १० शिवं ११ श्रीरिष्टं १२ कृतशं १३
 रिष्टं १४ भद्रं १५ शस्तं १६ इति
 शहरत्वावली सवार्थरत्तां इति
 मेदिनी मंगललत्तां यथा
 प्रशस्ताचरणं नित्यं च प्रशस्तवि
 वर्जनेन एतद्विमंगलं योक्तुं कश्चि
 भिस्तच्छर्षिभिः इत्येकादशीत
 त्वं मंगलजनकद्रव्याणि यथा
 पूर्णाकुंभं दिनं वेश्यां शुक्रया
 त्वंदर्पणं दध्यान्मं मधु तानं च

पुष्पं हृद्यतं सिने वृष गजे
 इ ताराज्वलदग्निं सवर्णकं पूर्णं
 व पाण्डुकां फलानि विविधानि व
 पतिपुत्रवतीं नारी प्रदीपं मणि
 मुन्नमं मुक्तां प्रसूनमालां च स
 योमं संव चंदनं ददर्शतां नि व
 स्तुनिमंगलानि पुरो मुने शुभा
 लं नकुलं वासे शवं वासे शुभा
 वहं राजहंसं मयूरं च खनजनं च
 शुक्रं पिकं पाणवतं शालविच्छं
 चक्रवाकं च मंगलं कृत्तसारं च स
 रभी चमरी श्वेतचामरा येन वत्
 स प्रयुक्तो च पताका दक्षिणशु
 भां नानाप्रकारं वायं च सुश्रावमंग
 लधनिं हरिशदस्य संगीतं वंदा
 शालधनिंतया दृष्ट्वा फला स न
 गाम हर्षेण तात मंदिरं इति
 ब्रह्मवैवर्ते गणपतिखंडे कार्त्तिके
 कागमने नाम १६ अध्यायः शु
 षिच ददर्श वर्त्मन्येवं च मंगलाहं
 शुभप्रदं वाक्का फलप्रदं रम्यं
 पुरो मंगल सूचकं वामे शवं
 शिवां पूर्णकुंभं नकुलमेव च पति
 पुत्रवतीं साध्वीं दिव्याभरणभूषि
 तां शुक्ल पुष्पं च मान्यं च धान्यं च
 खंजनं शुभं दक्षिणे ज्वलदग्निं च
 विप्रं च हृद्यं गजे वत्सप्रयुक्तां ॥

येनैव सेनायं राजहंसकं वे
शेषं प्रथमांशं यत्कादधि
पायसं मणिं सवर्णं रजतं प्रका
माणिस्वामीभिनं सद्योमांसं च
दनं च माधीकं हृतं सुमं कृतं सा
रं फलं लाजान् विद्यान् रं रं रं रं
विविधितं विद्यान् रं रं रं रं रं
मांनया तान् ददर्श देवं ते यंच
वज्रं विलोचनं सुहृत्सु रिकुसंका
शं नागराजैर्विराजितं सुक्ता
यत् पद्मं पद्मं शोखविचंचकोरकं
माजीरं पर्वतं मेघं मयूरं सुकसा
रं रं शोखकोकिलवायानं पुनि
सुध्याव मंगलं विचित्रं कृतं संगी
तं हरिश्चंद्रं नयधनिं एवं भूतं
सुभेदं कृत्वा प्रहृष्टमानसः प्रवि
वेश हरिश्चंद्रा पुण्यं हंदावनं वनं
इति ब्रह्मवैवर्ते श्रीकलसज्जावं
डे ॥ अध्यायः अथ च लोके
स्मिन् मंगलाय श्री ब्राह्मणे गौर्दे
ताशनः हिरण्यं सर्पि रारित्य
आयो राजा तथाष्टमः पतानि
शतं पश्यन् मत्स्ये रं रं रं रं
प्रदक्षिणां कर्तुं तं तं तं तं तं
यने हवीं रं रं रं रं रं रं
येनैव सवर्णं रं रं रं रं रं
मयंसलिकमस्तनानि लाजमभुवा

ह्मणकन्याकाश्च सेनानिपुणा
णिनयाशमीचंद्रनाशनं चंदनमकं
विषं अस्मत्पुत्रं च समालभेत
ततश्च कुर्याद्विजयानि यमं इति
मत्स्यसूक्तमहाते ॥ ५३ ॥ पटलः
वर्णभेदे मंगलं पञ्चभेदो ॥
यथा ब्राह्मणान् कुशलेष्टेत्
उवंधु मनामयं वैपण्यं स मा
गम्यन्महाराजमेव च इति
कौर्मोपरिभागे ॥ अध्यायः ॥
मंगलः ॐ गृहविशेषः तस्यार्ण
यः अंगारकः १ भौमः २ कुजः ३
वक्रः ४ महीसुतः ५ वर्षातिः ६
लोहितगः ७ ताम्रः ८ रक्तः
नकः ९ इति शहरावली आः
॥ कुरहृक् ॥ आवनेयः ॥ इति
ज्योतिषतंत्रं स च रक्तगौर
मिश्रित वर्णः दक्षिणादिका
पुरुष तत्रियजाति सामवेद त
मोगुण तिक्तारसमेवराशि प्रवा
लावंतिदेशानामथियतिः मेघ
वाहनः चतुरंगलप्रमाणः आ
क्रमास्वसनः भरद्वाजमणि सं
तानः वतर्भुजः शक्तिवरा भय
गदाधारी सूर्योभिमुखः अस्या
पिदेवताकार्तिकेयः प्रतापिदेव
ताष्टिरी सत पित्र प्रकृतिः

पुत्रा कुरः वनवाभी मध्याह्ना
काले प्रवतः गेरिकाटिपातसामी
वतस्यदाना प्रभुः वतकोणक
तिः सवर्णकारादीनां सामीन
लित भूमिचारी किंतिदेहीनः
कुरसपियः नाश्वर्णरक्तद्वयसा
मीव इति ग्रहयागतसं लक्षणात्
कादयः अस्मत्पतिर्यथा उपेद्र
वीजात् प्रप्यान्मंगलः समजाय
तवसंधारायो वलवान् न मेयासा
तमहंसि सौतिहवाव उपेद्र ३
प मालोका कामीनीव वसंधरा
विधायसंदरी वेशमदनापोटयो
वना सस्मिता तस्यतलेव सह
सासमुपस्थिता सार्यामालती
मालादौ तस्मै वरानना उपेद्र
नूनमनोलावा कामीममथ पी
डितः नानाप्रकारं गृहं चकार चत
सह तदंगसंगमासक्तासुखोपा
यसनीनरा मृतेव निद्रिता वा
वासोदीर्घाधाने हरिकृते विहाय
तत्र रहसि जागामपुरुषोत्तमः
उर्वशी यथिगच्छतीति बोधयामास
तांमुने सावपप्रच्छदत्तां कथया
मास भूषतां वीर्यं संवरणं क
र्तुं सा वाशक्ताचर्चिता प्रवत
साकरवत्ता वीर्ययासं वकारसा

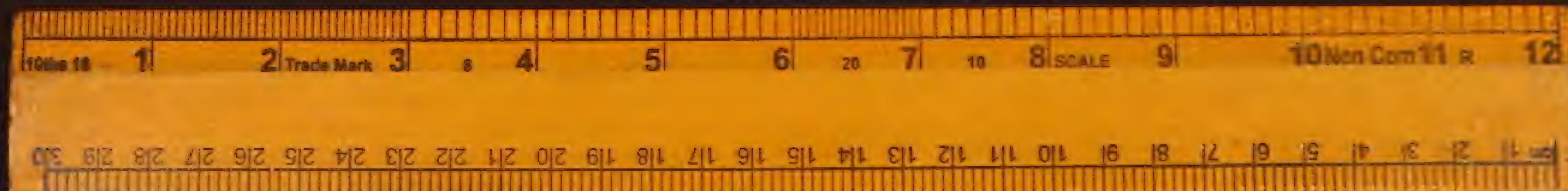
तेन प्रवालवर्णोऽस्य कुमारः समजा
यत तेन सा सूर्यसदृशो नारायण
सुतोमहान् इति ब्रह्मवैवर्ते पुरा ॥
तां अपि च ततोऽङ्गारकोकोदि
वसत्यत्र महीसुतः उत्पत्तिवासा
वत्यामि यथायं भूस्तोऽभवत्
पुराहि भ्रमनो विलोः ॥
स्वदविडः यथातह महो सुतः कु
मारोऽसौ लोहितगो महीतलात्
जातः स्नेहेन मेदिन्यावहितः ॥
पृथिवीपते तयसाराध्यवत्प्राणं
ग्रहन् मुपसदिवान् इति पात्रो
सर्गाखंडे ॥ अध्यायः अथो
वा पुत्रा दक्षविनाशापकृतिर्य
विश्वस्मिन् अयतदीमवक्रस्य से
दविडलेलाटनः भित्ता समस्त पा
तालानदहनं सम सागरान् यने
कवक्रनयनो ज्वलज्वलनभीषणः
वीरभद्र इति ख्यातः कुरपादायुते
युतः कृत्वा सयज्ञ मथने पुनश्चैत
तसंभवः विजगविदेहेभ्यः शि
वेन विनिवारितः कृतं तया वीर
भद्र इत्ययं विनाशनं इदानी
मूल मेतेन लोक दोहेन कर्मणा
शान्तिं प्रदानात् सर्वेषां ग्रहाणां प्र
थमाभव प्रेतिष्यंति नूनः पूजा
कुरिष्यंति मते मम अंगारक ॥

इतिव्याति गमिष्यति थरात्मन
देवलोके द्वितीयं च तव रूपं भ
विष्यति ये व लो पूजयन्ति च
तर्था तद्दिनेनराः ३५ मारो
ग्यमेष्टयं तेष्टनेनं भविष्यति
यवसुक्तस्तदा शान्तिमगमत्का
मरुपष्टक संज्ञानस्तत्तनाज्ञान
ग्रहत्वमगमत पुनः इतिमस्य पु
राणशृंगारकवर्तनाम ६८ श्रद्धा
यः कस्यभेदे यथकासर वथ
काले तस्यात्यन्तिर्यया यो भू
स्यात्यन्तद्विष्वेदविदः शिवा
ननात् तस्मादंगार पुंजाभो बाल
कः सम जायत स बालस्तुवि
तोःत्यर्थं यथो रुधिर मांथकं क
याचोतस्वेदसंज्ञातामास्तुविति
लिहः दुता तनस्तामाह बालार्क
प्रभाभैरवमूर्तिमान् शंकरो व
रदो लोकश्रेयाधीयवचोयहत्
तां पूजयिष्यतिसराश्रयः पित
रस्तथा यत्तविद्याधरश्चैवमानवा
श्च शुभं करि तां स्तोयन्ति सदा
देवि वलि पुष्पोक्तैः करैः
चर्विकेतिशुभं नाम यस्मादुपिश्च
र्विता इत्येवमुक्तावरदेन चर्विका
भूतानुयाताहरिवर्मवासिनीमहो
समंताद्विचवार सुंदरीस्थले गता

हैगुलमाद्युन्नमं तस्यां गता
यो वरदः कुजस्यपादादं सर्वव
रोन्नमं यतः ग्रहाधिपतं नगतः
शुभाशुभं भविष्यति त्वदशमं भद्र
त्मन इतिवामनपुराणे ६९ श्रद्धा
यः अस्मत्स्रोत्रे यथा थरणी।
गर्मसंभूते विद्युत् पुंज समप्रभं
कुमारं शक्तिं हस्तं च लोहितानं
नमाम्यह इतिव्यासोक्तं नवग्रह
स्तोत्रांतर्गतं अणपरिशोधना
र्थस्तोत्रे यथा मंगलो भूमि पु
त्रश्च अणहंता यन्प्रथः स्थिर
सतो महाकायः सर्वकर्माविरोध
कः रोहितो लोहितोत्तम सामगा
नो कृपाकरः थरात्मनः कुजोभो।
मोभूमिनो भूमिर्नदनः शृंगाको
यमश्चैवसर्वरोगापहारकः वृष्टि
कर्तावहर्ताच सर्वकामफलप्रदः
एतानि कुजनामानि शान्तस्मय
यः यदेत अणं न जायतेतस्य
यनमाप्नोति पुष्कलं रक्त पुष्पैश्च
गंधैश्च धूप दीपादिभिस्तथा मे
गलं पूजयेद्भक्त्या मंगलेऽर्चिता
सर्वथा अणारत्नाः प्रकर्तव्याश्च
गारेणसदा बुधैः प्रोक्षयेद्दामपारे
न अणं तस्यविनश्यति मंगला
यनमस्तुभं नमस्तुअणहारीणे ७३

पौत्रप्रदात्रे च मंगलायनमो न
मः अणार्थे त्वत् प्रपन्नोह मऊ
णं कुरुमे विभो यतत कृता न
संदेहो अणं हत्वा धनीभवेत्।
इतिस्कंदपुराणे मंगलवारे।
ज्ञानसफलं यथा उग्रः प्रतापी
तितिपालमंडी रणप्रियोवक्र
वचाः सरोषः सत्त्वान्वितः पृ
रगणाप्रणेता कुजस्यवो प्रभवा
मनुष्यः इतिकोटीप्रदीपः ।
मंगलचंद्रिका स्त्रीमंगलचंडी य
थाकालिकाप्रणो यैसा ललित
कांताख्या देवी मंगलचंद्रिका।
वरदाभयहस्ता व ह्युजागौर दे
हिका रक्तपद्मासनस्थावरत्न ऊ
दलमंडिता रक्तकोषेय वस्त्रा व
स्मितवक्त्राश्रुभातना नवयोवन
संपन्न चावर्गी ललितप्रभा उ
मया भासितं मंत्रं यत्पूर्वत्वेकं
महर्षे मेवमस्यास्त तद्देयं ते
नदेवीप्रपूजयेत् एकमहर्षे।
शक्तिवीजशृंगं शृष्ट्यां च नव
म्याच पूजा कार्या विहृदये प
रेष प्रतिमायां वा चटे मंगलचं
द्रिका यः पूजयेद्भूमिदिने च
भैरवीतनेः शुभां सतत सा
यकः सोपि काममिष्टमवाप्नुयात्

मंगलवारे कृष्णार्धमे चतः।
दंष्ट्रावेत पुण्यतगभवति यथा
शानेस्मरस्यवारेण वारेणो गार ।
कस्यच कृष्णार्धमी चतर्दंष्ट्रा ७
एणात् पुण्यतेरस्मते ॥ मंगल
वारेष्वाचतर्था वेदतयाभवति
यथा सोमवारेण्यमावास्या या
दित्याहे व सप्तमी चतुर्थ्यागारे
वो लक्ष्मी व हृदस्यतो श्रवण
क्रियते पापमृगवा यम संवयः
वृष्टिर्वर्ष सत्वाणि प्रतिजन्मतस्त
ये इतिविष्णुनित्तं ॥
मंगलचंडी स्त्री उगी यथा नरा
यणउवाच कथिते वृष्ट्याख्यातं।
वृक्षपत्र यथागमं देवी मंगलचं
डी यातदाख्यातं निशामय न
स्याः पूजादिकं सर्वं धर्म वक्त्रेण
यत् कृतं कृति सम्मत मेवेष्टं।
सर्वेषां विडुषामपि दत्ताया ।
वर्तते चंडी कस्यानेष च मंगले।
मंगलपुत्र पादस्ता सावमंगलचं
द्रिका पूज्यायां वर्तते चंडी मे
गलेऽपिमहीसतः मंगलाभीष्टा
देवीया सावा मंगलचंद्रिका मे
गलमधुराश्रम समदीप धुग पा
तिः तस्यपूजाभीष्टदेवी तेनमंग
लचंद्रिका मूर्तिभेदेन सा ।

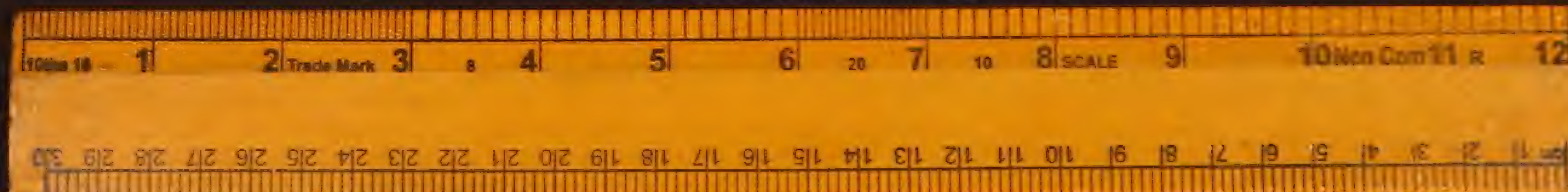

इर्गा मूलप्रकृति रीचरीरुपा
रूपातिप्रत्यक्षा योषिता मिष्टदे
वता प्रथमे पूजिता सा च शं
करा पुनः पुनः विपुला वये
चोरे विलना प्रेरितेन व वलन
ब्रह्मोपदेशेन इर्गप्रत्येन संकटे
आकाशात् पतितेयाने दैत्येन।
पातिते रुषा ब्रह्मविलपरिष्ट
इर्गा तदाव शंकरः सा च मंगल
चंडी व वभूव इपभेदतः उवाच
पुनः शंभो भयं नास्तीति तेवि
भो भगवान् दृष्टपश्य सर्वश
स्वभूवह पृष्टशक्तिस्वरूपहं भ
विष्णुमि तदातया मया भुनाच
हरिणा सहायेन दृष्टभुज नहिदे
तेव शत्रुं च स्वगणां पट्टघातकं
इत्युक्तांतर्हिता देवी शंभोः शक्तिः
वभूवसा विलुदनेन शस्त्रेण न
वान् तद्यमापतिः मुनींद्रपतिने
येने सर्वदेवा महर्षयः तद्वः
शंकरं देवं भक्ति नमामकंथराः
सयः शिरसि शंभोस्त्र पुण्ड्रिहं
भूवच ब्रह्मविलस्त्र संतुष्टोदो
तस्मै शुभाशिवं ब्रह्मविलपरिष्ट
सत्त्वानः शंकरः सुविः पूजयामा
सतांशक्तिदेवी मंगलचंद्रिका।
पाषाणीचमनीयैश्च वनिमि विवि

यै रपि पुष्पां चंदन नैवेद्यैः।
भक्त्यानां विधे मुने व्यागै मे
धैश्च महिषे गंडै मायातिभिलषा
वत्तलंकार माल्यैश्च पायसैः
पिष्टकै रपि मधुभिश्च सधाभि
स्त्रपकैर्नानाविधैः फलैः संगीतै
मंत्रैर्नै वीधै रुक्मैः कल कौतै
नैः ध्यात्वामुष्पेदिनाक्तेन ध्याने
न भक्ति पूर्वकं ददौ इत्यादिमू
लेन मंत्रेणैव च नारद गंडोष्पी
क्री सर्वपूज्य देवि मंगलचंद्रिके
हं इं फट् स्वाहेमेवेचाप्येकवि
शात्तम मनुः पूज्यः कस्तनरुक्मैव
भक्तानां सर्वकागदः दशालत्ता
जपेनैव मंत्रसिद्धि भवेत्तुणां मंत्र
सिद्धिर्भवेद्यस्य स विलुः सर्वकाम
रः ध्याने च शुभानां वलन वेदोक्तं
सर्वसम्पत्ते देवी षोडश वर्षीयां
शस्त्रं स्वस्थिर यौवनां सर्वरूप
गुणाख्यां कामलांगी मनोहरां
शेतेतवंपकवणां भो चंद्रकोटिस
मप्रभां वक्रि शुभं शुकाधानां त
भूषण भूषितां विभ्रतीं कवरी भा
रं मन्त्रिकामास्य भूषितं विमो।
ह्रीं सुदतीं शुभं शश्वत पमनि।
भाननां ईषहास्य प्रसन्नायां सनी
लोमलत्ताचना गजहाजी च ॥

दाजीव सर्वेभ्यः सर्व संपदां
संसार सागरे चोरे योतर्षी।
वर्ग भजे देव्याश्च ध्यान मित्ये
वं स्तवनं श्रयतां मुने प्रयातां
संकटप्रस्य येन तदाव संकरः
श्रीशंकर उवाच रत्तरत्तागजमा
तर्देवि मंगलचंद्रिके हारिक।
विपदां राशिं हर्ष मंगलदायिके
हर्ष मंगल दत्ते च हर्ष मंगलव
द्रिके शुभे मंगल दत्ते च शुभा
मंगलचंद्रिके मंगल मंगला च
सर्वमंगल मंगले सतां मंग
लदे देवि सर्वेषां मंगलालये।
पूज्य मंगलवारे च मंगलाभीष्ट
देवने पूज्ये मंगलभूषस्य मनु
वंशस्य संततं मंगलापिष्टात् दे
वि मंगलानां च मंगले सेसम
गलाधारे मोक्ष मंगलदायिनि।
सो च मंगलाधारे पारच सर्व
कर्मणां प्रतिमंगलवारे च पूज्य
व मंगलपदे स्तोत्रनानेन शं
भुश्च स्वत्ता मंगलचंद्रिकां प्रति
मंगलवारे च पुनां कृतागतः शिवः
देव्याश्च मंगल स्तोत्रं यः शृणो
ति समाहितः नमंगलं भवेत्
शश्वत् भवेत्तदमंगलं प्रथमे पू
जिता देवी शिवेन सर्वमंगला हि

तीये पूजिता देवी मंगलेन गृहे
णव तृतीये पूजिता भद्रमंगलेन
नृपेण च चतुर्थे मंगले वारे संत
रीभिश्च पूजिता मंगले मंगला
कांते नैरे मंगलचंद्रिका पूजि
ता प्रतिविष्टेय विष्टेश पूजिता
सदा ततः सर्वत्र संप्रसा सा व
भूव सरेश्वरी देवादिभिश्च मुनि
भि मनुमि मानवै मुने बर्हते।
तत् पुत्रपौत्रो मंगलं च दिने
दिने इति वस्तुवेवर्ते महा पुन
ण पृष्टान्तिखंडे नारायण नार
दीये मंगलचंद्रिकोपाख्याने तत्
स्तोत्रकथने नाम ४। अध्यायः ॥
मंगलव्यायः पुं सतद्वतः इति
गजनिचंद्रः ॥
मंगलपाठकः पुं वंदी इति हेम
चंद्रः ॥
मंगलपरा स्त्री हरिदा इतिके
चित् मंगलदातरि वि ॥
मंगला स्त्री पार्वती शुक्लहवी
पतिव्रता इति शहरत्तावली ॥
करंजभेदः इति शहरचंद्रिका ॥
दृष्टाहं मानविशेषः इति हेम
चंद्रः हरिदा नालहवी इति
गजनिचंद्रः ॥
मंगलाग क्री शरुवसहयंतगत

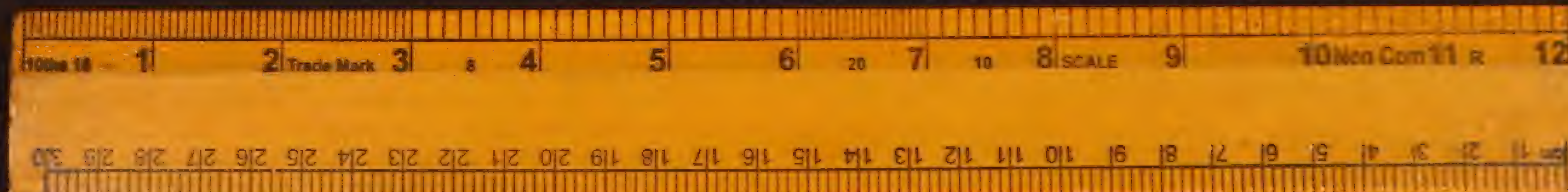

गुरुविशेषः यथा मंगला मलि
कागंधा मंगलागुरुवाचकाः मे
गलागुरुशिशिरा गंधाद्या यो
गवाहिका इतिराजनिर्घटः ।
मंगल्य क्रीदयि इति मेदिनी
वेदने मंगलागुरु स्वर्ण ॥
सिंहः इतिराजनिर्घटः ।
मंगल्य त्रि शिवकर इतिमेदिनी
रुविः इतिहेमचंद्रः साधः
इतिधारिणः ॥
मंगल्यः पुं शयमाता अक्षयः
वित्तः मसुरकः इतिमेदिनी।
जीवकः नागिकेलः कपित्थः
रीताकरंनः इतिराजनिर्घटः
मंगल्यकः पुं मसुरः इत्यमरः
मंगल्यकसमा स्त्री शोखपुष्पी ।
तिभावप्रकाशः ॥
मंगल्यनामधेया स्त्री जीवन्ती इति
जटाधरः ॥
मंगला स्त्री मलिकागंधयुक्ताग
रुइत्यमरः शनी अथः पुष्पी।
मिस्री अक्षवचा रोचना इति
मेदिनी प्रियंगुः शोखपुष्पी इति
हेमचंद्रः माषपर्णी जीवन्ती।
क्रुद्धिः वचा हरिद्रा बीजा इति
राजनिर्घटः हवी इतिराज
माला दुर्गायथा शोभना ।

निच अस्मानियादेवी दवनेहो
भक्ताना मार्तिहरणिमंगलातेन
सा स्पृता इतिदेवीपराणे वय
अध्यायः ॥
मंगिनी स्त्री नौका इतिहेमचं
द्रः मंस्तणं जचात्राणे इतिहा
गवली ॥
मंस्तु अ दुते इत्यमरः भृशाणं
इतिमेदिनी
मंस्तु लो क्री जचात्राणे इतिवि
कोटशेषः ॥
मव इ ड उच्चाय धृत्वाभाः स
इतिकविकल्पदुमः इ मंचाते ड मे
वने उच्चाय उचीभावः इति।
दुर्गादासः ॥
मव ड व कल्कने दंभे शास्त्रे।
इतिकविकल्पदुमः कल्कन मिति
कल्कं करोतीति नौ इयं चुर्णी
कराण मित्यर्थः ड मवने नेडने
शिला वकारान् मवि ड इति
दुर्गादासः ॥
मचर्विका स्त्री प्रशस्त इत्यमरः
मच्छः पुं मस्यः इतिशब्दरत्ना।
वली
मजकत क्री अस्थि इतिहेमचं
द्रः मजनं क्री स्त्रानं इतिनराय
रः मज्जा इतिशब्दवदिका ॥

मजससद्वं क्री अक्षं इतिहे
मचंद्रः ।
मजा पुं वृत्तादेकत्रमस्थिरभागः
सा इति व्यातः इत्यमर भर
नौ फलमज गुणो यथा यस्य
यस्यफलस्यह वीर्यं भवति या
दृशं तस्यतस्येववीर्येण मज्जान
मभिनिदिशेत् इतिराजवज्रभः
अस्थिमध्यस्थस्त्रेहविशेषः ।
तत्पर्यायः कौशिकः २ अक्ष
काः ३ अस्थिस्त्रेहः ४ अस्थिसे
भवः ५ इतिहेमचंद्रः अस्थिसारः
तेजः २ वीजं ८ अस्थिजं ९ नौव
नं १० देहसारः ॥ इति राज
निर्घटः अथ मज स्वल्पमाह
अस्थियत् स्थापिनायकं तस्यसा
रोद्रवो जनः यः स्वेदवत्तद्वत्प्रभू
तः स मजेत्यभिधीयते अथमज
स्थान माह स्पृतास्थिषु विशेषे।
णामज्जात्वं भेतर स्थितः इतिभा
वप्रकाशः अस्पृश्याः वनशुक्र
रस स्रष्टु मेतो मज्जा विवर्द्धनः
मज्जा विशेषतोः स्मृत्वावलकृत
स्त्रेहेनहितः इतिवरकः मजा
शब्द आवेतोपि यथा शाणातली
सुलक शिपु सिंहः पियाल मजा
सहितै स्तिनि सप्रकृतः दयमवाह

विकांडभागुरिः लजावज्ञान।
वमज्जा मांससायस्थिसारयोरी।
ति इत्यमर टीकायो भरतः ॥
मजा स्त्री अस्थिसारः इत्यमरी
कायोभरतः अस्यागुणाः वात
नाशित्वं वलपित्तकफ पृदत्वं
मांस तस्यगंधश्चैव कुम्भी
रमदिष मजा गुणाः मधुरत्वं ।
वेहणत्वं वृत्त्यत्वं च मजसत्त्वं
गुणो यथा शोथ उल्लवच ।
इतिराजवज्रभः ॥
मज्जाजः पुं भूमिगुग्गुलः ३
ति राजनिर्घटः ॥
मज्जारसः पुं अक्षं इतिराज
निर्घटः ॥
मजासारं क्री जातीफलं इति
राजनिर्घटः ॥
मज्जसा स्त्री मंजसा इत्यमरटी
कायो गयचक्रटः ॥
मंचः पुं खट्वा इत्यमरः कर्णवेशः
मचा इति भाषा इतिहारा ॥
वली उच्चमंरपविशेषः यथा
होलायमाने गोविदे मंचस्य।
मधुसूदने रथसंवा मने दृष्टापन
जन्मन विद्यते इतिपराणे मे
वकः पुं खट्वा इति हेमचंद्रः ॥
इदंकायः उच्चमंरपः इति।

मंजरी

3108

मंजिष्ट

त्रिकोणशेषः ॥
 मंचकाश्रयः पुं मङ्कलः इति
 राजनिर्घटः ।
 मंचमंडपः पुं शस्यार्ताथर्कजि
 रं टं इतिभाषा नन्यर्थायः ऊ
 र्गः २ इतिहारावली ॥
 मंजरी स्त्री मुक्ता निरुक्तवतः
 वल्ली इतिशब्दात्नावली ॥
 मंजरीः स्त्री वल्ली इत्यमरः
 वल्लेनहणोति तरुवल्लीः वल
 मिवल्ली ३ स्त्रौ नाम्नीतिश्रिः मे
 नुमनोत्तनां गतीतिमंजरीः पू
 र्वेणादिः मनीषादिवाङ्कारस्य अ
 कारः पाञ्चानादीति ईपिमंजरी
 वल्लीव वल्ली मंजरी द्विधा रि
 तिशाद्विकः वल्लिमुनि आत्र
 मंजरी मंजरी मंजि मंजर त्रिषु
 वल्ली वल्ली त्रिषु वल्लिष्वल्ल
 रिः पुत्रनालिकेतिहङ्गवेदः ल
 तामात्रः पि वल्लीः अतोवाङ्
 वल्लीतिप्रयोगइतिमुक्तादयः
 वल्ली मंजरी भेदमप्याङ्गः य
 याश्रमिनव निर्गत्य आयता सः
 ऊरा सक्रममा अङ्गसमाव मंजरी
 यथा दूतमंजरीः कदलीमंजरीः
 वल्लीः पुन श्रिभृतापि यथा
 तानमंजरीः एवाकवल्लीरिति

हृयमेव नवे विरंनेःपीतिहृत्स
 सांजौ इतिभारतः ॥
 मंजरी स्त्री मुक्ता तिलतृप्तः
 लता इतिशह्यावली मंजरीः
 इत्यमरीकायेभारतः लता
 स्त्री इति राजनिर्घटः ॥
 मंजरीनमूः पुं वनसहस्रः इति
 राजनिर्घटः
 मंजा स्त्री ज्वागी इतित्रिकांशे
 षः मंजरी इति हेमचंद्रः ॥
 मंजिः पुं मंजरी इतित्रिकांशे
 शेषः
 मंजिका स्त्री वेषण इतिहाराव
 स्त्री मंजिफला स्त्री कदली इति
 त्रिकांशेषः ॥
 मंजिष्ठा स्त्री स्वनामख्यातारक्तव
 र्णलताविशेषः मज्जीह इतिहिंदी
 तत्पर्यायः विकसा २ जिगी ३
 समंगा ४ कालमेष्ठिका ५ मंजुक
 पर्णी ६ मंजरी ७ भेंडी ८ योजन
 वल्ली ९ इत्यमरः कालमेष्ठी १०
 काला ११ जिंभिः १२ भेंडिरी १३
 भेंडिका १४ भेंडिः १५ इति शह
 रत्नावली हरिणी १६ रक्ता १७
 गौरी १८ योजनवल्ली १९ वषा
 २० रोहिणी २१ चित्रलता २२ चित्र
 २३ चित्रांगी २४ जननी २५ विजया

मंजुके

३१-२

मंजुषा

२१ मंजूषा २१ रक्तयष्टिका २१
तत्रिणी २१ रागाद्या २१ काल
भंडिका २१ अरुणा २१ ज्वरंजी २१
वज्रा २१ नागकुमारिका २१ भरी
रत्निका २१ रागांगी २१ वसुभूष
णा २१ प्रस्थाणनाः मधुरतेकषा
यत्वंडलत्वं गुरुत्वं व्रणमेहनस्य
क्षविष नेत्रमय नाशित्वं वसावत
विधा चोतः १ योजनी १ कौतरी
सिंहली च ५ इति राजनिर्घटः
कुष्ठस्त्रभंग शोथनाशित्वं व
र्णाधिकारित्वं च इति राजवल्ल
भः अपि च मंजूषा मधुगान्धिका
कषाया स्वर्णं वर्णोक्तगुणवि
शेषवती शोथ योन्यतिकर्णात्
करक्तातीसार कुष्ठस्या विसर्पव
त्तामेहवृत्त इति भावप्रकाशः ।
मंजी स्त्री मंजरी इति हेमचंद्रः
त्रिकांशेषश्च ।
मंजीरः पुं स्त्री वृषः इत्यमरः
मंजीरोः स्त्री स वृषः इति
रभसः ।
मंजीरः पुं मंस्यानदेऽश्नवेयं
नार्थस्तेभः तत्पर्यायः विष्कंभः
१ कुटीरः १ इति हेमचंद्रः ।
मंजु वि मनोज्ञं इत्यमरः ।
मंजुकेशी पुं श्रीकृष्णः इति हला

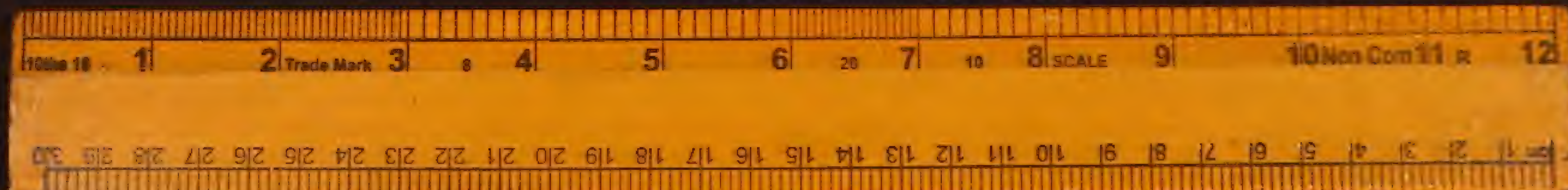
पुनः संसारेण विविधे वि ।
 मन्त्र गमना स्त्री हंसी इति गान
 निवेदः संसारागमिनि वि ॥
 मन्त्रचोषः पुं पूर्वजिनभेदः इति
 त्रिकोडशेषः उपास्यदेवता वि
 शेषः अस्ममंजारी यथा ।
 नागौ च निमिरधंसी संसाराणां
 वनाारकः श्रीमन्चोषो नयतां ।
 साधकानां सखावदः तत्रागमो
 ज्ञे मातृकादि समुद्भूत वक्ति
 वीजं समुद्भूत वागं सं कूर्मः
 संतं च नतो मधेषा मुद्भूत ॥
 मीनेशं चतः कुर्यात् वामनेत्रं ।
 उमयुतं षडक्षगमनः प्रोक्ता
 मन्त्रचोषस्य शोभना इयंतलीय
 नौ प्रोक्ता मूलमंत्रस्त कथ्यते ।
 अंकुशं शक्तिवीजं चरमावीजेन
 नः प्रिये वीजत्रयामको मंत्रो
 नागौ च धांतनाशनः शक्तिवीजं
 रमावीजं कामबीजं तथा प्रिये
 विद्याकृतिथरी प्रोक्ता एषा वीज
 त्रयामिका हकारो वक्ति सात्त्विका
 वामनेत्रं भूषितः प्रोक्ता सा
 र्वतविधेयं एकवर्णामिका प्रिये
 सिद्धः साध्यः ससिद्धो वा साधक
 स्य प्रपश्यता तदा मंत्रो भवेद्
 त्रया अभूतो बुद्धिरो भवेत्

मध्याह्ने सलिले वैवभोजने
भाजने तथा गोमये त्वद्विदे
शे मेघुने रमणी कुचे गोहवनि
शिगोसुदे यंत्रे उमरुसत्रिभां
विलिख्य मंत्रवर्णांश्च विशुद्धं
अथस्तथा लिखेच्चंदन लेख्य
प्रयत्नात् सायकोत्तमः उवाचने
लिखेच्चंदन गोवर्मेणि विशुद्धः
सलिले विजयी नित्यं भाजनेच
महेश्वरः गोमये वावहकः स्या
होष्टसर्वतया वनेन कुचेष्टति
धरो नित्यं गोसुदेचमहकविः
गोमूत्रं वदरो मूलचंदनेपोष्ण
मेव च एकीकृत्याष्टधाजसाति
लकं धारयेत्सदा नमस्कृत्य वरेषु
हृषार्थयेद्भक्तिं ततः वरं प्राप्य
व तस्मादे विद्वरेत् यथासत्त्वं
नायदेवाचने स्नानं प्रणवाचारं
नत्त वस्त्राचमेलेन दंतानां शो
धनेन वरणेन वा रात्रिवासो नमुने
तन शुचिस्थावकदाचन एवंकः
वाप्रयत्नेन ज्ञाताशुभमुखाव स
धीः मासैकेन कवीदः स्यादहिमा
स्यैनेवैश्वर्यः विभिर्मामे भवेत्सूर्यः
सर्वशास्त्रविशारदः पुत्रापीलभ
ते पुत्रं धानापी विपुलं धनं आ
पुरोराण कामस्तुसर्वाकामान

वाभ्यात् ततः करोगत्यासौ ॥
त्तोशां चंगुष्टाभ्यां नमः इत्यादि
एवं हृदयादिषु तथाच तंत्रे सं
वर्तको वकेशश्च दौवर्णिकवि
नोपिये वददी च भाग्या मेना
भ्याषडंगानि समाचरेत् संवत्तः
तकारः वशकः शकारः ध्याने
शशपा मिश्रं च लक्ष्मपुस्तंगण
णिं स्रुविर मतिशाने पंचवृत्तं
कुमारं वरसुखं पद्मपत्रायता ॥
तं कुमतिदहनदत्ते मंजुषावेन
मामि पीठपूजां ततः कुर्यादाथा
राद्यादि शक्तिः मृतप्रेतादि
भिः कुर्यात् पीठासनमनेन तत्ता
नदात्रे नमः पाद्यं बुद्धिकर्तृणा
चमं जाग्रनाशयगेयः स्यादर्थं
स्याद्यत्तयायै सर्वसिद्धिप्रदाये
ति पुष्पं दद्याद्विचक्षणः कुंदः
पुष्पं समादाय भैरवान् पूजयेत्ततः
असिनांगो हरुश्चंद्रः काय उ
न्मत्त संतकः कपाली भीषणश्चै
व सेहाराष्ट्रमः स्मृतः ततोभूया
दिकं दत्ता प्रस्तानि विसर्जयेत्
तैः पुष्पैः पूजयेदष्टौ यत्तिणी
श्च विप्रवतः स्वरारिसंदरीचैश्च
नोहारिण्यनेनरं कनकावती त
थाकामेश्वरी च रतिकर्षय पत्तिनी

व नदी वैव अनुगणिष्यनेनं
पूजा पतास्त योगिनो हृत्तेला
वीज पूर्विका एवं संपूज्य देवे
शतत घटकं जपेन्मव वृत्ताक्त
कुंदपुष्पैश्च एकादश शतानि
जुहुयादेयिते वक्रो कोतो पि
तुवेचमनि एवं सिद्धमनुमंसी म
हायोगीश्वरो भवेत् इति ते
उवाचः प्रकारान्तरं कुकुत्तदि
तंत्रे इष्टम् ॥
मंजुपादकः १ शुकपत्नी इति
राजनिर्घटः संदरापादकत्रैरिति
मंजुपाणः १ ब्रह्मा इति जहायः
मंजुभद्रः १ जिनविशेषः तत
पुष्पायः मंजुषीः २ तानदेया
णः ३ मंजुषा ४ कुमारः ५ अष्ट
रचक्रवान् ६ स्थिरचक्रः ७ वज्रपा
८ प्रज्ञाकायः ९ वादिराट् १० नीलो
तल्ली ११ महाराजः १२ नीलः १३
शाहंतवाहनः १४ पियाम्पतिः १५
पूर्वजिनः १६ लक्ष्मी १७ दंडी १८ ति
भूषणः १९ बालव्रतः २० पंचवीरः
२१ सिंहकेलिः २२ शिलाधरः २३
वागीश्वरः २४ इति विंशतिशेषः
मंजुलं क्ली जलांचलं निजं
इति मेदिनी शवलः इति विश्वः
मंजुलः १ जलांचलं इति

मेदिनी संदरे वि इत्यमरः
मंजु श्रीः १ मंजुषा २ इति वि
कांदशेषः
मंजुषा स्त्री मंजुषा पेट्या इति
भाषा यथा मंजु पापिच मंजुषा
पेटा च पेटिकेत्यपि इति श
द्वान्भावती ॥
मंजुषा स्त्री पिटकः इत्यमरः ॥
पाषाणः इत्युणादिकोषः मं
जिह्वा इति राज निर्घटः ॥
मद सोदे इति कविकल्पद्रुमः ॥
सोवधातरयं अयं प्रयोगः ॥
मदहः इति उगोदासः ॥
मदची स्त्री पाषाणहृष्टयः रक्त
पीतद्रुपत्तीविशेषः इति गोविंद
भाषास्तु ह्योदासः ॥
मदस्फुरिः १ दर्पीरंभः इति
जटाधरः ॥
मदकं क्ली गृहस्थशिरोभाषः म
का इति भाषा इति केचित् ॥
मद वासमईयोः इति कविकल्प
द्रुमः मदति वासो विनासः ॥
मदः कैश्चिन्नम्यते इति उगो
दासः ॥
मद इ ३ आध्याने इति कविक
ल्पद्रुमः ३ मंजुने आध्याने स्मृम
जैतेके इत्यव्याख्यानं इति ॥

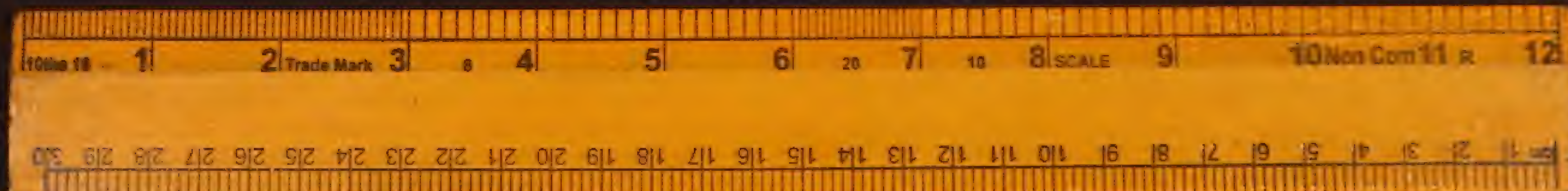

शुगीदासः ।
मठः पुं जात्रादिनिलयः इत्यमरः
मठंति वसंति जात्रादयोऽत्र मठः
मठवास मठयोः अत्र जात्रादीनां
विद्यार्थिन छात्राः क्षेत्राण्यस्तमेवा
लसते गुरुशिक्षादनात् जात्रे
तच्छीतत्वात् जात्राः विकारसंवेति
सः आदिना परिशुद्धकृत्यणका
दीनां ग्रहः जात्रादीनां निलयो
गृहं जात्रादिनिलयः अर्थकथन
मेतत् नामाण्यतदिति केचित्
जात्राशान्ता प्रतिश्रयस्त्वैव इति
भारतः गंजीरः इतिहारावली
अथमठादिप्रतिष्ठा प्रयोगः ।
यदि तद्दिने प्रतिमादिप्रतिष्ठा ।
क्रियते तदा तंत्रेण बहिष्प्राहा
दिकं विद्याय देवप्रतिष्ठातत्रोक्त
विधिना देवप्रतिष्ठाविद्यायगृहप्रति
ष्ठाकर्तव्या यदिगृह प्रतिष्ठाभावे
तदा शान्तः कृतनित्यक्रियः प्रस्तालि
तयाणिपाद आवांतः आसुतो ।
वाज्रशयक्रासने उपविश्यब्राह्मा
णत्रयं गंधादिना परितोष्य अस्मि
न् विस्रोवेश्मप्रतिष्ठा कर्मणि ओं
पुण्याहं भवंतोऽपिबुवंत इतिविः ।
आवयेत् ओं पुण्याहमिति विस्रुक्ते
अस्मिन् विस्रुवेश्मप्रतिष्ठाकर्मणि ओं

स्वस्ति भवंतोऽपिबुवंत इतिविः
आवयेत् ओं स्वस्तीति विस्रुक्ते
अस्मिन् विस्रुवेश्मप्रतिष्ठाकर्मणि
ओं ऊर्द्धिं भवंतोऽपिबुवंत इतिविः
आवयेत् ओं ऊर्द्धातामिति वि वे
देयुः यजुर्वेदिनां ओं स्वस्ति न इंदो
हृदप्रवाः स्वस्तिनः पूषा विश्वे देवा
स्वस्तिनः स्वादीति अस्मिन् विस्रुक्ते
नोहृदस्पतिर्दयात् इत्यनेनात्ता
न्तिपेत् सामगानोत् ओं अस्ति
सोमोऽयं सतः पिवंतस्मरुतः
उत्सराजो अस्मिन् अस्ति सोमो
अयं सतः पिवंतस्मरुतः हा
इ उत्सराजो वा हा इ नो हा इ
इति गीयमानेनात्तात् त्रिपेत्
गानाशक्तौ त्रिधा ऊवं वाचयेत्
ततः सूर्यः सोमोयमः कालभंयो
भुनायहः क्षणपवनोदिक पति
भूमि राकाशं खवामराः ब्राह्म
शासनमास्याय कस्यधमिहसविधि
इति पठित्वा तत ओं तद्विलोः प
रमे पदं सदा पश्यन्ति प्ररयः
दिवीव वत्सरा ततम् इति विस्रुं
स्त्वानारायणं नमस्कृत्य ओं त
त्सदित्युवाच्यं ऊशत्रयं जनफलप्र
दायाराय ओं अथामुके मास्यमुक
पदेऽमुक तिथौ अमुक गोत्रः

श्री अमुक देव शर्मा पतञ्जला
काष्ठादिमय वेस्म परमाण्वसमा
संख्या वर्ष सदस्वावच्छिन्न स्वर्गलो
क महितत्वकामः श्री विस्रुप्रोक्तिका
मो विस्रुलोकप्रामिका मो वा विस्रुवे
श्म प्रतिष्ठा मठं करिष्ये इति संकल्प
येत् इष्टकादिमये त पतद्विष्टकादिम
य वेष्म पर मात्र समसंख्यवर्षस
हस्र दशगुणा कालावच्छिन्न स्वर्ग
लोक महितत्वकाम इति विशिष्टः
णवाणा वेषमनित तद्वशगुणाका
लावच्छिन्न स्वर्गलोकेति विशेषः दे
वतोत्तर गृह प्रतिष्ठायात् तद्वहेम
प्रयोगः ततः संकल्पसूक्तं पठेत्
सामवेदाक्तं तद्यथा ओ देवो वा
इविणोदाः पूरणी विवह्नासि चं उ
हामि च धमयवा पूणाधमादिहो देव
ओहते यजुर्वेदोक्तं यथा ओ यज्ञा
ग्रतो हरमुदेत देवं तद्वसस्पत
थेवेति हरंगमं ज्योतिषां ज्यो
तिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्त
ततः सगणायिप गौर्यादिबौद्ध
शमात्तका पूजा वसोर्थाशेषात्
नायुष्ममेव जगत्पुद्गलिक आह्वानि
कर्त्तव्यानि आयुष्ममेव यथा ओ
आयुर्विष्णु हिंसे विष्णुमायुरसि
महिप्रजातस्यारापिनये त्वस्मरा

तं जीवेम शरीरो वयंते ओं आ
युषो मे पवस्व वर्षसो मे पवस्व
विदुः पृथिव्या दिवो जनि आश्रुतां
त्याणदः तारंती सोमोहाहाय ममा
युषे मम ब्रह्मवर्चसाय यजमानस्य ह्य
अमुकस्य गत्याय तत्र विस्रु वे
श्म प्रतिष्ठाभ्युदयाद्यर्थमिति वाक्ये
विशेषः एवमय वेष्मनि तत
उत्तराभिमुखं ब्राह्मणमुपवेश्य तत
समीपे आसन मानौय प्रासुलो
यजमानः प्रोत्तलि वदेत् ओं साधु
भवानां ओं साधुहमासे इति
प्रतिवचनं दत्वा तदासने उद्वस्य
उपविशति तेनायजमानः ओं अर्च
यिष्यामो भवंत इति वदेत् ओं
अर्चयेति प्रतिवचनं ततो गंधपुष्पा
ताम्रमालांकारै रभ्यर्चयति तं ना
वस्त्रं ओं अद्येत्यदि अमुकगोत्र
ममुप्रवर ममुकदेवशर्माणं भवं
तं अस्मि संकल्पित विस्रुवेश्मप्र
तिष्ठाकर्मो गभूत होमकर्मणि व
ह्यकर्मकरणाय गंधपुष्पाताम्रमाला
लंकारवस्त्रैरहं हरेण ओं वतोऽस्मीति
प्रतिवचनं यथाविहितं ब्रह्मकर्म
ऊरु ओं यथाज्ञानं करवाणीति प्र
तिवचनं स्वयं होमासामर्थ्यं होत
वर्णमपितथैव कार्यं तत्रथार

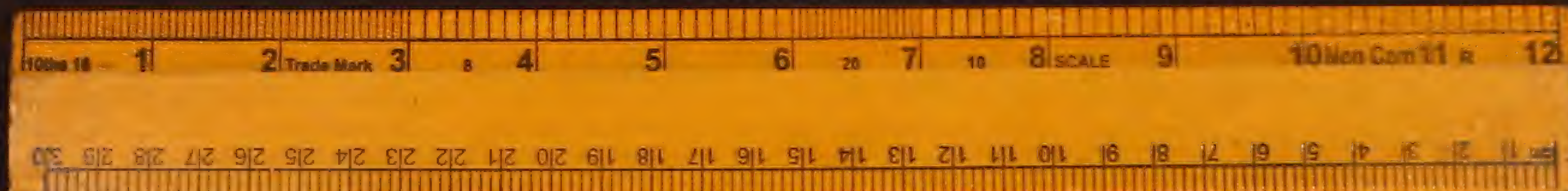

कतेन आचार्यस्यापितथैवकार्यं
शक्तेन सदस्यापि गुरो वरितो
त संकलिते अस्मिन् विस्वेषम प्र
तिष्ठा कर्मणीति वक्तव्यं ततो य
जमानः गुरोः पादौ धृत्वा पठेत्
नारायण सूर्य स्वे संसाराद्वादि
मो प्रभो त्वत् प्रसारात् गुरो य
त्ते शोभोति यन्मयोदितं वादि
नाथप्रपन्नं मो भीतं संसार सा
गरात् देवता स्थापने स्वयं मम
शान्तिं कुरु प्रभो ततो गुरुः
ओं उन्नितवत्स भद्रं ते मन्त्रसा दा
त्तवान्वा प्रामयं यर्मकामाद्येषु
व्याप्यत सरासौः ततो गुरुः
ओं पावमानीः स्वस्वयनीः मुडुचा
दिष्टुतश्च्युतः ऋषिभिः शंभुतोऽसौ
वाक्मणे स्वमृतं हितं इति पावमा
नीसूक्तं अस्य तत् प्रस्तावः शिवं
दत्तिनातः कृषि अभयं सततं प
श्चात् भद्रं मुन्नरो गृहे इति
शाकुन सूक्तं ओं रतो हनो वल
गहनः प्रोतामि वैलवान् रतो
हनो वलगहनोऽवनयामि वैलवा
न् रतो हनो वलगहनोऽवस्तना
मि वैलवान् रतो हनो वलगहना
नुपयामि वैलवी रतो हनो वल
गहनो पर्यहामि वैलवममि वैल

वाः स्वः इति रत्नासूक्तं इति प
ठित्वा वेनालास्य पिशाचाश्चरात्
सास्य सरीसृपाः अपसर्पेत् त
भूता ये भूता भुवि संस्थिताः वि
नायका विघ्नकरा महोपायतद्दि
वोये पिशिताशानास्य सिद्धार्थकै
र्वचसमान कस्यै मया निरस्ताविदि
शः प्रयात इति श्वेतसर्वपात्तिकीर्ण
स्वै स्वै र्मित्रे पंचगव्यं सोधयेत् ।
तत् शोधनं मंत्रा यथा ओं तत्
सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि
धियो योनः प्रचोदयात् इति गो
मूत्रं ओं गंधद्वारं द्वायुर्वी नित्या
पुष्टा करीषिणी ईश्वरी सर्वभूता
नां तामिहोपकुर्ये श्रियं इति
गोमयं ओं श्राव्याय स्व समं ततो
विषतः सोमहृत्स्वभवावाजससकु
चे इति दुग्धं ओं दधिजात्रोद्यं कारि
षं जिसोरस्वस्वाजिनः सरभिः
नो मुत्वाकरत् प्रणश्नाभूमितारित
इति दधि ओं तेजो सिञ्जतमस्य मत्त
मसिथामनामासि प्रियं देवानामना
मुष्टं देवयजनमसि इति हृतं ओं देव
स्यावासवितः प्रसवेष्टिनो वां जुष्मां
पूष्णा हस्ताभ्यां हस्ते माददे इति
ऊणदकं ओं वेद्या वेदिः समाया
नेवर्दिषावर्दिहिरिदियं ययेन ।

श्रुयन्मायने प्रणीतो अग्निप्रिना
इति मंत्रेण वेदी संशोस्य येष्व
दानं च दद्यात्पुनः कर्मण संस्थाप्य
च दद्यात्पुनः मंत्रा यथा सामगानां
ओं महि जीतामवोस्तु चतुर्भिः स्वा
यं स्वः द्वायुर्वी वरुणास्य इति भू
मेः ओं धनावेतं करं भिनमपूषवेत्
मुक्तिनं इंद्रशान्तं वसुधः इति धा
न्यस्य ओं श्राविशंकलसंसेतो वि
श्वाद्यर्धत्रभि श्रिय इंद्रादिवाया
धीयते इति कलसस्य ओं अयस्य
जीवतो हत उर्जीव फलिनी भव ।
एतौ वनस्पते च त्वावृता वस्यतां शि
इति पल्लस्य ओं श्रानो मित्रावरुणा च
ते गंधुति मुत्तनं मधुरजोसि स
कुरु इति जलस्य ओं इंद्रमरोने
मथिता हवंते यन्मार्गं पुनये
धियस्ताः सरो नृवाताश्च वसस्य
कामश्रोगोमतिः वने भजातः इ
ति फलस्य ओं सिंधोरुत्वासेपतयं
तत्तत्तां हि रापणावाः पशुमाश्रमि
भूते इति सिंधूरस्य ओं तावतः पुत्र
वसो वयं मित्र प्रणोतः सविता
तद्दीर्घा इति स्थिरीकरास्य ओं
वमानो यश्च वदति मित्राजसातमः
दधातास्ते सवीर्यं इति प्रणस्य ।
यजुषां ओं भूमि भवनस्य ।

दिति रसि विष्वस्यथायाविस्वा
रायुर्वी सवित्री यच्च सवित्री
दृग्दृष्टयित्री मादिर्गुमीः इति भूमे
ओं धाममसि धिउहि देवान् धिउ
हियं धिउ हियत पति धिउ हिमां
यत्तय इति धामस्य ओं श्राविच
कलस मत्वा विशंतुं देवः पुन
रुर्जी निवर्त्तस्वमानः सदस्युतो
रु धारा ययस्वती माविशता इ
यि इति चटस्य ओं वरुणास्योत्तम
नमसि वरुणास्योत्तमः सज्जनीस्यः ।
वरुणास्योत्तम सदस्युत्तमस्योत्तम
सदस्युत्तमस्य वरुणास्योत्तम सदनीमा
सीद इति जलस्य ओं धननागापनना
जिजयेम धननातीडाः समरोजयेम य
नुः शोभरपकामं कृणातयन्नासदी
प्रतिशो जयेम इति पल्लवस्य ओं याः
फलिनी योऽपलाय पुष्पायाश्च प्रशि
लीः बृहस्पतिप्रसन्नास्तो मुंवेत गेह
हसः इति फलस्य ओं सर्वतो र्धमयं वा
वारि सर्वदेव समन्तिनं इमं च देवमारु
ह्य निष्टदेवगणैः सह इति जलं देवा
न् ओं स्थिरो भव विदं गश्वाभुर्ववा
रुर्वष्टुर्भुव स सदस्युत्तमोऽपरीषवा
हनः इति स्थिरीकरास्य ओं सिंधोर्
व प्राधने च्चवनाशो वात प्रमियः
पतयेति यज्ञाहेतस्य धाराश्च रुषाणा

वानीकाहाभिद्वर्मिभिः पित्रमा
इति सिंधुस्य गोप्रीमते लत्सी
अपत्तावहोरात्रे पाषेनत्तत्रा
गिर्येप्रस्थितो व्यानेहस्मान्नि
छातासर्वेलाकं मनीषाण इति
छाप ततः फलपुष्प युनेविताने
ओविमान पसरिवामयस्यस्य
प्रवात्रोदसी अंतरीक्षसविस्वाची
भिवहृतावीरतापूर्वमयवेके
ते सामगानांत ओङ्कुरुनकुतये
तिहादे वोन सविताउद्दीवा नरा
सनितायदंनिभि वीचद्वि विज्जया
महे इतिमंत्रेण वभीयात ओं हि
रण्यगर्भः समवर्ततायेधृतस्यजातः
पतिरक आसीत् सादाधार धधि
वीद्यामुनेमां कस्मे देवायहविषा
वियेम इति मंत्रेण मंडल मध्ये
सर्वार्थप्रदता सर्वाशलाकयादत्ता
युतकीर्णमंडल मध्ये राजनी प्र
तिमां ओंस्वामानं धधिर्वी या
मनेहसं सशर्मान मरितिसप्रणि
ति देवीं नावं सवित्रामा नाग
समस्रवंती मारुहेमाससये इति
मंत्रेण निःतिष्ठच्छेदप्रदेवान् पूज
येत् पशुमच्छेदगणेशं सूर्यदिनी
यच्छेदिवडुंगी तृतीयच्छेदे विसं
लत्सीसरसनीवतर्षे अभिवास्तप

रुषतेत्रपालान् कार्तिकेयमधि
नी कुमारो पंचमे ग्रहान्नोक्त
लांस्वस्वे संत्रावात्पूजयेत्
ततो गुरुदेवं प्रति माया शा
लशोमवायुयोक्तविपिनस्त्रायये
त ओमइंकारेभिः श्रुत्यामदेवाभ
इण्णमात्तभिर्षजत्राः स्थिरैरेस्त
हृदागुसस्तत्रभिर्षशोमदेवहितया
दायुः इतिमंत्रेण निवेद्य ओपतति
हृं शुक्लवानः शुद्धं शुद्धेनमात्रा शु
द्धैरुक्ते वीं हृधां संशुद्धाशीवा
ममत्र इतिमंत्रेण शुद्धादकेनस्त्रा
येत् ओं हृतवनीति हृतनाभ्यज
ओम्रतो देवा अवेत् नोयतो वि
सु विचक्रमे प्रथियाः सप्तधाम
भिः इतिमंत्रा वूर्णोनाहृम ओं
मनेअप्रेसमिधः सप्तनिज्ञाः सप्त
क्षयः सप्तधामप्रियाणि सप्तहोत्राः सा
मथावा युजंति सप्तयोनीराष्ट्रपसा
हृतेन इतिउल्लादेकेनत्तालेयेत् ओं
हुपदादिवसुमुवानः स्त्रिःस्तानो
मत्तादिव पूतं पवित्रेणोवाज्यमापः
मुपेत् मेनसः इतिचंदनेनातुलिण
ओंआपोदिष्टामयोधुवः स्तान्कुतै
दधाननः महोत्तायचक्षसे इतिन
दीतोयेन स्वापयेत् ओंशोदेवी
रभिह्य शोपा भवंत पीतये।

शंयोरभिसवत्तनः इतितीर्थम्
त कृतसेनस्त्रायिस्त्रागायत्रागेय
ऊजलेन स्त्रायये ओंहिरण्यवर्णाः
शुचयः पावकाः यासनातः कण
योयास्त्रिद्वः अग्नीयागर्भहृदिरो
वित्रयास्तान् आपः शोभेषुनाभ
वंत इतिचंदनत्रिकया ओंममेगं
गेयमुनेसरस्वतिसत्तदिसोमस्वच
तापहृत्वा असिज्जामरुहये वित
स्तया जीकीये श्रुत्यास्त्रयोमया
इतिमंत्रेण सिकताजलेन ओंनहि।
स्त्राः परमं पदे सदायपंतिस्त्रयः।
दिवीव वत्तरानतम् इतिवत्सीक
तोयेन ओंयाओषधीः सोमराजी
विहिताः धधिर्वीमनु तामरा म
स्मिन्नासनेऽब्जिदंशर्म यच्छतः
तिस्रैर्विषयिजलेन ओंयत्तायत्ता
वोअग्रये गिरागिराचदत्तसे प्रप्र
वय ममृतेजानवेदसे प्रियं मित्र
त्रांशिव इतिकषाययुक्तजलेन
पंचगव्येनस्त्रैः स्त्रैः मंत्रैः सधयेत्
ओंयः धधिर्वाययगोषधीषु प
योदियंतरीक्षेययोधां पयसनी
प्रदिशुः संत मत्सज्जामि य
यसाहृतन सम्मास्त्रास्यपहः इति
पंचगव्येन ओंनस्त्राघतास्तवैदुत
ऊवः सामानियत्तिर वत्ता।

सि यत्तिरे तस्माद्यनस्तस्मादना
यत इतिचंदनलेन ओंयाः फलिनी
ति फलोदकेन ओंसदस्त्रीर्षेति
वक्ष्यमाण मंत्रेण सदस्त्रायया
ओंयेतोविद्वमिति पूर्वोक्तमंत्रेण त
लसी चदन युक्तजलेन ओंयासां
राजावहृता याति मध्येसमान्ते
अवपशुजनां मधुश्रुतः शुचया
याः पावकास्त्यापोदेवी रिहमा
मवत्त इत्यनेनवेदादिवत्तहयेन त
यथा ओंअग्निमीलेपुरोहितं यत्त
स्यदेवमृत्तिजहोतां रत्नधातमम् १
ओंश्वेतोर्जैवा वायवस्यदेवोवः
सविताप्रार्थयत् अष्टतमायकमे।
तो २ ओं अग्रयायादिवीतयेगृ
णानो हव्यदातये निहोना सति
वर्हिषि ३ ओंशोदेवीरभिह्येश
त्रो भवंत पीतये शंयोरभिसव
तनः ४ वक्ष्यमाण पुरुषसूक्तेन
व पकाशीति चैटैः स्त्राययेत्।
अशक्ते अष्टाविंशति चैटैरहृचैटै
र्वा स्त्रायपित्ता योतवाससामलम
पनीय यथोपचारैः संश्रुत्य मंडले।
आधार शक्तादीनि पूजयेत् ओं
आधारशक्तेयनमः एवं सर्वत्र।
प्रणावादिनमोऽनेन प्रकृतैर्कर्म
य अनंताय धधियै तीरसमु।

इय रत्नहीपाय रत्नोज्ज्वलसहि
न महामणिमंडपाय कल्पवृक्षाय
रत्नवेदिकायै रत्नसिंहासनाय आ
ग्रेष्यां पर्याय नैऋत्यां तानायावा
यवां वैराग्याय ऐश्वर्याय ऐश्वर्या
य पूर्वस्यां अयर्माय पश्चिमायां अ
वैराग्याय उत्रस्यां अनेश्वर्याय
मध्यं अं अर्कमंडलाय उत्तरे
मंडलाय मं वक्रिमंडलाय सं
सत्वाय रं रजसे तं तमसे आं
आत्मने अं अन्नगन्तने ये परमा
त्मने ज्ञानात्मने पूर्वादिकेश
रेषु शरत्तिलेन ओं विमलायेनमः
यवेडकविलेन तानवे क्रिया।
ये योगाये प्रज्ञे सत्याये ईशा
नाये कर्माकायां अत्रग्रहाये क
र्माकायां ओं नमो भगवते विलवे
सर्व भूतात्मने वासदेवाय सर्वोत्तम
संयोगयोगपीठात्मने नमः ।
ततो मंडले देवे संस्थाप्य योगा
त्मिक मंत्रेण पुरुषसूक्तेन वा वा
उपोष्य चारैः पूजयेत् तद्यथा
ओं सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः
सहस्रपात् स भूमिं सर्वतो दृष्ट्वा
अत्यतिष्ठदशांगुलं । सर्वतः स्था
ने तिष्ठतः दृष्ट्वा स्थानं स्मृत्वा इमं
विधातुः इति पठित्वा भगवन् ।

विष्णोः इहागच्छ २ इति पठित्वा इह स
विहसु मम पूजो एहाण ततो
यथाविध्यासनमानीय वसिति वरु
णावीनेनार्चात्मसा संघोदासन
मम्यर्थं ओं पुरुष पवेदं सर्वं यद्
नेयं च भाव्यं उतामृतसंस्थानो
यदनेनातिरोदति २ इति पठित्वा
इदं ममुकासने ओं नमो भगवते
वासदेवाय श्रीविलवे नमः एवं
सर्वत्र दाने ओं भगवान् विष्णो स्ता
गते इति स्वागतप्रश्नः तत्तुलाय
यात्रस्य यम् श्यामाक हवीपरा
जिनादि युक्तं जलं गृहीत्वा ओं
तावानस्य महिमा तो ज्ञायां प्रपु
रुषः पादोऽस्य विष्णो भूतानि त्रि
पदस्यामृतं दिवि ३ इति पठित्वा
इदं पाद्यं पूर्ववन्मूलेन पादयो
र्दद्यात् ततो गंध पुष्पाक्षतयव
कुशाद्य निलं सर्वेषु हवीं युक्तं न
ले शालादिपात्रे कृत्वा ओं विष्णोर्ह
उदेत् पुरुषः पादोऽस्येहा भवत
युनः ततो विश्वद्वयकामत शा
सनानशने अभि ततः स्थाने तस्मा
दित्यादि पादः इति पठित्वा साम
गानामिदं मन्त्रं मन्त्रेण मेघोः वै
इति शिरसि दद्यात् ज्ञाती लवंग
कक्तालपुक्तं वेदस्त्रवापात्रयज

सं गृहीत्वा ओं नमो विष्णोर्हजायत ।
विष्णोर्हजायतः सज्जानो अयत् ।
रिच्यत यश्चाद्रुमि मयोपः ५ इति
पठित्वा इदं मावमनीयं ओं नमो भ
गवते वासदेवाय श्रीविलवे सथा
इति दद्यात् ततः कांस्यात्रस्य
दधिमुधुनात्मकं कांसेन पिहि
तं मधुपर्कं गृहीत्वा ओं नमो भगवते
सर्वज्ञतः संभूतं एषदाजं पशुं
स्तोत्रं वायव्या नाराणा ग्राम्या
मये ६ इति पठित्वा पशुमधुपर्कः
ओं नमो भगवते वासदेवाय श्रीविल
वे स्वाहा इति दद्यात् ततः पूर्वम
त्रे पठित्वा पुनरावमनीयं च दद्यात्
कर्पूरावासितं जलं गृहीत्वा ओं न
मो भगवते सर्वज्ञतः अक्षतः सामानि
जतिरेच्छंति नतिरे नमो भगवते
उत्तमादजायतः इति पठित्वा
इदं स्नानीय जलं मूलेन दद्यात् ।
पूर्ववत् पुनरावमनीयं दत्वा वस्त्रं
गृहीत्वा ओं नमो भगवते अजायंतये
केवो भयादतः गावो ह नतिरे
तस्मात्तस्मात्ताता अजावयः ८ इति
पठित्वा इदं वस्त्रं मूलेन दद्यात्
यव मुत्ररीयवस्त्रं यज्ञोपवीतं पू
र्ववदावमनीयं दत्वा आभरणं गृही
त्वा ओं नमो भगवते विष्णोर्हजायत ९

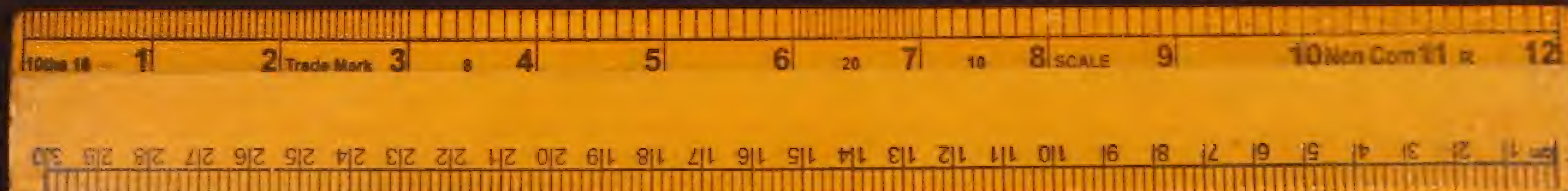
रुषं ज्ञातमयतः तेन देवा अयन्ते ।
तस्मात्तस्मात्तस्मात्तस्मात् १ इति पठित्वा
मूलेन दद्यात् ओं यत पुरुषं यदा
युः कतिधा व्यकल्पयन् मुलं किम
स्यासीत् किं वाह किमुत्पादा उच्ये
ते १० अथेवदस्यास्तलायनं शाला
यांतमुलं किमस्यको वाह काह
उत्पादा उच्यते इति भेदः इति।
पठित्वा मूलेन गंधं दद्यात् ओं वा
ह्यतोऽस्य मुलमासीत् वाह्यगन्तयः
कृतः ऊर्जतदस्य यद्वैश्वः पश्या
पश्या अजायत ११ इति पठित्वा मूलेन
पुष्पादद्यात् ओं वन्द्यमानो ज्ञात
स्तोः सूर्यो अजायत आत्राहा ।
पुष्पपाणसमुत्पादगिरजायत १२
मुत्पादित्वा अग्निमग्निपादायुज्जा
यत इति च पादः इति पठित्वा मूलेन
भूयंदद्यात् ओं नमो भगवते असीदं तं
शीलोद्योः समवर्जत पश्याभूमि
दिशः आत्रातया लोकानक ।
सयन् १३ इति पठित्वा मूलेन रीयं
दद्यात् ततो नैवेद्योपरि मत्स्या
मुड्या मूलमंत्रं दशधा जप्त्वा भ्य
र्त्तं येन मुद्रां प्रदर्शये ओं यस्तु मेघा
दविष्ठा देवा यत्त मन्त्रवत् वसेतो
भ्यासीदाजं ग्रीष्मः शरद्विः
१४ इति पठित्वा नैवेद्यं मूलेन

दद्यात् ओं समास्यासन् परिपय
तिः समसमिधः कृताः देवा यद्य
त नाना अवधत् पुरुषेयस्य
इति पठित्वा कर्षादि वासितं या
नीयं ताम्रं पुनरावमणीयं दयं
तां चर्यात् ओं येन यत्तमयजत्रे
देवास्त्रिभुवानीति प्रथमायासन् नर
नाकं महिमानः सवत्त यत्र पूर्व मा
ध्यासन्ति देवाः ॥ इति पठित्वा यं
जति त्रयं पुष्पं दत्वा शक्ति नम्राय
पुनस्तत्तमं यथाशक्ति नम्राय
तामेत ऋग्वेदस्या सलायनशाखा
यांतयत् पुरुषाणां हविषा इत्यादिना
स्त्रीनीयं १ तं यत्तं वहिषीत्यादिना
वस्त्रं २ तस्मात् यज्ञात् सर्वज्ञः
संभृत मित्रादिना यज्ञोपवीतं ३
तस्मात्पुत्रात् सर्वज्ञः सवः सामा
नीत्यादिना वस्त्रं ४ तस्मादद्या श
जायेत इत्यादिना पुष्पं ५ यत्तं पु
रुषं यदयुषीत्यादिना भूयं ॥ ब्रा
ह्मणोऽप्यमुखमासीदित्यादिना रीयं
॥ बंदमा मनसो जान इत्यादि
ना वैवेद्यं ॥ नाभ्यामासीदन्नरिः
तृपित्यादिना ताम्रं ॥ समास्यास
परिपय इत्यादिना नीराजं ॥ इति
भेदः अथ सप्तमानं ततोऽनुरं ऊं
इत्यपि मे उपविश्य ऊं देव्यदि ।

लेवावासा विधिना तदज्ञानेस्व
लोक्त विधिना साहस नामानमसि
संस्थाप्य तस्मात्पुनानन्तराभिधे
कार्यं येषां नव मवतामपण
मं वहि देव्यत्तं मृषितं च ताम्रं सवत्त
प्रोथोऽस्य सत्त पञ्चवत्तं त्रयं त्रयं
तवत्तं युते अन्नः तिमपंचरत्तं नि
र्मलजलपूणीं टुळकलसंयुक्ता
नामुपि ओं शानिज्जकलसमिधारि
त्रेणास्थापयेत् तत्र वरुणास्यान्नमन
मसीति वरुणं त्यजेत् ओं गंगायाः
सहितः सर्वो समुद्राश्च सरो मि च
सर्वसमुद्राः सहित स्त्रीर्धानिजल
दानदाः आयांत यजमानस्य इति
तय कारकाः इति नीर्धानि च न
सेत् तत्रैव कलसे अस्मिन्नाज्ञ
स्थानात् वस्त्रीकात् संगमात् कदा
त् गोहृतात् रक्षायाश्चानीयसप्त
मृदः तिपेत् सर्वैषधीम् ततश्च
अपणं ऊं यात् अत्रैव रं गल
विस्ताराणं आदेशपरिमितोऽम्बर
निर्मितं रंवीं साहं गृहविस्ताराण
आदेश परिमितोऽम्बर निर्मितमेत
त्तं वरुणासीत्यासीत् उहवत्तमु
षत्ते स्ववंशं हि होमार्थं स्ववं समिधं
आज्यादीनि उदगशानि आसेना
सं विनियोगं कमेणासादयति ॥

संस्थाप्य वा नवीहीनत भावे
तंडुलान् पूर्णं निधाय सामगः
ओं विलवे वा नृधेनिर्वणमिति
यवादि प्रसृति मेकां चरुणा ।
त्याहृता उहवत्त मध्येस्थापये
त् यत्तं वेदी त ओं विलवे वा नृधे
श्रुमि ओं विलवे वा नृधेनिर्वणमि
चमसस्य जलेन ओं विलवे वा नृधे
प्रोत्तामीति त्रयं ऊं यात् ऊं वेदी
त ओं विलवे वा नृधे निर्वणमिति
स्त्रवे वा नृधे प्रोत्तामीति निर्वाप
प्रोत्तामीति त्रयं मस्य गृह पतिष्ठा
तस्यादौ नृधे गृहं एवं सर्वत्र
एवमग्रादिषु ओं यत्तं यत्तं नृधेनि
र्वणमि एवं वायेव सूर्यायदिः
विलवेदिः अत्रये वायेव पुनरत्र
येवरुणाय पुनरपि अत्रये सूर्या
य प्रतापतये अंतरीक्षा यद्येवरु
तो हविष्ये महाराजाय सोमाय ईश
य अत्रये यमाय नैऋताय वरुणा
य वायेव ऊं वेराय ईशानाय वरुणा
अनन्ताय आदित्याय सोमाय मेगा
लाय बुधाय बृहस्पतये शुक्राय श
नैऋताय राहवे केतुभ्यश्च नव विं
शत्यस्त्रीः स्थापयेत् द्विसंली उ
परिकृतस्तथा वाममुहिभ्यां मुष
लेनावहत्तं पूर्णं प्रसृतायेत

एवमपि बारहय मवहत्तं पूर्णं
प्रसृतायेत तथा कर्तव्यं यथावा
१ त्रयेण तंडुल निधायि भवति
तदशक्तौ संस्काराचार्यं तंडुले
सर्वे तत तंडुलान् विः प्रताप्य
वरुणाया मंत्रकं कृतात्तत्राप्य
विचिनिः तिप्यतत्र तंडुलान् नि
धाय कपिलाया इयं निः तिप्यतत्र
भावे अत्रयेना ईयं निः तिप्यतत्र
शागादि प्रसृति मीव रं हं म
वचह्यं सथा पचेत् यथा दाहका
दिभ्यानि शोधित्य मंडपुलन रति
ता अंतर्गुह्यकस्य रुमवति जल
इत्येकेन स्यात्ती मध्यस्थं रुचं हृष्ट
ओं तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति
सुरयः दिवीव चत्वारततमित्यनेन
मंत्रेण ओं मित्यनेन च हुतेन मित्रा
दयां दक्षिणावर्तेन समिधयेत् ॥
ततोऽग्रे रुद्रतोऽवतार्य पुन
र्जलहस्तकेन स्यात्ती मध्यस्थं हृष्ट
पुनर्हुतेनाभिचारयेत् ततः प
शुतणोत्तं ऊं शंङ्किं समाप्य ।
सामगस्तकाम्य कर्मांगत्वेन तपस
तेजश्च आवाच श्रीमसंवाकोय
श्च त्यागश्च धृतिश्च धर्मश्च सत्त्वं च
वाक्यमनश्चाला च ब्रह्मवतानि प
येनानि सामवन्त इति जपित्वा ।

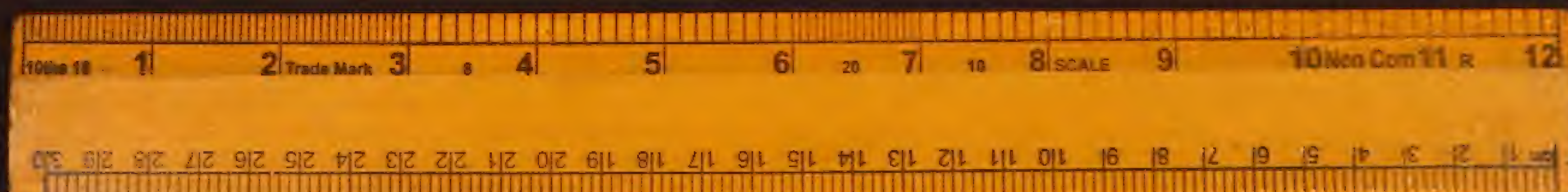

विष्णोत्तमं कुर्यात् ततः प्रह
ने कर्मणि ओं पिं ग भ स्म क के शा
तः पीनांग जठराग्राः क्षाग्राः
साक्षस्त्रोः पिः सप्तार्चिः शक्तिपा
कः इत्यादिपराणीयं ध्यात्वा वि
सृष्टेशमप्रतिष्ठाकर्मणि श्रमोत्साह
सनामासीति नामकृतावास्तव्य
पादेश प्रमाणं वृत्ताक्रांसमिधे
सीमप्रोद्भवामेतानां वरुणरीत्या
ओतहिसोरित्यादि स्वाहा नोनन्रया
त सर्वत्र सामगानां मुञ्चोने देव तो
देशो नास्ति अन्यथा इदं विस्म
वे इति ओं भूः स्वाहा इदमग्रेयं
भूवः स्वाहा इदं वायवे ओं स्वः स्वा
हा इदं सूर्याय ओं भू भुवः स्वः तत्स
वितर्वरंते भोग देवस्य धीमहि
धियो योनः प्रचोदयात् स्वाहा इ
दं सूर्याय ओतद्विप्रासो विपन्य
वो जायवांसः समिन्पुते विसोर्यत
परमे परं स्वाहा इदं विस्रवे ओं
विश्वत श्रुतुत विश्वतो मुखो
विश्वतो वाङ्मृत विश्वतस्मात्संवा
हभ्या यमति संपतत्रे धीवा भू
मी जनयन् देव एकः स्वाहा इदं वि
स्रवे ओं अग्निमीले पुरोहितं यत्त
स्पदेवमृत्विजं होतारं रत्न धातमं
स्वाहा इदमग्रेयं ओं इधे नो ।

जेतावायवस्य देवो वः सवितापा
पयत् श्रेष्ठतमाय कर्मणो साहा
इदं वायवे ओं अग्रयायादिवीतये
गुणानो हव्यदातये निहोता सन्
सि बर्हिषि स्वाहा इदमग्रेयं ओं श
त्रो देवी रभीसुये शत्रो भवेत् पी
तये शोयो रभिसवत् नः स्वाहा
इदं वरुणाय ओं भूराग्रेय स्वाहा ओं
सूर्याय स्वाहा ओं प्रजापतये स्वा
हा ओं अन्नरीत्याय स्वाहा ओं योः स्वाहा
ओं वृक्षणे स्वाहा ओं पृथिवी स्वाहा
ओं महागजाय स्वाहा यद्यपि साम
गेतरे स्तनदेवतो देशः यस्मात्
कार्यः ओं सोमं राजानं वरुण
मग्निमन्वा रभामहे आदित्यं वि
स्रं सूर्यं वृक्षानं वृहस्पतिं स्वा
हा इदं सोमाय तनोदिकृ पात्वा
होमः ओं ज्ञातार मिन्द्र मविता
मिन्द्र हवे हवे सहं सर मिन्द्र
कृणामि शक्रं पुरुहन्तमिन्द्रं सस्ति
नो मयवा यातिन्द्रः स्वाहा इदमि
न्द्राय ओं अग्निं हन्तं वृणीमहे होता
रं विश्वदेवसं अस्पयत्तस्य स्रुत
स्वाहा इदमग्रेयं ओं न के सपरी
सययत्त यतन्तं हरावेन नो अभ्य
वत्तन्वा हिरण्य यत्तं वरुणस्य ह
तं यमस्य योनो शक्रं भूरण्य स्वाहा

इदं यमाय ओं वेत्या हिनिक्रीती
नां वज्रहस्तः परिब्रजे ग्रहाहसि
न्य परिपदा मिव स्वाहा इदं निरं
ताय ओं वृत्तवती भुवनाना मभि
श्रियोर्वी पृथ्वी मधुजये सपेश
साधवा पृथिवी वरुणस्य धर्मणा
विष्कभिते अन्नं भूरितसा स्वाहा इ
दं वरुणाय ओं वातश्वा वातभेषने
शंभुमयो भुनो हरे प्रणश्वापि
तारिषत् स्वाहा इदं वायवे ओं
सोमं राजानं वरुणमग्निमन्वा रभा
महे आदित्यं विस्रं सूर्यं वृक्षानं
वृहस्पतिं स्वाहा इदं सोमाय ओं
अभित्वा अरणो नमोऽग्न्या इव
येनवः ईशान नस्पजगतः सवृष
मीशान मिन्द्र तस्य सः स्वाहा इदं
मीशानाय ओं वृक्षयज्ञानं प्रथमं
पुरस्तादिसीमतः स्रुतचो वेणुश्रवः
सबुध्या उपमा अय विष्णुः सत
अयानिमसतस्य विवः स्वाहा इदं
वृक्षणे ओं चर्षणी भुनं मयवानं
क्यामिन्द्रं गिरो वृहती रभ्यनुषत
वाहधानं पुरुहन्तं स्रुतिभिरम
र्षं जवमानं दिवे दिवे स्वाहा
इदं मनताय इति सामगो जह्यात्
तत्र देवतो देशस्तन कर्त्तव्यः तत्र
देवता प्रकाशनाय च देवता वि

शोवा उक्ताः यन्नेवरीत ओं
ज्ञाता मिन्द्र मविता मिन्द्रं हवे
हवे सहवर्षे सरमिन्द्रं जवेन शक्रं
प्रहन्त मिन्द्रं स्वस्ति नो मयवा या
तिन्द्रः स्वाहा इदं मिन्द्राय ओं वेष्वा
नो न उतय आप्रयात् परावतः
अग्निरुक्थेन वाहसा उपयामयदी
नोसि वेष्वा नराय हवते योनि
वेष्वा नराय वा स्वाहा इदमग्रेयं
ओं अग्नियमोऽग्न्यादित्योऽवन्त्रसि
विनो गुरेन वनेन अग्निं सोमं
समया विष्टुः आह स्त स्तीणि
दिवि वंयनानि स्वाहा इदं यमाय
ओं य स्ते देवी निरंति राव वंय पा
शं धीवास विष्कत्ते नने विष्वाया
युषो नमध्यादयेनं पित्रमहिप्रस
तः नमो भूये परं चकार स्वाहा
इदं निरंतेय शास्त्रा नोत ओं य
ने देवी निरंति राव वंय दास यो
वा स्वविच अर्षं इदं ने न दिव्याया
युषो नमध्यादया नीवः पितमहि
प्रसक्त स्वाहा इदं निरंतेय ओं
वरुणस्यो ज्ञमनमसि वरुणस्य स्रुत
मसर्जनीस्यः वरुणस्य स्रुत सदयसि
वरुणस्य स्रुत सदनमसि वरुणस्य
स्रुत सदनी मासीर स्वाहा इदं वरुण
य ओं वातो वायो मनो वा गंधर्वाः

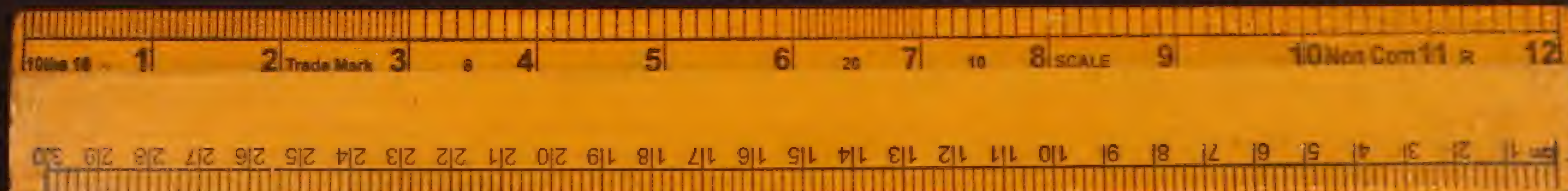

समविंशति स्ते अस्मिन् यवमादयुः स्वाहा इदं वायवे
 ओं ऊविदंगयवमनो यवविद्यया
 दात्तनुपूर्वं विषयं इदे देवा
 कृणहि भोजनानि वरिषानमः
 किं नजम्ः स्वाहा इदं ओं ऊवेराय
 ओतमीशानं जगत्सत्सुयमिति
 निजमवसेहमदे वयं पूषाणायथा
 वेदसाममहये रक्षिता पायु रदह
 सस्तयेस्वाहा इदमीशानाय ओं आ
 ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्षसीनायता
 माराहजम् अर इष्योति याथी
 महाराजा नायता इदं ब्रह्मणो ओं
 नमाः सत्सर्पभ्यो ये केव एधिवी
 मनुये अन्नरीक्षेयेदिवितेभ्यः स
 र्पभ्योनमः स्वाहा इदमनताय ।
 अवेदीत ओं ज्ञानारमिन्द्रमवितार
 मिन्द्रं हवे सहवं अरमिन्द्रं ऊ
 यामिश्रकं पुरुहन् मिन्द्रं सस्तिनो
 मचवा पातिन्द्रः स्वाहा इदमिन्द्रा
 य ओं अग्निं हतं पुरोदयेहमवाह
 मुपबुवे देवा आसादयारिह स्वा
 हा इदमग्रये ओं यमायसोमं सतनु
 तयमाय नुङ्गताहविः यमं हयतो
 गच्छत्यग्निं इतो अरं कृतः स्वाहा
 इदं यमाय ओं यषतेनिर्जते भीग
 स्तं नुवस्व स्वाहा अग्निनेत्रभ्यो दे

वेभ्यः पुरः सद्यः स्वाहा यमनेत्रो
 भ्योदतिणासद्यः विषदेव नेत्र
 भ्यः देवेभ्यः स्वाहा यमाय सद्यः
 स्वाहा मित्रवरुण नेत्रभ्यो देवा
 मादावया उषासद्यः स्वाहा सोम
 नेत्रभ्यो देवेभ्य उपविशद्योऽरः
 सद्यः स्वाहा इदं निर्जताय ।
 आसलायन शाखायांत ओं मोषण
 परापरा निर्जति ईहणावधीत य
 दीष्ट तस्यवासहस्वाहा इदं निर्जता
 ओं तत्तायामि ब्रह्मणा वेदमानस्त
 राशास्ते यजमानो हविर्भिः अहे
 उ मानोवरुणो हवोऽपुरुषं समा
 नयायुः प्रमोषीस्वाहा इदं वरुणाय
 ओं वातो वावो मनोवा गंधर्वाः
 समविंशति स्ते अस्मिन् यवमादयुः स्वाहा इदं व
 यवे आसलायन शाखायांत ओं
 तव वायु हतस्यते तव नीमातरं
 इत अवास्या हृणीमहे स्वाहा
 इदं वायवे ओं ऊविदंगयवमनो
 यवविद्यया दात्तनुपूर्वं विषयं इदे
 देवा कृणहि भोजनानि ये हि
 षो नमो वृक्तिं नजम्ः स्वाहा इदं
 ऊवेराय ओतमीशानं जगत्सत्सु
 यमिति थियं निज मवसे हमदे
 वयं पूषाणायथा वेदसा मसहा

रक्षिता पायु रदह्य स्वस्तये स्वाहा
 इदमीशानाय ओं ब्रह्मजज्ञानं प्र
 यम पुरस्ताद्विषीमन सुरुवा वेन
 आवः सवुभ्या उपमा अस्पविहा ।
 तस्य योनि मसतस्सविवः स्वाहा
 इदं ब्रह्मणो ओतमोः सत्सर्पभ्यो
 ये केव एधिवी मनुयेऽन्नरीक्षे ये
 दिवि तेभ्यः सर्पभ्यो नमः स्वाहा ।
 इदमनताय ततो नव ग्रह हो
 मः ओं आहस्तेन रजसा वर्जमानो
 निवेशयत्रमूले मर्त्यं च हिरण्येन
 सविता रथना देवो यानिभुवनानि
 पश्यन् स्वाहा ओं अयायस समे
 तते विद्यतः सोमहृष्ट मवावाजा
 स्य संगये स्वाहा ओं अग्निर्महा
 दिवः कऊत्यतिः एधियाययं अ
 णोरेतां सि निजति स्वाहा । ओं
 अग्नेविवस्वउषसश्चित्रं तथाऽमर्त्यं
 आराभुषे जातवेदा वहातमया
 देवा उषर्वुधः स्वाहा ओं हहस्यते
 परिदीया रथेन रत्तोदाभिजां अ
 पवाथमानः प्रमंजत्सेना प्रमृणो
 युथा यजत्रस्माक मेध्यवितारथा
 नोस्वाहा ओं अऊत्तेऽय्यजतत्रे ।
 अग्निहोत्रये अहनी यो रिवासि
 विष्वा हि माया अवसिस्थावन
 भद्रतेषुविद रति रस्तस्वाहा ओं

रात्रोदेवी रभीहये शत्रोभवंत पी
 तये शयो रभिसवंत नः स्वाहा ।
 ओंकयान शिव आभुव हतीसरा ह
 यः सत्वा कया सविष्टया हतास्वाहा
 ओं केतंहृत्रकेतवे पेशा मयीय
 पेशासे समसद्भिनायथा स्वाहा ॥
 यजुर्वेदी त ओं आहस्तेनेत्यादि ।
 इदं सूर्याय ओं इमे देवा अ
 सपत उ सवहं मदते दत्तय म
 हने मेष्टाय इम मस मसुहा पुत्र
 मसुष्टाः पुत्रमसे विषो स्वाहा ॥
 इदं सोमाय ओं अग्निर्महा दिवः
 कऊत्यतिः एधियाययं अया उ
 रतायैसि निजति स्वाहा इदं मे
 गलाय ओं उदुष्य स्वाये प्रतिना
 गृहि त्व मिष्टापूत्रैस उं स्तेयामयं
 व अस्मिन् सपत्ये अयुत्रामिविष्टे
 देवायजमानस सीरतस्वाहा इदं
 बुधाय ओं हहस्यते अति यदयो
 अहीष्टमहिभाति कृतमजनेष ।
 यदीदृष्ट क्षास कृतप्रजाततरस्मा
 स इविणं येहि वित्रैस्वाहा इदं
 हहस्यते ओं अजात परिष्कृतो ।
 इदं ब्रह्मणायपिवत् तत्रं ययः सो ।
 मं प्रजापतिः अनेन सत्य मिद्रि
 यं विपान उं अऊकमेधसः इदं येदि
 यमिदं पयोमृतं मधु स्वाहा ।

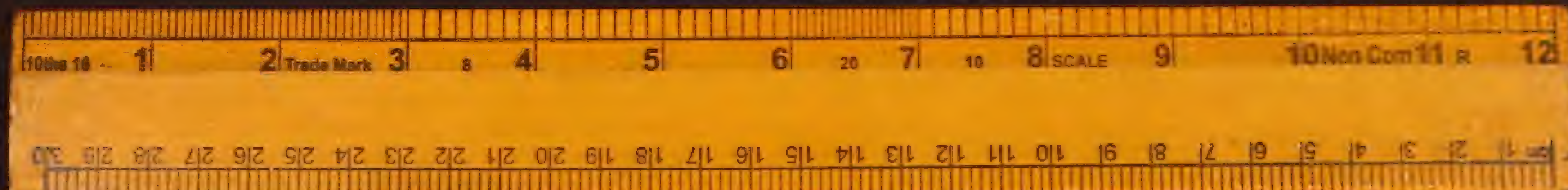

३२ अङ्गाय ओं शत्रोदेवीरभीष्ट ये
आपो भवन्त पीतये शंभो रभि
सर्वतनः स्वाहा ३२ शनेश्वराय
ओं कोडात कोडात्सुगोदनी पुरु
षः पुरुषः परि एवानोहवे प्रतउ
सहस्रेणशनेन चस्वाहा ३२ राहवे
ओं केतं कृत्रके तवे येषो मर्या
अपेशसे सउमभि रजाययाः स्वा
हा ३२ केतभ्यः ऋवेदीत यभि
रेव मंत्रे नह्यात् ॥ ततो
मेदाणा मप्रो प्रतिपेत एवंचरु
होमं समाप्य चरुशेषेण दिग्भ्यो
वलिदद्यात् तद्यथा एष पायस
वलिः ओं प्राच्ये दिशो नमः एवमा
ग्रेय्ये अवाच्ये निरुं नै प्रतीच्ये ।
वायव्ये उदीच्ये ईशान्ये उह्वदि ।
शे अथोदिशे ततो हुताक्त ॥
पलाश समिधा अष्टोत्तरशतं चह
पादनेन मंत्रेण ओं तदिसो रि
त्यादि स्वाहा ३२ विलवे ततः पू
र्वोक्ते ऋहोम मंत्रे सत्रहेवता
भ्यः ऋवेणान्याङ्गती नह्यात्तत
त आग्नेन पुरुषसूक्त नवभिर्मंत्रे
सामगो नह्यात् यथा ओं ३२
विल्विंक्रमे त्रेधा निदयेयदं स
मूढमस्य पांश्चलेस्वाहा । ओं प्रह
स्यविसोयस्यस्यसहः प्रणवोचै

विदया ज्ञानवेदस्य वैष्णवायम
ति नम्यसि अविः सोम इवपक्ते
चारुप्रये स्वाहा ३ ओं प्रकाश
सुषणोव बुवाणे देवो देवानो न
निमा विवक्ति महिबतः अविंशु
पावकः पदा वराहो न्येति रेभन्
स्वाहा ३ ओं सहस्रशीर्षो पुरुषः
सहस्राक्षः सहस्रपात सभूमिं स
र्वतो हवा अत्यन्तिमूढशङ्खलेहा
हा ४ ओं त्रिपादह्वमुदेत पुरुषः
पादो ऽप्येहा भवेत् पुनः ततो
विश्वं यजामत शसनानशनेश्वभि
स्वाहा ५ ओं पुरुष एवेदं सर्वं
यद्भूते यच्च भव्यं उतामृत तस्ये
शानो यदन्नेनानिरोहति स्वाहा ।
६ ओं एतावानस्य महिमातो न्या
यांश्च पुरुषः पादो ऽस्य विश्वा
भूतानि त्रिपादस्या मृतं दिवि स्वा
हा ७ ओं ततो विराडजायत ।
विराजो अथिपुरुषः स जातो
अत्यरिच्यत यस्माद्भूमि मथो परः
स्वाहा ८ ओं कयानमित्र आधुवा
हनी सदा ह्यथः सत्वाकयामविष्ट
या हुतास्वाहा ९ यजुर्वेदीतयो
उशाचचारपुनोक्त पुरुषसूक्त ।
षोडश मंत्रे राग्नेन षोडशाङ्गती
नह्यात् ऋवेदिनामप्येवं ॥

तत आन्यमिष्टितान् तिलान् २
हीत्वा ओं इरावती यवमतीहि भू
ते स्रग्वसिनी मन वेदशास्यायस
भ्र रोदसीविलोतेराथन्न सधि
वी मभितो मयूखैः स्वाहा ३२
विलवे इति सहस्रज्ज्यात् ओं व
ह्वातयाधिभ्यः स्वाहा ओं विल्वुग
यिभ्यः स्वाहा ओं ईशानाग्याधि
भ्यः स्वाहा एवं पूर्वोक्ते नवग्रह
मंत्रे ईशदिकपालमंत्रे च सहस्र
सहस्र नह्यात् एवं पूर्वोक्तेभ्यः
स्वाहा ओं नदीभ्यः स्वाहा ओं स स
द्वेभ्यः स्वाहा एवंतिलहोमं समा
प्य ऋवे णामहाव्याहृतिभिराग्नौ
नह्यात् ततः प्रायश्चित्तहोम ।
संकल्पं कृत्वा ओं अग्नेत्वेविधुनामा
सीतिना मकृत्वा आचार्यपूजयित्वा
परिभाषा सिद्धं स्वशाखोक्तं प्राय
श्चित्तहो मादिकृत्वा पूर्णाङ्ग्या मृ
दनामान मग्नि पूजयित्वा हतपू ।
तांस्तुवा उभ्याय यजमानेनावा
व्यः ओं तदिसोः परममियादिवोम
ह इत्युच्चार्य पूर्णाङ्गित्वयं दद्यात्
तत आचारान् ईशान्येष्टादिदेष्टीत
ला भवइत्युच्चार्यङ्ग्यादितिसास्त्र
वल्लभ भस्मना ओं कस्यपस्यआयुषो
तिशमि ओं यनदग्ने स्वायुषं कालद

ओं यदेवानां आयुषं वाइत्युल्लयोः
ओं तमेः स आयुषं हृदि अन्य क
नैकपके तमत्रेः सत्यायुष इति
विशेषः ततो यजमानः यंचगा
यं चरुशेषं च प्राण्य ज्ञात्वा वा
पूर्णपात्रादिकां दक्षिणां ब्रह्मणा
दद्यात् ततो हेमयुक्तं सर्वस्रविल
पात्रं अलेकृतगंवी तन्मूले वा ।
एतेहोम कर्म प्रतिष्ठापमाचार्यौ
यदद्यात् अन्यहोतृ एते होत्रे ।
दद्यात् एतत् कृतकर्मणापीयत्तं
भगवान् विल्व इति विल्वेसमर्प
येत् ततः प्रासादसंमुखे ओं उन्नि
ष्टवस्त्राण्यने देवा यजन्तस्तेमदे
ऽपप्रयांतमरुतः सदानवदंशः प्रा
सर्भवासवा इति मंत्रेण देवतामा
नीय विल्वगृहस्य संमुखे गुरुं शिव
गृहस्य हृदं उगी गृहस्य सिद्धे स्थाप्य
येत् ततो गंधमास्यवस्त्रादिना स्य
पतिं परिनोच्य ओं ३२ विल्व वि
चक्रमे इत्यादि परित्वा ओं वक्राय
नम इति वक्रं संपूज्य गृहोपरि ।
यथायोग्यं वक्रादिकं विन्यस्य गृहं ।
वस्त्रेणाब्धाय गृहद्वारावृत्तं तोषां
विधाय गृहानुत्तमं चण्डा वामर
किंकिणी जाल वद्विपत्रोपेतं सर्व
स यद्विस्मयेन धनं गृहस्येशान् ।

कोणवायुकोणे वा स्थापयेत् ।
ततो विसृज्य शालग्रामादौ यथाहं
गृह समीपे नीत्वा पंचविंशतिवटे
नीरिकेलोदकैः पंचगव्या पंचाम्
नै स्त्रीर्घोदकैः स्नानं कारयित्वा
षोडशोपचारादिभिः पूजयेत् ।
वक्ष्यमाणं मंत्राणां पौराणिकत्वं
नष्टाणामप्यधिकारः श्रुत्वाऽपि
पात्राभिसा प्रोत्तिने आसने गृही-
त्वा इदमासनं ओं सर्वत्रयामिने दे-
व सर्वे बीजं मयं ततं आत्मस्थाय
पां शुद्ध मासनं कल्पयाम्यहं ।
ओं विस्रवे नम इति मूलेन दद्यात् ।
ततः कृतोजलिः ओं यस्य दर्श-
नं मिच्छंति देवाः स्वामी भूषिद्व
ये तस्मै ते परमेशाय स्वागतं स्वा-
गतं च मे कृताचार्यं गृहीतोऽस्मि
सफलं जीवितं मम आगतो देव
इदं शस्त्रं स्वागतं निदं वपुः विस्रो-
त्स्वागतं धिति स्वागतं वपुः १ ताम्र-
पात्रस्यं श्यामाकं ह्रस्वायं मापराति
ताम्रकृतं गृहीत्वा ओं यद्विद्वि-
शं सम्पत्कृतं परमानंदसंभवः त-
स्मै ते चरणौ पादौ पादौ शुककृत-
ये इत्युच्चार्य मूलेन पादौ दद्यात् ।
३ इदमासनं मितीव मंत्रस्य पूर्वमे-
तन्वाद्यमिति प्रयोगः मेव सुत्रं

रत्रयया योग्यमन्त्रैः गंधपुष्पा-
तत यव ऊशाद्य तिलं चेतसं
हवीर्यक मय्यं शालग्रामं गृहीत्वा ओं
ताम्रय हं दिवं परमानंदं त-
त्तणं ताम्रय विनिर्मुक्तं तवाच्यं
कल्पयाम्यहं इति मूलेन शिरसि
दद्यात् ५ नाती तव गक कालयु-
क्तं केवलं वा नृत्वं गृहीत्वा ओं देवा-
नामपि देवाय देवानां देवता-
त्मने आचामं कल्पयामीशं शुद्धा-
नां शुद्धि हेतवे इति मूलेन
दद्यात् ५ कांशुस्यं दधि मधुह-
तात्मकं कांशुपिहितं मधुपर्कं
गृहीत्वा ओं सर्वकल्पमहीनाय परि-
पूर्णा सखात्मने मधुपर्कं मिमेदेव क-
ल्पयामि प्रसीद मे इति मूलेन द-
द्यात् ९ पुनरावमनीयं गृहीत्वा ओं
उच्छिष्टोपशुचिर्वीपि यत्प्रस्मरणा-
मावतः शुद्धिमाप्नोति तस्मै ते ९
नरावमनीयकं इति मूलेन दद्यात् ।
१ लौकिकं वक्ष्यधिकशतत्रयतो-
क्तान्मते तीर्थजले गृहीत्वा ओं प-
रमानंदो ध्यायि निमग्नं निजमूर्ते-
ये सांगोपांगं निदं स्नानं कल्पया-
म्यहं मीश ते ओं न हिसो रिति मू-
लेन दद्यात् ८ पूर्वरीत्या पुनरा-
वमनीयं दद्यात् ऊर्ध्वाम्भसा ।

प्रोत्तिने वस्त्रं गृहीत्वा ओं माया-
वित्र पटं चित्रं निनगृह्योक्तं नेने-
निगवराणं विज्ञाय वासलेकत्वा-
याम्यहं इति मूलेन दद्यात् ४ ।
उत्तरीयवस्त्रं गृहीत्वा ओं यमाश्रित्य
महामाया जगत्संमोहिनीं सदा
तस्मै ते परमेशाय कल्पयाम्यहं
यकं इति मूलेन दद्यात् ४ ततः पु-
र्ववत् पुनरावमनीयं दद्यात् ।
सुवर्णाद्याभरणं मय्यं भसा प्रोत्त-
ओं स्तभाव संदरांगाय नानाशक्त्या
श्रुयाय ते भूषणानि विचित्राणि
कल्पयाम्यमरावित इति मूलेन द-
द्यात् ८ प्रोत्तिने गंधं गृहीत्वा ।
ओं परमानंदं सौम्यं परिसूतं ।
दिगंतरं गृह्णाण परमं गंधं कृप-
या परमेश्वर इति मूलेन द-
द्यात् ११ तत्र देवतां धियं पुष्पा-
मादाय ओं उत्तरीयं वनं संभूते नाना-
गुणं मनोहरं आनेद सौम्यं ।
१ पुष्पं गृह्यतां परमेश्वर इति
३ चंद्रां संपूज्य ओं वनस्पति रसो
५ दिवा गंधाद्यः समनोदरः आ-
१ मूलेन दद्यात् ११ पुष्पं प्रोत्त-
व्रेयः सर्वं देवानां भूयोऽयं प्रति
गृह्यतां इत्युच्चार्य वामहस्तेन च
दां वादयत् मूलेन दद्यात् ११

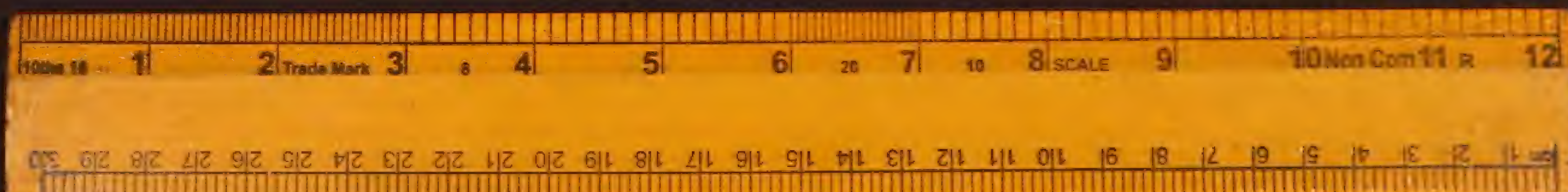
ततो हृत्तादि प्रदीपमादाय ओं स-
प्रकाशो महादीपः सर्वतः स्मिमा
पहः सवात्पाभ्यन्तं ज्योतिर्दीपो
५ ये प्रतिपूज्य तौ इति मूले-
न दद्यात् १५ प्रोत्तिने नाना विष-
नैवेद्योपरिमस्य मुद्रया मूले ॥
दशधा जप्त्वाऽभ्यर्च्य येन मुद्रया
मृतीकृत्य ओं सत्पात्रं सिद्धं सदा
विर्विधिधानेकं मत्तणं निवेदयामि
देवेश सातुगा गृह्णानतत इति
मूलेन दद्यात् १५ जलमादाय ओं
समस्त देवदेवेश सर्वत्राधिकारं प-
रं शिवदानं दत्तं सम्पूर्णं गृह्णाण जल-
मुत्तमं इति मूलेन दद्यात् १५ ।
पूर्ववत् पुनरावमनीयं दद्यात् ।
हीत्वा ओं तामूलं देवदेवेश कर्प-
रादि सवासितं कल्पयामि तवेणा-
न वदनामो ज भूषणं इति मूलेन
दद्यात् १५ ततः सत्तदेवता नम-
स्कारं मयै वंदनं ऊर्ध्वं ५ उ-
पचारद्वयापारदाने साधारणेनो ॥
स्त्रैः पृथक् तद्दानं ततः ओं
विस्रवे नमः इति विः संपूज्य चंद्रा-
वितानतोराणं पुक्तं वस्त्रादिच्छादितं
वेषम प्रोत्त ओं विस्रवे नमः इति
विः संपूज्य ओं न हिसो रिति नेने वि-
सं स्त्र्वा ओं ततः सदित्युच्चार्य वाम

हस्तेन धत्वा कुशतिलजलमादा
य अथेत्यादि अमुकगोत्रः श्रीय
मुक देव शर्मा एतद्गणकाष्टादि
मयवेश्म परमान समसंख्यवर्षस
हस्त्रावच्छिन्न सर्गलोक महितस्का
मोविल्लीति कामो वा एतद्गण का
ष्टादिमयवेश्म विल्लदेवतं विल्लवेत
म्पमहं सम्प्रदरे इत्युत्तरसूत्रे ३
ष्टकादिमये त एतदिष्टकादि मय
वेश्म परमान समसंख्यवर्षसहस्र
दशगुण कालावच्छिन्न सर्गलोकम
हि तत्त्वकाम एतदिष्टकादीतिविशेषः
एतत् प्रतिष्ठायां स्वर्णं तन्मूल्यं
वा दक्षिणं विल्लवे दद्यात् एष्टा
दाचार्यादौ प्रति पत्रिः ततो दे
वे स्वयं गृहीत्वा गृह प्रदक्षिणां
कारयित्वा ओं भद्रं कर्णेभिः शृणु
यामदेवा मद्र पश्येमाक्षिभिर्यज्ञः
स्थिरै रङ्गै स्तृष्ट्वांस स्तुभि र्यसे
म देवहितं यदायुः इत्येतेनाभि
मंत्रितं देवं गृहं प्रवेशयेत् ओं
देवस्यावासवितुः परमेष्ठिनोर्वा
द्भ्यां पूजोहस्ताभ्यां हस्तमाददे
इतिमंत्रेण पिंडिकोपरिच्यत ॥
ओं स्थिरो भव वीरंग आशुर्भव वा
सर्वत्र सुष्ठु भव ससदस्तमोऽपरीष
वाहनः इत्यनेन स्थिरी कर्णीते ॥

पुनर्देवं संपूज्य यथाशक्तिवाम
रुचंदा वितान गो हिरण्यमवा
यभांशदिकं दद्यात् तत ओं
यावद्दशधरो देवो यावन्निष्ठति मे
दिनी तावदत्र जगन्नाथसवित्रीभक्त
केशव इतिमंत्रं यदेत ततो
धन समीपं गत्वा संपोष्य तमा
शेषे दनेन मंत्रेण ओं पश्येहि म
गवत्रीश्वर विनिर्मित उपरिवरवा
युमागानुसारिन् श्रीकर श्रीनिवा
स रिपुधंसकर सज्जनधिलय सर्व
देवतासम्मत कुरुशान्तिसंस्मरणे
व मे भवत सर्व विघ्नान् हर हर
स्वाहा ओं धनयनम इति धनं संपू
ज्य ओं विल्लवे नम इति विरभ्यं
धनं संपोष्य वामहस्तेन सुष्ट्वा
येत्यादि अमुकगोत्रः श्रीयमुक
देवशर्मा महापानकादिवद्गुणय
तयकामो विल्लुप्रीतिकामो वा वि
ल्लुवेश्मनि उमं धनं विल्लदेवते वि
ल्लवेतम्पमहं सम्प्रदरे इत्युत्तरसूत्रे
एतत् प्रतिष्ठायां दक्षिणं विल्लवे
दद्यात् एष्टादाचार्यादौ प्रतिपत्रिः
ततो गृहदत्तम्भं समारोण ओं स
यत्तोऽसिगुरुन्मां स्तिवर्त्र शिरोग
यञ्च वत्सर्हदद्वयत्रो यत्तोऽस्म
आत्माच्छंदासंगानि यजः ॥

विनाम सामने तत्र योमदेवं य
जायतियं पुच्छं धिष्णाम् शफाः
सुपर्णोऽसि गुरुन्मादिवं गच्छसः
एत यजर्वेदी त ओं सुपर्णोऽ
सिगुरुन्मादिवं शिरो गाय त्र
वत्सलोम आत्मासामने तन्वर्म
देवं वृहद्वयत्रो यत्तो यत्तय
तियं पुच्छंच्छंदासंगानि धिल्लया
शफाः यज् उषि नाम सुपर्णो
सिगुरुन्मादिवं गच्छ सर्वः यतः
तिपल्लिवा ओं गुरुदयनमश्तिभिः
संपूज्य ओं नस्ते पतंग श्रेष्ठ प
त्रंगोतकर प्रभो तव प्रसादात्
हावाहो मोदेयं दिवि देववत्
यथात्वं संपुटकरः सततं नतक
थरः तथैव पुरतो विल्लो स्वत
प्रसादाद्भवामहं इति पुत्रांज
लिः शार्थयेत् ततः पिष्ट प
दीपादिना निर्मच्छनं कर्णीते ॥
ततो विंशत्यनञ्जालोभ्योभाज्या
निदयात् दीनानाथ कृपणार्थिणे
भ्यो यथाशक्तिदद्यात् ततः प्रीयतो
पुंडरीकाक्ष सर्वयज्ञेश्वरो हरिः
तस्मिंस्तेषु जगत्तुष्टं प्रीणिने शणि
तंजगत ततो वृत्त गीतवादित्र
निसर्गे मेहोत्त सर्वं कृत्वाच्छिद्रा
वधारणं कृत्वावेश्म समाधानार्थं त

द्विसो रिति विल्लुस्मरेत् एवं
रुद्रादि मठारि प्रतिष्ठायां आसना
दिकंत ततमंत्रं विहायकेवलं प्र
णादि नमोत्तेन तत्र ज्ञानादन्वय
शायोयं तत्रत कर्मशेषं समाय
येत् एवं गोपयादि प्रतिष्ठायां
तत समीपे वेदिकां कृत्वा तत्रत
फलकामो विल्लुप्रीतिकामो वा त
त्रत प्रतिष्ठां करिष्य इति संकल्प
वृत्तिश्चाहार्दिकं विधा यथाशक्ति वि
धिना प्रिस्थापनादि एतत्कर्मणा
प्रीयतो भगवान् विल्लुप्रीत्यंतं क
र्मकृत्वा कृपादिवत् सर्वभूतेभ्यः
स्तुज्जपदक्षिणां दद्यात् नियमः
वृत्तादि प्रतिष्ठायां विल्लुप्रीत्यंतं
कर्मकृत्वा वृत्तानुष्ठानं कृत्वा दक्षिणा
दिकं कर्णीते ततो वृट्पु नलेन
यजमान मभिंचेत् नद्यथा ओंस
स्ता मभिधिंचेत् वल्लविल्लमहेश्वराः
वासदेवो जगन्नाथस्तथा संकर्मणे
विभुः प्रद्युम्न आनिरुद्धश्च भवंत
विजयाय मे आलंदलोऽभिर्भग
वान् यमो वै नैर्ऋतस्तथा वरुणाः
वरुणश्चैव यनाथस्तस्तथा शिवः
ब्रह्मणा सहितः शेषो दिक्पालः
पात ने सदा कीर्तिलेखी धृतिर्मे
पापघ्निः प्रहातमामतिः उदिः

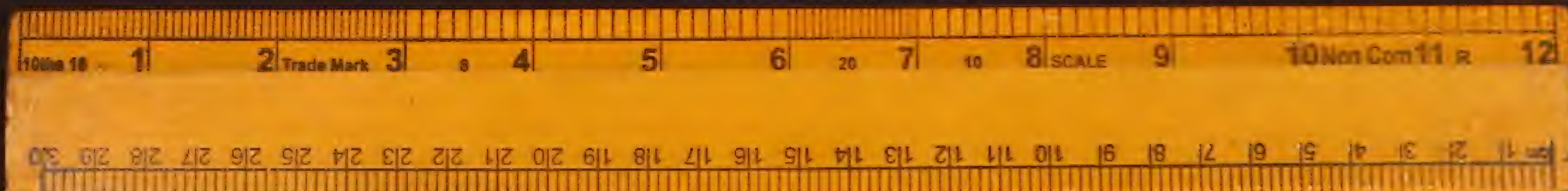

सैजा वपुः शान्ति स्तुतिः पृष्टि
 मानः एता स्ता मभिषिचन्त
 देवपत्न्यः समागताः आदित्य
 स्रंरमा भौमो बुध नीवसितर्क
 जाः यदा स्ता मभिषिचन्त राहुः
 केतुश्च नर्पिताः देव दानव गे
 धवी यदा राक्षस यज्ञगाः चरु
 यो मुनयो गावो देव मातरपुत्र
 देवपत्न्यो धरा नागा देव्या
 स्नासरासागणाः अस्त्राणि सर्व
 शास्त्राणि राजानो वाहनानि च
 जैवधानि विविचाणि कालस्यावय
 वायु ये सरितः सागराः शैला
 स्तीर्थानि जलदा नदाः एता स्ता
 मभिषिचन्त धर्म कामार्थसिद्धये
 इति मदादि प्रतिष्ठा प्रयोग ॥
 तत्र समाप्तं ॥
 मउः पुं मुनिविशेषः इत्युणादि
 कोवः ॥
 मउ ३ क मोदे इतिकविकल्प
 कुमः इमंडयति इति उगी
 दासः ॥
 मउ ३ कि भूषे इतिकविकल्प
 कुमः मंडयति मंडति हारो जनं
 इ मंडते इति उगीदासः ॥
 मउ ३ उ विभागे वेष्टे इतिकवि
 कल्पद्रुमः इमंडते उ. मंडते ॥

इति दुर्गादासः ॥
 मउकः पुं शास्त्रमेदः मेडया इति
 भाषा इति नृदायरः ॥
 मउः पुं नाद्यविशेषः इत्यमरः
 बुबुक इति व्यातः विपुलाडुमरु
 मंड रितिकोषः मंड इति रौति
 इति मउः पूर्ववदौ नैड मनीषारि
 तादेकस्य उतं मज्जति शब्दा
 अत्रेति मज्ज निपातो वा इति
 भरतः ॥
 मउकः पुं मंडुवायं इतिविकां
 उपायः ॥
 मउ कृजे इतिकविकल्पद्रुमः
 मणति कृजेः अकृशदे इति उ
 गीदासः ॥
 मणिः पुं स्त्री अशमजातिः कु
 ञ्जादिकं तत्पर्यायः रत्नं मणी
 ३ इत्यमरः अस्पृशणाः मणि
 रत्नं सरं शीतं कषायं साडु ले
 खनं वस्त्रं पाणान्न च पाण
 लक्ष्मी विनाशनं इति राजरत्न
 अजायाः कंडस्थित स्तनः लिं
 गार्थं अलिंजरः इति मेदिनी ॥
 योम्यभागाः इति शहरत्नावली
 नागविशेषः इति नृदायरः ॥
 मणिवेषः इति हेमचंद्रः म
 णिकं स्त्री अलिंजरः इत्यमरः ॥

मणिकर्णिका स्त्री काशीस्थनीर्घ
 विशेषः तदुत्पत्ति र्घया विष्णुः प्रति
 शिववाक्यं तदीयस्यास्य तपसा
 महोपचय दर्शनात् यन्मयादे॥
 लिना मौलि रति प्रवलाभुषणः
 तदादोलनतः कर्णात् पपात म
 णिकर्णिका मणिभिः खलितार ।
 म्पाततोः स्तमणिकर्णिका चक्रपु
 क्कुरिणी तीर्थं पुरा व्यातमिदं
 मे तया चक्रेण खननाच्च खचक
 गदाधर समकर्णात् पपातेयं यदा
 वमणिकर्णिका तदाभ्रभृति लोके
 त्रव्यास्त मणिकर्णिका श्रीविल
 रुवाच मुक्ताकुंडलपातेन तवादि
 तनया प्रियं तीर्थं ना यमरं ती
 र्थं मुक्तिदेत्रमिहास्तवे काशने।
 ३ यतो न्यातिस्तदनाखेयमी
 श्वर अतो नामापरं चास्तकाशी
 ति प्रथितं विभो अयं वरं ।
 वरेदेव देयः सोऽप्यविचारितं ।
 सतेयोर्यकारार्थं जगद्वत्ता मणे
 शिव आ वृत्त स्तम्ययर्पज्ञं यत्
 किंचिज्जंत संतितं चतुर्धु भूत
 ग्रामेषु काश्यां तन्मुक्तिमाप्सति
 नस्मिं स्तीर्थं वरे शंभो मणिश्च
 वणभूषणो संभो स्नानं जयं ह्येमे
 वेदाभ्ययन मुन्नमं तर्पणं पि

एतदानं च देवतानां च पूजने गो
 भूतिल हिरण्यसरीपात्रास्व भू
 षणं कन्यादानं प्रयत्नेन समनेत्
 नेन कशः व्रतोत्सर्गं ह्येतं संगं
 लिगादिस्थापनं तथा करोति यो
 महापातो तात्वायुः क्षणगतं ।
 विपत्तिं विपुलां चापि सम्पत्ति
 मति भंगुरां अक्षया मुक्तिरेका
 स्त विपाक स्तस्य कर्मणाः अ
 यच्चापि शुभं कर्म यदने अदया
 ज्ञते विनात्मज्ञानमीशान त्पक्ता
 प्रायेणवेशनं नैः श्रेयस्याः श्रियो
 हेतस्तदस्त जगदीश्वर नावशो।
 वति नाख्याति ह्यत्वा कालान्न
 रेऽपियत् तदिहास्तय तामेत
 तस्येश तदनुग्रहात् तव प्रसादा
 तस्येह सर्वं मह्यं मस्ततत यद
 स्ति युद्धविषय यज्ञं च सदाशिव
 तस्मादेतच्च सर्वस्मात् तेजमस्त
 शुभोदयं इति काशीखंडे मणि
 कर्णिकाख्याने नाम ५ अध्यायः
 मणिकाननं स्त्री कंडः इति शब्दा
 लावली रत्नवनं च ॥
 मणिकारः पुं मणिनिर्मितालंकार
 दिकर्ता जौहरि इति भाषा तत्र
 यर्प्यायः वैकटिकः २ इति हेमचंद्रः
 म्यायविज्ञामणिकर्ता व ॥

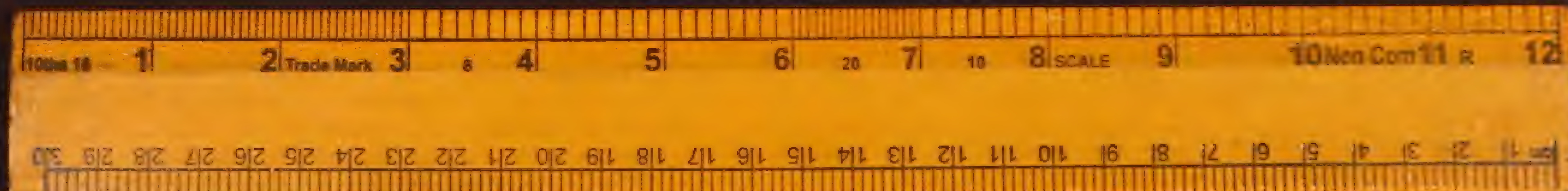

मणिकूटः पुं पर्वतविशेषः यथा
मणिकूटस्याथ गिरे र्गन्धमादनः
कस्यच मध्ये सवति तोहिन्यो व
त्तपुत्रः समास्थितः दत्तात्रेयया
विष्णु सत्र वास मणिकूटो नर
देवास्वर्गादीनां यथा मवतिवै हि
तं ज्वरेणापीदित तत्र ज्वरं ह
त्वा महासरं सर्वलोक हितार्थं
य सो भगदस्त्रान् माचरेत् अगद
स्त्रान् संभूतं संजातेच महासरः
तस्य स्वर्गनामवक्त्रे हयग्रीवोऽपुन
र्भव नपुनर्जीयते यस्मात् ततः
स्त्रात्वा नरोत्तमः अपुनर्भव सं
ज्ञे तत्पुनस्त परिकीर्त्तितं मणि
कूटावले विस्मययतीव सत्रयुधक
सच व्यास प्रमानेन विस्तारेणैव
संस्थितः इति कालिकापुराणे ८
अध्यायः ॥ ॥
मणिस्तुतिः पुं मणोरकारः यथा
मणोः त्वनिः इति मुन्यबोधव्या ।
करणं ॥ ॥
मणिग्रीवः पुं ऊवैरपुत्रः इति शब्द
रत्नावली रत्नकचरे ॥ वि
मणिचिदा स्त्री मेधाश्लेषयं
प्रभाश्लेषयं रति मेदिनी ।
मणितं स्त्री मेघुनकालीनवाक्का
नत्यर्थायः रत्नकचरे ॥ इति

हेमचंद्रः ॥
मणितारकः पुं सारसपत्नी इति
गणनिर्घटः ॥
मणिदीपः पुं स्त्री तीरसमुद्रमा
ये पद्मगादिमणिमयान्नीयः स
च विपुलसंदरी वासस्थानेयथास
थासिंथो मध्ये सरविटपिवासीप
रिसरे मणिदीपे नीपोयवनवति
विंतामणिगृहे शिवाकारे मेवे
परमशिव पर्यंक निलये भजेति
त्वां धन्याः कतिचन विद्वान्दत्ता
हरी इत्यानंदचदरी ॥
मणियर्वतः पुं गिरिविशेषः यथा
ततोऽभ्यगाद्विरिच्येष्ट मभितो ।
मणियर्वतं तत्र पुण्णवड् बीता
सुभवं स्नामलाः प्रभाः मणीनां
हेमवर्णानां मभिभूय दिवाकराः
तत्र वैदर्भ्य वर्णानि ददर्शमभुस
हनः सतोराण्यताकानिहागणि ।
शिखराणि च विपुड्धित मेवाभः
प्रवभौ मणियर्वतः हेम वित्रा
वितामैश्च प्रासादै रूपशोभि ॥
तः तत्रता हेमवर्णाभा ददर्श म
धुसहनः गंधर्वीसर सुखानां ।
प्रिया इदितर सत्या ददर्शेष्ट
लक्ष्मणीः सरुहागिरिकंदो नरा
केण समानीतारस्यमाणाः समन्

तः इति महाभारते हरिवंशे ।
नरकवधाध्यायः ।
मणिपूरं स्त्री पद्मकाज्जीतनाभि
मध्यस्थतृतीयचक्रं यथा तद्वर्द्ध
नाभिदेशे त मणिपूरं महत्तमं ।
मेवाभं विपुलमं च वज्रनेत्राजाम
यं ततः मणि वदितं तत्तमं म
णिपूरं तयोच्यते दशभिश्च द
त्तैर्गुक्तं इति फात्रात्तरान्ति ।
शिवेनाधिष्ठितं पद्मं विष्णोत्तक
नकाराणं इति तत्रं तत्साधिसन
पद्मस्योर्ध्व देशे तिष्ठति यथा
एतत्पद्मस्योर्ध्वदेशे महा पद्मं
सुडलीभं दृष्टव्यं नीलवर्णमन
लं चोर रूपकं इति फात्रैः
सर्वदेशं एकजं चानि शोभनं
तन्मध्यवीनकोषे निवसति सत
तं वक्रिबीजं ससिद्धं वात्से तत्र
पुराण्ये नव तपन निभं ससिद्धे
तत्रिभागे स्वर्णकाव्यमितं रेति
सर्वदेव प्रपूजितं साकारं वक्रि
वीनं च सदैव मेव वाहनं रुद्रा
लयं हि तत्रैव महामोहमनाश
तं भद्रकाली महाविद्यावामभा
गे सरोभिना इति निर्वीणा तत्रै
६ परतः तत्र देवतीर्थं यथा
मणिपूरे देवतीर्थं पंचकुंडं स

रोवां तत्र श्रीकामनातीर्थं स्ना
ति यो मुक्ति मिच्छति इति रुद्र
यामलः स्वनामण्यानदेशश्च ॥
मणिबंधः पुं प्रकोष्ठपाण्योऽसि
स्थानं कक्षा इति भाषा इत्या
मरदीकायं भारतः सच करस्या ।
दिभागः तत्पर्यायः मणिः १
इति हेमचंद्रः करभ्यः ३ करा
पेशिकः ४ इति शब्दरत्ना वली
तस्य शुभाशुभ लक्षणं यथा म
णिबंधे निर्णयैश्च सस्त्रिष्टमसं ।
धिभिः नृपाहीनैः करच्छेदमशब्दे
र्थन वर्जिताः इति गारुडे ६६
अध्यायः ॥
मणिभद्रः पुं निनानां पूर्वयस्तवि
शेषः तत्पर्यायः जम्भलः १
पूर्वयस्तः ३ जलेद्रुः ४ इति ।
विकोडशेषः ॥ ॥
मणिभूमिः स्त्री रत्नस्य त्वनिः तत्र
पर्यायः कुविमं १ इति शब्द ।
रत्नावली ॥ ॥
मणिमंडपः पुं रत्नमयगृहं यथा
मध्ये सपात्रि मणिमंडपरत्नवे ।
दी सिंहासनेपरिगतां परिपीतं
वर्णा पीताम्बराभरणमात्य विश्व
धितो गी देवी नमामिष्टतमुद्र
वैरिनिजा इति रुद्रयामले ॥

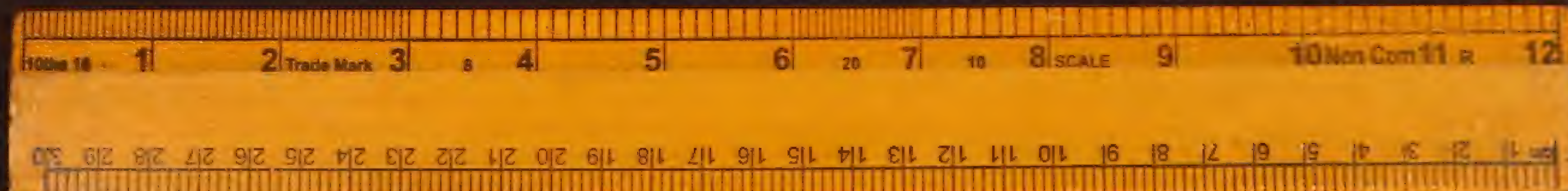

वगलास्तोत्रं ।
 (मणिमयं ह्रीं सैन्यवत्तवत्तं ३
 ३ति मणिमयशब्दीकार्यभारतः
 ३ति राजनिर्घटः पर्वतविशेषः ३
 ३ति मणिमानं वि मणिविशिष्टः ३
 त्वभूषितः मणिरस्तीति मतप्रत्य
 येन निष्पन्नः ॥
 मणिमाला स्त्री हारः दंततवि
 शेषः ३ति मेदिनी लक्ष्मीः
 ३ति शहरत्नावली रीतिः ३ति
 शहरमाला ॥
 मणिगणं ह्रीं द्विगुलं ३ति राज
 निर्घटः मणो वैर्णो ३ ॥
 मणिवः ३ पुं नागविशेषः मणिश
 ब्दादस्यार्थव प्रत्ययेन निष्पन्नः ३
 ३तिसिद्धान्तकोशरी ॥
 मणिवीजः ३ दाडिमवृक्षः ३ति
 राजनिर्घटः ॥
 मणिसः ३ पुं मुक्ताहारः यथा
 चटयति सवने ऊवयुगगणेषु
 गमद रुचि ३षिते मणिरेसममले
 नारक परले नखदश शशिभूषि
 ने ३ति गीतगोविंदे ३ सगैः
 मणी स्त्री मणिः ३ति भातद्वि
 य कोषः ॥
 मणीचक्रं ह्रीं चंद्रवर्णीयं नव
 र्णयः ३द्रकांतः ३ ३ति वि

कांडशेषः ।
 मणीचक्रः ३ मत्परेण पदीयथा
 क्रम्याशी मत्परेणः स्यात्तलम ।
 हुर्मणीचक्रः ३ति हारावली ॥
 मणीव वा मणितत्त्वं मणिशब्दे
 न सर इव शब्दस्य घटीतत्पुरुषः
 समासः प्रथमाद्विचनोत्त मणिश
 ब्दात् इवार्थं व शब्देन वा शब्देना
 यत्वं ३पे यथा मणी बोद्धव्यं ॥
 ३ति इवार्थं व शब्दे वा शब्दे वा
 बोध्यः ३ति सिद्धान्तकोशरी म
 णीचक्रं ह्रीं पुष्पं ३ति हेमचंद्रः
 मंडपी स्त्री त्वडोयोदकी ३ति
 राजनिर्घटः ॥
 मंडः ३ वटकविशेषः मांडरुति
 द्वितीभाषा यथा समितां मंद
 येदात्मे नीलेनापि च सत्रयेत्
 अस्मात् वटकं कृत्वा यवत सर्पि
 वि नीरसं पला लवंग कर्पूरः
 मरिचाद्यै रलेहने मज्जयित्वा
 सितायाके ततस्त्वं सषड्वरेत् ॥
 अयं प्रकारः संसिद्धो मंड इत्य
 भिधीयते अस्य गुणाः मंडस्त
 हं हृणो हृष्या वत्सः समप्रो
 रुः पित्रानिल दरो रुचो रीताभी
 नां संप्रजितः प्रकारांत यथा
 समिता शकरो सर्पि निर्मिता

अपेयिषे प्रकारा अमुना त
 त्यास्तैःपि वैतद्वृणाः स्मृताः
 ३ति निर्घटः ॥
 मंडं ह्रीं ३ सर्वेषामन्तर्यामीना
 मणरसः मांड ३ति मात ३ति च
 माषा इत्यमर भारती सारः ।
 पिच्छ ३ति मेदिनी ^{मंडं कोमलं} ३ति मेदिनी
 मंडः ३ पुं परंडवृक्षः शाकभेदः
 ३ति मेदिनी मस्त ॥ भूषा
 सारः पिच्छं ३ति हेमचंद्रः ॥
 दंडः भक्तादि भवरसः तस्य
 लक्षणं भक्ते विनाडवो मंडः
 येयं भक्त समन्वितं ३ति राज
 निर्घटः अथ मंडस्य लक्षणं
 विधिर्यणाश्च तंडलानां ससिद्धा
 नां चतुर्दश गुणं जले रसः सि
 को विरहितो मंड इत्यभिधीय
 ते मुंटी सैन्यव संयुक्तादीपनः
 पावनश्च सः अन्नस्य सम्यक्
 आच तया मंडस्य सिद्धता य
 यायुष यवायुनां विलेपी भक्त
 योरपि तस्य गुणाः मंडो ग्राही ।
 लघुः शीतो दीपनो यान्तासाम्य
 कृत ज्वरघ्न सर्पणो वत्सः पित्र
 श्लेष्म श्रमापहः ३ति भावप्रका
 शः अपि च लघो यनो व
 ॥ ॥ ॥ ॥

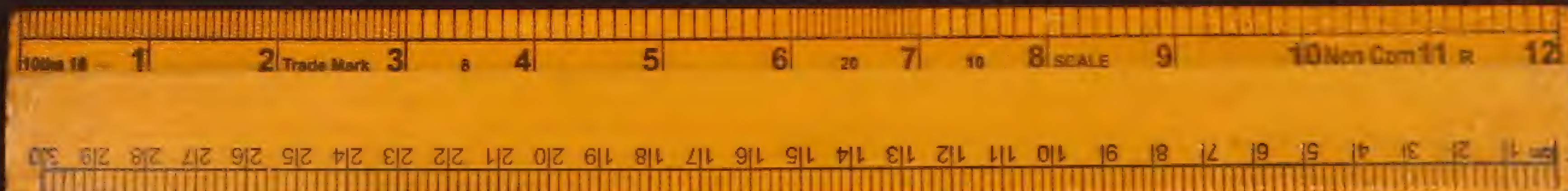
स्ति विशेष्यनश्च प्राणाप्रदः शोणि
 त वर्द्धनश्च ज्ञापयहारी कफपि
 त्रहन्ता वायुं नेयेदस्य गुणोद्दिमंडः
 तानमंडोः प्रिजननो दाह ॥
 नृणां निवारणः ज्वरामीसारशम
 नोः शोषदोषाम पाचनः ॥
 वायुमंडोः प्रिजननः मूलानां
 विनाशनः पाचनो दीपनो हृद्यः पि
 त्त श्लेष्मानिलापहः वायुमंडो ।
 भूष यवमंडः ३ति राजवत्सभः ॥
 मंडकः ३ पुं पिष्टकविशेषः मांडरुति
 द्वितीभाषा यथा गोथुमा थवला
 योनाः ऊहिताः शोषिता स्ततः
 पोस्तिता यत्र निषिष्टाश्चालिताः
 समिताः स्मृताः बारिणा कोम
 लां कृत्वा समितां साधु मर्दयेत्
 हस्तवालेन या तस्यालोमी सम्य
 क प्रसारयेत् अथो मुखचट स्वे
 तद्विस्तृतं प्रतिपेदहिः मृडना ।
 वक्रिना साध्यः सिद्धो मंडक उच्यते
 ने लोम्ली लेवी ३ति लोके ॥
 इत्येन साय खंडेन मंडकं भ
 तयेन्नः अथवासिद्धमांसेन ॥
 सतक्र वटकेन वा तस्य गुणाः
 मंडको हृणो हृष्या वत्सोरुति ।
 कश्च भूषा पाके भि मधुरायादी
 लघु दीपययापहः ॥ ३ति ।

वतर्हसं समारभ्य यावद्वत्तश
तंभवेत् मंडलं तत्रकर्तव्यमत
ऊर्ध्वं नकारयेत् विमले विजये
भुवने विमाने शुभदेशिवं वंदेमा
नच देवं च तज्जालं कामदायक
रुचकं स्वस्तिकाख्यं च हिरण्यं इति
मंडलः सितादि हरितामस १
जाः कार्याः सशोभनाः शालि
षष्टिक कोसम्भ रजनी हरियज्ञाः
मणिविडम् रागाश्च भस्मना अभि
मंविताः सितसर्षप भूषाख्या १
जाः हस्ता त पातयेत् अस्त्राजं
यसेन्मन्त्री सम्भवेति पदं पिवा
समोम्याने शुभं हस्तागोमयेनोपा
लेपितं चंदनागुरु कर्पूर तौद
भूषाधियासितं भूभागं स मितं
सिद्धं पूर्वयस्मिन् कोत्रां याम्यं
स्वस्तिक मन्त्रायैः सूत्रे वीर्णादि
पञ्चनेः पञ्चपञ्चकं मध्ये दि
शुणं विष्णुं पिवा हाराणि सम
संसाणिकर्णिका केशोन्मले य
मंत्यावशेषाणि स्वस्तिकासुस्य
तानि च सयावत्सहस्रस्तनः
पानं समाचरेत् मध्यमानामिकां पृष्ठे
रुपरिष्ठा घृथेभ्यः प्रयोषुखांगति
हस्ता पातयेत् विवर्तनाः समार
त्वातर्क्याः विच्छिन्नापुष्टिर्वर्जिता

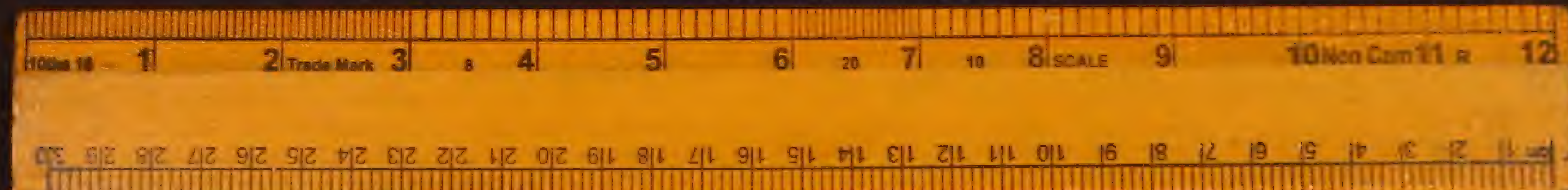
अंगुष्ठं पर्व नैपुण्यसमाकार्यो वि
ज्ञानता संसक्तं विषमं स्पले वि
च्छिन्नं कृष्णगदते पयंत सर्पितं
कृत्स्नमालिखेत् कदाचन संसक्तो
कलहं विद्याद्व रेत्येत् विग्रहं
अतिस्थाने भवेद्यापि निर्यं पीडा
विमिश्रिते विंदमिर्भय मांसा
ति शत्रुपक्षात्रसंशयः कृष्णयाचा
घृहानिः स्यात् विच्छिन्ने मरणं प्र
वियोगात्तु भवेत्तस्य उष्ट्रद्वयसतस्य
वा अविदित्वा लिखेद्यस्तमंडलेन
यथेष्टया सर्वं दोषनवाप्नोति ।
ये दोषाः पूर्व भाषिताः इति
देवीपुराणेष्ट्याभिषेकवितामा
ध्यायः सूर्य मंडले देवानां ॥
स्थिति र्यथा अर्चयन् प्रजयेदेवं ज
येच्च रवि मंडले आदित्य मंडले
देवं ध्यात्वा विसृज्येति न भो
जन मंडलं यथा यात यानाः
पिशाचाश्च अस्त्रा राक्षसास्तथा
म्रंति केवलमत्रस्य मंडलस्य विद
नेनात् आदित्यावसरोरुद्रा ब्रह्मा
चैव पितामहः मंडलास्य मीर्वेति
तस्मात् ऊर्ध्वं मंडलं चतः कोणां
हिजायस्य त्रिकोणं सत्रियस्य तदि
कोणाकृति वैश्यस्य शूद्रस्य वज्रं तं
सरा रम्ये वक्ति प्रगणे ॥

आकृत्येपोनामाध्यायः ॥ शेषः विदालः इति शहमाला
मंडलं वि विस् इत्यमरः ॥ नाहकः त्वहाश इति भाषा
चंद्रस्य शरीरे उपचारादादित्य । इति हेमचंद्रः बटवत्तः गो
स्य च वेतिशोभने विस् वील नाशसर्पः इति राजनिर्घटः ।
कांति गत्यादौ नास्तीति दिस् मंडली स्त्री हर्षा इति हारावली
विस्ति भाति विस् सौत्राय मंडलेशः पुं मंडलेश्वरः तत्प
मिति स्वामी मंडयति मंडले र्णायः एकजन्मा १ भूयायदः १
नास्तीति अतः स्थियं नरादित्य इति त्रिकोणशेषः ॥
त मंडली च इति भारतः ॥ मंडलेश्वरः पुं भूमेकदेशाधिपः
मंडलः पुं ऊकुरः इति मेदिनी ग्रन्थे भूमेक देशाधिपो मंडा
सर्पविशेषः इति विस् । लेख्यः स्यात् मंडलस्य श्री मि
मंडलकं स्त्री विस् ऊर्ध्वभटः जादित्रपस्य देशस्य ईश्वरो मंड
दर्याणं इति मेदिनी मंडलाका लेख्यः एकदेशाधिप इत्यर्थः
रव्यहः इति जराधराः ॥ स्यात् मंडले द्वादशराजके वदेशो
मंडलकः पुं ऊकुरः इति धरणिः च विस् च कदम्बकेव इति विस्
मंडलनृत्यं स्त्री मंडलाकारनृत्यं इत्यमरादीकायां भारतः तस्या
तत्पर्यायः हस्तीषः १ इति श लक्षणान्तरं चतुर्योजन पयंतम
हमाला ॥ थिकारं नृपस्य च यो राजा तत्
मंडलयत्रिका स्त्री रक्तपुनर्ववा शतगुणाः सयव मंडलेश्वरः इति
इति राजनिर्घटः ॥ ब्रह्मवैवर्ते श्रीकृष्णजन्मखंडे २६
मंडलाग्रः पुं त्वहः इत्यमरः ॥ अध्यायः ॥
मंडलायितं स्त्री वज्रं तं इति श मंडहारकः पुं शेंडकः इत्य
द्वारावली ॥ मरः ॥
मंडलाधीशः पुं मंडलेश्वरः त मंडा स्त्री सरा इति हारावली ।
तर्ण्यायः मध्यमः १ इति हेम आमलकी इति मेदिनी ॥
चंद्रः ॥ मंडितः पुं बौद्धगणायिकाविशेषः
मंडली पुं सर्पः इति त्रिकोण इति हेमचंद्रः भूषिते वि

इत्यमरः ॥ माला एष्टयोषित् इति शब्दः
 मंजूकः पुं भेकः इत्यमरः रत्नावली मंजूकपत्नी इति
 शोणकः पुनिविशेषः इति व्याकरणं ॥
 मेदिनी गार्हपत्यः इति शब्दः मंजूकः स्त्री पुं लोहमलं नत्वा
 रत्नावली वंशविशेषः स्त्री ॥ र्थायः शिखाणं २ इत्यमरः
 ति विश्वः ॥ सिंहाणं ३ सिंहाणं ४ मंडने ॥
 मंजूकपत्नीः पुं शोणाकृतः ॥ लोहं वेष्टते अग्निदाहे लोहा
 त्पमरः शोणकः इति मेदिनी द्विभजते वा मंडयति भूषयति ॥
 मंजूकपत्नी स्त्री मंजिष्ठा ब्राह्म षथत्वा दोगिण मितिवा मंडरं कि
 णी इति मेदिनी आदिपमः मदि भूषे मदिङ् विभागे वेष्ट
 ङ्गा इति राजनिर्घटः ॥ अंशपि वि नास्तीति ऊरु इति तद्दीकाया
 शेषः पुनरुक्तिरिति भाषा तत्पर्या भनः अस्या गुणः लोह गुण
 यः भेकी २ मंजूकी ३ मूलपत्नी तस्यः शतवर्षीहं मंजूकपत्नी
 ४ इति रत्नमाला मंजूकपत्नीका अशीति वर्षीयं मध्यमे षष्टि
 ५ अस्या गुणः मंजूकपत्नीकाल वर्षीय मध्यमे अतो नूनं विषा
 द्वीसाडपाका सग हिमा पाठोत्तरं तस्य यथा यज्ञोहं यज्ञो पो
 मंजूकपत्नीका लघ्वी उत्तावात वि कं न किट्वापि नहुणं शा
 वं पठते इति राजवत्सभः ॥ मोहं सुत्रमं किहं मथ्यावासीति
 मंजूक माला स्त्री आली इति राज वार्षिकं अथमं षष्टिवर्षीयं न
 निर्घटः भेकमाला व ॥ तो हीनं विषोपमं इति रसे
 मंजूका स्त्री मंजिष्ठा यथा मंजू नृविनामणिः ॥
 काव लतायहि हेमपुष्पीव मंदि मंजोदकं स्त्री वित्रागः विवित्र
 री इति शब्दमाला ॥ वतीः आतर्पणं आलिम्पना ॥
 मंजूकी स्त्री मंजूकपत्नी इति मे इति मेदिनी
 दिनी आदिपमङ्गा आली मत् वा अनहमहं अत्वं भवति
 इति राजनिर्घटः ॥ तत्परिविशेषः ॥ खड्गवति अनह महं मंजूवतीति
 पुनरुक्तिरिति भाषा इति रत्न संक्षिप्तसारा व्याकरणं अस्मद् ॥

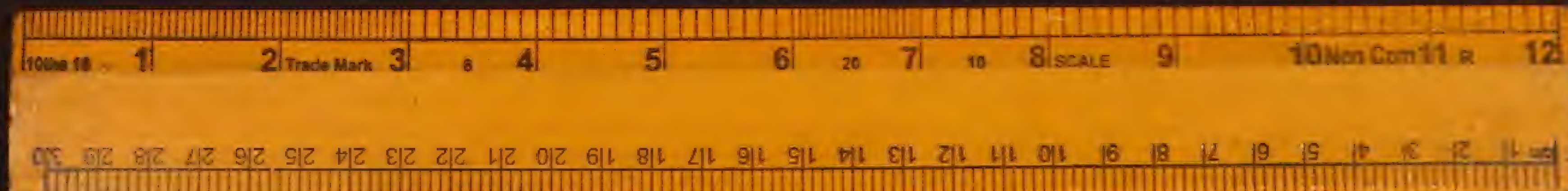
शब्दवि प्रत्यये कृते नञ्चकिञ्च गारुडे ॥१८८॥ अथ्यायः ॥
 स्मृशब्दस्य मदादेशान्निवृत्तं ॥ मतिरा स्त्री ज्ञानिष्पत्ती शिम्
 ति नडीकायां गोपीचंद्रः ॥ शीत्तपः इति राजनिर्घटः ॥
 मते स्त्री सम्पत्तं तत्पर्यायः ॥ मतिश्चमः पुं बुद्धिभंसः नत्प
 चंद्रः २ अभिप्रायः ३ आकृत्य मति भ्रातिः स्त्री ध्यायः धूमः ३
 भावः ५ आशयः १ इति हेम मिथ्यामतिः ४ भ्रातिः ५ इति श
 चंद्रः ॥ हारत्नावली ॥
 मते वि सम्पत्तः ज्ञातः इति मति विभंसः पुं उन्मादरोगः ॥
 मेदिनी अर्चितः इति हेम इति राजनिर्घटः ॥
 चंद्रः ॥ मतिः वि अतिशयबुद्धिमान् ॥
 मतेगः पुं पुनिभेदः मेचः इति मुग्धबोधव्याकरणं ॥
 इत्यादिकोषः ॥ मत्कः पुं मत्कृताः इति शब्
 मतेगनः पुं हस्ती इत्यमरः ॥ माला मत्सर्वपिनिवि इति
 मतिः स्त्री बुद्धिः इत्यमरः ॥ व्याकरणं
 स्मृतिः इति मेदिनी आर्थः ॥ मन्त्राणां पुं कीटविशेषः ॥
 शाकभेदः इत्यनयपालः ॥ योका इति भाषा तत्पर्यायः
 विषेद्र का प्रशंसये नमते वा रक्तपायी २ रक्तोगः ३ मेचका
 ह्यमानसे यस्य यत्र कुलेन मत्तमः अयः ४ इति राजनिर्घटः ॥ उदंशः
 ति स्नादशी भवेत् इति ब्रह्मवे ५ निर्विषाणहस्ती निःस्मृत्तु
 वनेष्ठीकमजन्मत्वे ॥ अथ्यायः रुषः माकुंघ्या इति भाषा नारि
 मतिकरोषधं यथा पादाहे ॥ केलः इति मेदिनी जंघा ॥
 जीरके कुष्ठ मसृगं यानमोदकं ॥ तां इति हेमचंद्रः ॥
 वत्ता विकटकंचेव लवणचूर्णं मत् कृता स्त्री अज्ञानलोभ
 सुत्रमं बालीरसे भाविने च सति गं इति शब्दरत्नावली ॥
 मेषु समन्वितं समाह भस्तिनं कु मत् कृतापिः पुं इन्द्राशनः सि
 र्थान्महेस्वर्गमति पारं इति हि इति भौषा इति शब्दमाला म
 त्तः पुं लोमदहस्ती मात अयाला

हानी इति भाषा तत्पर्यायः । मन्त्रहस्ती इति मेदिनी हेम
प्रभिन्नः २ गर्जितः ३ इत्यमरः ॥ चंद्रम
युक्तरः कोकिलः मद्भिः इति मन्त्रा स्त्री मदिता इति राजनिर्घ
राजनिर्घटः ॥ टः मन्त्रात्मः पुं प्रांगनावरणं त
तत्पर्यायः अणश्चयः २ प्रथीवः ३
मन्त्रवारणं ४ इति हेमचंद्रः ॥
मन्त्रभगमना स्त्री स्त्रीविशेषः मन्त्र
गजगामिनी इति हेमचंद्रः
मन्त्रे स्त्री राजादीनामुष्टिः तत्
पर्यायः वंटः १ इति हेमचंद्रः ॥
मन्त्र इडः क गुमाकौ इति कति
कस्युमः दन्तवर्गायापथः ३
क इ इति भ्रवं संवयेत न्योऽयः
मिति सरारिः मन्त्रात्पनेनैवेष्ट ॥
सिद्धे इदनुवेयो वेदमुच्चारण मे
दायः इति उर्गादासः ॥
मन्त्रः पुं मन्त्रः इत्युणादिः
कोषः ॥
मन्त्रगोटः पुं व्यंजनविशेषः मन्त्र
सचंद्र इति व्यातः तत्पर्यायः
गतग्रहः २ इति शब्दचंद्रिका ।
मन्त्रः पुं अन्यश्रुभेदेष्टः इत्य
मरः कोथः इति मेदिनी ॥
मन्त्रः वि असत्यपरसम्पत्तिः ।
मातु सर्म्युक्तः कृपण इत्यमरः
मेदिनीकरो आत्मधिक कारविशे
ष्टः यथा निर्दन्ति मां सरा

लोका विगस्त मम जीवनं इत्या लघुत्वं स्त्रियत्वं वानचत्वं वक्ति
त्तानि भवेद्यस्त विक्कारः सचमत् वहीनत्वं च पांडुर मन्त्र गुणाः
सः इति पात्रे क्रियायोग सारः दोषलत्वं स्त्रियत्वं गुरुत्वं ॥
१५ अर्थायः ॥ मन्त्रा स्त्री मत्तिका इति मेदिनी मन्त्रा
मन्त्रा पुं अन्यश्रुभेदेष्टा तत् पर्यायः कर्तो जयः २ दुर्जनः ३ पि
पुनः ४ स्रवकः ५ नीचः ६ हिनि
कः ७ खलः ८ इति हेमचंद्रः ।
मन्त्रः पुं स्त्री जलजंतुविशेषः मन्त्रगुणाः लघुत्वं दृष्टत्वं म
मातु इति भाषा तत्पर्यायः ॥ पुरत्वं स्वत्यमलकारित्वं च साम
दृष्टारोमा २ फसः ३ मीनः ४ वैसा
रिणः ५ अद्वजः ६ विसारः ७ शक
ती ८ इत्यमरः शंथली ९ फसः
१० आत्माशी ११ सखरः १२ मूकः
१३ जलेशयः १४ कंडकी १५ श
क्ती १६ मळः १७ अनिमिषः १८ ३
तिशब्दरत्नावली तत्पर्यायः हृद
गात्वं गुरुत्वं श्रुतवर्द्धनत्वं च
त्यत्वं स्त्रियत्वं उल्लत्वं मधुरा
त्वं कफपित्त कारत्वं व्याधामा
धरत दीप्ताग्नीनां पूजितत्वं वा
तारोग्यदात्वं च बृहन्मत्त स्य ।
गुणाः गुरुत्वं श्रुतलत्वं मलवद्
कारित्वं च स्रष्टृमस्य गुणाः
लघुत्वं प्रादित्वं ग्रहणी रोग
हितत्वं च हृत्स मन्त्र गुणाः

लघुत्वं स्त्रियत्वं वानचत्वं वक्ति
वहीनत्वं च पांडुर मन्त्र गुणाः
दोषलत्वं स्त्रियत्वं गुरुत्वं ॥
मन्त्रभेदित्वं च कृषित मन्त्रा
स्य अर्थात् पूजितमन्त्रस्य गुणाः
दोषलत्वं श्रुतमन्त्र गुणाः
विष्टमित्वं दुर्जनत्वं च तवणा
भाविन मन्त्र गुणाः कफ पित्त
कारत्वं सारकत्वं च ॥ सामुद्र
मन्त्रगुणाः लघुत्वं दृष्टत्वं म
पुरत्वं स्वत्यमलकारित्वं च साम
श गुरुत्वं दृष्टत्वं स्त्रियत्वं वाता
नाशनाः इति पात्रोत्तरं नदेयः
मन्त्रगुणाः श्रेष्ठत्वं दृष्टत्वं ।
मधुरत्वं अत्यमलमेदकत्वं च ।
सुरादागभवमन्त्रगुणाः स्त्रिय
त्वं स्वादुसत्वं च महाकृत भव
मन्त्राः वलिनः अत्यजलभताः य
वलाः दग्धमन्त्रगुणाः ग
रुत्वं दृष्टत्वं हृदगात्वं वलवद्
नत्वं च तैल तवणाश्रुतदग्धम
न्त्रगुणाः तीक्ष्णश्रु भग्नर्जरी
त निरस्यमेवि तीक्ष्णतेजसां दि
तकारित्वं पलात वेष्टित कर्दम
लेपितोंगा दग्धमलवण वेश
वारप्रभक्त सार्क कर्दमेव संतोति
त मन्त्रगुणाः स्वादुत्वं कफ वात

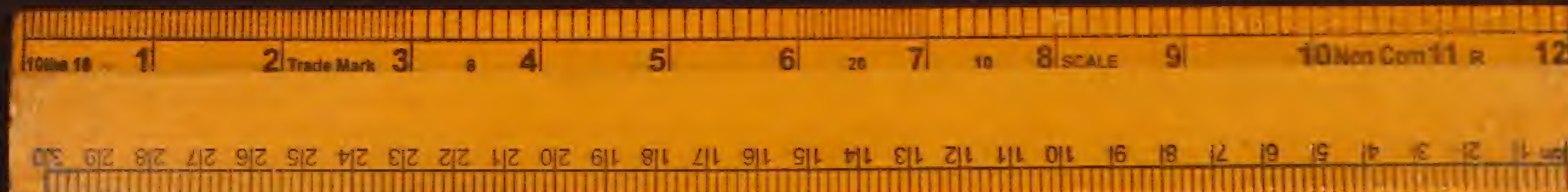

हरत्वं शुक्लत्वं वल वईनत्वं
शाकमत्स्याख्यं वृत्तं गुणाः
हृद्यत्वं हृद्यत्वं पुष्टिदत्वं ॥
मत्स्य वृत्तं गुणाः वलकरत्वं वान
हरत्वं अतिशय रोचनत्वं ।
शिरसि त्वङ्केशधारि मत्स्यग ।
णाः सुवर्णियत्वं हृद्यत्वं पुंस्त्व
वातकत्वं इति राजवत्स्यः अणिव
निः शक्ता निदिता मत्स्याः सर्वेश ।
स्तुताहिताः वपुः सौख्यकरा वी
र्यवत् पुष्टिविवर्धनाः कृत्स्नान्
लनिकैर नडाग बापी जलेषु येन
स्याः ने इति जडा नादेया यथो
त्रं लघुनरास्त नादेयाः ॥
तारमुमत्स्या ग्रयो विदाहिना
विष्टम्भदास्ते लवणाणीवादिजाः
नानाश्रिताः स्वाङ्गजलस्थिता अ
पिप्तेयानरास्तेऽपि तेषां श्रिता इमे
इति राजनिर्वृतः अथ त्वद
मत्स्यगुणाः त्वदमत्स्याः स्वाङ्ग
सोदाय उय विनाशनाः लघुपा
कारुचिकराः सर्वदा नेहितामताः
अथातिस्वद मत्स्य गुणाः
अति सुखाः पुंस्त्वहराख्याः का
सानितापहः अथ मत्स्याः
इगुणाः मत्स्यगर्भो भृशो हृद्यः
स्थिः पुष्टिकारो शुरुः कफ मेद

प्रदो वत्स्यो ग्लानि कृमेर नाशनः
अथ शुक्लमत्स्य गुणाः शुक्ल
मत्स्या न वत्स्याः स्पर्द्धर्जग विद्वि
थिनः अथ दग्ध मत्स्यगुणाः
दग्धमत्स्यगुणोः श्रेष्ठः पुष्टिदत्त
वईनः अथ कृपजादि मत्स्यग
णाः कृपमत्स्याः शुक्लमूत्रं कृष्ट
श्रेष्ठ विवर्धनाः सरोजा नभृशः
स्त्रिया वत्स्या वात विनाशनाः ।
नादेया वृंहणा मत्स्या ग्रयो इति
त नाशनाः रक्तपित्तकरा हृद्याः
स्त्रियासाः स्वस्व वर्धसः वौ
स्या पित्त हराः स्त्रिया मधुरालव
वो हिमाः ताडाग ग्रयो हृद्याः
शीतला वलमूत्रदाः ताडाग वति
र्करजा वलायु मति दृक्तराः ।
अथ कृतविशेषमत्स्यविशेषगुणाः
हेमंते कृपजा मत्स्याः शिशिरो
सारसा हिताः वसंतेने त नादे
या ग्रीके वौद्य सचद्रव्यः तडागा
जाना ववीसनास्वपण्या नदीभवाः
निर्कराः शरदि श्रेष्ठ विशेषाः व
मुदाहृतः इति भावप्रकाशः
मत्स्यात्यन्ति कारणा यथा नत
स्त मित्रावरुणो भ्रातृगोवधवारि
णो तं नदेशं गतो देवो विचरन्तो
यदृच्छया ताभ्यां तत्र तदा

हृष्टा उर्वशी त वरासराः तपन्ती
सहिताभ्यामिः सधीभिः सावरान
ना स्वरेणादि गीतेन उर्वणा।
मधुरेणाव इति नौ चकटाक्षणा।
स्फुरत स्तावुभावपि तत्रिथा य
तिनेरेनः कमलेऽयस्य लेनेत कम
लेऽयवशिष्टस्तजोनादि मुनि स
न्नमः स्थाले त्वगस्यः सम्भोज
ले मत्स्यामहामते इति नारसिंह
पुराणे ६ अध्यायः मत्स्यभक्त
ता निषेधो यथा यो यस्य
मांसमप्रातिसत्तमांसाद उच्यते
मत्स्यादः सर्वमांसादस्तस्मान्न
स्यान् विवर्जयेत् इति मानवे ५।
अध्यायः जल स्थल चरा येव
प्राणिनस्तान्मृता नपि न भक्षे।
जानवो ज्ञानी हन्तानेखा भवेन्न हि
हृत्वा हत्वा त मत्स्याशीसर्वेषां
यो विशेषतः मांसादः प्राणिनां
मांसं पि तस्मान्न तस्य परित्यजेत्
इति पाश्चात्तरवेदे १५ अध्या
यः वर्जनीय मत्स्या यथा
मृणादेवि प्रवक्ष्यामि मांसमेव
त्रिवोथमे नादेयं तिक्तकमदं य
मुष्टं गिरामेव च गोमीनं वक्र
शङ्कलं वडालं राघवं तथा वीमीनं
वत्कणां वसवकं च गमेव भूविल

ज्जानिरुद्धं च मांसेयानि विवर्जयेत्
इति मत्स्यसूक्त महातंत्रं ॥
रविबारे मत्स्यभक्षण निषेधो यथा
आमिषं रक्तशकं च यो भुंक्ते च
रवे दिने सप्तजन्म भवेत्त ऊहीट
रिदं प्रापजायते इति भविष्य
पुराणे माघ मासि मासं च मसू
रे निमेषत्रकं भक्षयेद्ये रवेरीरे
सप्तजन्माय पुत्रकः इति तिष्ठा
दितं च कार्तिके मत्स्य भक्ष
निषेधो यथा नमात्स्य भक्ष
येन्मांसं न कौर्मनाय देव हि च
जालो जायते राजन कार्तिके मां
स भक्षणान् इति नारदीयपुराणे
माघ वैशाखयोर्हविष्यं ब्रह्म।
वर्षं विधानात् मत्स्यभक्षणं नि।
तरानिषिद्धं मितिकृत्य तत्तदर्शना
त् जन्मतिथौ मत्स्यभक्षण निषे।
धो यथा आमिषं कलहं हि मांसेव
दृष्टो विवर्जयेत् अपि च भुंक्ते या
स्तनिरामिषं सहि भवेत्त मांसेरेप
दितः इति तिष्ठादितं च शेष।
स्य मत्स्य भक्षण निषेधो यथा क
मद्यं कृषिवेभक्तिः कुमांसे कु
षिवाचने मत्स्यमांसरता नो वे
दो तिष्ठति शंकरः इति काशीखंडे
ना भक्ष्यं नैवेद्यार्थं ॥

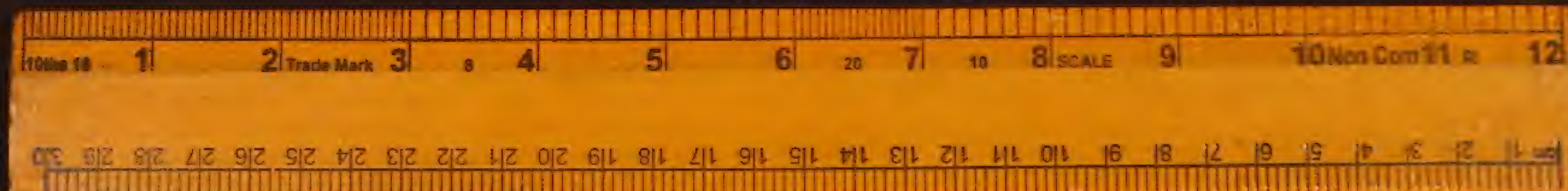

भनेषना महिषी तीरं वनेन
पंचनख मत्स्य वराहमांसनिव
इत्यादि कतत्रधन विलुप्तं
विष्णु पर्वतस्य पश्चिमे मत्स्य भ
क्षणनिषेधो यथा विष्णुस्य पश्चि
मे भागे मत्स्यभुक् पतितो नरः
इति पुराणं कामनो मत्स्य
भक्षणं प्रायश्चित्तं यथा मत्स्या
स्तु कामनो जन्म सोपवासस्य
हवसेन अज्ञानत स्तदं इति
प्रायश्चित्तविवेकः मत्स्य भ
क्षणं प्रतिप्रसवो यथा मत्स्या
सत्कान् भुञ्जीत मासे रौरव मेव
निवेद्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यः
अनाम्यथा सफरं सिंह तं उच्यते
या पाटीन रोहितो मत्स्यास्तेनो
समुद्दिष्टा भक्षणाय तपोधनैः
शक्तिने भक्षयेदेषां मांसं च
द्विजमात्मया यथा विधिविपुक्त
श्च आणानामपि वात्मये इति कौर्म
उपरिभागे १५ अध्यायः अपि च
पाटीन रोहितावाधौ निपुक्तौ
हव्यकवयोः राजीवान् सिंह तं
दोश्च सशक्तौ चैव सर्वशः इति
मानवे ५ अध्यायः अनिवेद्य
नभोक्तव्यं मत्स्यं मांसं च यदेवेन
अनं विहाय यो मृजं यदि

सो रनिवेदिनं इत्यादि क तत्र
प्रेतप्रादे मत्स्यदान विधि ॥
यथा सवित्रीकरणं यावत् प्रेतप्रा
दंत वोटं पक्वाचैव कर्त्तव्यं
सामिषेण द्विजातिभिः इति
प्रादतत्र भूत कामभेजवचनं
मत्स्यः पुं मीनविशेषः विराट्
देशः नारायणः इति हेमचंद्रः
देशविशेषे वद्वचनान्नः इति
मेदिनी हादशराशिः यथा
मत्स्यावटी २ मिथुनं मगदसवी
तां इत्यादि ज्योतिस्तत्त्वं ॥
अष्टादश पुराणोत्तमपुराणवि
शेषः यथा पुराणं पवित्रमायुष्य
मिदानीं शृण्वन् द्विजाः मात्स्य
पुराणं मखिलं यज्ञगादग्रायः
इति मत्स्यपुराणे १ अध्यायः
दशावतारोत्तमं प्रथमाव ॥
नारः यथा स्रुत उवाच पुरा रा
जा मनु नीम बीर्णवान् विपुलं त
वः पुत्रेभ्यः समारोणं क्षमा
वान् विनंदनः मलयस्मकदेशे
तु सर्वात्म उवाच संपुनः समस्त
सत्त्वो बीरः शमवान् योगसुत्रमा
तश्च वरद आस्य वर्षीयुत शते
गते वरं हृणीषुषोवाचपीतः सक
मत्स्यमनः एव मुक्ताः ३ वी डाजा

प्रणम्य स पितामहं एकमेवाह
मिच्छामि त्वनो वर मनुजमेभूत
ग्रामस्य सर्वस्य स्यादस्य वरस्य च
भविता रत्नो याने प्रत्येसमुप
स्थिते एवमस्ति विष्णुमात्मा तत्र
वांतरापीयत पुष्पहृष्टिश्च मरुती
त्वात् पणान् सरापिना कराचि
दाश्च मे तस्य कर्त्तव्यं पितृत्वेण
पणान् पाणेषु रूपि शफरीजल
संपुनः दृष्ट्वा तच्छफरीजस्य
स्तु महीपतिः रत्नो याने कपोतं
सतस्मिन् कुरकोदरे अहोरात्रे
ताचैकेन शाट्पाण्डुलविस्तृतः सा
भवत्स्य त्रयेण पाहि पाहीति
वाच्यं वीत सनमादाय मलिकेश
क्षिपजलचारिणं तत्रापि चैकरा
त्रेण हस्तत्रयं मवर्हन् पुनः प्राहा
ज्ञानदे सहस्रकिरणान्मजं समत
स्यः पाहि पाहीति त्वामहं शरणं
गतः ततः सकृदे तं मत्स्यं
प्राहिणोदविनंदनः यदा नमाति
तत्रापि कृपे मत्स्यः सरोवरे
क्षिप्रः सौष्ट्युता मागात् पुन
याजनं सम्मितः तत्रापि पुन
र्हीनः पाहि पाहि त्रयोदशमे त
तः समनुनाक्षिप्रो गंगाया मण्य
वर्हन् यदा तदा समुदेतं प्राति

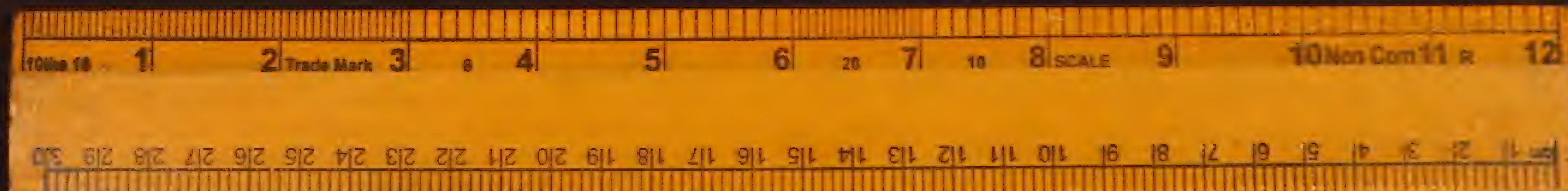
यन्मेदिनीपतिः यदा समुद्रमवि
ले व्यपासौ समुपस्थितः तदा
प्राह मनु भीतः कोपितमसरोच
रः अथवा वासदेवस्तु मन्मथक
कथं भवेत् योजनायुतविशत्या
कस्य तत्त्वं भवेद्दुःखः तान् स्वं
मत्स्यत्रयेण मांसेदयसि कराव
हृषीकेश जगन्नाथ जगदाम ना
मोः स्तने एवमुक्तः समगवान्मत्स्य
रूपी जनार्दनः साधुसाधिति वो
वाव सम्यक्ज्ञानस्त्वयानव शवि
रेणैव कालेन मेदिनी मेदिनीपते
भविष्यति जलमया सरोवरवना
नना नौरियं सर्वे देवानां निका
येन विनिर्मिता महाजीवकाय
स्परक्ष्णार्थं महीपते स्वेदां जना
द्विजोये वै येवजीवा जगत्पुनः
अस्यो निधाय सर्वो ज्ञाननाथान्
पाहि सवन्त पुगां नवानाभिहता
यदा भवति नो नृप शृंगेऽस्मिन्
ममराजनेन तदेमांसेयमिष्यसि
ततो लयांते सर्वस्य स्यादस्य च
स्य च प्रजापतिस्तु मविना जगता
हृषीकेशेने एव कृतपुगस्यादौ
सर्वतो भुजिमात्र्यः मन्त्रं राधि
यश्चैव देव पूज्यो भविष्यति इति
मत्स्यपुराणे मनुविलम्बवादे पद्या

मेसर्गे प्रथमोऽध्यायः विस्तारस्त
 श्रीभागवते ८ स्कन्धे १४ अध्याये २६
 याः तस्य मंत्रध्यान पूजादि यथा
 शंका उवाच एकत्र वा भवन्मत्स्या
 वतारः कस्तथादिसे तस्य मंत्रं
 प्रवृत्तामि भक्तिभक्ति प्रसायकं
 तारो नमो भगवते मं मत्स्याय ।
 मां वदेत् द्वादशाक्षर मंत्रो ॥ य
 छनि वंत्वा समीरितः गायत्री छंद
 उरित देवता मीनविग्रहः भाग
 वान् शर्वरीनाथो वीजं श्रीपंचकी
 लकं नाम्नाथो रोहित सम आ
 काटं च नराकृतिः चनश्चामुश्चत
 वीजः शंख चक्रगदाधरः शृंगी
 मत्स्यनिभो मूर्ध्नी लक्ष्मीवदो विरा
 लितः पद्मचिह्नित सर्वांगः सदा ।
 स्मरुतोचनः जपेद्द्वादशाक्षरं सति
 मधाकै स्मितैर्ङ्गैर्नृ प्रत्यहं
 तद्दशांशेन वैश्वदेवैकान्तिके त
 या मायेव मार्गशीर्षे वदविष्णोरी
 तितेन्द्रियः आरभ्य माह वज्रल
 मसुवा षोडशाक्षरं लक्ष्मी मंत्रं
 जपेन्नित्यं मिदं चापि कलाशतं ।
 तथैव दोमः कर्तव्यस्तथापि दिवसे
 पुत्र तपयेद्द्वादश शतं नित्यं तं
 कुत चंदनेः आन्यतया शताष्टौ व
 तपयेच्च तथा स्त्रियं रज्ज्वात प

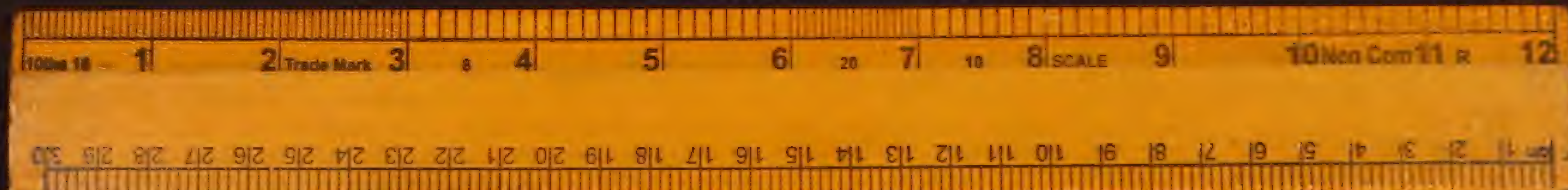
लै वी येमेवी मातन्याधैः संगे
 थिभिः एकं कृते वर्षमेकं मंत्रं
 सिद्धिः प्रजायते नित्यद्वादश नि
 प्रोम्बु श्रीपंचवसुवासिनी भो
 नयेत् पूजनं चास्य चोत्रो वा शयेत्
 सदा षट्पत्र कर्णिकायां च श्रीयु
 तंदेव मर्चयेत् षट्पत्रेषु षट्गानि
 यजेद्वा चतुर्दश मंडकं मकरं
 कूर्मं शिष्टमार्चं पूर्वतः तद्वासा
 षट्पत्रं पूज्याः क्षाराद्याः समसिंथा
 वः तद्वास्तेकदले पूज्या वासका
 ध्याः फणीश्वराः तस्य वाशेशक
 रले रत्नानि च चतुर्दश सप्तदशानि
 पूज्यानि लक्ष्मी कौस्तुभकानि च
 गंगाद्याः षोडश ततो महानघः
 प्रपूजयेत् नतश्चाष्टदले वेदाव
 पदेव समस्तितान् दिगीशंश्चत
 दस्ताणि नवावराण पूजनं एवं सि
 द्धमनुमेवी नायते सिद्धिमान् ।
 पतङ्गं शतं मंत्रं जपेद्दोषत्रा
 शतं तद्देवतादिने सिद्धः पुत्र
 कादेव नायते प्रकृष्टित प्रयो
 गेष नृप नस्तस्य संस्कृतिः पतन
 पञ्चविता मंत्रा मम सिद्धिंति पार्व
 ति पतत्संपुटिः ताः सर्वे वैदि
 काः सिद्धिदाः कलौ अनेन श्रुतिता
 जप्ताः कलम्ब इत सिद्धिदाः ॥

इति मेरुतंत्रे २६ प्रकाशः मथुरा वंदणी ह्यवारज्जोषापहा
 मत्स्यकरंडिका स्त्री मत्स्यस्तना स्मृता इति भावप्रकाशः ॥
 पात्रे खालः इति भाषा नत मत्स्यं स्त्री खंडविकाः इत्य
 पर्यायः मत्स्यथा नी २ कुवेणी मरः इति विशेषस्मरमपाके ख
 इति जटाधरः । डेयोम्येसारभूते या गुडिकाका
 मत्स्यगंधा स्त्री लंगलीहस्तः राजायते सामत्स्यं स्त्री खंडशा ।
 च जलपिप्ली इति जटाधरः लकं मिच्छिरी इति व्यानेनवात्
 जनिवैतस्त्र व्यासमाता इति इति व्यातापि मत्स्यं स्त्रीति केवि
 महाभारते ॥ त मत्स्योडाकारत्वात् मत्स्यं स्त्री
 मत्स्यवेदः पुं स्वनामत्वात् मत्स्य मनीषादिनादलक नदादिना
 व्यजनं तत्पर्यायः गलग्रहः २ दीपमत्स्यमिति मत्स्यं स्त्री अत्र
 इति शब्दवेदिका प्राणनेडः इत्यने मदे स्पंदने ।
 मत्स्यजाले स्त्री आनायः माच मत्स्यं स्त्रीति केचित् इति भारतः
 यरा जाल इति भाषा इति हेमचंद्रः मत्स्यथानी स्त्री मत्स्यस्तार्थपात्रे
 मत्स्यं स्त्री शर्कराविशेषः खारयी इति खालः इति च भाषा
 मिच्छिरी इति भाषा यथा लसी तत्पर्यायः कुवेणी २ इत्य
 का फाणिन गुडखंड मत्स्यं स्त्री मरः मत्स्यकरंडिका खारयि
 सिताः निर्मला लचवो जेयाः का ५ मत्स्यवेधनी ५ कुवेणीः ६
 शीतवीर्या यथोत्तरं यथा य कुवेणा कुपिनी ८ कुपिनिः ९
 येषां वैमत्स्यं भवेच्छेयं तथा इति भारतः सास्वत्याचेन कुपिनी
 तथा इति राजवल्गुभः भवेत् इति शहरत्नावली ।
 राव इति हिंदीभाषा तस्य लज्जा मत्स्यनाशकः पुं ऊरपती इति
 तां यथा उत्तारसे यः सेयको भूति प्रयोगः मत्स्यनाक जैरि ।
 चनः किंचिद्वाचितः मद्ययत् वि मत्स्यनाशकः पुं ऊरपती इति
 स्पंदने यस्मान्मत्स्यं स्त्रीति निगद्य मत्स्यं स्त्री हेमचंद्रः ॥
 ने अस्यागुणाः मत्स्यं स्त्री भेदि मत्स्यपिप्ता स्त्री कटरोहिणी ।
 नी वत्साला स्त्री पिप्ता नित्या यदा

इत्यमरः ॥ येन इति शब्द वंदिका ।
 मत्स्यवर्गं पुं यीवरः यथा के मत्स्यांगी स्त्री हिलमोविका इति
 वज्रो भीवरो राणे मत्स्यमधी व त्रिकोणशेषः ॥
 जालिकः इति हलप्रथः ॥ मत्स्यादनी स्त्री जलपिण्णी ॥
 मत्स्यबंधिनी स्त्री मत्स्यधानी इति निराजनिर्वटः ॥
 हलाप्रथः ॥ मत्स्यापुनः पुं मत्स्यरंगपत्नी ।
 मत्स्यरंकः पुं मत्स्यरंगपत्नी । इति त्रिकोणशेषः मत्स्यभक्षः ।
 इति भूरि प्रयोगः ॥ केचि
 मत्स्यरंगः पुं पत्तिविशेषः माच मत्स्यास्त्री स्त्री बाल्मी इत्यमरः
 रंगा इति भाषा नत्यर्थायः साच सोमलनायां बल्मीपाके ।
 कस्याशी २ जलमहुः ३ मणीच इति केचित् इति भरतः यथा
 कः ४ इति हारावली मत्स्याशनः बाल्मीवयस्या मत्स्यास्त्री मीनास्त्री ।
 ५ मीनरंकः ६ मत्स्यरंकः ७ सचि सोमवल्मी मत्स्यास्त्री शिशिरा ।
 एकः ८ इति शहरत्नावली । रुद्रा वृणदोष तयापहा इति
 मत्स्यराजः पुं रोहिमतस्यः राजनिर्वटः गंडह्वी इति राजः ।
 इति त्रिकोणशेषः विराटराजः । निर्वटः हिलमोविका बल्मी
 इति महाभारते ॥ शाकः इति रत्नमाला ॥
 मत्स्यविन्ना स्त्री कटुका इति मत्स्यी स्त्री मत्स्यजातिः इति
 वैद्यकं ॥ मृगयोध्याकरणं ॥
 मत्स्यवेधनं स्त्री वरिणं इत्यमरः मत्स्यादरी स्त्री सत्यवती सा च
 मत्स्यवेधनी स्त्री महुयती इति व्यासमता इति जटाधरः का
 जटाधरः वरिणं इति शब्द शीघ्रनीचविशेषः यथा कैला
 रत्नावली ॥ सादेः समायताः समकोविताः
 मत्स्यसैनानिकः पुं मत्स्ययोजन प्रभो इगीणिनेः कृतामीहसा
 विशेषः यथा तयोः भूरे सल सुखी समानिच महागणि स
 वणोवेषावारे रुपकृतः साईकः यंत्राणि कवाट विकटानिच को
 कटुनैलेन मत्स्यसैनानिको भ त्रिकोविमठान्यानि सर्वर्हि सहि

तामपि नतः शैलं महाडगं नैः तामपि न समानि यं तानि ।
 काशी परितः कृतं परित्वानि कोट्येनापि निमित्तं इत्यं ।
 कृतालिंदा मत्स्यादरी नलावि तीर्थं कृतं तेन विभो कैलासा ।
 ता मत्स्यादरी द्विधा जाता बहि वासिना गणाधिपेन समहत्सम
 रत्नमरा पुनः तस्यतीर्थं महत् होदर कर्मणा इति काशीखंडे ।
 त्वाने मिलितं गांगवारिणि य ६९ अध्यायः ।
 हा संहार मार्गेण गंगास्रः ३३ मथ न प गाहे इति कविकल्पद
 रेदिह तदामत्स्यादरीतीर्थं नभ्य मः जमेषः मथः पञ्चमथोत्त ॥
 ने गुणगौरवात् सूर्याचंद्रमसो ति इगीदासः ॥
 एवं तदा काटिगुणं शानं सर्वं मथ ३ ऊंथे इति कविकल्पदमः
 पर्वणि तत्रैव सर्वतीर्थानि तत्र ३ मथ्यते ऊंथोवथऊंथो इति
 वै तत्रैव सर्वं लिगानिगंगामत्स्य इगीदासः ।
 दरी यतः मत्स्यादर्याचये स्त्रा मथने स्त्री वितोडनं मथोयाति
 ता यत्र ऊजापिमानवाः कृतपिंड भाषा यथा कृतं मंदमतिः के
 प्रधाना स्तेन मात रुद्रे शयाः रे मथने स्त्रीवारिधेः किं न उप
 अविमुक्त मिदं दोषं मत्स्याकार माण वै यत्र मज्जति मंदरः ।
 तमाश्रयात् परितः सर्पुनी वा इति श्रीधरस्वामी ॥
 रिसंसारे परिवीक्षने मत्स्यादः मथनः पुं गणि कारिकावृत्तः ३
 र्णी कृतं स्त्राना येन रस्तेनोत्र निरत्नमाला ॥
 माः कृतापि वद्वपापाणिनेत्ते मथितं स्त्री निर्जलचोले इत्यमरः
 ते भास्करः पुंरी किं स्त्रावावृत्त श्रम्यगुणाः कफपित्तनाशकत्वे
 तीर्थेषु किं तस्मा इच्छन्तपः य रोचनत्वं पातपुष्टिरत्नं च इति
 हिमत्स्यादरी स्त्रानाः ऊतो गर्भम राजवत्सभः वितोडिते वि ।
 ये ततः यत्र यत्र हि लिगानि नृदे मथुरा स्त्री स्वनामत्वात्तपुरी मथ
 वर्षि कृतान्यपि तत्र मत्स्यादरी ना आगरा इति त्वान्मत्स्याग्रवसन
 प्राण्य स्वस्त्रातो मोक्ष भाजने गं नृत्यार्थायः मथुपत्रे २ इति
 सतितीर्थान्यनेकानि भूर्भुवः स्वगे त्रिकोणशेषः मथुपुरी ३ ॥

मथुरा ४ इति शहरावली सा च
मोक्षदायकतीर्थं यथा अयोध्या
मथुरा मायाकाशीकांची श्वेतिका
पुरी हारवती वैव सप्तमोत्तरा
धिकाः अयोध्यामनगरी मथुरा
कुलपातिता यत्नास्त्वष्टिवी म
थेन गणपते कराचन श्रीगमथन
रगुण्या अयोध्यासामहापुरी मथुरा
केशवोत्तरावली विधारिता ३
यादि भूतपुद्गलितं तत्र विस्तार
शीन माहात्म्यं यथा यत्नेष्टुक्त
हादृश्या स्वात्वावैयमनाजते मथु
राया हरिं हृष्टा शोभोतिपरमो
गतिं यमुना सलिले स्नातः प्रह
लोभुनिसत्रम ज्येष्ठामृतमले प
ले हादृश्या सुयवासकृतं सम
भ्यर्च्यते समग्रमथुरायाममा
दितः अस्मभ्युपयत्तस्यप्रो
त्थविकले फले कश्चिदस्मत्क
लेजातः कालिंदी सलिलासतः
अवैयिष्यति गोविंदं मथुरायामु
पोषितः ज्येष्ठमल मिते पते
येनैवं वयमप्यत परमृष्टिमवा
स्यामल्लारिताः सकलद्रवैः इति
विस्तृताः ४ अंशे ८ अध्यायः
नस्यामाहात्म्यं यथा वाराहउ
वाच नविद्यते व पाताले नात्र

रीते न मानवे समत्वं मथुराया।
हिरण्यं मम वसंथरे सतउवाच।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य प्रणम्य शिर
सानदा पुण्णानां परमं पुण्यं दृष्ट्वा
वचनमवधीतं दृष्टियुवाच प्रकृतै
मिषं वैव पुरी वाराणसीतथा प
ना हिवा महाभाग मथुरां किंप
शंससि वाराह उवाच शृणुका
लेन वसंथरे कथ्यमानं मवानवे
मथुरेति व वित्पाननास्ति तत्रप
रं मम सारण्याच सशस्त्राचजस
भूमिः प्रिया मम शृणुदेवि यथा
लौमि मथुरां पादहारिणी तत्रि
वासी नरोयाति मोक्षं नास्त्यत्र
संशयः महाभावां प्रयोगे तयत्
फलं लभते नरः नरुले लभ
ते देवि मथुरायाम् दिने दिने।
कार्तिकां चैव यत्पुण्यं प्रकृतं
वसंथरे नरुले लभते देवि
मथुरायाम् दिने दिने पूर्णवर्षसह
स्रत वाराणस्यां यत्फलं तत्र
फलं लभते देवि मथुरायाम् ततो।
नहि मथुरां वयमित्यनयोः यत्र क
हतेरति मृदोभूमति संसारो
हितो मायया मम यः शृणोति
वाराहे मापुरी मम मंडले।
अनेनोच्चारितं शंसन सो

अपि पापैः प्रमुच्यते दृष्टियां
यानि तीर्थानि आसमुद्रसंगे
व मथुरायाम् गमिष्यंति संप्रवेव
जनार्दने मथुरां समनुप्राण्य
इष्टुत्वा यथा विधिं तृप्तियेती
हृषितरो यावत् स्थित्यजन्मनः
येवसेति महाभागे मथुरामितरे
जनाः तेषां पुरांसि हिमन
प्रसादात् संशयः कुत्तामुके शो
करव मथुरायाम् विशेषतः वि
नासां खेन योगेन मुच्यते नात्र सं
शयः मथुरायाम् महापुण्यां येव
सति सुविद्यताः वलिभिलाषा
दानां येवा नेन विप्रदाः भ
विष्णुमि वाराहेहापो युगसं
स्थिते ययाति मथुरां श्रुत्वा त्रि
यः कुलवर्द्धनः भविष्यामिवारो
हेमथुरायाम् न संशयः मूर्तिवत्
विधां कृत्वा स्यात्प्राप्तिः विभिः
स्तुतः स्यात्प्राप्तिवत्सरशतेषु हे
बुद्धतनिष्ठयः पञ्चावदनसंकाशा
द्वितीया कनकप्रभा अशोकसह
शाचात्या अमोघोत्पलसंविभा तत्र
गुत्वा नामानि भविष्यंति मम प्रि
ये पुण्णानि च पवित्राणि संसार।
अदनां व यत्राहं चानयिष्या।
मिहाविंशतिवसंथरे देव्यां चो

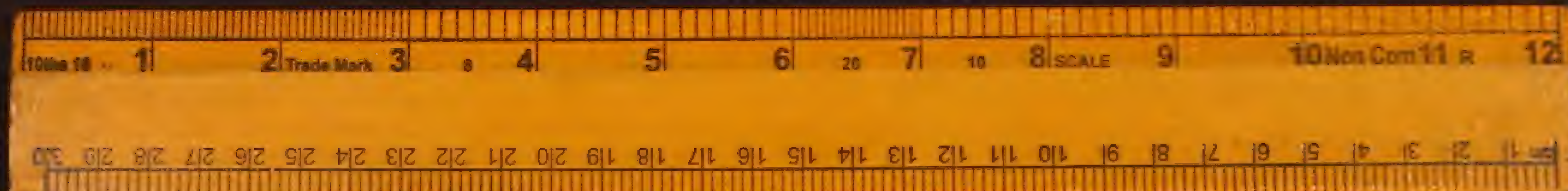
वान महाभागे कंशारीचोरदृशं
नान यमुना यत्र सवहानित्यं स
त्रिहिता प्रवं वैवसतससारम्या
यमुना यत्र विष्कृता तां नरीयमु
नो गंगा प्रयोगे संगे विष्कृता
गंगाशतगुणा पुण्णामथुरेममा
मंडले यमुनाविष्कृता देविना उक्ता
र्या विचारणा तत्र तीर्थानि गुत्वा
नि भविष्यंति ममानचे येषु स्नाय
रो देवि ममलोके महीयते अ
थात्र मुच्यते प्राणान् ममकर्तव्यं
यथाः नृजायते समेत्यपुजायते
च चतुर्भुजः अविशुक्लैः स्नाता
मुक्तिं प्राप्नोत्यसंशयः तथात्र।
मुच्यते प्राणान् ममलोके समग्रं
विष्कृति संतकं नामतीर्थं त्रैलोक्य
विष्कृते यस्मिन् स्नातो नरो देवि
ममलोके महीये सर्वतीर्थेषु य।
त्तानं सर्वतीर्थेषु यत्फलं तत्र
फलं लभते देवि हृष्टा देव गत
अमं नचयते न तयमानध्याने
नैव संशयः तत्फलं लभते देवि
स्नातो विष्कृति संतके कालत्रये
त वसंथरे यः यथातिगतश्च मेक
त्वा प्रदत्तो हेतुविष्कृते कं स
गच्छति अस्मत्प्राप्त्यंशे सर्वस
सार मोक्षं यस्मिन् स्नातो।

नरो देवि ममलोके महीयते प्र
यागेनाम तीर्थतदेवानामपि जलं
मं तस्मिन्नातो नरो देवि अग्निष्टो
म फलं लभेत् इन्द्रलोकं समा
सायनरोवे तत्र मोदते अथात्र
मुच्यते प्राणान्मम लोकं सगच्छति
तथा कनयलं तीर्थं नाम गुरुपं
मम स्नान मोक्षेण तत्रापि नाकष्ट
हे स मोदते अस्ति तत्र परं
गु तिङ्कनाम नामतः तस्मिन्
स्नातो नरो देवि मम लोके मही
यते अस्मिन् तीर्थे पुरा ब्रह्म नन्द
गण्ड वसुधरे पांचालविषये देवि
कामिस्त्वैव पुरोत्तम यनयान्ता
समापुङ्गव वसुधरेण पालितं त
स्मिन्स्त्ववसते देवि तिङ्कोनाम ना
मतः तस्मिन्स्त्ववसतस्तस्यापि त
स्य पुरोत्तमे कालेन महता न
स्य ऊटसं तयमागतं लोको ऊट
से त तदा स्वभृशः इन्द्रपी दितः
सर्वसंग परित्यागीयो गच्छन्त्य
रापुरी ब्राह्मणवसथे सोपि वस
मानो वसुधरे तस्य कर्म प्राप्ता
कृतात्मा तैव यमुना नदी तत्र स्ना
नं च कुरुते निरुक्तं दृढव्रतः
ततः कालेन महता पुंस्तस्य स
गतः तस्य तीर्थे प्रभावेन जातेः

सौ ब्राह्मणोत्तमः तस्मिन्स्त्वरा
हे देवि ब्राह्मणेण योगिनां वाः
ज्ञानिस्मरो महाप्राप्तो विसृज्य
वसुधरे तस्य तीर्थे प्रभावेन प्राप्ता
मुक्तिः सङ्कलभा ततः परं सूर्यो
तीर्थं सर्वपाप प्रमोचनं वैरोचने
न बलिना सूर्यस्नानादपि तः पुरा
भृष्टराज्येन बलिना यनकामेन वै
प्रा ऊटवाङ्मनिगहार स्तनवा
उत्तमं तपः सायं संवत्सरं देवि
ततः काममवाप्तवान् तस्य प्रम
नो भगवान् युमणिः प्रत्यभाषत
किं कारणं वेत्तेषु हि तपस्यसि म
हत्तपः बलिरुवाच भृष्टराज्योऽसि
देवेश पानाले निवसाम्यहं वि
त्रेनापि विहीनस्य कटुसमभूतः
तः मुकुटाजस्य वै सूर्यो ददौ वि
न्नामणि ततः विन्नामणिं समासा
ययातालमगमन्ना तस्मिन् स्त्री
र्थेनरः स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते
तथापि मुच्यते प्राणान्मम ममलोके स
गच्छति आदिन्येऽहनि सज्जोते
ग्रहणे वंद्य सूर्ययोः तस्मिन्स्त्वा
तो नरो देवि राजसूयफलं लभेत्
यत्र भवेत्तस्य तस्य इच्छया परमं
पः अत्रैस्नानमोत्रेण भवलोके
महीयते तत्रापि मुच्यते

प्राणान्मम लोके महीयते भुवनी
र्थं वसुधरेऽप्याहं कुरुते नरः
पितृस्नारयते सर्वान्पितृपुत्रं वि
शेषतः दक्षिणे भवतीर्थस्य तीर्थं
राजप्रकीर्तितं तस्मिन्स्नातो नरो
देवि ममलोके महीयते तत्रापि
मुच्यते प्राणान्मम लोकं सगच्छति
तदक्षिणे महो देवि अग्नितीर्थं परं
मम तत्र स्नातो नरो देवि अग्नि
कंपयते अथात्र मुच्यते प्रा
णान्मम लोके महीयते दक्षिणे
अग्नितीर्थस्य मोक्षतीर्थं परं मम
स्नान मोक्षेण वसुधरे मोक्षप्राप्ते
तिमानवः तत्रापि मुच्यते प्राणान्म
म लोके महीयते तत्रैव कोटि
तीर्थं हि तीर्थानामपि जलं न तत्र
स्नानेन दानेन ममलोके महीयते
कोटि तीर्थं नरः स्नातः संतर्प्य
पितृ देवताः तारिताः पितरः
स्नेन तथैव प्रणितामहाः कोटि
तीर्थेनरः स्नातो ब्रह्मलोके मही
यते तत्रैव वायुतीर्थं तपित्वा
मपि इन्द्रं पिंडं दद्यात्तवसुधरे
पितृलोकं स गच्छति गयोऽपि
प्रदानेन यत्फलं लभेतेनरः तत्र
फलं लभेते देवि ज्येष्ठराजात्र संश
यः द्वादशैतानि तीर्थानि दे

वानो जलं भानि च स्नानं दानं न
पोमोहः सहस्र गणितं भवेत् ॥
पयोस्नानमोत्रेण सर्वपापैः प्र
मुच्यते अत्र तीर्थस्य माहात्म्यं
सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ इत्या
दिवशद्वयमप्युपनीय प्रभा
वः इतः प्रभृति समविशाम्ना
पेष मथुरामाहात्म्यं तैव ॥
मथुरेशः ॐ श्रीकृष्णः इति शब्द
रत्नावली ॥
मथुरा स्त्री मथुरा इति द्वित्रया
कोषः ॥
मद ई भय इर नि हर्ष इति
कविकल्पदुमः ई नि मत्रो अस्ति
भय मायति इर अमदत्त अमा
दीत अस्मात् प्रसादिवात् नित्यं
उ इत्येव इति दुर्गा दासः ॥
मद म गर्व लेपने इति कवि
कल्पदुमः गर्वोऽहंकारः लेपनं
दैव्यं मम दयति नीचं सम्पत्तिः
मदयति शत्रुं शूरः इति दुर्गा
दासः ॥
मद क उ तृमियोगे इति कवि
कल्पदुमः क उ मनोमादयते य
स्य शास्त्राभ्यास रसायनात् इति
दुर्गादासः ॥
मद इ उ स्वप्ने नास्ते ॥ मदे

मादने मानवाधमाः तेषां पुण्यं
फलदत्तं मया ते चैव मासिकं
देवतः चैव शुक्लचतुर्दश्याः
स्त्रायान्त्रि सत्रियौ पिशाचनेन
तस्य स्यात् गंगायां च विशेषतः
इति तिथितत्तं ॥
मदनत्रयोदशी स्त्री चैव शुक्लत्रयो
दशी तत्र मदनस्य व्रतं कर्तव्यं य
थाभविष्ये चैव शुक्लत्रयोदशी।
मदनं मदनान्तर्कं कृत्वा संपूज्य
विधिवद्दीजयेद्यजनेन न तत्र
संभूतिः कामः पुत्रपौत्र विव
र्द्धनः कामदेव स्वयोदश्या पूज
नीयो यथा विधि रति प्रीति
समायुक्तो तृणकमणिभूषितः
दमनो दमनकद्वयः संभूतिः प्री
णितः कामदेव ध्यानं वापेय।
एककामदेवोत्पवान् विश्वमो।
हनः तत्र स्तुति मंत्रः पुष्पधन्वन
नमस्तेस्त नमस्तेमीनकेतनमुनी
नां लोकपालानां धैर्य्यस्युति कृते
नमः माधवात्मनकंदर्प संवारे
रतिप्रिय नमस्तुभ्यं जिताशेष
धुवनाय मनोभवे आधयोमम
नर्णत आधयम्प शरी रजाः।
सम्पद्यता मभीष्ट मे संपदः स
तेभ्यः नमो माराय कामाया

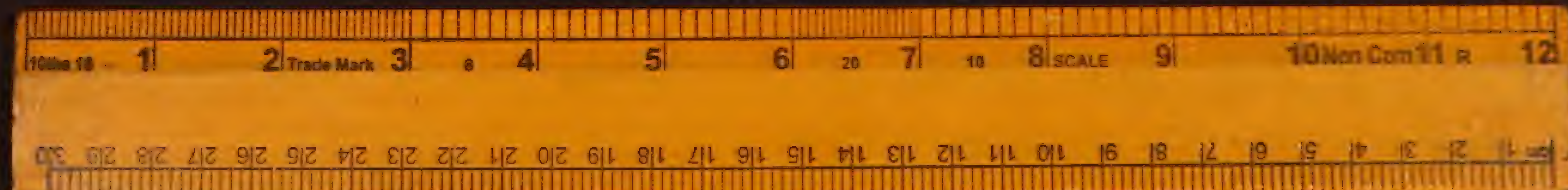
देव देवस्य सृष्टये ब्रह्मविष्णु शि
वेन्द्राणां मनः क्षोभकराय च य
वयः कुरुते पूजामनंगस्य महा
त्मनः भवंति नायक स्तस्य तुस्मिन्
ह्येकदाचन इति तिथितत्तं म
दनद्वादशी स्त्री चैव शुक्लद्वाद
शी अत्र मदनव्रतं कार्यं यथा क
ष्यकुरुः श्रोतमिच्छामहे सततम
दनद्वादशी व्रतं सन्ताने कोनपेवा
शत येन लेभेदिति पुनः सत
उवाच यदृशिष्टादिभिः पूर्वदिनेः
कथितमुन्नमं विस्तरेणैतद्देव
मत्सकाशात्रिबोधनं चैव।
मासि सिने यदे द्वादश्या ॥
नियतव्रतः स्थापयेदव्रतं कुम्भ
सित तंडुल पूरितं नाना फल
पुतं तद्वदित्सदसमन्वितं सित
वस्त्र पुगच्छत्रं सितचंदन चूर्चिने
नानाभक्षफलपेन सहितं च
कृतः ताश्रणात्र शुभो येन।
तस्यापरि विवेदयेत्तत्समाह प
रिकामं त्वं करलीदत्तसंस्थितं।
कुर्याच्चर्करयोपेतारति तस्य च
वामनः गंधधूपं ततोदघात।
गीत वाद्यं चकारयेत् तदभावे।
कथां कुर्यात् कामकेशवयोनिः
कामनाम्ना हरे रवीं स्थापयेद्दत्तं।

वारिणा शुक्लपुष्पात्तनिलैर्वि
येन्मधुसूदनं कामाययादौ संपूज्य
नचे सोभाग्यदाय च कुरुस्मरा
येति पुनर्मम चायेति वैकरिं स्व
ज्जादशयेत्यदं अनेगोयेत्यो।
होः सुखं यममुखायेति बाह्यं
वशायायै नमः सर्वात्मने मोक्षि
मर्चयेदिति केशवे नतः प्रभाते
ते कुंभं ब्राह्मणाय निवेदयेत्।
ब्राह्मणात् भोजयेद्ब्रह्मास्त्रयेव।
तवणादने भुक्ताश्चरतिणां दद्या
दिमं मंत्रं सुदीरयेत् प्रीयतामत्र भ
गवान् कामरूपी जनार्दनः रुद्रे
सर्वभूतानामानंदो यो विधीयते।
अनेन विधिना सर्वं मासि मासि।
समाचरेत् उपवासी त्रयोदश्यां
अर्चयेद्विष्णु मयं फलमेकं च सं
शयद्वादश्यां मृतले स्वेयेत् न
तत्त्रयोदश्यां मासि हृतं येन सम
वितं शय्यां दद्यादने गाय सर्वो।
एकरसंयुतां कावने कामदेवं च
शुक्लां गां च पयसिनीं वामोभि
र्द्विजराभ्यां पूज्य शङ्खाविभूष
तोः शय्यां गवादि कंदघात प्री
यता मित्यदीरयेत् होमं शुक्लै
स्तिलैः कुर्यात् कामनामानिकोत्रे
यत्र गव्येन सर्षपावैव पापमेन च

यमं वित विप्रमो भोजने र
याद्विजराभ्यां विवर्जितः इत्त
देवानयो दद्यात् पुष्पमालां च
कृतः यः कुर्याद्विधिनो न मदन
नद्वादशी मिमां सर्वपाप विनि
मुक्तः प्राप्नोति हरि साम्प्रतां।
इह लोके वरात्र पुत्रान् सोभा
प्यं च समश्नुते इति मत्स्य पुरा।
तो २ अध्यायः ॥
मदनपादकः पुं कोकिलः इति
राजनिर्घटः ॥
मदनमोहनः पुं श्रीकृष्णः यथा
वेदे मदनगोपालं कैशोराकार म
हुते यमाज्ञायै वनोद्विजे ॥
श्रीमन्मदनमोहनं इति पात्रे।
पातालखंडे १ अध्यायः ॥
मदनशलाका स्त्री कामोदीपको
षधं सारिकायुक्ती इति मेदि
नी कोकिला इति शहरत्नावली
मदनसारिका स्त्री यस्मिन्नेदः सा
लिकु इति भाषा तन्पर्यायः ॥
शलाका र सारिका ३ विवलोचना
४ कृणवी ५ इति जटा धरः
मदना स्त्री स्वरा इति हेमचंद्रः
मदनकुशः पुं लिंगं इति त्रिकां
दशोषः त्रैव इति कामांकुशशब्द
दर्शनात् यथा कामांकुशः ॥

कृशित कामि मन्त्रेणैव इति ॥
 श्रुतबोधकालिदासः ।
 मदनायकः पुं कोडवः इतिराज
 निर्वंदः ॥
 मदनायुधः पुं भगं इतिराज
 वंदिका ॥
 मदनायुधः पुं कामद्विहृत्तयः ॥
 तिराजनिर्वंदः ॥
 मदनालयः पुं भगं मदनपण्याय
 कशोद्वेगप्रपण्यायकशोदेन भ
 गयोक्तवान् यथा सप्रपण्याय
 कीर्ति कृतमयतयो मंदिर महो
 योप्यायन ध्यायन् यद्विजयति
 भक्त स्तव मन्त्र इति कशोद्वेगः
 नमस्तयावधिसमम स्थाने तत्र
 जायास्थाने यथा सूर्यायुधान् क्रि
 यद्विषमृगस्त्री कुलीरात्रयुकेदिव।
 द्वीद्वपतिधिशारात् समविशेष
 विशान् योशनेतान् वदति य
 वनश्चात्र तंगान् सत्तंगान्ताने
 बांशादमदनभवनेष्वाह नीवान्स
 नीवान् इतिदीपिकायां मदना
 मनशब्ददर्शनात् ।
 मदनावस्था स्त्री कामावस्था सा
 त उद्देगप्रपण्या विरह इति यावत्
 यथा ततः प्रविशति मदनावस्था
 राजा निःस्वस्य ज्ञाने नपसो वी
 यं सा वाता पारवतीतिमे विरि
 तं नव निम्बादिबसलिले निर्वर्त्तने।
 ततो मे हृदयं इत्यभिज्ञानश
 कृत्त्रलायां ३ शंकः मदनावस्था
 इति रातोऽउद्देगप्रपण्या पंचमी।
 कामावस्था यदाह भारतः उद्देगः
 पंचमः पोक्त इति सचित्तमि।
 ति केनोपायेन मम शक्तता ।
 लोभा भविष्यति इतिनदीकाभर
 नी स्त्री सश इतिहारावली।
 कस्तूरी अतिशुक्लकः इति राज
 निर्वंदः ॥
 मदनेब्जाफलः पुं वहरसालः ॥
 ति राजनिर्वंदः ॥
 मदनाम्बरः पुं उत्सवविशेषः ।
 होलाका इति ख्याता तस्यर्था
 यः स्वसंतकः १ इति हारा
 वली ॥
 मदनात्सवा स्त्री स्वर्गवेश्या इति
 शहरावली ॥
 मदप्रयोगः पुं करिणामसोक्तमः
 तस्यर्थायः व्यस्तारं २ इति।
 त्रिकोणशेषः ॥
 मदभंजिनी स्त्री शतमूली इति
 शब्द वंदिका ॥
 मदयंत्रिका स्त्री मन्त्रिकारति।
 शब्दतावली ॥

मदयंती स्त्री वनमस्तिका कार्म
 त्रिका इतिभाषा इतिरत्नमाला न
 त्रिका इति राजनिर्वंदः ।
 मदयित्वाः स्त्री मघे इतिमेदिनी
 मदयित्वाः पुं कामदेवः शौद्रिकः
 इति शहरावली मदयुक्तः
 इति मेदिनी मेघः इति वि
 कोडशेषः ॥
 मदवित्तमः पुं मन्त्रहस्ती इति
 शब्द वंदिका ।
 मदशाकः पुं उपोदकी इति
 राजनिर्वंदः ॥
 मदसाः पुं तल्लहत्तः इतिरा
 जनिर्वंदः ॥
 मदहस्तिनी स्त्री महाकरंजः ॥
 तिराजनिर्वंदः ॥
 मदहेतः पुं धातकी इतिवैद्य
 कं मन्त्रताकारणं च ॥
 मदस्थले स्त्री मदस्थानं यथा च
 वदंशः सारायानं शंशपानं मर
 स्थले इति शहरावली ॥
 मदस्थाने स्त्री मघयानस्थानं त
 स्यर्थायः शृङ्गायानं २ इत्यमरः
 मदाब्जाः पुं तालहत्तः इतिराज
 निर्वंदः मदयुक्ते वि ॥
 मदाब्जा स्त्री लोहितपिंडी ॥
 ति शब्द वंदिका ॥
 मदानंकः पुं मदानययोगः इति
 राजनिर्वंदः ॥
 मदानयः पुं मघयानादिजन्ययो
 गविशेषः तस्यर्थायः मदानं
 कः १ यानात्ययः २ मदव्याधिः ५
 मरः ५ इतिराजनिर्वंदः अथम
 दानय्यादीनां निदानान्याह वि
 षस्य ये गुणा दृष्टाः सन्निपात प्र
 कोपनाः तेष्व मघे दृश्यन्ते।
 विषे त्वलवन्नराः तस्मादविधि
 पीतेन तथा मात्राधिकेन च यु
 क्तेन चाहितै रत्रैरकाले सेविते।
 नच मघेन त्वलनायेने मदा
 त्यय मुखागदाः अविधि प्रयु
 क्तं मघं विकारात् मघुत्त पाद
 यतीत्याह निर्भक्त मेकाज्जत यव
 मघं निषेद्यमाणं मघजेन नित्यं
 उन्मादेयेत कष्टतमान् विकारा
 नत पादेयद्वापि शरीर भेदः।
 एकांतेनो नैरन्त्रैर्यथाविकारान्
 दास्ययादीन् शरीरस्यभेदं नाशं
 मदानय्यादीनां हेतुतरम ।
 प्पाह कुहेन भीतेन पिपासि।
 तेनशोकाभितप्तेन बुभुक्षि ॥
 तेन व्यायाम भाराद्य परितेनेन
 वेगावरोधाभिहेतुन वापि अन्य
 स्त इत्यावततोदरेण साजीरां

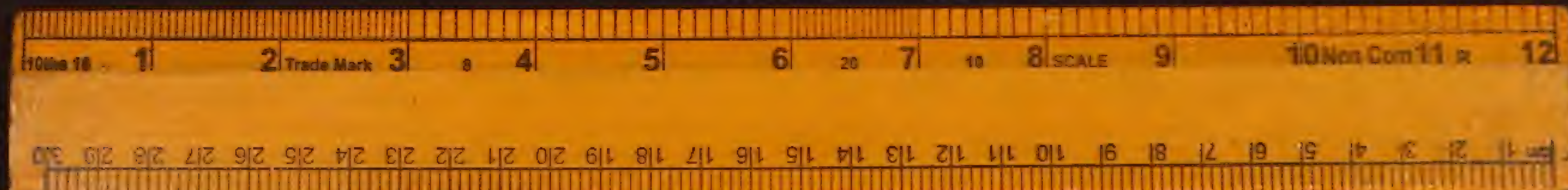

भुक्तेन तथा भवेत्तेन उल्लाभित
मेन च सेवमानं कारोति मयं
विविधानं विकारात् तानेव
विकारात् विवृणोति यानात्पयः।
परमदं यानाजीर्णं मयापि वा।
यानविकारात् विवृणोति यान
विश्रमं युयुवतेषां वत्सामिन्त
तां तत्रमदास्यस्यसामान्यतत्त्वा
माह शरीरतः खलवत् प्रमाह
हृदययथा ग्रहविः प्रतनं तस्या
ज्वरः शीतोत्पन्नः शिरः
स्थितिं संधीनां वेदनाविज्ञेय
या नायेनेति वृत्तात् त्रिभास्करा
वेयनं प्रमः उरो विवेयः कासश्च
आसो हिक्काप्रजागरः शरीरकपः
कर्णति सखिरोगस्त्रिकपः क
दि विज्ञेय उत क्लेशावातपित्तकफा
त्मकः धमः प्रतापोऽप्राणा म स
तोवेव दर्शने त्वाभस्मत्तत्पणं
पांशुभिश्चावधूरितं प्रधर्षणं वि
हंमैश्चान्तवेत्ताः समस्यते वा
कुत्तानां मशस्तानां स्वप्नानां दर्श
नानि च मदास्यस्य त्रयाणि सर्वाण्ये
तानि तत्त्वयेत् ॥ अथ मदास्य
यस्य वातिकस्य निदानमाह स्त्री
शोकं भयं भारं धर्मं कर्मभिर्योःति
वर्धितः इत्यास्य प्रमिताशी च यः

पित्तमात्रया इतं परिणतं।
मयं निशि निद्रां निहन्ति च क
रोति तस्य तच्छीघ्रं वानप्रस्थं म
दास्यं तस्य अथ तस्य
लक्षणं माह हिक्काश्वासशिरः
कस्य पार्श्वमूलं प्रजागरेः विद्या
हृद्ग्रन्थापस्रवान् प्रायं मदास्यं
अथ येनिकस्य निदानमाह नी
लांगुलं मयं मन्त्रं योतिमात्रं
निषेवेन अस्त्रास नीलाभोजीच
क्रोधोऽप्यातपप्रियः तस्या
पजायते नीलः पित्तशयो मदा
स्यः अथ तस्य लक्षणं माह।
तस्या दाहं ज्वरं स्वदं मोहानीसार
विभ्रमैः विद्याहरितवर्णस्य पित्त
शयं मदास्यं ॥ अथ स्त्रिया
कस्य मदास्यस्य निदानमाह म
धुरं स्त्रिया गृहीणीयः पित्तमतिमा
त्रया अस्यायामदिवा स्वमशयाश
नं सुखे रतः मदास्यं कफप्रायं
सनोत्तमं भवेत् अथ तस्य ॥
लक्षणमाह कर्णरोचकहृत्प्रासा
तत्रास्तेमित्य गौरवैः विद्याच्छी
तयरीतस्य कफ प्रायं मदास्यं।
अथ सात्रिपातिकस्य मदास्य
स्यस्य निदानं लक्षणं वाहं विरो
धं हेतुभिः सर्वैः सर्वैः लिङ्गैः।

मदास्यः अथ परमदं माह
स्त्रियाच्छ्रयोंगः गुरुता विरसास्य
ताव विष्णुसक्ति रथतेदिरा
वकस्य लिङ्गे परस्य तमदस्यवर
नि तज्ञा स्त्रिया रुजाशिरसि स्थि
षुवापि भेदः तं दिसुद्धा ॥
यानाजीर्णं माह आभ्यान्मुद्रमा
थवोद्विगतां विदाहः यानेन नी
लांगुलं गच्छति लक्षणं नि उद्वि
तां वातिः उद्गारो वा पीयतश्चिपाने
मयं यानविश्रमं माह हृद्गा
ज्वरोद कफसंस्त्रव कंठधूमं स
च्छीवमी ज्वरिशिरोरुजन प्रदेदा
हृषः स्रावविज्ञेयेषु च तेषु ते
यानविश्रमं सूक्ष्मविलेपणीराः
कंठधूमः कंठादुर्मनिर्गम रव प्र
देहः कफेन लिमास्यता हृषः स
रात्रविकृतेषु स्राविकारेषु अति
कारेषु च हृषः अस्त्रिलेषु मद्यवि
कारेषु असाभ्यानां मदास्य
यादीनां लक्षणमाह दीनोत्रो
ष्टमति शीतं ममंदं दाहं मैत प्र
भास्यमतिपातं हतं त्र्येव नि
क्रोष्ट दन्तं मसितं च यवापिनीलं
पीने च यस्य नयने रुधिरप्रभं च
हिक्का ज्वरो वमं युवेयशुशुभं
लाः कास भ्रमावपि च यानहंतं

स्येनं ॥ अथ मदास्ययादीनां
चिकित्सा मदास्यानां रोगा
णां मयं मेव हि भेषजे यथा
दहनं दग्धानां दहनं स्वेदनं हितं
मिष्णाविहीनं मयेन योऽप्यिरु
पजायते समेनेव निपीनेन म
यनसहि श्णामति बीजप्रका
हृत्तास्र कोलरादिम संयुते यसा
नीहपुषाजा नीपुंगवे वा वर्धमाने
सत्वे हेः शक्तं भिषुक्तमवदं शि
रोस्थितं दघात् सलवणं मयं
पेक्षिकं वातं शांतये मयं।
सौवर्चलं कोयपुक्तं किं विजना
वितं नीर्णमयाय दातव्यं वातः
यानास्यपहं चयं सौवर्चलं
हिंशुप्रकं विषदीपकं वृणो
मयेन पातयं यानास्यरुजापहं
लाव तिन्निरी दद्यात्तां रसैश्च
शिखिना मपि यतितां मृग
मस्याना मावपानां तथोदकैः
स्त्रियास्तलवणास्त्रैश्च वेसवारैश्च
त्वष्टिः स्त्रियां गोपुमिकैरत्रैर्वीत
मयास्यं जयेत् नारीणां योवनो
सानां निर्दये रुपग्रहनेः स्त्रो
एषु रुक्मं भारं सरोयोमस
त्वष्टिः शयनाच्छादने रुक्मं रुक्म
स्यांतर्द हैः सौवैः उत यत्रो।

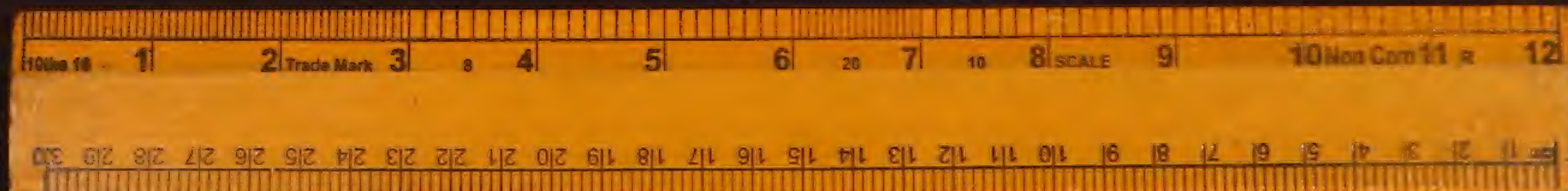

मारुतात् शीघ्रं प्रशाम्यति मरा
त्यः पित्रपानात्ययेयोः ॥
सर्वतश्च क्रिया हिमाः सितामा
लिक संयुक्तं मद्य मदीदकं पि
वेत्त मद्येवर्त्त मदीकापत्र
क रसे युते सदादिम रसे शीते
सक्तमि श्वावर्त्तमि सशर्करावा
माधीकं संयुक्तमद्यवापरे दद्या
हृद्दकं काले पातपित्रमराम
ये शशान्कपिजलाणेनान्।
लावानसितपुच्छकान् मधुगन्ता
त्रयुनीत भोजने शालिषट्ठिका
न पदोत्त एष मिश्रवाद्यागलेक
त्ययेदसं सतीलेमुद्गमिश्रं वा
दादिमामलकावितं द्वादामल
कवर्त्त पत्रक रसेन च कस्ये
त् नर्पणान् यथान्तराविधिनाम
कान् शीतानि वात्रपानानि शी
तशाय्यासनानि च शीतवातजले
स्पर्शाः शीतान्युपवनानि च तौम
पचोत्पलानां च मलीनां मौक्तिक
कस्येव वंदनोदक शीतानां
शी चंद्रोश्च शीतलाः इतनर्पण
सेयुक्तं यवानी व्योषसंयुतं यव
गोधूमकं वात्रं इतपुष्पेण भोजयेत्
जलम्यानां च सुक्काणां मूलकानां
रसेन वा प्रभृत कटू संयुक्तं यवानं

वा प्रदापयेत् जागमांस रसे
इत्त मन्ते वा जागतं रसेवो
ष सूषं मनागन्तं पिबेत् कफ
मदात्यये स्यात्सामय कपाले
वा भृष्टं कृत्वा तु नीरसं कटू
लवाणं मांसं त्वादेन कफमदात्य
ये पावद्वय युक्तेन मद्येनोत्त
ने मन्ते मदात्यये कफोद्देते।
लेवनं च यथावत्तं यदिदं
कर्म निर्दिष्टं वातपित्र क
फान् प्रति सर्वेने सर्वमेवेदं।
प्रयोक्तव्यं विकित्तकैः इति
भावप्रकाशः गरुडपुराणे।
क्तमदात्यये निदानादिकं तत्रै
व ५५ अध्याये दृष्टव्यं ॥
मदान्त्रातः पुं गजज्ज्वादातीर
उपरे रडेका इति भाषा इतिहास
वली ॥
मदात्तः पुं मज्जहस्ती इतिविक
शेषः ॥
मदाः पुं हस्ती भृष्टः इतिविष
श्रुतः कागकः गंधभेदः।
मज्जहस्ती नृपभेदः इत्युणादि।
कोषः
मदार्मदः पुं फलकमत्स्यः इति
विकोडशेषः ॥
मरालापी पुं कोकिलः इति।

शहमाता
मराकः पुं कस्तूरी इतिविक
शेषः ॥
मदिराः पुं रक्तवदिरा इतिपा
वृवंदिका
मदिरा स्त्री मज्जखंजनः इतिपा
हृत्वावली मादकद्रव्यविशेषः
मद इतिभाषा तत्पर्यायः
सरा इति प्रिया इतिहास
रिक्तत्वं वरुणात्मजा गंधोत्त
मा प्रसज्ज इति कारवरी ॥
परिष्कृता १२ कश्यपे १२ मद्यं १५
इत्यमरः मानिका १५ इतिपा
द्वारवावली कपिशी १५ गंधमा
दनी १० माधवी १८ कन्याये १८
मदः १० कापिशायने ११ इति
जवाथः वारुणी ११ मज्जा २३
सीता १५ चपला १५ कामिनी १
१५ प्रिया २० मदगंधा १८ माधीकं
१८ मधु ३ संधाने ३१ आसवः ३१
अमृता ३१ वीरा ३५ मेधावी ३५
मदनी ३५ सप्रतिभा ३० मनोज्ञा
३८ विधाता ३८ मोदिनी ५ हस्ती
५ गुणारिष्टं ५२ सरकः ५२ मधु
लिका ५५ मदोक्तता ५५ मदाने
रा ५५ इतिराजननिवेदः सीधुः
५० मेरेये ५८ वलवन्नभा ५८

इति भावप्रकाशः कारणं ५
तत्तं ५१ इतिकैवल्यतंत्रे म
दिष्टा ५२ परिष्कृता ५३ कस्य ५५
साइरसा ५५ मुञ्जा ५५ दारुहो ५०
माहीकं ५८ मरना ५८ देवसेवा ५
कापिशो ११ अखिना १२ इति।
हेमचंद्रः सा द्वादश विधा।
यथा माधी पानसे द्वाते त्वा
नृरे ताल मैतारं मेरेये मा
लिकं टाकं मधुकं नारिकेलं
सुख्य मज्जविकारो मद्यनिहाद
शेवच इतिजवाथः अस्याः सा
मात्यगणाः समधुरास्ते कफ
मारुतनाशनत्वे लघुत्वे शुद्धिकर
त्वे हृद्यत्वे सारकत्वे मरावदत्वे च
यातकीरस गुदादि कृता म
दिरा गौडी तदुणा यथा नीला
त्वे उत्तमे मधुरत्वे वातनाशित्वं।
पित्र वल कारित्वं दीपनत्वं प
प्यत्वे कान्तिवृत्तिकारित्वं ॥
पुण्ड्रवादिमधुरामयी मदिरा सा
धीदुणा यथा मधुरत्वं नात्युत्तमं।
पित्रवातनाशित्वं पांडुकामल।
गुल्मार्शः प्रमेह शमनत्वं च वि
विधयात्यजाता मदिरा पैष्टी त
दुणा यथा कटुत्वं अस्त्वत्वे तीक्ष्ण
त्वं गौडीसमत्वं वातहारत्वं कफ

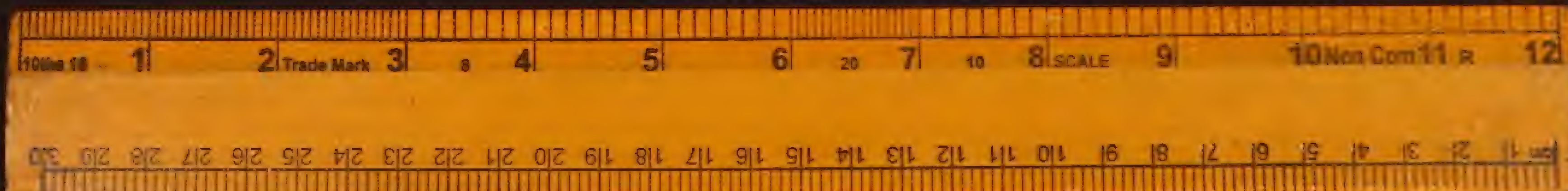

करत्वं इषत् पित्रकारत्वं मोह
नत्वं तालादिसनियीसह
तामदिरा सेन्धीहालाचनकुण
यथा शीतत्वं कषायत्वं मृत्तत्वं
पित्रहारत्वं वातदातृत्वं स
र्वत्वा हत नियीसश्यमदिरा
गुणाः शीतत्वं गुरुत्वं मोहनत्वं
वलदत्वं हृद्यत्वं नृणां सतापना
शकत्वं नानाद्रव्यकदम्बकृता
मदिरा कादस्वरी तदुणा यथास
मधुरत्वं पित्रममहरत्वं मदकारि
त्वं पेक्षत्वं मदिरा गुणो शि
थित्वं मदाकृत्त्वं यथा
धाम्यकृत मदिरा गुणो गुरुत्वं विह
भदायकत्वं शर्करायातकी
नोयकृत मदिरा गुणो शीतत्वं
मृनोहरत्वं शर्करा मद्यगुणः
हृद्यत्वं दीपनत्वं मोहनत्वं च
इति नाना मद्य गुणाः ३
तविशेषे पेयमदिरा यथा गो
दी त शिशिरे पेया पैष्टी हेमंत
वर्षयोः शरद्दीप्ता वसन्तेषु माधी
ग्राणा नवायथा कादस्वरी श
र्करादिमद्यं सशीतत्वं हृद्यकरं
मदाद्यं माधीसमस्यावत्त्वात्
तजातं मद्यं सशीतं गुरुत्वं
गोचरं अन्यं कुरुते पानं मद्यं

संताप शोषदं अत्रोषं मरा
त्मादि कारत्वं सुखं नत्वं च तत्
नवजीर्ण मद्ययो गुणाः मद्यं नव
सर्व विकार हत सर्ववृत्तादि
क दोष दायि जीर्णत्वं सर्व सक
लामयं चूर्णप्रदं हृद्यकारत्वं
दीपनं अमृच्च पयं धित मत्वा
मेलनं मत्सं वापिच्छितं विगंधा
स्वादोषावह मविशेषात्म्यं हृद्यं
विवर्जयेत् मद्यप्रयोगं कुर्वन्ति
दादिषु महार्तिषु द्विजैस्त्रिभिस्त
नयासं यद्यप्युजीवेयमृते इति
मद्यं वजीरं अम्यं दारु
यथा मद्यं भेदानां मनीषिणाः
उक्तं स्यात्तर्भवन्तीति नामेषां पृथ
गीरितं इति राजनिर्घण्टे मद्य
प्रकरणं अद्यमतांतरे मद्यस्य
तद्वर्णगुणाश्च पेयं यन्मादकै
ल्लोके सन्मद्यमभिधीयते यथा
हं सरासीधरासवाद्यमनेकधा
मद्यं सर्वं भवेत्सं पित्रकृतवान
नाशनं भेदनं शीघ्रपाकं च हृद्यं
कफहरणं अम्लेवरीयनं हृद्यं
पावनं वायुकारि च तीक्ष्णं सूक्ष्मं
विशदं वायुविचिकाशि च अ
थापेक्षणा लक्षणं गुणाश्च पक्षौष
धासु सिद्धं यन्मद्यं तस्यादरि ॥

एकं अरिष्टं मद्यमिति लोके।
यथा द्राक्षादिष्टं दशमूलारिष्टं
बहुलारिष्टमिति अरिष्टं लेचुण।
केन सर्वं तच्च गुणाधिकं अरिष्ट
स्य गुणा ज्ञेया बीज गुणोः समाः
अथ सगुणालक्षणं गुणाश्च यथा
ति वृष्टि कषिष्टादि कृतं मद्यं
सरास्मृता सरागुवीवलस्तस्य पृष्टि
मदः कफप्रदा ग्रहिलीशोथय
स्वाशीं गुरुणी मृत्तकच्छुत्त।
अथ सराभेदा वारुणी तस्या लत
तां गुणाश्च पुनर्गवा शिलापिष्टै
विहिता वारुणी स्मृता संहिते स्ता
लवर्जं रसै यी सापिवागुणी स
रा वारुणी लघ्वी पीनसाभ्याम्
मृत्तुत्वं सराभेदायं लघ्वीति।
अथ सीधदयस्य लक्षणं गुणाश्च
रक्तोः पक्वै रसैः सिद्धः सीधुः प
करसश्च सः आमैस्तेरेव यः सी
धुः सव सीतरसः स्मृतः सीधुः प
करसः श्रेष्ठः स्वरापि वलवर्णक
त वानपित्रकरो हृद्यः स्नेहो रो
वो हरोत् विवंध मदः शोका
शः शोफोदरकफामयान तस्मा
दस्य गुणः सीतरसः संलेखनः स्मृ
तः अथासवस्य लक्षणं गुणाश्च य
दपक्षौषधोन्म्यां सिद्धं मद्यं स

आसवः आसवस्य गुणा ज्ञेया बी।
जडचुणोः समाः ॥ अथ नव
पुराण मद्यगुणाः मद्यं नव मभि
ष्यदि विरोध जनकं सारं अह
यं हं हणं दाहि इगंधं विशदं गुरु
जीर्णं नृदेव रोविसकृमि श्लेष्मा।
निलापह हृद्यं सगंधिगुणवत्तच्च
स्रोतो विषोथनं अथ सा वि
कानां मद्यं विवतां वेष्टा विषो।
धाः सात्विके गीत हास्यादि।
राजसे साहसादिकं नामसे नि
म्यकमीणि निद्राव मदिराचोत्त।
आचरेत् क्रूर्यात् विधिना मात्रय
काले हिने रत्रै यथा वत्तं प्रह
ष्टो यः पिबेत्सं तस्य स्यादमृतं।
यथा किंत मद्यं स्वभावेन यथैवा
नं नृणां स्मृतं अयुक्ति युक्तं योग
य युक्ति युक्तं यथामृतं ॥
अथ मद्यं गेयनाशतो वायः मुलै
लवालगर जीरक धाम्यकैला यश्च
वैयं सदसिचव मभिचनक्ति सा
भाविकं सुखजनकमिति श्रुतिगंधं
गंधं च मद्यलक्षणं भवं च नृनां
इति भावप्रकाशः यपि च प्रह
त्या मद्यमस्य स मत्सं चोत्त विद्या
कतः सर्वसामान्यतस्तस्य विशेष
उपदेस्यते कृणानां सक्त।

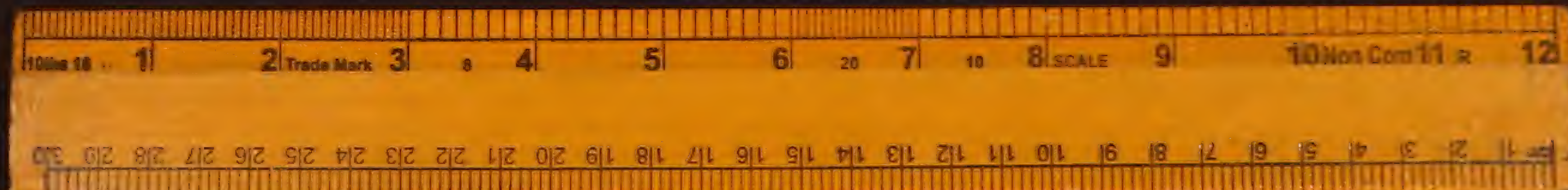

मृगणां ग्रहणार्थविकारिणां स
रा प्रशस्ता वातेष्वरुणितं लये
पुच प्रसन्ना गुल्म वातशो विवे
धानाह नाशिनी मूलप्रवाहिका
टोपकफवाताशोसोहिता नग
लोणाहि इतोसः शोथघ्नो
भक्त पावनः शोथशो ग्रहणी
लोषाह हंयरिष्टः कफामयान्
अरिष्टो मधविशेषः प्रायसो ।
भिनवं मधं गुरु दोषल ।
मीरितं स्रोतसांशोधनं जीर्णं
रीपनं लघुशोधनं हर्षणं प्री
णनं वस्यं मधं चोक्तप्रमायहं ।
प्रागल्भ्यं प्रतिभा उल्लिख्यते ।
हिस्रप्रदं इति राजवत्सभः ॥
अन्यन्मधुशब्दे इष्टव्यं ॥
महिरागृहं क्री मधस्यगृहं म
धसंधानगृहं तत्पर्यायः गंजा २
इत्यमरः गंजा ३ यथा भांडा
गारे विदु गंजं खनौ खनोसराग
हे मधभांडे स्मृता गुंजा गुंजा ।
स्नात काकजं विका इतिभारत
भृतहृद्वंदः ॥
महिरासावः पुं आश्रयः इति
जलाधारः ॥
महिरास्त्री स्त्री महिरावरतिणीय
स्याः सा महलोचना यथा अ

विदितसत्त्व इः खंनिर्गणवस्तुति
विजड मतिरिह कश्चिन्मात ३
त्याचवत्ते ममत्तमनमनेग स्मे
र तारस्य चूर्णान्मदकलमहिरा
लीनीविमोतो हि मातः इत्यु
क्तः ॥
महिरा स्त्री महिरा इतिहेमचंद्रः
मदी स्त्री वधकवस्तु इतिनानार्थे
हेमचंद्रः कृष्णकवस्तु इतिवैशेष
वर्गेजलाधारः ॥
मदीयं वि ममरदं आमारइति
भाषा अस्मत्त्वद्वादीय प्रत्ययेण
कवचनायेमदादेशेन निष्पन्नमिह
इति गुहावोध्याकरणे ॥
महोक्तः पुं मन्त्रहस्ती इत्या
मरः ॥
महोक्ता स्त्री महिरा इतिराजः
निवेदः ॥
महोदतः वि मन्त्रः इतिजलाधारः
महोदया स्त्री नारी इति शब्द
मास्ती ॥
महुः पुं पतिविशेषः पानिकैरि
इति भाषा इत्यमरः अस्मत्
सगुणाः वायुनाशितं स्थितं
भेदकत्वं शुक्रकारित्वं रक्तपित्त
नाशित्वं शीतत्वं इति
राजवत्सभः ॥

महुरः पुं मत्स्यविशेषः मागुर
इतिभाषा इत्यमरः ॥ अस्या
गुणाः मधुरत्वं स्थित्यत्वं संप्रा
दित्वं शुक्रलत्वं यरुत्वं च इति
राजवत्सभः ॥
महुरकः पुं महुरमत्स्यः इतिरा
दृ रत्नावली ॥
मधं क्री सग इत्यमरः अस्या
महुरस्त्री स्त्री शुंगीमत्स्यः इति
शहरत्नावली ॥
गुणपर्णायौ महिरा शब्देदृष्टव्यौ
तद्वादेशविधं यथा पुल
स्त्यः पानसं दात माधुकं खाद
रं तात्त मैत्तवं माधीकं दोकं
माधीकं मेरेयं नारिकेलजं ।
समानानि विजानीयान्मद्याने ॥
कादशौव तद्वादशोत्तरसग मधं
सर्वेषा मधमं स्मृतं अनेन
एकादशानां सगत्वं निषेध
यति मध शब्दे मरहेत इत्या
वचनः अस्मादेववचनात्तत्तमा
य मात्रं सगशब्दार्थः दृढस्पतिः
गोरी माधी सरां येष्टी पी
ताविप्रः समाचरेत् तमरुच्छं
पराकंच चांडायण मनुक्रमान्
अयाणां सगत्वेकमेण प्रागृष्टि
अयंनस्यात् तथा भविष्ये । स

रा त येष्टी सुखोक्तान नस्यामि
तेर समे येष्टीति तंनुन विकारः
मात्रोपलक्षणं इतो गोरी मा
धो अतोऽत्र विकार एव सगश
इत्यसुखत्वात् त्रिविधासरेतिगो
री माधो गोरा सगत्वायना ।
धं तेनपतत् पानेपि महापात
कत्वं मतिरिशाति यथैवैका तथा
सर्वा इतिपेष्टां पूर्व प्रसिद्धिं २
श्रीयति यथायेष्टी सगतयासर्वा
गोरी माधी चेचि पूर्ववचनोक्तात्
येष्टी दृष्टान्तेनात्र दर्शिता नया
तया हिजोत्तमे इति वाक्येण पित्त
धः वैवर्णिक परत्वेऽन्नम परानां
यक्यात् वडवचनानर्थक्यपरीक्षा
यंमुत्तम मातिपदिकानर्थक्यमपुत्रं
अतोवाक्यमप्यत्रिविधैवसगमहा ।
पानकहेतुः तत्रिय वैशेष्योस्तस
रा वै मन्त्रमज्ञाना मिति वचनेन ।
येष्टी इति स्थितं अतएव एका
माधी च गोरी च येष्टीचत्रिविधा
सग हिजातिभिर्नपातयाकरा
विदपि कर्हिचित् इतिप्रमवचने
हिजाति परं ब्राह्मण परमेव अ
तएव द्विविध सगपाने नक्षत्रिया
दीनां महापातकं तावदस्तदेषा
भाव मेवाह दृढ याज्ञवल्क्यः ॥

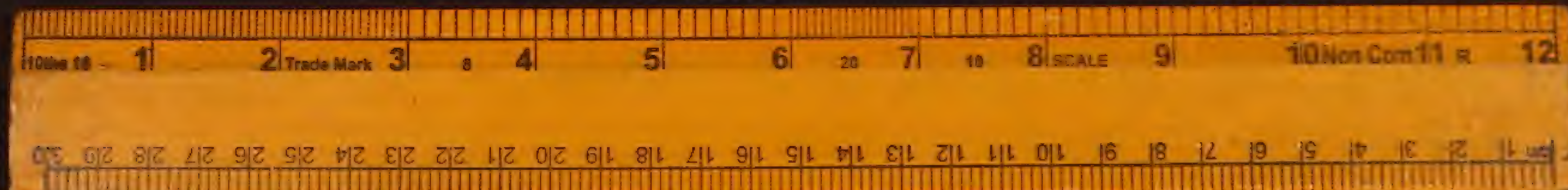

कामादपि हि राज्ञो वैष्णवा वा
पिकयंचन मघमेव सरां पीत्वा
नदोषं प्रतिपद्यते तदेवं ये
ही निषेधस्त्वैवर्णिकानां गौडी मा
धी निषेधस्त ब्राह्मणानां मेव ।
तज्ज्ञातेः स्त्रीणां मपि सरापाननि
षेधः तद्या भविष्ये तस्मात् ये
यं विषेण सरा मघं कथंचन ब्रा
ह्मणपि नयेया वै सरा पाप
मपावहा या ब्राह्मणी सरापीस्या
त्र तां देवाः पतितोक्तं नयंति
इति श्रुतिः पतत्यहं शरीरेण
भाष्यं यस्य सरां पिवेत् पति
ताहं शरीरस्य निष्कृतिर्नायपद्य
ते नचैवं त्रिय वैष्ण स्त्रीणाम
निषेधः ब्राह्मणी पदस्य निषिद्धस
रापानं कर्तुं भाष्योपलक्षणान्मा
र्यायस्य सरां पिबेदिति सामान्य
श्रवणाच्च पानेन इवीभूतस्या ।
भवद्धारः सव कंददेशादयो नय
नंतत वक्रमात्र प्रवेशः निष्टीवना
र्थं कपोल थारो पानशब्द प्रसे
गात् यच्चोक्तं निचित्रहि सरां क
श्चित् पिवतीत्यभिधीयते यावत्
क्रियते वक्त्रे गंडूषस्य प्रवेशनं ।
अत्र गंडूष प्रमाणं अविवक्षितं
गंडूषार्हं पानेपि लोके पान शब्द

प्रयोगात् अतएव मुखप्रवेशनं ।
अत्राविवक्षितं किंतु मुख प्रवेश
कंदारयो नयनं भवति अतस्तदे
वोपलक्षयति अतएव ओष्ठनात्रले
ये नयान निष्कृतिः अतस्तज्ज्ञात्वा
मांगस्यं प्रायश्चित्तं अथस्त
रापानं प्रायश्चित्तं तत्र मघः
सरां पीत्वा हि ज्ञो मोहादप्रिवर्णां
सरां पिवेत् तया सकायेनिरुपे
मुद्यते किल्बिषाज्जतः गोमूत्रमपि
वर्णीत्वा पिवेदुदकं मेव वा पयो
वृत्ते वा मरणान्न गोसैकद्वयमेव वा
अप्रिवर्णां अपि समस्यं पयो
वृत्ते गोरेव आदावेते च गोः की
र्तनात् मोह शब्दोऽत्र हृदि परः
देवतः सरापाने ब्राह्मणे च य
ताव सीसकानामन्यतम मपि वत्स
पीत्वा शरीरस्यागात् मुद्यते च
णादयोऽत्र इवीभूताः पीत्वेति नि
र्देशात् स्वयमशक्तावस्यै रपि मु
वि सेवनीया यथा गोतमः ॥
सरापस्य ब्राह्मणस्य उलामासि वैशुः
सरां मासे मृतः शुभ्येत अतएव
नसेवकानां वधो विहितत्वात्सयं
पान इव यतश्च मरणं प्रायश्चित्तं
कामकृते यथा वृहस्पतिः सरा
पाने कामकृते ज्वलंती तां विनिः

क्षिपेत् मुखे सह विनिर्दिष्टो म
तः शुद्धिमाप्नुयात् कथंचिदिति
सहृदित्यर्थः अगिराः सरापानं
सकृत्कृत्वा योऽप्रिवर्णां सरापि
वेत् स पावयेदद्यान्मानं मिह लो
के परत्र च भविष्ये मति पूर्व
सरापाने प्राणांतिकं मुदाहृतं
पैष्टीपाने तु ऋषिभिर्नेतरासां
कथंचन शोवेनापि महाबाहो प्रा
यश्चित्तमुदाहृतं सरायाः कामतः
पाने मुख्यायाः प्राणनाशनं पुनः
पुनः पैष्टी विषयत्वाभिधानं विनि
था सरा मुख्या इति भ्रमनिर्गमार्थं
कथंचन सहृदित्यर्थः इतरासां ।
असराणां गौडी माधी प्रभृतीनां
ज्ञानतः सकृन्पाने मरणान्तिकेन
भवति गौडी माध्यास्त ज्ञानतो
ऽभ्यस्त पाने गौडी माधीयति
ज्ञायास्तसराया अतंताभ्यस्तया
नेमराण मुक्तं भविष्ये गौडी मा
ध्यास्तयाभ्यासे प्राणांतिकमुदाह
अभ्यासेन सरायास्त तामेवापि
निभापिवेत् तथेति ज्ञानत इत्य
र्थः अतएव असकृत्ज्ञानतः पी
त्वा वारुणां पतति हि ज्ञः मराणां
तस्य निर्दिष्टं प्रायश्चित्तं विधीयते
इति यमवचनमपि एतद्विषयमेव

अत्राभ्यासे मरणविधानात् द्वितीय
वार एव मरणं कार्यं गौडी माध्याः
कामतः सकृन्पाने भविष्ये ॥
असरा मघपाने तद्वृत्ते विप्रस्ता
कामतः चोदायतां समभ्यस्येत् ।
शुद्धिकामः स्वशुद्धये यदास्मिन्ने
व विषये मानवीयं प्रकल्पयेत् क
णात्वा भक्त्येदहं पिपाकं वा स
कृत्रिणि सरापानापनत्यर्थं बाल
वासाजटी धृजी पिपाकं वलिं
उत्तम सरापानं आयसेन पात्रेण
इत्याह यतः आयसे भाजने तमां
ब्राह्मणे वारुणां पिवेत् गोवाल
चीरवाससा तत्कर्तव्यं आह उपा
ना गोवालचीरवासाः सरापः सरा
मपि वर्णापीत्वा मुनो भवति ।
अज्ञानतः सकृत्पैष्टीपाने ब्राह्मण
स्य हादशवार्षिकं यथा ब्रह्महत्या
व्रतानहन्तौ यमः चरेत्ता मेतदे ।
बोभौ सराप गुरुतस्य गो सगो ।
शहृषकश्चैव सवर्णास्ते यद्वृत्तः
भविष्ये अकामतः सरां पीत्वा पै
ष्टी मत्तुल नंदन कृच्छ्रातिह
क्कोकृत्वा वै पुनः संस्कारतः शु
चिः कणात्वा भक्त्येदहं पिपाकं
वासकृत्रिणि सरापानापनत्यर्थं वा
तवासाजटीधृजी सरापानं मात्र

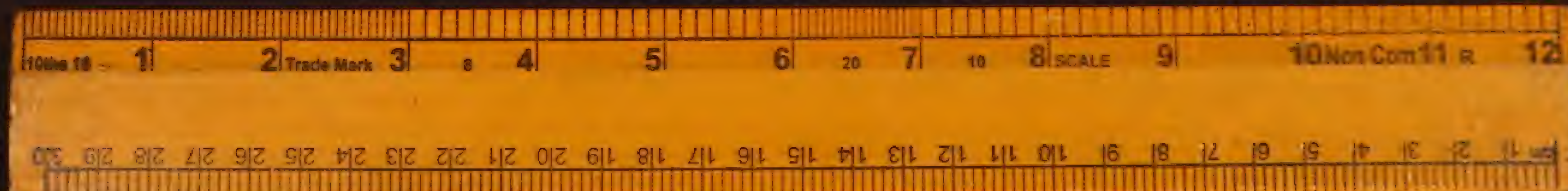

पनेययोगस्य योगिणोऽन्ता नतः
पान विषय मिदं इत्युक्तं भविष्ये
यथा तथासिद्धे विषये वाशिष्ठा
रिकीर्तितं यदि रोगे भवेदुत्था
नेतरस्य कदाचन हृच्छात्रस्य
श्रेष्ठ तमहच्छ उदाहृतः हृच्छा
निकृच्छाविषय हृच्छपदं नशाजाय
त्यपरं किंतु तमहच्छपरं अन्ता
नतो गौडी माध्याः सहस्राने।
उक्तं भविष्यपुराणे सहस्रत पीत्वा
तथा गौडी मत्तानात् सरसत्तम
हृच्छानिकृच्छो विहितो ह्यतः प्रशस्त
मेव च अन्तानाभासे तत्रैवात्तं।
गौडीमत्तानतः पीत्वा ब्राह्मणो ब्रा
ह्मणप्रिया तमहच्छं तत्रैकत्वापुनः
संस्कारतः श्रुतिः माधी पीत्वा महा
बाहो अन्तानात् द्विजसत्तमः शुद्धो
न तमहच्छेण विकर्माभासनात्
या रेतो मत्र पुरीषाणो गौडीमाध्या
श्रुपाशने कथाद पशु विद्यानां
(संस्काराद्बहिर्दिश्यते प्राणांतिके
रप्योरपि यथोक्तं मरणान्तिकं।
ध शायस्त्रिमेव द्वादशवार्षिकादौ
पपादपाद हानिरभत्तणे त्रिविधा
स्वपादहाने रसंभवात् त्रिविध वै
दीनां प्रासदर्शनात् विप्रेत सक
सं देयं पादोनं त्रिविधे मने

वैशेष्ये पादशेषेन पूडनातिव।
शस्यते पानसादि मघपा म
ने त्रकामना कृतानेकसमयाभ्य
प्राणांतिकं युक्तं ब्राह्मणस्य काम
नयासकृत कृते न पगशवः अग
म्यागमनेवैव मघगोमांस भत्तणे
शुद्धेवांशयणं कृष्णानदीगता
समुद्रगो वांशयणे ततश्चीर्णं कृ
ष्णहृच्छाण भोजनं अननुत्तहि
तां गोच दद्याद्विषय रक्षिणां।
अकामतः सहस्राने विस्यः पीत्वा
प्रमादतो मघ मतिकृच्छं चरेद्दिनः
कारयेत्यनः संस्कारं भक्त्यावि।
श्रांश्र भोजयेत् ॥ कामतो।
कामनस्याभासे अन्तावृत्ति माह
यमः गोच बहिर्दिनः कस्यश्चांश
यणमथापि वा श्रुपासे त तयो
भूय सतः शुद्धिमवाप्नुयात् यप
शुधितयानसायेकादशविध मघ
पाने त्रिरात्रं पानसंज्ञात्माधुकि
न्यायमिषाय पुलस्यः शालेत्।
हंक त्वज्जं यनसादेश्च यो रसः
सयोजानेत तं पीत्वा अहात्।
शुद्धेत् द्विजोत्तमः प्रयोजका
दीनां पाद पाद हानिर्दृष्ट्या ॥
वाल हृच्छस्त्रीणामर्हादिकं प्रायसि
न इति शायस्त्रिविवेकः ॥

अथपुराणे ब्राह्मणस्य मघपानादि
निषेधो यथा अत्रैवेवाप्यपेयव
तथैवास्पृशमेव च द्विजानां।
मनातोचं नित्यं मघमिति स्थितं
तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन मघं नित्यं
विवर्जयेत् पीत्वा यतनिकर्मभ्य
स्संभाष्यो विजोत्तमः भत्तयि
त्वाप्यभत्ताणि पीत्वापेयान्यापि
द्विनः नाधिकारी भवेत्तावथाव
त्रजज्ञान्यथः तस्मात्परिहरेत्त्रि
त्यमभत्ताणि प्रयत्नेनः श्रेण्या
नि व विषोवैपीत्वा नयातिगौरवं
इति श्रीकृष्णपुराणे उपरिभाषे।
अध्यायः मघपस्य विलो
रुपसर्पणे दोषादियथा वराह
उवाच मघं पीत्वा वराहो देयस्य
मासपसर्पति तत्र दोषं प्रवक्ष्या
मिष्ट्या संदरि तत्रतः स्तवार्ध
सहस्राणि दरिद्रो जायते पुनः
ततो भवेत्पूतात्मा मद्भक्तस्य।
न संशयः यस्तु भागवतो भूत्वा
काम रोगेण मोहितः रीक्षितो
पिवते मघं प्रायस्त्रिं न विद्यते
अन्यच्चने प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व
सुंधरे श्रुतिवर्णां सारां पीत्वा तेन
मुच्यते किल्बिषात् एवं वैवायरा।
पानि येन मुच्यति किल्बिषात्।

तेन विधानेन प्रायस्त्रिं समाच
रेत् न सत्पिपति पापेन संसा
रं च न गच्छति इति वराहपुराणे
मघपानापरथ प्रायस्त्रिं अ
पिच अगम्यागमनं कृत्वा मघ
गोमांसभत्ताणं श्रुत्यैवांशयण
द्विप्रः प्राजापत्येन भूमिपः वै।
एषः सांतयनाच्छ्रुः पंचोद्भिर्वि
श्रुत्यति इति गरुडे २२ अध्यायः
यतद्गौडी माध्याः कामतः।
सहस्रान विषयं मिति प्रायस्त्रिं
विवेक दर्शनात् द्विजस्य पूजा
दो मघदान विध्यनुकल्प निषे।
धायथा मदिरां दृष्ट्वा दद्यात् य
त्यत् पानेत कामतः श्रवणं वि
हितं यत्र मघं तत्र द्विजः पुनः
नारिकेल जलं कांसेनामेव वि
सृजेन्मधु नापद्यपि द्विजो मघं
कदाचित् विसृजेदपि कृते पृथा
सराउक्ताद्येन नाहाविशेषतः रा
जपत्रस्तथा मर्त्यः स विवः सो।
मिकादयः दयु नैर वलिं भूयसम्
न्याविभवाय च भूपात्ता नमते मघं
ददत्वाप मवाप्नुयात् इति कालि
का पुराणे ६६ अध्यायः ॥
अथ ब्राह्मणस्य मघपानविषयकश्रु
कशापो यथा वैशांपायन उवाच ॥

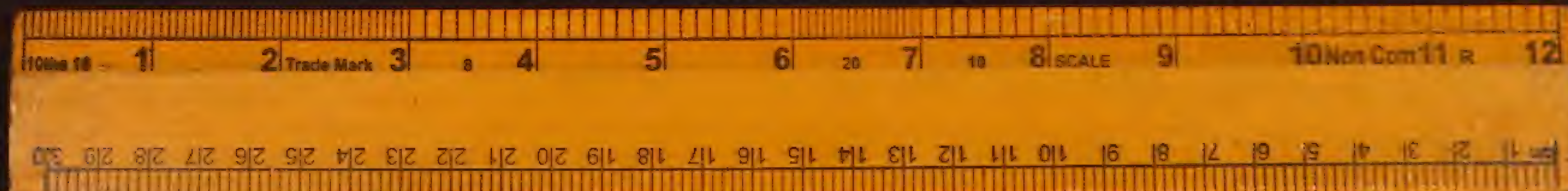

सरापानाहं चनां प्राणविद्वान् सं
ज्ञानां प्राणवैवाति चोरं
हृष्टा कंचापि तथाभिरुपपीतं
तथा सरया मोहिनेन समन्यु।
रुस्याय महावभावस्तदोशना वि
प्रहितं विकीर्षः कायः सयंवा।
क्यमिदं जगाद सरायानं प्रतिवेत्ता
तशंकः यो ब्राह्मणो ऽद्यप्रभृती
हकश्चित् मोहात्सरां यास्यति।
मंदबुद्धिः अयेत धर्मो ब्रह्महाचै
व सस्यादस्मिन्नेके गहिर्नः स्यात्।
ये च मया चेमां विप्रधर्मीकः।
सीमां मर्यादां वै स्थापितां सर्वे।
लोके संतो विधाः शुश्रूषांस्तो गु
त्राणां देवा लोकाश्चोपश्रुण्वन्त स
र्वे इति महाभारते आदिपर्वणि।
२६ अध्यायः ॥ अथ तंत्रे म
घपान निषेधो यथा नारिकेलं
त्वार्जिरं पनसं च तथैव यत्तवं
मधुकं टाकं तालं चैव वमात्तिकं
द्राक्षं च दशमं ज्ञेयं गौडं चै
कदशं स्मृतं यैष्टं द्वादशं प्रोक्तं
सर्वेषां मधुमं स्मृतं मध्यमं
मधुजं गौडं शेषं बोद्धव्यं मिथ्यते
एतत् द्वादशकं मधुन पातय्यं।
हिजैः क्वचित् तत्रिपादिः पिवेत्
सर्वं यैष्टमेकांतं वर्जयेत् सरां

पीत्वा हिजोमोहात्कामात् तत्रा
दि मिथिनां त्रैवार्षिकं व्रतं क
र्षादीयमिष्टं त्रैवार्षिकं तत्रादि
मिथिनां किंचित् सरां पीत्वा स
कामतः कृच्छ्राद् पादमुच्चैः पुनः
संस्कारं मर्हति मुखं प्रवेशमात्रे
प्रायश्चित्ताहं माचरेत् असुपनी
तो देवेशि व्रतं त्रैवार्षिकं चरेत्
चतुर्थकालादहोरात्रं स्याद्ब्रह्मचर्यम
थापि वा आप्यं च वर्षं द्वादशमात्तना।
दं हि विनिर्दिशेत् शूद्रस्य च विशेषे
षेण अति कृच्छ्रादयं चरेत् सज्जति
साधिते तस्मिन् न दं व्रतमाचरेत्।
यैष्टीयाने ब्राह्मणस्य मरणान्तिक
मुच्यते माधी गौडी सरायाने।
द्वादशाहं विधीयते इतरेषां त
पानेन शुद्धिश्चांशायणेन त रा
जस्य वैश्वयोश्चापि गौडीमाधी
नशास्यते मोहात् तत्रैव वैश्वयोश्च
पीत्वा कृच्छ्राहं चरेत् शूद्रेण।
गौडी यैष्टी च न पिवेद्दीनसंस्क
तां कामात् पीत्वा सरां विप्रोमा
रणान्तिकमाचरेत् चरेद्वांशायनां
ज्ञानात् तत्रियो वैश्वयव च यै
ष्टीयाने त शूद्रस्य प्राजापत्यं वि
निर्दिशेत् ज्ञानादभ्यासयोगेन च
द्रायणाद्यं स्मृतं नारिकेलं तथा

ज्ञानाविप्रश्चोदायणेन तत्रि
शैव वैश्वयोश्च प्राणापानेन शुध्य
ति अयं पनसं चैव आमेव व
रां तथा स्थापयित्वा चरेत् नित्यं
दद्यादाम पयः पले त्रैलोक्यवि
जयं चैव मातलंगं तथैव च स
मेहनि ततो दद्यात् संधानात् स
त्वमीरिते दधिमुपहृतं चापि मां
जिष्टं निरुक्तं तथा अत्रापानेन
देवेशि द्वादश मघं सनिश्चिते।
विदं गं शालवोमूलं ॥
मधुना सह संस्थाप्य शेषपाकं स
माचरेत् पिप्पली त्वणं दत्वा मधु
ना मधुमीरितं पानं संपक्वत्वेन।
आर्द्रं सोमलतारसं पक्वीकृत्या
प्रिसंधानात् त्वार्जिरं मघ मीरि
तं पक्वतालेन त्रिपाकं ककुभव
तथैव च एते रेवसं संधानात्।
तालमघं प्रकीर्तितं उत्तरदं
मरीचं च वदरं च तथा दधि शेषे
तत्तवाणं दत्वा उत्तमघं प्रकीर्तितं
नवं मधु तथा विलेपकं शर्कर
या सह संधानाज्जायते मघमाधी
कं शर्करा रसं शतावरीरं कसूलं
तत्तवाणं पक्वमेव च मधुना सह सं
धानात् वं कमाधीक मीरितं मा
तृमूलं वदरीशर्करा च तथैव च।

एषा मेकत्र संधानात् मरैयं मघ
मीरितं इन्द्रजिह्वा पक्वपात्री ना
रिकेलं जलेन तथा कदलीफलं।
संधानात्तयं तत्रारिकेलं दधि
त्रैलोक्यविजया तथैव वकरीक
णागुदेन सह संधानात् गौडीम
घं प्रकीर्तितं शकली मर्हसि द्वात्रिं
मुसोरक समन्वितं वक्रो संताप
येत किंचित् स्थापयित्वा दिनद्वयं
शेषे हनि त संज्ञाने जीवने तत्र
निःक्षिपेत् शृंगवेरं मरीचं च मा
तलंगं तथैव च पनेषामेव सं
धानात् यैष्टी मघं प्रकीर्तितं।
इति श्रीमत्पद्मसूक्तं महातेजोवत
विंशति साहस्रे २६ पटलः ॥
अपि च सिद्धमंजी भवेद्दीरो न
वीरो मघपानतः कलौ त भार
ते वर्षे लोका भारत वासिनः
गृहे गृहे सरां पीत्वा वर्णाधृष्टा।
भवन्ति हि इति उन्मत्तिनेत्रे २७
पटलः दिव्य वीर मयोभावः
कलौ नास्ति कदाचन केव
ले पशुभावेन मंत्रसिद्धिर्भवेत्
णां इति महानिर्वीणानेत्रे ॥
श्रीकृष्ण न दद्याद्वाह्यो मघं मा
हादयै कथंचन वामकामो ब्राह्म
णो हि मघं मांसं न भक्षयेत् म

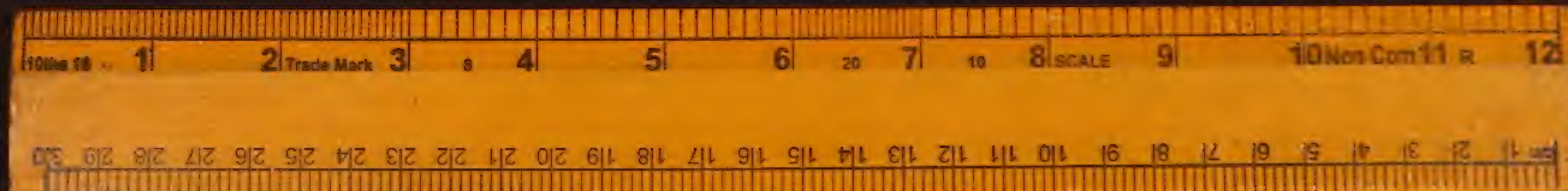

भैरवने नारिकेलोदकं कां
 से ताव गव्यं तथा मधुराज्य
 वेषयो देयं न हिजस्यकदाच
 न एवंप्रदानमात्रेणहीनायुर्हीन
 णोभवेत् इति आगमनविता
 सः स्मृतौ कलौमघपानादि नि
 खेयो यथा याज्ञवल्क्यदीपकलि
 कायां ब्रह्मपुराणं नरासमेधोमघं
 चकलौ वर्णा हिजातिभिः निषे
 धविषयस्ययति उशना मघम
 देय मयेय मनिर्थात् अनिर्ग्राह
 मवीकार्य मिति कस्यनरुः का
 लिकापुराणोपि सगात्ररुधिंदत्वा
 आत्महत्या मवाभुयात् मघं म
 त्वा ब्राह्मणस्तु ब्राह्मणादेवहीयते
 स्मृतिः तावेवेत्तरसोमघं यय
 सा यवचूर्णकं गव्यं च तावपात्र
 स्यं मघतस्यं हृतं विना अतोमघ
 प्रतिनिधि दानमपि न युक्तं इति
 निष्णातितत्त्वं ॥ मघतस्य
 या नारिकेलोदकं कांसे ता
 मपात्रे स्थितं मधु गव्यं च ताव
 पात्रस्य मघतस्यं हृतं विना
 इतिकर्मलोचनः ॥
 अथ मघपानं तस्यं कौला
 नमघपान विधि लिख्यते कुलावा
 ररतो वीरः कुलसंगीसदा भवेत्

सविदा सेवनं कुर्यात् सोमपानं
 महेष्ठी सर्वथा ऊरुते देवि
 वीरः स्मृतमानसः दिव्यस्त दे
 वता प्रायः श्रद्धनायुः लेयने
 रक्तचंदन गंधैश्च सदिग्यो नात्र
 संशयः भस्मांग भूसरो वीर उन्म
 त्तं बहिर्वेष्टितः सरापान रतो
 नित्यं वलि पूजा परायणः नर
 श्चागमश्च महिषो मेघः शूकरपव
 च शशकः शन्नकी गोधातुही
 कर्मोदशस्मृताः वानरश्चावश्वव
 गजाश्चादि विहंगमाः इत्यादेस्तव
 लेहीनेः पूजयेत्स्वष्ट देवता नि
 त्यं नैमित्तिकं कास्यं प्रकुर्याच्च
 दिने दिने कुलवारे कुलार्ते च
 तिथौ च कुलकेतवा भैरवाः क
 स्थितं वक्तुं संस्थाप्यपूर्ववत् प्रिये
 सराणां शोधनं कुर्याद्यथा वत्
 परमेश्वरि प्रवृत्ते भैरवीचके स
 र्वं वर्णा हिजोत्तमाः निवृत्ते भैर
 वीचके सर्वं वर्णाः पृथक्पृथक्
 विनयां वाचकस्यं हिजोदघातु
 गेयुगे इतिउत्पत्ति तत्रैव प
 टलः इत्याभावे वाचकस्यैः पूज
 येत्परदेवतां सराभावे च गीत्तीरं
 हिजोदघातुगे युगे इतिनि
 रुत्तरनेत्रे ५ पटलः ॥ अ

संस्कृतां सरां पीत्वा ब्राह्मणे व
 त्सादाभवेत् संस्कृतांतसरां पीत्वा
 ब्राह्मणे ज्वलदग्निवत् सौच्यम
 णां कुलाचारे ब्राह्मणः प्रपिबे
 त्सरां अत्यत्रकमनः पीत्वा ब्राह्म
 णादेव हीयते इति उत्पत्ति
 नेत्रं ब्राह्मणस्यमहामोक्ष मघ
 पाने प्रियस्ते ब्राह्मणः पर
 मशानि यदि पानादिकं वरेत् ।
 तत्तत्पानं शिवश्रेयोः सो सत्यं
 सत्यं हि शैलजे तोये तोयं य
 था लीनं तेजसं तेजसे यथा
 घटे भग्ने यथा काशे वायो वा
 पुर्यथा धिये तथैव मघ पाने न
 ब्राह्मणे ब्रह्मणि प्रिये लीयते
 नात्र संदेहः परमात्मनि शैलजे
 सायुज्यादि महामोक्षं विमुक्तं
 विद्यादिषु मघपानं विना देवि
 तत्त्वज्ञानं न लभ्यते अतएव हि
 विप्रस्त मघ पानं समा चरेत्
 देवमाता जयेनैव ब्राह्मणे नहि
 शैलजे ब्रह्मज्ञानं यदादेवि तदा
 ब्राह्मणा उच्यते देवानाममृतं ब्रह्म
 तदेव लौकिकी सरा सरत्वं भो
 गमात्रेण सरा तेन प्रकीर्तिता मं
 त्रत्रयं सरापासं ब्रह्मणापदि मो
 वनं प्रकुर्यान्नहि येनैव तदा व

क्षमयी सरा हविरारोपमात्रेणैव
 किं दीप्तो यथा भवेत् शापमे
 वन मात्रेण सरासुक्तिप्रदायिनी
 अतएव हि देवेशि ब्राह्मणः पान
 माचरेत् स ब्राह्मणः सवेदतः सो
 ऽग्निहोत्री सदीक्षितः वज्रकिं
 कथ्येन देवि सयचनिर्गुणात्मा
 कः शुक्तिमार्गमिदं देवि गोमयं प
 म्पसंकटं प्रकाशान् सिद्धिं हानिः
 स्याद्विन्दनीयो नवान्यथा इति मा
 तृकाभेदनेत्रे १ पटलः ॥ कु
 लस्ती सेवनं कुर्यात् सर्वथाप्यमे
 श्वरि रमेन युवतीं रम्यं कामो
 नृत्तं विलाशिनी नदी कापालि
 कावेशणां बहिषाणां वरंगनां ।
 श्रद्धाणां स्नेहमणीजवनीयमे
 रि मातृयोनि विचारोऽस्ति मातृ
 योनिं विना प्रिये कुलाचारपरो
 वीरः कुलपूजापरायणः भगतिं
 गसमायोगादाहृष्य जपमाचरेत्
 निश्चलेन भवेच्चित्तं कोटिसूर्यं प
 द्मेण किं चलं चित्तं भवेद्याधि
 निश्चले निश्चले यथा शवानोसा
 धनं देवि तत्तासाधनसुत्रमं वि
 नायाः सधनं देवि सिद्धिरस्तिकलौ
 युगे इत्यत्र पत्तिनेत्रं ॥ कालि
 नारिणो सीतां पृहीत्वा मघ ।

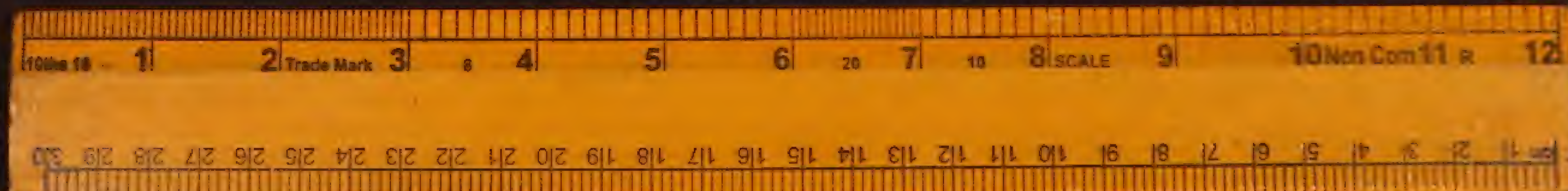

सेवनं न करोति नरो यस्तु स
कलो पतितो भवेत् वैदिके
तोषिके चैव जप होम हविष्कृत
श्रद्धावान् स एवाक्तः सयवदक्षि
मूर्खिकः शुनी मूत्र समंतत्पतये
तांयत् पित्रेषुपि काली नारायण
शायवीराचारं करोति नृपुत्रं
नन्दरीरामासुयात् सनचमया
इतिकामात्मानं ५ पटलः ॥
मयशोधन प्रकारो यथा शिव
उवाच शृणु पार्वतिवत्सामितेषां
वैशोपनक्रियां यमासनेन सं
विश करपुटं समाचरेत् वामे
गुह्यमस्तु दक्षिणे गणपति
स्मरेत् मध्ये देवी नमस्तुप्रणाम
याम उच्यते शरीरे मानकाः ।
नम्य ऋष्यादियास माचरेत् स
कस्तोक्त विधानेन घटंगमसमाव
रेत् यश्चाद्रमौ त्रिकोणं वा घ
टोणं वा महेश्वरि विलिख्य मंड
लं घटं तस्योपरि घटं मस्यत्
वद्व्या प्रोक्षणं कृत्वा फट्टारेण पु
नः पुनः ततस्तस्मिन्कारणं तस्य
नेव व स्यामयेत् मानकाणां दे
वेशि विपरीतेन चैव हि पुनः फट्ट
कार मंत्रेण प्रोक्षणं कारयेत्स्थीः
ततो वियत् शक्तिवीजं चत

ईश सगन्धितं नाद विंड युते
कृत्वा तस्योपरि शतं जपेत् ॥
ततो मूलं जपेत्तत्र मायावीजं ।
ततः परं येन योनिं गालिनीं च ।
त्रिवेदं मीन संतकं दर्शयित्वा
वराहो ह्येव घटं धत्वा पदेन च ओ
एकमेव परं ब्रह्मसत्त्वं सत्त्वमयं प्र
वं काचोद्भवा ब्रह्महत्या तेन ते
नाशयाम्यहं ॥ असूर्या मंडल
संभूते वरुणात्म्य संभवे श्रमावी
जमये देवि शृङ्गशाय्यादिमुद्यतां
ओ देवानां प्रणवो वीजं ब्रह्मनेर
मयं यदि तेन सत्यं ते देवि
ब्रह्महत्या व्योहृतः ततः घटंग
युक्तं च वकारं विंड संघतं एवं
सकारकंचापि वर्णाक्षरसमन्वितं ।
नम्रा मंत्री ततो ध्यायेत् स्वमंत्रं
कुलसंदरि आनंदभैरवं ध्यायेत्
यथा तं शतसंसारतः रक्तवर्णां च
तुर्वीजं त्रिनेत्रं वरदं शिवं जला
नृत्यं धरं देवं वासुकीकंदभूषितं
उमदं च कपालं च सुहृदं पाशं ।
सुत्रं धारिणं तं यजेद्देवं व्याघ्रं
वर्मास्त्रं शिवं एवं ध्यात्वा महेशा
नि तस्य मध्ये प्रपूजयेत् माया
वीजं ततो हं फट्ट मंत्रेणानेन सं
त्यजेत् ततस्तस्मिन्महेशानि ॥

आनंदभैरवीस्मरेत् आनंदं मे
रवी देवी वराभय लसकरा ॥
वाराहो वराहो विनेत्रं रक्त
वामसे रक्तवर्णा महारौद्री स
हस्रभैरवानितां वत्स विलस म
हेश्वरैः स्तुयमानां शिवां भजे
इति ध्यात्वा महेशानि तेनैव मन
नायजेत् तयो रैकं विभागे
व गायत्री दशधा जपेत् भैरवं
डे त्रकं चोक्ता विघ्नहे तदनेतां
सुधा हेतुं ततः पश्चाद्दीमहीति
ततो वदेत् तत्रो देवी ततः
पश्चात्तदेते च प्रचोदयात् इति
ते कथिता देवी गायत्री परमात्त
री तस्याः स्मरणं मोक्षेण प्रपूज
हिं ज्ञायते तस्य प्रसादादीशो
ऽहं सत्यं सत्यं न संशयः तस्य
मध्ये मूल मंत्रं विलिखेदं लिखे
त्सकृत् रक्तवस्त्रेण संपूज्य सुधा
वस्त्रेण गोपयेत् ॥ धर्मार्थका
म मोक्षार्थं विषयानां च पार्वति
सर्वेषां कारणं यस्मात्कारणं प
रिकीर्तितं अस्माकं च महेशानि
शरीरकारणं हि तत् मृत्युजयो
ऽहं वीरेशी वीरकार्यं प्रसादतः
निर्विकारणदेवेशि निर्विकल्पन
वेत्सा सेवमानं कुलं भदेभक्ति

शक्तिप्रदायकं निर्विकल्पो महे
शानि मुक्तिभागी न संशयः स
विकल्पो वराहो दे रौरवं याति
निश्चितं इति कैवल्यतंत्रे १ ।
पटलः पत्तानि श्रुति स्मृतिः
विरुद्धत्वात्माहनापीनिशिष्टः क
दाविदपि नाचरणीयानि ।
मघदुमः पुं माडहृत्तः इति राज
निर्घटः ॥
मघपंकः पुं सराकल्पः मेघा ३
तिभाषा तत्पर्यायः मेदकः २
जगतः ३ इति हेमचंद्रः ॥
मयपासने स्त्री पानरुचकभक्त्य
तत्पर्यायः उपदेशः २ अवंदः
शः ३ चत्तां ५ इति हेम चंद्रः
मघपुष्पा स्त्री धातकी इति राज
निर्घटः ।
मघमंडः पुं मघफेनः तत् य
र्ष्यायः कारोन्नमः २ इति हेम
चंद्रः कगेन्नरः ३ सरामंडः ५ ।
इत्यमरः ॥
मघवासिनी स्त्री धातकीहृत्तः ३
निरत्नमाला राजनिर्घटौ ॥
मयवीजं स्त्री नानाद्रव्यकृतसरा
रीजं बाह्य इति भाषा तस्या
र्ष्यायः किरिणं २ नम्रहः ३ नम्र
हः ५ इति हेमचंद्रः ॥

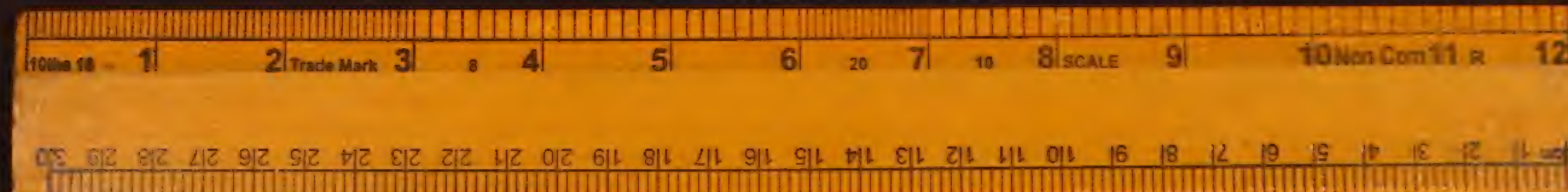

मधुसंभानं क्ली सगसजीकरणं
वंशोक्तफलादीनवदकालं संथा
ययत् क्रियतेनत् नत्पर्यायः
यासुतिः २ आसवः ३ अभिषवः ४
इतिहेमचंद्रः ॥
मयामोदः पुं वंजलवृत्तः इति
राजनिर्घटः ॥
मदः पुं देशविशेषः हर्षः ३
सुणादिकोषः नदेशः विवरणं
यथा वैराट् पांडुरो मध्ये पूर्व
दक्षक्रमेण त मद्रशेषः समाख्या
तो माद्रीना तत्रतिष्ठति इति
शक्तिसंगमते ० पटलः ॥
मदकः वि मद्रदेशभवः इति
ज्ञानकोसुरी ॥
मदकारः वि मद्रकरः यथाहो
मपिय मद्रत् कुर्वेति सुग्यवो
थकाकरणं ॥
मद्रकरः विमंगलकारकः यथा
लेमंकरोऽरिहानातिः स्यान्मद्रंका
रशंकरो इतिविकाउशेषः ॥
मद्रसुता स्त्री मद्रराजकन्यासापं
द्राजस्यहितीयाभार्यानकुलसह
देवजननीच इतिशहरत्नावली ॥
महर्षिणः विमहर्गसंवधी इति
महर्षियः सिद्धांतकोसुरी ॥
महर्षिः ॥

मद्रा पुं शिवः इति सिद्धांतको
सुधावर्णदिविः ॥
मधु क्ली मधु लीरं नलं इति
विश्वः हेमचंद्रः रसभेदः ॥
मधुरस इतिभावत् इति शहर
रत्नावली पुष्परसः फलेर सौ
इति भाषा नत्पर्यायः मकरा
दः २ इतिमरः मरदः ३ मा
दकः ४ इतिशहरत्नावली त
शभिर्मलिकाभिः कृते सौ इति
भाषा नत्पर्यायः लोडं २ मा
दिकं ३ इत्यमरः मौलीकं ४
ऊसमासवे ५ पुष्पासवे ६ पवित्रं
० पित्रं ८ पुष्परसाक्ये ९ इति
राजनिर्घटः माधीकं १० सारचं
॥ मलिकावांते १२ वरदीवांते १३
भृगवांते १४ पुष्परसाक्ये १५
इतिभावप्रकाशः अस्य सामा
न्यगुणाः शीतलं मृडत् स्व
द्वं विशेष व्रणनाशित्वं कषा
यानुरसत्वे रक्तत्वं वल्लभत्वं चा
सकास नाशित्वं च तदष्टविधं
यथा पौत्रिकं १ आमरं २
दोडं ३ मादिकं ४ व्याजं ५ य
द्यः ६ ओदालकं ७ दालं ८ प
तेषां लक्षणानियथा पिंगलाम
लिकाशेषा महत्सत्त्वा वसादित्या

महती पुत्रिका नास्ती स्वत्वात्
इतिकथ्यते मध्यमा मलिका नी
लादिकेत्यभिधीयते पुत्रिका ध
मा लडा मलिका संभवंमधु यो
त्रिकापुत्र्यते व्याजं वरदीव्यसंभ
वं नयोवने नरत्कारो रयौ
मधुनद्रव्यं ओदालकं तवस्मीक
कारि कीट विनिर्मितं दाल मि
त्यभिनिर्दिष्टं वृत्तकोटरकीट
नं एतेषां वर्णा यथा मादि
कं तैलवर्णं स्यात् वृत्तवर्णं तयो
त्रिकं दोडं कपिलवर्णं स्याच्छ्व
ते आमरं मयते एतेषां ॥
गुणायथा पौत्रिकं तेषु वी
र्यलंकषाया नरासावयात् वाना
सृक्पित्त रुद्धेदि विदाहि मदक
मधु पेच्छित्वात्साडभृयत्साडा
मंगुरु कीर्त्तिनं लोडं विशेषेण
जेयं शीतलं लघु लेखनं त
स्मात्तुनरं रक्त मादिकं श्वरं
स्थने ससादिषुच रोगेषु प्रशस्तं
द्विषेधतः व्याजं चित्रिकिमिदं
रक्त पित्त दं गुरु अर्घ्यं वल्लभ
मायुष्यं कफ पित्तमवातनित्वा
ओदालकं कषायोत्तं कटुऊषति
षापहं दालं कफहरं रक्त दीप
नं कर्दि मेदवत् उल्लु सप्तार्त्तः

मुलेषा ह्यामपु विषावयात्
मधुसुखं विरुध्यते वनेपिनाद्यं
सितं उमैः रोडैः करणैः ५ तं मधु
उल्लु रौद्रपीडितं जनं विषाव
यात् विषतत्त्वात् ह्यात् ॥
नव प्राणा मधु गुणाः हृदनीयं
धुनवं वात श्लेष्महरं पं प्राणां
तदुसंशदि निर्दीपस्योत्पनाश
नं शेष उप हरं पक्वमाममत्तं
विशेष कृत युवः केविमधुनो
ऽपि संयोगाभावात् कालपक्वता
माडः मधुना नशर्क रागुणाः ॥
मधुना शर्करात्सा द्वाद्यति
सारनिर् इति राजवत्तं मधुवर्गः
अपिच मादिकं आमरं लोडं
पौत्रिकं व्याजं तथा ॥
आर्यं मोदालकं दाल मित्यष्टौ
मधुजातयः नाना पुष्प रसा
द्वाराः कपिला वनमलिकाः या
स्थला स्नाभि रुमने मधुमादिः
कमयते येस्त्रिगुणजमोला ॥
भाः पुष्पासवे परायणाः भूमौ
जनितं तैस्त आमरं मधुमयते
ने पिंगला मलिकाः सत्त्वाः
लडा इति हि विष्मताः नाभिरा
त्यादितं यत्त तत् लोडं मधुका
यते ॥ महयो मलिकाः ॥

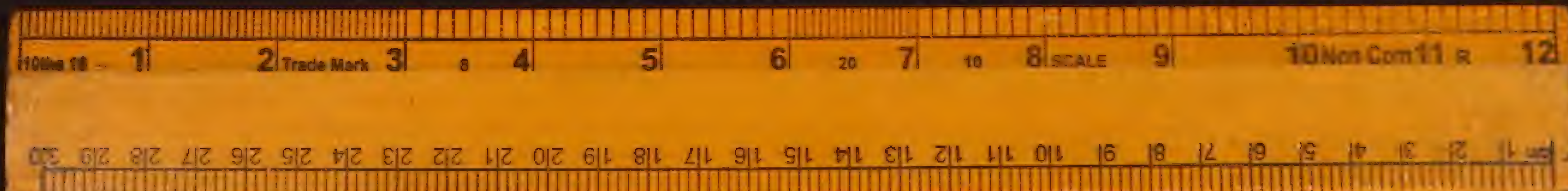

पिंशः पुत्रिका इति कीर्तिताः
नजाने मधु पीमद्विः पौत्रिकं स
सुदाहृतं कृशकारं पठते।
सखा पीत पिंशलाः ये कुर्वन्ति
तद्वत्तं मधु क्वाचक मीरितं।
मत्तिकास्तीक्ष्ण तंदा याः पीताः
षट्पद सन्निभाः तद्वत्तं यद्वत्
हं तदाद्यं मधुभक्त्यते उदा।
लाः कपिलाः कीटा भूमे रुद्र
लनाः स्मृताः वस्तीकान्ततद्वत्
त्र मोहालकसुदीर्यते इदानी
ल दत्ताकाराः सूक्ष्माश्चिन्ति।
मत्तिकाः यद्वत्तं कोटगतस्त्वधु
दालमिदं कृमात् इत्येतस्याष्टधा।
भेदे कृत्तिकाः कपिला कृमात्
अथवत्स्यामहं तेषां वर्णं वीर्यं
दिकं कृमात् तद्यथा मात्तिकं
तेन वर्णं स्यात् सेतं भ्रामरमुच्य
ते तौद्वत्तं कपिला भासं पौ
त्रिकं ह्येन सन्निभं ग्राहीत वर्णं
कृत्तं स्यात् पिंशलेवाद्यं नामकं
जोहाले स्वर्णमाहृष्यमापीतेदाल
मुच्यते मात्तिकं मधुरं रूतं
लघुष्वासादि दोषवत्तं भ्रामरं पि
च्छितं रूतः मधुरं सुखजायजित
दोद्वत्तं पीतं वत्तं पिच्छितं पि
त्र वातहृत पौत्रिकं मधुत्रतोसं

कृत्तमस्य पित्र दाहहृत स्थिमे
ह कृत्तमस्य विद्याव्याजं शोभा
त्रां मधुं मधुति चत्तयंकफपि
त्रादिदोषहृत जोहालकं तद्वत्तं
दि दोषजं सर्वसिद्धिदं दालं कटुक
वायासं मधुरं पित्रदापिच तवं
मधु भवत्तं स्यात् नानिसेषा हं
परं देह स्यात्सायहं ग्राहिप्राणि
मधुलेखनं पकं दोषत्रयजं।
मधुविविधरुजानाया जिज्ञा
मयादिधंसं यत्ने चरुचं वलमति
मतिदं वीर्यं वृद्धिं विधत्ते।
आमंवेदाम गुल्फामय एवत रु
जापित्र दाहास दोषनाशं नूनं
शोषं जनयति नयति धंसमये
उद्वहः उणशोधनसंयानेवण
संरोपणादिषु साधारणान्मधुहि
ने तत्तत्सा मधुशर्कराः उस्मा
महोसंकाले वा सयसुसमयापि
वा आमं मधु मनुष्याणां विषव
त्राय रायकं कीटकादि पुन
मस्त ह्येनं यच्चपर्युषितकं मधु
स्वनः कटकोटार गतं च मेवेकं त
च्चोद्वत्तं नितं च दोषहृत रूतं।
निहत्य यद्वत्तं मयास्यदंशां स्मा
ह्यिधं मधुरसायन योग योगं।
हिका गुहाकर विशोफकफवृत्ता
दि

दोषापहं भवति दोषद मयथा
वेत्त माधीसिता मधुत्रजा।
मधुत्रा मधुशर्करा मात्तिकशर्करा
रावेष्ठा दौडजा दौडशर्करा यद्वत्
तं यन्मधु योक्तं नहुणास्तस्मिन्
राः विशेषाद्वत् दृष्ट्या च तर्पणं ली
णदेहिनां इति राजनिर्वहः ॥
मत्तान्ते मधुगुणाः मधुशोतं ल
चुस्वाड्वत्तं ग्राहि विलेखने च
दीपने स्वर्णवर्ण शोधनरोपणं।
सौकुमार्यकरं सूक्ष्म परं स्तोतो
विशोधनं कषायानुरसंज्ञादि प्र
साह जनकं परं वृत्त्येवथकरं
दृष्ट्यविषदं रोचनं हरेत्तं कृष्णशः
कास पितास कफमेहकृमि
त्र मेरस्तस्मा वमिष्यासहिक्ता।
तीसार विद्वद्यहान् दाहत्तत्ता
यांस्तत्र योगवात्स्य वातले।
अथ मधुभेदाः मात्तिकं भ्रामरं
दौडं पौत्रिकं क्वाच भित्तिपि
ग्राह्यं मोहालकं दालमिसा
हो मधुजानयः अथतेषां ल
क्षणानि गुणान्म तत्रमात्तिक
समत्तिकाः पिंशवर्णस्त्वमहृष्यो
मधुमत्तिकाः ताभिः कृतं तैलव।
तीमात्तिकं तत्प्रवृत्ते मात्तिकं
मधुष्वेष्टं नेत्रामय हंलघु काम

लाघः तत स्यात् कासतयविना
शनं अथ भ्रामरस्य किंचित्।
सलैः प्रसिद्धैः पुष्पेभ्यो अलि
भिश्चिने निर्मले स्फटिकाभय
त्रमधुधामं स्मृतं भ्रामरं क्वा
पित्रं मूत्रजायकरं गुरु स्वाड
पाकमभिष्येदि विशेषात्तपिच्छि
लेहिमं अथ दौडस्य मत्ति
काः कपिलाः सूक्ष्माः तद्वत्तं।
स्तत्तुल्यं मधु मुनिभिः दौडमित्य
क्तं तद्वत्तं कपिलं भवेत्तं गुणो
स्तिकवत्तं तौर्व विशोषामेह नाश
नं अथ पौत्रिकस्य याः कृष्णा
मशकोयमा लघुतराः प्रायो म
हापिदिने वृत्ताणामुत्तरोटारं त
रगताः पुष्पासवे कुर्वन्ते ता स्मा
हं रिह पुत्रिका निगदिता स्मा
भिः कृतं सर्पिषा तस्य यन्मधु त
द्वनेचरजनेः संकीर्तितं पौत्रिकं।
पौत्रिकं मधुत्रतोसं पित्रदाहा
स्त्वानकृत विराहिमेहकृष्ण
त्रं पुष्पादि तत शोषि च ॥
अथ क्वाचस्य वरदाः कपिलाः
पीताः प्रायो हिमवतो वने कुर्वन्।
ति क्वाचकारं तत्रेच्छात्रमधुस्य
ने क्वाचं कपिल पीतं स्यात् पि
च्छितं शीतलं गुरु स्वाडपाकं।

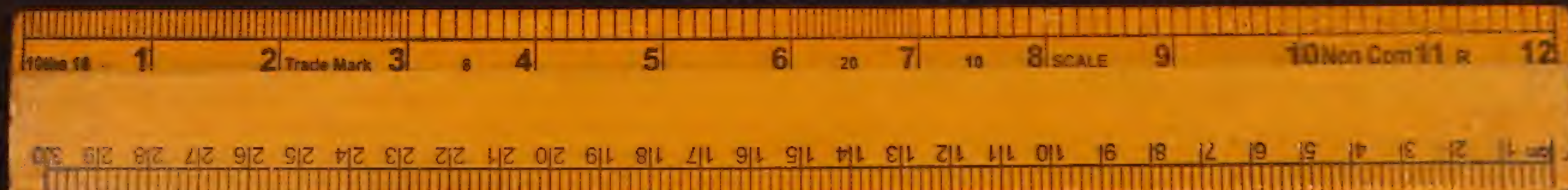

किमि शिव रक्त पित्र प्रमेदनिव
 धम तद् मोह विषहन्त तर्पणोव
 गुणाधिकं अर्थाच्चमधुकद
 तानियीसं ज्ञात कार्वाणमोदवा
 स्वन्त्यार्चं तदाख्यातं येनकंमा
 लवे पुनः तीक्ष्णतं डास्तया पी
 ता मत्तिकाः घटपदोपमाः अर्था
 स्तास्तत्कृतं यत्रदा र्चं मित्यपो
 नगः शार्चं मधुति वल्लभकफपि
 त्रहोपां कषायं कटुकं पाकेति
 निक्तं वल पुष्टिहन् अथो
 दालकस्य पायो वल्लीकमथस्या
 कपिलाः स्वल्पकीटकः कुर्वन्ति
 पिते स्वल्पं तत्पादौदालकं मधु
 ओदालकं रुविकारं स्वर्णकृष्ट वि
 पाणहं कषायं सुसमन्वितकटुपा
 कं व पितृहन् अथदालस्या सं
 श्रुत्यपतितं पुष्पात् यज्ञपत्रोपा
 रिस्थितं मधुगन्ध कषायं च तदा
 तं मधुकीर्तितं दालं मधु लघु प्रो
 क्तं दीपनीयं कफापहं कषायान्
 रसं उक्तं रुच्यं कर्हि प्रमेदनिव
 अयिकं मधुरं स्निग्धं वृंहणं गुरु
 भारिकं लघु पाके गुरु भारिकं
 तलितं अथ नव पुष्पाण मधु
 गुणाः नवे मधु भवेत् प्रष्टेनानि
 स्नेह्य हरं सरं पुष्पाणं ग्राहकं

इत्तं मेदोन्न मति लेखनं ।
 मधुनः शर्करायाश्च गुटणापि वि
 शेषतः एकसंवत्सरतीते पु
 र्णात्वं स्मृतं वयैः अथ मधु।
 नः शीतस्य गुणाधिकमुत्पन्नाया
 निषेधः विष पुष्पादि रसं स
 विषा धमरादयः गृहीत्वामधु कु
 र्वन्ति तद्धीने गुणावन्मधु विज्ञा
 यात्रदुस्मन्त इत्येणास्तेन वा सह
 उस्मान्नेप्येसकोले च स्मृतं विष
 समं मधु इति भावप्रकाशः ॥
 मधुः पुं मधुकर्मः मउलगाच्छ
 तिभाषा वसंततः दैत्यभेदः ॥
 यं दत्वा विस्मयमुत्पद्यते मधु
 चैत्र मासः इति मेदिनी आ
 शाकहृत्तः इति हेमचंद्रः य
 क्षिमधु इति शहरत्नावली अस
 विशेषः सचशत्रुघ्ननदतः यस्य
 नाम्ना मधुरा मधुप्रीतिख्याता।
 मधुः स्त्री जीवन्तीहृत्तः इत्यमरः।
 मधुकं स्त्री यक्षिमधुका इत्यमरः
 उप इति हेमचंद्रः ॥
 मधुकः पुं वदिभेदः यक्षाकः
 विद गोताः इति विश्वः ॥
 मधुकंटः पुं कोकिलः इति त्रिकां
 इशेषः ॥
 मधुकारः पुं धमरः इत्यमरः।

कामी इति धरणिः भृंग राज
 वृत्तः इति शङ्खमाला ।
 मधुकटिका स्त्री मधुराजवीरा
 विशेषः मउकटी इति भाषा यर्था
 यः कुला १ इति शब्दचंद्रिका ॥
 मधुवर्णिका इति राजनिर्घटः
 मधुकंटी स्त्री मधुवीजपुः इति
 राजनिर्घटः ॥
 मधुका स्त्री मधुयष्टिका इत्यमरः
 मधुपर्णीहृत्तः इति मेदिनी
 कलवर्णीके गुनी इति हेमचंद्रः
 मधुज्जुटिका स्त्री नखीरविश
 षः मधुज्जुटी मखुर इति मह
 इति च भाषा तत्पर्यायः मात
 लुगा १ संगया ३ गिरिजाधरति
 पुष्टिका ५ अथान्ना ६ देवहूती ७
 इति रत्नमाला अस्या गुणाः
 शीतं स्नेह्यलत्वं आस्य प्र
 सादनत्वं रुच्यत्वं स्वादत्वं गुरु
 त्वं इति राजवज्रमः ॥
 मधुहृत्तं पुं धमरः इति हेमचंद्रः
 मधुकेशटः पुं धमरः इति त्रिकांश
 शेषः ॥
 मधुकैटभौ पुं अस्त्रविशेषो ॥
 तयोक्त्यादि यथा दैनन्दि
 ने त प्रलये प्रसन्ने गुरुधने।
 ॥ ॥ ॥ ॥

तस्यश्वरा विज्ञाना वसरोमधु
 कैटभौ कर्मदृष्ट गता दृष्टी वि
 लीनेवा भावजलेः तां वीरीणां
 योगनिद्रा महामाया यलोकयता
 तां वै दृढतरो कर्तुं दृष्टी पति।
 तदेवरी उपायं चिंतयामासकथं
 दृष्टीभवेदृष्ट इरानी मात्पवत।
 दृष्टी प्रवृत्ता कोमला नलेः सृष्टि
 काले जनान् बोधुं कथंशक्ता म
 विष्मति इति संवित् सा माता
 जगतां सृष्टिकारिणी उपगम्यता
 दाविस्ममाससाद सनिद्रितं तंत
 समंसमासाय जगन्नाथं जगत्य
 ति वामहस्त कनिष्ठाय तस्यकर्णे
 न्यशयत् निवेश्य नखराग्रेणो
 दृष्ट्य आवाणं मत्तं दृष्टीं वकार
 सादेवी योगनिद्रा जगत्प्रसूत
 कर्णामलचूर्णेभ्यो मधुनामासरो
 भवत् ततोदतिगा हस्तस्य कनि
 ष्ठायेन दक्षिणे कर्णे संवेशयदे।
 वी तस्मादप्युद्भूतं मत्तं तच्चापि तो
 दयामास करणालग्रनेन त त
 तोऽभूत् कैटभो नाम वलवानस।
 रोमहान् उत्पन्नः सच पानार्थं ॥
 यस्मान्मृगितवाग्मधु अतस्तस्यमहा
 देवी मधु नामाकरोत्तरा उत्पन्नः
 कीट वद्भाति महामाया कर ॥

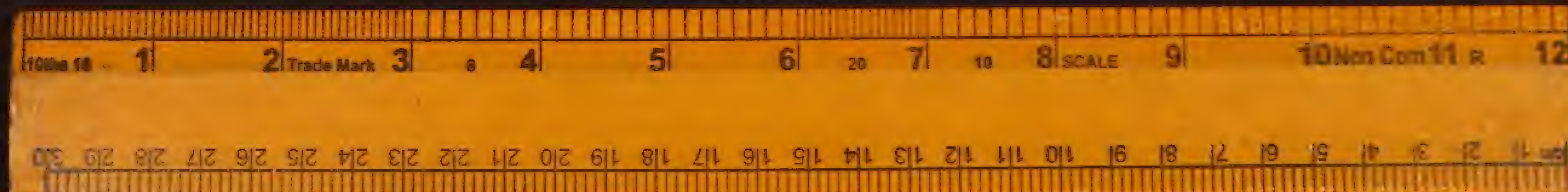

धनः अतः सै कैटभाखेत स्वयं
देवी तदाकरोत् तावुवाच महा
माया युध्यतां हरिणा सह युवानौ
अद्वयेवात्र भवन्तौ निहनिष्यति
यदा युवां प्रभाषेथे आवां विसो
वधान्तौ तदैवायं युवां हन्ता
नामया हरि रण्य महामायामो
हितो नो विस्मयात्र तदा सज्जः
धममाणो दृष्टशत नीभिपमसि
ने विधिं तमवत सौ यातारं दनि
ष्यति : घनाभितं तं जागरय
वैकुण्ठं यदि जीवितमिच्छसि तेनो
ब्रह्मा महा मायां योगनिद्रां जग
त्यसं प्रसादयामास तदास्त्विति
नेतिभि र्भिया विंस्ततायसा दे
वीब्रह्मणा जगदात्मना प्रसन्न भव
दत्यर्थमुवाच वयथाविधिकिर्यं
संस्तता चाहं किं करिष्याम्यहं न
व तददत्तं महाभाग करिष्याम्यहं
मघते ततस्तेन महामायाशोक्ता
यात्रा महात्मना प्रबोधय जगन्ना
थं यावज्जीवो मां हनिष्यतः संमो
हयेतौ उर्ध्वं वसुरौ मधुकैटभौ
इत्युक्ता स तदा देवी ब्रह्मणा जग
दात्मना बोधयामास वैकुण्ठः मा
हयामास तौ तदा ततः प्रवृद्धः
हसः सददर्शी भयपणालिनं ब्रह्माण

तौ तदा घोरा वसुरौ मधुकैटभौ
ततस्त्राभ्यां स युयुये त्वसुराभ्यां
जनार्दनः नाशकदायितं वीरा व
सुरौ मधुकैटभौ अनन्तो अपि
कणायेण नात्रोपार्तं तमोः भवत्
युध्यमाना महावीरान् वैकुण्ठ मधु
कैटभान् अथ ब्रह्मा शिलात्रयोः
स्थिति शक्तिं तदाकरोत् अहं
योजन विलीणं साह्यो जनमाय
ता तस्यां शिलायां वैकुण्ठा ॥
युयुधेनूपसन्नम सदनाभ्यां शि
ला सा त प्रविवेश जलांतरं त
स्यांत शक्ता मग्रायां तोयेषु यु
युये हरिः पंचवर्षं सहस्राणि वाइ
युद्धे निरंतरं मरानैवाशक हंतं ।
तौ विस्व जगतो यतिः यशोः
चित्तो तदा वाय विधातापि भया
न्नतः ततः स्तावेव तं विस्वमवत
वैलर्यितो पुनः पुनः सौ गजेनो
महामाया विमोहितो तस्यैस्वा
स्त्वन्निपुडेन वरं वरय मायव तेव
हंसं प्रदास्यावः तस्य मेतद्ग्रायता ॥
तयोतद्वचनं श्रुत्वा भगवान् गरुड
ध्वजः उवाच तौ युवां वय्यो म
वेतां मे महावलौ इति देहिवरं
मस्तं दातव्यं यदि विद्यते नो
तदा प्राह युष्मन्ने योग्येनो ॥

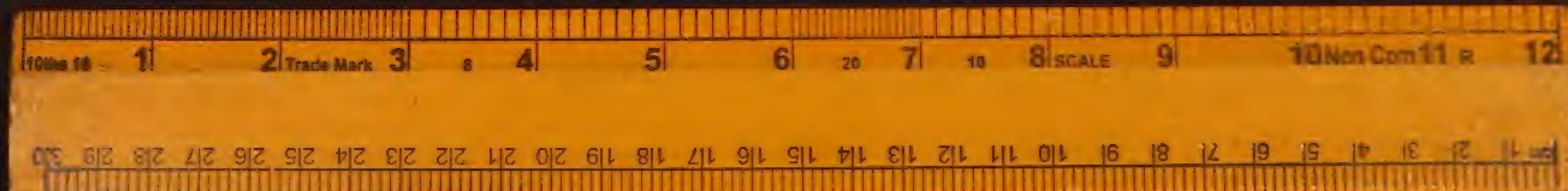
लोभनो वधः तत्रावां नहि नो
यत्र तोयं संप्रति विद्यते तयो
स्तद्वचनं श्रुत्वा मायवे जगतोपति
ब्रह्माणं मां वशीकृता प्राहेरं वात्स
संज्ञया ब्रह्मशक्ति शिलां शीघ्रा
मुद्धृत्य धीयतां यथा तत्र स्थिताम
हाथो दनिष्यामि महावलौ तेनो
ब्रह्मा त्वहं वैव उद्धृत्वा शिलां ततो
तस्यामये पूर्वभागे त्वहं पर्वत
रूपेण क ऊर्ध्वं स्थित्वा शिलां भि
त्वा प्रविवेश रसानतं येषां
मभवत् कर्मः पर्वतः स्थायहीन
शिलां वायव्यांचतन्यानेनो नैकेनो
व स्त्रेखरी महामाया जगदात्री
शैलत्रय प्रथारिणी आग्नेयांचस्व
यं विस्तरक रूपेण संस्थितः ब्रह्म
शक्ति शिलां एकत्र भगवान् पर
मेश्वरः मध्ये ब्रह्मा त्वहं वैव वराह
श्च तथा परः ततो वराहसदृश्य
वामेन जगतो यतिः स्थित्वा शि
लामवस्रभ्यवस्रशक्तिमयोगतो
वामे स्वजचने यत्नादो गणेशि सी
तयोः जगदाधार भूतः स सर्वयत्ने
संयुतः सर्वे वलैः समाक्रम्यति
ज्जेद स पृथक् पृथक् मधुकैटभ
योः सम्यक् वीरयोः पृथिवी मृते
तस्यावाक्रम्य संस्थानाद्ब्रह्मशक्तिर्यो

गता प्रियमानापि देवौ चै र्धत्वा
रपि सज्ज सज्जः ततः स्रयोस्त्वमृत
योः शरीरं जगतो यतिः ब्रह्मा
शक्तिं समुद्धृत्य यथाज्ञेयां पा
यत्नतः उद्धृतायां पृथिव्यां त
योर्मदो विलेपनेः सृष्ट्वा मक
रोत् पृथ्वीं क्रेदितां तयोराशि
भिः मदो विलेपिता यस्याहीय
ते मेदिनीति सा अद्यापि पृथिवी
देवी देव मानव राक्षसेः ॥
इति कालिकापुराणे ६१ अध्यायः
मधुकोषः पुं मधुमलिकाकृतको
षः मौवाक् इति भाषा तत् ॥
प्रायः मधुक्रमः २ इति शास्त्रं
वैदिका व्यागमुक्त्वा इति मांसा
शिनो वदंति ॥
मधुक्रमः पुं पुनः पुनर्मधुपानक
मः तत्प्रायः मधुवारा इत्य
मरः मधुकोषः १ इति शास्त्रं
वैदिका ॥
मधुलवर्जरीका स्त्री लवर्जरीकाः
तत्प्रायः मधुकर्कटिका २ को
लकर्कटिका ३ कंठकिनी ४ मधु
फलिका ५ माधीमधुरा ६ मधुरा
जरी ७ मधुलवर्जरी ८ यस्यागणाः
मधुरत्वं हृष्यत्वं संताप पित्रशोः
निकारितं शिशिरत्वं जंतु ॥

कर्तव्यं वद्वीर्यं विवर्द्धनत्वं च ॥ कांडशेषः ॥
 इति राजनिर्घटः ॥ मधुहती स्त्री पाटलावृक्षः इति ॥
 मधुकायनः पुं कोकिलः इति ॥ भाषकाशः ॥
 राजनिर्घटः ॥ मधुद्रः पुं धमः इति त्रिकोडः ॥
 मधुगुंजनः पुं शोभांजनवृक्षः ॥ शेषः ॥
 इति शब्द माला ॥ मधुद्रवः पुं रक्तशिखः इति शब्द ॥
 मधुचापः पुं कोकिलः इति ॥ रत्नावली ॥
 शब्दमाला ॥ मधुद्रमः पुं वृक्षविशेषः मौल ॥
 मधुच्छरा स्त्री मधुरशिला ॥ गाक्ष इति भाषा तमय्यायः मधु ॥
 तिभाषकाशः ॥ कः २ गुडपुष्पः ३ इति मरः ॥
 मधुन स्त्री शिक्कां इति राज ॥ मधुपातः पुं मास्तिक इति राज ॥
 निर्घटः ॥ निर्वटः ॥
 मधु जम्बीरः पुं मधुरजम्बीरः इति ॥ मधुपुलिः स्त्री खंडः खंडः इति भा ॥
 राजनिर्घटः ॥ वा इति हेमचंद्रः ॥
 मधुजा स्त्री पृथिवी इति शब्द ॥ मधुपेवः स्त्री दानार्थमभारिणि ॥
 चंडिका सिता तमय्यायः ॥ मितं सवसागोः यथा होनावाच ॥
 महाश्वेता २ इति त्रिकोडः शेषः ॥ मधुपेवं प्रवक्ष्यामि सर्वपातक ॥
 मधुनित् पुं विलः इति शब्द ॥ नाशिनी अगुलिने महीसृष्टे क ॥
 रत्नावली ॥ स्नानि न ऊरोन्ने येन मधुमा ॥
 मधुनृणं स्त्री इतः इति त्रिको ॥ यो कृत्वा संपूर्णं चटशोडशी ॥
 डशेषः ॥ चतुष्टयं तथा शोचन वस्त्रं कं परि ॥
 मधुनृणः पुं इतः इति राजनि ॥ कल्पयेत् सौवर्णं तत् सत्कृत्वा ॥
 चंडः मधुत्रयं स्त्री मधुरत्रयं इति ॥ गालपगुरुचंदनैः सृष्टं नाचमयं ॥
 राजनिर्घटः ॥ कृत्वा सास्त्रं पट्टमयी तथा पदा ॥
 मधुदीपः पुं कामदेवः इति हे ॥ नित्यमयान् कृत्वा सितकमलक ॥
 मचंद्रः ॥ खलां मुखं गुडमयं कृत्वा निष्ठा ॥
 मधुहतः पुं आम्रवृक्षः इति वि ॥ शर्करया तथा ओले पृथ मये ॥

तस्यादंता फलमयाः स्मृताः द ॥ इये कामो मधुपेनो नमोऽस्तुते ॥
 मंरोमथरा देवी रौप्यक्षरा विभू ॥ मधुवातेति मंत्रेण दद्यात्तत्रिको ॥
 विना प्रशस्तयत्रश्रवणी प्रमाणा ॥ तत दत्ता येन महाराज उक्तो ॥
 त परित स्तनः सर्वलक्षणसंपुक्ता ॥ पानहोनया पवंयः कुरुते भक्त्या ॥
 समयाभ्याविता तथा वत्सार्ति ॥ मधुपेनं नरायण दत्ता दानं पा ॥
 लपात्राणि चतुर्द्विपि स्यादयेन ॥ यमन मधुना च दिने नयेत् ॥
 क्षारितां वस्त्रयुगेन वंदाभ्याम ॥ ब्राह्मणोऽपि त्रिरात्रं मधुपायस ॥
 विना कांमोयदोहनो कृत्वा गंध ॥ संयुतं एवं कृते त यत् पुण्यं ॥
 पुष्पैस्त धूपितां ॥ अयने वि ॥ तत्रिवोध नरायण यत्र नया ॥
 पुवे पुणे यतीपाने दिनतये ॥ मधुवहा यत्र पासय कर्माः ॥
 संक्रान्त्य मुपयोगे च सर्वकाले ॥ यो मुनयः सिद्धास्तत्र गच्छति येनरा ॥
 यद्वक्ष्या इयं ब्राह्मण संपत्तिं ह ॥ तत्र भोगानथो भुंक्ते ब्रह्मलोके स ॥
 ह्युनांत प्रदायेत् ब्राह्मणाय दरि ॥ तिष्ठति कीदृशा सविरंकाले पु ॥
 दाय श्रावियायादित्यामये श्राय्या ॥ नर्मत् मुपागतः स भुक्ता वि ॥
 वत्ससम्यक् देव देवांग पार ॥ पुलाभोगान विस्तृतोक्तं स ग ॥
 गे तादृशाय प्रदानया मधुपेन ॥ च्छति दशपूर्वां दशपरानामा ॥
 नैरोत्रम पुच्छदेशोयविष्टस्त गंध ॥ नंचेक विंशति नयते विस्तसा ॥
 पूणादि पुजिते आच्छाद्य वस्त्रप ॥ मुजं मधुपेन प्रसादतः य इह ॥
 मेन मुद्रिका कर्णायत्रकै स्वश ॥ शृणुयाद्भक्त्या प्रावेयेदापिमानवः ॥
 त्रादक्षिणं दत्ता पित्रणाठविव ॥ सर्वपाप विनिर्मुक्तो विस्तृतोक्तं ॥
 र्जितः जन्तुर्वैत कर्त्तव्यं पश्चात् ॥ सगच्छति इत्यादि वराह पुरा ॥
 समर्पयेत् रसता सर्वदेवानां सर्व ॥ गो सेनोपाख्याने मधुपेन ॥
 भुतहिते रतां ॥ पीयेतां पितृ ॥ माहात्म्यं ॥
 देवाश्च मधुपेनो नमोऽस्तुते एव ॥ मधुनालिकेरकः पुं मधुनारिकेलः ॥
 मुद्रार्थं तां येन ब्राह्मणाय निवे ॥ यनारिकेल इतिकोक्तो प्रसिद्धं ॥
 दयेत् अहं यज्जामि तां देवि ॥ मोहनारल इति चत्पातं तत् ॥
 दृष्टार्थे विशेषतः कामं कामा ॥ पर्णायः माधीकफलः २ मधु ॥

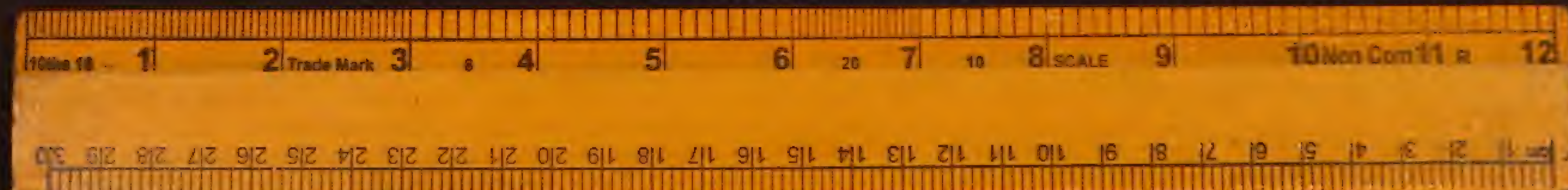

कलः ३ असितजफलः ४ मालि
कफलः ५ मृदुफलः ६ वडकूटः
द्रुमफलः ८ अमृगणः मधुरं
शिशिरं दाहन्त्यन्निपित्र हा
रितं वलपुष्टिश्चेष्टकांति कारि
तं वीर्यविवर्धनं रुच्यं च ।
अपिच माधीकं नातिकं फल
मति मधुरं दुर्जरं जंतकारिणि
वातातिसार धम शमनमधुधं
सनं वक्रिदीप्तेः आम श्लेष्म प्र
कोपं जनयति ऊरुनेवारुकांति
वलेच स्येयं देहस्यथनेचन म
दनकला वडने पित्रनाश इति
राजनिर्वृतः ॥
मधुनी स्त्री त्वपविशेषः माकड
हता इति माकडवाउली इति व
माषा तमर्प्यायः हृत्तमडा २
वायसेली ३ समंगला ४ इति
रत्नमाला ॥
मधुनेता पुं भ्रमरः इतिशब्द
वंडिका ॥
मधुपः पुं भ्रमरः इत्यमरः
मधुपर्कं स्त्री दधिसंयुक्तमधु तत्र
पर्यायः महोदयः २ इति हेम
चंद्रः अपिच मधुपर्कं दधि
मधुहृत मपिहित कासेनेति
अपिहित मालादिनं इत्येका

दशी तत्त्वकात्यायनसूत्रे
मधुपर्कः पुं वोडशोपचार पूजा
नर्गन वक्षोपचारः तस्यप्रमाणो
यथा दधि सपि जंतं दौडं सि
ने तामिस्त पंचभिः प्रोचते ॥
मधुपर्कं सर्वदेवैश्च तृष्टये न
लेत सर्वतः स्वसं सितादयिहृतं
समं सर्ववामयिकं दौडं मधु
पर्कप्रयोजयेत् तद्व्यान् को
स्पयात्रेण गौका सेतु मधु तवा
न्यानिष्टोमाचमेयादी पूर्व वेष्टे
प्रयुजने मधुपर्कः प्रतिष्ठो
ऽयं सर्वदेवैश्च तृष्टिदः यमीशः
माक मोक्षार्ण सायकः परिकीर्ति
तः मधुपर्कः सौख्यभाग्य तृष्टि
पुष्टि प्रदायकः इति कालिकापुरा
णे ६० अध्यायः अपिच आन्य
दधि मधु मिश्रं मधुपर्कं वि
डुर्वथा इति तंत्रसारः ॥
तदने मद्रायथा संयुक्तानामिकां
गृहा तित्वोऽन्याः संप्रसारि ॥
ताः मधुपर्कं च सायडा विहृदिः प
रिकीर्तिता ॥ इति हरि भक्ति
विलासः ॥
मधुपर्णिका स्त्री गंभारी नीली
वृत्तः इत्यमरः वराहक्रांता ३
ति शहवंडिका गृह्वी ॥

सदृशीवात इति राजनिर्वृतः ।
मधुपर्णी स्त्री गृह्वी इत्यमरः
गंभारीवृत्तः नीलीवृत्तः इति
मेदिनी मधुवीज पुरः ॥ इति
राजनिर्वृतः
मधुपर्णिका स्त्री मधुपुत्रा इतिराज
निर्वृतः
मधुपर्णी पुं भ्रमरः इत्यमरः
टीकायां रामाश्रमः ॥ मधुपर्ण
कर्त्तारिणि ॥
मधुपर्णिका स्त्री गंभारी इति
शहमाला ॥
मधुपर्णः पुं महापीलः इति
राजनिर्वृतः
मधुपुत्री स्त्री मधुरा इतिशब्द
त्वावली ॥
मधुपुष्पाः पुं मधुक्रमः इतिरत्न
माला शिरीषवृत्तः ॥ अणोक
वृत्तः वडलवृत्तः इति राज
निर्वृतः ॥
मधुपुष्पा स्त्री देतीवृत्तः नागदेवी
वृत्तः इति राजनिर्वृतः ॥
मधुप्रियः पुं वलरामः इतित्रिका
दंशेषः भूमिजम्बुः यथा नादे
यी स्त्री नागरंग स्तकसंगंयोमधु
प्रियः इतिजटाधरः ॥
मधुफलः पुं मधुनारिकेलः इति

राजनिर्वृतः विकंकतवृत्तः इति
शहवंडिका
मधुफलिका स्त्री मधुपर्णिका
राजनिर्वृतः
मधुवडना स्त्री वासेनीलता ३
ति राजनिर्वृतः
मधुभित् पुं विस्रः इतिशब्द
वली
मधुमत्ता पुं आलोढवृत्तः इति
राजनिर्वृतः ॥
मधुमती स्त्री काश्मरीवृत्तः नदी
विशेषः तस्या जलगुणाः चंद्रा
भाग गुणासम्पदं जलं किंवमाधु
मतमपिदीपने इतिराजनिर्वृतः
उपासनायिकाविशेषः यथा न
था मधुमती सिद्धि जायते नात्र
संशयः देवदेवी शतशते तस्य
वर्णा भवेतिहि स्वर्गे मर्त्ये च
पाताले स यत्र गंतमिच्छति न
त्रैव वेदिकाः सर्वानयंतिनात्र सं
शयः इति कृकलासदीपिकायां
३ पटलः ॥
मधुमथनः पुं विस्रः इतिरत्ना
युधः ॥
मधुमत्ती स्त्री मानती इतिशब्द
माला ॥
मधुमस्तकं स्त्री पिष्टकविशेषः यो

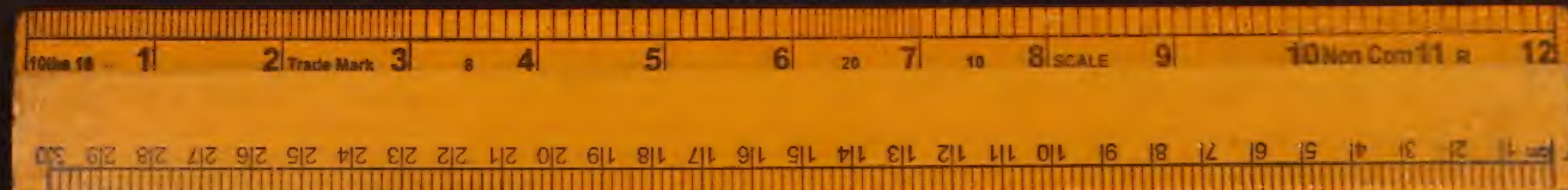

मधु तैल हृते मये वेष्टिताः
समितामयाः मधुमस्तक शिष्टं
तस्याख्या परिमार्जनं इति शब्द
वेष्टिका अस्म गणाः पिष्टशब्द
दृष्ट्याः ॥
मधुमस्तिका स्त्री कीटविशेषः मौ
माळी इति भाषा न तर्पणीयः
सरत्ता १ इत्यमरः ॥
मधुमाधीकं मय इत्यमरः ॥
लीकाया भरतः ॥
मधुमारकः पुं ध्रुमः इति राज
निर्वटः ॥
मधुमूलं स्त्री आत्तकं मौआत
इति भाषा इति शब्दवेष्टिका ।
मधुयष्टिः स्त्री इत्तः इति शब्द
वेष्टिका ॥
मधुयष्टिका स्त्री यष्टिमय तय ।
य्यायः मधुकं १ क्रीतकं २ यष्टि
मधुकाय इत्यमरः मधुयष्टी ५ इति
भरतः ॥
मधुयष्टी स्त्री मधुयष्टिका इति
शब्दमाला ॥
मधुरं स्त्री वंगं इति राजनिर्वटः
विषं इति मेदिनी ॥
मधुरः पुं मिष्टरसः सवस्त्वारौ ।
लक्षणे इत्यमरः न तर्पणीयः ।
गोलाः १ इति राज निर्वटः

रसज्येष्ठः १ गुल्मः ५ स्वादुः ५ मधु
लकः ६ इति हेमचंद्रः न तर्प
गुणाः प्रीणनत्वं वत्पत्वं हृदण
त्वं वायु पित्रनाशित्वं रसाय ॥
नत्वं गुरुत्वं तिग्मत्वं चक्षुष्यत्वं
तर्पणत्वं सरत्वं च अत्यच्च रसो
मधुरकः शीतो धातुस्तन्य वल
प्रदः वत्तव्यो वान पित्रघ्नः ऊ
र्णान् स्त्र्योत्पकफकृमीन् सोति
पुक्ताच्चर स्यास गल गेडादिरोग
हृत् इति राजवत्सभः अपिच ।
मधुरस्त रसस्मिन्नोतिकेशान् व
पुषः स्वेय्यं वलोज कीर्ष्यरायौ
अतिसेवननः प्रमेह शैत्य न
उता मोघ मुत्वात् कारोति दो
षान् इति राजनिर्वटः जीवकः
रक्तशिखः राजाघ्नः रक्तैतः
गुदः शालिः इति च राज
निर्वटः ॥
मधुरः वि मधुररसविशिष्टः स्वादुः
प्रियः इति मेदिनी पारिभाषि
कमधुराण्यथा विदग्धोक्तिः
प्रियाथर ऊचादिः शशी स्त्रियः
वालोकितः इति कविकल्पलता ।
मधुरकः पुं जीवकवृत्तः इत्यमरः
मधुरकंदकः स्त्री मत्स्यविशेषः
न तर्पणीयः कजली २ कजला ३

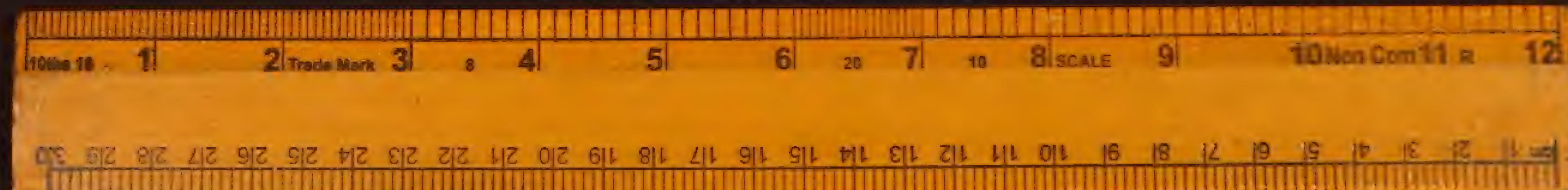
अनेता ५ माधी ५ इति शब्दमाला
वली
मधुरज्योतिः पुं मधुज्योतिः न त
यर्णायः मधुज्योतिः २ मधुज्योतिः
३ रसद्रवी ५ शर्करकः ५ पित्रघ्न
वी ६ अस्म गणाः मधुरत्वं शिशि
रत्वं कफ पित्रशोकप्रम नाशि
त्वं तर्पणत्वं दृष्यत्वं पुष्टिकार ।
कत्वं च इति राजनिर्वटः ।
मधुरत्वचः पुं यववृत्तः इति वि
कांडशेषः ॥
मधुरत्रयं स्त्री सितामालिकं स
पिम्प इति राजनिर्वटः ।
मधुरत्रिफला स्त्री डाताफलका
श्रम्यफलं खर्जरीफलं च इति
राजनिर्वटः ॥
मधुरानिखना स्त्री मधुरस्रपक्ता
नारी इति विकांडशेषः ॥
मधुरफलः पुं राजवदरः इति
राजनिर्वटः ॥
मधुरवल्ली स्त्री मधुवीजप्रः ३
निराजनिर्वटः ॥
मधुरसः पुं इत्तः इति शब्दमाला
तालः इति राजनिर्वटः ॥
मधुरसा स्त्री मूर्वी इत्यमरः
डाता उग्निका इति मेदिनी
गम्भीरी इति भावप्रकाशः ।

मधुरस्त्रवा स्त्री पिंडलजरी इति
राजनिर्वटः ॥
मधुरा स्त्री शतपुष्पा मिश्रया
मधुरानगरी मधुकर्कविका मे
रा मधुली मधुयष्टिका इति
मेदिनी काकोली शनावरी ॥
दृहजीवन्ती पालेकशाकं इति
राजनिर्वटः ॥
मधुरास्तकः पुं आघातकः इति
शब्दवेष्टिका ॥
मधुराचफलः पुं रेफलः न त
यर्णायः आरः इति रत्नमाला ।
मधुरालापा स्त्री शारिका इति
राजनिर्वटः ।
मधुरालावनी स्त्री राजालाम्बुः ३
निराजनिर्वटः ॥
मधुरिका स्त्री त्रयविशेषः मौ
री इति भा न तर्पणीयः शाले ।
यः १ शीतशिवः १ वज्राधनिशी
मिश्रया ६ इत्यमरः सालेयः ७
मिसिः ८ मिसी ९ मिसिः १० इति
तट्टीका अवाक्यणी ॥ मंगल्या
मधुरा १२ इति रत्नामाला ॥
मधुरी १५ इति शब्दमालावली ॥
अस्म गणाः रोचकत्वं शुक्रका ।
रित्वं दाह रक्तपित्तनाशित्वं च ॥
इति राज वत्सभः ॥

मधुरिपुः पुं विलः इत्यमः वंदिका ॥
 मधुराः पुं कटभीरुतः इति मधु वल्ली स्त्री पशामधुक्तीर ॥
 राजनिर्घटः ॥ इति राजनिर्घटः ॥
 मधुरोदकः पुं जलमधुदः सत मधुराः पुं मधुक्रमः इत्यमः ॥
 साहदकमयः पुं फरदीपवहितः सचपनः पुनर्मयपान परिपाटी ॥
 समसमुदाणं शेषमधुदः इति इति नटीकायां भरतः ॥
 जराथः ॥ मधुवीजः पुं दाडिमः इति राज ॥
 मधुते स्त्री मधु इति शब्दचंदि निर्घटः ॥
 का मधुतमः पुं रक्तशोभाजनः मधुवीजपूरः पुं मधुकर्कटिका ॥
 इतिरत्नमाला ॥ मीठाविनोरा इति हिंदीभाषा न ॥
 मधुतना स्त्री अलीतणं इति तय्यायः मधुराणी १ मधुरककं ॥
 राजनिर्घटः ॥ री ३ मधुरवल्ली ४ मधुकर्कटी ५ म ॥
 मधुलिका स्त्री राजिका इति रा पुरक १ महाफला २ बर्हमाना ॥
 जनिर्घटः ॥ अस्पृशणः मधुरत्वं शिशिरत्वं ॥
 मधुलित् पुं भ्रमः इत्यमः दाह नाशित्वं त्रिदोष शामनत्वं ॥
 मधुलेही पुं भ्रमः इति शब्द रुच्यत्वं पच्यत्वं गुरुत्वं दुर्ग ॥
 रत्नावली ॥ रत्नं इति राजनिर्घटः ॥
 मधुलालयः पुं भ्रमः इति राज मधुवनः भ्रमः इत्यमः ॥
 निर्घटः ॥ मधुशर्करा स्त्री मधुजातशर्करा ॥
 मधुवनं स्त्री मधुरायां वनविशेषः सिताखंड इति भाषा यथा माधी ॥
 यथा तत्रात गच्छभृते यमुना। सितामधुत्यजा मधुजा मधु ॥
 या स्तरं अविः पुण्यमधुवनं यत्र माटीकशर्करा वैषात्तोदनात्तोद ॥
 साविध्यं नित्यदा हेरः इति शर्करा यदुणं यमधुशोक्तं तदु ॥
 श्रीभागवते ४ स्कंधे ८ अध्यायः ता तस्य शर्करा विषेष्वाहृत वृ ॥
 किंकिंथायां सपीवस्य वनविशेषाच तय्यां त्रीणदेहिना इति ॥
 वः इति रामायणे किंकिंथाकांडे। राजनिर्घटः ॥
 मधुवनः पुं कोकिलः इति शब्द मधुशाखः मधुहीलः इति ॥

शब्दचंदि का ॥ स एव मधुसूदनः इति शब्दचंदि ॥
 मधुशिपुः पुं रक्तशोभाजनवृत्तः श्रीकलनमाखंडे ॥ अध्यायः ॥
 इत्यमः ॥ नृस्यस्य फले महाविपन्नो स ॥
 मधुशेषं स्त्री शिकथकं इति राज सारयः स्मरेन्मधुसूदनं विद्यतो ॥
 निर्घटः ॥ तस्य सम्यति भवेदित्याह शंकरः ॥
 मधुश्रेणी स्त्री मूवी इत्यमः तत्रैव प्रकृतिखंडे ३५ अध्यायः ॥
 मधुसास्त्री जीवन्तीवृत्तः इति मधुसूदनी स्त्री पालकीशकं ॥
 राजनिर्घटः ॥ ति हेमचंद्रः ॥
 मधुहीलः पुं मधुकवृत्तः इत्यमः मधुसूतवः पुं मधुकवृत्तः मोवट ॥
 मधुसावः पुं कामदेवः इति लता इति राजनिर्घटः ॥
 लापुथः ॥ मधुसूतवा स्त्री मधुयष्टिका इति न ॥
 मधुसारयिः पुं कामदेवः इति दापुः जीवन्ती इति शब्दचंदि का ॥
 विकान्तशेषः ॥ मूवी हंसपदी इति राज ॥
 मधुसिक पुं स्यावरविषमेदः निर्घटः ॥
 इति हेमचंद्रः ॥ मधुसूतवाः पुं मधुकवृत्तः इति ॥
 मधुसूतवः पुं कामदेवः इति जराथः ॥
 केवित ॥ मधुसूतः भ्रमः इति नटा ॥
 मधुसूदनः भ्रमः इति नटा रत्नावली ॥
 थः श्रीकलः इत्यमराटीकायां मधुहा पुं विलः इति हेमचंद्रः ॥
 भरतः तस्य व्युत्पत्ति र्यथा मधुत्तीरः पुं खर्जूरवृत्तः इति ॥
 सूदनं मधुदेवस्य यस्मात्समधु हारावली ॥
 सूदनः इति संज्ञा वदन्ती शंभुदे भिन्नार्थ मीक्षिते मधु जीवन्मा ॥
 धीके कृतकमे अभाष्ये भक्ता निर्घटः ॥
 नो कर्मणोवेव सूदनं मधुसूदनः इति मोल इति मद्रया इति च ॥
 परिनामाश्रमे कर्म भोतानो म भाषा तय्यायः गुडपुष्पः १ ॥
 थुं मधु करोति सूदनं यो हि मधुक्रमः १ चानप्रत्यः ४ मधुहीलः ५ ॥

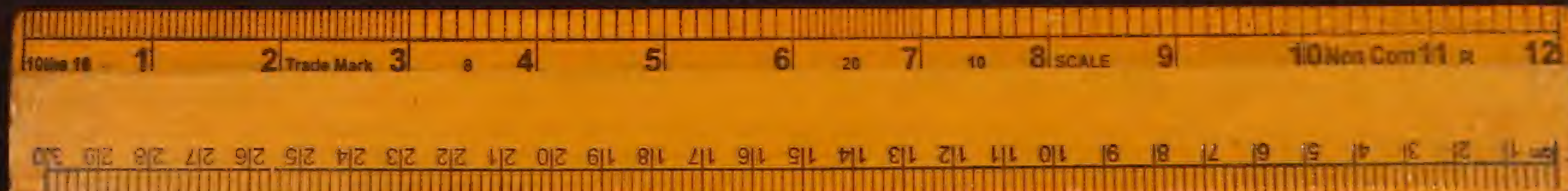

इत्यमरः मधुकः ६ मधु ० मधु
पुष्पः ८ इति शहरत्नावली ॥
मधुस्रवः ६ इति जटाधराः मधु
वृत्तः १ ० रोधपुष्पः ॥ माधव १२
अस्यगुणाः मधुरत्वं शीतत्वं
पित्तं राहश्रमापहत्वं वातलत्वं
जंशरोषघ्नत्वं वीर्यं पुष्टिं विव
हं नृत्वं च अस्य पुष्पगुणाः मधु
रत्वं हृष्यत्वं हृद्यत्वं हिमत्वं ।
पित्तविदाह कारित्वं च अस्य
फलगुणाः वातामयपित्तनाशि
त्वं तैयं मधुकव्यं मेघं मेतत्
इति राजनिर्वृतः ॥ अथिच
मधुकपुष्पः मधुरं शीतलं गुरु
हृदयं वलपुष्पं करं पोक्तं वा
तपित्तविनाशनं फलशीतं गुरु
स्वादुपुष्पं वातपित्तनुत् अह
यं हंति नृत्वास्वदाहस्यासदाने
क्षयान् इति भावप्रकाशः ॥
अपरं च मधुक पुष्पं वाहयं त
र्पणं हृदयं परं मधुकस्य फलं
पक्वं वातपित्तप्रणाशनं तन्मज्ज
गुणास्तत्फलं गुणावत् यथा यस्य
यस्य फलस्यैव वीर्यं भवति या
दृशं तस्य तस्यैव वीर्यं मज्जा
नं मधुनिर्दिशेत् तस्य त्रगुणाः
मधुकं रक्तपित्तघ्नं व्रणशोधनं रो

पणं इति रावत्तमः ।
मधुच्छिष्टं स्त्री मधुवशिष्टं मोमं
तिभाषा तत्पर्यायः सिकुपकं
इत्यमरः शिकुपकं ३ शिकुपेध
इति शहरत्नावली ॥
मधुस्पिते स्त्री सिकुपकं इति रा
जनिर्वृतः ॥
मधुस्रवः पुं वैत्रीपूर्णिमा इति
जटाधराः ॥
मधुपत्रं स्त्री मधुरा इति हेमचंद्रः
मधुपत्रः पुं मधुरा इति जटाधराः
मधुलः पुं नलज निमिज मधुकव
त्वं इति जटाधराः ॥
मधुलकः पुं नलज मधुकवत्तः
तत्पर्यायः दीर्घपत्रकः २ इति
जटाधराः गौरशकः ३ मधुलः ५
स्वल्पपत्रकः ५ इति रत्नमाला ।
स्यान्मधुकेतु नलजे निमिजेऽपि
मधुलकः इति शहरत्नावली ॥
अस्यगुणाः मधुक गुण तृणाः
मधुरारमः इति हेमचंद्रः तद्व
तिवि
मधुलिका स्त्री सूवी इत्यमरः ।
मधुली स्त्री स्त्रीतनकं मधुकर्करी
श्रावः इति राजनिर्वृतः ॥
मये स्त्री दशात्रसंख्या शतसाग
रसंख्या इति हेमचंद्रः अवसाने

तत्पर्यायः विरामः २ इति
विकोटशेषः मेदत्वं शीघ्रत्वं ।
भयेतरत्वं पुक्तं नृत्पविषयकं ग
मनविषयः इति भारतः तयवि
शेषः इति मधुः मध्यमाहृतिः ।
इति सौजनः यथा विलम्बितं ३
तं मध्यतत्वं मोचो चने क्रमात्
इत्यमरः ।
मध्यः पुं स्त्री देहमध्यभागः मा
ना इति भाषा तत्पर्यायः मध्यमे
२ अवलम्बं ३ इत्यमरः विलम्बे
५ इति मेदिनी ॥
मध्यः पुं ग्रहस्फुटसाधकां कवि
शेषः सच ग्रहगणनातदेशात्मादि
संस्कारा रहितान्कत्रयसहः इति
ज्ञानिषं ॥
मध्यः त्रि न्यायः अंतरः अथमः
इति शहरत्नावली मध्यमः ।
यथा उन्नमाथम मध्यानि उद्धा ।
कार्याणि पार्थिवः उन्नमाथम म
ध्येषु पुरुषेषु नियोजयेत् इति
मातृ ८९ अध्यायः ॥
मध्यगंधः पुं ग्रामवृत्तः इति श
हरत्नावली ॥
मध्यतः अ मध्यात् मध्ये इति
सिंहोत्तमौ मदी स्यादेः स्याने ।
तसादयो ये आदेशा स्तेषां मद

न्नत्वं मध्ययत्वं मिति पांचः तेन
ऊतः ऊतः आगतं कौतुकतः
इत्यत्राव्ययत्वात् टितोपः इति
उर्गाहासः ॥
मध्यदेशः पुं देशविशेषः त
त्पर्यायः मध्यमः २ इत्यमरः
तस्य सीमा यथा हिमवद्विधयो
मध्यं यः प्राश्निनशानादपि प
त्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः प्रकी
र्तितः इति मनु स्मृतिः विनशा
ने तीर्थभेदः मध्यायति स्मरती ।
ति केसति मयो दकारवानिति
सौजे मनो यश्चेति य पत्यये
नस्य येसति चतुर्थमात्रवानिति
उपरत्वाकारः इति तट्टीकायां ।
भरतः ॥
मध्यदेशः त्रि मध्यदेशोद्भवः
यथा कशाश्चैव संसप्तका मध्य
देशा ज्ञानास्तिमे इति वामन १ ।
राणे ३ अध्यायः ॥
मध्यदिनः पुं वंशुकवृत्तः इति
राजनिर्वृतः
मध्यपंचमूलकं स्त्री पंचमूलया
चनविशेषः यथा वत्ता पुनर्नवेरी ।
दु सूर्ययणी ह्येन त एकत्र यो
जितेनैव स्यान्मध्यं पंच मूलकां
इति राजनिर्वृतः ॥

मध्यम

मध्यमं स्त्री ५ देहमध्यभागः
 इत्यमरः ॥
 मध्यमः ५ समस्तगणमध्यमं
 स्त्री इत्यमरः गानशास्त्रमते ।
 चतुर्थ स्त्रीः सतः कौवस्त्रतस्यः
 अस्याच्चारणस्याने वत्तः आकरणा
 मते अपरः अयं विप्रवर्णाः अ
 स्यसत्ता अंतरः अर्थात् चतुः
 स्त्रमिलितः तस्य ताना अतर्वि
 शतिः तेषां प्रत्येकं हाविं श
 देहेन ५८ ताना भवेति इति
 संगीतशास्त्रं उपपत्ति भेदः
 तस्यलक्षणं प्रियायाः प्रकोपः ।
 यः प्रकोपमन्त्रागं गान प्रकटय
 ति वेष्टया मनोभावं गृह्णाति स
 मध्यमः यथा आसं यद्यपि
 हास्य वर्जितं मिदं तासेनहीनं
 वचोनेत्रे शोण सरोजकांति रु
 विरेकापित्तानं स्वीयते माला
 याः करणायम मकरिकारंभः ऊ
 वांभोजेया पूयः कुंतल धोर
 लीषु सतनोः सायुतनो दृश्यते
 इतिरसमंजरी मध्यदेशः इत्य
 मरः ग्रहाणां सामयिक संज्ञा
 विशेषः यथा पुनर वक्रहृत् ।
 दिनसंवयः कृह दत्ते भगणादि
 फलं ग्रहः दशशिरः ५१ मध्यम

मध्यमः

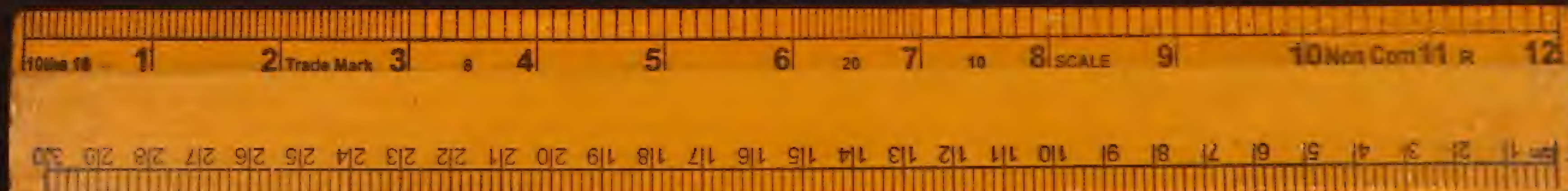
भास्करे तितित सन्निधिये सति
 मध्यमः इति सिद्धांतशिरोमणिः
 मृगभेदः गगभेदः इति ।
 धरणिः ।
 मध्यमः त्रि मध्यभवः इति मेदिनी
 तत्पर्यायः माध्यमे २ मध्य
 मीये ३ माध्यंदिने ४ इति हेम
 चंद्रः ॥
 मध्यमपांडवः ५ अर्जुनः इति
 महाभारतः ॥
 मध्यमलोकः ५ एथिवी इति
 त्रिकोशेषः ॥
 मध्यमभृतकः ५ कृषीवलभृतकः
 कृषाण इति भाषा यथा उन्नम
 आशुधीयो ३ मध्यमस्तृकृषीव
 लः अधमो भारवाही स्यादि ।
 तेषां त्रिविधो भृतः इति मि
 नाक्षरा ॥
 मध्यमसंश्रुतः ५ स्त्रीग्रहणात्मा
 विवादविशेषः सतगंध मात्या
 वस्त भूषादि प्रेरणायः यथा
 प्रथम साहसादि दंड प्राप्त्यर्थे ये
 या तत्स्वरूपं आसन विहृतं ।
 त्रिविधं तत्समाख्यातं प्रथमं
 मध्यमोन्नमं अदेश काल भाषा
 भि निर्जने चपरस्त्रियाः कटा
 तावेक्षणं हास्यं प्रथमं साहसं

मध्यम

३२०१

मध्यमे

स्मृतं प्रेषणं गंधमात्यानां पूष
 भूषणा वाससा पलोभनेचात्र
 पात्रे मध्यमं ससराहणं सहा
 सनं विविक्तेषु परस्पर मणायः
 केशाकेशि ग्रहमेव सम्यक् स
 ग्रहाणां स्मृतं इति मिनाक्षरायां
 स्त्री संश्रुतप्रकरणं ॥
 मध्यमसाहसं स्त्री वलदधिनेन
 वासः पञ्चत्रयानादीनां भेगात्तेषां
 पमदीदिरूपं सहसा क्रियमाणं
 कर्मी यथा फल मृत्पादकादीनां
 लेत्रोपकरणस्य च भेगात्तेषां
 मदीयेः प्रथम साहसं स्मृतं ।
 वासः पञ्चत्रयानां गृहोपकर
 णस्य च एतेनैव प्रकारेण मध्य
 मं साहसं स्मृतं इति मिना
 क्षरा ॥
 मध्यमसाहसः ५ दंडविशेषः
 सत यंचशतयण इयः यथा प
 णानां हेतुने साहसप्रमथः साह
 सः स्मृतः मध्यमः पंच वित्तयः
 सहसंज्ञेव चोन्नमः लोभात् स
 हसं दंडं मोहात् पूर्ववत्साह
 सं भयाद्वा मध्यमो दंडो मे
 ज्ञात् पूर्व वतर्णणं इति मानवे
 सात्तिप्रकरणे ८ अध्यायः ।
 मध्यमा दृष्टजस्तानारी कर्णिका
 संगतिभेदः यत्तच्छब्दः ॥
 इति मेदिनी हृदयोपि न बुद्धिः ।
 पुन नादत्रयवर्णाः यथा पञ्चात्र
 पश्यंत्यय हृदयेणा बुद्धिपुत्र मध्य
 मात्माः इत्यलंकारकौस्तुभः स्त्री
 पाद्यंतुगेन नायिकाभेदः तस्या
 लक्षणां हिनाहित कारिण्यपि ।
 प्रियतमे हिनाहित कारिणी या
 सा अस्यास्त यवहागानसारिणी
 वेष्टा इतिरस मंजरी ॥
 मध्यमिका स्त्री दृष्टस्तानारी ३
 तिशाहरन्नावली ॥
 मध्यमीये त्रि मध्यमे इति हेम
 चंद्रः ॥
 मध्यमेश्वरः ५ कारीस्यशिवलि
 ग विशेषः यथा यस्तुल एवतेने
 विषा मन्दाकिन्यां कृतोदकाः
 अर्चयन्ति महादेवं मध्यमेश्वरमी
 श्वरं स्नानं दानं तपः आहुं ॥
 पिंडं विवोयणं निह एकैकशः
 कृते विषाः पुनैत्यासममं कुल ।
 सन्निहितं अपस्पृश्यवाङ्मयसेनि
 शाकरो यस्फले लभते मर्त्य ।
 सत्साहसं गणं निह यवगता
 महायोगी मध्यमेशान्तिके प्रभुः ।
 उवास सविरे कालं पूजयन् वैमहे
 श्वरं इति कौर्म ३ अध्यायः ।

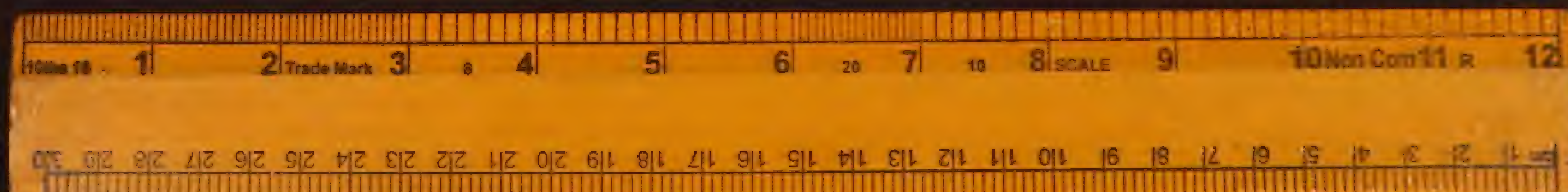

मध्यमः पुं बहुचेतसर्वपरीमाणं
इतिकेचित् ।
मध्यरात्रः पुं निशीथः अर्द्धरा
त्रः इतिहलायुधः ॥
मध्यलोकः पुं हृषिकी मर्मलोक
इतिपावत वक्ष्यमाण शब्दार्थद
र्शनात् ॥
मध्यलोकेशः पुं राजा इति हे
मचंद्रः ॥
मध्यस्थः वि मध्यस्थायी तस्यार्थः ।
यः विसृष्टः १ इति विकोडशेषः
उभयपक्षहीनः यथाश्रुतायुद्धा
यमं रामः ऊर्गणं सह पोटवेः
तीर्थाभिषेक आनेन मध्यस्थः
प्रयत्नोक्ति इतिष्ठीभागवते ॥
स्त्रुथे २८ अध्यायः अर्था वि
रोधेन परार्थवृत्तकः यथा ते ते
सत्पुरुषाः परार्थवृत्तकः स्वार्थस्य
वाधेन ये मध्यस्थाः परकीयकार्यं
ऊशलाः स्वार्थविरोधेन ये ते
ऽमी मानुष राज्ञः परहिते येः
स्वार्थतो हन्यते ये न चेति विर
र्थकं परहितं नेकेन जानीमहे ।
इति प्रांचः ॥
मध्यस्थलं क्री कटिदेशः यथा
वैमरिचसत्रिभौ मरुजमध्यमध्य
स्थली अहो निमिरमंजरी सह

चरी नरी न्यते इत्युद्धटः ॥
मध्याह्नी मध्याह्नगतिः इतिहेम
चंद्रः नाथिकाविशेषः अस्या
लक्षणं समानलज्जा मदना प
थेव चानिप्रश्नयादतिविश्रुतयो
का अस्याश्रया सागसि प्रेयसि
थेयं वक्रोक्ति रथेयं पुरुष वाक्य
यथा स्वाये धियानन विलो
कन हानिरेव स्वापद्युतोपिय क
र ग्रहण प्रसंगः इत्यं सरोरुह
मुली परिविनयनी स्वायं विधान
मणि हात मणि प्रयेद मध्याह्ना
प्रगल्भे मानावस्थाया प्रत्येकं वि
विधेयीरा अधीरा धीरावीरा
वेति इतिरसमंजरी ।
मध्याह्नः पुं विधाविभक्तदिनम
ध्यभागः सव दशदंशानां दश
दंशत्रयः इतिश्रुत्युक्तः अमरो ।
ऊश्र पंचथा विभक्तदिन तृती
यभागः स तद्दशदंशानां पां
चदंशानामकः इतिस्मात्तद्वतमत्
स्यप्रमाणे एव नियमस्ति इति
इतिदिनाभिप्रायेण नूनाधिके नू
नाधिककालो ज्ञेयः मध्याह्नः ।
कृतं यथा ततो मध्याह्नसम
ये स्वार्थं मृदमाहरेत् पुष्पा
स्तं ऊशतिलान् गोमयं शुद्धा

मेवच नदीषु देवत्वातेषु नडा
गेषु सरित्स्व व स्नानं समावे
त्रित्यं गर्भप्रसवणेषु च परकी
यनिधानेषुन स्नायादिकदाचन
पंचपिंडान् समुह्य स्नायाद्वा से
मवेपुनः मृदेकया शिरः स्नान्य
द्वाभ्यां नाभस्तयोपरि अथश्रुति
सूत्रभिः कार्ययादौ षड्विंशत्येव
मृत्तिका च समुद्दिष्टा नाशंभुक्त
मानिका गोमयस्य प्रमाणेन तत्रा
गं लेपयेत्ततः लेपयित्वाथतीर
स्थान्निगेनेवमंत्रतः प्रत्तात्वाच
मविधिवत्तः स्नायात् समाहितः
अभिमंत्र्य जलमंत्रैस्तस्मिन्ने कं
रुणोः शुभैः भावपूतस्तदयक्तं
ध्यायन् वै विसृ मध्यं आपो
नारायणोद्भूता स्ना एवास्यायनं
पुनः तस्मान्नारायणं देवं स्नान
काले स्मरेदुयः प्रत्यमोकार ।
मादित्यं वि निमज्जेज्जलाशये ॥
पुनः पुनरथावामेनमंत्रेणोनेन ।
मंत्रवित् अंतश्चरसि भूतेषुगहा
यां विष्वतो मुतः तं यत्तस्तेवष्ट
काराणोन्मोतीरसो ऽमृतं ।
हिवारम्वा वि रभ्यसेत् वाहति ।
प्रणावाचितं सावित्रीं वा जपेहि
द्वांस्तथा वैवाचमर्षणं ततः स

स्नानं ऊर्गणोपादिष्टा मयो न
वः इदमायः प्रवहन् वाहतिभि
स्तथैवव ततोऽभिमंत्र्य तत्रैव
मापोहिष्टादि मंत्रकैः अंतरजले
विरावर्जं सर्वपापात् प्रमुच्यते ।
अथः पाणो समादायज्जलावेमा
नेनेकृते वित्यस्य मूर्द्धित्तोये
मुच्यते सर्वपातकैः अथाश्वमेधः
ऊर्गणं सर्वपापापनोदनः तथा
चमर्षणं सक्तं सर्वपापापनोदनं ।
अथापतिष्ठेदादित्यं मूर्द्धि पुष्पा
विनानलिं पल्लिणालोकेयन् ॥
वमृहणं वैदिकैः पां उड्य
वित्रं देवाना भित्तादिभिरननयीः
हंसः अविष्टेनेन सावित्र्या च
विशेषः अथैव वैदिकैः मंत्रैः
सौरैः पाप प्रणाशनेः सावि
त्री वै जपेत् यश्चाजय यतः
स वैस्मृतः विविधानि पवित्रा
णि गुह्यविद्यास्तथैवव शतरुदि
यमयवीशिरः सौरमंत्राश्च शक्तिः ।
तः शकृत्तेषु समीचीनः ऊशेष
प्राशुतः अविः तिष्ठंश्चेरीसमाणो
ऽकं जायं ऊर्गणस्तमाहितः ।
स्नात्तिकेन्द्रोत्त रुद्रात्त पुत्रीव
समुद्भवैः कर्त्रेया अत्तमात्ता वा
उर्गणउर्गण स्मृता जपकालेन ।

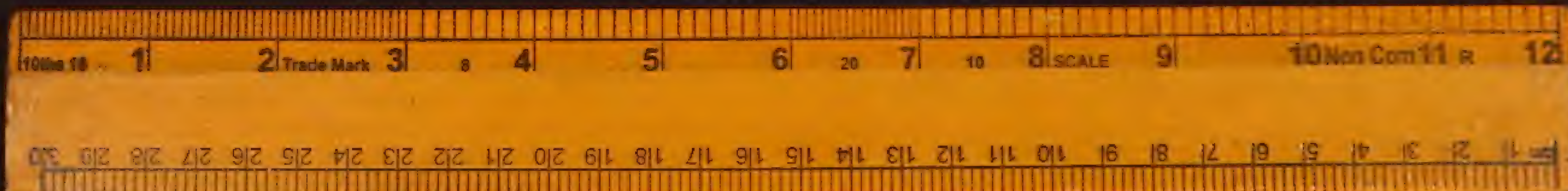

भाषेत नान्यानि प्रेतयेदुपः न
कम्पयेच्छिरोभीवांश्चैव प्रका
शयेत् शुक्ला राक्षसाः सिद्धा
हन्ति प्रस भस्मयात् एकाहेपु।
शुभे देशे तस्माज्जयं समाचरेत्
चंडालाणां विपत्तिनां हृष्टवस्य
पुनर्जयेत् भैरेव भाषणं कृत्वा
स्वात्वा चैव जयेदुपः श्राव्य प्र
यतो नित्यं जयेदशुचि दर्शने
सौरान् मंत्रान् शक्तिना वै पा
वमानीस्तकामतः यदि स्यात् किं
नवास्तो वै वारिमध्यगतो जयेत्
अथवा त्वं शुचौ भूयान् दर्भेषु स
ममाहितः प्रदक्षिणं समाहृत्य
नमस्कृत्वा ततः क्षिप्तो श्राव्य
च यथा शास्त्रं शक्रास्वाध्यामा
चरेत् ततः संतर्पयेद्देवान् वृषीमित्र
गणान् क्रमात् आराधयित्वा शुद्धा
र्यनमोऽन्ने तर्पयामि च देवान्
स्त्रिंशं वृषीं च तर्पयेत्सतोदकैः
तिलोदकैः पितृन् भक्त्या सस्त्र
शक्रं विधानतः अन्वारुधेन स
येन पापिना इति पौनव देवर्षी
स्तर्पयेद्दीमादकांजलिभिः पि
तृन् यज्ञोपवीती देवानां निवीति
ऋषिर्तर्पणं प्राचीनवीती यैश्च
तस्मै न तीर्थेन भावतः नापीत्य

स्वान् वस्त्रं वै समाचम्य च वा
ग्यतः सै मंत्रै रक्षयेद्देवान् पुष्पैः
पुत्रैश्चाशुभिः ब्रह्माणं शंकरं
यं नथैव मधुसूदनं अयं शक्ति
मं तोरेवान् भक्त्या चाक्रियन्तो त
रः प्रदद्याद्वाथ पुष्पाणि सृजेत्
पुरुषेण त्वं शोभावा देवताः स
वीक्ष्येन सम्यक् समर्चिताः नम
स्कोणा पुष्पाणि विन्यसेद्दृष्ट्यक्
यत् न विस्वागपनात् प्राणं वि
घते कमेवैदिकं तस्मादनादिमथा
ने नित्यं मागययद्वि नृदि सौ।
रिति मंत्रेण सृजेत् पुरुषेण त
नेनाभ्यां सदृशं मंत्रो वेदेभ्यः
ऋतुष्वपि निवेदयेत् स्वमात्मन
विसावमत नृजसि नरात्मा त
मनाः शान्तस्तदिसो रिति मंत्रतः
अथवा देव मीशान् मगवन् सना
तने आराधयेन्महादेवं भावय
तोमहेश्वरं मंत्रेण रुद्रगायत्र्या।
प्रणवनाथ वा पुनः ईशाने नाथ
वारुणैश्चैव केन समाहितः पुष्पै
पुत्रै रथाद्रिश्च चंदनाद्यैर्महेश्वरे
अथोन्नमः शिवायेति मंत्रेण।
नेन योजयेत् नमस्कृत्यामहादेवं
मृतं सममिनीश्वरं निवेदयित्वा
स्वात्मानं योज्यात्मा मिनीश्वरे।

प्रदक्षिणं द्विजः कुर्यात् पंचवात्स
लावेनपत्र ध्यायेत् देवमीशानं।
ओम् मध्य गते शिवे श्रद्धावत्
कयेदकं हंसः शुचिषदिमृचा ॥
कुर्यात् पंच महायज्ञान् शुद्धं कृत्वा
समाहितः देवयज्ञं पितृयज्ञं
ऋषियज्ञं तथैव च मानव्यं ब्रह्म
यज्ञं च पंचयज्ञान् प्रवृत्तये यदि
स्यान्नर्पणद्वीकं ब्रह्मयज्ञः कृ
तो न हि कृत्वा मनुष्ययज्ञं वै नतः
स्वाध्याय माचरेत् अग्नेः पश्चिम
तो देशे भूतयज्ञान् पव वा ऊ
शासन समासीनः ऊषायाणिः स
माहितः शास्ताग्रौ लौकिकाग्रौ वा
जले भूया मथापि वा वैश्वदेव।
निमित्तं वै देवयज्ञः सर्वे स्मृतः
यदि स्यात् प्राकिके एकं ततोऽत्रं
तत्र हूयते शास्ताग्रौ तत्र देवात्रं
विधि रथ सनातनः देवेभ्यस्त
द्विजाद्यान् शेषान् भूतवर्ति ह
रेत् भूतयज्ञः सर्वे जेयो भूति
दः सर्वदेहिनां शुभमशुभयवेभ्य
श्च वयोभ्यो नित्यमेव च दद्या
दूम्नो वत्ति त्वं यत्तिभ्यो ॥ य
द्विजोन्नमः सायं वात्रस्य सिद्ध।
सकुर्यादेव मनेदितः भूतयज्ञः
संपन्नित्यं सायं प्रातः विधीयते ॥

एकं तभोजयेद्विषं पितृवर्दिष्य स
न्नम श्रद्धाया यथाशक्ति किंचिदत्र
समाहितः देवतार्थविदेष दिना
यैवोपपादयेत् पूजयेदतिथिं।
नित्यं नमस्कृत्यैव हि जने मनो
वाक्कर्मभिः शान्तमागतं स्वशृङ्ख
ते हंतकार मयागं वा भित्तो।
वा शक्तिना द्विजः दद्यादतिथये
नित्यं बुद्धा तं परमेश्वरं भित्ता
मात्रं योस मात्र मय स्यात्तच्चतुर्ग
णं पुष्कलं हंतकारं तत्तत्तर्गण
मुच्यते गोदाह मात्रं कालं वै
प्रतीक्षो त्पत्तिथिः स्वयं श्रद्धा
गतात् यथा शक्ति पूजयेदतिथिं
यथा भित्तो वै भित्तवे दद्यात्
द्विषिवद्द्विषवारिणे दद्यादत्र यथा
शक्ति तर्पिभ्यो लोभवर्जितः ॥
सर्वेषां ममलोभे त्वं शुभं गोभ्यो।
निवेदयेत् भुञ्जीत वंशुभिः सांहे
वाप्यतोऽत्र मङ्कल्ययत् अकृत्वा त
द्विजः पंचमहायज्ञान् द्विजोन्नमः
भुञ्जीत चैव समुद्रात्मा तिर्यग्यो।
नि स गच्छति वेदाभ्यासोऽन्वहं।
शक्र्यामहायत्त क्रियात्तमाः ना
शयं स्यात् पापानि देवानामुच्यन्ते
या यो मोहादुच्यन्तस्पादकृत्वा।
देवतावेनं भुञ्जस्यति नरकारः।

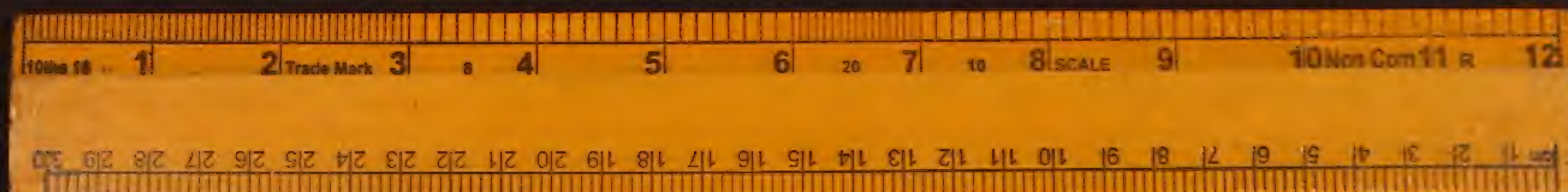

शूकोषमिजायते तस्मान् सर्व
प्रयत्नेन कृत्वा कर्माणि वै दिनः
भुंजीत स्वर्गः साहसं याति य
रमां गति रतिकोर्म उपरिभा
गे ॥ अध्यायः ॥ अत्र भो
जनविधिर्भोजनशब्दे दृष्टव्यः
मधुलः पुं मधुवारः इति शब्द
चंद्रिका ॥
मधाल क्ली मूलविशेषः भौशा
ल इति भाषा अस्प गुणाः रक्त
पित्त नाशित्वं शुक्लत्वं स्वादुत्वं
शीतत्वं सत्यं शुक्र कारि त्वं
इति राजवल्लभः ॥
मधालकं क्ली कंदविशेषः भौ
शाल इति भाषा इति शब्द
चंद्रिका ॥
मधुसवः पुं मधुकप्रवृत्तमये
तत्पर्यायः माधवकः १ मधु ३
माधीकं च इत्यमरः ॥
मधुसवनिकः पुं शौंडिकः इति
शब्द माला ॥
मधिजा स्त्री मदिग इति हेमचंद्रः
मन अर्धे गर्वे गर्वे इतिकवि
कल्पद्रुमः मनति इति दुर्गादासः
मनक ३. गर्वके इतिकविकल्प
द्रुमः क ३. मानयते गर्वकोऽहंका
रः मनस्तमने इति शंखः मानयते

शब्दे वली स्तभ्रातीत्यर्थः इति
रमानाथः इति दुर्गादासः ।
मन २ ३. बोधे इतिकविकल्प
मः २ ३. मनुते इति दुर्गादासः
मन य ३ ३. बोधे इतिकविकल्प
द्रुमः य ३. मन्यते औ अमंस्त ।
इति दुर्गादासः ॥
मन तक धृतौ इतिकविकल्पद्रुमः
दम्नापथः मन्यति इति
दुर्गादासः
मनः पुं नटमांसी इति शब्द
चंद्रिका
मनः क्ली तानेदियविशेषः तन्न
बुद्धीन्द्रियाणां वस्त्वो प्रथाने श्रीक
सविभूतिश्च यथा इन्द्रियाणामन
आस्मि भूतानामस्मि चेनना इति
भगवद्गीता नवगर्भस्यसमेम
मासि जायते इति सख बोधः
तत्पर्यायः विज्ञे २ वेतः ३ हृदयं
४ स्थानं ५ हृत् ६ मानसं ७ इत्य
मरः अनेगक ८ अंगं ९ इति
शहरत्वावली अपिच मनोमहा
न मति ईत्वा पुर्वेदिः त्वाति ।
रीश्वरः प्रज्ञा सखित विनिश्चैव ।
स्मृतिश्च परियच्छते यर्थाय वा
चकाः शब्द मनसः परिकीर्तितः
इति महाभारते मोक्षधर्मः ॥

मायमते अस्प गुणाः ॥ परत्वं
अपत्वं संख्या ॥ परिमितिः
पृथक्त्वं संयोगः विभागः ।
वेगश्च मनोशास्त्रानि यथा सखं
इत्वं इच्छा द्वेषः मतिः यत्नश्च
इदं यमात्मस्वरूपं शिरोमणिम
ते वायवीय परमाणुरूपं यथा
परापत्वं संख्यायाः पंचवेगश्च
मानसे मनोशास्त्रं सखं इत्वं मि
च्छा द्वेषो मतिः कृतिः अयोग
यथाज्ञानानां तस्यापत्वं मिह
ष्यते इति भाषापरिच्छेदः नन्य
ज्ञानसामान्य प्रतिवृत्त्यायोगः
कारणं यथा त्वचो योगो मनसा
ज्ञानकारणं इत्यपि तत्रैव ॥
तस्मिन्नेव गुणा यथा यैर्व्योपपत्ति
व्यक्तिश्च विसर्गः कल्पनात्तमा
सदसच्चाप्युता चैव मनसो नवेवै
गुणाः इति मोक्षधर्मः अस्प व्याख्या
यैर्व्योपपत्तिः ऊहायोहकौश
ले २ व्यक्तिः स्मरणं ३ विसर्गः वि
परीत सर्गो ध्यातिः ४ कल्पना
मनोरथवृत्तिः ५ तमा ६ सत्वेगणा
दि ७ असत् रागेदेषादि ८ आश्रुता
अस्थिरत्वं ९ इति तट्टीका ॥
अस्य चातर्विध्यं यथा मनोवृद्धि
रहंकार चिन्तनं कारणमांतरं स

शयो निश्चयो गर्वः स्मरणविषया
अमो इति देवांतः ॥ तस्या
अध्यात्मत्वादि यथा अध्यात्मं मन
इत्याहुः पंचभूतानां धारकं अयि
भूतं च संकल्पं संज्ञमाश्चाधिदेवं
इति महाभारते आश्वमेधिक ।
पर्व तस्य स्वरूपं यथा अ
निर्गुण महत्त्वं च तानभेदं मनः
स्मृते इति ब्रह्मवेवेने प्रकृतित्वं ।
३ २ अध्यायः तस्य प्राश ॥
स्मृताशास्त्रानुमापकानि यथा ।
जनानां हृदये सद्यः सद्यक्ते वच
नेनैव शिष्य कलेत्रे कृत्याया ।
दोहित्रे वांयेवपि च पुत्रे यो ॥
त्रैव वचसि प्रतापे यथाशिष्यो
बुद्धौ वारिणि विद्यायां ज्ञायते
हृदये नृणां इति ब्रह्मवेवेने श्री
कृष्णजन्मवैदः २ अध्यायः ॥
तस्मिन्नेव मोक्षहेतवे यथा मन
एव मनुष्याणां कारणं वंधं मोक्षा
योः वंधस्य विषयासंगि मुक्ते ।
निर्विषयं तथा इति विस्मयप्रणोद
अंशे २ अध्यायः ॥
मनश्चापः वि मनोतः इति वि
कांडशेषः ॥
मनःशिलः पुं मनःशिला यथा
वर्कैर्मनः शिल गृहैरविदार्यमाना

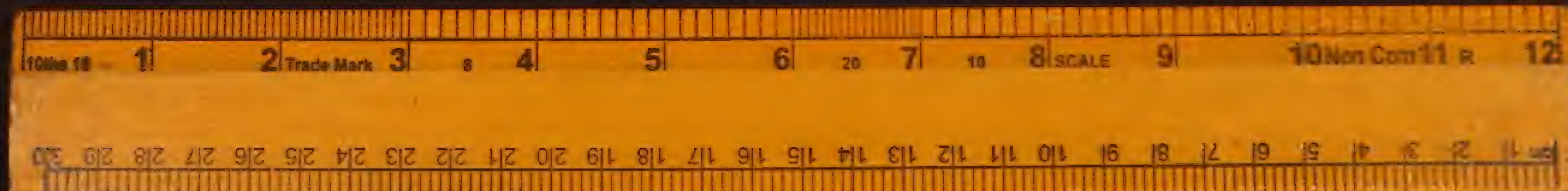

इत्यमरीकायां भारतः । मनः शिला स्त्री रक्तवर्णाया वि
शेषः मन्त्ररतिभाषा साततस्मी
वीर्य इतिवैषकं तस्यर्थायः कुन
ली २ मनोत्ता ३ नागनिष्क्रिका ४
इत्यमरः नैपाली ५ शिला ६
इति रत्नमाला मनोका ७ नेपा
लिका ८ मनोगुमा ९ कल्याणिका
१० गणशिला ११ इति राजनिर्घटः
गोला १२ दिव्यौषधिः १३ इति
भावप्रकाशः अस्यागुणाः कटु
त्वं सिग्धत्वं लेखनत्वं विष भू
तावश भूयोन्माद नाशित्वं व
पयकारित्वं इति राजनिर्घटः
अपिच निरुक्तं कफनाशित्वं
सारकत्वं क्षीकारित्वं कृष्टं च
र पोंडकास आसनाशित्वं शुक
मेगल कारित्वं च इति राजवज्रभः
अस्य च मनः शिला गुरुवत्या
सरोज्जा लेखनी कटुः तिक्ता ।
क्षिप्याविष आसकासभृतकफा
स्वनुत्त मनः शिला मंदबलं करो
ति जेतुं भ्रवं शोधनं मन्त्रेण म
लानुवपं किल मूत्रोपसर्शकं
रुक्म गदं च कुर्यात् इति भाव
प्रकाशः ॥
मननं स्त्री बुद्धिः इति राजनिर्घटः

मनसा स्त्री देवीविशेषतः तस्या
र्थायः कटुः २ मनसादेवी रविषह
री ४ इति जटाधराः अस्याः प्रणाम
मंत्रः आस्तीकस्य मुनेर्माना भ
गिनी वासकेस्तथा नरत्कारु मु
नेः पत्नी मनसादेवि नमोस्तुते ।
इति तस्याः पूजापद्धतिः तस्या
नाम्नां व्युत्पत्तिर्यथा श्रीनारायण
उवाच अयं मनसाख्याने यत्
श्रुतं यमवकृतः कन्यासावभम
वती कश्यपस्य च मानसी तेनेयं
मनसादेवी मनसाया च दीव्यति
मनसा ध्यायेत् यावा परमात्मानं
मीश्वरी तेन सा मनसादेवी यो
गेन तेन दीव्यति आत्मारामा
च सादेवी वैष्णवी सिद्धयोगिनी
त्रियुगं च तपस्तत्या कृत्स्नस्य
मात्मनः नरत्कारुशरीरं च दृष्ट्वा
त्तणामीश्वरः गोपीपतिर्नीम च
के नरत्कारु रिति प्रभुः वाञ्छि ।
तंच ददौ तस्यैकपयाचरुणानिधिः
पूजां च कारयामास चकार च ॥
पुनः पुनः स्वर्गं च नागलोकं च ॥
शिवो ब्रह्मलोकतः भृशं जग
त्सरोरी सा सुंदरी च मनोहरा ॥
जगद्गोरीति विख्याता तेन सा पू
जिता सती शिवशिष्या च व सा

देवी तेन शोवीति कीर्तिता विष्णु
भक्तातीव शस्त्रदेसुवी तेन नारा
ट नागानां प्राणा रक्षित्रीयेतज
ज्ञेयस्य च नागेश्वरीति विख्या
ता सा नाग भगिनीति च विष्णुसंह
र्षमीश सा तेन विषहरीति सा
सिद्धे योगेश्वरान् प्राप तेनानि
सिद्धयोगिनी महात्तानं च गो
प्यं च मृतसंजीवनीं पशुं महा
ज्ञानयुतां तां च प्रवदन्ति मनीषि
णः आस्तीकस्य मुनीन्द्रस्य माता सा
च तपस्विनः आस्तीकमाता वि
ख्याता जगत्सप्तप्रतिष्ठिता श्रिया
मुनेर्नरत्कारो मुनीन्द्रस्य महात्मनः
योगिनो विष्णुपूज्यस्य नरत्कारु
प्रियात्मनः जेनमो मनसायै ।
नरत्कारु जगद्गोरी मनसा सिद्ध
योगिनी वैष्णवी नागभगिनी शो
वी नागेश्वरी तथा नरत्कारुपि
यास्तीकमाता विषहरीति च म
हाज्ञानयुता चैव सा देवीविष्णुपूजि
ता हाटशैतानि नामानि पूजाका
ने च यः पठेत् तस्य नामपेनास्ति
तस्य वंशोद्भवस्य च । नागभीते
च शयने नागश्ले च मंदिरे ना
गक्षते महाडुर्गे नागवेष्टितविशदे
इदं स्तोत्रं पठित्वा त मुच्यते

नात्र संशयः नित्यं पठेद्यत्नेन दृष्ट्वा
नागवर्गः यत्तायेत दृष्टान्तज्ञपे
नैव स्तोत्रं सिद्धिर्भवेत्तृणां स्तोत्रं
सिद्धिर्भवेद्यस्य स विषे भोक्तृमी
श्वरः नागोच भूषणं कृत्वा समवे
त्रागवाहनः नागसमो नागतेत्या
महासिद्धो भवेत्तः इति वक्तु
वैवर्त्त महापुण्ये प्रकृतिखंडे ना
रायणनारायणे मनसायाख्याने म
नसा स्तोत्रं नाम द्विचत्वारिंशत्तमो
ऽध्यायः तस्याः पूजा मंत्राः
दि यथा श्रीनारायण उवाच पूजा
विधाने स्तोत्रं च अयं मुनिपुंगव
ध्याने च सामवेदोक्तं देवी पूजा
विधानकं स्तेन चम्पक वर्णाभाः
रत्नभूषण भूषिनां वस्त्रिपुद्गं
काधानां नागयज्ञोपवीतिनी ॥
महाज्ञान युता चैव प्रवरा ताः
निनां सतां सिद्धाधिष्ठातृदेवीव ।
सिद्धा सिद्धिं प्रदां भजे इति
ध्यात्वा त तां देवीं मूलेनैव प्रपू
जयेत् नैवेद्यं विविधैर्दीपैः
पुष्पपुष्पाञ्जलेयैः मूलमंत्रं च वे
दोक्तो भक्तानां वाञ्छित प्रदः ।
मूल कल्पतरुर्नीम ससिद्धोद्धारणा
त्तः ओं श्रीं श्रीं स्तोत्रं मनसा ।
देव्यं साहा पंचलत्त जपेनैव ॥

मनसा

मंत्रसिद्धि भवेत्तु मंत्रसिद्धि
भवेद्यस्य स सिद्धि जगतीतले
सुधासमं विषं तस्य भवेत्तरि समो
भवेत्तु ब्रह्मत्राणं संक्रान्तं
हीनात्वा सुयत्नः श्रावस्तु देवी
मीशान्तं पूजयेद्यो हि भक्तिः
पंचम्या मनसा त्वायां देये दद्या
च यो वलिं धनवा सुत्रं चैव व
कीर्तिं वास भवेद्भवे पूजा विधा
नं कथितं तदा त्वाने निशमय
कथयामि महाभाग यत्प्रकृत्य मे
वक्तुः तस्या जन्म कारणं यथा
पुरा नाग भयाक्रान्तं बभूवुर्मीनः
बाधुवि याव याव त्वादेति नागा
स्तेन जीवेति नारद मंत्रोऽस्य सत्
ते भीतः कृष्णयो ब्रह्मणार्थितः
वेदवीजावसारेण चोपदेशेन ब्रह्म
णः मंत्राविष्टा देवीतां मन सां
सत्तेततः तपसा मनसा तेन
वभूव मनसा च सा तस्यास्तु
पस्यादियथा ऊवासीसावसेधय
जगाम शोकगतये भक्त्या संपूज्य
कैलाशे तव चंद्रशेखरं दिव्यं
वर्षसहस्रं च तं सिधेवे मुनेः सता
श्राप्यतोषो महेशश्च तां च तदा
वभूवद् महाज्ञानं ददौ तस्यै
पाठयामास सामं च कृत्स्नमेवं क

मनसा

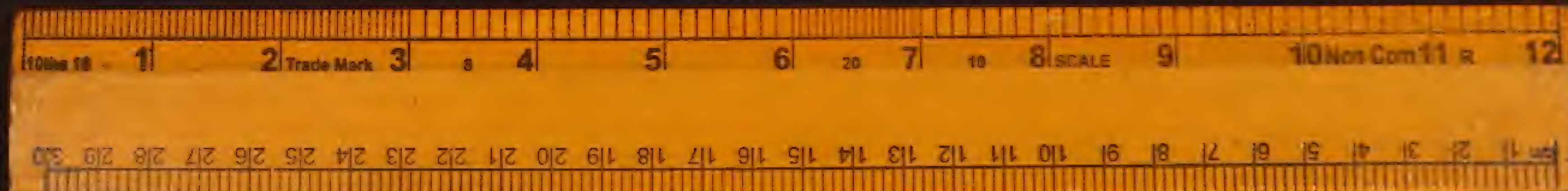
त्यनरु ददावष्टाज्ञां मुने तस्मै
माया कामवीजे उ न्ने कृत्स्नं
तथा त्रैलोक्यमगले नामकवचं
जक्रमं सर्वं पूज्यं च स्तवने ध्याने
धुवनपावने पूज्यार्थाक्रमेणापि
वेदोक्तं सर्वसम्पन्नं प्राप्य नृत्यं
जयाज्ञानं परमं त्यजये सती
जगाम तपसे साधी पुष्करं शं
करात्तया त्रियुगं च तपस्तप्ता कृ
त्स्नपरमात्मनः सिद्धावभूत्सा
देवी ददर्श पुरतः प्रभं दृष्ट्वा कृ
शांगी बालोच कृपया वक्रगतिभिः
पूजां च कारयामास चकार च सयं
हरिः वरं च प्रददौ तस्यै पूजि
तेति भवेभवा वरं दत्त्वा च कस्या
त्पे सद्योऽन्तर्दधे विभुः प्रथमे
पूजिता सा च कृत्स्नं परमात्मना
द्वितीये शंकरेण च तेन सुरेण
च मनुना मुनिना चैव नागेन मान
वादिना वभूव पूजिता सा च त्रिपुलो
केषु सव्रता तस्या विवाहः
सामिकर्तृकत्वागम्य यथा नरका
रुसनी द्वाय कृष्णस्तोदरोपरा
ग्रयाचितो मुनिप्रेष्टो जगद् व
त्सणात्तया कृत्वा द्वाहं महायोगी
विश्रान्तस्तपसा विरं स्वराय दयो
नचने वटमूले च पुष्करे निद्रां

मनसा

जगाम च मुनिः स्मृत्वा निदेशा
मीशं जगामास्तु दिनकरः सायं
कालऽप्यस्थितः संवित्य मनसा त
त्र मनसा सा प्रतिहिता य मेलोयभ
येनैव चकाराचोचनं सती श्रुत्वा
पश्चिमां संख्यां नित्यां चैव हि न
मनां ब्रह्महत्यादिकं पापं ल
भिष्यति पति मम नोपतिहति
यः पूर्वो नोपास्ते यस्तु पश्चिमां
सच एवाप्युचि नित्यं ब्रह्महत्यादि
कृतमेत देवाकृ मपि सं वित्य
बोधयामास तं मुनिं सच उवा
मुनिप्रेष्टश्च श्रुत्वा तं दृष्ट्वा मुनिः
जगत्कारु रुवाच कथं मे सवने
साधि निद्राभंगः कृतस्तथा यं
व्रतादिकं तस्याया भुङ्क्तेऽपका
रिणी तप श्रान्ताने चैव व्रतं दा
नदिकं च यत् भर्त्सरपिय कारि
ण्याः सर्वं भवति निष्कलं यथापि
यः पूजितश्च श्रीकृष्णः पूजितस्त
या यतिव्रताव्रतार्थं च यतिरपी
दृष्टिः स्वयं सर्वरानं सर्वयत्तः सर्व
तीर्थं निषेवनं सर्वव्रतं तयः
सर्वमुपवासार्थं च यत् सर्वधर्मं
च सत्यं च सर्वदेव प्रपूजने तत्र
सर्वं स्वामि सेवायाः कृता नाहंति
बोदशी सपुण्ये भारते वर्षे प

मनसा

तिसेवां करोतिया वैकुण्ठं सा
मिनासाहं सायानि वल्गुणः शान्तं
विषियं कुरुते भवे विषियं वद
ति पिये असक्तं प्रानाया
तयत्तं श्रयतां सति कुंभीया
कं व्रजेत् सा च यावच्चंद्रदिवाकरो
ततो भवति चोडाती पति पुत्र
विवर्जिता इत्युक्त्वा च मुनिप्रेष्टो व
भूव स्फुरिताधरः चक्रे मनसा
साधी भवेनोवाच तं पतिं मन
सावाच संभालोप भयेनैव नि
द्राभंगः कृतस्तव कुरुशान्तिं महा
भाग उवाचा मम सवने शृंगारहा
रनिद्राणां यश्च भंगं करोति व
स व्रजेत् कालसूत्रं च स्वामिनश्च
विशेषतः इत्युक्त्वा मनसा देवी सा
मिन श्रान्तमुने पयात भक्त्या भो
ताच रुदोदच पुनः पुनः ऊपितं च
मुनिं दृष्ट्वा श्रीसूर्यं शशमुघनं
तत्राजगाम भगवान् संध्यया सद
नारद तत्रागत्य मुनिप्रेष्टमुवा
च भास्करः स्वयं विनयेन व भीतः
श्रतया सह यथाविते श्रीसूर्य उवा
च सूर्यास्त समयं दृष्ट्वा साधीय
मभयेनैव बोधयामास तं विप्रनाह
मुक्ते गतस्तदा तमस्वभगवत्स्वया
शस्त्रे नोचिते मुने ब्राह्मणा

नां च हृदयं नवनीत समं तदा
तेषां तणाई कोपश्च ततो भस्मा
भवेजगत पुनः स हं दिनः श
क्तो नेतेजसी हिजात्यः बाल्यो
बाल्यो वंशः प्रजलनं बाल्येना
सा श्रीकृष्ण भावयेन्नित्यं बाल्यो
तिः सनातनं सूर्यस्य वचनं श्रुत्वा
दिनः शान्तो वभूवह सूर्यो जगाम
सुस्थानं गृहीत्वा बाल्योऽपि वि
त्याज मनसा विप्रः प्रतिता पालनाय
च रुदंती शोकपुक्ता च हृदयेन
विह्वयता सा सस्मार गुरुं शंभु
मिष्टदेवं हर्मिं विधिं कश्यपं न
जरातारं विपन्नो भयकषिता न
जाजगाम भगवान् गोपीशः शंभु
रेव च विधिश्च कश्यपश्च मनसा
परिवर्तितः दृष्ट्वा विप्रो ऽभीष्ट
देवं निर्गुणं प्रकृतैः परं तस्मात्
प्राप्य भक्ता प्रणामात् सङ्गं सङ्गं
नमश्चकार शंभुं च ब्रह्माणं कश्यप
पुत्रदा कथनागमनं देवा रति श
स्त्रं वकारसः ब्रह्मा तद्वचनं श्रुत्वा
सदसा समयोचितं समुवाच नम
स्कृत्य हृषीकेश पराशरं ब्रह्मेवाव
यदि मक्ता धर्मपत्नी धर्मिष्ठा मन
सामती ऊरुष्वास्यां सतोऽत्यन्ति
स्वयम् पातनाय वै यतीवा ब्रह्मा

वागी वा भित्तुर्वनचरोपि वा ।
जायाया च सतोऽत्यन्ति कृत्वा य
श्चात् सजेन्मुने श्रुत्वा त स
तोऽत्यन्ति वैरागीयं सजेत् पिया
सवेत्तय सत्यण्यं च बाल्योऽपि
यथा जलं ॥ तस्याः पुत्रो
त्यन्ति यथा ब्रह्माण्यवचनं श्रुत्वा
जरत्कारं सुनीचरः वकार नञा
भिस्यंशो योगेन मेव पूर्वकं त
स्य शुभाशिवं दत्त्वा यपुर्देवमुदा
त्तिताः सुदात्तिता च मनसा जरा
कारमुदात्तिताः मुनेः कारस्पृशा
जात सद्यो गर्भो वभूवह मनसा
या मुनिश्चेष्ट उवाच ता ॥
जरत्कारं रुवाच गर्भेणानेन मन
से तव पुत्रो भविष्यति जितो
दियाणं प्रवरो धार्मिको वैलवा
ग्रणीः तेजसी च तपस्वी यशसी
गुणावितः वरो वेदविदां चैव ।
ज्ञानिनां योगिनां तथा सच पुत्रो
विस्वभक्तो धार्मिकः कुलमुद्धार
वृत्त्यन्ति पितरः सर्वे यजन्मात्र
तोमुदा यतिवता सखीलाया सा
पिया प्रियवादिनी धर्मिष्ठा पुत्र
माता च कुलजा कुलपातिका इ
दिभक्तिप्रदो वंशस्तमिष्टं तत्सर्व
प्रदं यो वंथच्छिस्तव पिता हरो

ईश प्रदर्श सा गर्भधारिणीया च
गर्भवास विमोचनी विसृज्य श
ताच सगुरु विसृ मक्तिरः शेष
ज्ञानोद्धारणात्तानं कलभावनं
आवृत्तस्तस्य पय्येनं यतो विसृ
वराचं आविर्भूतं तिरो भूतं ।
किंवा ज्ञानं तदत्यन्तः वेदज्ञं
योगज्ञं यद्यज्ञं सारं हरिसेवनं
तत्त्वज्ञानं सारभूतं च हरोऽपि दिश
नं दत्तं ज्ञानं मया तन्मया सस्वामी
ज्ञानरो हि यः ज्ञानात् प्रमुच्यते
वैष्णवपुत्रो हि वंथदः विसृ
भक्तिपुत्रे ज्ञानं नदराति हियो
गुरुः सगुरुः शिष्य चातीव यतो
वैष्णव मोचयेत् जननी गर्भजात
कृष्णायम ताडनजातथा नमो च
येद्यः स कथं गुरुस्तोति हि वंथ
वः परमानंदं रूपं च कलसार्ग म
नश्चरं न दर्शयेद्यः सकथं कीदृ
शो वंथवो नृणां भजसाधिपरे
स्याच्युतं कलसं निर्गुणं निर्गुणं
पुण्यकर्म भजेद्यत् सेवया प्रवेमया
च्छलेन तं नृका तमेदेविममथिये
तमायुतानां साधीनां सत्त्वात् को
पोनविद्यते पुष्करं तपसे यामि
गच्छ देवि यथासत्वं श्रीकृष्ण
लाम्भोज ध्यान विच्छेदकातरः यना

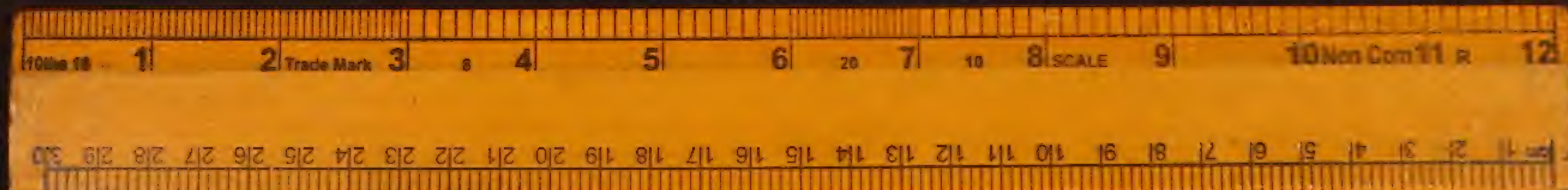
दिषु स्त्रियां प्रीतिः प्रवृत्ति र्ममगच्छ
ता श्रीकृष्णलाम्भोज निष्कृष्टाणां
मनोरथाः जरत्कार वचः श्रुत्वा
मनसा कोश कातरा सा साश्र
नेत्रा विनयाडवाच प्राणावस्रमं म
नसावाच रोषनाहं त्वया मक्ता
निद्राभंगेन ते प्रभो यत्र स्मरामि
त्वं वंथो तत्र मामागमिष्यति वंथ
भेदः क्लेशतमः पुत्रभेदस्ततः परः
प्राणेशभेदः प्राणानां विच्छेदात्
सर्वतः परः पतिः पतिवता नोत्त
शतपुत्रापिकः स्मृतः सर्वस्मात्पि
यः स्त्रीणां प्रिय स्तेनोच्यते वृथैः
पुत्रे यथैक पुत्राणां वैलवानां ।
यथा हरो नेत्रे यथैक नेत्राणां ।
तृपितानां यथा जले तृपितानां
यथात्रेच कामुकानां यथा स्त्रियां
यथा परस्वैवैराणां यथा जोरा
ऊयोषितो विडवां च यथा शास्त्र
वाणिज्ये वणिज्जो यथा तथा रास्य
मनः कान्ते साधीनां योषितो प्र
मो इत्यक्ता मनसादेवी पपाता
स्वामिनः पदे तणां वकार कोटः ।
तां कपया स कृपानिधिः नेत्रोदके
न मनसा स्त्रापयामास तां मुनिः
साश्रणा च मुनेः कोटं सिधेच मे
दकातरा तदा ज्ञानेन तौ द्वौ च

विशोकौ च वभूवतः स्मारां स्मारां
पदाम्भोजं कृत्वा परमात्मनः
जगाम तपसे विप्रः सकांतो सप्र
बोध्य च जगाम मनसा शोभोः कै
लासे मंदिरं गुरोः ॥ पार्वती
बोध्ययामास मनसा शोक कर्षि
तां शिवश्चातीव ज्ञानेन शिवेन
च शिवालये सप्रसदिने साधी
ससवे मंगल तणे नाशयणांशं
पुत्रं च ज्ञानिनो योगिनां गुरुं
गर्भस्थितो महाज्ञानं श्रुत्वा शंकर
वक्रतः स वभूव च योगीन्द्रो यो
गिनां ज्ञानिनो गुरुः ज्ञातकं
कारयामास वाचयामास मंगल
वेदांश्च पाठयामास शिवाय च शि
वः शिशोः रत्नत्रिकोटिलत्नं च
वात्सल्येभ्यो ददौ शिवः पार्वती च
गवां लत्तं रत्नानि विविधानि च
शंभुश्च वत्सरो देवान् वेदो गान् नी
तरो स्तथा बालकं पाठयामास
ज्ञानं मृत्युं जयं परं भक्तिं रत्नं
सकांते चाभीष्ट देवगुरोर्हरे य
स्यास्ते तेन त्वत्पुत्रो बभूव स्त्रीक
पुत्रं च जगाम तपसे विप्रः पुष्क
रं शंकरां तया संप्राप्य च महा
मंत्रं ततश्च परमात्मनः दिव्यं
वर्षत्रिलक्षं च तपस्तप्त्वा तपो यतः

आजगाम महायोगी नमस्कृत्यैषि
वंशभुं शंकरं च नमस्कृत्यैषि
बालकं पुरः साचाजगाम मनसा
कण्ठपस्याश्रमं पितुः तां स पु
त्रां सतां दृष्ट्वा मुदं प्राप प्रजापा
तिः शतलक्षं च रत्नानां वात्सल्ये
भ्यो ददौ मुने वात्सल्यं भोज
यामास सोऽसंख्यानं श्रयसे शि
शोः अदितिश्च अदितिश्चाप्य मुदं
प्रापुः परंतथा सा सपुत्राव सवि
रं तस्यां नानालये तदा तदीयं
पुनराख्यातं वक्ष्यामि तत्रिशम्य
तस्यां माहात्म्यं यथा यथा
भिमन्यु ततये ब्रूयतामः परी
क्षिते बभूव सहसा ब्रूयते देवरो
षेण कर्मणा समाहं समतीते तु
तत्तक स्त्वां च भोक्तृते शशापश्च
गीर्णति कौशिक्याश्च जलेन च
गजाश्च तत्तद्वत्ति गंगाद्वारं
जगाम सः तत्र तस्यैव समाहं मु
श्चात् यमसंहितां समाहं स
मतीतेत गच्छते तत्तक यथिय
वत्तारि नृपं तयो बभूव समाहः
सशीतिश्च परस्परं पत्न्यैर्मतिं प्रा
प तत्तकः सेव्यया ददौ सयथै
तं गृहीत्वा च तस्यः प्रहृष्टमानसः
॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तत्तको भक्त्यामास नृपं च येच
कस्थितं राजा जगाम वेकुं दे स्म
रं स्मारे हरिं गुरुं सत्कारं कार
यामास पि तं नमस्ते नमः श्रुत्वा ग
जा चकार यत्तं च सर्वसत्तं ततो
मुने शरणं स्तथा ज सप्राणो सा
मुदो ब्रूयते नसा स तत्तकश्च भी
तश्च मुदं शरणं यथै सेदं च
तत्तकं देवं विप्रवर्गः समुद्यतः
अथ देवाश्च मुनयश्चायुर्मनसा
त्रिकं तां तेषां मुदं देवभयका
ता विकलः ततश्चास्तीक शम्य
यत्तं च मातं रातया मुदं न
तत्तक प्राणान् यथाचे भूमिं वरं
ददौ वरं नृपश्चैषः कृपया ब्रूय
ता तया यत्तं समाप्य विप्रभ्यो
दत्तितां च ददौ मुदा विप्रश्च मु
नयो देवा गताश्च मनसा त्रिकं
मनसा पूजयामास स्तुष्टुश्चैष
यत्तक शक्रः संभृतसंभारो
भक्तिपुक्तः सदाशुचिः मनसा पू
जयामास तेषां परमादरं दत्वा
षोडशोपचारं बलिं च तस्यैव तदा
प्रददौ परितुष्टश्च ब्रूयति शिवा
तया संपूज्य मनसा देवो प्रयुपुः
स्नातयं वने रम्ये च कथितं सर्वं
किंभूयः श्रोतुमिच्छामि इत्

कृत मनसा पूजास्तुत्रेयया तार
उवाच केन तेषां स्तोत्रेण मुदे
दो मनसा सती पूजा विधि क
मं तस्याः श्रोतुमिच्छामि तत्ततः
श्रीनारायण उवाच सत्त्वातः श्रुति
श्रुतं तो हत्वा यौने च वाससी रत्न
सिंहासेन देवी वासयामास भ
क्तिः स्वर्गगंगानलेनैव बद्धु
मस्थितेन च स्त्रापयामास मनसा
मुदो देव मंत्रतः वाससी वा
सयामास वक्षिष्ये देवो देवो
सर्वो गे वदने दत्वा पायां च भ
क्तिं संपुतः गणेशं च दिने शं च
वक्षिं विसं शिवं शिवां संपू
ज्यादौ देव वदकं पूजयामास तो
सती ओं क्रीं श्रीं मनसा देवो
स्वाहेत्येवं च मंत्रतः दशाकरा
मुलेन ददौ सर्वं यथोचितं द
त्वा षोडशोपचारं कुलं भं कुलं भा
द्वारिः भक्त्या च पूजयामास ब्रूयता
प्रेरितो मुदा गार्ध नाना प्रकारं
च वादयामास तत्रैव वभूव पुष्प
हृष्टिश्च नभसो मनसोपारि देव
विप्रातया तत्र ब्रूय विप्रशिवात्त
या तेषां साश्च नेत्रश्च पुत्तको वि
तविग्रहः मुदं उवाच देवितो
स्तोत्रमिच्छामि साधीनां प्रवारा

वरां परात्मणो व परमां नहि।
 स्तोत्रं तस्योऽधुना स्तोत्राणां।
 लक्षणां वेदे स्वभावात्मानं तस्य
 रं नक्षत्रमः प्रकृतं वक्ष्ये गणानां
 तस्य ते शुद्धं सत्त्वं सत्त्वात् तं
 कोप हिंसा विवर्जिता नवशोभा
 सुनि स्तेन त्यक्त्वा च तथा यतः
 स्वमया पूजिता साधी जननी च य
 या भक्तिः दयात्पूजा व भगिनी च
 मात्पूजा यथा प्रसः तया मे रति
 ताः प्राणाः पुत्रद्वारा सरोच्चरि।
 यदं करोमि त्वां पूज्यां प्रीतिम्
 वह्नेतेसमा निन्वा यद्यपि तं
 पूज्या भवेऽत्र जगदसि का तथा
 पि तव पूजां च वह्नेयामि च सर्वं।
 तः येनामायाः संक्रोरां पूज
 यिष्यंति भक्तिः पंचम्यां मनसा
 व्याया मीरां त्वां दिने दिने
 पुत्र पौत्रादय स्तेषां वह्नेते च य
 मानि व यशस्विनः कीर्तिमंतो मि
 घावन्तो गुणास्विताः ये त्वां न
 पूजयिष्यंति निंदेत्यजानन्तो जः।
 नाः तस्मीहीना भविष्यंति तेषां ना
 गभयं सदा तं स्वयं सगलस्त्रीम्
 वेकुंटे कमलातया नागयणां शो
 भवान् नरकात् सृजनीश्वरः तप
 सा तेजसा त्वां च मनसा ससृजे

पिता अस्माकं रक्षणायैव तेन
 तं मनसाभिधा मनसादेवितेश
 क्ता स्वात्मना सिद्धयोगिनी तेन
 तं मनसादेवी पूजिता वंदिता भ
 वे यो भज्या मनसा देवाः पूजयेत्
 निशं भूषां तेन त्वां मनसा दे
 वी प्रवदंति पुराविदः सत्त्वं त्वा
 च देवितं शश्वत् सत्त्वं निषेवया।
 यो हि यं भावयेन्नित्यं सत्त्वं प्राप्ते
 ति तत्समः इदं च मनसां ता
 ता गृहीत्वा भगिनीं च तं प्रज
 गाम स्वभवं भूषा वासः परित्य
 र्त्वा पुत्रेण साहंसा देवी चिरं न
 स्तो पितृर्हृद भातुभिः पूजिता
 शस्त्रमाया वंद्या च सर्वतः गो
 तोकात् सरभी वल्लभ तज्जागत्य
 सपूजितां तां स्नाययित्वा क्षीरेण
 पूजयामास सादरं स्नानं च कथ
 यामास गोप्यं सर्वं सउत्तमं तथा
 देया पूजिता सा स्वर्लोकां पुन
 र्गृयो इदं स्तोत्रं पुराणी जं तां
 सं पूज्य वयः पठेत् तस्य नागभ
 यं नास्ति तस्य वंशोद्भवस्य च वि
 षं भवेत् स पातसं सिद्ध स्तो
 त्रं यत्स भवेत् पंचलत्त जयेनै।
 व सिद्ध स्तोत्रं भवेन्नरः सर्वश
 यी भवेत्सोपि निश्चितं सप

कहनः इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृति
 त्वं चर अथायः पञ्चतरी।
 कृतमनसा ध्यान पूजादियथा य
 त्वं तिरुवाच इहा गच्छ नगद्वीपि
 गृहाण मम पूजनं पूज्यात् तं विष्णु
 लोकेषु परा कण्ठपकथके तं
 याजितं जगत्सर्वं देवि विष्णु स्व
 रूपाय तेन तेऽस्तु प्रयोगश्च न
 कृतो राण भूमिषु रत्यक्ता संय
 ता भूत्वा भक्तिन्यात्मकं धारः ॥
 हीत्वा शुक्ल कुसुमं ध्यानं कर्त्तुं स
 मुद्यतः वारुचैपकवर्णाभां संवी
 गसमनो हरो ईषदास्पप्रसन्नासो
 शाभितां सत्त्ववाससा कवरी।
 भार शाभाया रत्नाभरण भूषि
 तां सर्वाभय प्रदो देवी भक्ता
 नुग्रह कानरां सर्वविद्याप्रदो।
 शांतां सर्वविद्या विशारदां ना
 गेंद्र वाहिनी देवी भजे नागे।
 शरीं परां ध्यात्वेवं कुसुमं दत्त्वा
 नानाद्रव्य समन्वितं दत्त्वा योऽर
 शोपचारं पूजयामास तं प्रिये।
 स्तोत्रे चकार भक्ता च उत्तकां वि
 त्तविग्रहः पुरां जलियुतो भूत्वा भ
 क्तिन्यात्मकं धारः पञ्चतरीरुवाच
 नमः सिद्धिस्वरूपायै सिद्धिदायिना
 मोनमः नमः कण्ठपकथायै वारायै

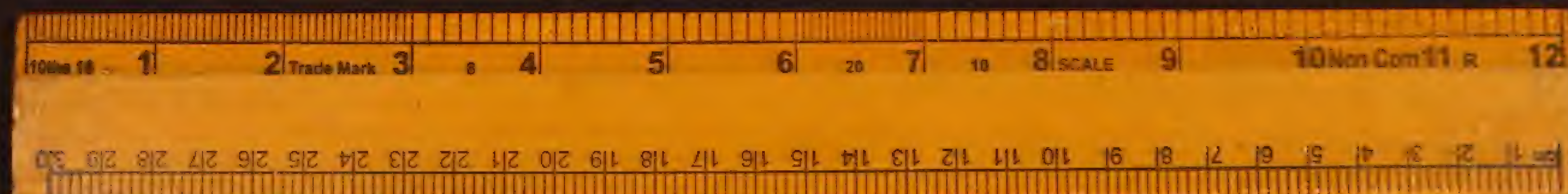
नमोनमः नमः शंकरकथायै।
 शंकरायै नमो नमः नमस्ते नाग
 वाहिन्यै नागेश्वर्यै नमो नमः।
 नमो नागभगिन्यै च योगिन्यै च।
 नमो नमः नमोः स्त्रीक जनन्यै च
 जनन्यै जगतो नमः नमो जगत्
 कारुणाक्षे नरकाहस्तियै नमः
 नमस्मिन् तपस्वियै सखदायै न
 मोनमः नमस्तपः स्वरूपायै फ
 लदायै नमोनमः सशीलायै।
 च साधु वशंतयै ते नमोनमः
 इत्येव मुक्ता भज्या च प्रणामाः।
 प्रयत्नतः सदा देवी वरं दत्त्वा
 सत्वरं स्नातये ययौ इति ब्रह्म
 वैवर्ते श्रीकृष्णजन्मखंडे पञ्चतरी
 दपे भंग मनसा विजयो नाम ॥
 अध्यायः ॥
 मनसादेवी स्तो मनसा इति जटा
 धरः अस्या विवरणं पूर्वं शृद्धः
 इष्टं ॥
 मनसिजः पुं कामदेवः इत्यमरः
 मनोजाते वि ॥
 मनसिशयः पुं कामदेवः इति
 हतायुधः ॥
 मनस्कारः पुं मनसः सत्त्वादिः त
 त्पण्यायः विज्ञाभागः २ इत्यमरः
 हे मनसः सत्त्वादो तत्परा ।

ते एकस्मिन् विषये मनसः पुनः पुनः प्रवृत्ति राभोगः आभोग स्तान्तर्यामिति सर्वानन्दः स्थैर्यमिति यो व्यापार इत्ये वां क्षितवस्तु प्राप्ता चित्तस्थिभाक्क्षता आभोगः परिपूर्णते निपे अनागत चिन्तादि रूपे मनस्का इत्यपे मनसो मनसि वा कारे निश्चये मनस्काः सेवकत्वेनिसः मनसिकरणं मनसिकारः इत्यपि दृष्टते अत्र वाङ्मत्यात् सन्नम्या अन्तर्क इति तद्दीक्षायां भरतः । मनस्तापः पुं मनःपीडायथा म नस्तापं न ऊर्वीत आपदं प्राप्य पार्थिवः समबुद्धिः प्रसन्नात्मा सुखदः ते समो भवेत् इति गारुडे ॥ अध्यायः अन्तापः यथा ब्राह्मणेन यदा देवान् क्षितं यतो यवीतर्कं मनस्तापेन बुद्धिः स्यादायस्तस्योः ब्रवीन्मुनिः इति प्रायश्चित्ततत्त्वं ॥ मनस्तालः पुं उर्गायाः सिंहः इति त्रिकांशेषः ॥ मनस्यः त्रि मनःस्थितवत्त यथा आजन्म मन्मनस्यं यदापिममनो मध्यतः कापि नाभूत्तत्ते पुण्यप्रतापारिह शदि सतः सिद्धमा

भूत्सखेन इत्यद्वटः ।
 मनसिनी स्त्री प्रशस्तमनाः स्त्री
 यथा मनसिनी मानविद्यानरत्नेन
 देजातेवचने स्मरस्य इति ऊमा
 संभवः
 मनसी पुं शशभः इति राज
 निर्वैटः प्रशस्तमनोयुक्ते वि
 यथा मनसि गर्हितः यथाः समा
 रोद्धु मसाम्प्रतं इतिकारकटी ।
 कायां दुर्गारासः
 मनाक व प्रत्यं इत्यमरः मंडः
 इति मेदिनी
 मनाका स्त्री हस्तिनी इत्यादि
 कोषः
 मनाकरं स्त्री मंगत्या मन्त्रिका
 गंधयुक्तागुरु इति शब्दचंद्रिका ।
 ईषत्कार के वि
 मना यी स्त्री मनोः यन्त्री इति ज
 टाथारः
 मनावी स्त्री मनुपत्नी इति मणयो
 पठ्यकारणं
 मनितं वि ज्ञाने इत्यमरः ।
 मनीकं स्त्री अंजनं इत्यादिको
 षः मनीषा स्त्री बुद्धिः इत्यमरः ।
 मनीषी पुं पंडितः इत्यमरः ॥
 बुद्धियुक्ते वि
 मनुः स्त्री सकृत् इति अननिर्वैटः

मनुष्यत्वी इति स्त्री पुं लिंग सं
ग्रहे अमरः ।
मनुः पुं ब्रह्मणः पुत्रः सवश्चा
पति धर्मशास्त्रवक्ता च इति लिंगा
दिसंग्रहे अमरः मनुष्यः इति
शास्त्रावली निनभदः इति
त्रिकोणशेषः मंत्रः इति जटा
धरः प्रतिकल्पे च त्वर्दश मनवो
भवन्ति तेषां नामानियथा स्थाय
स्मृवः । स्वरोविषः २ इत्तमः ३ ना
मसः ४ रवेतः ५ वात्स्यः ६ एते
गताः वैवस्वतः ७ वज्रैमानो ८ यं
सावर्णीः ९ दत्तसावर्णीः १० ब्र
ह्मसावर्णीः ११ धर्मसावर्णीः १२ रुद्र
सावर्णीः १३ देवसावर्णीः १४ इंद्रा
वर्णीः १५ एते भविष्यन्ति इति श्रीभा
गवते ८ स्कन्धे । अध्यायः एतेषां ।
मनुत्रिर्यथा आद्यो मनु ब्रह्मा पु
त्रः शतत्रयापति ब्रह्मा धर्मिष्ठा
नां वरिष्ठश्च गरिष्ठो मनुषु प्रभुः
स्थायभुवः शंभुशिष्यो विस्त्रवतप
तयणाः जीवन्मुक्तो महात्मा नी भ
वतः प्रणितामहः संशय हृत्स
दास्यं च गालोकं च नगाम स
दृष्टा मुक्तं स्वपुत्रं च प्रददम्य पत्नी
पतिः तृष्टाव शंकरं तृष्टः ससु
जे मनुमन्त्रकं सव स्वयं पुत्रवत् ।

५२: सायम्भुवो मनुः सायरोचि ।
 वा मनुश्चैव द्वितीयो वक्तिनेदनः
 राजा वदानो धर्मिष्ठः सायम्भुव
 समो महात् प्रियव्रत सत्तावल्पो
 हो मनु धर्मिणां वरो नो तृतीयः
 वत्सर्थाव वैसवो नामसो तमो ।
 नौच शंकर शिष्यो व हस्तभक्ति प
 रायणो धर्मिष्ठानो वरिष्ठश्च रेव
 तः पंचमो मनुः षष्ठश्च चात्सवो
 तेयो विस्रभक्तिपरायणः आह
 देवः सूर्यसतो वैसवः सप्तमो
 मनुः सावर्णिः सूर्यतनयो वैसवो
 मचुरष्टमः नवमो दत्तसावर्णिर्वि
 स्रव्रत परायणः दशमो ब्रह्मसाव
 र्णिर्व्रतज्ञान विशारदः नतश्च धर्मो
 सावर्णि मचुरेकादशः स्मृतः धर्मिष्ठ
 ष्ववरिष्ठश्च वैसवानां सदा व्रेती ता
 नी च रुद्रसावर्णि मचुरश्चद्वादशः स्म
 तः धर्मात्मा देवसावर्णि मचुरेवत्रयो
 दशः चतुर्दश महाज्ञानी वैदसा
 वर्णिरेवच इति ब्रह्मवैवर्ते प्रह्ला
 दिखंडे ५५ अध्यायः अपिच ॥
 सायम्भुवः । सच गायत्रां ब्रह्म
 णो जातः अस्य पुत्राः दशश्च
 प्रित्रः अप्रिवाङ्गः मित्रः सबलः ।
 न्योतिष्ठान् पुतिमान् हव्यः ।
 मेधाः मेधातिथिः वत्सश्च ॥

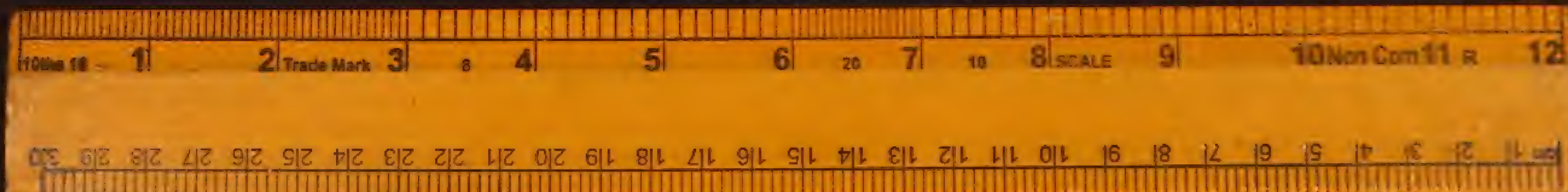

स्वार्थविषः २ अथपुत्राश्चत्वारः ।
 नमः नमस्यः प्रसूतिः भानस्य ।
 ओन्नमिः ३ अथपुत्राः दश
 इवः ऊर्जाः भूजः सुविः सुजः
 मधुः माधवः नमस्यः नमः सह
 अ तामसः ४ तस्यपुत्राः दश
 अकल्पः तपोयन्त्री तपोमूलाः
 तपोधनः तपोरतिः तपोस्यः
 तपोयुतिः परितपः तपोभा
 गी तपोयोगीव रेवतः ५
 तस्य पुत्राः दश अरुणः तवद
 शी विजवान् हव्यपः कपिः
 मुक्तः निरुत्सुकः सतः निर्मो
 हः प्रकाशकश्च वात्स्यः ६ सच
 अतः पौत्रात् रिपुंजयात् ब्रह्मदौहि
 त्र्यो वीर्या कल्प्या वैरिणांजातः
 तस्य भार्या नृहता तस्य पुत्राः
 दश ऊरुः पुरुः शतयुजः त
 पस्वी सप्तवाक कविः अग्निहृ प
 अतिरात्रः स्वच्छसः अभिमस्य
 वैवसतः ७ सचसूर्यात् सेनायो
 जातः तस्य पुत्राः दश इलः
 इत्याजः ऊशनाभः अरिष्टः रि
 षः नरिष्यन्नः ऊरुषः शर्यातिः
 हृष्यः नाभागश्च सावर्णिः ८
 सच सूर्यात् व्यायांजातः त
 स्यपुत्राः दश धृतिः वरीयान् यव

सः सवर्णः वृष्टिः वरीस्यः ईशः
 समति वसः सुभ्यस्य रोचः
 ९ असौ रुचः प्रजापतेः पुत्रः
 भौत्यः १० असौ धृति नामकः
 प्रजापतेः पुत्रः मेरुसावर्णिः ११
 असौ ब्रह्मणः पुत्रः ऊरुः १२
 सत्यधामा १३ विश्वक्सेनः १४
 इतिमात्स्य नवमाध्यायावधि प
 कविशानिः १५ अथ यथ्यते १
 मनुजः पुं मनुष्यः इत्यमरः ।
 मनुजी स्त्री मानवी इतिजगत्प
 रः मनुभूः पुं मनुष्यः इति श
 हचंडिका ॥
 मनुगृह पुं ऊवरः इतित्रिको
 शेषः
 मनुषी स्त्री मानवी इतिशहर
 लावली ॥
 मनुष्यः पुं मनोरपत्यं तत्
 पृथ्यायः मानवः २ मर्त्यः ३ मनु
 जः ४ मानवः ५ नरः ६ इत्यमरः भू
 मिजः ७ द्विपदः ८ चेतनः ९ भूयः
 १० इति राजनिर्घटः मनुः ॥ १
 पंचजनः १२ पुरुषः १३ पुरुषः १४
 पुमान् १५ ना १६ इतिशहरत्वा
 वली मर्त्याः १७ विट् १८ इतिजा
 गधरः स त अवीक स्रोतः ब्रह्म
 णो नवमः सर्गः एकविधश्च ।

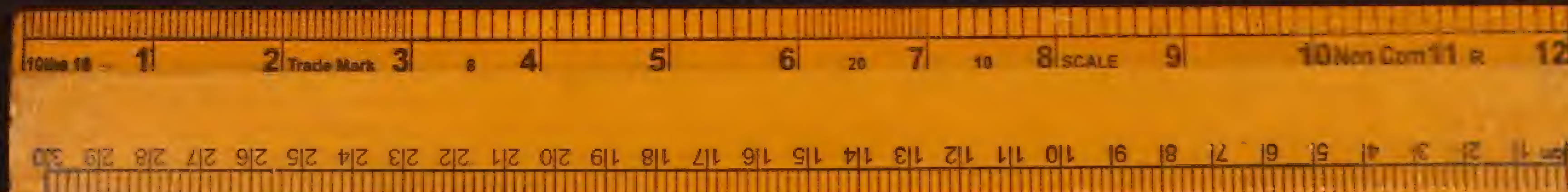
यथा अवीक स्रोतस्त नवमः तत्र
 रेकविधो नृणां रजोयिकाः कर्म
 पुरा इति च सारमानिनः इति
 श्रीभागवते ३ स्कंधे १० अध्यायः
 अपिच तस्यापि ध्यायतः सर्गे
 सत्याभिध्यायिन स्ततः प्राउ
 र्बभूव चायक्तादवीकस्रोतस्तस्य
 कः यस्मादवीक प्रवर्तते तेन
 वीकस्रोतस्तस्मिन् तेन प्रकाश
 वहुला स्मोदिक रजोयिकाः त
 स्मात्तेजःखवहुला भूयोभूयश्चका
 रिणः प्रकाशा वहिरत्तस्यमनुष्यः
 सायकास्त ते इति वक्ति पुराणे
 सर्गकथननामाध्यायः मनुष्यः
 जन्मवृत्तिकारणं यथा विशक्ति
 हेतुकान्या त नरयोनिः कृतात्म
 ना नाचचति हिंससारे विभोतम
 नसो गताः जीवामनुष्यतांमये
 जन्मना मपुनै रपि तदीयक उ
 र्त्तमं प्राप्य मुक्तिं द्वारं विचेतसः
 पतन्ति भूयःसंसारे विस्मयाया
 विमोहिताः स्वस्तरापि दुःसाध्या
 माया हस्यस्य मोहनी इतित्रैव
 शुद्धिवत नामाध्यायः मनुष्यः
 णां पिता माता धातावहरिणेश
 विशेषतो मनुष्याणां पितामाता
 जनार्दनः धाता च सर्वलोकांच ।

वात्सल्य गुणसागरः इति पा
 मोत्ररवदे २८ अध्यायः ॥
 स विविधो यथा यजेते सात्विका
 देवान् तय रत्तोसि राजसाः ।
 प्रेतान् भूतगणान्मायेयजेते ता
 मसा जनाः इतिश्रीभगवद्गीतायां
 १० अध्यायः ऊहंगच्छेति सत्वस्या
 मयेतिहृत्त्रिराजसाः जचन्य गु
 णहृत्त्रिस्था अयोगच्छेतितामसाः
 इति तत्रैव १४ अध्यायः ॥
 मनुष्यधर्मो पुं ऊवरः इत्यमरः
 मनुष्ययसः पुं अतिथिपूजनं ।
 इतिनृयजुशब्द दर्शनात् ॥
 मनुषी स्त्री मानवस्त्रीजातिः ता
 तर्ण्यायः मानवी २ नारी ३ मानवी
 ४ इति शब्द रत्नावली मर्त्या ५
 मनुजी ६ नरी ७ इतिजगत्पथरः ।
 मनोगता स्त्री मनःशिला इत्यमरः
 मनोजन्मा पुं कंदर्पः इतित्रिकां
 दशेषः
 मनोजवः पुं विस्रः यथा मनो
 जव स्तीर्थकरो वसरेता वसप्रदः
 इतिमहाभारते दानधर्म सहस्र
 नामस्तोत्रे ॥
 मनोजवः वि पितृवत्स्यः तस्य ।
 र्ण्यायः पितृसन्निभः २ इत्यमरः ।
 अतिशयवेगवान् ॥ मनसो ।

वेगे पुं इतिष्ठाकरणं । मनोयोनिः पुं कामदेवः इति
मनोजवसः वि पितृ सविभः इत्यमरः ॥
मरुतीकायां स्वामी ॥ मनोरथः पुं इच्छा इत्यमरः ।
मनोजवा स्त्री अभिलिङ्गादृत्तः । मनोरमं वि मनोत्तं इत्यमरः ।
इतिजवाथरः ॥ मनोरमा स्त्री गोरवेना इति
मनोजहदिः पुं कामदृष्टिः ॥ राजनिर्वृतः उद्धृष्टविशेषतः
इतिराजनिर्वृतः ॥ तत्पर्यायः तारा १ महाश्रीः २
मनोत्तं स्त्री सरलकाष्ठं इति रत्न ॥
माला ॥ मनोत्तं विमनोहरं तत्पर्यायः
सुंदरं २ रुचिरं ३ बाह्यं ४ सुसमे
५ साधु ६ शोभनं ७ कोतं ८ मनो
रमं ९ रुचं १० मंच ११ मंचले ॥
१२ इत्यमरः मनोहरं १३ वंधु
रं १४ वंधुरं १५ पेशलं १६
पेषलं १७ समनं १८ वामं १९
रुचं २० अभिरामं २१ नंदितं
२२ इति शहरत्नावली ॥
मनोज्ञा स्त्री मनःशिला इति रत्न
माला राजपुत्री इतिजवाथरः
बंध्याककोटकी आवर्तकी ।
स्थूलजीरकः जानी मदिरा
इति राजनिर्वृतः ॥
मनोभवः पुं कंदर्पः इतिहला
पुथः ॥
मनोभूः पुं कामदेवः इतिश
हरत्नावली ॥

स्तस्यां समन्यस्यति ते सतः विप्रारि शिरस्मारि पापहारि ।
मार्कंडेय उवाच तथेति तेन वा प्रनात्त मां इति वात्सीकिंकृत ।
पुत्रा तस्मान्नोपादपुष्पती ३ गंगास्तोत्रं ।
जहार ततः कस्यां मालिनीं ना मनोज्ञा स्त्री मनःशिला इत्यमरः
मनोमतः नद्याश्च पुलिने त मेतव्यं वि मननीयं भाव्यं यथा
स्मिन् स सति पुंसि सत्तम नद्याः आत्मा वा अरे इष्टव्यः श्रोतव्यो
पारि विधिवत्समानाय महासु मेतव्यो निदिध्यासितव्यः इत्या
नीन तस्या तस्यसतो जते दि च्छादोपायनिघ्न ॥
महावीर्या महामतिः रोच्या अ मेता पुं मंत्री इति सिद्धान्तकौ ।
भवत् पितृनाम्ना ल्यातोः ३ व सुयामुणादिहृत्तिः ॥
स्थातले इतिमार्कंडेयपुराणे मेतः पुं अयायः मनुष्यः ।
रोच्यमन्वेतराध्यायः ॥ प्रनापतिः इति मेदिनी हा
मनोहतः वि प्रतिहतः इत्यमरः विप्रदयराथा यथा भगवद्भक्ता
मनोहरं वि मनोत्तं इति शब्दो ना तत्रियसिद्धान्तभोजने । अनि
रत्नावली ऊददृष्टे पुं सवर्णो सिद्धदिने दंतधावनमकृत्वा वि ।
ज्ञी इति राजनिर्वृतः ॥ सौरपसर्पणं २ मेघुनं कृत्वा यत्वा
मनोहरा स्त्री जानी स्वर्णचूरी वाविलोहपसर्पणं ३ मृतं नरं स्था
इतिराज निर्वृतः ॥ ॥ अश्वात्मा विलुकमेकारणं ४ ।
मनोहर्ता वि मनोहराकृती जल्लो स्पष्टा अश्वात्मा विलुगृह्य
यथा व्यसनं तेऽपनेष्यामि विलो वेशने ५ मानवंशवंस्पष्टा अश्वात्मा
कां यदि भाव्यते तमानेष्ये विलुसत्रिधावस्थानं ६ विलुसश
वां य के मनोहर्ता तमादिश तः पापुवाय प्रयोगः ७ विलोः कर्म
इति श्रीभागवते १० स्कन्धे ६२ कुर्वतः पुरीषमागः ८ विलुशास्त्रम
अध्यायः ॥ तद्वत् शस्त्रांतरप्रशोता ९ अतिम
मनोहारि वि मनोहरं इत्यमरः लितं वासः परिधाय विलुकमावा
रीकायां स्वामी नद्याहि गोमे राणं १० अविधानाचम्य विलोहा
वारिमनोहारि मुरारि वराच्युने यस्पर्शने ११ विलोरायाथ कृत्वा ।

विसारुपसर्पणं १२ ऊहस्यविस
सर्पणं १३ निषिद्धपुष्पोणविसार
सर्पणं १४ रक्तवासः परिधायविसारुप
सर्पणं १५ अंधकारे दीपेनविनावि
सोसर्पणं १६ क्लेशवस्त्रपरिधायवि
सोः कर्मचारणं १७ वायसोहृतव
स्त्रपरिधायविसोः कर्मचारणं १८
विसवे ऊक्रोच्छिष्टदानं १९ वरा
हमांसभुक्ता विसारुपसर्पणं २० ना
लपादशरीरमांसभुक्ता विसारुप
सर्पणं २१ दीपस्त्राहस्तमप्रत्तासवि
सोः स्पर्शनकर्मचारणं २२ श्म
शानं गत्वा अस्नात्वा विसारुपसर्प
णं २३ पिण्णकं भुक्ता विसारुपस
र्पणं २४ विसवे वराहमांसनिवेदनं
२५ मधामादयः स्त्रा पीत्वा विस
गृहप्रवेशनं २६ परकीयेनाश्विना
वावस्त्रेण परिहितेन विस कर्मचारणं
२७ विसवेन वात्रमप्रदाय तद्गोत्रे २८
गंयपुष्पे अपरायपुष्पदीपदानं २९
उपावहावाहस्य विस स्थानप्रवेश
नं ३० भेरीशहेनविना विसोः प्रवो
धनं ३१ अजीर्णोसति विसारुप स
र्पणं ३२ एतदप्युपलक्षणं तथाच
नरसिंहपुराणे अपराधसहस्राणि
अपराधशतानि च यस्मै न केन देवे
शः क्षमते हेतुयाचितः इत्या

क्रियाचारतत्त्वे चतुर्थयामाहं वृत्तं
अपि च वराहउवाच भुक्ता
परकीयात्रं नयः सन्निवर्तनः
प्रथमश्चापराधः यथर्मविज्ञायै
भवेत् अथक्तादंतकाष्ठानि यस्त
मासुपसर्पति द्वितीयश्चापराधस्त
कर्मविज्ञाय विघते गत्वा मैथुन
संयोगे योऽनुमांस्त्वशते नरः त
तीय मपराधोऽयं कस्ययामिवस
त्यो हृद्धारजस्तो नारीमस्माकं
यः प्रपद्यते चतुर्थमपराधं त ह
हेनैव क्षमास्यहं स्त्रातमृतकं
चैव अस्माकं हृतं वै पंचमं
चापराधं च न क्षमामिवसंथरे ह
ह्रात मृतकं यस्त नाचम्यस्त्वशते
तमां षष्ठकं चापराधं त न क्षमामि
वसत्यो मामेवाञ्जनकाले तपु
रीवं यस्य गच्छति सप्तमं चापराधं
त कस्ययामिवसंथरे यस्तनीले
नवसेण श्रुतो मां प्रपद्यते अ
ष्टमं चापराधं त कस्ययामिवसंथरे
मममवार्चन काले तयस्तस्य
प्रभावं नवमं चापराधं त नरोचा
मिवसंथरे अविधानेन मां स्पर्शय
स्तमां प्रतिपद्यते दशमं चापराधं
त मम चाप्रियकारकं ऊहस्यमा
नि कर्माणि कुरुते कर्मकारकः

एकादशपराधं त कस्ययामिवस
त्यो अकर्मणानि पुष्पाणि यस्त
मासुपकस्य येन हस्तं चापराधं त
कस्ययामिवसंथरे यस्तनक्तनवसे
णकोसंभेनोपगच्छति त्रयोदशा
पराधं त कस्ययामिवसंथरे अत्र
कोत्तपिमां देवि यः स्पर्शन कराचन
चतुर्दशपराधं त कस्ययामिवसं
थरे यस्तनक्तन वसेण ममकर्म
णि कारयेत् पंचदशपराधानि क
स्ययामिवसंथरे अथोत्तनचवसेण
यस्तमासुपकस्य येन षोडशपरा
धानां कस्ययामि वानने स्वयम
त्रेत् षोडशपराधानां यवमाथवि सप्त
दशपराधं त कस्ययामिवसंथरे
यस्तमस्थानिमांसानि भक्षयित्वा
वरानने अष्टादशपराधानि अत्र
ज्ञानानि माथवि नात्परां भत्ता
यित्वा यस्त मासुपसर्पति एका
नविंशपराधं प्रतिज्ञानामिसेदरि
यस्तमदीपकं स्त्रा योमांस्त्वशति
माथवि विंशकं चापराधानां क
स्ययामि वानने श्मशानं यस्तवे
गत्वा यो मांमेवाभिगच्छति एकविं
शपराधानि कस्ययामिवसंथरे पि
ण्णकं भक्षयित्वा तयोमांमेवा
चक्रमे हाविंशपराधानां त

महं वोपकस्य ये यस्त वाराह
मांसानि प्राणानोप पादयेत् ॥
अपराधं त्रयोविंशं कस्ययामि व
संथरे स्वरां पीत्वापि यो मर्त्यः
कदाचिदपसर्पति अपराधं चतुर्विं
शं कस्ययामि वसंथरे यः कुरुते
मंचमशाकं भक्षयित्वा पचक्रमे
अपराधं पंचविंशं कस्ययामिवसं
थरे पराश्वराणैव यस्तमासुपा
सर्पति अपराधेषु षड्विंशं कस्य
यामिवसंथरे ववात्रं यस्त भक्षेत्
न सदेवान् पितृन् यजेत् सप्तविं
शपराधानि कस्ययामिगुणानि
ते उपानहोच प्रपदे तथामवोप
चक्रमे अष्टाविंशपराधानि कस्य
यामि गुणानि ते शरीरं मंडयित्वा
तयो मामामोनिमाथवि एको
नविंशमपराधं स स्वर्गं पुन गच्छति
अजीर्णो न समाविष्टो यस्तमामि
गच्छति विंशकं चापराधानां कस्य
यामिवसंथरे गंधपुष्पाणां पदत्ता त
यस्तपुष्पं शयच्छति एकविंशपरा
धं त कस्ययामि यशस्विनि विनाभे
र्यादिशब्देन हारसोद्धारनं मम
महापराधं विघेतत हाविंशपराध
कं इति वाराहे हाविंशदपरा ॥
थाध्यायः ॥

मंत्रः पुं वेदः मेदः सचमंत्रस्य
 रूपभागः पुनिवादः सत्त्वं र
 हसि कर्त्तव्यावधारणं मंत्रोपनि
 त्वान् इत्यमर मन्त्रो देवा
 दीनां साधनं इति मेदिनी ।
 तन्मंत्रायः षडङ्गीणं यत्तत्तृतीया
 यङ्गात् रदस्योत्पत्तिं म
 चोरहस्तत्र मुपकार इति हेम
 चन्द्रः मंत्रव्याख्याकृते कन
 वृत्त्ययो यथा एते मंत्र कृतः
 सर्वे कृत्स्नशक्त निबोधनं तृणः
 काशः प्रवेताश्च दधीचो त्याम
 वानपि ओर्वोऽथ जमदग्निश्च ।
 विदः सारहतस्तथा आर्त्तिषो
 त्पत्त्यनश्चरितहयः सवेयसः वै
 ण्यः पृथु दिवोदासो वंध्यश्चो ।
 गृत्स्यौनकः एकानविं शति
 स्तेने भृगवो मंत्रकृत्तमाः ॥
 अंगिरा वेयसश्चैव भर्द्वाजो न
 मात्मकः तथा मृगधरो गर्दः सि
 निः स्रुतिरेवव श्ववीतश्च मा
 त्याता अमरीष सचैवच युवना
 चः पुरुजस्तः समदद्युः सदस्यवा
 न् अजमीजो त्वदार्प्यस्तत्तकः क
 विरेवव पृथदस्यो विश्वस्य कणव
 श्वेवाथ सुहृतः उत्तप्यश्च शारदा
 च तथा बानिश्चवा अयि

अयस्योय सचिन्निश्चवामदेवस्य
 येव व ओषिजोदृष्टशक्ति ऋषि
 र्द्विचिन्तया अपि कास्तीर्वाश्च उय
 स्त्रिंशत्स्मृतात्प्रागिरसावाः ३३
 एते मंत्रकृतः सर्वकारणस्त
 निबोधनं काशयः सहवत्सावा ।
 निष्प्रवोवैष यवव अस्मिन् देव
 तश्चैव षडेतेवत्सावादिनः ६ अत्रि
 वृद्धस्वनश्चैव स्यावायोऽयगविहि
 वः वर्णातकोऽपिः सिद्धस्तथापूर्वो
 तिथिश्चयः इत्येते अत्रयः प्रो ।
 क्ता मंत्रकृत्समर्हयः ४ वशि
 ष्ठश्चैव शक्तिश्च तृतीयस्यपराश
 रः तत्तत्सुदं प्रमतिः पंचमस्त
 भवहस्तः षष्ठस्तमित्रावरुणिः स
 ममः कुंडिनस्तथा इत्येते सप्तवि
 त्तया वाशिष्ठावत्सावादिनः ७ विष्णो
 मित्रश्च गाथेयो देवज्ञानस्तथाह
 तः तथाविद्वातमपुच्छेदोऽपिश्च
 योचमर्षणः अष्टकोत्तोहितश्चैव
 तकीलश्च तावभौ देवश्चवादेवरा
 तः पुराणश्च धनंजयः शिशिरश्च
 महातजाः सालंकायनएवव प
 योदशैने विजयावलिष्टः कौशि
 कावराः १३ अगस्त्याश्चष्टपुत्र
 इंदवाञ्च सचैवच अलिष्टागस्त्यो
 स्तेनत्रयः परमकीर्त्तयः ३ मन्त्र

वैवस्वतश्चैव इत्योराजा पुत्रवाः
 त्रिविधाणां वरास्तेन वित्तया मन्त्र
 वादिनः ३ भनन्तश्चैव भक्तश्च
 वत्सलश्चैव ते त्रयः एते मंत्र
 कृतोत्तया वैष्णवोत्तयाः स्मृताः
 ३ इत्येकनवतिः प्रोक्ता मंत्रा
 येश्च वहिष्कृताः वात्स्याः त्रिवि
 यावैष्णवा ऋषिपुत्रास्तथास्मृताः
 ऋषीणांचसतास्तेऽपिपुत्राः
 तर्षयः इतिमात्से ११ अथायः
 कृत्समंत्रमाहात्म्यं यथा ताव
 त्रिवहः संसारकारणो विधे
 र्जनः नयावत्कृत्समंत्रेचप्रोति
 गुरुवृत्तः कृतकर्मयोगात्त्रय नि
 गदोच्छेदकारणं मायानालोच्छे
 दकरमाशापाशानिकंतनं गोलो
 कमार्गसोपानं निस्तारवीनकार
 णं भक्त्यंकर स्वर्गपंचनित्यं ब्रह्म
 मनश्च सारं वा सर्वतपसां यो
 गां व तथैवच सिद्धीनां वेद
 पाठानां चनादीनांच निश्चितस
 नानां तीर्थ स्नानानां यत्तादीनां
 पुरंदर जयानां मुपवासानां मि
 त्याह कमलोद्भवः पुंसां लक्षे
 पितृणांच शाने मातामहस्यवृ
 षं परं च तन्मंत्रं पिता मातः
 । सहोदरं कलत्रं च वंधु

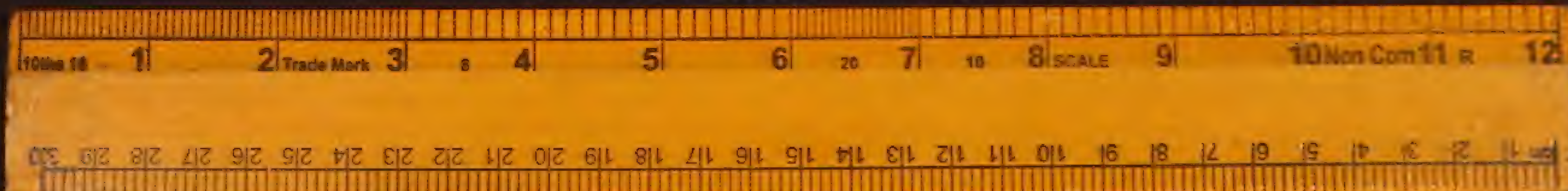
शिष्यं च किंकरं समुद्रोच्च संपन्नं
 स्रक्तं कर्माच तन्मंत्रं आत्मानं च ।
 सतीर्थं च गुरुपत्नीं गुरोः सन्तः
 उद्वेदलवान्मन्त्रो मंत्रप्रदणमा
 वतः मंत्रग्रहणमात्रेण जीवन्मुक्तो
 भवेन्नरः तत्परी प्रत स्तीर्थोचः
 सयः पूता वसंथरा अनेकजन्म
 पर्वतं दीप्तादीनां भवेन्नरः तदा
 न्यदेव मंत्रं च लभते पुण्यशेष
 तः सप्तजन्मोपदेवानां कृत्वा ।
 सेवां सकर्मतः लभते च रवेर्मा
 त्रे साक्षिणः सर्वकर्मणां नन्मत्रं
 भास्करं च निषेवमानवः अविः ल
 भेद्गणेश मंत्रं च सर्वविघ्नदायकं
 नन्मत्रं तं निषेव्य निर्विघ्नश्च भ
 वेन्नरः विघ्नेशस्य प्रसीदेन दिव्य
 ज्ञानं लभेन्नरः तदाज्ञान प्रदी
 पेन समालोच्य महामतिः आ
 ज्ञानोपतयो हित्वा महामायां भ
 जेन्नरः विलमायां च प्रकृतिं उगां
 दुर्गतिनाशिनीं सिद्धिं सिद्धिः ।
 पांच परमां सिद्धयो गिनीं वाणी
 त्रयोवपमोच भद्रां कृत्सपि यामि
 को नानात्रयं तां निषेव्य जन्म ।
 नां शतकं नरः नन्मसादा देवेन
 ज्ञानी ज्ञानानंदं ततो भजेत्त क
 सत्तानाधिदेवं महाज्ञाने स

ज्ञानं शिवं शिवस्य शिवं दे
शिवकारणं परमानंदं च परा
मानंददायिनं सत्त्वं मोक्षदं चैव
वदानां सर्वसम्पदां प्रमत्तं प्र
दं चैव दीर्घायुप्रदं परं देव
त्वं मन्त्रं च दातृशक्तं च लील
या गजेन्द्रप्रदं चैव ज्ञानदं हि
भक्तिं नमस्त्रयं समारम्भवाच्यं
तोष प्रसादतः सर्वदम्पवरेणैव
निर्मलं ज्ञानं मालभेत निर्मल
ज्ञानदीपेन संपदीयेत न त्ववित्
वस्त्रादि नृणाप्येनं सर्वमिच्छेत्
एति दयानियः प्रसादनशंकरं
समहात्मनः वरदम्पवरेणैव हरि
भक्तिं लभेत् भवं तदा तद्भक्तः
संस्मरीत कृतमंत्रं लभेत् भवं त
दानि वृत्तिमाप्नोति सागतं सागं
परात्परां यत्र देहे लभेत् भवं तदे
न देहाय धि भारते तस्यां च भो
निकं त्यक्त्वा विभर्ति दिव्यरूपकं
करोति दाम्यं गोप्तोकं वैकुण्ठं
वाहरेः पदे परमानंदं स युक्ता
मोक्षादिषु विवर्जितः न विद्यते
पुनर्जन्म पुनरागमने सर पुनः
अनपि वेत्तीति स्म ज्ञानात् स्तनं प
रं विसोमं शोपासकानां गंगादि ती
र्थसेविनां सधर्मिणां च भित्तानां

पुनर्जन्म न विद्यते इति ब्रह्मैव
नै प्रकृतिविदेः ३३ अध्यायः
शिवमंत्रा यथा प्रथमं शृणुतं
ततोऽनुष्ठानं गोचरं ततः क्रमे
न पूजायाः क्रमाद्विज्ञं नर्षभो
समस्तानां स्वराणां तदीयाः शो
षाः सविंदकः ३३ ल क स्मः
साहचं डाउपात्रे नाभिसंहिताः प
भिः पंचाक्षरैर्मंत्रं पंचवक्त्रस्य की
र्त्तितं क्रमात्समस्त संदाह माद
गौरव संतकाः प्रसादस्तभवेत्
शेषः पंचमंत्राः प्रकीर्त्तिनाः एकै
केन तथैवैकं वक्त्रं मंत्रेण पू
जयेत् एकं स सदितं कृत्वा पंच
भिर्वा प्रपूजयेत् प्रसादेनाथवा
पंचवक्त्रं देवं प्रपूजयेत् सम्या
दादिषु मंत्रेषु प्रसादस्तपशस्या
ते शुभोः प्रसादनेनैव यस्माद्भक्तः
मंत्रकः तेन प्रसाद संतोऽयं
कथ्यते मुनिपुंगवैः तस्मात्सर्वे
पुमंत्रेषु प्रसादः प्रीतिदः प्रभो
आमोदकारकः शुभो मंत्रः सा
म्भत उच्यते मनः प्रपूरायाधि
संदोहः परिकीर्त्तितः आकर्षको
भवेन्मोक्षो गुरुत्वाद्गौरवाच्च यः प
तदास्ते समस्तं च मंत्रं शोभोः प्रकी
र्त्तितं पंचाक्षरं च यन्मंत्र --- १

वक्त्रस्य कीर्त्तितं पुनर्जन्म न मंत्रेण
आशययतमीश्वरे ॥ इति कान्तिका
पुराणे ५ अध्याये वेताल भैर
वो प्रति वशिष्ठवाक्यं मंत्रस्य
विविधं जपो यथा वाचिकश्च उ
पांश्चस्मानसश्च त्रिधा स्मृतः ३
पाणां जपयत्तानां श्रयान् स्यात्
त्रोत्तरः यदुच्चनीचस्वमितेः स्पष्ट
शब्द वदतैः मंत्रमुच्चारयेत् कृत्वा
जप यत्तः स वाचिकः शनैरुच्चा
रयेत् मंत्रं मीषदोष्टौ प्रचालयन्
किंचित् शब्दं स्वयं विद्या उपोष्यः
सजपः स्मृतः धिया यदुत्तरं
एतावतीं हारीं पदात्पदं शब्दायं
चिन्तनाभ्यासः स उक्ता मानसो ज
पः तेन स्वरादि स्वयं कृत्वा वर्णांश्चा
तावान् वाचिकः स्वयं शब्दं ग्रहणमा
त्रयोग्यं किंचिच्छब्दवाच्यः नि
ष्ठाश्चालनं मंत्रेण वर्णांश्च संया
मको मानसः वाचिके पञ्चैर्जपानि
षेधमात्रं शतैः नोच्चैर्जपेभ्यः कु
र्वीत सावित्रास्तविशेषतः यो
गि यातवत्कः न चक्रमन्त्रं न विद
सन् पार्श्वमवलोकयन् नोपाधि
तो न जप्यं मनः प्रादुर्भावात् शिरा स
था नपदा पादमाक्रम्य नैव व
दिः करो स्मृतौ नैवं विधं जपे

कुर्यात् न च संस्थावयेत् जपं उ
निष्ठनीत्यमानोऽर्कमासीनः प्रा
सुखा जपेत् पाकं कुशेषु व मा
सीनो वसानो वाससी च मे हृद
मजः यदि स्यात् क्लिप्तवासां वै वा
रिमध्यगतो जपेत् अन्यथा तत्र
बोभूषां कुशेषु परि समाहितः
वासः जपकाले न भाषेत व्रतः
होमादिकेषु च एतेषु वा वक्त्रं
स्त यथा गच्छेत् हि जोत्तमः यमि
वाद्यतनो विप्रं योगक्षेमं कीर्त्त
येत् योगि यातवत्कः यदि वाग्य
मलोपः स्यात् जपादिषु कदाचन
यादौ हि स वै मंत्रं स्मरन् विस्म
मयं गीतमः कथं माहं त
नं निदो निधीयन् विजृम्भितं ॥
दर्शनं वनितानां च वर्जयेत् जप क
र्मणिः आचामेत संभवे चैषां
स्मरद्विसे सराविनं वौपायनः
नाभेरथश्च संस्पर्शकर्मकाले वि
वर्जयेत् इत्याह्निकाचारतन्त्रे मे
त्र शब्दस्य व्युत्पत्तिर्यथा मननाज्ञा
यते यस्मात्तस्मान्मंत्रः प्रकीर्त्तितः
मंत्रं दीक्षा रहितानां लोपो
यथा मन्त्रसूक्तो अदीक्षितानां
मर्त्यानां शेषं शृणु वरानने अ
त्रं विद्या समं तस्य जलं सूत्र

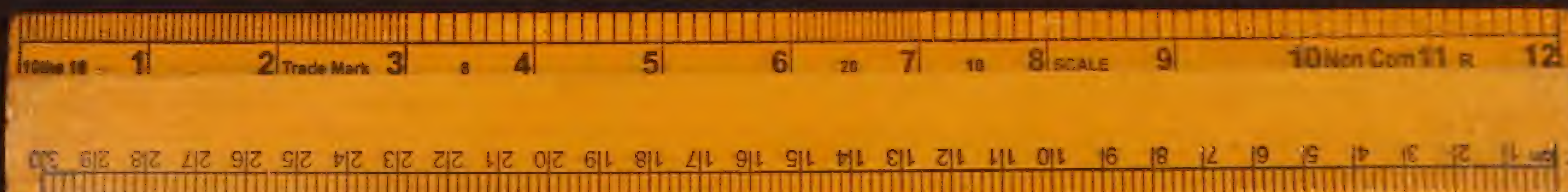

नेनापिभस्मना वायसवत का
शमीर भक्ति संस्कारे वेदनेवेलेवे
मनो शोवे भस्मसमाख्याते मा
तृका यंत्रलेखने मंत्राणांमातृका
यंत्राङ्गद्वारा जननंस्मृतं पंक्ति
मेणविधिनानिभिन्नत्रनिमित्तं
१ व्यामदोरसनागोर्कर्णिकमचोह
नैः स्फोटकेशं वर्णालासिवस
कदं वसमतीगहेनसंवेष्टितं आ
शास्त्रिपुत्रांतलागलिपुत्रात्ता।
लीपुरेणावृतं यंत्रं वर्णान्तोः परं
निगदितं सोभाय सम्यक्करं ये
उत्पादितं विदितं लिखितं
तथा च गौतमीये कादिमोताः
चवर्गादिदित् पूर्वदिनोत्पत्तेन।
यादिवांताः शादि होतालक्ष्मीशे
प्रविश्येत् चतुरस्रचतुर्दश
वेदं विदित् इतिमातृकायंत्रं
प्रणयतिनाम्नत्वामेववर्णान्।
जपीत्स्वर्णः प्रत्येकं शतवारं।
जीवनं तदुदाहृतं २ मंत्रवर्णन
समालिख्यताडयेच्चंदनंभसा प्र
त्येकं वायुवीजेन पूर्ववत्ताडनं म
नं ३ विलिख्यमंत्रवर्णान् प्रस
नैः करवीरजैः तन्मंत्रवर्णसंख्या
के द्वात्रिंशद्वेकवापुनं ४ तत्रमं
त्रोक्तविधिना अभिषेकः प्रकी

र्तितः तंत्रांतरे मंत्रस्यवासकवा
र्णमभिधित्वाभिहृद्भूतं इति वव
नात् प्रत्येकमभिधित्वा अक्षर
पञ्चवैः सिंचेत मंत्री मंत्राणां सं
ख्या ५ संवित्पुनसामंत्रं सस
म्पन्नं मध्यतः ज्ञातिमंत्रेण वि
धिवत् दहेत्तत्रयं यती तारं।
व्यामदिमनुयुक्तं देवी ज्ञातिमंत्र
मंतः तारं प्रणवः व्यामहकारः
अघोरफः मन्त्रोकारः देवी प्रनु
स्वारः ६ स्वर्णनक्षत्रांतोयेनपुष्पांता
येनवा तथा नेन मंत्रेणविधिव
दाण्यानविधिः स्मृतः ७ मंत्रेण
वारिणामंत्रं तर्पणं तर्पणंमने म
युनाशक्ति मंत्रपुर्वेत्वे चेतुमज
नैः शोवहृतेन दुग्धेनतर्पणंसा
मगीरितं अभिषेकेपितथा ८
तारमायारमायोगामनोर्दीपनस
द्योने ९ जपमानसमंत्रस्य गो।
यन्तप्रकाशनं १० संस्कारादश
संशोक्ताः सर्वतंत्रेषु गोपिताः।
यान्कृत्वा सस्मदायेनमंत्रीबोद्धित
माययात् मलत्रयमिति ज्ञान।
अंमायिकं कामाणां प्रपंचसा
रे मायिकं नामयोषां यो।
रुषं कामाणां मलं ज्ञानं तत्ता
दयंशोक्तं निविष्टं तन्मल त्रयं

न नवं अनवं तस्यभावः ज्ञानं
हृद्भूतं मिश्रयः तार माया रमा
योगइति तारमाया रमावीज प
रितं मंत्रं मष्टांता शतं जपेत्
इत्यर्थः तथाच विष्णुसारे तार
माया रमावीज पुहितेन मंत्रे न
येत् शतमष्टांतां चैव दीपयेत्।
साधकात्रयः ॥ अथ दुर्गा मं
त्रः अथदुर्गामंत्रं वक्ष्येहृष्टा हृष्ट
फल प्रदं मायादिः कर्णविदाब्जा
भूयो ॥ सो सर्गवान् भवेत् यंत्रा
त्रकः प्रतिष्ठावात्मारुतो भौतिका
सनः तारादि हृदयोतो ॥ यं मं
त्रो वस्तुत्तरात्मकः अदिर्दकारः।
कर्णोडकारः यंचान्तको गकारः
प्रतिष्ठायाकारः मारुतोयकारः
भौतिकयेकारः ओंकीडं दुर्गा
ये नमः अथ विष्णुः मंत्रः
तारं नमः यदं बुयात् नरोदी च
समन्विनो यवनोणायमंत्रो ॥ यं
शोक्ता वस्तुत्तरः परः ओं नमो।
नारायणाय अथ शिवमंत्रः
सोम सौकार संयुक्तं विंशभूषित
मस्तकं शासादाख्यामनुः शोक्ता
भजतां कामदोमनुः हौं अ
थगणेशमंत्रः यंचान्तकं शशि
धं वीजं गणपते विंदु यंचान्त

को गकारः गं अथ सूर्य
मंत्रः तारो हृणि भृगुः पञ्चाहा
मकर्णविभूषितः वज्रासनामरु
शेषः सनेत्रो ॥ इत्यप्यभिषेकः ॥
अष्टाक्षरीमनुः शोक्ता भानो र।
मिमंतः परः ओं हृणि सूर्य आदि।
त यंचदेवतानामेक एकोमंत्रो।
लिखितः यत्तासामस्या सा।
वात्यमंत्रा यंत्रविस्तार भयात्र नि
विताः कलावागमाक्त मंत्र
जयविधि यंत्रा आगमाक्तविधा
नेन कलौ मंत्रं जपेत् स्वर्णः न
दि देवाः प्रसीदन्ति कलौवात्यवि
धानतः तथा कृतेष्कस्तुक्तमार्गः
स्यात् त्रताया स्मृतिसम्भवः हा
येत्त पुराणाक्तः कलावागम स
म्भवः मंत्राणां देवताः शोक्ता।
देवतागुरुत्रिणिता तेषां भिदा।
नकर्त्रेयायदीक्षेच्छभमात्मनः
पित्रादितोमंत्रप्रदानविषेयोयथा
पितृमंत्रं नगृहीयात् तथामाता
महस्पच सोरस्पकनिष्ठस्पचैरि।
पक्षाश्रितस्पच नपुंस्त्री दीक्षये।
द्रव्री न पितादीक्षयेत् सतां न
पुत्रं च तथाभ्याता भ्रातां न च दी
क्षयेत् सिद्धमंत्रोयदि पृतिस्तदाप
त्नी सदीक्षयेत् शक्तिवत्त वरा

रोहेनच साकन्यकाभवेत् न
 या गणेशविमर्षिणा यते दीक्षा
 पितृदीक्षा दीक्षाच वनवासिनः
 विविक्ताप्रमितां दीक्षान साक ।
 त्याण दायिका इत्यादि निषेध
 वचनादेभ्यो मंत्रं न गृहीयादि
 त्वर्थः इति तंत्रसारः ॥
 मंत्रकृतं पु मंत्री मंत्राणाकारक
 इति सिद्धांतकौमुदी ।
 मंत्रकंडकः ७ विद्या इति हारा
 वली ॥
 मंत्रगुहः ७ वरः इति शहरा
 वली ॥
 मंत्रगृहं क्ली मंत्राणागारे अस्य
 प्रमाणं मंत्राणाशब्देदृष्टव्यं ॥
 मंत्रज्ञा स्त्री मंत्रशक्तिः इति पुरा
 णं मंत्रनिकः ७ अग्निः इति हे
 मचंद्रः ॥
 मंत्रज्ञः ७ वरः इति हलायुधः ।
 मंत्रज्ञातरि वि ॥
 मंत्राणां क्ली मंत्राणा मंत्रयातोभा
 वे अनहप्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
 मंत्राणा स्त्री रहसिकर्त्र्यावथा
 राणां इति मंत्रशब्दीकायां भरतः
 मंत्रः यथा वादीभूततिरंक्ति ।
 तितियतिर्वैधानः शौतति कोपी
 शास्त्रतिर्जनः सजनतिलिशानुगः

त्वेनति गर्वीत्वेति सर्वविज्ञान
 ति त्वमंत्राणा यत्रितः श्रीनिसेवा
 गतामृतिप्रतिदिने कस्याणिचभ
 नमः इति तंत्रसारं वगलात्तां
 मंत्राणायां वर्णनीयानि यथा मं
 त्रे यंचोगता शक्ति वाङ्मणोपाय
 सिद्धयः उदयास्मिन्ननीयास्य स्य
 योत्रत्यादि सक्तयः इति कवि
 कस्तलना व्यक्तित्रयादि कृतं
 मंत्राणायां दोषा यथा वरकृणां
 भिद्यते मंत्रसत्कर्तास्य धार्यते
 द्विकर्तास्य त्व मंत्रस्य ब्रह्मणोको
 न बुध्यते इति गार्हो ॥४॥
 अध्यायः राजाविद्यादि गुण
 युक्त विद्या मंत्रिणाः कार्याः य
 था मंत्रिणास्तृयः कुर्याद्विप्रान्
 विद्याविशारदान विप्रदोः क्ली
 नां स्य धर्मार्थं कृशालानृचन मंत्रे
 त्रैः समकालेनामर्थं वद्विभक्तो
 एकैकेनैव कर्त्रेण मंत्रस्य विनि
 स्यं व्यस्तैश्चैव समस्तैश्च वाच्य
 स्यपदेशतः सयं मंत्रं गृहं ।
 स्पूलशालस्य मंत्रयेत् शरणेति
 शलाकेवा नयामिमां कदावन ।
 शिष्टं शाखामृगामंडान् शुका
 न्देशारिकोस्तथा वर्जयेत् मंत्रगेहे
 ७ मनुष्यानुवृत्तोस्तथा दृष्टां मंत्रं

भेदेष्टुपाणा यत्रायेते ननर
 सम्यक्साध्याते दत्तेष्टु शाने
 रपि इति कालिकापुराण ८५
 अध्यायः अथ मंत्र निर्माणः
 मंत्रमूले यत्तोरान्ये तेषां मंत्रं
 सरलितं कुर्याद्दारासदामंत्रान्
 कर्मणा माफलोदयान् अर्थान
 योहि यत्रोभौ संशयस्य परी
 त्यते समंवे इति वित्तयः शो
 वास्यत्वलविधमाः एकमेववि
 षंदंति शस्त्रेणैकस्यवप्यते सा
 हंसम्यदंहेति राजानं मंत्रविज्ञा
 वः करिष्यन् प्रभाषेत कृतान्ते
 वतदर्शयेत् धर्मार्थकामकार्य
 णि कृतो मंत्रो न भिद्यते गिरिपु
 ष्ठमुपाहृत्य प्रासादस्वारहोगतः
 सपथे निःशलाके वातत्रमंत्रो
 विधीयते तत्रसामप्रयाक्तव्यो
 कार्येषुगुणवत्सपि दानं लब्धे
 ऽपि भेदश्च शक्तिरसपि निश्चयः
 नरमुकांथवधिरान्तिर्यग्योनी
 न नयोधिकान् स्त्रीस्तेच्छयापि
 तयां गामत्रकाले निषेधयेत् ।
 तिसम्यततः शोका राजनीतिरियं
 मया यत्रिवर्गा विरुहं स्यादाज
 नीतिस्तद्व्यते इति युक्तिकस
 तौ नीतिपुक्तिः ॥

मंत्रतः य मंत्रात इति सिद्धांत ।
 कौमुदी ।
 मंत्रदाता वि मंत्रदानकर्त्ता गुरुः
 यथा सर्वेषां च गुरुणां च नमदाता
 यो गुरुः पितः शतगुणो मीता
 पूज्या वेद्या गरीयसी विद्यारा
 ता मंत्रदाता तानदो हरि भक्ति
 दः पूज्यावेद्यस्य सस्य मातः
 शतगुणो गुरुः मंत्रमुद्धारणे
 व गुरुस्त्वयते बुधैः अयो
 वेद्यो गुरुय मन्त्राचारोपिनो ग
 रुः अज्ञान निमिरं धस्यता ।
 नां जन शलाकया च लक्षणमी
 लितं येन तस्मै श्रीगुरुवे नमः श्री
 दीक्षितसमर्थस्य निष्कृतिर्नास्ति
 निश्चितं सर्वकर्मस्वनर्हस्यनरके
 तत्परोः स्थितिः जन्मदाता न
 दातावा मातामे गुरुव स्तथा ।
 पां कर्त्तुं नशक्तास्तेवोरे सेसा
 रसागरे विद्यामंत्रज्ञानदाता ।
 निपुणाः पार कर्मणि नशक्तः
 शिष्यमुहृतं मीश्वरस्य सरोः प
 रः गुरुर्विस्तुर्गुरुवत्सा गुरुदे ।
 वामहेस्वरः गुरुर्धर्मो गुरुः शो
 धः सर्वोन्मा निर्गुणो गुरुः सर्वती
 र्थाश्चमस्यैव सर्वदेवाश्च योगुरुः
 सर्वदेव स्वरूपस्य गुरु इपी ।

हरीः स्वयं अभीष्टदेवे रुष्टे च
गुरुः शास्त्रा हि रक्षितं गुरो
रुष्टः भीष्टदेवो न हि शास्त्रम् १
क्षितं सर्वे यद्वाञ्छा यं वद्या यं
रुष्टा देव वात्स्याणाः तमेवरुष्टो
भवति गुरोरेव हि देवतः म ग
रोश्च प्रियश्चात्मानं गुरोश्च प्रियः
सुतः यनं प्रिये नवगुरोर्न च भा
र्या प्रिया तथा न गुरोश्च परो
धर्मो न गुरोश्च परंतपः न गुरो
श्च परं सत्येन पुण्यं च गुरोः परं
गुरोः यो न शास्त्राच न हि बंधु
गुरोः परः देवो राजा च शास्त्रा
च शिष्याणां च सदा गुरुः यावत्
शास्त्रोदात्तमत्रैतावत् शास्त्रा नद
न्नदः गुरुः शास्त्रावविद्याणां प्र
ति जन्मनि जन्मनि मंत्रो विद्या
गुरुदेवः सर्वतज्ज्ञो यथापतिः प्र
तिजन्मविबन्धेन सर्वेषां सुपरिस्मि
ताः पिता गुरुश्च सर्वेषां यत्र
जन्मनि जन्मदः गुरुवो न्येतथा मा
ता गुरुश्च प्रतिजन्मनि इति ब्रह्म
वैवर्ते श्रीकृष्णजन्मखंडे शचीक
त गुरुस्तोत्रकथनं नाम ५९ अध्या
यः अष्टिच मान्यः पूज्यश्च सर्वभ्यः
सर्वेषां जनको भवेत् च हो यस्य
प्रसादेन सर्वान् पश्यति मानवः ।

जनको जन्मदाता चरत्तणाञ्जलि
नृणां नतो विस्तीर्णकारणात्
स प्रजापतिः पितुः शतगुणो मा
ता पोषणाद्भर्तृधारणात् वंघा
पूज्या च मान्या च प्रसूत्रणा वसंथ
रा मातुः शतगुणो वंघाः पूज्या
मान्या ऽत्रदायकः यद्विद्वान्मन्त्रो
देहो विलस्य कलयात्रदः अत्ररा
तः शतगुणो भीष्टदेवः परः सुतः
गुरुस्तस्माच्छतगुणो विद्यामंत्रप्र
दायकः अतानतिमिराच्छत्रं ता
नदीयेन वत्सवा यः सर्वार्थदर्श
यति तस्यः कोपि वीथवः गुरु
दत्तेन मंत्रेण तपसेष्टसंलभेत्
सर्वज्ञत्वं सर्वसिद्धिं तस्यः कोपि
वांथवः सर्वजयति सर्वत्र विद्य
या गुरुदत्तया न स्मान्पूज्यो हि
जगति को वा बंधुस्तनोऽधिकः
विद्यां पोषाथनाथो वा यो मूढो
न भजेद्गुरुं सोऽश्विस्तीर्थस्त्रातो
ऽपि नाधिकारी च कर्मसु पितरं मा
तरं भार्या गुरुपत्नी गुरुं परं ॥
यो न पुत्रानि पत्न्यात् स महापा
नकी शिव गुरुब्रह्मा गुरुर्विसृगं
रुष्टो महेश्वरः गुरोरेव परं ब्रह्मा
गुरु भोक्ता रत्नपथक गुरुश्चंद्रस्त
येन्द्रश्च वायुश्च वरुणोऽनलः सर्वे

रूपो हि भगवान् परमात्मा स्वयं
गुरुः नास्ति वेदान्तरं शास्त्रं
न हि कृष्णात् परः नास्ति गंगा
समंतीर्थं न पुण्यं तलसीपारं ।
तस्मावतीभूया न पुत्राणां स्ति प
रः प्रियः न च देवान् परः शास्त्रो
व्रतं नैकादशी विना शास्त्रा
मात्रो योजनो न दोषं भारतात् ।
परं परं पुण्यं सत्त्वानां च पुण्यं
वंदावनं यथा मोक्षदानं यथा
क्षात्री वस्त्रदानं यथा शिवः न
पार्वती परा साध्वी न गणेशात्
परो वशी न च विद्यासमा वैश्व
नीलिकम्बुगुरोः परः विद्यादा
तः पुत्रदारी तत्समो नात्र सं
शयः इति ब्रह्मवैवर्ते पुराणे गणा
पतिखंडे ४४ अध्यायः ॥
मंत्रदीप्यतिः पुं वक्तिः इति वि
कांडशेषः ॥
मंत्रपूजः वि मंत्रेण पवित्रीकृतः
यथा ब्रह्माणी मंत्रपूजेन तोये
नाये निराकृताः इति मार्कंडेय
पुराणे देवीमाहात्म्यं ॥
मंत्रपूजात्मा पुं गुरुदः इति
धार्मिकः ॥
मंत्रवित पुं चरः इति हर्मवदः
मंत्रज्ञातरि वि ॥

मंत्रस्य क वि मंत्रकरणकंपरीक
मंत्रेण स्थिति इति सिद्धांतको
मुदी ॥
मंत्रितः वि मंत्रेण संस्कृतः अग्नि
मंत्रितः मंत्रोऽप्यज्ञातः इति मंत्र
यातोः क प्रत्ययेन मंत्र शब्दा
त इति प्रत्ययेन च निष्पन्नः ।
मंजी पुं मंत्रज्ञातकर्तृव्यनिष्पन्ना
कर्त्री तस्यर्थायः थीसचिवः २
अमात्यः ३ इत्यमरः सचिवः ४
थीसचिवः ५ सामवायिकः ६ इति
हर्मवदः तस्य तत्त्वतो यथा मं
जीभक्तः अग्निः अग्रेऽनुकतो व
हिमात्मसी आतिथिकारि क
शतः परिच्छेदी स्वदेशजः इति
कविकल्पलता वङ्गमिमंत्रयेत
काम राजा मंत्रं मृगयत्युक्त
मंत्रिणामपि नाकुर्वीमंजी मंत्र
प्रकाशनं न क्वचित् कस्यचित्स्या
सो भवती सदानृणां निष्प
यश्च सदा मंत्रे कार्ययकेन सृजि
णा भवेद्दानीमया वाग्निः परबुद्ध
नुजीवनात् एकस्मैव महीभर्तु
भूंयः कार्या विनिष्पद्यः इति
मत्स्यपुराणे १८९ अध्यायः ॥
मंत्रकुंये गाहे इति कविकल्प
कुमः मंत्रयति कुंयः कौशिकम

मते इति उगीदासः ॥
मंथ ग गाहे इतिकविकल्पः ॥
गाहो विलोडने गमयति दधि
वस्त्रवी रथे मंथसहये इति
उगीदासः ॥
मंथः पुं मंथदंडकः इत्यमरः
साकृवः दिवाकरः इति मेदिनी।
साकृवो यथा सक्तभिः सृष्टिः।
मृक्तेः शीतवारि परिश्रुतेः।
नामज्जोनातिसांद्रमंथ इत्य
भिधीयते इति राजनिर्घटः ॥
येयविशेषः तस्य विधि र्यथा
नलेवतलले शीतेत्तल्लद्वयं प
ले त्रियेन मृत्पात्रे मंथयेत्।
सम्पक्तस्माच्च द्विपले पिवेत्।
त्तल्लं चूर्णीकृतं मंथयेत् मृदी
यात् इति भावप्रकाशः मारणं
इति त्रिकोडशेषः नेत्रमले।
इति धराणिः नेत्रमयः इति
विश्वः अंशः इति शहरत्वा
वती ऊंथनं विलोडनं इति मं
थथात्थदर्शनात् ॥
मंथनं क्री नवनीतं इति रत्नमा
ता मंथदंडकः पुं मंथानदंडः क्री
वुनी इति चोत्तमौनी इति वडनं
तिव भाषा तन्मयीयः वेशावः
२ मंथः २ मंथानः ४ मंथाः ५ इत्य

नरः करहर्षकः ६ मंथनः ७
जाटः ८ इति शहरत्वावली।
तजाटः ९ इति जटाथरः ॥
मंथनं क्री विलोडनं ऊंथनं इति
मंथथातो भीवे अनट प्रत्ययेन
निष्पन्नं ॥
मंथनः पुं मंथानदंडः इति शहर
त्वावली।
मंथनचटी स्त्री दधिमंथपात्रं य
था कलसी मंथनचटी मंथनी
वापिगंगरी इति जटाथरः ॥
मंथरं क्री ऊंसमौ इति मेदिनी
मंथरः पुं कोषः फले वायः
मंथानः इति मेदिनी सूचकः
इति विश्वः मंदगामिणोडा इ
ति सत्रियवर्गेश्वरः कोषः।
इत्यनयः ॥
मंथरः वि मंदः दृष्टुः वक्तुः
इति मेदिनी नडः इति शहर
त्वावली नीचः इति हेमचंद्रः।
मंथरा स्त्री केकण्यारासी यथा
रामाभियेके विज्ञार्थयत्तस्य वक्तु
वाक्यतः मंथरा प्रविशस्वादी के
केयीच ततः परं इत्यध्यात्मरा।
मायणे अयोध्याकोडे २ अथायः
मंथरुः पुं चामरवातः तन्मयीयः
ऊटः २ इति त्रिकोडशेषः ॥

मंथशैलः पुं मंदरपर्वतः इति
जटाथरः ॥
मंथा स्त्री मेथिका इति राजनि
र्घटः मंथाः पुं मंथानदंडः ॥
रमरः मंथानः पुं मंथदंडकः इत्य
मरः आरवथः इति राजनिर्घटः।
मंथानकः पुं तृणभेदः तन्मयीयः।
यः हरितः २ दृढमूलः ३ तृणा
द्विपः ४ अमृगणाः त्रिपलं दो
मृगीणां प्रियत्वे मधुरत्वे वडनीयं
द्वयं च इति राजनिर्घटः।
मंथिनी स्त्री दधिमंथनपात्रं त
न्मयीयः गंगरी २ कलसी ३ इ
ति हेमचंद्रः।
मंथादधिः पुं स्त्रीरसमुद्रः इति
केचित् ॥
मंदः पुं शानिः दस्तिजानि विशेषः
४ इति मेदिनी यमः इति।
त्रिकोडशेषः प्रलयः इत्यनयः
मंदः वि अनीलाः सूर्यः सैरः
अभाग्यः रोगी अत्यः। इति
मेदिनी मंदरतः खलः इति
हेमचंद्रः ॥
मंदगः वि मृडगामी यथा मंद
गानि शानि ज्ञानि हृष हंसगज
स्त्रियः इति कविकल्पलता।
मंदगामी वि मृडगमनशीलः तत

पथीयः मंथरः २ इत्यमरः
मंदजननी स्त्री शनैश्चरमाता स
र्यपत्नी इति त्रिकोडशेषः।
मंदटः पुं पाणिभट्टकः इति
शहरत्वावली ॥
मंदता स्त्री आनयः इति राज
निर्घटः मंदत्वं च ॥
मंदनं क्री स्नात्रं इति सिद्धान्तः।
कौमुद्यामुणादिहृतिः ॥
मंदरः पुं मंथशैलः मंदारपा।
द्वयः इति मेदिनी स्वर्गः ॥ दार
भेदः इति हेमचंद्रः मंडुरः ॥
इति शहरत्वावली ॥
मंदरः वि वहलः मंदः इति
मेदिनी ॥
मंदसानः पुं अग्निः प्राणः इति
सिद्धान्तकौमुद्या मुणादिहृतिः
निद्रा इत्युणादिकोशः।
मंदसानः पुं स्वप्नः नीवः इति
संतिप्रसारोणादिहृतिः ॥
मंदा स्त्री संक्रान्तिविशेषः सा
उत्तरफल्गुन्युत्तराषाढोत्तरभाद्रप
दाराहिणी नक्षत्रेषु रवि संक्रान्ति
अत्रदा भवति तस्याः सन्निहित
दंडत्रयस्य प्रणयनमत्वं यथा मं
दामंराकिनी प्मांसीचोराचैव म
दोदरी राक्षसी मिश्रिता मो।

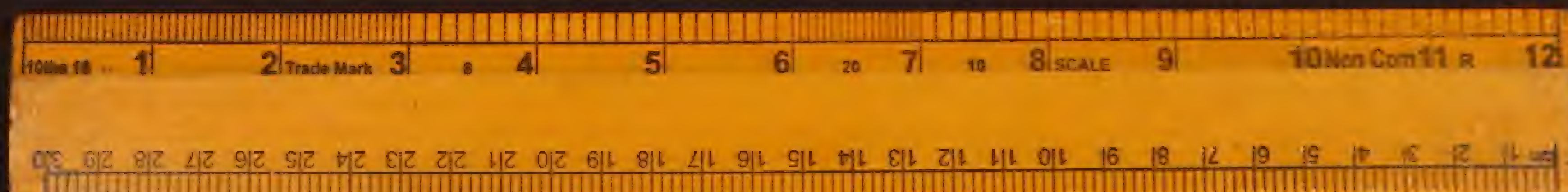

ज्ञा संक्रांतिसमया नृप मंदा
अथ विज्ञेया मृतो मंदाकिनी
तथा विज्ञेया मृतो विज्ञानीया
इत्येवमपि प्रकीर्तिता वरमहो ।
दरी तया क्रूरैः क्रैः तैस्तुलसी
मिश्रिता चैव विज्ञेया मिश्रैः क्रैः
तैस्तुलसीः इत्येते हीदृशाः
स्वैव संक्रांतियुक्तादिनस्तत्रयो
गा मंदादित्रयतया समया मि
त्रास वि चतुः पंचसप्तष्टनव द्वा
दशपञ्च कृमेण चटिकासेना
स्तुत्यर्थं पारमार्थिक मिति दे
वी पुराण पत्रवि चतुर्दशति ।
काना पुण्यव मुक्तं इति तिथ्या
दितं ॥
मंदाकं स्त्री स्तवनं इत्युणादि ।
कोषः ॥
मंदाकिनी स्त्री स्वर्गगेता तस्यै
यः विग्रहं १ सनदी २ सरदी ।
विका ५ इत्यमरः स्वर्गगाथदेव
भूतिः ६ सर्गायद्या ७ सुरेश्वरी ८
इति शहरत्नावली तस्याविवरणं
यथा प्रथमं धाराया स्वर्गसा च
मंदाकिनी स्मृता योजनायुत वि
स्तीर्णा प्रत्येन योजनायुता स्ती
रत्तु जलाशयदत्तं गतं रंगि
ली वैकुण्ठाक्षलोकच ततः स

गं समागता इति वस्तुवैचित्र्ये ।
श्रीकृष्णनमस्त्वदेजाकवोजन्य
स्तोत्र १५ अध्यायः संक्रांतिवि
शेषः अथ प्रमाणं मंदा शब्दे ।
दृष्टव्यं ॥
मंदाक्रांता स्त्री खंडोविशेषः य
था चत्वारः प्राक्स्तनत्रयवो हो
दशैकादशौ चैव लौकिकौ तद
नुकृदागोरिनिहादशौ नह
जात्रौ युगरसहस्रेष्वेव कोते विरा ।
मो मंदाक्रांता प्रवरकवयस्तवि
तां संगिरते इति श्रुतबोधः म
दापिः पुं कफद्वारात्तद्वद्वानुः
तस्यानिदानादि यथा मन्तुस्तीक्ष्ण
अविषमः समश्चेति चतुर्विधः ।
कफपित्तानि चार्थिक्तात्त सामा
जादोऽनलः विषमो वा तत्रा
त्रोगां स्त्रीद्वाराः पित्तसमुत्पत्ता ।
करोत्यपि स्तथा मंदो विकारात् ।
कफ संभवात् समासामप्रेरणि
तामात्रा सम्यग्विद्यमाने अस्या
पिनैव मन्दाप्रेविषमाप्रेस्त दे
हिनः कदाचित्पच्यते समक
कदाचित् न पच्यते इति माधवक
रः तस्योपधं यथा निवृत्तस्या
६ भागानि पूरणस्य च षोडशशु
एताश्चत्वारि भागानि मरी चानो

द्वयं तथा पिप्पली पिप्पलीमूलं
विडंगानां चतुष्टयं यक्षैर्गुणनि
भागाश्च त्रिफलाया अतएव हि
गुणान गुदेनैव मोदकानि हि
कारयेत् तद्वत्तण मनीर्लोहि पा
इरागंचकामला अतिश्याणि त
मंदापि स्त्रीद्वारां च निवारयेत् इति
गहदे १८८ अध्यायः ॥ अथ
जटरापि विकाराधिकारः तत्र स
त्रिकृष्ट निदान पूर्वकान् उदरा
प्रिविकारानाह कफ पित्तानि च
धिक्यात्त साम्याज्जादयोऽनलः
मंदस्तीक्ष्णः अविषमः समश्चेति
चतुर्विधः तत्र मंदस्याने लक्षणा
माह स्वस्यापि नैव मंदाप्रे मीत्रा
मुक्तापि पच्यते क्षुदिरीहः प्र
सेकः स्याच्चिरो गौरव जादर ।
मंदापि जन्मविकाराणाह मंदो
ऽग्निर्देहिनां कृष्णाद्विकारात्कफ
सम्भवात् अथ विकिस्ता दरी
तकी तथा अण्दी भक्षमाणा गुदे
नवा सैन्धवेन युता वा स्यात्तात ।
येनाग्निदीपनी । गुदेन अण्दी म
यवोपकुला पण्यात्तनीयामशरा
हिमं वा आमेष्मजीर्णं गुदामयेष
वर्षा विवेच्येष्ट च निरुमद्यात् २
बाधं दंतिविह विरेकसाधने वि

चूर्णितं तच्चूर्णं गुदमेमिश्रं भक्ष
येत्यात रुग्णितः पतद्गुदाष्टकं ॥
नाम वलवर्णापि वृद्धेन शोथारा
वर्त्तमानं स्त्रीद्वारां च निवारयेत्
सर्वचूर्णं समो गुदादेयः गुदाष्टकं
३ दहनानामोद सैन्धवनागर ।
मरिचानि चान्नतकेण समाहार
प्रिकरेणां गुदोनाशने परमं ध
वैश्यानरः तारः सामुद्रलवणांश्च
समष्टकैर्मितं बुधैः सौवर्चले
पंचवर्षं विड सैन्धवभायकं पिप्प
ली पिप्पलीमूलं पत्रकं कृष्णजीरकं
तालीसंकेतं च यममन्त्रवेतसकं
तथा द्विकषमात्रेणानि प्रमे
कंकारयेद्बुधः ५ मरिचं जीरकं
विषमैकैककषमात्रकं दारिमं
स्याच्चतुर्कषं तगेले वाहकषके
एतच्चूर्णं कृतं सर्वलवणभाकरा
भिधं भक्षयेच्छाणामानेन तत्र क
मस्तकं कोजिकैः वात श्लेष्मभवे
गुल्मं स्त्रीदानमुरं तयं अशी ।
सिग्रहणी कुष्टं विवच्यं च भगंदरं
मूलं शोथं स्यात्त कासावामोदो
च हृद्गुणं अशमी शर्कराचापि ।
पांडुरोगं कृमीनपि मंदापि ना
शयेदेतदीपनं पाचनं हिता
य सर्वलोकानां भाकरेण ॥

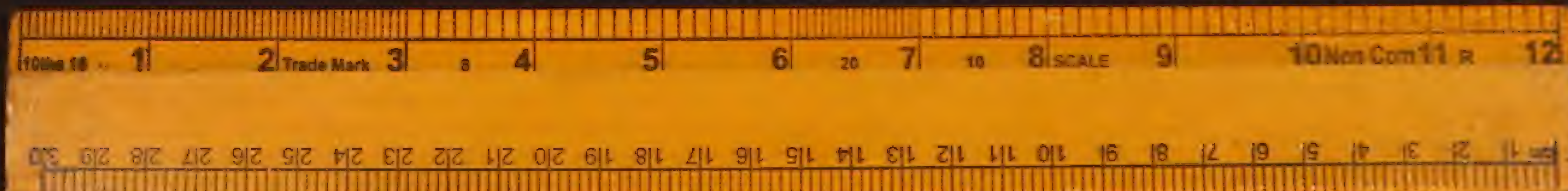

तदीरितं ह्यात्र सवीर्यनीला
नि मुक्तमात्र मंशयं निरसा
दिकं दत्ताश्रितकामेयकेकुर्वन्ति
६ तंकरं रसगंधो व समं भा
गंयं विषात कपर्दः सर्जिका
त्तारो मागधी विषभेयं दयक
दृष्टककर्षमात्रं वसभागमिदोषणं
जम्बीरमै दिनं हृष्टं भवेदपि ऊ
मारकः विषवीशूलवातादिवकि
मोघप्रशान्तये तारो यवत्तारः ।
अपिऊमारो रसो विषुच्याघनी
लो ० पारदाभूतलवंग गंधकं
भाग युग्म मरिचेन मिश्रितं तत्र
जातिफल महेभागिकं तिनिरी
फलसेन मर्दितं वक्तिमोघ ।
दशवक्रनाशने रामवाण इतिवि
क्रतोरसः संग्रह ग्रहणि ऊंभक
लीकं साम वात त्वरदृष्टां जयेत
दीयेत त वणकावमानतः सद्य
वज्रदगपि दीपनः रोचकः कफ
कुलांतकारकः आसकासवमि
जेतनाशनः ८ पारदभागः । वि
षभागः । लवंगभागः । गंधक
भागः । मरिचभागः । जातीफल
भागः रामवाणारसोऽजीर्ण इतिभा
वप्रकाशः ॥
मंदारयुः वि अस्यायुः यथामेघस्य

मंदपञ्चसवयोमंदारपुष्पवे ॥
निद्रया क्रियते नक्तं दिवाचयार्थक
मभिः इति श्रीभागवते । कृपः ॥
मंदारः पुं स्वर्गीययंचहतातर्गत
देवतरुविशेषः यथा यंचैते ॥
देवतरुमंदारः पारिजातकः सं
तानः कल्पवृक्षश्च पुंसिवा हरि
चंदन मिति पारिभद्रवृक्षः ।
पालितामादार इतिभाषा यथा
पारिभदेनिस्वतरुर्मंदारः पारि
जातक इति अर्कवृक्षः आर्को
द इति भाषा यथा अर्कोऊ
वसकास्फोट गुणद्वयसिक्तीरणाः
मंदार आर्कपाणि ३ अर्कः लर्क
प्रतापसो इतिवामरः हस्त ।
युज्ञः इति मेदिनी तीर्थवि ॥
शोषः यथा वराह उवाच शृणु
संदरि यत्नेन युग्मो परिपृच्छ
सि कथयिष्यामि ते गुणो मंदार
रस्यमहाक्रियां कीडमानोऽस्पृह
तत्रहृष्टमंदारपुष्पितं मंदार
पुष्पमादाय मनोसंस्पृहवैहरि ।
तत्रैकादश ऊंशानि निःसृजानि ।
गिरो धरे विन्येचमत्र प्रभावे
नमंदारश्चमहादुमः स्थितोह
तत्रसभोगभक्तोवग्रहकाश्या
दशनीयतमं स्थानं मनोज्ञं ॥

शिलातले यत्र तिष्ठामहं देवि
मंदारदुम मास्थितः विस्मयं शु
ण्डसञ्चालि मंदारोऽस्मिन् दुमने
या हादशं च वतरेण सपुष्पा
तिद्रुमातमः तत्रमध्याकृतेलाणं
वीक्ष्यमाणोजनेस्ततः ततोऽन्या
दिनमासाद्यदृष्टेन नकराचन न
स्मिन्मंदारऊंडे तपकभक्तोपि
तोनाः स्नानं करोतिपुद्गाम्ना ।
नगच्छत्यरमागति अथ प्राणा
न प्रमुच्यते ऊंडेमंदार संस्थिते
तपःकृत्वावराहोह मम लोका
यगच्छति तस्यचोत्तरपाशं न
प्रापणं नामनेगिरि तिस्त्रा या
राः पतन्त्य दक्षिणादिशमास्थि
ताः स्नानऊंडे मितिख्यातं न
स्मिन्तेत्रेयं मम दक्षिणे पत
तेपाशप्रवतेचोत्तरासुखं तत्र ।
स्नानो वराहोह एकराजोषितो
नरः मोदते दक्षिणेऽश्वेनस्मिन्
मेरो शिलोच्चये तत्राय संवते
प्राणान् ममकर्मपरायणः सर्व
संगपरित्यज्यममलोकं प्रययते
नाकपृष्ठं समामाय मो दतेह
वनेः सह तथाच संवते प्राणा
कृतकृत्यः सनिश्चितः तारायि
ता कुलं सर्वे मम लोकं प्र ययते ।

तस्य दक्षिण पूर्वणसमथोतो
वरागेने पतते विन्यमृंगेषु अ
गाथस्य मदाऊंडः तत्रस्नानेनयः
कुर्यादेक भक्तोषितो नरः मो
दते पूर्वपाशं न तस्मिन्मेरो शि
लोच्चये अथात्र संवते प्राणान्
ममचित्रयावस्थितः त्रिवावैसर्व
संसारंममलोकायगच्छति मंदार
रस्यत पूर्वण गुणं कोटरसंस्थि
ते यत्रथारापतेतकासुखेन ।
समन्विता तत्रस्नानं प्रकुर्वीत पं
चभक्तोषितो नरः मोदते पूर्वा
पाशं न तस्मिन्मेरो शिलोच्चये
तत्राय संवते प्राणान् कृत्वाकर्म
सपुष्करं मेरुःश्वेनं समुत्सृज्यम
मलोकं च गच्छति तस्यदक्षिण
पाशं त्रगुणं विन्यविनिःसृते पं
चपाशः पतन्त्यसुखेनसमन्वि
ताः तत्रस्नानं प्रकुर्वीत अहोभात्रो
षितो नरः मोदते दक्षिणेऽश्वेनमा
हामेरोशिलोच्चये अथात्र संवते
प्राणान् कृत्वा कर्म संदृक्करं मे
रुःश्वेनं परित्यज्य ममलोकं प्र
ययते दक्षिणे यस्मिन्मेभागे म
हारास्ययशसिनि तत्रथापते
मेका आदित्य सम तेजसा त
त्रस्नानं प्रकुर्वीत अहोभात्रोषि ।

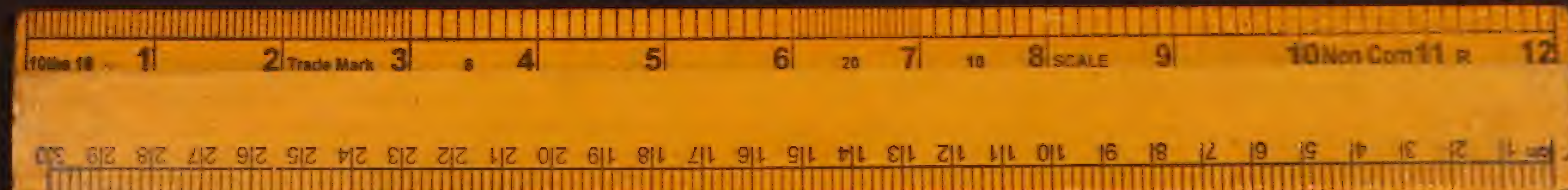

तो नरः मोदते पश्चिमे भागे
 भ्रवो यत्र प्रवर्तते अथात्र च वने
 प्राणात्मनः कर्मव्यवस्थितः सर्वेषां
 प विनिर्मुक्तो ममलोके च मोद
 ते तस्य मस्मिन् पाशे त गृह्यं
 देवसमवितं वक्रावर्त इति ख्यात
 मगाधस्य महाकृतः स्वानं करोति
 यस्तत्र पंचभक्तो धितो नरः मो
 दते सर्वेषु गेषु स्वच्छंदगमनाल
 यः अथ वै मुच्यते प्राणां चक्रावर्त
 महायशः शृंगारं सर्वान्परित्यज्य
 मोदते मम सत्रियौ देशा
 वायस्य माश्रित्य तस्मिन् विध्यशि
 लोचये तिस्रो धाराः पतन्त्यत्र मु
 षलाकृतयः शुभाः तत्र स्वानं प्र
 कुर्वीत मम विद्यव्यवस्थितः मोद
 ते सर्वेषु गेषु एकचित्तसमाश्रितः
 तथात्र संवते प्राणांश्चास्मिन् गृहे
 यशस्विनि सर्वसंगं परित्यज्य मम
 लोकाय गच्छति तस्य त्रिकोणः
 मात्रेण दक्षिणं दिश माश्रितः
 गृह्यं गंभीरकं नाम अगाधं च महा
 कृतं तत्र स्वानं त्रुर्वीत अष्टभक्तो
 धितो नरः मोदते सर्वहीयेषु स
 र्वत्र गमनालयः अथैवं मुच्यते
 प्राणात्मनः कर्मव्यवस्थितः सर्व
 हीपात्र परित्यज्य ममलोके प्रप

द्यते तस्य पश्चिमपाशे त गृ
 ह्ये पश्चिमं महत् समथाराः
 पतन्त्यत्र अगाधस्य महाकृतः ॥
 तत्र स्वानं त्रुर्वीत अष्टभक्तो
 धितो नरः मोदते शक्रलोकस्त
 स्वच्छंदगमनालयः अथैवं मुच्यते
 प्राणात्र स्वकर्मपरिनिष्ठितः स
 र्वसंगं परित्यज्य ममलोके प्रपद्य
 ते मंदले तस्य तत्रैव सकथ्य
 मानं मया शृणु स्पष्टं पंचकैव
 व मंदारस्य गिरौ मम तत्र ति
 स्मिन् स्वच्छाणि विध्यस्य गिरि
 मूर्धनि मंदारं परमं गृह्यं त
 स्मिन् गृह्यं शिलोचये दक्षिणे
 संस्थितं चक्रं वामे स्थाने च वै
 गदा लांगलं मुषलं चैव शालं
 तिष्ठति वायतः य पतन्त्यत्र गृह्य
 त्रिंशु गृह्यं मंदारं संस्थितं ॥
 तत्रैव विधीयते मम भक्त स
 त्वावहं पतन्त्य जानते कश्चिन्मम
 माया विमोहितः मुच्य भागव
 तात्र मुह्यन्त्येव वागदसंस्थितानां
 इत्यादि वागदप्रमाणं भगवत्प्राप्ते
 मंदारगृह्यवर्णने नामाध्यायः ॥
 मंदारस्य स्त्री लज्जा इति शब्द
 रत्नावली
 मंदारं स्त्री लज्जा इत्यमरः ॥

मंदिकुङ्कः पुं मस्य विशेषः ।
 इति श्रीयोगः ॥ यं यो नरो
 मस्मिन् कुङ्कडोपि पाठः ।
 मंदारं स्त्री गृहं इत्यमरः म
 न्ते सव्यते ॥ त्रिमंदिनं मंदार
 स्वपने जाये मदे मोदेस्ततो
 गतो नास्तीति इरः नगरं ।
 मंदारं प्रमितिपुं नपुंसकयो
 ररूपेण पठ्यते त्रियो मंदिरा
 च प्रयोगश्च मंदिरा यास्त्रावाति
 तिमधुमुकुटादयः इति तद्दीकः
 योभरतः अथ भगवन्मंदार
 निर्माणमाह्वानं यः कार य
 मंदारं केशवस्य पुण्यश्लोकान्
 सजयेच्छासतान् वै दत्तावामात्र
 भुक्ते कामतः स्वाध्वनीयान् आस
 ममे पितृकुलं तथा मातृकुलं च
 नारयेदात्मना सार्द्धं विलो मे
 दिर कारकः इमांश्च पितरौ वै
 य गाथा गायेति योगिनः पु
 रतो यदसिंहस्य स्तनचस्य तप
 स्विनः अपिनः स्वकुले कश्चिदि
 सभक्तो भविष्यति हरिमंदिर ।
 कर्त्री यो भविष्यति सुचित्रतः
 इति वामने शेषाध्यायः ॥
 अथिच अग्निप्रयोगे ये ध्यायेति
 ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सदा बुद्ध्या करिष्यामो हरेर्गृहे ।
 तेषां विलीयते पापं पूर्वजन्मरा
 तोद्वं किंच समतीतं म
 विषं च कुचानामयुतं नरः विस्र
 लोकं नयन्त्यास्य कारयेद्वाहो गृ
 हे किंवा लोतेनायसदत्तेण शते
 नाथेन बाहोः तस्य फले ममा ।
 ख्यात मिहेश्वरं द्रिदयोः विस्र
 धमोत्तरे तृतीयकोटे कृष्णवास
 गृहं तस्य देवस्य परमेश्विनः राज
 स्यात्समभानां फलेन सहस्रयुगे
 प्रासादे स्वमये पुण्यं मयेतत् ।
 कथितं हिनाः तस्माद्धारुमये पु
 ण्यं कृतं शतगुणं भवेत् ततो
 दशगुणं पुण्यं तथा शतमेयम
 वेत् ततो दशगुणं लौहे तामे
 शतगुणं ततः सदस्रगुणिने रो
 णे तस्मात्फलमया मुने ततः
 शतसहस्रं वै सौवर्णं हि न सत्रमा
 अनुत्तं फलमाप्नोति न विद्ये म
 नोहरे स्कांसे आरंभे कस्य पि
 स्मस्य समजन्मनियतं कृतं पापं ।
 विलयमाप्नोति नरकादुदरे तपि
 तन् प्रासादपादे कलस्य यावति
 छत्रिरेणकाः तावद्वर्षसहस्राणि
 वसन्त विसृज्य नि प्रासादे कस्य देवा
 स्य विभक्तं करोति यः वसन्त विस्र

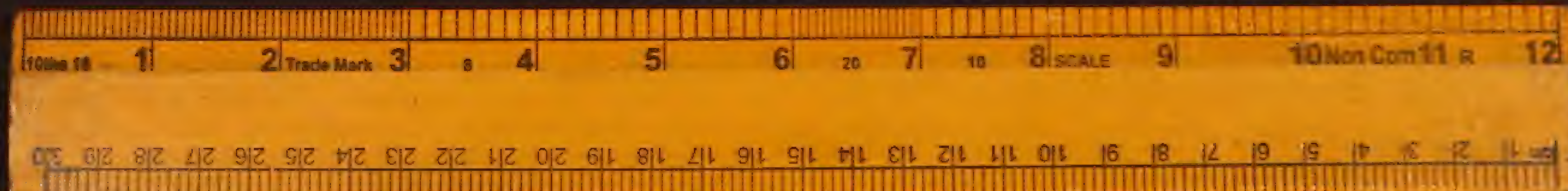

लोकेत यावन्निष्ठति सागराः
नारसिंदे यः कुर्याच्चोभने वेषम
नरसिंदस्य भक्तिमात्र सर्वण्य
विनिर्मुक्तो विस्तुलोकमवाप्तया
न दयशीर्षं देवागारं करोमीति
मनुसायस्त्वचितयेन तस्यकाय
गतं पापं तदज्ञा विप्रनपति ।
कृतवर्त्ति पुनस्तस्यासादे वि
पिनैव त अष्टेष्टका समाशुक्तयः
कुर्याद्वैलवं गृहं न तस्यफल ।
सम्पत्तिर्वक्तुं शक्येत केनचित् ।
अनेनैवमेवंतफलं सादा वि
स्तुतात् मरणं च ब्रजेन्मर्त्योयः क
त्वापयमेष्टकां ससमाप्तस्ययत्त
स्यफलं प्रमोदसंशयं विस्तुत
स्ये बालेव कीडमानाये पांशु
भिर्भवन् दूरेः वास्तुदेवस्य कर्वा
त्रितेपि तल्लोक गामिनः आदि
पुराणे लेयनाच्छदनं वैव यः क
रोति पुन नरः देवस्यायतनं क
त्वा न भवेत् कीटजभयं अ
थ मंदिरनिर्माणाकालः मात्से
वैवे व्याधि मवाप्नोति यो गृहं
कारयेन्नरः वैशाखे धनरत्नानि
ज्येष्ठे मृत्युं नयैव च आषाढे
भृत्परत्नानि, पशुवर्णमवाप्तुया
त् अष्टावर्णमित्रलाभं वृत्तानि भाद्रप

दे तथा पत्नी नारायणप्रोक्ता
त्रिके यन्धायकः मार्गशीर्षे त
थाभक्तं पौषे तस्करं भयं लाभं
त वदुशो विघाटयि मावे विनि
दिशेत् कांचने फाल्गुने पुत्रानि
ति कात्तबले स्तनं शुचिनीरोहि
णी मूलमृत्तशत्रय मेतवं स्तानी
हस्तानुराधा च गृह्णारं भेषासात्
आदित्य भौम वर्जं च सर्वे वायः
शुभावहाः वज्रयाचानशुक्लानि
यनीपाताति गंडके विष्कंभगंड
परिचानवर्णं योगेषु कारयेत् ।
स्येतमेव माहेन्दुगोयवाभि ।
निर्दोहिणे तथा वैराजसावित्रे
मृहर्त्ते गृहमारभेत् चंद्रादित्य
बले लज्जालयं शुभनिरीक्षितं ।
स्तुभोच्चादि प्रकृतेवमनत्रपरिव
र्जयेत् दयशीर्षं वास्तुकर्मनवा
रभं वर्षीकाले विज्ञानता कृत्वा
ले विभागांते शुक्लपादौ द्विती
येक चतुर्थी नवमी वर्ज्यतिथि
स्यापि वत्तर्दशी भौमस्यातर्दिनं
वर्ज्यं करणं विष्टिसंतिने ति
त्येतरादिदिव्यात्मेरुत्पाने भयणी
दितं उपस्थं यद्दे भं व याति
पात दत्तं तथा चंद्रतारावकृते
चकार्यं कर्मविज्ञानता अवा

निवात्रास्तानि नैऋतं शक्रदेव
ते पुष्ये पौषे च सावित्रं वायव्य
वैश्वं तथा स्थिरां च स्थिरे
नये कर्त्तव्योपवयात्मके केन्द्र
सौम्य ग्रहा यस्य त्रिकोणत स
रात्रम पापश्चापवय स्याने
तदाकार्यं समारभेदिति ॥
अथ प्रासादस्थानं दयशीर्षं पृ
र्वदेवकुलेपीडाप्रासादं सत्यं के
तथा समं वायविकं वापिनक के
यं विज्ञानता उभयो द्विगुणां
सीमा त्यक्त्वा चोच्चायसे मिता
प्रासादं कारयेदयं नोभयं पी
डयेदुभयः ॥ अथ स्थानं शोथ
नानि देवीपुराणे देवो विस्तु
स्तथा रुद्रो ब्रह्मायाः सर सत्तमा
पतिष्ठायाः शुभे स्थाने अमृता
ते मयावहाः गर्तादिलक्षणया
त्री गंधसादेनयाभवेत् वर्णानवा
सरश्चैष्टसामही सर्वकाभरा मा
स्य पुर्वं भूमिं परीक्षेत यश्चात्र
वास्तुप्रकल्पयेत् स्येता रक्षाता
था पीता कृत्वा वैवातुपूर्वशः वि
श्रादेः शस्यते भूमिरतः कार्यं परी
तणं विष्णोणं मधुरास्वादक ।
स्वायात्त्रियस्यैव कर्मायै कटुतात्
दृष्ट्यश्चैष्टशस्येन आति मावे ।

वै गर्तस्य वृत्तिमेव सर्वतः घृत ।
माम शरावस्य कृतावर्त्तिवत्तये
ज्वालयेद्दुपरीक्षाये पूर्णतत्सर्वे
दिसुखे दीप्ता पूर्वादिगुक्त्या
हृत्पानामनपूर्वशः वास्तुः सम
द्विकोनामदीयते सर्वतस्तयः शु
भदः सर्ववर्णानां प्रासादेष्टुगृहेषु च
अतिमात्रं के गर्तपरीक्षेतात् ।
पुराण अधिके प्रियमाप्नोति नूने
हानिं समसमं फाल्गुनेऽथवा
देशे सर्ववीजानि रापयत् त्रि
पंचसमरात्रेण यत्रोदंति तात्
पि ज्येष्ठामथा कनिष्ठां शुर्वज्जनी
येतग सरा दयशीर्षं सरभीना
रतिर्यत्र सर्वत्तानां हृषेः सह
संदरीणां रतिर्यत्र रुषेः सह
सत्तम रात्तां पुर्वं गृहं यस्या
मप्रीनां यज्जिनां तथा कास्मी
रवंदनामोदा कर्पूरागुरुगंधिनी
कमलोत्पल गंधाच मानीचंय
कगंधिनी पाटला मक्षिका गंधा
नागकेश गंधिनी दधिदीप
ज्यगंधा च मदिरासवगंधिनी स
गंधिनी दिगंधा च शुभद्रवसनाच
या सर्ववर्णानां भूमिः सर्वसाधार
णामना इंगंधादः स्रवायाचना
वर्णाच उभेगा हताहंवेदसदृशा

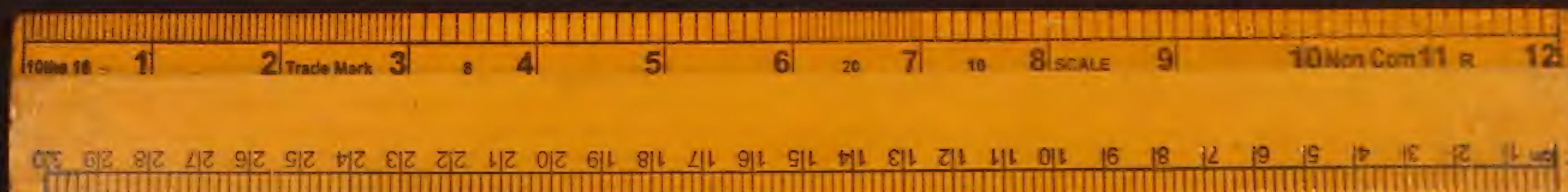

विस्तारद्विगुणायता विवर्णाव
र्णहीनाच वक्रा अविमुखीतया।
द्विवर्णास्यसहशीगोमुखीचत्रि
कोणाका षड्वासासहशीरतिष्ठ
होमपाचया सरीसृपसमापाचरि
मुखा शक्राकृतिः एवं प्रकारा
याभूमि र्वर्णीयतेन देशिकैः
किंच प्रासादस्य विशेषण प्रो
क्ताभूमिश्चतविधा सयमाभदि
कापूर्णाभूषा रागिण्यथापरा ति
लकै नीरिकैश्च बहिः कोशैश्च
शोभिता एवेत्तीवरसंयुक्ता सा
सुपमेति विष्मता नदीसमुद्रा।
यत्ननीर्णययंतशोभिता पुष्पा
वृक्षसमाकीर्णात्तीरवृक्षापरेण।
भित्तावनोद्यान लतागुल्मकुल
स्तसमसाहता यत्नीयवृक्षसते
युक्ताभूदिति कीर्तिता वक्रलाशा
कवड्गता तथा सत्ताम्रतोहितैः
मधवी वेष्टिता याचसङ्गनिष्ठाव
कोद्रवैः श्रुकथायैश्च पूजायै
गिरिपार्श्वगतावया तोयंच स
त्यकंयस्यां सा पूर्णापरिकीर्ति
ता वित्कार्कस्त्रिपौत्रनांवेनेर्ण
परितोहता सशर्करावकटिनाय
क्ताकंदकिभिर्दुमैः गृध्रगोमायु
काकानांशेनानायाकृताकुलैः

धूमेतिकीर्तितासामनां यत्नात्
परिवर्जयेत् ततोभूमि परी
क्षेत प्रवीदकसवनं शुभं य
सेकरो तथाच्छत्रास्यतोयां प
रिस्वता संपूर्णमाणात्वातेत त
थाधिक मृदंशुभां ऊषंभसह
शंवां यस्यानस्त्रानिमृच्छति न
निर्वीति तथादीपस्तोयंशीघ्रं न
नीर्यते स्थितारुणापीतकसावि
प्रादीनांप्रशस्यते आन्यसङ्केयम
यानांतत्पगेथात्तयाभवेत् मधुग
चक्रपायाच श्रस्त्राचक्रदकावया
ङ्गशैः शरैस्तथाकुशैः इवीभिर्ण
व संवृता तस्यां पुष्पाश्चनक्षेत्रं
य्माङ्गमि परिग्रहं अथ भूमि।
परिग्रहः तत्रैव शकारसीमा प
र्यंत ततो भूतवलिंदरेत् मांसं
हरिद्रावर्णं वसन्तान्दयिशक्रवः
पभिर्भूतवलिंदत्वास्तत्रमहात्त
रेणत पातयिषा ततः शंकुनष्ट
दित्तिनिवेशयेत् राक्षसां श्वाणि
भूताश्च येऽस्मिंस्तिष्ठन्तिभूतले।
ते सर्वेयपगच्छन्तस्यानंङ्क्यामहं
दरे इत्यवज्ञाप्यभूतादीन् तोय
मि परिशोथयेत् आदिन्यादिग
हाणां वलाकपालैः समं कृती आ
र्यमिष्टविधानेनततो वै होम।

मावेरेत् वत्सहोमंततः कूर्पा
स्तुतमंत्रेण देशिकः दद्यात्
र्णाङ्गति पश्चात् बाधैरेन देशि
कः दृष्यो कपिलौ गृह्यसर्वेणां
वा विवक्षणाः योजनार्थं दत्तवैव
गृहीयादसोद्वं पास्तुते यो
न्यमंत्रो वस्त्रालकार भूषितः
आसनी यष्टिमादाय द्वादशाक्षर
विषया संमर्देन समीकृत्य शुभ
वीजानि बाधयेत् संशोभ शुभा
काले त गोभिस्तत्त्वादेयद्वयः
पुनस्तं कर्षयित्वा त समीकृत्य गृ
ह्मेगुरुः मात्स्वव हीमाधिकं ग
ता वास्तोः सर्वतः परिवर्जयेत्।
नगरग्राम देशेषु सर्वत्रैव विव
र्जयेत् अथ दिक्कायने ह
यशोर्वै बाधवास्तु समं कृत्वा
वत्सरसं समंततः भूमिनोयस
मां कृत्वा दर्पणोदरसन्निभां द्वाद
शांगुल मानेन बाधोवागस्तथा
मयेत् मध्येसन्निष्ठलंशंकुस्या
पच्छायां निरीक्षयेत् प्रवेशे।
निष्क्रमे तस्यांशंकुच्छायां निर
पयेत् वैश्वेदेविमलेयोविशंकु।
नासाथयेदिशं शरहसनयो रेव
मादिन्यात् साधयेदिशं आची
बापुष्यवेधेन विविजामंतरेणावा

उदीचीं प्रवेधयेत् मय्ययोगेन
वाचयेत् चत्वारंशितो गृह्यः
को वासगाभनां वत्तदित्ति नि
वेशाय सूत्रविर्जितं कारयेत् एवं
कृत्वा सूत्रविर्जितं प्राणास्तत्र भोज
येत् वैसवागायसेनाग्रान हा
देशेव समाहितः अथ श
त्योदराणं मात्स्व गृह्णारंभेति ।
कंदूतिः साम्येयत्र जायेत श
त्यंत्वनयेत्तत्र प्रासादेभवेत्तथा
सशासं भयदं यस्मादृशसं भय
नाशनं दृयशीर्ष आदिशोदास्त
नः शत्यं गृह्णितोऽङ्कविकारतः
शङ्कुना दृश्यते वापियस्यवाक्त्रय।
ते धनिः कीर्त्यतेयस्यैवामशसं
तस्य विनिर्दिशेत् ॥ अथवा।
स्तु मंडलं मात्स्व पंचगव्योष।
यिज्जलैः परीक्षित्वा वसेचयेत्।
यकाशीति यदं कूर्पादेवाभिः
कनकेनत पश्चात्त्रेणेन चालिष
सूत्रेणालोड्य सर्वतः दशपूर्वा।
यतारेखादशवेवोत्तरायताः।
सर्ववास्तुविभागेषु विज्ञेयानव।
कानव यकाशीतिपदं कृत्वा वास्तु।
वित्तसर्ववास्तुषु पदस्याभूतयेदेवा
वविशतवदशेवव द्वाविशदास्त
तः पूज्याः पूज्याश्चाने त्रयोदश।

नामनस्तान् प्रवक्ष्यामि नानानि
वनिबोध मे ईशकोणादिपुस्तका
मृजयेच्च विधानतः शिलीचैव
अपज्ञेयोजयंतः कृत्तिशायकः स
यः सतोभृशमैवशाकाशवायु
रेवच पुषाव वित्तुमैवगृहस्तन
यमावभौ गंधर्वभृगगजश्च मृ
गः पितृगणस्तथा दौवारिकोय
सपीवः पुष्पादंतो जलापिपः य
सुरः शोषपापौचरोगोऽहि मृत्यु
एवच भञ्जाटः सोमसूयैव य
दितिश्चदितिसुथा वहि हीति
शदेते त तदुत्तमसगन्धुग
ईशानादि वतक्रोरोसंस्थितान्
नयेदुयः आयमैवाथ सावित्री
जयोहृदयैवच मथेनवपदो
ब्रह्मातस्याष्टौ चसमीपगाः स
वीनेकोन्नराविद्यामूर्वादीना म
नः मृगा अर्धमासविताचैव वि
वस्तान विवृथापिपः मित्रोयराज
यत्ताव तथाष्टपीथरः क्रमात् अ
ष्टमश्चापवत्समपरितो ब्रह्मणः
स्मृताः अर्धमाच विवस्तोमित्रः
ष्टपीथरस्तथा ब्रह्मणः परितोदि
त्तत्रिपदास्ते त सर्वतः आयमैवा
यवत्सम पज्ञेयायि दितिसु
था परिकानाच वर्गीय मवेको

रोषशेषतः तन्मथेत वहि वि
शु द्विपदास्ते त सर्वतः अर्धमाच
विवस्तोमित्रः षष्टीथरस्तथा ब्र
ह्मणः परितोदित त्रिपदास्ते त
सर्वतः वंशानिदानीं वक्ष्यामि
ज्जरपिष्टयकृपक वायुयावत्त
योरोगात् पितृभ्यः शिविनत्तथा
मुत्वाद्भृशं तथा शोषादितथा
यावेदेवत सपीवाददिति याव
तभृगान् यर्ज्यमेवच एतेवंशाः
समाख्याताः कचिद्वज्रवयवतप
तेषां यस्तसम्पानः पदमथं सभ
तथा समंचैतत्समाख्याते वि
मूलं कोणागचयत् सभम्योस
धुवर्ज्यानि तलाविथिषुसर्वदा की
लोत्तरोयथानादि वर्जयेद्यत्त
तोन्नरः सर्वत्रवास्तनिर्दिष्टः पितृ
वंशोन्नरायतः मूर्हम्यप्रिः समा
विष्टोमुखेवायः समास्थितः षष्टी
थरो अर्धमाचैव स्तनयोस्तावधि
नो वत्तः स्थले तापवत्सः पुन
नीयः सदावपेः नेत्रयोदिति य
जंयोश्चोत्रेदिति जयंतको सपे
द्रावेश संस्थोत्तपूजनीयो प्रया
त्ततः सूर्यः सोमादयस्तद्दोको
यंचव पंचव रुद्रश्च राजयत्ताव
वामहस्तं समाश्रितो सावित्रः

सवितातद्वहस्तं दत्तिणमाश्रितो
विवस्तानय मित्रश्चजटोरसंभव
स्थितो पुषावपापयलीचहस्यो
मृगिबंधने तथेवासर शोषौच
वामपाशं समाश्रितो पाशं त
दत्तिणो तद्वहितयः सगृहस्तनः
उर्वो र्यमासुयो जेयो जाको न
धर्व पुष्पाको जंचयोर्मगसपीवो
स्थिकस्थो दौवारिकोमृगः नयः
शक्रस्तथा मेरु पादयोः पितृ
स्तथामथेनवपदोवत्ताहृदयेत
सपूज्यते वत्तः षष्टिपदो वास्त
प्रासादे ब्रह्मणः स्मृतः ब्रह्मा
वत्तवत्तस्तद्वहस्तकोणेषकपदास्त
था वहिः कोणोपुचाष्टौतसादी
श्चाभयतः स्मृताः विशतिद्विपदा
स्तेषां वत्तः षष्टिपदेस्मृतः ह्यपी
र्धवास्तंगं सूत्रयेतथातः सेतांव
रथाः अविः सेतगंधपातनिमांगः
सर्वीलंकारभूषितः वत्तः षष्टित
प्रासादे एकाशीतिगृहेमरा वत्त
स्त्रीहृतेदेवे अष्टयोभयभाजिते
कोणारेखांततोत्तासभमागस्त
कल्पयेत् शिवः कोणादंतो जेयः
पज्ञेयः पदसंस्थितः द्विपदस्यो
नयो जेयः सुरेशश्चैकपादिकः
भास्तरत्तपदे जेयो द्विपदः ।

सत्यइष्टने मृशः पदस्यो विजे ।
योयाममैव पराहंगः क्रुताश
नः पदाहंमपूषा च परसंस्थितः
वित्तयोद्विपदस्यमपदेकमृगह
त्ततः वैवस्तनः पदेकस्यो गंध
वीद्विपदस्थितः भृगश्चैकपदो
जेयो मृगश्चाहं पदेस्थितः पि
तरश्चाहंतो जेयोः पदेदौवारिकः
स्तथा सपीवश्चपदे जेयोस्तक
स्यः पुष्पादेनकः यादसांपतिरक
स्योस्तसस्तद्वि संस्थितः शोषश्चै
कपदे जेयोस्तद्वहंगः पापइष्टने ।
रोगश्चाहं पदे जेयो नागश्चापि ।
पदेस्थितः मृत्युश्चद्विपदे जेयो
भञ्जाटः पदसंस्थितः यजेच्छरः
पदे जेयो नागस्तद्विपदेस्थितः ।
पदस्य श्रीमहादेवी प्रदितिश्चा
हं संस्थिता चापो जेयोस्तपरगा
वती द्विपद संस्थितः चतुष्पदा
स्यो विजेयस्त्वर्धमापूर्वमथगः स
वितातपदे जेयः सावित्री च पदे
स्थिता तथेविवस्तान्विजेयश्च ।
तद्वय पदेस्थितः रुद्रश्चैको जेयो
श्चैवपदेके संयवस्थिताः मित्र
श्चतुष्पदस्यमपश्चिमेतद्वयमि
तः रुद्रः पदेकसंस्थो वैयत्तावैक
पदेस्थितः पाथरश्च विजेयो ॥

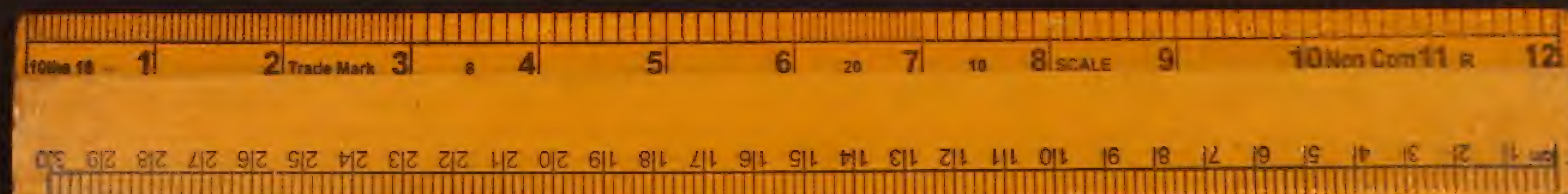
तृतीये च चतुर्थदः चतुर्मुखश्च
 तदुक्तं मध्ये ते यः प्रजापतिः ॥
 अथ वास्तुपूजा मासेषु अथातः
 संप्रवक्ष्यामि प्रामादं विधिनिर्णयं
 वास्तुपरीक्षिते सम्प्रदास्ते
 द्विविधतयाः वास्तुपूजमनं ऊ
 र्णासुर्वैभक्त विचक्षणः एकाशी
 तिपटंतिवास्तुमथेतिष्टकैः
 होमस्मिन्नेव कार्यः ऊंडेरस्त
 प्रमाणके यवेः कृत्वा तिलैस्तद्वत्
 समिद्धिः क्षीरद्वजैः पलाशैः
 लादिरैर्वीणिमार्गैश्चरसंभवेः
 ऊणहवीमये वीणिमथुसर्पिः स
 मन्विनैः कार्यस्तपेचभिर्विलै
 र्विल्व वीजै रथापिवा होमांते
 भक्ष्यभोज्यैश्च वास्तुदेशं वलिं
 द्वाते तद्वद्विशमनेवेद्यं मिदं
 दद्यात्कमेणात् ईशकोणकृता
 त्रैलोक्यविनिविदेयेत उदरं
 सोमालदद्यात् पञ्चमायं सुता
 तितं यजन्ताय धनं पीतं पैष्टं
 कूर्मवसंतजेत् इन्द्राय पंचास्त्रा
 निपैष्टकं कृतिशं तथा विना
 नकंचस्त्र्याय धूमरं कृतं शैवच
 सत्याय दत्तं गोधूमं मत्स्याय द
 द्याद्दृशाय च शकुलीचोतरीता
 यदद्यात्कृत्तंच वायेव प्रसेनाजास्त

दातव्या वितथे चणाकोदनं पु
 क्षताय मधुत्रं यमायपिशितौ
 नं गंधोदनं च गंधर्वशृंगे मेघस्य
 शृंगकं मृगाययावकुंदयातपि
 तम्पः कृष्णामताः दौवारिके
 दंतकाष्ठं पैष्टं कृत्स्नं वलिं तथा
 सृष्टीवे पूषकं दद्यात्सृष्टदत्ताय
 पायसं ऊशस्तं वेनसहितं दद्यात्
 यमं च वारुणे पैष्टं हिरण्मयं ।
 दद्यात्सृष्टयसुरामता हृतौदनं
 च शोषाय गोधां वै पापयत्सो
 हृतलङ्काश्रेणायनागेषुषं
 फलातिनं सर्पिर्मृत्वा यदातव्यं ।
 मुद्गोदनं मनः परं भञ्जिताय त
 नोदद्यात् सोमाय हृतपायसं ।
 सर्पाय पैष्टं शालुकमदित्यै तोषि
 कास्तथा दिव्ये त्वष्टुरिका दद्यात्
 इत्येवं वाच्यतो वलिं तीरा
 मापाय दातव्यं मापवत्साय वै
 दधि सवित्रे लङ्काय दद्यात् ।
 समरीचाय ऊशोदनं सवितृशृ
 ष्ण्यांश्च जयाय हृतवेदनं विवस्व
 तेनया दद्यात् रक्तचंदनपायसं
 हरितालीदनं दद्याद्विनाय हृतं ।
 संयुतं हृतौदनं च मित्राय रुद्रा
 हृतपायसं ग्रामे पक्कं तथा मासं
 देयं स्याद्वाजयत्सरो हृष्टी ।

मंदिर

धराय मोसा निज्ज्वाडाय वदाप
 येत् सशर्क रात्रे सदद्यादयं च
 सर्वतः क्रमात् नमस्कारांत पुक्ते
 नमंत्रेण पुनरेव च पंचगव्यं वा
 श्रेवति तात्तन हविश्चरत् भत्तं
 भोज्यं च विविधं चत्वारो विनिवेद
 येत् एवं संपूजिता देवाः शांतिं
 कुर्वन्ति ते सदा सौम्यः काचनेद
 द्याद्वत्पणो गां पयस्विनीं रात्त
 सीनां वलिर्देवो मृषिणा भूकृत
 पामृण्य मोसौदनं हृतं पयस्केष
 रंहविषान्तिन ईशान् भागमाप्ति
 त् चरक्यो विनिवेदयेत् दयोद
 नं सरुधिरमस्मिन् त्वेदं संपुनं पी
 त् नरक्रवलिं दद्यात् पूतनायात्
 रात्तसी वायव्ये पापरात्तस्यै मत
 स्मामांससंगसवं पायसं वापि दा
 तव्यं स्वनाम्ना सर्वतः क्रमात् नम
 स्कारांत पुक्ते न प्रणावाधेन सर्व
 तः ततः सर्वौषधिस्नानं यजमा
 नस्य कारयेत् हि ज्ञांस्तपूजयेद्
 ज्ञा ये चान्ये गृहमागताः पतहा
 स्तपशमनं कृत्वा कर्म समारभेत्
 प्रासादं भुवनोद्यानप्राभं मेयि।
 वृत्तने परवेपथुप्रवेशेषु सर्व
 दोषापवृत्तये इति वास्तुशमनं
 कृत्वा सत्रेणावेष्टयेत् रत्नोच्च यव

मानेन सूत्रेण भवनारिकं नृत्य
मंगलवायेन ऊर्ध्वाहास्त्रणावा
ने अनेनविधिनायस्तप्रतिसेवस्त
रंभुयः गृहेवायतेनेऊर्ध्वात्रमरुः
एवमवासायत नववायिभयंत
मनचवंधुपनत्तयः जीवेद्विषा
नेस्वर्गेकल्पमकंसवेत्रः हयपी
संपेवात्र पवेप्रशृत्काहानिरन
सापूर्व्य देशिकः पतेषामेव देवा
नां बलिदद्यात्तकामिकं ईशा
नायप्रदातवंपायासंमपुनासह
पर्जन्याय जलं देयंपृष्ठागंधादि
वासितं जयेनायप्रदातया घता
कापीतवर्णाका संरशायवरत्ना
नि भास्कराय हतंतथा भूस्वकं
पीतवर्णावासन्येदद्यादितानकं
दद्याद्भूशे पत्तिमांसं योमाय त्वा
च ममये पुंसधानाः सत्ताज्ञस्त
सर्वणी वितथे तथा गृह्णतनाय
मधुत्रं यमाय पिशितौदनं गंधं
गंधर्षदेवाय भृगेदद्यात्तशक्रं
मृगेतिलयवांसैवपितृभ्यः कृश
रंतथा दौवारिके दंतकाहं सपी
वेयावकं तथा पृष्ठादन्ने ऊशा
देया वरुणेपद्ममुत्तलं अमरा
येत्तत्वं देयं रसं शाषे सुनौदनं
यवास्तदेयाः पापाय रेगाय ।

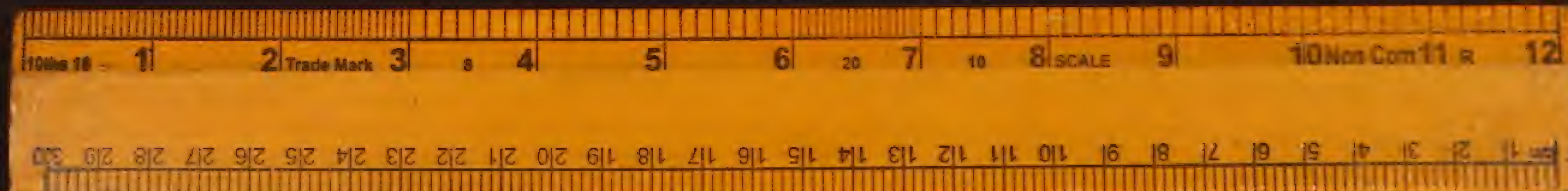

हृतमंडकं नागाय नागपुष्पा
णिभट्टान्मुखायदायेनवित्रे
दनं च भस्मादे सोमायमपुष्पायमे
नागाय वापि शास्त्रकं श्रियेसर
सपायसं अदित्यपूरिकादेया ती
रं वासोदरेद्वलिं दधि तीरे
चापवस्त्रे अर्घ्यं लङ्कं वलिं
कुशेयकं सवित्रे सवित्रे गड
पूर्वकं विवस्वतेरक्तपुष्पं रक्तं
दनं मेव च हरिदात्रं तथेन्द्राय
सात्तामंत नयाय ॥
व हृतपूरंतमित्राय रुद्राय रुद्राय
सं ग्रामपुष्पाणि मांसानि प्रदद्यात्
जयस्वरो हृषीकेशाय मांसं त्वहि
मोमेवलिं हरेत् साक्षतं सलिले
चैव पंचगव्यं तथा वरुं कुशान्
गंधं तथा पुष्पं ब्रह्मस्थाने निवे
शयेत् ग्राममांसं पूर्वभागे सर्व
रूपे तपोरक्तं सितपद्मे हृतं
मांसं विदार्थ्य वापिकोणके कुशं
वा पुष्पकं मांसं मध्यं प्रवेद
तिष्ठेत् पिंडं वैवतया रक्तं पूत
त्रेनेकं तथा सासृष्टांसं प्रदा
तव्यं नृभक्त्यायैव पश्चिमे अग्नि
त्वं देवसंदिने रक्तं पिंडेन मिषितं
प्रदेयं पाण्डराक्षसे वायव्यं मांसं
मेव च उत्रे पिलिपिच्छायै ॥

सान्द्रं रक्तं वलिं हरेत् वारा
स्वेच्छागमांसो सानि पेशान्दिरि
दायेत् नृभक्त्याय मांसं त्वहि
तसानां सरोजम पिशाचानां
गणानां वलिं देयस्तकामिकः प
तावापुनयेत् सवारं कुशपुष्पा
क्षते पुष्पः एवं संपूजिता देवाः
शान्तिपुष्टिप्रदा रक्षा अपूजिता
वदिसिन्ति कारकस्यायुक्तं तथा
तस्मादेतांस्तु संपूज्य गंधपुष्पे मे
नो हरेः पासादेकारयेद्दिहान् ।
गृहं वा सरसतम अथ प्रासा
दं मूलारंभः तत्रैव ब्रह्मस्थाने
ततः कुर्याद्वासदेवस्य पूजनं पि
यः संपूजनं कुर्यात् हृषीके गणा
स्य च पूजने ततः कुर्याद्वासदेव
गणास्य च गंधाच्छुष्यं नैवेद्यं भूय
दीयैः सरोजम ततः संपूजयेत्
स्मिन्सर्वलोकपरो मही सत्र्यां
प्रमदात्तं दिव्याभरणं भूषितां
ध्यात्वा समर्चयेद्देवीं परितृष्टां
स्मिन्नानां ततः प्रणम्य विज्ञा
त्वा तन्मयत्वेन विज्ञेयं ततः
स्नानं मंत्रेण सर्वदेवमयं परं
ध्यात्वा समर्चयेत् तत्र यत्र हास्तमयं
नरः ब्रह्मस्थाने ततो विद्वान् कुर्या
दाधारमक्षतैः तस्मिन्संस्थापयेत्

कुंभं बह्मसद पूजितं हेमं
वाराजं वापि मन्मथे वाहं नवे
सर्ववीजोषधीपुक्तं सर्वपापना
वितं रत्नगर्भं संपूर्णं वस्त्रपूतेन
वारिणा प्रशस्तपुष्पवायेन स्नत
चंदनं चर्वितं पुष्पैः समालिने ।
कृत्वा गंधपुष्पे विभूषितं आह
तेन च शुक्लेन वस्त्रपुष्पेन वेष्टितं
ब्रह्मस्थाने ततो मंडीकलसेव्याय
पूजयेत् तस्मिन् स्नतं मुनिं देवे
प्रजेशं मेव विग्रहं गंधपुष्पैश्च
नैवेद्यैः पूजयेत् समनो हरेः त
तो मेदल वारे तत्र प्राच्यां वा प्रा
श्नत्वा स्थितः आचार्यो गुरुं सं
भारान् प्रहारीस्तर्पयेत् सगत् ह
तैस्तेनैव यैवेमंत्रै ब्रह्मदीप्तं
येन्नतः प्रजेशं तर्पयेद्दिहान्
द्रुतीनां शानेन च रत्नगत् दशा
दद्यात्पुष्पांश्चर्तिष्यन् वाषडं
तेन मंत्रं वित्तं तत्र प्रणम्य विज्ञा
त्वा कृत्वा वैस्वस्तिवाचने प्रशु
कं कंदी सप्तश्लोकं तत्र दक्षिणां
सत्रमार्गेण दिव्येन तोयधारां त
धामयेत् पूर्ववत् त्रेन मार्गेण सत्र
वीजानि धामयेत् सरोजभने च
स्थानं तथा व्यातस्य कारयेत् त
॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तो गते त्वनेन मध्ये हस्तमात्रप्रमा
णाकं चतुरंगुलं मावेत दधुः त
स्यात् समस्मिन् गोमयेनोपलि
प्याथ वेदेन नव भूषयेत् मध्ये
दत्तात् पुष्पाणि शुक्लाभ्यस्तनमेव
आचार्यः पाश्चात् भूत्वा ध्यायेद्
वेचतर्भुजं तर्प्यं मंगलचोषेण च
स्त्रयोषु रवेण च अक्षरघात्सरा
श्च कुंभतोयेन मंत्रं वित्तं प्रशु
कं कंदीना वच्छेत् प्रपूरयेत्तले ।
सर्वान् समकीर्णो विमलैः सप्त
गंधिभिः तस्मिन् शुक्लानि पुष्पा
णि प्रलियेदोमिति स्मरन् तदा वं
परीतेन वेदाद्येनाक्षतं क्षियेत् ॥
शुभं स्यादस्ति वा वक्तुं शुभं वामे ।
भवेन्नतः वीजैः शालिपवारीनां
तं गर्भं परयेद्दधुः तत्र जाभिः
पवित्राभिर्हृदि गर्भं प्रपूरयेत् ।
एवं पुष्पाद्यविधिना आचार्यदानं स
रोजम सर्वपापं वस्त्रपुग मावा
र्याय निवेदयेत् कान्तस्य पा
नीपूज्यो वै स वा माक्रितोऽर्चयेत् ।
ब्राह्मणान् भोजयित्वा च गेयश्रुत्या
दिकारयेत् ॥ ततस्तत्वातये ।
यन्नाजल्ललातं पावेदवत् शुभ
साधः स्थितं शाल्यं न गृहे दोषदं भवे
त् प्रासादे दोषदं शाल्यं ॥

मंदिर

३१ ५८
३२५८

मंदिर

भवेद्यावज्जलानिकं तस्मान् प्रा
सादिकीभूमिः शोभ्यायावज्जलानि
कं शिवाने कर्कुरातेवायावहा।
भूः कुमारिका आकोत्पतां समी
कृत्य ततोयागं समाचरेत् ॥
किंच पूरयेत्वातकं यत्नान् पा
दं पादे यथा क्रमं अष्टांगलं मृ
त्रिकया खलिकं वेष्टिकादिभिः
सिक्ता सिक्ता त तोयनकलसे
कांचनारिभिः आकोटनं नतः
ऊर्ध्वान्तरैर्ध्वस्तवृत्तैः पा
दोनं पूरयेत्वातं ससमं चैव।
कारयेत् देशिकः पंचगव्येनतां
भूमिं योत्तयेदुधः सवर्णवीदि
गभेण वृत्तपञ्चवर्णभिना तीर्थ
तोयसंपूर्णेन स्वर्णताम्रमयेनवा
सेवयेदभिजमेनवारिणाकलसे
नतः अद्वाभवेद्भूमिर्दोषमुक्तापि
या भवेत् ॥ अथ शिला ल
क्षणं मात्से आदावेवं समासे
नशिलालक्षणमुन्नमं शिला।
यास विधानं च प्रोच्यते तदनंतरं
शिला वाथेष्टकावापि चतस्रो ल
क्षणानि ताः प्रासादादौ विधानेन
न्यस्तयाः समनोहराः चतुरस्राः
समाः कृत्वा समेतारथवेष्टकाः शि
लात्रपास्मृताविधानेराया अष्ट।

कालिका संपूर्णाः सतलाः सि
याः समसा लक्षणानि ताः ऊषा
हवीकिता यथाः सधनज्जवासाः
सोकृशा सारणोपेताः क्रमेण
सफलानि ताः दर्पणाहस्ति वज्र
काः प्रशस्तद्वयलांछिताः शस्त
ति मृगांकाश्चट्टपांकाः सर्वरा हि
ताः खलिका वेष्टिकाश्चक्रानंघा
वर्तकलांछिताः पद्मादिलक्षण
पेताः शिलाः सर्वाथ सिद्धिदाः
नथागेवाजिपादकाः शिला य
याः सलवहाः क्रव्यादमृगपाद
कामशस्ताः पक्षिणास्तथा दिव्य
छादिभिर्दीनाश्च दीर्घतुतावि
ताः विवर्णाः स्फुरिताभ्याः समा
ज्यालक्षणानि ताः प्रशस्तपाणि
पांकाः प्रशस्तद्वयलांछिताः य
थोक्तलक्षणोपेताः शिलानि ताः
दितावहाः अथ इष्टका लक्ष
णं तत्रैव इष्टकानां समासेन ल
क्षणं शृणुताम्युतं एकवर्णाः स
काश्च संपूर्णाः समनोहराः नेरा।
यामिताः अस्त्रगारानि ताः नेरा।
कृत्वा सर्वाः सशर्कराः मंदपकाः
अष्टकाः कार्या अत्रस्त्याः स
पक्षाश्च वज्रदिन्याश्च वर्जिताः भ
माश्च विषमादीना वर्जनीयाः प

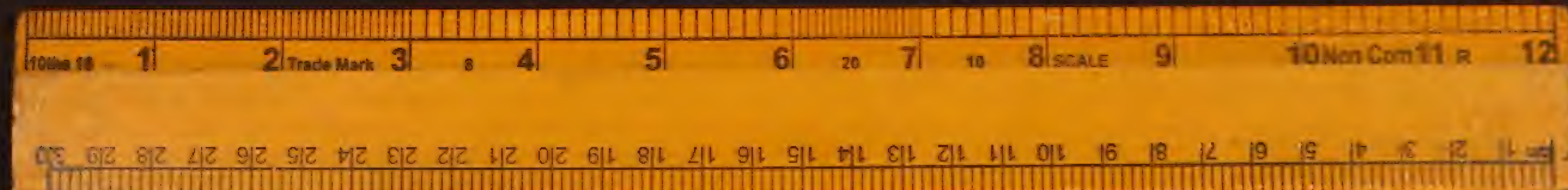
मंदिर

३१ ५९
३२५९

मंदिर

यत्नतः दयशीर्षे पंचगव्ये इष्टका
नां प्रमाणं च लक्षणं सामान्यम्।
ता सतलालक्षणोपेता हादशा
गुलसंमिताः सवित्सारविभोगेन
नेपुण्येन च समिताः सपकाः स
प्रमाणसात्रणकवर्णमनोहराः वि
मला इष्टकाः कार्या अत्रस्त्याः स
मिताः चित्रकर्णाश्चाप्रशस्ताः पा
णिपादविवर्जिताः सशर्कराः कृत्वा
वर्णाश्च संपूर्णाः चित्तमयाः विवर्णा
मेदगेथाश्च पापीनाः पिष्टिकाश्च
याः हीनाश्च विषमाभ्यां नजैरा।
अविवर्जिताः अथ शिलानि ताः
यवस्या मत्स्या शिलान्यासस्तु कर्त
व्यः प्रासादेन शिलामये इष्टकानां
नविस्थासः प्रासादे वेष्टकामये।
शैलेने शैलजः पीठपेष्टिकेपेष्टि
कः स्मृतः शिलान्यासादिकोभेदे
मूलपादौ विधीयते दयशीर्षे
चत्रे कर्तव्यमष्टकान्यासः प्रा
सादे वेष्टकामये शैले शिलानां
विन्यासः कार्करा न्यसेन कृ
त्वा शिलानि ताः सवर्णाः कृत्वा
अथिवासनं इष्टकानां प्रतिष्ठां
गर्भाथानं च कारयेत् शैलेदति
तां दत्वा पीठवंधं च साधयेत् सयं
श्रीदयशीर्षेण शोक्तस्तुतिविधिः स

तं ॥ अथ पीठवंधं दय
शीर्षे पीठवंधं ततः ऊर्ध्वान्तरा
प्रासाद मानतः पीठोन्नमं चोद्ध
येता प्रासादस्याहं मानतः पाद।
हीनं मध्यमस्यात कयसे चाहं
मानतः उन्नमं वासुदेवस्य ऊर्ध्व
त पीठं विचक्षणः अथ प्रा।
साद लक्षणानि मात्से एवं
वास्तवलि कृत्वा भजेत चोदश
भागिकं तस्य मध्ये चतुर्भिस्त
भागैर्गर्भं च कारयेत् भागद्वार
शकतत्र भिन्नं यं परिकल्पयेत्
चतुर्भागेन भित्रीनां चोद्धायाः स्या
त्प्रमाणतः द्विगुणाः शिखरोद्धाया
भिस्तुद्धायात्प्रमाणतः शिखराहं
स्य चाहं विधेयात्प्रदक्षिणा
चतुर्दिक्षु नराज्ञेयो निर्गमस्त न
थावथैः गर्भसत्रहयं भागो विस्त
रो मंडपस्य त आयतः स्यात्त्रिभि
र्भागे भेदयुक्तः सशोभनः पंच
भागोन संभज्य गर्भमानं विचक्षणः
भागमेकं गृहीत्वा त प्राग्गीवंक
स्येदुधः गर्भसत्रसमो भागद्वार
यतो मुखमंडपः यत्तत्प्रामाण्यस
दिष्टप्रासादसेहनक्षणं किंच मे
रु मेरा कैलास ऊर्ध्वसिद्धमृगा
स्तथा विमानचंद्रक स्त ॥

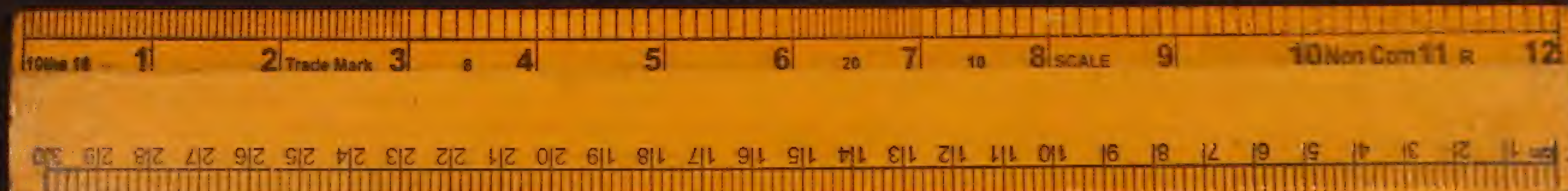

हृत्कीर्तनोऽथमृगाधिपः वलभिः
 छंदकस्तद्वर्तनः सर्वभद्रकः गज
 स्र नंदनः स्र नंदिवर्धन एवच
 हंसो हंसः स्रगणेशमकोथ स
 मुद्रकः शासादानामतः पोक्तावि
 भागमृगनहिनाः शतशृंगा
 स्रतहीरो भूमिकाषोडशोद्धितः
 नानाविविध शिखरोमेरु शासाद
 उच्यते मंदरो ह्यदशः प्रोक्तः
 कैलासो दश भूमिकः विमानज
 दकस्तद्वर्तनः शिखराननः सचा
 हृभूमिकस्तद्वर्तनः समभिर्नंदिवर्ध
 नः विंशोदकः समायुक्तो नंदनः स
 मुद्राकृतः षोडशोदकः संयुक्तो
 नानात्रयः समवितः अनेकशिख
 रस्तद्वर्तनः सर्वतोभद्रोच्यते चंद्र
 शालः समोपेतो वित्तयः पंचभू
 मिकः वलभिर्छंदकस्तद्वर्तकः
 नासात्रयावितः दृष्टोऽथयत स्त
 त्यामंडलश्चास्तिवर्तितः सिंहः
 सिंहगतिः त्रयोमृगो मृगसमस्त
 था क्रमः क्रमाकृतस्तद्वर्तमि
 कानवकोजयः अंगलीपुटः सस्या
 नयंचोदकः विभूषितः षोडशस्तः
 समन्नात्र वित्तयः सममुद्रकः पा
 र्श्वयोऽष्टदशालस्य उच्छोया भूमिका
 हयं षोडशस्तः सवित्तयो वि

विशालः सुभः मृगराजस्त वि
 त्वातच्छंदशालाविभूषितः शाली
 वेणविशालेन भूमिकासमुद्रजतः
 अनेकचंद्रशालस्तगजः शासाद
 उच्यते ययस्तद्वर्तनो वै गरु
 डो नाम नामतः समभ्युच्छयस्त
 दचंद्रशाला त्रयावितः भूमिका
 षडशीतिस्तवाच्यतः सर्वतो भवेत्
 तथायो गरुडस्तद्वर्तनोऽष्टादश भू
 मिकः यमकः षोडशस्तस्त भूमि
 द्वयः समवितः यमस्तस्य प्रमाण
 न श्रीवृत्तक इति स्मृतः पंचोदक
 त्रिभूमिस्तगर्भे दस्तचतुष्टयं ह
 यो भवति नास्त्रायः शासादः सर्वका
 मिकः समाष्टोपचक्रश्चैव शासा
 दयो मयोदिताः सिंहस्य ते समा
 ज्ञेयाये वायेत त्रमाणातः चंद्र
 शालैः समोपेताः सर्वपाणीवा
 संयुताः पृष्टकादारवाश्चैव शो
 लावास्तुः सतोरणाः मेरुः पं
 चाशद्वस्तः स्यात्तंदरः पंचहीन
 कः वनारिशतकैलासस्ततस्ति
 शहिमानकः नंदिवर्धनकस्तद्वर्त
 त्रिंशत्समुद्राहतः विंशतानंद
 नः प्रोक्तः सर्वतोभद्रकस्तथा ।
 वल्लः यमकश्चैव विंशद्वस्त
 हतः मृगः सिंहश्चैव भूमिस्ततभी

छंदकस्तथा एते षोडश दस्तः
 स्र अत्रागो देववज्रभः श्री ह
 तो मृगराजस्तसमुद्रकगर्भो तथा
 एते द्वादश दस्तः स्रतेषां हंस
 कः समः गरुडोदकरो जेयोह
 षोडश उदाहृतः एवमेते प्रमा
 णेन कर्त्तव्याः शुभलक्षणः यत्त
 रात्सनागानो मातृहस्तः प्रशस्य
 ते तथा मेवादयः समयेष्ट लि
 गोस्तवावहाः श्रीवृत्तकादस्तथा
 मध्यमस्य उदाहृताः तथा हंसा
 दयः पंचकन्यस्य सभरामताः ।
 द्वयशीर्षपेवरात्रे शासादं सं
 प्रवक्ष्यामि सर्वसाधारणं शृणु व
 त्तरत्नी कृतं तत्र भवेत्षोडशथा
 पुनः मध्येन स्पष्टं त्रिभूमिस्तद्वर्त
 दाय समवितं द्वादशैव त्रभागा
 निभित्रार्थं परिकल्पयेत् नैवोच्छ
 यंतं कुर्वीत च त्रभागेन चाष्टं नैव
 योदिगुणोच्छायं मंजव्याः कल्पे
 द्वयः वत्तभागेन मंजव्याः कार्य
 सम्यक् दक्षिणा तन्मानं निर्गमं
 कार्यमुभयोः पार्श्वयोः समं शिख
 रेण समं कार्यमग्रे जगति वित्तरे ।
 विंशतानापि कर्त्तव्यं यथाशाभान
 त्रयतः वित्तरे मंडपस्याग्रे गर्भस
 त्रहयेन त्रैलोक्यादायिकं क

र्थात्म्ये संभवे विभूषितं शासाद ।
 गर्भमाने वा कुर्वीत सुखमंडपं ।
 एकाशीति पदेवीस्तं यद्गमंडप
 मारभेत् शुक्लाब्जहारि विन्यासे ।
 पादात्रस्यान्येन सग्न तथा
 प्रकारविन्यासे यजेद्वा विंशदंतगा
 न सर्वसाधारणं चेत्यासादस्य ।
 तल्लक्षणं मानेन प्रतिमायावा ।
 शासाद मणरे शृणु प्रतिमायाः
 प्रमाणेन कर्त्तव्या यदिका शुभा
 गर्भस्तपिरिका देन गर्भमानास्त
 भित्तयः भित्तगायाममानेन उच्छ
 यंतं प्रकल्पयेत् भित्तुच्छायात्रहि
 गुणं शिखरं कल्पयेद्गुरु शिखरा
 स्रत त्रयं न समं परिकल्पयेत्
 शिखरस्य चतुर्थेन अग्रतो मुखमे
 डपं अष्टकोशेन गर्भस्य रथका
 नांत निर्गमः परियेगुण भागेन
 रथकांस्तत्र कल्पयेत् तत्रतीयेन वा
 कुर्याद्रथकानांत निर्गमं वासत्र ।
 यं स्थापनीये रथकचित्तये सदा ।
 शिखरार्थं च स्रस्रतिरेत्त्वानि विनि
 यानयेत् शिखरस्यार्थं भागस्यं सि
 हंतत्र चकारयेत् शुक्रनांसां स्मि ।
 रीकृत्य मध्यस्थं विवर्त्तयेत् ॥
 अग्रे च तथा पार्श्वे तद्वर्त स्रं नि
 धापयेत् तद्वर्त भवेदशः ॥

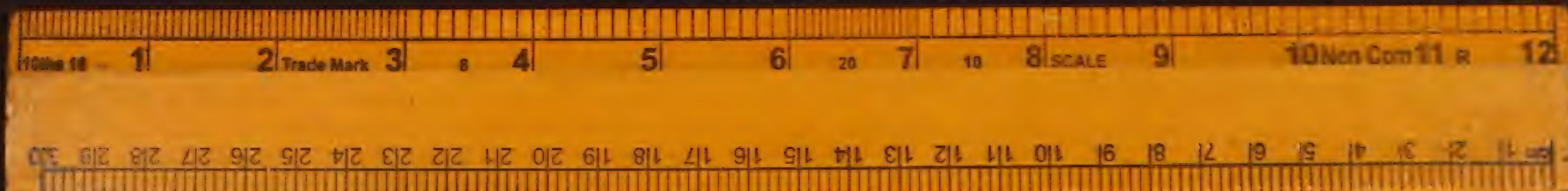

कंठेषामित सारवान् संयमयेत्
कृत्रियविकारान्तयेव कृत्तुम् ।
वेदिकामानात्कलसंपरिकल्पये
त किं च गुरुत्वेनैव कृत्तुम् ।
परिष्ठाच्चतुर्गुणं कृत्तुम् ।
यामानदित्वाष्टसवोपरि महा
वराहमेवैव नरसिंहं चरति ।
पत्नीयां श्रीयः देव मुदीया ।
हयशीर्षकं आग्नेयां यामदग्ने
नैर्ऋतेराम मेव च वामनं चैव वाय
वां वासदेवमथापरे किंच
पूर्वभूमेतशयनं द्वितीयेवासना
भवे स्थानमेव तृतीये त चतुर्थे
यानमेव च पंचमे योगनिद्रा त
षष्ठे योगसमं भवेत् स्थानं यो
ग समापन्नं सप्तमे परिकल्पयेत्
नानागवात्तकैर्यन्त्रान्यप्रवस्थादि
भूषितं नानाप्रकार पुष्पाद्यै र्य
थाशोभं प्रकल्पयेत् कनिष्ठमध्य
नेष्टानां प्रासादानां यथा क्रमं
वस्त्रभागा च ऋत्विग्भिः प्रदेयान्
चनादुयैः द्वारस्य चाष्टमे पुक्तेन च
मेरुशमे तथा लतारवेयो नैव
स्यात्तायस्य मृत्तासाम्पत्तं यावद्
स्नैरभिप्रेतः प्रासादकर्मणा न च
तावद्विरंगैर्योवसुभागेन वा
भवेत् एकस्तंभो धनो जेतो हि

स्तंभा वेदिका मना दशभूमेत
नित्यं चतस्तंभं प्रकल्पयेत् ॥
अथ मंदपलक्षणविशेषः मात्स्य
प्रथातः संप्रवक्ष्यामि मंदपानां ।
त लक्षणं मंदपान् प्रवक्ष्यामि ।
त्ये प्रासादस्यावृत्तः विवि
या मंदपाः कार्योपेष्टमथ कनी
यसः नाम तस्तान् प्रवक्ष्यामि मृत्ता
धृतिनसन्नमाः पुष्पकः पुष्पभद्रश्च
सहजो मृतनंदनः कौशल्या उदि
संकीर्णराजभद्रो जयावहः श्री
वृत्तो विजयश्चैव वास्तकीर्णः कृति
धरः यत्तभद्रो विशालश्च संक्षि
ष्टः शत्रुमर्दनः भागधेयो नंद
नश्च मानवो मानभद्रकः सृष्टो
हर्षणश्चैव कर्णिकारः पराहकः
सिंहश्च श्यामभद्रश्च सभद्रश्च त
थैव च समविंशतिर्यात्वात्ता ल
क्षणं मृत्तातदिनः समाप्य चतः
षष्टिपुष्पकः स उदाहृतः द्वाषष्टिः
पुष्पभद्रश्च षष्टिः सहस्र उदाहृतः श
सुपंचाशकस्तंभः कथ्यते मृतनंद
नः कौशल्याः षट्पंचाशच्चतः पंचा
शताष्टनः नाम्नात बुद्धिसंकीर्णो
हिहीनो राजभद्रकः जयावहस्त
पंचाशच्छीहस्तस्त हिहीनकः विज
यस्त हिहीनः स्याद्वास्तुसंकीर्णकस्तथा

द्वाभ्यामेव प्रदीयेत ततः कृति
यो परः चतारिंशच्च भद्रो
हिहीनो च विशालकः षट्त्रिंश
चैव संक्षिष्टो हिहीनः शत्रुमर्दनः
द्वात्रिंशद्वागपंचस्तु त्रिंशता नंद
नः स्मृतः अष्टाविंशतान्वक्तु ।
मानभद्रो हिहीनकः चतुर्विंशस्त
सृष्टो मृदाविंशद्वर्णो मतः विंश
तिः कर्णिकारः स्यादष्टादशः परा
हकः सिंहाभवे हिहीनश्च श्याम
भद्रो हिहीनकः सभद्रस्त तथा
प्रोक्तो द्वादश स्तम्भसंवृतः मंद
पाः कथितास्ते यथा वृत्तल
विनाः त्रिकोणं वृत्तमर्द्धं च मृ
कोणं द्विरष्टकं चतुष्कोणं च कर्त्तव्यं
संस्थानं मंदपस्य तत्तत्तं विज
यश्चैव मायुर्वर्द्धनमेव च पुत्रला
भः श्रियः पुष्टिस्तारिषु भवेत्क
मात्त एवं तं भद्राः प्रोक्ता अन्य
थात्त भयावहाः अथ तत्र द्वा
निर्णयः हयशीर्षकं चतारिंशद्वा
अथ पूर्वैव प्रवक्ष्यामि प्रकल्पयेत्
विदिशा स च सर्वास्तथा प्रमस्य
त्वं भवेत् दक्षिणे चोत्तरे चैव पश्चि
मे शस्यत्वं भवेत् किंच वि
स्तारादिगुणोद्धारकर्त्तव्यं तस्य
भनं जातत्वं सरजनं तदुद्गम

रैर्दत्तं औद्गमगर्द्धनः स्तंभं दत्त्वा
शाखान्तरं सद्यः तर्पणं चो
वेण ब्राह्मणान् स्वास्तिवाच्यं द्वा
स्य च तथोपाकार्यो चंद्रप्रवेष्टको
दंडस्तौ त कर्मयो विष्टको नोप
मावुभौ शाखोद्गम्य स्पर्शान्ति न्य
सेहर्द्धं सुदुर्गं तस्य मध्यं स्थि
तावेवी सात्तास्त्रलीः सरे सरी ।
कर्त्तव्यादिगजैः सा त स्थाप्यमा
ना चरेत् त शाखोद्गम्य कौका
र्योपवृत्त्यादि भूषितो एकशा
त्वं विशालत्वं षट्त्रिंशत्वं द्वारमिष्ट
ते नवशाखं च कूर्वीत अत ऊर्द्धं न
कारयेत् विस्त्वन्तरात् पादोः शा
खोत्वेन भूषयेत् मात्स्ये चतः
षष्टिपदं कृत्वा मध्ये द्वारं प्रकल्प
येत् विस्तारादिगुणोद्धारयस्तत्रि
भागा कर्त्तव्यं विस्ताराद्दोभ
वेर्द्धो भित्तयोः न्याः समन्त ।
तः गर्भपादेन विस्तीर्णोद्धारं दिग
णामायनं उक्त्वा यास्याद विस्तीर्ण
शाखान्तरं हर्द्धं सारः विस्तारपादः
प्रतिमं वाङ्मयं शाखयोः स्मृतं ।
त्रिपंचसमनवभिः शाखाभिद्वार
मिष्टाने कनिष्ठं मध्यमं नोष्टं य
थायोगे प्रकल्पयेत् चंद्रलानां श
तं सार्द्धं चतारिंशद्विरुत्तमं ॥

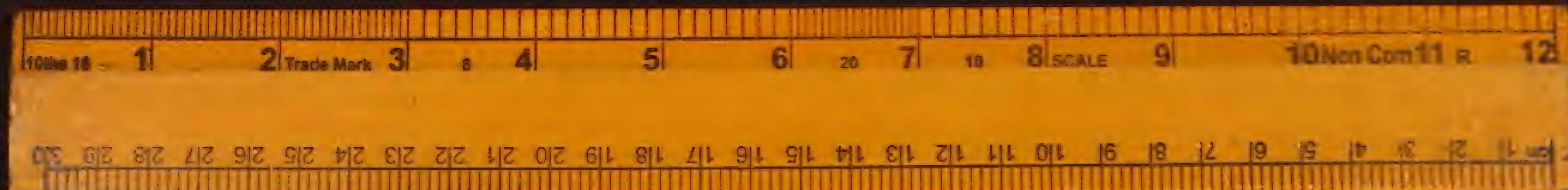

यस्यमुत्रम मायुष्ययनथामद मेव
च शते चाशीति सहिते वान
निर्गमने भवेत् अधिकं दशभि
स्तद्वत्तया षोडशभिः शते शते
माने द्वितीयं भवत्तशीतिभि
स्तथा दशद्वारणि वेतानि क्रमे
लोक्तानि सर्वदा अस्मानिवर्जनी
यानिमानसोद्देगदानितु द्वारवो
धेतयत्नेन सर्ववास्तुपुर्वजियत्त
लकोणाव भूदास्तम्भरूपधना
दपि कृत्वा अथेण वा विह्वनदा
रंभुभदं भवेत् तयस्म इगीति
अथ प्रवासः तद्वयंतया दो
भीप्यवयमं एगे दारिद्र्य कला
हंतया विरोधश्चार्थनाशश्च स
र्वे वेधे भवेत्तमात् ॥ अथ
प्राकारादि निर्णयः दयशीषेपं
चयत्रे प्रासादस्य चतुर्भागेः प्रा
कास्याच्छ्रयोभवेत् पंचदशस्य
देवस्य एकदशस्तानपीठका त
स्मात्तद्विगणः प्रोक्तस्तथा गरुड
मेदयः एकदशस्तानि कुर्वीतविंश
दस्तान्नमेवच अथवृत्तरोपणम्
निर्णयः मास्ये पूर्वणाफलितो
वृत्ताः क्षीरवृत्तास्तदतिणे पश्चि
मेवजने अष्टं पश्चोमत्त विभू
हितं उन्नोण नलै स्तलैः शुभा

स्वास्त्यवाटिका सर्वतस्तनलेषु
हृत्स्थिरमस्थिरमेवच सर्वतश्चाणि
कर्त्तव्यं परिष्ठावस्त्यादिकं याये
तपोवन स्थान मुन्ने मातृकागृहं
मदानसं तथाप्येनेनैते त वि
नायकः वारुणे श्रीनिवासश्चवा
ये प्रदमातिका उन्नरे यत्त शा
ला त निर्मास्तस्थानमुन्ने वारु
णे सोमदेवत्येवलिनिर्वपनं स्तुत
पुरतो गरुडस्थाने तथाप्येषा य
योचितं पंचमायतने ऊर्णाच्छ
भ मंडपसंयुते चंद्रा वितानकस
तोराण विचयुक्तं निम्नोत्तरप्रमुदि
तेन जनेन साहं यः कारयेत्
सरगृहं विविधधन्याये श्री स्त
न मुंचतिसदादिविपुजनेच अ
थ जीर्णोद्धारः विस्मयमैल्लोप
कोदे यस्मिन्तस्तुविषये देव वे
श्म विशीर्यते तस्मसीदति तदा
म् देववेश्मयथातथा कृत्वा जी
र्णस्य संस्कारं तथादेवेश वेश्मनः
द्विगुणफलमाप्नोति नात्र कार्यं
विचारणा विस्मरहस्ये पतितः
स्वय यः कर्त्ता पतमानस्मरतिता
विस्मययतनस्पृह स नरोविष्
लोकभाक् अग्निपुराणे पतितं
पतमानं त तथाहंस्मरितं नरः

समुद्रस्य हरेर्द्वीप द्विगुणफल
माययात् देवीपुराणे मूला
व्यतगणे पुण्य प्रायुजातीर्ण
कारकः तस्मात्सर्व प्रयत्नेन जी
र्णोद्धारमाचरेत् दयशीषेपं
रात्रेवापीकृप तडागानां सर
याश्च तथा नच प्रतिमानां स
भानां च संस्कर्त्तव्यो नरो भुवि
पुण्यशतगुणं तस्य भवेत्तला
नसंशयः प्रतिष्ठाया विधिः
कार्यस्तथा मंदिर निर्मिते प्रायः
श्रीदयशीषीकृ रत्नसारणावैस्
वेः देवालय प्रतिष्ठाचत्वात्
तस्मिन्नेन किं श्रीमूर्तिस्थाप
नैवैव संपूर्णो साविशेषतः इति
श्रीहरिभक्तिविनासे विलासः
मंदिरं क्री नगरं इति मेदिनी
पुंलिङ्गोप्ययं शब्दः यथा ना
रं मंदिरं पुरमिति पुं नपुं
सकयोरुत्तरेण यस्यते इत्यमर
टीकायां भरतः ॥
मंदिरः पुं समुद्रः इति मेदिनी
जायपश्चाद्भागः इति हेम
चंद्रः ॥
मंदिरपञ्चः पुं विडालः इति
शब्दचंद्रिका ॥
मंदिरा स्त्री मंदिरं यथा मंदिरा

यास्तुगवानिति मधुसूक्तवादयः
मंडरा स्त्री बाजिशाला इत्यमरः
शयनीयार्थवस्तु मांडरा इति भा
षा इति मेदिनी ॥
मंदोदरी स्त्री रावणमहिषी सा
तमयदानवकन्या इति रामायणं
मंदोदरीशः पुं रावणः इति वि
कांडशेषः ॥
मंदोदरीसुतः पुं इति त्रि
जगधरः ॥
मंदोसं स्त्री इषडसं तद्वतिवि
इत्यमरः ॥
मंदः पुं गंभीरधनिः इत्यमरः
वाघविशेषः तत्पर्यायः मंडुः २
मृदंगकः ३ इति शब्दरत्नावली
मन्मथः पुं कामदेवः कपिमृह
तः इत्यमरः कामविंता इति मे
दिनी कामदेवस्योत्पत्तिर्यथा
एवं चिंतयत स्तस्य वृक्षणे ॥
मुनिसत्तमः मनसः पुरुषो बला
राविर्भूतो विनिः सुतः कंचनी
चूर्णपीतामः पीनोन्नतसंनसि
कः सहजोरुकटीजंघोनीलावा
चित्त केशकः लग्नभयुगनो तो
तः पूर्णचंद्रनिभाननः कपाटवि
ल्लीर्णहृदि रोमराजी विरानितः अ
धमानेगकरवसीनविस्तल वाङ्

कः आरुणाणि नयनसुखपाद
करोहवः स्तीला मध्यमरुद्रेतः
प्रमत्तगजकंथरः प्रफुल्लपत्रपत्र
तः केशरज्ज्वाणतर्पणः कश्चयी
बोमीनकेतः प्रोष्ठ मेकरादनः
पंचपुष्पायुधो योगी पुष्पाकोदंडः
मंडितः कान्तः कटाक्षपातेनभ्राम
युवयन हयं सगंधिमारुताभ्यां
तंष्टुंगारसमेवितं वीक्षते तादृ
शदत्तप्रसूता मानसाश्च तेम
रीक्षाया दश ततो विषयाविह
चेतसः जेतस्कां परमे जम्भ रा
पुर्वकारिकं मनः सचापि वेद्य
संबीक्ष्य संसारं जगतां पतिं
प्रणम्य पुरुषः प्राद्विनयानन
कंधरः श्रीपुरुषउवाच किं करि
ष्याम्यहं कर्म ब्रह्मस्तत्रनियोजन
य मां नार्थपुरुषो यस्मादुचिते ।
शोभिने विद्ये अभियानेव यद्यो
यंस्यानं पत्नीचयामम तन्मेक
रुषलोकेशस्वष्टानं जगतांयतः
मार्कंडेयउवाच एवंतस्यवचः ।
अवापुरुषस्यमहात्मनः क्षणं न
किंचित्प्रोवाच सहस्रावपिनिमित्ति
तः ततोमनः ससंयम्यसम्यगुत्त
सृज्यविषयं उवाच पुरुषं ब्रह्मा
तत्कर्मोदेशमावदन् ब्रह्मोवाच ।

अनेन वारुणेणपुष्पावाणैश्च
वभिः मोहयन् पुरुषां स्त्रीश्चा
कुरुसृष्टिं सनातनी न देवा नचा
गंधर्वा न किंचरमहोरगाः नासा
नव देवावान विद्याधराक्षसाः
न यक्षा न पिशाचाश्चनमृता न
विनायकाः न गुरुकानसिद्धाश्च
न मनुष्या न पक्षिणः पशवो न
मृगाः कीटाः पतंगानलजानाश्च ये
नते सर्वे भविष्यन्ति न तस्या ये
शरस्यते अहं वा वासदेवो वा
स्याणवी पुरुषोत्तम भविष्याम
स्तव वशो किमर्थः प्राणधारिभिः
प्रच्यत्ररूपी जस्तुनां प्रविशद्द
येसदा सखदेवः स्वयंभूता कुरु
सृष्टिं सनातनीं सत्यवाराणस्य
सदासखं लुप्तमनोस्तव सर्वे
षां प्राणिनानित्यं मद मोदका
रोभवान् इतिनेकमैकस्थितं ॥
सृष्टिं प्रावर्तकं पुनः नामानि च
गरिष्यामि यत्र योगेभविष्यति ।
मार्कंडेयउवाच उत्सृज्याय स्म
त्प्रेक्षो मानसानां सखानिच आ
लोका वासने पमे सोपविष्टोऽ
वत्तणान् इतिकालिकापुराणे
काम माडभीवनाम । अध्यायः
मार्कंडेय उवाच ततस्ते ॥

मन्मथः सर्वे तदभिप्रायवेदिनः
वक्तुं स्तद्विने नाम मरीचविम
ल्लासरा मुखावलाकनादेवता
हृत्तान् मन्मथः दत्तादयश्चसहा
रः स्यान् पत्नीचेतेदुः ततो नि
श्चित्यनामानि मरीचिप्रसूता हि
जाः ऊचुः संगतेमेतस्मै पुरुषाय
द्विजोत्तमाः ऋषयश्चुः यस्मान्
प्रमथ्यचेतस्तजोतोऽस्माकं तथा
विद्ये तस्मान्मन्मथनाम्नातेतोके
गेयो भविष्यसि जगत्सकाम ३
यस्त्वं त्वत्समो नहि विद्यते अत
स्तु कामनाम्नापित्वातोभुवु म
नोभव मदनामदनाख्यस्तेषां
हं पीत्सदर्थकः तथाकंदर्पनाम्ना
पि लोकेत्यातो भविष्यसि ॥
सदापुगानांयदीयंतदीयंनभ
विष्यति वैसवानोचरोदाणां ब्र
ह्मास्त्राणां च तादृशं सर्गो मर्त्य
अपातालं ब्रह्मलोकः सनातनः
अवस्थानानि सर्वाणि सर्वव्यापी
भवान्यतः किंवाचापि विशेषे
ण सामान्येनास्मितेसमः यत्रयत्र
भवेत्याणीशाहलास्तरवोऽथवा
तत्र तत्र तवस्थानं मत्ताब्रह्मसरो
दयं दत्ताः यंभवतः पत्नीस्यो
दास्यतिशोभनां इतिकालिका ।

पुराणे २ अध्यायः ॥
मन्मथानंदः पुं महाराजपुतः इति
राजनिर्देशः ॥
मन्मथालयः पुं आश्रयः इतिराज
निर्देशः ॥
मन्मथः पुं गह्वरधनिः इतिवि
कोदशेषः ॥
मन्मथः स्त्री ग्रीवायाः पश्चात्तशिरा
इत्यमरः ॥
मन्मथः स्त्री मन्मथ इतिशब्द
त्वावली ॥
मन्मथः पुं शोकः दैत्यं कृतः
क्रोधः इत्यमरः अहंकारः ।
इति शब्दरत्नावली ॥
मन्मथः स्त्री दिव्यानांयुगानामे
कसमतिः इत्यमरः देवमाने
नैकसमतिपुगानिमन्मथमुच्य
ते मनोरंजरमवकाशोऽवधिर्वा
अस्मिन्निति मन्मथः एवंचतुर्थ्या
त्वानां साधिकारोक्त सप्ततिः
कृतवैतादि युक्तानां मनो रंजर
मुच्यते इति लिङ्गपुराणां मनवः
स्वायंमुवाचय स्तेषां मन्मथः मव
काशः अवधिर्वा मन्मथमिति वा ।
एकसमतिरिति यद्यपि गणनया
अहंयुगेनाधिकारैविकानां युगा
नां सहस्रब्रह्मणोदिने मन्मथः

[illegible]

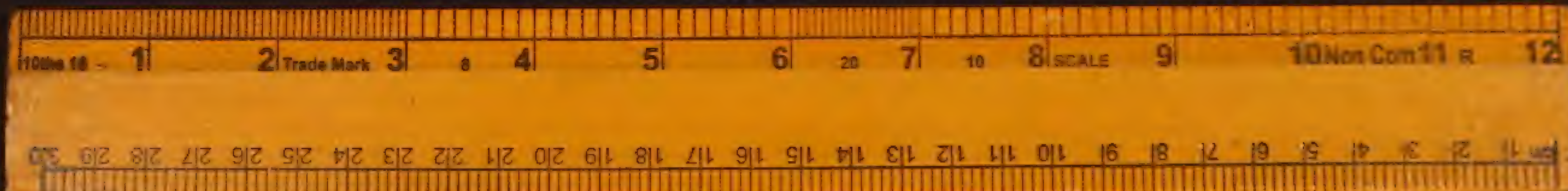
तामसोमनः दृष्यातिनरादयः ।
स्तत्सनाः ५ रैवते विकृष्टे ॥
ऽवनारः विभृष्टः भूतरयादयो ।
देवाः क्षिण्णयोगादयः सप्तर्षयः
रैवतोमनः वत्ति विष्णादयस्तत्
सनाः ५ चाक्षधेयनिनोऽवनारः
मंदक्रम इंडः अष्णादयोदेवाः
दृष्यमदीरकादयः सप्तर्षयः
चाक्षधेमनः ५ रु ५ रुष स्या
स्यादयस्तत्सनाः ९ वैवस्वतेवा
मनोऽवनारः ५ रंदा इंडः आदि
त्या वसवो रुडा विषेदेवामृता
हृण अश्विनादृषभ इत्याघादे ।
वाः कण्णोऽत्रि वैशिष्टो विष्वा
मित्रो गोतमो जमदग्निर्भरद्वाजप
ते सप्तर्षयः वैवस्वतोमनः इत्वा
ऊः नृगः प्रायतिः दृष्टः पृष्टः क
उपकः नरिष्टोतः नाभागः कविः
एते मनुपुत्रा दश ५ अश्व भवि
व्याणि सावर्णिके सार्व भौमोऽव
नारः वत्तिभिद्रः सप्तपसेवि ।
रजा अमृतप्रभा देवाः गालवः
दीनिमात्यरश्रुगमः अश्वमाहाक
यः ऋष्यशृंगः व्यासः एते सप्तर्षयः
सावर्णिर्मनः निर्मोक विरजस्ता
घास्तत्सनाः ८ दत्तसावर्णिके ऋ
षभोऽवनारः अत इंडः ।

पारमरीवि गर्भाद्यादेवाः पुनि
मदाद्याः समर्षयः दत्तसावर्णिम
नुः भूतकेतदीनिकेवाद्यास्तत्
ता ८ ब्रह्मसावर्णिकेविद्युक्तेनोऽ
वनारः शंभुरिदः सारसेन विरु
हाद्यादेवाः हविष्मदाद्याः सम
र्षयः ब्रह्मसावर्णिमनुः भूरिसेना
द्यास्तत्सनाः ९ धर्मसावर्णिके
धर्मसेतरवनार वैद्युतरिद वि
हगम कामगमाद्या देवाः अरु
णादयः समर्षयः धर्मसावर्णिम
नुः सत्यधर्मादयस्तत्सनाः १०
रुद्रसावर्णिके सधामाख्याऽवनारः
रुद्रधर्माद्याः हरिनादयोः
देवाः नयोमूर्त्त्यादयः समर्षयः
रुद्रसावर्णिमनुः देववडपदेवार
यस्तत्सनाः १२ देवसावर्णिकेयो
गेष्टोऽवनारः दिवस्पति रिदः
सकर्मसृष्टाद्या देवाः निर्मोक नन्न
दर्शाद्याः समर्षयः देवसावर्णिम
नुः विचसेन विविद्यायास्तत्सनाः
१३ इंद्रसावर्णिके हृद्द्वारा रवना
रुः अवि रिदः पवित्रवात्सयादयो
देवाः अग्निवाद् अविष्मदमा ग
याद्याः समर्षयः इंद्रसावर्णिमनुः
उरुगंभीरुहृद्भाद्यास्तत्सनाः १४
अथैतेषां कर्मउद्यते इंद्रो ॥

देवराड यथावर्षीच मन्त्रगौष्ट
थिया राजा भवति नत्सुत्रयो ।
त्रारयो मन्त्रेतर समाति पय्येतेरा
जानोभवेति देवताः प्रजानां य
ज्ञादिकर्मनष्टास्तत्सनां प्रयच्छेति
समर्षयो धर्मसावर्णिप्रकाशयेति
भगवदवनारा यतान् स सकर्मणि
नियोजयति दैत्यराक्षसादीन् धर्मद
होमंतिव वत्तदशमन्त्रेरेवैस्त्र
णाएकंदिनं भवति नन्मनुष्यमाने
नैकः कल्पः त्रिंशत्कल्पेष्वेकत्राय
कोमासोभवति इति श्रीभागवतेम
ने अथ द्वावर्षेत्तत्तानि वतारि
भवेत्कलिपुंगवे द्वाविंशत्या
सहस्रेस्त सहितान्यपि सत्यया
वत्तः षष्टि सहस्राणि लक्षाण्ये
व सत्यया वर्षाणां द्वायं शोकां
पुंगुपूर्वनिदर्शनात् त्रेताहादश
लक्षाणि वर्षाणां पारकीर्तिना य
प्रवत्स सहस्रेस्त संयुक्तानि भवेति
हि दशसप्तचलत्ताणां वर्षाणां
कृतं पुंगुसहस्रैरष्टविंशत्यासमुता
न्यपि सत्यया त्रिवतारिंशत्तत्ता
णि सहस्राणि च विंशतिः मानुषे
ताप्रमाणेन भवेत्तत्तत्पुंगुक्रमा
त् समर्षयश्चलत्ताणि त्रिंशत्को
त्यस्तथैव विंशतिश्च सहस्रा

णि मन्त्रेतर मिदोद्यते चतुर्थे
क सप्तत्या मन्त्रेतरमिति कतिः क
सोमन्त्रेरेभि अन्तरंशमिदं
ते कोत्पोद्वादशयद्विंशत्तत्ता
णितभुवंति च अष्टाशीतिसहस्रा
णि जीवेत्यायेभ्यो मनुः इति व
क्रिपुणं अपरं च मार्कं य
उवाच मन्त्रेतरं मनोः कालो
यावत्प्रात्ययेपन्नाः एकोम
नुः सकालस्त मन्त्रेतरमिति क
तं तदेकसमिति पुंगुदेवानामिद
जायते ने अन्तरंशमिः कत्पोदि
नमेकं तवेयसः इति कालिकाप
रणो १० अध्यायः अथ दधि ।
मन्त्रेतराण्यशेषाणि श्रोतमि
द्ध्यामनुक्रमान् मन्त्रेतराणि
व शक्रदेव पुरोगमान् भवताक
थितानेतात् श्रोतमिद्ध्यामहं ग
रो श्रीपराशर उवाच शतीतानां ग
तानीह यानिमन्त्रेतराणि वै ता
न्यहं भवतः सम्यक् कथयामि स
मासतः स्वायंभुवो मनुः पूर्वमनुः
स्वारोचिष सत्या औत्तमिस्त्राम
सम्वैवरेवतश्चात्तम सत्या पदेनेम
नवोः तीनाः साम्प्रतं तरेऽसतः
वैवस्वतोऽयं तस्यैतत् सप्तमं
वर्ततेऽनरं सायंभुवंतकथितं

कत्पारावन्तरं मया देवासुवर्ष्यै
अथ यथावत्कथितामया । अतः
हं प्रवक्ष्यामि मनोः सारोचिषस्य
मन्त्रेतराणि पान् सम्यग्देवर्षीस्त
सनां सत्या पारावताः सत्यधिता
देवाः स्वारोचिषः औत्तमिस्त्र
देवदो मैत्रेयासीन् महाबलः ३
नस्तस्मत्तथाशरणो दत्तो लि ऊष
भस्तथा विष्णुश्चावर्षीवांश्चतु
सप्तर्षयो भवन् वैवर्किं पुरुषा ।
द्याश्च सनाः स्वारोचिषस्य हि
तीयमेतद्यात्यातमन्त्रेरेष्टावो
नमं १ तृतीयेऽप्यन्तरे ब्रह्मजो
त्रिमिनीम योमनुः सशातनीम
तत्रेदो मैत्रेयाभूत्सरेष्टारः स
धामानस्तथा सत्याः शिवाश्चाथ
अनदेनाः वशावर्तिनश्च वैवर्ते ।
गणाद्वादशकाः स्मृताः वशिष्ठन
नयास्तत्र सप्तसप्तर्षयोऽभवन् य
जः परमृ दिव्याद्यास्तथोत्तमिनोः
सनाः १ नामसस्यान्तरे देवाः स
३ णां हरयस्तथा सत्याश्च सपिय
अथ सप्तविंशतिकागणाः शिवि
रिद्धस्तथा चासीच्च नयतोपलत
णाः सप्तर्षयश्च ये तत्रेतेषां नामा ।
निमेष्यान् तौतिथीमाष्टयुः काय
अथैवैवर्तकस्तथा पीवरश्चर्ष ।

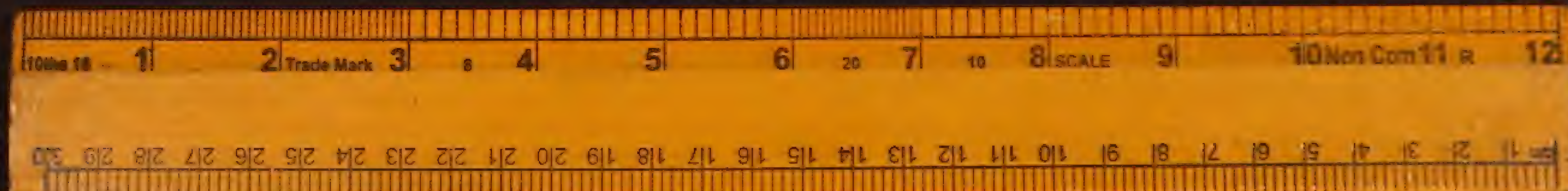

योऽस्ते समनत्राणिवांतरे नरः
त्वातिः शान्तहयो नावनेचादय
स्तथा पुत्रस्ततामस्यासराजानं
समहावताः ५ पंचमेवापि मे
त्रेयैर्वतोनाम नामतः मनुर्विभ
श्चतरेदो देवाश्चैवांतरेष्टा ॥
अमिताभा मन्तरया वैकुण्ठाश्च
मेधसः एतेदेवगणास्तत्रचतश्च
वर्तश्च हिरण्यग्रेमा वेद श्रीर
हंवाङ्मस्यापरः वेदवाङ्मः सथा
मावपुत्रंयश्चमहाशुनिः एतेसमा
र्षयो विप्रनत्रासन् रैवतात्रे ॥
बलवधुः ससंभायः समकामा
श्चतस्तताः नरेद्रासमहावीर्या
वभुवुर्भुनिसत्रम स्वारोविषश्च
त्रमित्तनामसो रैवतस्तथा पि
यवतावया स्तेनवतारोमनवस्त
ताः विसृमागयानपसा स राज
र्षिः प्रियव्रतः मन्त्रेतराधिपानेता
व लब्धवानात्मवंचाजान् ५ घटे
मन्त्रेतरासीचात्तथाव्यसराभा
नः मनोजवस्तथैवेदो देवानपि ॥
निबोधमे आर्याः प्रसूताभयाश्च
एयुगाश्चरिद्वोकसः महाशुभावा
लेखाश्च पंचैतेष्टकभागाः स
मेधा विरचाश्चैव दक्षिणात्रयो
मधुः अतिनामा सहिष्णुसमास

त्रिति वर्धयः ऊरुः पूरुः शतपु
त्रप्रमुखाः समहावतः वात्सव्य
मनोः पुत्राष्टाधिपतयोः भवन् ॥
६ विवस्वतः सतोविप्रश्चाह देवो
महाशुतिः मनुः सर्वज्ञेधीमान्
साम्पत्तं सप्तमेऽन्तरे आदित्या
वसुरुद्राद्या देवाश्चावमहाशुने
पुरंदर स्तथैवात्र मैत्रेय त्रिदशे
श्चरः वशिष्ठः कश्यपोऽथाभिर्जम
दग्निः सगौतमः विष्णुमित्र भ
द्राज्ञो सप्तर्षयोऽत्र च इत्या ॥
ऊर्ध्ववनाभागोऽष्टः शर्यातिरेव
च नरिष्ठंतश्चवित्पानेनाभावे
रिष्टपवव कश्यपश्चष्टश्च वस
मान् लोकविष्कतः मनोर्वैवस्व
नस्येननवपुत्रास्तथार्मिकाः ॥ वि
सृशक्तिरनौपम्यासन्नोदिक्रास्त्रि
नौस्थिता मन्त्रेतराष्टशेषे देवते
नायितिष्ठति अंशेनतस्य यतो
ऽसौ जते स्वायंभुवांतरे आकू
त्समानसोदेव उत्पन्नः प्रथमे ॥
७ तत्रे ततः पुनः सवैदेवः प्राप्तेस्त्रा
रोविषेऽन्तरे तृथितायासमुत्प
न्नो ह्यनितस्तथितैः सह औत्रमे
रंतरेवापि तृथितस्तपुनः सवै ॥
सत्यायामभवत्सत्यः सप्तैः स
ह सरोजमैः नामसस्यान्तरे ॥

वैव संपातेपुनरेवहि हर्षायां ॥
हरिभिः साहं हरिरेव बभूवह
रैवतेष्टात्रे देवः संभूत्यां मा
नसोऽभवत् संभूतो राजसैसा
हं देवै देववरो हग्निः वात्सवे
वांतरे देवा वैकुण्ठः पुरुषोत्तमः
विकुण्ठायामसौ जते वैकुण्ठेदे
वतेः सह मन्त्रेतरासंपाते न
थावैवस्वते द्विज वामनः कश्य
पादिस रदित्यां संवभूवह वि
भिः ऊर्ध्वरिमात्कोकान् तित्वायेन
महामना पुरंदराय त्रैलोक्ये २
त्रे निहतकटक इमेतास्तनव
स्तस्यसप्तमन्त्रेतराष्ट सप्तस्वेवा
भवन्प्रियाभिः संरतिताः प्रजाः
यस्माद्विष्ट मिदं सर्वं तस्य शत्र्या
महात्मनः तस्मात्तेशोच्यतेविल
विधेयीतोः प्रवेशनात् सर्वेच
देवामनवः समस्ताः सप्तर्षयो
मनुस्तनवश्च इन्द्रश्चयोगस्तिरशे
राभूतो विलो रशेषास्तविभूतय
स्ताः इति विसृपराणे ३ अंशेमा
न्त्रेतराख्यानेनाम ॥ अध्यायः श्री
मैत्रेयउवाच योऽक्रामेताति भव
ता सममन्त्रेतराणिवै भविष्याण
पि विप्रर्षे ममाख्यात त्वमर्हसि
श्रीपराशरउवाच काया संज्ञा

सतो योऽसौ द्वितीयः कथितो ॥
मनुः पूर्वजस्य सवर्णोऽभ्यसाव
र्णिलेन कथ्यते नस्यमन्त्रेतरासो
तस्मावर्णिकमयाष्टमे तच्छृणुष्व
महाभागभविष्यकथयामिते साव
र्णिलेनमनुर्वोऽसौमैत्रेयभवितात
तः सनपाश्चामिताभाश्चमुखा
श्चापि तदासराः तेषां गणास्त
देवाना मेकैको विशकः स्मृतः
सप्तर्षीनपि वक्ष्यामिभविष्यानथ
सप्तच दीप्तिमान् गालवोरामः
रूपेद्रोणि स्तथापरः मत्स्यश्च
तथाय्यास ऋष्यशृंगश्चसप्तमः
विलुप्तसारादनयः पातालांतगो
वरः विशचन सत स्तथा बलि
रिद्राभविष्यति विरजाश्चार्वरीवा
श्चनिर्मोहायास्तथापरे सावर्णो
स्यमनोः पुत्रा भविष्यति नरेष्वा
राः ८ नवमोऽदत्तसावर्णिमैत्रेया
भवितामनुः पारासरी विगभीश्च
सथर्कोणस्तथात्रिधा भविष्यति
तदादेवा एकैकोद्गादशो गणः
तेषां मिद्रोमहावीर्योभविष्यत्य ॥
द्विती द्विज सवनो अतिमान् ॥
हव्यो वसुमैथानिधिसुथा न्या
तिष्णान्कममः सत्यस्तत्रैव महा
र्षयः एतिकेतर्दीप्तिकेतः पंच ॥

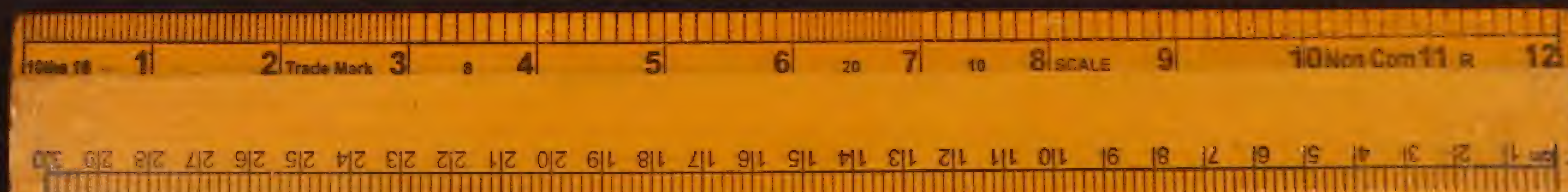

हस्तो निगमयः पृथुस्तवाघस्त
यादत्तसावर्णिकाल्मजाः ९ दृष्टा
मोक्षस्तसावर्णिर्भविष्यतिमुनेभ्यः
सधामानोऽनिरुद्धाश्च शतसंख्याः
स्तथासुगः नेवामिदं भविष्यति
तिर्नाममहावतः समर्धयो भविष्य
ति येन दाता नृपुण्यव दविष्या
स्तुतिः सत्योत्पद्यते स्तथा
परः नाभागे प्रतिमो नोश्च स
त्यकेतस्तथैव सत्त्वोत्पद्यते
जास्य भूरिषणादयो दशसुस्तसाव
र्णिपुत्राश्चरतिष्यति वसुधराः १०
एकादशश्च भवितायमसावर्णि
कामनुः विदंगमाः कामगमा
निर्माणा रुच्यस्तथा गणास्तेन
दातुं देवानो हि भविष्यतां एकै
कस्मिंश्चकलेषां गणाश्च द्रष्टव्ये
वः निस्सरस्माग्निनेजाश्च वपुष्वाव
दृष्टिरुणिः दविष्यान् नवश्चैव
भावाः समर्धयस्तथा सर्वत्रयः स
र्वधर्मा देवानीकादयस्तथा भवि
ष्यति मनोस्तथा तनयाः पृथिवीसुगः
११ रुद्रपुत्रस्तसावर्णिर्भविता दश
मनुः जतया गाव नृदेभ्यो भविता
पुण्यमेसुगः हरितालोहिता देवा
स्तथा समनसो हिज सकर्माणाः
सगणाश्च दशकाः पंचवेगणाः न

यस्वी सतपाश्चैव नयोऽर्तिस्तपो
रतिः तपोऽर्तिर्धृतिश्चात्यः सप्त
मस्ततपोधनः देवानोपदेवश्च
देवश्चेष्टादयस्तथा भविष्यति मनो
स्तथा महावीर्याः सताव्याः १२
त्रयोदशो रोच नामा भविष्यति
मुनेभ्यः सजामणिः सकर्माणाः
सधर्माणास्तथायाः त्रयस्त्रिंशदिभ
दासे देवानां येन वेगणाः दिवा
स्यति मेहावीर्यं स्तथा मिदो भवि
ष्यति निर्मादस्तत्र दशोऽर्चिष्क
मो निरुत्सकः धृतिमानव्ययश्च
यः सप्तमः सतपा मुनिः समर्धय
स्ति मेतस्य पुत्रानपि निवाय मो
वित्रसेन विवित्राद्या भविष्यति म
हीतिनः १३ भौमश्च तदंशश्च
त्र मैत्रेय भवितामनुः सुचि
दः सगणास्तत्र पंच नृपुण्य
ताव वात्तवश्च पवित्राश्च कनि
ष्टाभानिनस्तथा वाताहृष्टाश्च
देवाः समर्धनपि मेष्टाः अग्नि
वाङ्गः सुविः सुकोमागयोः ग्रीध
पवच युक्तस्तथा जिनस्त्राया मनु
पुत्रानतः शृणु उरुगंभीर रंधा
यामनोस्तथा सताव्याः कथिता
सुनिशाईलपासुपिष्यति मेदिनी १४
चतुर्गुणो न वेदानां जा ॥

यने कित विज्ञवः प्रवर्तयेति
तानेयमुवि समर्धयो दिवः कृते
कृते स्मते विप्र प्रतोता जायते
मनुः देवा यजमुजस्तेतया वस्त्रं
नरंतनत्र भवेति ये मनोः पुत्राया
वस्त्रं चतर्दिनैः तदवयो हवेष्ट
वतावद्भूः परिपात्यते मनुः सप्त
धियो देवा भूणात्तामनोः सता
मन्त्रो भवेत्येते शक्रश्चैवापि
कारिणः वतर्दशभिरनेस्तगने
मन्त्रो हिज सहस्रपुगयंते
कल्याणिः शेष उच्यते तावत्पमा
णाच निशा ततो भवति सप्तम
इति विस्तरगणे ३ अंशः ३ अथा
यः मन्त्रोऽथ वराफलं यथा
कृते मन्त्रो पूर्व धर्ममाप्नोति
मानवः स्वरो विषयश्च वराणां
वीर कामानवाप्नुयात् औजस
यनमाप्नोति तानं चामोति नाम
से रैवते चक्रेते उहिं सत्पा
विदते सियं आरोग्यं वात्तघेपु
सां कृते वैवस्वते वलं गुणावत
पुत्रोऽपुत्राश्च सत्यसावर्णिके
ने माहान्यं त्रयसावर्णोर्धर्मसा
वर्णिकेऽपुत्रां मतिमाप्नोति मनुजो
रुद्रसावर्णिके जये जाति श्रेष्टो
गुणैर्गुणो रत्नसावर्णिके कृते

विशातयन्ति वलं रोचं कृता
मन्त्रं देव प्रसादमाप्नोति मो
ये मन्त्रो कृते तथा मिदीति
पुत्राश्च गुणयुक्तानवाप्नुते सर्वा
ण्यनुक्रमायस्तथापि मुनिस
त्रम मन्त्रेण तस्यापि कृतं
फलमुत्तमं तत्र देवानुधीन वि
शाम्ने स्तत्रयात्रापान इदं श्रु
कृता सर्वेभ्यः पापेभ्यो विप्रमुच्यते
देवैर्दृष्टिन्वाप्नोत्ये तन्मन्त्रं
रापिषाः ते प्रीयते तथापीनाः
प्रयच्छन्ति शुभां मतिं नतः शुभां
मतिं पापकृताकमेतथापुत्रं
शुभां गतिमवाप्नोति यावदिदं
स्तदंशं सर्वेऽस्मै तवः सौम्याः
सर्वे सौम्या स्तथा ग्रहाः भवा
त्यस्य ये कृता क्रमान्मन्त्रा
स्थिति इति श्रीमार्कंडेय पुरा
णे मन्त्रेणान्वर्णने नामाध्यायः
मपष्टः ॥
मपष्टकः १ वनमृदः इत्यमरः
मपष्टकः २ टीकायां भरतः ॥
मपष्ट गनौ इति कविकल्पद्रुमः
द्रोण्य वर्ग चतुर्थोपधः मथति
इति उगीदासः ॥
मम व्य मदीयं आमा इति भाषा
यथा ममत्वं ममराजस्य राज्या ॥

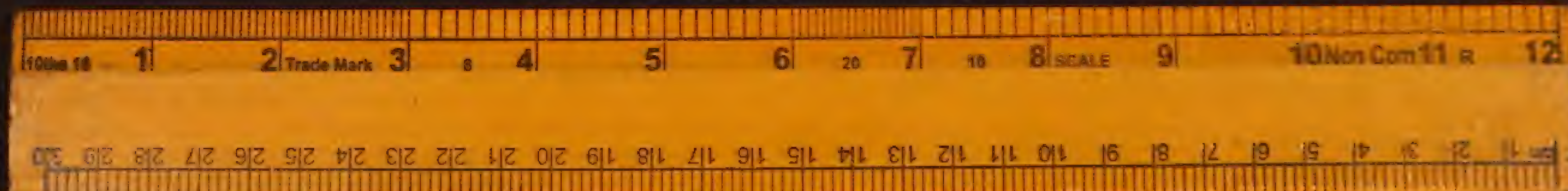

इति विवेकपि जानतोपि यथा
तत्सकिमेतन्मुनि सत्तम इति
मार्केडयपुराणे देवीमहात्म्ये ।
तेषु मदीयत्वं जानतोऽपि मम
यथात्स्य अतस्त्वेव रात्र्यादिषु
ममत्वमे तत्किं किं निवेद्यते नि
तर्थाः इति नटीकायां नागोजी ।
भट्टः अस्याद्ययत्नेन स्पष्ट प्रमा
णममत्व रात्रेऽष्टमं प्रसज्यते
षष्ठेकवचनान्तरे देव्यं तस्या
देविपुलिंगेषु सहशे ॥
ममता स्त्री तर्पः अभिमानः ।
तिहेमचंद्रः ममत्वेयथा तथापि
ममतावर्तं होमगतं निपाति
ताः इति देवी महात्म्ये ॥
ममतायुक्तः पुं कृपणः इति शब्द
माला अभिमानादिविशिष्टेति ।
ममत्वं स्त्री मदीयत्वं यथा इरा
यतन भूतो हि ममतालम्बनादृष्टी
इति मार्केडयपुराणे स्नेहः
यथा सोऽचिन्नयत्नरातत्रममता
कृष्टचेतनः इति देवी महात्म्ये ।
ममत्वेन स्नेहेन ग्राह्यचेतना
मतिर्यस्य ममेति घट्टेन त्रयम
वयं तस्य भावः ममत्वं इति
नटीकायां काशीरामः ॥
ममापत्तलः पुं विषयः दयते

रात प्रत्ययः स्यात्तस्यापत्तराग ।
मो धातोर्धलोपोमकारश्चात्राय
इति सिद्धान्तकौमुद्यामुणादि ।
हृत्तिः ॥
मय इ. गतो इति कविकल्पद्रुमः
इ. मयते इति उगीदासः ॥
मयः पुं उष्टः इत्यमरः अचत
रः दानवविशेषः सत्तदेसा नां
शिली इति मेदिनी तस्य स
मायत्तानि यथा मयस्य ज्ञाता
हेमायां पुत्राः सप्तमहावलाः ।
मायावीरं उभिशेवदृष्टमहिष
स्तथा बालिका वज्रकन्यावरुणा
मंदोदरी तथा इति वक्ति पु
राणे ॥
मयटः पुं त्वायुक्तहर्म्यः इति
हारावली हलन्तश्चेत्तत्तद्वर्ण्ये
पाचुर्ध्वार्थे च मयट इति प्रत्ययो
भवति ॥
मयष्टकः पुं वनशृङ्गः इत्यमरी
कायां भारतः ॥
मया स्त्री विक्रित्ता इति शब्द
वेदिका तृतीयैकवचनान्तास्मिन्
द्वयत्रयमप्येवं ॥
मयि वि आत्मनि आमाते इति
भाषा सप्तम्यैकवचनान्तास्मिन्
स्वरूप भिदं इति व्याकरणं ॥

मयी स्त्री मयस्य स्त्रीनातिः उ
ष्टी इति व्याकरणं ॥
मयुः पुं किन्नरः इत्यमरः मृगः
इति मेदिनी ॥
मय राजः पुं ऊवेरः इति शब्द
रत्नावली ॥
मयष्टकः पुं वनशृङ्गः इत्यमरी
कामयूवः पुं किरणः दीप्तिः ज्ञा
ता इत्यमरः शोभा इति मेदि
नी कीलः इत्यजयः ॥
मयूरः पुं स्वनामख्यातपक्षिविशे
षः तत्पर्यायः वर्द्धितः २ वर्ही
३ नीलकण्ठः ४ भुजगवक्रः ५ शि
खावतः ६ शिली ७ केकी ८ मेचना
दाउलासी ९ इत्यमरः प्रवलाकी १
वंदकी ११ सितापांगः १२ इति शब्द
रत्नावली धृती १३ मेवानंदी १४
कलापी १५ शिखंदी १६ विजयि ।
विकः १७ भुजगभोगी १८ मेव
नदाउलासकः १९ अस्य मांसग
ताः मयूरः श्रोत्रेनेत्राग्नि मया
वर्णस्वरायुषं हितो वत्यां गुरु
शोभो वातघ्नः शुक्रः मांसदः
हेमन्तकाले शिशिरवसन्ते सव्या
हि मायूरमुशति मांसं उष्टोहि
हि वर्ही विष भोजनेऽश्वर्षा श
रद्वीमुखेऽप्ययः इति राज

निर्वैटः पतमोस मेरुतैल भू
ह विषतस्य इति गनवचुभः ।
मयूरशिखात्तपः तत्पर्यायः
वराचा २ कावरी ३ दीपः ।
४ लोचमस्तकः ५ इत्यमरः अ
पामागोः इति मेदिनी ॥
मयूरकं स्त्री अंजनविशेषः तति
या इति भाषा तत्पर्यायः तस्या
जनं २ शिखिपीवं ३ वितत्रकं च
इत्यमरः ॥
मयूरकः पुं अणामागः इत्यमरः
तस्यकं मयूरः इति विषः ।
मयूरशिखा इति नटाधरः ॥
मयूरपीवकं स्त्री तस्य इति राज
निर्वैटः ॥
मयूरचटकः पुं गृत्तकृत्तः ३
ति हारावली ॥
मयूरचुडं स्त्री स्योणेयकं इति
निर्वैटः ॥
मयूरचूडा स्त्री मयूरशिखा इ
ति वैद्यकं ॥
मयूरजंघः पुं शेषनाकः इति रा
ज निर्वैटः ॥
मयूरतण्ड स्त्री तस्य इति राज
निर्वैटः ॥
मयूर पदकं स्त्री नखावातः यथा
तथावकेरकोली च नखाचोते त

मंडनं मयूषदकं व्याघ्रनखकोज
गलपत्रके इति शिवमाला ।
मयूषविदला स्त्री अमृष्टा इति ॥
वैयकं
मयूषशिखा स्त्री सनामव्याता
द्वयविशेषः तत्पर्यायः वहिर्बुद्धा
शिविनी ३ शिवलः ४ सशिखा ५
शिखा ६ शिखावला ७ केकिशि
खा ८ अमृष्टागणाः ९ सेखाउतं मू
त्रहृच्छवालप्रहरोषनाशितं ।
वशकर्मणि शस्त्रवच इति राज
निर्वटः अपिच मयूषाज्ञाशिखा
प्रकासह सांघिर्मरुच्छरा नील
कंदशिखालाघी पित्रश्चमालिसा
रजित इति भावप्रकाशः ।
मयूरिका स्त्री अमृष्टा इति राज
निर्वटः ॥
मयूरी स्त्री मयूरस्त्रीजातिः इति
याकराणि लिङ्गादिप्रदम्भ ।
मरकः ५ मारिः मउक इति भाव
इति हेमचंद्रः तत्पर्यायः ।
मारी २ मारकः ३ इति जटाधरः
तस्य कारणं यथा यावन्मा
त्रेदसुत्तर्गवियवृथिवसेमनये
वास्तिनार्या तावदुर्भितपीडाभ
वतिच मरकं संशयं यान्तिलोकाः
हाहकारा तथोर्वी मउज भय

करी केरुगवैष्णवीमैः मयूषगमा
भवेत् नैरपतिरहिताभूरिककाल
मात्ता वक्रकरोतिरविजोथराणी
सुतावा मूलचैदस्तमचरेवतिमै
त्रभेत् कृत्रापभंगयतनानि च
सैनकाया सर्वत्रलोकमरणं जल
योनदेशः मांसास्थीनिसमादाय
श्मशानाद्ब्रवायसः स्वाश्रुगालो
ऽथवामथेभ्रमप्रविशंतिचेतः
विकिरंतिगृहादौच श्मशानं सा
महीभवेत् चौराणहमनेलोकः
परचक्रसमागमः संप्रमश्र म
हाचोरोडभिस्तं मरकंतथा अद्
नानिप्रसूयते तस्येदं शयविद्वे
इति ज्योतिस्तत् अपिच सावि
रप्रियेगेरिकरूपे च पुद्गलि ।
इवीकोदृश्यामे दारिद्र्ये वापिनि
विशेन्मरकं इति ग्रहणाप्रकरणे
तिष्णादिनवे अमृष्टपि रवावि
दौगजात्रकाशमगारेतरंगमेनो
कया गुरु शुक्राभ्यां दोलया व
यवासरे गजे च जलदोदेवी क
त्रमंगस्तरंगमे नौकायां शम्भा
दृष्टिः स्याद्वालायां मरकं भवेत्
इति पत्रिकाप्रवेश फल ।
कथने ज्योतिषं अस्पृशो ।
तिः देवीमाहात्म्य पाः ८ ।

वटकभैरवसचपादः तलस्या वि
विलपूजनच यथा उपसर्गानश
वास्तमहामारी समुद्रवाच तथा
वि विथ सत्यानमाहात्म्यं शमये
न्मम इति मार्कंडेयपुराणं ॥
मारीभये राजभये तथा चौरा
ग्रिजेभये औत्पानिके महा चोरे
तथा दुः स्वमदृष्टिने वंथनेच ।
तथाचोरे पटल्लात्रं समाहितः
इति विष्णुसाराहार तत्रे आय
उद्धारकस्यः ग्रहयज्ञैः शां
तिकैश्च किं किं शंति नय हिज
महाशान्तिकरः श्रीमांस्तलस्या
पूजितोद्दरिः उत्पानान् दारु
णांमुसा उर्णिमिन्नायशेषतः
तलस्या पूजितोभक्त्या महाशान्
तिकरो हारिः अत्रवत्प्रपुराणी
यामंत्रः ओनमस्तेवदृश्याय वि
स्रवे परमात्मने स्वाहेति इति
ज्योतिस्तत् ॥
मरकतं ज्ञीदरिदृतीमणिशेषः
पात्रा इति भांषा तस्य देवता
वृथः इति ज्योतिषं तत्पर्या
यः गारुत्मने २ अशमगर्भं ३
हरिन्मणिः ४ इत्यमरः मरकं
५ राजनीते ६ गरुडोक्तिं ७ इ
ति शहरत्नावली रौहितेयं ।

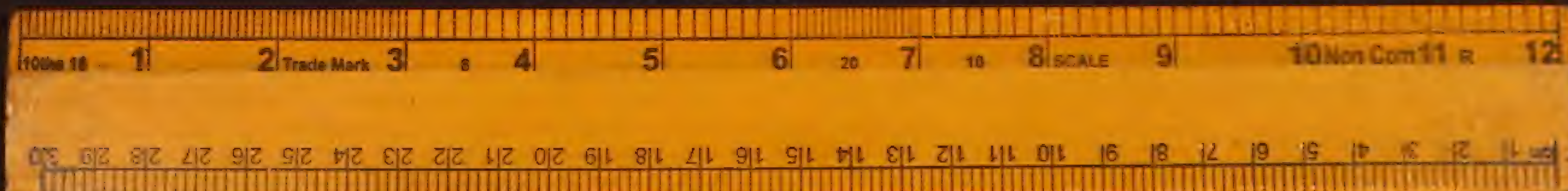
८ सौपार्ती ९ गरुडोद्दीर्घा १० वृथ
रत्नः ११ अशमगर्भं १२ गारुतिः
१३ वापचोले १४ गारुडं १५ ।
ऊत्रचिन् प्रसूते गरुडोद्दीर्घाया
नेगरुडोद्दीर्घा वापचोलेस्थाने वा
प्रचले इति चपादः अस्पृश्याः
विषयत्वं नशीतलत्वं रसे मधु
रत्वं आम पित्र हरत्वं हृद्यत्वं
पुष्टिदत्वं भूतनाशनत्वं ॥
अस्पृश्याः सर्वत्र गुरुसञ्चार्ये
स्त्रियं गात्रं मादेव समेते ।
अव्यंगं वङ्गं शृंगारीयकं
सुमं विभूषात् तस्य जलत्वं
णं कर्कशं कलितं रत्नं म
लिनं लघु क्षीनकातिकल्पायः
वासयते विद्वत्तोगं मरकतमम
रोपि नोपभुंजीत ॥ तस्य परी
क्षा यच्छवालशिखंदि शाकल
हारिकावैष्णवायच्छदेः लघ्या
नेनच बालकौ वपुषा शरीष पु
षेणाच व्यापिभिः समतादधाति
नरिदे निर्दिष्ट मष्टात्मकं जात्यं
यत्रपनातपेष्टपरितो गारुत्मने
रंजेयत् इति राजनिर्वटः ॥
ग्रंथान्तरे तस्य परीक्षादिपथा सूत
उवाच दानवापिपतेः पित्रमादाय
यभजगाधियः दिवाऊर्वनिच्योम

सतरां वासकिर्ययो सतदासि
गोत्र प्रभादीमे नभो ॥ सुयो
राजतः समदानेकः खड्गमेतद्वि
वभौ ततः पत्तनिपातेन सह
त्रिवेदसी गुरुत्मान्त्रेगोदस्य
प्रहर्तुं मुपचक्रमे सदसैव समो
च तत्कणीदः सरसायुक्ततरु
पादपायां नविकावनगंय वासि
नापांवरमाणिगिरेरुपयका
यां तस्यप्रपात समनेन काल
मेव तद्दृष्टातय मनीश्यामा स
मीये स्थाने तितेरुपययेनिधि
नीरतेखे तस्यस्याम्भकताक
रतां जागाम तत्रैव किंविमता
तत्तपित्ताड्यस्य नगारु ततो
गुरुत्मान् मूर्च्छापीतः सहसै
ववोणारप्र हयेनप्रमुमोचसर्वे
तत्राकरो मुककंदशिरीषपुष्पा
खयोत एष्टवराहाहलशैक्लानां
कङ्कारास्यक भुजंगभुजां वपु
शान्तिमोमरकताः शुभदा भवे
ति तद्यत्र भोगीदुभुजाविमुक्तं
पपात पित्तं दितिजायिपस्य ।
तस्याकरस्यातितरां सदेशो दुः
लोपलभ्यस्य शुभोमपुक्तः तसि
मरकतस्याने यत्किंविदुपजाय
ते नत्सर्वे विषरोगानां प्रशमाय ।

प्रकीर्त्तने सर्व मंत्रौषधिगणौ ।
यत्रशक्यं विकिसितं मन्त्राहिदे
ष्टा प्रभवं विषं तत्रेन शाम्यति
अन्यमुष्णकरोतत्र यद्दोषै रूप
वर्जितं जायते तस्यविजाणा ।
मुत्रमं परिकीर्त्तितं अस्येत हरि
त वर्णा कोमलमर्विविभेद न
दिलंच कांचन चूर्णीस्थानः पूर्णा
मिवलक्ष्यते यच्च युक्तं संस्थानशुभे
समरागं गोखेण विहीने सवितः
कर संस्पर्शाच्छयनि सर्वाश्रमेदी
स्या हित्वाच हरितभवं यस्या ।
त विनिदिता भवेदीभिः अक्षि
प्रभा प्रभाहृत नवराहाहलसत्रिभा
भाति यच्चमनसः प्रसादे विदया
ति निरीक्षितमति मात्रं तन्मरा
कतं महागुणमिति रत्नविदो मनो
हृत्तिः यस्तुभास्करसंस्पर्शात् ह
स्तस्यस्तो महामणिः रजयेराज्य
पादैस्त महामरकतेहितत व
तर्था जाति भेदस्तु महामरकतेम
लौक्याभाभेदेन विज्ञेया चतुर्वर्ग
स्य तत्तणैः अथच्छाया भवेत् ।
दृविपच्छाया मतो मरकतस्य च ।
वर्हिपुच्छ समाभाषाचासपत्तस
माः परा हस्कोचनिभाचामातया
शैवालसत्रिभा खद्योत एष्ट ॥

संकाशा बालकीर समानथा न ।
वराहलसच्छाया शिरीषकुसुमो
यमा एवमष्टौ समाख्याताच्छाया ।
मरकताश्रयाः क्षायाभिपुक्तमता
भिः प्रेष्टं मरकतमेवैत पद्मराग ।
गतः स्वच्छोजलविडुर्यथाभवेत्त
यामरकतच्छाया शणमलाहरीता
मला अथदोषगुणाः दोषाः सप्त
भवंत्यस्य गुणाः पंचविद्योमतः ।
अस्त्रिगुणैस्तस्मिन्पुक्तं यापिसस्य
धुतेभवेत्त विस्फोटः स्यात्तपि ।
इके तत्र शस्त्रहतिभवेत्तस पा
क्षाणे भवेदिष्टनाशो मरकते धुते
विच्छायां मरकतं प्रादुर्वाप्यतेनत
पार्यते शर्करं कर्करा युक्तं पुत्र
शोकप्रदं धुतं नटरं कातिहीन
त दंष्ट्रिवक्त्रि भयावहं कुत्साघ
वर्तीयुवले ततोमृत्प्रभवं भवेत्त
इति दोषाः समाख्यातावर्णने
ऽथ महा गुणाः निर्मलंकथितं
स्वच्छं गुरु स्याद्गुरुतायुते स्त्रियं
इत्तविनिर्मुक्तं मरकतमरेणकं
सरागं रागवद्वलं मणेः पंचगुणो
मताः एतैर्षु क्तं मरकतं सर्वथा
पभयायहं गज वानि रथा
द्वत्वाविप्रेभ्यो विसराहिमे तत्क
ले समवाप्नोति एष्ट मरकते

धुते धन पुन्यारि करणेनयामै
न्यक्रियाविधौ विषयेगोपयामेन ।
कर्मसाधनैर्विषयुव शाम्यते मुनिभि
र्यस्मादयं मरकता मणिः तथाच
स्वच्छता गुरुताकांतिः स्त्रियं तेषि
नकारणो हरित्रिरंजकैव सप्तम
रकतेगुणाः अथ कृत्रिमाह ।
त्रिम परीक्षा कृत्रिमत्वं सहजत्वं
दृश्यते स्त्रिभिः कृत्रितं चर्षयेत्
प्रस्तरं वेगकाच तस्माद्विषयते ।
तेखयेत्तौह भृंगेण चूर्णीनाथ वि
लेपयेत् सहजः काति माप्नोति ।
कृत्रिमो मलिनायते वर्णास्पति
वद्वन्नात यस्यातः स्वच्छकिराणा
परिधाने सांइस्त्रियविशुद्धको ।
मलवर्हप्रभादिसमकांति वलोज
तया कांत्या साक्षाकारं विभासका
भाति तदपि गुणवत्सत्ता मामो
तिहि याहृणी पूर्वं सकलकटा ।
रं मलिनं वृत्तं याघाणकर्करोपेतं
दिग्धं च शिलाजतना मरकत ।
मेवविधं विगुणं यस्मैयि सेमि
नंतरत्नमसम्भरकताद्भवेत् एष्ट
स्त्रामे नंतद्वार्यं केतयं वा कथं
चन भज्जानकप्रविकान्तद्वर्णसम
योगतः मणे मरकतस्यैते लत्त
णीया विज्ञातयः तौमेण वास

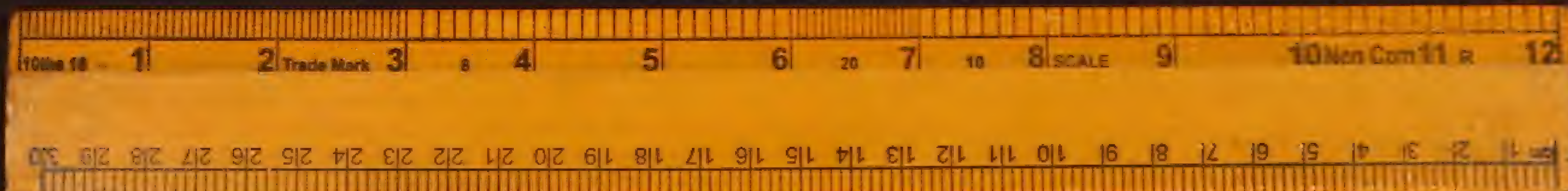

साहस्य दीप्तिं त्यजति प्रविका
लाचवेनेवकाचस्यशकाकतेति
भावना कल्पविदनेकत्रयैकत
मनगच्छतोपिगणवर्णोः भजान
कल्पनिर्नैवैशद्यमुपैतिवर्णीया
वचाणि मुक्ताः संत्ययेचकेवि
दिज्ञानयः तेषामप्रतिवहानां ॥
मा भवत्सुहृद्गामिनी रुच्यत्वाच्च
केषांविदुषांविदुषायाते ति
र्यागलोकायमानां सद्यश्चैव प्र
णशति स्नानाचमनजपेपुरता
मेवक्रियाविधौ ददद्भिर्गो हिर
न्यानिर्जुर्विद्विः साधनानिच देव
पिआतिथेयेषु गुरुसंपूजेनप्रव
वायमानेषु विषमै दीवजातेर्वि
षाहवैः दोषैर्हीनं गुणैर्धृक् का
चन प्रतियोजितं संग्रामे वि
चरद्भिः पार्थम्यमरकतत्रयैः ।
अथमृत्युं तलयापमगस्य
मृत्युं मुपजायते लभतेऽप्यधि ।
कंतस्मात्तामोमरकंतस्मृतं त
थाचयमराणांदोषै मृत्युं प्रली
ते नतोऽस्यापथिकाहानि दीपै
मरकतेमेवत् गुणपिंसमापु
क्ते हरितश्याम भासरे मृत्युं ।
हादशकं शोक्कं जातिभेदेन सू
रिभिः यदैकेन शतंयंचसहस्रं ।

हितये यवे विभिश्चैव सहसे
हे चतुर्भिश्चतुर्गुणं इतिगह
डेमरकतपरीक्षा ॥ अथायः यु
क्तिकल्पतरुस्य ॥
मरकतपत्री स्त्री पात्री इतिगज
निर्वैटः ॥
मरकं स्त्री मरकतमणिः इतिश
द्वारत्वावली ॥
मरणं स्त्री वत्सनाभः इति राज
निर्वैटः विजातीयोत्समनःसंयो
गधंसः इतिन्यायमते तत्तयो
यः पंचता २ कालधर्मः ३ ॥
दृष्टान्तः ४ प्रलयः ५ अत्ययः ६
अंतः ७ नाशः ८ मृत्युः ९ निधने
इत्यमरः भूमित्ताभः ॥ निपा
तः १२ आत्ययिकं १३ मृतिः १४
इति शहरत्वावली कीर्तिशेषः
१५ महानिद्रा १६ महापथगमः
संस्थानं १७ इति जटाधरः ॥
मरणदः खाम्पाह मरणोपनिद्रः
खानि प्रामोति मृत्पा नात्यपि ।
अथ श्रीवांश्चिह्नस्तोयमातोवे
पशुनानाः मुद्गर्लाणिः परवशो
मुद्गर्तीनलवानितः हिरण्यपाय
तनयभाष्याभृत्यगृहादिषु पते
कथं भविष्यतामनीव मननाकु
लः मर्ममिद्रिमहारागैः क्रम ॥

वै रिव दारुणैः शवै रिवानक
स्योपे स्थिद्यमानासंबंधनः विव
ज्ञमान नारादि हस्तपादं मुद्रः
क्षिप्य संश्रम्यमाणतालोष्ट प
टो दुराचरायते निरुद्धकंदो दो
षोचै रुदान स्यास पीहितः ना
येन महता व्याप्तस्तृष्णा वार्त्तसथा
तथा क्लेशादक्लान्तिमाप्नोति या
मकिंकर पीडितः तत्तस्य यात
ना देहं क्लेशेनप्रतिपद्यते य
तामन्यानिचोयाणिङ्खानिमरा
लोन्मूलं इतिविस्मयराणे १ अंशे
५ अथायः सहनमरणप्रावण
निषेधो यथा अग्नौ न नित्तिपे
दपि नाद्रिः प्रशमयेन्नया सह ।
मरणं मार्त्तिस्वा नसयंप्रावेत्य
एव इतिकौर्मैउपरिभोगे १५ अ
थायः अथयाम्मिकमरण ल
तामं सोमशर्मोवाच यम्प्यो हि
कीदृशो मृत्युर्जन्म वैवदसमे
उभयो लैतानांकोतेत्वमेव दिव
दसमे समनोवाच संत्यशौचं ।
तमा शान्तिस्त्रीयं पुण्यादिकं तथा
यमंचयातिर्तयेन नृस्य मृत्युं व
दास्यहं रोगोनजायते नृस्य ।
नचपीडा कलेवो नश्चमोवेनच
त्तानि नच सेदोभ्रमस्तथा दिव्यत्र

पथरा भूला गंधर्वो जात्यणस्तथा
देवपाद समापुक्ता गतिज्ञान वि
शारदाः तस्यपाचंसमायाति ।
स्तुतिं कुर्वन्ति वातलो स्यो हि
आसने युक्तो देवपूजा रतः किन
तीर्थं च लभते पात्तः स्नानार्थं ।
यमंतमरः अग्रगारे च गोष्टे ।
च देवतायतनेपुच आरामे च ।
तडागे च यज्ञस्थलोवटस्तथा वृक्ष
दृत्तं समाश्रित्यश्रीदत्तंततथापुनः
अश्वस्थानंसमाश्रित्यगजस्थानं त
तो नरः अशोकं वृत्तदृत्तंच समा
श्रित्य यदास्थितः सन्निधिं ब्रह्म
णानांचराजवेरमगतोपिवा रण
भूमिसमाश्रित्यपुरायवमृता भटाः
मृत्युस्थानानिपुणानि केवलंय
मेकारणं गोपदंत समं प्राप्य त
थासमर शोकदं मुहयमं करो ।
नित्यं यमंतो यमवत्सलः एवं
स्थानंसमाप्नोति यदा मृत्युं समा
श्रितः मातरं यपतेप्रापे पितरं
नरोत्तमं भ्रातरं श्वपसा युक्त
मन्यस्वजन वांधवं वंदिजनं ।
तथापुणं स्तुयमानं पुनः पुनः
पापिहं नैवपश्येत् मातृ पित्रा
दिकंपुनः गीतं गायंति गंधर्वीः
स्तवंति स्तावकाः स्तवैः मंत्रपाठैः ।

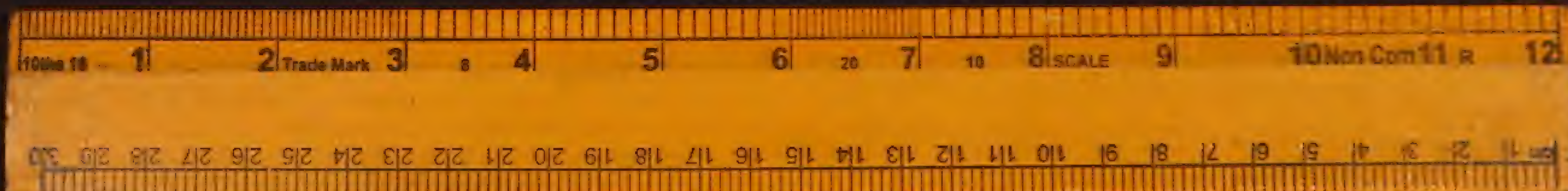

स्तथा विप्रामाता स्वेहेन पूजयेत्
पितास्वजनवर्गश्च यमोत्मान महा
मतिं यवंभूताः समाख्याताः पुण्य
स्थानानि ते विभो प्रत्यक्षान् ॥
यशते मृतान् हास्य स्नेह समा
विचार्य न च स्वप्नेन मोहेन केश
रक्तेन वैवत यर्मरानो महा
प्राप्तो ह्यत्रांत समाकृयेत् ३
स्नेहोत्सवमहाभाग यत्र यर्मः सति
हृति तस्य मोहो न च भ्रांति नृत्ता
निर्न च विक्रिया जायते नात्र सं
देहः प्रसंतात्मा प्रतिष्ठते ज्ञान
विज्ञानसंपन्नः स्मरन्नेवं नाना र्दनां
नैः प्रसादं प्रयागेवं संवेष्टा हृष्ट
मानसः दशमहारमाश्रित्य आत्मा
तस्य हि गच्छति शिविकान्तस्य वा
याति सयानं समनोहरं विमा
नैरेव यागेष्ववायोर्वगेन चोत्त
मः च त्रेण प्रियमानेन चामरयज
नैस्तथा वीज्यमानः सधर्मात्मा पु
ण्ये रेव समंततः गीयमानस्तथ
र्मात्मा स्तुयमानस्तु पंडितैः वंदित
श्चामरैर्दिव्यैर्जीव्यैर्देवैर्द्वारगैः
साधुभिः स्तुयमानस्तु सर्वमौल्यस
मवितः यथारान प्रभावेन फल
माप्नोति तत्र सः आगम वारिका
मय्यसंप्रयाति सखेनैव असरो ।

भिः समाकीर्णो दिवाभिमंगले
धुनः देवैस्तुस्तुयमानस्तु यमराजं
प्रपश्यति देवाश्च यर्म संयुक्ता ।
नमः सांख्यमेव ते त्रये द्विते ॥
महामागभूत् त्व भोगान्मोहमान
एवं संपश्यते यर्म सौम्यदूये ।
महामतिः अस्य पुण्यस्य भावेन ।
भुंक्ते स्वर्गमवृत्तं भोगक्षयात् ।
स धर्मात्मा पुनर्नमप्रयाति च नि
जयर्मप्रसादात्सकलपुण्यं प्रया
ति च आख्यातस्य स पुण्यस्य त्रिवि
द्यतयेव च धनाढ्यस्य स पुण्यस्य ।
वैराग्यमहामते धर्मेण मो
हेन भंडे पुनः पुण्यं करोति सः
इति श्रीपद्मपुराणे भूमिवेदे सम
नोपाख्याने ॥ ५ ॥ अध्यायः ॥
अथ पापिनां मरणलक्षणं सोम
शर्मोवाच पापिनां मरणं भंडे
कीदृशं तद्वर्णं धृतं तन्मेतं वि
स्तुतुं हि यद्विज्ञानातिभाविनि ।
समनोवाच श्रूयता मभिधास्यामि
तस्मान्निहात श्रुतं मया पापि
नां मरणं कान्ताया हं शंतिं गमेव च ।
महापातकिनो वैवस्यान मेघां ।
वदाम्यहं लिताममेष्य संकेदै ॥
भूमिपापसमन्वितां सनां शाप्य स
इष्टात्मा पाणान्दुःखेन मुंचति ।

वांशतभूमिं संप्राप्य मरणं याति
दुःखितः गह्वभाचरितो भूमिं वै
ष्णवां समाश्रितः मयपान
हं गत्वानेयस्य सुपगच्छति अ
स्थि चर्मनखैः पूर्णमाश्रितो पाप
किल्बिषैः तामवाप्य स इष्टात्मा
मृत्युं प्राप्नोति निश्चितं अयं
पाप समाचारोपायमृत्युं स ग
च्छति अथ चेष्टाप्रवृत्त्यामि हता
नां प्रिय निश्चितां भैरवान् दा
रुणात् चोरान्ति कलामहादा
रात् पिंगात्ताम्रीन् नीलोच्च यति
क्षितान्महादरात् अशुचांश्वक
लांश्च शुकसां सवचोपमान् गौ
दं दंष्ट्रा करालांश्च सिंहास्यान्तर्ग
हस्तकान् सतादृष्टाप्रकंपेन सि
येन च मुञ्च मुञ्चः शिवा संवाद व
त्तोरामहागवान्महामते मुंचेति
हृत्तकाः सर्वकर्णामुले त्वत्सहि
गले पाश प्रवहास्ते कंदेवहास्त
योदेरे समाकृष्टनयनेने हा
देति रुदनो मुञ्चः प्रियमाणस्य
योवेष्टा तामेवं प्रवदाम्यहं पर
दवापहरणं परार्थविद्वसनं
क्षणं परस्य सर्वस्वैर्गृहीते यैस्त
पापिभिः पुनर्नैव प्रदत्तं हि लो
भात्वाद विमोहितैः अन्यदेव ।

महापापं कृत्वा प्रतिपदमेव च कंद
मायांति ते सर्वे प्रियमाणस्तु सव
यानिकानि च पापानि पूर्वमेव ह
तानि च आयातिकंदमुत्तं हि ।
महापापस्य नायथा इतः पुन
पादयंते कफवंधेन दारुणा
पीडाभिर्दारुणाभिश्च कंदोचुरच
रायेने रोदते कंपते ॥ तथै मान
रं पितरं पुनः स्मरति भ्रात ॥
रे तत्र भाव्या पुत्र पुनः पुनः
पुनर्विस्मरणं याति महापापेन ।
मोहितः तस्य प्राणान् गच्छति वज्र
पीडा समाकृताः पतते कंपते ।
वैवमुच्छते च पुनः पुनः एवं पीडा
समायुक्ता इतः भुंक्ते निमोहितः
तस्य प्राणाः सङ्गतेन महाकष्टैः
प्रवालितः अपानं मार्गमाश्रित्य
श्रृणुकोत्तप्रयांति ते एवं प्रया
इष्टात्मानो लोभमोहसमन्विताः
नीयंते च महाभूते स्तेषां दुःखं वदा
म्यहं इति पाप्मे भूमिवेदे सम
नोपाख्याने पापिमरणं नाम ॥ ५ ॥
अध्यायः पापिनां यमालयगमनं ।
नाना योनि प्राप्तिविवरणं यथा स
मनोवाच अंगारसंवेद्ये मार्गे कृष्ण
मानो हिनीयते दह्यमानः सङ्ग
स्तावेष्टमानः पुनः पुनः यत्र

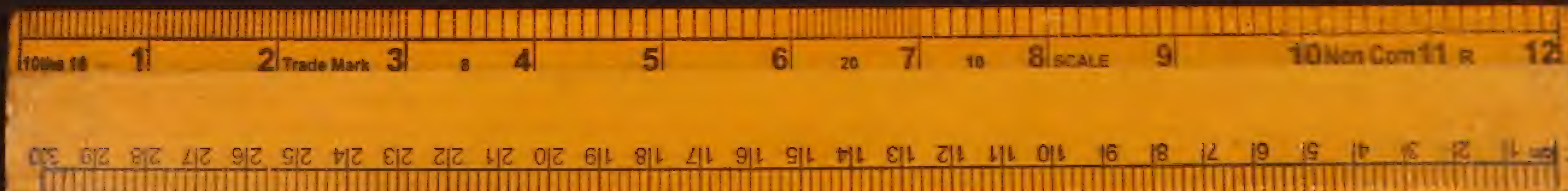

तपो महा तीव्रो दारुणादित्यता
पितः नीयते तेन मार्गेण संतप्तः
सूर्य रश्मिभिः पर्वतोच्चैर्गुणैः
काण्डी नेष्टुर्मतिः नीयते तेन
मार्गेण तथा तस्मादि पीडितः
सहते ह्यमानस परादेः पर
स्वयैः कशाभिस्ताम्रमानसनिध
मानस्तदन्तैः ततः शीतमये मा
गैवायनासेयते पुनः तेन श्री
तेन दुःखी स भूयायाति न संशयः
आकृष्टमाणो ह तेस्तनानादुःखो
न नीयते एवं पापी स दुष्टात्मा दे
वब्राह्मणानिदकः सर्वपापसमा
युक्तो नीयते यमकिंकरैः यमं प
श्यति दुष्टात्मा कृष्णजनवयेयमे
तमुग्रं दारुणं भीमं यमदेवैः स
माहृतं सर्वपापिसमाकीर्णं ति
वृत्तं समन्वितं आरूढमहिषं
देवं यमराजं दिव्योत्तमं देष्टु
करालमख्यं लम्बासंकालमत्रि
भं पीतवासं महाहंसं रक्तगं
धातुलेपनं रक्तमाला कृताभूषं
गदाहस्तं मणिकरं एवं विधे
महाकायं यमं पश्यति इमेतिः
तं दृष्ट्वा समनुशासनं सर्वधर्मवर्हि
कृतं यमः पश्यति ते उष्टं पापि
हृथर्मकंदकं शातयेत्त महादुः

खैः पीडामि दीरुमुद्गरैः याव
युगसहस्रांतं तावत्कालं प्रयच्छ
ते नाना नरक देशेषु पच्यते च
पुनः पुनः नरकं च प्रयात्येवं ।
हमि कीटेषु पापकृतं अमेधे ।
पच्यते नित्यं साहा भूतो विवे
तनः मराणं चैव पापान्मा एवं
याति सनिश्चितं एवं पापस्य ।
संभोगं मुंक्ते चैव स दुर्मतिः पुन
जन्म प्रवक्ष्यामि यास्योनिषु जा
तिषु स्वयानि समनुशास्य भुंजते
पातकं पुनः व्याघ्रो भवति दुष्टा
त्मा रामभू याति वै पुनः मा
जीर शौकरी योनिं सर्पयोनिं ।
तत्रैव च नाना भेदास सर्वास
निर्यक्तं च पुनः पुनः पाप प
तिषु संयाति अयासगदितस
च बाडालमिच्छजातिं च पुलिंदी
याति पापकृतं एतन्ने सर्वमा
त्मानं पापिनां जन्मचैव हि
पापपुण्यसमाचारस्त्वदपेक्षया
मया इति या मे भूमि त्वेदे सम
नोपाख्याने पापपुण्य विवेको
नाम १० अध्यायः शालश
म शिलास्पर्शमराण फले यथा ।
राजान ऊचुः युवां नारायणस्य
कल्केः स्मरन्तो गतौ वयं नृप

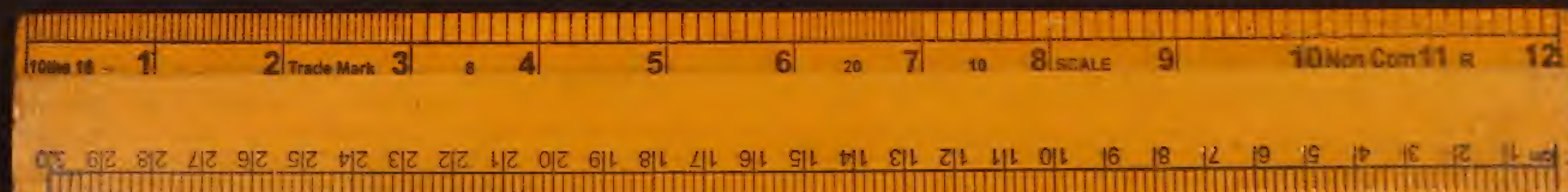
इमे लोका ऋषयो ब्राह्मणाश्च
प्रेत्य भक्तिं वितानं वा हरे
विस्मित मानसः दृष्ट्वा मत्समिधं
भक्तिः क लब्धा परमात्मनः क
स्या शितिताराजन किंवा नेसा
मिकीतव श्रोतमिच्छामहे राजन
विज्जन पावनो कथा भागव
तीव्रतः संसाराम्भम नाशिनी ।
शशिधज उवाच स्त्री पुंसो रावयो
युं पृष्ठा मे मोचयिष्यामि हन्ते
यज्जन्म कर्मादिस्मृतिं तद्वक्तित्वा
तृणां पुरा युगसहस्रांते श्रुतः
हे पुतिमांसभूक गृध्रीयं मेधिया
रणेपकृतनीडो वनस्पतौ वकार
कामं सर्वत्र वनोपवनसंज्ञते मृ
तानां मृतिपल्लवैः शणिना वृत्ति
कल्पकौ एकदा लज्जकः कुरोत्वा
लोभ पिशिताशिनौ आवां वीर्य
गृहे पृष्टं पृष्टं तत्राप्योत्तयेत
तं वीर्यजान विष्णोर्नोत्तययाप
रिपीडितो स्त्री पुंसो यतिनो ।
तत्रमांस शोणितं चेतसौ व
हावावां वीर्यशिवाहर्षदागत्य
लज्जकः जगदाहकं देतरसापंचश
वात पीडितः आवां गृहीत्वा गे
दकाः शिलायां सनितानिके ।
भक्तिस्तं चूर्णयामास लज्जयः पिशि

ताशनः चक्रांकित शिला संग
मराणदपितत्तत्तात् ज्योति ।
मेय विमानेन सद्यो भूता वत्तभे
जो प्रमोवे कंदनिलये सर्वलोक
नमस्कृतं ततः स्थित्वा युगशानं
ब्रह्मणे लोकमागतौ ब्रह्मलो
के पंचशतं युगाना मय भु
ज्यै देवलोके कालवशाद्गते
युग वत्तः शानं ततो मुविश्या
स्तावत् बहू सन्त रहे स्मरन्
हरे रघुपदे लोके शालयामा
शिलाश्रयं जातिस्मरत्वं उक्त्वा
किं तस्याः कथयाम्यहं यज्जला
स्पर्शमात्रेण माहात्म्यं महदद्भुतं
चक्रांकितशिलास्पर्शमराणस्य ।
हृशं फलं न जाने वासदेवस्य ।
सेवया किं भविष्यति इति कस्मि
पुराणे १५ अध्यायः मराणजन
कवस्तुनि यथा अग्निरायः सि
योमूर्खः सर्पराजकुलानिव नि
मं परोपमेव्यानि सद्यः प्राण ।
हाराणि बहू इति गारुडे ॥ ४॥
अध्यायः ॥
मरतः पुं मराणं इत्युणादिकोषः
मरंदः पुं मकरंदः इति शब्दम
रंदकः रत्नावली ॥
मराकाली स्त्री दृष्टिकालीविकारी

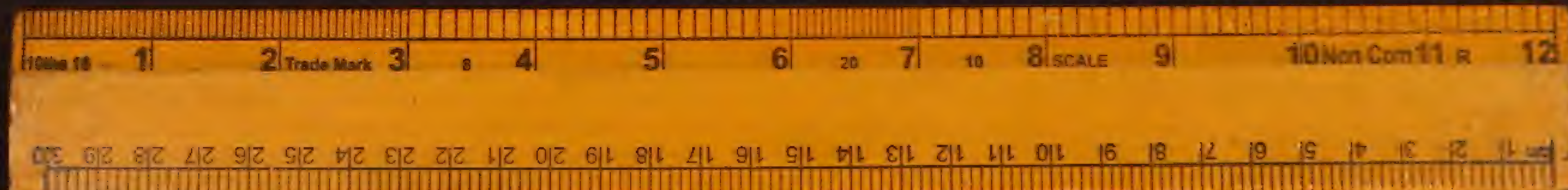
इति भाषा इतिरत्नमाला । कं गुरु किंचित्रीत्यागुणंसेष
मराः पुं शस्त्रतत्तास्यानेमराः प्रसक्ति स्यादपिज्ञते इति भा
इतिभाषा इतिजटाथरः ॥ वप्रकाशः ॥
मराः पुं राजहंसः इतिजटा मरीचः पुं मरुवहत्तः इतिराज
थरः कज्जलं कारुडकः तरंगमः निर्वैटः ॥
वारिवाहः दाडिमीविपिनं ॥ मरिचयुक्तः पुं सरलहत्तः इति
खलः इति सार स्वतः ॥ राजनिर्वैटः ॥
मस्तोत्रि इतित्रिकांडशेषः ॥ मरिमा पुं मृत्युः इतिसिंहान
मरात्कः पुं कलहंसः इतिरा कोमुद्यामुणादिहतिः ॥
जनिर्वैटः ॥ मरीचं स्त्री खनामुत्पातकद्व
मरिचं स्त्री कक्कोलकं खनाम। यविशेषः नम्यर्थायः वेत्तने
खानवर्त्तलाकारः कद्वयविशेषः कोलकं २ कलं ५ कुषणं ५ यम
नम्यर्थायः पवित्रं २ रणामं २ को पत्रमं ६ इत्यमरः मरिच ३ ।
ले ५ वल्लीजं ५ कुषणं ५ यवने शणमं ८ वरिष्ठं इतिजटाथरः ॥
हं ५ हत्तफले ८ शाकांगं ९ यम आर्द्रस्यनस्यगुणाः पाके स्वाद
पत्रमं ९ कद्वं ११ शिरोहृत्तं १२ वी तं गुरुत्वं श्लेष्मप्रसक्तित्वं ॥
रं १३ कफविरोधि १४ मृषं १५ सर्वं पुष्पस्यनस्यगुणाः रुच्यत्वं अपि
हितं १६ कलं १७ वेत्तने १८ यस्य दत्तं इत्त कद्वं उल्लं ल
गुणाः कद्वं तिक्तत्वं उल्लं ल चत्वं शुक्रनाशित्वं च इति
लघुत्वं श्लेष्मविनाशनत्वं शमीर राजवस्त्रभः अन्यत्मारिचशब्दे ।
कृमि हृद्दोगहरत्वं रुविकारक इष्टत्वं ॥
त्वं च इतिराजनिर्वैटः अपिच मरीचं वेत्तने कलमृषणं यमपत्र
नं मरीचं कद्वं तीक्ष्णं दीपनं कृष्णान्ननित्र उल्लं पित्रहरं ।
उल्लं व्यासमूलकमीवहरेत् नरा ते कृष्णः इतिहेमचंद्रः ॥
हंसपुं पाके नात्युल्लं कद्वं मरीचिः पुं स्त्री किरणः इत्यमरः

षट्त्रयसरेणपरिमाणं इतिवैद्यक । मरिभाषा ॥
मरीचिका स्त्री मृगतत्ता इत्यमरः वस्यत्रः पितामः तलविक्रमः ॥
मरीचि रिवमरीचिका स्वार्थं संवे तस्मात्तलं मां केपीदं पुपचा ॥
इत्यादिनाइवार्थकः ग्रीष्मे मरु पि स्रमित्रकं कलाय ग्राम मा
देशसिकतादावर्ककराः पतिक साद्य विहि सत्रयसिस्थितं तवा
लिताः हारस्यानां जलत्वेनाभाति वनारं विज्ञाय व्यासात् सत्य ।
हाविका मृगतत्सति टीकाकारः वनीसनात् प्रतीत्यकाले लत्ता
उक्तटाविरश्मि जल्पति वा हे कालग्राम स्तुतिं कं क
स्यनात् मरीचिका इत्यमरः ॥ स्तिरुवाच मरोत्ता मभिषेद्या ।
मरुत्वे जलमिव दृश्यते इत्यमरः मि विज्ञायोप्यापुः ५ भुना हत्ता
इति मरुतः ॥ सेव्जानपर्मिहान प्रजाभूत विहि
मरुः पुं सर्वतः निर्जलदेशः सकान् विज्ञातमृषभूपालस्तन
नम्यर्थायः यन्वा २ इत्यमरः ॥ योविनयानिनां विवाहे रुचिरा
दशोरकदेशः यथा शास्त्रास्तका पोगी संदरी तां प्रदास्यति ३
रुज्ज्हीया मरुवस्तदशोरकाः इति तिकत्किपुगणे ५ मृध्यायः ।
हेमचंद्रः मरुवकद्वतः इति मरुजः पुं नखीनामगंधद्रव्यं इति
भावप्रकाशः सूर्यवंशीय भावि शहचंद्रिका मरुदेशाजाने वि
राजविशेषः नम्यविवरणं यथा मरुजा स्त्री मृगेवीरुः इति राज
रामातृज्ज्जोः भूदतिथि स्तुता ॥ निर्वैटः ॥
भूत्रिषथात्रभः तस्मादभूत्सुजे मरुता स्त्री उच्चललाटपुक्तस्त्री
रीकः तेमथनाभवत्ततः देवा शहरन्नावली ॥
नीकस्ततोहीनः पारिपात्रोः श मरुंडा स्त्री उच्चललाटानारी ३
हीनतः वलाहक स्तुतोः कंश्च नित्रिकांडशेषः ॥
राजनाभ स्तुतोः भवत् त्वगणा मरुतः पुं वायुः देवः इतिभर
विधुत सस्मादिरणोना संति तधुतवादिः वंटां पाटविहत्तः
तः ततः पुष्पारीवस्तस्मान्नहो इतिशहचंद्रिका ॥
मरुत पुं वायुः इत्यमरः मरु

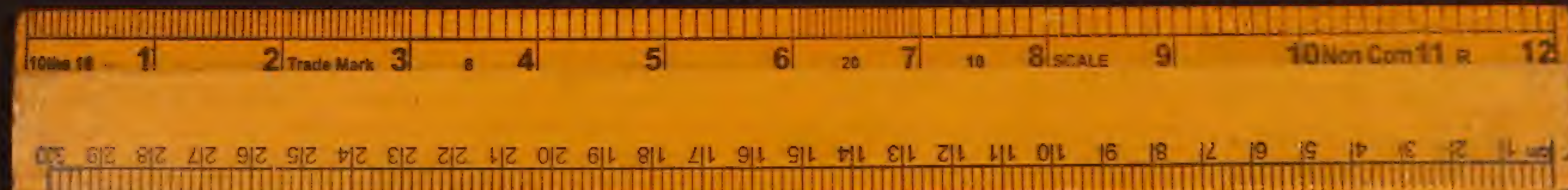
वकः इतिभावप्रकाशः देवः मरुत्पथः पुं आकाशं इति
 ग्रैधिपरीं स्त्री इतिमेदिनी स हेमचंद्रः ॥
 क्रायांस्त्री इतिशहरत्नावली मरुत्पालः पुं इंद्रः ॥ इति
 मरुत्करः पुं राजमाषः इतिशहर
 वंदिका ॥ केचित् ॥
 मरुत्क्रिया स्त्री अणनोत्सर्गः वा मरुत्पुत्रः पुं भीमसेनः इति
 नकर्मइतिव्यातः इतिकेचित् हेमचंद्रः हनुमान् ॥
 मरुत्तः पुं चंद्रवंशीयराजविशे मरुत्सवः पुं सिंहः इति वि
 षः सच अवीतिद्राजपुत्रः यथा कांडशेषः ॥
 कोष्टकिरुवाच आवीत्तितस्यनृप मरुत्फलं स्त्री वनोपलः इति
 तेर्मरुत्तस्यमहात्मनः श्रोत्रमिच्छा शहरत्नावली ॥
 मिचरितं अयने सोऽतिचैष्टितः मरुत्सवः पुं इंद्रः इतिथरणिः
 चक्रवर्ती महाभागः पूरः स्त्री अग्निः वायुसख इत्यमरदर्शनात्
 तोमहामतिः यर्मविहर्महृत्तैव मरुदोदोलः पुं यवित्रं इति
 सम्प्रकाशपिताभवः मार्कंडेय शहरत्नावली ॥
 उवाच सपित्रासमुत्तातो राज्यं मरुद्विष्टः पुं गण्यतः इतिराज
 शायपितामहात् यर्मतः पालः निर्वैटः ॥
 यामास प्रजाः पुत्रानिवोरसान् मरुद्वजं स्त्री वातवत्तं वदीरस
 इयाजसमहायसान्वावावत्याज इति भाषा यथा ग्रीष्महासे वं
 दक्षिणात् ऋतिकं पुरोदितादे शकपं वातवत्तं मरुद्वजं इति
 शादनिर्विन्नो महीपतिः तस्या हागवली ॥
 प्रतिहतं चक्रमासीद्दीपेषुसमस मरुद्ववा स्त्री ताम्रमूलात्पः सि
 गतय आणयिच्छिन्नाः सः पाता रा इतिभाषा इतिरत्नमाला ।
 चजलारिषु इत्यदि मार्कंडेय मरुद्वयः पुं अश्वः इतित्रिकांड ।
 पुराणं ॥ शेषः देवरायः इतिहेमचंद्रः म
 मरुत्तकः पुं मरुवकः इतिभा रुद्रमः पुं विट्त्वरिः इतिरत्न
 वप्रकाशः ॥

माला ॥ तद्वेष नाशिमंच इति राजनिर्घटः
 मरुद्वर्त्म स्त्री आकाशे इतिविको अपिच मरुत्तको मरुवको ।
 दुषेयः ॥ मरुत्तकः इति स्मृतः फणीफणि
 मरुदाहः पुं भूमः इतित्रिकांड जकस्यापि प्रस्यपुष्पः समीरणाः
 शेषः अग्निः इतिशहरत्नावली मरुदग्निप्रदा हय त्रिकासः पि
 मरुद्विष्टः पुं उष्टः इतित्रिकांड त्रलो लघुः वृश्चिकारि विषेस्य
 शेषः ॥ वात कुष्ट कृमि मणान् कटपाक
 मरुत्ताला स्त्री एका पिडिशाक रसाह्वय त्रिका इतः स्वर्गधि
 इतिभाषा इत्यमरः ॥ कः इति भावप्रकाशः ॥
 मरुप्रियः पुं उष्टः इति हेम मरुवकः पुं कंदकिहृत्तविशेषः
 चंद्रः ॥ मयना इतिभाषा तत्पर्यायः
 मरुभूः स्त्री दाशोरकदेशः मार पिडीतकः १ स्वसनः ३ करदाट
 त्रया इतिभाषा इतित्रिकांड कः ४ शाल्यः ५ मदनः ६ सत्यपुत्र
 शेषः निर्जलसूक्ष्म ॥ तलसी तत्पर्यायः समीरणाः
 मरुभूरुहः पुं करीरुहः इति प्रस्यपुष्पः ३ फणिजकः ४ जेवीः ५
 भावप्रकाशः मरुभूमिजाने वि इत्यमरः तमीरभटः इति
 मरुलः पुं कारंडवपत्नी इति हीकायां भारतः पुष्पहृत्तविशे
 हेमचंद्रः ॥ षः मरुयाफल इति भाषा
 मरुवः पुं हृत्तविशेषः मरुया तत्पर्यायः अक्षपुष्पः २ तिलकः
 इतिनागदाना इतिवभाषा तत्प ३ कुलकः ४ सपविशेषः नागदा
 र्थायः खरपुत्रः २ गंधपुत्रः ३ फ णिजकः ४ वज्रवीर्यः ५ शीतल
 कः सराकः ७ समीरणाः ८ जेवीः ना इति भाषा तत्पर्यायः ।
 ९ प्रस्यपुष्पः १० मरुवकः ११ आ खरपुत्रः २ गंधपुत्रः ३ इतिरत्न
 जन्मसरमिपुत्रः १२ मणिवः १३ अ माला व्याघ्रः राज्ञः भयानकः
 सगणाः कटुं त्रिकांड उष्टं इति जराथरः ॥
 कृमिजह्विड्याभान मूल माघ मरुसंभवं स्त्री वाताकामृतकं ३
 मरुसंभवा स्त्रीमहेश्वारणी तद्वे तिराजनिर्वैटः ॥

इगलभा इति राजनिर्घटः ॥ मर्कटकः पुं शस्त्रभेदः वानरः
 मरुस्यास्ती लङ्गुलभा इति लुता इति मरिनी मरुभेदः ॥
 राजनिर्घटः ॥ देवः इति शहरत्वावली ॥
 मर्कटः पुं मृगविशेषः इत्यणदि मर्कटतिङ्कं पुं ऊपीलः इति
 कोषः मयूरः शाली इति सं भावप्रकाशः ॥
 क्षिप्रसारणादिहृतिः ॥ मर्कटपिण्डी स्त्री अपामार्गः ॥
 मर्कटवा स्त्री कार्यासी यवासः नि राजनिर्घटः ॥
 लङ्गुलदिरः इति राजनिर्घटः ॥ मर्कटपियः पुं लीरहृतः इति
 मरोलिः पुं मकरः यथा जल शहमाला ॥
 उपलम्भकमरोलिरसिद्धकः मर्कटवासः पुं लुतानेतः मारुतः
 इति विकोडशेषः ॥ शारजाल इति भाषा नत्पर्यायः
 मरोलिकः पुं मकरः इति शहरत्वावली ॥
 मर्कटस्य सौत्रभातरयं इति मर्कटशीर्षं स्त्री हिङ्गलं इति
 कविकल्पद्रुमः मर्कटः इति रत्नमाला ॥
 गीदासः ॥ मर्कटास्य स्त्री नाम्बं इति हेम
 मर्कः पुं देहः वायुः इत्यणदि चंद्रः वानरमुखं तद्वति वि ॥
 कोषः वानरः इति शहरत्वावली ॥ मर्कटी स्त्री कपिकच्छः अपामार्गः
 वली ॥ गंः अजमोद इति राजनिर्घटः ॥
 मर्कटः पुं गलगंडयस्त्री हाड करंजभेदः मारुडाकरंजा इति
 गिल इति भाषा इति शहरत्वावली ॥ भाषा इत्यमरः वानरीच ॥
 वली ॥ मर्कटेश्वरः पुं कपकतिङ्कहृतः ॥
 मर्कटः पुं वानरः इत्यमरः ॥ यथा काकेंडः कुलकः काकपी
 ऊर्णनाभः स्यावरविषभेदः ॥ लकः काकतिङ्के मर्कटेश्वरः ॥
 इति हेमचंद्रः गलगंडयस्त्री हा न्युपत्रोद्वावेनोत्तकीर्तिनो ॥
 इगिल इति भाषा इति वि ॥ इति शहरत्वावली ॥
 कांडशेषः ॥ मर्कटः पुं भृगुराजः इति शहरत्वावली ॥

रत्नावली ॥ यथा निचिडीफलरसेन मर्हि
 मर्कट स्त्री दरी भांडं सरंगा ॥ तो रामवाण इति विष्कतारसः ॥
 निष्कलास्त्री इति विषः ॥ इति भावप्रकाशः ॥
 मर्क कयदे सौत्रोऽयं यातः ॥ सर्वं गन्तुं इति कविकल्पद्रुमः ॥
 इति कविकल्पद्रुमः नालयवर्ग मर्कः इति दुर्गादासः ॥
 पद्यमांतः मर्कः इति दुर्गादासः ॥ मर्म स्त्री सत्रपं तत्तयथाश्रया
 मर्कः स्त्री छद्मः इति मरिनी नविगीयते नृपे रपि यमीगमा
 मर्कः पुं राजकः इति हेमचंद्रः मर्मपारंगेः स्मरसंदर मां यद
 पीठमर्दः इति शहरत्वावली ॥ तजस्तव धर्मः सदयोदयो जलः
 मर्कः पुं मनुष्यः इति सिद्धान्तकौ इति नैषधीय हिनीयसर्ग श्लोक
 मुद्यामुणादिहृतिः मानवकः ॥ व्याख्याने भरतः संधिस्थाने ॥
 इति सतिप्रसारणादिहृतिः ॥ इति लिङ्गादिसंयदे अमा भू
 मर्कः पुं मनुष्यः इत्यमरः ॥ ता जीवस्थाने इति राजनिर्घटः
 मध्यमलोकाः इति जलापरः ॥ तः अथ मर्माणि सत्रिपा ॥
 मर्दनं स्त्री अंगमर्दनं गाचापा तः सिग स्त्राय संधिमांसास्थिसे
 इति भाषा नत्पर्यायः संवाद भवः मर्माणिनेषु तिष्ठंति प्राणाः
 ने ॥ इत्यमरः संवलं ३ इति खल विशेषतः समोत्रं शानं
 शहरत्वावली अस्मगुणाः भूम संति देहे मर्माणि देहिनां ता
 हातं निश्वस्य सखप्रदत्तं ॥ येकादश मांसे स्य रक्षावस्थि ॥
 मांसं रक्तवक्त्रसत्रकारित्वं वा संति हि संधीनां वि शानि स्तानि
 युक्तं नाशित्वं च इति राजवल् स्त्रायनां समविशानिः वत्वारिंश
 मः वृणीने इति मृत्यान्वर्णदर्श त्रये क्वचसिगमर्माणि तत्रत ॥
 नान् मर्दलः पुं वाघविशेषः ॥ हाविशानिः सक्षिपुगेतावन्ते
 दल इति भाषा इत्यमरः नत्पर्या वसुजं हये हादशोरसि कुक्षौ च
 यः गुरुः १ इति शहरत्वावली ॥ दृष्टदेशे च तद्देशे प्रीवाया ऊर्ध्व
 मर्दिने वि येषिने इति विशेषः ॥ भागतु समविशान्मत्तानि हि म
 विज्रवर्गटीकायां भरतः वृत्तिने मांणि दाना नि सतिपचयाभवति

तात्पाह सघः प्राण हराणि स्य।
 मर्ममणिकोनविशतिः मर्मदेशा
 स्वयत्तिशस्यः कालान्तर मारकाः
 चत्वारिंशच्च चत्वारिवैकस्य जन
 यति हि मर्ममणिकं रुजाकारि वि
 शत्यत्रैविकंमने शृंगाटकाय।
 थिपतिः शंखो कंठ सिरा गद
 हृदयं वस्ति नाभौ च सघांति
 हनानि चेत शृंगाटकानि चा
 णा श्रोत्र जिह्वा संतर्पकानां सिरा
 मुखानां शिरसा मध्ये संयोग
 स्थानं नानि चत्वारि सिरामर्मणि
 चत्वरंगलप्रमाणानि हनानि सति
 सघामारकानि अथियतिः सल्ल
 कस्याभ्यन्तरे संधिसिरयोः सत्रिण
 न उपरिष्ठादोमावर्तः स एकः सं
 थिमर्मदं अर्द्धगुलप्रमाणं सघो
 मास्कं शंखोभ्रुवोरंतोपरिकर्ण।
 तलाट मध्येनौ द्वौ अस्थिमर्मणी
 अर्द्धगुले सघामारके कंठ
 शिराः मातृकाः ग्रीवाया उभयपा
 र्श्वयोश्चतस्रश्चतस्रः शिरस्ता अ
 दौषिभामर्मणि चत्वरंगलानि सघो
 मारकाणि गदं प्रसिद्धमेकं मांस
 मर्म चत्वरंगले सघामारकं हृ
 दयं स्तनयोर्मध्यमाशयद्वारमे
 कं शिरामर्मचत्वरंगले सघोमा।

रकं वस्तिः नाभिपृष्ठकटीमुख
 दवंत्तण सेफसंमध्यवस्तिस्तन
 एकद्वारो स्योमुखः स्नायुमर्मरेव
 त्वरंगले सघामारकं नाभिः प
 सिद्धा सिरामर्मदं चत्वरंगले स
 घामारकं वृत्तोमर्मणि सीम
 ना स्तल तिष्ठद्वस्तयः हृद
 यो पार्श्वजोसंधी कटीकनरुण
 चये नितंस्त्राविनिचेतानि काले
 तादराणि च वृत्तोमर्मणि स्तन
 मूल स्तन रोहिताः पलायपस्त
 खाः स्तनमूलेस्तनयोरथस्तद्वेग
 लेयावत् हे सिरामर्मणीद्वंगुले
 कफशर्माकोष्ठनया कालान्तरमा
 रके स्तनरोहिने स्तनयोः रुपरिद्वंगु
 लेयावत् हेमस मर्मणी रक्तपू।
 रितकोष्ठनया कालान्तरमारके।
 अपलापो अंशकूटयो रस्तात्।
 पार्श्वयो रुपारि द्वौ सिरामर्मणी
 अर्द्धगुले रक्तेन पूयतो गतेन का
 लान्तरमारके अपस्तमौ उरसा
 उभयतो नाभौ वानवह सिरा
 मर्मणी अर्द्धगुले वानपूराकोष्ठन
 याकस सासाभां च कालान्तरमारके
 सीमंताः शिरसि पंच संधयः सं
 थिमर्मणि चत्वरंगलाः उन्मादभ्य
 चित् विनाशः कालान्तरमारकाः।

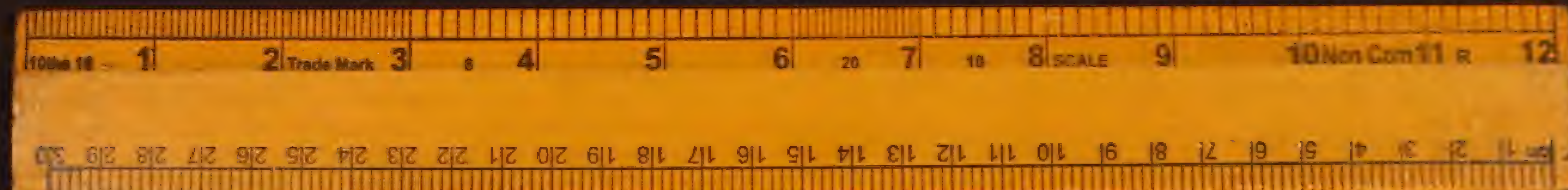
तलानि मध्येगुलि मनुकमहस
 मध्ये तले एव मणस्य हस्तस्य
 पादयोश्च चत्वारितलानि मांस
 मर्मण्यद्वंगुलानि रुजाभिः काला
 न्तरमारकाणि तिषाणि अर्द्धगु
 लोर्मध्यतिष्ठंतच्च हस्तयोर्द्वंगु
 र्द्वे एव चत्वारि स्नायुमर्मण्यद्वंगु
 लायात्तपकेणा कालान्तरमारका
 णि रंद्रवस्तयः प्रकोष्ठयोर्मध्ये द्वौ
 जंघयोर्मध्ये द्वौ एवं चत्वारो मांस
 मर्मणिद्वंगुलाः शानिततयेण।
 कालान्तरमारकाः हृदयोस्तनमू
 ला उभयतः सुष्ठवंशयावत् सिराम
 र्मणी अर्द्धगुले शोणिसातिप्रवृत्ति
 निमित्ते रुपद्रवैः कालान्तरमारके
 पार्श्वसंधी जघन पार्श्वयोः संधी
 सिरामर्मणी अर्द्धगुलो शोणित
 पूर्णकोष्ठनया कालान्तरमारको
 कटीकनरुणे त्रिक सत्रियाने उ
 भयतः शोणिकांडं लक्ष्मीहृत्पा।
 थिनी अस्थिमर्मणी अर्द्धगुले शो
 न लुप्यात् पांडुविर्णा उपकृता
 कालान्तरमारके नितं वीप्रसिद्धा
 द्वौ अस्थिमर्मणी अर्द्धगुलावयः
 कायशोषादौ वृत्त्येन च कालान्तरमा
 रको लोहितात्ताणि नावर्तीकृच
 वितप कृपाः कुरुंदरे कतयेर।

विधेः सक्तकारिके प्रसंगफल
 काणोणा नीले मये फणो तथा
 वैकल्पकारकामाङ्गावर्ती द्वौ न
 येन च लोहितात्ताणि कुरुंदरे
 मयो वत्तण संयेनोहितात्ते नव
 हेवाङ्गो हे ऊर्वो रेवं नानि च
 तारिसिरा मर्मण्यद्वंगुलानिवैक
 ल्यकारकाणि तत्र शोणिततयेण
 पलायानः सक्पिसादो वा प्राण
 यः नातुन ऊर्द्धे समयोः पार्श्वयोर्द्वौ
 गुलापकस्तिन नातुनिदे उपरि
 नहे एवं चतस्रः स्नायुमर्मण्यद्वौ
 गुला वैकल्पकयोः तत्र शोण्याभि
 हृदिः सकृच्छिस्तमश्च नातुनी ज
 योर्वाः संधीसंधिमर्मणी द्वंगुले
 कल्पकरो तत्र लंजना ऊर्ध्वः हे
 ऊर्वो मध्ये हे प्रगुल्या मध्ये एव
 चतस्रः सिरामर्मण्येकांगुला वै
 कल्पकयोः तत्र शोणिततयात्त।
 सकृच्छिणोः कुरुंदरे पादयोर्द्वंगु
 लोर्मध्ये तयोर्द्वे मयश्च एवं चत्वारः
 स्नायुमर्मणि वैकल्पकारकस्तत्र पाद
 यो श्रमणा वेपने भवतः वितपे।
 हे वत्तण हृषणयोर्मध्ये स्नायुम
 र्मणीपकांगुले वैकल्पकरो तत्र स
 मस्य अङ्गना वा कुरीरो कपेरणी
 नौ द्वौ संधिमर्मणीद्वंगुलो वैक।

त्यक्तो नत्र वाङ्मये संकोचः
ऊर्जदो नितम्ब कृपकौहोसंथिः
मर्मणी अर्द्धगुले वैकल्पको नत्र
स्पर्शाक्षान् मधःकाये वेशोपवा
तम्ब कक्षयो वज्रः कक्षयोर्मध्ये
हे स्वायुमर्मणी एकागुले वैकल्
पको नत्र पक्षाक्षान् विधेरकर्णीष्टः
पृतोथः संस्थिते किंचिद्विस्त्राकारे
स्वायुमर्मणी अर्द्धगुले वैकल्पको
नत्र वायिष्यं कृकादिकेशिरो ग्री
वयो रुभयतः संथिद्वे संथिमर्मणी
अर्द्धगुले वैकल्पको नत्र शिरःक
म्पः सुसौक्ष्मो स्वायुमर्मणी अर्द्ध
गुले वैकल्पको नत्र वाङ्मयः
असफलके पृष्ठोपरि पृष्ठवंश सु
भयतः सिक्कसंवद्धे ग्रीवयो अंश
द्वयस्य च संयोगो यत्र त्रिकं अस्ति
मर्मणी अर्द्धगुले वैकल्पको नत्र
वाङ्मयः शूल्यता शोषश्च अणंगो
नेत्रयो रेतो सिग्मर्मणी अर्द्ध
गुले वैकल्पको नत्रांशं ह
स्वपक्षातो वा नीले मयेव कंठ
नाडी रुभयतः सन्तरो धमनो दे
नीले हे मये नत्र एकानीला एका
मन्या एकस्मिन् पार्श्वे मन्या नीला
अपरस्मिन्या र्श्वे हे हे शिरामर्मणी
अर्द्धगुले वैकल्पको नत्र

मृकता विहृतस्वरता रसायहिता
फले ज्ञान मार्गमुभयतः अमृत
रेसिरमर्मणी अर्द्धगुले वैकल्पको
नत्र गेयाक्षान् आवर्जो इवोक्तः
यदि निम्नयोः संथिमर्मणी अर्द्ध
गुले वैकल्पको नत्रांशं ह
पक्षातो वा गुले हो मणिबंधो
हो नया कूर्चशिरोसिच रुजा
कराणि जानीयादष्टावेनानिबुद्धि
मान् गुले चुरिके संथिमर्मणी हो
गुले रुजाको नत्र रुजापादसंभ
खंजता वा मणिबंधो हस्तप्रको
ह संथी संथिमर्मणी अर्द्धगुले रुजा
को नत्र हस्तयोः क्रियारहितं क
र्चशिरोसि गुल्फ संथेरथ उभयतः
एकस्मिन् पादे हे हे व द्वितीये
यवं वत्वारि स्वायुमर्मणे एकागुला
नि रुजाकराणि नत्र रुजापादसंभ
उत्तेयौ स्थापनी चैव विशाल्यं
त्रिकं मतं उत्तेयौ शांखयो रुपरि
केशान् यावत् स्वायुमर्मणी अर्द्ध
गुले नयो विहृतयोः सशल्फो
द्वुतशाल्यस्तु प्रियेत्यनयवविश
समुद्धतशल्फं हंतीति विशाल्यं म
धुस्वापनी एकाध्वोर्मणे सिरामर्म
ह मर्द्धगुले विशाल्यं स मराज
॥ ॥ ॥ ॥

त्रे हस्तः सद्यः प्राणहराणि । मर्मिकः ३ मर्मवेदी ४ इति
कालांतर प्राणहरं पक्षे मासे च नदायः ॥
मार्कं सद्यः प्राणहरं चो ने मर्मवेदी ५ मर्मवित् तत्तत्तः
विह कालेन मारयेत् कालांतर इति नदायः ॥
प्राणहरं मते विहंत इत्यदं ॥ मर्मस्पर्क वि मर्मपीडकः तत्तय
अने मर्मसमीपे मर्मोपधिष्ठाय र्थायः अतदः २ इत्यमरः ॥
दि ये विकारामुच्छंति काये विवि व्यथकः ३ इति हेमचंद्रः ॥
था नराणां प्रायेण नेहृच्छतमा मर्मवित् त्रिसंथिस्थानेव एकत्री
मवेति वैद्येन यत्ने रपि साध्य मर्मविद् मर्मज्ञः यथा विरं कि
मानाः इति भावप्रकाशः ॥ शिला मर्मविद्मो विलम्बितसंवे
मर्मस्पर्शनिषेधो यथा परस्ते शब्दायमान मयात्सीद्वयदे च
गां परंती नवावलीतकस्यचित्ना एदाचरं इति भट्टिकोप्ये ५ सर्गः
नसमसेत सूतके वनकं वै मर्म मर्मणि विध्यतीति किपुनिः वी
णिस्पृष्टात् इति कर्मपराणे ३ रुहो यद् काविति दीर्घेति दशात्
परिभागे १५ अध्यायः ॥ क्वचित् क्विन्ते पूर्वपददीर्घेतेत्या
मर्म कीलः ५ भर्त्ता इति नदायः दिति सूचितं आङ् पूर्वस्य रूपं
मर्मज्ञः वि मर्मवित् तत्तत्तः वा मर्मवित् मर्मतोवावेने ३
मर्मस्पर्शं संथिस्थानेवा नत्ता पं इति नदीकायां भरतः ।
नातियः सः ॥ मर्मिकः वि मर्मवित् इति नदायः
मर्मरः ५ वस्तस्य यत्र स्पृशति मर्म्या वा सीमा इति मर्म्याशब्दः ।
मर्ममृशब्द इति भर्त्ता इत्यमरः दीकायां रायमुक्तः ॥
मर्मरी स्त्री पीतदारु दारुहरिद्रा मर्म्यादा स्त्री म्यायपथस्थितिः
इति ग्याता इति मेदिनी । तत्तय्यायः संस्था २ धारणा रश्मि
मर्मरीकः ५ दीनः इत्यणारि निः ५ इत्यमरः यर्थादीयते मर्म्या
कोषः ॥ दा यर्थाङ् पूर्वात् दानो ३ः नि
मर्मवित् ५ मर्मज्ञः तत्तय्यायः पातनात् यस्यमः इति नदीकायां
कार्पटिकः २ इति विकारोऽशेषः । भरतः मर्म्येति सीमार्थे ॥

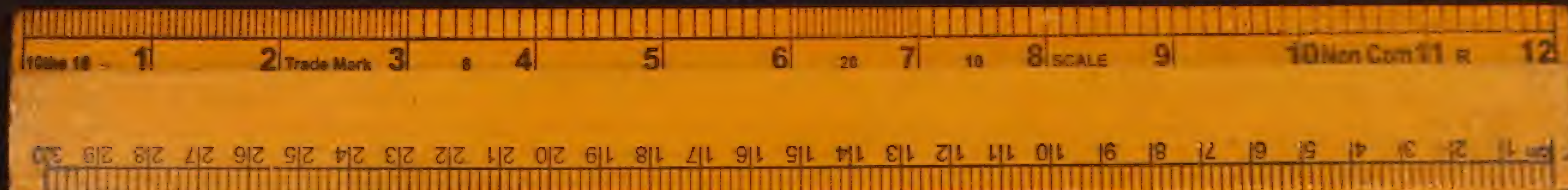

अथयं तत्र दीयते मर्णादेति स्वा
 मी इति रायमुक्तः वियेते
 जेति मर्णा नां ददातीति म
 र्णादा इति सारसंदरी सीमा
 इति जवाथरः कूल इति
 हेमचंद्रः ॥
 मर्णादकः वि मर्णादकः म
 र्णादकरोतीति कर्त्रेति चेकादि
 ति कण्ठस्ये केः कः खो हे
 तवेति आकारस्य क्त्वे निष्पत्ते
 यंशब्दः ॥
 सर्व पूर्वो गनौ इति कविकल्प
 दुमः सर्वेति ययसा कुम्भे वेदी
 इति इर्गादासः ॥
 मर्षः पुं तांतिः मृषयातोभी
 वेचन प्रत्ययेन निष्पन्नः ॥
 मर्षणं क्ली क्षमा मृषयातोः
 भावे अनट्प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
 मर्षितः वि क्षमायुक्तः तांतिवि
 शिष्टः मृषयातोः कर्त्रेति क्त प्र
 त्ययेन निष्पन्नः भावे क्ते क्ली
 मर्षितवान् वि तांतः मृषयातोः
 कर्त्रेति क्त वत् प्रत्ययेन निष्पन्नः
 मल उ धनौ इति कविकल्पदुमः
 उ मलने इति इर्गादासः ॥
 मलः पुं क्ली पापं विट् किं
 इत्यमरः पापं किलिषं ॥

विट् विष्ठा किं कलं कामं हरा
 दि खेदादि च पशुमलः वसाय
 मसंमजा मूत्रं विट्कर्णविष्ठा
 म्बुकाश्चरिका खेदादादेशे
 नृणांमलाः इति स्मृतिः इति
 नदीकायां भरतः कर्पूरं ॥
 इति शब्दचंद्रिका वान पित्र
 कफाः यथा सर्वेषां मेव रो
 गाणां निदानं कुपितामलाः
 तत्प्रकोपस्य तपोक्ते विविधा
 हिन सेवनं इति माधवकरः ॥
 मलत्रः पुं शास्त्रलीकंदः इति
 राजनिर्घटः मलनाशकं वि
 मलत्री स्त्री नागदमनी इति रा
 जनिर्घटः ॥
 मलनं क्ली मूयः इति शब्दचं
 दिका मलोद्भवे वि ॥
 मलद्विषितं त्रिमलिनं इत्यमरः
 मलद्रावी पुं जयपालः इति रा
 जनिर्घटः ॥
 मलनं क्ली मर्दनं इति मेदिनी
 मलनः पुं पटवासः तोड इति
 भाषा इति मेदिनी ॥
 मलपूः स्त्री काकोडुमरिका इत्य
 मरः ॥
 मलभक्तं पुं काकः इति शब्द
 रत्नावली ॥

मलभेदिनी स्त्री कटका इति राज
 निर्घटः ॥
 मलमासः पुं अधिकमासः तत्र
 पण्यायः मलिस्र चः २ अधिमासः
 १ असंक्रांतमासः ५ नपुंसकः ५
 तस्य लक्षणं यथा वरिसं क्रान्त्य
 भावविशिष्टा द्वादमासत्वं मलमा
 सत्वं इति शब्दचंद्रिका टीकायां
 श्रीकृतान्तर्कालेकारः अपि च ॥
 ज्योतिषे अमावस्या द्वयं यत्र
 रविसंक्रातिवर्जितं मलमासः स
 विज्ञेयो विष्णुः स्वपितृकर्म दे
 अमावस्याद्वयं अमावस्याद्वयान्
 त्तराद्वयं रविसंक्रातिभ्यां रवि
 क्रियोत्पत्तिर्योत्रसंयोगश्चा
 भ्यां यथाक्रमं वर्जितं तेन द
 शद्वयान् त्तराद्वयपूर्वापरयोरे
 व रेवः क्रियात्पत्त्योत्रसंयो
 गाभ्यां यथाक्रमं योगनाथिमा ॥
 सः संक्रांते रेकक्षणे क्रियात्
 पत्तिर्योत्राद्वयपूर्वं संयोगनाशः
 उत्तर संयोगात्पत्तिश्चेति क्षण
 द्वयं वृत्तित्वं मिति मीमांसक सि
 द्धान्तान् यत्परिशिष्टं ज्योतिः
 पराशरौ रविणालं चितो मास
 श्राद्धः एतौ मलिस्र चः तत्रयः
 द्विदिनं मर्कउत्तरे मासि कार

येन पराशरः पत्तद्वयेपि सं
 क्रान्ति र्यदि नस्यात् सितासिते
 तदा तन्मासं विदितमुत्तरेमासि
 कारयेत् अत्र संवत्समं क्रमाच्च
 रेव सदा भवति यदा तन्मासतत्
 पूर्वमासां तत्तराद्वयं रेकराश्ववस्थि
 तस्य रेव सन्मासानंतरं सेवराशे ॥
 तत्र संयोगः नक्षत्राणि स्थितस्या
 मासव्यापनं मात्रं तथोक्तं चतुर्द
 श्या मेकराशौ संक्रांतस्य प्रति
 पत्त्यमक्षणे पराशरौ तत्र
 पराशरौ च द्वितीयायां प्रतिपदि
 वारवेः संयोगः परस्यापि मल
 मासता स्यात् अतएव ज्योतिः ॥
 ये अमावस्या पराशरौ रविसं
 क्रान्ति वर्जितं मलमासं विज्ञानी
 याद्द्विदिनं सर्वकर्मसु तस्याको
 दर्शकं श्रेयं राशौ दर्शद्वयातिगः
 अत्रैक राशि स्यात्कस्य दर्शद्वयाति
 गत्वमुक्तं पत्तच्च पूर्वोपदर्शितयो
 र्मासयोः पूर्वस्यैव संभवति ॥
 न परस्य मलमासकारणात् ॥
 ज्योतिषे दिवसस्य हरत्यर्कः स
 द्विभागं मृतौ ततः करोत्येक ॥
 महच्छेदं तथैवेकं च चंद्रमाः ॥
 एव महं नृनीयानामहाना मयि
 मांसकं ग्रीष्मं जनयतः पूर्वं प

दशकृष्णं करो
ति पंचेन्द्रोपि

आहोते त एषिमेतेन रिष
वसस्य तिथेः षष्ठिभागे दंडमकं
रवि हरति छेदयति उत्रो छेद
मित्यभिधानात् ततश्चरुतोमा
सहये षष्ठिनादी छेदादक्षिति
छेद एवमुक्तमेवा वषट्हादशति
व्यात्मक कालाकर्षादहंतीया
णामहाना मनेच्छेदं तृतीयं येषां
तेनयाग्रीष्म माथवादिसटके पूर्व
माथवादि त्रिकपतितेपेवाहोतेन
एषिमेत्यावणादिकपतिते म
लमासे वंडाकौ जनयतः ग्रीष्मे
माथवादि षड् इति यडं नद्या
क्रमान् मिहिरः माथवादियु ष
ड्पुमासिदर्शय यदा द्विराषाढः
सवितेयः शेतेतश्चावणेऽच्युतः
द्विराषाढो द्विराषाढादिः आवणे
सौरावणे तथाच ज्योतिषे।
मिथुनस्यायदाभाउरमावणादयं
स्पृशत द्विराषाढः सवितेयो वि
सृः स्वपिति कर्कटे अमावस्याह
यंतदं न्यलाहयं स्पृशतसेपुगा
त न तन्मयेराशेतरसेयोगश्च
र्थः ननु कर्कटादिके अथिमास
पाने तन्पूर्वं मिथुन एव हरिषा
यतं तत्कथं माथवादि षट्।
कमात्रे ॥

कर्कटेतत् नञाह राजमात्रेऽः
कस्या सिद्धकृतीरेषु यदादर्शय
भवेत् आगामिति तदावर्षेकृती
रेमाथवः स्वयेत् माथवादित्ति क
आवणादि त्रिकाथिमासविवेचन
मयेतदर्थे इदं तमाहवर्षद्वयथि
मास पात मोविमक्रमाडं क
वित्रिथीनां क्रमासवाङ्मयेन दंड
ष्टथिक मृत दर्शनाडं कालम्
नाथिककालेपि मलमासोभवती
तिसमयप्रकाशकत्वं वस्तुतस्तव
परीत्ययतो मृतदंडतिथेः शथिक
वे तत्र तिथितयस्य कृदित्युपल
भमानत्वात् स्वकालेन तिथेः
रसंवेधान् शीघ्रं रविलेचन प्रती
तेः शीघ्रमेव मलमासो भवतीति
अधिकदंडतिथेः शथिकत्वे तत्र ति
थिद्वयस्य कृदित्युपलभमानत्वे
नाथिकेनैव कालेन तिथेतरसं
धानं विलेचनेनैव रविलेचन प्रती
तिरेनैव मलमासो भवतीति त
थाच विसुधर्मोत्तरे सौरसंवत्।
सरस्यान्ते मानेन शशिजेन त
एकादशतिथिच्येने दिनानिभूय
नंदन समाहये साहमासे तस्मा
त्मासो अतिरिच्यते सचाथिमास।
कः शोक्तः काव्यकर्मस गहितः

इदं नियतं एकस्मादथिमासा
द्वितीयाह अथिमासोत्तरमिति य
द्यपि योतिथिं समनुपाण तला
गच्छति भास्करः तथैव सर्वसंक्र
तिर्भावनेषु नगच्छति इति राज
मानंदवचनात् तलादिषामासेतिथि
द्वयभावादर्थे द्वादशतिथिविहिर
तुपपन्नानयापिमयेविषुवतो भी
नृयीत्यहानित्ववद्ध्येत नैः संभू
थिकोमासः पतत्येषु त्रयोदशः।
इतिगृह्यपरिशिष्ट बाको विषुव
तो मेष तलासंक्रान्तो मध्ये मे
षादिषामास एव तिथिद्विहिरुक्त
अहंगणने मेषादिषामासमंदभू
क्त्वा समदिन द्विहिरुत्तरोशीघ्र
भुक्त्वा दिनद्वयक्रास इति तथाच
ज्योतिः शास्त्रं मेषादीना महर्षे
दं षष्ठां समाष्ट चंद्रकं तलादी
नामष्ट सप्त चंद्रकंतलित्वेन एष
कचंद्रकः अंकस्यवामागतिरियं
कविदो समपात व्युत्क्रमेण अंका
वाध्याः तेन दिनद्विहिरुत्तरोशीघ्र
भा मेषादि षट्क एव एकादश
दि तिथि द्विहिरः एव च गतेह।
द्वितये साह्यं यंचयत्ते दिनद्वये।
दिवसस्याष्टमे भागे यतमेकोऽथि
मासकः इति राजमानंदोक्तः ॥

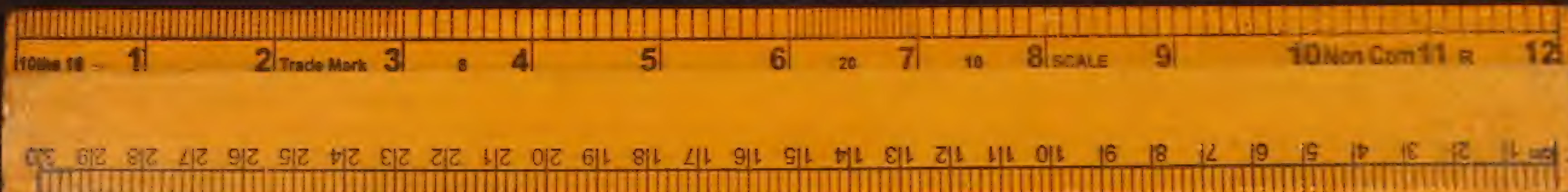
समदशा दिनार्थिकाथिमासाथिकव
द्वये अथिमासः ससौरमासि सम
दशदिनात्तरं चाहमास लेचनासे।
भवान् सावनमानेन तेयः तथा
च विसुधर्मोत्तरे प्रथमकोडं सौ
रेणाहस्त मानेन यदाभवतिभागे
व सावने च तदामाने दिनषट्कं
प्रयुज्यते सौरसंवत्सरे दिनषट्का
थिकः सावणा संवत्सरो भवतीति
सौर मासाष्टकाथिकवर्षद्वये सप्त
श दिनानि वदंते सावनक्रमेणानि
पूर्वोक्त विसुधर्मोत्तरोक्त समान
विषयतामेति ज्योतिषे दशा
नां फाल्गुनादीनां प्रायो माचस्य
च क्वचित् नपुंसकत्वं भवति येष
स्यकदाचन नपुंसकत्वं मलमास
त्वं तथाचोक्तं असेक्रान्तो द्वियो
मासः कदाचित्तिथि द्विहिरः।
कालोत्तरात् समायानि सैनपुंसक
इषाने सांदित्येपि प्रायशा न।
शुभः सौम्यो ज्येष्ठमाषाढक स
था मध्यमो वैश्व वैशाखावथिको
ऽयः समितकृत सौम्यो मार्ग।
शीर्षः अथिकोऽथिमासः ॥
तदयं संक्षेपः शुक्र प्रतिपदादि।
रमावाप्तो रविलेचिनो मासोम।
लमासः सव माथवादी औत्त।

सर्गिकः कदाविकारिकारावपि ।
 अथवा निष्कृत माथवारिकारिका
 हि षट्कयो रपितलक्षण योगे
 माथवादोवव ललादि षट्कयो
 भयमासेनलक्षण योगपूर्व एव
 आश्विनवैशाखयोस्तलक्षणयोगे
 परएवमलमासः तद्विस्तृतभावले
 चितः मलमासे आषाढादेर्द्वित्वे भा
 वले चिते त्वेनैतदिति विस्तरः म
 लमासे निषिद्धानियथा काटक
 गृह्ये चूडां मौजी वंयुनचमृणा
 थयं महालयं राजभिषेकं का
 म्येव न ऊर्ण्यारयिमासके दृशं
 मौजी वंयुनच अग्राथयं महाल
 यं राजभिषेकं काम्येव न ऊर्ण्यार
 वत्तचिते महालयं कर्माकं आहं
 भीमपराक्रमेपि अयिमासे दिन
 पाते भवधिरवौ भावले चिते मा
 सि वक्रिणिसमे ऊर्ण्यारोमोगत्यो
 विवाहं च दिनपाते दिनत्तये ।
 अयिमासे विवाहं यात्रां चूडां न
 योयनयनादि ऊर्ण्यारसावकाशं
 मांभगत्पेनत विशेषेण्यो इति
 अत्र विवाहादिकीर्तनं निरक्ताश
 नेपि निषेधार्थं अत्यथा सावका
 शं मित्यनेनैव सिद्धेः सावकाशं च
 संभवकातां कर्मजनो निरव

काशस्या नन्यगतिकस्य प्रतिपक्षे
 ऽर्थात्सर्विते नथाचमलमासापि ।
 कोरे काटक एव कालेऽनन्यगतिं
 नित्यं ऊर्ण्यारैर्मित्तिकी क्रिया ।
 इति मलमासतत्त्वं अपि च अ
 ग्राथानं प्रतिष्ठां च यत्तदान वना
 निव देवव्रत वृषोत्सर्गचूडावराणा
 मेखलाः मांगत्यमभिषेकं च मल
 मासे विवर्जयेत् इति गार्हपत्ये ॥
 अध्यायः अथ मल मास
 कर्तव्य वनादि चान्मासव्रतमा
 साख्युत्प्रेतेन विहितं तदप्यारवं
 आचरणं मलमासेपि कर्तव्यं आ
 स्यादिति प्रतिदिन कर्तव्यत्वेन नि
 रवकाशान् षष्ठा न दिवसे मासः
 कथितो वादरायणोः इति न्यो ।
 तिः शास्त्रेपि नामहेन एकमासत्वा
 भित्थानाच्च यच्च संवत्सरं त्रयः पूर्ण
 मेक महेन सिद्धि इत्यादौ ।
 माचायुतलिवितसमस्तरवत मा
 रवं नमलमासेऽपि कर्तव्यं ।
 कुवित्रयोदशमासाः संवत्सर इति
 अनेः यच्च प्रतिमासविहितं नमा
 चायुत्प्रेतेन नमलमासेऽपि कर्त
 वं तथाचरं भावनीयाव्रते शिव
 रदस्य मासे मलित्त्वचेप्येवं येन
 हेवौ सशंकरो किं न नोथा ॥

एवं कार्य मित्याह भगवान् शिवः
 उद्यापनं प्रतिष्ठा वनाम्यो ॥
 ऽपि निषिद्धः पूर्वोक्त काशपण व
 वनात् ज्येष्ठादिमासविशेष विहि
 ते सावित्रीव्रतादिकं तसावकाशः ।
 त्वात्मलमासे नकार्ये किं तत्प्रकृत
 वज्रोद्घातो कर्तव्यमिति दृढस्य निः
 नित्येनैमित्तिके ऊर्ण्यार प्रयतः
 सम्मलित्त्वचे नीर्यत्वात् गजव्या ।
 योपेत आहं तथैव च नियमहरदः
 पुरस्कार विहितं स्नान संथा पंच
 महायज्ञादि काम्यमपि तथा विधं
 संकल्पितं यत्किंचिद्भयदान शिव
 पूजादि व्यक्तं भविष्य ऊर्ण्यार
 प्रागदिकं कर्म प्रयतः सन् मति
 स्तुवे नैमित्तिकं च ऊर्णीत सावका
 शं न यदेवत् कालमाधवीये ।
 मत्स्यपराणं वधेवाहरदः आहं
 दानेच प्रतिवासं गो भूति ल
 हिराणानां मासेपि स्यात्सलित्त्वचे
 काटक एव पराशिष्टं प्रवृत्ते म
 लमासात् प्राकृत्य कर्मन समापि
 ते आगते मलमासेपि नममा
 ण्यमसंशयं ब्रह्मसिद्धान्ते आखं
 कर्म यत् किंचित्तत्कार्यं हि
 मलित्त्वचे नैमित्तिकं मास संवत्
 सरदिवसादि विशेष नियममन्या

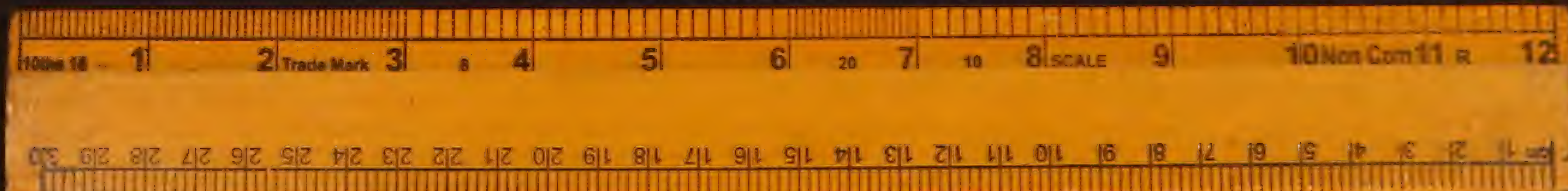
वश कर्तव्यकादाचित् कनिमित्तान
 पत्रं । जातकमीयपि मल ।
 मासकार्यं जातकमीयकमीणि नव
 आहं तथैव च मयात्रयोदशी आ
 दं आहान्यपि वयोदश चंद्रसूर्य ।
 ग्रहे स्नानदान आहं क्रियादिकं ।
 कार्यं तमलमासेपि नित्यं नैमि ।
 त्रिकंतथा स्मृतिः आहं जातक ।
 नामानि येच संस्कार माधिताः म
 लित्त्वचेऽपि कर्तव्याः काम्या इष्टा
 अवर्जयेत् संस्कारा यत्र प्राशन ।
 निष्क्रमणादयः इति माथवाचार्यः
 संन्यकमीणि वहन दहनोदकदान
 पिंडदानास्ति संवयारीति नवप्या
 हं चतुर्थं पंचमे वैवर्ण्यमेकाद ।
 शतथा यद्वरीयते जेतो स्तत्रव ।
 आहं मुच्यते इति यमोक्तं अत्र ।
 चतुर्थीहादि ग्रहणं मरण दिनावधी
 ति बालग्रह भूतग्रह नरापि य
 वल शत्रु इः सहयोगाभिवादनः
 स्वम ग्रहदोषादि निमित्तं शांति
 कर्मापि मलमासेपि कर्तव्यं वि
 स्तना शांति स्तुत्यनेनैवोपजाता
 २ शमेयत् परचेकापवातां स इत्य
 क्तं इति मलमासतत्त्वं ॥
 मलयः पुं स्नानमत्वा तपवत् नन्य
 र्ण्यारः आषाढः २ दक्षिणावतः

३ इति हेमचंद्रः चंदनादिः ५
 मलयाचलः ५ इति शहरावली
 शैलांग देशविशेषः ॥
 रामः इति मेदिनी चंदनवनं
 इति याणिः अष्टादशोपहीयो ।
 नगन हीपविशेषः इति शहरमा
 ला रुसभदेवस्य शतपुत्रो नगनपं
 चम पुत्रः इति श्रीभावेने ५ स्तं
 ये ५ अथायः ॥
 नलयगेयिनी स्त्री उमासखीविशे
 षः इति शहरमाला ॥
 मलयजं पुं स्त्री चंदनं इत्यमरः
 राहो पुं यथा राहं मलयजं
 मृदेयं नं हादशंगुलं कल
 कलाम्बरं सिंहासने ध्यात्वा नया
 कयेत् इति ग्रहयत्ततत्तं ।
 मलया स्त्री विहता इति मेदिनी
 मलयाचलः पुं मलयपर्वतः ३
 ति शहरावली ॥
 मलयानिलः पुं वसनकालीनवा
 युः तत्पण्यायः वासनः २ इति
 त्रिकांशेषः ॥
 मलयुः स्त्री मलयः इति शहर
 नावली ॥
 मलयोद्भवः स्त्री चंदनं इति राज
 निचंद्रः ॥
 मलविलाशिनी स्त्री शंखपुष्पी इति

राजनिचंद्रः ॥
 मलहंता पुं शास्त्रलीकंदः इति
 राजनिचंद्रः ॥
 मला स्त्री भूमामलकी इति शह
 रंदिका ॥
 मला कर्षी पुं रुडिकः ताडि इति
 भाषा इति शहरमाला ॥
 मलाका स्त्री कामिनी हस्तिनी
 हनी इति संक्षिप्तसारोणादि ।
 हतिः ॥
 मलायकवर्णं स्त्री पापमोचनं ।
 मलहरीकरणं इति केचित् ।
 मलापहा स्त्री नदीविशेषः यथा
 मलापहा भीमरथीव वहाया
 याव कलाजलसाम्यगा गुणैः म
 लापहा वहागयोस्तथापि यथं ल
 बुद्धादतरं स्वकांतिर इति राज
 निचंद्रः ।
 मला वृहं स्त्री नवविधयापंतर्गत
 यापविशेषः यथा हूमि कीट
 वयो हत्यामघातगत भोजनं ।
 फलैयः रुसमस्तय मथैर्ष्यं च म
 लावहं इति मानवे ॥ अथायः ।
 मलागिः पुं सर्वतारः इति राज
 निचंद्रः ॥
 मलिनं वि मलयुक्तवस्तु नय ।
 प्यायः मलीमसं कचरं ३ मनहर्षिने

ध इत्यमरः हृषिने कलं इति माहंवात इति मलमासनं ।
 मेदिनी नित्यनेमिन्निक क्रिया अग्निः चोरः इति मेदिनी ।
 त्यागी इति मार्कंडेयपुराणं ॥ वायुः इति शहरमाला ॥
 मलिनं स्त्री चोल इति शहरवृद्धि
 का शेषः इति हेमचंद्रः ॥ त्रिकांशेषः ॥
 टंकणाः इति राजनिचंद्रः ॥ मलीमसं स्त्री लोहं पुष्पासीसं
 मलिनमुखः पुं अग्निः गोलोपलः इति मेदिनी ॥
 इति मेदिनी । प्रेतः ॥ इति मलीमसः वि मलिनः इत्यमरः
 हेमचंद्रः ॥ मल्लकः पुं कृमिविशेषः इत्युणा
 मलिनमुखः वि क्रूरः खलः इति दिकोषः ॥
 मेदिनी हेमचंद्रश्च स्नानवदनश्च
 मलिनाम्बु स्त्री मसी इति हेमचंद्रः
 मलिनाम्बु वि खलः इति शह
 माला ॥
 मलिनी स्त्री रजस्वलागरी इत्य
 मरः ॥
 मलिम्बुचः पुं मलमासः यथात्
 मलिकम्प न रवि र्यदागच्छेत्कथं
 न आधोमलिसुवोत्तेयो द्वितीयः
 प्रकृतः स्मृतः यदानं दशानं मा
 समतिकम्पनस्यैव मासात्पक्षेण
 हति राशिष्यः सन् सूर्यो ऽति
 वास्य गच्छेत् मासान्तरे राशेतर
 संयोगं गच्छेत् तदा आधो ॥
 ऽतिज्ञातमासा मलिम्बुचो ज्ञेयः
 मली सन् स्त्रोचति गच्छतीति म
 लिम्बुचः द्वितीयस्तप्रकृतः अहः क
 मल्लकः पुं दंतः इति हेमचंद्रः ।

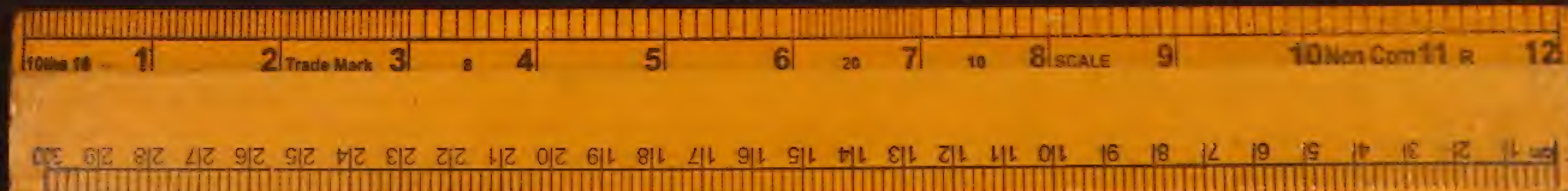

मन्त्रकः पुं स्त्री दीपाधारः नारि
केलफलावयवजपात्रविशेषः मा
ला इति भाषा स्थिरा मन्त्रिका
इत्यमरभरतौ प्रतीयः इति
मन्त्रेशः ॥
मन्त्रजं स्त्री मरिचं इति जराधः
मन्त्रनयं स्त्री वाद्यविशेषः त
न्यर्थायः महासूतः २ इति त्रिको
टशेषः ॥
मन्त्रनागः पुं वात्स्यायनमुनिः ॥
अधमातंगः इति मेदिनी ले
खहारः इति शहरत्नावली का
मशास्त्रविशेषः इति यरणिः
मन्त्रभूः स्त्री मन्त्रभूमिः इति ज
राधः मन्त्रभूमिः स्त्री मन्त्रकीडास्या
ने तन्यर्थायः अक्षवाटः २ रंगभूमिः
१ रणस्थली ४ इति शहरत्नावली
मन्त्रभूः ५ अक्षवाटः ६ इति जरा
धरः देशविशेषश्च ॥
मन्त्रपात्रा स्त्री मन्त्रानां पुद्गाद्यपात्रा
नन्यर्थायः मात्सवी १ इति
हारावली ॥
मन्त्रपुद्गं स्त्री मन्त्रानां संग्रहः ॥
नन्यर्थायः निपुद्गं २ वाङ्पुद्गं ३
इति शहरत्नावली नन्यकारा ॥
यथा अथसूतेन तं मन्त्रं योय
यामास मन्त्रपादं वोचमानः ॥

स्ततो भीमो ऋत्वेनैवाकारोमिति
नृदि शक्नोति विद्वत् प्रत्याख्या
त्वे नरायणं ततः स पुरुषव्या
घ्रः शाहेल शिथिलश्चरन् प्रति
वेश महारंगं विराट् मभिपूज
यन् ववंध कक्षा कौन्तेयस्ततः
संहर्षयन् जनान् ततस्तद्वत् स
काशं भीमो मन्त्रं समाकरोत् ॥
जीमूतनाम तं मन्त्रं तत्र प्रख्याते
विक्रमे तावुभौ समदोक्त्याहा ॥
उभौ तीव्रपराक्रमौ मन्त्राविव म
हाकायौ वारणोवष्टिदायनतत
स्तौ नरशाहेनौ वाङ्पुद्गं समीपतः
वीथौ परम संहर्षावयोर्यत्र नृप
काक्षिणौ आसीन्सभीमः सया
नो वक्ष्यन्वतयो रिव ॥ उभौ ॥
परम संहर्षौ वृत्तेनानिवत्ता उभौ
अन्योन्य मंतरं प्रष्टु परस्परं ज
यैविणौ उभौ परमसंहर्षौ मन्त्रा
विवमहागजौ कृतं प्रति कृतं
स्मिन्नेवाङ्गभिश्च सकंकटेः ॥
सन्निपातावभूतैश्च प्रमाणोभयनै
स्तथा दोषणौ रूढिभिश्चैव वरा
होभूतनिस्त्रैः तलैर्वज्रनिपा
तैश्च प्रसृष्टाभिस्तथैव वराहका
नखपातैश्च पादोद्वेगैश्च राहणैः
जातभिश्चाश्मनिचौषैः शिरोभि

आवचहनेः तद्युद्धं मभवद्द्वारा
मशास्त्रं वाङ्मतेजसा बलप्राणेन
मृगाणां समानोत्सव सन्निधौ ॥
अन्यत जनः सर्वः सोऽकुष्ट नि
नेहास्थितः बलिनोः संयुगोराजन
दृष्ट्वा सवयो रिव प्रकषेणाकषं
लीयेभ्यश्च कषे विकषेणैः आकषं
तामचास्योन्म जातुभिश्चाभिजज्ञ
तः ॥ ततः शहेनमहता भर्त्स
यंतौ परस्परं व्यूहोरक्षौ दीर्घभु
जौ निपुद्गं ऊशला उभौ वाङ्मभिः
समसत्तना मायसैः परिचै रिव
चकषेदोर्म्यस्त्यासभीमो मन्त्र
मभिचहा विनदेन मभिकोशश्च
शाहेल इव वारणं तस्य सममहा
वाङ्मभीमयामासवीर्यवान् तनो
मन्त्राश्च मन्त्राश्च विस्मये चक्रिरे
परं भ्रामयित्वा शनगुणंगतसत्रम
वेतनं प्रत्यर्पियन्महावाङ्म मन्त्रैः
भुवि ह्रकोदरः ॥ तस्मिन् विनि
हते मन्त्रे जीमूतेलोकविष्कृते
विराटः परमं हर्षमगच्छदोपवैः
सह सहर्षात् प्रददौ विन्ने वज्ररा
जामहामनाः इति विराटपर्वणि ॥
अध्यायः ॥ एषां टीका यथा
ऋत्वेन स्वप्रकटन राजाज्ञात्वेन
हं हनेन विद्वत् लोक समक्षेण

हेल शिथिलः सिद्धरव्याघ्रश्च
शिथिलः सावत्तः स्यात् सिद्धे ॥
पिच शाहेल इति दर्शनात् क
ला कच्छं संपातः सचर्षः ॥
सकंकटेः कंकटः करचर्षणजः
किणः कटा इति प्रसिद्धः कृतप्रति
कृतैः परप्रयुक्तिप्रति कृतैः विचैर्विचि
त्रैर्वच्यै रिति शेषः ॥ सन्नि
पातेत्यादि यते मन्त्रानां शित्ता
विशेषाः सन्निपातेः परस्परसं ॥
जाते रवभूते वदमृष्टिभुजाजातेः
प्रमाणैः पानयित्वा पेषणैः ३
मथनेः अन्तरीक्षे भुजाभ्यां मथ
नैः क्षेपणैः स्थानान्तरावनेः ॥
वहांगुलिकरोमृष्टिः अवाप्तत्वं सं
ध्यातं भ्रामयित्वा तथैवयः ति
मस्य शब्दः सभवद्द्वाराहोदतनि ॥
स्वनः तन्नेत्येवमथेन प्रसारित
करोदियः संप्रहारस्तलाव्यस्त ॥
संग्रहो वज्रमिष्टाने अहंवेद ॥
तस्य मन्त्रमुष्टि र्वज्रमित्यर्थः प्र
सृतो गुलि हस्तेन प्रसृष्टिः प्रहतिः
स्मृता द्विगुणीकृत वाङ्मयस्तदी
यार्थं यथावत् प्रहारः सशला ॥
कास्यात् पादाङ्गुतः पदाहते जा
तुभिश्चाश्म निचौषः पाषाणचौष
सदृशं धुनिभिः करणैर्याम्यवदन्ना
नि

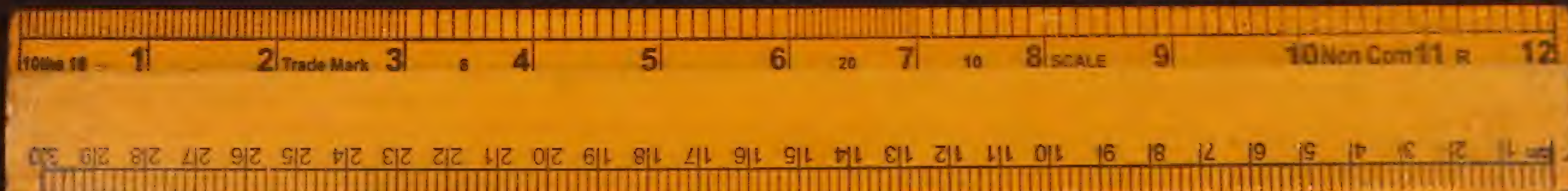

नैः वल प्राणेन वलोत्कर्षणा
लोक्तुष्ट निनरोहितः उत को
शान्तिनरोमानसहितः प्रकृष
णं बाहुसंमुखानयनप्रकृषकर्ष
णं तदावाकर्षणमीषसंमुखानय
नं अभ्याकर्षः समन्ततः कर्षणं वि
कर्षणं पश्चात् नयनं तदेव विपरीत
कर्षणमुच्यते उपसर्गभेदादर्शभे
दोऽपीति ॥ शान्तगुणं शान
तारं ॥ इत्यर्जनमिच्छकान् भा
रतार्थदीपिका ॥
मञ्जरी स्त्री नारी यज्वली मल्लि
का इति शहरत्नावली ॥
मञ्जरीः पुं रागविशेषः सत्त व
स्तो रागाणां मध्ये द्वितीयः यथा
आदौ मालव रागेन्द्र स्तनो म
ञ्जरी संज्ञितः श्रीरागस्तस्य प
श्चाद् वसन्त स्तदनेतरं द्विज्ञात
श्चाथ कर्णाट एते रागाः प्रकीर्ति
ताः अस्य वदरागिणो यथा
वेत्तावली पूरवीचकानतामाथवी
तथा कोटा केदारिकाचैव मञ्जरी
रस्य प्रिया इमाः अस्य गान स
मयः मेघ मञ्जरी रागस्य गानं
वर्षासमवेदा अस्य सत्रयं यथा
शंखावदानं यलितं दधानः प्रल
सर्करीः कुसुदेववर्णीः कौपीनवा

साः सवि दारवारी मञ्जरी रागः
शुचिशान्तमूर्तिः इति संगीत रा
मोदरः ॥
मञ्जरी स्त्री वसन्त रागस्य रागिणी
यथा आदोलिता च देशाख्यालो
ता प्रथममंजरी मञ्जरी चे
ति रागिणी वसन्तस्य सदागुणाः
इति संगीतवेदामोदरः मेघरा
गस्य रागिणी इति हला युयः
मल्लिः पुं चतुर्विंशतिवृत्ताईतोम
ये कुनविंशजनः इति हेम
चंद्रः ॥
मल्लिः स्त्री मल्लिका इति शहर
त्नावली ॥
मल्लिकः पुं मलिनचंद्रचरणयु
क्तहंसः मलिनैः किंचिदुसारवर्णै
लोहितैश्चंद्रचरणैरुपलक्षितः शु
क्तहंसः इत्यमरभरतौ ॥
उपाधि विशेषश्च ॥
मल्लिका स्त्री खनामख्यातप्रयव
तः वेत्तफल इति भाषा तत्पर्य
यः नृणां मूल्यं १ भूपरी २ शत
भीरुः ४ इत्यमरः नृणां मूल्यं ५
श्रीतभीरुः ६ इति भरतः भद्रव
ल्ली ७ गौरी ८ वनचंद्रिका ९ प्रिया
१० सोम्या ११ नारीष्ठा १२ गिरिजा १३
सिता १४ मञ्जरी १५ मदयंती १६

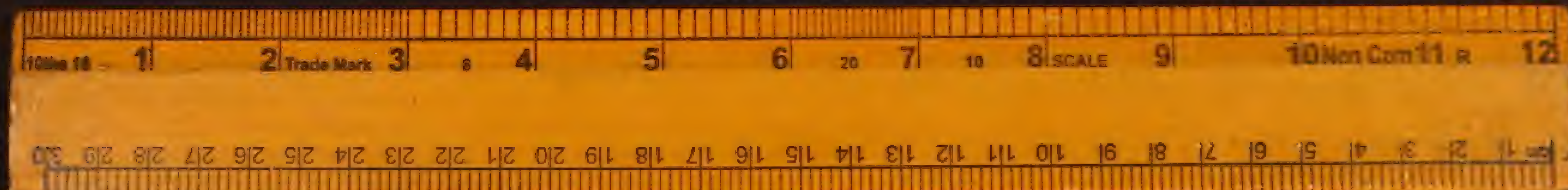
चंद्रिका १७ मोदिनी १८ अस्य
गुणाः कटुत्वं तिक्तत्वं वल्लभत्वं
मुखपाककृष्ट विष्णोत्वं कंदर्पति
वृत्तनाशित्वं इति राजनिर्घंटः
कफनाशित्वं इति राजवल्लभः ॥
उत्सवं लघुत्वं दृष्टत्वं वात
पित्तस्य दृष्ट्याभ्यरुचि नाशित्वं च
इति भावप्रकाशः ॥ अस्य उत
पत्त्रियथा विचरेत् तदाभूयो म
देशं कुसमायुयः आरास्थित्वा
ग्रतो यत्नी सेनापयितमुद्यतः
नतस्तमग्रतो दृष्ट्वा कोपापान
दृष्ट्वा हरः स्मरमात्तोकयामास
शिलायाश्चरणान्तिकं आलाकि
त स्निग्धेण मदनेष्टुतिमानपि
प्रादक्ष्यत तदावस्थानं पादादा
मकलवत् प्रदक्ष्यमानोचरणौ
दृष्ट्वा सौ कुसमायुयः उत्समनेथ
वः श्रेष्ठं तज्जगामाथ येवथा
यदासीन्महि वंथं तदुक्तमष्टं
महाप्रभं सचकत्यनरुजितः स
गोधाख्यागुणाकृतिः नाहस्याने
शुभाकारं यदासीद्दृष्टमभूषितं नत्ता
नं केशचारणं वज्रं नामतो न
गैः याव कोटीशुभास्मासीदि ॥
द्वितीयं विभूषिताजानासा पाद
लारम्भाभे गराज विभूषिता ना

होपति तथासौ स्यानेवंदमणि
प्रभं येन गुल्मा भवतातीशशो
ककिरणोज्ज्वला उद्धमस्याग्रयः
कोटाः स्याने विदुम भूषिते
तस्माद्द्रष्टुं मञ्जरी संज्ञातविनि
यासने इति वामनपुराणे १ अ
ध्यायः ॥ मत्स्यविशेषः ॥
मत्स्यभेदः इति मेदिनी ॥
पानपात्रे इति हेमचंद्रः ॥
मल्लिकाख्याः पुं मलिनचंद्रचरण
युक्तहंसः इत्यमरटीकाते सित
हंसमलिनैः किंचिदुसारवर्णै रा
लोहितैश्चंद्रचरणैरेतितामलि
काख्या मल्लिकनामानः मल मल
उ. वृत्तौ लोतः नास्तीति शकः कति
को हंसभेदे स्यात्तन्मूल्यं च कलि
का इति रुद्रः शुक्लागतामलिका
पुष्पमिव अस्ति येषां ते मल्लिका
हा इति स्वामी ॥ इति भरतः
मल्लिकाख्या स्त्री विप्रमालीपुष्पं
तत्पर्यायः मोदिनी १ वटपत्रा
१ मोहनाथ इति तन्माला ॥
मल्लिकागंधं स्त्री मंगलागुरु ३
ति राजनिर्घंटः ॥
मल्लिकापुष्पः पुं ऊटनवृक्षः इति
राजनिर्घंटः कुरुगवत्सुः कुरुणा
लेवु इति भाषा इति हेमचंद्रः

सनामव्यात पुष्पवृक्षः ॥ भाषा तत्पर्यायः वन्तवदः २
मलिकातः पुं मलिनचंद्रचरण ॥ मृचासः ३ मृत्समलिकः ४ रात्रि
पुष्पहंसः इति हेमचंद्रः मृत्तव ॥ जागरदः ५ इति राजनिर्घटः ॥
एवेष्टिन वल्लहय पुष्पहयः इति ॥ तत्राशकधूपेयथा त्रिफलाचन
हलायुधः ॥ पुष्पाणि मलानकशिरीषकं ला
मलिंगधि क्री अशुभ इति श ॥ ला सज्जरसमैव विदंगमैव गुण
वृद्धिका ॥ लः पुने धूपे मलिकाणां म
मल्लिपत्रं क्री कृत्राकः इति वि ॥ शकानां विनाशनं इति गारुडे
कांडशेषः ॥ १८१ अध्यायः वर्ममेदः सत्वस
मली स्त्री मलिका इति राजनिर्घ ॥ नामव्यातचर्मनिर्मित स्नेहादिपा
टः शहरन्नावलीव ॥ त्रं रोगविशेषः मशक इति हि
मलीकाः वि वोरः इति शह ॥ स्त्री आचित इति वंगभाषा इति
रन्नावली ॥ शहरन्नावली मशकरोगमारु
मद्यः पुं भातृकः इति शह ॥ अवदनं स्थिरचैव यत्र गात्रे
वृद्धिका ॥ ग्रहणते माघवल्गुसमुत्पन्नं ।
मद्य नदे इति कविकल्पद्रुमः ॥ मविनं मशकं दिशेत् स्थिरं
नहोवंधनं मवतिचोरं लोकः ॥ अवलं अस्वचिकित्सा यथा
इति उर्गादासः ॥ वर्मकीलं ननुमणिमशकांस्तिल
मविनः वि वद्धः इत्यमरीकायां ॥ कालकात् उक्तस्य शस्त्रेण २
स्वामी ॥ हेतु लाग्निभ्या मशकवतः ।
मद्य वंधे इति कविकल्पद्रुमः ॥ इतिभावप्रकाशः अणिव लघु
मद्यति वोरं राजा यदुयोतोऽय ॥ नानां हृणीस्य वर्षीमशकनाशनः
मित्येके इति उर्गादासः ॥ इति गारुडे १०५ अध्यायः ॥
मश धनो कोपे इति कवि ॥ मशकी पुं उडस्वरहस्तः इति हे
कल्पद्रुमः मशतिमशकः इति ॥ मचंद्रः ॥
उर्गादासः ॥ मशहरी स्त्री मशकनिवारकपाश
मशकः पुं कीटविशेषः मशारति ॥ एविशेषः मशारी इति भाषा तत्

पर्यायः चतुष्की २ इति जटाधरः ॥ मशी १ इति हेमचंद्रः शेफा ।
मशुनः पुं ऊर्कुरः इति शहमाता ॥ लिकावतं इति रुद्रः शहरन्ना ।
मय वधे इति कविकल्पद्रुमः ॥ वलीव ॥
मपति इति उर्गादासः ॥ मसिका स्त्री शेफालिका इति श
मधिकृपी स्त्री मस्याधारः इति ॥ हरन्नावली मलिका इति शंभान
मधिधानं क्री हेमचंद्रः ॥ रेपाटः ॥
मधीलेख्यदलः पुं श्रीनालवतः ॥ मसिधानं क्री मस्याधारः इति
इति राजनिर्घटः ॥ शहरन्नावली ॥
मस इ य ई परिमाणे परिण ॥ मसिधानी स्त्री मस्याधारः रोषा
मे इति कविकल्पद्रुमः ॥ ति इति भाषा तत्पर्यायः मसि
११ अमसत् अमासीत् अस्मात् ॥ मणिः २ मेलोपुः ३ वर्णकूपिका ४
पुष्पादिवात्रित्यं ३ इत्येव य ॥ मेलानेदा ५ मेलान् ६ मसिधानं
मस्यति धातोर्गृही परिमानी ॥ इति शहरन्नावली मसिकृपी ८
तयोः ई मंतः परिमाणं कस्य ॥ इति हेमचंद्रः मसिकूपिका ९ ।
विदुरोपाय इति उर्गादासः ॥ इति जटाधरः ॥
मसनं क्री सोमराजीवतः इति ॥ मसिने क्री सपिंडकं इत्यणारि
शहवेदिका ॥ कोषः ॥
मसरा स्त्री मसरः इति जटाधरः ॥ मसिपणः पुं लेखकः इति वि
मसारः पुं इंदनीलमणिः इति ॥ कांडशेषः ॥
मसारकः शहरन्नावली ॥ मसिपस्रः स्त्री मस्याधारः इति
मसिः स्त्री पुं लिपिप्रयोजना ॥ हागवली लेखनी इति केचित्
लेखनद्रुमं इत्यमरीकायां भ ॥ मसिमणिः स्त्री मस्याधारः इति
रतः तत्पर्यायः मसिजले २ ॥ शहरन्नावली ॥
पञ्चजनं ३ इति त्रिकोणशेषः ॥ मसिवर्धनं क्री रसगंधः इति
मेलो ४ काली ५ अंजनं ६ ॥ कांडशेषः ॥
मसी इति शहरन्नावली रज ॥ मसी स्त्री काली सेफालिका
नी ८ इति स्वामी मलिनाम् ९ ॥ ने इति शहरन्नावली ॥

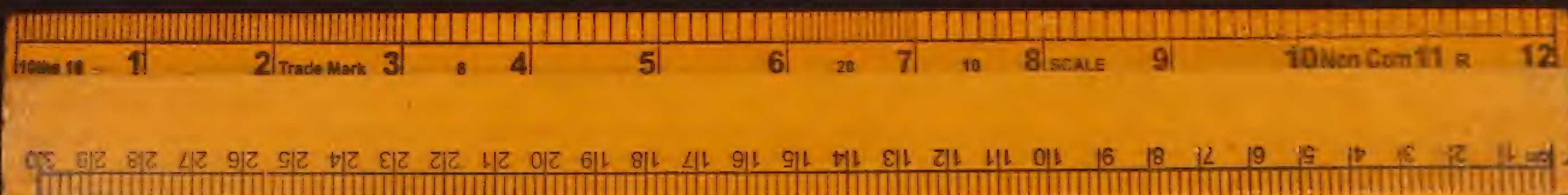

मसीजले स्त्री मसी काली इति
त्रिकोणशेषः ॥
मसीधानी स्त्री मस्याधारः इति
त्रिकोणशेषः ॥
मसी स्त्री स्वनामव्यातशसं य
था मसीनावानसी विज्ञात्वमे
मामालिकामिता इतिशब्देदिका
मसरीः पुं मसरीकलायः इति त्रि
कोणशेषः ॥
मसरी स्त्री वेषा व्रीहिप्रभेदः
इति मेदिनी ॥
मसरीः पुं व्रीहिप्रभेदः मसरी ।
कला इति भाषा नृत्यर्थायः
मंगलपुः १ इत्यमरः मसरीः ३
व्रीहिकोचनः ४ इति त्रिकोण शेषः
मसरी ५ मसरी ६ इति
मेदिनी रागदालिः मंगलपुः ८
सुषुवीजकः ९ मसरीः १० कस्याणा
वीजः ११ सुडवीजः १२ मसरीकः १३
इतिराजनिर्घटः मंगलपुः १४
मसरीका १५ इतिभावप्रकाशः
अस्यगुणाः मधुरत्वं शीतत्वं ।
संघाहितं कफपित्त नाशित्वं ।
वातामयकारत्वं स्रक्कृच्छरत्वं
तनुत्वं च इतिराजनिर्घटः अस्य
हरत्वं रूतत्वं चरनाशीत्वं च इ
तिभावप्रकाशः तस्यप्रवर्गणाः

संघाहितं स्वादुपाकित्वं प्रमे
हं पित्तं श्लेष्मज्वरानीसार ना
शित्वं च इति राजनिर्घटः ॥
मसरीकः पुं उपवहंविशेषः गो
वालिश इतिभाषा नृत्यर्थायः
चतुरः २ चानुरः ३ अंगेकः ४ च
कंगेकः ५ इतिशब्दवत्वावली ।
मसरीविदता स्त्री कृसविहृत इत्य
मरः श्यामलता इतिरत्नमाला ।
मसरी स्त्री वेषा मसरीकलायः
इति मेदिनी ॥
मसरीका स्त्री कुडनी इतिशब्द
माला वसनरोगः नृत्यर्थायः
पापयोगः २ रक्तवरी ३ मसरीध
इति शब्दवत्वावली अथ मस
रीकाधिकारः नत्रमसरीकाविश
कृष्टं निदान पूर्विकासंघाति मा
ह कृष्टस्त्वलवगात्तारविरुद्धाथश
नाशनेः इष्ट निष्ठावशाकाधैः
प्रदृष्टयवनोदकैः कुडयहेतु ।
एवापि देशदोषाः समुदनाः
जनयेति शरीरेऽस्मिन्नुदरकेनसं
गताः मसरीकृति संस्थानाः ।
पिडकाः स्य मसरीकाः तारो
यवतारः विरुद्धाथशनाशनेः ।
कृष्टादि विरुद्धातानामशनेः अथ
च अथशनाशने अथिमशने ।

अथशने इष्टनिष्ठावशाकाधैः
हेनिष्ठाव शाकमायशामधाल
कारितैः प्रदृष्टपावनोदकैः सवि
कुसमादि संसर्गात् कुडयहेतु
एवापि देशे कुडयहेतु राश
शनेमरादयस्त्वामीलणहेतुः य
स्मिदेशे कुडयहेतुदृष्टिस्तत्रापि म
सरीकोत्पत्ति रित्यर्थः मसरीक
नि संस्थाना मसरीस्या आकृति
सदृशसंस्थान माकृति रीसां ताः
अथ पूर्वत्रपमाह नासा ।
पूर्वत्रारः कुड गीत्रभंगो इति ।
भ्रमः त्वविशेषाः सर्ववर्णो नत्र
रागस्तथैव च ॥ वातजामाह ।
स्फोटाः कृष्णारुणा रूतास्त्रीववेदन
याविताः कठिना शिरपाकाश्च भ
वंत्यनिल संभवाः पैत्रिका ।
माह संध्यास्थि पर्वणं भेदः कामः
कृपो प्रतिभ्रमः शोषस्तालोष्ट ।
निकानां तृष्णाचारुवि संयुता ॥
रक्त पीनासिताः स्फोटाः सदाहा
स्त्रीव वेदनाः मृदवशिरपाकाश्च
पित्तकोप समुद्रवाः ॥ रक्त
जामाह विद्वेदम्रागमर्दमराह ।
स्तृष्णाः रुचिस्तथा मुखपाकोऽतिपा
कश्चज्वरस्तीव्रः सरारुणः रक्तज
यांभवंत्येते विकाराः पित्त तत्त

णाः अथकफजामाह येताः
स्त्रिया भृशं स्पृताः कंडूगमेदेवद
नाः मसरीकाः कफोद्धता शिरा
पाकाः प्रकीर्तिताः सात्रिया ।
निकीमाह नीलाश्विपिट विल्लीणां
मध्ये निम्ना महारुजः पुनिसावा
शिर पाकाः प्रभृताः सर्वदोषजाः
समथानगतामाह मसरी ॥
का स्वचं प्रामास्त्य बुद्धदसत्रिभाः
स्वत्यदोषाः प्रयंते भिन्ना स्ताये
स्वेतिच त्वचं प्रामाः तच्छेदना
रस उच्यते रसाश्रयत्वात् ॥
रक्तस्यामाह रक्तस्या लाहिनाका
राः शीघ्रपाकास्तेनवः साध्या ना
त्यर्थ इष्टास्त भिन्ना रक्तं स्वतिच
साधाररक्तस्या इत्यर्थः नात्यर्थ उ
ष्टास्त अत्यर्थ इष्टशोनिताः पुन नै
साध्याः किं कष्ट साध्याः ॥
मोसस्यामाह मोसस्याः कठिनाः
स्त्रिया शिरपाका स्तनुत्वं गत्र
शूलनिशाकंडूमूर्च्छादाह तृष्णाविताः
मेदस्यामाह मेदोजा मंडला ॥
कारामृदवः किंचिद्व्रताः चारज
रपरीताश्च स्पृताः स्त्रियाः सर्वे
दनाः संमोहारति संतापाः क
शिराभ्योविनिस्तरत् ॥ अस्मिन्
जागतेप्रहातृदागात्र समा ३

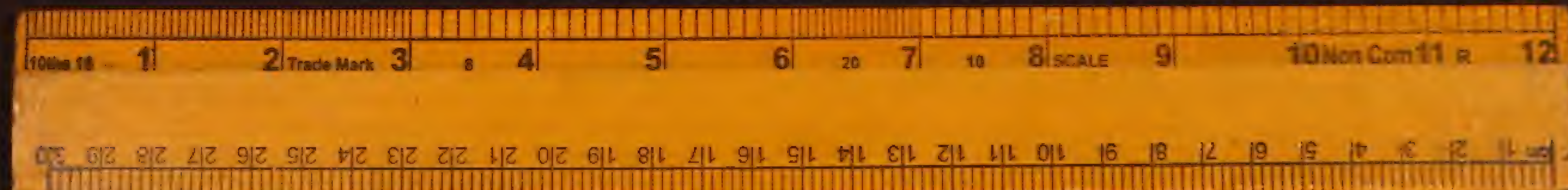

लाभिपिताः किंविद्वन्ताः मज
स्या भृशसम्प्राह वेदनारति संयु
ताः भ्रमरेणोव विद्वानि कुर्वन्त्यस्यी
निसर्वतः चिदंतिमर्मधामानि प्रा
णानामुद्धरन्तिताः गात्रसमाः गात्र
तत्त्ववर्णाः विपिताः विपिता का
राः मज्जाग्रहणोनास्यापिग्रहणं न
दाधारत्वात् अतएवाये भ्रमरेणो
व विद्वानि कुर्वन्त्यस्यीनिसर्वत इति
मर्मधामानि मर्मस्थानि ॥ मुक्त
गतामाह पंकाभाः पिडकाः ति
ग्धाः श्लेष्मणा श्वात्यर्थवेदनाः स्नेहि
न्यारति सम्प्राह दाहोन्माद सम
विताः मुक्तगतामस्युत्पत्तल्ल
णानि भवन्ति हि निर्विष्टकेवल
विक्रंजीवनं न दृश्यते पंकाभाः
पंकाकाराः नत पंकाः श्लेष्मणाः
कोमलाः निर्विष्टं केवलं विक्रं
नतस्याभिक्रिसामुक्तायतो जीव
नं न दृश्यते सन्नायता दोषहे
तं विना न भवन्ति दोषसंतरेण
रसादि इष्टे रभावादिन्यत आह
दोष निश्चास्त सैमनाद्रष्टव्या दोष
तत्त्वैः चर्मजामाह कंठराः
धारवी नंदा प्रलापारति संयुताः
इभिक्रिसाः समुद्दिष्टाः पिडका
चर्मसंक्षिताः ॥ रोमानिका

माह रोमकपोत्रनि समाराणि ।
एषः कफ पित्रजाः कासोरोचकः ।
संयुक्तागोमां च चरपूर्विकाः ॥
साध्याः प्राह तगतां रक्तगामैव ।
पित्रजाः श्लेष्मजालया श्लेष्म पित्र
कृतामैव सारवसाध्या मसुरिकाः ।
इमा विनापि क्रियया प्रशाम्यन्ति
रीरिणा तगता रसगताः ॥
कष्टसाध्यतमाः प्राह वातजावान
पिनोम्यावान श्लेष्म कृताम्या ।
कष्टसाध्यतमास्तस्त्वयत्वादेना आ
वोत् असाध्याः प्राह । असा
ध्याः सन्निपातोम्या स्तासां व
स्यामि लुत्तणं प्रवालदृशाः का
श्चित् काश्चिजमुफलोपमाः लो
हजाल समाः काश्चिदनसीफल
सन्निभाः आसां वद्विधावर्णाजाये
ते दोषभेदतः प्रवाल सहशा
इत्यादि आसां प्रवाल जमुफल
लोह गुहिकातसीफल सादृश्यं व
र्णनं अत्रुक्तं वर्णसंश्रयाय माह
आसां वद्विधावर्णा इति ॥
अपरा आसाध्याः प्राह कासो
दिक्राप्रमोहश्च नर स्त्रीषुः सशक
णः प्रलापारतिमूर्च्छाश्च नसा दा
हाति घूर्णना दृहस्यानैर्दोर्गंध्या
इतिव्याहः मुखेन प्रस्ववेदकं नथा

वाणेन चक्षुषा कंठोच्चुरकंठना
समित्यर्थद्वारुणं मसुरिकाभि ।
मृतस्यस्येतानिभिषग्वरः लल
णानीह दृश्यन्ते नदद्यात्तत्र भेषजं
मसुरिकाभिरिष्ट माह ॥ मस
रिकाभिभूतोयो भृशं वाणेन नि
श्चसेत् स भृशं मज्जति प्राणान्
दृष्टात्रीवायु दधितः वायुदधितः
अपतानकारि वातव्याधि दधितः
मसुरिका हेतुकं शोथवि ।
शोथमाह मसुरिकानेष्टाशः स्नात
कूपरे मणीवथके तथासफलके
वापि इभिक्रिसाः सद्यरुणाः इ
भिक्रिसाः कष्टसाध्यः इः शोथः इ
निषेधे तेनासाध्य इत्येके का
श्चिद्विनापि यत्नेन सिध्यन्त्याश्च म
सुरिकाः दृष्टाः कृन्तुराः कश्चि
त्काश्चिसिध्यन्तिवानवा काश्चिने
व त सिध्यन्ति साध्यमानाः प्रयत्नाः
अथमसुरिकायाभिक्रिसा म
सुरिकायां कुक्षेष्ठा लेयनादि ।
क्रियादिना पित्रश्लेष्मविसर्पोक्त
क्रियावाच प्रशाम्यते सैन चंदन
कल्केहि हिलमोचीभवद्वय पि
वेमसुरिकारम्भेनैव वाकेवले ३
सं हिलमोचिका शाकविशेषः
इरइर इतिलोके द्वेपंचमृत्यो

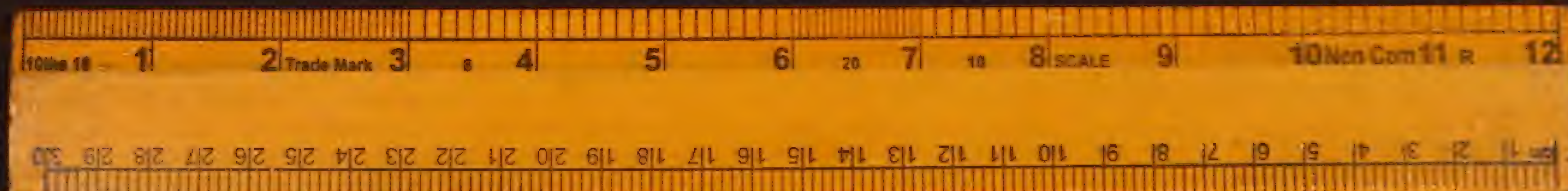
रास्त्राच याश्रीरीरं इयानभा सा
मृतं यायकं मुक्तं जेयदान मस
रिकां मेनिषा वद्विपास्तत पि
रीषोइस्वर त्वचः वातजाया मस
र्यां स्नात्यलेपः सद्यतो हितः
वद्विपास्ततः गृही मधुकं द्राक्षा
मोदं दारिभैः सह पाककाले
प्रदानं भेषजं गुरु संयुतं ।
तेन कुर्ण्यततो वायुं पाकं यांति
मसुरिकाः मसुरिकस्त मुंजीतणा
लीनेमृक्तामसुरिकाव रसं मधु
रमेवाद्यात् संप्रवेद्यात् मात्रकं ।
पटोलमूलकश्चिने मोदं सरसं
तथा पटोलमूलकश्चिने मित्यत्र
पटोलं कश्चिनेवेवेति वा पाठः
आदावेवमसुर्यात् पित्रजायां प्र
योजयेत् निम्बपर्पटकः पाठा प
यात् अंदन हयं उशीरंकटका
धात्री तथावासा कुलातभा एष
णानंभं शीतमृत्तमं शर्करान्ति
तं मसुर्या पित्रजायां प्रयो
क्तव्यं विज्ञानना दोहज्वरे विस
र्पेच व्रणेपित्राधिकेपिच मसु
र्या रक्तजा नाशं यांति शोणित
मोक्षणैः वासापुष्पक भुनिस
त्रिफलेद्वयवासकं पटोलारिष्टकं
वापिकायपिना समाप्तिकं पि

वेत्तेनप्रशाम्यन्तिमसूर्यः कफसम्य
वाः इन्द्रः इन्द्रयवः ॥ शिरीषो।
इस्रा त्रग्यो तदिरारिहजे निलैः
कफोम्यास मसरीषु लेपः पित्रो
स्थितासच निख यष्टकः पा
डा पटोलः कटु रोहिणी चंदने
हे उशीरच थात्रीवासाडगलभा
एष निम्बदिकः क्वाथः पीतः शर्क
रपावितः मसरी सर्वजो दंतिनर
वीसर्पसेयुता ॥ उष्णिता प्र
विशेषाचनोपनवीर्यता नयेत्
कोचनारस्त्वचः कायस्नायवर्णावृ
णितः नायंसवर्णमास्तिके धा
त्रीफलं समधुकं कथितं मधुसंयु
तं सुलेकं देवलोत्ताने गेडपायं प्र
शस्यते अत्तेणः सेकं प्रशं सं
ति गवेधुमधुकामुना गवेधुर्गवे
धुका गवडया इतिलोके मधुकं
विफलासुर्वी दावीसकु नीलसुत्प
लं उशीर सोध मंजिष्ठाप्रलेपा।
श्रोतने ह्मिताः नश्यन्त्यनेन हरजा
ता मसूर्यो न भवंति च प्रलेपं च
त्वषो हं बाह्वङ्गवारस्यकल्कैः प
च दत्तलवर्णेन केदिनी मवधुनयेत्
मसनाकेचिदिच्छन्तिकेचिद्रामये
एता सुषवीपत्रनिर्यासं हरिश्च
र्णसेयुतं रोमजजर संयुक्तं ब्रह्मा

नाशान्तये पिवेत् निर्यासे इव
अथमसूरिकाभेदस्य शी ॥
तलाया अधिकारः तत्रशीतलाया
इपमाह देव्याशीतलायाजोता म
सूर्योव हि शीतला ज्वरपवनया
भूतापिहितो विषम ज्वरः साव
सप्तविधा ख्याता तामो भेदान्प
वचने ज्वर पूर्वा हृदय स्फाटैः
शीतला हृदनी भवेत् समाहा
त्रिः सरमेष्वा समाहात पूर्णतो व
जेत् ततस्तृतीये समाहे शुष्ण।
तिस्त्वलति स्वयं तामामये यदा
काचित्माकं गन्तास्फुटं स्ववेत्।
तत्रावधूने कृष्णाह्नगोमयमस
ना निम्बसन्तपत्रशण्वाभिर्मृत्तिका
मयसारयेत् जलं च शीतलं द
यात् ज्वरेपि न त दापयेत्।
स्यापयेत् स्यलेपने रम्परहसि।
शीतले नाशुतिः संस्पृशन्नेन न
च तस्यान्तिकं व्रजेत् वरुणो भि
षजो नात्रभेषजं योजयेति हि
केचित् प्रयोजयेत्सेवमतेनेषामथ
ब्रुवो ये शीतलेन सलिलेन वि
पिष्यसम्पकं चिंचानवीजसहितो
रजनी पिवेति तेषां भवंति न
कलाविदपीहृददे पीशवराजगति
शीतलिका विकाराः मोच ।

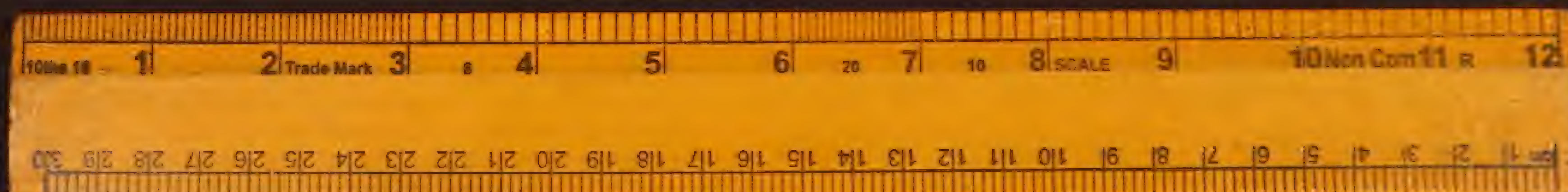
स्थिताः इति नहीकायां भरतः नडे इति हेम चंद्रः ॥
व्यासः इति मेदिनी ॥ मारी स्त्री दंतशिरा इति शहर
विप्रः इति हेमचंद्रः पौंड्रिकः त्वावली ॥
इति सिद्धान्तकौमुद्यामुणादित् माणाकं स्त्री कंदविशेषः माणा
त्रिमाहः पुं हृत्तविशेषः माडवे कव इति भाषा अस्पृशणाः स्वाड
नो इति कोकरोप्रसिद्धः तस्या तं शीतलं गुरुतं शोथहरत्वं।
प्रायः माडाडुमः २ लीचः ३ ध कटुत्वं च इति राजवल्लभः ॥
जवलाः ४ विनातनकः ५ मयडुमः माणाकः पुं स्वनामख्यातः मा
६ अस्पृशणाः मोहकाणितं अम णाकचुकाय इति भाषा तस्या
हृत्तं स्नेषकारकत्वं च इति राज निकेचितं ॥
निर्घटः पुं वर्णसंकरजातिविशे इति भाषा पुं मनुष्यः बालकः इति
माडवः पुं वर्णसंकरजातिविशे शहरत्वावली षोडशयष्टिकदाः
षः यथालेखस्त्रीवरकन्यायां न माणावः पुं मनुष्यः बालकः इति
नयामाससमगान् माज्ञेमज्ञेमाः शहरत्वावली षोडशयष्टिकदाः
वंच भुङ्कोलेच कंदर इति राजा इति हेमचंद्रः ॥
हृदवेर्त्तं ब्रह्मखंडे ॥ अथायः माणावकः पुं बालकः सचषोड
पुस्तकान्तरे माडवस्थानेमातरः शार्वर्षपण्येन प्रथमवयस्कः ह्र
निपाटः कंदरस्थानं कलेरा ३ भेदः सप्तविंशतियष्टिकः विश
निपाटः ॥ नरहार इति भाषा इत्यमर भ
माडुकः पुं माडुकिकः मडुवार स्तो कपुरुषः इति मेदिनी ।
कः इति सिद्धान्तकौमुदी ॥ वडः इति हेमचंद्रः ॥
मादिः स्त्री देशभेदः पत्रशिरा माशावीनं वि माणावसत्त्वयिमा।
इति रत्नकोषः दंतभेदः इति णवस्येदमिति शेषाणि नश्यन्त्येनानि
केचित् इत्यमरलीकायां भरतः व्यंजं माणाव्यं स्त्री शिष्यसमूहः ॥
पत्रभंगे दैन्यप्रकाशने ॥ नमरः माणावानां समूहो माणाव्यं
इति मेदिनी शहरत्वावली मादि विकारसंचित्स्याः माणावो बालः स
दैव्यं पत्रशिराद्याम्छ स्तुतिन । हेममथः दैन्यमथ्यन्येके इति

तदीकायां भारतः ॥ रागेण जातं नृपः इति राज नि
माणिका स्त्री अष्टपत्नीमाणां रतिशतमाला ॥
माणिका स्त्री रत्नविशेषः मा
णिक इति भाषा तत्पर्यायः शो
णारत्नं १ रत्नगड २ रत्नचक्रं ३
शृंगारी ४ रंगमाणिका ५ नरुता
० रत्ननामकं ८ रागशुक यमरा
गः १ रत्न ॥ शोणोपलः १२ सौ
गंधिकं १३ लोहितकं १४ कुरुवि
टं १५ अस्य गुणाः मधुरत्वः
स्निग्धत्वं वातपित्तनाशित्वं रत्न
प्रयोगे प्रधानत्वं परंसायनं ।
कारित्वं च तस्य लक्षणं यथा
स्निग्धं गुग्गुलादृशं दीप्तं स्वच्छं स
मौगं च सुगंधं च इति जातमाणि
कां कल्याणं धारणात् कुरुते ॥
तस्य लोपोपणां द्विज्वायमभयि
हितं कर्कशं शाकं रिलं मित्रं भू
धेव विरुपंगविमलं लघुमाणि
कां नधारयेद्दीमान् ॥ तस्य
चतुर्दिधा ज्ञप्ति र्यथा तदुक्तं यदि
पद्मरागमय तत्पीनानि रक्तं
द्विधा ज्ञानी यावत् कुरुविंदकं यदह
तं स्यादेष सौगंधिकं नदीलं यदि
नीलगंधिकमिति ज्ञेयं चतुर्थं यथे
माणिकां कष चर्षणोऽप्यविकलं

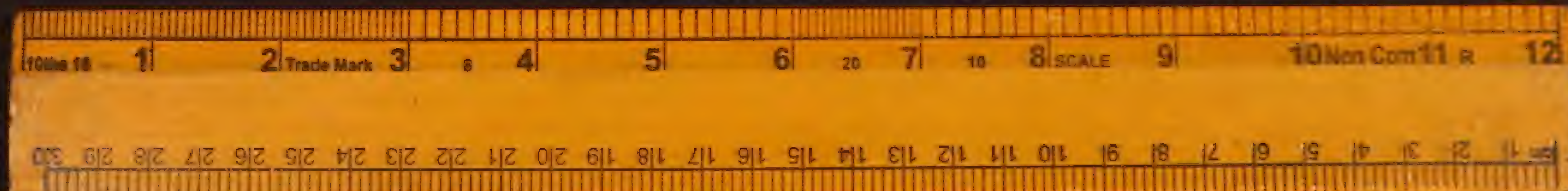
कृत्स्नमाख्यातो न नृपे रत्नगीय
कः मधुविंदं समारोभा कोकि
लानां प्रकीर्तिना तेषां च वद
भेदाः स्मरने याव्याः कदाचन
अथ गुणाः गुरुत्वं स्निग्धता
धेव वैमल्यमतिरक्तता तथा च
वर्णीयकं गुरुत्वं च स्निग्धता च त
था च्छता अविष्मता महता च मणी
ना गुणसंग्रहः फलं ये कर्कराश्चि
द्रमयोपदिग्धा प्रभावित्वा प्रह
वा विवर्णाः नने प्रशस्ता मणयोभ
वन्ति समासतो जाति गुणैः समस्त
लोपोपल्लव मणि मधुवोधादिभ
न्नियः कश्चन कंचिदेकं नंबु
डः लामयवंपु विन्ननाशादयोरोप
गणा भजते सपत्नमयेऽपि क
नाथिवासंप्रसाद हस्तवपि वने
मानं नपद्मरागस्य महागणस्य
भर्तार मापत्तमुपेति काचित्
लोपोपसर्गप्रभवाश्च येनोप ॥
दवास्तसमुद्भिदवंति गुणैः समुद्य
सकलै रुपेतयः पद्मरागं प्रय
तो विभक्तिं बालार्ककरासंस्पर्शान्
यः शिलांतिदिनां वमेत् रंजये ।
हाश्चमस्यापि समदागुणानेव ते उ
थशतगुणोतिशोरंजयेयः समेततः
वेमच्छिखो लोहितं वा यमरा ।

गः सउन्नमः ग्रंथकोमहाचारे ॥
चो न्यक्तः सम्महामणिः प्रकाशय
ति सूर्याभः सप्रष्टः पद्मरागकः ।
यमकोषे तयोमलोविकाशयति
तन्तुणात् पद्मरागं वरो लोषा
देवानामपि दुर्लभः सर्वरिष्ट प्र
शमनाः सर्वसम्पन्निरायकाः वना
रस्तमयोदिशगुणिनश्च यथोन्नरा
योमणिदृशने हराज्जलदमिसमच्छ
विः वंशकांतिः स विजयेः सर्वस
म्पन्निरायकः यंच समनवविशति
रागः सम्भूतोपि सकलः खलु च
सर्वजयेदमतिवाकराजलउन्नरा
न्नरमदागुणिनस्ते नीलीरसद्वय
रसंजले वायेरंजयति दिशतप्रमा
तां नेनेयथा पूर्वमतिप्रशस्ताः सौ
भाग्यसम्पत्ति विधानदायकाः गुं
जाफल प्रमाणस्तदशममविगुंज
कान पद्मरागस्तुल्यतियथा पूर्वम
हागुणः कोष्ठकोलफलाकारोदा
दशाष्टविगुंजकान पद्मरागस्तुल
यतियथा पूर्व महागुणः वदरीफ
लत्वेनायः स्फुटिगस्तमासकः न
थापात्रीफलविशतविशतिदृष्टमा
सकः तथा लफलत्वेनायोवक्रिया
दौकमासकः तामूलफलमानोयो
श्चतस्रिदिकतो लकः विमीफलसमा

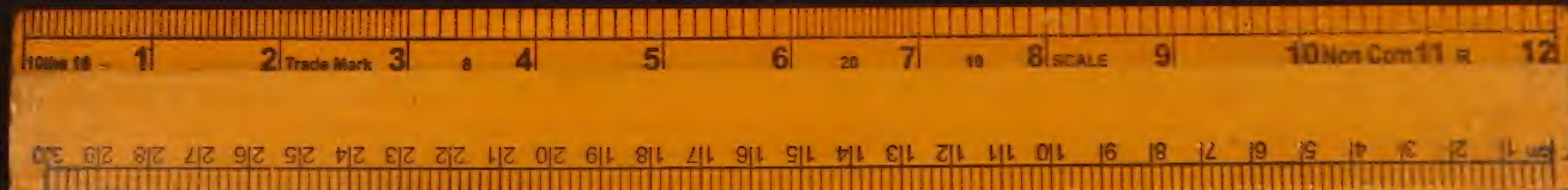
कारो वसवदश तोलकः शतः होतु प्रमाणपति संदेहे शि
 परं प्रमाणेन मानेन च न तन्मते लाया परिचयेन हृष्टयोः
 यदि लभ्येन पुण्येन तदा सिद्धि तशोभवान् परिमानेन भवति
 मवाचयान् केचिच्चारतः सन्ति सत्तेयः शुद्धजानि स्वज्ञेयान्
 ज्ञान्यानां प्रतिरूपकाः विज्ञान विज्ञानयः स्वज्ञानकं च संभवेन
 यः प्रयत्नेन सिद्धास्तान्मादरा बिलिखेदा परस्परं वज्रवाक्य
 त् कांकलकाः सिंहलदेशोत्पन्न विदे वा विमुच्यन्ते केन चेत्
 क्रमातीयाः श्रीपणिकाश्च सदा नशकां लेखनं कर्तुं यमरागोद
 शा विज्ञानयः यमरागाणां तेषा नीलयोः गुणोपपत्तेन महावेधो
 यमरागदलनाभिधाने मणिः सभा मणिस्तज्जात्यो विद्युन न जानः स
 गदपि तस्य त्रयः कार्मात्राणि न कुण्यादपि कौस्तुभेन विद्वा वि
 हलदेशजाते मुक्ताभिधाने न भसः ज्ञानि न भ्यादयस्ते चेदाल प
 सभावात् श्रीपणिकां दीप्तिगह्वरि कोपितया भिजानास्ते मय हरा
 तित्वादि ज्ञानि लिगाप्यय भद्रपक्ष नयद्वेति यत्नात् तस्या मणीन् भ
 तथाच स्नेहप्रदेहो मृदना रिगुणोपपत्तौ न शक्नोति विद्वा
 लघुत्वे हि ज्ञानि लिगे खल सार्वज्यित्वं विज्ञानः अथ मत्स्य वा
 न्ये यः श्यामिको पुष्पाणि यमरा लार्काभिमुखं कृत्वा दयैराधार्ये
 गोयोवा त्वयाणां भिवर्णमथ्य मणिं तत्रकांतिविभागेन काया
 स्नेहप्रदिग्यो न च यो विभाति योवा भागं विनिर्दिशेत् वज्रस्य यत्रेद
 प्रमृज्यः प्रज्वालितो दीप्तिं आकां लसंख्यायोक्त मृत्युं समुत्पाति
 मृदीव नशो गतिभ्यां यः कालिका गौरवस्य तत्पय्यागस्य गुणा
 पार्श्वगतं विभक्तिं संशयं ता न्नितस्य स्यात्मावकायावति न
 र्हीपि पथ सहते विभक्तिः स समृत्यं यन्मृत्युं यमरागस्य सग
 र्गुणान्तीव तत्पुष्पाणां सवत तास्य प्रकीर्तिते नावत्स्यं नशा
 त्यजाते यो वा गुरुत्वेन भवत त शुद्धकुरुविदे विधीयते सगुणो
 त्यः प्राणपि दे नानाकर देशना कुरुविदे च यावत्स्यं प्रकीर्तितं
 नं तावा बुधो ज्ञानि गुणेन ल नावत्स्यं वत्तयो शहीनं स्याद्वे

रसेन सहितं सितचंदनेन वासा मि शीतला देवीरासभस्यां दि
 रसेन मधुकं मधुकेन वाच्यशरी गमरो मार्जनी कलशोयतां स
 पिवेति समना स्वरसेन मिश्रतेन पीलेकृत मस्तकां वदेहे शीत
 भवेति भुवि शीतलिका विका ला देवी सर्वरोग भयापहो
 गान् मोचारेसेन कदलीस्तम्भजले यामासाय निवर्तते विस्फोटकभयं
 न मधुकेन वाच्य अथवा मधुनाश मरुत शीतले शीतले चेति या
 हो पूर्वरेणैव रागमनमात्रे समना सुयाहाद पीडितः विस्फोटकभयं
 स्वरसेन जानीयत्र रसेन शीतला स चोरे लिपे तस्य प्रमाणपति य
 क्रियाकार्या शीतलारत्नया सह व स्तामदक मथ्य तदुत्ता संप्रजये
 श्रीयात्रिस्वयं ज्ञानि परितो भवनां नो त्ररः विस्फोटक मयं चोरे कुले
 कदाविदपि नो कार्य मुच्छिष्टस्य तस्य न जायते शीतले ज्ञा दय
 वेशानं स्फोटेष्वधिकराहं रत्ना स्पृतिगंथगतस्य च प्रणष्टचक्षुः
 रेण रक्तो दितः तेन ते शोष पुंसस्माद्भुज्जीवनायथं शीता
 मायानि प्रपाकं न भजेति च रत्ना लेतनुजावागाहृणां हरसि रक्त
 रेण रक्तः शुक्लगेमय भस्मचूर्णतः गान् विस्फोटक विशीर्णानां मेका
 चंदनं वासकोचसं गुडवीडातया मृतवर्षिणी गलगेद प्रहारो गा
 सह यथा शीतकषायस्त शीतला ये चाप्ये राहृणां नृणां तदनुधा
 ज्वरनाशनः शीतकषायो हिमः नमात्रेण शीतले योतिनेत्ये न
 जपहोमापहारैश्च दानस्वस्त्य नमो नौषधं किं विद्यापारोगस्य
 नाद्यैः विप्र गोशम्य गौरीणां विघने तमेका शीतले जाचीना
 पूजने स्नां समं नयेत् स्नोत्रं च न्यो यश्यामि देवतां मृणाल
 शीतला देव्याः पठेत् शीतलिने तं तस्य शी नामिह मथ्य संस्थितं
 : त्रिके वाह्याः अहयापुक्ते यस्तं विवित्रये देवी तस्य मृत्यु
 नशाम्पति शीतला कंद उवा न जायते अष्टकं शीतला देव्या
 च भगवत्स्वदेव श शीतलायाः यः पठेत्मानवः सदा विस्फोटकभ
 सवंप्रभं वज्रमर्दस्य शोषणवि य चोरे कुले तस्य न जायते यो
 स्फोटकभयाहं ईश्वर उवाच नमा तयं पठितव्यं च नरे भक्तिं सम

विनैः उपसर्ग विनाशाय यो
 स्वस्थयने महत् शीतलाष्टकमे
 तद्धिन देयं यस्यकस्यचित् रा
 तयं हि सरा नस्मभक्ति श्रद्धा
 विनोदियः इति श्रीसुन्दरपुराणे ।
 काशीखंडे शीतलाष्टकस्तोत्रे स
 माम् ॥
 मस्करिका स्त्री मशहरी मशारि
 ति भाषा यथा दंशाश्च मशकां
 श्रववर्षाकाले निवारयेत् मस्
 रिकाभिः प्रहृत्य मंथनायिन म
 च्युते इति पात्रकियायोगसौ ॥
 अध्यायः ॥
 मस्सरी स्त्री पापयोगः इति मेदि
 नी सत्त्वसेनरोग इति प्रसिद्धः
 विहृत रक्तविहृत इति राज
 निर्घटः ॥
 मस्सणं वि अककशं स्त्रियं ३
 ति मेदिनी ॥
 मस्सणा स्त्री उमा मसिना इति
 भाषा इति मेदिनी ॥
 मस्क उ. गतौ इति कविकल्पदु
 मः दंभमथ इति इर्गसिंहः कि
 पि संयोगादे लीये मस्क सूदंभ
 मथ इत्येके किपि संयोगान्ना
 लीये मट उ. मस्कते इति
 इर्गदासः ॥

मस्कः पुं वंशः इत्यमरः रंभः
 वंशः इति राजनिर्घटः ॥
 मस्करी पुं भित्तः इत्यमरः वंदः
 इति शब्दचंद्रिका ॥
 मस्क उ. इ. श. उ. स्नाने इति कवि
 कल्पद्रुमः दंभमथः किपि संयो
 गादिलीये मस्क उ. मयः श
 मज्जती मज्जती द. मज्जयुः उ.
 श्रमादृतीत्य स्नायने अनेनेति ।
 स्नानमिह जलंतः प्रवेशः मज्जति
 प्रस्तरो जले इति इर्गदासः ।
 मस्ते स्त्री मस्ककं इति हिउको
 षः मस्ककः पुं स्त्री प्रथानोमे मा
 ना इति भाषा नृत्यार्थः उन्नमो
 गे २ शिरः ३ शीर्षं ४ मूर्ध्नी ५ इत्य
 मरः सुदंभ शिरः ३ इति शब्द
 रत्नावली वरंगे ८ इति ज्ञानार्थः
 कं ९ पुं १० मोलिः ॥ कपाले
 १२ केशभूः १३ इति राजनिर्घटः
 तस्मिन् भाष्ये लक्षणं यथा ।
 लज्जाकारैः शिरोभिस्तृणानि त्र
 शिराथनी चिपिदेष पितृभूय
 र्गवाण्याः परिमंडलेः चटमूर्ध्नी
 पापरुचिर्धनायैः परिवर्जितः ।
 इति गारुडे ९९ अध्यायः मस्क
 के अथो मखसहस्रदलकमलमसि
 तत्कृत्तिकायां परमात्मा तिष्ठति ।

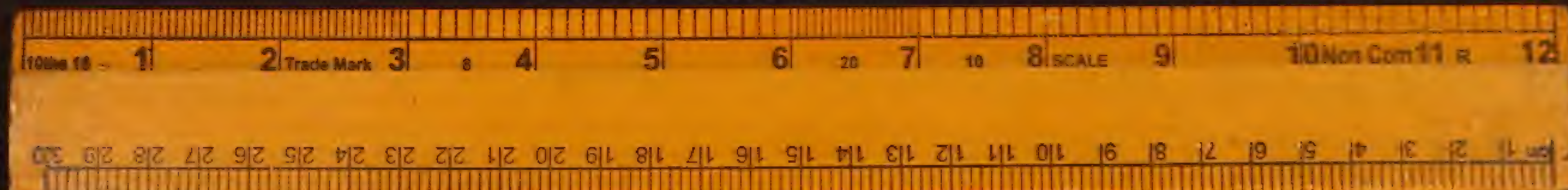

यथा स्वांके उन्नानौकौ हत्वा मस्तु क्ली दधिभवेमं देधिम्मत
 सोहमिति जीवात्माने हृदये इतिभाषा इत्यमरः दधितले
 दीपकलिकाकारं मूलाधारस्य। हिरण्यवारियुनेदधि अमृगणाः
 कुलकुंडलिन्या सहस्रसत्त्वावर्मे उल्लासं रुचि पित्रं अमहरं।
 नामूलाधार स्वाधिष्ठानमणिपूरा वस्य कषाये सरं भुक्तिब्धदकरं।
 नाह विमुदात्ताख्यवद्वकाणि तृषोदरगत सीहाशमो नाशने।
 भिन्नाशिरोवस्थितायोमुखसहस्र श्रोतः अहिकरं कफानिवहरं वि
 दलकमल कर्णिकान्तगतपरमा। हृत्स्य मूलापहं पोः आस वि
 त्मनिसेयोज्यनारितेनसारः तथा कारगुल्यं शमनं मस्तप्रशस्ते
 च ससम्प्रा वर्मेनासोहमिति मे वु इतिगजनिर्घटः अपिचमस्त
 त्रेणयोजयेत् सहस्रारं शिरःस्था क्लमहरं सत्येनचमुक्ताभिनासक
 नेपरमात्म नि देशिकः इतिगो न स्वोताविशोयनेकादिकफलमा
 तमीयतत्र ॥ वित्तापहं अदृष्टमीणाने शीघ्रं।
 मस्तकस्नेहः पुं शिरोमजा यथा भिनन्ति मलसंग्रहं इति भाव
 गोदंत मस्तकस्नेहोमस्तिकोम। प्रकाशः ॥
 स्तलंगकः इतिहेमचंद्रः ॥ मस्तलंगः पुं मस्तिक इतिविकं
 मस्तकाख्यः पुं वृत्तशिरः इतिश शेषः ॥
 हचंद्रिका ॥ मस्तलंगकः पुं मस्तिक इतिहे
 मस्तदारु क्ली देवदारु इतिभा मचंद्रः ॥
 वप्रकाशः ॥ मह पूजे इतिकविकल्पदमः
 मस्तमूलकं क्ली शिरोयः चारु महति इतिदुर्गीदासः ॥
 तिभाषा इतिशहचंद्रिका ॥ मह इ क विधि इतिकविकल्प
 मस्तिकं क्ली मस्तकभवत्ताका दुमः इक महयति विधि दीमौ।
 रस्नेहः मगज इतिपायभाषान इतिदुर्गीदासः ॥
 त्र्यपीयः गोहं १ इत्यमरः ॥ मह इदं वृद्धो इतिकविकल्पदमः
 गोहं ३ मस्तकस्नेहः ५ मस्तल इ मस्तन इ मंरते ॥ इति
 गकः ५ इति हेमचंद्रः ॥ दुर्गीदासः ॥

महत्तक पूजे इतिकविकल्पः। द्वितीयतस्तं तत्रप्रकृतेरुत ए
मः महयति इति इगीदासः। त्रै समष्टि बुद्धिसरूपः तत्पर्या
महः पुं उत्तमः इत्यमरः। यः यथा महानात्मा मतिर्विस्
तेजः इति मेदिनी यत्तः इति। त्रिंशत्भुम्बवीर्यवान् बुद्धिः प्र
इतिहेमचन्द्रः शहरत्नावली मरिचः १॥ ज्ञोयलविम्वनथा व्यातिर्धतिः
महः क्ली उत्तमः तेजः इति स्मृतिः पृथ्वीवाचकैः शब्दैर् म
मेदिनी यत्तः इति शहरत्ना। दानात्मा विभायते न ज्ञानव
वली ॥ ब्राह्मणो विद्वान्मोहो नाथिगच्छ
महत्तकः पुं बहुला मोदः इति ज नि इति महाभारते आश्रमे
राधरः ॥ पिकर्षव अपि पकामूर्तिस्त्रयो
महत्त क्ली राज्ञं इति मेदिनी। भागावत्त्वविस्ममहेश्वराः सवि
महत्त त्रि वृद्धः इति मेदिनी तत्र कागात् प्रथानात्र महत्तत्वं प्रजा
पृथ्वीयः विशेषकः २ पृथु ३ वृह यन् महानि नित्यतः व्यातिलो
तथ विषालं ५ पृथुले ६ वृद्ध ३ कानां जायते सदा अद्वैतकार
रुद्र विपत्ते ८ इत्यमरः पुनः ९ महतो जायते मान बह्वनः इति
विस्तीर्णं १० इति शहरत्नावली। मात्से २ अध्यायः ॥
महती स्त्री वलकीभेदः इति महत्तः पुं स्त्री शूद्रः यथा शूद्रः
मेदिनी नारदवीणा वृद्धत्वात्मा स्यात्पादजो दासो ग्रामकृषो
इत्यमरादीकायां भरतः वृद्धती महत्तः इति त्रिकोद शेषः ॥
वात्रीकी इति गजनिर्घटः ॥ अतिशयमति वि ॥
महती द्वादशी स्त्री श्रवणाद्वाद र्णी यथा मा सिभाइपदेयुक्तेदा
दशी श्रवणाविता महती द्वादशी मत्तं इति भाषापरिकेदः मह
ज्ञेया उपवासे महाफला इति ग त्वं षड्विध इति इय प्रत्यत्तो
रुद्र १५१ अध्यायः ॥ महत्तं समवाय सम्बन्धेन कारणं
महत्तत्वं क्ली घतविंशतिनत्ता इय समवृत्तानं गुणकर्म सामा
न्तरा प्रत्यत्तो स्वाश्रय समवाय

संबन्धेन इय समवेत स वेता। मुराः सयंभुतावृत्तानां मानसाः स
नां त्रयत्वादीनां प्रत्यत्तो स्वाश्रय ताः विवर्द्धमाने स्ते बुद्धामहान्।
समवेत समवाय सम्बन्धेन कारणं परिगतः परः यस्मादृषिः ॥ पर
इति सिद्धान्तमुक्तावली ॥ तेन महोक्तस्मान्महर्षयः इत्यत्राण
महर्षीकः पुं भूरादिसमलोकोत् गतचतुर्थलोकः यथाभूभुवः स्व
महर्षेव जन्मन्मृतप यवच सत्या स्तः ऋषिपुत्राः ऋषीकास्त मेया
लोकश्च सप्तमे लोकास्त परि नाह भेदं भवत्त परत्वनर्घयस्त
कीर्तिताः चतुर्मुखदिनस्योत्त न वेभुतादि ऋषिकास्ततः ऋषीका
गदेतच्चराचरं तदादि दृश्यते ॥ तां सजायेव विज्ञेया ऋषिपुत्रा
सर्वं त्रैलोक्यं भूभुवः आदिकं ॥ काः श्रुता ऋषे परत्वेन नाम त
जने प्रयोजिता पात्री महर्षीकानि। स्मात् प्रतर्धयः श्रवणात्मा महा
वासिनः इति वज्रिपुराणं चत नात्मा भूदकारात्मा तथैव भ
र्थतमहर्षीकेति धृति कल्पवासि। नात्मा चेद्विद्यात्मा च तेषां ज्ञान
नः इति देवीपुराणं ॥ मय्येते इत्येवमृषिजात्यस्त पंच
महर्षभी स्त्री कपिकच्छः इति गज निर्वहः ॥ तान्नामभिः शृणु भृगु मरीचि २
महर्षिः पुं व्यासादिः इति त्रिकोद विष्णु श्रुतिगपुलहः कृतः मनु
शेषः अथ्युत्तमादि यथा ॥ दैतो वशिष्ठश्च पुलस्त्यश्चेति ते
ऋषिर्हि सागतोत्थान विद्या सत्य दश ब्रह्मणो मानसा स्ते उत्त
तयः श्रुतैः एष सत्रिचयो यस्मा यत्राः सय मीश्वराः परत्वेनर्घय
द्वाह्मणश्च नत स्तृषिः विवृत्ति स्तस्माद्भुता स्तस्मान्महर्षयः ३
समकालं तदुच्चाय क्रियुषिस्तयं ति मात्से १२ अध्यायः ॥
ऋषेते परं यस्मात्परमर्षिस्ततः महत्तकः पुं अतः पुरातनः तत्र
स्ततः गत्यर्थादृषते र्थतो न पृथ्वीयः सोविदस्तः २ कंडुकी ३
मनिर्द्वैतकारणं यस्मादेष स्व स्थापयः ५ सोविदः ५ विशाकः ६
स्मृतस्तस्माच्च ऋषितामता तेने इति जगधरः सोविदस्तकः ७ अत्र
वैशिकः ८ इति शहरत्नावली ॥

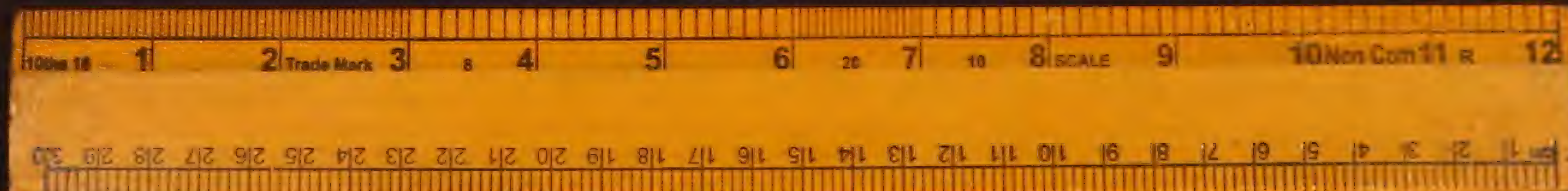

महासिका ॐ अन्नः पुरस्तकः खो
जा इति भाषा तस्य लक्षणं ।
यथा मुकुटयोः नृपस्यायः स्त्री
स्वभावो महिसिकः इति शब्द
माला ॥
महसं स्त्री तानं प्रकारः इत्य
णादिकोषः ॥
महा स्त्री गोपवली गोरत्तवा
कृतिया इति भाषा इति शब्द
द्विका स्त्रीगवी इति शब्दत्वा
वली ॥
महाकव्यः ॐ सवदः वरुणः इ
ति मेदिनी पर्वतः इति शब्दत्वा
वली ॥
महाकंदकिनी स्त्री विषसारकं
फलमनसा इति भाषा इति शब्द
चंद्रिका ॥
महाकंदः ॐ रसेनकः इत्यमरः ।
मूलकं इति शब्दत्वावली ॥
चाणक्यमूलकं रक्तलघुनं राज
पलांडः इति राजनिर्घटः ॥
महाकपिः ॐ विलहृतः इति
त्रिकांडशेषः ॥
महाकरंजः ॐ करंजविशेषः वर
करंजा इति भाषा तन्यर्णायः
वृद्धं १ हस्तिचारिणी ३ उदकी
र्णः ४ विषम्वी ५ काकत्री ६ मरहति

नी ७ शारंगेष्टा ८ मधुमती ९ रसा
यनी १० हस्तिरोहणकः ११ हस्ति
करंजकः १२ समनाः १३ काकभं
डी १४ मधुमत्ता १५ अस्पृश्याः
नीलानं उल्लानं कटुत्वं विष
कंदं विचर्चिका ऊष्टवरोधवरा
नाशित्वं इति राजनिर्घटः ।
महाकर्णिकारः ॐ आरव्यः ३
निराजनिर्घटः ॥
महाकायः ॐ नंदीसवशिखार
पालः इति त्रिकांडशेषः हस्ती
इतिकेचित् वृहत् शरीरं ॥
नदति वि ॥
महाकार्तिकी स्त्री रोहिणीनक्षत्र
युक्ता कार्तिकी पूर्णिमा यथा श
जापत्यं यदा ऋते तथैनस्यां ।
नराधिप सा महाकार्तिकी प्रो
क्ता देवानां मणि उलभा इति
पात्रे २ खंडे ३ अध्यायः ।
महाकालः ॐ विसृष्टपातेदे
जयमानसमयः यथाकालो वृहत्
महाकालत्वात् इति सिद्धांतल ।
तानं महादेवः प्रमथगणावि ॥
शेषः इति मेदिनी लतावि ।
शेषः माकाल इति भाषा तत्
पर्णायः उरुकालः २ किंपाकः ३
काकमर्दकः ४ इति रत्नमाला ।

काकमर्दः ५ देवदालिका ६ दाला
७ दालिका ८ जलंगः ९ बोधका
कृति १० इति राजनिर्घटः ॥
शिवपुत्रविशेषः तस्य जन्मवृत्तान्तं
यथा श्रीदेवाकृत्युः पञ्चवैष्णवः
श्रीमान्भूरिनेजोमयो वली म
हामैद्युनवीजेत तत्रेजः संघटी
षाति इत्युक्ता विदुषाः सर्व
वीतिहोत्रं परः स्थितं तस्मै नि
देशयामासः सम्भवे सर्वदेवते ।
ततः षडंगं सं रेतो व्याहिते २
हानाने उत्तमसर्जमहावाङ्महा
मैद्युनकारणं अग्रवृत्तज्जमान
स्य तेजसः शशभृद्भुतः अण्डद्वय
मृति सत्यं गिरिप्रसे पयान्द ॥
तयोः कारणयोः सद्यः संभूतो
शंकरान्मज्जो एकोभृगसमः क्लृप्तो
भिन्नजननिभोऽपरः भृंगी तस्य
नरावस्थानाम् भृंगीतिवाकरोत् ।
महाकृत्सेक इत्यस्य महाकालेति
लोकभूतं तन्मत्ता पालयामास ।
शंकरः प्रमथोकरैः अर्पणाय
वापि तथा कमात्तावभिवर्द्धितौ
प्रवृद्धौ नौ महान्मन्यौ हरोमा ।
प्रतिपालितौ कमाङ्गणशौ क
त्वातौ हरो द्वारि नृपयोजयत् ।
इतिकालिकापुराणे ४५ अध्यायः

तस्य वानरसुख कारणं ज ।
मोतरं च यथा अथैकरामया सा
हं निष्कृते रतिमंदिरे नमीकरो ।
महादेवो मोदयुक्तो रति प्रियः
यदा सा नर्मणे जाता गौरी स्मर
हरोतिकं तदाभृंगिमहाकावो दा
स्यो द्वारि प्रतिष्ठितौ नर्माव ।
साने सा देवी मुक्त धर्मिण्येव
यं स्थितीन गलद्वात्रा वत्त मातम्य
पाणिना व्यस्यहारा गंयपुष्पे रा
कुलेनीति शोभना विलसकं कुमा ।
दृष्टदशनव्यवविभ्रमा निःसुनारति
सेकेतशालाया जलजानना ईष
दाक्षानयना निविता सेरविडभिः
तां निःसरंती सुहसा तथाभूता
मतिदिता अयोग्यो वीक्षित ॥
वामेर्दृष्टधज मृते प्रियं दृष्टात्
महात्मानो नाति हृष्टात्मानसौ ।
भृंगी वापिमहाकालः प्राप्तकाल
अ कोपतः दृष्टानोमानरं दी
नौतराभूता वयो मुखो विनांवा
ज्जमत स्त्रीवो निशस्त्रसत्तुज्जमं
नौ यस्पंतौ तदा देवी ददर्श हि
मवत्सता वृकोपव तदापणो वा
कंचेनतुवाच द एवंभूतांत मां
कस्मादसंवदामपश्यतां भवंतौ ।
तनयो मृदो जीमर्ण्यादा विचर्जि

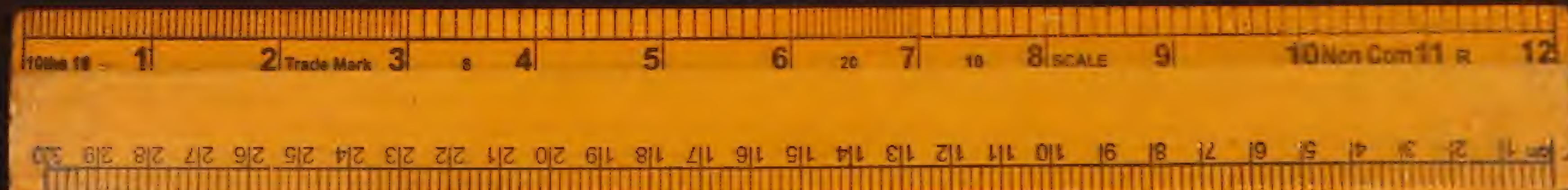

तो तस्मादिमा ममर्षादां भवन्तो
निरपत्रो अर्जुनो ततो मू
याद्वतो जन्ममावेष मावषी
योनिमासाद्यमावरीत्तलोषतः
भविष्यतो भवन्तो त शाखामृग
सुखो भुवि इतितावमया शनौ
हरपुत्रो महामतो अथामया
समं देवो वियता चंदशेखरः ॥
आजगाम नदागच्छयासादं प्रति
तत्र दृष्टो य चरन्तो ता समा
याः सहशी गुणैः सर्वलक्षणस
मूणां मायवस्येव मायवी तां
हृष्टा न्याददेवी गौरी हृषभके
तनः स्थित प्रसन्नवरनः प्रसन्नव
भाविनी ईश्वरवाच इयं ते
मावषीमूर्तिः प्रियेतावतीतिया
भृगी महाकालयो से जन्मने वि
दिता स्वयं तत्रो ह्यनस्य कोतो
ऽहेनायां गंतमिहात्सहे । त
मिदानीं स्वयंचास्यामृगं प्रविश
भाविनि तत उत्पादयिष्यामि म
हाकालं भृगीणां श्रीदेववाच ।
ममैव मावषी मूर्तिरियं पृथभके
तन विशामिते ॥ उवचनादुत्पादय
सत हयं प्रविवेश ततो देवी
स्वयं तावती तनो महादेवो ।
ऽपिनस्यांत कामार्थं सस्यस्थितः

ततः सायणीयाविष्टा देवी तामा
वती सती कामयानं महादेवं ।
स्वयमेवाभजन्मृदा तस्मि काले
ऽभवद्गर्भः कापाली वासिमात्स्य ।
एक कामावसाने तस्मिन् सद्यो
जाने सत हयं अभवत्त्रयशार्दल
तथा शाखामृगाननं इति कालि
कापुराणे ४६ । ४६ अथ्यायः ।
वाणासरस्यमहाकालव्यथा ॥
षयकुचुः कथितो भवतासरीः संश
या अपिशानिताः तत्र प्रसादा
महाभागकृत कृत्यावयं गुरो ।
भूयश्च श्रोतमिच्छामो वयमेतदि
जोत्रम काया भृगी महा का
लो जानो वेतालभैरवौ ॥ वे
तालं च महाकालं भैरवं भृगीणां
तथा शृण्वमे हि जगार्दल कथमे
षांचतस्रयं मार्कंडेय उवाच ।
भुवं गते महाकाले मावष्येव
भृगीणां वेतालभैरवाख्ये च त
था भूते हि जोत्रमाः वरतवे च
वेतालभैरवेनेन संगते अथ ।
कं तपसापुक्तं भृगीणां च करोहः
अथ कस्तुहरं पूर्वं विरुध्यापद
मागतः पश्चादहं समागम्य पु
त्रो भूत्रस्य सोऽसुरः भृंगि स्नेहा
हृंगिणां तंसंजया चाकरोहः ।

स्नेहेन तमहाकालं वाणं बलि
सतं हरः विस्मना विज्रवाहं ते
महाकाल मथाकरोह एवं मुनि
वरा सेषां संजातं च चतस्रया
वेतालो भैरवो भृगी महाका
लेत्युक्तमात्र इति कालि काप
राणे ८५ अथ्यायः ॥ तस्य
ध्यानादि यथा महाकालं यजेद्दे
व्यादतिरो भूषवर्णीकं विभूतं दे
खद्वांगो देष्टा भीममुखे शिष्यं
यात्र चर्माहतकटिं तं हिलोक्तं
ससं विनेत्र सृष्टिकेशं सुंदमा
ला विभूषितं जटाभार लसच्छेदं
खंडमुग्रं ज्वलन्निभं तथा च कुमा
रीकल्पे देव्यास्तदतिरो भागे म
हाकालं प्रपूजयेत् जूं जूं यां
वां तां वां को महाकालभैरवस
र्व विघ्नात्राशयनाशय को श्रीफट
स्तादा इत्यनेन पाद्यादिभि राग
धविस्तरपयित्वा मूलेन देवी पंचो
पचारैः पूजयेत् तथा च काली
तंत्रे महाकालं यजेयत्वात् य
स्मादेवी प्रपूजयेत् कालीकल्पा
कवचं जूं मसहृन्मयां गंलां ।
वांचकोत्रतः महाकाल भैरव ।
ति सर्व विघ्नात्राशयेति च नाशा
येति पुनः प्रोक्तमाया लक्ष्मी ससृष्ट

रेत् फट् स्तादाया समायुक्तो मंत्रः
सर्वार्थसाधकः इति तंत्रसारः ॥
महाकाली स्त्री महाकालस्य पत्नी
सात पंचवक्त्राष्टभुजकालीविशेषः
इति तंत्रे तिनानां चतुर्विधा ।
तिशानदेवतांतर्गतरेवी विशेषः
इति हेमचंद्रः ॥ अथ महा
काली तंत्रः ओं फ्रं क्रौं क्रौं
पम्पुन् गृहाण हूं फट् स्तादा ।
श्मशानभैरवी मेत्रेणायावत् कर
कर्मणि प्रयोगः कर्त्तव्यः अथ म
हाकाली मंत्रप्रयोगः तत्र न्या
सम्यग्धारिकं नक्तत्रयं तथा च
न्यास म्यग्धारिकं किंचिज्जात्र का
र्णा विचारणा कृतान्तोयेष्ट संपू
र्णं कृतकृत्तमेष्ट कालिकां पंचव
क्त्रामहारौघी प्रतिवक्त्रं विलो ।
चनो शक्तिश्चल यत्तुवीणाखड्गवेद
वराभयान दत्तादत्तभुजै देवी ।
विधाणां भूरि भूषणां ध्यातवै ।
सार्धकः सांध्यं साधयेन्मनसं स्थितं
जाह्नी माहेश्वरी चैव कौमारी ।
वैश्वी तथा वाराही च तथा चै
व्री चासंज्ञा चेदिकास्मी पूर्वीदी
शानपंथी जंभस्याने स्थिता उमाः
तत्र क्रमः देवी ध्यात्वा यथा
विधुत्तवारोणं संपूज्य वात्साघस

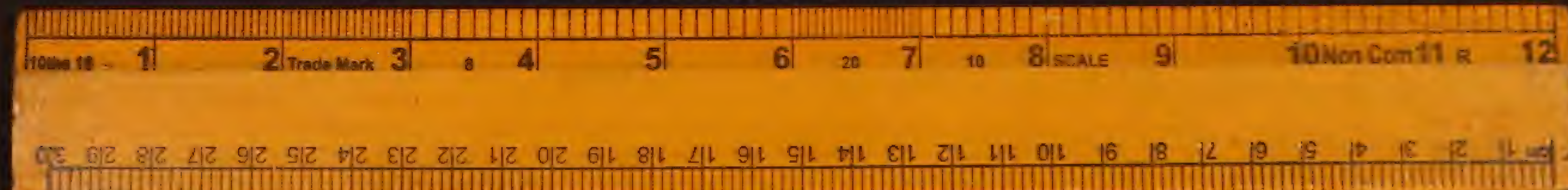

शक्तीः पूर्वादि क्रमेण पूजयेत्
तथा नामोच्चारणं संख्यं वृत्तौ
प्रचलितेन च त्रययादौ रिणां
हो देवी मंत्रं जपेत्तथा स
मिथः पिबमदस्य तथा विभीत
काष्टिकाः गृहभूमि शमशानास्थि
विभीतांगार होमनः समाहादे
रिणं हन्ति कालिकामंत्रं योग
तः उच्चाटनं वापराके संख्या
यांमारणं तथा दक्षिणस्थं दि
शि स्थित्वा ग्रामादे दक्षिणमुखः
इति तंत्रसारः ॥
महाकाव्यं स्त्री काव्यशास्त्रविशेषः
तस्यार्थायः सर्गवंधः २ इति
विकोडशेषः तस्य लक्षणं यथा
सर्गवंधो महाकाव्यं तत्रैको ना
यकः सरः सहशतत्रियो वापि
थीरोदात्त गुणावितः एकवंधः
भवाभूयाः कुलजा वरवोऽपि ना
शृंगारवीर शांताना मेकोऽस्ती
रसउत्पत्ते अंगानि सर्वे ३ पि
रसाः सर्वे नाटक संधयः इति
हासोद्धवं हन नयदासजनाम्
ये चत्वारस्तत्रवर्गाः स्पष्टेष्टेका
व फलं भवेत् आदौ नमस्क्रिया
शीवी वस्तुनिर्देश एववा कृति
त्रिंशत् तत्प्रादीनां सत्तावयराकी

ज्ञेयं एकवृत्तमयैः पथैरवसा
नेऽन्यवृत्तकैः नातिस्वल्पनाति
दीचीः सर्गाश्चापिका इह नाना
वृत्तमयः काणिसर्गः कश्चनदृष्टा
ते सर्गांते भाविसर्गस्य कथा
याः सूचनं भवेत् संख्यासंख्येडा
रजनी प्रदोष धांत वासराः ॥
प्रातर्मध्याह्न मृगया शैलत्रैवन
सागराः संभोग विप्रलंभौ च
सुनि सर्गपुराधराः रागप्रयाणौ
ययम मंत्रपुत्रोदयादयः वर्णनी
या यथायोगं सामोपांगं श्री
इह कवेर्हृत्तस्य वा नात्मानायक
स्यंतरस्य वा नामास्य सर्गाया
देय कथया सर्गनामत इति सा
हित्यदर्पणे महाकाव्यं यथा
यथा कालिदासकृतकुमारसंभव
रघुवंश मेघदूताः भर्तृहरिकृत
भट्टिकाव्यं भारविहृत किराणा
लंकीये श्रीहर्षकृतनेषधीयच
रितं माचकृत शिशुपालवधश्चे
त्यादयः ॥
महाकाव्यं स्त्री काव्यरी इति
राजनिर्घटः ॥
यदा कुंभी स्त्री कटफलः इति
राजनिर्घटः ॥
महाकुलः वि उत्तमकुलजातः तत्

पथीयः कुलीनः १ आर्यः २
सभ्यः ३ सज्जनः ४ साधुः ५ इत्य
मुरः कुल्यः ६ अभिजातः ७
कोलेयकः ८ जात्यः ९ इति
हेमचंद्रः माहाकुलः ॥ को
लेयः १२ कोलेयकः १३ इत्य
मरदीका कुलजः १४ साधुजः १५
कुलप्रेष्टः १६ इति शहरत्नावली
महाकुलीनः वि महाकुलः यथा
महाकुलीनं पेल्लोके वंशे दाश
रथि मम पितः प्रियंकरो भर्ता
हेमकार स्तपस्विनो इति महि
पंचमसर्गः ॥
महाकपः पुं हृदकपः तत्रय
धीयः अरचहः १ इति जटा
थरः ॥
महाकुलः पुं महाकुलः सकु
लः इति द्विपकोषः ॥
महाकोशफला स्त्री देवदालीला
ता इति राजनिर्घटः ॥
महाकोशानकी स्त्री हस्तिशोषा
इति राजनिर्घटः ॥
महागदः पुं ज्वरः इति राज
निर्घटः ॥
महागंधं स्त्री हरिचंदनं मोल
इति राजनिर्घटः ॥
महागंधः पुं कुटनहृत्तः इति

राजनिर्घटः ननुवेतसः इति
शहरचंद्रिका ॥
महागंधा स्त्री नागवला केविका
पुष्पं इति राजनिर्घटः चासुंदा
यथा चासुंदा चर्विका चर्मसुंदा
मार्जारकर्णिका कर्णमोटी महा
गंधा भैरवी च कपालिनी इति
हेमचंद्रः ॥
महागवः पुं गवयः यथा वन
गौगवयः शोको वलभद्रमहागवः
इति राजनिर्घटः ॥
महागिरिः पुं बौद्धभेदः यथा
महागिरिः सहस्रपाद्यावचनादश
पूर्विणः इति हेमचंद्रः हृदक
पर्वतश्च ॥
महागुरुः पुं अतिगुरुः सच गुरु
सस्य पिता माता आचार्यश्च ॥
स्त्रियः पतिः अदत्तकन्यायाः
पिता माता च यथा त्रयः गुरु
सस्यातिगुरवो भवेति माता पि
ता आचार्यश्चेति इति विष्णुस्मृतं ॥
पत्न्यर्माशुरुवस्माह रामायणे
नातो विशिष्टं पश्यामि वीथवं वै
कुलसिंहाः पतिर्वंधु गतिं भर्ता
देवतं गुरुरेव च शान्ता तपः
गुरुरग्निर्हिजानीनां वर्णानां ब्राह्म
णोगुरुः पतिरेको गुरुः स्त्री राणां

मधुपुष्पितायी वैतानिके महति
मर्मणिपुष्पमानः इति श्रीभाग
वैतस्यसुक्तेन नामिलोपाख्याने
यमवाक्याख्याने श्रीधरस्वामी
महाजवः पुं गवयः श्रीकारीमा
गः इति राजनिर्घटः अतिवग
युक्तेति ॥
महाजसुः स्त्री दृढजसुहसः य
यामहाजसुर्महायज्ञराजजसुह
द्वत् फला इतिरत्नमाला ॥
महाजसुः स्त्री दृढजसुः नमर्या
यः राजजसुः १ सर्पमाता २ म
हाफला ५ पिकपिया ५ कोकिल
हा ६ महानीला ७ दृढफला ८
अस्यगुणा ९ सत्वं मधुरसत्वं क
षायत्वं अमहरत्वं कटित्वास्यज
डिम नाशित्वं सारकरत्वं विष्ट
म्भित्वं शोषशमनत्वं भ्रमाती
सारान्निर्द्धकत्वं असित कफ
कासप्रशमनत्वं इति राजनिर्घटः
८ः अपिच फलेन्द्रः कश्चिन्नोनेरो
राजजसुर्महाफला तथा सर
मिपशच महाजसुरपिस्मत्ताराज
जसुफलं स्वादु विष्टमिगुरोचनं
इति भावप्रकाशः ॥
महाजाति स्त्री वासंतीतना ३
तिराजनिर्घटः ॥ अष्टवर्णाश्च

महाजातीयः वि महतः प्रकारः
इति व्याकरणं ॥
महाजाती स्त्री पीतवर्णाचोषा
इत्यमरः राजकोशातकी इति
राजनिर्घटः दृढजालवाहके वि
महाजैष्टी स्त्री नक्षत्रविशेषादि
युक्तजैष्टी पूर्णिमा सा पंचथ्या
ब्रह्मपुराणे पेंदेगुरुः शशी चैव
प्राजापत्ये रविस्तथा पूर्णिमः
गुरुवारेण महाजैष्टी प्रकीर्तिता
पेंदे जैष्ट्यायं प्रजापत्ये राक्षि
ण्यो १ विना गुरुवारेणापि
पेंदे गुरुः शशीचैव प्राजा
पत्ये रविस्तथा पूर्णिमाजैष्टी
मासस्य महाजैष्टी प्रकीर्तिता
२ अनुराधास्य गुरुवपि पेंदे
मैत्रे यदा जीवस्तन्यं वदशके
रविः पूर्णिमाशुक्लचंद्रेण महा
जैष्टी प्रकीर्तिता ३ अनुराधा
स्य चंद्रेण वाचभूतिः पेंदेत्ते
तथावा मैत्रे गुरुचंदौ यदा
स्थिता पूर्णिमा जैष्टमासस्य महा
जैष्टी प्रकीर्तिता ५ राजमा
स्य जैष्टे संवत्सरे वैवज्ये
ष्टमासस्य पूर्णिमा जैष्टाभेन
समायुक्ता महाजैष्टी प्रकीर्तिता ५
जैष्टसंवत्सरश्च ॥ जैष्टा

सूत्रोपगो जीवे स्यात् शक
देवत मिति विस्तृतमौत्रोक्ता
ग्राह्यः नृतसंवत्सरादि पंचका
नृगत वर्षविशेषः जैष्टइति वर्ष
विशेषणस्य वैयर्थ्यापत्तेः संवत्
सरे यदि स्यादिति पाठः कात्यायिकः
महाजैष्टात् यः पश्येत्
पुरुषः पुरुषात्तमे १ विस्तृतक
मवाप्नोति मातुं गंगासु मज्ज
नात् इति तिथ्यातिशये ॥
महाज्योतिष्मती स्त्री लताविशेषः
वजीमालकंगुनी इति हिंदीभाषा
तत्पर्यायः तेजोवती २ वज्र
रसा ३ कनकप्रभा ४ तीक्ष्णा ५ स
वर्णनकुली ६ लवणा ७ अग्निरीमा
८ तेजस्विनी ९ सरलता १० अग्निक
ता ११ अग्निगर्भा १२ कंगुनी १३
शैलसता १४ सनेता १५ सवेगा
१६ वायसी १७ तीक्षा १८ काकांडी
१९ वायसादनी २० गीलेता २१
शीलता २२ सौम्या २३ आली २४
लवणाकिंशुका २५ पागवतपरी
२६ पीता २७ पीतनेता २८ यश
स्विनी २९ मेघ्या ३० मेधावती ३१
थीरा ३२ अस्या गुणाः तिक्तत
रत्वं रक्तत्वं किंविक्तत्वं ॥
वात कफापहत्वं राहपदत्वं

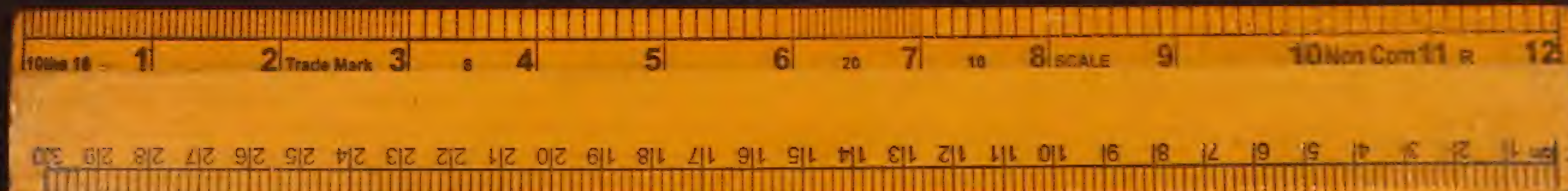
दीपनत्वं मेधा प्रज्ञा कारित्वं
इति राजनिर्घटः ॥
महाज्जालः पुं होमाग्निः इति
हेमचंद्रः ॥
महाज्जाला स्त्री जिनानां विद्याय
रीविशेषः इति हेमचंद्रः ॥
दृढप्रतिष्ठाव
महाज्जः पुं कटस्यः इति राज
निर्घटः अतिशययनवति वि
महातमः प्रभा स्त्री नरकविशेषः
संघातिशयोक्त्यकारमयः यथा
चनोदधि चनवात तनुवातनभः
स्थिता रत्नशर्करा बालकापेक
भूम तमः प्रभाः महातमः प्रभा
वेत्यर्थः यो नरक भूमयः
इति हेमचंद्रः ॥
महातरुः पुं स्वहीदृत्तः इति हे
मचंद्रः दृढदृत्तश्च ॥
महातलं स्त्री पातालविशेषः य
था अतलं विलसत्तलं विलसत्तलं
महातलं महातलं विलसत्तलं सम
मंवरसातलं इति शास्त्रमाला ॥
महातारा स्त्री जिनानां देवीविशेषः
तत्पर्यायः तारा २ महाश्रीः ३
ओंकारा ४ स्वाहा ५ श्रीः ६ मनोम
७ तारिणी ८ जया ९ अनेता १० शि
वा ११ लोकेश्वरा १२ आत्मजा

॥ खड्गवासिनी ॥ ५ महा ॥ वै
 ॥ ५ नीलसस्वती ॥ १० शोखनी
 ॥ १५ वसुधा ॥ २० अनंददा ॥ २५ विजो
 वना ॥ ३० लोचना ॥ ३५ इति हेम
 चंद्रः ॥
 महानाली स्त्री आवर्तकी ॥
 नि राजनिर्घटः ॥
 महानिर्घटः पुं महानिर्घटः इति
 राजनिर्घटः अतिशयतिक्तर
 युक्तेषु ॥
 महा तिक्ता स्त्री यवतिक्ता ॥
 निराजनिर्घटः पाठा इति शब्द
 वदिका ॥
 महानीहणा स्त्री भस्मातकहा
 तः इति राजनिर्घटः अतिशय
 तीक्ष्णवि महानेजः स्त्री पारदः
 इति राजनिर्घटः ॥
 महानेजाः पुं कार्तिकेयः इति
 हस्तायुधः अग्निः इति शब्द
 का अतिशयनेजसिनि वि ।
 महात्मा वि उत्तमसभावयुक्तः न
 तर्क्यायः महोदयः १ उद्धटः २ उ
 हारः ३ उदात्तः ४ उदीर्णः ५ महा
 यशः ६ महामनाः ७ इति हेम
 चंद्रः ॥
 महादंडः पुं यमदंतप्रभेदः इति
 हस्तसंज्ञा ५५ अध्यायः ।

हृदहंडम् ॥
 महादंतः पुं गजदंतः तर्क्या
 यः ईशादंतः २ इति विंशतिशेषः
 हृदहंतमात्रं न हति वि
 महादानं स्त्री श्रेष्ठदानं नक्षत्रा
 पुरुषादि षोडश प्रकारं यथा
 मत्स्यपुराणे अथानः संप्रवक्ष्यामि
 महाराज्यलक्षणं इत्यभि
 धाय आद्यंतसर्वदानानां त्वलां
 पुरुषसंज्ञितं हिरण्यगर्भदानं च
 ब्रह्मांडतदन्तं कल्पपादप ।
 दानं च गोमहसंतपंचमं हि
 रण्यकामयेनुश्च हिरण्यसत्ता
 शैवच पंचलोगलकं तद्वदगदा
 नंतथैव च हिरण्यस्य सत्तद्वद्वे
 महस्तिरयस्तथा द्वादशविस्वजं
 चततः कल्पलतात्मकं सप्तसाग
 रदानं च तथैव सप्तथैव च महा
 मृतघटस्तद्वत् षोडशः पारिकी
 र्जितः अत्र सामान्यलक्षणं स
 क्तं जगंगक दानं महाराजो
 विनायकादि यंचाशब्देव ताहो ।
 मांगकं वा तथा मत्स्यपुराणे ।
 विनायकादि ग्रहलोकपालवत्
 हृकादिमरुद्गणानां ब्रह्माद्युते
 शानहृदस्यतीनासंभ्रतो होम ।
 वत्तस्येष्टान् जपानि सक्तानि

तथैव वैष्णो मनुकमेणापि यथास
 त्वं इत्यादिना सक्तं जप होम
 त्रुणागोविधानं प्रत्येकं षोड
 षा तलापुरुष प्रधानासुरिणा
 क्तं न तमहानतेनोद्दिष्टेति अ
 तो नेतेरतगम्यः न तज्जुड ।
 मंडपेति कर्त्तव्यता योगितेजिक
 नीय लक्षणं अचलदानेपिगत
 त्वात् एवं कनकाश्च तिलागा
 वोदासी रथमही गृहाः कन्याच
 कपिलापेन महाराजानि वैदशा
 इति कर्मप्रणाली महाराजयदे
 गौणां अथथावज्जुक्तिकल्पना
 पत्रैः कनकदानादि साधारणान
 गनेक त्रुणाभावाच्च अतो न वैप
 रीत्यमिति सर्वेषामेव दानानामे
 कजम्पानुगं फलं इति मत
 मासतत्वे ॥
 महाराज स्त्री देवदारु इति जटा
 थाः हृदकाष्टं ॥
 महादेवः पुं शिवः इत्यमरः
 अस्य अष्टमूर्त्त्युत्तर्गन सोमसु
 त्तिरयं यथा महादेवाय सोमसु
 येनमः इति शिवपूजापद्धतिः ।
 अस्य सुमति रीथा ब्रह्मारीनां
 सगणानां सनीनां ब्रह्मवदिनां
 तेषां च महतां देवां महादेवः

प्रकीर्तितः महती पूजिता विषे
 मूलप्रकृति रीचरी तस्यादेवः पु
 नितश्च महादेवः सचस्मृतः इति
 ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिखंडे ५३ अध्या
 यः । तस्य पंचवक्त्रं त्रिनेत्रं ।
 कारणं यथा अनीचकमनीयोगे
 विष्टां प्रणामसदं अहो नि
 र्वचनीयं च हृष्टात्पुमनुत्तमं नव
 भूव विदुस्तस्मात् लोचनाभ्यां त्रिलो
 चनः यथपत्रिमेष रक्षित इति म
 तास मानसे भक्त्युद्देकात्मदाभ
 क्तो ह्योद प्रमदिकृतः सदसव
 दनोऽनेनो भाग्यवांसचतस्रैः
 वद्विभि लोचने हृष्टा तेषां वद्विभि
 स्रैः यथामिदं वाकिं स्तोमि
 संप्राप्य नाथ मीदृशं आस्पेके ।
 न लोचनाभ्यां चतुर्भासपुनः पुनः
 समानसे कर्त्तव्यं शंकरो वनप
 सिनि तदभूव चतुर्वर्जं पूर्वणम
 हंपंचमे पकेक वज्रं सुप्रभे
 लोचनेषु विभि सिभिः वभूव
 तेन तज्जाम पंचवक्त्रं त्रिलोचनः
 चत्सुषि गुणत्रयाणि तस्य ब्रह्मा
 स्वर्णिताः सत्तरेज स्तम इति त
 स्पष्टे त्रिणिशमय सत्तांशेन दृष्टा
 शंभुः पश्यन्मतिच सात्त्विकावरा
 नसेन राजसिकान्तामसेन च ता

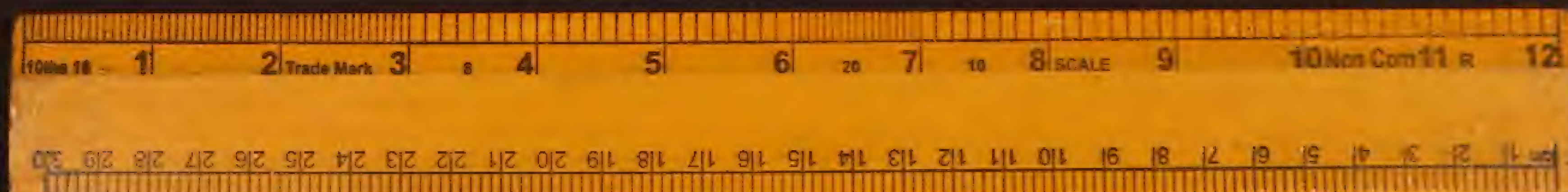

मसान् चक्षुष स्नामसातयन्नात
ललाटस्याङ्गारस्य सहायकाले
सहजैरपि रात्रिर्भवेत्तुया को
दिताल प्रमानम् सूर्यकोलिसुम
प्रभः लेलिहानो दीर्घशिव सै
लोको दम्भमीरः तस्य भस्म
यागकारणाय विभूतिगात्रः
स विभुः सतीसत्कार भस्मना
यत्रे तस्याश्चिमात्तप्रेमभावे
नभस्मच स्वात्मागमा यद्यपीश
स्तथापि पूर्णमवकं सतीशवेगु
हीताचभ्रामेभ्रामेरुदहा प्र
तंगंगचतस्याप्यपातयत्र यत्र
च सिद्धपीठस्तत्र तत्रवधुव मेत्र
सिद्धिस्तत्र तदाशवावशेषवह
वा वक्षसि शंकरः पपातभूम्बि
तोभूत्वा सिद्धदेवेव राधिके त
दागत्वामदेशं तं कृत्वा कोटिप्रवा
याव अदहं दिव्यतत्त्वचतस्मेशो
कहरं यं तदाशिवसंस्तुष्टः स्व
लोकोचजगामह सूर्यत्रेणका
लेन तां संप्रापयिष्यो सती ॥
तस्य दिगम्बरत्वं तदाधारितका
रणायथा दिग्वस्यारीयोगेनने
ज्जानितेपदेविभोः तदास्तपस्या
कालीनाथनेयापि विवेकतः न
वेद्या केश संस्कार स्वाभिवेशन

योगिनः समताचेदनेपंके लो
हुरते मणीश्वरे तस्यागा ॥
भूषणात् दृष्टवादनतकारण य
था गरुडदेविपोनागाः शंकरा
राययुः विभक्तिरूपयासंगेताने
वशराणागतार बाहनेदृष्टयेत
मयस्त बोद्धुमदमः विपुरस्या
वधेपूर्वं मक्तलाश समुद्रवः
तस्यधुस्तरपुष्प विल्वपत्रप्रियत
यात्रवर्मभारित्वश्मशानस्यायित
कारणायथा पारिजातादिकंपुष्पं
सुगंधि चंदनारिकं मयिसंन्यस्य
तेष्वेव प्रीति नीलि कराचन ॥
धुस्तरे तत्पदापीति विल्व पत्रा
नुलेपने गेयहीनेप्रसूनेचयोगे
हे व्याघ्रवर्मणि दिव्यलोके दिव्य
तत्त्वजननायोनुतन्मनः श्मशाने
सीवरदसि ध्यायेत मामहर्निशं
अस्यमहिमादि यथा आब्रह्म
तृणपयंतं स्वत्रयन्मन्यते शिवः म
माऽनिर्ववनीयेऽत्रपेतमप्रमान
सं ब्रह्मणः पतनेनापि अलणः त
णोभवेत् अस्यायुधः प्रमाणं चना
हं जानामिका श्रुतिः ताने स
त्यनयं प्रलेथने मन्त्रेनुसा समे
विनामया न कश्चित् शंकरं जेत
मीश्वरः शंकरः परमात्मा मे प्रा

णोभोपि यः शिवः प्रसक्ते म
मनः शम्भुच प्रियो मेभवात्परः
नसेवसामिगोलाके वैकुण्ठतव
वक्षसि सदाशिवस्य हृदयेनिवहः
प्रेमपाशनः स्वष्टं शक्तो हि नष्टं
चभ्रभंगली लयादियः ब्रह्मांडा
निकरं योगात्र योगी शंकरात् य
रः दिव्यज्ञानेन यः स्वष्टं नष्टं भ्र
भंगली लया मृत्युकालारिकं श
क्तान ज्ञानी शंकरात्परः मम
भक्तिचदायं च मुक्तिं सर्वसंपदं
सर्वसिद्धिं दातुमीशो न दाता
शंकरात्परः पंचवक्त्रेण मन्त्राय
यशो गायत्र्यहर्निशं मडपं ध्या
यते शम्भुच भक्तः शंकरात्परः ॥
इतिवस्तुवैवर्ते श्रीकृष्णजन्मलेखे
अध्यायः ॥ शिवनैवेद्यभक्षण
राघ कारणादिकं यथा राधिको
बाव पवंभूतस्य च विभोः सर्वे
शस्यमहात्मनः नसंस्कयमुक्ति
ष्टं बुद्धि संदेहभंजन श्रीकृष्ण
उवाच शृणुदेवि प्रवक्ष्यामि हि नि
दासं पुरातनं पापेथनानां द
हने ज्वलदग्नि शिखोपमे सनत्
कुमारो वैकुण्ठमेकदाचजगामह
ददर्शभुक्तवंतं च नाशं नाशयामाहि
जः तदाव गृहे स्तावैश्वर्याम्य

भक्तितोमुदा अवशेषं ददौ तस्मै
संतोष्टो भक्तवत्सलः प्राप्तमात्रे ॥
णा तत्रैव भुक्तं तेनापि किंचन
किंचिद्वरत्तं वेधुनां मत्तणायवत्
तेभं सिद्धायमेव तदज्ञं गुरवे
मूलपाणिने भुक्तादेकाव तत्त
र्वभुक्तं च प्राप्तमात्रतः भुक्तासद
लेभं वस्तुननत्र प्रमदिकृतः यथा
त उमरुहस्तात् शृंगंचयात्रचर्म
च सय निपत्यपश्चाच्चरुदन्मुच्छं
मवापच पतस्मिन्नेतरे देवीदुर्गादुर्गा
तिनाशिनी मुदाजगामश्रीचतुर्व
प्रसन्न वदनेक्षणा रुदते मुक्तिं ते
दृष्ट्वा निपततंतं च भक्तिनः प्रहस्य
वात्री पप्रच्छ कुमारः श्रुतपाणिनः
सर्वं तां कथयामास कुमारः संप्र
दांजलिः श्रुत्वा बुकोपसा देवी
शिवं प्रस्फुरिताया श्रुत्वामनोह
रं स्तोत्रं नशशाप शिवं शिवा
उष्टं चक्रेन दुर्द्धिष्ट मभयं विरथा
मपि सविरंचतपस्तत्त्वमया लब्ध
स्त्वमीश्वरः तया विद्याः प्रसादेन
बोत्तिताहं कथं विभो यतो नरे
त्रं नैवेद्यं विस्मोर्मत्वं तयायुत ॥
अतोमत्तो गृह्णातो नक्तलमेव म
हेश्वर अद्यप्रभृति ये लोका
नैवेद्यं भुजतेतव तेजमेकं ॥

सामेया भविष्यत्वं भारते
इत्युक्ता पार्वती माना इगेदपुर
तोविभोः दृष्टिः पपातनकंटे ।
नीलकंठो वभ्रवसः अर्धवैतवने
वेद्यनममृत्युनगरं कृतं उष्टं
यत्तस्मात्पश्येद्दत्तनामिव ।
लिंगोपरि वयदने तदेवायात्मा
मीश्वर सपवित्रं भवेन्नत्र विस्वा
नैवेद्यमिच्छितं इत्येवं कथितं ।
सर्वं तयाष्टं सौख्यं श्रमिश
स्तंशंकरनिर्मालं येन देवना ।
इति ब्रह्मवैवर्ते श्रीकृष्णजन्मखंडे
३० अध्यायः तस्यावतारायथा
सुतउवाच वेदव्यासावताराणि
द्वापरे कथितानि त महादेवावतारा
णिकलौ श्रुत्वा तस्य व्रताः श्रद्धा
कलियुगे स्येत्त देवदेवो महा यु
तिः नाम्नाहिताय विप्राणां मधुदे
वस्येत्तः त्रे हिमं चित्तो रम्ये
जगले पर्वतोत्तमं तस्य शिष्याः
शिवायुक्ता वभ्रवमितप्रभाः स्ये
तः स्येत्त शिवश्चैव स्येतास्यः स्येत्त
लोहितः चत्वार स्ते महान्मानो
ब्राह्मणवेदपाशगाः सभाचो र
सनश्चाथ सदात्रः कंकणभया ।
लोकातिरघयोगीशो नैगीषयस्त
सप्तमे अष्टमेदयिवाङ्गः स्यान्नवमे

दृष्टमः प्रभुः भृगुस्तदशमेपोक्त
स्तस्मादुत्तरः स्मृतः द्वादशेशः वि
समाख्यातोवालीचाश्रयोदशी ।
चतुर्दशो गौतमस्तु वेदशीर्वातः
परं गोकर्णेश्चाभवत्तस्माद्द्वारा
मः शिवेऽथ जहामात्यस्य द्वास
स्तदाकोलांगलीकृमात् स्यत्त
स्तथापरः श्रीलीनिडी मुंडीव वै
कृमात् सदित्तुः सोमशर्मा च ऊ
लीशो मुनिमे प्रभुः वैवस्वते ।
त्रैशंभोरवतारा स्त्रिभुलिनः
अष्टाविंशति विख्यातास्तैकनि
युगे प्रभोः तीर्थकार्यावताराः स्या
देवशोनकुलीश्वरः इतिकौर्म ।
५० अध्यायः अस्याष्टवष्टि ना
मानि क्षेत्राणि च यथा मनुस्मृतौ
मंदरास्य महादेवं ब्रह्मपुच्छति
शंकरं केषु केषु च स्थानेषु दृष्टव्यो
सिमया प्रभो ईश्वर उवाच वा
राणां स्यां महादेवं प्रयोगेन मेदे
श्वरं नैमिषे देवदेवं च गणायां
पितामहं ऊरुसेत्रे विदुः स्यात्तां
प्रभावे शशिभूषणं पुरो त
अणो गंधि विस्वं विमलेश्वरं श्रु
हासे महानादं महेश्वरं त महा
व्रतं उज्जयिनां महाकांत माको
देव महोक्तं ॥ शंकरकोटी ।

महातेजं गोकर्णेश्च महावले
भैरवे भैरवाकारं भवेवत्तापदे
विदुः उष्टं कनखले चैव भद्रक ।
तां रुद्रेशिवं देवदारुवने दिशि
चंडीशं मध्यमंगले ऊर्ध्वरेत न
रं देवसकलं देकपरिने कृत्ति
वाससमेकाय सत्संतापानिकष
रे कालेनरे नीलकंठे श्रीकंठे मेरु
लेखरे ध्यानं सिद्धेश्वरे योगी
गायत्रीचोत्तरेष्वरे विजयं नाम
कापरीरे जयंते मरुकेश्वरं हरि
मं देहविचैव परिमं देवशंकरं
जहावासंस्वरविद्यां सौम्यं कृ
ज्जटकेश्वरं भूतेश्वरं भस्मगात्रं
जललिंगे जलेश्वरं भित्तकंक ।
तीकायांत वागहं विध्यपर्वतेना
मं पश्चिम संध्यायां विरजायां
त्रिलोचनं दृष्टेश्वरं विष्णुलिनं श्री
शैले विप्रानं कं नल्लिंगे विदुः
कासिं कापालिकं श्रीरंके रीम
तकेश्वरे वेदे नेपाले पञ्चपतिं
पतिं श्रीकाराशेदो कूटं दैवि
काया सुमापतिं गंगायां साग
रे तमरं मोकारं ममरकंदके स
प्रगोदावरे भीमं स्वयंभुं नकुल
श्वरे कर्णिकारे गणाध्यक्षं कै
लासे च गणाधिपे हमकूटे वि

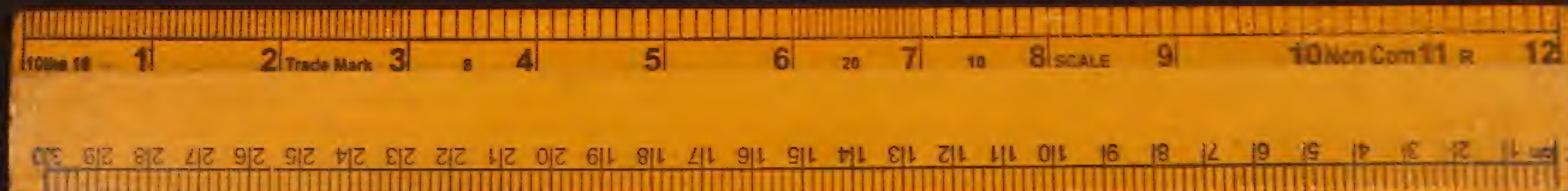
त्रुणात्तं भूर्भुवंगं यमादने सि
हेश्वरं त्र्यंकाशे पानाले चट्ट
केश्वरं अष्ट पक्षिष्वनामानि देव
देवस्य धीमतः पुराणे चोपगी
तानि ब्राह्मणस्य स्वयंभुवायः पदे
त्यानरुत्याय स्वातोवायदियाः श्रु
तिः मुच्यते सर्वपापेभ्यः शिव
लोकं स गच्छति इत्याद्ये देवी
पुराणे अष्टवष्टि नामानि महादेवं
स्य तस्य द्वादशानाम स्तोत्रं प्र
थमस्त महादेवा द्वितीयस्तमदे
श्वरः तृतीयः शंकरो जयप्रसन्नयो
दृष्टमभुजः पंचमः कृत्तिवासाश्च
ष्टः कामांगनाशनः सप्तमो देवदेव
पाः श्रीकंठश्चाष्टमः स्मृतः ईश्वरो
नवमो ज्योदशमः पार्वतीपतिः
रुद्रयकादशमैव द्वादशः शिव उ
च्यते द्वादशैतानि नामानि त्रिसं
ध्यः पठेन्नरः हृतं ब्रह्मैव गो
ब्रह्म ब्रह्महा गृह तस्य गः सीवान
द्यातकश्चैव साराणे दृष्टतीयतिः
मुच्यते सर्वपापेभ्यो रुद्रलोकं स
गच्छति इति कूटपुराणे तत्रा
मोच्चारणं फलं यथा कोटयो
ब्रह्महत्यानां मगम्यागमकोटयः
सद्यः प्रलयं माप्स्यति महादेवेति
कीर्तनात् महादेवमाहादेव म

हादेवेभि वादिनं वत्सं गौरिव
गौरीशो धावंतमवधावति इति
पुराणे ॥ तस्य प्रणाम मंत्रः
नमस्ते तां महादेव लोकानां ।
गुरु मीश्वरं पुंसामपूर्णकामानां
कामपूरामरांघ्रियं इति श्रीभा
गवते महादेवं महात्मानं म
हायोगिन मीश्वरं महापायदरं
देवं मकाराय नमो नमः इति
नेत्रं । तस्य कालत्रय वर्णानां
यथा नारद उवाच काल त्रयी
तया त्वातः शुभुर्गंगागोचरे
लक्षणं च स्वत्रयं सर्वयाख्यात
महेशि पुनस्तु उवाच स्वत्रयं ।
विश्वत्रयं वदिस्य कालत्रयिणः
अश्विनीभरणीचैव कुत्रिकाप्रथम
मांशकं मेघकंदि विजोनीयात
ऊनतेवमुदाहृतं आग्नेयांशस्तु
योत्रस्तु शतापत्यं कवे र्गृहं
सौम्याहं वृषभोमदं वदनं परि
कीर्तितं मृगाहं मांशदिस्यांश
स्वयः सौम्यगृहं विदं मिथुनं भुज
योस्तस्य गंगास्तस्य स्मृतिनः आ
दिस्यांशस्तु पुष्यं च अश्लेषा शशि
नो गृहं राशिकर्कटकोनाम पा
सेन तविलासिनः पित्रस्तं भग
दैवत्तं उत्रांशशवेशरी सूर्य

तेत्रं विभोर्वास्तुनृदयं परिकी
र्तितं उत्रांशो स्वयः पाणि शि
वाहं कर्कटकादिदं सौम्यपुत्र
समेतत द्वितीयं जटारं विभोः
विश्वशहितयं स्त्रीविशालाया
शक त्रयं द्वितीयं पुत्रसदने त
लानामिहदाहृतं विशालांशम
राधा जेष्टा भोगृहं विदं हि
तीयं वृश्चिकोराशि मेषकान्त
त्रयिणः मूलं पूर्वोत्तरांशश्च दे
वाचार्यगृहं यत्रः कुरुगुलमीश
स्य अमरं प्रणीयते उत्रां
शास्तु योऽस्तु अश्विणमकोभुने
यनिष्ठाहं शनिदेव जावनी परि
कीर्तितं यनिष्ठाहं शनिभिषा
शोष्ठ्यांशकं त्रयं सौरं समा
परमिदं कुंभो जंवेच विष्णवे
शोष्ठ्यांशमेकं उत्रा रेव
वनी तथा द्वितीयं जीवसदने मी
नस्तचरणवृद्धौ एवेह लोकात्
त्रयं त्रिनेत्रं यत्तं क्रोधान्मार्ग
लो राजधानं विदुषासौ वेदना
बुद्धि युक्तः खेसंतस्यो नारकाभि
स्त्रितांगः इति वामनपुराणे ५
अध्यायः ॥
महादेवी स्त्री उर्गा यथा अर्णा
स्मान्महादेवी गिरिजा मेनकात्म

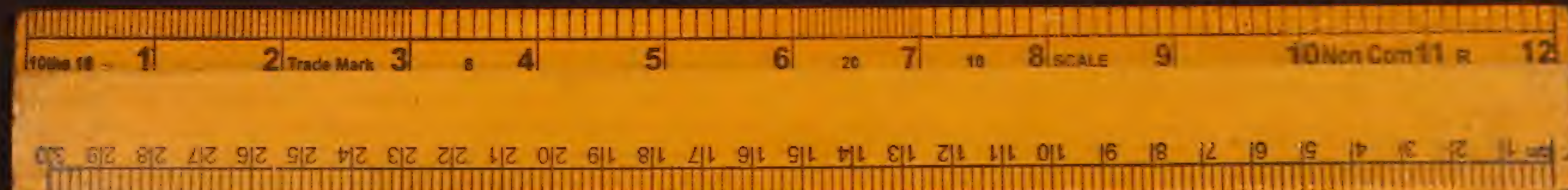
जा इति हलायुधः तस्यामुत
पतिर्यथा पूज्यते यासौः सर्वे
महादेव प्रमाणतः यातमद
ति पूजायां महादेवी ततः स्मृता
इति देवीपुराणे ५५ अध्यायः
राज्ञी पादराणी इति भावा
तत्पर्यायः महिषी १ पद्मादी २
पद्मेदी ३ इति राजनिर्घटः ।
महादेवः पुं भोक्तृमन्त्रे त्रीयदे
सविशेषः यथा चतुर्दशस्य भो
क्तृमन्त्रात्पुत्रात्मनोर्ममस्य पुत्र
मन्त्रवि रिशो महादेवो रिपु
हृता हरिः स्वयं इति गारुडे ५२
अध्यायः ॥
महादेवः पुं अस्मत्पुत्रः ३
तिशब्दवदिका वृहहृत्तम् ।
महादेवा स्त्री वृहद्विशेषः ४
दीशोण पुष्पी इति द्वितीयाभाषा
तत्पर्यायः देवकुरुत्वा १ दिवा
पुष्पा ३ महादेवा ४ देवी ५ का
जी ६ देवदेवा ७ अस्यागणाः
कटुत्वं तिक्तत्वं मेघत्वं भूता
र्त्तिवात कफाग्निमांशनाशित्वं
युक्ता पाद शोधनत्वं इति
राजनिर्घटः ॥
महादेवा स्त्री महादेवात्तः
इति राज निर्घटः ॥

महादेवः पुं युद्धबाध इति श
द्वत्वावली अतिशयकलरुम्
महायनं स्त्री वज्रमृत्युवस्तु ३
त्यमः सर्वो सिद्ध के इति महि
नी चारुवत् इति देमवेदः ।
हृषिः इति शब्दवत्वावली अ
तिशययनयुक्तेति ॥
महापातः पुं सर्पा इति शब्द
वेदिका ॥
महान् वि वृहत् इत्यमरः अस्म
त्पर्यायः महत्वाद्देव इत्यमः ।
महान् पुं उष्टुः इति राजनिर्घटः
दुर्गा यथा महान् अस्मत्पर्यायः
सर्वमहाया प्रकृतिर्मता स्मृतिः
से स्मरणादेवी नियनीचनियम
ता इति देवीपुराणे ५५ अध्यायः
महत्त्वं यथा स विकारात् प्र
थानात्तमहत्त्वं प्रजायते महा
निति यतः त्वातिलोकानां जा
यते सदा इति मान्से ३ अ
ध्यायः महत्तशब्दप्रयोगनिषेधो
यथा शांते नैले तथा मांसे ।
वैधे स्योतिषिकेहिने यात्रायां
यथिनिशयां महत्त शब्देन दी
यते इति महिप्रथमसर्गीय ।
चतुर्थश्लोकादीनां भरतः ।
महानतः पुं शिवः इति त्रिकांडः ॥

शेषः ॥ यथा चत्वारिंशत्तथाभावो रा
महानदी स्त्री पुरुषोत्तमवेशोत
गत कटकस्थानदेशस्थानीवि
शेषः तस्यानामातरं विज्ञोत
यत्ता यथा नरीतत्रमहापुण्य
विष्णुपाद विनिर्गता विज्ञोत
लेति विख्याता सर्वपापहराश्च
विज्ञोतला महानदी इति
पुरुषोत्तमनत्वे गंगा यथा
अमुजमसुनिजातं जातं जायते
अमुजादसु मरुतं तव विपरीतं
पादासु जानमहानदीजाता इत्यु
क्तः ॥
महानंदः पुं मुक्तिः इति हला
युयः अतिशयाज्ञादश्च ॥
महानंदः स्त्री सगर इति राज
निर्घटः माचमृक्कानवमी यथा
भविष्यामाचमासस्या मृक्कान
वमी लोकपूजिता महानंदेति
सा प्रोक्ता महानंदकरी नृणां
स्नानं जपो हारमोदेवाश्च न
मुपास्य सर्वं तदक्षयं प्रोक्तं
यदस्यां क्रियते नोः इति ति
ष्ठादित्तं नदीविशेषः सा
पयाया विनिःसृता रामपुत्राया
यामात्मश्रित उन्नदिगता म
हानदिः पुं नंदिवर्द्धनराज पुत्रः
यथा चत्वारिंशत्तथाभावो रा
जा वै नंदिवर्द्धनः चत्वारिंश
य अत्र महानंदि भविष्यति
हानंदिसनश्चापि मृदायां कलि
काशजः उत्पत्स्यते महापुमः
सर्वज्ञांतको नृपः नतः प्रभृति
राजाना भविष्याः मृदुयोनयः
एकगट्टं स महापुमयकच्छो
भविष्यति इति मत्स्यपुराणे १४९
अध्यायः अपिच महानंदिसनः
मृदा गर्भाद्भवोऽनिलजो महा
पमानंदः पुरुषराम इवायसो
भूतिलक्षत्रियांतकभी भविता
ततः प्रभृति मृदाभूयाला भवि
ष्यति तेन महानंदिपेयं तं दधि
यस्यासीत् इति मृद्वित्तत्तत्तवि
स्वपुराणं ॥
महानरकः पुं अतिशयनाप
कारयाननास्थानं इति पुराणं
महानलः पुं देवनलः इति राज
निर्घटः हृद्विष्णु
महानवमी स्त्री आश्विनपक्षा
नवमी यथा श्रीभगवान्वाच उ
गीतंत्रेण मंत्रेण कुर्याद्गर्गं महे
सवं महानवम्यां शरीरवलिता
नं नृपादयः आश्विने पञ्चम्या
मवेद्याग्रहमीतिथिः महाहमीति

सा प्रोक्ता देव्याः प्रीतिकराया
ततो नवमीयास्यात्सा महा
नवमी स्मृता सा तिथिः सर्वलो
कानां पूजनीया शिवाप्रिया इति
कालिकापुराणे ६९ अध्यायः
अपिच श्रावट्काले विशेषेण
आश्विने एष्टनीपुत्र महा शहो
नवम्यांत लोके ख्यातिं गमिष्य
ति इति तिष्ठादित्तं ॥
महानमं स्त्री रंथनगृहं नमर्या
यः रसवती २ पाकस्थानं ३ इ
त्यमरः तत्ररत्नणीया जनायथा
सदृशास्त विधानत्ताः पाभेद्याः
ऊलाहताः सर्वमहानसेधार्प्या
लक्षके शनखा जनाः इति मात
से १८९ अध्यायः महानमोऽपि
पुंसि इत्यमरटीकायां मानाय
महानाटकं स्त्री नाटकविशेषः
तस्य लक्षणं यथा एतदेव यदा स
र्वः पताकास्थानकैर्घृतं चक्रे
दशभिर्धीरा महानाटकमृचिरे
एतदेव नाटकं यथा बालरामा
यणे इति साहित्यदर्पणे स
नामख्यात द्रुमद्वितरामचरिते
ग्रंथविशेषः यथा एष श्रीलक्ष्म
मना विरचिते श्रीममहानाटके
वीरश्रीपुनरामचंद्रचरिते प्रस
हने विक्रमेः मिश्रश्रीमधुसूद
न कविना सदभ्यसजीकृते स
गोरोदणानामकोऽनवमो या
नोऽङ्कः एवेत्यसौ इति तस्या
निमग्नाकः ॥
महानादी स्त्री कंडरा इति राज
निर्घटः ॥
महानादः पुं हस्ती वधुकमेकः
महाशब्दः इति मेदिनी सिद्धः
कर्णः इति हेमचंद्रः उष्ट्रः
शोखः इति राजनिर्घटः कादल
वाद्ये इति हारावली ॥
महानिद्रा स्त्री मरणं इति जटा
धरः महानिम्बः पुं निम्बवृक्षवि
शेषः चोडानिम इति भाषा तस्य
प्रायः कैटयः २ पवनेष्टः ३ पा
र्वतः ४ इति रत्नमाला अमरगणः
परमशक्तिं कषायत्वं अस्तत्वा
शीतलमंच इति राजवल्लभः ॥
महानिशा स्त्री निशामध्यभागः
तत्पर्यायः निशाहः २ निशीथः
३ इति हेमचंद्रः ॥ स्मृत्युक्तः
महानिशा साहं परेपरिपदार्
हयं महानिशातविज्ञेयामप्यम
प्रहृष्टयं तत्र स्नानं न कुर्यात् ॥
काम्य नैमित्तिकाहने इति चुनेद
नमहाचार्येण तवचनात् महा

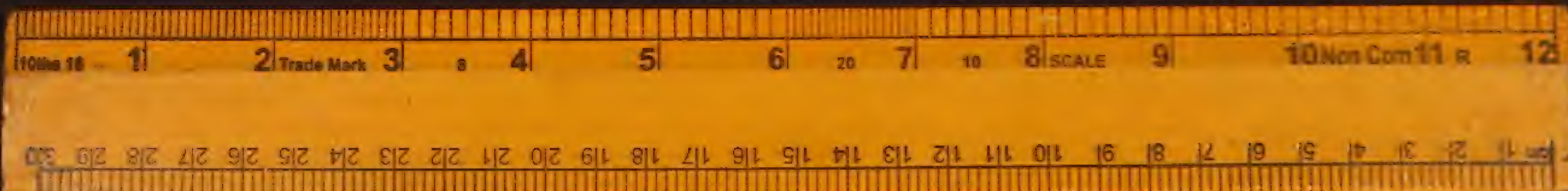

निशा परकालस्यानादी चतुष्टया
स्य परदिनारित्वेन तदानीं पूर्वदि
वसीय भोजनानुपपन्नेः तद्दिन
कृत्यलोपायनेति तिथिर्न
तीयलितुन स्वरसाच्च तत्र
भक्षणनिषेधायथा समुहर्तव्य
तीतेतरात्रावेव महानिशा ल
भनेवृक्षद्वयोच तत्रभुक्तावना
रद गोमांसविण्मृत्समं ताम्र
लेव फलेजले पुष्पा मभक्ष्य
पुष्पाया मोदनस्यापिका कथा
इति ब्रह्मवेवर्त्तपरमाणु नत्र
पारण निषेधो यथा न रात्रौ
पारणकुर्यादने वे रोहिणीव
नात्र निशायां पारण कुर्याद
नीयित्वा महानिशां महानिशा
यां प्राप्तायां तिथि भाते यदा
भवेत् तृतीयैर्नि मुनिप्रष्टु पा
रणकुरुतेवती इतिब्रह्मवेवर्त्त
श्रीकृष्णजन्मवर्दे ८ अध्यायः
देवलोकां महानिशाराविमथ्यम
दंडहयानि सा द्वितीयप्रहर
शेष दंड तृतीयप्रहरप्रथमदंड
रूपा तस्याशिवलिंगोद्भवो य
था माच कृष्णचतुर्दश्या मादि
देवो महानिशा शिवलिंगतः
योद्धतः कोहिसूर्य्य समप्रभः

अत्र महानिशा हे चरिके रात्रे
मध्यमयामयोः इतिदेवलोका
महानिशा चटिका दंडरूपा
इति निष्पादितत्वे नोवि
क महानिशा यथा गतेतत्रप्रथ
मेयामहती प्रहरावधि महा
निशायां जन्मवराविशेष जेय
त्रत इतिनेत्रसारः । अपिच
निशात परमशानिस्तूर्य्य वास्त
मुपागते प्रहरच गते रात्रौ
चरिके हेपरच ये महानिशा
समाख्याता तत्तस्मातिमहानिशा
प्रहरात्रे गते देवि पश्य भावे
न पूजयेत् दृष्टादेतेतया पूजा
तत्सर्वमत्तये भवेत् षष्ठको
शमहेशानि तत्सर्वमवृत्तोपमं
सप्तमकोशके देवि सर्वे
लीरोपमे भवेत् अष्टम को
शके देवि इत्यतस्तं न संशयः
अतः परं महेशानि विषतत्वा
न संशयः यत्तत्सर्वं महेशानि
पश्यभावे मयोदितं दिव्य वीर
मते देवि तत्तत्तानेन पूजयेत्
एवंतत्तं समानीय यद्विप्राप्यो
भवेत् कालाकाल महेशानि
विचारं तत्र वक्ष्येत् अर्द्धशत्रु
ते देवि कुलपूजा प्रकीर्तिता ।

भवेत्तत्रानुज्ञेया सर्वे पूजादिकं
वैराग्य प्रतिस्तेहन देवेशि तव
स्यानेप्रकाशितं यथा रथक ।
राविदे प्रकाशं नैव कारयेत्
इतिगुप्तायननेत्रे ६ पटलः
महानीचः पुं रजकः इतिश
हमाला अतिशयहीनवर्णाश्च ।
महानीचः पुं भृंगराजः नाम
विशेषः मणिविशेषः इतिदेम
दिनी तस्यलक्षणयथा यस्त
वर्णास्यभूयस्त्वान्तीरे शतगणेशि
तः नीलतांतुयान्तव महा
नीलः सउच्यते इति गारुड
२२ अध्यायः
महानीला स्त्री महानम्बुः इति
राजनिर्वेदः ॥
महानीली स्त्री नीलापराजिता
वृद्धनीली तत्पर्यायः अमरा
जनिनीलिका ३ तस्याध श्रीफा
लिका ५ मेला ६ केशदा ७ भर्तृय
त्रिका ८ अस्मागणाः गणाद्या
तं रंगेषुहृते सवर्णरातृते नी
लिकामयेत् सर्वकर्मसमगुणात्
इतिराजनिर्वेदः ॥
महानुभावः विमदाशयः यथा
सहतीपण्णवान्मार्गार्थीचयम
वानपि महाशयोमहत्त्वः स्यात्

हानुभाव इत्यपि इति शब्द
रत्नावली ॥
महानः पुं नवधाभक्तिपुत्रकृष्ण
भक्ताः तेषां शेष धर्मादयः
यथा शिवः शैवश्च धर्ममन्त्रा
विस्मर्तानिविद्यत् सनत्कुमारः
कपिलः सनकश्चसनन्दनः वा
लुः पंचशिलो दत्तो नारदश्च स
नातनः भृगुर्मरीचिर्देवीसाः कृष्ण
पः पुलहोऽङ्गिराः मयूसाः
लोमशः शुको बशिष्ठः क्रतुर्व
व वृद्धस्पतिः कर्हमश्चशक्तिः
पराशरः मार्कण्डेयावलि चैव
प्रह्लादश्चगणेश्वरः यमः सूर्यश्च
वरुणा वायुश्चन्द्रो इत्याश्विनः
शक्रपाण्डुराङ्गकश्चनारीचश्च
वायुजः नरो नागयणः क्रमेर्देव
युजोविभीषणः नवधाभक्ति
पुत्राश्चक्रस्यपरमान्ननः पते
महानोयमिष्टाभक्तानांप्रवरास्त
था इतिब्रह्मवेवर्त्तं प्रकृतिवर्दे
६ अध्यायः ॥
महापंचमूलं स्त्री वृद्धयंचमूलं
तद्यथा विल्लाः यिमयः शेषनाकः
काशमर्षः पाटला तथा सवैस्त
मिलितैरेतेः स्यान्महापंचमूलक
इतिराजनिर्वेदः ॥

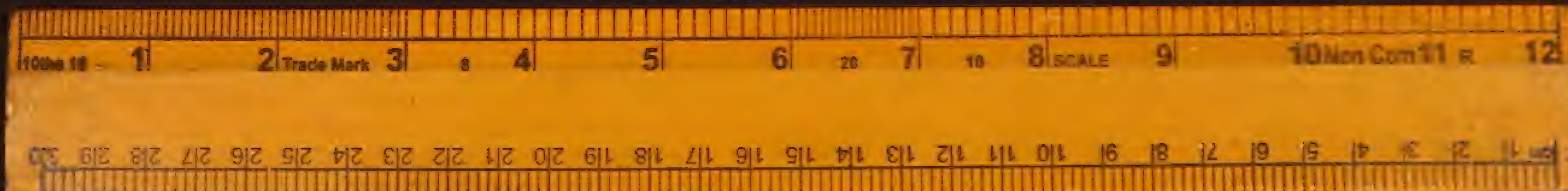

महापंचविधं स्त्री वृद्धविषयं
कं तद्यथा शृंगीवकालकृष्ण
मुल्लकोवत्सनाभकः शांवर्या
तियोगोऽयं महापंचविधमिदं
इति राजनिर्घटः ॥
महापञ्च स्त्री महापञ्चः इति
रत्नमाला वृद्धविषयं युक्ते वि
महापञ्चः पुं प्रधानपञ्चः तत
पञ्चायः कंठपञ्चः १ संसारां
श्रीपञ्चः ५ राजवर्त्म ५ उपनिष्क
मणं ६ उपनिष्कः ७ इति हेमचंद्रः
महापञ्चगमः पुं मरणं इति ज
यथः ॥
महापञ्चः पुं अष्टनागोत्तर्गतना
गभेदः तत्पर्यायः अतिशुक्लः
१ दशविंडकमल्लकः २ इति हेम
चंद्रः कुवेरस्य नवविधोत्तर्गत नि
धिविशेषः इति जयथः तत्त
कोटिसंख्या इति लीलावती ।
शुक्लपद्मे स्त्री इति रत्नमाला
महापातक स्त्री पापविशेषः त
ज्येष्ठविधे यथा ब्रह्महत्यास
रापानं स्तेयं गुर्वेवनागमः महा
नि पातकान्याहुः संसर्गश्चापि
तेमह इति मानवे ॥ अथ्या
यः महापातकजं विहं
सप्तजन्मसजायते बाधते यापि

इयेण तस्मिन्कारिभिः समः ।
इति शांतातपीय कर्मविपाकः
तत्तामकरमेषु शतः स्नानं ।
विधीयते दृष्टिं ब्रह्मचर्यं च म
हापातकनाशने इति मलमासने
ते कृतेति मंगले नाम यस्य
बावि प्रवर्तते भूमीभवति राजे
इमहापातक कोटयः इति
पुराणं ॥
महापातकी वि पंचप्रकारमहा
पातकयुक्तः सवपत्तिः यथा
महापातकि नो ये च पत्तिना स्तो
प्रकीर्तिताः पत्तिमानो नरादः
स्वात्त्रये हि नीलसिंघः नरा
श्रुपातः पित्रोवाकायं आह
दिकं कृत्वि यतानि पत्तिना
तयः करोति विमोहितः तमा
कच्छदयेनैव तस्मिन्निर्वाच्य
या इति शुद्धितत्त्वधृतसिद्धिप्रणा
वचनं ॥ पारिभाषिक महा
पातकीयथा कृतशरणप्रतिष्ठां
नीचे यो प्रतिपातो द्विज उगो न
प्रणमेद्यत्सममहापातकीसूतः
इति देवीपुराणे आसनाद सं
वारः अपि च पितरं मातरं
भार्यां गुरुपत्नीं गुरुपरं योन
पुत्रानि कापत्यानस महा पा

तकीशिव इति ब्रह्मवैवर्ते
पतिवैदे ५५ अध्यायः ।
महापापं स्त्री महापातकं य
था महापापेषु सर्वे स्नातदेहेतु
पपातके दद्यात्पापेषु षष्ठा
शं ज्ञाना व्याधिवत्तावले इति
मलमासने ॥
महापापवत् स्त्री फलवृत्तविशे
षः बडापापवत् इति हिंदी भाषा
तत्पर्यायः स्वर्गीयोरवत् १ सा
स्वाभिने ३ त्वारिकं ४ क्रूरैतकं
५ वृद्धपापवत् ६ दीयते ७ ही
यत्तरे ८ अस्मगणाः मधुर
तं वलकारितं पृथिवहेनत्वं
वृष्टत्वं मूर्च्छाभ्रमवृत्तं पारवता
दधिकगुणत्वं इति राजनिर्घटः
महापापः पुं यमदत्तविशेषः
इति वृद्धमं पुराणे ५६ अध्यायः
वृद्धपापश्च ॥
महापापसकः पुं वृद्धमित्तकः
तत्पर्यायः चेलकः २ आभसो
रः ३ प्रवृत्तिनः ४ गोनीनः ५ इति
विक्रंदेशः ॥
महापिंडीतकः पुं कुलवर्गमा
हामदनवृत्तः तत्पर्यायः वारा
हः १ अस्मगणाः अष्टत्वं कटुति
क्रासान्वितत्वं कर्दनेन कफहरो

गणकामाशय शोयनत्वं इति
राजनिर्घटः ॥
महापिंडीतकः पुं वृत्तविशेषः
पेरिग इति हिंदी भाषा तत्पर्या
यः सैनपिंडीतकः २ कारा
हातः ३ त्रारः ४ शास्त्रकोषतकः ५
शरः ६ पिंडीतकः ७ अस्मगणाः
कषायत्वं उत्पत्तं त्रिरोष श
मनत्वं चर्मरागापदत्वं विशेष
सात रक्तरोष नाशित्वं इति
राजनिर्घटः ॥
महापीलः पुं पीलवृत्तविशेषः
तत्पर्यायः वृद्धपीलः १ महा
फलः ३ राजपीलः ४ महावृत्तः ५
मधुपीलः ६ अस्मकलपणाः म
धुरत्वं वृष्टत्वं विषनाशित्वं ।
पित्रप्रशमनत्वं रुच्यत्वं आम
व्रतं दीपनीयकत्वं इति राज
निर्घटः ॥
महापुराणं स्त्री एकादशतन्त्रा
युक्त्यास प्रणीता दशसंख्यक
पुराणविशेषः तस्मिन्तन्त्राय स
हिंसापि विसृष्टमिति स्तेषां ।
च पातनं कर्मणां कसनावाती ।
मन्त्राचक्रमेण च वर्तमाने प्रत्यया
नोच मोक्षस्य निश्रयान् उत्की
र्त्तने हरेव देवानां च सशक

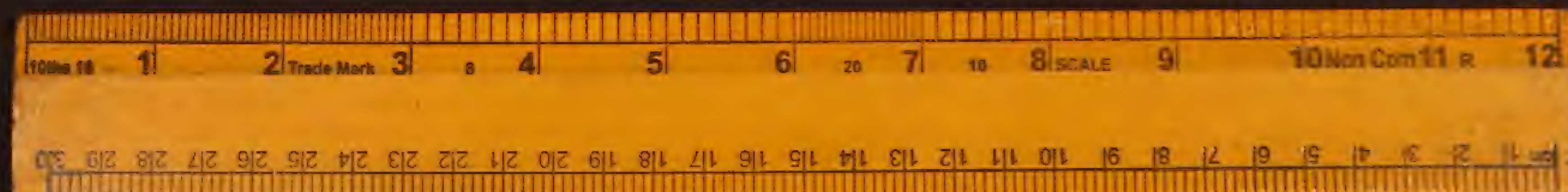

हावलः पेशानयाफलासस्ये
गरुडंतरी गतापुत्रेच शागेचा
तथैव विविधायुधं यानिवाया
तस्यासत्राग्रेष्वाफलायादयौ एवं
कृत्वा स्वकं कार्यं शयनीयंतदाह
रः पृथीमथरकायेनमग्रामाक्रम्य
वांभसि त्रेतोकावृक्षसदितं स
लक्ष्मीकंजनार्दने सोमासगज
गदीजगत्कारणकारणं नि
त्यानंदं वेदमयं ब्रह्माण्डं परमेश्वरं
जगत्कारणं कर्तारं जगत्कारण
कारणं भूतमव्यभवत्रायं यग
परयतिं हरिं दयार शिरसा
नंतः स्वयमेव स्वकांतं एवं ब्र
ह्मदिनस्यैव प्रमाणेन निशोद्धारि
संध्यां व समधिप्राणशेते नारा
यणो हवामः यस्मादयुंते प्रता
यो ब्रह्मणः स्यादिति दिने तस्या
हेनेदिनमिति व्यापयति पुराविदः
यतीतायां निशायांत ब्रह्मालो
कपितामहः तत्कानिद्रांसमुत्ता
स्योसपुनः सस्येतिह इति का
लिकापुराणे २० अध्यायः नायमने
नमभावानधिकाराकालः सवव
रमधंसत्रयः ॥
महाप्रसादः पुं विसृज्येद्यादि
यथा पादोदकं च निर्मीत्यं नै

देयं च विशेषतः महाप्रसाद ३
तुक्ता शास्त्रे विसृज्यः प्रयत्नतः
इत्येकादशीतत्र भूत मत्स्यसूक्त
वचने श्रीजगन्नाथसमहाप्रसा
दमाहात्म्यं जगन्नाथशारे दृष्टव्यं
अतिशयप्रसन्नता च ॥
महाप्राणाः पुं दोषाकाकः इति
गजनिर्वेदः वलीविशेषः सच
तव च छक दृढयथभशषम
हृत्पुः यथा वर्गीणां प्रथमस्तौ
यपंचमाः प्रथमस्तुतीययमोयत
वाष्पात्प्राणाः अमेमहाप्राणा
इत्यर्थः इति सिद्धांतकौमुदी ।
महाफलः पुं विल्ववृक्षः इति
तत्त्वमाला वृहत्संहिता ॥
महाफला स्त्री इंदवारुणी इति
जटाधराः ॥
महाफेला स्त्री हिंडीरः इति शब्द
चट्टिका ॥
महावलं स्त्री सीसकं इति हेम
चंद्रः ॥
महावलः पुं वृद्धः इति विकीर
शेषः वायुः वलीयसि वि
इति हेमचंद्रः ॥
महावला स्त्री वलाभेदः पीत
वात्यालकः तमर्ष्यायः रुक्मिणी
क्ता २ अनिवला २ पीतपुष्पी ४

इति रत्नमाला
महावोधिः पुं वृद्धः इति हेम
चंद्रः ॥
महाब्राह्मणः पुं निरुद्धब्राह्मणः
इति पाणिनि व्याकरणं अस्मिन्
देशे अयं अयदा निवेन प्रसिद्धः ।
महाभद्रा स्त्री गंगा इति शब्दमाला
काश्मरी इति गजनिर्वेदः ॥
महाभद्रः पुं अतिशययोद्धा य
था तदोजसा देवमहाभद्रार्पितं
वक्राम हंतः त्वडरीपीर्यथिच
केणाविच्छेद निशात नेमिना ह
रिथथा तात्तपतत्रमजिते इति
श्रीभागवते २ स्कंधे ९ अध्यायः
महाभारतं स्त्री व्यासप्रणीतेति
हासशास्त्रं तन्नाम कारणां यथा
एकत श्वतरो वेदा भारतं चैत
देकतः पुरा किलसौः सर्वैः
समस्य तत्तयाधुतं चतुर्भ्यः स
रहस्येभ्यो वेदेभ्यो ऽभ्यधिकं
यदा तदाप्रभृति लोके ऽस्मिन्
महाभारतं मुच्यते महत्वाद्वा ।
रत्नमाला महाभारतमुच्यते इति
महाभारते आदिपर्व लोके ।
विशेषमुनस्य श्लोकसंख्या वाच
काश्च यथा षष्ठिशतसहस्राणि च
काराणां समं हितां त्रिंशच्छत ।

सहस्रं च देवलोके प्रतिष्ठितं ।
पित्रे पंचदश श्लोकं रत्नो यत्ने
चतुर्दश एकं शतसहस्रं तमान
षष्ठप्रतिष्ठितं नारदोऽप्यवयरेवा
नसितो देवलः पितृन् गेयं य
त्तरत्तमि आख्यामास वैष्णवः
अस्मिन्स्मानुषलोके वैशंपायन
उक्तवान् इति महाभारते पर्वणि
अनुक्रमणिकाध्यायः तत्र शा
नपर्वणिनेष्टष्टादशमुख्यानियुक्ता
आदि सभाविधिनानि विष्टा प्रो
धम मीमांसा पुराणिचकरोः शत्य
कसौ भिक्क पर्वतयास्त्री शास्त्रा
णास्ति त्वरगममेयाः आश्रममौषल
यानिक नाकाः पर्वणिपर्वणि ना
मविशेषः इति भारतटीका ह
रिवंश सहितो नविशति पर्व
णामंतर्गतं शतपर्वविभागस्तेषां
मध्याय श्लोकसंख्या च यथा आ
दि पर्वणि १२० अध्यायः ॥
२८८४ श्लोकाः २ सभापर्वणि ९
पर्वणि २० अध्यायः २५० श्लोकाः
३ आरण्यकपर्वणि ९ पर्वणि २९
अध्यायः ॥ ९९४४ श्लोकाः ४ वि
राटपर्वणि ४ पर्वणि ९ अध्यायः
१०५ श्लोकाः ५ उद्योगपर्वणि ११
पर्वणि १९ अध्यायः ९९२८१

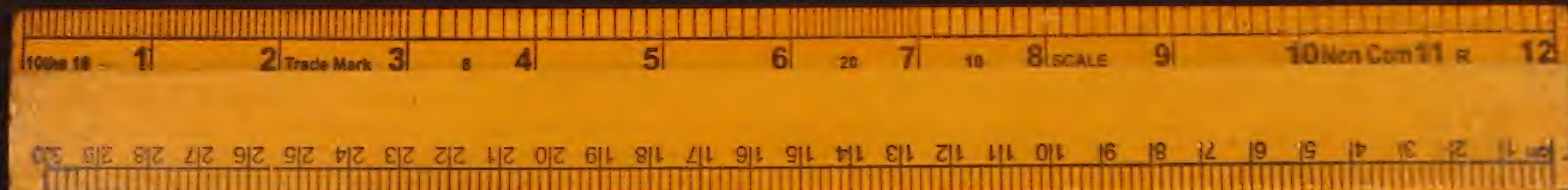

श्लोकाः ६ भीष्मपर्वणि ५ पर्वणि
॥३॥ अध्यायाः ४८८४ श्लोकाः ३
द्वोणपर्वणि ८ पर्वणि ॥३॥ अध्यायाः
४८८४ श्लोकाः ८ कर्णपर्वणि १ पर्व
४८८४ अध्यायाः ४८८४ श्लोकः ८
शत्रुपर्वणि ४ पर्वणि ५८ अध्या
याः ३१२ श्लोकाः १ सौप्तिकपर्व
णि ३ पर्वणि ॥८॥ अध्यायाः ८३ श्लो
काः ११ स्त्रीपर्वणि ५ पर्वणि १० अध्या
याः ३३५ श्लोकाः १२ शान्तिपर्व
णि ४ पर्वणि ३३८ अध्यायाः १४३३
श्लोकाः १३ अनुशासनपर्वणि ११
पर्व १४६ अध्यायाः ८०० श्लोकाः
१४ अश्वमेधपर्वणि १ पर्वणि १२
अध्यायाः ३३२ श्लोकाः १५ आ
श्वमेधपर्वणि ३ पर्वणि ४३ अध्या
याः १५६ श्लोकाः १६ मोक्षपर्व
णि १ पर्व ८ अध्यायाः ३० श्लोकाः
१० महाश्रायानिकपर्वणि १ पर्व
३ अध्यायाः ३२ श्लोकाः १८ सूर्य
पर्वणि १ पर्व ५ अध्यायाः २० श्लो
काः १६ हरिवंशे आश्वर्यपर्वणि
१ पर्व १४४ अध्यायाः १८०० श्लो
काः हरिवंशे भविष्योक्तपर्वणि ३ पर्व
वे १ पर्व ११२ अध्यायाः ३४४८ श्लो
काः इति महाभारते आदिपर्वणि
पर्वसंग्रहनामकः २ अध्यायः १

तत्प्रवणविद्यादियथा नृमेजय
उवाच भगवन्केनविधिनाश्रुतं
भारतेतुयैः फलेकिंकेचदेवाश्च ।
पूजावेपारणेष्ठिह देयं समा
मेभगवान् किंचिपर्वणि पर्वणि
वाचकः कीदृश्यात्रपृष्टवस्तद्वैरि
मे वैशंपायनउवाच शृणु राजन्
विधिमिमं फलं यच्चापिभारतात्
श्रुताद्भवति राजेंद्रयज्ञे मामनु
ष्ठसि दिविदेवा महीपाल की
दृशं भवतिगताः कृत्वाकार्या
मिदं चै तन्मन्त्रादिवमागताः हन्ते
यन्नेपवत्प्राप्तितच्छृणुमहाहितः
ऋषीणां देवतानां च संभवेवसथा
तले अरुद्रास्तथासाध्याविष्टेरे
वाश्रयास्तथाः आदित्या अश्वि
नौदेवौ लोकपालामहर्षयः गन्ध
काश्रसंगेधवीनागावियाथरा ।
स्तथा सिंहाधर्मः स्वयंभूश्चमनिः
कान्तायनोवरः गिरवः सागरानघ
स्तथैवाश्रमांगणाः ग्रहाः सं
वत्सराश्चैव अयनामृतव स्तथा
स्यात्वं जंगमंचैव जगत्सर्वसरा ।
सुखं भारते भरत ऐष्ट एकस्य
मिहहृषपते तेषांश्रुत्वा प्रतिष्ठा
नंनामकमनुकीर्तनात् कृत्वापि
पातकं चोत्तरं सद्योमुच्यतेमानवः ।

इतिहासमिमं श्रुत्वायथावदन्ता
पूर्वशः संयतात्माश्रुचि भ्रंवा पा
रं गत्वाचभारते तेषां श्राद्धा
निदेयानि श्रुत्वा भारते भारते
ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ताभक्ता च
भर्तृवर्षं महादानानि देयानि ।
क्षानि विविधानि च गावः कांस्ये ।
परोहाश्रकन्याश्चैव सलंकृताः
सर्वकामगुणोपेता यानानि विवि
धानि च भवनानि विविधानि भू
मिर्वीसांसिकांचनं वाहनानि च दे
यानि हया मत्तश्चवारणाः शयने
शिविकाश्चैव स्पन्दनाश्चसलंकृताः
यद्यद्देवैः किंचित्यद्यदस्ति ।
महदस्य तन्नेदेयं दिजानिभ्यश्च
त्मादाराश्च सूतवः अहयापरया
दत्तंक्रमशस्तस्यपारगः शक्तिः
समनाहृष्टः शुक्रधुरविकल्पनः
सन्प्राज्ञवरतो दानः अविशौच
समन्वितः अहयानो जितक्रोधा
यथा सिध्यति तच्छृणु अविः
शीलाविनाचारः शुक्रवासाजिते
द्वियः संस्कृतः सर्वशास्त्रतः अह
थानोऽनस्यकः उपवास्यभोगोदा
तः सत्यवादी जितेन्द्रियः दानमान
गृहीतश्चकार्योभवतिवाचकः शु
बिलस्वमना यस्यमदुतंभीरुर्भूति

तं असंसक्ताक्षरपदं भाव
समन्वितं त्रिवष्टिर्वासेयुक्तमष्ट
स्यानसमन्वितं वाचयेद्वाचकः स
स्यः स्वासीनः सुसमाहितः नाराय
णं नमस्कृत्य नरंचैव नरोत्तमं दे
वौ सास्वतींचैव नतो जयसुदी
रयेत् ईदृशाद्वाचकादानंश्रुत्वा
भारते भारते नियमस्यः अविः
श्रोता शृणुन्नाफलमश्नुते पा
रणंश्रयमेषाण्यद्विज्ञानं कामो
श्च तर्पयन् अग्निष्टोमस्य यागस्य
फलंचैव लभते नरः अश्वरोगण ।
संकीर्णं विमानं लभतेमदत्तं प्र
रुष्टः सन्तरेवश्च दिवंयातिसमा
हितः द्वितीयं पारणं श्राप्य अ
तिगुत्र फलं लभेत सर्वरत्नमये
द्वियं विमानं मधिरोहति दिवा
मात्स्याम्यपुणो दिव्यगन्धविभूषितः
दिव्यगन्धपरा नित्यं देवलोक ।
महीयते तृतीयं पारणं पाण्डवा
दृशाहफलंलभेत वसन्तमरा ।
संकाशो वर्धमानपुत्रशोरिवि च
तर्प्य वाजपेयस्य पंचमेद्विगुणं
फलं उदिनादित्यसंकाशंलभेत
मन्त्रलोपमं विमानं विबुधैः सा
हंमारुह्यदिविगच्छति वर्धमाना
निभवेनशक्त्यदिविमोदते वष्टे ।

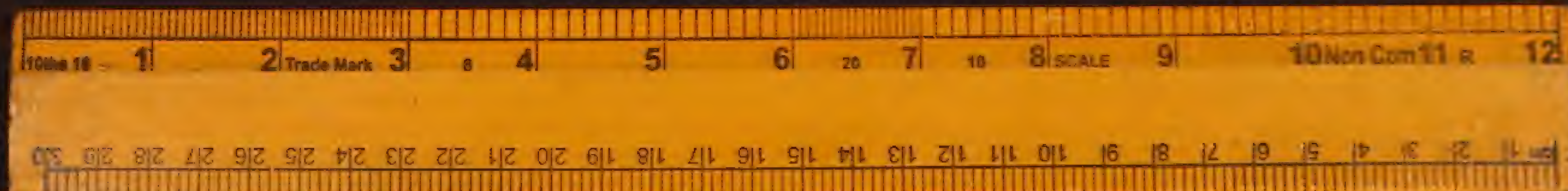

द्विगुणमस्तीहसममेतिगुणोक्तं
केलासशिखराकारं वेदार्थमयं वे
दिकं परिस्तिमंचवद्वयामणिं वि
दुमभूषितं विमानं समधिष्ठायका
मगंसासुरगणं सासुरगणं सर्वं
लोकान्विचारे द्वितीयवभासः
शुद्धमेराजसूर्यस्फाराणलभनक
ले वदोदयनिभंरमंविमानं मयि
रोदति चंद्राग्निप्रतीकायो ह्ये
युक्तं मनोजवैः संचयमानो व
रस्त्रीणां चंद्राक्तान्तरे स तेः
मेखलानां निनादेनवृषाणां च।
निस्त्रेः अंकेपरमनारीणां सख
समो विद्युद्योत नवमेकज्जना।
स्ववानिमेधस्यभारत कोचनसं।
भनिर्देवैर्हयकृतवेदिकं जासून
हमयेद्विद्यैर्गवातैः सर्वतो हते
मेवितेवाभरः संचैर्गोथवैर् दि
विचारिभिः विमानं समधिष्ठाय
या परमयाज्वलन् दिव्यमात्माव
रथो दिव्यचंद्रनक्षितः मोद
तेदेवैः सार्धं दिवि देव रवा
परः दशमं पारणं प्राप्य हिजा
नीनभिवंधव किंकिणीजालनि
वोषं पताकाधुनशमितिं वस
वेधिकं संशकंदैर्हयमणिनोरा
णं हेमजालपरिस्तिमं प्रवालवद।

भीमुखं गंधर्वैर्गीतकुशलेरसा।
रोभिः शोभितं विमानं सकृत्ता।
वासं सखेनैवापयते मुकु
देनार्ककोनं जासूनदविभूषिता
दिव्यचंद्रनक्षितो गोदिव्यमात्मा
भूषितः दिव्यान् लोकान्विचरति
दिव्यभोगैः समन्वितः विद्युत्पात
प्रसादेन श्रिया परमयायुतः शुभ
वर्षगुणानेवं स्वर्गलोके मदीयते
अथ गंधर्वसंहितः सहस्राण्येक
विशतिं पुरंदारपुरेण्य शक्रेणा।
सहस्रोदने दिव्यायान विमानेषु
लोकेषु विविधेषु दिव्यनारी ग
णाकीर्णो निवसन्मम ग यथाततः
सूर्यस्य भवने चंद्रस्य भवने तथा
शिवस्य भवने राजन् विस्वापीति।
सलोकता एवमेतन्महागजना
त्रकार्यविचारणा श्रयानेनैव
भास्यमेवमाह गुरुर्मम लेख
कस्तत्रातचं मनसा यद्यद्विचि
हस्पश्रययानानि वाहनं विशे
षतः कटकं कुंडलं चैव वस्त्रसं
तथापां वस्त्रं चैव विचित्रं च गंधं
चैव विशेषतः देववत्पूजयेत्तं।
विस्मृतो कर्मवाशुयात् अतः पां
प्रवक्ष्यामि यदि देवा विभारते वा
चमाने न विप्रभ्यो राजन् ।

पर्वणि पर्वणि जातिं देशं च स
त्वं माहात्म्यं भारतर्षभ धर्म
वृत्तिं च विज्ञाय तत्रियाणां नयति
प स्वस्तिवाच्यं दिजानादौ ततः
कार्यं प्रवर्तते समाप्ते पर्वणि
ततः स्वशक्त्वा पूजयेत् हिजान्
आदौ तवाचकं तत्र वस्त्रं गंधं समन्वि
तं विधिवद्भोजयेत् राजन् मधु पाय
समुत्तमं ततो मूल फलं प्रायेण
यसं मधुसर्पिषा आस्तीक्ये।
ज्येष्ठराजन् दद्याच्चैव गुरोदने॥
अप्येष्टैव एषैश्च मादकेश्च
समन्वितं सभापर्वणि राजेन्द्र ह
विषं भोजयेत् हिजान् आराण्या
के मूलफलैस्तर्पयेत् हिजोत्तमान्
आराणी पर्ववासाय जलकुंभात् प्र
दापयेत् तर्पणानि च सुखानि
रम्यमूल फलानि च सर्वकाम ग
तोपेन विप्रभ्योः त्रै प्रदापयेत्।
विशदपर्वणि तथा वासं सितवित्ति
धानि च उद्योगे भरतश्चेष्ट सर्व
काम गुणास्त्रितं भोजनं भोजये
द्विजान् गंधमात्स्यैरलंकृतान् भी
ष्मपर्वणि राजेन्द्र दद्यादात्मनः।
त्रयं ततः सर्वगुणोपेतमंत्रं दद्या
त् ससंस्कृतं द्रोणपर्वणि विप्रभ्यो
भोजनं परमाशितं शराश्रे।

या राजेन्द्र वापायसि वरा कृपा।
कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्व
कामिकं विप्रभ्यः संस्कृतं सम्य
कं दद्यात् संयतमानसः शस्य
पर्वणि राजेन्द्र मादकेः सगुडो द
नैः अप्येष्टैर्हयैश्चैव सर्वम
त्रै प्रदापयेत् गदापर्वण्यपि तथा
मुद्गमिश्रे प्रदापयेत् स्त्रीपर्वणि
तथा रत्नैस्तर्पयेत् हिजोत्तमान्।
हृत्तोदने परस्ताच्च ऐषीके राय
येत् पुनः ततः सर्वगुणोपेतमंत्रं
दद्यात् ससंस्कृतं शान्तिप
र्वण्यपि तथा हविषं भोजयेद्दि
जान् आश्वमेधिकमासाद्य भोज
नं सर्वकामिकं तथा अमनिवासे
त हविषं भोजयेत् हिजान् मो
घले सार्वगुणिकं गंधमात्स्यैरले
पने महाप्रास्थानिके तद्वत् सर्व
कामगुणास्त्रितं स्वर्गपर्वण्यपि त
था हविषं भोजयेद्दिजान् हरिवं
शोपर्वणि च पायसं तत्र भोजयेत्
पारणे पारणे राजन् यथावद्भरता
र्षभ समाप्य सर्वाः प्रयतः संहि
ताः शास्त्रकोविदः शुभदेशा
निवेश्वाय दौम वस्त्राभिसंभृताः
शुक्लामरथाः स्वदीप्तिविभूताः।
स्वलेकृतः शर्चयेत् यथायायं गंधमा

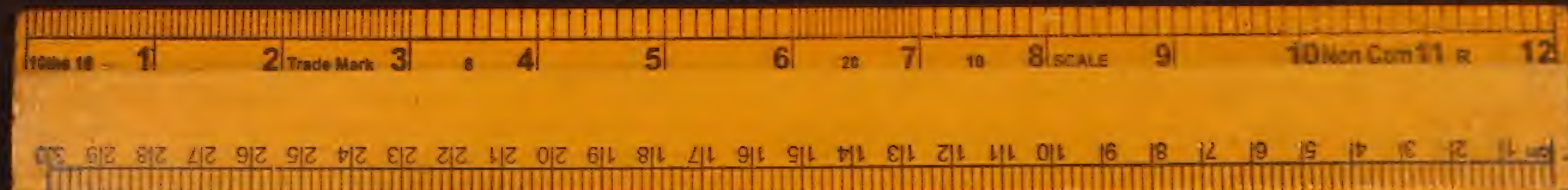

लैः पृथक् पृथक् संक्षिप्तं पुनः
काचान्नं प्रयतः समामहितः भ
होर्मात्यैः प्रपेयैः कामैः वि
विषेभ्यः हिरण्यं च सर्वतो च द
क्षिणामयदापयेत् देवताः की
र्तयेत् सर्वं नानारायणोत्तथा
ततो गयेत् मात्यैः सलंकृत
हिजोत्तमान् नृपयदिविधैः का
मे दीनैः चैव स्तथा अति
गुप्तं यत्तत्सफलं शोभाति मा
नवः प्राप्नुयाच्चकत्फलं तथा
पर्वणि पर्वणि वाचकोभारतये
हृद्यक्रातरपदस्वरः भविष्यति
वयेदिहान् भारतं भारतं भुक्त
वत्सहिजे देवयथा वत्सपराय
येत् वाचकं भारतं प्रेममोनयिता
स्वलेकृतं वाचकं परितो हतप्रभा
पीतिरनुत्तमा ब्राह्मणपुत्रतयेत्
प्रसन्नाः सर्वदेवताः ततो दि
वराणां कार्यं दिशानां भारतं भ
सर्वकामैः यथायायं साधुभिः
पृथग्विधैः इत्येव विधिरुद्धिषोम
यानेदिपुत्रं वा अदधानेन वैभा
व्यं यत्तां त्वपरिपुञ्जसि भारत
प्रवणां ज्ञानापाणेन नृपोत्तमं
सरायत्नवताभावं श्रेयस्तं पर
मिच्छता भारतं शरणं यात्रिभ्यः

रतं परिकीर्तयेत् भारतं भवेत्
यस्य तत्सहस्रगुणो जयः भारतं
परमं पुण्यं भारते विविधाः कथाः
भारतं सेवते देवे भारतं य
रमं परं भारतं सर्वशास्त्राणां
सुत्तमं भारतं सर्वभारतात् प्रा
प्यते मोक्षस्तमेतद्विभीति
महाभारतमाख्यानं क्षितिगां च
सख्यती ब्राह्मणान् केशवचैवा
कीर्तयेत्तावसीदति वेदगमय
तो पुण्यं भारते भारतं भव
चोनेवमथ्येव हरिः सर्वत्र गीयते
यत्तं विसृज्य दिव्याः कृतय
श्च सनातनाः तच्छ्रोतव्यं मनुष्ये
ण परंपरमिदं च्छन्ता पतमविं
परमं मेतद्वर्णनं दर्शनं एतत्
सर्वगुणोत्तमं श्रान्त्येव भुक्तिमि
च्छता इति भारते हरिविषे
सर्वेषां त्रिकीर्तनं विषष्टिवर्ण
संयुक्तमित्यत्र विषष्टिवर्णं शुद्ध
कृतं इति स्वयं चकं अर्चकः
तू इति दीर्घपंचकं अर्चकः
इति सप्तपंचकं पञ्चपञ्चसीर्चः
स्तुतवनापरवत्सहस्रं ग्रन्थः क
प इति चत्वारः कृत्य इति च
संज्ञकौ द्वौ अनुनाशकौ च
तथाकादि मावसानाः पंचविंशति

वर्णा अंतस्थास्ताराः उष्मचत
ष्टयमिति विषष्टिः इति वर्णा
नां किलाहो स्थानानि भवन्ति तानि
यथा उरः कंठः शिरः स्नातनिका
दंतोष्ठनासिकाः अष्टोस्थानानि
वर्णानां ये विदुः स्नेहिपादकाः
इति पारणं यथा भारतं ॥
शतपर्वोक्तं मुनिना तत्सदर्शिना
पर्वमिदं शाभिष्वेषं पर्वणं पा
रणं स्तनमिति विक्रमादित्यः
युतांतं प्रथमं प्रोक्तं द्वितीयं
वनवासिकं उद्योगांतं तृतीयं
भीष्मोत्तं च तृतीयकं पंचमं दो
णपंचोत्तं कर्णोत्तं पारणं ततः
विशोकोत्तं सप्तमं च शान्तिपर्वोत्तं
महमं नवमं सर्गपर्वोत्तं मास
योत्तं मतः परं इति च भारत
टीकायां अर्चनमिच्छः ॥
महाभीता स्त्री लज्जालवृत्तः य
था स्पर्शलज्जा महाभीतावशि
नीचमदोषयिः इति शब्देदिका
अतिशयभययुक्तेति ॥
महाभीमः पुं शान्तवराजः इति
जटाधरः भृगिनामकशिबदार
पालः इति त्रिकोणेश्वरः ॥
निशयभयानके वि ॥
महाभीरुः पुं गोपालिकाखकीट

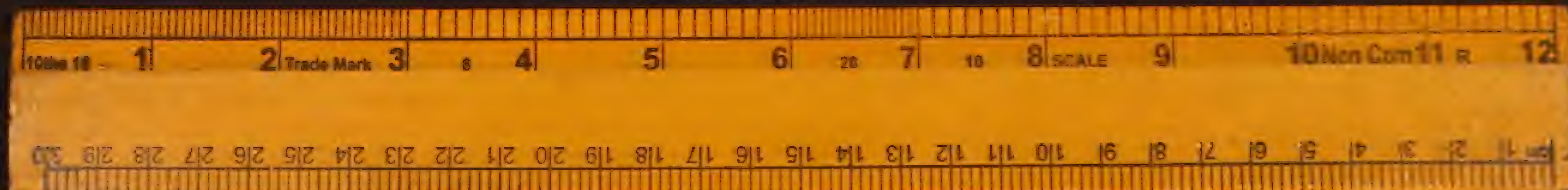
विशेषः इति हेमचंद्रः । अति
भयशीलेति ॥
महाभीष्मः पुं शान्तवराजः इति
त्रिकोणेश्वरः ॥
महाभूतं स्त्री पृथिव्यादिपंचभूतं
यथा महाभूतानि पंचेव तानि
लाग्न्यं भूमिभिः इति शब्द
वेदिका ॥
महाभृगुः पुं नीलभृगुराजः इति
राजनिर्घटः ॥
महाभैरवः पुं शरभरणीहरः
यथा योः सोमहाभैरवाख्यः ।
सकायः सारमोहरः भैरवः प
थगेवाये गणाध्यातोहरात्मजः
इति कालिकापुराणे ५६ अध्यायः
महाभोगा स्त्री दुर्गा यथा महाद्य
साधनी देवी महाभोगाततः स्मृता
इति देवीपुराणे ४५ अध्यायः ।
महामंदकः पुं पीतमंदकः सो
नावेदः इति भाषा इति राज
निर्घटः ॥
महामतिः पुं अतिबुद्धिमान् ॥
यथा किमेतन्नाभिजानामि जान
त्रपि महाभने यत्तं प्रेमप्रवर्णे
विज्ञे विगुणेषु विषयु इति
मार्कंडेयपुराणे देवीमाहात्म्यं म
हामदः पुं मत्तदस्ती इति शब्द

रत्नावली अतिशयहर्षः अति
 शयमत्तनाच तपुकेवि ॥
 महामनाः विमहाशयः यथा
 महच्छे तद्दोदारादतीरणी
 महाशयाः महामनामहात्मावे
 ति हेमचंद्रः ॥
 महामात्रः पुं प्रधानः इत्यमरः
 सेनापत्यादिषु महती मात्रा यनं
 परिच्छेदो वा येषां ते तथा
 इति तद्दीकायां भूतः समृद्धः
 अमानः दृष्टियकायिषः ॥
 इति मेदिनी ॥
 महामात्री स्त्री आचार्यपत्नी
 ति जटाधरः महामात्रपत्नी च
 महामानसी स्त्री जिनानां विद्या
 देवीभेदः इति हेमचंद्रः ॥
 महामाया स्त्री उगी इति शब्दः
 त्नावली तस्याः स्वरूपयथा गभी
 तर्त्तान संपन्न प्रेरिते सृतिमा
 रुतैः उत्पन्ने ज्ञान रहिते क
 रुतेया निरंतरं पूर्वाणि पूर्व
 सेवद सेकाधेण नियोज्य च
 आहारादौ जतोमोहं समत्वं
 ज्ञान संपन्नं कोथो परोथ ॥
 लोभेषु चित्ता तिस्रा पुनः पुनः
 यथाकालेनियोष्याद्विंशतिपुक्तं
 महर्दिशं अमोदपुक्तं यस्य

नासक्तं जेतं करोति या महामा
 येति सा शोक्तातेन सा जगदी
 श्वरी इति कालिकापुराणे ॥
 अथायः महतीमाया च ॥
 महामायी स्त्री उगी इति शब्दः
 त्नावली ॥
 महामारी स्त्री महाकाली यथा
 व्यासे तयेन त सकलं ब्रह्मांडं
 मनुजेश्वरी महाकाल्या महाकाले
 महामारी स्वरूपया सेव काले
 महामारी सेवसृष्टिर्भवत्यजा
 स्थिति करोति भूतानां सेव
 काले सनातनी इति मार्कंडेय
 पुराणे अतिशयमरकत्वं ॥
 महामाघः पुं राजमाघः इति
 शब्दचडिका ॥
 महामावः पुं ऊंभीरः इति हेम
 चंद्रः दृढमुखी स्त्री तद्वति वि
 महामुनिः पुं अगस्त्यः बृहः
 इति शब्दरत्नावली कृपाकार्यः
 कालः इत्यनयपालः वासः ॥
 यथाधर्मः प्रोजितकैतवो ॥
 परमो निर्मलसाराणां सतां वेधे
 वास्तवमत्र वस्तुशिवदं तापा
 त्रयोमूलनं श्रीमद्भागवते महा
 मुनिहृते किंवापरे रीषारः सद्यो
 हयवरुणानेः अकृतिभिः शुश्रूषभि

स्तुतं स्तुतात् इति श्रीभागवते निरामयः नित्यमष्टशानेन सा म
 (स्तुते) अथायः तत्पुस्तः इति तं मृत्युपथेन येन इति मृत्यु
 राजनिर्घटः ॥ जयतं ॥
 महामुनिः स्त्री औषधं इति शब्दः ॥ महामेघः पुं शिवः इति महा
 त्नावली यथाकं इति जटाधरः ॥ भारते तस्य सहस्रनाम स्तोत्रं
 महामर्द्धी पुं शिवः इति महामा
 रते तस्य सहस्रनाम स्तोत्रं ॥ अतिशयमेवम्
 दृढमस्तकपुके वि ॥ महामेदः पुं अष्टवर्गप्रसिद्धोऽयं
 महामूलः पुं रत्नपत्तोदः इति विशेषः तत्पर्यायः परोक्षः
 राजनिर्घटः ॥ १ इति रत्नमाला दृढमेदः ॥
 महामूल्यं स्त्री महावे वज्रमूल्यं विशेषः तत्पर्यायः वसुधैवा
 महच्च तन्मूल्यं चेति कर्मधारय स ॥ २ जीवनी ३ पांशुगणिनी ४ देव
 मास निष्पन्नं तपुकेवि ॥ ५ सायमग्रे ६ दिव्या ७ रेवमा
 महामृषिकः पुं दृढहृदः तत्प गिः ८ देवगंधा ९ महाब्जिडा १०
 र्णयः मृषी १ विज्ञेशवाहनः १ म वृत्तार्दी ॥ अस्या गुणाः हिमत्वं
 हागः ४ शास्त्रमारी ५ भूफलः ६ रुद्रत्वं कफपुंजवह्निकारिणं ॥
 भित्तिपातनः ७ इति राजनिर्घटः ॥ राक्षसपित्रं तय वातज्वर नाशि
 महामृगः पुं हस्ती इति हेमचं
 दः शरभः इति राजनिर्घटः ॥ त्वेव इति राजनिर्घटः ॥
 महामृत्युंजयः पुं शिवस्य मंत्रवि अथ मेद महामेदयो रुतं पति
 शेषः यथा देवुवाच यदि मे मह लक्षणा नाम गुणाः महामेदमि
 ती प्रीति स्तुवास्तिकलभैरवकथ यः करो मोरंगादौ प्रजायते ॥
 यस्य विशेषणं महामृत्युंजयाभि मरामेदा वनोमेदा स्यादित्युक्तं ॥
 यं भैरव उवाच अष्टादशविप्रवत्या सुनीश्वरैः अज्ञादैकनिभः करो
 मि महामृत्युंजयाभिपं अष्टादह्नि लताजातः सपाशः महामेदा
 करं पुंसो मृगोर्ध्वकरं परं ॥ भियो तेयो मेदा लक्षणा मु
 यस्य विज्ञानं मोक्षणं चिरं जीवी चाने अज्ञकरो नखच्छेद्यो मेदा
 यातारिवत्तवेत् ॥ यः समेदः ॥

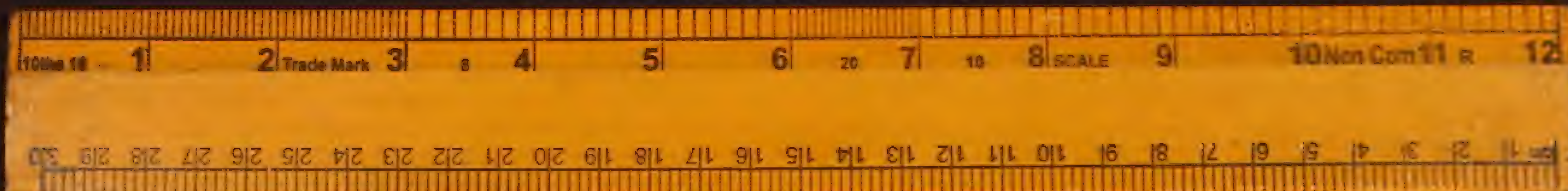

ति विज्ञेया जिज्ञासा तस्यै
ज्ञेनेः स्वयंपूर्णं मणिच्छिद्रा
मेदामेदोभवाधरा महामेदोवस
च्छिद्रा विदंती देवतामणिः मे
दायुगं गुरुसाडवृष्णस्यकफा
यहं हंदांशीतल पित्ररक्तवान
जराप्रणत इतिभावप्रकाशः ।
महामेवः पुं बुद्धभेदः इति
हेमचंद्रः ॥
महामोहः पुं भोगेच्छाश्रयात्ता
ने इतिकेचित् संसारसंलकारण
रागद्वयमोहः महामोहजनकः ।
कासरानवीजं इतिचंडी प्रथम
माहात्म्यटीकायां नागोजीभट्टः
अपिच ससर्जयैयतामिसमथ
तामिस्र मादिकृत महामोहं
मोहं च तमश्चात्तानवृत्तयः इति
श्रीभागवते रेस्कंधे ॥ २ अध्यायः
अप्रति ब्रह्माससृष्टौ प्रथममति
या सृष्टीः ससर्ज तत्र नमोनाम
सृष्ट्याप्रकाशः मोहो देहा
यहं बुद्धिः महामोहो भोगे
च्छा तामिस्रः तत्प्रतिचाते को
यः अंधतामिस्रः तत्राशेअह
मेव श्रुतास्मीति बुद्धिः तदेवो
क्तं वैलवे तमो विवेको मो
हः स्यादेतः करणविभ्रमः म

हामोहस्त विज्ञेयो ग्राम्यभोग
सुखेषु मरणं सुखतामिस्रं
तामिस्रं कोय उच्यते अविद्या
पंचपर्वी या आडर्भना महामन
इति तटीकायां श्रीपरस्वामी ।
महासं स्त्री तिमिटीकं इतिज्ञा
याः ॥
महायज्ञः पुं वेदपाठादिउपपेव
प्रकारयज्ञः यथा पाठो होम
आतिथीनां सपर्यागतपणवलिः
यज्ञैः पंच महायज्ञाः ब्रह्मयज्ञा
दिनामकैः इत्यमरः अपिच ।
दिव्योभोमस्तथापेयो मावयो ।
ब्राह्मणवच यज्ञैः पंचमहायज्ञाः
ब्रह्मणनिर्मिताः प्रा ब्राह्मणा
नोद्धिताणीय इतरेषां च तन्मलाः
इतरेषां च वर्णानां ब्राह्मणो कारि
ताः शुभा एवं कृतानो भुक्ता
ः स्मादिति विष्णुभूति ग्रन्थ
ब्रीहयोप्येते एकैकेभ्यः पति
ताः संतव्यासात्तमोक्तानां महा
मांसंत तस्मत्तं इति ब्राह्म ।
पुराणं ॥
महायशस्कः वि अतिशययशो
विशिष्टः इतिपाणिनिशब्दकोशं
महायशाः पुं भूतार्हद्विशेषः इति
हेमचंद्रः अतिशयशोयुक्तं वि ।

महायज्ञः पुं अर्हउपासकविशेषः
इति हेमचंद्रः ॥
महाराजतः स्त्री सवर्णं पुत्रः ३
ममः वृद्धशेषच ॥
महाराजने स्त्री उत्संभपुंरात्य
ममः स्वर्णं इति मेदिनी ॥
महाराण स्त्री वृद्धदने तस्यर्णयः
आणानी २ इत्यमरः ॥
महारायः पुं शिवः इति महा
भारते तस्य सदस्यनाम स्तोत्रे ।
अयुतधन्विभिः महास्रशस्त्रनिपु
णयोदा यथा एकोदशसहस्रा
णि योययेयस्त यनिनां अस्त्रश
स्त्रपवीणश्च महाराय इति स्मृतः
इति भगवद्गीताटीकायां श्रीथा
स्वामी वृद्धशेषच ॥
महारेभं स्त्री गदलवर्णं इतिरा
जनिचंद्रः ॥
महामसं स्त्री कांजिकं इतिज्ञा
याः ॥
महामसः पुं लक्ष्मीः कोषकारः
कशेरु इति मेदिनी इत्यः
इतिज्ञायाः पभदः इति
राजनिचंद्रः ॥
महाराष्टकं स्त्री अष्टधातविशे
षाः यथा टादः पादः सस्योवैका
नं कांत मभ्रकं मादिकं विमल

अतिस्मृतेः शैमहारसाः ॥
इति राजनिचंद्रः ॥
महाराजः पुं पूर्वजिनविशेषः ।
नलः इति हेमचंद्रः अष्टराजः
यथा अर्थस्य पुरुषो लोको दास
स्त्र्योन कस्यचित् इति सत्यं म
हाराज वदोऽस्यर्थेन कौरवैः ।
इति महाभारते उद्योगपर्व ॥
महाराजकः पुं महाराजिकगणः
इत्यमराटीकायां रामाश्रमः ।
महाराजवृत्तः पुं उन्नमाश्रुतः तत्
वर्णयः महाराजाष्टकः २ स्यला
सुः ३ मन्मथानंदः ४ कंकः ५ नी
लकण्ठिकः ६ कामायुधः ७ का
मफलः ८ राजपुत्रः ९ नृपात्मनः
महाराजफलः ॥ कामः ॥ १२ महा
वृत्तः १३ कोमलस्य तस्य गुणाः
कटवं अस्त्रं पित्रदाह दाह्य
त्वं सुपकस्य तस्य गुणाः साडवं
मधुरत्वं पुष्टिं वीर्यवत्प्रदत्वं च
इति राजनिचंद्रः ॥
महाराजद्वयः पुं आरवथः ३
तिराजनिचंद्रः ॥
महाराजिकः पुं गणादेवताविशेषः
सतविंशत्यधिकशतद्वयसंख्यकः
इत्यमर भारतो महाराजिः ॥
स्त्री ब्रह्मलयेयतत्तिता ॥

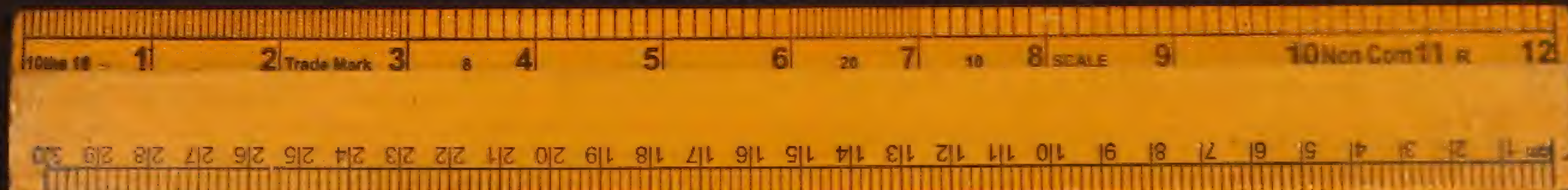

महाराजयरात्रिः इतिचंडीकीका
या नागोजीभट्ट महत ईश्वर
स रात्रिः ब्रह्ममरणोपलब्धिना
रात्रि रित्यर्थः इतिदेवी माहा
त्मकीकायां विद्याविनोदः अ
पिच ब्रह्मणोच निपातवमहा
कृत्योभवेत्यु प्रकीर्तिनामहा
त्रिः सा एवच पुरातनैः इति
ब्रह्मवैवर्तेप्रकृतिखंडे ५ अध्यायः
अर्द्धरात्रात् पां मुहूर्तद्वयं यथा
अर्द्धरात्रात् यच्च मुहूर्त
त्रैद्वयमुच्यते सामहारात्रिरुति
ता नदत्त मन्त्रयंभवेत् इति
नेत्रे आश्विन शुक्लाष्टमी
नवरात्रं यथा शुक्लाष्टमीचाशि
नस्य नवरात्रं त नस्यैव महा
रात्रि महेशानि कालरात्रिं च
एवमपि इतिशक्तिसंगमनेत्रं
महाराष्ट्रः पुं देशविशेषः मार
हाहा इतिभाषा यथा नेत्रेने
इतिज्ञानं महाराष्ट्राच्च रैवतः
जवनः यक्रवः सिंधुः पारसीकार
योमताः इतिज्योतिषतन्त्रे
कर्मचक्रं
महाराष्ट्री स्त्री जलपिण्डी इति
राजनिर्घटः शाकभेदः माराती
इतिभाषा अस्यागताः कफ

वायुनाशितं इतिराजवल्लभः
अर्द्धरात्राभाषांतर्गतभाषाविशेषः
यथा आसा मेव त गायोत्त
महाराष्ट्री प्रयोजयेत् अत्रो
क्तामायथी भाषा राजांतःपुरवा
रिणां इति साहित्यदर्पणे १
परिच्छेदः
महाराष्ट्रः पुं महानिमिशेषः
तत्पर्यायः केट्यः २ रामणाः
रमणाः ४ गिरिनिमः ५ सुक्लमा
नः ६ अस्मगणाः कटुत्वेतिक्लमे
कषायत्वे शीतलत्वे लघुत्वे से
तापशोषकृष्टासहृमिधृतविषा
पहत्वेच इतिराजनिर्घटः
महारुद्रः पुं महादेवः यथा म
हाकात्या महाकालश्चणकाका
रुद्रपतः माययाज्ज्यदितात्माच न
मयो समभागतः महारुद्रः स
एवात्मा महाविष्णुः स एव हि इति
निर्व्याणनेत्रं
महाराष्ट्रः पुं शिवः इति महा
भारतेनस्य सहस्रनामस्तोत्रं
अतिशयत्रयपुक्तेवि
महाराष्ट्रकं स्त्री नाटकं इति वि
कांडशेषः
महाराष्ट्रः पुं पापराष्ट्रः सचाष्ट
विद्यो यथा उन्मादः १ तयोः २

राजयत्ना २ आसः ४ मधुमेहः ५
भांदाः ६ उदरः ७ अस्मरी ८
इतिपुद्गितत्वेनारतः
महाराष्ट्री पुं महाराष्ट्रपुक्तेः
यथा कियानीनस्यसर्वस्य महा
राष्ट्रिन एवच यथेष्टाचरणस्या
द्रुमराणां मणौचके इतिपुद्गि
तत्वेन कर्मपुराणावचने
महाराष्ट्रः पुं शिवः इति महा
भारतेनस्य सहस्रनामस्तोत्रं
हृदशेमपुक्तेवि
महाराष्ट्रः पुं नरकविशेषः ३
तमरः महान् गौरी रवो ३३
महाराष्ट्रः मनीषादिवात् इलो
णः इतिभूरतः अपिच महा
राष्ट्रं संज्ञं अथोद्दे नाम सं
पुटं मध्यते खदिरागारे गुह
दारापनायकः देवद्वयापहारी
च एच्यतेकालमन्त्रयं इति वकि
पुराणे पापनाशन हृदयनाथ्या
यः महार्चं वि महामुलं इति
मेदिनी
महार्चः पुं लावकपत्नी इति
विष्णुः
महार्णवः पुं महासमुद्रः यथा
आर्क्षणीतो वा वातेनस्थितः पो
ते महार्णवे इतिमार्कंडेयपुरा

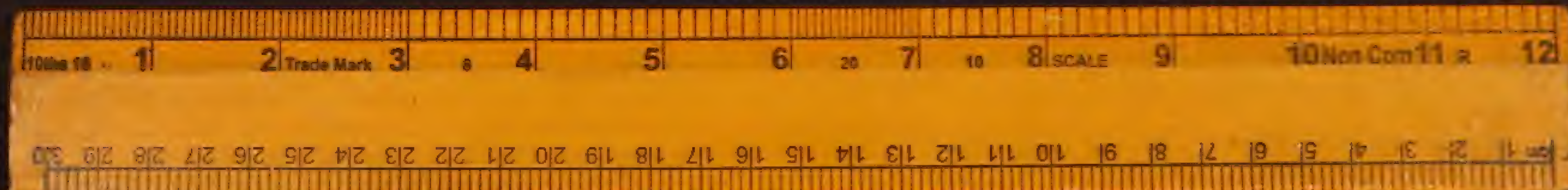
रणदेवीमाहात्म्यं शिवः इति
महाभारते तस्यसहस्रनामस्तोत्रं
महार्चः पुं वृत्तविशेषः महारा
इतिभाषा इतिशब्दविक्रिया
महार्चकः स्त्री वनार्चकप्रसंग
णाः अग्निदीपनत्वं धारकत्वं इत्ता
त्वं वायुकफनाशित्वं च इतिराज
वल्लभः
महार्चुर् स्त्री दण्डार्चुर् शतको
दिसंख्या इतिज्योतिषं
महार्चः स्त्री चेतचेदनं इति राज
निर्घटः
महालयः पुं विहारः नीर्यः
परमात्मा इतिमेदिनी सौरा
शिनीय क्लृप्तपत्तः यथा मविद्ये
येयं दीपाविता राजन् व्याता
पंवदपीभुवि तस्यांदयात्रेच ॥
दत्तं पितृणां वै महालये म
हालयेकस्यागतापरपत्ते इति
निष्पादितं
महालक्ष्मीः स्त्री यथा नागयणा
शक्तिः यथा यन्मायया मोहिना
अवस्थ विस्मृतिवाद्यः वेत्तवात्तां
महालक्ष्मीं पाराशरावरंतिने यद
हीना महालक्ष्मीः प्रियानारायण
च इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिखंडे ५
अध्यायः अथ महा लक्ष्मी

मंत्रः तारो वाग्भवं माया रमा
 कामः सौम्यगत प्रसन्नैरनमः न
 शुच वाग्भवं शंभुवनितामामक
 रकेतनः तार्तीयं च जगत पाशे
 वक्रिबीज समुच्चलः शर्वीणाको
 मृगसे हस्त्रेयं हारशाक्षरः
 महालक्ष्म्याः समुद्रिष्ठ स्नायः
 सर्व सिद्धिदः तस्या ध्यानं
 यथा बालार्कधुतिमिदं वि
 लसत कोटीः हारो जला रत्ना
 कल्पविधुषितां कुवन्तां पालेः
 कौर्मजरी यमो कौस्तुभ रत्न
 मण्यविरते संविद्यन्ती सस्मितां
 फुलाभोज विलोचन त्रयश्रुतां
 प्यायेत परा मविकां इति तं
 व्रतारः ॥
 महाविकटभी स्त्री चेतकिणि
 हीरतः इति राजनिर्घटः ।
 महालिङ्गः पुं शिवः इति महा
 भारते तस्य सहस्रनामस्तोत्रं ।
 हहस्त्रिंशुक्तम् ॥
 महालीनसरस्वती स्त्री तारावि
 शेषः लीलया वाक्प्रदावेतिने
 न लीलसरस्वती तारास्व रहिता
 शर्ला महालीलसरस्वती इति
 तंत्रसारः ॥
 महालोभः पुं लोभविशेषः

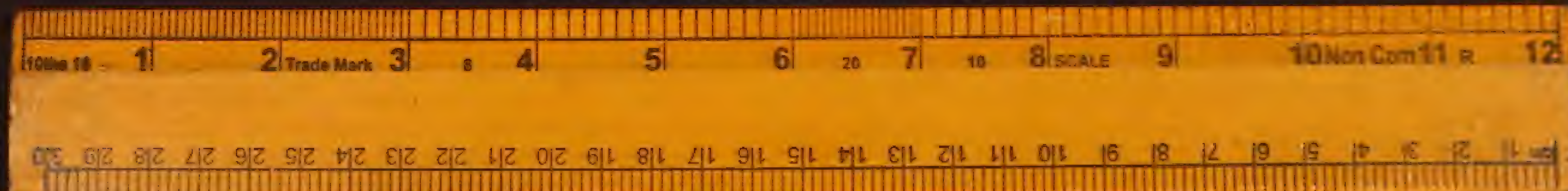
पाटिपलोथ इति भाषा इति
 रत्नमाला ॥
 महालोभः पुं काकः इति राज
 निर्घटः अतिचंचले वि ।
 महालोहं स्त्री अयस्कान्तः इति
 राजनिर्घटः ॥
 महावनं स्त्री वृहद्वयं तमर्थाय
 अरण्यानी २ महारण्यं ३ महा
 ४ इति राजनिर्घटः वृंदावनस्य
 चतुरशीतिवनानां तव वनविशेष
 महावपः पुं महामेतः इति शब्द
 वेदिका ॥
 महावरा स्त्री हर्वा इति शब्द
 लावली ॥
 महावराहः पुं वराहः ३ पीभगवा
 न् यथा महावराहो गोविंदः स
 सेनः कनकांगरी इति महाभार
 ते तस्य सहस्रनामस्तोत्रं ॥
 महावराहः पुं सत्तदेतः इति
 राजनिर्घटः ॥
 महावल्ली स्त्री माथवीलता इ
 ति शब्दवेदिका ॥
 महावसः पुं शिष्टमारः इति हे
 मचंद्रः ॥
 महावत्ताः पुं शिवः इति महा
 महाभारते तस्य सहस्रनामस्तो
 त्रं वृहद्वत्तो युक्तेति ॥

महावाक्यं स्त्री योग्यताकोलास पूर्णा तथा प्रत्यंगिरा पुनः का
 त्रियुक्तवाक्यसमूहः इति साहि मायावासनी यला मातेगी शै
 त्पर्यताः मायमते त सचट लवासिनी इत्याद्याः सकला वि
 कानेन नाम लभतादृशार्थकं याः कलो पूर्णफलप्रदाः सिद्ध
 प्रकृत्यर्थं मात्रावच्छिन्नप्रत्ययार्थं मेव तया नात्र युगसेवा परिश्रमः
 बोधप्रत्ययोग्यवाक्यं वा इति अथ चेतामहाविद्याः कलिरा ।
 शब्दशक्तिप्रकाशिका तत्र समी यात्र वायिताः इति तंत्रसारः ॥
 ति आदिवाक्यं प्रतिष्ठादावृत्तं नासां दयावतारत्वं यथा ।
 वाक्यं ॥ प्रकृतिर्विस्तृता च पुं ३ एष म
 महाविद्या स्त्री देवीविशेषः सा हेषाः एव प्रकृतिभेदेन मे
 दृष्टा यथा चामुशतेत्रेकाली दाल् प्रकृतेश कलत्रया का
 तारा महाविद्या षोडशी भवने लिकास्पातरामत्रयाव ताराती
 श्वरी भैरवी छिन्नमस्ताव विद्या वगला कर्ममूर्तिः स्त्री नीनोभूमाव
 भूमावती तथा वगला सिद्धिः नी भवेत् छिन्नमस्तानुसिद्धः स्त्री
 घाव मातेगी कमलात्मिका एता दराह प्रभवमारी सन्दरी याम
 दृष्टा महाविद्याः सिद्धविद्याः प्र दयः स्नाहामनोभुवनेश्वरी क
 कीर्तिताः नात्र सिद्धाद्यपेक्षास्ति मला बोद्धृणास्पात इगी स्पात
 न नदात्र विचारणा कालादि कलित्रिणिती स्वयं भगवतीका
 शोधनं नास्ति नचामित्रादिदृष्टा लीकलस्तभगवानस्वयं स्वयं भ
 तां सिद्धविद्यानया नात्र युगसेवा गवान्कमः कालेष्टो मवेदने
 परिश्रमः नास्ति किं विस्मयादेवि इति मुदमाला तंत्रं ॥
 इत्युसाध्यं कथंचन मालिनी महा विराट् पुं महाविलयथा
 विजये अथ वक्ष्यामहे या या मुनिरुवाच विद्यानां गोलकं राज
 महाविद्यामहेतुले दोषजा नृविस्तृतं च नभः समं शम्भुनि
 नैरसं स्पष्टा स्नाः सर्वादिफलैः तं दिश्वत्पं श्रीकृष्णस्य सद्भवं
 सह कालीनीतामहादुर्गा वरि ननेन परिपूर्णां च कृष्णस्य सत्त्ववि
 ताच्छिन्नमस्तका वागादिनीचात्र इना सृष्ट्यनुवत्त्यादिर्मो य

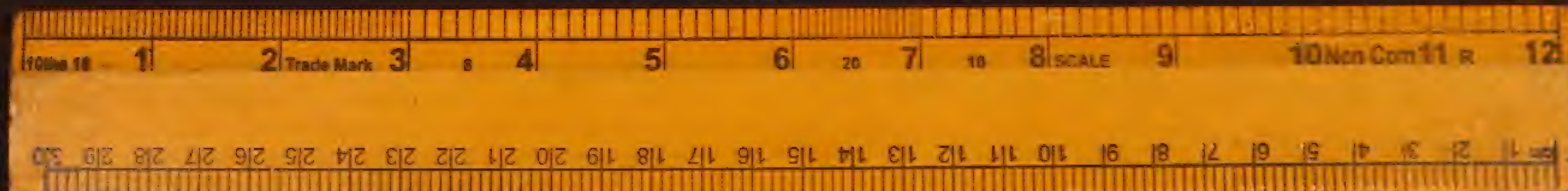
रिश्रोतस्य कीडतः प्रकृता सह दानमंजुदियथा पथमं चटो
 युक्तेन कलया निजयानुप तत्र दानोवत् विस्मयिवात्मकः प्र
 थारोमहद्विषो विस्मयार्थो विस्म प्रदानात्कलात्मकमसंत मनो
 तः प्रकृती गर्भ संभूत दिव्यो याः वेशाखे योचते पूर्ण स
 हनस्य भूमिप सविस्त्रते जला भोज्यं वै द्विजन्मने ददाति स
 थारे यशान्महात् विराट् रराजेंद्र स यातिपरमां गति
 गथेष्टस्य कस्य योऽशंशः महातीवे योददाति हि मे
 पकीर्तितः हवीदलश्यामत्रयः धारोशक न सुचराचिनात् पित
 सस्मितश्च वतर्भुजः वनमालाधरः उदिश्या विप्रभ्यः सर्वपापैः प्र
 श्रीमान् शोभितः पीतवा ससा मुच्यते ॥ तत्र च पादका
 इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिखंडे ॥ दानं यथा विप्रभ्यः पादकाच्च
 अध्यायः ॥ पितृभ्याविषुवे शुभे पितृभ्यः
 महाविले जी आकाशे इति न पितृवदिशेत्यर्थः इति तिथ्या
 दाधरः ब्रह्मदेव ॥ दित्तं
 महाविषः पुं दिशुवस्यः यथा महाविषवचकं जी नतत्रचहित
 महाविषः कासपीराजाहि हि नरा कारचकं यथा मूर्द्धिसमभुवे
 मुखोरगः इति नराधरः ॥ जीणिहृदये पंचविमसत वित
 महाविषुवं जी मेघसंक्रांति य यंदरुपादे पुमहाविषुवमत्राव
 यामहाविषुवमाख्यातं कतिभिश्च मस्तके भूयते सौख्यं वदने
 त्रविफ्रितं इति शहरत्नावली । पट्टना स्वभो हृदये च यथाप्यते
 तस्मिन्सरनिस्वपत्रदयभक्षणाः ॥ यथापि दक्षिणे को रामे क
 यथा हृत्पचित्तमणौ मस्तं निस्व रे मरुदुःखं सखं पादे च दक्षिणे
 यथाभ्यां योऽन्निमेष गते रवौ । भ्रमणं वामपादे च कथितं विष
 अपिरोषावितस्तस्य तत्तकः किं वक्तुं इति ज्ञातिषतत्वं म
 करिष्यति तत्राकादि दा हाविस्त्रः पुं महाविशद यथा
 न यथादृष्टादौ शक्तयो देया यस्या नते कोटि कोटि ब्रह्म
 वारिपूर्णं च गर्गरी वारिपूर्णं च शानि महाविल रोमकूप गताति

तस्या विरजायाः परिलाभताया संगरादिः यथा संगराधैर्महा
 उपरि महावेजं दलोकः तस्यो वीरे वैदिते रुद्रत्रिणां इति
 द्विभागे गालोकः तस्य नाथः तत्र सार हृत्मक्त्यः हृत्मान्
 कृत्वा देवलीलः सपरिवारेणव सयमपि महावीरत्वनप्रसिद्धः
 ईते इति भागवतामृतकणिः महावीर स्त्रीदीरकाकोली इति
 का सच श्रीकृष्णस्य कलाविशेषः रत्नामाला ॥
 यथा विस्मयं दानसहस्यस्य क महावीर्यः पुं ब्रह्मा इति शहर
 लाविशेषा गोविंदमापुरुषं न त्नावली बुद्धभेदः इति त्रिकोद
 मह भजामि इति भागवताम् शेषः वाराहीकंदः इति राज
 तपूर्वखंडः ॥ निर्वंदः अतिशयवलयुक्ते वि
 महावीरिः पुं नरकविशेषः य महावीर्यो स्त्री संज्ञा साव सख्य
 शासनः नरकं कालसूत्रं च महान पत्नी इति त्रिकोदशेषः वना
 रकमेव च संजीवनं महावीरिण कापीसी इति शहरत्नावली ॥
 पने संप्रतापने यातीति पूर्ववत् महाशतावरी इति राजनिर्वंदः
 स्थमनुवर्तने महावीरि यत्र म महाहृती स्त्री वात्रीकी इति
 हाकलोनेन नीयते इति शय त्रिकोदशेषः ॥
 श्रितविवेकः ॥ महावृत्तः पुं स्त्रीहीरतः इति
 महावीर्यो जी विदं तत्र स हलायथः ब्रह्महृत्त ॥
 कृवेदगायारेतः इति देमचंद्रः महावेगः पुं शिवः इति महा
 महावीरः पुं गरुडः सारः सिंह भारते नस्य सहस्रनामस्तोत्रा
 मालानलः वज्रः सततरंगः ॥ अतिजवः त्रयुक्तेति ॥
 संवानपत्नी इति मेदिनी । महावायिः पुं महावेगः सत
 अतिमजिनः कोकिलः इति कृष्णारिः यथा सर्ववायिविनि
 हेमचंद्रः धनुर्धरः इति शव सृक्तो महावायिर्द्विषेयः यद्व्या
 रत्नावली एकवीरवृत्तः इति त्रसेप्राणेषु जीवसृक्तो भवे
 राजनिर्वंदः तत्समाः यथा ल इति त्रययामले गायत्रीकवचं ।
 स्नातं च महावीरं पवित्रं गणभूतं महावाहतिः स्त्री प्राणवसाहाय

महाश्वी स्त्री आभीरी इत्यमरः नया ८ अनेता ५ शिवा १ लोके ।
महाश्वी स्त्री अतकिनिहीवतः श्वामना ॥ तहरवासिनी १२ भु
इतिराजनिर्वटः ॥ १३ वैष्णवा १५ नीलसरस्वती १५ श
महाश्वशानं क्रीकाशीश्विका लिनी १६ महानारा १७ वसुधाया
शीखंडे ॥ १८ धनेदरा १९ विलोचना २० लो
महाश्वामा स्त्री श्वामालता इति वना २१ इति त्रिकोणशेषः २२
रत्नमाला शिंशपावृक्षः इति हाश्वेता स्त्री सरस्वती इति वि
राजनिर्वटः ॥ कांडशेषः कलभूमिज्ज्वाडः २३
महाश्वमणाः पुं बुद्धविशेषः सव तत्पर्यायः क्षीरविहारी २ ऊत
श्वकसनिः तत्पर्यायः सर्वाध्या गंधिका ३ इत्यमरः श्वेताप ४
सिद्धः २ ऊलिशासनः ३ गोपेशः राजिता इतिरत्नमाला ॥ सिता ५
५ इति हेमचंद्रः ॥ तत्पर्यायः मधुजा २ इति वि
महाश्ववर्णिका स्त्री स्वविशेषः कांडशेषः अतकिनिही वृक्षः
वडपुलकडी इति भाषा तत् इतिराजनिर्वटः दुर्गा यथा
पर्यायः महाश्वी २ लोचनी ३ श्वेते शुक्ल शिवस्यानं यस्याश्च
कदम्बपुष्पी ४ विकवा ५ कोडा ६ समागता महाभाव समुत्पन्ना
कोडा ७ पलेकवा ८ नदीकदम्बः ९ महाश्वेता ततः स्मृता इति वे
मुजाख्या १० महाश्वद्विनिका ॥ माता वी पुराणे ४५ अध्यायः ॥
११ स्वविरा १२ लोतनी १३ भूक महाश्वी स्त्री दुर्गा यथा कोडेंड
दम्बः १४ अलक्षुषा १५ अस्पाशना इंदुर्गेंडुर्गनाशय नाशय दनदन
उल्लं तिक्तं ईषम्भुरत्वं १६ तह तह मथ मथ वय वय सर्व हि
वायुशमनत्वं स्वरक्तत्वं रेवनत्वं स्वात्मदा षष्ठी रूपेण बालकं रत्न
हेमकृत्वं रसायनत्वं च इति रत्न विजोविनं कुरु कुरु श्रीं जी
राजनिर्वटः ॥ हंफटस्वाहा इतियोगिनी तत्रे ।
महाश्वीः स्त्री बुद्धशक्तिविशेषः न महाश्वीकवचं ॥
तत्पर्यायः तारा १ ओंकारा २ स्वाहा महाश्वी स्त्री आश्विनशुक्लाष्टमी य
श्वीः ५ मनोरमा ६ नारीणी ७ याआश्विने शुक्लपक्षस्य भवेया

श्वमी तिथिः महाश्वमीति सा माला अतिनिकटश्च ॥
शोका देव्याः प्रीतिकरा यरा महासफरः पुं वृद्धवोही मत्स्यः
इतिकालिकापुराणे ५१ अध्यायः अस्म गृणाः महासफर संज्ञस्ति
तस्यापूजाविधिः पुत्रवतः ॥ तिक्तः पित्तकफापहः शिशिरो
उपवासनिषेधश्च यथा अष्टम्यां मधुरोरुद्यो वात साधारणः स्मृतः
रुधिरं मीसे महासोसे सगं इति भावप्रकाशः ॥
धिभिः पूजयेद्दुर्गातीये कील महासमेगा स्त्री वृद्धविशेषः कग
भि मोजनैः शिवा ॥ सिद्धेः ॥ हिया इति हिंदीभाषा ततया
पट्टासेश्च नाना विधिविनेपनैः र्णायः अदनिका २ अदनाक्या ३
पुष्पे रनेकजातीयैः फले वैड् वृक्षा ४ रुहा ५ वृद्धवला ६ तंड
विधेरपि उपवासं महाश्वम्यां पु ला ७ भुजंगजिह्वा ८ शीतपाकिनी ९
उवाच समाचरेत् यथा तथैव शीतवला १० शीतावला ११ वलो
पूतात्मा वती देवी प्रपूजयेत् त्तरा १२ वला १३ विरहिही १४
पूजयेत्तमहाश्वम्यां नवव्यावलि बालजिह्वा १५ अस्मा गृणाः
भिस्तथा विसर्जयेद्दशम्यांत अ मधुरत्वं अस्मत्ते दोषत्रयनाशि
वणे सावरोत्तसर्वैः इति तत्रे त्वं पुष्पावुज्याप्रयोगेनार दाह
व ६ अध्यायः ॥ तजार्ही रात्र नाशित्वं च इतिराजनिर्वटः ॥
पूजा यथा कस्या संस्मरणवीशे महासर्जः पुं यनसः अस्मद्वतः
शुक्लाष्टम्यां प्रपूजयेत् सोपवा इतिराजनिर्वटः ॥
सो निशाई तमहाविभवविस्त महासहः पुं ऊन्नकद्वतः इति
रेः पूजां समारभेदेया नक्ष राजनिर्वटः ॥ अतिलमे वि
त्रे वारुणेः शिवा पञ्चवातश्च महासहा स्त्री मासपर्णी अस्ता
कर्त्रेणो गवलाज वयस्तथा इति नद्वतः इत्यमरः ॥
देवीपुराण वचने वारुणपदेन पू महासंतपनं व्रतविशेषः यथा
वीषाढोच्यते इति निष्पादि ॥ अथमहासंतपनं तत्रैवदत्ताय
नक्ष ॥ सान्तपनमुक्ता पातवत्स्यः पृथक्
महासन्नः पुं ऊवेरः इति शब्द सान्तपने द्वयोः वडहः सोपवा ।

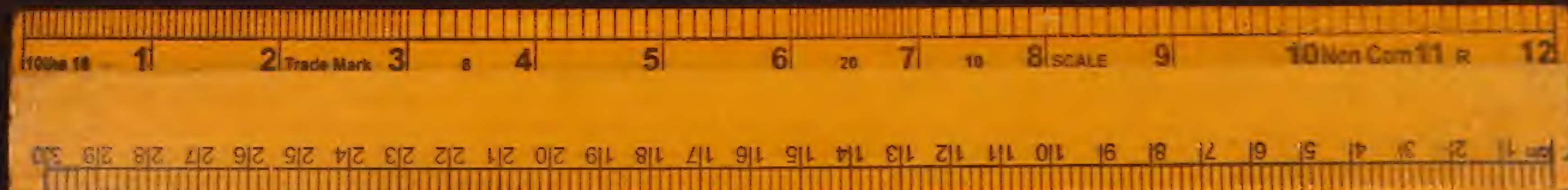

सकः समाहेनैवकृच्छोऽयं महा
सांतपनः स्मृतः एतत्समाहसा
यं जावालः गोमूत्रं गोमयो
हीरं दधि सर्पिः ऊशोरकं प
कैकं कमणोऽश्रीयादहोरात्र।
मभोजनं कृच्छः सांतपनो नाम
सर्वपाप प्राणाशनः एकैक मेत
देवं हि त्रिरात्रं सुपयोजयेत् ॥
अहं चोपवसेदं महासांतपने
विधिः एतत्समाह सायं सां
तपनमुक्तायकविंशतिदिनसायं
महासांतपनमुक्तं महासांतप।
नं येनषट्कदानसमं जावालो
क्तमहासांतपनस्य एकविंशति
दिनसायंवेन समाह सायंसांत
पनात् त्रिगुणात्ममहासांतपनेये
षट्कं देयं इतिशायश्चित्तं वि
वेकः ॥
महासाः पुं दृषवरिः इतिराज
निर्घटः ॥
महासाहसं स्त्री अतिवलाकार
कृतकार्ये अतिशयदंडः इति
साहसशायं मेदिनी अनि
रुक्तकर्म अतिशयदेयः इति
साहस शायं हेमचंद्रः ।
महासाहसिकः त्रिचौरः इति
केचित् अतिसाहसं यक्तम्

महासिंहः पुं सरभः इतिराज
निर्घटः वृहत्सिंहः स च देवी
वाहनं यथा उत्थायचमहासिंह
देवीचंडमथावत इतिमार्कंडेय।
पुराणे देवीमाहात्म्य ॥
महासखं स्त्री शृंगारः इतिविको
शेषः अतिशयानंदः नहति वि
महासखः पुं वृहः इतिविको
शेषः ॥
महासंगंधा स्त्री गंधनाकुली इति
राजनिर्घटः अतिसंगंधयुक्ते वि
महासत्मा स्त्री बालवा इतिराज
निर्घटः अतिशयसूक्ष्मे वि ।
महासेनः पुं कार्तिकेयः इत्यमरः
शिवः इति महाभारतेतस्य
सरस्वनामस्तोत्रं महासेना ।
पतिः इति मेदिनी वृत्ता ।
हृत्पितृविशेषः इतिहेमचंद्रः ।
महासंधा स्त्री नखवृत्तः इतिराज
निर्घटः वृहत्संधयुक्ते वि ॥
महास्यली स्त्री दधिबी इतिशब्
माला श्रेष्ठस्यानं व ॥
महास्नायुः पुं कंदरा इति हेम
चंद्रः ॥
महास्ववी पुं शिवः इतिमहाभा
रते तस्यसहस्रनामस्तोत्रं महा
स्वनः पुं मञ्जवर्णं इति विको

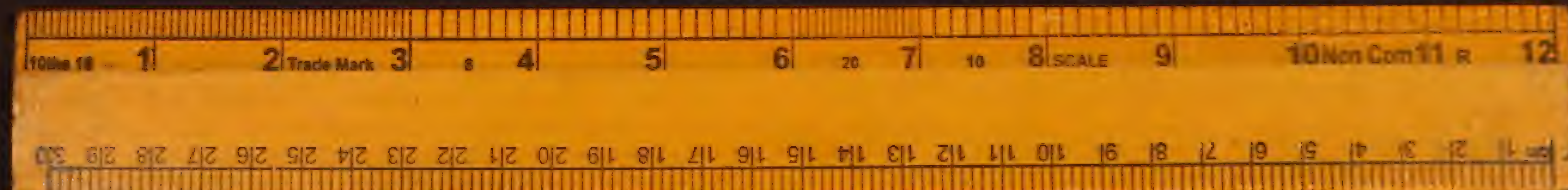
दृशेषः वृहत्कृष्टः नयुक्तेवि ।
महाहनः पुं शिवः इतिमहाभा
रते तस्यसहस्रनामस्तोत्रं वृह
द्वनयुक्ते वि ॥
महाहविः स्त्री गयहृते यथा
गयाया मथ वा पिंडं त्वद्मांसं ।
महाहविः कालकाशं तिलाचं
वाकृशं मासन्मये इति सा
कंडेयपुराणे श्राद्धकल्पः विसुः
इति महाभारते तस्यसहस्रना
मस्तोत्रं ॥
महाहासः पुं अट्टहासः इति
शहरत्नावली ॥
महाहि गंधा स्त्री गंधनाकुली
इतिराजनिर्घटः ॥
महाक्रुत्वा स्त्री कपिकृत्तः इति
शहरत्नावली अतिखर्वे वि ॥
महिः स्त्री दधिबी इतिशब्दमा
ला मुहिका स्त्री हिमं इत्यमरः
महिनं वि पुनितं यथा राण
पेरितोऽग्नविडुधारि पुरे कल ।
हेमराम महिनः कृतवान्ज्वल
दग्निरावणगृहं वलात्कलहं स
राममहिनः कृतवान् इतिभट्टि
काच्ये । सर्गः ॥
महिनं स्त्री राज्यं इत्युणादिकोषः
महिमा पुं शिवस्याष्टैश्वर्योत्तर्गतै

श्वर्यविशेषः इतिहेमचंद्रः सव
महमेयेन चतुर्दश भुवनायस्यो
दरे वर्जते इत्यमरटीकायां म
भारतः उक्तं यथा अयोयः ।
पश्यतः कस्यमहिमानोपजायते ।
उपयुप्यपि पश्यंतः सर्व एव द
रिदति इतिपुराणे ॥
महिरः पुं सूर्यः इति विको
शेषः ॥
महिला स्त्री स्त्रीमात्रं प्रियंगुलता
इत्यमरः रेणुकानामकगंधद्रव्यं
इतिराजनिर्घटः मृदमत्ता स्त्री
इति शहरत्नावली ॥
महिलाकृया स्त्रीप्रियंगुलता
इत्यमरः ॥
महिषः पुं सनामत्वातपशुविशेषः
तत्पर्यायः ललापः २ वाह
द्विषत् ३ कासाः ४ सैरिभः ५ ।
इत्यमरः यमवाहनः ६ विवस्वर
वृंशभीरुः ७ रजस्तलः ८ इति
शहरत्नावली आरुपः ९ रक्ता
लः १० अश्वारि १२ इति जटा
धरः काथी १३ कलषः १४ मत्तः
१५ विषाणी १६ गवली १७ वली १८
वनमहिष मांसं गुणाः १ दोष
कारित्वं लघुत्वं दीपनत्वं वल
तायत्वंव ग्रामीणमहिषमांस ॥

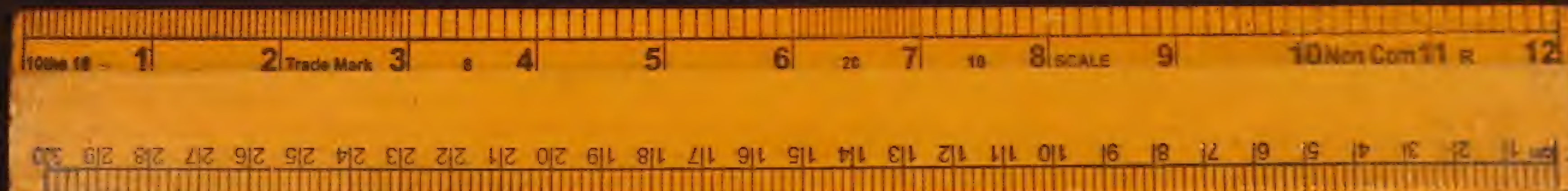
गुणाः स्त्रियत्वं मतिनकरत्वं ।
 पित्रहरत्वं इति राजनिर्घटः ।
 तर्पणत्वं स्त्रियत्वं उत्पत्वं मय
 रत्वं गुरुत्वं निद्रा पुंस्त्व स्त्रिया
 वर्धनत्वं मांसराज्यक्रत्वं इति
 राजवत्सभः अपिच ॥ महिषो
 चोटकारिः स्वातकासरश्च राज
 खलः पीनकंथः कृसकायोत्पला
 पो यमवाहनः महिषस्यामिषं
 स्वाड स्त्रियोत्पत्तनाशनं निद्रा
 शुक्रवलस्त्वमनव दीर्घकरं गुरु
 दृष्यं च सप्तविन्दुत्वं वातपित्तस
 नाशनं इति भावप्रकाशः ॥
 श्मश्रुधारिः स्रक्तजातिविशेषः
 सचपुग सत्रियश्चासीत्सगरराज
 नास्य वेदयागादावनधिकारो वे
 देशान्यत्वं यर्मनाशश्चकृतः यथा
 हरिवंशे सगर स्तां प्रतिज्ञां च ।
 गुणोर्वीकानिशम्य च यर्म नवा
 न तेषां वै देशान्यत्वं च कारह ।
 अहं शकानां शिरसो संदधित्वा
 व्यसर्जयेत् नवनानां शिः सर्वैः ।
 कामोजानां तथैव च पारदा
 मुक्तकेशाश्च यक्रवाः श्मश्रुधारि
 णः विः स्त्राय्याय वषट्कारः कृता
 स्तेनमहात्मना शकानवनकासो
 नाः पारदाः यक्रवास्तथा कोलिस
 णीः समदियारावीशोलाः सके ।
 बलाः वशिष्ठ वचनाडाजन् सग
 रेण महात्मना इति पायश्चित्त न
 त्वं अहं हजविशेषः इति ।
 हेमचंद्रः महिषासः यथा ॥
 महिषेः सगराणामपियेदेवानां च ।
 पुरंदरे तत्रासौ र्महावीर्यो दे
 वसेनं यगनिनं जिताव ।
 सकलान् देवानिद्रो भूम्हृदिषस
 रः इति मार्कंडेयपुराणे देवी ।
 माहात्म्ये ॥
 महिषकंदः पुं महाकंदविशेषः
 तत्पर्यायः शुभ्रात्सः १ ललापकं
 दः २ शुक्रकंदः ४ महिषीकंदः ५
 अस्य गुणाः कटुत्वं उत्पत्वं कफ
 वानामयापहतं मुखनाशहरत्वं ।
 रुच्यत्वं अस्मिन्नेव महासि ।
 द्विकरत्वं च इति राजनिर्घटः ॥
 महिषव्री स्त्री दुर्गा यथामहिषवि
 महामाये चामुंडेमुंड मातिनि ।
 चायुरारोग्यविजयं देहि देवि ।
 नमोस्तुते इति दुर्गास्तवपदतिः
 अपिच सिंह मारुत्त क
 ल्पान्ते सिंहतो महिषो यथा ।
 महिषव्री ततो देवी कन्या वै
 सिंहबाहिनी इति देवीपुराणं म
 हिषधनः पुं मयः अहं हशेषः

इति हेमचंद्रः ॥ शोखरा इति तत्रसारः ॥
 महिषमहिनी स्त्री दुर्गा इति शब्दः ॥
 रत्नावली अस्यामं च यथा शा
 रदायां भाते वियत् सनयनं
 सेतो महिनि दृढयं अष्टाक्षरी ।
 समाख्याता विद्यामहिषमहिनी ।
 नायणीनेत्रे विवं हि मजा
 कालोऽग्निरदि रिक्तापि दृढयं
 विषमकारः हिस्रयं मजा
 प्रकारः कालो मकारः अग्नी ।
 रेफः अदि दंकारः इत्य इति
 वचनादिकार युक्तो दकारः अयं
 मंत्र स्तारादि मायादिः कामादि
 वाग्भवादि वधूवीजादिः कवचा
 दिश्च नवाक्षराः तथाच विषसारे
 प्रणावाद्यो जपेदियं मायाद्यो
 वाजपेत् सथीः वधूवीजारिको
 वापि कवचाद्यो जपेत्तथा स
 र्वकालेऽपि सर्वत्र कामाद्यो पृत्त
 पेत् सथीः वाग्भवाद्यो जपेत्त
 त देवी वाक्पविशुद्धये अस्या
 ध्याने गारुडायत्त सत्रिभां ।
 मणिमय ऊंडल मुद्रितो नौमि
 भाल विलोचनो महिषोन्नमो ग
 निषेडुषी शंखचक्रकृपाण वि
 रक्त वाणकामुकमूलकान् तर्ज
 नीमणिविवर्ती निजवाद्भिः शशि
 महिषव्री स्त्री लताविशेषः वि
 रहिटी इति हिंदीभाषा तत्र
 पर्यायः सोम्या १ प्रतिसोमा ३ ।
 अंबवतिका ४ तुडणाला ५ य
 स्यागुणाः रसवीर्य विपाके सो
 मवली समत्वं इति राजनिर्घटः
 महिषवाहनः पुं यमः इति शब्द
 रत्नावली ॥
 महिषासः पुं रंभासपुत्रः तस्य
 उताति र्यथा श्रीगौर्व उवाच ।
 आराधितो महादेवो रंभेण स
 रवेरिणा विरेण सच सधीतस्त
 यसा तस्य शंकरः अय तद्यो
 महादेवः प्रत्यक्षं भ मुक्तवान्
 शोतोस्मितेवरं रंभ वारयस्वयथा
 सितं पवमुक्तः प्रत्यवाच रंभस्त
 वंडणाला अपुत्रो ह महादेव ।
 यदिते मय्यनुग्रहः मम जन्मत्रये
 पुत्रो भवान्भवत् शंकर अवध्यः
 सर्वभूतानां नेता च त्रिदिवोका
 सां विरायुश्च यशस्वी च लसीवा
 वसन्तसंगः यवमुक्तस्तदैवेन
 प्रत्यवाच हृषधृजः भवतेतद्वांति
 तंने भविष्यामिस्तत्सर्व इत्या
 क्तासमहादेवस्तत्रैवांतराधीयत
 रंभोपि मातः स्वस्थानं हवीत ।

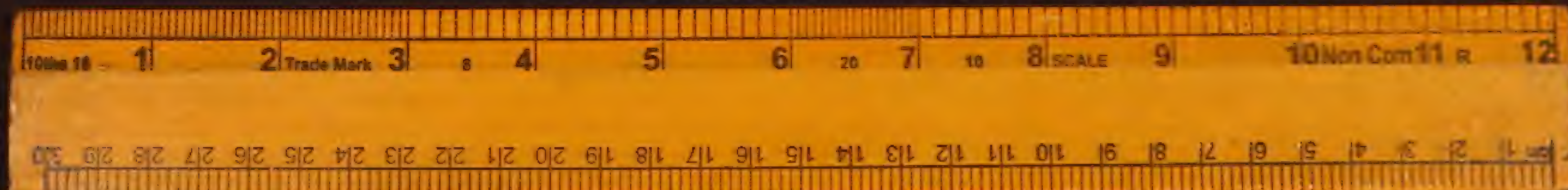
फलविलोचनः पथिगच्छस्रभो।
 यदहशेमहिषी शुभां विहाय
 लीवित्रवर्णं संदरोऽस्तपालिनी
 सतां हृष्टाथमहिषी रंभः कामेन
 मोहितः दोभ्यां गृहीत्वा च तदा
 वकार सरतात् सर्वं नयोः प्रह
 ने सरते सा तदा तस्य तेजसा।
 दयार महिषी गर्भेनराभूमहिषा
 सरः तस्यांस्वगेषु गिरिशक्त
 पुत्रत्त मवामवाव वदथेस तदा
 बाक्षिः शुक्लपद्मेसमुदवत् तस्य
 याविदधत्तं यथा तेतकात्यायन
 मुनिः समवान महिषासं जगती
 यवीत्य शिष्यार्थ शिष्यानुग्रहका
 रकः कात्यायनेनशामे ते वित्ता।
 य महिषासं शाहप्रणय पूर्वत
 चेदिकांचंदशेखरः ईश्वर उवाच।
 देविकात्यायनेनापि शमोऽयं
 महिषासरः याषिहिनाशकरीति
 भवितेति जगन्मपि निःसंशयश्च
 घेवीकं भविष्यतिनसंशयः म
 हीयो माहिषः कायस्त्वयादेविज
 गन्मपि हंतव्यः सततयोगयुक्तः
 पूर्व परेपिच हरी हीस्त्रयेण।
 तं लोहं मत्तमाधुना ममायं
 याहिषः कायस्त्वयादेविज भविष्यति
 इति पूर्व महादेवो देवी पा
 र्थितवाचरा तेन देवी महा
 देवंजगदमहिषासं विषु जन्म
 सपुत्रोऽभूत्तंभस्य भगवायिवः।
 सहिचयं सरंभोपिरंभ पवच।
 जायते अस्मिन् स्नाहशस्तेये तपः
 यरम सारुणं तथेवागयितः शं
 भुः पुत्रार्थं प्रददौ वरं तथेव म
 हिषी भजे प्रथमं सरतायसः।
 तस्यांनया भवद्दीरो दानवो म
 हिषासरः तथेवशेषे भगवान्।
 मुनिः कात्यायनस्ततं इतिप्रवृत्ते
 पूर्वस्मिन्परस्मिन्सत्तजन्मनि म
 हिषः पुत्रयित्वाय देवीवरंमया
 वत् तन्तीयेजन्मनिवरंमया कल्या
 नशेषतः नेदजन्म भवितेनेवं।
 वर मयावत् तेनदेवी परतले।
 तिष्ठतोषाऽसुरोऽधुना नात्त य
 त्ति रपि तस्यास्ति सख्यतांस्तान्
 ज्ञय एवंदेवी प्रसादेनमहादेवो
 गसंभवः परमवाय सततं प्र
 तिपत्ति महासरः इतिने कथि
 नेराजन्मयथा स महिषासरः दे
 वी यादतलं प्राण यथा सो
 ऽयापि मोदते इतिकालिकापु
 राणे ५५ अध्यायः अपिचनार
 दउवाच कश्चासौमहिषोनाम
 क्लीबीजादयश्चके कासौ कात्या।

यनी नाम या नम्रेमहिषासंय काविजयी पुत्रः स्यान्नेतज्जसा
 ताववित्तातस्तान यथावहक्तम थिकः अनेयो देवतेः सर्वेः पु
 र्दसि पुत्रस्त्वुवाच मयातां स तिहेत्येव पावक महावतो
 प्रवक्ष्यामि कथां पापप्रणाशिनी वापुषिकामत्रपीकतास्वित्ते
 सर्वदा वरदादगी सेयंकात्यायनी योवाचकवित्रंघनं वाढमेवं भवि
 मुने स्वगसा वरो गौडो जगत क्षति ततोऽसुर इत्येव सक्तो।
 होभकरावभो रंभश्चैव करंभ देवेनवक्रिना दानवो ययो यष्ट
 म्म द्वावास्तां समहावतो ताव मुनिवदेयात्तं यदौमपरिवारितं
 पुत्रोच देवर्षे पुत्रार्थं तेपत्तस्तपः तेषांमनिमित्तं वसते नात्य
 वद्भवर्षगणादेत्यो स्थितो यंचन चेतनः गताममहिषासायागा
 देजले तत्रैकोजलमध्यस्थो हि वोऽजाविपरिस्ताः तांहेव।
 तीयोऽप्यग्रियंचमी करंभश्चैव तदाचके भावं दानव पार्थिवः
 रंभश्च यत्तं मालवटे प्रति एकं महिषां उपयुक्ताया विहायणा
 निमग्नं सलिले शाहप्रणयवासवः तपोयन् समोगच्छच्च देनेन्दुं।
 चरणाभ्यां समादाय निजवान कामयंती तरािनी सचाभिगम
 यथेच्छया ततोधातरिनेष्टवः ने चकेभवितव्य प्रचारितः तस्या
 कोय परित्तनः वक्तो स्व शीर्षे समभवद्भुमं स्तां प्रष्टव्य दान
 सेच्छिय होत मेच्छमहावलः। वः पाताले प्रविशेयायततःसुभ
 ततः प्रष्टव्य केशेषु खड्गेव रविसे वनेगतः हृष्टस्म दानवैः सर्वैः
 प्रभं केतकामो निजं शीर्षं व परितिक्तस्म वधुभिः अकांक्ष
 क्रिना प्रतिषेधितः उन्निष्टास्तः कारयत्तवं भूयोमानवतं गतः
 मांमेवंनाशयान्मानमात्मना उ सापि तेनेव पतिनामहिषी रु
 स्तापरवध्यापि स्ववध्यापति उ दर्शना समं जगामतस्तपयत्त
 स्तरा यच्च शार्ङ्गयसेवीरतराभिः मेडल मुत्तमं ततस्तवसतस्त
 यथेक्षितं मामियस्वमृतस्यहनश्च स्पर्शमा सा सप्रवे मुने अजी
 भवति वै कथा ततोऽब्रवीद्वो जनत सतं शुभं महिषं का
 रंभोवां चेन्ने ददासिहि वैलो। मत्रुषिणं ॥

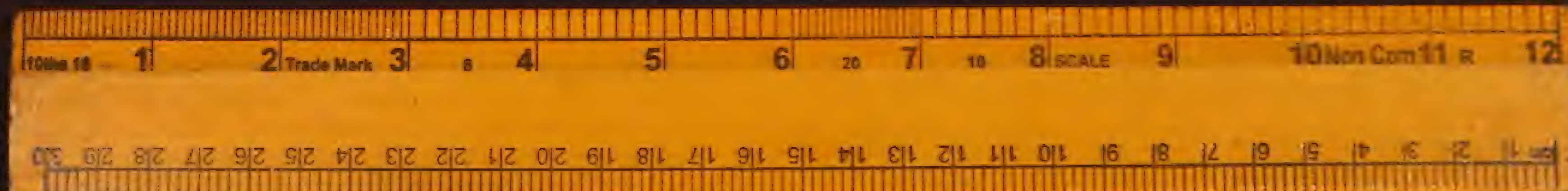
इतिवामापुराणे १३ अध्यायः महिषाक्षः (पुंगवत् इतिराज
अथ च परापुराव या सा माया महिषाक्षकः निर्वैतः ॥
शरीरात्तवत्पणोऽयत्तजन्मनःगा महिषी स्त्री कृताभिषेकायज्ञप
ययष्टभुजा भुवावेनास्त्रमयोय इत्यमरः मेरिप्री ॥ औषधि
यत् सेवन्दाभवदेवीदेवकार्यवि मेदः इति मेदिनी महिषयो
कीर्षया महिषाख्यास्त्रवयं ऊर्व सित तत्पण्यायः मंदगमना २
ती वत्पणरिता वैस्त्रयाच स्तो देव महाक्षीमा ३ ययिस्त्रिनी ४ ललाप
कथमेतदि संशयः वाराहउवाच कांता ५ कलवा ६ तरंगहिषणी
इयंजगदिता देवी गंगा शंकरा अस्याः तीरगणाः मधुरत्वे वि
सप्रिया कवित किंचित भवेद्वत् पाके शीतलत्वे गुरुत्वे वल्
सपदं देव सर्ववित् स्वायेभवे ह पृष्टिप्रदत्तं दृष्यत्वे पित्रदादा १
तोदेतोषेस्त्रया मंदो गिरो स्वनाशित्वं च तस्यादधिगणाः
महिषाख्यो ध्यरं यस्मात् सवै मधुरत्वं स्त्रियत्वं सौम्यकारित्वं
चेत्रासरः पुनः नंदया निरुतो रक्तपित्त नाशित्वं वलात्सवदंन
विंध्येमहावल पराक्रमः अथवा त्वं वल्यत्वं अमृत्तत्वं शोथनत्वं
ज्ञानशक्तिः सा महिषोऽज्ञानमृ अस्यानवतीतगणाः ॥ कषा
त्रिमान अज्ञानं ज्ञानसाध्यं त यत्वं वल्यत्वं यादित्वं पित्रत्वं
भवतीति न संशयः मृत्तिपक्षे वे तंदत्तत्वं च अस्याद्यतगणाः ३
निहासा मृत्तत्वं वैकवद्वति ख्या त्रमत्तत्वं ॥ अस्याद्यतगणाः ॥
यने वेदवाक्यैस्त इहसा वेदवा धृतिकारत्वं सखदत्तं कोतिकृत्वं वा
दिभिः इतिवाराहपुराणं ॥ तस्त्रेयानाशित्वं कलकात्वं वल्यपश
महिषास्त्रसंभवः पुं भूमिजगत् नेसमत्वं इनीम ग्रहणीविकार श
लः इतिराजनिर्वैतः ॥ मनत्वं मंदानलोदीपनत्वं वल्यत्वं
महिषासहंवी स्त्री दुर्गा यथा गयतो न अश्वत्वं हवत्वं मनो
महिषास्त्र दंष्ट्राश्च प्रतिष्ठादति हापित्वं च अस्या मूत्र ॥
णायने इतिप्रतिष्ठातत्तथन प गुणः आनाहशोफ गुला
मपुराण वचनं ॥ दोष नाशित्वं ॥

कटुत्वं उल्लंघं ऊष्ट कंइति ॥ महीभूत पुंयवतः यथा महीभूतः
मूलादरोग नाशित्वं इति पुत्रवतोपि दृष्टि कस्मिन्नयत्नेन ॥
राजनिर्वैतः ॥ नृगाम त्वति अनेतपुष्पस्य मथो
महिषीप्रिया स्त्री मूलीत्वं ३ हि चूने हिरफमालाः सविशेष
तिराजनिर्वैतः ॥ संगाः इति कुमारसंभवे ॥ स्वर्गः ॥
मही स्त्री दृष्टिवी इत्यमरः न राजा यथा येमयानुगता नि
विशेषः साचमालवदेशे वर्तते तं प्रसादयनमोजनेः अचष्टा
इतिमेदिनी तज्जलगणाः म तिभ्रवतेः यकृत्वंत्यस्य मही
हीजलेन सखाडवत्पित्रदरं भूता इतिमार्कंडेयपुराणे २
गुरु इतिराजनिर्वैतः ॥ गोः ॥ वीमाहात्म्यं ॥
इतिजगत्पराः हिलमोचिका ॥ मही मयः वि मृत्तिकानिर्मितः
इति त्रिकोणशेषः ॥ यथा नौतस्मिन् पुलिनेदेयाः क
महीजं स्त्री आत्रकं इतिता तामृत्तिमहीमयी अर्हणावकत
ननिर्वैतः भूमिजातेवि ॥ सस्याः पुष्पभूषणितयणेः इति
महीजः पुं मंगलग्रहः यथा र मार्कंडेयपुराणे देवीमाहात्म्ये
वो रसाक्षी सितगोहयाक्षीद्वयं महीरुहः पुं द्रुतः इत्यमरः ॥
महीनेविभुजे शयष्टौगोशयष्टौ शाकद्वतः इति राजनिर्वैतः
भृगुने तृतीयशानोरसायंतमि महीलता स्त्री किंचुलकः इत्यम
तिलपाया इतिसमयप्रदीपः ॥ रः महीस्तनः पुं मंगलः इत्यमरः
महीभ्रः पुं यवतः इत्यमरः ॥ महीसित पुं राजा इत्यमरः
महीपालः पुं राजा यथासप महेन्द्रः पुं महाशयः इत्यमरः
पात महीपृष्ठे शस्त्रसंचसमार महेदः पुं विस इतिमहाभारते
नः नीरक्तस्य महीपालरक्तवी तस्यसदस्त्रनामस्तोत्रं शाकभ
जामहासरः इतिमार्कंडेयपुरा जसुधीपस्ययवतविशेषः इति
तो देवीमाहात्म्यं ॥ मेदिनी
महीप्राचीरं स्त्री समुद्रः इतिवि महेन्द्रकदली स्त्री कदलीभेदः ३
कोणशेषः ॥ तिराजनिर्वैतः ॥

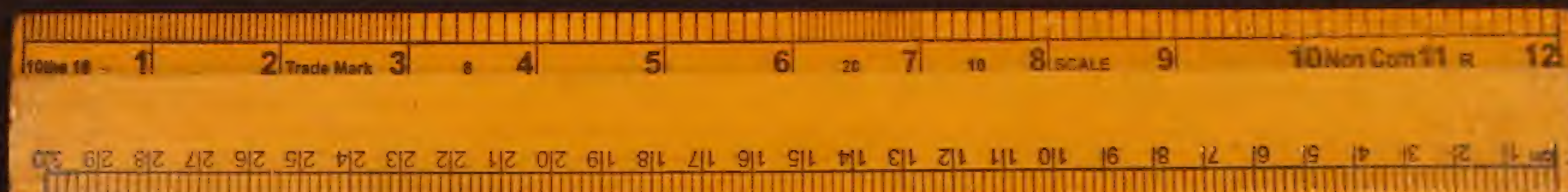
फलविलोचनः पथिगच्छन्संभो
 घटहोमहिषी शुभां विहाय
 लीवित्र वली संदरी कृतशक्तिः
 नी सतां हृष्टायमहिषीरभः कामेन
 मोहितः दोर्भाशूहीत्वाव तदा
 चकार सरो मवे तयोः प्रह
 नेसरो सा तदा तस्य तेजसा
 दया महिषी गर्भतदाभूमहिषा
 सः तस्यां स्वांगेण गिरिश स्तनः
 पुत्रत मवाप्तवान् वहेय स तदा
 वाग्भिः शुक्रपक्षे समुद्रवत् तस्य
 योविद्वध्यत् यथा तंतकायायन
 मुनिः शप्तवान् महिषासं उगी
 येवीत्य सिष्यान् गृह कारः
 कः कत्यायनेन शप्ते तं विज्ञा
 य महिषासं प्राह प्रणयपूर्वतः
 पंडिका चंद्रशेखरः ईश्वर उवाच
 देविकात्यायनेनापि शप्ते ॥ यं
 महिषासः योषिहिनाशकत्री ति
 भवितेति जगत्पि निःसंशयश्रु
 सेवीकभविष्यति न संशयः स
 दीयो माहिषः कस्यस्त्रयादेविजग
 तपि हंतव्यः सततं योगपुक्तः
 पूर्वे परेपि च हरिहरि स्वरेण
 त्वा बोद्धुमस्तमोऽधुना ममाय
 माहिषः कायस्तव बोद्धा भविष्य
 ति इति पूर्व महादेवो देवी प्रा
 र्थितवान् पुरा तेन देवी महा
 देव जगद्महिषासं विपुलम्
 सपुत्रोऽभूत्तुभस्यभगवान् शिवः
 सृष्टिर्वायं संभोपि रंभ यव य
 जायत अस्तर स्नाहशस्तेय तयः
 परमदारुणं तथैवापधितः शं
 भः पुत्रार्थेप्रददौ वरं तथैवम
 हिषी भजे प्रथमं सूरतायसः ॥
 तस्यांतया भवहीरो दानवो म
 हिषासः तथैव शेषे भगवान्
 मुनिः कात्यायनस्ततं इतिप्रह्वे
 पूर्वस्मिन् परिस्मिन्सतजन्मनि मा
 हिषः पूजयित्वा यदेवीवरमपाचत
 तृतीये जन्मनि वरं प्राप्य क्तान्
 शेषतः नेहमेजन्म भवितेत्येवं
 वरमपाचत तेन देवीपदतले
 तिष्ठत्येषोऽसरोऽधुना नोत्त य
 त्रिरपि तस्यास्तिसप्ततीस्तान्द्र
 त्प यवं देवीप्रसादेनमहा दे
 वांग संभवः परामवाय सततं
 प्रतिपत्तिं महास्त्रः इति ते क
 थितं राजन् यथा समहिषासः
 देवीपादतले प्राप्य यथा सा
 ऽद्यापि मोरते इतिकालिकोप
 राणे ५८ अध्यायः ॥ अपिच
 नाराद उवाच कश्चासौमहिषोना
 मरुक्त्वीनादयम्भके कासौकात्या

निर्वैतः ॥ महोदधिः पुं समुद्रः यथानेका
 महोदिका स्त्री वृद्धती इतिगज
 निर्वैतः ॥ महोदटी स्त्री वृद्धती इति भाव
 प्रकाशः वृद्धतुल्यत्वं ॥ महोत्ता स्त्री विपुल इतिकेचित्
 महोत्तलं स्त्री यमे सारसपत्नी
 इत्यमरः ॥ महोत्तवः पुं अतिशयसत्त्वजन
 कर्मा यथा सर्वैश्चजन्मादिवसे
 स्त्राते मंगलापाणिभिः गुरुदेका
 प्रिविष्माश्च पूजनीयाः प्रयत्नतः
 स्वनक्षत्रं च पितरोत्तयादेव प्रजाप
 तिः प्रतिसम्पन्नसर्वैवकर्त्रेयश्च
 महोत्तवः इतिनिष्पातितत्वे ॥
 त्वपराण वचनं अपिच उगी
 तंत्रेण मंत्रेण कुर्यादुगी महोत्त
 सर्वं महानवम्पां शारद वलित
 नेनपादयः इतिकालिकापुराणे
 ६८ अध्यायः ॥ महोत्ताहः वि अतिशयोक्ताह
 पुक्तः तत्पर्यायः महोद्यमः ॥ इत्यमरः
 महोत्ताहः पुं राजांगशामराज
 पुरुषः यथा सम्यक्त्वं प्रकृति
 भिर्महोत्ताहः कृतश्चमः इति
 शहमात्ता अतिशयोचमश्च ॥ महोदधिः पुं समुद्रः यथानेका
 दग्धावनं भूपलेचितश्च महोद
 धिः यत्कृतेरामहेतेन स रामः
 किं करिष्यति इतिमहानाटकं
 महोदयं स्त्री पुरविशेषः तत्र
 पर्णायः कात्यकुञ्ज २ कत्याकुञ्ज २
 गाथिपुं ५ कौशं ५ कुशस्थले १
 इति हेम चंद्रः ॥ महोदयः पुं कात्यकुञ्जदेशः आ
 धिपत्यं अपवर्गः इतिमेदिनी ॥
 स्वामी इतिहेमचंद्रः ॥ महोदया स्त्रीनागवत्ता इतिगज
 निर्वैतः ॥ महोदरी स्त्री मरुशतावरी इति
 भावप्रकाशः वृद्धद्वारयुक्ते वि
 महोद्यमः वि महोत्ताहः इत्य
 मरः अतिशयोचोगेपुं ॥ महोत्ततः पुं तालवृत्तः इति
 भावप्रकाशः अत्युत्ततिपुक्ते वि
 महोत्ततिः स्त्री अतिशयवृद्धिः
 यथा भूयान्ने महदेसर्ष्यं पुत्रा
 दीनां महोत्ततिः अद्याधिनाशरी
 रेण विरंजीव सखीभव इत्य
 द्रुतः ॥ महोत्तदः पुं मत्पविशेषः फल
 इतिभाषा यथाराजघीवम्भितफलः
 फलकीच महोत्तदः इति ॥

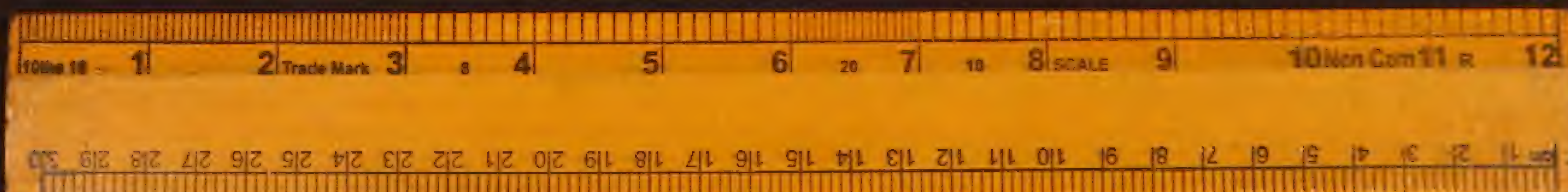
शहरत्नावली अत्यन्तमेव । मः इति राजनिर्घटः पिप्पली ॥
 महोरगं स्त्री नगरमूलं इति विष्णुः । इति शहरचंद्रिका अतिविष्णुः ॥
 माला ॥ इत्यमरः ॥
 महोरगः पुं संप्रगणविशेषः इति महोषधिः स्त्री हवीं लज्जान्विता
 हेमचंद्रः वृहस्पतिमात्रं ॥ इति शहरचंद्रिका महास्त्री ॥
 महोत्ता स्त्री उत्ताविशेषः या यद्व्यविशेषः यथा सहदेवी त
 याविद्युत्स्त्रनिर्घटितमहोत्ता याव्यो वलावातिवलातया श
 नोचसंसेवे आकालिकमनयाय लपयति यासिंदी अष्टौवसव
 मेनेषुमनरवरीत महोत्तानोच ला महोषध्याष्टक शोक्तमरास्त्रा
 संसेवे इतस्ततोऽनेक महोत्ता ने नियोजयेत् इति गोविंदा
 नां सत्रिपाते उत्तालक्षणमाह नंद धृत मत्स्यपुराण बचनं ।
 वृहद्विशिष्टः वृहद्विष्णोवस्तुता अपिच प्रप्रिपर्णी श्यामलता
 शारक्त नीलशिलोन्मला योरुषी भृंगराजः शृणावरी गृही मर
 च पमाणेन उत्तानानाविध्यास्ते देवाव महोषधियुगाः स्तुतः ॥
 ता इति तिप्पादितत्वं ॥ इति शहरचंद्रिका अष्टौषधिः ॥
 महोत्तः पुं वृहद्विष्णुः इत्यमरः महोषधी स्त्री सैनिकं वकारी
 नत्यर्थायः वृषभः २ वृष ३ पुं वास्ती कटका अतिविष्णुः ।
 गरः ४ वली ५ गोनाथः ६ ऋष भ्रातृपियः ७ उदा ८ गोपतिः ९ इति राजनिर्घटः ॥
 इति राजनिर्घटः ॥ महोत्तः पुं संचाते इति कवि
 महोत्ताः वि अतिनेजोयुक्तः कल्पद्रुमः मत्सि इति इगीरा
 महोत्तो ज्ञेयस्येति विग्रहेवद्वी सः महः पुं सरोवाच्यारनं इति
 हो प्रथमेकवचने अत्रसोथा हारावली कोयः सवदः
 वित्पनेन दीर्घकृतमहोत्ता इति इति पूर्वोक्तयावर्षदशीनात् ।
 पदं निष्पन्नं ॥ महोषधीः पुं पिप्पलीरुतः इति
 महोषधं स्त्री भूम्यादृत्य अण्दी राजनिर्घटः ॥
 लघुभं वारादीकंदः वत्सना मत्सिका स्त्री कीटविशेषः मावि

इति भाषा नत्यर्थायः मत्स्य इ यमायते इति इगीरासः ।
 का २ भंभवः माचिका ५ गंधतो मा य वारणे विकल्पः इति
 लुपा ५ पतेगिका ६ यत्रिका ७ मेदिनी ॥
 इति शहरत्नावली अष्टौषधिः ॥ मा स्त्री लक्ष्मीः इति मेदिनी
 त्रा ८ वमनीया ९ पलेकषा १० माता मानं इत्येकाक्षरकोषः ।
 इति राजनिर्घटः नीला मत्सिका शहरत्नावली च ॥
 वरुणा ॥ इत्यमरः ॥ तत्राशक मा विमरीयाकर्मता ग्रामके इति
 थूपा यथा त्रिफलाज्जन प्रयाणि मां भाषा अस्मच्छब्दाद्वितीये
 भक्षान्तक शिरीषकं लाक्षा सज्ज कवचननिष्पन्नपदे इति व्याकरणं
 रसश्चेव विदंशश्चेव गुणलः मोसं स्त्री रक्तजयाविशेषः मा
 एतेभ्यैर्मत्सिकाणामशकानां स इति भाषा स तगभं सवाल
 विनाशनं इति गाहवे १८ । अ कणाभिर्मासैर्भवति इति स
 ध्यायः खवोयः भोगेवनमते चतुर्भिर्मा
 मत्सिकामलं स्त्री सिकथकं इति सैर्भवति नत्यर्थायः पिप्पिते २
 राजनिर्घटः ॥ तसं ३ यत्तलं ४ कथं ५ आसि
 मत्स्यिका स्त्री मत्सिका इति राज वं ६ यत्तलं ७ इत्यमरः ॥ असने
 निर्घटः ॥ ८ जांगलं ९ कीरं १० सर्व मांसं
 मा इति शब्दे माने इति कवि गुणाः वातनाशित्वं हृद्य त्वं
 कल्पद्रुमः ३. ति मिमीते अत्या वस्यत्वं रुच्यत्वं वृंहणत्वं देश
 यमं मिमीतेयः इति हलायुधः शस्यान सात्प संस्था स्वभावेभ्य
 इति नटीकायां इगीरासः ॥ यो नाना इत्येव ॥ प्रसहा
 मा ल माने इति कविकल्पद्रुमः भूषायाश्च पवारिज वारिवादि मां
 त माति मृमि नलेन राजा न सगुणाः गुरुत्वं उच्चत्वं मधुरत्वं
 मांति मानिनो यस्य यशसि भव स्निग्धत्वं वातघ्नत्वं शुक्रवर्धनत्वं
 नोदरे इति हलायुधः इति च ॥ विस्मिप्रवृत्त जांगल ।
 इगीरासः ॥ मांसगुणाः लघुत्वं शीतत्वं म
 मा इ. य माने इति कविकल्पद्रुमः पुरत्वं कषायत्वं दृग्मां हित

सर्वे अंगविशेष मांस दतः तत्र जांगलस्य लक्षणं
गुणाः एकदेहेपि पूर्वाह्ने मृगाणां ३३ जंवाला विल
यतिनां परं सर्वेषां च शिरस्कथं ।
सीद चर्मयुक्तं गदं पादद्वयं
तमस्तिक मुक्तकोडाश्च मेदनाः
धातवः शोणितान्याश्च गुरुः स्य
यथोन्नतं प्रशस्ताप्रशस्त मां
सं यथा वयस्यं निर्विषं सघोद
नं मांसं प्रशस्यते मृतं च व्याथितं
युष्टं वृद्धं बालविषेहेतुं अ
गोचरं कृतं व्याडसदिनं मांस
मुत्सृज्य अष्टविधा मांस
योनिर्धया प्रसदा । प्रसत्प्रभ
तण्णत ऊरु शेषनादयः भूश
याः २ विलशापिनात्तनकुलगाथा
दयः आनृपाः ३ खड्गमदिष्वरा
हारयः जलजाः ४ ऊर्भीरादयः ज
लेवराः ५ हंसवकपभृतयः जांग
लाः ६ हरिणजागादयः विकिराः
विकीर्णचराततित्रिमपराऊकुटा
दयः प्रतदाः ८ प्रतद्यचरणारक
पोतपावतादयः इति राज
निर्वृतः अपि च मांसं वातहरं
सर्वहृदणं बलप्रदिकृतं ।
प्रीणनं गुरु हृद्यं च मधुरं सपाक
योः अष्टतद्देवाः मांसवर्गो
द्विधा ज्ञेया जांगलान्प मे

त्रितः एषतश्च विंशतिः स्यादुरि । अथ विकिराणां गणना गुणाश्च
तात किंचिदल्पकः संकुर्वद्विधा वर्तकासाव विकिर कपिजलकति
णाथ प्राप्ता गवयो महान् राज्ञी त्रिराः कृतिगऊकुटाद्याश्च विकि
वस्तुमृगाज्जयो राज्ञीभिः परितो गाः समुदाहृताः विकीर्य भक्ष्यं
वृत्तः यामृगः शृगहीनः स्यात् । स्यने यस्मान्माद्वि विकिराः क
मुदीतिनिगद्यते जंचात्ताः मायशः पिजला इति पातैः कथिता गो
सर्वपित्तस्त्वमहराः स्मृताः किंचि रतित्रिगः विकिरामधुराः शीताः
दातकराश्चापि लववो वलवर्धनाः कषायाः कटुपाकिनः वत्पा
अथ विलेशयानां गणना गु वृष्णास्त्रिदोषघ्नाः यष्णास्त्रिदोषव
ताश्च गोधा शशधुजंगावशात् स्मृताः अथ प्रतदानां गणना
कषाया विलेशयाः विलेशया वा गुणाश्च कालकंदकहारीतकपो
तद्वयमधुरारसपाकयोः हृदणं न शशयवकाः सारिका खेजरी
वदविन्मृगा वीर्यासा अणिकीर्ति टश्च पिकायाः प्रतदाः स्मृताः
ताः ॥ अथ गृहाशयानां गणना प्रतद्यभक्ष्येभ्यो ते तदेन प्रतदा
गुणाश्च सिंहव्याघ्रहृकाः कृततः स्मृताः कापोतोपचलः पादः पात
हृदीपिनस्तथा वक्रनेत्रकमा यत्रोदहृदकः प्रतदामधुराः पि
जरा इत्याद्यास्तु गृहाशयाः स्त्रकफघ्नस्तवरादिमाः लववोव
लयच्छारक्त्रनेत्रो वक्रभदः सनाऊ दवर्धकाः किंचित्वातकराः स्मृताः
लः गृहाशयावातहराश्च त्रिमधु अथ प्रसदानां गणना गुणा
राम्भते त्रिग्यावत्पादितानि तं ने अकाको एभे उत्कृष्टविश्व
त्रगुत्वं विकारिणां ॥ अथ परं शशचातकः चापोभाषश्च ऊरु
मृगाणां गणना गुणाश्च वनोको इत्याद्याः प्रसदाः स्मृताः प्रसदाः
वृत्तमानीर वृत्तमर्कटिकादयः य कीर्तिता एते प्रसत्प्रभियभक्ष
नं परां मृगाः आक्रास्यतां घेर्मद णात् प्रसदाः खलु वीर्यासाः ४
विभिः स्मृताः परां मृगावृष्णा च एमांसं भक्षयेति ये तेशोष भस्मा
लयाः शोषिणे हिताः स्वासाशः कोमादेः मृकृती भवंति हि ॥
काशसमनाः सृष्टमृवपुरीषकाः शशचातकस्यानेशनचातकोपि ।

पादः वाज इति लोके ।।
 अथ ग्राम्यानां गणना गणनाम् ।
 गमेय दृष्ट्याया ग्राम्याः प्रोक्ताम्
 दृष्टिभिः ग्राम्यावानहराः सर्वे
 दीपनाः कफपित्तलाः मधुरारस
 पाकाभ्यां हृदयावलवर्द्धनाः ।
 अथ जलेचराणां गणना गणना
 अत्र ताव गेहवागद्वयमरीवारणा
 दयः एते कलेचराः प्रोक्ता यतः
 कृते चान्तामी कलेचरा मरुत
 पित्तहरादृष्ट्यावलवर्द्धनाः मधुराः
 शीतलाः स्निग्धामृताः श्लेष्मव
 र्द्धनाः अथ सवानां गणना गणना
 अहंसारसकाचातवक का
 च सरारिकाः नदीमुखीसकाद
 सावलाकायाः सवाः स्मृताः सर्वे
 ते सलिले यस्मादेते तस्मात्सवाः
 स्मृताः स्मृता कडारादृष्ट्यावयस्या
 अचूपरिस्थिता गुरिका बंबु स
 दृष्टीतेया नदीमुखीति सा सवाः
 पित्तहराः स्निग्धामधुरागुरो दि
 माः वातश्लेष्मप्रदा अपि वल
 मुक्तकराः सराः अथ कोषस्या
 नां गणना गणना अशेषः शलिनल
 अपि मुक्तिशुक्लककटाः जीवा
 एव सिधाश्चाप्येकोषस्याः परिकीर्ति
 ताः कोषस्याः मधुराः स्निग्धाः पि

त्रवानहरादिमाः हृदयावर्द्धना
 र्द्धनादिनां गणना अमीर कर्मा
 नकाशगोथामकरशेकराः चरि
 दृष्ट्या अवलवर्द्धनाः अथ पा
 कः शिशुमार श्लेष्मादयः पारिः ५
 स्मृताः पारिनापि च ये ते त
 कोषस्यानां गणनाः समाः इति भाव
 प्रकाशः अथ च ॥ मांसं
 वातहरो दृष्ट्या हृदयां वलवर्द्धनं
 श्रीणाने गुरु हृद्यं मधुरं रस पा
 कयोः तस्मात्पति स्थान ॥
 महविषयया प्रसक्त भक्षयेत्ये
 ने प्रसदा स्नेन कीर्तिता भूशया
 विलशापितारान्पान्पान् संध्या
 नजले निवासानजला जलेवर्द्धना
 जलेचराः स्थलजा जंगलाः प्रोक्ता
 मृगाजंगलचारिणः विकार्यवि
 क्षिराश्चैव प्रतय प्रतरा तथा
 योनि रष्ट विधा तेषां मांसानां
 संप्रकीर्तिता प्रसदा भूशया
 नृपचारिणा वारिचारिणः गुरु
 मधुरास्निग्धा वातघ्नाः अक्रवर्द्धनाः
 लावापो वैक्षिरो वर्गः प्रतरा
 जंगलामृगाः लचवः शीतमधुराः
 सकषाया हितावणा अथ मां
 सप्रस गणनाः रसो मांसस्य वलवर्द्धनं
 हृदयाः प्राणवर्द्धनः दृष्ट्या वात

विकारजः सृज्यो जः सारवर्द्धनः ॥
 प्रविशति संधीनां दानानां दृष्टि
 नाहितः अथ ते लपक मांसगु
 णाः मांसं च ते लसं सिद्धं वीर्यो
 पित्तलं कुरु अग्निसरीपनं रुच्यं
 दृष्टिनुत पित्तनुत रुच्यं दृष्टिनुत
 मांसगुणः मांसं ते हृतं स सिद्धं
 दृष्टिदं पित्तनुत रुच्यं दृष्टिनुत
 यातनां विशेषां मुखोपिणां
 परिशुक्तं प्रदिग्य मांसयोर्लक्षणं
 गुणम् मांसं वदन्ते भृष्टं तिका
 वोष्माशुनामुद्रः जीरकाद्यैः सम
 युक्तं परिशुक्तं तद्व्यते परिशुक्तं
 स्थिरं स्निग्धं दृष्ट्यां श्रीणानं गुरु
 पित्तं वलमेदाग्निमांसो जः अक
 वर्द्धनं तदेव च नतं अक्षयं परिशु
 सत्रिजातं कं प्रदिग्यं वलमांसं
 वर्द्धनं वात पित्तजित् अति
 का पकमांसगुणः मांसं तं अ
 लिका प्रोतमंगारेण विपातितं
 तयं गुरुतरं दृष्ट्या दीमाग्नीना
 सरादिनं वेशवार मांसस्य
 लक्षणं गुणम् निरस्थिपिणि
 तेषिर्हं सिद्धं गुरुतरं तिनं रुसा
 मरिचसंयुक्तं वेशवार रतिस्मृतं
 वेशवारो गुरुः स्निग्धो वलोपव्य
 वर्द्धनः दृष्ट्या येन येन हृद्यं जने
 मत्स्यमांसयोः तस्य तस्य तयो
 अतद्गुण दोषे विभावयेत् ॥
 एकत्र सर्वमांसभक्षणदोषायथा
 एकत्र सर्वमांसानि विरुध्यन्ते य
 रस्य मांसस्य गुरुत्वं यथा अ
 ज्ञादष्ट गुणोपिष्टं पिष्टादष्टगुणं
 पयः पयसोष्टगुणं मांसं मांसा
 दष्टगुणं हृतं हृतादष्टगुणं तेन
 मर्दनाच्च भक्षणं इति राज
 वल्लभः वर्द्धनीयमांसानि ॥
 यथा ऊव्यादृष्टि दान्मृदुशुक
 मांसानि वर्द्धयेत् सारसैकशोफान्
 हंसान्वलाका वकविहिमान्
 ऊरुजालपादं च खनरीदमृग
 हिज्जन् वासांमात्मानं रक्तपादा
 न् नन्धा वै कामतानरः वंपुरका
 मतो जन्धा सोपवासस्त्रहं वसेत्
 इति गारुडे ५५ अध्यायः ॥
 मांसं भक्षणं दोषो यथा लो
 भात्सभक्षनार्थाय नीविनं हंति यो
 नरः मज्जाऊं दे वसेत् सोपि त
 दोनी लतवर्द्धकं ततो भवेत् स
 शशकोमीनस्य सप्तजन्मसात्पण
 दयस्य कर्मभूततः अहिंसे भवेत्
 इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिखंडे २७
 अध्यायः अपि च वलाकं हंसरा
 त्महं कलविकं मुक्तं तथा ऊ

राचवकोरेव जालपादंकोकि
ले चायं वलं जरीदं वणेनं २५
तथेव उल्लं चक्राकं वभां
पावतनेवपि कपोने हिरिकं
वैव ग्रामहिरिभ मेवच सिंह
यात्रेव माजीरं स्थानं मृकर मे
वच मृगालं मकंदं वैव गर्भं वन
भुजयेत नभुजयेत सर्वमृगान्य
क्षिणोऽन्यात्वेन चान जले वगन
स्थले चान मृगानि न मृतिथारणा
इतिकर्मपुराणे उपरिभागे १६
अध्यायः अन्यत्र नायाद
विधिनामांसे विधित्तो नापरिदि
नः जन्धास्त्रविधिनामांसे प्रत्य
नैरयनेऽवशः न तादृशं भ
वत्येनो मृगहंतर्थायिनः यादृ
शं भवति प्रत्यक्षमांसाणि वा
रतः कुर्याद्दंतयुग्मं संगं क
र्यात् पिष्टपुत्रतया नत्वेवत ह
याहं तं यमुमिच्छेत्कदाचन
यावन्ति यमुरोमाणि तावत्कतो
हमारणं दृष्टाय मृजः शोभति प्र
त्यक्षमनि जमनि नाकृता प्राणि
नां हिंसां मांसमुत्पद्यते क
चित् नवमृगिण्युथः स्वर्गस्तस्मा
न्मांसे विवर्जयेत् समुत्पत्तिव मां
सस्य वयं यो वेद हिना प्रसमी।

ह्यनिवर्तते सर्वमांसस्य भक्षणान्न
न भक्षयति यो मांसे विधिं हि
ता पिशाववत् सलोक प्रियतो
याति व्याधिभिश्च न पीयते।
स्वमांसं परमासेन यो वदेषितः।
मिच्छति अनभ्युद्यो पितृन् देवान्
न तोया नास्मः प्राणकृतं वधे
वधेऽभ्युमेधेन योजयेत्त शतं स
माः मांसा नो विच न तादृशस्योः
प्राणकृतं समं फलमृताशने।
मेधेऽन्यत्रानां भोजनेः न
तत्फलमवाप्नोति यस्मात् परि
वर्जनात् मांसभक्षयिना मृजः
यस्य मांसमिह मृहं यत्तस्मात्स
मांसं प्रवर्तते मनीषिणाः यो
यस्य मांसं मन्त्राति सतर्मासार
उच्यते मत्स्यादः सर्वमांसाद स्त
स्मान्मत्स्यात् विवर्जयेत् इति मा
नवे ५ अध्यायः अन्यत्र श्री
भागवतं पंचमस्कंधे गद्यं यति
हव प्रहृषाः प्रहृषमेधेन युजते।
याश्च स्त्रियो नृपश्च न तादृशितां
मृताश्च ते पशवो इह निहता
य मसदने यानयेता रक्षोगणः
शौनिका इव सधित्तिना वराया
सृकृपिवतीति वसुपुराणे पशो
स्तुमायमानस्य न मांसं ग्राहयेत्।

कृत्विह दृष्टमांसः गर्भशयोऽप्युक्त
मांसमद्यापि वा ॥ महाभागे
रोगात्तो भयिष्ठो वापि यो मा
सं नास्मलोत्पः फलमाप्नोति
यत्नेन सोऽभ्युमेध शतस्य च ने
दिपुराणे यश्चापदेशं कुरुते य
रस्य तु मद्वात्मनः मांसस्य वने
न फलं साः मांसाद फलं न भवत्
भविष्यपुराणे ग्रामिष रक्त
शाकं च यो भुंक्ते च रेदिने सम
जस्य भवेत् ऊहीदरीदृशो यज्ञाय
ने विष्णुपुराणे वतर्हणष्टमी वै
व अमावस्याय पूर्णिमा पक्षोणे
नानि राजेऽवरसि संक्रांतिरेव च
स्त्रीनैलमांसं संभोगी पूर्वस्वः
तेषु वै पुमान् विस्मृत् भोजनं
नाम प्रयाति नरकं मृतः इति
निष्पादितं ॥ अथ मां
सभक्षणविधिः आह देवानपि
तत्र प्राचीन्तादन् मांसं न दोष
भाक् वसेत् सनरके चोरे हि
नानि यमुरोमभिः सस्मितानि
दृष्टाचारो यो हंत्य विधिना यमुत्
मांसं ससृज्य संप्राण कामान्
याति ततो हरि इति गारुडे।
१६ अध्यायः अपि च गोधाक
मः शशः खट्वी शस्यकश्चित्सत
माः भक्षानप्येव न तां नित्यं मन
राह प्रजापतिः मत्स्यास्तु शक्ता न
भुजते मांसं रोरवमेव च निवे।
यदेवताभ्यश्च ब्राह्मणाभ्यश्च ना
मृथा मांसं नेतिरेव कपो
ने च कपिजले वाहीन संवकं भ
क्षणीतदंसे पराजिताः सफ
रः सिंह तं उच्यते या टीनरोहि
तो मत्स्यास्तेन समुद्दिष्टा भक्ष
णायतपोयनेः प्रोत्तिने भक्ष
येदेमांसांसे वदिन काम्यया यथा
विधिनियुक्तं प्राणानामपि चार
ये भक्षयन्नपि मांसानि शेषभो
जीनलियते औषधार्थं मशकौ।
वानियोगाद्यन्तकारणात् आम
वित्तस्वयः आह देवेनामांसं च
सज्जेत् यावन्ति यमुरोमाणि ता
वतो नरकान् वनेत् इतिकर्मपुरा
णे उपरिभागे १६ अध्यायः ॥
अपि च मांसस्यातः प्रवत्यामि।
विधिं भक्षणवर्जने प्रोत्तिने भ
क्षयेमांसं ब्राह्मणानां व काम्या
या यथाविधिनियुक्तं प्राणाना
मेव वात्यये प्राणस्यान्मिदं सर्वं
प्रजापतिरकल्पयेत् स्यात्वरं जग
मंचैव सर्वं प्राणस्य भोजनं चरा
णामन्नमचरा दंष्टिनामण्यदंष्टिनाः

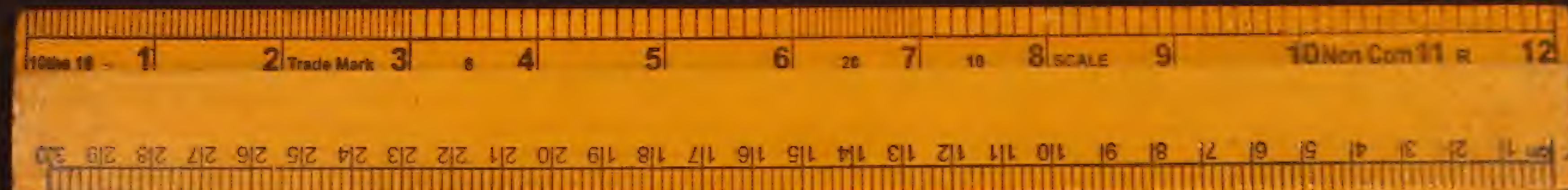
ग्रहस्ताम्र सहस्रानां सरोवैः ॥ भाक्तमिषं यथा । गो
भीरवः नाताडयान्तरायाः । वर्ज्यमामिषं तीरफलं जंवीर
शानिनोऽन्यहन्त्यपि यावैवसु माभिषं आमिषं रक्तशकचस
ष्टासायाश्चशानिनोत्तरा एवच र्वेव दग्य मामिषं गोवज्या
यत्ताय जयिर्मांसस्येष्टदेवो माभिषं क्षीरमित्यत्र यत्राणामा
विधिः स्मृतः अतोऽन्यथा प्रवृत्ति मिषं पूर्णं मिति वपाटः इति
स्त राक्षसो विधिरुच्यते कीत्वा कर्मलोचनः मांसः पुं
स्वयमायुत्याय योयकृतमेव कालः कीटः ॥ इति
वा देवान् पितृनर्षपिवाद्याद शहरन्नावली ॥
न मांसं न उच्यते निष्कृतस्य यथा मांसकारि क्षी रक्तं इति हेम
न्यायं यो मांसं नास्ति मानवः स प्र वृद्धः
न्यप्युता याति संभवानेकवि मांसच्छरा स्त्री मांसरोहिणी वि
शति न मांसमक्षणे दोषो न शेषः न न्यर्थायः मांसी मांस
मयेन च मैद्युने प्रवृत्तिरेवा भू रोहीर रसायनी च सुलोमा ५
तानां निवृत्तिस्तमहाफला इति लोमकुरिणी ६ इति राजनिर्घटः
मानवे ५ अध्यायः ॥ देवी पु मांसजे क्षी मेदः इति हेमचंद्रः
राणां अष्टमीसमुपायैवनवम्या मांसतेजः क्षी मेदः इति हेम
मयेरद्वि मन्त्रमासायदारेणा चंद्रः
रथात्रैव यत्तमं तेनैव वि मांसदत्तनः पुं स्त्री हज्रवृद्धः ३
यिजातेतस्वयं शुजीतनामया या शरचंद्रिका ॥
तवत्पः प्राणायामे तथा आदे मांसद्रावी पुं अस्त्रवेतसः ३
मेतितं द्विजकामया देवान् तिराजनिर्घटः ॥
पितृसमभ्यर्च्यत्वा दत्तमांसं न मांसपुचनं क्षी मांसपाकः न
दायभाक् यमः भक्षयेत् प्रो स्पृश्यात्तरं मांसपाकः इति या
स्तितमांसं सकृत् वास्त्राकास्य करणं ॥
यादेवे निष्कृतः आहवानियमे मांसपेशी स्त्री गर्भस्यावयववि
विवर्जयेत् इति तिथ्यादितरे शेषः यथा बुद्धेः सभाराणामा
मपेशी

भवेन्नतः दिसमास्तु भवेत् वस्तिवर्देनि हे २ उदरे पंचप ना
पेशीरक्त मांसविनाः दृष्ट्वा रीज भो यका । दृष्ट्वा हे सन्निविष्टा ।
स्येवांक्राः येषः पंचविंशति भयनः पंचपंच रीचीः ५५ पांच
रात्रतः इति सख्योपः ॥ योः वट ६ वत्सि दृष्ट्वा ८ अत्र
अथ मांसस्य पेशी राह यथा च कांसौ प्रतिसमेतात् सतः अत्र
मुष्मणा पुक्तावायुः आतांसिरा को अंसया इति लोके अंसा
येत् अनुप्रविशपिणितं पेशी कंथौ हरिदे २ यकृतिदे २ स्त्री
विभजेत तथा यथायं यथा प्र क्रिदे २ उदरे के हे २ अथा
योनने मांसपेशीनो संख्यामादः ग्रीवोर्दृष्ट्वा आह ग्रीवायां चतस्रः
मांसपेषुपः समा ख्याता १ धरचारष्टौ ८ कंठमणौ चंद्रिका
नृणां पंचशतानि च तामांशना यामितियावत् यका । गले यका
नि वृत्तारिणां वास्तुकथितमय तातनि हे १ जिह्वायामेका १ ओ
काष्टे वृद्धे रा पेशिः कथिता इति हृयोर्दृष्ट्वा २ नाशायोर्दृष्ट्वा २ ललाटे च
पुंगवेः ग्रीवाया ऊर्ध्वगालास्त्व तस्रः ५ शिरस्मेका । एवं मांसपे
तस्मिंश्चत्त प्रकीर्तिताः ताः शा णः पंचशतानि भवन्ति ॥ स्त्री
खागताः प्राह एकैकस्यां पादां णामपि भवेत्पेता । किं त्रविंशति
गुत्यां निस्त्रस्तिस्रस्ताः पंचदश १ रुद्रगः गर्भाशये गर्भमार्गे या
पादायदश १ पादोर्ध्ववृद्धे स नौचस्तनयोरपि यताः पंचश ।
त्रिविष्टादश १ यकृतलयेर्दश तानि मांसपेषुः अप्रिकाविंश
१ यकृतानुनोरेतरे विंशतिः २ तिर्यया गर्भाशये तिस्रः ३ गर्भ
जावनि पंच ५ कुरोविंशति २ ३ छिद्रसंस्मिताः अकार्जवपेशि
दशोदश १ एवमेकस्मिन् शसि र्मांति सः ३ योनावमपंतरतामुखा
निशतं १ भवन्ति एतेनेता श षिते प्रसृते हे १ योनावेव वदिति
विवाह वद्याख्यातो ॥ अथ गंतव्यातः पांचदशस्थिते वर्तेते
कोष्ठगतोः प्राह गुदे तिस्रः ३ योनिकर्णिक इति यावत् हे २ स्तन
शफमेका । सवन्मांसेका । हृष योः पंचपंच ५५ योवनेनासो ह
रायोर्दृष्ट्वा २ स्मिदोः पंच पंच ५५ हिर्भवति पुंसां प्रश्यः ५१ ।

स्नातयाः शोका मेहनमुक्ताः
स्त्रीनामाहृत्यतिष्ठतिफलमेतर्ग
नेहिताः अस्यायमर्थः पुंसो।
मेहनमुक्ताश्च या स्त्रियोमांस
पेषणः पूर्वमुक्तास्ताः स्त्रीणां मेह
नमुक्ता भावान् फलं गर्भाशये
आहृत्यतिष्ठति गयदासस्नाद
स्त्रीणां मांसपेषणसिभिर्हीनानि
पंचशतानि तथाच भोजः पं
वपेशी शतान्येव स्त्रीवर्जं विदि
भूमिप अतश्च तिस्रो हीयन्ते
स्त्रीणां शेषसिमुक्तयोः अथ
मांसपेषणीनां कर्माणाह शिरा
स्नाद्यस्थियर्वाणिसंययस्तशरी
रिणां पेशीभिः सहितान्येव त
वंति भवंति हि इति भावप्रकाशः
मांसफला स्त्री वार्त्ताकी इति रा
जनिर्वृतः ॥
मांसभक्षः वि मांसभक्षणीक
ती मांसं भक्षयतीति छातमणि
निकर्त्रियणपत्येननिष्ठातः
मांसमासा स्त्री मावयणी इति
राजनिर्वृतः ॥
मांसरोहिणी स्त्री सुगंधिदग्धे
हः तत्पर्यायः अमिरुहा २ वृत्ता
२ वर्मकृपा ५ वसा ५ विकसा ९ मां
सरोही ९ अस्या गुणाः दृष्यन्ते।

सारकत्वं दोष च य नाशित्वेव
इति राजनिर्वृतः ॥
मांसं लं क्री कायस्पर्शगोरीरीसेन
गंतस्य ओजागुणस्यो गविशेषः
यथा ओजः समासभूयस्त्वमांस
लेपदंडस्वरे इति कायवेदिका
मांसलः वि वलवान् इत्यमरः
स्पृलः यथा निस्साम्बुद्धरणाः
स्पृनिर्द्व्याम्बुक्कैः कुर्याः मां
सलेष्यथनोपेतै रवर्कै रथरैः
वृथाः इति गारुड ९९ अथायः
मांसलफला स्त्री वृत्ताकी इति
राजनिर्वृतः ॥
मांसविक्रयी वि आमिषविक्रया
कर्त्ता इति हलायुधः तत्पर्यायः
वैतंसिकः २ कोलिकः ३ मांसि
कः ४ इत्यमरः ॥
मांससारः पुं मेदः इति राज
निर्वृतः ॥
मांसस्नेहः पुं मेदः इति राज
निर्वृतः ॥
मांसहासा स्त्री वर्म इति शाह
रन्नावली ॥
मांसिकः पुं मांसविक्रयी इत्य
मरः ॥
मांसिनी स्त्री जलमांसी इति
राजनिर्वृतः ॥

मांसी स्त्री जलमांसी ककोली
इति मेदिनी मांसकरी इति
राजनिर्वृतः ॥
मांसेष्टा स्त्री वल्गुता इति राज
निर्वृतः ॥
मांकंदः पुं आसहत्तः इति मे
दिनी ॥
मांकंदी स्त्री आमलकी नगरभे
दः इति मेदिनी पीतवंदनं इति
शब्दमाला माडा १ इति मांगनी
इति च हिंदी भाषा तत्पर्यायः
वड्डमूली २ मादनी ३ गोयमूली
का ४ अस्या गुणाः कटुत्वतिक्त
त्वं मधुरत्वं रीपनत्वं रुच्यत्वं च
स्वातकारित्वं पच्यत्वं वषोष
नसिताधिकत्वं च एकाविंशत्
लीव श्यामलाचनशायरा इति राज
निर्वृतः ॥
मांसी स्त्री मावमुक्तसममी ३
वृत्तानादिविधिर्यथा भविष्ये स
ध्यग्रहात्स्वादिसुक्तामावसस
ममी अरुणोदयवेलायां तस्यां
स्नानमहाफलं मावेमासिसिनेप
तेस सममी कोटि भास्करा दद्या
तस्नानार्चनानाभ्यामायु रा ।
रोग्य सेपदः अरुणोदय वेला
यां मुक्ता मावससममी ग
गायां यदि तभ्येत सध्यग्रहात्तेः
समा कोटिः भास्कराको सम
मी तस्यासमस्या भास्करा देवताक
त्वात् सध्यग्रहात्फलं स्नानने स
त्रिहिते बुद्धिरेतरो गेति न्यायात्
नेन वड्डशत सध्यग्रहात्काली
नगोणास्नानजन्यफलसमफलम
उत्तेयं स्नानपरिपाटीमाह कृत्य
कत्पलतायां विष्णुः समवदयत्रा
णि समार्कयत्राणि च शिरसि नि
धाय ओषधजन्मकृतं पापं मया सम
स्तनमस तन्मोक्षकं च शोकं च मा
करी हंत सममी इत्युच्चार्य स्ना
यादिति शेषः रोकं छिद्रं तिथि
कृत्यस्य पापं मास्यंत मासांगत्वा
त् मांसीयत्वं मकराकारं बुद्धि
मांसीयतिथिपरां तिथि कृत्येव क
सादिब्रूते सुक्तादिमेव विनादो
च सोरादिमांसकृत्ये विनिर्दि
शेरिति ब्रह्मपुराणात् मनेतगदि
त्वेन तथा युक्तमाव यथामस्य पु
राणं यस्मान्नन्तरादौ तत्र यमा
पुर्दिवाकराः मावयासस्य समया
नस्यात्सारथ्यसममी अरुणोदय
वेलायां तस्यास्नानमहाफलं च
नपेव नारसिंहोपाख्याया मित्य
यं मुक्ता मावससममी ग

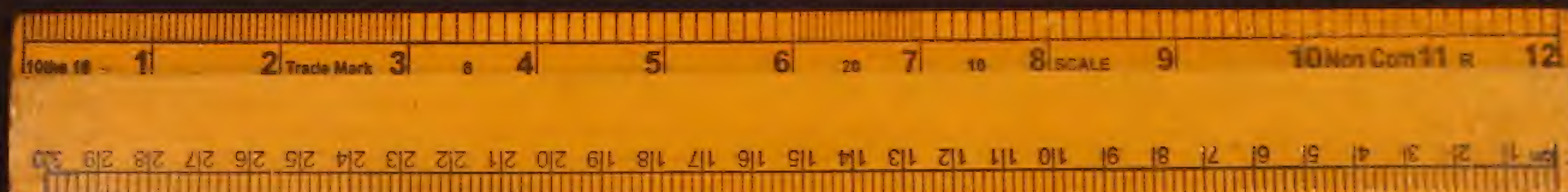

यथा अर्कपत्रैः सवदरैः ईवीत
सवेदनेः अष्टांग विधिनावायं
दद्यादादित्यस्य अष्टांग म
र्त्यमापूर्यमानोर्द्ध निवेदयेत्
अर्चयेत्स्व जननी सर्वभूता
नासमर्चो समसन्निके सन्नया
हृत्किंदेवि नमस्तेरविमंडले प्र
णाममंत्रस्त समसन्निकेहपीत
समलोकप्रदीपन समर्चोव न
मस्तभनमोऽनेनाय वेधसे ।
इतिष्ठादितं ॥ तस्यां ।
स्येमुदिशपरथात्राफलं य
था माचमासस्यसमर्चोदेवंश
सपरंनराः रथयात्रां प्रकुर्वन्ति
सर्वहं हविवर्जिताः गच्छन्ति न
तपहंशोतं सूर्यमंडल भेदकं
यत्नेकचिन्तं देविसावशाय
सनुद्वं पापप्रशमनात्मानं ।
महापतकनाशनं इतिवगाह ।
पुराणं ॥
मागधः पुं पाणिस्वनकः इति
महाभारतं वंशक्रमेण महत्वे
दिगजाय स्तुतिकारी नन्यर्णयः
वधुकः २ वंदी ३ स्तुतिपाठकः
४ इत्यमरभारतौ ॥ तस्योत्तर
परिचयं नीताः स्य रक्षितो ।
हस्तेममं पुस्तकेन दहिजाः मथ्य

मानेच तत्राभूतस्युर्वेणः प्रता
पवान तस्यै जात मात्रसा
यत्नेपेतामहे शुभे सतः स
त्तो ससुत्तः सोत्ते ॥ हनि ।
महामते तस्मिन्नेव महायत्ने
यत्नेप्राप्तोऽयमागधः ॥ यो
क्रौतदा मुनिवैस्तावभौ सत
मागधो स्तुयता मेध नृपतिः
पृथुर्वेणः प्रतापवान सत्या ।
मिति सुतिरभिप्रेतिः अभिप्रेत्ये
कं ज्येते सोमोऽस्यामिति सतिः ।
सोमाभिषवभूमिस्तस्यां । सो
त्येऽहिनस्मिन्नेवदिने इति ।
विष्णुपुराणे । अथो ३ अथाय
स्तुतीकाच ॥ वर्णसेकजाति
विशेषः सत्तत्त्रियायोवैष्ण
जानः माह इतिख्यातः मग
धेषुभवोमागधः सः इत्यमर
भारतौ जगसंभराजः यथा
मागधो नच हंतव्योभूयः कर्त्ता
बलौयमं इतिष्ठीभागवते ।
स्तुतः शुक्लजीरकः मगधदेशे
द्वेवे वि इतिमेदिनी ॥
मागधादेवी स्त्री राधिकायथा
तासां तमागधादेवी तमवामी
कारपभा हंदावेनस्थी राधानाम्ना
थावर्धकारणत इति योमो

पातालखंडे ६ अथाय स्मोका
द्वयं ॥
मागधी स्त्री पृथिकापिण्णली
इत्यमर मेदिनीकरो उतिः ।
गुजराटीयलावि इतिभाषा इति
शब्दचंडिका शर्करा इति जटा
थरः भाषाविशेषः इति हेम
चंद्रः ॥
मावः पुं श्रीरत्नकस्तुतिशु
पालवथमहाकायकृत् इतिनई
यशेषपृथिका स्वनामख्यातमहा
कायं यथा पुष्पेपुजातीनग ।
रेषु कांची नारीपुरं भापुरुषेषु
विष्णुः नदी पुगंगानृपतौचरामः
कायेषु मावः कविकांतिलासः
इतिप्रीवीनाः वैशाखादि द्वार
शमासांतगत दशममासः मवा
युक्तायौर्णमासीयत्रमासेसः तत्र
पण्यायः नृणाः २ इत्यमरः ।
सचविधिः मकरस्यारव्यु
क्तप्रतिपत्तिदिदशोतोमुख्योदः
। कृत्प्रतिपदादि पौर्णमास्य
तोमोरावांडः २ मकरस्यारविक
सौरः ३ इतिमलमासतत्तीय ।
लिखनस्वरसत्त तत्रज्ञानफलं
विद्याविनीनः सक्तुल प्रथानः
सदा सदाचारपुतः प्रवीणः यो

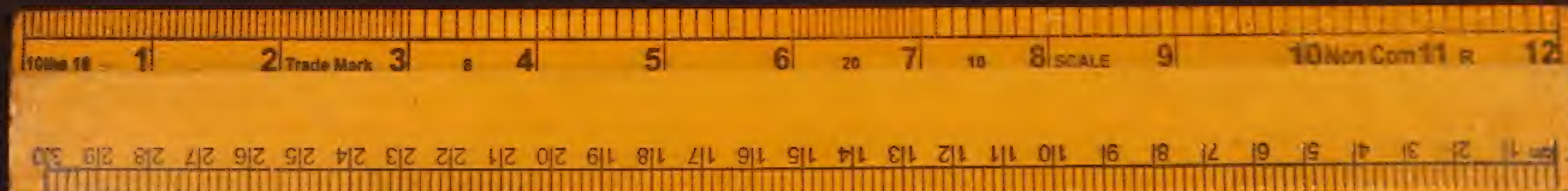
मातरको विषयेषु शक्नोमावे
ऽयमासे मचवानिवेशः इति
कोहीप्रदीपः ॥ अथमावका
त्वं पात्रे स्वर्गलोकेचिरं वा
सोययामनसिबर्जने यत्रकाणि ।
जलेनेस्त स्नानयमृगभास्कर
मृगोमृगस्यत्नेनमकरः तस्य
भास्कर तत्रसंकल्पः ग्रहणार ।
यकालेनेलमनुनकता आवय
ऽनराभिमुतः ज्ञानसदिसुखाय
ऊश ऊसम तिलजलाग्रादाय
ओमयमावेमासिचमुकपले सु
मुकतिपावारभ्यमकरस्यारवि
यावत्प्रत्यह ममुकगात्राः मुक
देवशर्मा स्वर्गलोके चिरकाल वा
सकामो विष्णुप्रीतिकामोवापानः
स्नान महंकरिष्ये इति संकल्प्य ।
गंगायातिरिक्त जलमात्रेपिस्नाने
कर्त्तव्यं प्रतिदिन संकल्पेन आ
रभामकरस्यारविं यावत्प्रत्यह
मिति नृवक्तव्यं किं तमास्पनं
रंमकरस्य रवाखितयिकं वक्त
वांचाड स्नानं वाक्त्तव्यं वाक्त्त
मंभुसंयमे तत्रसंकल्पेन वाक्त्त
क्तविधिना स्नानेनिकर्त्तव्यं तोवि
पाण्डोडः खदारिद्र्यानाशाय श्री
विमो स्तोषणायच प्रातः स्नान

करोम्यमाच पापप्रणाशनं
मकरास्त्रवो माचगोविंदाद्युत
माथव स्त्रानेनानेन मेदेवयथाक
फलसंभव इत्युच्चार्यस्त्रायान
नतोवासदेवं हरिं कृष्णं श्रीयथाच
स्मरेन्नतः ओदिवाकर जगन्नाथ
प्रभाकरानमोः स्त्राने परि पूर्णो
कुरुक्षेत्रे माचस्त्राने महाव्रतं चो
इस्त्राने मकराकांस्त्रकालमक
रास्त्रवावित्यन्यादः असम
वेत्तार्थज्ञात नीर्थं त्रमाचमास
मिमे पुण्ये स्त्राम्यदे देवमाथव
नीर्थं स्त्राम्य जलनित्यं प्रसीद भ
गवन् हरे इति पठित्वा इत्युच्चार्य
रित्य नाथायेत्यादिकं पठित्वं
गंगायां त्रयमपुण्ये दिने दिने
सहस्रं त्रसवर्णानां विशास्यते।
नेन हरेन्द्रि गंगायां यो माचे स्त्रा
निमाथव मानव इति क्वचित्पाठः
एकदा संकल्प्य प्रतिदिनं सह
स्रसवर्णानां नन्यफल समफल
प्राप्तिकामः श्रीविष्णुप्रीतिकामो
वा माचमो संयावत प्रमदं गंगायां
प्रातः स्त्रानमहं करिष्ये इति वाक्ये
विशेषः प्रतिदिनं संकल्प्य सहस्र
सवर्णानां नन्य फल समफल।
प्राप्तिकामो विष्णुप्रीतिकामो वा गंगा

यां प्रातः स्त्रानमहं करिष्ये इति
यथा विधिना स्त्रानेनित्यं यतो
विधाय ओमाचमास मिमे पुण्ये
स्त्राम्यदे देव माथव नीर्थं स्त्राम्य
जलनित्यं प्रसीद भगवन् हरे।
इत्युच्चार्य स्त्रानां शायं श्रीविष्णु
वर्णाय च प्रातः स्त्राने करोम्यथा
माच पाप प्रणाशनं मकरास्त्र
वो माच गोविंदाद्युत माथव
स्त्रानेनानेन मेदेवयथाक फल
संभव इति पठित्वा स्त्रायानेन
तोवासदेवं हरिं कृष्णं श्रीयथाच
स्मरेन्नतः दिवाकर जगन्नाथ प्रभा
करानमोः स्त्राने परि पूर्णो कुरुक्षेत्रे
माचस्त्राने महाव्रतं इति पठेत्
स्त्रं पुण्ये पुण्यप्रदे अभे।
कृत्तव्या नियमः कश्चिद्व्रतं रपीन
रोन्नमैः तन्नत पुण्यकामः श्री
विष्णुप्रीतिकामो वा इति वाक्ये विशे
षः योष्ठाः योर्गामाया ऊर्द्ध
माचयोर्गामासी यथं ते मरिगत
त्युच्चार्य लंकन भोज्यं योष्ठा
ऊर्द्धमाच कृष्णाष्टम्यां जागमं मे
नश्याहं कर्त्तव्यं मांसाभावे पाय
सोपकरणेन तदभावे केवलान्न
वाश्याहं कर्त्तव्यं अथ रतेती।

चतुर्दशी माचे मास्यसिनेपदे १
देवतावाचतुर्दशी तस्यामुदय वे
लायां स्त्रानां नोव्रतने यमे ३
दय वेलायां अरुणोदय वेलायां
अनकीभृदिने काले माच कृष्ण
वतुर्दशी सनारयोम काले त
तस्यां स्त्रानं महाफलं स्त्रावा
संतर्प्य त्रयमास्य सर्वपापैः प्रमुच्य
ते अत्र तिथि कृत्यत्वाज्ञानां चोद्वा
दाः तत्रोभयदिने अरुणोदय
सनारकाले मुहूर्त्तान्न चतुर्दशी
लाभपूर्वदिने स्त्रानं यमनपेक्षां च प
करिन्मात्रे नृत्ताभेन दिने माच
स्त्रानकालाभ्यन्तरात् चतुर्दशी
लाभे माच प्रातः स्त्रायिना तत्रेण
द्वयं कार्यं तत्र ओन्नत सदय।
माचे मासि कृष्णपदे रतेत्यां वत
दृष्ट्यां तिथौ अरुणोदयवेलायां
अमुक गोत्रः श्रीप्रभुकरवर्णमा
यमादर्शनकामो गंगायां स्त्रानमहं
करिष्ये इति संकल्प्य यथाविधि
स्त्रानं प्रागृक्तं चतुर्दश्यमनपेक्षां
च कुर्यात् ॥ अथ श्रीपंचमीत
त्रोभयदिने पूर्वाह्ण पंचमीलाभे
पूर्वदिने लक्ष्मी सरस्वत्याः पूजनं
पुष्पात् एकदिनमात्रे नृदिने य
वं पदं षष्ठ्युक्ता पंचमीव्रते ऽपि
नतत्र अनेन स्त्रावाच्यं ओमये
त्यादि लक्ष्मीप्रीतिकामो लक्ष्मीपू
जनमहं करिष्ये इति संकल्प्य शा
लग्रामेन वा पूजयेत् ओपाशा
त्त मानिकोभाज स्त्राभिर्धाम्य
साम्ययाः पद्मासनस्यां ध्यायेत्
स्थियं वेलास्त्रमात्रं गौरवणां।
स्रपंच सर्वालेकार भूषितां
रोक्ष्य मम अग्रकरां वरादां रति
तां नत इत्यनेन ध्यात्वा यतन्या
पं ओलक्ष्येनमः इत्यादिना नै
वेद्योत्तं पूजयेत् ओन्नमस्ते स
वेदेवानां वरादां हि हरिप्रिय या
गतिस्तव प्रपन्नानां सोमभयात्।
दृष्ट्वा त इत्यनेन पुष्पांजलि त्रये
णाप्रणमेत्। ओन्नतस्त्रावाच्यं
ओमयेत्यादि सरस्वतीप्रीतिकामः
सरस्वती पूजनं महं करिष्ये इति
संकल्प्य शालग्रामे च वादिस्य जले
वापूजयेत् ओन्नतृणां सकलभित्तो
विप्रती अश्वकोतिः ऊचभानमि
तागी सन्निधौ स्यात्तिताज्ञे निनक
रकमलोयज्ञे खनी पुष्पक श्लोः स
कलविभवसिद्धेयात् वाग्देवतानः
इति ध्यात्वा वास्यतत पाद्यं ओ
सरस्वत्ये नमः इत्यादिना नैवेद्योत्तं
नपूजये ततः ओन्नमस्ते ॥

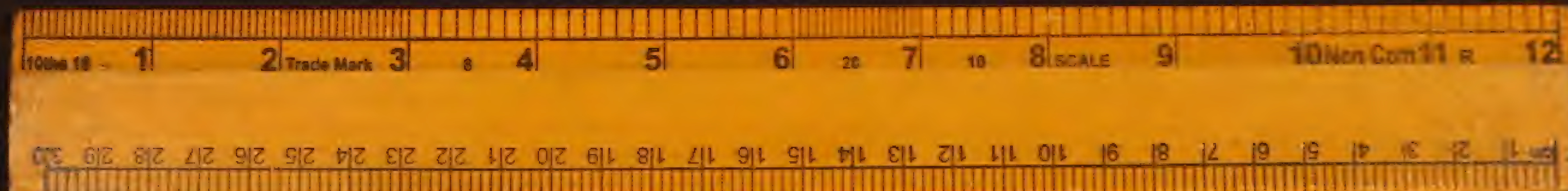

नमो नित्यं सरस्वती नमो नमो
वेद वेदो ग वेदो न विद्यास्थानेभ्य
एव च स्वाहा इति वृत्तपराणीयेन
पुष्पाजलिनामिः पूजयेत् मत्स्य
सूक्ते सरस्वती संपूज्य ओं यथा न
देवा भगवान्स्वा लोक पिता
महः तां परित्यज्य संतिष्ठेत्तथा
भववरप्रदा वेदाः शास्त्राणि स
र्वाणि न त्यगीतादिकं च यत् न वि
हीनेत्यथा देवि तथामे संतिष्ठिह
यः तस्मीमेधा परा पुष्टिगोरीति
प्रमाधतिः पताभिः पादि तत्र
तिरहाभिर्मांसरस्वति इति मत्स्य
सपुष्पाणीयेः शार्ङ्गप्रणामेत् ।
वैपुजीवेच शोणं च सरस्वती नरा
ययेत् आवागत्य पुस्तकं च पूजये
त् ओं मत्स्याधाय नमः इति मत्स्या
धारे पूजयेत् ओं लखमे नमः
इति लखनी पूजयेत् अथ
माचसममी तत्रोभयदिने अरु
णोदयकाले सममेताभे पूर्वदिने
एकदिने तलाभे तदिने अरुणा
दयकाले सामान्यजले ओं अथो
त्पादिसूर्यग्रहणकालीन गंगास्ना
नजन्यफलं सर्वफलशान्तिकामश्च
भुगोपसंपत्कामो यरुणादयवे
लायां स्नानमहं करिष्ये इति

संकल्प यथा विधिस्नानेति कर्तुं
यतो विधाय सप्तवदरयज्जालिस
मार्कपञ्चागि च शिरसि निधाय ओं
यद्यज्जन्तुते पापमया समसज्जन्त
सतमेरोकं च शोकं च माकरी हे
तु सममी इत्युच्चार्य स्नायात् ततो
यथा काले सप्तवदरी फलाकं प
त्रशानि तिलहवीक्षितचंदनपुत्र
जलमादाय ओं मद्येत्पादि आयुग
योग्य संपत्कामः श्रीसूर्यायार्च्य
महंदरे इति संकल्प्य ओं नमो वि
स्वते ब्रह्मन् भास्वते विसृजेते स
जगत्सर्वत्र सुखे सवित्रे कर्मदा
यिने इत्यनेन ओं जननी सर्वभूता
नां सममी सप्तसप्तिको समयाह
तिके देवि नमस्तस्मिन् इति
यद्विहा इदमर्घ्यं श्रीसूर्याय नमः
त्यर्घ्यं दत्वा ओं समसमिदं श्रीतस
मलोक प्रदीपन समया हि नम
स्तुभ्यं नमो नमो नमो नमो नमो
नेन प्रणमेत् अथोत्पादिसूर्याय
सौमिधानात्स्नानमंत्रं विना अर्घ्यं
प्रणाममंत्राः पादाः योगाणिकत्वा
त् गंगायां च वज्रशतसूर्यग्रहा
लीनगंगास्नानजन्यफलसमफल
शान्तिकामो गंगायां स्नानमहं करि
ष्ये इति वाक्ये विशेषः अत्रार्च्यदाना

मंत्रं पतत स्नानोदय माचशानः
स्नानं तत्रैव सिध्यति ॥
अथ विधानसममी व्रतं प्रथमेन
ब्राह्मणान् स्वस्तिवाक्यं ओं सूर्यः ।
सोम इत्यादियद्विहा ताम्रादिपात्र
ऊशानिल जलान्पादाय ओं तस्मिन्
त्युच्चार्य ओं मद्यमावे मासि पुत्रे
पुत्रे समम्यातिथावाभ्य प्रतिमा
सीय सुक्तसमम्यां पौषसममीया
वत्तथा योग्य संपत्कामो भीष्ट त
त्रफलकामो वा अर्कशहीतर
भोजन विच्छिन्ति विधानेन सत्र
मी व्रतमहं करिष्ये इति संकल्प्य
यमपारणसहितं तत्र स्नासितं त्रि
यमं ऊर्ध्वान् तत्र माच अर्क्य
मात्रं भुंजीत फाल्गुने अंतरीत्
शहीते कपिला विद्युवमात्रप्रमा
णां तदमावे अत्यगोमय मपीति
चैत्रे मरीचमेकं । वैशाखे ।
किंचिज्जले ज्येष्ठे अपक्वकरली
फलमथ्य करणमात्रं आषाढे स
व्याय दिगुणसमये यवप्रमाणं क
शमूलं आरण्यनक्तकाले अत्यह
विषादनं भाद्रपदोपवासः आ
श्विने पंचमार्हयामे मसुरांड ।
प्रमाणं हविष्यान्नं काविके अर्घ्यं
प्रसूति मात्रं कपिलातीरं नर

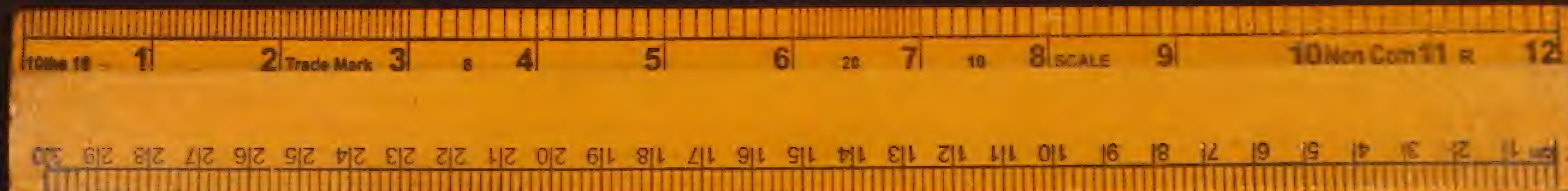
भावेत्तीरं तं मार्गशीर्षे प्रास्य
लो वाघशाने पौषे स्वल्पं घृतं
तदनंतरं ब्राह्मणान् भक्ष्य
ज्ञागृहीतरी निगमिष्येः विधाय
दक्षिणा देया विभवम्यानुयतः
अष्टम्यां पाण्डो ऊर्ध्वान्तकद्वय
दिनेन च शुद्धमाचनितारीनिह
नेवैव विवर्जयेत् एकसिद्धं भक्ष्य
मुक्तमकं नञान्सातः बोद्धमा
स विशेषो ज्ञेयवत् अनेनास्मि
नवत् मत्स्यमासतरे तत्तर्कज्ञं
अथोत्पादिसममी । तत्र पूर्व
वत्समम्यातिथावाभ्य पदिका
योग्यधनधान्य पारलौकिक सुभ
स्थान शान्तिकामः संवत्सरे याव
त् आरण्यसममी व्रतमहं करिष्ये
इति संकल्प्य प्रतिमा सप्तसम
म्यां शालग्रामं च दारिद्र्यजने वा
वा पूजयेत् रक्षास्नासनामिति
ध्यात्वा पतनार्घ्यं ओं सूर्याय नमः
त्यादिभिः संपूज्य आदिमभास
रवेभानो सूर्यादिवाकर प्रभाकर
नमस्तः स्वर्गोपादस्मात्प्रमोचया
इति विः पूजयेत् एवं संवत्सरे
पूर्णादक्षिणा देयात् ब्राह्मणां च
भोजयेत् विशेषमासा नदेशात्
माचस्याव्रतवत्तमलमासपि क

त्वं अथभीष्माहमी अह
 मांवात्माः पितृतर्पणं कृत्वा
 जेवेयात्रपयगोत्रायसां हस्तिप्रव
 रायच पुत्रायददाम्येतत् स
 लिलं भीष्मवर्मणे रतिपितृवत्
 भीष्म तर्पयेत् ततः कृतान्तः
 भीष्मः शान्तनवो वीरः सत्सारी
 जितेन्द्रियः आभिरभिरवाभो
 पुत्रयोत्राचिनाक्रिया इत्यनेन
 प्रार्थयेत् त्रिविधादिभिः पितृत
 र्पणान् पूर्व एतत्कर्तव्यं ॥
 भैष्मा मेकादशपुत्राणां ह्यह
 र्णांतिलो हर्षेनमावशपके वत्स
 स्नान तर्पण महादानभोजन
 दि यथात्ताभं कुर्यात् माचयोर्मा
 मायां पुगायात्तेनपार्वणा विधिना
 प्याहं कर्तव्यं अनेनफलकामेन
 यास्नानदानं कर्तव्यं तस्यादान
 प्रदानेन तिष्ठितत्वेऽनुसंधेयं इ
 ति कृत्यतत्त्वं ॥ अथमाच
 स्नानफलं वतसनेस्तयोभिस्त
 न तथा प्रीयते इति माचमत्र
 मात्रेण यथा प्रीणातिकेशवः न
 समं विद्यते किंचित्नेनः सौरेण
 तेन सा तद्वत् स्नानेनमाचमन
 स्याः कृतज्ञाः क्रियाः पीतयेवा
 सदेव सर्वपापहिमुक्तयेमाचसु

प्रकृतिस्वर्गलाभायमानवः किं
 रत्तिनेन देहेनसमुद्भूतवलीया
 अश्रुवेणासुहेयेनमाचस्नाने नि
 नाभवत् मुकरस्थायो यो दिन
 स्नात्सुदिते रवौ कथं पापैः
 प्रमुच्येत कथं सतिरिवं व्रजेत्
 वत्सहा हेमहारी च सगणे
 रुतत्यगः माचस्नायी विधायः
 स्नात्त संसर्गं व पंचमः उपमा
 नकानि सर्वाणि पातकानि महे
 तिव भष्मीभवन्ति सर्वाणिमाच
 स्नापिनिमानवे पावकाश्चदीप्यते
 माचस्नानोत्तमाः विमुक्ताः सर्व
 पापभ्यः मेचभ्य इव चंदमाः
 आर्द्रं शुक्लं सुस्पृष्टं वायनः
 कस्मीभिः कृतं माचस्नानदेहेनस
 र्वं पावकः समिधोयथा प्रमादि
 कंच यत्पापं ज्ञानाज्ञानकृतंच
 स्नानं मात्रेण तत्रशेषं मुकर
 स्थेदिवाकरं निष्पायास्तिरिवंया
 निपापिष्ठायांतिमुहता संदेहो
 व्रनकर्तव्योमाचस्नानेनापि
 सर्वधिकारिणा स्वविमुक्तो
 यथा नृप सर्वपांस्वर्गो माचः
 सर्वपा पाप नाशनः एतदेव
 एव मेवो स्नेतदेव परं तपः प्र
 यत्तिनं परंचेवमाचस्ना मनु

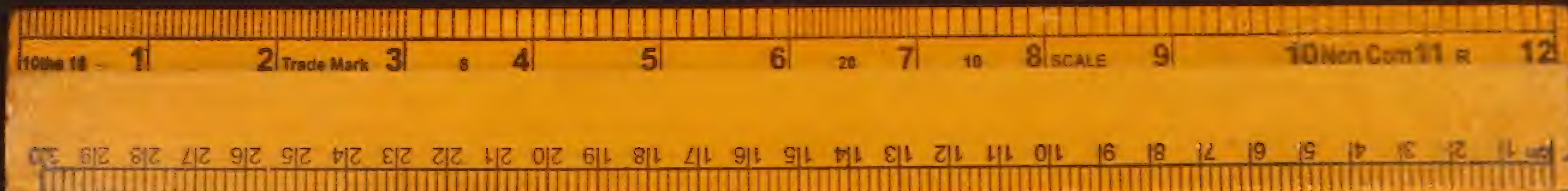
त्वं नृणां जन्मोत्पत्त्यासात् ॥ एतांस्त्वयाहकालान् वे नित्या
 माचस्नान मति भवेत् अथाम नाहप्रजापतिः साच कति पुगा
 ज्ञान कौशलं जन्माभासायथा या यथा अथ भाद्रपदे कृते
 नृप संसारकंदमालेय प्रत्ताल त्रयोदश्यां हापरं माच व
 नविशारं पावनं पावनानां च योर्मासां वै चारं कतिपुगे
 माचस्नानं परंतप स्नानमाचच स्मृतं असां कर्मणां नेन फलं
 येराजन् सर्वकाम फलप्रदे ते यथा मास्ये शुभमिदं लये ॥
 तोषं भुजंतोकांश्चंद सूर्य पुण्यसदसंत दिनस्ये विप्रवे
 ग्रहोपमान इति श्रीपद्मपुराणे शतमाहस मा कावेष्ठनेनका
 उत्तराखंडे च अध्यायः ॥ आकामा वैषु आषाढीकार्तिकी
 माचवती स्त्री पूर्वदिक इति रा माची वैशाखीषु इति ध्यादि ॥
 जनिर्चंदः ॥ तस्मां माचामचा योगभावे ॥
 माचवन स्त्री इंदुसखेधित्त म सिद्धस्त गुरावकाल प्रतिप्रसवे
 चवतरदमिगर्थेन प्रत्येननिष्ठा यथा शान्तानयः माच्यो यदि
 त्रं इति मुग्धवोधव्याकरणं ॥ मचानास्ति सिद्धे गुरारकारणा
 माची स्त्री मचापुत्रायोर्मासी यथा राजमार्गं देवतः गुरो हरिस्तो
 यथा पुष्पपुत्रायोर्मासीयोषी नविवाद माद्रहीरीतर्गप्रमुला
 मासे त यत्रसा नास्त्रास योषो मुनीशः यदा नमाचीमवसेय
 माद्याश्च मेकादशापरं तास्त्रात्रदा च कन्योदहनेवरेति
 इत्यमाः माची पूर्णिमा यथा इत्येवमाच्योमचायोगाभावेपि
 अयोध्याकांडे भरत शयणे प्रतिवेधारि मचास्थेपि गुरो
 आषाढी कार्तिकी माची तिथ भवेति विवादस्तु गुरोर्मचा परि
 यः पुण्यसंभवाः अप्रसन्नवतोयं त्यागादेव इति मलमासतत्त्वं ॥
 तयस्यायौ नमनो गतः विसृज माचोनी स्त्री पूर्वदिक इति राज
 मोनो योर्मासी तथा माची निर्वंदः ॥
 आषाढीच नरोत्तम श्रेष्ठपद्मम माच्यं स्त्री कुंदपुष्पं इत्यमरः ॥
 नीनायां तथा कृत्वा त्रयोदशी मांगल्यं स्त्री मंगलायहितं यथा

राजमांजिष्टे मांगलेषु विवाहेषु ॥
 कन्यासंवराणेषु च दशमासः प्र
 शास्यते चैव यौषविर्वर्जितः ।
 हेतुहादतत्र यपिच भीम
 एकमे अपिमासे दिन पाते
 यवधि वरौ भावलेचिते मासि
 चक्रिणिसमे ऊर्ध्वात्र मांगले वि
 वादेव इति मतमासनत्वे ।
 मंगलाहो स्त्री शयमाणलता ।
 इति राजनिर्घटः ।
 माचः पुं पेयाः इति शहरत्वावली
 माचलः पुं ग्रहः रोगः वेदी ।
 चारः इति शहरत्वावली मे
 दिनां ग्रहस्थानेनाह इति पाठः
 माविका स्त्री मलिका इति वि
 कांडशेषः अथवा इति राजनिर्घटः
 तः माविं य शीघ्रं यथा अथा
 ववीजरा मस्य स्नातृषी नृदसनश
 नेः अस्मिन् हिमवतः शृंगेनावं व
 श्रीतमधिरं इति वनपर्वणि मान
 स्पेपाख्यानं ॥
 मावीपवं स्त्री सूर्याणं इति राज
 निर्घटः ॥
 माजलः पुं कासपसी यथा मान
 तश्चासकः ऊजोविदो विंड
 रेवकः इति शहर वेदिका मां
 जिष्टं स्त्री लोहिनवर्णः नृद्वि

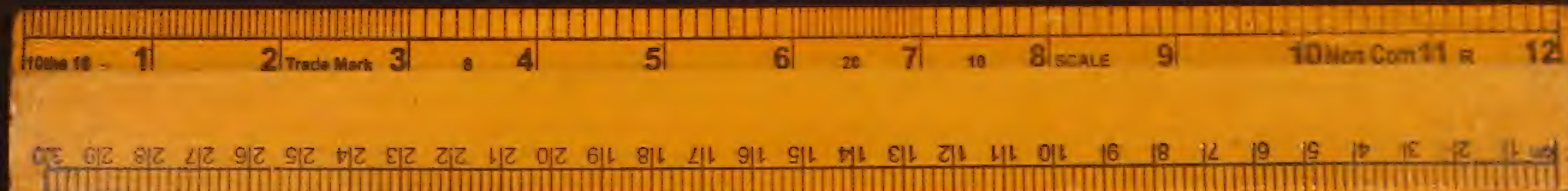
इति हेमचंद्रः ॥
 माटासुकः पुं हस्तभेदः यथा
 कर्कटी कर्कटीवीरः सदमाटास
 कासमौ इति भूतिप्रयोगः ॥
 माटरः पुं सूर्येणार्धपरिवर्ति
 शेषः यथा माटरः पिंगलो
 दंडश्चंद्रोः पारिपाक्षिकाः
 इत्यमरः मटति निवसति सूर्य
 समीपे माटरः मटवासमर्थोः
 नास्तीति अरामटरस्यापत्तं मा
 टा इति स्वामी पिंगलवर्णात्वात्
 पिंगलः दंडकारिवाहः इति
 स्वामी पारितः पौषवर्जने पा
 रिपाक्षिकाः छेदकारितिसि
 कः सूर्येः कारुणिकत्वाद्देवानां
 वरं साधनीति धियारं ददयामा
 दश नामानरेण प्रह्वया अस्या
 संप्रस्थिताः अत्र प्राथमात्रयो
 अभिदिताः अत्र माटरनामायमः
 पिंगलनामा वक्रिः दंडनामा
 साकः तथा बागमः तत्र शक्रो
 वामपार्श्वे दंडाख्यो दंडनायकः
 वक्रिस्त दक्षिणे पार्श्वे पिंगलो
 नामतश्च सः यमोपि दक्षिणे
 पार्श्वे ख्यातो माटर संतकः ।
 एवमप्येव दंडादयः कृत्वा
 एतानि संतकाः पूर्वद्वारादिषु ।

सर्गाधिके यावन्मृत्युं समाख्यातः
 वेपथ्वी च सूरिभिः तावन्मृत्यु
 वत्प्रांशो ह्रीयते अदृजमनिप
 मरागः पाणं यस्तथैव लात्तारस
 प्रभः कार्षीपता सहस्वाणि विशन्
 त्वा तभेतसः इंदुगोयक सैका
 शः कर्षययधनोमणिः हा विश ।
 ति सहस्वाणि तस्य मृत्युं विनिर्दि
 शेत एकोनो नयते यस्तथवा
 ऊसमसन्निभः कार्षीपता सहसा
 णितस्य मृत्युं वृत्तेश्चालारित्य
 पुति निभः कर्षे यस्तथैव तत्पते
 कार्षीपता शतानां च मृत्युं सदि
 प्रकीर्तितं यस्तदादिमप्यथाभः
 कर्षीर्हेन तं सम्मितः कार्षीपता
 शतानां च विंशतिर्नृत्यमादिशेत
 चत्वारो मासकायस्तरज्जोत्पला
 दत्तप्रभः मृत्युं तस्य विधातव्यं ।
 सूरिभिः शतपंचकं हिमाषको
 यस्तगुणैः सर्वैरेव सममितः तस्य
 मृत्युं विधातव्यं हि शतं तत्वेदि
 भिः माषकैक मितो यस्तप्यरा
 गोशुणानितः शतैकसमितं वा
 अंमृत्युं रत्नविचक्षणैः ॥ अतो
 नूनप्रमाणस्तप्यरागुणान्नस्य
 सर्गादिशतमृत्युं न मृत्युं तेषां
 प्रकल्पयेत् कार्षीपताः समाख्यातः
 पुराणं हयसमितः अमेरुसंभ
 पानीयमेजिहाटकसन्निभाः का
 काषाया इति विख्यातास्तदिक प्र
 वाञ्छनोत्तमा दौषा गुणा वापि
 प्यमरागवददिशेत मृत्युं मृत्युता
 विज्ञेयं यारणः त्यक्तं तेषां वक्र
 द्वात्रिंशद्वेषांता अतर्थाये प्रकी
 र्तिताः चत्वारिंशद्वेषाणि भा
 र्याः समन्निहतवे अतो न्य
 थास्तः ऊर्ध्वाङ्गो गशोकभय त
 यं इति पुक्ति कल्पतरुः ।
 माणिक्का स्त्री मेष्टी तत्पार्थ्यायः
 सुषली २ गृहगोपिका ३ गृहगो
 लिका ४ भित्तिका ५ पत्नी ६ ऊर्ध्व
 मत्स्यः ७ गृहलालिका ८ इति
 हेमचंद्रः ॥
 माणिक्वं स्त्री सैन्यवत्तवणां
 त्पमरीकायां स्वामी ॥
 माणिमंथं स्त्री सिंधुजनवर्णा
 इत्यमरः ॥
 मातंगः पुं हस्ती इत्यमरः अ
 थयदतः किरातजातिविशेषः
 इति तद्दीकायां मयुरेशः अ
 पचः इति मेदिनी अर्हदपासक
 विशेषः इति हेमचंद्रः ॥
 मातंगमकरः पुं महात्सभेदः इ
 ति राजनिर्घटः ॥

मातंगी स्त्री दशमहाविघांतगी नैवेद्यंत महादेवो यायसं
 तनवमविद्या अथमातंगी मंत्रः शर्करानितं प्रस्मरणकाले त
 वामकचरते अथ वक्ष्ये म वटसहस्रमनु जयेत् नदशा
 हादेवी मातंगी सर्वसिद्धिरो । शंङ्गेराज्यः शर्करामधुभिः स
 असोपासनमात्रेणवाक् सिद्धि हवस्तोद्वेः कोष्टः साध
 लभतश्च प्रणवेच नतो मा कः शक्तिभिः सह एवं प्रक्रि
 या कामवीजंवकृच्चकं मातंगी यांकता प्रयोगविधिमाचरेत् ।
 उ पुना वोजवक्रितायावधिर्मनुः वृत्तमथे श्मशानवा कलामथेव
 ऋषिः स्नाहतिणामूर्ति विगट् । मात्रिकः मन्त्रं मांसं पाय ।
 ह्रदः प्रकीर्तितं मातंगी देवता संच दद्याद्वेच गुग्गुले रावि
 देवी सर्वसिद्धि प्रदायिणी अंग योगेन कर्तव्यं सदापूर्णश्रमा
 त्यासकरत्यासा ऊर्ध्वा मेत्री समा थकः एवं प्रयोग मात्रेणकविता
 हितः पृथ्वी च भाजावीजेनप्रण जायते भवे अग्निनेभं नलसभं
 वाघनकल्पयत् वटकाणाश्चस्ते वाक्त्रभे कारयेत् भवे मेत्री
 पमं लिखेद्यं मनोरमे तत्र जयति शत्रुश्च तादौ भोगि
 पूजाप्रकर्तयाजवापुष्पाभवेत् । कुंलं यथा शस्त्रेवोदकविनेव ।
 अष्टशक्ती आष्टदले पूजयेत् स हृत्पतिरिवापरः ॥ अनेनैव
 समाहितः रतिः प्रीतिमनो भवा विधानेन मातंगी सिद्धिराप्तिनी ।
 क्रियाश्चदाव शक्तयः अनेग ऊ नूनतद्दमागत्य ऊवरे दीर्घ
 समानंगमदना मदनालसा इत्य यतेवस विनामस्पर्शना मा
 दृशक्तीः संपूज्य उपहार समन्वितः से नीचयेत् परदेवता इति
 ततोदेवी यं ध्यायेत् सा तंत्रसारः ॥
 थकः स्थिरमानसः श्यामांगीश । मातरपितरौ पुं तातजनयिभौ ।
 शिशोवराश्चिनयनारत्नसिंहासन निरादिवचनांतौ इत्यमरः ॥
 स्थिता वेदेवीद्भुदं रसिखे । मातरिष्ठा पुं बापुः इत्यमरः
 दकयाशाकुशयशं एवं ध्यात्वा मातलिः पुं इंद्रसारधि
 महादेवी गंधपुष्पे मनोरमेः । इत्यमरः

मातास्त्री मायनेपुनतेया सा भ्यां गरीयसी इति तत्रैव धः अ
 मानडः पूजायां नास्तीति शक्तः ध्यायः शुषिच स गयः कि
 इतिभरतः मा इति भाषा याः कृत्वावेदमस्मै प्रयच्छति उप
 तत्पण्यायः जनयित्री १ प्रसू २ नीय रदहद माचार्यः सप्रकीर्ति
 जननी ४ इत्यमरः सवित्री ५ तः एकादश उपायायाश्चतुर्य
 जतिः ५ जनीः जनित्री ८ यक्षा त्रुडयने एतमायायापुर्वमे
 ६ अस्मा ८ अमिका ९ अमालिका भोमाता गरीयसी इति गारुड ६
 १२ इति शहरत्नावली मातका । अथायः ॥ अथ च न पित
 १३ इति नदाथरः षोडश प्र र्वचने कार्ययथा मातः स्तेनहि
 का मातो यथा स्तनरात्री ग पिताच एतितस्मात्मा न माता
 र्भयात्री भद्रात्री गुरुपिया अ सत्स्तेनहि गर्भधारणयोषाडि ।
 भीष्टदेवपत्नी च पितः पत्नी च क ततोमाता गरीयसी दशविषा
 नका सगर्भजा याभगिनी पुत्र दयाध्यायो गौरवेणातिरिच्यत
 पत्नीपियाप्रसूः मातर्माता पि तेभ्यः पिता दशम्यस्तमाता च
 तर्माता सोदरस्य प्रिया तथा वगरीयसी मातलाः स्यान्तेदेवा
 मातः पितश्च भगिनी मातलाः स्तितस्मात् पूजासदास्तेः मा
 नीतथेवव जनानां वेदविहि । तश्चयहिते किंचित्कुरुते मक्ति
 तामातरः षोडश स्मृताः इति तः प्रमान नदर्म हि विजानीया
 ब्रह्मवेव नैगणयतिखंडेकार्तिके देवं धर्मविदो विदुः इति वक्ति
 यंसंवादे १५ अध्यायः ॥ त पुराणं ॥ अपरं च गुह्यम् ।
 स्यात्पौरवं यथा जनको जन्मरा मपिसर्वेषां पूजाः पंचविशेषतः
 नमस्तपालनाच्च पितामृतः ग तेषामायास्तयः श्रेष्ठा स्तेषां
 रीयान् जन्मदातश्चोऽनरातापि मातासपुजिता योभावयति या
 तामुने विनाजात्रस्योदेहो न सतेयेन विद्योपदिप्यते ज्येष्ठ
 निमः पितरुद्भवः नयोः शत भ्राता च भर्ता च येनेश्वरः स्म
 गुणमाता पूज्यामाया च वेदिताः ताः श्रामनः सर्वयज्ञेन शान्त्या
 गर्भधारणायैवाभ्यां साच ना गेनेवापुनः पूजनीया विशेषेण

पंचेते भूति मिच्छता यावत् पि
तावमाता च होवेनो निर्विकारि
तो तावत्सर्वं परित्यज्य पुत्रः
स्यान्न पण्युणः पितामाता च
सुप्रीतो स्यात्तापुत्रगणो यदि
सपुत्रः सकलं यमं प्राप्नुयात्तेन
कर्मणा नास्तिमातृ समं देवं
नास्तिपितृसमो गुरुः तयो प्र
त्युपकारेणिकथंचन विद्यते ।
तयोनित्यं प्रियं कुर्यात् कर्म ।
णामनसापिवा नताभ्यामननुज्ञा
तोयममनं समाप्नुयेत् इतिकौ
र्मोपरिभागे ॥ अध्यायः ।
मातृश्राद्धसंभाषया मातृत्वस्य
यथा मातरित्वेव श्राद्धेन यावत् स
भाष्यतेनरः सा मातृत्वस्या स
मेनयमं सास्तीसतामपि नया
सहितशृंगारेकात्सर्वं प्रणति
सः तत्र चोरे वसत्येव यावदेव
ह्यणोवयः प्रायश्चित्तयापिनश्च
तस्यैव श्रुतौ श्रुते इति ब्रह्म
देवत्रैव ब्रह्मविदे ॥ अध्यायः
शिवस्य परिवारविशेषः स च
अष्टार मारणे ब्रह्मादीनां सेदनि
गितत्वात् शुद्धशक्तिदेवतात्वेनाय
था ब्रह्मादीनां तृतीयोऽवस्थाया
स्त्री तथा कौमारी चैव चाष्टे

वर्चिकेत्यस्मान्नः सप्तविधोपि
यथा ब्रह्मी च वैष्णवी चैत्री चैदी
वारहिकी तथा कौवीरी चैव
कौमारी मातरः सप्त कीर्तिताः
इत्यमरटीकायां भरतः ॥
गौर्यादिषोडशमातृकाः यथा
गौरी यथा शची मेधा सावित्री
विजया जया देवसेना स्वधा स्वाहा
मान्यो लोकमातरः ॥ शान्तिः
पुष्टिर्भूतिस्तृष्टिरात्मदेवता सह
श्रोत्रो विनायकः पूज्यो अने व
ज्रलदेवता इति श्राद्धे तत्रैव ह्ना
वगृह्यपरिशिष्टं वैष्णव पूज्या
मातृगणा यथा यत्र मातृगणाः
पूज्यास्तत्र स्थिताः प्रपूजयेत् सदा
भागवती योर्गमासी यस्मात्तरंगि
का गंगा कलिंगतनया गोपीदेवी
वनीस्तथा गायत्री तलसी चण्डी
शिवी गाम्भेयैस्त्रीः श्रीपशोरा दे
वहती देवकी रमा सुताः श्री
सीता शोषरी कुन्ता रावणायामहं
यः कृत्वा राणायास्तथा चामहं हि
यश्चतामपि इति नाम्ने उन्नतं
हे २८ अध्यायः ॥ सप्तमात
त्रायथा आदौ माता गुरोः पत्नी
ब्रह्मणी राजपुत्रिका गावी यात्री
तथाष्टय सप्तमातारः स्मृताः ।

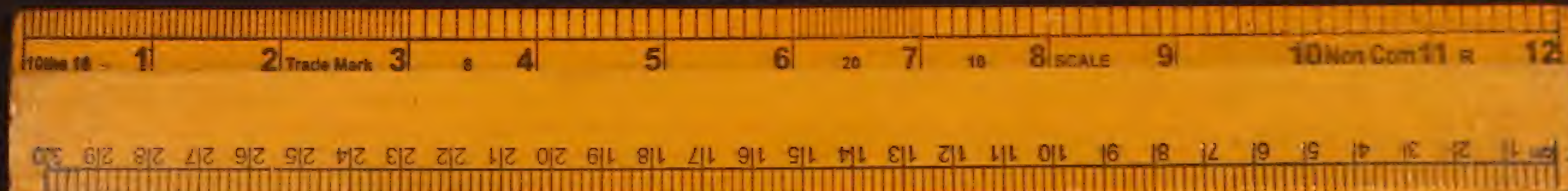
इति कैचित्पठितं ॥ मा
तृत्वा यथा मातृसमावृता
नी पितृस्यो पितृस्य स्यः
पूर्वजपत्नी च मातृत्वस्याः प्रकी
र्तिताः इति रायभागः ॥
गोः भूमिः इति मेदिनी
विभूतिः इति शहरावली ।
लक्ष्मीः इति समवेदः रेवती
इत्यजयपालः आखर्कः ।
हेतुवारुणी महाश्रावणी जरा
मासी इति राजनिर्घटः परि
माणकर्त्री त्रि अस्मिन्नर्थे परि
माणार्थमा धातोः कर्त्री तस्य
त्ययननिष्पन्नः ॥
माता स्त्री जननी यथाविशेष
री विश्वमाता चैदिकोपणामाह
इति शिवरहस्ये उर्गास्तवदर्शना
त् आवानोयं शब्दः ॥
माता पितरो पुं जननीजनको
तस्यार्थायः पितरो र मातरपित
रो र तातजनपित्रो र इत्यमर
भरतो नित्यदिवचनांतोऽयं ।
मातामहः पुं मातःपिता इत्य
मरः दोहिवस्य माता मह
साधर्म्यं यथा आसीदंगोत्पत्त्य
शयत्तशीलो हृदयतथ्यतस्तम
हक्तात्तावत् एको भवन्नतः

मृत्युकन्यास्त्रीषाया मातृर्दुः
शीलकारणात् करावुदिरभूत्ता
स्यजगतोभ्यापि पीडने त
पस्विनोक्तं नाता क्रोधोक्तं च
यशस्विनां सगुणानिर्गुणं वापि
योति मातामहो तत्र इत्यमि
पुण्यं ॥ तन्मरणं विराज ।
शौचं यथा मातामहानो मरणं ।
विराजं स्यादशौचकं इति श्रुति
तत्रैव कर्मपुण्यं उदितं यथ
ताभावे तस्य आहो दोहिवस्य
धिकारेयथा मातामहानो दो
हिताः कुर्वन्त्यहनिवापरे तत्र
तेषां प्रकुर्वन्ति द्वितीयः हनिम
वदा इति श्रुति तत्र उदित ।
पर्यन्ताभावे तस्य भूने दोहिव
स्याधिकारे यथा तदभावे दो
हित्रः योत्र दोहिवयो लीके ।
विशेषो नास्तिथर्मितः तयो हि
मातापितरो संभूता तस्य दे
हनः इति मनवचनेन योत्र तस्या
भिधानेन यथा पुत्राभावे योत्र
स्तथा उदिवभावे दोहिवः अत
पदगोविंदराजभूताविसः ॥
पुत्रयोत्र संसारे दोहिव भूने
मास्युः पूर्वेषां हि सथा कारे
योत्र दोहिवकाः समा ॥ इति

रायतनं ॥ रितिहृदशानातय वचनेन माता
मातामही स्त्री मातामहपत्नी मा
तमाता आइ इतिभाषा यथा
मातामही मातमाता मातलया
व पुजिता प्रमातामहीति वि
ज्ञाता प्रमातामही कामिनी हृद
प्रमातामही तया तयितः का
मिनीतया इतिब्रह्मवेवने ब्रह्म
वेदेः अध्यायः तन्मरणे य
त्तिणशौचं यथा मातले स्रष्टे
मित्रे गुणगर्वगुणासव अशौचं
यत्तिणी रात्रि मृता मातामही
यदि इतिश्रुदितं इदित्
पर्यन्ताभावे तच्छादोदितस्या
धिकारो यथा तदभावे रौहि
त्रः प्रागुक्तब्रह्मपुराणेनया दृश
नात् पौत्ररौहित्रयाचोके न
विशेषः स्तियमनः तयोदिमा
ता पितरौसंभूतौनस्पदेहतः
इत्यनेन यथा पुत्राभावे पौत्र
स्तच्छादोदितभावे रौहित्रः इति
प्रागेवोक्तत्वात् मातलो भा
गिनेयस्य स्वस्तीयो मातलस्य व
स्रष्टेस्यगुणैव सत्युमाता म
हस्पच एतेषांचैव भाष्यभ्यः
सप्तर्मातः पितृस्तथापिउदाने
न कर्तव्यमितिबेदविदोऽप्यिति

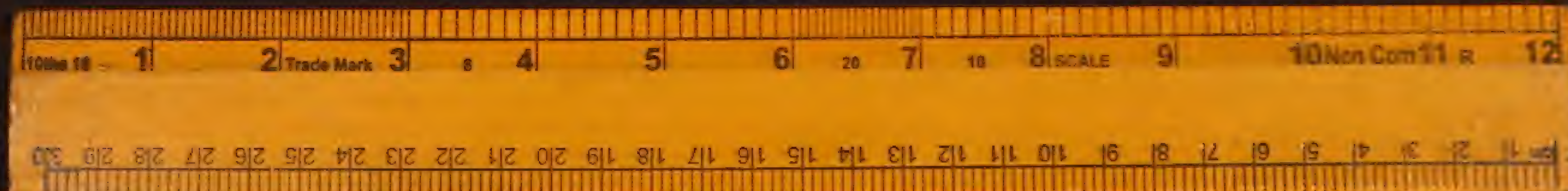
मत्ताश्च साक्षादौहित्रेण पिंडे
दानश्रुतेः यनाधिकारित्वाच्च इति
श्रुदितं ॥ तस्याभ्यौ त्रक
थने पौत्रपर्यन्ताभावे रौहित्रा
धिकारः योजकथनेतपुत्रपर्य
न्ताभावे रौहित्राधिकारो यथा
रौहित्रापितृमृतेन संतार यति
पौत्रवदिति मनुवचने रौहित्रो
पौत्रपर्यन्तदेशात् पुत्रेण य
रिणीतदुदितकीयात्वापक पु
पुत्रेण बाध्य इदित्पुत्रबाधस्या
नाप्यत्वात् इतिरायतनं पुत्राभा
वे रौहित्रोऽधिकारी पुत्राधि
कारात् शक्यदुदित्यधिकारश्रुतेः
तदाधिकारो उदित पुत्रेण बाध्य
पुत्रबाधस्यैव न्यायत्वात् इति
रायकमसग्रहश्च ॥ ॥
माताली स्त्री मातसखी इति
शब्दमाला ॥
मातलः पुं मातृभाता पितृण्य
लकः मामा इति भाषा इत्य
मरः तन्मरणे भागिनेयस्य य
त्तिणशौचं यथा मातले य
त्तिणी रात्रिशिष्यान्निवाधेषु
इतिश्रुदितं सवमानामहय
पुनरादितस्य मृतस्य पुनः

क्रियाधिकारी यथा मातलो । मधुमायवायः तत्पर्यायः मा
भागिनेयस्य स्वस्तीयो मातलस्य लुपानः १ इत्यमरः
व इतिशानायनीय पाठकमात्र मातली स्त्री मातलयत्नी इत्यम
इति श्रुदितं ॥ बीहिम रः भंगा इतिशब्दचंद्रिका ॥
दः मदनदमः यस्तरः इति मातलंगः पुं वीजपूः इत्यमर
मेदिनी संप्रविशेषः ॥ इति लीकायां भरतः ॥
हेमचंद्रः ॥ मातलंगकः पुं कोलंगहृतः त
मातलकः पुं धुस्तरहृतः इति तर्पण्यः फलपूरः २ वीजपूः २
राजनिचैटः ॥ रुचकः ४ इत्यमरः मातलंगः
मातलपुत्रकः पुं धुस्तरफलः ३
तमरः मातलतनयः इति मे
दिनी ॥
मातला स्त्रीमातलयत्नी मासी
मातलानी इतिभाषा इत्यमर
भरतौ तन्मरणे भागिनेयस्य य
त्तिणशौचं यथा स्रष्टेयो मे
नित्यं च मातलायां च मातले
पित्रोः समर्पितद्वयपत्तिणी त
पयेत्रिशां इतिश्रुदितं ॥ नाशितं विगतसत्त्वं च ॥ तस्या
मातलानी स्त्री कलायः भंगा सगुणाः स्वादुतं शीतत्वं गुरु
इतिमेदिनी प्राणाः इति हेम तंवापु पित्रनाशितं च इति
चंद्रः प्रियंगवतः इति शब्द राजवल्लभः ॥
चंद्रिका ॥ मातलंगा स्त्री मधुऊकुटी यथा
मातलाहिः पुं सर्वविशेषः मा मातलंगा सगंधायागिनिज्ञा प्र
लयासाय इतिफेय्यादी इतिव निपुणिका अत्यन्ता देवहृतीवसा
भाषा अयं तदाकृतिः आयत कविमधुऊकुटी इतिरत्नमाला
देहः दीर्घलांगुलः वतण्यात् इति मातलंगिका स्त्री वनवीजपूः इति

राजनिर्घटः ॥ मातृका च मातृदेवी इत्येताः
 मातृकच्छिदः पुं पराशरः इति अष्टमातरः कारणयस्य यस्याः
 केचित् ॥ कृतोत्पत्तेनावधारितं शरीरा
 मातृका स्त्री मातृका माता देवी देव नानातन्त्रिदं कीर्तितं मया
 भेदः वर्णमाला इति मेदिनी कामः क्रोधस्तथा लोभो मरो
 करणं स्वरः उपमाता इति मोहोऽथ पंचमः मातृका
 हेमचंद्रः मातृकागणोत्तरः ॥ षष्ठमिच्छादः पेशुयं समम तथा
 एतियथा तत्रदेवो यस्य दे अनस्यपाष्टमी जेया इत्येता अष्ट
 तं त्रिभूलेनादनदृशं तस्याह मातरः कामं योगीश्वरी विदि
 तस्ययदक्रमपतदतले किल ॥ काथ मातृशरीतया लोभस्त
 तत्राथकाशसंख्यातावभुवुरपरः वैसवी प्रोक्ता ब्रह्मणीमदएवच
 भूशं तदृष्टा महताश्चर्यं रुद्रः मोहः स्वयंतः कामारी मातृका
 श्रुतः चक्रं मुखे गृहीत्वा त्रिणि वैदजां विदुः यामीदं दथरा देवी
 लायेताननं परमेश्वरः इतरे पेशुयं स्वयमेवच अतस्पावरा
 ऽप्यन्यकाः सर्वचक्राणामेहिना हाव्या इत्येताः परिकीर्तिताः
 नायणोन निहतास्तत्र ये ऽन्ये कामादिगण एषोय शरीरं परि
 सस्यिताः अस्तथायस्त्वयोरस्त कीर्तितं जगद मृत्तितयथात
 श्रुतं प्रोतस्यवासकृत अनारते आतेकीर्तितंमया एताभिदेवा
 सभुजस्तुः सतोहृद्रुषान्वितः ताभिश्च तस्परके त शोषिते ।
 तस्यक्रोधेन मदता सुखाज्जाला दायं गतासरी मायासच सिद्धो
 विनिर्ययो नदुय धारिणी देवी ऽन्यकोभवत् एतमेसर्वमाख्यात
 योती योगीश्वरी विदुः सत्र मातृविद्या मृतेमया य एत
 यधारिणी वाया विसृतापिविनि क्त्वापयात्रियं मातृणामुद्रवेषभ
 र्मिता ब्रह्मणाकारिकेयेन रं देण तस्यताः सर्वरातां ऊर्वेत्पुनरिनां
 उयमेनव वागदेन च देवेना नृप येनतत्पसतेजस्य मातृ
 विसृतायामेहिना एतालोदराणं तांपुरुषात्रम सयस्यः सर्वरातो
 र्यं तस्यादेया विनिर्ममे। के शिवलोके च गच्छति तासा

अष्टमातरादता अमीतिष्ठित राजोपति स्थिता प्रामासदसनय
 मा एताः संप्रजयेद्व्या विन्ता नायथा शक्तस्तथेवसा ततः प
 रो नरः सदा तस्यताः परित्वा रिहतस्त्राभिरीशानोदेवशक्तिभिः
 स्याः होमारोग्यं ददंतिच इत्यारि हयंतामसराः श्रीं चममपीत्या
 वारादपराणे कामादिमातृगणा हचंद्रिकां ततो देवी शरीरात
 यत्रिनीमाध्यायः अपिच व विनिष्क्रान्ति भीषणाचंद्रिका
 होशगुहविस्त्रुनो तथेदस्यच श शक्ति रत्युपाशिवाशननिनादि
 क्रयः शरीरभ्याविनिष्क्रुस्य त नी इति माकंदेयपुराणं मातृ
 दुपेश्चंद्रिकाययः यस्यदेवस्य वर्णा यथा गुरोः पत्नी राजपा
 यदुयं यथाभूषणावाहनं तदरे त्रीविपपत्नीच यासनी पत्नीच
 वहि तच्छक्तिरसरात्तयोदना भ्रातृसतयो मित्रपत्नीवतयसः
 ययो हंसयुविमानायेसाससु प्रसः पित्रोस्तयोभीतः पत्नीचक्रः
 कुमंडलः आयाताब्रह्मणः शक्ति स्वरुपा जननीतस्यपत्नीचम
 ब्रह्मणी साभिधीयते मातृशरी गिनीसमीतया स्वाभीष्टसरप
 वृषात्रजा त्रिभूलवरधारिणी म त्रीचपात्री कान्ताप्रदायिका गर्भ
 हाहिवलया प्रामावेदरेखाविभ्र थात्रीस्वनास्त्रीवभयात्रातयका
 षणा कामारीशक्तिरहस्ताचमप्रा मिनी एता वेदप्रणीताश्चसर्वेसां
 वरावदना योदुमभ्याययोदेयान मातरः स्मृताः एतासपिचसर्वास
 विकागुदत्रिणी तथेवैसवीश नूनता नास्तिकास्तत्र इतिब्रह्मवैव
 क्रिगुरुदोयारि संस्थिता शोखक त्रै श्रीहस्तजन्मखेदे ॥ यथायः
 गदाशोमी तद्वहस्ताभ्याययो। षोडशमातरो यथा गुरुयत्नीरा
 यत्तवाराहमतलं त्रयंयाविभ्रनो जपत्नी देवपत्नीतथावपुः पित्रोः
 हाः शक्तिः साय्यायोनत्र वा स्वसाशिषायत्नीभृत्यपत्नीचमात
 राही विव्रतीतले नारसिंदी व ली पितृपत्नीधातृयत्नीचमृष
 सिंदस्य विभ्रतीसदृशंवपुः प्रा भगिनीसता गर्भपात्रीहृदेवीचप
 मानत्र शातातेप तिभनस्तत्रसेह सः षोडशमातरः इतिनैवेय ५१
 तिः ब्रह्महस्तातथेवैदी गज अथायः अष्टमातृकायासः ।

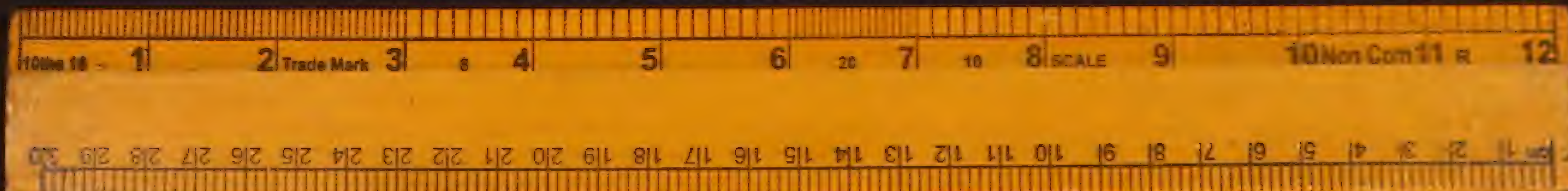

भगवान्वाच मातृका यासमधु
नाष्टावेतालभैरव येनदेववमा
यातिनरोऽपि विहितेनवे वाग्वा
ह्याणी मुखादेवमातृकाः परि
कीर्तिताः तासांमंत्राणि सर्वाणि
वांजनानि स्वास्त्राणि चंद्रविदुः
पुत्रानि सर्वकामप्रदानि च ऋषि
स्त मातृमंत्राणां ब्रह्मैव परिकीर्तितं
शोक्ताब्जदस्तगायत्री देवताच
सारस्वती शरीरश्चिद्रूपसर्व
कामार्थ साधने विनियोगः समु
दिष्टो मंत्राणां नूनं पुराणो अ
कारेण समंकादि त्रयोयः प्रथमः
स्तुतः तैस्त्रिंशद्विंशसंयुक्ते सत्रा
स्तोत्रैर्विदुः आकारं च तथा
चार्य्यं गृह्यभ्यां नमस्तथा प्रथमं
मातृकामंत्रं मंगलद्वयतोयसेत
परेषणां स्तौः साई ये वाच्ये
यासकर्मणि ते सर्वे चंद्र विं
भ्यां पुत्राः कार्यास्तु सर्वतः रुसे
कारश्च वर्गेण दीर्घकारांतगेन
तर्ज्यो विन्यसेत सम्यक्स्वादाते
ननु पूर्ववत् रुसेकारश्च वर्गेण दी
र्घकारांतगेन त मध्यमायुगले
सम्यक्वर्षडेतेन विन्यसेत् एका
रादितवर्गांत एकाभातेन चैव ज्ञा
न्यसेदनामिका पुष्पनि यतंतत्रमे

एव ओंकारादि पवर्गंत ओंकारा
नेन शेषितं वांजं कनिष्ठयो
विन्यसेत् कार्य सिद्धये अंका
रादि युक्तादि वर्गेण ज्ञातकेन
अः इत्येतेन तल्लो विन्यसेत् पा
णिपुष्टयोः वषट्कारशेषभागे
मंत्रस्यासे नियोजयेत् हृदयादि
मंडंगेषु पूर्ववत् क्रमतो न्यसेत्
अंगुष्ठायुक्तवर्गेस्तु क्रमात् षड्भि
स्तथा विधेः पुनस्तथा पादजानुश
क्तिगत् त पादयोः वसोविवि
से मंत्रां क्रमात् पूर्ववदत्तैः ।
वातोः पाण्यस्तथा के देनाभौवा
नदोतथा स्तनयोऽपि विन्यास
तथा षड्भिः समाचरेत् वक्त्रे च वि
के गंडे करिणोश्च तलाटके अं
शोकटो च षड्भिः पूर्ववत् न्यास मा
चरेत् रोमकण्ठे वक्त्रे अं गूदे
जं चायुगे तथा नलेषु पाद पा
स्त्रे च तथा पूर्ववत् चरेत् एवंत
मातृकायासे यः ऊर्ध्वाक्षर सत्तमः
सुथर्मयज्ञे पूजासंपूर्ता योग्या
अजायते नातः परतरं मधु
वियते क्वचिदेव हि यः सर्वकामं
पुण्यं चतुर्वर्गफलपदं वाग्देवा
नां हृदि ध्यात्वा भूषितं सर्वादायि च
त्रिधा च मातृकामंत्रैः संक्रमेत् ।

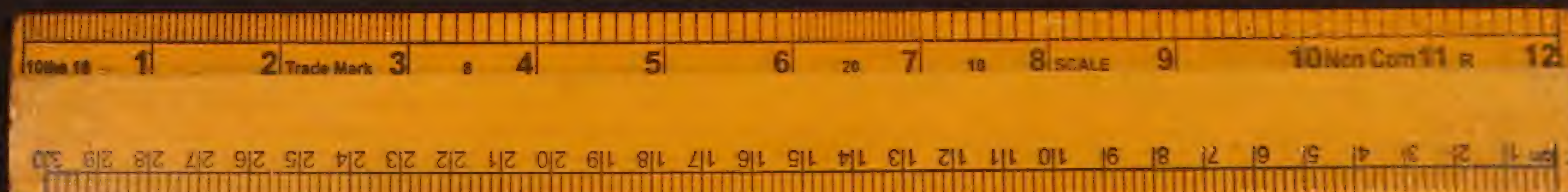
पिवेजलं सवाग्मी पंडितो धी
मान् जायते च वरः कविः चंद्रविं
समायुक्ता नृसरोन्मयी यदेदुयः
वांजनानि च सर्वाणि केवलानि
देवतः अकारादि कारातामेव
चासेत् पूर्वकैः जलं करतले
गृह्य पटित्वा तत्र संवक्तं अभि मे
अतततोयं प्रथमं पूरकैः पिवेत्
क्रमेण द्वितीयं तृतीयं तथा
वक्त्रेः एवं सह त्रिवारं पीत्वा
तोयं विचक्षणः दृष्ट्वा गः पंडितो
भूयात् पुत्रपौत्रसमन्वितः त्रिं
धमय पीत्वा मातृकामंत्रं मे
ते तोयं कवित्वा माप्नोति सर्वां
कामांस्तथैव च सत्ततं कुरुते
यस्त मातृकामंत्रं मेविते तोय
पाने महाभागः पूरकस्तंभ रेच
कैः स सर्वकामान् संप्राप्य पुत्र
पौत्र समृद्धिमान् भूत्वा महाकवि
तौके वल्गवान् तस्य विक्रमः स
र्वत्र वलेभ्यो भूत्वा चांत मोक्ष मवा
मुयात् राजानमथ वाराजभाष्यं
पुत्रमथापि वा वशीकरोति वि
रात् मातृकामंत्रपालकः न्यास
क्रमेण प्रोक्ता वर्गांश्च देव त
अक्षराणां क्रमनाथ तोयपाने
समाचरेत् ये ये मंत्रा देवता ना

मृषीणामथराक्षसां ते मंत्रा मा
तृकामंत्रे नित्यमेव प्रतिष्ठिताः ।
सर्वमंत्रां यस्याय सर्वदेवमयस्त
चतुर्वर्गप्रदस्याय मातृका मंत्र
उच्यते इति ते कथितः पुत्र मा
तृकाया स उक्तमः इति श्रीकालि
कापुराणे मातृकायासः ५ अ
ध्यायः ॥ अथ नक्षत्रयोगः ।
अस्य मातृका मंत्रस्य ब्रह्मा ऋषि
गायत्री छंदो मातृका सरस्वती
देवता हतो बीजानि स्वराः शक्तयो
मातृकायासे विनियोगः शिरसि
ओं ब्रह्मणे ऋषये नमः मुखे ओं गाय
त्री छंदसे नमः हृदि ओं मातृका स
रस्वत्यै देवतायै नमः गुह्ये ओं
वांजने भ्यां बीजेभ्यो नमः पादा
योः ओं सरेभ्यः शक्तिभ्यो नमः
तथा व ज्ञानाग्निं मातृकां शृणु
देवेशि न्यसेत् पाप निहंतनी ।
ऋषिब्रह्मास्य मंत्रस्य गायत्री छंद
उच्यते देवता मातृका देवी बी
जं वांजनं संवक्तं शक्तयस्तु स्वरा
देवि षडंगन्यास माचरेत् ॥
ततः षडंगन्यासो अं कं एं गं वं
उं मूं अंगुष्ठाभ्यां नमः इंचं छं
जं कं जं ईं तर्जनीभ्यां साहा उं
दं डं ङं णं कुं मध्यमाभ्यां ।

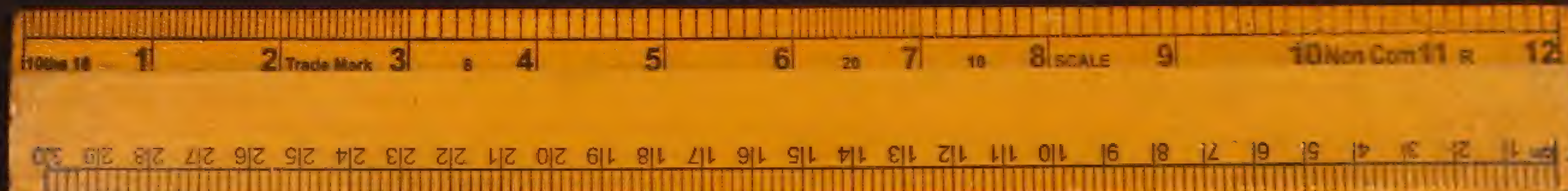
वषट् पं तं यं दं यं नं यं अ मृताधारे न्यसेत् ह त्त वर्णद्वयं
नामिकाभ्यां इं ओं पं फं वं भं सविंदं हिरल यम भ्रमयेनसेत्
मं जं कनिष्ठाभ्यां वौषट् अं यं तथाच तानार्णवे द्यष्टयजामुने
रं तं वं शं यं सं हं तं तं अः कण्ठस्वरान् षोडश विन्यसेत् ह
करतल पृष्ठाभ्यां फट् यवेहृदयो दशब्द ह्रस्वमे कारीन्द्रादश वि
दिषु अं कं ५ अं हृदयायनमः न्यसेत् दशपञ्चमने नाभौ उका
र्यादि तथाच तानार्णवे अं रादीन्सदश षट्पञ्चमये लिङ्ग
आमये कवर्गैर्तं ईं मये वव र्गकं उं ऊं मये टवर्गैर्तं पं यं
मये तवर्गकं ओं औं मये एव र्गैर्तं विंशत्युक्तं न्यसेत्पिये अतः
स्वार विमर्गान्तर्गतावर्गोसलत्तको केवर्गा मेकैक पञ्चाने विन्य
हृदयेच शिरो देवि शिखाकवचकं सेत् पिये एवमेतः प्रविन्यमन
तथा नेत्रमंत्रं न्यसेत् हे त्रं नमः सानोवहिर्यसेत् ॥ वैसवेत् ।
खाहाक्रमेण त वषट् इं वौषड् । एकैकवर्णमुच्चार्य मृताधाराच्चिरेत
त्रेव फटंन योजयेत् पिये षडं कं नमोन्नमिति विन्यास आंतरः ।
गोऽयं मातृकायाः सर्वपापहरः । परिकीर्तितः अष्टान्तर्मातृकान्यासो
स्मृतः अष्टान्तर्मातृकान्यासः ॥ मृताधारे चतुर्दशे सवर्णामेव
आकारादि षोडशस्वरान् सविंदंन शेषस चतुर्वर्गविभूषिते षडदशे
षोडशदल कमले कंदमूले न्य वैद्युतनिभेस्वायिष्ठानेऽनलविषि
सेत् ककारादि द्वादश वर्णान् वभ मे ध्रुवले ध्रुक्तेवर्णैः षड्विंशस
सविंदंन द्वादशदल कमलेहृदये ब्रते मणिपूरे दशदले नीलजीमूत
न्यसेत् उकारादिदशवर्णान् सविं सत्रिभे यदि फांतदले ध्रुक्ते विह
हृन् दशदलकमलेनाभौन्यसेत् द्वाषितमसकैः अनाहते हा
वकारादि षड्वर्णान् सविंदंन पट्ट टांतदले ध्रुक्ते योगिनां हृदयंगमे
लकमले लिङ्गमूलेन्यसेत् वकारा विष्णुहं षोडशदले भूषाभ ॥
दिवत्तगोवर्णाक्विहृच्चतुर्दशकमले

स्र भूषिते आत्ताचक्रे त वंदा ह्रस्वैर्दशपत्त कृतिमलेषुतल
भेदिदेते हृत्त लोचिने सह मेवच यतास्त मातृकामुद्राः क
स्वारे हिमनिभे सर्ववर्णविभूषिते मेणपरिकीर्तिताः अत्तावाविन्य
अकृशादि त्रिखाल हलत्तरय मेघस्त व्यासः स्पात्रमनिष्कलः
भूषिते तन्मये परविंदेच सृष्टि गौतमीये ललाट सुखदृत्ताति
स्थिति लयात्मकं एवसमाहित फतिच्चाणेषु गंदयोः अष्टदंते
मना ध्यायेन्नासोऽयमोतरः ॥ त्रमोमास्पदोः पक्ष्मथयुक्तेषु व
ततोवाह्यमातृका ध्यानं पंचा पाक्षयोः पृष्ठतो नाभौ नटो हृद
शशिभिर्विभक्तमुत्तरोऽयमथ येऽंशके ककुधंशोच ह्रस्वै
वत्तः स्थलाभास्त्वमोतिनिवहव्य पाणिपादयुगे तथा नटगननयो
सकला मापीनतगस्तनी मुद्राम र्मसेन्मातृकार्णान् यथा क्रमात्
दशगणं सुधाप्यकलसे विद्याव तद्यथा अं नमो ललाटे । ओ
हस्ताभ्यां विभ्राणो विषदशभा नमोमुखवृत्ते ईं चक्षुषोः ॥
त्रिनयनांवादेवता माश्रये एवं । उं ऊं कर्णयोः ऊं ऊं नसोः
ध्यातामसेत् तत्रांगलिनियमस्त्रे लृत् गंदयोः पं ओं पं अथ
ललाटेऽनामिकामध्येविन्यसेत्तु ये ओं ऊं देते ओं अयोदेते अं
एकजे तर्जनी मध्यमा नामा बृहा ब्रह्मरंध्रे अः सुखे कं दत्तवा
नामेवनेत्रयोः अंगुष्ठं कर्णयो इमले तं कृपरे गं मणिबंधो
र्मस्य कनिष्ठांगुष्ठकोनयोः मथा चं अंगुलिमूले उं अंगुत्यये ॥
लिस्रो गंदयोश्च मध्यमांचोष्ठयो एवं वं ५ वामबाह्वमले संधायके
र्मसेत् अनामां दंतयो र्मस्यम सु एवं टं ५ दक्षिणापदमूलसंध
यमा मुत्रमांगके सुखेऽनामां शुकु एवं तं ५ वामपादमूल सं
मध्यमांच हस्तपादेच पाक्षयोः यशुकु पं दक्षिणापाक्षेकं वाम
कनिष्ठा नामिकामध्यास्तास्त्रेष्ट पाक्षे वं पृष्ठे भं नाभौ मटो
वविन्यसेत् नाः सांगुष्टा नामिदेशे येहृदि रं दत्तवाह्वमले ॥ ले
सर्वाः कृत्वा व विन्यसेत् हृदयेच ककुदि वं वामबाह्वमले शं हृदा
तलेसर्वे अंशयोश्च क कृत्थले । दिदत्तहस्तं पं हृदादि वाम

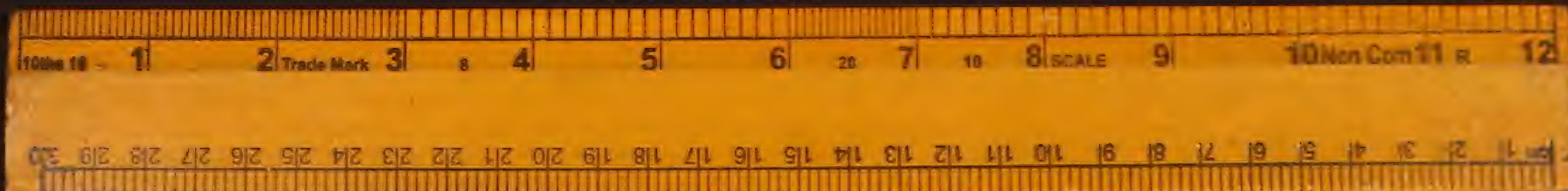
हस्ते सं हरादि दत्तपादे हं श्रीविद्याविषये मंत्री वाग्भवाय
 हरादिवाग्भवादे तं हरायुत । सिद्धये इति तंत्रसारः
 रे तं हरादि मुखे सर्वत्र नमो मातृकेशतः पुं मातृलः इति
 ॥ त्रेन नमस्त तयाच जेमाघेनो त्रिकांडशेषः ॥
 नमोत्रोवा सविंद विंद वर्जितः मातृनेदनः पुं कार्तिकेयः यथा
 पेवाशदणी विन्यासः कमाडको कथं त्वं कृतिकापुत्रमुक्तवान् तं
 मणीविभिः इतिभट्टः अथ सरं गहं कथं च यावदेवमौ कं
 संहारमातृकायासः तस्याप्याने त्यादिबाराहपराणे कंदोत्पत्तिना
 यथा अक्ष स्वजं हरिणशेनमुकु माप्यायः ॥
 टंकविद्याः करैरविरतं दधनी मातृमुखः पुं जडः इति हेम
 विनेत्रं अर्द्धकुमौलिमरुणाम चंद्रः ॥
 रविदरामो वलीशरी प्रणमनस्त मातृवंधुः पुं मातावांधवः यथा
 नभार नखा न्यासस्तु तकारा वंधवसि विद्याः आत्मवेधः पि
 दि अकारानः यथाज्ञेनमो हरा त्वेयवो मातृवेधवस्यति यथा
 दिगुत्वे इत्यादि अपराच वतर्था के आत्मपितृसुतः पुत्रा आत्म
 मातृकाशोक्ता केवला विंद सं यु मातृसुतः सुताः आत्म मातृल
 ता सविसर्ग सोभयाच रदस्यं पुत्राश्च विज्ञेयात्मात्मवांधवाः
 शृणुकथाने विद्याकरीकेवला च पितः पितृसुतः पुत्राः पितृमा
 सोभया भक्तिदायिनी पुत्रदा स तृसुतः सुताः पितृमातृल पु
 विसर्गा तसविंद विज्ञेयायिनी वि ज्ञाश्च विज्ञेयाः पितृवांधवाः ।
 शुद्धेशो वाग्भवाद्याव वाक् सि मातः पितृसुतः पुत्रा मातृमातृल
 ओ रमाया श्रीप्रहृष्टये हस्तेवा सुतः सुताः मातृमातृलपुत्राश्च
 घासर्वसिद्धौ कामाया लोक व विज्ञेया मातृवांधवः इति मि
 षपदा श्रीकंदायानिमात्रस्येत् । तात्तरा ॥
 सर्वमंत्रः प्रसीदति श्रीविद्या वि मातृवांधवः पुं मातृवंधुः सर्व
 षये नवात्नेशो वाग्भवाद्या नमो मातामह भगिनीपुत्रः मातामही
 ॥ त्राश्च नमस्त मातृकात्तराः ॥ ॥ ॥ ॥

भगिनीपुत्रः मातृमातृलपुत्रश्च । इत्यमरः ॥
 यथा मातृः पितृसुतः पुत्रा मा मातृसिद्धी स्त्री वासक इति शब्द
 तर्मातृसुतः सुताः मातृमातृल रत्नावली ॥
 पुत्राश्च विज्ञेया मातृवांधवाः मातृ क्ली कार्त्तं अवधारणं
 इत्युदाहृतं ॥ इत्यमरः कार्त्तं यथा वीज
 मातृवादिनी स्त्री वत्पत्तायसीः मातृमहिसेन अवधारणे यथा
 इतिराजनिर्वेतः ॥ यथा मातृभक्ते इति तटीका
 मातृशासितः पुं मुखः इति हेम योभरतः ॥
 चंद्रः ॥ मातृ स्त्री परिच्छेदः अत्यः परि
 मातृसुता स्त्री मातृभगिनी मासी मातृ इत्यमरः परिच्छेदोद्वेगः ।
 इतिभाषा सामातृत्वा यथा स्यादिः अत्यं यथा शाकमात्रा
 मातृसुता मातृलानी पितृसुती परिमाणे यथा किं हस्ति मात्रो
 पितृसुता सप्तः पूर्वज पत्नीच ॥ दुःशः इति तटीका यो भरतः
 मातृलत्याः प्रकीर्तिताः इति कर्णभूषा विज्ञेयत्वावयवः ।
 दायभागः ॥ इति मेदिनी ॥ कालविशेषः ।
 मातृसुसेयः पुं मातृसुसपुत्रः मा यथा कालेन यावता पाणिः प
 सितताभार इतिभाषा तत्र य र्थेतिनातृमंडले सा मात्राकवि
 र्णायः मातृसुसीयः २ इति हेम मिः योक्ताकस रीचसुते मता
 चंद्रः ॥ इति शचीणाः अपिच वामा
 मातृसुसेयी स्त्री मातृभगिनीक जातनितदस्यभ्रमाणं यावताभेक
 त्मासासितताभगिनी इतिभाषा कालेनमात्रा सात्तेया सुनिभि
 इत्यमरः ॥ वेदपारंगेः इति तंत्रसारः ॥
 मातृसुसीया पुं मातृभगिनीपुत्रः इंदियवृत्तिः यथा मात्रास्यशीस्त
 सासितताभार इतिभाषा ३ कौतेय श्रीनोस सख इः खरा
 तमरः ॥ आगमापायिनो नित्या स्तां सि
 मातृसुसीया स्त्री मातृभगिनी नित्यसुभारत इतिभगवद्गीता मी
 कयामासितताभगिनी इति भाषा यने आभिर्विषयाः मात्रा ॥

इदिय वज्रयः इति नदीकायां । मादनं स्त्री लवंग इति शब्देना
 श्रीधरस्वामी इदिय इति ॥ हर्षकारयित्ति वि ॥
 वीरु स्त्रोक टीकायां मधुसूदन मादनः पुं कामदेवः मदनवत् ॥
 सरस्वती ग्रंथः यथा नयो वि पुस्तकः इति केचित् ॥
 ३॥ मधुसूदनवसानदिनाहने । मादनी स्त्री मार्कंदी इति राज
 स्वभर्ते पिंड मात्राभ्यस्तति रा निर्घटः विजया इति भाव
 सांयतः स्मृताः इति आह तत्र प्रकाशः ॥
 मात्स्यी स्त्री मत्सरस्य भावः पर माहेशः वि मत्सहशः इति या
 शुभदेवः यथा मागस्त्रिराये । करणं ॥
 कतरः प्रमादं वसत्रसंवायिषे माद्री स्त्री पांडुराजपत्नी सा मृगी
 ऽपिदेशे मात्स्यी रागो यद भूतस्य स्वामिन आत्त्या अस्मिनी
 तान्मानां हिस्वलेतिसाधुषिमा मागभ्यां नकुसहदेवो जनया
 नमानि इति भावो ३ अर्थायः मास इति श्रीभागवतमते ॥
 मात्सिकः वि जालिकः मत्स्य अतिविषा इति राजनिर्घटः ॥
 जालकः इति सिद्धांतकोशद्वी । माद्रीयतिः पुं पांडुराजः इति
 माथ इ कुंथे इति कविकल्पद्रुमः शहरत्नावली ॥
 ३ माप्यते कुंथो वय स्रैषो । माथवः पुं विसृः नस्पृश्यति
 इति इगीदासः ॥ यथा माव ब्रह्मसूत्राया मूलप्र
 माथः पुं यथाः इति विकोडा कृतिरीश्वरी नारायणीति विष्णो
 शेषः मंथनं इति शहरत्नावली । ता विष्णुमाया सनातनी मराल
 माथुरः पुं मथुराया आगतः इति स्त्रीस्वरूपा च वेदमाता सरस्वती
 मथ्यवोपवाकरणे ॥ राभावसेपरा गेगाता सोस्वामीव
 मादः पुं दयः इत्यमरः हर्षः माथवः इति ब्रह्मवैवर्ते श्रीकृष्ण
 इति नदीकायां भारतः मन्त्रता । जन्मवर्दे ॥ अर्थायः तजामा
 इति शहरत्नावली ॥ माहात्म्यं यथा ओमित्येकाक्षरो
 मादकः पुं दास्यदपत्नी इति मेरे स्थितः सर्वगतो हरिः ।
 शहरत्नावली मदकारकद्वये वि ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

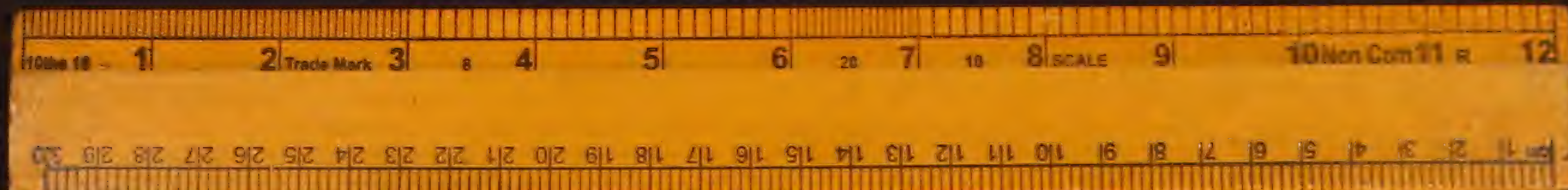
माथवायेति वैनाम परमकामार्थ माथवोविनं स्त्री ककोतकं इति
 मोत्तदं इति वक्ति पुराणं । राजनिर्घटः ॥
 वैशाखमासः इत्यमरः वसेतः माथवोद्भवः पुं राजादनी इति
 इति विषयः मधुकद्वतः कृत राजनिर्घटः ॥
 मुद्रः इति राजनिर्घटः ॥ माथकः पुं वर्णसंकरातिविशे
 माथविका स्त्री माथवीलता इत्य सः इति चत्वारः ।
 मारीकायां भरतः ॥ माथुमनाः पुं काश्मीरदेशभरतः
 माथवी स्त्री सनामख्यातप्रखला इति हेमचंद्रः ॥
 ता तत्पर्यायः अतिमुक्तः २५३ माथुरं स्त्री मलिका इति विकोड
 कः ३ वासेनी धलता ५ इत्यमरः शेषः मधुरसंभवे वि ।
 अतिमुक्तकः ६ माथविका ७ मा माथुरी स्त्री मधु इति भूरिप्रयोगः
 थवीलता ८ इति नदीकायां भारतः माथुर्यं यथा तानिस्परी स
 चंद्रवल्ली ९ संगंधा १० अम खानितेवतरताः स्त्रियादृशेति
 रोत्सवा ॥ भृंगप्रिया १२ भद्र भ्रमास्तद्व्याख्यानसौरभंसवसथा
 लता १३ भूमिमुंडपभ्रुवणा १४ अ स्पंदीगिरौ वक्तिमा सा विस्वाथर
 स्वागुणाः कटुत्वं तिक्तत्वं क माथुरीति विषया संगेभी चेन्मा
 पायत्वं मृदुगंधितं पित्तकास नसे तस्यांतप्रसमायितेन विरद
 वणादाह शेष नाशितं च इति व्यापिः कथं वईते इति गीतः
 राजनिर्घटः मिसिः मधुशर्करा गोविंदे ३ सर्गः ॥
 कुटनी मदिरा इति मेदिनी । माथुर्यं स्त्री मधुरस्य भावः मधुरत्वं
 सलसी इति शहरत्नावली इगी इति हेमचंद्रः लावणं यथा
 इति शहरत्नावली माथवस्या त्रये किमप्य निर्वीचं तनो
 पत्नी च ॥ माथुर्यं मुच्यते इत्युज्ज्वलनीलम
 माथवीलता स्त्री सनामख्यातप्र गीः पांचालीरोति विशिष्टकाय
 छलता इत्यमरीकायां भारतः गुणः यथा मधुरा सक्तमारोच
 माथवेष्टा स्त्री वागदीकदः इति पांचालीकवयोविदुः इति साहि
 राजनिर्घटः ॥ तदप्येता ९ परिच्छेदः ॥ नस्प

लक्षणं यथा विन इवीभावमयो
 क्ताये माधुर्यं सुयते संभोगा
 करुणविप्रलंभशोतेऽधिकं क
 मान् मृद्विवर्गीत्य वरुणयुक्ता
 हृद उ जान विना रणौलवु व
 तद्युक्तो वर्णाः कारणातां गताः
 अहन्ति रस्य हन्ति वी मधुगरवना
 तथा इति साहित्यदर्पणे ८ ।
 परिच्छेदः ॥
 माध्यंदि वि मध्यमं इति हेम
 चंद्रः ॥
 माध्यमं वि मध्येभवं यथा म
 ध्यमं माध्यमं मधुमीयं माध्यं
 दिनंचतत इति हेमचंद्रः ।
 माध्यम्यं क्ली मध्यम्यमावः म
 ध्यम्यकरणं यथा अयाचितारं
 नहि देवदेव मद्रिः स्वतां याद
 यितं शशाक अभ्यर्चना भंग म
 भयेन साधुमीधम्यमिष्टेऽणवल
 सते ऽर्थे इति कुमारसंभवे ॥
 सर्गः ॥
 माधकं क्ली माधीकं इत्यमरटी
 कायां भावरीतितः ॥
 माधी स्त्री मधे इति त्रिकांशेषः
 मधादिकृतासरा इति राज
 निर्वृतः मधुरकंदकामस्यः ।
 इति शहरावली ॥

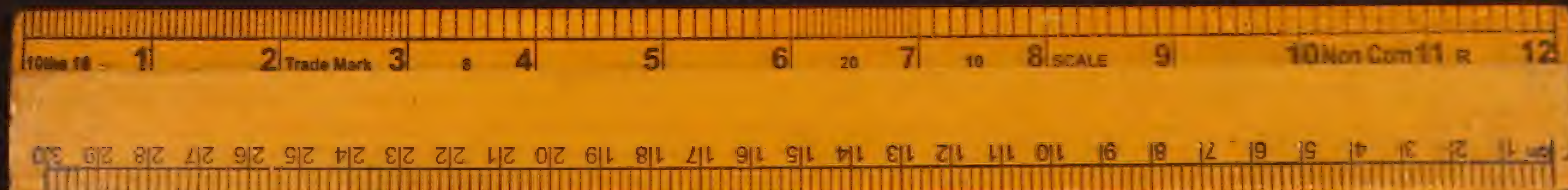
माधीकं क्ली मधकपुष्पकृतमयं
 तर्क्ययः मधुसवः २ माधकः ३
 मधु ४ इत्यमरः मधुमाधीक मि
 तेकं नामेति केचित् ॥ पूर्वो
 हो पुष्पमधे यो हो शला
 विकारे इति भरतः माही क
 मिति वा पाठः इति रमा नाथः
 माधीक स्थाने माधक मिति भाव
 रीतितः ॥
 माधीकफलः पुं मधुनालिकेपिकः
 इति राजनिर्वृतः ॥
 माधी मधुरा स्त्री मधुरावरीका ३
 तिराजनिर्वृतः ॥
 मान उ. विचार अर्थे इति कवि
 कल्पद्रुमः उ. मीमांसने शास्त्रं
 धीरः अर्चीयां निवादयोनस्य रि
 ति रमानाथः इति इगीरासः ।
 मानकि अर्थे इति कविकल्पद्रुमः
 कि मानयति मानति इति इगी
 रासः ॥
 मानं क्ली परिमाणं तत्तर्क्ययः
 योनवं २ डुवयं ३ पायं ४ यो
 तवं ५ तत्तत्त्वलांशलिप्रस्ये वि
 वियंभवति तत्रत्वलाग्रहणाना
 मनाद्युपलक्ष्यते अंगुल्या हस्ता
 दि प्रम्येनशोणादि इत्यमरभारतौ
 प्रमाणं इति मेदिनी

यत्र तालो विरमति तत्र तदे
 वगद मुच्यते तच्चतविधं समं
 विषमं अतीतं अनागतं च इति
 संगीतशास्त्रं ॥ अथ मान
 परि भाषा न मानेन विनायुक्ति
 इत्याणां जायते क्वचित् अतः
 प्रयोग कार्थार्थं मानमज्ञायते
 मया चरकस्यमने वैद्ये राधे
 यस्मान्मतेततः विहाय सर्वमा
 नानि मागधे मानमुच्यते असे
 तावुं येः प्रोक्तस्तिशता परमा
 ताभिः असेरास्त पय्यायनाया
 वंशीति गयने जावोतरगतेः
 सूर्यकरे वैशी विलोक्यते वडु
 वंशीभिर्मरीचिः स्यान्नाभिः वडि
 अग्निका तिसृभीग्निकाभि
 अस्सर्षपः प्रोच्यते वृषेः यवो
 ऽष्टसर्षपैः प्रोक्ता गुजास्यान ।
 सुतृष्टये वडिस्तरत्रिकाभिः स्या
 मासको हेमथानको माधैश्चत
 र्भिः शाणः स्याहरणः सनिगघा
 ते टंकः सयवकथितस्तदयंलोक
 मुच्यते त्रडुमोवटकश्चैवदंलाः
 सनिगघते कोलदयंलुकषः स्यात
 सप्रोक्तः पाणिमानिकः अक्षः
 पित्तः पाणिनलं किंवितापाणि
 तिडकं विडाल पदकंचैव तथा ।
 षोडशिका मताः कर मय्यो हं
 सयदंसवर्णो कवलप्रदे उडुमं च
 यय्यायेः कर्षणव निगघते स्यात
 कर्षाभ्या मर्दयले सुक्तिरभ्या
 कातया सुक्तिभ्यां च पले तेये
 सुक्षिराचं चतुर्थिका प्रकुच वा
 इशी विलेपलेमवाचकीयते ।
 पलाभ्या प्रसृति तेया प्रसृतं च
 निगघते प्रसृतिभ्या मंजलिः
 स्यात कुडुवाः हंसमवकः अष्ट
 मानेच सतेयः कुडुवाभ्यां चमा
 निका सगवाः सपलंतदतेयम
 विवत्तणोः शरावाभ्यां भवेत्यस्य
 अस्तप्रस्येस्तथाठकः भाजनो
 कांस्पणाचंचतः वडिपलससः
 चतुर्भिराटकेर्दोणः कलशो नल
 लोर्मणाः उन्मानश्च तलोराशिर्दो
 लायय्याय संतिनः दोणाभ्यां सर्पा
 कुंभौ च वतः वडिशरावकः सर्पा
 भ्यां च भवेर्दोणः कलशो नललो
 र्मणाः उन्मानश्च चदो राशिर्दोण
 पय्याय संतिनः दोणाभ्यां सर्प
 कुंभौ च वतः वडिशरावकः सर्पा
 भ्यां च भवेर्दोणीवाहो गोणी च सा
 पलशते तेया सर्व वैवैवनिम्यः
 माघटेकातविलानि कुडुवः प्रस्यमा
 टकं राशिर्गोणीत्वारिकेति यथा

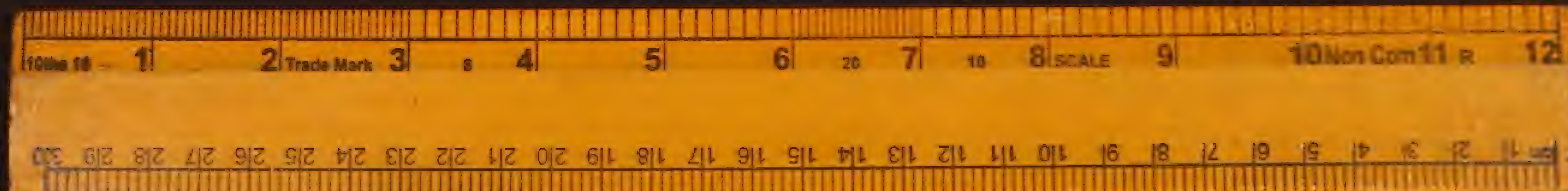
त्र चतुर्गणाः मागयपरिभाषा श माषिकः चतुः कर्षे पले प्रो
 यो षड् त्रिको माषश्चतुर्विंशति । कं दशशाला मितं बुधैः चतुः
 रत्रिक हंकः यत्तवतिरत्रिकः कर्षः लैश्च ऊडवः प्रस्थाद्याः पूर्व वस्म
 श्रयं चरकसम्मतः स्वप्रतमते ताः स्थिति नीस्तेव मात्रायाः
 पंचरत्रिको माषो विंशति रति काल मणि वयो वले प्रकृति
 कर्षको ऽशीतिरत्रिकः कर्षः श्रय मेव कलिगपरिभाषाया मपियत
 सत्राष्ट रत्रिको माषो द्वाविंशद येन नात्यं हंतोषयं बाधि
 त्रिकहंकः साहंटेकहयमितः कर्षः यथाभो ऽस्य महानले अति
 गुंजादिमानमारभ्यावत स्यात् मात्रेच दोषाययथाशस्येवह
 ऊडव स्थितिः इवाडैश्चकृद्व्याणं कं इतिमानपरिभाषा इति
 तावत्मानं समं मतं प्रस्थादिमान भाव प्रकाशः ॥
 मारभ्य दिगुणस्तद्वद्वेयोः मा मानं पुं विन्नससुत्रभिः इत्यमरः
 नेतथा तलायास्तदिगुण नक चित्रस्य ससुत्रति रत्तदतामानः
 विस्मृतं मृहत्तवेत्तलोहादेर्भाड सोजे यनाधुतकर्षणात्मनि वि
 यच्चतरेगले विलीणीचतयोच्चेत त्रोजे त्रिनि मीन इति मत्स्यमाना
 मानं ऊडवं वदेत् इतिमागयमा स्तीतिमननेमानः इतिनहीका
 नं अथ कालिगमानं । यतो यांभरतः आत्मनि पूज्यता ।
 मंदाग्रयो कृस्वाहीनसत्तानराः क बुद्धिः इतिनीलकंठः अत्ररक्त
 लो अतस्त मात्रा नयोग्या प्रो धार्दपयोर्भावविशेषः यथा
 चते सत सम्मता वयो द्वादश दंपत्योर्भावपकउसतो रणनुर
 भिर्गौरैः सर्षपैः प्रोच्यते उ क्रयोः साभीष्टाश्च वीक्षारि
 यैः यवहयेन गुंजास्यात्रिगुंजो नियेधी मानउच्यते इत्युज्ज्वलनी
 वलउच्यते माषो गुंजामि रक्ष तमणिः पूज्यते यथा अथमाः
 मिः सप्तमिर्भाववेतकचित् चतुर्भि कलिमिच्छितिसंधिमिच्छति मा
 श्रीयकेः शालाः सनिष्कहंक एवव। धमाः उन्नमा मानमिच्छति माने
 गद्यानेभाषकैः वडिः कर्षः स्याद। हिमहतोयन मनो हि मूलमर्थस्य
 माने स्नाने धनेन किं ॥

प्रथमानदर्पस्यकिं धनेन किमा कृकपिनां सपत्न्याः सदृशा ।
 युषा अथमा यममिच्छतिधनमाने नयनस्य कोण भासः अतिप्रकाः
 दि मध्यमाः उन्नमा मानमिच्छति शिखरोयमा वभ्रुः इति रस
 मानो हिमहतोयन इति गा मंजरी ग्रहः इति मेदिनी ॥
 रुड ॥५५ अथ्यायः पिपापराध मानकं क्ली पुं माणकं मानकचु
 स्रविकावेष्टामानः सच लघुर्मध्य इति भाषा यथा कक्षी त विच्छि
 मो गुरुश्चेति अस्यापनेयो ल ला शोका विलीणीयता मानक
 चुः कक्षापनेयो मध्यमः कक्षेन इति शृङ्खलिका ॥ स्थलकंदो
 मापनेयो गुरुः असाध्यस्त र शम्भकंदः स्थलपमस्त मानकः
 साभासः अथरस्त्री दर्शनादि न इतिरत्नमाला ग्रस्य गुणाः
 मा लघुः गोत्रस्वलनादि जन्मा मानकं स्वाडशीतचगुरु शोचदा
 मध्यमः अथरस्त्री संभोग दर्शना रं कट इति राजवल्लभः अथि
 दिजन्मा गुरुः अथयासिद्ध ऊड व मानकः स्यामहापत्रः कथ्य
 हलायपनेयो लघुः अथया वार तेनदुणा अथ मानकः शोच
 शपथायपनेयो मध्यमः चरणा शपथायपनेयो गुरुः । भावप्रकाशः ॥
 पातभूषणादानाधपनेयो गुरुः । मानप्रथिः पुं अपराधः इति
 अथरस्त्रीदर्शनादि जन्मायथा से हागवली ॥
 रामुभिः कचनपिच्छिल मंगभूमौ मानथानिका स्त्री कर्कटा इतिशह
 क्षामोर्दीर्घकचनकंठकितेचाकालि माना ॥
 अस्यां विलोकयति भासयति माला
 प्रियेपिमानः कथास्पति परंतव माननीयं वि मानं यथा माने
 तत्र विमः गोत्रस्वलनादि जन्मा मायोसि हृत्तेषु माननीयः सरा
 यथा यद्गोत्रस्वलनं तत्रधूमो य सूरैः क्षापयामि महोदेवी मानं
 दिनमन्यत रामानिबाल संस्प हेदि गृहे मम इति दुर्गास्त व
 शीशपथं नविकारय अथरस्त्री पद्धतिः ॥
 संभोगदर्शनादिजन्मा यथा दधि मानरंभा स्त्री ताक्षी तांवी इति
 तस्यनिरीक्षभासेदं चरणाल भाषा यथा यामचोषो ऽथ ता

श्रीस्यमानरंधाविकालिका इति महेस्वरः हरिनाथोमानवौचान्
विकोदशेषः ॥ शृणु वक्ष्यामि तद्गुरुं तारावती
मानवः पुं मनोरथस्य मानवः मानवती नयाविद्या महोदरी
इत्यमरः बालः इति शहरत्ना ॥ सखानंदः परानंदः पारिजातः
वली ॥ कुलेस्वरः विज्ञातः फेरवी च
मानवर्जितः वि मानरक्तः नीचः कथितं तारिणीकुलं आनंद
इति थरणिः ॥ नाथ शब्दोत्तारवः सर्वसिद्धिः
मानवी स्त्री मनुष्यस्त्रीजातिः न स्त्रियोपि गुरुत्वाच्च अस्वताः
तर्क्यायः मानवी २ मानवी ३ परिकीर्तितः इति तंत्रसारः ॥
नारी ४ इति शहरत्नावली शा मानव्यं स्त्री मानवसमूहः माणा
सुनंदवताविशेषः इति हेम वानी समूहो माणाविकारसंचे
चंद्रः स्वायंभुवमनुकन्या इति निस्पः माणावोबालः महोदयः
महाभारतं ॥ दंतमध्य इत्येक इत्यमरीका ॥
मानवौचः पुं ताराविद्यायाः पी यो भारतः ॥
हस्तोत्तरे वायव्यादीश पथ्यंत ॥ मानसं स्त्री मनः इत्यमरः तस्य
पूज्यगुरुपंक्तिविशेषः यथा ना गुणयथा परापरत्वं संख्यायाः
रावत्यस मानवमनुजयासवि पंचवेगश्च मानसे इति भाषा
यास महोदयसखानंदनाथ परिच्छेदः मानसनापो यथा
परानंदनाथ पारिजातानंदनाथ काम क्रोध भय द्वेषलोभ मोह
कुलेस्वरानंदनाथ विज्ञातानंद नाय फेरवता पूजयेत् यने विषादनः शोकभयावमानेषो
मानवौचः तथाच तंत्रे अथ मात्सर्यादि भयंतथा मानसो
तारागुरुं वक्ष्येहृष्टाहृष्ट फल प्र ऽपि दिनश्रेष्ठ तापो भवति नै
दान् ऊर्ध्वकेशो व्यामकेशो कथा इति विल्लुपराणो ५ अंशे ५
नीलकण्ठो वृषधनुः दिवौचाः ॥ अध्यायः त्रिविधमानस कर्म
सिद्धिदावत्सिद्धौचान्शृणु यत्न यथा परदोषमभिधाने मनसा
नः वशिष्टः कर्मनाथश्चमीननाथो निष्ठ चिंतनं चिंतयाभिविवेकश्च
विविधं कर्म मानसं इति ति

आदित्तं मानस रोगा इत्येकादशीतत्त्वं अत्र जानेग ॥
यथाकाम क्रोध लोभ मोह म पीडेव ममेयं मानसी व्यथा ॥
यामिमान दैन्य पैश्वन्यविद्या र इति शोचः ॥
व्यास्यमानसार्थ प्रभृतयः अथ मानसजपः पुं पियावर्णाश्रेणञ्च
वा उन्मादापसार मूर्च्छाभ्रममतः रणा यथा पियायदत्तरश्मिणीवर्णा
सम्यास प्रभृतयः इति भाव्य सरपदात्मिका उच्चैर्दध्यं रुद्रिण
काशः सरोवरविशेषः ॥ मानसः सजपः स्मृतः तजपा
इति मेदिनी सच कैलाशे ॥ नियमो नास्मेव तथाच अथ
ब्रह्मणा निर्मितः यथा कैला विवीच्यवि वीपि गच्छस्तिष्ठन्त्य
शस्त्रापिउच्छेपो दानवेदेण क नपि मत्रैकशरणो विद्वान् मन
पितः यद्वातसंगोयवै नित्यं सेव समभ्यसेत् नरोषो मान
सेवित कंदरः श्रीमान्मनोहर सेनाये सर्वदेशे ऽपि सर्वदा ॥
श्रेव नित्यं पुष्टित पारयः ॥ इति तंत्रसारः ॥
हेमप्रभृर संच्छेदं तेनवेत्ताना मानसतीर्थं स्त्री रागादिहितमनः
संसरः कंपितं मानसंचैव रा यथा सूतउवाच तीर्थानिकथि
जहंस निषेवितं इति महाभा तायेवं मौमानि मुनि सत्तमा
तेहृदिवंशे नारसिंहे ३३२ अ मानसानोह तीर्थानि फलदानि
ध्यायः अथिच कैलाशपर्वते ॥ विशेषतः मनो निर्मल तीर्थदि
राम मनुसा निर्मितं परंब्रह्मणा रागादिभिरनाविलं इति नार
नरसाहेल तेनेदं मानसं सरः सिद्धपराणो ४६ अध्यायः ॥
तस्मात् सखावसरसः सायेथा मानसपूजा स्त्री मनोरचितद्वयक
सुपश्रुते सरः प्रहृता सरयुः रणाकसपथ्या यथा हृत्यममथ
पुण्याब्रह्मसरश्चुता इति रागा देवी विभाव्य कुंडली पात्र सं
युतो आदिकोडे १५ सर्गः ॥ स्वेनसहस्रारामनेनपाद्यं देव्या
मनो भवे वि यथासंकल्पः कर्म स्वरणो दद्यात् ततो मनश्चाद्यं
मानसं इत्यमरः विषयवृत्ति सं दत्ता सदसदनयमभेगारलत्ति
राणो मानसो मल उच्यते ॥ परामृतजलीनाचमनीयं सुवे

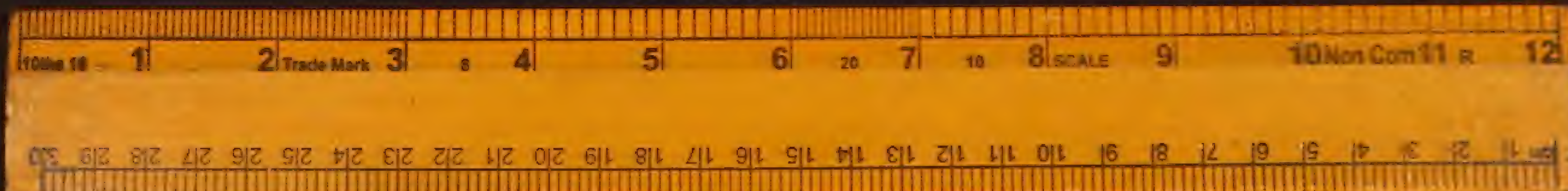

पंचविंशति तत्तेन गंधर्व इति
सांविज्ञानं तत्तदर्थं अतोमं ।
अमाहं अमात्स्यं अमाया अन
हंकारं अगं अदेषं इंदयाणि ।
द्वादश यत्तानि पुष्पाणि वप्रदाप
येन तत्तत्तेनोत्रं दीपं वायु
त्रपं धूपं दद्यात् असां बामर
दपेणं सूर्यवेदं छत्रं पमेत मे
त्वत्तां आनंदं हारमुत्तमं अनाह
त धनिमयी वेदोनिवेदयेत् त
तः सधारसासुधि मांसपर्वतं
ह्यादं पूरितं पायसं वदत्ता मनो
नर्तनसत्तालेः शृंगारदिरमोद्ग
वेः तत्तेन गीतं वाद्यं ॥
तोषयेत् परमेश्वरी एवंसे पू
ज्य अमेदेन जपः कायः इति
तंत्रसारे त्रिपुरा प्रकरणं ॥
मानसे गुरु पूजा यथा ततोमा
नसगंधाद्यैः पूजयेत् स्वस्वमुद्रया
कनिष्ठासुषुप्तौ तत्तयोगात्तं
योनने अंगुष्ठागगणतं तं
नेवपुष्पयोजनं तज्जनीकयुतं
स्याद्रूपं तेनेव योजयेत् अना
माजलतत्तं सानेनेव योजयेत्तं
तत्तत्तत्तत्तं नृपादष्टोत्तरशतं
सुधीः जपं समर्थं भक्त्या च प
णमेरुद्वयं इति नील तंत्रं

अपि च मिथुनं चिंतयित्वा ।
तमानसैरुपचारकैः भौतिकैः
पूजयेद्दिहान् मुद्रामंत्रसमन्वितैः
भूषणकाशं मरुदकिं वारि मंत्रैः
सविंदुकैः कनिष्ठांगुलितज्जयौ
मध्यमानामिकेतथा अंगुष्ठेन स
मायोगान्मुद्राः पंच प्रकीर्त्तिताः
पृथिव्यात्मकं गंधः स्यात्काका
त्मकपुष्पकं भूषणं वाद्यात्मकः श्रे
ष्ठोद्गीर्णवज्रात्मकः परः रसात्म
कंचनेवद्यं पूजापंचोपचारिकाः
तत्तत्तत्तत्तं नृपादष्टोत्तरश
तसुधीः इत्यत्राकस्यः अन्यत्र
मानसे रुपसारेण संपूज्य कस्य
येमुद्रा गंधं भूषणं कंदद्याद्वा ।
वपुषं ततः परं भूषणं वाद्यात्म
कं देयं तेजसादीपमेव च नै
वेद्यममृतं दद्यात् पानीयं वरुणा
त्मकं असां सुकरं दद्याच्च भोक्त
त्रमेव च तत्तन्मुद्राविधानेन सं
पूज्यात्म्यं नृपेन यथाशक्ति
जपं कृत्वा समास्य कंचनं पदेत्
इतिकंकालमालिनीतंत्रं ॥
पूजाक्रमस्तु निजगुरुं प्यात्वा मु
कानेदनाया मुकशक्त्या श्रीपाद
कां पूजयामीति मानसैर्गंधात्त
ऊस्मै रचयेत् कनिष्ठाभ्यां तं

कौर्मै ॥ अथाप्येवं ॥ तद्दोषाय विशेषः यथा माया
माया स्त्री मरुत्मा लायथा अनि
मीया तमाया च मरुत्मा लाच मो
हना इति शब्दमाता पूज्या च
मायस्यः पुं कामः इति दत्ता
पुत्रः ॥
मायनः पुं तलः इति शब्दं चेदि
का परिमाणे स्त्री ॥
मामकं वि मदीयं इति मेदिनी
ममतायुक्तः इति शब्दमाता
मामकः पुं मातलः इति मेदिनी
कृपणः इति शब्दमाता ॥
मामकीनं वि मदीयं ममद मि
तार्थीने के लेकि यस्मिन् एक
त्वात्मरादेशे अस्मिन् ममकोदेश
वद्दोमामकीनं इति उगीदासः ।
मायः पुं पीताम्बरः अस्त्रः इति
मेदिनी ॥
माया स्त्री इंदुजालादिः तस्या
यः शास्त्री २ इत्यमरः माति
विष्णुमस्यां मनीषादिः शंवरस्य
दैत्यस्य इयं शांवी तेन शाङ्गि
मित्रात् इति भरतः ॥
बुद्धिः इति मेदिनी कृपा ।
दंभः इति नानार्थं हेमचंद्रः ॥
शब्दना यथा माया तदशब्दनाशा
हं कृत्स्न निर्मल इति ॥ रात्र

तद्दोषाय विशेषः यथा माया
पेत्तेज्जालानि तद्दोषाया इमे
त्रयः लक्ष्मीः इति च हेमचंद्रः ।
बुद्धमाता इत्यमरकोषे मायादे ।
वीसत शब्द दर्शनात् उगीदास
उगी शिवे ॥ भये माये नारायणि
सनातनि जये मे मंगलं इति
नमस्ते सर्वमंगले राजन् श्रीवच
नोमाश्रयाश्च प्रापणवाचकः तो
प्रापयति यामयः सामाया परिकी
र्त्तिता माश्रमोद्गीर्णवचनो याश्च
प्रापणवाचनः तं प्रापयति या नि
त्यं सामाया परिकीर्त्तिता इति
ब्रह्मवेवर्ते श्रीकृष्णनन्मखेदे २०
अथायः अपि च विविधं कार्यं
कारणा अचितित फलप्रदा स्व
मेदज्जाल वच्चाके मायानेन प्रकी
र्त्तिता इति देवीपुराणे ४५ अ
थायः विसदृश प्रतीति सा
धनं माया इति नागोजोभट्टः
अवतन चतन पटीयसी इति
केचित् ईश्वरशक्तिः तस्या ना
मोतरं यथा प्रकृतिः २ अविद्या ३
अज्ञानं च प्रधानं ४ शक्तिः ५
अज्ञा ० सृष्टिकाल भगवान् आदौ
मायं प्रकाशयमास सादृष्टदृश्य
संस्थानत्रया कार्यकारणत्वाव

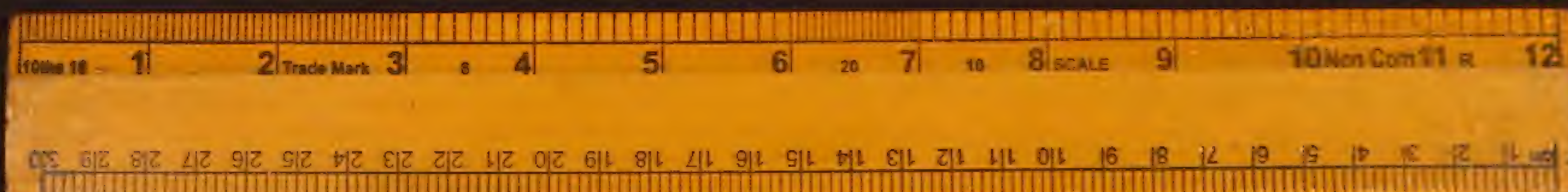

सत्तरजस्तमोगुणमयी तस्याः श
क्तिद्वयं आवरणं विज्ञेयस्तस्या
मायाया महत्तत्त्वं ज्ञाते तस्मादह
कारः तस्मात् पंचभूतं तस्मात्
ब्रह्माहं इति श्रीभागवतमते ॥
विस्तृताया स्वयं य मना
भाससे देवममायेति निम्नराः
कामाया कीदृशी विलोकितामो
ति बोधते ज्ञातं विज्ञापि मा
या चरहसं परमं न तस्तस्या
वचः प्रजाविस्तृताया करःकः प्र
हस्यमधुरं वाक्प्रत्यवाच वसंथा
रा भूमे मा हृत्माया मे यन्मा
हृत्सि सादरं दृष्ट्वा ज्ञेयमिमा
र्थं तं प्राप्स्यसे मुदिलोकान् अ
यापि मा न ज्ञानं रुद्रैः स
यितामहाः मम माया विष्णोः
ति किं पुनस्तु वसुधैव कुटुम्बकम्
ते यत्र तज्जलेन पूर्यते दे
शानि जलतां याति एषा माया
मम प्रिये सोमोऽपि हीयते य
दोपदेवापि विवर्द्धते । अमा
यां स न हरेण तमायेयं मम संहरी
हमेते सलिलं रूपं उल्लभ्यते
न च ते मवेष्टुं शीतलं शीघ्रं मा
येयं मम तन्मनः पश्चिमां दिश
मायाय यदसंयाति भास्करः ३

हेति पूर्वतः पातमीयेयं मम सं
रि शोणितं चैव प्रकृतं उभे प्रा
णिषु संस्थिते जायते जन्तु ।
मम मायेव चोत्तमा जी प्रविश्य
गर्भेन सखडुःखानि विदति जा
तस्तु विस्मरन् सर्वमेषामायुना
मोक्षमा आत्मकर्म श्रितो ज्ञो
नष्टसंज्ञागते स्पृहः कर्मणा नीय
ते मय मायेषामम चोत्तमा शुक्र
शोणितसंयोगाज्जायते यदि न
तवः अगुल्यश्चोत्तमा भुजो
शीर्षं कटिलथा दृष्टे तथोत्तमं
वदेतो हृष्टुत नासिका कर्णेनेत्र
कणौ च ललाटे निरुयासरा
एतया मायया युक्ता जायते यदि न
तवः तस्यैव जीयते जन्तो भुजं
पीतचक्रिना अयं च सवने जन्तु
रषामाया ममोत्तमा शब्दः स्पर्शः
स्पर्शं च रं सो गंधश्च पंचमः ॥
अज्ञातप्रवर्तने जन्तुरेषामाया मम
प्रिये सर्वज्ञेषु निनाकारः स्थावरे
जंगमे तथा तज्जन्तायते न स्या
मायेषामम संहरी आपो दिवा ।
स्तथा भोमा आपो येषु प्रतिष्ठिताः
न च दृष्टिं प्रयां मय मायेषा परमा
मम वृष्टा बहुदकाः सर्वपल्लानि
संगमि च ग्रीष्मसर्वाणि शुष्कानि

एतन्माया वलं मम हि मवन्ति ।
एतन्माया नास्मान्मरा किनी नरो ।
गंगानासा भवेद्गंगामयेषाममकी
र्त्तिना मेवाष्टुं सति लिलव ।
णात् सलिलार्णवात् वर्षेति मय
रं लोकं सर्व माया वलं ममोत्तमा
जन्तः केचित्मन्त्रयेति महोषधे ।
तस्य वीर्यं समाश्रित्य मायां त वि
सृजामहे ओषधे दीयमाने त ज
तः पंचत्वमेति यत् निर्वीर्यं म
षधं कृत्वा कालो भव्यो दशमहं
प्रथमं जायते गर्भः पश्चाज्जाये
त वै पुमान् जायते मथामं रूपं
ततोऽपि जरया पुनः ततर्दियुना
शश्च एतन्माया वलं मम एक
वीजान् प्रकीर्णो ह जायते तानि भू
रिषाः तन्नामन्तं विस्मृजानि माया
योगेन माय वि लोक एवं विजा
नानि गरुडो बहनेऽभ्युतं भूत्वा वे
गेन गरुडा वहाम्यान्मानमान्मा
या एता देवताः सर्वा यज्ञभोगे
न तोषिताः मायामेता महं कृत्वा
तोषयामि दिवौकसः लोकाः
सर्वे विजानंति देवानि गमलाशि
नः माया मेता महं कृत्वा यस्या
मि विदशास्तरा सर्वोपियज त
लोको यष्टारं वृहस्पति माया

मोगिरसी कृत्वा याज्यामि दिवौक
सः सर्वे लोका विजानंति वरुणाः या
नि सागरं मायां त वारुणी कृत्वा
हं रत्नामि महोदधिं सर्वे लो
का विजानंति ऊर्वेयोऽये यनेश्वरः
ऊर्वर माया मादाय अहं रत्ना
मि तद्वत् एव लोका विजानंति ।
हवः शक्रासुरिनः शाक्रीमाया
समास्थाय मया हवो निसुरिनः
एकं लोका विजानंति आदिमश्च
अवो महान् मेरुमायामये कृत्वा
वहाम्यादित्य मेव च एवं वाभा
सते लोको जसं किं ज्ञापतेऽपि
तं वदवा सुखमास्यां यपि वा मि
तदहं जलं वापुं मायामयं कृत्वा
मेघेषु विस्मृजामहे यदि देभा
ने लोकः ऊर्वेवं तिष्ठते जलो
देवा अपि न जानंति अमृतं ऊर्वे
तिष्ठति सौषथं बने लोको सेवे
विजानाति राजा पालयते प्रजाः
राजमाया महं कृत्वा पालयामि
वसं यरां ये त्वे द्वादशारित्या
उदेष्ट्यति युगत्तयो प्रविश्यतान
हं भूमे मायां लोके सृजामहे ।
वर्षे च पांशुना भूमिलोके पुयत
ने सदा मायां पांशुमयी कृत्वा प्र
॥ ॥ ॥ ॥

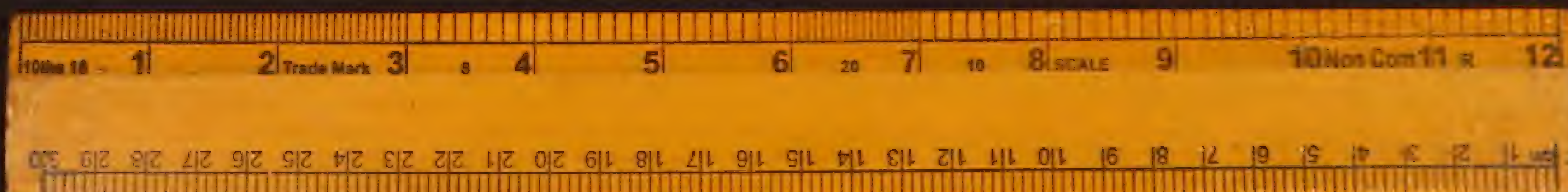

यास्यविले जगत् वर्धतेयत्र सं
वर्ती पारिभिर्षयत्वाकृति मायां
सावर्तकीं एतं पूरायास्यविले ज
गत् यत्स्वपामि वरागेदे शेष
स्योपरिवारिणि अनेतमाययावाह
पारयाभिस्रपामिव वराह माया।
मादाय भूमेजानामिकिनेवे देवा
यत्र नितीयेने सामायाममकीति
ता सांवापिदेसवीमायांकृताजाना
सिक्किजतत थापितासिवस्रपामि
वागत् शमदशैवत मायातमम
देवीये कृता स्रकारिवां मही
मममाया वलं स्रतयेनतिष्ठाम्
हंजले प्रजापतिंशतरुदं स
जामिव हारामिव तेपिमायां न
जानंति मममाया विमोहिताः
अथ पितृगणाश्चैवयतेसूर्यव
ईसः मायां पितृमयीस्रोतंशुक्रा
मिहिव तवतः किंतमायेवस।
ओणिअत्यच्च शृणुसंदरिवायदे
मायाचकं अथ माया स्तोत्रं।
शौनकउवाच शशिभुजो महा
राजः स्तुत्वा मायांगतःकृतःका
वा मायास्तुतिस्रतवस्तत्रदिदा
मं याततकथाविस्रकथावक्त
वासा विशुद्धये स्रतउवाच शृ
णुभंमनयःसर्वे मार्कंडेयायष्टवते

शुकः प्राह विशुद्धात्मा मायास्त
व मनुजमे तत्पुण्यप्रवत्यामि
यथाधीनं यथा कृतं सर्वकामप्र
वृत्तां यापनाय विनाशनं शुक
उवाच भस्माट नगरं त्यक्त्वा विस्र
भक्तः शशिभुजः आत्म संसार
मोक्षाय मायास्तवमले जुगो।
शशिभुजउवाच ओ जीकारासत्त
सारां विशुद्धां ब्रह्मारीनांमातरां।
वेद बोध्यां तृतीयां स्वाहा भुज
तस्मात् कृतावेदे वेद्यां वेदे
गंधर्वे सिद्धेः लोकातीतां वेदे
तभातां समीडेभूतेभेयां वास
सामासिकार्थैः नानात्वे देवा
तिर्यस्रनुषे स्तामाथांग्रहणं
नमामि यस्याभासाविजगद्वाति।
भूते नभातेतत्तदभावे विधातः
विहङ्गीनां कालकञ्चोत्त लोलां
नालाफांगी तिम्रसंसार इगी।
पूणीं प्राणाहेतुत्तभां शरण्या
माद्येयेषे मथ्यते या विभाति।
कालादेवकर्म सौपाययो ये
तस्यांतासां तां विशिष्टां नमा
मि भूमौ गंधो रसतास्रप्रतिष्ठा
दूयंनेजस्रववायोस्सशते ते
शहो वे यद्विरा भाति नाना ना
मायांतां विस्रपामि नमामि

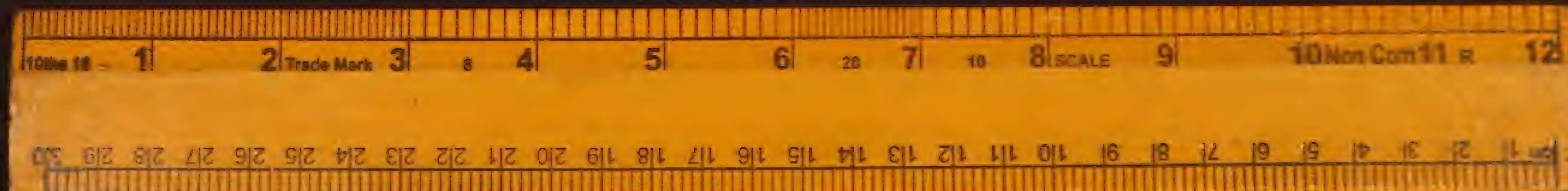
सावित्री तं ब्रह्मरूपभवानी भू
तेषां श्रीपतेः श्रीस्रपामि शची
शक्रस्यापिनकेस्रस्रपत्नी श्रुष्टा
भासिमाये जगत्स ॥ वात्स्य
वालापुवती योवेनत्वं वाहके।
यास्यविरा कालकत्पा नानाकारे
र्षागयोगैश्च यमो भस्मा वे तं
काम वज्रा विभासि वराणा तं
वरा लोक सिद्धा साधी यस्या
लोकमाया सकृत्पा वेदी इगी
कालिका कालिकात्पा नाना देश
रूप वेशे विभासि तवचरणो
सरोजं देवि देवादि वंघं यदि
हृदय सरोजे भावयंतीहभूत्पा
शुक कृत मतिशुद्धं हृत्सरोजे।
स्मरंति कृति युगऊहरे वा सं
कृते धर्मसंयत् जनयति जगदा
ये सर्व सिद्धिच तेषां माया
स्तवमिदं पुणं शुकदेवेन भा
षितं मार्कंडेयादय आपि सि
द्धिं लेभेशशिभुजः कोकाम
ते तयस्तवा हर्षि योवा वना
ते सदृशीनेन निहतो वैकुण्ठ
शरणंययो इतिकलि पुराणे
भूभागवते भविष्य मायास्तव
कुनविंशोअध्यायः ॥
मायाकारः पुं पेंद्रजालिकः वाजी

कर इति भाषा तत्पर्यायः
प्राति हारिकः २ इत्यमरः मा
यांस्मलजलादोजलस्यत्तादि ता
ने करोतीति मायाकारः घण
प्रतिहरणं प्रतिहारो यानः भा
वे वज्र स प्रयोजन मस्य प्राति
हारिकः सिकः पित्रेविीति वृद्धिः
प्रतिहारक इत्यपिपाठः तत्र
प्रति प्रथमं सप्रमनोनयनेच ह
रति ज्ञानेन किंचिदिति प्रति
हारकः एकांतात्कार्येण प्राति
हारकश्च प्रतिप्रतिहारश्च इति
तद्दीकायांभरतः ॥
मायाकृतं पुं मायाकारः यथा
शामरी सामरी माया मायाकृतं
भित्तकेनदे इतिशहरत्तावती।
मायाजीवे पुं प्रातिहारिकः इति
हेमचंद्रः ॥
मायादः पुं ऊंभीरः इतित्रिकोड
शेषः ॥
मायातिः पुं नरवलिः यथा
मायातीनांच निर्णीते कृतंतां स
निसन्नम वस्याम्यथवे वेदोक्तं
फलहानिर्व्यतिक्रमे पितृमात्रा
विहीनेच युवकं यापि वर्जितं
विवाहितं हीतिनेचपरदारविही
नकं अजारिकं विशुद्धं च सत्

मृदुमूलकं वां तदंभो यनं हर्षयन् एतेतनयः सड हत्वा
 दत्ताकीर्तनमृत्प्रातिरक्तः स्त्रा शोरा मागतः हतो यनाभवद्दालो
 पयिता वनेयमीसंभूजवत्त वं भवत्याः सनिका गृहान् ।
 हनैः मात्ये भूयैस्स सिंसे १ इय मायावती भायी ननयस्या
 दयि गोरोचनादिभिः तं व वर्ष स्पते सती शस्त्रस्यनभायेये ।
 भ्रामयित्वा चरद्वारण यन्ननः प्रयता मत्र कारणं मन्मथत ग
 वर्षीतेचसमुत्सृज्यर्गाये तेनिवेद नेनाशं तडद्वयरायणाशमरे ।
 येन अष्टमीनवमीसंभूयो दद्या मोदयामास मायात्रयेणरूपिणी
 न्मायातिमेवव इत्येवं कथितं व्यायायुपभोगेषु त्रयं माया
 सर्वं वलिरान प्रसगतः वलि मयंभूभ दशयामास दैत्यस्या
 दत्ताव स्त्रावृधत्वाचकवचवृधः तस्येयमदिरत्तण इति विस्र
 प्रणम्यदंडवद्भूमौ दद्याद्विषयः पुराण ५ अंश २० अध्यायः
 दक्षिणां इतिब्रह्मवैवर्ते प्रकृति मायावसिकः त्रि परप्रनारकः
 खंडे १९ अध्यायः ॥ इति शहमाला ॥
 मायादेवी सतः पुंड्रः इत्यमः मायावान् पुं कंसराजः इतिशब्
 मायाफले ह्री फलविशेषः मा रत्नावली मायायुक्ते वि
 इफल इति भाषा तस्यर्णयः मायावी पुं मायाकारः तस्यर्ण
 मायिफले २ मायिक ३ विद्राफले यः संसकः २ मायी ३ मायिकः ५
 ४ मायि ५ अस्य गुणाः धातः पेंदनालिकः ५ इतिजवाथः ।
 हर्षत्वे कटुत्वं उल्लंघं शेषित्वा लिङ्गलः इति राजनिर्घटः ।
 संकोचक केशकार्ण दान्तत्वं व मायामोहः पुं विस्रदेहनिर्गता ।
 इतिराजनिर्घटः ॥ सरमोहक पुरुषविशेषः यथा
 माया वती रतिः काम पत्नी श्रीपराशरउवाच इत्युक्त्वा भ
 इति जवाथः तस्यानामकारणं गवां सेभ्योमोहं शरी रतः
 यथा श्रीपराशरउवाच एतस्मि तमुत्पाद्य ददौ विस्रः
 त्रंतरे प्राप्तः सहस्रसेन नारदः मादवेरं सरोजमान् श्रीभगवा
 अंतःपुरचरी देवीरुक्मिणी प्राह उवाच मायामोहा इय मलि

ज्ञानदैत्यांस्तान् मोह विष्पति तडप गुणसंवीशां ददौ रामाय
 ततोवध्याभविष्पति वेदमार्गं व नारद सीतां गृहीत्वा स ययो
 हिहृताः स्थितोस्थितस्य मेव गोप्यं वक्तुं निविध्यच लक्षणा
 ध्यायावंतः परीपयिनः ब्रह्मणे नैव बुबुधे गोप्य मन्यसकाकथा
 येऽधिकारस्य देव दैत्यारिकाः लंकागम्यरुप्रेष्टो नृत्तान शा
 स्रगः तद्भवन् न भीः कार्या यकेनच सवाधवंशवणां च सीतां
 मायामोहा इयमग्रतः गच्छत् संप्रापडःखितो तां च वक्ति
 छापकाराय भवतांभविता स परीतां च कारयामास सत्तरो
 राः श्रीपराशरउवाच इत्य हनाशस्तत्रकालेच वास्तवीजान
 क्ता प्रणिपत्येनं युयुदेवायथा ग कीददौ उवाच व्याया वक्ति च
 तं मायामोहापि तैः साह रामंचविनयान्निता करिष्यामीति
 यथैयत्र महास्वराः इति विस्र किमहंतडुपायं वदस्वमे वक्ति
 पुराण ३ अंश १० अध्यायः रुवाच त्वं गच्छतपसे देवि पु
 मायासीतां स्त्री योगेनअनिकृत कुरं च सपुण्यदे कृत्वा तपस्यां
 सीताप्रतिकृतिः यथा अग्रिरु तत्रैव स्वर्गलक्ष्मी भविष्यसि सा
 वाच भगवन्प्रयतांवाक्यं काले च तद्वचने प्रत्वाप्रतप्यपुष्टोत्तपः
 न यदुपस्थिते सीताहरणकाले दिव्यं विलस्त वंघवस्वर्गलक्ष्मी
 इयं तत्रैव समुपस्थितः दैवंच र्बभूवह साचकालेन तपसा ।
 इतिवारचनच दैवात्परा वले यत्त ऊडसमुद्रवा कामिनी पां
 नृत्यसंनयिसंनयस्यव्याया रत्ना उवाचोच दौपदी दुपदात्मजा ।
 निकेऽधुना दास्यामि सीतां त कृते पुगे वेदवती ऊशधनसता
 भंच परीत्ता समयमम देवः शुभा त्रेतायां रामपत्नी सा सी
 प्रस्थापितोऽहंचनच विप्रो इता नेतिजनकात्मज तच्चाया दौप
 शनः राम स्तद्वचने अत्तानप्रका दी देवी हापरे दुपदात्मजा ।
 श्वाच लक्ष्मणं स्त्रीचकारवस्वच्छंदं विहायणीति सापेक्तावियमाना
 हृदयेन विहयता वक्तियोगेनसी युगत्रये इतिब्रह्मवैवर्ते प्रकृति
 ताया मायासीतां वकारसः खंडे १२ अध्यायः ॥

मायास्वतः पुं वृद्धः इति हेम
चंद्रः ॥
मायिकं क्ली मायाफलं इति राज
निचैटः ग्रंथोत्तरे मायिका मात्र
का इत्यपि पाठः ॥
मायिकः पुं मायाकारः इति जटा
धरः ॥
मायी पुं मायाकारः तत्पर्यायः
पूतः २ वचकः ३ व्यसकः ४ ऊ
हकः ५ दांडानिभिकः ६ जालि
कः ७ इति हेमचंद्रः ॥
मायुः पुं पित्र इत्यमरः ॥
मायुराजः पुं ऊर्ध्वपुत्रः इति
त्रिकांडशेषः ॥
मायुरं क्ली मयूरसमूहः इत्यमरः
तत्सवैधिति वि ॥
मायूरिकः पुं मयूरयाही इति
सिद्धान्तकौमुदी ॥
मायुरी स्त्री अज्जनोरा इति राज
निचैटः ॥
मारः पुं मृतिः काम देवः
विष्णुः इति मेदिनी मारणं
इति हेमचंद्रः पुस्तकः इति
शब्दचंद्रिका मारगणोत्तरं पति
यथा मार्कंडेय उवाच मनोभव
स्ववचनं श्रुत्वा च वरुणननः खि
तरपितृद्वयं श्रुत्वा तत्साद का

रुं सर्वस्य मोहने वृत्त्या विना
विष्टो भवन्नदि समर्थो मोहित
मिति निशयासमद्रुमैः निशया
मारुतात्तस्य नानात्रया महावलाः
जानागणालोलनिकालोलाश्चाति
भयंकराः तरंगवदनाः केचित्
केचिद्भुजमुखास्तथा सिंहयात्र
मुखाश्चाप्यश्ववराह त्वरा ननाः
ऋतमानार वदनाः शरभास्याः
शुकाननाः सवर्गमायवक्राश्च
सरी स्य मुखाः परे गोत्रया गो
मुखाः केचित्तथा पक्षिमुखा परे
महारीक्षा महाकृष्णमहासुलामा
हाकृष्णाः पिगाक्षा विरलाक्षाश्च
अक्षैकाक्षा मद्गोदराः एककर्णा
स्विकर्णाश्च वक्रकर्णास्तथा परे
सुलकर्णादीर्घकर्णावडुकर्णाः
विकर्णाकाः दीर्घोक्ता सुलनेत्राश्च
सुलनेत्रा विद्वेष्य वक्रपादाः पंचपा
दास्त्रिपादैकपादास्तथा कृष्णपादा
चपादा सुलपादा महापादाः एकद
स्ताश्च तद्देस्ता दिहस्तास्त्रिपादास्तथा
याविहस्ताश्च विरपादास्तथा गोथिकास्तथा
यः परे मनुष्याकृतयः केचित्
क्षिप्रमारमुखाः परे कौंवाकारा
वकाकारा हंससारसत्रिपादाः त
थैवमहुर वक्रकंककाकमुखास्त

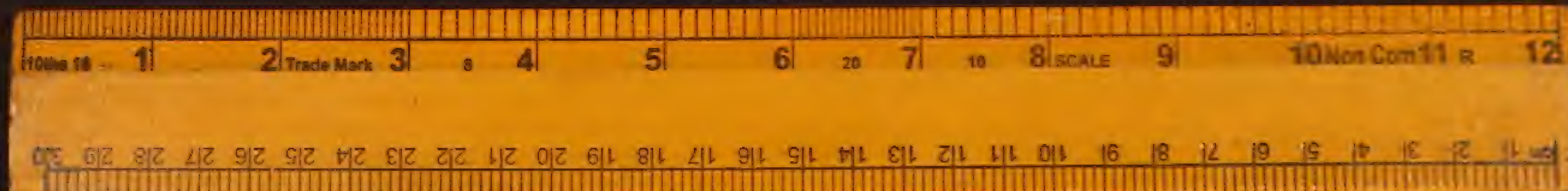
पृथिव्यात्मकं गंधं समर्पयामिन
मः अंगुष्ठाभ्यां हं आकाशात्मकं
पुष्पं समर्पयामिनमः तर्जनी
भ्यां वाय्वात्मकं पुष्पं समर्पयामि
नमः मध्यमाभ्यां वे वक्रा
त्मकं दीपं समर्पयामिनमः अ
नामिकाभ्यां वं अमृतात्मकं ने
वेधं समर्पयामिनमः इति क
लमुलावतार कल्पसूत्रटीकायां
तृतीयकांडे ॥
मानसवने क्ली अहिंसादि यथा
अहिंसा सत्य मस्तेयं ब्रह्मचर्यं
मर्कटता यतानि मानसानां ज
वतानि त यथाथरे इति वराह
पुराणं ॥
मानसालयः पुं हंसः इति राज
निचैटः ॥
मानसत्रं क्ली स्वर्णादिनिर्मित
कसत्रं गोदृष्टिभाषा इति यनेन
यः मानसिकं वि मनोभवं मान
सशब्दात्सिकप्रत्ययेन निष्पन्नं
मानसी स्त्री विद्यादेवीविशेषः
इति हेमचंद्रः मनो भवाच
मानसोकाः पुं हंसः इत्यमरः
मानिका स्त्री मद्यं इति रत्ना
वली शरावः शर इति भाषा
इति वैयक्यपरिभाषा ॥

मानिनी स्त्री फलीवृत्तः इति मे
दिनी मानवतीच ॥
मानो वि मानविशिष्टः इति मेदि
नी सिद्धः इति राजनिचैटः ॥
मानुषः पुं मनुष्यः इत्यमरः
मानुषिकं वि मनुष्यस्य कर्मणि
मनुष्यस्येदमितीदमर्थसिकप्रत्य
येन निष्पन्नं ॥
मानुषी स्त्री मनुष्यस्त्रीजातिः य
थामनुष्यीमानुषी नारीमानुषीमा
नुष्यस्य इति शब्दार्थावली वि
कित्ताविशेषः यथा आसरी
मानुषीदेवी विकित्ता साविथा
मता इति शब्दचंद्रिका ॥
मानुष्यं क्ली मनुष्यस्य भावः मनु
ष्यत्वं मनुष्यशरीरं यथा मानुष्ये
कदलीस्तेमे निःसारेसारमार्गणं
यः करोति समं मद्यं नलवडुद
सत्रिभे इति शब्दहिते याज्ञ व
ल्हवचने ॥
मानुष्यकं क्ली मनुष्यसमूहः इत्य
मरः ॥
मानोक्तं क्ली मनोक्तता मनो
त्तस्य भाव इत्यर्थे कणा प्रत्यये
न निष्पन्नं ॥
मान्यं क्ली रोगः इति हेमचंद्रः
मंदताच ॥

मांथाव पुं युवनासराज पुत्रः
तत्पुत्रायः युवनासराजः १ इति
हेमचंद्रः तद्विवरणं यथा त
स्मात् प्रसेनजित् ततोयुवनासो
भवत् तस्य पुत्रस्याति नि
वेदासुनीनामाश्रममंडले निवस
तः कृपालुभिः से मुनिभिः रय
न्यातपादनायेष्टिः कृता तस्या
वाहं रात्रे निवृत्त्या मंत्र पुत्र
जलपूर्णकलसं वेदीमध्ये निवे
ष्टुते मुनयः स्रष्टुः समेषु च
तेष्वतीव तद् पुरीतः स भूपालः
समाश्रम मंडले विवेश स्रष्टुः
अ तावपीत्रेयोत्याप्यामास त
च्च कलसजलमपरिमेषमाहात्म्यं
मंत्रपूतं पणो प्रबुद्धाश्च सुषयः
पुष्पच्छः केनैतन्मंत्र पूतं वारि
पीतं अत्र हि पीते गतो
ऽस्य युवनासस्य पत्नीमहावल प
यक्रमं पुत्रं जनयिष्यति इत्या
कर्णिसराज अज्ञानतामया पीत
मिनाह गर्भश्च युवनासादरे ।
भवत् क्रमेण च वदये प्राप्तः
तमयश्च दक्षिणं कृत्स्नवनीपते
निर्मिद्यतिश्चक्राम नवासो रत्ना
ममार जातो नामैष कं थासा
तीतिने मुनयः प्रोचुः अथाग
गते इतिमानवे २ अध्यायः ।

या अर्धनीला अर्धरक्ताकपिलाः
पिंगला स्तथा नीलाः शुक्लाः
या पीता हरिताश्चित्रपिणः
वाद्यतेते शाखानपट्टापरिवारि
नः सृदंगान् डिडिमंश्च गोसु
खानपवांस्तथा सर्वपदाभिः ।
पिंगाभिः स्तंगाभिश्चकरात्रिताः ।
निरंतराभिर्विप्रेडागणाः स्यंदनः ।
गामिनः शूलहस्ताः पाशहस्ताः ।
खड्गहस्ताः धनुर्धराः शार्ङ्गकुशग
दावाण्यपि हिस प्रासपाणयः नाना
युधामहानाह ऊर्वतस्तेमहाबलाः
मारयच्छेदयेत्पुत्रवृत्त्याः पुरतो
गणाः तेषां तवदतांतत्रमारय छेद
येत्यत योगनिद्रा प्रभावात् स
विधिर्वक्तं प्रवक्तुम अथब्रह्माण
माभाष्यताव दृष्ट्वा मदनो गणान्
उवाच वारयन्वक्तुं गणानामग्रतः
स्मरः । मदन उवाच किं क
र्मेते करिष्यति कुत्रस्थास्यति वा
विधे किं नामधेयाय ते वा तत्रैतान्
विनियोजय निश्चयेतान् निजे
कृत्येस्थानं दत्वा च नाम च कृत्वा
एवमात्महामायाप्रभावं कथयसमे
मार्केडेय उवाच अथ तदा क
मार्कण्यसर्वलोकपितामहः गण
स सदनानाह तेषां कर्मदिकं दि

शान् ब्रह्मोवाच एते तत्पुत्रमा
वा हि मारयेति यदववन् स्रष्टु
सृष्टरतो मीषां नाम मारति
जायतो मारात्मकत्वादप्येते मा
राः संतवनामतः सदैव विघ्नं न
तनां करिष्यति विनाघ्नं तवान् ।
गमेन कर्मसुखमेषां मनो भव
यत्र यत्र भवान्याता सुकर्मार्थः ।
यदा यदा गंतारस्तत्र तत्रेते सा
हाण्याय तदा तदा वितोद्गतिः ।
करिष्यति तदस्त वशवर्तिनां
ज्ञानिनां ज्ञानमार्गं च विप्रियिष्यति
सर्वदा यथा सांसारिकं कर्म
सर्वकुर्वेति जंतवः तथा चेते
करिष्यति सविघ्नमपि सर्वतः ३
मेस्थास्येति सर्वत्र वेगिनः कामत्र
पिणः त्वमेवैषां गणाध्यक्षः
पंचयज्ञांग भोजिनः नित्यं किं
यावतां तोय भोगिनोपि भवेन्नि
मे इति कालिकापुराणे ६ ।
अध्यायः ॥
मारकः पुं मारकः तत्पुत्रायः
मारिः ३ उवाचः ४ इति वि
कांडशेषः यद्विदिशेषः वाज्र
इति भाषा तत्पुत्रायः चाति
पत्नी २ शाहकः ३ इति भूरि प्र
योगः मारणकर्तारि वि ॥

मारणितं पुं वृद्धः इत्यमरः
मारणो क्ली वयः इत्यमरः अभि
चारविशेषः यथा पर्वत मारणं
देवि विशेषात्कथयामिते सां
ने वक्रि समापुत्रं वामनेवेविभु
विने कृत्रयुगं ततोदेवि अम
कं मारय मारय चतुर्दशाक्षरी
मेवो स्वाहानः शत्रुनाशकः खरि
रोगार मारय ऊजाहम्या विशे
धतः लेखयेत् पुत्रलीशत्रुस ३
पोलोद पत्रके निशाया मस्त
केनेत्रललाटे हृदये करो नाभौ
गले कटोपस्थे क मोक्षनपरहये
मंत्रवर्णां समाहित्य प्रतिष्ठां
तत्रकारयेत् संहारमुद्रावस्था न
ध्यायेद्देवी जयप्रदा दीर्घा का
रो हस्तवर्णां सदाहस्तनमस्तका
त्सुंदयुगले हस्तवर्ग्यंती दिगम
री शत्रुनाशकरी देवी ध्यायेत् शत्रु
क्षयाय च एवं ध्यायेत् छिकाचूर्णेन
महत्तेन शंकरि ओं शत्रुनाशक्यै
नमः इति दत्ता महेश्वरि हरिद्रा
वर्णमहितां पारं दद्यादनेन न
अमुकस्य शोणितं पिवपिवेति
तस्य मांसं खादयत्वादय क्ली
नम इति मंत्रं मथ्याके मथ्यात्रो
तपूजयित्वा शताष्टकं जपेदेका ।

दशाक्षरयोगः स्थापय संशयः ।
दंशधिकेकविशादे मृत्पुत्रेव रि
प्रो भवेत् अथवा न्य प्रका
रेण शत्रुशय महे वदेपंगोश
कृत समादाय पूजयेत् सारिणा
विपरीत क्रमेणैव जप पूजार्तिकं
चोत् महादेवाय नम इति पुं
गोशकृत समादेरत शिवाय नम
इति मंत्रेण चटनेच समाचोत्
पशुपतये नम इति प्राणासेस्या
पयेत्ततः लौहपोत्र महे शानि
खदिगंगार योगतः शत्रु प्रति
कृतं लिख्यतत्र संस्थापयेत् शिवं
ततो ध्यायेन्महा रुद्रं ध्यानेन स
समाहितः शत्रोर्वद्धः स्थिते रुद्रं
ज्वलदमि समप्रभ वामहस्तयो
केश रक्षिणं प्राणकर्षणं नरच
मीमां देवं महाबालादि वेष्टि
तं पिनाकधृक् इहागच्छागच्छ
मादिनावाहयन्ततः मूलपाणये
नम इति स्नापयेत् साधकोत्तमः
महेश्वराय नम इति प्राद्यादिना ।
प्रपूजयेत् ईशानादिस्तथा मूर्ति
शुक्लमेण प्रपूजयेत् अग्निको
त्तारि यय्यंते पूर्वरीत्यामहेश्वरि
नमः शिवायेति मूल महाविशति
संजपेत् इं तमस्वेति वामेन ।

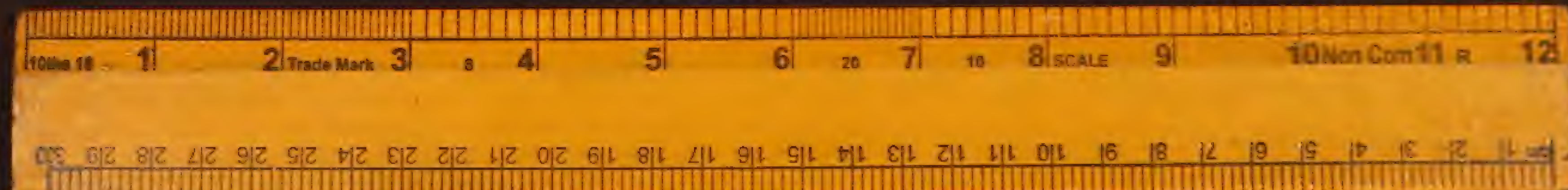
कोण त विस्तृजयेत् अजित
केशव विलो हरे सत्यजनादेन
हंसनायका स्वाहा मंत्रमेव स
कृजपेत् इं नमो भगवते वा
सुदेवाय स्वाहा नम इत्यपि सक
जपेत् एवमेकादशादेन शत्रु
च्छादनं मेजसा अवश्यं जायते
देवि सत्यं सत्यं विलोचने ।
इति योगिनीनेत्रे पूर्वखंडे ५
पटलः ॥ अथपि यथास्थिं च
गवास्थिं च मूत्र निर्मल मे वच
श्रोयो निखनेन दो पंचव ५
पयानिसः इति गारुडे १८१
अध्यायः ॥
मारिः स्त्रीमारणं वर्षः इति मे
देवी जनतयः तत्तयर्थायः
मारकः १ मारकः २ उत्यातः ५
इति त्रिकांडशेषः ॥
मारिचिकं वि मरीचेन संस्कृतं ।
इति सिद्धांतकौमुदी ॥
मारितः पुंनहीकृतः भस्मीकृतः
यथा असंख्यमारितं सर्वं वल
वीर्यं च नाशयेत् करोति रो
गामृत्युं च तद्व्यात यत्नतस्ततः
इति भावप्रकाशः अपि च ।
पूर्ववंगं समं तालं दिक्काक्षेन
विमर्हयेत् ततो जगपुटे एका

पुनरक्षेन मर्हयेत् तालेन दशा
मोशेन याम मेकं ततः पेटत
एव दशापुटेः एकं वंगं भवति
मारितं अथर्व ॥ आदित्येव ।
चनत्वं तेनो गौरव वापले य
स्तेनानि नृशयते तं विद्यान्त
सूतकं अत्यच शुद्धो रसो भवे
द्वल्पा मूर्ध्नि तस्त ननादेनः मारि
नो रुद्रं पीस्यात् वद्धः साक्षात्
सदाशिवः इति वेद्यतर्पणः ॥
मारिव्यसनवारकः पुं राजर्षिवि
शेषः यथा कुमारपाल श्रौत
को राजर्षिः परमाहंतः मृत स
मोक्षाथर्मात्मा मारिव्यसनवारकः ।
इति हेमचंद्रः ॥
मारिवः पुं नाट्योक्तौ शेषः इत्य
माः तं दुलीयशकविशेषः म
रसा हिंदीभाषा तत्त तर्था
यः कंधरः १ मारिकः २ अस्म
गुणाः मधुरत्वं शीतत्वं विष्टे
भित्ते पित्रनाशितं गुरुत्वं च ।
रक्तनाशदयश्चाप्येतज्जातीयश्च ।
तदुणाः इति राज निर्वेदः ।
मारिषा स्त्री दक्षमाता इति मे
दिनी ॥
मारी स्त्री चेडी जनतयः इति
मेदिनी माहेश्वरीशक्तिः यथा

मारो विभूतेन जवान चान्दान
खड्गगणने रपवोश्च कोशिकी।
इति वामने ५२ अध्यायः ।
मारीचः पुं राक्षसविशेषः स च
तारकाशतसीपुत्रः रावणस्य व
चरः सीताहरणकाले मायाशुग
रूपोऽसौ श्रीरामेण हतश्च ।
इति रामायणे अस्य विवरणम् ।
यथा एतस्मिन्नेतरेणोदरशक
नके मृगे सीताने प्रयामास ॥
नदयेयत्नपूर्वकं समस्यलक्षणं
रामो जानकारत्तणवमे स्वयं
जगाम तर्हि तं विद्यायशयेकनव
हासलक्षणोतिशब्दं वक्तुमाश्रमा
ययाशुगः शान्तस्तमाज सहसा
पुरोहृष्टा हरिस्मरन् मृगेद ।
हं परित्यज्यदिव्यं देहं विधाय
च रात्रिर्निष्ठाया नैनं वेकुंठं स
जगाम ह वेकुंठं हारे हार्या
सीत्किंकरो हारणालयोः ज
यस्य विजयश्चैव वसवोश्चाजिता
भिः प्रापेन शनकादीनां सं
माप्यराक्षसी तत्र पुनर्जगाम ।
चहारमारो व हारणालयोः ।
इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृति खंडे १२
अध्यायः कण्वः यथा इति
संविद्य भगवान् मारीचः ॥

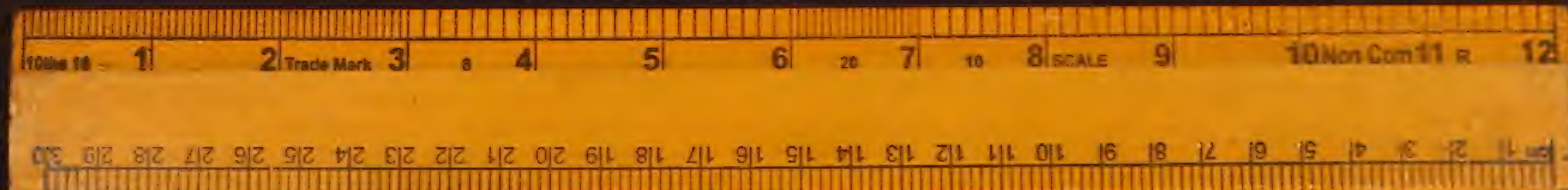
रुनेदन उवाच किंचित्प्रपित
आत्मानं च विगदयन् इति श्री
भागवते १ स्कंधे १८ अध्यायः
कक्कोलकं याजकबालाः इति
मेदिनी राजहस्ती इति जटा
धरः ॥
मारीची स्त्री देवताभेदः इति
मेदिनी सातमायोदेवी ततः
पुण्यायः विमुला २ वज्रकालिका
विकटा च वज्रवाराही च गोरी च
याविरया ॥ इति त्रिकांडशेषः ।
मारुतः पुं सर्पांडः पंथाः
गोमयमंडलं इति मेदिनी ।
मारुतः पुंवापुः इत्यमरः सिय
तेऽनेन कुड्ढेन नाम्नीति मृदुउत्त
मरुत्तरुदेवमारुतः स्वार्थसः
इति तटीकायां भरतः ॥ अस्या
त्यत्रि यथा कण्व उवाच ।
पुत्रस्ते भविता भद्रं इंदुहा देव
वायवः संवत्सरं व्रत मिदं य
धंजोधारयिष्यसि संजो यथा
वत् संवत्सरं पुंसवने व्रत
मेतद्विस्तृतं धारयिष्यसि वेत
मं शकुदा भविता सक्तं वाड
मित्यभ्युपेयाथ दिती राजन् म
हामनाः कण्वपाद्गर्भं माधव
इति चोजो दधार सा मातृसप्त

रभिषाय मिदं आत्माय मानद इंदुणा सहितान्देवी पर्यंत्यष्ट
अश्वघोनाश्वमस्यां दितिपर्यच निरिता अथेद माद ताताह
रत्तकविः एवं तस्या व्रतस्याया मादित्यानां भयावहं अयत्
व्रतच्छिदं हरिर्नृप प्रसन्नः पर्य मिच्छन्त्यचं व्रत मेतं सउत्तरं
चरत् जिथो मृगस्यैव मृगाकृतिः एकः संकल्पितः पुत्रः समसमा
नाभ्यगच्छदत्तं छिदं तमरोय भवकथं यदि ते विदितं पुत्र
महीपते वितां नीजं गतः संकथय मामृषा इंदुवावा
शक्रः केन मस्याच्छिवं विद प अस्मेतदे व्यवसितमुपधार्य ग
करा सा त संख्यायमुच्छिष्टव्रत तोऽन्निकं लज्जुनरोऽच्छिन्नो
कथिता अस्पृष्ट वायं यो तोऽन्निकं गर्भमर्थं बुद्धि नं धर्मदकहृत्तो
सस्त्राप विधिमाहिता लब्धो मेसमथा गर्भमासक्तनकुमाकाः
तदन्तरं शक्रो निद्राय हत चेत्तसः तेषु वैकैकशो दृक्काः सप्तथा
दिने प्रविष्ट उदरं योगेशो ॥ नापि मन्त्रि तत्तत्तत् परमा
योगमायया वकर्त्तसप्तथा गर्भं श्रम्यं वीक्ष्य व्यवसितं मया
वज्रणा कनकप्रभं दुरुत्तसप्तथै महापुरुष पूजायाः सिद्धिः का
कैकं मागेदी रिति तान् पुनः प्णानुसंगिकी तदिरं मन हो
तन्मृचुः पादमाणा स्ते सर्वे प्रा ज्ञं बालिशस्य महीयसि तंत
जलयो नृप किं न इदं जिवां मर्हसि मातस्ते दिष्टा गर्भो मृतो
समिधातरो मरुतस्तव मामैष्ट मितः श्रीशुक उवाच इंदुस्त्वया
भानरो मसं पूयमित्याह कोशि भवत्तानः अहभावेन तस्या
कः अनन्यभावा नृपाधिरात्मा मरुद्विः सहतो नत्वा जगाम वि
नो मरुतां गणान् नममार दिते दिवं प्रभुः इति श्रीभागवते १
गर्भः श्रीनिवासानुकेपया सच स्कंधे १८ अध्यायः ॥
रिन्दुणा पंचाशत्तदेवा स्ते मरुतो मारुतव्रतं कौ राजधर्मविशेषः
ऽभवन् व्यपोक्ष्य मातृलोषं ते यथा प्रविशन् सर्वभूतानिययाव
हरिणा सोमपाः कृताः रितिरु रतिमारुतः तथाचैः प्रवेष्टव्यं
न्यायदृष्टो कुमाराननलप्रभान् व्रत मेतद्वि मारुतं ॥ इति

मात्से १०० अध्यायः ॥ नरो भक्त्या पूजयेच्च विरायुषो
 मारुतात्मजः पुं हन्मात्र इति तस्य प्रायेणामंत्रः विरजीवीयथा
 जटाधरः ॥ न भो भविष्यामि तथा मने न
 मारुतायहः पुं वरुणहस्तः इति पवनविजगंश्चैव श्रियपुक्तमस
 राजनिर्घटः वायुनाशके वि र्वा मार्कंडेयमहाभागसुप्तक
 मारुताशनः पुं सयः पवनाशन स्यात्तजीवन आयु रिद्यार्थसिद्धि
 इत्यमर दर्शनात् वायुमात्र शमस्माकं वारोभव इति तिष्णा
 भक्तकेवि ॥ दित्तं तस्योत्पत्त्यादिर्यथा ।
 मारुतिः पुं हन्मात्र इति शह मारकंडेयउवाच देवो यात्
 रत्नावली भीमसेनः इति विधातागोभृगोः त्वातिरस्यना
 जटाधरः ॥ श्रियेव देवदेवस्यपत्नीनारयण
 मार्कंडेः पुं मार्कंडेयमुनिः इति स्या आयतिर्नियतिश्चैव मेराः
 शहरत्नावली ॥ कल्पमदात्मनः भार्ययात् वि
 मार्कंडिका स्त्री लताविशेषः भू थात्रोत्तनयोजीतोसता बुभो
 इत्यलसा इति हिंदीभाषा सात शणश्चैवमृकंडश्चपितामममहा
 काकरोलभरः तत्पर्यायः यथाः मनस्वितामर्दनस्मात्पुत्रो
 भूमिचरी २ मार्कंडी ३ मृडरचो वेदशिरा मम भूभ्रवसां समभ
 नीध अस्याशणाः ऊहदहतेउहो वत् प्राणस्यापि निबोधमे इति
 यः कायशोधनत्वं विषडर्गेथका श्रीमार्कंडेयपुराणे रुद्रसर्गाध्या
 सगुल्फार नाशित्वेव इति भाव यः अपिच पुलस्त्यउवाच अथ
 प्रकाशः ॥ तेमंप्रवृत्तानि मार्कंडेनपत्ति सु
 मार्कंडीयं स्त्री भूम्याङ्गत्वं इति तसां पुराकल्पमुनिः पूर्वमृकंड
 राजनिर्घटः ॥ नीमविष्कृतः गृहोः पुत्रो महा
 मार्कंडेयः पुं मृकंडमुनिपुत्रः । भागः सभार्यस्तसवास्तयः तस्य
 जन्मतिष्णादौ पूजाया तस्यथा पुत्रसुराजानोवसतस्त्वनांतरो
 ने यथा द्विभुजंजविलं सैमं सयंचवर्षकोजानोवातपव गणा
 सृष्टं विरजीविनं मार्कंडेया चितः सानिनासतदाहृष्टोभूमिता

सचुप्रांगेने स्थिताससचिंकाले यः प्रीताः प्रत्तावाकंपितामदात्
 जीवनंचतोरितं वीर्यचिंताप पितामहस्तसमर्षादृष्टा प्रोवाचो
 रोजानीकिंवेषो बालकस्तव दि विस्मितात् कार्येण युनवायाताः
 तं त्वदिनं संख्या वाधवर्षाणि कोऽयं बालो निवेद्यता । ततः
 जानानीतिवदेयत् सकंडनेवा समर्षयोरानन्तर्व तस्मैवदेयत्
 मृक्तस्तसानीवाक्यमववीर्यमा भृगोः सवर्मकंडुस्तदीणायुस्तस्य
 मायुश्चपुत्रस्यतेः वशिष्ठमुनीश्वरा बालकः अस्यायुषस्ततस्तस्यवदा
 नेवशोकस्तथाकार्यः सत्य मेत स्तेनास्यमेखलाः ॥ यतोयदीनं
 उदाहृतं एतत्प्रत्तावचो भीष्म दंडं वदन्ता तेनप्रवायितः ये कं
 जानिनायडदाहृतं व्रतोपनयने चितपणसेलोकं भुमेतं भूतले
 वक्त्रे बालकस्यपिता तदा आर जने तस्याभिवादनं कार्य मेव
 चेने पितापुत्रमृषिं त्वमभिवाद्य माह पितामह तावद्वयमनेनाथ
 एवमृक्तः सदैपिडा कृषिं भक्त्या तितोहृष्टाः परिभ्रमन् एकत्वमर्षे
 ननाम सः एतस्मिन्नने तत्र प्र नीर्य यत्र प्रसंगेनदेव यागात्
 दीमाः पावकोयमाः मार्गेणापि पितामह विरायु भववै सिप्र वा
 समायातास्तेनसमर्षयोः मलाः । लेन्यस्माभिरीरितं कथं विरायुः ।
 बालेन तेनदृष्टास्ते सर्वसमभिवा स्याद्विप्र बालकः सोऽप्रतं प्रभो ।
 दिताः आयुष्मान्भवते रुक्तः स कथंनावतिनोदेवभवामोभवता
 जहो दंडमेखलां उक्ता सेव वयं एवमृक्तसदातेस्तवस्त्वलोक
 पुन वीर्यो यशंतेः लीलाजीवि पितामहः अतवाचो भविष्यामः
 तं दिनानि पंचतेवायुर्जीवाभी सर्वेपववयंस्थिताः मत्सम म्मा
 ताभवत्युनः तमुत्तिष्ठन्नस्त्राणा युवावालो मार्कंडेयो भविष्यति
 वैगतास्ते व्रजगोः त्रिकं प्रतिश्रु ऋषीणांसख्यतस्मासौ मत्सहायो
 चवते बालंप्रतिपेत्पितामहं । भविष्यति कल्पस्यारो नृणाचोने
 आयुष्मान्भवत्सदातेनव्रज्याभि वृत्तो मुनिभिरुत्तमः एवने मुन
 वादिता विरायुर्ब्रह्मणाबालः प्रो गोवालं ब्रह्मालोक पितामहः स
 क्तः सऋषिसन्निधौ नत स्ते मुने स्वायंप्रवयामास भूया एव

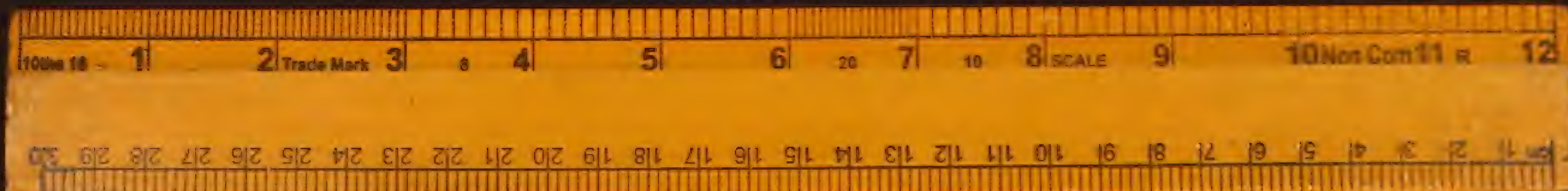

परंतप तीर्थयात्रां गताविशमा
 कंडेयो निजं गृहं जगाम गत्वा
 तं विप्रं पितरं स तथाब्रवीत् ।
 इति पात्रे स्मृतिर्वेदे १ अथायः
 अथर्व आस उवाच ।
 मार्कंडेयेन मुनिना यथा मृत्युः
 राजितः तथात कथयिष्यामि शृ
 णवत्समहामते भूगोः यो
 ज्ञो महाभागे बालन्वच महायु
 तिः ब्रह्मे बलभो बालः पिता
 तस्य कृतकियः सतस्मिन् ज्ञात
 मात्रे आदेशी कश्चिदब्रवीत् वर्षे
 द्वादशमे पूर्णमृत्युस्य भविष्यति
 अज्ञातमाता पितरो दुःखिनौ
 तौ वभूवतः तौ दृष्ट्वा दुःखसंपन्नौ
 मार्कंडेयो महामतिः उवाच वव
 नतत्र किमर्थं दुःखमीदृशं वक्तु
 मर्हसि दुःखस्य कारणं मम दृष्ट्वा
 कथयामास तत्सर्वमादेशीय उवा
 च तत्प्रज्वालितौ मुनि प्राह
 मातरं पितरं पुनः पित्रा साह
 त्वया मातर्न कार्यं दुःखमनहं श्र
 यनेष्यामि मे मृत्युं तयमात्रं सं
 यशः यथा चाहं विरापुस्मान् यथा
 ऊष्णो महेतपः सत उवाच ३
 मृत्कान्तौ समाश्वासयित्वा वनम
 भगवत् तत्र विलसं प्रतिष्ठाय ग

न्यपुष्पारिभिः क्रमात् पूजयामास
 देवेशं मार्कंडेयो महामुनिः स
 जयित्वा हृदि तत्र तपसेषु सज्ज
 रं निराहारो मुनिस्तत्र वर्षमेक ।
 मते दितः माता क्रममाणसचरिने
 तत्र महामतिः स्वात्मा यथोक्त वि
 धिना कृत्वा विलो स्रज्वा चने हरि
 कृतेन्द्रियग्रामं विशुद्धनां नगरात्मना
 आसनं सुल्लिकवद्धा कृत्वा सो
 प्राणमयं ओंकारोच्चारणं दी ।
 मानुहदिपमं विकाशयन् तमथा
 रविशामागिमंडलानि यथा क्रमे
 कल्पयित्वा हरेः पीठं तस्मिन्नेव स
 नातनं पीताम्बायारं विलसं शाल
 चक्रगदायारं ब्रह्मरूपं हृदि ध्या
 यं स्तनो मनुसरीरयन् इत्येवं
 ध्यायन् तस्य मार्कंडेयस्य भीमतः
 मनस्तत्र वसंतं देव देवजगत
 यतौ ततो यमालयात्तत्र आग
 ता यमकिंकराः पाशहस्तास्तं
 नेतुं विलसन्ते स्तेनहताः सुषले ।
 हेममाना स्ते उरमुक्ता पुनः पुनः
 वयं निवृत्ता गच्छामो मृत्युरेवाग
 मिष्यति आगत्य सयमेवात्र मृत्युः
 पात्रे महामनः मार्कंडेयस्य व
 ध्राम विलसकिंकरशंकया तेषां
 पृष्ठस्य सुवलास्यभ्युविल कि

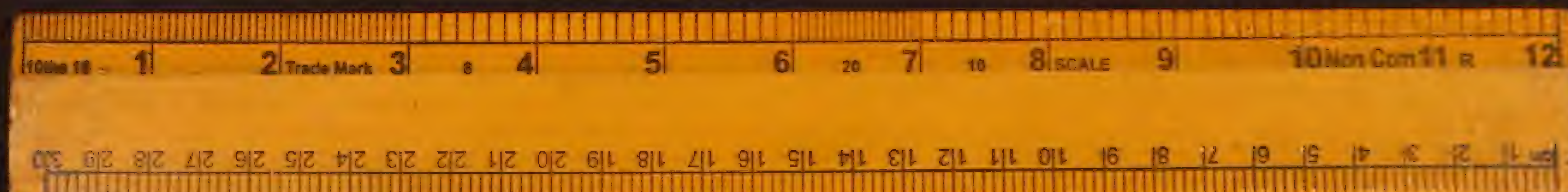
ऊराः विस्वात्तया हनिष्यामो मृ
 त्युमस्येति संस्थिताः ततो वि
 स्थापितमना मार्कंडेयो महामतिः
 तद्व्याव प्रणतो भूत्वा देवदेवे जना
 ईनं विलसन्तं वापदिष्टं स्तोत्रं
 कर्णं महामनः सुभाषितेन मन
 सातेन तद्व्यावमायवं ज्ञानमा भ
 गवते वासदेवाय नारायणं सह
 स्वाक्षेपमुनाभं पुरातनं प्रणतो
 ऽस्मि हृषीकेशं किञ्चो मृत्युः कति
 ष्यति गोविंदं पुंडरीकाक्षं म
 नेतमजमययं केशवं च प्रपन्नो
 स्मि किञ्चो मृत्युः करिष्यति वास
 देवं जगद्योनिं भानुमंतमतीन्द्रियं
 दामोदरं प्रपन्नोस्मि किं मे मृत्युः
 करिष्यति शंख चक्र धरा
 देवं छत्ररूपिण मययं प्रथोक्त
 जं प्रपन्नोस्मि किं मे मृत्युः करि
 ष्यति वाराहं वामनं विलसं नार
 सिंहं जनार्दनं माधवं च प्रपन्नो
 स्मि किं मे मृत्युः करिष्यति पुरु
 षं पुष्करं वीजं लोमवीजं जगत्प
 तिं लोकनाथं प्रपन्नोस्मि किं
 मे मृत्युः करिष्यति भूनाम्नानं
 महान्मानं यज्ञयोनिं मेजाजि
 विश्वरूपं प्रपन्नोस्मि किं मे मृत्युः
 करिष्यति सहस्रशिखं देवं वा

क्ताय कंसनातनं महायोगं प्र
 इत्युदीरितं मार्कण्डे स्तोत्रं ॥२॥
 पञ्चास्मि किं मे मृत्युः करिष्यति ॥
 तत्र महामनः अथ यात स्तनो ॥
 मृत्यु विलसन्ते मृषीरितः इति
 तेन निता मृत्यु मार्कंडेयेन पी
 मना प्रसन्ने पुंडरीकाक्षे नृसिं
 हे नास्ति दुर्लभं मृत्युहक मिदं
 पुण्यं मृत्युप्रशमनं शुभं मार्के
 डेय दिनायाय सयं विलसुवाच
 ह श्रीभगवानुवाच यद्द पद
 ते भक्त्या त्रिकालं नियतः सचिः
 नाकालं तस्य मृत्युः स्वात्ररस्या
 अतरेतसः व्यास उवाच हत्वा
 पञ्चमथे पुरुषं पुराणं नारायण
 तं प्राप्स्यत मादिदेवं संचित्य
 सूर्यादपि राजमानो मृत्युं सयो
 गी जितवांस्तदेव इति नार
 सिंह पुराणो मार्कंडेय मृत्युं जयो
 नाम ॥ अथायः ॥
 मार्ग क संस्कारे सर्वतो इति
 कविकल्पद्रुमः क मार्गयति ३
 तिङ्गीरासः ॥
 मार्ग कि अत्रेषे इति कविक
 ल्पद्रुमः अत्रेषः प्रतिसंधानं कि
 मार्गयति मार्गतिगुणं शुणी मार्ग
 तां हे देहभावानि त्याज्यते परं ।

गणकता नित्यता इति उगी ॥ शब्द माला ॥
 दासः ॥ मार्गशीर्षी अन्वेषणं नित्यं ॥
 मार्गः पुं पंथाः इत्यमरः नन सखीत्तां २ विचयनेऽमरगण ॥
 परिमाणं यथा विशदयति वि मृगः ५ इत्यमरः याज्ञा इति ॥
 स्त्रीर्णो देशमार्गस्त्व नैः कृतः मेदिनी प्रणयः इति जटाधरः ॥
 विशदयन्ती ममार्गः सीमामार्गो याचकेवि इत्यमरः ॥
 दशैवत यत्रेवि दशविस्त्रीर्णः मार्गणः पुं शरः इत्यमरः याचकः ॥
 श्रीमान्वाजयथः कृतः त्वानि इति मेदिनी ॥
 रचनागाना मसखायः ससचरः मार्गणकः पुं याचकः इति हला ॥
 यत्रेवि वैवचनारि शाखारण्यास्त युयः ॥
 निर्मिताः विकारश्चापरण्यास्त दि मार्गधेनुः पुं योजनपरिमाणे इति ॥
 कण्ठपरत्तका जवायुश्चन शब्दमाला ॥
 षाद निपादश्च एहातरावती मार्गधेनुकं स्त्री योजनं इति वि ॥
 पाद स्वर्जपादः प्रमंशः पादकः कांडशेषः ॥
 स्तनः श्रवकरः परिवारः पाद मार्गशिरः पुं मार्गशीर्षमासः ३ ॥
 मात्रः समनतः शाब्दकाले त तिशाब्दत्वावली ॥
 प्राहती कर्तव्या अथवा नदि मार्ग शीर्षः पुं अग्रहायणमासः ॥
 इति देवीपुंराणोत्रैलोकाभ्युद मृगशीर्षण युक्ता पौर्णमासी मार्ग ॥
 ये गोपुराहातस्तानाध्यायः ॥ शीर्षीसः साः स्मिन्मासे भवति ॥
 गुरुं तत्पर्यायः पापुः २ ननु मार्गशीर्षः सः इत्यमरीकायो ॥
 रुतः ३ इति विकान्देशः अ भारतः तत्पर्यायः सदाः २ ॥
 पानं च इत्यमरः मृगमदः ॥ मार्गः ३ अग्रहायणिकः ५ इत्य ॥
 मार्गशीर्षमासः अन्वेषणं इति मरः मार्गशिरः ४ सहः ५ इति ॥
 मेदिनी मृगशिरोनतत्र इति शब्दत्वावली दृष्टिकस्यारविशार ॥
 हेमवदः विस्वः इति तस्य सह वृश्चिकप्रतिपदादि दशानोऽयं ॥
 सनामलोत्र ॥ त्वचोदः एतादृशमुत्पचोदमासी ॥
 मार्गकः पुं अग्रहायणमासः इति पौर्णमासीनोऽयोगोपाचोदः ॥

दृष्टिकराशिरविको ५यं सारः तारे तिथावभद्रसितनेत्रुलांश्च ॥
 इति स्मृतिः तत्रजात फले धार्यवरयान् कारादी नारे योगे ॥
 यस्य प्रसूतिः त्वत्तुमार्गमासे ती तिलान् हेममणिव तमे पाजमा ॥
 र्यं प्रवासे सतनं मतिः स्यात् त्रैडे ताराभेदाच्चरण परिमाणमाह ॥
 पेशपकारी धृतसाधुदत्तिः सहति एकत्रिपंच सप्तच दिनायदयान ॥
 युक्ता ललनाभिलाषी इति को यलानिलवणास्याक्रमशोजन्मविप ॥
 ह्रीप्रदीपः ॥ अथ मार्ग शीर्षे म्यति मारणात्पतारास पलेत्ता ॥
 कृत्यं आश्विनशुक्लपक्षे नवात्रया लौकिकैर्मानैः साष्टत्रिहिमासा ॥
 हाकारेण मार्गशीर्षेण विशति दंश कं नोत्कृतिनयं तयं ज्ञाति ॥
 थिकत्रयोविंशतिदिनाभ्यन्तरे शुक्ल सैः स्मृतिसम्पत्ते तनपवं दध्या ॥
 पक्षे तत्तथादृक्कृत्यं तत्र मार्ग न्यसेयुक्तं नवविंशतिमेविते ॥
 शीर्षेण विशतिदंशधिक प्रथमा मंत्रानादेश गायत्रीति गायत्रिभि ॥
 दिनत्रयेतरेषु कृत्तशनिशुक्रवारे मंत्रिते नवमंत्रं ब्राह्मणानुत्तां ॥
 रेवनेदा रिक्ता त्रयोदशीतारिणिषु एहीवा प्राप्तीयात् नृत्तनपाया ॥
 जन्माष्टम चैत्रजन्मतिथिजन्मना संभवे पुरातेनैवापि आहं कर्त्त ॥
 तत्रत्रय पंचमताग त्रयेतरेषु या य दृष्टिके शुक्लपक्षे तदकरणे ॥
 वात्रयमचा भारणसेमादेतरेषु हरिशयनात् पुर्वं मीनयनुस्मरवी ॥
 नक्षत्रेषु आहं तल्लेषभोजनंचकु नरत्र माचारी कर्त्तव्यं ॥
 र्यात् आहानयिकारिणात्तत्राग दृष्टिकस्मरवी शुक्ल चतुर्दश्या ॥
 कृत्तकाले दवादिभ्यो नवात्रैरत्नाभो सोभापकामः पाषाणाकारिषके ॥
 कृत्यं किं तत्र प्रमृष्टादृष्टिकान्येषा देवी पूजयेत् तदपि भक्तयेत्रकं ॥
 मृत्तापूर्वभाद्रपदके सपिनवात्रभे अग्रहायणं पौर्णमासी ॥
 जनं नक्तर्त्तव्यं चंद्रताराघण्डो पार्वण विधिना आह मावशको ॥
 नीकारमाह देवलः कर्मकृत्यात् भविष्यपुराणे ॥ रोहिण्या ॥
 फलावाप्त्येवशादि शोभने बुधः प्रतिपद्युक्ता मार्गमासि सिते नरा ॥
 सप्तकाले तिरं सर्वं नात्रैः काल गंगायां पदिते भोजनसम्यग्रह श ॥
 मपेक्षते चंद्रेशव लवणं च तैः समा इति कृत्यनव ॥

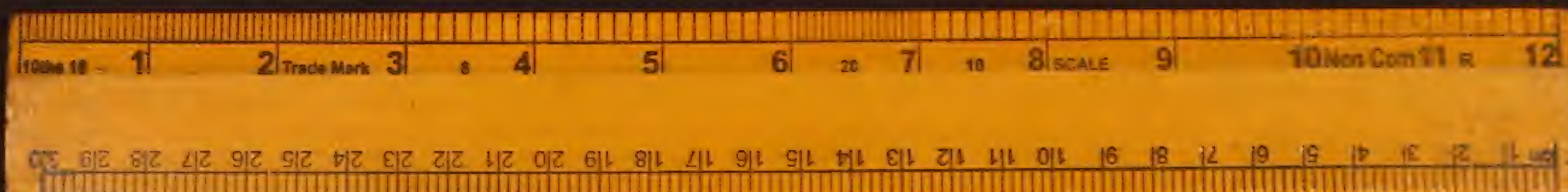

मार्जिकः वि मृगहंता पथिकः ॥
 इतिसिद्धांतकोमुदी ॥
 मार्जितं वि अनेषितं इत्यमरः
 मार्गं वि मार्जनीयं इतिसिद्धांत
 तकोमुदी अनेषणीयं च ।
 मार्ज क मार्जने धनौ इति
 कविकल्पद्रुमः क मार्जयति
 इति उगीदासः ॥
 मार्जः पुं विलुः इति हेमचंद्रः
 रजकः इति शब्दमाला मार्जनं
 इत्यमरटीकायां भरतः ॥
 मार्जने स्त्री प्रोक्षनादिनाश्रयं
 निर्मलीकरणं मार्जा इति भाषा
 तत्पर्यायः मार्ष्टिः २ मार्ष्टी ३ मा
 र्जना ४ मृजा ५ इति शब्दरत्नाव
 ली मार्जः ६ मार्जा ७ इत्यमरटी
 कायां भरतः स्नानकालेशरीर
 मार्जनगुणाः दोगैर्धौगौरवं कं
 हं कच्छमलमराचने स्वेदेवीभत
 सतां इति शरीरपरिमार्जनं इ
 तिराजवस्त्रभः देवीशुद्धमा र्ज
 नफलं यथा देव्याशुद्धतयः शु
 क्रसंमार्जयति नित्यशः सभवे
 हनवान् सौख्यं सर्वसंपत्तिं सं
 पुतः देव्याशुद्धतयः शुक्र गोम
 येनानुलेपयेत् त्रियोवायदि वा
 पुंसः क्षणमासेत निरंतरं सल

भेदीक्षितान्कामान्देव्या लोके
 वगच्छति इति देवीपुराणे ४२
 अथायः अथ भगवन्मंदिरमा
 र्जनमाहात्म्यं नरसिंह शुद्धे
 नित्यं यः संमार्जनं माचरेत् स
 मस्त पापनिर्मुक्तो विलुलोके स
 मोदते इति नृसिंहपुराणे ।
 संमार्जनेन यः कुर्यात्पुरुषैकं
 शवालं रजस्तमाभ्यानिर्मुक्तः
 स भवेन्नान्यसंशयः पांशुना या
 वन्तोराजं कुर्यात्संमार्जनेन नरः
 तावन्मृदानिससलीनाकमासा
 यमोदते इति विलुपमोत्रं ॥
 यावत्कानिप्रवाहानि भूमिसंमा
 र्जनेरुजः तावद्वर्षं सहस्राणि शा
 कदीपमहीयते जायते मम भक्त
 श्रसर्वधर्मसमन्वितः शुविर्भा
 वतः शुद्धो ह्यपराधविवर्जितः त
 नोभुक्ता सर्वभोगास्त्रीलोसेसा
 गरं शाकदीपात् परिभ्रष्टः सर्व
 लोकं सगच्छति नेदं न वनमाप्ति
 यमोदते चाक्षरैः सह नेदनाच्च
 परिभ्रष्टो मम कर्मव्यवस्थितः सर्व
 संगान् परिगम्य मम लोकं तग
 च्छति इति वराहपुराणे स्ना
 नविशेषः यथा आतराणां तं शु
 शिरस्कं भवेत्स्नाने स्नानाशक्ते ।

तकर्मिणां आर्देणवाससावा
 पिमार्जनं दैहिकं विदुः इति
 जावालवचनाब्धिगोविदायगा
 प्रज्ञालने तदशक्तौ सर्वगात्र
 मार्जनं आर्देणवाससाकुर्यात्
 इत्याक्रिकाचारतसे वैदिक
 सेध्यापासनोत्तंगतमार्जने यथा
 छंदोगपरिशिष्टं शिरसो मा
 र्जने कुर्यात्कुर्यात्सोदकविदु
 भिः प्रावोभुभुवः स्वस्वगायत्री
 चतुर्तीयिका अर्धवत्सं सुवे
 देवचतुर्थं मिनिमार्जनं गंका
 रोभुरादि व्याहृतित्रयं तृतीया
 वगायत्री चतुर्थं मापोदिष्टेति
 कत्रयं इती देमार्जनेमार्जनक्रि
 याकरणमित्यर्थः यमायणं क
 गतेमार्जनं कुर्यात्तपादोत्तेवासमा
 दिनः आयोदिष्टेयवा कार्यं ।
 मार्जनं त्रुशेदकैः प्रतिप्रा
 वसंयुक्ते स्तिपेम्भिर्द्विपदे पदे
 शुवस्यांते ॥ शुदा कुर्यात्तृती
 तां मनसीहृषी आयोदिष्टेति
 सूक्तस्य सिध्दीयः स्रुतिः शु
 पोवैदेवता छंदोगायत्री मा
 र्जनं स्मृतं इत्याक्रिकाचारतसे ।
 मार्जनः पुं लोप्रहृतः इत्यमरः
 सेतलोभः इति सभ्रनिः

रक्तलोभः इति सामी ।
 मार्जना स्त्रीमार्जनं इत्यमरः
 मृजधनिः इति हेमचंद्रः ।
 मार्जनी स्त्री सम्मार्जनी कंटा
 इति भाषा यथा नमानिशीतलो
 देवीवासमस्या दिगमरी मा
 र्जनी कलसोपनां मृपालं कृत
 मस्तको इति स्कादे शीतला
 स्तात्र ॥
 मार्जनीयः वि मार्जनयोग्यः मा
 न्यः इति मृजधातोः कर्मण्यनी
 यप्रत्ययेन निष्पन्नः अग्निः शाय
 ने इति सति मसोराणादिहृतिः
 मार्जारः पुं रक्तवित्रकः इति रा
 मनिर्वैतः विडालः इत्यमरः
 खडासः इति हेमचंद्रः ॥
 मार्जारस्पर्शने दोषो यथा अ
 भोज्यसन्निकाषेऽमार्जाराखम
 ऊकुराव पतितापसिद्धं बडाल
 मृतहारांश्च धर्मवित संस्पृश
 शुभ्यते स्वावाडुकायामशुक
 रो इति मार्कंडेयपुराणे सदाचार
 ध्यायः पारिभाषिक मार्जरी ।
 यथा दंभार्थं जपते यश्च तप
 तेयजते तथा न पराचार्यं मु
 च्छुक्तो मार्जारः परिकीर्तितः
 तस्मान्नमभोज्यं यथा अमोत्याः ।

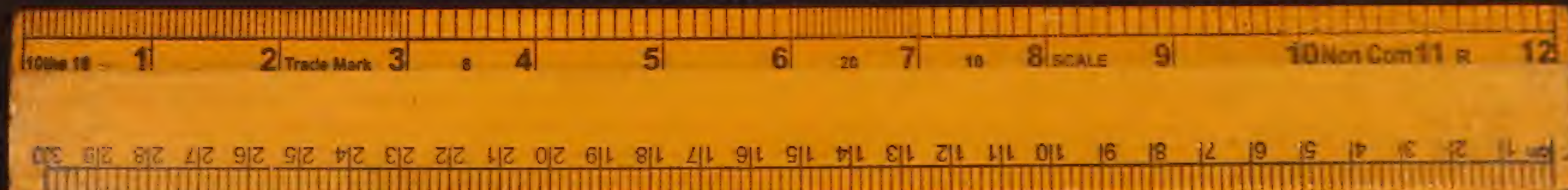

सुनिका घंड मार्जीलखडक
दाः इतिवासनपुगण ॥ अथायः
मार्जीरकः ५ मयः इतित्रिकोड
शेषः ॥
मार्जीरकंडः ५ मयः इतिशव
रत्नावली ॥
मार्जीरकर्णिका स्त्री वासुंडा य
या वासुंडा वडिकावर्ममुंडामा
जीरकर्णिका इति हेमचंद्रः
मार्जीरकर्णी स्त्री वासुंडा यथा
मार्जीरकर्णी वासुंडा कर्णमादि
अवडिका इतित्रिकोडशेषः ॥
मार्जीरगंधा स्त्री मुद्रपणीविशे
षः इतिरत्नमाला ॥
मार्जीरगंधिका स्त्री मुद्रपणी
इति राजनिर्वेदः ॥
मार्जीरी स्त्री कलरी नंतवि
शेषः गंधगजला इतिताटासी
इतिव भाषा तत्पथ्यायः इति
का २ प्रतिकनः १ गंधवेलिकाय
अस्यागणाः वांतिथारकत्वं वत्त
षत्वंकफवान नाशित्वेव इतिरा
जनिर्वेदः ॥
मार्जीरीयः ५ विडालः शूद्रः
कायशोथने इति मेदिनी
मार्जीलः ५ मार्जीरः रत्नयोरे
कत्वात् ॥

मार्जीलीयः ५ विडालः शूद्रः
कायशोथने इति हेमचंद्रः
मार्जीता स्त्री रसाला इत्यमरः
सतदपित्वंडमधुसर्पिर्मरिवादि
कृतकईरादिवासितसद्वत्ति वि
शेषः इत्यमरटीकाया भरतः
शोधितेति ॥
मार्जेडः ५ सूर्यः अर्कहृतः
इत्यमरः शूकरः इति मेदिनी
मार्जेडात्पत्तिर्यथा श्रीमार्के
डेयडवाव एवं सामियता देवी
चक्रेस्तोत्रमहेर्निशं निराहारा
विवस्तेन मारिगयथिमुने न
तः कालेनमहता भगवांस्तपने
मुने प्रत्यत्ता मगात्तस्या दा
त्यायणाहिनात्रम सारदर्शम
हाकृतं तेजसोऽम्बरसंस्थिते भू
मौवसंस्थितभास्वतज्जाला मा
लातिडहेशे तंच दृष्ट्वा तनो
देवीसाधुसं परमं गता जगा
दाद्यप्रसीदन्तिन त्वां पश्यामि
गोपते यथा दृष्टवतीपूर्वममर
संसडहेशं सञ्चाने तेजस स्त
स्मारिहपश्यामिभूतले प्रसादं
कुरुपशेयंयडपं तप्रभाकरः ॥
भक्तानुकंपनविभो भक्ताहं या
हिमेसतात् श्रीमार्केडेयडवावा

ततः स तेजस स्तस्मादविभेत्ता ॥
विभावसः अहणत तदादिम
सप्ततासोपमप्रभः अथता प्रा
गतां देवी तस्य संदर्शनामुने ॥
श्राद्धभास्वाहणाघष्ट वरंमन्त्राय
मिच्छसि प्रणताशिरसासावनाउ
पादित मेदिनी प्रत्यवाव विवस्ते
तंवरदं समुपस्थिते देव प्रसीद
पुत्राणां हन्तं त्रिभुवनंमम यत्त
भूगाश्चदेतेयदीनवेस्व वलाधि
केः तन्निमित्तं प्रसादंते कुरुष्व
मम गोपते अंशेन देवा आ
तत्त गत्वानाशय तद्विपश्यथा
मेतनयाभूया यत्तभागभुजः प्र
भा भवेयुरधिपश्चैवत्रैलोक्य ॥
सरिवाका तथालोक्यो पुत्रा
णांसप्रसन्नोवे मम कुरु प्रसन्ना
निहारस्थितिकर्ता तमयमे मार्के
डेयडवाव ततस्तामाह भगवत्स
भास्वरो वारितस्करः प्रणता म
रिति विप्र प्रसादसमुत्प्लेभिः
सहस्वांशेनतेगर्भेसंभूयाहमश
वतः तत्पुत्रशत्रुनदिनेनाशया
म्याच निहंता इत्यक्ताभगवान्
भास्वानंतर्ज्ञान मुपागमत्त निहृ
तासापितपसः संशान्नाखिलवा
द्विता ततोऽस्मिहस्तोतःसमुद्रा
लो

रवेः करः विप्रवतारं संवेके
देवमातरयोरे कच्छवांदायणा
दीनि सा वक्ते सप्तमाहिता अविः
संधारयाम्येन दिव्ये गर्भमिति हि
न ततस्मांकश्यः प्राद किंचित् ॥
कायसुनात्ता किंमारयसि ग
भीड मित्यनित्योपवासिनी सा
वतंसाह गर्भोडमेतत्पश्यत ॥
कोपिता न मारिते विपत्ताणां ॥
मृत्यवे यद्विष्यति इत्यक्ता न
तदा गर्भे मुत्ससर्जसराणिः ॥
नाजल्पमानं तेजोभिः प्रत्यवाव
नकोपिता तं दृष्ट्वाकश्येन गर्भे
मुपद्रास्करवत्तस तद्विप्रप्रणता
भूया अमिरायापिगदरात् स
स्त्यमानः सतदागर्भादात्तकरो
भवत पश्यतः सवर्णाभ स्तेन
सायामदिस्त्रावः अथांतरीक्षादा
भाष्य कश्यपं मुनिसत्तमं सतो
य मेव गर्भीग वागुवावासीरिणी
मारितेव यतः शोक्त मेतदेदं ॥
तयादिति तस्मान्मेतत्तस्तेऽये
मार्जेडालो मविष्यति सूर्या
धिकारं विभु जंगमेव करिष्य
ति हनिष्यसस्तोऽप्रायं यत्त
भाव हगनरीन् देवा निशम्येति
ववो गगनात् समुपागतं प्रहृष

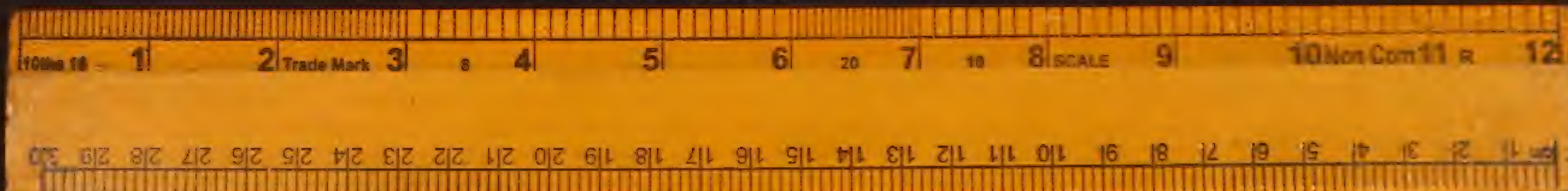
मत्तले याता दानवास्तदतोमसः
नतोयुहाय दैतेया नामहाव
शतकृतः सह देवे सुहायको
दानवास्तमायुः तेषां युद्ध
मभूद्धारं देवानां सस्यैः सह
शस्त्रास्त्रीभिर्मंदीमसमस्तभुव
नांतरं तस्मिन् युद्धे भगवतामार्ते
डेन निरीतिताः तेजसा दस्य
मानास्त भस्मीभूतामहासराः त
तः प्रहर्षमत्तले प्रापुः सर्वे हि
वोकसः तष्टवुः स्नेजसा योनि
मार्तेडमदिति तथा स्वाधिकारं
ततः प्रापुर्यज्ञभागंश्च पूर्ववत्
भगवानपि मार्तेडः स्वाधिकारं
मथाकरोत् कदम्बपुष्पद्राक्षा
नय श्रोहं चरिमभिः हृत्तामि
पिंडसदृशादधेनातिस्फुट वपुः
इति मार्केडेयप्रणोसूर्य्यं माहा
त्मेमार्तेडोत्पत्ति नामाध्यायः
मार्तेडवत्तभा स्त्री आदिभक्त्या
इति राजनिर्वेदः सूर्य्यपत्नीच
मार्तिकः पुं शशवः इति शश
रत्नावली मृत्तिकानिर्मिते वि
मार्देगं स्त्री पत्न्यं इति हारा
वली मृदंगवादके वि
मार्देगिकः वि मृदंगवादकः त
सूर्य्यायः मौरनिकः इत्यमरः

मार्तिकः ३ ओर्दिकः ४ इति
शशरत्नावली
मार्देवः स्त्री परडः त्वप्रदर्शनात्
पीडावृद्धिः मृज्जता यथा मार्देवं
कोमलस्यापि सस्यशीसहोत्पत्ति
ते उन्नमे मध्यमे प्रोक्तं कनिष्ठे
वेतितत्रिया उन्नमे यथा अ
भिनवमालिका मियं साशयन्त
वंशिवायिका विशिष्य नरुसमप
टलेदरापि जलौतदनुभवात्ते
सवर्णासीत् मध्यमे यथा चित्र
यनिष्ठे तत्र वाससापि वीनस्यपी
नस्तनि संगमेन लिभेन तस्मादि
त वेदनेन मृत्तिविहना मलितो
हितासीत् कनिष्ठे यथा रस
सथाकरे आमोद माभादन मा
दधानं निलीन नीलालवचरीकं
ल्लोत्त पद्मामुलपद्ममासीत् इति
वा रवेः कोमलयापितामं ३
सृज्जननीलमणिः
मार्देवः पुं वर्णशंकरजातिविशे
षः माधुकोमार्देवश्चंद्रकामवा
हिंदिकादयः इति जराधरः ।
मार्धः पुं नाट्योक्तौ श्रेष्ठः इति
हेमचंद्रः मारिषशाकः इत्य
मरसीकायां भरतः ॥
मार्धिकः पुं मारिषशाकः इति

राजनिर्वेदः

मार्धः स्त्री मार्जनं इत्यमरः
नेलवत्तण यथा नेलमस्य य
दंगेषु न भवेत् वाङ्मसंगतं सा
मार्धः दृष्टगम्यगोमस्तकोदो प्र
कीर्तितः इत्याह्निकतमे
मालं स्त्री तत्र इति मेदिनी ।
कपटं वनं इति हेमचंद्रः ॥
मालः पुं जातिविशेषः इति
मेदिनी सचक्षुज्जनातिः यथा
माला भिक्षाः किराताश्च सर्वेपि
क्षुब्धजातय इति जनः इति व
हेमचंद्रः देशविशेषः स च
मेदिनीपुर प्रदेशे मालभूमितेन
ख्यातः विसः यथा मां स
स्त्री लातीति मलो विसः त
अतीति मालती इति मालती ।
शहरीकायां भरतः ॥
मालकं स्त्री स्थलपद्मं इति जरा
धरः ॥
मालकः पुं निम्बवृक्षः इत्यमरः
मालका स्त्री मालं इति शहरा
त्नावली ॥
मालकौशः पुं रागविशेषः तस्य
नानांतरं कौशिकः सच हचम
मनेषशगाणामप्ये द्वितीय रा
गः हरस्पदरेवी कंठात्रिगतः

॥ अस्याजातिः संपूर्णा तत्र सप्त स्वर
क्रमः ष ऋ ग मे य युनि अस्म
गृहे षड्जस्वरः शरहेता गवि
शेषे गानसमयः रागमालाया ।
मस्य स्वयं पाटलवर्णोऽरुचः ।
नीलपरिच्छदः यष्टिहस्तः योवन
मरमत्रः स्त्रीभिः सहहास्यकौत्सा
कावितः शत्रुमस्तकमात्सगला ।
अथवा हृदयस्त्रा मात्सगतः अस्म
रागिणः पंचयथा टोडी । गौरी ।
१ गणकरी ३ खंभावती ४ कोक
भा ५ अस्याष्टौ प्रजायथा मारुः ।
मेवाडः १ वज्रहंसः ३ प्रवलः ४
चंद्रकः ५ नंदः ६ भुमाः ७ तुलारः ८
अत्र मिष्टंगोपिपादः भार
तमते तस्य रागिणः पंच यथा
गौरी । दयावती १ देवरात्री ३
खंभावती ४ कोकभा ५ तमते
अष्टौ प्रजा यथा गाथारः । सुदः १
मरुतः ३ विजयः ४ सुदानः ५
शक्रवत्तमः ६ मालीगौरः ७ का
मोदः ८ अष्टप्रजाभार्या यथा
धनाश्रीः । मालश्रीः १ जयनश्रीः ३
स्वोरायी ४ उगी ५ गांधारी ६
मीमपलाशी ७ कामोदी ८ इति
संगीतशास्त्रं ॥
मालवकं स्त्री सम्प्रत्यपर्वसंधिः

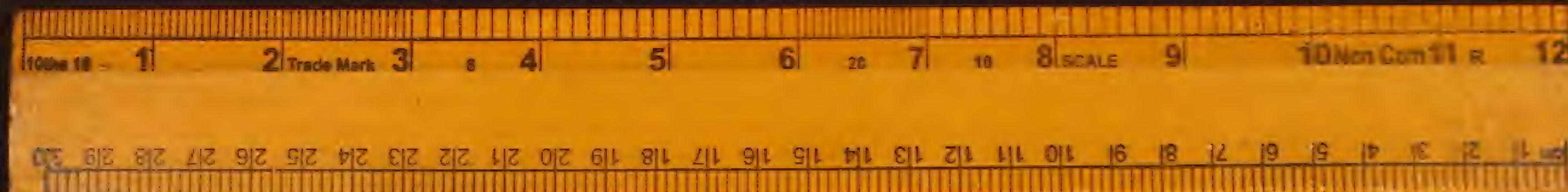

मालाश्वाकि इतिभाषा इति ॥
 शहवेदिका
 मालती स्त्री सनामत्वात्पुष्पलः
 तत्पर्यायः समना २ जातिः ३
 इत्यमरः समना ४ जाती ५
 इतिभारतः अस्या गुणाः कफ
 पित्तसुखरोगघ्नकिमि ऊष्ट ना
 शित्वं इतिराजवल्लभः तस्या
 उत्पत्तिर्यथा आघाशक्ति रुबाव
 अद्वैतत्रिधाभिन्नानिष्टमि वि
 विधेगुणैः गोरीलक्ष्मीः स्वधा
 वेतिरजः सच नमोगुणैः तत्र
 गत्वा तथाकार्यविधास्यतेवताः
 सराः नारदउवाच मृणालमि
 भित्तो वाव मंनदीन मगल्लहः
 देवानोर्विस्मयोत्कृष्ट नेत्राणां च
 तदावृष ततः सर्वेपि ते देवा
 गत्वातेहाका वेदिताः गोरी
 लक्ष्मी स्वर्णचैव प्रणोऽर्भक्ति त
 त्पराः ताम्रधानान्तरात् दृष्ट्वा
 प्रणानां भक्तवत्सलाः बीजानि
 प्रददस्तेभ्यो वाक्पानिजगदुत्तया
 देवकुबुः इमानि देवा बीजा
 निविस्मर्यत्रावतिष्ठति निर्वपस्त
 तः कार्यं भवतां सिद्धि मेव्यति
 नारदउवाच ततः प्रहृष्टाः सर
 सिद्धसंवाः प्रहृष्टा बीजानिविधि

दिपुष्प विदारिका भूमि तले
 स यत्रविस्मः सदाभिष्टितिसौख्य
 इतिः नारदउवाच तिमभ
 स्तत्र बीजेभ्यो रनस्यत्तयोः
 भवन् धात्रीवमालतीचैवतलसी
 च नृपोत्तम धाम्नुवा स्मृता
 धात्री माभवा मालतीस्मृता गो
 रीभवाव तलसी रजःसत्त्वमो
 गुणाः इतिप्रामे उत्तरखंडे ॥
 ५५ अथागो ॥ सुवती
 कावमाली शिवत्वा ज्ञात्वा
 स्त्रा निशा नरीविशेषः इति
 हेमचंद्रः ॥
 मालतीतीरजः पुं टंकणः इति
 हेमचंद्रः ॥
 मालतीतीरसंभवं स्त्री येनटंकणं
 इति राजनिर्घटः ॥
 मालतीपत्रिका स्त्री जाती पत्री
 इतिराजनिर्घटः ॥
 मालतीफलं स्त्री जातीफलं इति
 राजनिर्घटः ॥
 मालयः पुं वंदनद्वयः इति वि
 कांडशेषः मलयसर्वोपनि वि
 मालवः पुं अवनिदेशः मालो
 या इतिहिंदीभाषा इतिहेमचंद्रः
 रागविशेषः सच सुज्ञाणां म
 येषचमरागः मतांतरभैरव ।

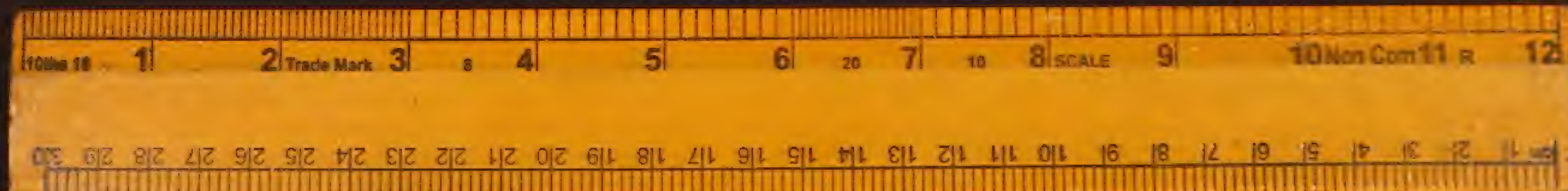
रागोऽयं यथा आदौ मालव
 रागेऽस्मिन्ने माला सं तिनः
 श्रीरागस्तस्य यथादे वसेतस्तद
 नेतरं द्विजालम्भाय कर्णाटय
 तेरागाः प्रकीर्तिताः तस्यसु ३
 येयथा नितम्बिनी वृश्चिन्त वक्र
 पद्मः शुकपुतिः कुंडलान्न प्रम
 त्तः संगीतशाली प्रविशन् प्र
 रोधे मालाधरोमालवरागराजः
 इति संगीतरामोदरः ॥
 मालविका स्त्री विद्वन् इतिराज
 निर्घटः ॥
 मालसी स्त्री केशपुष्टद्वयः य
 था मालसीडोपुष्पीचोलातीके
 शधारिणी इति शहवेदिका
 रागिणीविशेषः सातमालव रा
 गस्यपत्नी यथा धात्रीमालसी
 रामकिरी व सिंधुडानया अथ
 वारी भैरवी व मालवस्य प्रिया
 इमाः इतिद्वारीनः मतांतरे म
 चरागस्यपत्नी यथा ललिता
 मालसी गोडी नाटी देवकिरी
 तथा मगरागस्यरागिणी भव
 त्रीमा सम्यमाः तस्यास्त्रये
 यथा नीलारविंदमरुतानिवाला
 विधारयन्ती तनु रददृष्टिः माल
 रहस्यतलेनिषत्ता शोणासुड

मालसिका परिष्ठा तस्यागान
 समयो यथा इंदोम्यानात् समा
 रभ्यावदुगीमहात्तवं गेया
 भवेद्वयनित्यं मालसी सामना
 दृष्ट्वा अपिच गोधारी दीपिका
 चैव कल्याणीपुर्वीतथा अथ
 वारीकानडाव गोरीकेदार या
 द्विज माधवीमालसीनाटी भू
 पासीसिंधुडानया सायाके
 रागिणी रताः प्रगायन्तिचतदेश
 इति संगीतरामोदरः ॥
 माला स्त्री अणी तत्पर्यायः रा
 जिः २ लेखा ३ तनी ४ बीबीया
 ली ५ आवतिः ६ पंक्तिः ७ धारा
 णी ८ इतिहेमचंद्रः मूर्ध्निस्त
 पुष्पराम अन्त्यजपुष्पचारात् त
 तत्पर्यायः मालं १ स्वकू २ इत्य
 मरः मालिका ४ मालाका ५ मा
 लका ६ इतिशहरन्नावली गणा
 निकाः गुणान्तिका ८ इतिवराह
 पुराणे सावित्रियायथा मालातवि
 विधादेवि वर्णाक्षयर्व मेरतः इति
 मत्स्यसूक्तवचने अथ माला
 निर्णयः तत्रकामाला सनत्कमार
 सेहितायो तर्जनी मध्यमा नामा
 कनिष्ठा चेतिताः क्रमात् तिस्रो
 गुणस्त्रिपरीणा मध्यमा चैक

पर्विका पर्वद्वयं मध्यमायामेह
 तेनोपकल्पयेत् कममाह अ
 नामा मध्यमाभ्युपनिष्ठादिनप
 रव तजनी मूलपर्वतं दशपर्व
 ससंज्ञयेत् तथा अनामा मूलमा
 रभ्य कनिष्ठारितं पर्वच तजनी
 मध्यपर्वतं मध्यपर्वस संज्ञयेत्
 एतद्वचनेन ग्रहोत्तराशतादिवि
 षयं शक्ति विषये पुनः श्रीक्रम
 अनामिकात्रय पर्वकनिष्ठारि वि
 पर्विका मध्यमायाम् त्रितये त
 जनीमूल पर्वणि तजनीग्रतया
 मध्ये यो जयेत् सत पापहृत् ।
 हेमपारमेष्ठि पर्वद्वय मनामा
 याः परिवर्त्तेन वैकुण्ठ पर्वत्र
 यं मध्यमाया सज्जनेकसमाह
 त पर्वद्वयं तजनी मेरुतद्विदि
 पार्वति शक्तिमाला समाख्याता
 सर्वतंत्रप्रदीपिका तथा अना
 मा मूलमारभ्य प्रादक्षिण्यक्रमेण
 मध्यमा मूलपर्वतं मध्यपर्वसंज्ञ
 जयेत् श्रीविद्यायामयं विशेष
 षः अनामाया मध्यमाया मूलाय
 चद्वयं द्वयं कनिष्ठायाम् तजनी
 स्रयं पर्व सार्वरी अनामा मध्य
 माया मेरुः साहित्यं समं
 प्रदक्षिण क्रमादेवि जयेत् त्रिपुरास
 दरी इति नामल वचनात् मु
 दमालातेन अनामिकाद्वयं पर्व
 प्रादक्षिण्यक्रमेण त तजनीमूल
 पर्वतं करमाला प्रकीर्तिता क
 निष्ठा मूलमारभ्य प्रादक्षिण्यक्रमे
 ण च तजनीमूलपर्वतं मध्यपर्व
 स संज्ञयेत् इदमपि ग्रहोत्तराशता
 दिविषयं अंगुलीनं विपुंजी ।
 तर्कविदाकृतिनेतले अंगुली
 नावियोगाच्च द्विद्वयसंज्ञयेत् जयः
 अन्यत्रापि अंगुल्ययसु यजमे
 यजमे मेरु लचने पर्व संधिषु
 यजमे तत्सर्वं निष्कले भवेत् ।
 गणनाविधि मूलोपयोगयेत् ज
 यं युतः पृच्छति राक्षसा स्तेन
 गणयेत् सर्वपात्रयः तत्रांगुलि
 जयं कृत्वा सांगुल्यगलिभिर्जयेत्
 सांगुल्येन विनाकर्मकृतेन दफले
 भवेत् विश्वसारे जयसंख्या त
 कर्त्तव्यानासंख्याते जयेत् संधीः
 न संख्याकारकस्यासं सर्वं भवति
 निष्कलं तत्र हृदये हस्तमारो
 णतिर्यक् कृत्वा करगुलीः या
 द्वायवाससा हस्तोदक्षिणेन मु
 दानयेत् इति करमाला जयसं
 ख्याया निषिद्धद्वयमाह यामले
 नाक्षत्रैर्हस्त पर्वैर्वा न धाम्ने ।

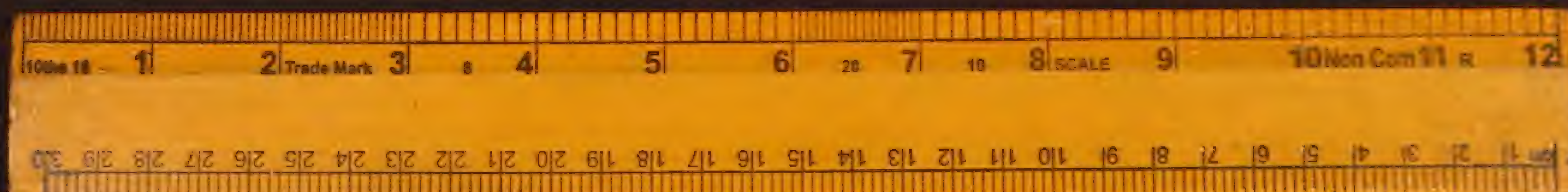
न च पुष्पकैः न चंदनैः मृत्तिका भुजगीसरोतवर्णोत्तमां आरो
 याजय संख्यां न कारयेत् विहित ह प्रतिरोहतः शतमयी वर्णाष्टका
 द्वयमाह लाक्षाज्वीट सिंहरा घोत्रयं इति वर्णमाला ॥
 मयं करीषकं पभिर्निर्मायग अथाक्षमाला तत्रमालायां मणि
 टिका जयसंख्यां त्रकारयेत् । निर्णयः यमवीजानिभिर्माला व
 अर्धवर्णमाला सनकुमार क हिर्यगेश्वरायुताः रुद्राक्षशिवय
 मोक्षमगनेमीला मानकाणां त मात पुत्रजीवकमौक्तिकैः स्फटि
 मेरुकैः सविडुकैः साष्टवर्गैरत । के मणिरत्नैश्च सर्ववर्णविक्रमैस्तथा
 यज्जन कर्मणि आदिकवदत्तप राजतेः कृशमूलैश्च गृहस्थस्यात
 युशोघोवर्णाः प्रकीर्तिताः तद्य मालिका अंगुली गणनादक ।
 या अकारादिवर्णान्सविद्व्यस्य पर्वण्यष्टगुणं भवेत् पुत्रजीवै र्
 कुरुताशते सज्जय अकारादीनां शृणुणं शते शतैः सहस्रकं प्र
 वर्णानां कवर्गादीनां त्रिमेवर्णासा लैर्मणिरत्नैश्च दशसाहस्रकं मने
 नुस्वारं कृत्वा पूर्वव्याप्य शेषाष्टवार । तदवस्थादिकैः प्राक्त मोक्तिकैः ।
 मंत्रजयः कार्यः अनेन प्रकारेण सत्तमच्यते यमवैदेश लक्ष
 अष्टोत्तरशतसंख्याजयो भवति स्यात् सौवर्णैः कोटिरुच्यते क
 अंतर्यजनेत्युपलक्षणां तथा सति शयं शाकोटि शतं रुद्राक्षैः स्या
 इवर्णां सुवार्ण्ययश्चामंत्रजयेपदुः दनेतकं सर्वं विरचिता माला
 अकारादि लकारांतं विड्युक्त नृणां उक्तिफलप्रदा कालिका
 विभाव्य च वर्णमाला समाख्या । पुराणे रुद्राक्षैर्वा यदि जयेत्
 ता अंगुलीम विलोमतः इति नम ईशक्षैः स्फटिकैस्तथा नाम्यन्म
 दवचनात् विष्णुहृष्टैश्च अंगुली यो प्रयोक्तव्यं पुत्रजीवादिकं वयत्
 मविलोमेन वर्णाष्टकविभेदतः यद्यन्यत् प्रपुंजीन मालायां जय
 मंत्रेणांतरितान् वर्णान् वर्णानां त कर्मणि तस्य कामं च मोक्षं च व
 रितान् मन्त्रं कुर्यादन्तर्मायीमा ददाति प्रियंकरी मुदमालायां ।
 लां सर्वतंत्रप्रकाशिनी मालिनी वि प्रमशानधुस्तरे मालां तेषां भूमावती
 जयेत्स्व नियमः अंतर्विक्रमभासमा विधौ नंगुल्यस्थिभिर्मालाग्रणिता

मालया दिवा नैव प्रजमयं रु
 द्रात्त मालयापिच पुरश्चर्यामृ
 चात्रदृष्टान्त वरानने महाशंख
 मयीमालानीलसारस्वतेविधौ नृ
 लतास्थित्वेन्दुरविताजपमालि
 का महाशंखमयीमाला तारावि
 घाजपेप्रिये कर्णनेत्रोनगलास्थि
 महाशंखः प्रकीर्तितः मणिविय
 मस्तमुंडमालायां श्रव्यायसमरुपा
 णिनातिस्मलकृशानिच कीलादि
 भिरुड्ढानिनजीर्णानिनवानिवे
 नृथागौतमीये पंचाशत्तिपिभि
 र्माला विहितता सर्वकर्मसञ्च
 कारित्तकारातावर्णमालाप्रकीर्ति
 ता हार्णमेरुमुखेनैव कन्येयम्
 निसत्तम श्रनया सर्वमंजराणांजपः
 सर्वसमृद्धिदः चासुंडानेव नि
 त्यं जपंकरुज्ज्याततत्काम्य म
 बोधयत्त काम्यमपिकरुज्ज्यात
 मालाभावेपि संदरितेन मा
 लायाः प्राथम्यं कामना भेदे
 त गौतमीये समासेनात्ससृज्य
 विधान मिह कथ्यते पंचविंश
 तिभिर्गोदंविंशत्रियंन सिद्धये
 सर्वायाः सप्तविंशत्यापंचदृष्टमि
 चारके पंचाशद्विः काम्यसिद्धिः
 स्यात्तथा वत्त रुत्रैः श्रेष्ठेन।

शान्तैः सर्वसिद्धिर्लब्धा मनीषिभिः
 अथ माला संस्कारः तत्र
 सनत्कमारीये काणोस संभवे
 मंत्रं यर्म कामार्थं मोक्षदं तच्च
 विष्टेद्र कन्याभि निर्मितेचस्थे
 भनं यद्वा शुक्लं रक्तं तथाकृत्स्नं
 पट्टसूत्रं मध्यापिवा शांतिवश्या
 भितोरुष मोक्षैः सूर्यजयेषुच शु
 क्लं रक्तं तथापीतं कृत्स्नवर्णाषुच
 मातु सर्वेषां मेव वर्णानां रक्तं
 सर्वस्मिन्प्रदे श्चामेषु तथा
 चैवं रक्तं सर्वसिद्धिदं त्रिगुणो
 त्रिगुणीकृत्यग्रथयेत् शिरःशास्त्र
 तः एकैकं मातृकावर्णासूत्रांश्च
 पन्सथीः मणिमादायसूत्रेणग्रथ
 येन्मध्यमग्रथतः ब्रह्मग्रंथि विधाय
 तं मेरुच ग्रंथि संयुतं ग्रथयि
 त्वापरोमालां ततः संस्कारं मार
 भेत् कस्यचिन्मन्त्रे मूलविद्यया
 ग्रथयेत् तथाच एकवीरकले
 मातृका मंत्रतो ग्रंथिविद्यया
 शकारयेत् सवर्णादिगुणैर्वीर्य
 ग्रथयेत् सायकोत्तमः ब्रह्मग्रंथि
 ततोदद्यान्नागपाशं मध्यापिनाक
 वचेनाववभ्रीयान्मालां ध्यानपरा
 णाः सर्वशेषं ततोमेरुं सत्रहय
 समन्वितं ग्रथयेत्तारयोगेन वधी

पातसायकान्नमः एवं निष्कार
 देवशि प्रतिष्ठाव समाचरेत् ।
 गोतमीये मुखे मुतुं च संयोज्य
 पुच्छे पुच्छे नियोजयेत् गात्रं
 सदृशी माला यदासंपाद्वतिः शु
 भा एवं निर्माय मालावैशाथये
 मुनि सन्नमः अश्वत्थपञ्चनवकैः
 पद्माकारेण कारयेत् तन्मण्डो
 स्थापयेन्मालां मातृकां भूलभुवरा
 न्दत्तालेयत् पंचगव्येन सघोजा
 तेन सज्जलैः सघोजातस्तु ॐ
 सघोजातं प्रपद्यामि सघोजा
 तायै नमः भवेः भवेः ॥ नादि।
 भवेमजस्रमां भवोद्भवय नमः
 चंदनागरुकंपूरै र्वीमदेवेन च
 र्षयेत् वामदेव मंत्रस्तु ॐ वामदे
 वाय नमो ज्येष्ठाय नमो रुद्राय न
 मः कालाय नमः कलविकरणा
 य नमो वलविकरणाय नमो वलप्र
 मथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमो
 नमो ननाय नमः धूपयेज्जामघोरा
 अघोरं मस्तु अघोरेभ्योऽघोरेभ्यो
 घोरं घोरतोभ्यः सर्वतः सर्वं सं
 र्वेभ्यो नमस्ते नमस्ते ॥ स्तुतद्विषेभ्यः
 लेपयेज्जतं पुष्पैः ॥ त तत्पुरुष
 मेवस्तु ॐ तत्पुरुषाय विमहे महां
 देवाय धीमहि तन्नो रुद्रः प्रचो

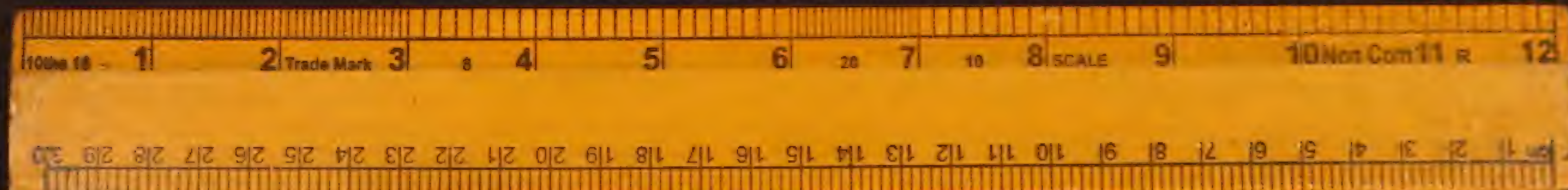

दयात् मंत्रयेत् पंचमेव प्र
त्येकं शतं शतं मेरुं मंत्र
येव मन्त्राव शतं शतं मंत्र
ॐ ईशानः सर्व विद्यानामीश्वरः
सर्वभूतानां व्रक्षायिपतिर्व्रक्षणा
यिपतिः शिरो मेः स्रसराशिवो।
प्रत्येकं सहस्रं सहस्रं इति वा
तथाच तत्रैवाप्रत्येकं मंत्रयेत् मंत्री
पंचमेव सहस्रं सहस्रं तथाच गो
तमीये समुदाय मालामयि कृ
त्यपंचमेव स्रक्तेन शतान्तेन
मंत्रयेत् इति दर्शनामालायासां
तजयः तत्रावाय यजेद्वेयथा
विभवविक्षरैः मालायाः प्राण प्र
तिष्ठानेन देवतां पूजयेत् तथा
सनत्कुमारे संस्तुत्यैव उधो
मालां तस्याणांस्तत्र स्थापयेत् ।
मूलमंत्रेणां मालां पूजयद्दिन
सन्नेम वागद्दीनेत्रे माले माले
महामाले सर्वतत्त्वस्वरूपिणि चत
र्वर्गस्त्वयित्यंतस्तस्मात्सिद्धिदाभव
मासावीजादिकां कृत्वा रक्तपुष्पैः
समचयेत् इति शक्तिविषये ॥
विल विषये त यामले बाभवं
तथा सली मद्गादि मालिकोता
दे त्रा हृदय वर्णीनां मंत्रेणानेन
पूजयेत् मंत्रयेन्मूल मंत्रेणा क

मेणोत्क्रमयोगतः तथैव मा
तृकावर्णो मंत्रयेत्तान् मंत्रवित्
योगिनीतंत्रे होम कर्म ततः ऊ
र्णादेवता भावसिद्धये अष्टोत्तरा
शतं कृत्वा संपातान्ते विनिः ति
येत् होमकर्मण्यशक्तमेत हि
गुणं जपमाचरेत् नान्य मंत्रे।
जपे मंत्री कंययेत् विधुनयेत्क
मनात् सिद्धिदानिः स्याद्भुनने व
इजः तदं शृष्टे जाते भवेद्दोगा क
भृष्टा विनाशिका छिन्ने स्रजे भवे
न्मृत्यु स्रस्माद्यन्तपरो भवेत् जप
ते कर्णदेशे वा उच्चदेशे तथा न्य
सेत् त्वमाले सर्वभूतानां सर्व
सिद्धि प्रदामता तेन सतेन मे
सिद्धि देहि मातनेयोः स्त ते ।
इत्युक्ता परिपुण्याथ गोपययत्
तागृही मालासंस्कारस्य नित्य
तामाह रुद्रयामले अग्रनिष्ठित
मालाभिर्मंत्रजपति यो नरः
सर्वतद्विफलं विद्यात् कदाभव
तिदेवता कामनाभेदे त अं
गुलि नियमः गौतमीये तत्र
अंगुष्ठ योगेन शत्रुघातन मुत्रमे
अंगुष्ठ मध्यमा योगान्ते सिद्धिः
सुनिश्चिता अंगुष्ठानामिका यो
गाडघोरात्मादने मेत जेष्ट

कनिष्ठा योगेन शत्रुनाशने म
तं वैशम्पायन संहितायां ॥
अंगुष्ठ मध्यमाभावे बालयेन्यथ
मध्यतः तर्जण्याः नस्पृशेदेनो म
क्षिदोगणनक्रमः जीर्ण सूत्रे
पुनः सूत्रं ग्रथयित्वा शतं जपेत्
प्रमादात् पतितो हस्तात् शतमष्टौ
त्रं जपेत् जपेति विद्व संस्पृशे
तालयित्वा यथादिने छिन्न य
ष्टोत्तरशतं जपः कार्यः करभृष्ट
छिन्नयोस्तत्पुनः प्रकारेण।
आगमकल्पक्रमे भूतसृष्ट्यादिको
पूजां समाप्य तत्र पूजयेत् गणेश
सूर्यविष्णुशान्तेश्वरगोमाहात्म्यमंत्रे
त पंचगव्ये ततः लिप्तास्तो मंत्रेण
मंत्रवित् तस्मादुक्तो न्य तां मा
लां स्वर्णपात्रे विधाय च पयोदाय
हृत होद्रशर्कराद्यै रवकमात्
तोयभूपात्रे कृत्वा पंचामृत वि
थिबुधः कुमारैश्च संस्थाप्य
प्रेक्ष्योत्तले जले तत्र स्मंदनसौ
गंधि कस्तूरी कुंकुमादिभिः ता
मालिप्य स्तोमंत्रं मष्टोत्तरशतं ज
येत् तस्यानवग्रहा ऋषेव दिक्
पालाश्च पूजयेत् ततः संपूज्य
चगुरुं शुक्रीयामालिकां शुभो
ग्रहमालां च मुद्रां च गुरो रपि न

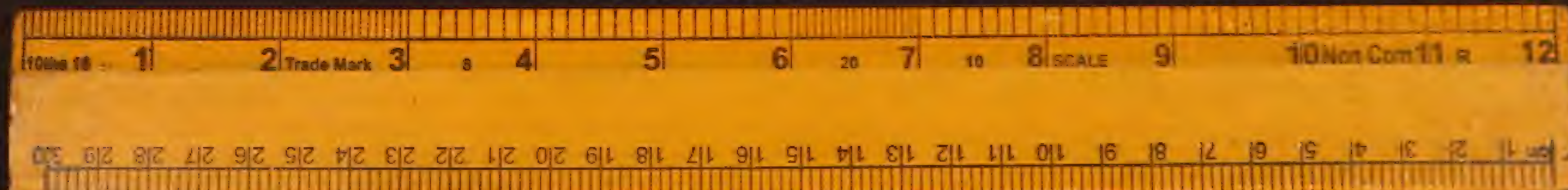
दर्शयेत् भूतघातसवेतालाः सिद्ध
गेयवचारणाः हरेति प्रकटं यस्मा
तस्माद्भुमे समाचरेत् इति प्रवृत्त मा
ला इति तंत्रसारः ॥ अपि च
विद्यापरायणो यत्ता विवधासर
गतसाः भूतानि किन्नराः सिद्धाः
प्रतापचारणादयः हरेति जपफ
लाप्येते यानि तानि च नारद अ
तस्मी वेदहिंजात वाज्रं वासादिभि
जपेत् हंदादवीच्यनमयी तल
सी कक्षसंभवा हस्तागुलिमयी दे
मी र्भयेयिमयी तथा भद्राक्षेद्रो
तद्रुद्राक्ष पञ्चवीचभवा ऽप्यथा
यात्री पुत्रनीचफले म्मालाया परि
कीर्तिता मुक्ता माणमयी रोण्या
स्फाटिकी वेदुमी तथा जपकर्म
समवेष्ट वादमाला प्रकीर्तिता
हंसमंत्र जपे माला हंदागुणमस
द्वा नाया माला अनन्यानां ह
स्तागुलिमयी विना हैमी मणिमा
णीमाला प्रशस्ता कमलामपेत ।
संरसत्या मंत्रजपे रोण्या मुक्तावि
निर्मिता प्रजापति जपे माला पुत्र
जीव समुद्रवा पुत्रकामनगणां च
सदा पुत्रप्रदातसा राम मंत्र जपे
माला पञ्चवीचमसुद्रवा थात्रीफ
लमयी माला विलाः कामनयाजये

रुद्राक्षं भद्राक्षं वृक्षं वीजं स
 मुद्रा महेशानं मंत्रजये ते ता
 मालाः फलप्रदाः स्फाटिकीसर्वदे
 वानामयवातराणं जये कुराण
 धिमयीमुद्रा गायत्री वेम्बेजये
 श्रीहरं गलिमयी जये माला हि
 जन्मना इतिमात्रोन्नतवे ॥ ८
 ग्रन्थायः अणुरं जयारौ
 पूजयेन्माला तोयैश्च यत्नतः
 निधाय मङ्गलस्नानः सद्यः हस्तगा
 तां च वा अमा माले महाभाये सर्व
 शक्तिस्त्रयिणि वतवर्गस्त्रयि
 स्त्रयस्त्रयस्त्रय सिद्धिदा भवा पूजयि
 ताततो मालां शृङ्गीलादस्त्रिणक
 रे मथमाया मथभागे वज्रयि
 तात तज्जनी अनामिका कनिष्ठा
 मांघ्रताया नम्रभावनः स्थापयि
 तातत्र माला मङ्गलप्रेषण तद्गते
 प्रत्येकं वीजमादाय जपं कुर्यात्
 भैरव प्रतिवारं पठेत्संज्ञं शनै
 रोष्ठं न चालयेत् माला वीजं
 जमयं स्पेशेन हि परस्परं पूर्व
 जाप प्रयुक्तेनैवांगुष्ठेण भैरव
 पूर्ववीजं जपयस्तु भवेत्तु ॥ ९
 पावाजं तसंस्पृशेत् ग्रंथेन भवेत्तु
 निष्फलस्तपनजपः मालां सह
 वासं त्रैलोक्यादस्त्रिणा देवी

विविचयन् जपं कुर्याद्भोमेन सु
 शत स्फाटिकेद्राक्ष रुद्राक्षः ॥
 पुत्रजीव ससुद्रैः स्वर्गीमणिभिः
 समस्तबाह्यैश्च राज्ञैः अक्ष
 मालात् कर्त्तव्या देवी प्रीतिकरा
 पुरा जपेद्रूपं सततं कुरा
 ग्रन्थात्पण्डितानां नानावीजेषु स
 र्वेषु रुद्राक्षो मयि पात प्रियः
 रुद्रप्रीतिकरायस्मात्तस्माद्भद्राक्षो
 वली प्रबालैश्च बाहुभ्यां दद्यात्
 शक्ति वीजं के पंचपंशता वापि
 नम्रैर्नाभिकेन्द्राय रुद्राक्षेर्धरि
 जपेत् इडाक्षैः स्फाटिकस्तथा
 नाभ्यं मध्ये प्रयोक्तव्यं पुत्रजीवा
 दिकं च यत् यदस्य प्रयुज्येत मा
 लायां जपकर्मणि तस्य कामेव
 मोक्षं च नदरातिप्रयं करी ज
 न्मोत्तरे जायेत सर्वदे वरागा पा
 रगः मित्रीभावं तदायानि वांश
 लैः पापकर्मभिः एको मेरुस्त
 वदेयः सर्वभ्यः स्फुल्लसंभवः आ
 वृष्टं तत्तत्तस्मान्न न्यूनं न्यूनतं
 तथा विमसेतक्रमतस्तस्मात् ॥
 सूर्यकारादिसा यतः ब्रह्मशुद्धिपु
 तं कुर्यात्प्रतिनीजे यथा स्थिते ॥
 यद्यवा ग्रंथिरहितं दृढरज्जु सम
 नितं त्रिराहृत्त्राय मथ्येनैवादी ॥

हृत्पान् देशतः ग्रंथिः प्रदत्ति ॥ तोत्रमः हरये नार्पयेयत्त तल
 लवर्तः स ब्रह्मग्रंथिसंज्ञकः मा सीकाष्ट संभवां मालां यत्र स्वये
 लनायोजयेन्मालां नामं ज्ञेयाजये मूढः सयातिनरकं प्रवे त्तानि
 दुयः दृढं सवे नियुंजीतजयेत्तु तां पंचगव्येन मूलमंत्रेण मंत्रितां
 ति तो यथा यथा हस्तानयवेत्त गायत्र्या वाहकं तो वे मंत्रितां
 जपतः सकृत्तथाचरेत् हस्ताक्षुना भूषयेच्च तां विधिवत् परया म
 यं विन्नः स्फाटिकायां मरणं भवेत्तथे क्त्वा संयोजानेन पूजयेत् तल
 यः कुरुते मालां जपेच्च मयकोदिने सीकाष्ट संभुते माले हस्तनयि
 सप्रशोनीप्सितं कामे दीने ये विभर्त्तिवा महकंटे कुरुमां
 स्फाटविपर्ययः अथवापि जपे कुरुवत्तमं यथा त्वं वलभाविषो
 मालां जपं देवमनोहरं ई निर्त्ये विसृजन् प्रिया तथा मां
 दृष्टी साधकः कुर्यात्तन्माया कुरु देवेशि नित्यं विसृजन् प्रिये
 त्कदाचन यथाशक्ति जपं कुर्यात् स मा पातु रुद्रिहोलासि मां
 र्थात् सख्यैव प्रयत्नतः असे हृदिवत्तमं भक्त्यभ्यास समं तेभ्य
 त्वातेन यजपं तत्सर्वं निष्कलेभ्य सेन माला निगद्यसे एवं
 वेत्त जन्ममालां शिरोदेशे प्राशुस्या संप्रार्थ्य विधिवन्मालां हस्तगले
 नेः श्रवणसेत इति काविका प पिता धारयेद्दैत्यो यो वै स
 राणे यथ ग्रन्थायः ॥ अथा गच्छेद्दैत्यं पदं अथ माला
 मालादिधारणं ततः कुर्यात्पिता धारणानित्यता तत्रैव स्तोत्रकार्ति
 माला धारयेत्तलसीदलेः पद्या कप्रसंगेः यात्रीफलकृतां मालां
 दैस्तलसीकाष्टैः फलेषां आश्वा कंदस्यां यो वदेत्तद्दि वैलवो न स
 निर्मिता धारयेत्तलसीकाष्टश्रुव विज्ञेयो विसृज्या रतो यदि गा
 णानि च वैलवः मस्तके कर्णयोर्वा रुडे धारयन्ति नये मालां हैत
 त्वाः करयोश्च यथा रुवि अथमा काः पापवृद्धयः नरकात्त निर्वर्त्तने
 लाधारणविधिः स्तोत्रे संनिवेद्ये दग्याः कोणाग्निनाहरेः अत एव
 बहुरये तलसीकाष्ट संभवां मा स्तोत्रे तत्रैव नजन्ता तलसी मा
 लां पञ्चाक्षयं यत्रै सवे भागव लां यात्री मालां विशेषतः महा

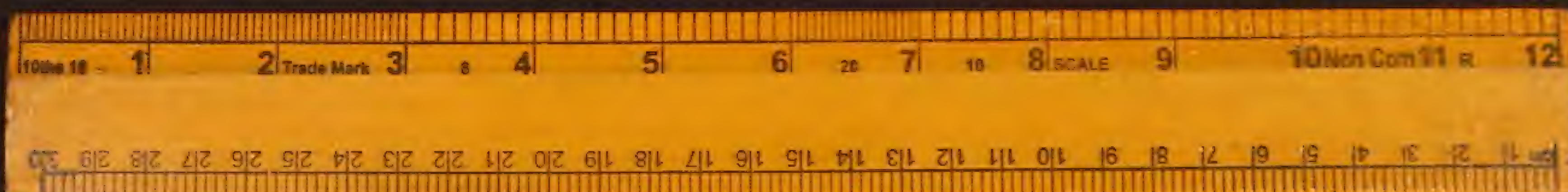

पातकसंहंती यर्मकामार्थदायि
नी अथमाला माहात्म्यं ।
अगस्त्यसंहितायां निर्मास्य त
लसी माला युक्तो यश्चाद्येह हि
युष्मकरोति तत्सर्वमनंतफलदे
भवेत् यः कुर्यात्तलसीकाष्ठरत्न
माला स्वर्णिणी कंदमाला च य
त्वेन कृते तस्या तयं भवेत् नार
दीये येकंदलप्रतलसी नलिना
लमाला येवा ललाटफलके लस
हृदये प्रेक्षाः ये वाङ्मूलपरिविक्लि
तशालवृक्षा स्ते वलवाभुवनमा
श्रयविश्रयेति किं च मुजयुग म
पिविक्रै रंकिने यस्य विलासः पर
मपुरुष नाम्ना कीर्तनयस्वावि
कृतता मपि पुं मस्तके यस्य के
दे सरसिज मणिमाला यस्य तस्या
स्मितासः विस्वथर्मोत्तरे श्रीभगव
उक्तौ तलसीकाष्ठ माला च कंद
स्यावदने तयः अणुशोचोपना
वागे मामेवेति न संशयः ।
स्कांदे यात्रीफलकतामाला तल
सीकाष्ठसंभवा दृश्यते यस्य दे
हेतुसर्वे भागवतो नरः तलसी
दलजांमाला कंदस्यावदने तयः
विस्वजीर्ण विशेषण स नमस्यो
दिवौकसां तलसीदलना माला

यात्रीफल कृतापि वा ददाति
पापिनां मुक्तिं किंपुन विस्तरेषु
नां तत्रैव कार्त्तिकप्रसंगे यः
पुनस्तलसीमाला कृता कंदेन नो
हने पूजयेत्तु पुण्यमाप्नोति पुति
पुष्पगवा पुने अयुत संख्याया
दानफलमित्यर्थः यावत्तलतिकं
दस्या यात्रीमाला नारसहि नावत्त
स्य शरीरे त प्रीत्या ललतिकेशवः
स्पर्शश्च यानिलोमानि यात्रीमा
ला कलौटणां नावद्वैतसदस्याणि
वमने केशवा लये यावद्विना नि
वदने यात्रीमाला कलौनरः ना
वयुग सदस्याणि वैकुण्ठवसतिभ
वेत् माला पुष्पे च यो नित्यं
यात्री तलसि संभवे वदने कंद
देशे च कल्पकोटि दिवे वसेत्
तलसि संभवमिति कृतसर्व माधे
गारुडेव मार्कंडेयोक्तौ तलसी
दलजांमाला कलौटणी वदेत्
यः पत्रे पत्रे ३३ मेधानां दशा
नां लभते फलं ॥ तलसी
काष्ठ संभूता यो माला वदने न
रः फलं यज्जतिदं गारिः प्रत्यहं
द्वारकोटवं निवेद्य केशवे मा
लां तलसीकाष्ठसंभवां वदने
योनसे भक्त्या तस्यै नालि या

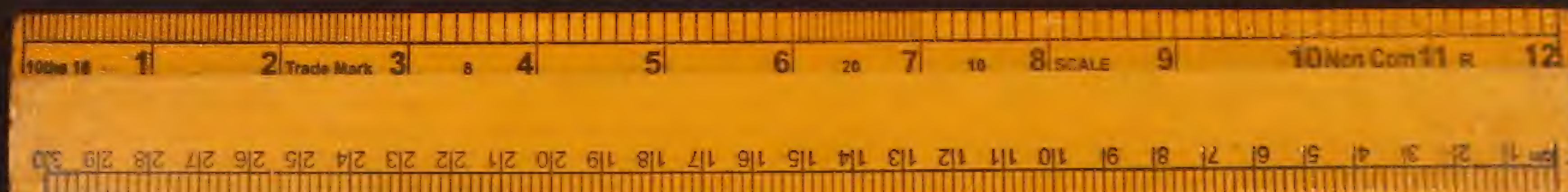
तकं सदा प्रीतमनास्तस्य कलौ
देवकिनेदनः तलसीकाष्ठ संभू
ता योमाला वदने नरः प्राय
श्चित्तं न तस्यास्ति नाशो च तस्य
विग्रहे तलसीकाष्ठ संभूता यो
माला वदने नरः तलसीकाष्ठ
संभूतं शिरसो वदन् भूषणं वा
क्ताः करचर्मस्य देहे तस्य स
दाहरिः तलसीकाष्ठ मालाभि
र्भूषितः पुण्य माचरेत् पित्राणां
देवतानां च कृतं कोटिगुणं कलौ
तलसीकाष्ठमाला त प्रेतराजस्य
हृतकाः दृष्ट्वा न शंतिरेरेण वातो
हृतं यथादले तलसीकाष्ठ मा
लाभि र्भूषितो धमने यदि कुः स्व
मे उर्निमित्तं च न भयं शतजं ।
कवित गौतमीये पुरश्चरणप्रसं
गे तथा मलक संभूते तलसीका
ष्ठनिर्मितेः इत्यादि तत्रैव पुं
उरीक भवा माला गोपालमनु
सिद्धिदा आमलकी भवा माला सा
वैसिद्धिप्रदामता तलसीसंभवाया
त मोक्षं वितनुते ॥ विशात इति
श्रीहरिभक्तिविलासः अथ
रुद्राक्षमालाधारणफलसिं ग
पुराणे विनाभस्य त्रिपुंड्रेण विना
रुद्राक्षमालया पूजितोऽपि म

हादेवो न स्यात्तस्य फलप्रदः सं
वत्सरपरीये विपुस्य वये का
ले रुद्रस्याक्षोऽयं तस्ये अथ
णो विंदेव सेतु रुद्राक्ष अभवत्
धवि ययणे कादि चतुर्दश सुख
रुद्राक्षे मेव फलविशेषाः संति
तथापि सलभत्वात् पंचवक्त्रस्य फ
लमेवावभिधीयते यथा स्कांदे
पंचवक्त्रः सयं रुद्रः कालाभिर्ना
मनामनः अगम्यागमनाच्चैव अम
लस्य च भक्षणत् मुच्यते सर्व पा
पेभ्यः पंचवक्त्रस्य धारणात् ।
इति निष्ठादिनवं ॥
मालाकंदः पुं अथ मार्गः इति
राजनिर्घंटः ॥
मालाकंदः पुं मूलविशेषः न
त्यर्थायः आविलकंदः २ त्रिणि
विदला ३ प्रणिदला ४ पारिकंदः
५ प्रणिदला ६ कंदलता ७ अथ
गुणाः सतीत्यात्वे गंदमालाना
शित्वं दीपनत्वं गुल्महारित्वं ।
वातश्लेष्मापकं कर्षकारित्वं च इति
राजनिर्घंटः ॥
मालाकास्ती माला इति शब्द
त्वावली ॥
मालाकारः पुं वर्णसंकरजातिवि
शेषः माली इति ख्यातः तत्ता

पर्यायः मालिकः १ इत्यमरः भूलग्रंथभवतीत्यनयोर्भेदः इति
मालाकरः १ पुष्पाजीवी ५ क्ता तद्दीकायां भरतः ॥
चैकः ५ पुष्पावः ६ इतिजटाय मालाहवी स्त्री हवीविशेषः गौडि
१ पुष्पावकः ७ इतिशहरत्वा याहवी इतिभाषा तस्यार्था
वनी सत प्रदायां विष्कर्मणो यः बलिहवी २ अलिहवी ३ माला
जातः इतिब्रह्मवैवर्तेपुराणं १ ग्रंथिः ५ ग्रंथिला ५ ग्रंथिहवी ६ मूल
अपिच तैलिकां कर्मकाराश्च ग्रंथिः ७ वेहनी ८ ग्रंथिमुला ९ रोह
मालाकारस्य संभवः इति परो पवी १० यर्ववहती ॥ शिवाख्या १२
शरपइतिः ॥ अस्याः गुणाः समधुरत्वं तिक्त
मालाग्रंथिः पुं मालाहवी इति त्वं शिशिरत्वं पित्र दोष प्रश
राजनिर्घटः ॥ मनत्वं कफवांतिवृषापहत्वंच
मालानृणां स्त्री भूतृणां इति रा इति राजनिर्घटः
मालानृणां स्त्री भूतृणां इति रा निर्घटः ॥
मालानृणां स्त्री भूतृणां ३ मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
ममरः द्वेगंधखड इतिख्याते मा मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
लात्रये तृणां मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
भूवस्तृणां मूलग्रवातभूतृणां म मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
नीषादितासागमः मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
स्तृणां इति स्त्रीवे इति सभृतादयः मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
मालानृणां स्त्री भूतृणां ३ मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
पटंति केचित् स्वामीवृत्तानि मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
वृत्तानि भूतृणां स्त्री भूतृणां ३ मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
यथा भूतृणां स्त्री भूतृणां ३ मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
कोऽप्युदसकः मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
पालवृत्तानि भूतृणां स्त्री भूतृणां ३ मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
मकपूरैर्वज्रपत्रकांडं कपूरसंगं मालानृणां स्त्री भूतृणां ३
यि इदं शतपुष्पिकावडक्तगंधं मालानृणां स्त्री भूतृणां ३

निर्धनः सतया सहसंतोषो ग पातगय इतिज्जंदोमंजरी ॥
जरजनीचरः ततः कालेसकेश मालिन्यं स्त्री मलिनत्वं मलिनस्य
स्व जनयामास राचव वीरपुत्रा भाव इत्यर्थस्यप्रत्ययेन निष्पन्नः
जनयामास वेताप्रिसमविग्रहा माली पुं मालाकारः इति मा
न मात्पवंतं समातिव मालिच लिनी शब्ददर्शनात् सकेशगत
वलिनाम्बं इतिरामायणे उक्त सपुत्रः यथा सकेशपुत्र भंग
रकोडे ५ सर्गः ॥ वनपितामह वगोद्धतेः अहं
मालिकः पुं मालाकारः इत्य विष्णुहस्तदोषव्याहं देवराड र
मरः पति भेदः इति मेदिनी अहंयुतश्चवरुणश्चंद्राहं रवि
रंजकः इतिशहरत्वावली ॥ रणह इति माली समाली च
मालिका स्त्री सप्तला पुत्री यो माल्यवो मालवराजसः वाथेते
वालंकराणां पुष्पमाल्यं नदी समोद्धवी यव तेषां पुरः सराः
विशेषः इति मेदिनी ॥ सरा इति रामायणे उक्तकोडे ६
इति हारावली त्वमा इति सर्गः ॥
शब्दवैदिका ॥ मालः पुं पत्रलता नारी इति
मालिनी स्त्री मातृकाभेदः वृत्त मेदिनी ॥
भेदः मालिकपत्नी ॥ गौरी मालयानः पुं मातृलाहिः माल
वंपानगरी मंदाकिनी नदी यासाय इति भाषा इत्यमरः
भेदः इति मेदिनी अपिशि। अष्टनागोत्तर्गतनागविशेषः यथा
त्वावृत्तः उगलभा इतिशब्दवैदिका मालयान श्रित्रसर्प महापमो
का सव हज्जभेदः पंचदशाक्षरः ५पिहृष्यते इतिहारावली ६
पादच्छंदः यथा ननमययुतेयं मालयानी स्त्री सताभेदः इति
मालिनी भोगिलोकेः मृग मद मेदिनी ॥
हृतवल्ली पीनकौशेयवासरुवि मालुकः पुं कृष्णार्जकः इतिरा
शिलिशिवंदावह भूमिस्त याशा जनिर्घटः ॥
अवृजनिदिमंसेवशसुत कारा मालारः पुं विल्ववृत्तः इत्यमरः
यंती धृत मधुरिपुत्तीलामालिनी कपिमवृत्तः इति राजनिर्घटः

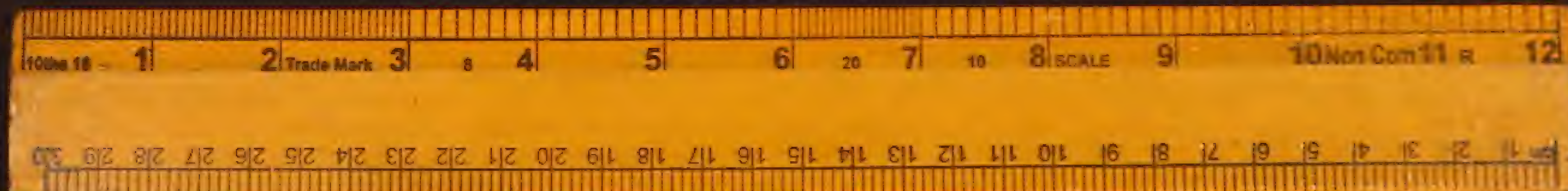

मालेया स्त्री स्पृलैला रतिरत्न ॥
माला ॥
माल्यं स्त्री पुष्पं पुष्पसक इति
मेदिनी पुष्पायक माल्यशब्दस्य
प्रयोगो यथा यथावालेनमाल्य
नवासितं तिलसर्पयं नमुचति
स्वकं गंधं नहतं सूक्ष्मदर्शने
इति महाभारते मालयर्मे १-५
अथायः मूर्द्धन्यस्तपुष्पादामा
इत्यमरः अस्यायर्थायादि माला
शब्दद्वयः माल्यदानं फलं
यथा गंधमाल्यं रत्नकरं स्तुष्टा
हृष्टाश्च निरुणः गंधमाल्यप्रदा
येत दाननिश्चयतत्पराः ५
मत्ताः सत्यशीलाश्च सर्वदः खवि
वर्जिताः सुचिरं देवतैः साहे
कीर्तिरिति महाभारते इति वक्ति
पुराणं अपि च नारसिंहे
जातीपुष्पं सहस्रेण यच्छेत्तालं
सशोभनं वैलंब्यं विधिवद्भक्त्या
तस्यपुष्पं फलं शृणु कत्यकोटि
सहस्राणि कत्यकोटिशतानि च व
सेदिसुपरे श्रीमान् विसृज्यत्य
राक्रमः जातीपुष्पकृतं मालं
कर्पूरपटवासितं निवेद्य दे
वदेवाय यत्फलं प्राप्तं यात्राः
नतद्वर्णयितुं शक्यमपि वर्षशतै

रपि स्कांदे मालती कनिका
माला मीमृक्षिकसिताहरे दत्ता
शिरसि विप्रेन्द्रे वाजिमय फले
लभेत स्कांदे मालती माल या
विसृज्यः पूजितो येन कार्तिके या
यात्तरकृतं मालोपदानं शौ
रिः प्रमार्जति शौरिधर्मः ॥ वि
स्मरदस्य स्वर्णं लक्ष्म्यायिकं पुष्पं
मालाकोटिगुणायिका इति श्रीह
रिभक्तिविलासे ७ विलासः ॥
माल्यगलस्य बहिरंगमननिषेधो य
था बहिर्माल्यं बहिरंगं भार्य
या सह भोजनं विसृज्य वादे
कृत्वा वा प्रवेशं च विवर्जयेत्
इति कर्मपुराणे उपरिभागे १५
अथायः स्वयं माल्यायकं
ता निषेधो यथा नाश्रीयाकं
यिवेलायां न गच्छेत्तपि सखि
शोच नवेव पलित्वेवमि ना
त्मनोपहरेत् स्वजं इति मान
वे ४ अथायः नचमालां सतां
स्वयमेवापनयेत् अर्थादस्य ना
पनयेदित्युक्तं इति कुल्लुकभट्टः
केशवास्य माल्य धारण नि
षेधो यथा नहि गरुडकणा
ऊर्णात् बहिर्माल्यं न धारयेत्
गवां च यानं दृष्टेन सर्वथैव वि

गर्हितं इति च मानवे ४ अथा
यः केश कलापाहर्षित्यं न
धारयेत् कुल्लुकभट्टः ॥
स्वयं माल्यधारण निषेधो यथा
स्वयं माल्यं स्वयं पुष्पं स्वयं च
व चेदनं नापितस्य गृहे दौरं
शक्नोति हरेत् अथ्यं इति
कर्मलोचनं माल्य चेदनं
दानं विधियंथा आमंत्रयित्वा
विशान् गंधमाल्यैश्च मानवः न
येच्छेद्व्यायुक्तः समामन्त्रयेत्
सदा इति वक्ति पुराणं ॥
माल्यपुष्पः पुं शरणदत्तः इति
राजनिर्घटः ॥
माल्यपुष्पिका स्त्री शरणपुष्पी इ
ति राजनिर्घटः ॥
माल्यवान् पुं पर्यंतविशेषः इत्य
मरः माल्यमालाकारता विद्य
ते ३ माल्यवान् वतः इति
तद्दीकायां भरतः सच केत
मालेलाष्टत्रवर्षयोः सीमापर्वतः
नील निषथपर्यंतपर्यंतविस्तरः
इति सिद्धान्तशिरोमणिः रात
सविशेषः सचसकेशरातसात
ग्रामणी नामक गंधर्वस्य कन्या
यां देववत्यां जातः अस्यां प्राप्ता
समाली तस्य कन्यायां कैकस्यां ॥

पुलस्त्यपुत्रविश्वसो रावणो जा
तः इति रामायणे उत्तरकांडे ५
सर्गः ॥
माल्यः पुं वर्णसंकरजातिविशेषः
स च लेदीनीवरकन्यायां जातः
इति ब्रह्मवैवर्ते पुराणे ॥
मालवी स्त्री मलययात्रा इति ह
रावली ॥
माशहिकः त्रि निषेधकर्ता न
त्ययाः पतिषेहा इति त्रि
कांडशेषः ॥
माषः पुं व्रीहिभेदः माषकला
इति उरिद इति च भाषा नत
यर्ण्ययः कुरुविंदः २ भाष्यवीरः
३ दृषाकरः ४ मांसलः ५ वला
खः ६ पित्रः ७ पितृभोजनः ८ य
स्यगणाः स्त्रियात्वं वज्रमलकरत्वं
शोषणत्वं स्त्रियात्कारित्वं अत्र
स्त्रीर्यात्वं कृतिरिति रक्तपित्र प्र
कापनत्वं वातहरत्वं गुरुत्वं
वलकरत्वं रोचकत्वं स्वादुकं
प्रमत्तवर्तमानं रोगान्निहं सेव
नीयत्वं इति राजनिर्घटः ३
पित्र भाषो गुरुः स्वादुपाकः स्त्रि
ग्यो रुचो निलापहः उलः
संतर्पणो वलः शुक्लो वंदनः पाः
भिन्नमृत्रमलस्यमेद पित्त

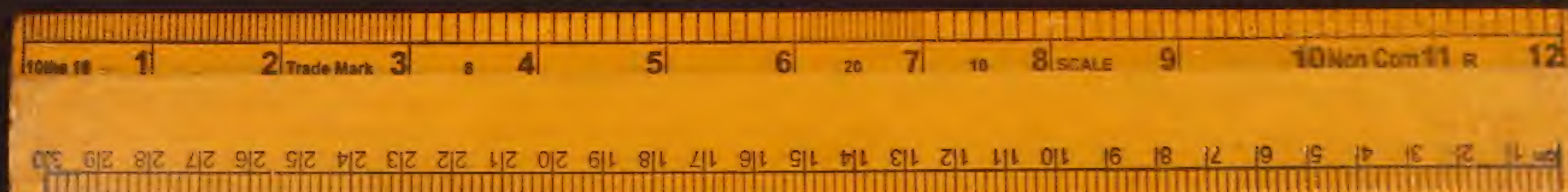

कफप्रदः गुदकीलार्हितः खास
पंक्तिः शूलानि नाशयेत् इति
कफ पित्रे करा माषाः इति च
भावप्रकाशः अन्यच्च माषो वज्र
मलोद्घातः स्निग्धो मधुरागः
रुः वातघ्न हृत्पणो वस्त्रो मेरो मां
सकफप्रदः इति राजवल्लभः
माषस्य मूलक भक्षणं निषिद्धं
यथा मूलकं माषस्येन मधुना च
न भक्षयेत् इति च राजवल्लभः
चतुर्दशो रविचोच माषभक्षणं
निषेधो यथा विरोगी च माष
के इति माषमामिष मांसे च
मसूरे निषेधक भक्षयेद्ये १
वे कीरे सप्त जन्मन्युत्रकः इति
च तिष्ठादिनं । परिमाणं
विशेषः माषा इति भाषा तत्र
पर्यायः माषकः १ माषः ३ मासः
४ इत्यमरभरतौ हेमः ५ यान
कः ६ सव मागधमाने सप्तम
ने ५ गुंजाचरकमते ६ १८ गुंजा
परिमाणं कालिंगमाने सप्तम
ने ५ १८ गुंजापरिमाणं इति
भावप्रकाशः वैद्यकांतरे १ गुं
जापरिमाणं यथा गुंजाभि हे
शभिर्माषः शरणो माष वतस्ये
इति वैद्यकपरिभाषा ज्ञेयतिः

स्मृति मते १२ गुंजापरिमाणं ।
यथा पले तलौकिके मीनेः सा
हरति हि माषकं तोलक त्रितयं
ज्ञेयं ज्योतिर्ज्ञेयः स्मृति सन्मते
इति तिष्ठादिनं यतवचनेन
पले अहरति कायिक माषद्वया
धिकतो लकत्रयं एतेन माषकप
रिमाणं द्वादशरत्निकं भवति ।
शुलः तस्योषधेयः इति मेदिनी
माषकः पुं मासकः पंचरत्निक
रिमाणं यथा गुंजाः पंचास मा
षकः इत्यमरः दशाष्टगुंजं प
वदंति माषं माषा क्रहेः षोडश
भिस्स कषे इति लीलावती च
षड्विंश रत्निकाभिः स्यान्माषको
हेम यानको माषो गुंजा भिर
ष्टाभिः सप्तभिर्वा भवेत् क्वचित्
इति भावप्रकाशः ॥
माषकलायः पुं खनामन्वातश
स्य यथा कलायशो विशेषसामा
ने च अतएव माषकलाय इत्यदि
प्रयोगः इत्यमरवीक्यां भरतः
माषपर्णी स्त्री वनमाषः माषाणी
इति भाषा तत्पर्यायः हयपुच्छी
१ कसो जी ३ महासहा ४ इत्य
मरः सिद्धपुच्छी ५ ऋषिषोक्ता
कलहत्ता ७ पंडुलो मशपर्णी नीर

इति रत्नमाला आर्द्धमाषा १ मां
समाषा १ मंगल्या १ हयपुच्छि
का १ इंसमाषा ५ अक्षपुच्छा १
पंडुरा १ माषपर्णिका १ कल्या
णी १ वज्रमूली १ शालिपर्णी १
विस्मरिणी १ आन्माद्रवा १ व
ह्मफला १ सूर्यभूः १ सलभा १
वना १ सिद्धवित्रा १ विशाचि
का १ अस्या गुणाः तिक्तसत्तं
दृष्टानं राहजरापदत्रं शुक्र
दृष्टि कारितं वत्सवं शीतलं
पुष्टिवर्द्धनं च इति राजनिर्घटः
अपि च माषपर्णी सूर्यपर्णी
कासोजी हयपुच्छिका पांडुलो
मशपर्णी च क्लृप्तहंता महासहा
माषपर्णी हिमा तिक्ता रक्षाशुक्र
वलाशुक्र मधुराशाहिणी शो
षावातपित्तज्वरास्रजित् इति ।
भावप्रकाशः ॥
माषभक्तिवलिः पुं माषनेत्रुल
दधिभिश्चितं पुंजापसारविशेषः
अन्नकेचित् हरिद्राहृतमधुपि मि
श्रयंति यथा एष माषभक्तवलिः
गोनयत् कान्तिसर्वेशे सर्वभूतसमा
हृते रत्नमानिजभूतेषो वलि
शुक्रशिवायिने जैकाले नमः
प्रार्थना मंत्रो यथा ओम् नमः स्मृतं

वरे उर्गे कामार्थं साधिनि ।
अनेन वलिरानेन सर्वान कामान्
प्रयच्छ मे इति कृत्यतत्तं भते
भोष्यं वलिदेयः ॥
माषवहकः पुं सणकारः इति श
दमाला ॥
माषशः य प्रतिमाषं माषं माष
दराति इत्यर्थं शस्यस्येन नि
षत्रं इति सिद्धांतकोषटी ।
माषादः पुं कळपः इति शब्दरा
त्नावली मासभक्तकेचि ॥
माषीणो स्त्री माषद्वैयं यथा नि
माषं स्त्री तैलीनवमाषोमा
लभगादिभ्योना इत्यमरः यथा
तिलस्य तैवे तिलं तैलीनं च
भवति तथा माषादीनामपि हि
त्रयमादेव भवति इति तटी
कायां भरतः ॥
मास पुं वेदः मासः इति मेदिनी
अस्य अयमेकवचनोत्तरं माः ।
मासः पुं माषपरिमाणं माषा
इति भाषा इत्यमरवीक्यां भरतः
शुक्रकलपद्वयान्नकः कालः
सर्वपोष माचादिद्वादशसंज्ञकः
इत्यमरः मासं द्वादशायं मासः
सु चोद्दमासस्येयं व्युत्पत्तिः ।
सौरारिषु त्रयस्यते परिमायेत ।

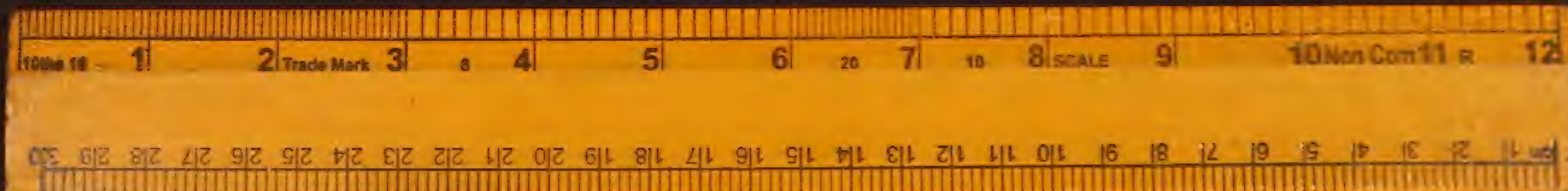

नेनासौ वा मासः मसि र्थ ई
परिमाणे च न माः सांतोऽपि
मासमासोऽपि दृश्यते इति
हृदः इति भारतः ॥ स्मृतिम
तेपि योषादि द्वादश संज्ञकः
यथा चक्रवर्त परिवर्त्तनसूर्यः
कालवशाद्यतः अतः सांवत्सरं
हं कर्त्तव्यं मास विहितं मास
विहितकर्त्तव्यं योष मासायमेव
हि यत्स्मत्त विधानेन समासः प
रिकीर्तितः इति लघु हारीतः ।
कार्तिकादिद्वादश संज्ञकोऽपि
यथा ग्रन्थोपांशो विभो जेयो
फाल्गुनश्च विभो मतः शेषमा
सा हि भास्तेयाः कृत्तिकादिष्वेव
स्थायाः सर्ववैत्रादिद्वादशसंज्ञक
श्च यथावत्क्रवत्पुत्राणां वैत्रमा
सिजगद्भूत्वा सप्तर्षे प्रथमेऽहनि
शुक्लपक्षे समग्रं तदा सूर्यादये
सति प्रवर्त्तयामासतदा कालस्य ग
णनामपि यद्वाचाशीवत्त्वमासा
न वत्सरान् वत्सराधिपान् इत्येना
नमासज्ञं वत्सराणां चोदत्तं सुक्तं
ब्रह्मसिद्धौतेपि वैत्रसिद्धौ रुद
याद्वा नो वर्षर्त्तमासयुगकत्वाः स
स्यादौ लंकायामिदं प्रवृत्तादिने
क्षेपे वैत्र सिद्धौ वैत्र शुक्ल प

तिपद स्तामारभ्येत्यर्थः अथि
मीनादिस्थारविर्येषामारंभप्रथम
दाणे भवेत्तः द्वेचोदमासा
त्राद्याद्वादस्यताः चोद सा
वनसौर नाक्षत्रभेदेन सवचत्वा
विधयः शुक्लप्रतिपदादिदर्शना
श्चादः तत्रवाद्वाऽपि द्विविधः शु
क्लप्रतिपदादिदर्शनामुत्थाः कृत
प्रतिपदादि योषासां तोगोणः
यत्किंचिद्विशति गणामकमेति ।
द्विविद्योगोणः विशदद्वादशसंज्ञ
कः सावनः आदित्येकराशि भो
गावच्छिन्नः सौरः सप्तविंशतिनक्ष
त्रावच्छिन्नः स्विशत्राक्षत्रदिनात्मक
श्च नाक्षत्राक्षत्रः तथाच ब्रह्मसिद्धौ
ते चोदः शुक्लादिदर्शनाः सावन
स्विशत्रादिनेः पकराशौरविर्यव
त्कालं मासः सभास्करः सर्वेक्षप
रिवर्त्तं स्त नाक्षत्र इति बोधते स
र्गसिद्धौते नाडीपष्टाक्षत्राक्षत्र
महोरात्रं प्रवृत्तते तद्विशता भ
वेत्मासः सावनोऽर्कोदये स्यात्
येदवस्थितिभिस्तद्वत्कालासौ
र उच्यते तद्विशतानाक्षत्रदिन
विंशता मासा नाक्षत्रमासः त
विंशता स्मान्मूलपाणिमनेषु
स्वाचोदपवमासपद शकाः जीम

तवाहनमते सौरपवशकाः चां
द्वप्रमाणं प्रागुक्तं सौरप्रमाणेन
सौरास्त माचादयो द्वादशपव ।
श्रौताः तथाचक्रतिः तपस्तपा
स्तौ शोशिराहतः मधुश्चमायवश्च
वासंतिकाहतः शुक्लश्चविष्म
ग्रैष्वाहतः अथेतदुदगयने देवा
नादिने नभाश्चनभस्मश्चवाधिका
हतः इषश्चऊर्जश्चशारदाहतः
महाश्च सदस्वस्यश्चहेमंतिका
हतः अथेतद्विष्णुयने देवानां
राविरिति अत्रायनस्य सौरास्तेन त
द्दृष्टक तपस्यादीना मपि सौर
परतेति अतो भूयसा मनुशे ।
येन वैशाखादयः सौरवाचिनाऽव
धार्यते इति मलमासतत्र ॥
अथिच मेघस्थितारवेर्मासो वै
शालोऽहमुत्तः स्मृतः इति संके
तकोमुदी ॥ अथकर्मविशेषे
मासविशेषादिः तत्रपितामहः
आहिके पितृकृत्ये च मासश्चो
दमसः स्मृतः विवाहादौ स्मृतः
सौरायत्तादौ सावनोऽयतः प्रथ
मादिपदे याज्ञप्रवृत्तारपरं यत्क
र्मसूर्यभोग्य राश्याविवनयत्त ।
शिष्यादगयनादिविहितं तस्यैव
अयनस्य सौरमास चरितज्ञात

तच्च चोपनयनादि द्वितीयादि
पदे सत्र भूतिद्विष्टि प्रायश्चित्ताय
रीयाशौच गर्भाधान पुंसवनसीमे
तोनयन नामकरणात्रयाधाननि
क्रमणचूडादिपरं तथाचविष्णु
मातरे अर्धायनं च ग्रहचारकमा
सौरा मासेन सदायवस्येत स
त्राप्यपास्यायवसावनेन लोकोच
यत्स्याद्वह्नारकर्म अर्धायनं अ
धुगमनं यात्रेति यावत् अथ
सौरादि मास विहित कर्माणि
विवाहास्तव यज्ञेषु सौरं मानं
प्रशस्यते पावरोत्त ब्रह्मका आदे
चोदमिहं तथाहिके अत्र यत्त
पदसुदगयनादि विहितपशुया
गाभिप्रायं पितामहोक्तं तद्विषय
मौत्तरोक्त सत्रपरं गरीः प्राय
रीयविभागश्च प्रायश्चित्तक्रिया
तथा सावनेन तत्कर्त्तव्या मंत्रा
णामप्यपासना सूर्यसिद्धौते सत
कादिपरिच्छेदादिन मासाहया
स्तथामथमग्रह मुक्तिश्चसारने
नृप्रकीर्तिना मयमग्रहभक्तिर्गोत्रि
गणनाप्रसिद्धा नाक्षत्रमासप्र
योजनं विष्णुधर्मोत्तरे नक्षत्र
सत्राण्यनानि वैश्वकीसेनकृत्या
ब्रह्मणात्मकेन नक्षत्रसत्राणिमास

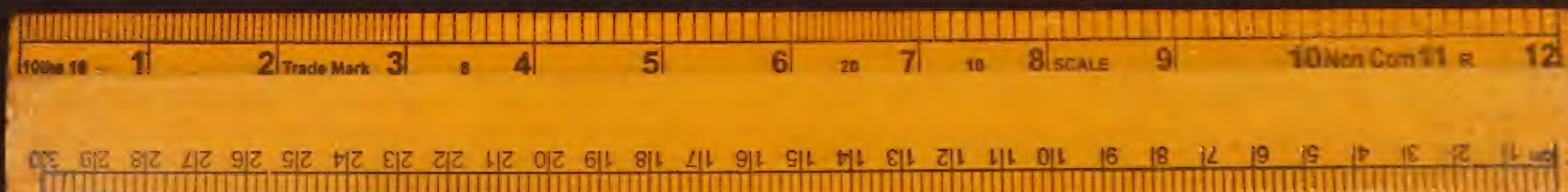

साथ पाग विशेषरूपाणि याजि।
कप्रसिद्धानि इंदोरयनानि सोमाय
नात्सत्राणि इति समयप्रकाशः
एवं जन्मनक्षत्रे शुनिभौमवारे फ
ले नात्सत्रमासेन योग्यतात यथा
जन्मनक्षत्रे यदि स्यातां वारौभौम
शनेश्वरो स मासः कल्मसो नाम
नमोऽतः त्वप्रदायकः इति मलमा
सतत्वं मलमासविवरणं मलमास
शब्देदृश्यं अथ मासकृतं आ
षाढशुक्लैकादश्यां कृष्णत्वापे।
महोत्सवं आषाढचरयं कृष्णात्
प्रातरेण श्रवणविधि भादेच जन्म
दिवसे उपवासपरो भवेत् प्र
समंच पारिवर्त मास्थिते मासिका
रेयत् उद्यानं श्रीहरेः कृष्णादन्य
था विसृष्टोदकृत शुभेवैवास्थिते
मासि महामायाव पूजयेत् का
तिके मासि यत्कृतं शुभं देवि व
रानने समवर्त्ताः प्रमाणेन दीपः
स्याच्चतरंगलः पक्षांतेच प्रकृते
यादीपमात्तावलिः शुभाः मार्गाः
शीर्षे स्थिते पक्षे वृष्टौ च सितवस्त्रकैः
पूजयेज्जगदीशं च तत्त्ववस्त्रैर्विशि
ष्टतः यौषेपुष्पाभिषेकं च वज्रये
छंदनं तथा संक्राम्य मासमासे
त साधितमिति तं दुलान् निवे

द्य विसृजे भक्त्या इमं मंत्रं मुदी
येत् जीवने सर्वभूतानां जनक
स्त्वं जगद्गुरो तन्माया लीनता पा
सावयैव जनिता प्रभो कर्पूरक
ति इव्याणि हुताक्तानि निवेदयेत्
ब्राह्मणान् भोजयेद्भक्त्या देवदेव
पुरस्थितान् अभ्यर्च्य भगवद्भक्त्या
हिजांश्च भगवद्विद्या एकस्मिन्मो
निने भक्ते कोसि भवति भक्तिः
विप्रभोजनं मात्रेण च सांयोगे
भवेद्भवं पंचम्यां शुक्लपक्षे त
स्त्वापयित्वा च केशवं पूजयेद्भग
वद्भक्त्या व्रतयत्तु च समितेः फ
ल्गुपूर्णांश्च विविधैर्वसितैः पटवा
सितैः कानने रमणीयं च प्रदीप्य
य दीपितं दासेत्तु रंभा जम्बीर
नागरंगक पूगकं नारिकेलं च
धात्रीच वेंगनाल दरीतकी अमै
श्च हृत्क्षुद्रैश्च सर्वज्ञैः कुसुमादि
पुष्पैश्च विविधैश्चैव फल पुष्पा
समन्वितं विज्ञानैः कुसुमोद्यानैर्वा
रिपुर्णाकरैस्तथा चूनेषालोप।
शास्ताभिः शोभितं च त्रिचामरैः
विशेषतः कलिगुणोदोत्तात्सवो।
विधीयते फल्गुने च व्रतहेण्या
महमे यामसंस्तेक अथवा योर्ग
मास्यां प्रतिपत्संयि समिते

पूजयेद्विधि वदन्त्या फल्गुपूर्णांश्च
तद्विधैः सित रक्तैर्गौर पीतैः
कर्पूरैः विमिश्रितैः ॥ हरिश्च
त्रयोगाच्च रंगारम्येर्मनोहरैः।
अथैव रंगारम्येश्च प्रीणयेत् य
रम्यं एकादश्यां समारभ्य
पंचम्यं समापयेत् पंचादाणि
अदाणि सुदीर्घांस्तथा विधीयते
दक्षिणाभिमुखं कृत्वा दानयान्
सकृन्नगः दद्यात्पण्यनिचयैर्भुक्ता
स्तेनात्र संशयः नित्यं जलमा
त्रे तमासमाधुवसत्तिते सौवर्णा
पात्रेनाथवा रोणे वा मृन्मये।
ऽपि वा तोयसंयोगः च येदेवं शा
लग्रामसमुद्रं प्रत्यहं मां म
हाभागे तस्य पुण्यं गणपते।
दमनारोपणं कृत्वा श्रीविसौच
समर्पयेत् वैशाखां प्रावरोभा
दे कर्त्तव्यं वनदर्पणं वैशाखे च
तीयायां जलमध्ये विशेषतः अ
थवा मंदपे कृष्णात्तमंडले वा हृद्
द्वजे सगंधचंदनेनाग सपुष्पां
दिने दिने यथाप्रयत्नतः कार्यः
हृषांगो नैव पूजितः चंदना गुरु
कस्तूरी कुष्ठं कुंजं रोचना जगामं
सी वचाचैव विसर्गं धातुकंतथा
एते गंधयुक्ता अपि हरे रंगानि

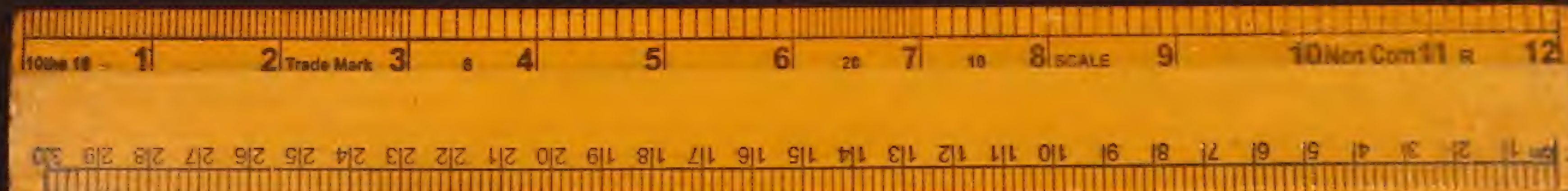
लेपयेत् हृद्दं व तलसीकाष्टक
शृंगारु योगतः अथवा केशरैः।
योज्यं हरिचंदनमुद्यते अस्मिन्
काले कलभक्त्या येषपश्यंति मा
नवाः नतेषां पुनरावृत्तिः कस्तूरी
दिशेनैरपि सगंधि मिश्रिते स्ता
येः स्तापयित्वा जगद्गुरुं अथवा
पुष्पमध्ये च स्थापयेज्जगदीश्वरं।
हंदावनं तत्र कृत्वा उपकृतफला
निच विसृज्य भक्तनयोगेन भोजये
न्नदेशतः नारिकेल फले नीरं
कोषोद्धृत्य दापयेत्। कंटा
फले च पनसं कोषमुद्धृत्य दीयते
यथा पचेत्तथा दद्याद्यथाशक्ति
नियोगतः दंभा विमिश्रिते चान्ते
कृतेनास्त्य दापयेत्। पाचिने
पिष्टकं यात्रस्थ दशा हृतेन च
तिलैश्च तिलसंमिश्रैः फले शु
द्धं दापयेत् यद्यदेवात्मनः अ
यस्तत्तदीशाय कर्त्तव्यं दत्त्वा नै
वेद्य वस्त्रादीनां दरीत कपंचन
त्यक्तं विसृज्य मुद्रिष्य तद्रक्तैः
भ्यां विशेषतः इति ते कथितं।
किंचित् समासेन महेश्वरि गो
मयं च प्रयत्नेन स्वयोनिरिवर्णं
ति इति पात्रे पात्तालखंडे।
अध्यायः ॥

मासकः पुं मासकपरिमाणं यथा
 गुंजाः पुंवाद्य मासकः इत्यमरः
 पुंवाद्य गुंजाः कृसलाः आद्यः प्र
 थमो मासकः दशगुंजायेत्यया
 आद्यतं शास्त्रीयं त्वात् सुबो
 मास इत्यर्थो वा मस्यते परि
 मीयते ऽनेन मासः मसियं ई प
 रिमाणे परीणामे च नस्तार्थकः
 मासोऽयं देव्यांतः मस हिंसा
 योमूहेत्यांत सस्माद्भुतेनमा
 बोमूहेत्यांत इति निनेदप्रभृतयः
 इत्यमरटीकायां भरतः ॥
 मासतः पुं दाम्बहपत्नी इति
 शब्दरत्नावली मासज्ञातरी वि
 मासने क्ली सोमराजी इति शब्द
 चंद्रिका ॥
 मासमानः पुं वत्सरः इति वि
 कांडशेषः मासपरिमाणे क्ली
 मासः पुं भक्तसमुद्रवमंडः तत्
 पर्णायः आचामः २ निस्त्रावः ३
 इत्यमरः ॥
 मासवर्जिका स्त्री सर्वपोषकविशेषः
 इति शब्दमाला ॥
 मासांतः पुं अमावस्या यथा
 पक्षांते निष्कृता याच मासांतो
 मरणं प्रवृत्तिरिति समग्रप्रदीपः स
 कांतिरितं यथा मासांतं सि

यते कन्या तिष्ठन्ते स्यादपुत्रिणी
 नक्षत्रांते च वैयक्यः विष्टां मस्य
 ईयो भवेत् मासांतं दिनमे कं
 त तिष्ठन्ते कटिकादय चरिका
 त्रितयं भांते विवाहे परिवर्जयेत्
 इति रत्नमाला ॥
 मासिकं क्ली प्रेतसं वत्सराभं
 तरे प्रतिमासीयमृतसजातीयति
 थिकर्तव्यं प्राहं प्रतिमासकत्रय
 कृसपत्त निमित्तकप्राहं तत्प
 र्णायः अन्वहार्यं २ इत्यमरः
 मासिभवं मासिकं पार्वणप्राहं
 तत्र अन्वहार्यं वर्तते यत्तेशेषे
 अमावास्यायां देयत्वात् अनु प
 आराक्रियते अन्वहार्यं हस्य
 सो रिति चणस्तार्थके अन्वहा
 र्यकंच अकृत सपिंडीकरणस्य
 वत्सराभंतरे प्रतिमासं यत्तथा
 हंत अन्वहार्य मिति केचित् ।
 इत्यमरटीकायां भरतः तयोः
 प्रमाणं साण्मासिकादिके प्राहं
 स्यात्तं पूर्वमु रेवते ॥ मासि
 कानि स्वकीयेतदिवसे दशमा
 पिच इति येहीनसिः पिंडानां
 मासिकं प्राह मन्वाहार्यं विडुं
 धाः तच्चाभिषेण कर्तव्यं प्रशसेन
 प्रयत्नतः इति मनुः ॥ मासिक

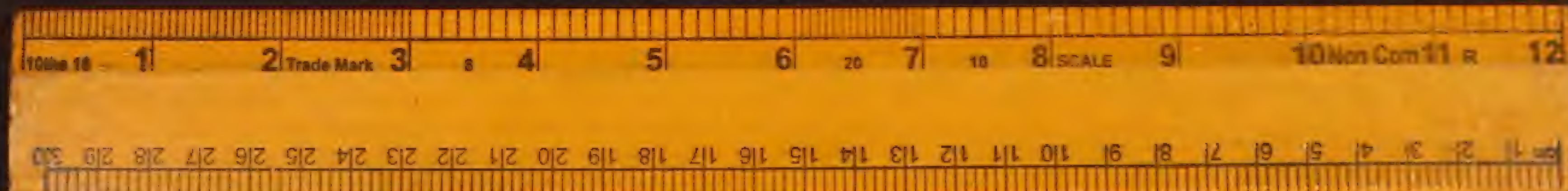
करास्यवस्या यथा पीठकत्रे ता भूस्वामि पितृभ्यः आहागुभा
 पानह रहितानि इहलोकं परि गेटवां दत्तिणामुवः अनुत्तंक्र
 त इत्यादि सर्वः संगेय इत्यादि र्ण्यत यथा यथासुके मासिअसुक
 प्रियादेव्या इत्यादि वनस्पतिरा पदे असुकनियो असुकगात्रस्य
 स इत्यादि मंत्र चतस्र्य रहितानि तस्य असुकदेवशर्मणः प्रथममा
 च आयेकोहिष्टवत्सृताह मृता सिक्कोहिष्टप्राहदभंमयवासाणोः
 हे द्वादश मासिकानिकार्याणि हंकरिषो ओङ्करोष्ठसूत्रं ततो
 एकादशमासाभंतरे मलमासा गायत्रीजपेत् देवताभ्य इत्यादि
 पाते त्रयोदशमासिकानि सष्ट त्रिधा पठेत् ततः पुटरीकालं
 मासाभंतरे मलमासपातेऽपि ष स्मृतमृज्जलेनप्राहीयद्रव्यं प्रोक्त
 ष्टमासिक पूर्वतिथ्यावेव प्रथमसा येत् रत्नायं सुटक पूर्णपात्रमेकदे
 ण्मासिकं तथा त्रयोदशमासिकस्य पोस्थापयेत् ततः ओं असुकगोत्र
 पूर्वतिथौ द्वितीयवर्णमासिकं एवं षेत् असुकदेव शर्मन्ते तत्र दभं
 ण्मासिकोत्तरे प्रथमवर्णमासिका सनं स्वया इत्यनेन वाक्पाणवामुपा
 द्वितीय वर्णमासिकत्वेनोत्तरेः प र्थ दद्यात् अपहृतेत्यादिना ति
 धामयेयत् पतितं नक्षत्रेकादशं लान् विकीर्णजलं स्पृष्ट्वा वाक्पा
 अमावस्यायां मासिकान्तरं तिथौ ग्रभ्रमोक्षशपत्र मेकं यातयित्वा
 वा कृत्वा प्रकृतं कर्तव्यं अथौव तदपि अर्चयानं संस्थाप्य ओं पवि
 पतितं चेत्तदशौचात्मेकत्रयं प नासिवेत्तवीत्यनेनानवच्छिन्ने ओं
 कादशाहादिप्राहानिकतिचित् सोमं नसा पूतमसीत्यनेन शोचि
 कृत्वा यदिसुत्तसदा शेषाण्यप्येना त मेकदले पवित्रं नम्यात्र नि
 धिकारिणा समाण्यानि अथमा धाय ओं शत्रोदेवी इत्यादि मंत्रेण
 सिक्कोहिष्ट प्राहप्रयोगः पूर्व जले दद्यात् ततः ओं तिलोसि ।
 दिने निरामिषेकभक्तः परदिने सोम देवत्यो गोसरो देव ति
 त्तानादिकं कृत्वा एकोहिष्टप्राह मिंतः प्रत्नमद्विः पुक्ताः सयया
 विहितकाले भोज्यमुत्सृज्य शब्दा प्रेनानलोकान् पीणादिनः स्वारा
 क्षाणं स्नापयित्वा वास्तुपुरुषादिपूज इत्यनेन तिलोदत्ता गंधप्रधारिना

अर्धनिमीय कृशांतरेणाब्दाय
तत्कृशमुद्गात्वा ब्राह्मणेयविंश
त्वा जलान्तरं दत्त्वा पुष्पांतरेणा
शिरः प्रभृति सर्वगात्रेभ्यो इति सं
पूज्यतयात्रं वामहस्तेन ले वि
न्यस्य दक्षिणाहस्तेनाब्दाय ओं
यादिद्या इति पठित्वा ओं अमुकगो
त्रप्रेतामुक देव शर्मन्नेतरे ॥ स्था
सथा ततः ओं अमुकगोत्र प्रेता
मुक देव शर्मन्नेतानिते गंधपुष्प
धूपदीपाब्दादनानि स्वया इत्युत
सृज्य यष्टते गंधः पतन्नेषु यष्ट
ते भूप यष्टते दीपः पतन्ने आब्दा
दनं ततो ब्राह्मणाय भूमौ कृशा
दिक मयनीयनेर्कतिमारभ्य दक्षि
णायांतरे खया वामावर्त्तेन जलेन
चतुष्कोणमंडलं कृत्वा तत्र भोज
नपात्रं निदध्यात् तत्र सामिधं सर्वं
मन्त्रादिकं परिवेष्य ओं इदं विल
पित्वादि मंत्रेण अन्नादावनलांग
ष्ठं विलिप्य ओं अयं हतेत्यादिना ति
लान् विकीर्य ब्राह्मणे जलगंड
ष्ठं दत्त्वा गायत्रीं जप्त्वा अष्टमधु
स्तातदभावे गुदं दत्त्वा हतं दत्त्वा ओं
मधुवातेत्यादि मधु मधु मधिति च
यदित्वा अष्टमभिर्मंत्र्य पोटां जस
तो जलगंडष्ठं दत्त्वा वामहस्तेन

पात्रं धत्वा ओं अमुकगोत्रप्रेतामुक
देव शर्मन्नेतरे सामिधं सोप
करणं सयत्नस्त्रजेत् इदं सा
मिधं इदं हविः इमा गंगाया
आपः एतास्य पकरणा निययास
त्वं वायतः सद इत्यनेन जलेन ह
दधात् ततो गायत्रीं विः सरुहो ओं
मधुवाता इत्यादि मधु मधु मधिति
ओं अन्नहीनमित्यादि च पठेत् कृ
शब्दाब्दापत्ते पुन गीय आदि प
ठेत् ओं यत्तेश्वरो हव्य इत्यादि ।
ओं योगीश्वर मितादियात्तवल्का
श्चाकत्रयं ओं तद्विलोमित्यादि ओं
इत्येवमथ इत्यादि ओं युधिष्ठिर इमा
दि सर्वपठेत् ततो दक्षिणायात्र
कृशान्भूमौ संस्थाप्य मृमिं प्रे
ह्य सर्व प्रकारं मन्त्रमुद्गात्वा सतिल
मेकीकृत्य वारिणास्तन्य ओं अग्नि
ग्याम्येत्यादि मंत्रद्वयेन कृशापरि
विकरेत् ततो हस्तौ प्रस्तात्वा ।
चम्य दक्षिणाकर्णौ स्पृष्ट्वा हरिं स्वत्वा
ब्राह्मणाय जलगंडष्ठं दत्त्वा पूर्वव
द्गायत्रीं मधुवाता इत्यादिकं मधु
मधु मधिति च जप्त्वा ओं शेषमंत्रं क
देयमित्युक्त्वा ओं इष्टाय दीयतामि
त्युक्त्वा गृहीत्वा ओं पिंडदानं महक
रिष्ठं ओं कुरुष्वत्युक्त्वा ब्राह्मणा

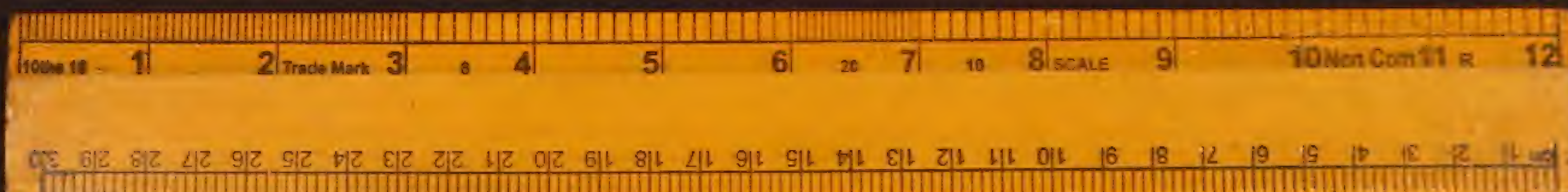
संमुखे ओं हस्तीत्यादिना नर्कति त्रेघते सामिधं पिंडः सथा इत्यवा
मारभ्य दक्षिणायांतरे खया जलेन वा तज्जनस्थाने वाम हस्तावारज्ज्वरति
मावर्त्तेन चतुष्कोणमंडलं कृत्वा पाहस्तेन दधात् ततः प्राचम्यदीं
पवित्रं वामहस्तादक्षिणाहस्तेन गृ
हीत्वा वामहस्तावारज्ज्वरति । स्वाधिं पात्रं प्रस्तात्वा वामह
पाणिना दक्षिणायांतरे खामंडलमथ स्तादक्षिणा हस्तेन गृहीत्वा प्रस्ता
स्थाने ओं अयं पदं तस्यादि निहस्तीमा लितजले ओं अमुकगोत्रप्रेतामुक
दि मन्त्राभ्यो कुर्यात् तदभ्युक्त्वा देव शर्मन्नेतरे नित्यस्वया इति पि
स्त्रादि शिष्टिपेत् रेलोपरि सम् ओं अयं प्रेत
लासायानं कृशान्स्तीर्य ओं देव मादयस्व यथा भागमा दृष्टायस्व
ताम्य इति पठित्वा ओं पृष्टि प्रेत इति जप्त्वा वामावर्त्तेनोदमुखो भूत्वा
सौम्य गंभीरेभिः पृष्टिभिः पृष्टिभ्यो आगमनाब्दासं धत्वा तेनैव पथा
भिर्देह्यस्वभ्यो इति गृह्य मंडं रयि परा वर्त्तमानः प्रेतं भास्वर मृति
चनः सर्ववीरं नियच्छ इत्यावात्त भ्यायन् ओं अमी मदन्ते प्रेत यथा
तिलां आस्तीर्णं कृशेष विकिरेत् भागमा दृष्टाय पिष्ट इति दक्षिणा मि
ततो वामहस्तेन सतिलजले गृ मुलो भवनं जपेत् ततः स्वासेत्य
हीत्वा वामहस्तादक्षिणाहस्तेन सं जेत ओं नमस्ते प्रेत प्रेत नमस्ते
गृह्य ओं अमुकगोत्रप्रेतामुक देव इति कृतां मृतिं निपेत् ओं गृह्यात्रः
शस्त्रवने नित्यस्वया इत्यनेन प्रेतं देहि इति गृहिणी पश्येत्
घात् ततः आहं शेष मन्त्रं सव्यं ओं सद स्ते प्रेत देह्य इति पिंडं
जनं मध्याज्य तिल संयुक्तं सामि पश्येत् ततो नृव मनवं वा मुक्त
ष्ठं गृहीत्वा पिंडं कृत्वा ओं मधुवा वत्तदशाभवं सत्वं वामहस्तादक्षि
तेत्या दिक्कत्रयं अस्तत्रमीत्या ण हस्तेन गृहीत्वा ओं पतदः प्रेता
दिच पठित्वा विल्वप्रमाणं पिंडं स वास इति पठित्वा पिंडोपरि निद
तिसं दिग्गणभुज कृशात्रयसहितं ध्यात् ततः ओं अमुकगोत्र प्रेता
वामहस्तस्थित पात्रादक्षिणाहस्तेन गृ मुक देव शर्मन्नेतरे वासः सथा
हीत्वा ओं अमुकगोत्रप्रेतामुक देव शर्म इत्यनेनोत्सृजेत् ततस्त्वस्तीं पिंडं
संपूज्य ओं वसंता येत्यादि ॥

मंत्रेण वदन्तमस्मृयान् तत ओ
सस्त्रोक्षितमस्त इति ब्राह्मणग्रन्थ
मि मासिचेत् ओ शिवा श्रापः संत
इति ब्राह्मण जले दद्यात् ओ सं
त्विति प्रतिवचनं ओ सोमनस्प
मन्तिनि पुष्यं ओ अस्ति प्रतिव
चनं ओ अस्तने चारिष्टे चास्त इति या
वान दद्यात् ओ अस्तिसुत्रं तत
स्तिलाज्य मधुयुक्तं नले गृहीत्वा
ओ अमुक गोत्रस्य प्रेतस्यामुक देव
शर्मणो दत्तं मिदं मन्त्रं पानादिकमु
पतिष्ठतां ओ उपतिष्ठता मिति
प्रतिवचनं ओ अचोरः प्रेतो
स्त इति वदेत् ओ अस्ति प्रति
वचनं ओ गोत्रं नो वहेता मिति
वदेत् ओ वहेता मिति प्रति
वचनं ततः पित्रोपरि सपवित्रं
ऊशाना स्तीर्य ओ ऊर्जं वहेतां मृत्
वृत्तं पयः कीलालं पस्विते सथा
स्य तर्पयन् मे प्रेत मित्यनेन वा
रिधारया सिंचेत् ततः ओ अघो
र्यादि अमुक गोत्रस्य प्रेतस्यामुक
देवशर्मणाः कृतैस्तत् प्रथममासि
के कोहिष्टाह कर्मणाः प्रतिष्ठार्थं
दत्तिणामिदं रत्नं तन्मृत्युवा विल
देवतं यथा नाम गोत्राय ब्राह्मणा
याहं ददानीति दद्यात् ततो द

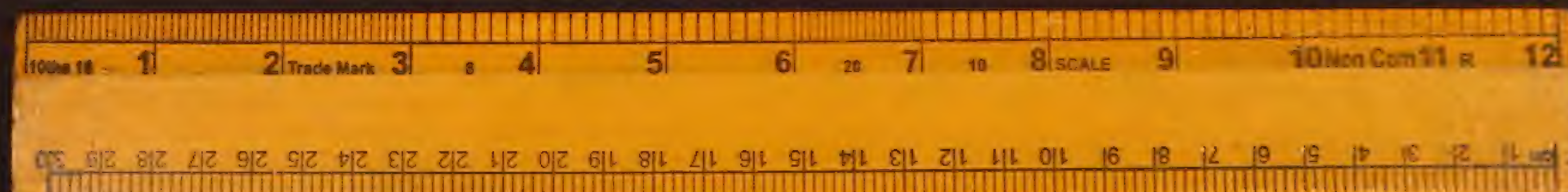
त्तिणां दिशं पश्यन् वरं याचेत् ।
नात्र पात्रं मालम्भ्य नपेत् नाशि
यः शर्षपेदिति प्रचेतो वचना
दाशिषं न शर्षयेत् तत ओ दे
वनाभ्य इति विः पदेत् ओ अ
भिरम्यता मिति विसर्जनं ओ अ
भिरतोस्मीति प्रतिवचनं ओ अ
मावाजेति प्रदक्षिणा वारि पारया
वेष्टयेत् पित्रास्त गोत्रं विप्र
मोदघादप्रो जले पिबेति ति
येत् आर्क्षीय इयं ब्राह्मणाय द
द्यात् जले वा लियेत् ततो
वामदेवं गायेत् अक्षिष्टवथाशं
दीपाब्जादनं विसृज्य गोत्रं कर्त्तव्यं
त एवं प्रकारेण द्वितीयादिमासि
कं कर्त्तव्यं इति स्मार्त्तं भूराचार्यः
कृत आह प्रयोगतत्त्वं अन्त्यत
आह श्राद्धे दृष्टव्यं ॥
मासिकः वि माससंस्थी मासि
भव इत्यर्थे सिक प्रत्ययेन निष्पन्नः
मासरी स्त्री शमश्रुः इति हेमचन्द्रः
मास्य वा वारणा तन्मर्त्यायः
मा २ अलं ३ इत्यमरः १
माह ३ न माने इति कविकल्पद
मः ३ अममाहृत ऊदनुवंथस्या
ने सप्तसरावुवंथ इत्येके न माह
तिमाहते इति दुर्गादासः ॥

माहाकुलः वि महाकुलोद्भवः
माहाकुलीनः इत्यमरीकायां
रायमुकुटः ॥
माहात्म्यं स्त्री महात्मना महिमे
तियावत् यथा माहात्म्यं भगवत्
त्याश्च पुराणारिषु कीर्तितं पाठ
स्तस्य जयः प्रोक्तः पदे देवीमना
स्ततः इति तिष्ठारितं ॥
माहानामिकः (१) माहानास्त्रीक
वामाहानाधिकः (२) बेजा ब्राह्मणः ३
तिकेचित् ॥
माहिने स्त्री रात्रं इत्युणादि
कोषः ॥
माहिरः पुं इन्द्रः इति विकोदः
शेषः ॥
माहिकः पुं महिषीपतिः य
भिचारिण्यनुरक्तपतिः यथा म
हिषीत्युच्यते नारीया च स्थाडा
भिचारिणी तां उष्टां कामयति
यः सवे माहिसिकः स्मृतः इति
स्त्रांथे काशीखेडं महि षोप
जीवी भगद्गोपाजित स्त्रीय
नोपजीवी यथा महिषीत्युच्यते
नार्या भगनोपाजितं धनं ३
पजीवतियस्तस्याः सवे माहिसि
कः स्मृतः इति विसुपुराणे १
अंशे १ अध्याये १५ श्लोकस्य
टीकायां श्रीधरस्वामी ॥
माहिषः पुं वर्णसंकरजातिवि
शेषः सचत्तवियाहैरण्यां जातः
इत्यमरः ॥
माहेन्द्रः पुं शुभदेवविशेषः २
वादि सवारषु वायु वरुणा यम
माहेन्द्राणां मेकैकदेवा भवन्ति
तत्र वरुणमाहेन्द्रयोर्देवौ शुभौ
वायु यमयोर्देवावशुभौ यथा
ख्याते वा वयमा सूर्यमावावय
कलानिधौ व य मावाकुनेत्या
मावा व य सूर्याश्च जे गुरो
वा व य माचेवसावा वयतथा
शृगौ सूर्यपुरे य माकाव वटी
युग्मे शुभाशुभं माहेन्द्रे विज
यो नित्यं वारुणे च यना यमः
वायो च भुमते नित्यं यमे ३ पि
मरणं प्रवे इति सारसंग्रहः १
माहेन्द्रसम्बन्धिनि वि ॥
माहेन्द्री स्त्री इन्द्राणी इति शहरा
त्नावली गौः इति राजनिर्घटः
माहेयः वि महाअपत्यं इति
मुग्धबोधयाकरणां ॥
माहेयी स्त्री मौः इत्यमरः
माहेरी स्त्री दुर्गा यथा महादे
वात्समुत्पन्ना महानैरीक्षतेयतः
माहेष्यां तर्पण्या माहीरी

तेन सास्त्रेण इतिदेवीपुण्ये । माहेश्वरी गौरी मम शक्तिनिर्ज
 ५५ अध्यायः ॥ नाशाना सत्या सदानेदा यं
 माहेश्वरी स्त्री यवतिक्ता इतिरा पदमितिश्रुतिः अस्याः सर्व
 जनिर्देवः दुर्गा मातृभेदः इति मिदं ज्ञातमत्रैव त्वय मेव्यति
 शहरत्नावली विस्रः यथा एषेव सर्वभूतानां गतीनामुन्न
 कस्याकुतः कस्तुविभानसेका मागतिः इतिकौर्म ॥ अध्यायः
 त्याकेयं वा नव विप्रभाकोत्त मातृ इष्टादि इतिकविकल्पदुः
 यंभाति वपुषा पंकजापनलोच इमोन्नति नमध्यापाठेनैवेष्टसि
 नः निशम्यतासावचनेद्वेषद्वेष्टा हे इदं वदो वेदपुचारणभेद्य
 वाहनः व्याजहार महायोगीश्वर्यः इतिदुर्गादासः ॥
 ताधिपतिः रम्यः अयनायय माहिकं स्त्री मधु इत्यमरः नील
 लोणेरी जगन्माता सनातनः वर्णा मध्यममस्तिकाकृतनेलव
 विभक्त्यसंस्थितो देवः स्वात्मनः तीमधु अस्यागुणः तोदाञ्चुत
 वद्वेषेष्टः नमेविदुः पां तव इत्वं इत्तवं श्रेष्ठं चासादि
 देवाद्यान महर्षयः एकाः ५० योगे विशेषतः प्रशस्ततत्त्वेव
 देव देवात्माभवानीविस्तुवच इतिराजवल्लभः यातविशेषः
 अहं हि निष्क्रियः शान्तः कवला यातमाखी इतिहिरीभाषात
 नित्यविग्रहः मामेवकशवं देव हिवियं स्वर्गमाहिकं गणमा
 माइ देवी मयासिका एष या हिकच तस्यर्षायः माहीकं
 नाविधाताचकाराणकार्यमेवव पीतकं ३ यातमाहिकं धतापि
 कर्त्ताकारपिताविस्तुभक्तिमक्ति च ५ तापकं ६ तापं ७ आपी
 फलप्रदः भोक्ताप्रमानप्रमेयः तं ८ पीतमाहिकं ९ आवर्त्तः
 सहर्त्ताकालत्रयश्च स्वष्टायात मधुधातुः १० तोदधातुः ११
 वासदेवो विद्यात्मा विद्यतोमृतः माहिकधातुः १२ इतिराजनिर्दे
 कूटस्थोत्पन्नो व्यापी योगी तः केदेवः १५ चक्रनाम १५ अत्र
 नागयणः स्वयेनाहकः पुरुषो नामकं १६ इतिहेमचंद्रः अस्या
 त्यात्माकेवलंयमयदं एषा गुणाः मधुरत्वं निरुक्तं श्रेष्ठं

कफ मम हस्तास वृद्धातिः श मिच्छती मिच्छतीवायोविदुः
 साय कासविषाणहरं च माहिकं इति दुर्गादासः ॥
 विषं प्रोक्तं हेमाकं तारमा मित्रः वि परिमितः शक्तिः
 तिकं भिन्नवर्णं विशेषमाइस क्षिप्तः इतिमायातो मिधातो
 वीर्यादिकंष्टयक तारणारिः अक्षप्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
 केतारमाहिकं च प्रशस्यते देह मित्रंगमः पुं स्त्री हस्ती इतिमि
 हेमाभकं शक्तं योगहृदल हान्तको मरी परिमितगामिनिवि
 पुष्टिदं इतिराजनिर्देवः अ मित्रदुः पुं समुद्रः इतिहेमचंद्रः
 पिव लेखनो माहिको गतः मित्रपचः विरूपणः इत्यमरः
 सवर्णं रजतं यतिः नृगजिन्या परिमितपाककतोच ॥
 दुरागत्रः त्वय कृष्टं ज्ञापहः मिताशनः वि परिमितभोनी
 मधुरो ५ म्रः कटुः पाके किंचिद मित्रमप्राति यः इतिमृत्पञ्चा
 सोऽमृतोपमः इतिकश्चिद्वान कर्त्तरि अतपस्ये निष्पन्नः
 वल्लभः ॥ मितिः स्त्री मानं विज्ञाने यव
 माहिकं स्त्री शिष्यकं इति ज्ञेदुः इतिशहरत्नावली ॥
 राजनिर्देवः ॥ मित्रं स्त्री शत्रोः पर इत्यमरः
 माहिकफलः पुं मधुनालिकेरी अतः शत्रोः पर मवस्थितोराज
 कः इतिराजनिर्देवः ॥ मित्रं उपकारिज्ञात मयति स्ति
 माहिकाश्रयं स्त्री शिष्यकं इति स्तनीति वाससिनित्रः नियतात
 तिराजनिर्देवः ॥ गुणाभावः हिनकारं एकतकारं
 माहीकं स्त्री मधु इतिराजनि चेत्येके इति तहीकायो भरतः
 चैदः माहीकशक्तं गस्तीसिता अपिव राजा शत्रुं रिति
 त्वेदः इतिराजनिर्देवः ॥ त्वात प्रकार्याभिनिवेशतः भू
 मिद्रु ज न लेपे इतिकविका मेकांतरितो राजास मित्रं मि
 त्यदुमः इमित्रिमं जनमिनोति वकार्यतः इतिशहरत्नावली
 मित्रुते इतिदुर्गादासः मित्रं स्त्री वपुः मिताइतिभाष
 मिच्छ श वाये इतिकविकल्पदुः तस्यर्षायः सत्वा २ सहृदव

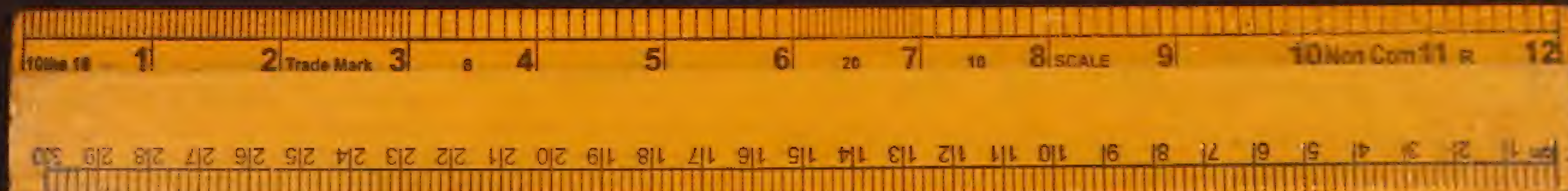

इत्यमरः माययति जानाति सर्वं
मित्रं मीकि गत्यानाच्चीति डिः
मित्रमजहलिंगं निपातात्त्रस्या
द्वित्वे हितकारं इति नदीकाः
योभारतः तच्चतुर्विधं सहायः
(भजमानः २ सहजः ३ रुचिमः
४ इति महाभारते राजयर्मः ॥
मित्रतोत्पत्तिर्यथा न कश्चित्
कस्यविमित्रेन कश्चित्कस्यवि-
दियुः कारणदेवजायने मित्राणि
पिपवस्तथा वर्जमित्रं यथा।
ऊर्ध्वार्थं च ऊर्ध्वं च ऊर्ध्वजानं
ऊर्ध्वहृदं ऊर्ध्वं च ऊर्ध्वं च
तः परिवर्जयेत् ऊर्ध्वं नास्ति
विष्वासः ऊर्ध्वं नास्ति नीविने
यथेते कार्ये हेतारं प्रत्यक्षे।
प्रियवादिनं वर्जयेत्तादृशमित्रं
मायामय मरितया विचलस्ये
वमित्रं यथा सा श्रीयोनमदं
ऊर्ध्वससस्त्री त्वस्योजितः त
मित्रं यस्य विष्वासः पुरुषः स नि-
तेन्द्रियः इति गार्हपत्ये ॥ १४
१५ अथायः मित्रप्रशंसार्थं
या यस्य मित्रेण सभाषो यस्य
मित्रेण संस्थितिः यस्य मित्रेण
संतापस्तना नास्तीदृशप्रणवान्
याति कानिच मित्राणि कर्तव्यानि

शतानि च पशामृषिकमित्रेण
कपोता मुक्तवेयनाः योगक्षे।
कार्यहेतारं प्रत्यक्षे प्रियवादि-
नं वर्जयेत्तादृशमित्रं विषकुम्भ
यथोमुत्वं यस्यार्थास्तस्य मित्राणि
यस्यार्थास्तस्य वांथवाः यस्यार्थाः
सपुमान् लोके यस्यार्थाः स हि
पंडितः प्रपुत्रस्य गृहं शून्यं।
समित्ररहितस्य च सूर्यस्य वरि-
शः शून्याः सर्वे शून्या दमिदता
इति हि तोपदेशः ॥
मित्रः पुं सर्वः इत्यमरः
मित्रयुः वि मित्रवत्सलः इति हे-
मचंद्रः ॥
मित्रयुः पुं लोकयात्रकः इत्य-
ल्लादिकोषः संक्षिप्तसारणादि
वृत्तिभ्यः ॥
मित्रयुद्धं स्त्री सहसंगमः त
तर्पणायः मैत्रेयिका इति वि-
काटशेषः ॥
मित्रलब्धिः स्त्री (सहसंगमिः य-
था मित्रलाभः पुं मित्रलाभः स
देवो विग्रहः संधिरेव च इति हि तो-
पदेशः ॥
मित्रवत्सलः वि मित्रप्रियः त
तर्पणायः मित्रयुः २ इति हेम-
चंद्रः ॥

मित्रशीः वि सहसंगमस्तु मित्रं
शास्त्रियः इति सम्यक् बोध्यकार-
णं मित्रा स्त्री समित्रा शब्दजन-
नी इति शास्त्रावली ॥
मिथ ऊ न वये मेथायां इति
कविकल्पद्रुमः ऊ अमिमथन न
मेषति मेषते शास्त्रार्थे शिष्यः
धारयतीत्यर्थः इति दुर्गादासः
मिथः वां अमोन्म रहः इत्य-
मरः ॥
मिथिः पुं निमिगजपुत्रः सत्
जनकराजः यथा प्रपुत्रस्य तस्य
निमं भूभजः शरीर मराजकभी
रवस्तुनयः अराणां ममंथुः त
व ऊर्ध्वो जते जननाजक सं-
ज्ञावसिवाववाप अश्वदिदेहो भ्य
पितेति वैदेहः मथनामिथि
रभूत् तस्यारावसः यत्रा।
भवत् इति विस्मयगण ५ अंशे
५ अथायः ॥
मिथि स्त्री सन्तमाख्यातनगरी
सात जनकराजपुरी यथा
विदेहा मिथिला योक्ता इति
हलायुधः अपि च गंडकीतीरमा
रभ्य वंपारणांतकं शिवे
विदेहभूः समाख्याता नैरसक्ता
मिथः सतः नैरसक्ता विद्वत् इति

ख्याता इति प्राक्तिसंगमनेत्रे ॥
पटलः
मिथुने स्त्री स्त्रीपुंसयोर्पुंमे तत्
तर्पणायः द्वंद्वं २ इत्यमरः पु
गले इति तद्दीकायां रामायणमः
मेघादि द्वादशराशेर्गुणं तत्तत्तत्तत्
यराशिः तत्तर्पणायः जित्तमः २।
तच्च द्विपदेशाय सम संतकं
आस्योदयस्य सलमानं वदपला
धिकपंचदशः इति ज्योतिषतन्त्रे
अस्यापि स्यात्तदेवता गराधारिपु
रुषः वीणाधारि स्त्री च मृगशिरः
शेषादं आर्द्रा समुदायः पुनर्व-
सा सिंहादे यत्तैर्भवति तत्तत्तत्तत्तत्
दय पश्चिमदिक्तामि वायुप्रह
ति हरिदणं वनस्थितं मृदुवर्णं
स्त्रियं मधुस्त्रीसंगे मध्यमसतानं
च तत्र जातो जनः मृगचलः मिष्ट
भाषी हृशः वंचकः यर्ममस्ति विन
यभाजनश्च भवति इति हस्तजातका
दकः अथमिथुनलक्षणं जा।
तफलं मिथुनोदय संजातो मानी
स्वजनवत्सलः त्यागी भोगी
धनी कामी दीर्घसूत्रः रिमार्दनः
इति कोष्ठीप्रदीपः ॥ राशौ त
हमनिर्गणं यथा दंतसंख्याभव
ने ऊर्ध्वतावंतमे लसदनेन।

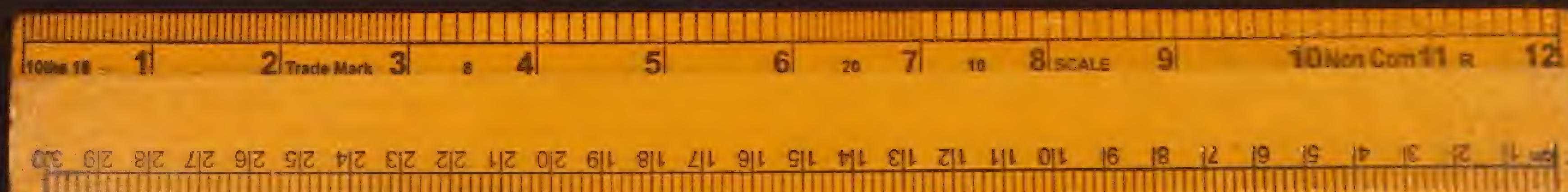

मथ्यगे कोमलांगि मथिनोद
यात् प्रिये कालं त्वानलकलापि
येऽवलनं पाद इति कालि
दासकृतगविलमनिर्गणं ।
मिथ्या वं असत्यं मिथ्या इति
भाषातत्पर्यायः मृषा २ विन
यः ३ अनृतं च इति शब्दत्वाव
ली सा वायमपत्नी यथाश्रम
पत्नी मिथ्या सासर्वपुत्रैश्च नि
ता यथा विना जगत्सृज्यते
विधिनिर्मितं सत्ये वादर्शनायाव
त्रेतायां सत्त्वद्रुपिणी अहोवय
वाङ्मयाव हापरे संवता भिया
कसौमहाप्रमत्तावसर्वत्र व्यापि
कावत्तात् कपदेन समं भ्रात्रा
भ्रमस्येव गृहे गृहे इति वृत्ति
वैवर्ते प्रकृतिवर्ते । अध्यायः
अपि च अथर्मस्यपि रम्या
मिथ्यामार्जारं लोचना तस्याः
पुत्रोऽतिनेत्रस्त्री दंभः परम
कोपनः समायायो भूमिभ्यां त
लोभे पुत्रं च कल्पकां निहति
जनयामास तयोः क्रोधः सतो
ऽभवत् इति कल्किपुराणे । अ
ध्यायः विषयभेदे मिथ्या
भावणे दोषाभावो यथा शर्मि
होवाच ननमयुक्तं वचनं हिनस्ति

न स्त्रीपुत्रजन विवाहकाले प्राणा
मये सर्व धर्मापहारे पंचानना
न्याङ्ग रपातकानि मिथ्याकथने
दोषो यथा दृष्टास्त सात्ये शब्द
त्रियेऽन्या भवेति मिथ्यापत्तिना
नरेन्द्र एकार्पतायां तस्मादिना
यामिथ्या वदन्ते सत्यं न हिनस्ति
यथातिरुवाच राजा प्रमाणं भू
तानां सविनश्यन्त्वावदनं अथ
हृच्छमाप प्राण न मिथ्याकृतं
मुक्तेह इति मात्से ३१ अध्यायः
अथासत्याभिधानं प्रायश्चित्तं
तत्र सकृदसत्यं संभाषणे क
सानुस्मरणं प्रायश्चित्तं यथा ।
विष्णुपुराणं कृते पापेऽमुता
पोने यस्य पुंसः प्रजायते ।
प्रायश्चित्तं तस्यैकं कृत्वा उस्म
रणं परं अत्यन्ताभ्यासे विस्तः
निदिनेभ्यो पुनरादानं वाणिज्यं
कृसीदजीवनं असत्यभाषणं ।
शूद्रसेवनं मिथ्याप्रीकरणं कृ
त्वा तमकृच्छ्रेण अथानि अतिव
द्वतरकालाभ्यासे मनुः संकटा
यात्रकृत्यास मासं शोधनमैदवं
इति वातर्वणी वये सात्येऽनृत
भाषणेऽनुपातकत्वाभावात्सु
प्रायश्चित्तं माह याज्ञवल्क्यः वीरिनां

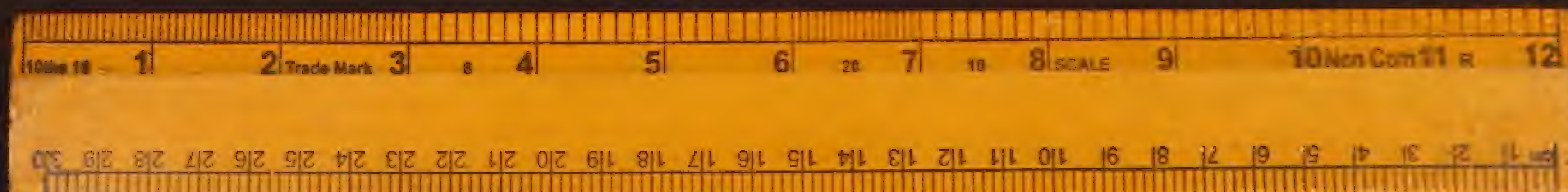
दि वयो यत्र तत्र सात्येऽनृतं ।
वदेत् तस्यावनाय निर्वाणः ।
श्रुः सारस्वतो द्विजेः शूद्रत
विस्तः तस्यावनाय ऊष्माङ्गीभि
द्विजोऽपि नृजयात् शूद्रभेदो
द्विष्टं गोदशकस्य सासं विद्वान्
विषय विशेषऽपवाद माह
हारीतः सोमविक्रयं कन्यावि
वाह भयं मेयुन बालकसंज्ञपनं
गोत्राख्यानादितं च कुर्वन् मिथ्या
न लिप्यत इति तस्यायमः नन
मयुक्तं वचनं हिनस्ति न सत्यं वाक्यं
न च मेयुनायो प्राणात्सत्यं सर्वं
यनापहारे पंचानना न्याङ्गया
तकानि इति प्रायश्चित्तविवेकः
मिथ्यादृष्टिः स्त्री कर्मफलपवा
दकृतानं तत्पर्यायः नास्तिकता
इत्यमरभरतौ असत्यदर्शनं च
मिथ्याभवेति स्त्रीमिथ्याभा
वसायः असत्योक्ताहः इति केचि
त मिथ्यानिरसनं स्त्री शययः
इत्यमरस्त्रीकायां भरतः ॥
मिथ्याभिधोऽपुं मिथ्यावादः
शान्ते मे धारयसीत्यादि मिथ्या
ज्ञाने तत्पर्यायः अध्या ।
व्याने २ इत्यमर भरतौ मि
थ्याभिधोऽसनं स्त्रीसतीत्येतया

कृतमित्यादि मिथ्यादृष्टान्वाक्यं
तत्पर्यायः अभिधापः २ ३
समर भरतौ ॥
मिथ्याभिधापः पुं मिथ्यापवादः
यथा भोजनजनः शूद्रपतेवत्
प्राणं सिद्धे चंदस्य दर्शने मि
थ्याभिधापेऽकुरुते न पश्येत्तत्र ।
तेततः इति तिथ्यादितत्त्वं ॥
मिथ्यामतिः स्त्री भ्रांति इत्यमरः
असत्यवृद्धिश्च ॥
मिथ्यासाक्षी वि कूटसाक्षीतस्य
ज्ञान प्रकारमाह याज्ञवल्क्यः ।
उक्तं पि साक्षिभिः सात्ये यद्य
मे गुणवत्तमाः द्विगुणा वा स्या
वृषुः कृदाः स्युः पूर्वसाक्षिणः मि
थ्यासाक्ष्यं कथने दोष माह
यथातक कृतो लोक मृदाया
तकिनां तथा अग्निरानां च ये
लोकाय च स्त्री बालवातिनां ।
यतास्वाभावानां यः सात्य
मनने वदेत् स हतं यस्याकिं
वित्तजन्मांतरशान्तेः कृते तत्
सर्वं तस्य ज्ञानी हि यं पश्यत्य
समृषा इति मिताक्षरा ॥
मिथ्याज्ञः स्त्री चतयोऽज्ञानगो
त्राज्ञविशेषः तस्य लक्षणं अभिध
क्तोऽभिधो गस्यदि ऊर्णादपः

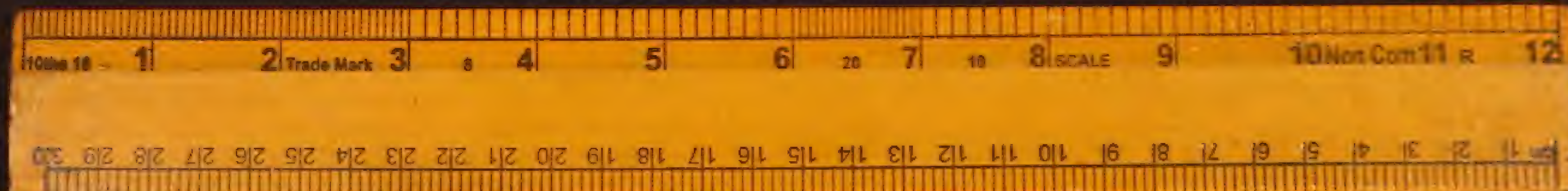
क्वं मिथ्या तत्त्वविज्ञानीयादत्तं यतीत्यर्थः मिमिदुः मिमेदुः
 व्यवहारतः इतिनारवः त इति उगीदासः
 सुवर्षिं मिथ्येतत् । अहं ना मिमिनः वि साधनामिकवाणि
 मिजानामि २ मम तत्र न सन्निधिः शिष्टः लोना इतिभाषा तस्यनि
 ३ तत्कालेऽहमजातः ४ यथा दानं यथा आहृत्य वायुः सक्रो
 व्यास नारदौ । मिथ्येतत्राभि धमनीः शब्द वाहिनीः नयक्रो
 जानामि मम तत्र न सन्निधिः प्र त्यक्रियकान् मुकममिनगदरा
 ज्ञातश्चास्मि तत्काले इतिमिथ्या २ इतिमाधवकरः अक्रियकान्
 चतर्विधं इतिव्यवहारतत्त्वं ॥ इत्यत्रावचनानिति च पाठः अ
 मिद ३ क स्विदि इतिकविकल्प चनाम अत्रेष्टदं न न तेन ईष
 दुमः ३ क मिथ्येतिवर्तिकात् हवनान् सपववायुः प्रवत्स्रेश
 लेन इतिउगीदासः ॥ मुकाव अवचनान् मिमिनाम्ना
 मिद स्विदि इतिकविकल्पदुमः नासिकान् गङ्गान्त्तमपदं
 कमेदयति वर्तिका तेलेन इति जनाभियायिनः करोतीत्यन्वयः
 उगीदासः ॥ यथासमाकारात्तेपि दुष्टेक
 मिद ३ य आ स्विदि इतिक र्वादिना अष्टष्ट वशाद्वाभेदोवा
 विकल्पदुमः ३ य मिदत्त अमो यः अथतेषां विकित्ता प्रस्था
 दीत य इतिवायामशीलाः सो म हतस्य पलिकैः शिपुववाचवा
 हाकायान्मेघनीतिहलायुधः लायातकीलोपैः आजेययसिदि
 आ मदिन मित्रं तेन इति पकं सिद्धं सारस्वतं नाना विधि
 उगीदासः ॥ वडपयुज्यमानं जड गङ्गदसूक्तं
 मिद त आनि ३ स्विदि इति क्षणात् निता स्मृति मति मथा
 उगीदासः ॥ प्रतिभाः कुर्यात्तेसेष्टमाम्बुति
 मिद त आ निडस्विदि इतिक सारस्वतं हनं सरूरीडा ववा
 विकल्पदुमः ॥ कृष्ट विष्णुली विष्णुभुवनं अना
 ३ यमिमेदत् न मेदतिमे जी वानमादाव यहीमथुकसैथ
 दत्ते शास्त्रार्थं शिष्या यर व पतति समभागानिमलद्वर्णाति

कारये त तद्गो सविषे येय मिथ त क गुत्ता इतिकविकल्प
 प्रत्यहं भवेत्येवमः एकविंशति इमः तालव्य मध्योऽयं दंत्या
 मात्रेण भवेच्छ्रुतिथो नरः मेघ मध्य इतिवर्णदेशनाया युतिः
 दुंडभि निद्योषो मन्त्रकोक्तिलि संयोजनं मिथ्ययति मिथ्यायया
 स्वनः इतिभावप्रकाशः ॥ तिष्ठतेनाज्ञं लोकः इति उगी
 मित्र श न श्रिषि इतिकविक दासः ॥
 सडमः क्षिणिसेवपीभावे श न मिथ्य क्ली वानकाभूतकं इतिगज
 मित्रलि मिलने लता दृष्टेण निर्वैटः मिथितं यथा केचि
 अयं ऊटादि रिति ऊलचंद्रः दाडः कविदेशे यावत्तदिननादि
 तेन काल निलय मिलनेनगर काः तावदेवत्वनप्यायोन तन्मिथ
 लमिव कलयतिमलय समीरं दिनांतरे इति तिथ्यादितत्त्वं ।
 तिजयेदेवः मिलयति मद्रथत मिथ्यः पुं गजजातिविशेषः यथा
 किनः पंच मित्रितयोनतेः सह भद्रो मद्रो मृगो मिथ्य म्रतत्वा
 इतिच वि श्रिष्टः सेवेयविशिष्टः गजजातयः इति हेमचंद्रः
 युक्तः मिलयानोः कर्त्तरि क्त प्र षष्ठः यथा गौरविनास्त्रार्थ मि
 तयेननिष्पन्नः ॥ थ्याः इतिभूरिप्रयोगः संयुक्ते
 मित्र ३ सेके इतिकविकल्पदुमः वि यथा करमः कवरो मिथ्यः
 ३ मिमिति इतिउगीदासः ॥ संयुक्तः लचितः समः इति हे
 मिश धनो कोपे इतिकविकल्प मचंद्रः उगादि सप्तगणान्तमेव
 दुमः ३ मिमिति इतिउगीदासः सममगणः सत्त्वक्रियाविशाखा
 मिश धनो कोपे इतिकविकल्प भ्यांभवति इतिज्ञोतिषतत्त्वं ।
 दुमः मेशति इतिउगीदासः मि मिथ्यकं क्ली देवोद्यानं इतिजटा
 शिः क्ली मथुरिका शतपुष्पा इत्यम धरः औषरलवणं इति गज
 रदीकायांभरतः जटामंसी इति निर्वैटः ॥
 शहरावली मिशक्लीजटामंसी मिथ्यकावनं क्ली इंदुसाधानं य
 तिशहरावली मथुरिका इत्य था नेदनं केदसारंस्यामिप्रकार
 मरदीकायां भरतः ॥ नमियपि इतित्रिकांदेशवः ॥

मिश्रजः पुं खेसरः इतिराज शब्दचंद्रिका च शतपुष्पा सल
निर्घटः ॥ फा इतिभाषा नत्यर्थायः
मिश्रणां स्त्री संयोजनं एकत्री तालपणी २ तालपणी ३ मिषिः
करा मिश्रयातोभीवे अदृश्यये ध शालेया ४ शीतशिवा ५ शालो
ननिष्पत्रे ॥ ना वनजा ८ अवाक्युषी ९ मधु
मिश्रपुष्पा स्त्री मेधिका इतिरा रिका १० छत्रा ११ संहितपुष्पा
ननिर्घटः ॥ का १२ सपुष्पा १३ सरसा १४ व
मिश्रवर्णा स्त्री कलाशुरु इतिरा स्या १५ अस्याशुणाः मधुरत्वं सि
ननिर्घटः नानावर्णपुष्पे वि ॥ ग्यत्वं कटुत्वं परमफक दरात्
मिश्रवर्णफला स्त्री वात्रीकी इ वात पित्रास्यदोष स्त्रीह जंत
तिराजननिर्घटः ॥ विनाशित्वेव इतिराजनिर्घटः
मिश्रशब्दः पुं खेसरः इतिराज मिष उ सचने इतिकविकल्पडमः
निर्घटः ॥ उमेधिका मिष्ठा इमिडुर्गादासः
मिश्रितं वि गौरविते इतिरा मिष श स्पृष्टे इतिकविकल्पडमः
याः मिलितं ॥ स्पृष्टेः पराभिभवत्वा इति वा
मिश्रिता स्त्री मंदादिसमयासंका यदेवः शमिषतिवली वलत्वेने
त्पगन संक्रांतिविशेषः यथाम इतिडुर्गादासः
रा अनेपु विज्ञेया मृदा मेदा मिषं स्त्री छलं इतिमेदिनी
किनी तथा क्षिप्रं भोक्षी विजा मिषिः स्त्री नटामोसी इति शब्द
नीयाडुप्रे चोरापकी विजा मिषः पुं स्पृष्टेने इतिमीदिनी
महोदरी तेया क्रूरैर्कक्षैस्त रा रत्नावली मधुरिका इतिशब्दे
क्षसी मिश्रिता चैव विज्ञेया डिका शतपुष्पा इत्यमरली
मिश्रितैस्तसंक्रमे इति नि कायांभरतः
यादितत्वं ॥ मिषका स्त्री नटामोसी इतिश
मिश्रेया स्त्री मधुरिका गौरि इति हारत्नावली
भाषा इत्यमरः मिश्रेया सरसा मिष्टे वि सिक्तं स्पृष्टितं इति
येयात्वाहा स्कंदवंथना इति मिषयातोः क प्रत्ययेन निष्पत्रं

मिहः पुं मधुररसः यथा मिहः सरः हृदः इति मेदिनी शब्द
पट्टममधुर मन्त्रे पचने रसः रत्नावली मेघः इति हेम
कटुतिक्तकषायाणां पाकः स्यात् चंदः वायुः चंद्रः इतिनानार्थ
पायशः कटुः इतिभावप्रकाश रत्नमाला विक्रमादित्यभूषण
वृत्तन सधपकाशं नवोदनेपिचि नवरत्नोत्तरी रत्नविशेषः यथा
लानिचट्थीनि अत्यययेनसंद पुनंतरी तपणाकामरसिह शंक
गिणाम्जनो मिष्टमश्नाति इतिव वेतालभट्ट चटकपाकालिरासः
दोमंजरी च ॥ त्वातोवगह मिहिरौ नृपतेः
मिष्टान्नं स्त्री मधुरद्वयं इति र सभायां रत्नानि वै वारुचिनेव
लायुथः अपिच मिष्टान्नपानरा विक्रमस्य इतिनवरत्नं ॥
ताणसनने अह्वयवितः देवपू मिहिराणाः पुं शिवः इतिविकोड
जायरो नित्यं नपते जायनेभृतः शेषः ॥
इत्यग्निपुराणं ॥ मी उ य वये इतिकविकल्पडमः
मिहिरः स्त्री मधुरिका नटामोसी उ यमीयते इतिडुर्गादासः
मिहिरा शतपुष्पा इत्यमरभरतो मी उ न ग वये इतिकविकल्पड
उशीरी इतिराजनिर्घटः अज मः ओमीनः ग ज मीनाति मीनोत
मोदा इतिमेदिनी ॥ इति डुर्गादासः
मिहिर त क गुण्या इतिकविक मी कि गुण्या मण्या इति कवि
ल्पडमः तालव्यमध्योऽयं दंत्य कल्पडमः कि माययति मयति
मध्य इति वर्णदेशनायां युतिः इति डुर्गादासः ॥
संयोजनं मिश्रयति मिश्रापया मीळं वि मृजितं इत्यमरः हे
ति हनेनात्रलोकः इतिडुर्गादासः कृतमृजोत्सर्गमिहोसिव मृज
मिह उ सचने इतिकविकल्पड तक्षप्रसावे आभ्यां पाठार्थनोप
मा ओममिहान इतिडुर्गादासः संग्रहादकर्मत्वात् कर्त्ररिक्तः
मिहिका स्त्री नीदाराः इति शब्द इतिभरतः ॥
रत्नावली ॥ मीकृष्टमः पुं शिवः यथाभरतसंका
मिहिरः पुं सूर्यः अर्कहृदः इत्य णि भूतानि अन्ता मीकृष्टमोदितं

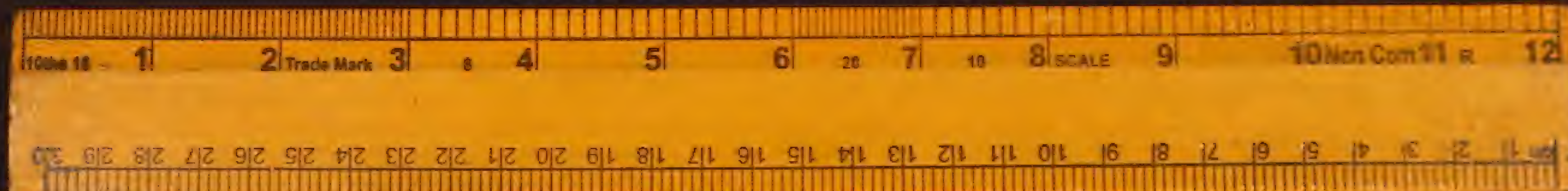

परित्यागमिस्तानसाधुसाधि
या सुवन इति श्रीमद्भागवते
४ स्कंधे ६ अध्यायः श्रीकृष्णः
शिवस्तोत्रं इति श्रीधरस्वामी
मीनान् पुं शिवः यथा ततो
मीनान् स मामेव सनासीतः सह
विभिः भूयस्तदेव यजनसमीकृ
हेयसो ययुः इति श्रीमद्भागवते
४ स्कंधे ६ अध्यायः श्रीकृष्णः
वं मीनान् वेयसा ववनेमाना
इति श्रीधरस्वामी ॥
मीनः पुं मत्स्यः इत्यमरः मे
सादिद्वादशराशेर्गतांतिमरा
शिः तत्पर्यायः अंतर्भेदः सव
पूर्वभाद्रपदाशेषपक्षेभ्योभाद्र
पदा रेवती समुदायेन भवति
अस्याधिष्ठातृदेवतास्त्रीमत्स्यदेव
सव कीटसंतः जलजः सौम्यः
अंगना पुमः समः द्यात्मकः
भूयः उत्तरदिः नाथः गुरुत्वे
इं दिनात्मकश्च इति ज्योतिस्त
त्रं अपि च श्रीधरस्वामीदयः च
रत्नरहितः कफप्रकृतिः जल
वारी निःशब्दः पिंगलवर्णः स्त्रि
ग्यः अत्यनस्त्रीसंगः वडुसंतानः
द्राक्षणावर्णः श्रुयोगश्च तज्जातः
प्रतिकोपनः श्रीवृत्तिः अशुविः

कर्मभोगी प्रचरिविवादश्च भ
वति इति हृदयान्तकादयः भू
पिच मीनलये समुत्पन्नोत्तको
वनपूरितः अत्यरोममहाप्रोक्तो
दीर्घकाल परीक्षकः इति को
हीप्रसीयः रात्रौ नक्षत्र निर
यणं यथा सर्पाकारनागवत्तद
यात्मकपूर्वाषाढानक्षत्रमस्तको
परिहृष्टे सति मीनलये ॥ ४६ ॥
ऊनपंचाशत् पलायिकैक रंजो
भवति प्रकारोत्तरं सूक्ष्मकृति
नारावत्तद्व्यामकोत्तराषाढानक्ष
त्रमस्तकोपरि उदिते सति मीन
लये ॥ २१ ॥ २६ ॥ वटुत्रिंशत्पलायि
कदंडद्वयं भवति यथा सूक्ष्मकृति
निशिरोगते वत्तस्तरकैकरीक
रोरु वारिभे अंतर्भाद्रमृतवाणि
निर्गताः खेचगम्भार शशांक नि
मिकाः ॥ १४६ ॥ श्रीधरभाजिभ
वत्तद्व्यामकोत्तरं दिशमे तरुणि
यकाकृतौ श्री निरस्तुत मनोज
कार्मुके योतिकालतिथि तिप्त
काकसात ॥ २१ ॥ २६ ॥ इति
कालिदासकृत राविलम्भनिरूपणं
भगवद्भागवतारात्तर्गतं प्रथमाव
तारः यथा शोते सचित्रः
शयनेमम मी कर्म कोलो ।

भवद्भूति वामन नामदयः यो निर्वेदः
ऽभूद्भूवभारतायनकुलवृद्धः क
त्कीसनांच भविताप्रहरिणः श्री
व इति मुख्यवोधव्याकरणं अस्
विवरणं मत्स्यशब्देदृष्टं ॥
विशेषस्तत्र कथ्यते प्रकृति वि
स्तृताव पुं रूपश्च महेश्वरः एवं
प्रकृतिभेदेन भेदास्तप्रकृते दे
श कलत्राण कालिकास्यादाम
रूपाचनारिणी वगलाकर्ममृतिः
स्यामीनो ध्रुमावनी भवेत् कि
त्रमस्तानृसिद्धेः स्याद्द्वाराद्वयमे
रवी सुंदरी नामदयः स्यादाम
नोभुवनेश्वरी कमला वौद्धः
पास्यात् मानं गी कल्किरूपिणी
स्वयं भगवती कालीकृत्यस्तभग
वास्तयं स्वयं च भगवान् कलः
कालीरूपे भवेद्भजे दुर्गा स्यात्
कल्किरूपिणीति पादांतरं इति
मुद्रमालानंत्रं ॥
मीनकेतनः पुं कंदर्पः इत्यमरः
मीनगोपिका स्त्री जलाशयः य
था पक्ष्मले दीर्घिकावापीयष्टिः
कामीनगोपिका इति विक्रान्तेशः
मीनचानी पुं वकः इति राज
निर्वेदः मत्स्यचानके वि ॥
मीननेत्रा स्त्री गंडह्वी इति राज

मीनरः पुं हारकः हांगर इति
भाषा इति विक्रान्तेशः
मीनरंकः पुं मत्स्याशनपत्नीमात्र
रंगा इति भाषा इति विक्रान्तेशः
कवित्युक्तके मत्स्य रंग ॥
इत्यपि पाठः ॥
मीना स्त्री उषाकन्या सातकस्या
पभाष्या यथा उषायास्तप्रवत्या
नि संगं पंचसुतास्तनः मीनामे
नानथा हता अतुष्टानां येव च
परिहृष्टा वविजेयतासांचमृता
नपन्नाः इति वक्रिपुराणं
मानंदी स्त्री शर्करा इति राज
निर्वेदः ॥
मीनाश्रीणाः पुं दंडराघः खंजनः
इति मेदिनी ॥
मीनालयः समुद्रः इति धने
जयः ॥
मीनास्त्री स्त्री मत्स्यास्त्री गंडह्वी
इति राजनिर्वेदः ऊवेरकस्या
इति पुराणं ॥
मीम ऊ शब्दे गतौ इति कवि
कल्पद्रुमः ऊ अमिमिम इति
दुर्गादासः ॥
मीमांसकः पुं मीमांसाशास्त्रवे
ज्ञा तत्पर्यायः सिद्धांतो २ इति

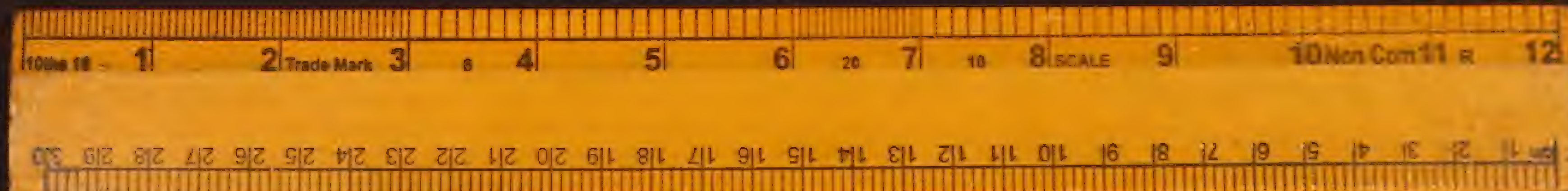

नराथरः पूर्वमीमांसा सूत्रकर्त्री
जैमिनिः द्वितिकर्त्री कुमारभट्टः
भाष्यकर्त्री शबरस्वामी प्रभाकरः
कुमारभट्टस्य छात्रः स एव
शुक्लेन भण्यते तस्मिन् गुरुन
तं तच्छिष्याः प्रभाकरः अतः
एव स्मार्त्तभट्टाचार्येण प्रभाकरे
रभिहितमित्युक्तं उत्तरमीमांसा
सूत्रकर्त्रीवेदव्यासः तस्य भा
ष्यकर्त्री शंकराचार्यः स व अहं
तवादी रामानुजः हेन वदी
माधः विशिष्टाहंनवादी च ।
मीमांसा स्त्री षड्दर्शनोत्तमदर्श
न शास्त्रविशेषः तत्पर्यायः वि
चारणा १ इति हेमचंद्रः अस्या
अध्याया विंशतिः तत्र पूर्वमी
मांसाद्वादशाध्यायामिका जैमि
निप्रणीता यज्ञादिकर्मकांडानि
श्रुतिका अस्या अंतर्गतानि सौ
क्यवहारा नियमायं मनुयाचव
त्वादिविधिवहनियमशास्त्राणि ह
तानि तत्रोत्तरमीमांसाचतस्रध्याया
मिका वेदव्यासप्रणीता ब्रह्मनिर्
णिका अस्यानाम वेदान्तः अथवा
ध्यायचतस्रयं शंकरप्रणीतं
उपासनाकांडं षड्दर्शनवद्विभूतं ।
प्रमाणद्वयः प्रसंगात्तद्वादश य

दार्थीः क्रमानुद्वादशानामध्याया
नाविषयाः प्रथमेऽध्याये विषय
वादादिरूपं यमप्रमाणं निरूपि
तं । द्वितीये यागदानादि कर्म
भेदः २ तृतीये प्रयानादीनां
दर्शपूर्णमासार्थकत्वेन नेच्छते
चतुर्थे गोरुहणस्य पुरुषार्थस्य
युक्ता अन्वयानेन तत्कर्मस्य यु
क्त्येवमादयः ५ पंचमेकमनि
यति विधेयत्वादयः ५ षष्ठे कर्त्तृ
धिकारो नांभादे रित्यादयः ६ स
प्तमे समान मितरच्छेदेनैत्यादि
प्रत्यक्ष वचनेनाग्निहोत्रादिनाच्चा
नुमित वचनेन च सामान्यताः
निर्देशः ७ अष्टमे सौम्यं चरुनिर्घो
दित्यत्र निर्वाप स्तद्धितेन देवता
निर्देशः एकदेवतसमौषधद्वय
कृतमित्यादिना लिंगेनाग्नेयपुरो
डाशानि कर्त्तव्यता नाप्यस्यैवमा
दिविशेषानिर्देशः ८ नवमे प्रक
तावप्रये युष्टं निर्वापस्तीति पक्षि
मेव विहृतौ सौम्यं चरावप्रिपद
परित्यागेन सूर्यपदप्रत्येपेणास
र्याययुष्टं निर्वापमीत्येवमादि ३
पक्षः ९ दशमे कृत्स्नलेपचोदकश
संभावयानस्य सित्प्रीकरणसंभे
न लोप इत्येव मादि वायः १० ।

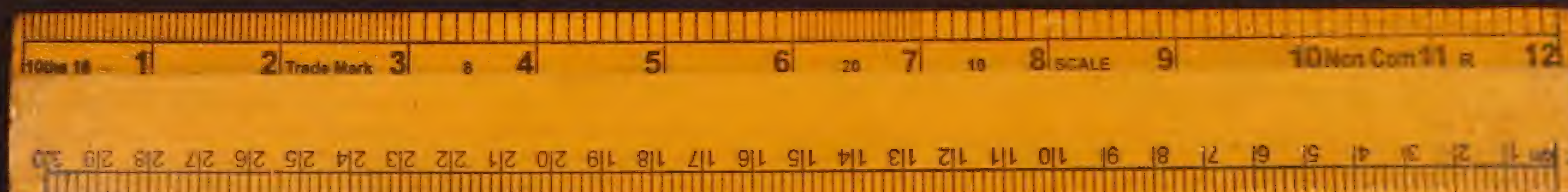
एकादशे वेदानामाग्रेयादीनां
प्रधानानां सहस्रद्वयितेन प्रया
जायगेनोपकार इत्यादि तत्र
॥ द्वादशे प्रधानस्य पश्चात्
यकारायावृत्तिनेन प्रयानायोग
न यच्चंग पुरोडाशः उपकारः
इत्यादिप्रसंगः १२ इत्यधिकारण
माला ॥
मीरः ५ समुद्रः इत्यादिको
षः एवैकदेशः सीमा पा
नीयं इतिसंक्षिप्तसाराणादि
वृत्तिः ॥
मीलः ॥ निमेषे इतिकविका
त्युदमः ॥ अग्निमीलत् अग्नीमि
लत् मीलति वत्सः पत्समिवावृत्तं
स्यादित्यर्थः इति उगीदासः ।
मीलं स्त्री वने इतिकेचित्
मीलनं स्त्री पत्समिवावृत्तं मी
लयातोभीवेऽनदप्रत्ययेन नि ।
अत्र मीलितं वि अप्रकृते ता
त्पर्यायः संकुचितं २ निशान् ३
मुद्रितं च इति हेमचंद्रः ॥
मीव पीवे इतिकविकत्युदमः
मीवति पीवः स्पृतीभावः ३
निउगीदासः ॥
मीवरः वि हितः इत्यादिको
षः सेनानी पूज्यः इतिसंक्षिप्तः ।

साराणादिवृत्तिः ॥
मीवा पु वायुः इतिसिद्धांतको
मुद्यामुणादिवृत्तिः ॥
मीवा स्त्री उदरकमिः इत्या
दिकोषः शीकरः सारः इति
संक्षिप्तसाराणादिवृत्तिः ।
मुः ५ वंभने इमेकात्तरकोषः
महेशः इति हड्डचंद्रः ।
मुकदकः ५ पलाङ्गः केचित्
सकंदकस्योन्मुकंदक इति प
ठित्वा जवनानां मुदहर्षणयोग
कंदति आकृयति कदि आकृ
ने रोदनेन एकः स्थादगदित्वा
न दलकुंकंदक इति व्याचक्षते
इत्यमरीकायां भरतः ॥
मुकुः ५ मुक्तिः यथा मुकुटी
कौमहेशः मुः कः पृथिव्यासंशोभने
इति उगीदासश्चतहड्डचंद्रः ।
मुकुटं स्त्री सनामत्यातरीभूष
णा तत्पर्यायः किरीटं २ इत्य
मरः मौलिः ३ कोटीरंध उष्णा
ये ५ इति हेमचंद्रः ॥
मुकुटी स्त्री अंगुलिमोदनं ३
निशङ्करावली ॥
मुकुटः ५ विलुः तस्य युगत्रिय
या मुकुमवय मानं च निर्वाण
मोक्षवाचकं तद्दत्तवित्तं यो दे

वो मुकुटं स्नेन कीर्तितः मुकुटं
 भक्तिरस प्रेमवचनं वेदसंभनं
 यस्तद्वदति विप्रेभ्यो मुकुटं स्नेन
 कीर्तितः इति ब्रह्मवेवेन श्रीकृष्ण
 सनत्सुखे ॥ अथायः निधि
 विशेषः रत्नभेदः कुंडलः ।
 इति मेदिनी पारवः इति
 हेमचंद्रः ॥
 मुकुटकः पुं पलाङ्गः केचिच्च
 कुंडलकस्थाने मुकुटक इति पृथिव्या
 नवनाना मुकुटं दतीति पृषाद
 रादिमातृ दलकुकुदरातश्चेति
 वाचतने इत्यमरटीकायां भ
 रतः षष्टिकवीहिः यथा षष्टिः
 कः शतपुष्पश्च प्रमोदकमुकुटं
 को मस्य षष्टिक इत्याद्याः षष्टिकाः
 सप्तदाहनाः इति भावप्रकाशः
 मुकुटः पुं कुंडलः इत्यमरटीका
 कायानपुगनायः ॥
 मुकुटं यो निर्वाणं भक्तिरसः
 प्रेम यथा मुकुटमवयवमातेव
 निर्वाणमोक्ष वाचकं तद्वदति
 योदेवो मुकुटं स्नेन कीर्तितः
 मुकुटं भक्तिरस प्रेम वचनं वेद
 सम्भनं यस्तद्वदति विप्रेभ्यो
 मुकुटं स्नेन कीर्तितः इति ब्रह्म
 वेवेन श्रीकृष्ण सनत्सुखे ॥ अ
 थ अथायः
 मुकुटः पुं दण्डाः वज्रलङ्घनः
 कुलालदंडः इति मेदिनी म
 लिकापुष्पद्वयः इति विष्णुः कु
 लद्वयः इति शहरत्नावली को
 रकः इति हेमचंद्रः ॥
 मुकुलः पुं स्त्री ईषदिकसिक्ता
 कलिका तत्पर्यायः कुटिलः
 इत्यमरः मुकुलः १ पोटको
 रकः ५ इति शहरत्नावली श
 रीरं आत्मा इति थरणिः
 मुकुलः पुं वनमद्गः तत्पर्यायः
 मयष्टः १ इति रत्नमाला अस्या
 गुणाः शीतलत्वं शक्तिं कफ
 पित्तं ज्वर नाशित्वं च इति राज
 वल्लभः ॥
 मुकुलकः पुं वनमद्गः मुगानी
 इति भाषा तत्पर्यायः मयष्टकः १
 इत्यमरः मुकुलः ३ मयष्टः ५
 इति श्रीथरः मयष्टकः ५ इत्य
 मे इति भरतः मुकुलकः ६
 मुकुलकः ७ मयष्टकः ८ इति
 टीकांतरं ॥
 मुकुलकः पुं दंतिद्वयः इत्यम
 रटीकायां रामाश्रमः ॥
 मुकुलः वि शामोक्षः मोक्षितः
 इति मेदिनी नंदितः इति

शहरत्नावली
 मुकुलं स्त्री लप-शास्त्रं इति
 कवित्
 मुकुलकुंडकः पुं अतिरत्नकुंडक
 सर्पः तत्पर्यायः निर्धुक्तः १ इत्य
 मरः उज्जितकुंडके वि ॥
 मुकुलवत्तः पुं मिहः इति शहरा
 माला मुकुलनेत्रे वि ॥
 मुकुलरसा स्त्री रास्त्रा इति रत्नमा
 ला तत्पर्यायः वि ॥
 मुकुल स्त्री रास्त्रा इति रत्नमाला
 रत्नविशेषः मोती इति हिंदीभा
 षा अस्या अतिपुष्पाची देवतावेदः
 इति ज्योतिषे ॥ तत्पर्यायः
 मोक्षिकं १ इत्यमरः सौम्या ३
 शौक्षिकेयं ५ तारं ५ तारा ६
 मोक्षिकं ७ तौक्षिकं ८ अंभः
 सारं ९ शीतलं १० नीरजं ११
 नक्षत्रं १२ उडरत्नं १३ लक्ष्मी १४
 मुकुलफलं १५ विडुफलं १६ मु
 क्षिका १७ शौक्षिकेयकं १८ अक्षि
 मणिः १९ शशिप्रभं २० सख्यं
 हिमं २१ हिमवत् २२ सथोश्च
 मंथं सथोश्चरत् २५ लक्ष्मीस्या
 नेतलं शशिप्रभस्याने शशिप्रिं
 हिमलस्याने हेमवत् सथोश्च
 स्थानेभूरुहं इति च पाठः इति
 राजनिर्घटः शौक्षिकं २६ इति
 भावप्रकाशः अस्या गुणाः सा
 रकत्वं शीतत्वं कषायत्वं साउत्वं
 लवणत्वं वत्तव्यत्वं तद्वाराणा
 गुणाः पापलक्ष्मी विनाशित्वं ३
 ति राजवल्लभः दृष्टत्वं वलपुष्टि
 त्वं च इति भावप्रकाशः अपि च
 शौक्षिकं च मथुरं सशीतलं ६
 हिमं शमनं विषापहं राजय
 सपरिकोप नाशनं लीलाकीर्ण
 वलपुष्टिवर्धनं अस्या लक्षणा
 यथा नक्षत्रांभः मुकुलमयं तमु
 क्तं सिद्धं स्यात् निर्मले निर्दोषं
 तत्पर्यायं गौरवं यत्तत्पारं तं गौ
 तं शौक्षिकं सौख्यदायि अस्या
 शौषलक्षणा यथा यद्विष्कायं
 शौक्षिकं वांगकायं अक्षिस्पृशं
 कृतवातिभूते मत्स्याक्षकं ३
 लक्ष्मीना नये नैतद्वार्यं योम
 ता शौषदायि अस्या शौक्षि
 कं यथा मातंगोरगामीनं योवि
 शिरसं स्वस्तारं तं शम्भुभूतं अ
 क्षीनां सुरगव्यं शौक्षिकमणिः स
 हंभवमस्या शौक्षिकविशेषो
 यथा क्षाया पाटल नील पीत
 यवलास्तथापि सामान्यतः समा
 स्थानेभूरुहं इति च पाठः इति

तत्त्वानां मौक्तिकपरीक्षा यथा
लवणं तारं होदिनिपात्रे ॥ ज
गोमूत्रं पूरितं तिमं मर्दितं
मपि शालीतवैद्यरविकृतं तन्मौ
क्तिकज्ञानं इति राजनिर्घण्टः
तद्वत्पत्रि स्थानानि यथा
शालोगजमूत्रादुष्णफणीमस्य
अदरः वेणुसरे समाख्याता
स्तद्मौक्तिकं योनयः इति
भावप्रकाशः अथ प्रकारः ।
ननु मुक्तापराता विप्रेन्द्रजीमूत
वराहपावमस्यादिमुक्त्युद्भव वे
णुजानि मुक्ताफलानि प्रथिता
निलोकं तेषां तन्मुक्त्युद्भवमवभृ
रि वध्यं तन्मुक्त्युद्भवमवनेषां शे
षाण्यवेध्यानि वर्तितज्ञाः मतं
गजायेतविश्वहवशास्तेमौक्तिका
नां प्रभवाः प्रदिष्टाः उच्यन्ते ।
मौक्तिकमेवमुक्तं मापीतवर्णप्रभ
याविहीनं वक्ष्ये गजपरीक्षाया
गजानां अतस्त्रिधा मौक्तिकं
तेषु जानते द्विवर्णविश्वदुरीयते
शाल्यानां पीत मुक्तं तत्र त्रिवर्णी
त रक्तं पीतश्यामं तदेव श्या
मं शूद्रं श्यामं पीतनीलकं कामो
जं कुम्भं भूतं यात्रीफलनिर्भरं
रु अतिपिण्डं सव्यायं मौक्तिकं म

ददीथिति यागधरोपजायेतमौ
क्तिकं जलविडभिः कुलभक्तम्
नुष्णाणां देवैस्तत्र क्रियते ॥ मरुत
कुक्कुटोडं समं दृष्टं मौक्तिकं नि
विडं गुरु च न ज भातु से काशं
देवयोगममानुषं तथा हि
गारुडे नाभेति मेव प्रभवं
परित्री विद्युत्तं तद्विद्युत्तारं
निशुद्धिः प्रभानादृतेरिभिभा
मादित्यवदुःखविभायविसे के
स्तिरस्तुत्पद्मनाशनेन तत्र नाग
ग्रहसंभवंच दिवा यथा दीप्तिक
रं तथैव नमोवगाडासपि तत्रि
शास विविचरन्मुक्तिचरुताय
चतः समुद्राभवनाभिगमा मूत्रे
नवास्यादिति निश्चयो मेकृत्ताम
हीतस्य सवर्णं पूर्णा हीनोपि
स्तदा भते कथंचित्तुविपाकयोगा
महतः शुभस्य सपत्नहीनः एषि
वी समग्राभुनक्ति तन्निष्ठनिगावदे
वनकेवले तच्छभक्त्युपसभाणे
प्रज्ञानामपि जन्मनस्य तद्योजना
नोपपिभः शतस्य सवर्णकन्यावि
मुत्वी करोति जल ज्योतिर्महा
ज्ञानां मेवानां विविधं भवेत् न
लाधिकं ॥ यिकं स्वच्छं कामलेषु
रुषकांतिमत ज्योतिषं कांति

महत्तं उन्निरीतं रविप्रभं कांति
मत्कामलं दृष्टं मारुतं विमलं
लघु वराह दंष्ट्रा प्रभवं वरिष्ठ
तस्यैव दंष्ट्राकारस्य वर्णं कवि
रकथंचित्तुसंभवः प्रदेशप्रज्ञायते
शुक्रावहरिष्टः ब्रह्मादिनाति मे
देन भवेत्मुक्ता समासेन च त्रिविधा
ब्रह्मणाः शुक्लवर्णी स शूद्रमतेः श्या
मत्तने तत्रियः शुक्ररक्तस्य शी
कृष्णशयव वैश्यः श्यामशुक्ली
तस्तु कामलः कालसन्निभः शूद्रः
स्याच्छक्नीलस्तकृष्णः श्याम
एव च तथा च कालजं कालसदृशं
तदंष्ट्रासदृशं च विमलं भूतजं
रम्यं मौक्तिकं पुण्यवर्जितं ॥ ये
कस्यवः शरीरमुत्तावमर्षपीतस्य
शुक्लप्रवरास्य गोत्रे स्यामौक्ति
काना मिहनेषु जन्मतुल्यतां मे
प्रतिकीर्तयामः स्वयं निमग्न्य
वित्तस्य वर्णी शालाहृतकोलफ
लप्रमाणं तथा च वर्णी एतस्य
हीन्यापांचनस्य कुलोद्भवं कपो
तादं प्रमाणं तदति कांतिमोहरं
विशेषो यथा अश्वमादिकनतत्रे
ये जानाः कस्यवः शुभाः मौक्ति
के तेषु जानं हि समविशति मे
॥ ॥ ॥ ॥

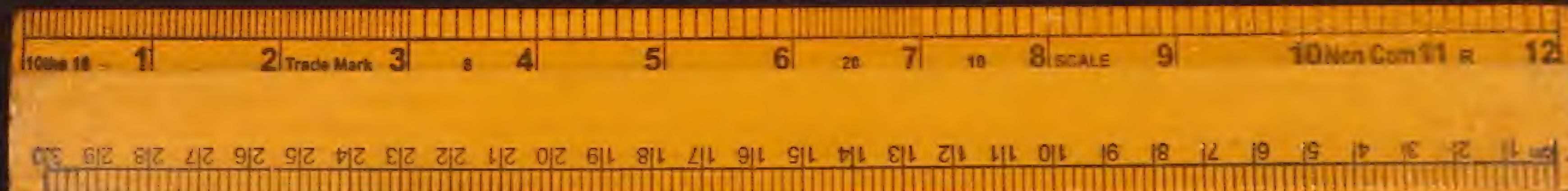
रभास मुक्ता मुक्ताः पीतरक्तानी
लाहित पित्राः श्याकवराः पा
टलास्य लववर्णाः प्रकीर्तिताः
महत्तम्यलचुम्माने ॥ समविशति
याभवेत् कस्यतलेषु वित्तं यनतत्रे
शुमनीषिभिः पाटीनस्य स
मानवर्णी मीनातस्वदृष्टं लघुनाति स
क्षे उमायते वारिचगनेषु मी
नास्यते मध्यवराः पयोधः ॥
तथा च गुणाफलकाय स्यात्तु मौ
क्तिकं निमित्तं लघु पाटला उच्य
सेकाशमत्यकांति सवर्णं लघु
पित्रकफदसन्निपात प्रभेदतः
सप्तप्रकृतयो मीने सप्तथा तन
मौक्तिकं लघिष्ट मरुणां वानात
आपीतं मृदुपित्तः शुक्लं शुक्र
फोडेकात् वानपिज्ञान्मृदुलघुः
वानसेष्यभवं स्यात् पित्रसेष्यन
मच्छके सर्वलिंगप्रयोगेन सानि
यातिकमुच्यते एकजाः शुभदाः
शोक्तास्तथा वै सात्रिपानिका ॥
भोजंगमं नीलविदुववर्णी सर्वभ
वेत् प्रज्वल वर्णं शोभं नितात
थोतप्रतिकल्पमाननिस्त्रिंशया
समवर्णी शोभं भुजंगमास्ते विष
वगन्तुमाः श्रीवासकेर्वशमवाः ॥
थिया कवित्तकदाचित्तुल्यपण

देशे तिष्ठन्तिने पश्यन्तिनाम्मुषः
 फणिजं वज्रं लं रम्यं नीलच्छायं
 महायुति पुण्यहीनान् पश्यन्ति
 वासकः कुलसंभवं शृगालको
 लामल कोलशृङ्गाफलप्रमाणल
 वतविद्यासे स्पष्टेस्त्वबाहूद्वयैश्च
 शूद्रसर्वेषु ज्ञानाः प्रवरास्तु सर्वे
 प्राणपिरत्नानिधने प्रियम्वा राज
 प्रियम्वा महती इराणां तेजो
 विताः पुण्यकृतो भवन्ति मुक्ताफ
 लस्यासविधारणन विज्ञासयारत्न
 विनिश्चयतेः शुभे सुहृन्ने प्रयतेः
 प्रयत्नात् रत्नाविधाने समहृदिथा
 यदर्थोपविष्टं क्रियते यदातत न
 दामहृदुं भि त्वय्योषैर्वेनेवेने
 रादियतेः त्रीदं नतं भुजंगा न
 त्जानतयाना नरात्तसानापि वडह
 लोकाः हिंसन्ति यस्यादि शिरः स
 मुष्णमुक्ताफलं तिष्ठति कोषमथ
 भेकादिषुपि जायते मणयो
 येकचित्कचित् भोजनगममणे
 स्तत्यास्ते विज्ञेयावुयोत्तमैः न
 तत्र माले वदिवो विशीर्णादन्ता
 वलीतस्वमहास्त्रस्य विवित्रपेष
 विवित्रवर्णा पयः सपस्यः पयसां प
 यान् संपूर्णवदंशकलायकां देमणि
 एवेकस्य महागुणस्य तच्छक्तिमत्

संस्थिति मापवीजमाससुरायाम्
 भवानि यस्मिन् प्रदेशेऽस्ति ।
 यो पपातसवारु मुक्तामणिस्त
 वीजं तस्मिन् पयस्त्राययवकोर्ण
 अक्लोस्थितं मौक्तिकनामवाप सै
 दलिक पारलौकिकसौराष्ट्रिक
 तास्यपणिपारसवाः कोवेरयोऽ
 विराटमुक्ता इत्याकाराश्चाष्टौ सा
 र्वास्थिते रवौ मेवै ये मुक्ता जल
 विदवः शीर्णाः मुक्तिश्च जायते ते
 र्मुक्तानि मलवियः स्फुलामण्या
 स्तथा सत्त्वाविडमानानुसारतः स
 त्विग्यमथुराज्यायं मौक्तिकसिद्धि
 द्वे पारलौकिकसंभूतं मौक्तिकं
 निविडं गुरु सौराष्ट्रिक भवंस्फु
 लं हृत्तस्वच्छसिते चने तास्य
 पणी भवंतामपीतं पारसयोऽव
 ईषत्तृष्णमंचरत्तं च कोवेरोऽव
 मौक्तिकं पांशुदेशोऽव यं
 इमिजं रत्नं विराटजं रु
 किण्याव्या त्वयापुक्तिस्तत्प्रस
 तिः सडलं भा तत्रजातं सितस्वच्छ
 जातीफलसमं वां व्यायवहृत्तं
 रणं निदीषं यदिलभ्यते अमृत्य
 तद्विनिर्दिष्टं रत्नलक्षणको वि
 देः उल्लेखं नृपयोग्यं स्यादसभापे
 नलभ्यते ॥ अमस्ताह ।

सर्वस्य तस्याकरजा विशेषात्तत्र
 प्रमाणं यथैव विद्वान् न हि यव
 स्यान्ति गुणागुणेषु सर्वत्र सर्वक
 तयो भवेति ब्रह्मादिनातिभेदेन
 मुक्त्यपि चतुर्विधाः तासु सर्वा
 सजानहि मौक्तिकेणा चतुर्विधे
 ब्राह्मणस्तस्मिन् सच्छाश्रुः मुक्तः
 भ्राविनः शारङ्गः दण्डियः स्फुल
 लश्चासुरा विभाविनः वैष्णवापी
 तवर्णोपि स्त्रिभ्यः सन्तः प्रभाविनः
 शूद्रः मुक्तवपुः सुस्तस्त्रयास्फुलाः
 सितपुतिः वर्षोपलानां समवर्णा
 शाभं तत्कारमथप्रभं परिष्टं ते
 वेणोदिवज्रजोपभोग्ये स्या ॥
 त्रेप्रोदंति नृसर्वजने वंशजं
 शशिसंकाशं कक्कोलीफलमादं
 कं प्राण्यते वज्रभिः पुण्यैस्तदत्तं
 वेदमेवतः पंचभूत समुद्रका ।
 दंश पंचविधे भवेत्त मुक्ता पंच
 विधा तासां यथालक्षणमुच्यते ।
 पार्थिवी गुरुवन्ता च तेजसी तेज
 सालचुः वायवी च मूडः स्फुलागा
 गणी कामलालचुः श्यावाः स्त्रिया
 भृशमुक्ताः पंचैताः प्रवरा मताः
 आसां पारणमात्रेण व्याधिः कोपिन
 जायते एवमप्यपि गजादि
 कोलमत्स्यानां शीर्षं मुक्ता फ

लोद्ववः तत्कारमुक्ति शोत्वानां
 गर्भं मुक्ताफलोद्ववः पागधरा
 जायते मौक्तिकं जलविडभिः ।
 नीमतेऽपि विज्ञेयं गजपादस्य भा
 स्वं मत्स्यसन्तं च निस्ततः फणी
 देनीसमासं हरिच्छितं तथा ।
 वरी पीतं स्येत्तव शूको शास्त्र
 मुक्त्यद्वे स्येत्तं मुक्ता रत्नमुत्तमं
 चतुर्थी मौक्तिके व्याया पीता च
 मथुरा सिता नीला चैव समाख्याता
 रत्नतत्र परीक्षकः पीतालस्मी प्र
 दाकाया मथुरा बुद्धिर्वहिनी मुक्ता
 शस्त्री व्याया नीला सौभाग्य दा
 यिनी सिता व्याया भवेद्विप्रः त
 वियश्चार्करस्मिमान् पीतव्याया भ
 वेद्वैश्यः शूद्रः कृस्तुचिर्मतः ।
 अथगुणाः सत्तारेव सत्तरेव सत्त्व
 वनिर्मले तथा चने त्विग्यवसत्त्व
 यं तथा स्फुलितमेव व अष्टौ गुणाः
 समाख्याता मौक्तिकानामशेषतः
 तद्यथा तारकायुतिसंकाशं स
 तारमिति गद्यते सर्वतो वज्रं स्य
 च सत्तरे तत्रिगद्यते स्वच्छरोष
 विनिर्मलं निर्मलं मलवर्जितं गु
 रुत्त तलने यस्य तद्वत्तं मौक्तिकं ।
 वरं स्वहेनैव विलिप्तं यत्तत्त त्विग्य
 मिति गद्यते व्याया समन्वितं यच्च

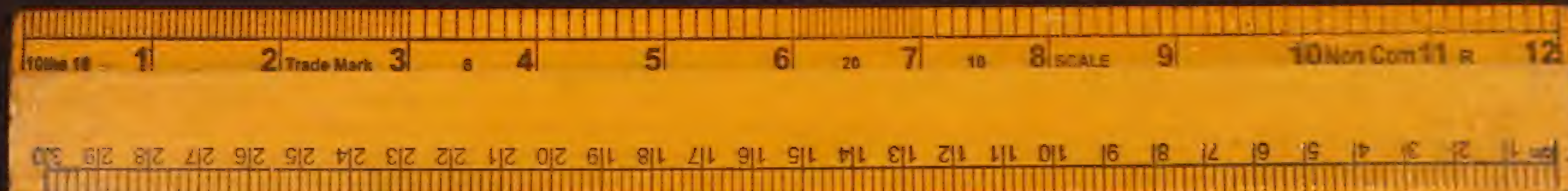

सञ्ज्ञाये तत्रिगयते वृणोरेवा वि
हीनयज्ञस्यादस्फटितं शुभं भा
जिस्वकोमलं कान्तं मनोसंस्पर्शी
वच स्ववती वचसमानितमहार
त्नसंतिनं श्वतकाच समाकाये
श्रुशुशान्तयोनितं शशिगज प्र
तिच्छायं मौक्तिकं देवभूषणं गा
रुडे त्वकसार नागेद निमि
प्रभृतं यच्छाखजे यज्ञवराहनाते
प्राये विमुक्तानि भवन्ति मासाश
स्तानि मांगस्य तथा तथापि प्र
माणवद्गौरवस्मिन्मुक्तं सिते सदा
ज्ञं समस्त रंशं अक्षतरप्यावह
नि प्रमोदं यन्मौक्तिकं तद्गुणवत्
प्रदिष्टं एवं समस्तं गुणोदयेन
यन्मौक्तिकं योगमुपायतं स्यात्
नतसभन्नामनर्थजातकोपि
दोषः समुपैति सुघः एवं सर्व
गुणोपेतं मौक्तिकं येन भाष्यते ।
तस्यायुर्वर्द्धते लक्ष्मीः सर्वपापप्र
णापति गुणवद्गुरुयद्देव मौक्ति
कैकं हि निष्ठति चैव सापि स्थि
भूत्वा कमला तत्र तिष्ठति रो
षायथा चकारः सुर्महादायाः
षास्मथाश्च प्रकीर्तिताः एवं देश
समाख्याता सौख्यवद्भाषिलक्षणा
यत्रैकदेशं संलग्नः मुक्तिवर्द्ध

विभाष्यते मुक्तिप्रयः समाख्या
तः सरोषः ऊष्टकारकाः मीनलो
वनसंकाशो हृष्यते मौक्तिकेतयः
मत्स्यास्तः सतरोषः स्यात् पुत्र
नाशकरो भवं दीप्तिहीनं गतच्छा
येन हरे नदिदुर्वृथाः तस्मिन् स
यागते मृत्युजायते नात्र संशयः
मौक्तिकं विदुमच्छाय मनिरक्तं
विदुर्वृथाः दारिद्र्यजनकं यस्यात्
तस्मात्तत्र परिवर्जयेत् उपसृप
रितिष्ठति वलयो यत्र मौक्तिकै
विहरे नाम तस्योक्तं सौभाग्य
क्षयकारकं अहं मौक्तिकं यज्ञ
विपितं यत्रिगयते मौक्तिकं प्रि
येत येन तस्याकीर्तिर्भवेत् सदा
त्रिकाणां अस्वमाख्यातं सौभा
ग्यक्षयकारकं दीर्घयज्ञतृकशं
प्रोक्तं प्रजा विधुस कारकं ।
निर्भममेकतो यज्ञ कृशपांशेन
उच्यते सरोषं मौक्तिकं निचो
निरुद्योगकरं दिनत अहंतेपि
कोपेन सर्वसंपत्तिहारकं यत्र
कृत्रिमसंदेहः कृत्रिमवतिमौक्ति
कै उलसत्तवणेस्त्रिदे निशांत
हासेयज्ञे जीहिभिर्मर्दनीयसा
मुद्यतस्वोपवेष्टितं यज्ञनायाति
वर्णं विज्ञेयं तदहविमं ॥

तथादि त्रिपेक्षामत्र भांडे त
लवण क्षारसंघेते सदयदक्षिता
वापि मुक्तवत्त्वा वष्टयत् हस्त
मौक्तिकमादाय जीहिभिश्चापव
ष्टयेत् कृत्रिमं भंगमाप्नोति स
हृन्वातिरीयते कृत्वा एवत
सपिहिते शुभदाराभांडे मुक्ताफ
ले निहितवतनमुक्तिकोडे स्फोट
तथा प्रणिदधीत तनश्च भांडात
संस्थाप्य धातु निचयेत् तमेकामा
से आदाय तत्सकलमवततोत्र ।
भांडे जम्बीरजातरस याचनया वि
पक्वं हृष्टं ततो मृदतनकृतपिं
मूलेः ऊर्ध्वा यथेच्छमिदमौक्तिक
मास्य विहं मृत्तिम मस्यपुट ।
मध्यगतं तृकृत्वा पश्चात्तवत्तन
ततश्च विना नयत्वा दुग्धे ततः
पयसि तद्विपचेतसराणोपकृतं
तोपिययसा मुविचिक्रणेन च
हृततो विमलवस्तुनिचर्षणेन ।
सामौक्तिकं विमलसमुत्पादकानि जा
ले अथमस्ये यंच भिर्माषकोत्तेया
गुंताभिर्माषके स्तथा वतभिः शा
णमाख्यातं माषकेर्मणिवेदिभिः
एकस्य मुक्तिप्रभवस्य मुदमुक्ता
मणोः शाणकसमितस्य मृत्समर
स्वाणिकपदकानि विभिः शतैरभ्य

धिकानि एव यन्माषकाहृततो
विहीने वतः सहस्रतमनेः समु
त्पे यन्माषकास्त्रीन विभृयादुरुते
हृतस्य मृत्परमं प्रदिष्टं अदी
धिकदोषदतोः स्यमृत्पविभिः श
तेरभ्यधिकं सहस्रं हि माषकोमा
पित गौरवस्य शतानि वाष्टो
कशितानि मृत्पं यज्ञाधिक मा
षकसमितस्य सपेवविंशे त्रितयं
शतानां यन्माषकोमापित मान
मेकं तस्याधिकं विंशतिभिः शत
स्यात् गुंताश्च धुंधारयतः शत
हेमस्य परं तस्य वदेति तज्ञाः गु
जाश्च तस्य विहृतं शताहोदहं ल
भेताप्यधिकं त्रिभिर्वा ॥ अतः
परं स्पष्टराणामाणं संस्थापि नि
हृशविनिष्क्रयोक्तिः त्रयोदशानां
थरणोद्यतानां हि कृतेनामप्रवर्द्धेति
तज्ञाः अथ हं मात्रं वशतं कृतो
स्यामृत्पं गुणोत्तमसमनितस्या
यदि मुदमुक्तिभिर्भवेत् सपूर्णथरणं
ततः प्रवर्द्धेति दार्ष्टिकान्यं अथिकं
दशभिः शतं च मृत्पसमवामास्य
वालिशस्य हस्तात् यद्विंशतिभि
र्भवेत् सपूर्णथरणं मौक्तिकचैव
नितज्ञाः नवसमतिमा सुयात्र स
मृत्पयस्मिन् स्याद्गुणमुक्तिता विही

नं विंशता यराणं पूर्णशिकेति
परिकीर्त्तने चत्वारिंशत्परं तस्य
मूल्यमेष विनिश्चयः । चत्वारिं
शत्तवेन शिक्याविशन्त्यं लभे
तसा पंचाशत्तवेन तस्य मूल्यं
मूल्यं विंशतिः षष्टिर्निकरणीषी
स्यात्तस्य मूल्यं चतुर्दश अशीति
नवतिश्चेति कुपेति परिकल्प्यते ।
एकादशस्य नवचतुर्दश मूल्यं नव
कुमात् शतमहापिकेन्द्रे चत्वारिंश
परिकीर्त्तितः सप्तपञ्चयस्त्रैवने
षां मूल्यं मनुकुमात् शाणान्त
पामाषक मेक मेकं यावद्विचदं
तगुणो रपीदं मूल्येन तावद्विग
णानयोग माभोत्पन्नाद्विहतेपि
देशे सस्त्राति सस्त्रोत्तम मध्य
मानां यमौक्तिकानामिह मूल्यमु
क्तं नञ्जाति मात्रेण नञ्जातकार्यं
गुणो रहीनस्य हितस्तरिष्टं यत्न
चंद्रां सुसकाशमीयद्विसफलानि
समस्तान् सप्तमं भागमहत्तत्वात्
भेदततः पीतकस्य भवेद्विचदं
हृत्तस्य विभागतः विषमयस्त्रा
जातीनां च द्वागं मूल्यमादिशेत् अ
हं द्रव्याणि सस्त्रोदात्तं एकद्व्यानि
यानि च अस्त्राणि च यानि सः क
काकारवन्तिव एकदेशप्रभावेति ।

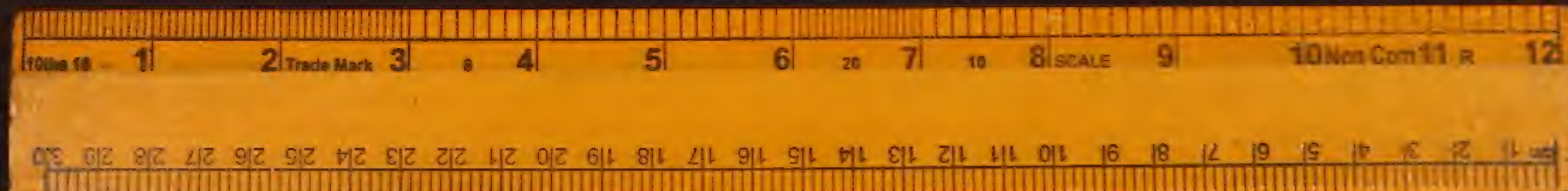
सकला श्रेष्ठानि च यानि चान्त
वर्णानि कांस्यवर्णानि यानि च मो
नेत्रं सवर्णानि ग्रथिभिः संहृतानि
च सदावाणि च यानि सस्त्रेषां मूल्यं
पदोशिकं अत्यन्तं संचाली
श्रेष्ठाने गुणा सा तिस्रो रूप क
भवेत् एकैर्देशभिः श्रेष्ठः क
लज्जानामनामतः कलंजनामकं
द्वयमेकदेशे निधाय येन अमृतो
जलविंदुस्ततो लज्जायाः विनिः
पेत चत्वारि त्रीणि गुणमवा तथेकं
वज्रवा स्थितं समं कलेजमानेन
लामानादतः कुमात् नवमात्वे
मंयावत् कलेजेन समेयदा तत्
कुमात्तमं तेयं मौक्तिकं रत्नवे
दिभिः चतुर्दशात्समाभ्युदया
संख्या विधिकमात् कलेजस्य
समानं वा मौक्तिकं मध्यमं विदुः
आरभ्य विंशति तमात् कुमात् पं
चेदशावधि लेख्यास्ताः कथिता मु
क्ता मूल्यं चतुर्दश कुमात् कलेजह
यमानेन यथेकं मौक्तिकं भवेत् न
धार्यनरनाथेस्तदेव योग्यमवात्
वं अमं विचार्य यो मुक्ता परिये
नराथिपः तस्यापुत्र यशोवी
र्ये विपरीतमनोमया इति यु
क्तिकल्पनरुः अत्यन्तं मुक्ताफल

शेद्वद्वयं ॥ अथ मुक्तायाः हि मुक्तायुद्धं वेणुजानि मुक्ताफ
रादिनं रेवतश्चि यनिहास ह लानि प्रथितानि लोके तेषां च
स्तरिषु च पंचस शालविद्धममुक्ता मुक्तायुद्धं मेव भूरि तत्रैव चैक
नो परिधानं प्रशस्यते इति स्पष्टि मूलमात्रा निविशने रत्नप
समयप्रदीपः ॥ रस्य जाते वध्येत मुक्तायुद्धं मेव
मुक्ताकलापः पुं मुक्ताहारः यथा तेषां श्रेष्ठान् वेण्यानि वदेति नञ्जा
होरो मुक्तातः शालस सककला त्वकारनागेंद्रनिमि प्रसूते
पावली लताः इति हेमचंद्रः । यच्छालने यच्च वराहजातं प्राया
मुक्तागारं क्ली मुक्तिः इति शब्द विमुक्तानि भवन्ति भासाशास्त्रानिमो
चंद्रिका मौक्तिकगृहच ॥ गत्यतया तथापि यामौक्तिकाना
मुक्तापुष्पः पुं ऊदहृतः इति मिह जानयाः शोप्रकीर्त्तिना रत्न
राजनि चैवः ॥ विनिश्चयतेः कस्य युद्धं नेषयमे
मुक्ताप्रसूः स्त्री मुक्तिः इति राज परिष्टमुत्पद्यते यच्च गजेंद्र कु
निचैवः ॥ स्मात् सद्यो निमयच्छ विन्त्यवर्ण
मुक्ताशालसः पुं मुक्ताहारः इति शांते हृदकोलिफल प्रमाणा
हेमचंद्रः ॥ उत्पद्यते वारणकुंभमध्यादापीत
मुक्ताफलं क्ली कर्पूरं मौक्तिकं वर्णप्रभया विहीनं ये कस्यः
लवलीफलं इति मेदिनी शीर्षः मुक्तावमर्ष पीतस्य शांतप्रभ
वोपदेव हृतं पंचविशेषः यथा स्य गोत्रे मृतं गजान्नापि विमुद्ध
मुक्ताफलं येन सद्गगवत्तु वंशाले मौक्तिकानां प्रभवाः प्र
क्रिता भक्तिस्वात्पुनानुग्रहमेकं दिष्टाः पाटीनष्टस्य समानवर्णा
देय शिष्टश्रिया विद्वदने शशि मीनावसद्वृत्तं लज्जानिहस्तं उत
येन भिषके शव सज्जनादेमादि पद्यते वारिचाननेषु मत्स्यास्यते
वोपदेवेन मुक्ताफलं मचीकरत् मध्यचराः पयोधेः वराहदंष्ट्रा
इति तस्यैव तथोपास्यमौक्तिकं प्रभवं परिष्टं तस्यैव दंष्ट्राकरत्
अथ मुक्ताफलं परीक्षाः लोवर्णां कवित कथं वित सभुवः
हिपेंद्रजी मृतवराहशांत मत्स्याः पदेश प्रजायते शकरवहिनिष्टः ।

वर्षोपलानां समवर्णा शोभं त्वक
सारपर्व प्रभवं प्रदिष्टं ते वेण
को दिव्यजनोपभोगे स्थाने प्र
रोहंति न सार्वज्ञ्ये भोजं गम
मीन विप्रदृष्टं स्थापनतोः त्र
जलवर्णा शोभं नितान्तं यौत प्र
विकल्पमान निस्त्रिंशत्प्रासमव
र्णकांति शोभेतिरत्नानिमहाप्रभा
निगुणं श्रियं वा महती इरापा
पात्रेहि नापुण्यकृतोभवेतिमुक्ता
फलस्पादिसिरो भवस्य निता
सया रत्नयनं विधितैः शुभेभुह
नै प्रयतैः प्रयत्नात् रत्ना विधानं
समहृदियाय हर्षोपरिस्त्रिय
नेयदानत तदामहाउडभिमेड
कोषे विपुलताविस्फुरितान्तगलेः
पयोधरा क्रांतिविलंबलसै चने
सने वा प्रियतेः चरीतं नतं भ
जंगानचयात्तथाना नवाययोना
पुपसर्गा दोषाः हिंसंति यस्यादि
शिरः समुच्छं मुक्ताफलं तिष्ठति प्र
ज्यमानं नामेति मेव प्रभवं
यतिर्ज्ञे विप्रदृष्टं तद्विबुधादरेति
अर्द्धिः प्रभानावतदिविभागमा
दिव्यवदुःख विभायविम्ब तेन
स्तिरस्त्रमद्भुताशनेन्दुनक्षत्राग
प्रभवं समग्रं दिवायथादीनिकरं

तथैव नमोवगाढासपि तत्रिशास
विविचरत्नमुति सारतोय वतः
समुद्रा भरणा ययत्रा रुक्मान
वास्यादि निश्चयो मेसुसंमहीत
सुसवर्णं पूर्णा हीनोभयिपकल
भने कदाविदिष्टाक योगात्महतः
शुभस्य सपत्न्यहीनां समही सम
यो भूवक्ति तत्रिष्ठति यावदेव
न केवलं तच्छुभकृतपस्यभागेः
प्रज्ञाना मपि तस्य जन्म नयोना
नानां परितः सहस्रसर्वाननर्थान
विमुली करोति नतत्र मालव
दिवोविशीर्णा देनावलीतस्यमहा
सरस्य विचवर्णापुविप्रदृवर्णा प
यः सपत्न्यः पयसापणत संपूर्ण
चंद्राश्च कलायकातेमणिप्रवेकस्य
महागुणस्य तच्छक्तिमसतमाप
वीजमासन पुराण्यभवायिना
नि यस्मिन्प्रदेशः मुनियोपपाता
सवारु मुक्तामणिारत्नबीजे तस्मिन्
पयस्तोयथरावकोर्णमुक्ता स्थिते
मौक्तिकता मवाप संहलिकपा
रत्नौक्तिक सौगष्टिक ताम्रपर्णा
पारसवाः कौबरा पांशु हाटकदे
मुक्ता इत्याकरा सुहो मुक्ता
वेनातिनिरुद्ध वर्णाप्रमाणं स्या
न गुण प्रभाभिः उत्पद्यते ।

वर्द्धन पारसीक पाताललोकोत्तर समुत्पे यदि नस्याहुमं पराविही
सिंहलेषु चित्वा न तस्याकरजा ने विज्ञाना यरणं पूर्णा शिक्यं
विशेषा रूप प्रमाणं वयेतता नयेति कीर्त्यते चत्वारि शब्दा
विद्वान् न च व्यवस्थास्तिगुणाग वेत्तस्याः परं मूल्यं विनिश्चयः
तेषु सर्वत्र सर्वाकृतयोवसंतिपक चत्वारिंशद्वल्लिक्या विंशन्मूल्यं
स्यशक्ति प्रभवस्यमुक्ताफलस्यशा लभेतसा षष्टिनिकरणीयं स्या
तो न समुत्पिनस्य मूल्यं सदृशानि तस्यमूल्यं चतुर्दश श्रुतीतिनेव
तत्रपकाणां विभिः शतैरभ्युधिका तिश्चैव ऊप्येति परिकीर्तिता
निपेच यन्माषकाहेन ततो वि पकादश स्यात्तत्रचनयार्थस्यमन
हीनं तत्पंचभागद्वय हीनमूल्यं कृमात् आशुयततसकल मूव
यन्माषको स्त्रीन विभृयात्सहस्रे नतोः त्रभंड नवीरजानासयो।
तस्यमूल्यं पारमं प्रदिष्टं अर्द्धा जनयाविपकं दृष्टंततोमृड तत्र
धिकोद्भवदतोः स्यमूल्यं विभिः कृतपिंड मूलैः कृष्णघयेष्टमन
शतैरभ्युधिकंसदृशं दिमापकोः मौक्तिकमाशुविहं मुलिममस्या
म्नापित गौरवस्य शतानिचाष्टौ पुटमध्यगतेन कृत्वापश्चात् पचे
कथितानिमूल्यं अर्द्धाधिकं मा त्रनु ततश्चवितान पत्या इत्ये
षक मुस्मिनस्य सपेचविशत्रितयं नतुः पयसि ते विपचेत सथाया
शतानां गुणाश्चषडभारयतः श पकृततोपि ययसाशुचिविक्रतो
तेह मूल्य परंतस्यविदंति न न अहं ततोविमलवस्त्रनिवर्धतो
ज्ञाः अथार्द्धमुक्तापकृतं शतं नस्यामौक्तिकं विपुलसङ्गणकांति
स्यान्मूल्यं गुणोत्तमसमवित स्या युक्तं वादिजंगादजगतादिमहा
यदि शाडशभि भवेद्वनंथरणं प्रभाव सिद्धोविदग्धदित तत्पार
तत्पवदंति राविकात्वा अपिकं या दयालः स्यतकाच समेतारं
दशभिः शतंचमूल्यं समाश्रित्यपि हेमाश शतयोनिनं रसमय्या
वालिशस्य दस्तात् द्विगुणं हे प्रथायेत मौक्तिकं देहभूषणं
शभिर्भवेद्वनंथरणं नैवकंवद एवंहि सिंहले देशे कुर्वंति कुशर
तितज्ञाः नवसमतिमाशुयत । लाजनाः यस्मिन्कृत्रिम सदेहः

शक्ति

शक्ति

कविद्वयविमोक्तिके उल्ल सल
बोले स्वेदे निशान्तदासयेज्जले।
वाहिमिर्मर्दनीयम्वाशुक्रवस्त्राप
वेष्टिते यत्ननायातिवैवाण्यविशेष
तदकृत्रिमं सितं प्रमाणवन्ति
यं गुरु स्वच्छसनिर्मले तेनोपिकं
सहजं च मोक्तिकं गणवत्सुते।
प्रमाणबद्धोरव रस्मियुक्तं सितं
सहजं च मसत्त्ववेधं अकेत ॥
प्यवहति प्रमोदं यन्मोक्तिकं
तद्गुणभवेत् प्रदिष्टं यवं समस्ते
नगुणोदयेन यन्मोक्तिकं योगस
पागतं स्यात् न तस्य भङ्गो म
नर्थज्ञानपेक्षोपिकृष्टित समुपे
ति दोषः इति गारुडे ५८ अ
ध्यायः ॥
मुक्तामुक्तः वि तिसाक्षिः अ
सप्रयोगो अस्त्रेशस्त्रेवप्रयोगवत्
ते इति हलायुधः ॥
मुक्तालता स्त्री मुक्ताहारः इति
हमवन्दः ॥
मुक्तावली स्त्री मुक्ताहारः इत्य
मरः मोक्तिकश्रेणी च ।
मुक्तास्फोटः पुं शक्तिः इत्यमरः
मुक्तास्फोटा स्त्री शक्तिः इति राज
निर्वटः ॥
शक्तिः स्त्री शान्तिकडः खनिष्टति

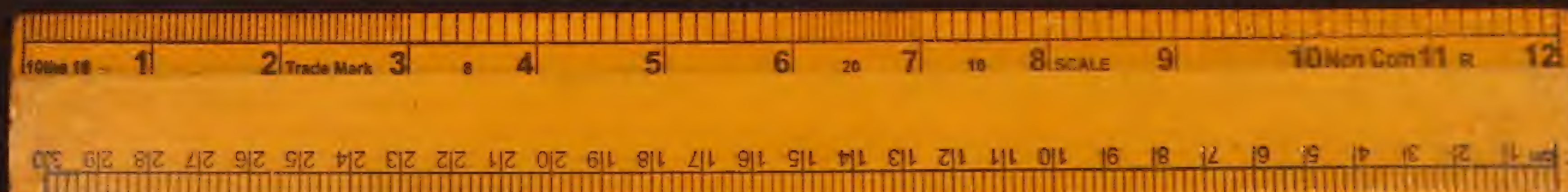
इति नैयायिकाः नित्यसत्त्वावा
प्तिः इति वैदोक्तिकाः शरीर
द्विधाभ्या आत्मनोमुक्तत्वेमुक्तिः
इति भारतः नन्यर्थायः के
वल्यं २ निर्वाणं ३ श्रेयः ४ निःश्रे
यसं ५ अमृतं ६ मोक्षः ७ अणुशरीरः
इत्यमरः सापेक्षविषा साहिः ।
सालोका २ सात्रणं ३ सायुज्यं ४
निर्वाणं ५ यथा साहिसात्रण्य
सालोका सामीप्येकत्वं मयुत
रीयमानं न शक्तिविनामत्वेवं
ननाः इति श्रीभारवतं मुक्तिस्त
द्विधिया साधिश्रुत्यासर्वसम्प
त्ता निर्वाणपदसाची च हरिभक्तिप्र
दान्तरां हरिभक्तिस्त्रयां च मुक्ति
वाञ्छन्ति वैसवाः अन्ये निर्वाण ३
पांचमुक्तिमिच्छन्ति साधवः इति
ब्रह्मवेवर्ते प्रकृतिखंडे २२ अध्या
यः ॥ मुक्तिकारयोगो यथा
वक्ष्यमाणं महायोगो मुक्ति मुक्ति
करं परं सर्वपाप प्रशमनं भङ्गा
नुपदिष्टं शृणु ममेति सूत्रं
इत्यमरः ममेति च निश्चितः रत्ना
त्रयो ह्यलकाय इमं माह महा
मतिः अहं भिमं करोत्यत्रोमं
ति स्कंधवान् महाव गृहं तैजो
पशाणाञ्च पुत्रदारादि पलवः

शक्ति

शक्ति

यनयाम्य महापत्रोऽनेककालैः
हिंविहितः पुण्यपुण्यसपुण्यश्च
सत्त्वः त्वमहाफलः विधिवत्सत्त्व
मास्यर्थं जानोऽज्ञानं मुदातरुः
संसारोपपत्तिश्चाना येन व्यायोः
समाश्रिताः भान्तिज्ञानसत्त्वासीना
सेवामात्यंतिकेकतः यैस्त सत्
संगपाषाण निशितेन मुदातरुः
द्विजोविद्याऊढारेण तेगतालय
मीश्वरे प्राप्यब्रह्मसंवीते नीर
जस्तु मकंदकं शशुर्वेति पराः
प्राप्ता ज्ञान निर्द्विजमेव च मुने
द्वियमयं सत्त्वं नवावाज्जन्मवापदं
ननमात्रादिकं वाचा नैवान्तः क
रणत्त्वको कंवायपुण्यि राजे।
द्र प्रधानमिदं मावयोः यतः प
रेदिदेवतः संज्ञातोऽयं गुणा
त्मकः ममकोडः त्वमास्यर्थं जानो
मत्स्याम्भसा यथा एकमेव सृष्ट
म्भाव सत्त्वा त्वेवात्मनोऽर्थं ज्ञान
पूर्वमि योगोऽतिज्ञानेन सह
योगिवः सा मुक्तिर्वैराग्यावैक्या
मनैका पुत्रने गुणैः न हृदं।
यत्र वसति सद्भोक्त्येन जीवति
इति गारुडे २२ अध्यायः ॥
अपि च हरिगमान् संदेहो यदा
तत्समजायत तदा मुक्तः स संसा

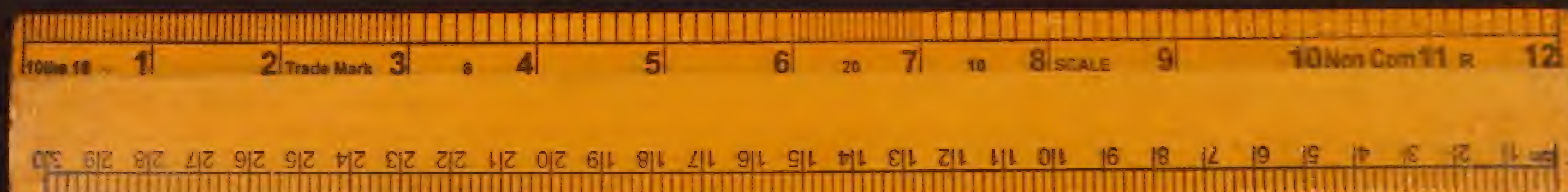
रीविज्ञो रेवात्मतां व्रजेत ना
मथा मुच्यते चात्मा धमयवे च वि
येव वत् पूर्वकर्म निवहोपि सर्वं
योनिपुनित्वाः कृतस्यः पशुतो
याति आत्मज्ञानविवर्जितः ऊर्वत्र
हंममतीहमव इः त्वायकल्पते ।
मृदेतो द्विधियाकायैलिपते वेत्त
नीश्वरः क्षीराधारादिभिर्यद्वाड
तद्वत्सहानमे चंद्रकांत मणिः।
यद्वाहृजीने सापुचान्गुणान् सत्त्वं
इः त्वं तथा त्वे मं संसारत्रनमीश्वरः
स्वप्नेयः पुरुषो नित्य मटने कर्म
वंधनात् मममानः सत्त्वं इः त्वं सो
प्येव विप्रमुखात् जगन्मुक्तं न स
हिः स्यादमुक्तेवर्हते सरा तस्या
जगत्संविद्यात् ज्ञानं नाधिक
मेव च यत्र तत्र स्थितो ज्ञानी परा
माहारवित्तरा विषयोत्तरा शक्ते
वा यानिदेह मृतदोष नतस्य
प्रतिबंधोऽस्ति यद्यनीदोपि लील
या ऊरुते गृह्यते नैव पश्यत
मिवाभसा यथा इहिन संज्ञात्
मेव हृदये वस्थितं तद्विच्छिर्निर्म
लावस्यो ज्ञानी विषय संज्ञितः
सर्ववस्तुपि सुचेत भावमुक्तः प
रेपदे जीवमुक्तः स मुक्तः स्यात्तिद्रा
विरहितस्तथा कर्ता हृत्ती च भो

क्ता च सर्वतः सर्वगोदरिः एकं
सर्वतः लीलस्य शुक्तिरित्यभिधी
यते जीवशुक्ति मज्जानेतो मृच्छिता
कारविग्रहाः विषमग्या इवाभाति
मुद्राश्चैतन्यवर्जिता निर्गुणाः सत
विज्ञेयः सुखदः त्वमतीत्यान् नी
वनाशा भवेद्यत्र तत्सर्वे निष्प
योजने मृत्पिण्डदेवकोत्त स
मोत्तस्तभवेद्दृष्टा तिष्ठतिकाश्व
यव संवित्तिपरिवर्जिताः तेष
मोयारे लीना नृशत्रुवधिरोग
माः आकाश वद्वनान्मा विदे
होनिष्पचेतनः अलक्षणेन मो
क्षेण चेतनारहितेन च वरमेव च
संसारी विषयासक्त चेतनः सख
स्यानेतरं दुःखं दुःखस्यानेतरसख
भुञ्जन्त्या उभोयाशा संसारे
सुखवस्थितः ईदृशदिपरे जा
ने वेदादीना मृशेषतः सुखस्य च
फलं भुङ्क्ते स्वर्गवेद हि जोत्रम
यत्र वासः योस्यानेसखदः त्ववि
वर्जितः केवलं जीवनाशोऽयं
शोक्त जान मज्जानता चेतनार
हितो जान माकाशव्याप्यवेत
नः मृत्पिण्ड रंज तोष्टादिशिला
पट्टक ऊष्णवत अथ प्राज्ञो नरो
यद्वत ससप्तमश्चने बोध्यमा

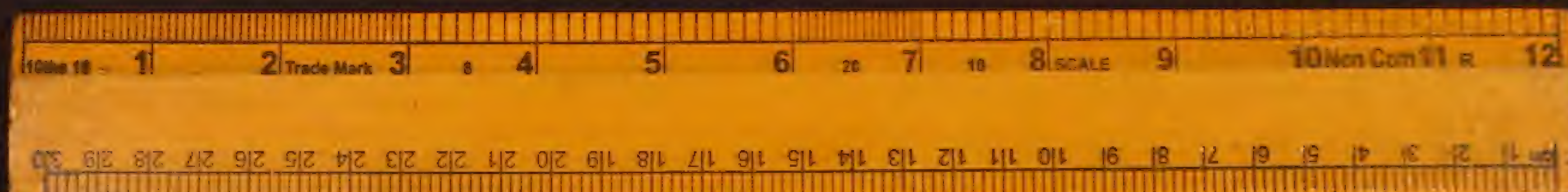
नः संवेतापिसयादोडुने मन्यते
केषां शुक्ति मिरं मोक्षः सख
मन्यतकवलं तददं संप्रवत्पामि
शृणुषु गदतोमम दुःखाना मा
गमोनास्तियत्र मोक्षो निरंतरं
विद्यते तस्य दृष्टा योय्यानेद
सखीभवेत् प्रकृत्तानप्रविज्ञाश्च
सख्येरात्म वलाविताः नेतव्यं
नगदति र्योति विसृ लय दुःखः
अस्ति देवोदरिः शान्तः करुणा
यवर्जितः नृत्तात्तात्तभवेत् शुक्ति
निर्मला काययोगिनः ब्रह्माविस्
मरुदश्च चंद्रसूर्यारयः सगः
नविभक्तिं शरीरस्योतिशुक्तिर्नवि
द्यते तस्मादागधनीयोपि संय
मुद्रियगोचरः विसृमया पति
योवे यदीच्छेत् शुक्तिमात्मनः नाय
ब्रविद्यानपसो नायत्रेन्द्रियनिश
हात नायत्र सर्वसंसागत मो
क्षविंदति मानवः तस्माद्धर्मसु
लोभृता संयस्यात्मान मात्मना
धर्मं कुर्याद्विहायेनो धर्मीत्यास
खमेधने धर्मीदेवायने देहा
दाराः पुत्राधनं तथा धर्मीत्यास
मोक्षश्च यदम्यदपि दुर्लभं ऋष
यो देवगंधर्वाः सधर्ममनुगमिनः
सर्वे तिष्ठति विप्रथं ततोयासति

सद्गतिं धर्ममर्थवकामं च मोक्षं
च ऋषिसत्तम समाश्रितिप्रमत्ति
त्ये नागयणपरायणः इति वक्ति
पुराणं ॥ इति सख्योयः ॥ तस्य व्यायः
शुक्तिदं श्री भगवन्नामविशेषः
यथा अन्त्यात्तरं वक्तव्यं महासा
वशुक्तिदं नाना सिद्धि प्रदातारं
प्रां विताचरं नकं गुह्यात् गुह्य
तं चात्मनाम वाष्टात्तरं परं
मंत्रं सख सख्योयं मृशेषार्थप्रसा
थकं प्राह नागयणायति नमो
द्वायां नियोगतः ओमित्येकात्त
रेमंत्रे स्थितः सर्वगतो हरिः
माथवायेति वेनामर्थमकामार्थ
मोक्षदं इति वक्ति पुराणं ॥ इति
शुक्तिदानरि वि ॥ लोचनं निःसरणं ॥ इत्य
शुक्तिमंडपः पुं विषेष्टास्परति
तापार्थस्य मंडपः यथानिमेषमा
त्रं स्थितं चित्रवृत्तातिष्ठति ये र
तिता मंडपे ॥ अथ नमो भावा
अपि गाढमानसानेते पुन र्गर्भ
दशाभ्यासते इति काशीखंडे
श्रीजगन्नाथ मंदिरदक्षिणार्ध
स्य मंडपश्च ॥ उपायः संयिविशेषः नाट
शुक्तिशुक्तः पुं शिक्तकं इति व
माला ॥ आर्धे प्रधाने शरः नाटकः
मुखं श्री शरीरावयवविशेषः सत
शुलविषां कवयस्तनउपनत्तिने
समुदाये पुं जने इति भरतः
तत्र गर्भस्य स पंचमासे भवति
वक्तुं २ आसं ३ वदने ४ तं ५
आनने ६ लपने ७ इत्यमरः ।
तस्य सवृष यथा ओष्टौ व दंत्य
लानि देना निष्कावता लवगला
गलादि सकले समो गे मुखमुच्य
ते इति भावप्रकाशः ॥ इति
क्रियायां स्वस्ती मुखस्य स्वरस्य वा
लकमुखस्य च वृम्भेन शृङ्खलेयथा
मस्तिकसंस्ततायाग मात्तारो ब्र
ह्मविदेवः स्त्रीमुखं बालकमुखं
नट्टं मन्त्रव्रवीत् इति कर्म
लोचनं निःसरणं ॥ इत्य
मरः तत्र गृहस्य निष्क्रमणप्रवे
शन वत्स इति सर्वथगदयः
गृहादि द्वार प्रवेशः इति सामी
हृदमंडपादेः प्रवेश निर्मगः
इति कोक्तः गृहांगनादि निः
सरण पथः इति रमनाशः ।
इत्यमरीकायां भरतः शारम्भः
उपायः संयिविशेषः नाट
कादः शरः इति मेदिनी
आर्धे प्रधाने शरः नाटकः
वेदः इति शहरत्वावली ।

मुलः पुं उङ्गः यथा लङ्गो लि मुलप्रियः पुं नारंगः इति भाव
 ऊवोवङ्गः एवङ्गो मुलो उङ्गः प्रकाशः वङ्गोवेके वि
 इति शब्दचंद्रिका । मुलभूषणं स्त्री नाम्बल इति वे
 मुलगंधकः पुं पलांडुः इति राज यके
 निर्वेदः ॥ मुलमेडनकः पुं तिलकवृत्तः ॥
 मुलवेष्टा स्त्री इलङ्गलीधनिः इति निराजनिर्वेदः आसुभूषके वि
 विकोडशेषः ॥ मुलमादः पुं शोभाजनः इति
 मुलवीरी स्त्री निष्ठा इति शब्द गजनिर्वेदः ॥
 माली ॥ मुलयुगलं स्त्री कविका कवी
 मुलजः पुं ब्राह्मणः इति पुराणं ललीने कविका कविये मुयुगलं
 वङ्गजाते वि ॥ इति हेमचंद्रः ॥
 मुलतीयं वि मुलसंबंधि इति सि। मुलरः वि अग्रियवादी तत्पर्य
 दानकौमुदी ॥ यः उर्मलः १ अ वङ्ग मुलः ३३०
 मुलदूषणः पलांडुः इति राज मरः ॥
 निर्वेदः ॥ मुलरः पुं काकः शालः इति रा
 मुलथावनं स्त्री आसुप्रत्तालने म जनिर्वेदः ॥
 लयोश्च इति भाषा यथा पटोल स्रुपमाह ओष्टो व दंतमुल
 निम्ब जम्बाम् मालतीवनपल्लवः स्रुपमाह ओष्टो व दंतमुल
 पंचपल्लवजः श्रेष्ठः कषायो मुल नि दंता निष्ठा व नालच गतो
 थावने इति भावप्रकाशः । गलादि सकले सप्तो गे मुल मुच
 मुलथौता स्त्री ब्राह्मणपटिका ने अथ मुलरोगाणां संख्यामाह
 इति राजचंद्रिका ॥ स्रुष्टावोष्टो हंत मूल त
 मुलनिवासिनी स्त्री सरस्वती ३ दशषट् तथा दंतमुल रसजा
 निकेचित ॥ या पंचसुर्नवतालुनि कंदेवा
 मुलनिरीतकः पुं अलसः इति द्वादश शोक्तास्त्रयः सर्वे सगः
 शहरावली ॥ मुल स्मृताः पंचमुलामयाः सर्वे सप्त
 पूरणं स्त्री गंडूषः इति वैद्यकः । हिमतावयैः मुलरोगाणां ।

निदानान्माह अत्रापि पिशितली इष्टो गुरुस्त्वौ मांसपिण्डदुहौ
 दधिमाषादि सेवनात् मुलमये नेतव स्यात् मुलंति न स्यात् भयं
 गदाः ऊष्णः ऊहा दोषाः कफात् मुलात् नेतवः कृमयः मुलंति न
 गः तत्रोष्ट्रगणाः ॥ नेषा हेने मुला उभयतः स्रुक्ताणाः ।
 निदानपूर्विकां संख्यामाह एष मेरोनमाह सर्पि मंत्र प्रतीकाः ।
 दोषैः समस्तैश्च रक्तजो मांसज सो मरसाकंदुगो गुरु सच्छ सफ
 स्तथा मेरोनस्याभिचानाभ्यपव टिकसेकाश मास्वावंस्वतोभृशं
 मष्टोष्ट्रना गदाः तत्रोष्णिकस्य अभिचानं माह तननाभो
 ललाण माह कर्कशो गुरुषोला विदीर्येने पीड्यते चाभिचानतः
 ओ हृलोनी प्रसंगेयिनो रस्यते मथितो व समाख्याता बोष्टो
 पिपायेने ओष्टो माहृत कोपतः । कंदुसमन्विता मथितो मुदि
 पुरुषोत्रलो दात्यते विदार्थेने नाविव अत्र पचततनाभोरुथिग
 परिपायेने किंचिदिदीर्घात् तत्रो भाविनि संगत ॥ अथोष्ट्र
 क्रियेने ऐत्रिकमाह वीयेने रोगाणां विकिस्ता गलरंतमूल
 पिडकाभिस्त सरुजाभिः समे दशनच्छेपु रोगाः कफास्त्रयः
 ततः सदाहपाक पिडकोपीताभा पिष्टाः तस्मादनेष्टसकृदुथिरंवि
 सौव पित्रतः श्लेष्मिक माह स्वावपेदुष्टं चतर्विधेन स्वेदने मधु
 सर्वाभिस्त पीयेने पिडकाभि छिष्टपुनच वातजैः भोजनेका
 रवेदो कंदुमेनो कफादोष्टोपि र्णाशरीसदं वृद्धिमान् चतर्विधे
 छिलो शीतलो गुरु सात्रि न स्वेदेन तैलहतवसा मज्जरणा
 पात्रिकमाह सरुक्त्वौ सरुक्त्व पीतो सरुक्त्वसेतो तथेव वसत्रि र्थं शिषाणां वमनं विरक्तं
 पातेन विज्ञेयावनेक पिडकानि निष्ठास्पानं रस भोजनेव
 तो रक्तजमाह एवमैर फल शीताः प्रदेहाः परिषेचनं च पि
 वर्णाभिः पिडकाभि त्रिपीडितो तोपस्त्रेष्ठथो गुरुपीत शिरो
 रक्तोपस्त्रेष्ठथो रविं सवने रोगाणि विखनेभूमः खेदः कवलपवच
 तप्रभो मांसजमाह मांस हने रक्ते प्रुष्टो कृयं ओष्ट कोपः
 कफात्मके मेरोनसदिते भि

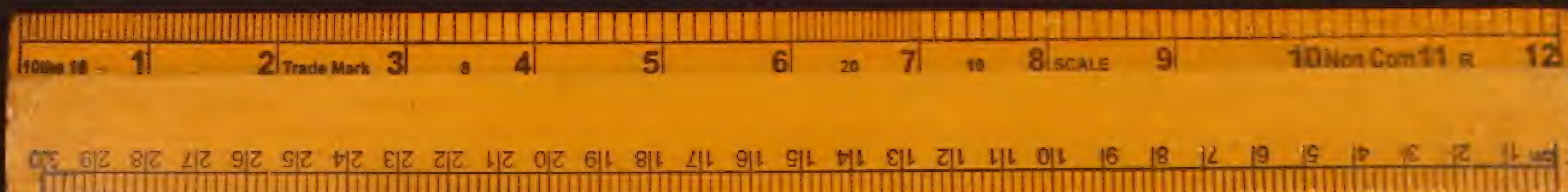

त्रे शोधिते कवलोदितः शिवंग
विफला लोभं सद्योऽप्रतिभार
तां प्रतिभारस्य विधि माह
देत निष्कामुत्तानं यद्वर्णकल्पा
वलेहनेः शने चर्षणानेगुत्पाने
कंप्रतिभारणं प्रष्टेगोशेषेषु
छादोष मुपाचरेत् तेषु ब्रणानां
यातेषु ब्रणवत् सभुपाचरेत् ।
अथ देतवेष्टे रोगाः तत्र देतवेष्टे
रोगाणां नामानि संख्यां चाह ।
शीतादो गदितः पूर्वं देतपुष्पटा
कस्त्या देतवेष्टेः शोषिरमहा
शोषिर एव च ततः परिहारः प्रोक्त
स्ततस्तपकः स्मृतः वेदभंश्च
ततः प्रोक्तः खलिवर्द्धन एव च अ
थिमांसकनामाव देतनाशश्च पंच
व देतविद्विधिरप्यत्र देतवेष्टेषु चो
श तत्र शीतादस्य लक्षणं माह
शोषितं देतवेष्टेभ्यो यथाकस्मान्न
प्रवर्तते दुर्गंधीनिसहस्रानि उत
क्रेदीनि मृदनिव देतमांसानि
शीर्यन्ते पचन्ति च परस्परं सी
तादो नाम सखायिः कफशोषि
तसंभवः देतवेष्टेभ्यः देतवेष्टेभ्यो
संभ्यः अकस्मात् अविज्ञातसिना
शीर्यन्ते पचन्ति पचन्तिवपरस्य
देतकोष्माण्मांसानि शोषितं

पचन्ति शोषितं मांसानि पचन्ति
देतपुष्पटमाह देतयो सिधु
वा यत्र च येषु जीयते महान् देत
पुष्पटको नाम सखायिः कफशो
क्तः देतवेष्टेभ्यो देतवेष्टेभ्यो
रुपि च सा देता भवेति देतवेष्टेः
सहितो उष्ट्रशोषितं संभवः
अत्र देतमृत्तानीति कर्तृपर म
याहृणोय शोषिरमाह अथ य
देतमृत्त रुजावानकफ वानुजः
तालास्वावीकं दुग्धं विज्ञेयः शोषि
रोगादः महाशोषिरमाह दे
ताश्च लेति वेष्टेभ्यो स्तालवाप्य
वदीर्यते यस्मिन्सर्वज्ञोयाथि
महाशोषिर संज्ञकः तालवाप्य
वदीर्यते चकारात देतवेष्टेभ्यो
वदीर्यते सप्रगजान्मारक स्थाये
यत् आह भोजः महाशोषिर
इत्येष समगजान्निहंत्य सत्र य
दिदमाह देतमांसानि शीर्यन्ते
यस्मिन्सर्वज्ञोयाथि स्रक्त पित्रास
कफजोयाथिर्ज्ञेयः परिहारे हि
सः उपकृशमाह वेष्टेभ्यो
दुःपाकश्च ताभ्यां देता श्लेति
हि अभाहताः प्रसवेति शोषितं
मदवेदन आभ्यायनेकतेरक्तं
ले प्रतिवर्जयते यस्मिन् उपकृशः

सम्पानं पित्राक्तसमद्वयं याव
हिताः हृष्टाः वेदभंमाह हृष्टेषु
देतमृत्ते पु संरम्भोजायते महा
न चलेति चरायस्मिन्सर्वदेभ्यो
ज्ञानजः संरंभः शोषः चलेति चे
ति चकाराह देतनादाह पाकाः ।
खलिवर्द्धनमाह मारुतेनाथिको
देतो जायते तीव्रवेदनः खलिव
र्द्धनसंज्ञाः संज्ञातेरुक् प्र
शाम्यति संज्ञाने देते ॥ अ
थिमांसकमाह हन्येयपश्चिमे
देतमहान् शोषो महारुजः ला
लास्वावी कफहृत्तो विज्ञेयः सो
अथिमांसकः हन्येयहनुभवे य
श्चिमे देते पंचदेतनादी राह
देतमृत्तगतायाः पंचदेतया य
थोरिताः यथोरिता यथा नाडी
ब्रणेवातपित्र कफसन्निपातागते
निमिन्नाः पंचनाशः कश्चित्तास्त
या चापीमर्थः देतविद्विधमाह
देतमांसमलैः सास्वेदीयांतः अथ
पुर्महान् सदाह रुक्तेवेदितः प्र
यास्व देतविद्विधः देतमांसमलैः
देतवेष्टगतदोषैः सास्वैः सास्वै
हेतभिः अथ देतवेष्टे रोगाः
तां चिकित्ता शीतादे हना
क्ते न तोये नागर सधेयान् ॥

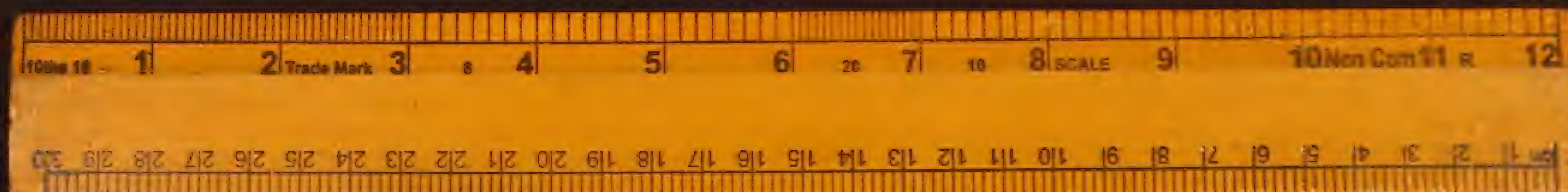
निष्काश विफलावापि कृपाहं
स थारणं कासीस लाप्रकृशाम
नः शिलासप्रियंगुनेताकाः पंधा
द्वर्णं मधुपुक शीतादे प्रतिमांस
हो नेजाका ततवल्कल इति
लाके तैले हृत्ते वा वानघ्नं शी
तादे संप्रशाम्यते देतपुष्पटको
कार्यं तरुण रक्तमाक्षणे सप
चलवणाः ताराः सद्योदः प्रति
भारणं शिगेविः कश्चिदितानस्य
स्त्रिधुवभाजनं विस्वाविता
देतवेष्टेभ्यो प्रतिभारयेतलोभ
पञ्चगमपुक लाक्षाद्वर्णमेषु मतेः
प्रतिभारयेत संगुत्या चर्षयेत्
पञ्चगे वाचक इति लोके गेह
पक्षीरिणो यान्ताः सद्योद हृत्ता
शर्कराः वलदेतस्यैथिके कार्ये
वक्त्रल वर्धण भद्रगुस्ताभयाद्योष
विद्वेगारिष्टपल्लवैः गोमूत्र पिष्टे
गदिकाद्याया अक्का प्रकल्पयेत्
तां निधाय मुले शोष्य मूल देता
तोनरः नातः परतरं किंचिच्चल
देतस्य भेषजे भद्रगुस्तादिवटिका
तला हृत्ते नीलसदावरास्पदोणा
म्भसासंश्रये घणवत् ननश्चत
भीगारसेन तैले यवेच्छने रूपल
प्रमाणं कक्कैरनेताखरिगिमेद

सत्यमेव जयते

महारा

गोस्त्र स्तस्यपेवोंगशतं ना
त्यादिनैलं विद्वयुक्तं विधिं
युक्तं विद्वयुक्तं विद्वयुक्तं शस्त्रक
मनस्तत्र उक्तं नैव कारयेत् ।
अथ दंत रोगाः तत्र रा
गानां नामानि संख्यां च दाल
नः कथितः पूर्वहृमिदंत कपव
शोक्ता भंजनको दंतदृष्टवै दंत
शर्करा कपालिकात्रकथिताया
वदंत कपवच कराल संत उ
हो दंत रोगाः प्रकीर्तितः ॥
तत्र दालनस्य लक्षणमाह दीर्घमा
णसि व रुजायत्र दंतपुजायते ।
दालनो नाम स्याधिः सदाग
तिनिमित्तजः हृमिदंत कमाह
हृलक्षिद्रवलस्वावी संसंभो म
हारुजः अनिमित्तरुजोवात् स
ज्ञेयः हृमिदंत कः संसंभः दंत
मूलशोथयुक्तः तत्रैव स्वाद्यो वा
हृव्यः अनिमित्तरुजः अववटन
दिनिमित्तं विनैव महा रुजावान्
भंजनकमाह वज्रं वज्रं भवेद्य
त्र दंत भंगप्रजायते कफवानह
तोवाधिः सभंजक संतकः
दंतदृष्टमाह शीत उदा
प्रदानास्तस्य र्णाणां मसदादिनाः
यत्र सुवीत पिताभ्यां दंतदृष्टः स

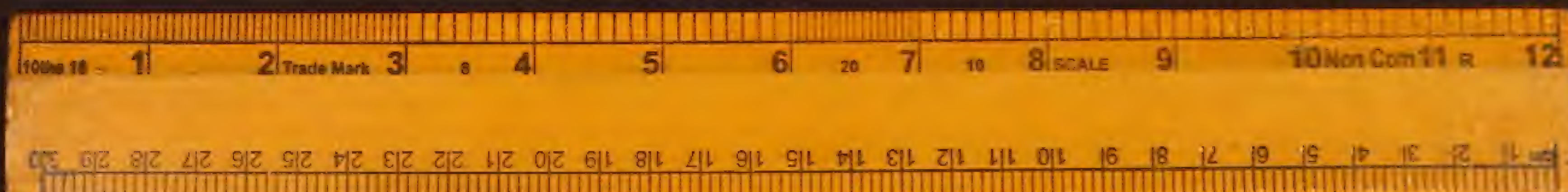

ह्याकौस्तुभेते वदनेभते कटफ
तुस्थाने पुत्रेग इतिवपाटः दाल
ने दंतचालेव दंतमोक्षकपालिका
शीतादं प्रतिवक्तुं विरुवि विर
स्यासता ह्यादाश्च गदानेताना
ऊर्णाहंतानपिष्टिगन लाक्षादि
कमिदं तैलेदंतगेष प्रतिन
लाक्षायेनेले जयेदिसावणेः
स्त्रिमवलंकुमिदंतकं तथापवी
दे वीतनेः स्नेह गंदुष धारणेः
भद्राद्यादि वषाभू लेपैः स्त्रिय
स्त्रभोजनैः कुमिदंतापहं कोसं
हिगुदंतोतरेस्थितं दृढती भूमि
कदमी पंचागुलकंदकारिकाका
यः गंदुषलेलयतः कुमिदंतकवे
दनाशमनः नीलीवायसजवाकद
तुषी मूलमेकैकं संवृण्णदशनवि
भृतं दशनकुमिपाननप्रादुः स्नेहा
नांकवलाः कोलाः यधिष्ठितवृत्त
स्यव निर्दहाश्चानिलज्वानांदतह
र्षप्रमर्दनाः उबनस्यसर्पिषः वि
हनापकुस्यसर्पिषः कवलस्यस्यः
स्नेहिकोऽद्विहता भूमा नस्य
स्नेहिकमेवच पेयारसायवागव
स्य क्षीरसत्यानिकाहृत शिगवस्ति
हितप्रापिकुसो यस्मान्निनापदः
अवदंतदधे शुजिदं दंतम

लापि शर्करा मुद्धरेतभिषक ला
क्षावर्णेर्मथयुतेस्ततस्तान्प्रतिसार
येत दंतदधकिपांचाऊर्णावि
रवेशतः कपालिका ह्यञ्जनमा
तत्रायेष्वाक्रिया हिता अत्रदंत
शर्करायां पृष्ठाक्रियादंतदधक्रियः
फलाभ्यस्त्रानि शीतासु वृत्तात्र
दंतधावने तथापि कटिने भवे
दंतरोमी विवर्जयेत ॥
अथ निजारागाः ३ निजारा रो
गाणां निदान नाम संख्याः प्राह
वातनः पित्तजश्चापिकफजो ३
लास संतकः उपनिजिकाच ग
राजिकायां पंचकीर्तिनाः त
त्रातजस्यलक्षणमाह निजारा
निलेन स्फुटिताप्रसमाभवेवृषा
कच्छदन प्रकाशा स्फुटितामना
निदीर्णा प्रसमा रसानभित्त
या समेवशाकच्छदनप्रकाशाका
मरुभूमिनाडुमस्तदकटकविता पि
त्रजमाह पित्रास्तदाहै उप जी
यतेच दीर्घैः सरकैरपिकंकेषा
अयं रोगो लोके जती इति
त्यातः कफजमाह कफेन
गुर्वीवरलाविताच मांसाच्छेयैः
शाललि कंदकाकः वदलाः स
लाः मांसाच्छेयैः मांसजकटकैः

अनास माह । निजानले। निजान संलित्य लोराप्रतिसा
यः स्ययुः प्रगाढः सोऽनाससंतः रयेत शिगे विरेक गंदुष भूमे
कफ रक्त मूर्तिः निजामरुः सं श्रना मुपातेरत वाध लाग
भयतिप्रहो मूलेच निजामृश भया वकिचूर्णमेतत प्रवर्धनाउप
मेतिपाकं प्रगाढः प्रकषणमाह निजारा प्रशान्त्यर्थमेभिस्तेलेवपा
दारुणः कफरक्तमूर्तिः कफरक्त मयं ॥ अथ नालरोगाः १
भ्यां मूर्तिर्धस्य कफरक्तज इत्यर्थः निजाराभेन वायुरण्यवोदयः
निजाराभेन वायुरण्यवोदयः भृशणकेन पित्तं च अत स्त्रि
दोषाय मसायत्वेवास्य ॥ ३
पनिजिका माह निजाराप्रपच
ययु हि निजारा मुत्तामृजानः क
फपित्त योनिः प्रसेककंदुपरिरा
पुक्तः प्रकष्यते ॥ सावुपनिजि
केति निजाराप्रपो निजाराहृतिः
अथ निजारागाणां चिकित्सा
सा निजारागत विकाराणां श
स्तं शोणितमोक्षणां गुडवी पिण
ली निम कवलः कटभिः सवः
शेष्टप्रकोपे ॥ निलजे यउक्तं पाक
विकिस्मितं कंदजेषनिलोत्पेष
नक्त्यायं भिषजा क्लृपित्तजे
परिहृष्टे त निः स्तेडष्टशोणि
तेप्रतिसारण गंदुष नस्यानिमथ
रहितं कंदकेपुकोत्पेषु लि
वितेष्वसजः क्षये पिणस्यादिमं
पुपुतः कार्यस्त प्रतिसारणे उप

निजान संलित्य लोराप्रतिसा
रयेत शिगे विरेक गंदुष भूमे
श्रना मुपातेरत वाध लाग
भया वकिचूर्णमेतत प्रवर्धनाउप
निजारा प्रशान्त्यर्थमेभिस्तेलेवपा
चयेत ॥ अथ नालरोगाः १
नत्रालरोगाणां नामानि सं
ख्यावाह गस्तुष्टीतंदिकेयध
सः कच्छप एवच तालवृदस
कथितो मांससजात एवच तालपु
पुट नामाव तालशेषस्तथैवच ता
लपाकस्य कथिता स्तालरोगा य
मीनव तत्रगलपुंडीलक्षणमा
ह श्रवास्तुभ्यां तालमृत्तास्यव
होरीवैः शोथोऽभातवस्तिप्रका
शाः तस्मा कामस्यासन्नं वदंति
वैद्यव्याधिं कंदपुंडीतिनाम्ना
भातवस्तिप्रकाशः वातप्रतिता
चर्मपुटल्लयः तंदिकरी माह
शोथः स्पृश सोदरादप्रपाकी
प्रागुक्ताभ्यां तंदिकरी मना त
प्रागुक्ताभ्यां श्रवास्तुभ्यां तंदि
केरी वनकायां मांफलं तत्रलेति
अथमाह शोथ स्तडा लो
हितः शोणितोत्पेतोऽध्वः
सत्तर स्त्रीवरुकुच कच्छप
माह कूमौत्तात्रोवेदनो शी

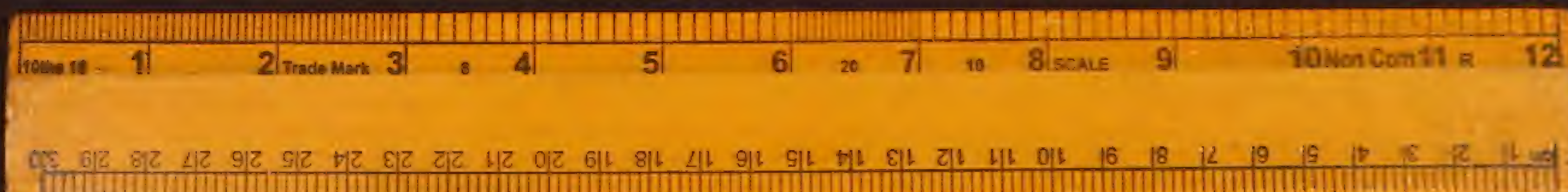

जनना योगो ज्ञेयः कञ्चयः श्रेष्ठ
लास्यात् कुमोतमनः मध्ये प्रो
चं प्रातेनतः तालुवै दमाह
पञ्चाकारं तालमध्यं त शोचं
विद्याद्वारादुदं पित्रलिङ्गं य
माकारं यमकर्णिका केशो रिव
पार्श्वतो दीर्घमांसोक्तैर्वेष्टितं ।
मांससंघातमाह ॥ इष्ट
मांसं श्रेष्ठपणानीरुजं च तालेना
स्य मांससंघात माह ताल
पुष्पटमाह नीरुक्स्थायीकोल
मात्राः कफात्मा मेदोयुक्तः पुष्पा
टालालदेशे तालशोषमाह
शोषोऽत्यर्थं दीर्घ्यते चापि
तालः श्यासो वानात्तालशोषो
युक्तः तालपाकमाह पि
त्ररुर्ध्वात पाकमत्यर्थं चारं ता
लमेन तालपाकं वदन्ति य
द्यत्तालयोगाणां विकृतिस्तु क
ष्टोषणा ववाभिधु कण्ठापाटन
वैः सह सत्तौ द्वैर्भिषजाकार्यग
लमुदी प्रवर्धणं सवः केववीमो
यगुडनवी इति चलोके संगुह्यं
लिसंदंशेनाकृष्य गलमुद्रिको
लेदयेनंदलाग्रेण निष्कापरित
संस्थितां मंदलाग्रेण प्रसविशे
ण अनिच्छदास्त्ववेदकं ततो

हेतोः प्रियेतच हीनच्छेदादेवे ।
च्छेदो लालास्त्रावाभ्रमेतया त
स्मात्तदेवः प्रयत्नेन दृष्टकर्मोति
शारदः गलमुदी त संक्षिप्तकृष्ण
त्वात्मा भिमां क्रियां पिप्पलति
विद्याद्वारादुदं पित्रलिङ्गं य
दुयुक्तैः सलदणैस्तनस्तोप्रतिमा
रयेत वचामतिविषा पाटारास्त्रा
कटकरोहिणीः निष्काप्यपिषम
हं च कवलतत्रकारयेत तदिकेयं
अथेकमेसंघातं तालपुष्पटे पथ
एव विधिः कार्योविशेषः शस्त्रक
र्मणि तालपाकेतकत्रयं विधा
नं पित्रनाशनं स्नेहं सेदो ताल
शोषे विधिश्चानिलनाशनः ।
अथ गलगणाः तत्र गल
योगाणां नामानि संख्यां च ।
रोहिणी पंचधा प्रोक्ता कंदशाल
कणवच अतिरुक्स्थलयोः लास
नामैकहृदकः ततो हृदः शतत्रौ ।
च गिलायुः कंदविद्विधः गतौ च
प्रस्तरज्जमांसतानस्तथेव च विदा
री कंददेशी त्रोगा अष्टादश
स्थिताः तत्र पंचानामपि रोहि
णीनां सामान्यं संज्ञाति माह
गलेऽनिलः पित्रकफोचं मूर्च्छितो
प्रदुष्यमांसं च तथैव शोषितो

गलोपसंगोयकैः स्तयोक्तैः नि
हेत्यस्त्रं व्याधिरयं रोहिणी
अनिलः मूर्च्छितः प्रवृद्धः पित्रक
फोचं मूर्च्छितो पित्रेवामूर्च्छितेक
फोवा मूर्च्छितः ननु त्रयोपि मूर्च्छि
ताः दृष्टेऽष्टावजाया अविबतमो
तात तस्य वातजाया लक्षणमाह
जिह्वा समंतादुश वेदनास्त मा
सोक्तः कंद निरोधनाः स्यः सा
रोहिणी वातरुना प्रदिष्टा वाता
त्मकोपद्रव गाळयुक्ता समंतात
जिह्वायाः सर्वतः वातात्मकोपद्र
वगाळ युक्तास्तंभादिभिरतिशय
नयुक्ता पित्रजामाह तिषो
हमाति प्रविदाहपाकानीत्रचरा
पित्रनिमित्तज्जाता ॥ अस्मज्जा
माह स्वोक्तो निरोधित्यपि मेद
पाकागुर्वीस्थिरासा कफसंभवात्
स्वोक्तोऽत्र कंदस्वातः ॥
सन्निपातजामाह गंभीरपाकिन्य
निवार्य वीर्याविशेषलिङ्गाविभ
वाभवेत् सा ॥ रक्तजामाह
स्फोटं श्रिता पित्र समानलिङ्गा
साध्याप्रदिष्टारुधिरात्मिका त
रक्तजेतुरा संहारकतावधिमाह
सद्यसिदोषजा इति अहातकफ
समुद्भवा पंचाहात पित्र संधुता

समादातपवनोत्पिना कंद
शालुकमादकालात्पिमात्रः कफ
संभवो यो येषिर्गले कंदकफक
भूतः त्वरः स्थिरः शस्त्रनिपातसा
ध्य सं कंदशालुकमिति बुवंति ।
कंदकफभूतः कंदकवच्छक
बुवेदनाजनकः अथितिहामाह
जिह्वाग्रत्रयः स्ययुः कफात्तज्जा
कापरिष्टादसृजैव मिश्रात तेषां
अपि जिह्वाः त्वत्तोगापयविवर्तये
दागतपाकमेनं असृज्जा मिश्रा
देवेत्यवयः वल्यमाह वना
पापवायतमुत्रतंचरणं करोत्य
त्रगति निवार्य तं सर्वं येवा
प्रतिवार्य वीर्यं विवर्तनीयं वल्ये
वदन्ति अलासमाह गले त
शोषं कुरुतः प्रवृद्धो अस्मानिलो
स्यासृज्जोपपन्नं मूर्च्छितं दंस्त
रमेतदाह रत्नास सत्तं भिषजा
विकारं मूर्च्छितं हृदयमर्भनिले
देनेव वेदनाजनकं एकहृद
माह वृत्तात्रतोऽत्रः स्ययुः सरा
हः सकंदुरो पाकामुद्रु गुरुम् ।
नामैकहृदः परिकीर्तनेऽसाया
धि वलाशः ततनप्रसृतः अंतः
गलमध्ये अपाकी ईषत्पाकी अमृ
डा ईषस्त्रः ॥ हृदमाह

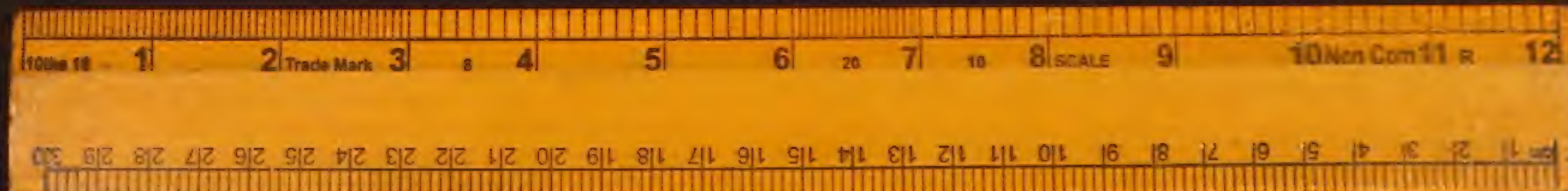

समुन्नतं हृदं ममंदादंतीव्रजं
हृदं मुदाहरति तच्चापि पित्रस्त
तज प्रकोपादिघातसतोदं प
वनात्मकेतु शतज्जामाह वन्नि
जना कंठनिरोधिनीवविनातिमा
त्रेपिपितं प्ररोहः अनेकरुक्।
शान्तरी विदोषा जेया शतज्जी
सदृशी शतज्जी वनाकदिना अने
करुक्वात पित्रकफज्जतोददाह
केहादि पुक्ता शतज्जीसदृशीलो
हकेटक सञ्चाना शतज्जीमदनी
शिलातन्त्रयुतः प्राणहरी मि
लायमाह ग्रंथिगेलिनामत्तका।
स्थिमात्रः स्थिरोऽस्यरुक्स्थान्कफ
रक्तमृत्तिः संलक्ष्यतेसक्तमिवा
सितं सशस्त्रसायस्त्रगिलायु
संसा गलविद्रुपिमाह सर्व
गलं व्याप्य समुत्पिनायः शोथो
रुक्तः संतिवयत्रसर्वाः ससर्वदो
षैर्गल विद्रुपिस्त तस्यैवतस्यः स
लसर्वजस्य गलौचमाह शोथो
महान् यस्त गलावरोधो तीव्रज
रोवायुगते निहन्ता कफेनजातो
रुपिगन्तिनेन गले गलौचः परि
कीर्ततेऽसौ वायुगते निहन्ता
उदानवायुगतिरोधकः सरज्ज
माह य स्नायमानः ससिति

प्रसक्तं भिन्नस्वरः शुक्लविमुक्तं
हः कफोपदिग्ये घनितायनेषुते
यः सरोगः ससनातस्वरजः ताम्
मानस्तमः पश्यन् शुक्लविमुक्तं
हः शुक्लविमुक्तः स्वाधीनः कदेयस्य
सः अस्वाधीनतामुक्तं गितितमश
स्वातात अनितायनेषु वायुवमंसस
सनातवातात मांसतानमाह प्र
तानवानयः सययुः सकृष्टगलोप
रोधं कुरुतेकमेण समांसतानः
कथितारवल्ली प्राणप्राप्तसर्वहृतो
विकारः प्रतानवातिस्तारवान्।
सकृष्टः अतिशयिते कष्टेयुसः
विदारीमाह सदाह तोदं स
ययुः सनातमेतगले प्रतिविशो
मांसं पित्रेन विद्याहदने विदा
री पार्श्वं विशेषातसत्तयेनशोते
पार्श्वं विशेषात सत्त येना
शोते स प्ररुषो येन पार्श्वेन वि
शेषाडाड्स्तेनशोतेतस्मिन्पार्श्वे
सा विदारी भवति इत्यर्थः।
अथगलरोगाणां विकित्सा रो
हिणीनां त साध्यानां हितं शोणित
मोहाणां तमने भूमपानेन गंदुषो
नस्पकर्मवा वातजातहृतेरक्तं
लवणैः प्रतिसारयेत् सखोसार
त्वेदगंदुषान्पारयेद्याप्यभीक्ष्णशः

विस्वाय पि त्रसंभूतां सिनालोद
प्रियंगुभिः चषयेत कवलोदाता
पत्रैः कृषितेहितः आगार
भूमकटुके कफजा प्रतिसारयेत्
आगारभूमः जल इति लोके
कटुकानि स्युं दी पिप्पलीमरिवा
नि स्यता विडंग दंतीषुनेलेमिदं
ससैयवे नस्पकर्मणिदातयंक
वलेच कफोदये स्यता अपरा।
जिता पित्रवत्साधयेदेयो राहि
णी रक्तसंभवा विस्वाय के
दृशात्कं साधयेत्तेदिकीवत्।
एककाले यवात्रे वा भेजीतस्त्रि
मत्पशः उपजिज्ञकवच्चापिसाध
येदथिजिज्ञकं एकहृदेतविस्वा
यविधिं शोधन माचरेत् एकहृदं
मिवपायो हृदेच समुपाचरेत् मि
लायुच्चापियो व्याधिल्लेच श
स्त्रासाधयेत् अमर्मस्यसंय
कंछेदयेत् गलविद्रुपिं अथ
सामान्यानां कंटरोगाणां विकित
सा कंटरोगे सस्योत्तेलाहो
नेस्यादिकर्मभिः विकित्सकस्मि
चित्सांत ऊशलोत्र समाचरेत्
क्वाथं दद्याच्च दाधील्वडु निस्त
र्ह कलिगज हरीनकी कषायो
वाहितो मात्तिकसंयुतः कटुका

तिविद्या दारुपाटामुक्ता कनिगकाः
गाम्त्रकथितापीताः कंटरोगे।
विनाशनाः मृदीका कटुकायेषि
दावी तक्रिफलाचने पाटो।
रसांजनं दारु तेनोक्तिसवृणं
ते दौद्रयुक्तं विधातये गल
रोगे मृदोषयं रोगास्तेन त्रयः।
शोकावात पित्रकफापहाः ॥
यवाग्रजेनेजवनीवपाटारसांन
नेदारुनिशांसकला दौद्रया क
याव गुरिका मुखेननापारयेत्
सर्वगलामयेषु ॥ अथसा
मस्तमुखरोगाः तत्रतेषां निदा
ने संख्याचार एष्येदोषे स्वयोगे
गाः समस्तमुखजाः स्युता तत्र
वातिकस्पलदाणं चह स्फोटैः स
तोदैर्वदनं समंताद्यत्राचितं सर्व
सरः सवातात पैत्रिकमाहरक्तैः
ससहैः पिडकैः सपीतैर्पञ्चावि
ने चापि सपित कोपात ।
सैधिकमाह अवेदनैः कं
दुयुतैः सवर्णैर्पञ्चाचितं चापि सवे
कफेन अवेदनैः ईषहेदनैः यत
उक्तं सञ्जनेन अत्यवेदनैः गिति
मुखरोगेषु साध्यानाह अष्टप्र
कोपे वज्याः सुर्मासरक्तविदोष
जादंतेवेषु वज्या न

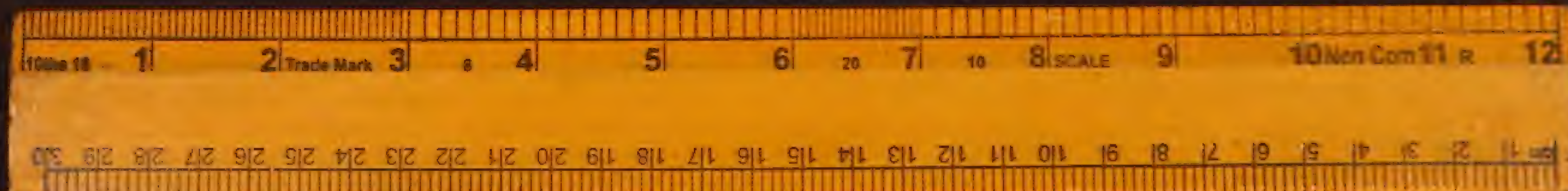

त्रिलिंगगति शौविरो त्रिलिंग
गतिः त्रिलोचना नाडी महा
शौविरो देतेषु वन सिध्यति
स्वावदानन मंजनाः जिज्ञासो
छालसस्त नालजेष्ठदेतयास
रत्रो वलयोहंसे वलाशः सदि
दरुणाः गलोचोमांसतानश्च श
तत्रीरोहिणीगले असाध्याः की
त्रिनालने रोगादशनयोत्रराः ।
तेषुवापिक्रिया वैद्यः प्रत्या
ख्यायसमावरेत अथसमस्त
मुल रोगाणां विक्रिया वातात
सर्वसुरं चूर्णलेवणैः प्रतिसारयो
तनैलवातहरैः सिद्धं हितेकवल
नस्योः पिनात्मके सर्वे
सरेष्टकायस्य देहिनः सर्वेपि
नहरः कार्योविधिर्मभूरीना
तः प्रतिसारगण्डस्य भूम सं
शोधनानि च कफात्मके सर्वसरे
क्रमं क्रूर्यात् कफापहं मुल
णके सिगवेयः शिरसश्च विरेच
नं मधुमृत्रहततीरैः शीतैश्च ।
कवलशहः । जानी पत्रा मृता
ज्ञाता यासदावी फलत्रिकैः
काशः क्षौद्रयुतः शीतो गंडुषो
मुलपाकचुत २ कार्येव वज्रधा
विमे जानीपत्रस्यवर्षणं कस्य

जीरककुष्ठेदयवचनस्यहात
मुलपाकचुत दौर्गंधस्यपशा ।
मति ३ पेटेलनिमज्जस्वामा
लती नवपल्लवे पंचपल्लवजः
अष्टः कषायो मुलथावने ५ पंच
पल्लजः कायसिफलासंभवोः
यवा मुलपाके प्रयोक्तव्यः सत्तो
होमुलथावने ५ सरसः कथिता
दावी चनीभूतोरसक्रिया सत्तो
हा ५ समच्छेदाशीर पेटेलमुलह
रीतकी तिक्तकरोहिणीभिः यु
ष्टाकरजडुमचंदनैश्चकाथेपि
त पाकहं मुलस्य ५ राजडुमः
धनवदरा इति लोके तिला नी
लोत्पलसर्पिः शर्करा तीर मे
वच क्षौद्राज्जदियकल्कस्यगंडुषो
मुलपाकचुत ८ आस्वादिनास
हृदपि मुलगंधसकल मपनयति
तवीजप्रफलनापवनमध्यं
नाशयति ९ हृदिशं निमज्जति
मधुकं नीलमुत्पलं तैल मेति
विपक्रयं मुलपाकहं परं १० ।
यहीमधुपलमेकं विश्वीलोत्पा
लस्यतैलस्य प्रस्यतद्विगुणयो
विधिनापकं त नस्येन निशि वर
नस्यस्वावत्तपयतिगात्रस्य दोष

संज्ञानं कवलवर्तमुवश्यं कमा
शोऽभ्यंगेन जंतुना ॥ कडयं तस्यार्णवः आमादी २
इति मुलवोगाधिकारः इति भा
वप्रकाशः ५ अथिच ने
इलीयक गोत्रा मूलं पीतं प
योनिने कामलादिहरं योक्त
मुलरोगहरं तथा ॥ मुकचल
कषणदीनां क्षौरोहिणुल नागरः
मुक वतर्गुणं दद्यात्तैल मेने
विषावयेन बाधियं कर्णश्लेच
पूर्वस्वावश्च कर्णयोः मूलादस्य
तैलस्य क्रमयः कर्णयोः विलाः
क्षिप्रं विनाश मायाति शशांक
कृतशोखा क्षारनैलमिरं अष्ट
मुल देनामयाभ्यदे ॥ इति
गारुडे ॥ ८८ ॥ १८८ अथ्यायो
मुललोगलः ५ शूकरः इति जटा
थरः ॥
मुलवल्लभः ५ दाडिमवृक्षः इति
शहमाता मुलपिये वि ॥
मुलवाविका स्त्री अमृष्टा इतिरा
जनिचंदः ॥
मुलवाद्यं क्षी वज्रनालवाद्यं
क इतिभाषा इतित्रिकांशुशेषः
मुलस्य मुलेनच वाद्यं ॥
मुलवासः ५ गंधतण्डुल इतिराज
निचंदः ॥

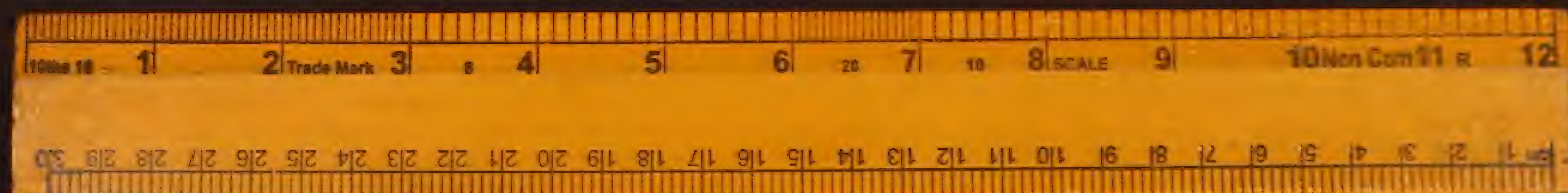
मुलवासनः ५ मुलसहंयकार
इत्यमरः देमुलवासनवटिका ।
दो आमादपुक्तः कर्षणदि रा
मादी इत मुल वासयतिमुलवा
सनः नद्यादिनादनः नाना द्रव्य
रचित एकैकश पववाकपूरादि
भि मुलोपयोग्य मुलवासन व
टिकादि गमादीति सर्वस्व मुभ
वासन इति पाटमुभं मनादरा
वासनं वासो यस्य केशदेः स
आमादीत्याहु रिति सभतिः
क्षीरस्वामिना त समकक्षादिवत्
हृयन इष्टगंधादिवत्तृष्टये च प
र्णाय हृय माख्यातं शहाणीव त
कस्तुरिकाया माभोदः कर्षणे मु
लवासनः वज्रलेस्यात्परिमलश्च
॥ मके सरभिल्लथा गंधा दि
षष्टि रप्यते गुणिहृता त्रिलिंगा
॥ का इति इतिभरतः ॥
मुलविल्वटिका स्त्री क्षाणी इति
॥ शहरत्नावली ॥
मुलविष्टा स्त्री तैलपायिका यथा
वल्लिका मुलविष्टापरोक्षीतैल
पायिका इतिहमचंद्रः ॥
मुलशफः ५ उम्बुलः इतिशत
॥ माला ॥

मुखशुद्धिः स्त्री वक्रशोथने य मेतदुदीरयेत् कृत्वा उद्धृतं ।
 या अभावे दंतकाष्ठानां प्रति कर्मजानता वायुजानता मुख
 सिद्धिने तथा अणोद्वादेशगेह कालवशा प्राणनरे पंचत मा
 वेमुल्लुपि विधीयेत इत्यादि गतं यमाधर्मसमायुक्तं लोभ
 कतत्वं ॥ मोह समाहृतं दहेयं सर्वगा
 मुखशोथनं क्री त्वं इतिरा शणि दिव्यान् लोकासु गच्छत
 ननिर्वृतः ॥ पय मुक्ता ततः श्रीवृंहता चैव
 मुखशोथनः पुं कट्टासः इति प्रदक्षिणं नलमानं तथा वकिं
 हेमवदः ॥ शिरःस्थाने प्रदापयेत् चान्वे
 मुखशोथी पुं जमीरः इति रा तोपुसंस्थान मेवंभवति पुत्रिके
 ननिर्वृतः ॥ इति शुद्धित्वे ॥
 मुखहीलः वि उर्ध्वः इतिरा मुखामयः पुं मुखरोगः इतिराज
 दृमाला ॥ निर्वृतः ॥
 मुखसंभवः पुं ब्राह्मणः इति हे मुखार्जकः पुं अर्जकः इति रा
 मचदः ॥ ननिर्वृतः ॥
 मुखसरं क्री तालसुगतादीः मुखस्रः पुं कर्कटः इतिविका
 तिभाषा इतिविकोऽपेयः ॥ उशेषः ॥
 मुखस्त्रावः पुं लाला इतिराज मुखाल्का स्त्री रावानलः इति
 निर्वृतः ॥ शहमाला ॥
 मुखाग्रिः पुं दावाग्रिः यथाहेम मुखः पुं प्रथमः कल्पः अमरः
 केतिहृये आशमृदाऊः स्याद्वा यागादिषु शास्त्रोक्तः प्रथमः कल्पो
 नलः मुखोत्काभूतसंचारी मुखा मुखः स्यात् यथाजीदिभिर्भजे
 ग्रि भ्रंशस्माः इतिशह माला नेत्यादिना उद्धृतत्वात्तमिव
 शवमुखेनवकिः इति लोके मुखः विकारसंवेत्यादिनाश्वाये
 शासनशिरःस्थाने यथा देवा यः इतिनटीकोष्ठाभरतः ।
 आग्रिमुखाः सर्वगृहीत्वातद्रता मुखः वि प्रष्टः इत्यमरः
 शनं गृहीत्वा पाणिनाचैव मंत्र मुखसर्गः पुं स्यावस्तुष्टिः यथा

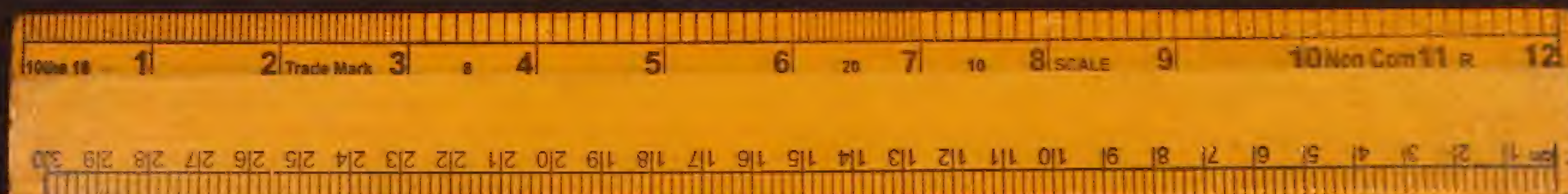
मुखसर्गः अतर्धस्तमुखावेत् यथा नीराजीरमुपागता अत्रगा
 स्यावराः स्मृताः इतिवगहपुगां योः सीधिसुपुत्रयोः प्रोत्रनप्र
 मुगहः पुं रात्रुहपदी इतिभूति मिदं किमुक्तमिति ज्ञातं क
 प्रयोगः ॥ न्यस्यति शोबानांकर शोकया
 मुग्यः वि मूढः संदरः इति शशिमुखी रोमावली प्रोचति
 विश्वः ॥ म्प्रानास्मीति मुद्रः सखीमविदि
 मुग्यबोधं क्री बोपदेवकृतयाक तस्याणीभराष्टव्यति ज्ञात
 रणविशेषः यथा मुकुंदसच्चि दानंदं प्रणिपत्यप्रणीयते मुग्य
 बोधं व्याकरणं परोपकृतये म न्य यन्यस्य चंद्रहृडा भविष्यति
 या इतिनस्यायश्चोकः मु नवोळा यथा दक्षे भुता ।
 म्पा स्त्री नायिकाविशेषः य पि शयने विनिवेशितापिकोरे
 यास्त्रीयापि त्रिविधा मुग्यामया कृतापि यत ते वहिरव गते
 प्रगल्भात् तत्रांकुप्रितयोवनायुः जानीमहे नववभूरथतस्य व
 यथा साव ज्ञातयोवना अज्ञातयो पणयः पारदंस्मिरयित्तमते
 वना व सेव क्रमशालज्जाभय करेण द्वितीया यथा वला
 पराधीन रतिर्नवोळा सेव ज्ञात त्रीता पांचमुखमनुमुखेनैवकु
 प्रश्रया विश्रुतवोळा अस्या रुते पुनानामुद्दीने दपति वट
 अष्टा क्रियामनाहरा कोपमाह नं बुम्भनविधौ हृदि न्यसे दक्षे
 वं नवविभूषणे समीहाव मु तिपति गमनापेपित मना न
 यथायथा अज्ञातं किलकामदेव बोळाबोळां रमयतिवसेनापय
 भूणीपालेन काले शुभेवसे निव विश्रुतवोळा यथा
 वास्तवियं विथास्यतिननौता दामुकलित नेत्रपालिनोवीनि
 रूपमेणीदृशः दृष्ट्वात्तंजनवा यमितं कुवस्यत्तं नवोळासपि
 त्वरीमुखरुवा सौभाकरीमाधुरी ति समीप मुपेतकस्य युनः
 वाचाकिं च स्यासमुद्रलदरीनाव इतिरसमेजरी ॥
 एमामंत्र्यते अज्ञातयोवना ॥ ॥ ॥

बाहुकानोरुप्रम
 वंधे करकलित

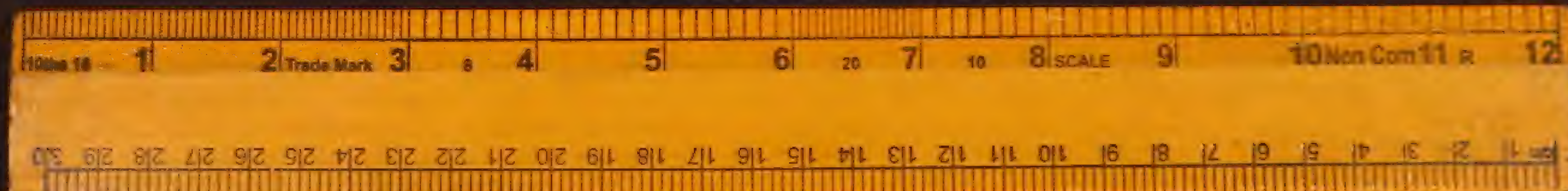
मुच ३ (कल्मे दम्भे शाठ्ये
 मुच ३३ इति कविकल्पद्रुमः
 द्वौपदमस्वरिणौ ३ मोचते ३ मुं
 चते ३ मुंचते इतिङ्गोदासः
 मुचक मोचे इति कविकल्पद्रु
 मः क मोचयति मातृस्पागः ३
 निङ्गोदासः ॥
 मुच ल श प न ओ मोचे ३
 कविकल्पद्रुमः मोक्षस्पागः ६
 अमुचत श प न मुचतिमुंचते
 यनं दाना वंयनरहिते भावे
 अकर्मकोऽयं आत्मानाश्रुक्ते
 गजः कर्त्तरि क्तः एवं पापान्मु
 क्त इत्यादौ पापवन्धनाश्रुक्त्वा
 यः इतिङ्गोदासः ॥
 मुचिरः वि दाना इति त्रिकांड
 शेषः ॥
 मुचिरः पुं धर्मः वायुः देवता
 इति सैत्तिमसारणादिहृत्तिः ॥
 मुचुक्रंदः पुं गुणवृत्तविशेषः म
 कचंद इति हिंदीभाषा नत
 पर्यायः क्चउहृत्तः २ विचक्रः
 ३ प्रतिविचक्रः ४ इतिभावप्रका
 शः वङ्गपुत्रः ५ सदलः ६ दारिव
 लभः ७ सपुष्पः ८ अर्थाहः ९ त
 लणकः १० रक्तप्रसवः ११ असृगणाः १
 कटुवंतिक्तं कफ वात ना
 शितं कंदकारं त्वेयोषणोफ
 शमनं जीर्णान्नविनाशं च
 इति राजनिर्घटः शिरः पीडा
 पित्रासविष नाशितं भावा
 प्रकाशः मांयान्तराजपुत्रः १
 इति श्रीभायवतं
 मुचुदी स्त्री अंगुलिमोदनं अंगु
 लमटकान इति भाषा यथा मुच
 टी मुकुटी चैव भवेदंगुलिमोद
 ने इति शहरत्नावली मुष्टिः
 मुष्टा इति भाषा यथा मस्तिदि
 नांगुलिः पाणि मुष्टिर्मुखमुष्ट
 द्यपि इति हेमवदः ॥
 मुञ्ज क मृजाधन्याः इति क
 विकल्पमुञ्ज इक डमः द्वौपदा
 मस्वरिणौ भ्क् मुञ्जयति मोचय
 ति इतिङ्गोदासः ॥
 मुंचकः पुं मुष्ककहृत्तः इति स
 जनिर्घटः ॥
 मुञ्जः पुं तृणविशेषः मुञ्ज इ
 ति भाषान्तर्गतायः मौंजीतृणा
 त्वः २ आत्माणः ३ तेजनाक्यः ४
 वातीरकः ५ मुञ्जनकः ६ शीरी
 रभीक्यः ७ हारमूलः ८ हृदय
 त्ताः ९ हृदयमूलः १० वङ्गपुत्रः ११
 जनः १२ शत्रुभंगः १३ असृगणाः १४
 रत्नं शीतलं कफपित्तेदाय ॥

नाशितं ग्रहास्तासदीक्षासव
पावनत्वं भूतनाशित्व इति रात्रि
निर्घटः अपिच मुञ्जा मुञ्जात
कावाणः स्फुटदग्धः समधसः
मुञ्जद्वयं मधु तवरेणिशिरं
तथा दाह त्वाविसर्पसमुत्र
वस्त्वतिरोगजित दाघत्रग्रहां
घं मेवलासपयुज्यते इति भा
वप्रकाशः शूरः इति रत्नमाला
उपनयनकाले मुञ्जमेवलाधा
रणविधिर्यथा ग्रयेनमाणवक
माचार्यं सि प्रदत्तिणं विवृत्त
मुञ्जमेवलां परिधापयन्नेत्रद्वय
वाचति इति भवेदेवमहः ।
मुञ्जकेशी पुं विसृः इति हेम
चन्द्रः ॥
मुञ्जं क्ली शास्त्रकं इति शब्द
माला ॥
मुञ्जातकः पुं प्रथमशकभेदः प्र
स्यगुणाः परे स्वादुत्वं दृष्यत्वं
पित्तानिलापहत्वच इति रा
त्रवृत्तमः ॥
मुट इ मर्द इतिकविकल्पद्वयः
पंचमस्त्री इ मुट्यते मर्दी
मर्दन इति डर्गादासः ॥
मुट कि तदि इतिकविकल्पद्व
यः तदिचूर्णोकरणे कि मोट्यति

पतिनानातीत्यर्थः मोहिता मुद्रशालिः पुं शालिभेदः तत्
 इतिङगीदासः ॥ यर्षायः मुद्रनकः २ निष्कः २
 मुद्रः क्ली शिरः इतिनपुंसकलिः ॥ अशुककः ५ अस्मृणाः विदोष
 गसंगरे अमरः बोलं मुद्रा नाशितं मधुरास्त्रत्वं वलप्रदत्तं
 यमे इतिगजनिचैटः ॥ रुचिकारित्वं दीपनत्वं यथात
 मुद्रः पुं देवविशेषः गङ्गग्रहः मुखनाम्य रत्नापहत्वेन इति
 इतिमेदिनी नापितः इति राजनिचैटः ॥
 जटाधरः स्थापयतः इति मुद्रा स्त्री मुद्रीरिका इतिमेदि
 केवित् ॥ नी मुद्रितास्त्री इत्यमरीकायां
 मुद्रः पुं क्ली मुद्रो इतिमेदिनी भरतः ॥
 मुद्रः वि मुद्रितः इत्यमरः ॥ मुद्रास्त्रा स्त्री महाश्रावरीका
 मुद्रित मुद्र मुद्रि खड्गेभावे इतिगजनिचैटः ॥
 च नि मुद्रो मुद्रनं केशापन मुद्रायसे क्ली लोहं इतिगज
 यनं तथोगात्र अश्रायतिष्ठे निचैटः ॥
 उः पुमानस्त्रियां मुद्रा इत्यमरः मुद्रितं क्ली लोहं इति राज
 रीकायां भरतः ॥ निचैटः वापितमुद्रं वि इत्य
 मुद्रकं क्ली मसकं इतिहेमच मुद्रः ॥
 दः मुद्रकः पुं नापितः इति हे मुद्रितका स्त्री हस्तविशेषः मु
 मवेदः ॥ द्री इतिभाषा नमर्यायः अल
 मुद्रवणाकः पुं कलायः इतिग म्बसा २ आवाणी २ यत्वेकसाधक
 जनिचैटः ॥ दम्पण्या य अवाणा ६ मुद्रास्त्री ६
 मुद्रनं क्ली केशवेदनं तस्य कुम्भला ८ अरुणा ८ इतिरत्नमा
 र्णायः भद्रकरणां २ वपनं २ य ला मुद्रो पुं नापितः इत्यमरः
 रिवापनं ५ क्षौरं ५ इतिहेमचैटः ॥ मुद्रीरिका स्त्री मुद्रितिका इति
 मुद्रफलः पुं नारीकेलहतः य जटाधरः ॥
 या तथा मुद्रफलश्चापि विस्मयि मुद्र स्त्री हृदिनामौषधं इति
 प्रियोऽपिच इतिशहरत्नावली ॥ गजनिचैटः ॥

मुद्र स्त्री हर्षः इत्यमरः ॥ शमीयान्यभेदः मुद्रा इति भाषा।
 मुद्रक सं सगे इतिकविकल्पदुः नमर्यायः सप्रेमः २ वपणदः
 कमादयति हृतेनात्र लोकः ३ रसात्रमः ५ भुक्तिपदः ५ दया
 इतिङगीदासः ॥ मेदः ५ सफलः ५ वाजिभोजनः ८
 मुद्र नि डः हर्ष इतिकविकल्पदुः अस्मृणाः कषायत्वं मधुरत्वं
 मः हर्षभित्तोत्साहः नि मुद्रितो कफपित्तस्त्रिभुवं लघुत्वं या
 स्ति डः मादने यनी इति हित्वं शीतत्वं नातिवातलघुत्वं
 ङगीदासः ॥ नमर्यायः पित्रश्चात्रिशमन
 मुद्रा स्त्री हर्षः यथा मुखमानंद त्वं लघुत्वं सनापहातिं यथोच
 शुभं इतिशहरत्नावली ॥ कनाशितं तत्संयवपुंकेचन ।
 मुद्रितः वि आनदितः यथा रक्तप्रसादनत्वं सर्वरुग्णपदार्थि
 आनंदं मुद्रितारुह्य प्रपित्तम त्वेव इतिगजनिचैटः ॥ अपिच
 लिनाकृष्ण मृते सिधेत या प रत्नत्वं स्वाङ्गे अस्मानित्वं च
 तो साधीत्याया पुतिव्रता इति रत्नत्वं इतिभावप्रकाशः ॥
 मुद्रितत्वं आलिंगनविशेषः वनमुद्रगणाः मुद्राः शीतलो
 तस्यलक्षणां यथा नापिकयना ग्राहीकफपित्त जरापहः तदि
 यकस्य वा मणार्थे उपित्वावमया शेया यथा प्रधाना हरितालत्र
 दंतस्योरु हृय मध्ये स्थापयित्वा वनमुद्रास्त्रमुद्रवत् क्लृप्तमुद्राम
 उभोभिलि वा गदवस्त्राने इति दामुद्रा गौरादरितपीतकाः ये
 कामशा स्त्रे ॥ ता रक्षाश्च निर्दिष्टा लवकः प्रवे
 मुद्रितास्त्री मुद्रा हर्षः इत्यमरः ॥ रवेवत् इतिगजवल्लभः ॥
 रीकायां मधुरेशः ॥ मुद्रपर्णी स्त्री वनमुद्रः मुद्रास्त्री
 मुद्रिरः पुं मेघः इत्यमरः का इतिभाषा नमर्यायः कावत्सुहा २
 मुद्रः इति मेदिनी भेकः सदा २ इत्यमरः हृदसदा ५
 इतिसेति तस्योणादिहतिः ॥ शिमी ५ माजाराधिक ६ वनत्ता
 मुद्रः पुं पक्षिविशेषः नमर्यायः ७ रिगिणी ८ कृत्वा ८ सर्वयर्णी ८
 यः जलवा यसः २ इतिहेमचैटः ॥ ॥ ॥ ॥

ऊरंगिका ॥ कोशिका ॥ वनो
 द्रवा ॥ वनमुद्रा ॥ आरण्यमुद्रा
 ॥ वन्या ॥ अरंगिकास्थाने करे
 तिका इति च पाठः अस्याग्रा
 हिमत् काम वान रक्त तय
 पित्र दाद न्न नाशितं वद
 यत्ने अकृष्टदिकारितं च इति
 राजनिर्घटः अपि च मुद्राणी
 काकपर्णी सूर्यपत्नीत्यपि
 काकमुद्राव सा प्रोक्ता न चामाज्ञा
 रंगिका मुद्राणी हिमाद्रितानि
 क्तास्वाद्रुच्युक्ता वल्लभास्तय
 शायत्री
 दोषत्रयद्वयी लक्ष्मीप्रदण्योः इति
 सारहृत इति भावप्रकाशः ॥
 मुद्राभुक् ५ चोटकः इति न
 रायः ॥
 मुद्राभोनी ५ अशः इति राज
 निर्घटः ॥
 मुद्राभोदकः ५ मोदकविशेषः
 मतिहर इति भाषा यथा मुद्रा
 नां भूमसौसम्पत्तौ लये निर्मला
 मुना कटाहस्थ हृतस्योर्द्ध्वकर्ण
 स्थापयेत्ततः भूमसौतद्वीभूता
 प्रक्षिपेत् कर्जरोपरि एतन्नि
 विंदवस्तस्मात्त्रासपक्वाः स्रग्द्वारा
 सिताणकेन संयोज्य ऊर्ध्वीत

युक्तेन मोदकान् अस्याग्राः ॥
 लघु श्रीहीनदोषघ्नः स्वाङ्गः शीतो
 रुचिप्रदः वल्लभो नरहृत वला
 सूर्येण मुद्राभोदकः इति भाव
 प्रकाशः ॥
 मुद्रां ली मलिकाभेदः कोष्ठा
 दिभेदने ५ इति मेदिनी ॥
 मुद्राः ५ कर्माहृतः पुष्पवृत्त
 विशेषः नस्यार्थायः गंधसारः
 समपत्रः २ अतिगंधः ३ गंधाजः ४
 विटपियः ५ पियः ६ जनेष्टः ७
 मुद्राष्टः ८ अस्याग्राः मधुरा
 शीतलं सरभिवं सौख्यदाया
 कत्वे मनोजकारितं मधुपानंद
 कारितं पित्रप्रकोप नाशितं च
 इति राजनिर्घटः अस्त्वविशेषः
 मुद्रा इति भाषा नस्यार्थायः ॥
 इचनः २ चनः ३ इत्यमरः
 इचनः ४ इति भारतः मुद्राः
 कोरकास्त्रयो इति हेमचंद्रः ॥
 मुद्राकः ५ कर्माः कामरागा
 इति भाषा इति राज निर्घटः ॥
 मुद्रां ली रोहिषरत्नं इति राज
 निर्घटः ॥
 मुद्राः ५ हर्म्यश्वराजपुत्रः यथा
 सृष्टातेः पुरुजानुः तस्यावृत्तः त
 तस्य हर्म्यश्वः हर्म्यश्वमुद्रास्तस्य

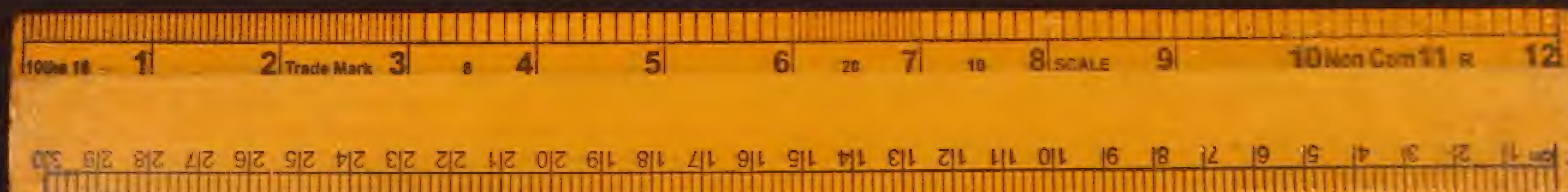
हृदि यवीनर कामिल्यसेताः मुद्रा ली प्रत्ययकारिणी नामेर
 पचाना मेनेषा विषयाणां रक्त मोद्रा इति भाषा इति वि
 लायालमेने मुद्रा इति पित्रा कोद्राशयः अगुलि मुद्रा व्यापे
 भिदिता इति पंचालाः इति इशोगुटी इति भाषा इति शत्रु
 विस्मयराणे ४ अंशः ॥ अथायः रत्नावली स्वर्णोष्णादिमुद्रिका
 गोत्रकारकुशनिविशेषः तस्य च मोद्रायाका इत्यादि भाषा
 भार्या इंदसेना इति पुराणं इति लोकप्रसिद्धिः ॥ यं चथा
 मुद्राष्टः ५ वनमुद्राः इति शहरा लियंतर्गत निपिनिशेषः व्याप
 लावली ॥ र अक्षर इति भाषा यथा मुद्रा
 मुद्राष्टकः ५ वनमुद्राः इत्यमरः लिपिः शिल्पलिपि लिपिलेखनि
 मुद्राईवटः ५ वटकविशेषः आ सभवा गदिका घुणसंभूता नि
 दावडा इति भाषा यथा मुद्रापिष्टी पयः पचथा स्मृताः एताभिर्नि
 विरचितानवदकास्ते लयावितान पिभि र्दोमाधारीजी अमरा द
 हस्तेन चोपयेत्तस्य कृतस्मिंश्रुती र इति वाराहीतंत्रं लेखा
 विनिःक्षिपेत् भृष्टं दिवा ईकं त्यागित्विने विप्रै मुद्राभिरंक्षितं
 सूर्यमरिचं जीरकं तथा निम्बः चयेत् शिल्पारि निमित्तं यच्च
 स यवानौचयुक्ता सर्वविमिश्रयेत् पाह्यं धार्येत् सर्वदा इति खड्ग
 मुद्रापिष्टी पचेत्तस्य कृ स्यात्पा मालातंत्रं पंचमकारांतर्गत
 मेगारकोपरि तस्यास्त गोलकं भृष्टद्वयविशेषः यथा पशुका
 ऊर्ध्वान्नस्ये पुराणं क्षिपेत् स्रुता भृष्टा गोपमवणकारय
 तैलेतान् गोलकान्पक्वा कथि तस्य नाम भवेद्द्विमुद्रा मुक्तिः ५
 तायां निमज्जयेत् गोलकाः पा दायिनी इति निरंशाने ॥ य
 चकैः प्रोक्तास्ते ताईकवटा अपि टलः तस्याः शोधनं यथा
 अस्याग्राः मुद्राईकवटारुचा ओतदिलोपरमं एदं सदापश्यं
 लचवोवलकारकः दीपनास्तपे तिम्बरयः दिवीवचलरा ततं
 णाः यथा सिद्धो वेपु प्रजिताः ओतदिलो सो विपश्येत्ता नाश्वी
 इति भावप्रकाशः ॥ सः समिधते विलो र्द्यत्परमः ॥

पदं इति मंत्राभां शोयनां
इति सतंत्रतंत्रं शरीरे पापं
भगवदायुधादिविक्रं ज्ञाप इति
भावा यथा ततो नारायणीमुद्रा
धारयेत् प्रीतये होः मन्त्रं क
र्मादि विक्रानि चक्रादीनामुपा
निच अथमुद्राधारणानित्यनामृ
नौ अंकितः शालवक्राभाभययो
वाङ्मूलयोः समर्चयेद्विनिर्त्य
नामया प्रज्ञानं भवत् आदिपुराणो
शालवक्राहं पुंशुदिरहिते ब्राह्म
णाथमं गहं भवत् समो गण राजा
राष्ट्रात् प्रवासयेत् गारुडं श्री
भगवदुक्ते सर्वकर्माधिकारश्च
शुचीनामेव बोधितः अविर्तवति
जानीयात्सदीयायुधधारणात् ।
पामेवोत्तरावेदं शालवक्रादिभिश्चि
क्रेविप्रः प्रियतमैर्हरेः रक्षितः सर्व
यमेभ्यः प्रयुतो नरकं व्रजेत् ।
श्रुतो व पुनः कटशाखायाधृतो
हृदपुंशुः कृतवक्रयासी विष्णुं परं
ध्यायति यो महात्मास्मरेणामेव
णसदा हृदि स्थितं परात्परं यन्म
हतो महांतं अथर्वणिच यमिबे
य मुकुटमस्याविक्रं रंकिता लो
के सभगा भवेत्तुः तद्विष्णोपरम
पदं योग्यतिसाक्षिता इत्या

दि अतएव ब्रह्मपुराणं कुरुप
धो कितं हृद्यं सम्माननं करोति यः
हादशाहोर्जितं पुण्यं वा फलवा
गच्छति अथमुद्राधारणं साक्षा
त्सं कृते श्रीसनत्कुमार मांके
देयसंवादो यो विसृज्यते वि
प्रेतं शालवक्रादिविक्रितः सया
ति विसृज्यते वेदादप्रलयं वति
नं तत्रैवात्यत्र नारायणायुधे ।
नित्यं विक्रितं यस्यावियुद्धं पाप
कादिप्रयुक्तं तस्य किं कुरुते ।
यमः शालाहारेत्येत्याहुः वस
तावधकादिभिः तत्फलं लि
खितं शाले प्रत्यहं दक्षिणे भुजे
यत्फलं पुकुरेनित्यं पुंदरीकाक्ष
दरीने शालोपरिकृतपद्मे तस्य
लंसमवाभुयात् वामे भुजे गदा
यस्या लिखिता दृश्यते कलौ
गदाधरो गयापुण्यं प्रत्यहं तस्य
यच्छति पञ्चानंदपुरे प्रोक्तं वक्र
साभिसमीपतः गदायो लिखिते
वक्रं वक्रलेकस्य दर्शने श्रीभग
वदुक्ते च यः पुनः कलिकाले
तस्य गुरी संभवां मृतं सत्यं क
र्मादिकं विक्रं गृहीत्वा कुरुते नः
वेदे तस्य प्रतिष्ठेदं ज्ञानं तत्र
दशावतारः तस्य मे नांतरं ।

किंचित्क नैयं अथ उच्यते ममा
वतारं वि ज्ञानिदृष्टेनेयस्य वि
ग्रहं मन्त्रं सौ विज्ञेयः सन्ने
मामकीन नः पापसंहारं प्रपन्न
जायेत न स्पंदेहिनः ममायुधानि
यस्यांगलि खितानि कलौ पुगे
उभभाभ पिविक्रभां योकि
तामस्यमुद्रया कर्मयापि स्वकं
तेजोनि लिखितं तस्य विग्रहं श
लवचक्रं गदा रणोगमत्संवा
कर्मरहितं स्वदेहं करोति नि
त्यं सकृत् स्पृष्टं हि पापक्षयं जन्म
शान्तिं तस्य तत्रैव श्रीब्रह्मना
दसंवादो कुरुशालाककवचं
भयं वेद दानैवैः अथवा सर्व
भूतानां शरणं रत्नसा मपि
लक्ष्मीस्य स्वनीडगीसावित्रीहर
वृक्षभा नित्यं तस्य वसेद्देहयस्य
शालाकिता तत्रः गंगागयाऊरु
देव प्रयागं पुष्करादिच नित्यं
तस्य सदा तिष्ठेद्यस्य यमांकितं
वपुः यस्य कौमोदकी विक्रं मु
ने वाथ कलिप्रिय प्रत्यहं तत्र
द्रष्टव्यं गंगासागरसंगमः सद्य
करो गदायस्या दृष्टांगतिष्ठते यदि
हृत्मेन सहितं तत्र वैलोकाय सर्व
राचं त्रयोप्रयत्नो देवा वि

सो स्त्रीणि पदानिच निवसेति स
रातस्य यस्य देहं सदृशीने किंच
हृत्सा युधोकिता मुद्रायस्य नारा
यणीकरं कुरुलोकाधिकारी वस
सेय विदशां पतिः कुरु मुद्रा
प्रयुक्तस्तु देवं पित्रं करोति यः
नित्यं नेमिनिर्देकाय प्रत्यहं वा
द्यं भवेत् पीयेति न तत्रैव ग
दा अक्षाणि राशयः अष्टाक्षरा
किता मुद्रा यस्य धातुमयी करी
वागदी श्रीसनत्कुमारो कुरुसा
युधोकिने देहं गोपीचंदनमुत्त
स्त्रया प्रयागादिषु नीये पुस्तकता
किं कुरुषति यदा यस्य प्रय
शेन देहं शालादिविक्रितं तदा
तदा जगत्सामीनोद्धारति पा
तकं भवते यस्य देहेन अदो
रात्रे दिने दिनं शालवक्रगदाप
मे लिखितं सोऽमृतः स्वयां
नारायणायुक्ते हृत्सात्मानं क
लोयुगे कुरुते पुण्यकर्मणि मे
रुत्तस्यातस्यैव शालादिनां किता
भक्त्या आह्वयः कुरुते द्विजः ।
विधिहीनं तस्य पुण्यं पितृणां त्रग
यासमं यथाभिदेहने कर्तव्यं पुना
प्रेरितो भूतं तथा दहति पापा
निदृष्टा हृत्सायुधानि च ब्राह्म

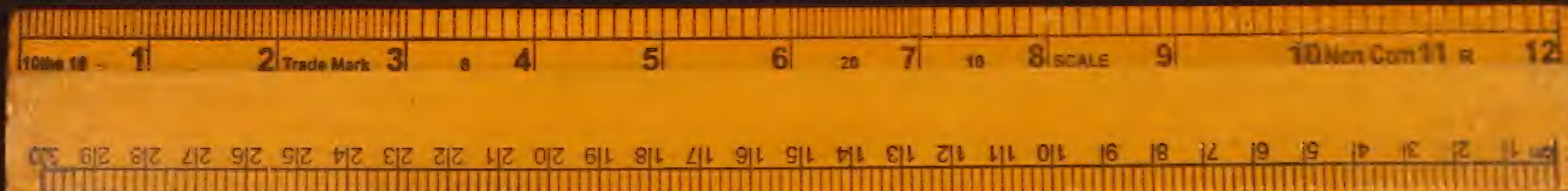

श्रीवसुनारद सन्नादे विस्मयान्ति
तो मुद्रामुद्रा समन्ति शंखा
दिकायुये युक्ता सर्गाग्रमयीमपि
यत्र भागवतो यस्तु कलिकाले
विशेषतः प्रज्ञादस्यसमो ज्ञेयो
नायथा कलिवत्तम किं शंखा
किततव विष्णुभक्तस्यस्य वेश्म
नि नदत्रं सयमम्राति पितृभिः स
हकेशवः कृष्णायुक्तितो यस्तु
स्मशाने म्रियते यदि प्रयोगे याग
निःशक्ता सा गतिस्सुनारद ।
कृष्णायुयेः कलौ नित्यं मृदितं यस्य
विग्रहे तत्राश्रयं प्रकुर्वति विबुधा
वासवादयः यः कुरोति हरेः
पूजां कृष्णशस्त्रां किं नारः अथ
राधसहस्राणि नित्यं हरतिकेशवः
कृष्णकाष्ठमयं विभं कृष्णशस्त्रं
विहितं यो संकयति चात्मानं
तस्मा नान्निवैलवः पापं उ
पतितशत्रौ नास्ति कालाप पात
कैः नलिप्यते कलिकृतैः कृष्ण
शस्त्रां किं नारः किं अष्टा त्रा
किता मुद्रा यस्य पातमयी भवेत्
शंखपद्मादिभिर्युक्ता अग्र्यते ॥ सो
मगसरोः धनानां यणी मुद्रा प्र
ज्ञादेन पुरा कृता विभीषणेन वलि
ना भूतवण मुकेन च मां पातणा

सरेषणा मार्केड प्रमुथे द्विजेः ।
शंखादि विहितैः शस्त्रै देहे कृष्ण
कलिप्रिय आव... केशवात् प्रा
मे समीहित फलं महत् किं वा
गोपीचंदन मुक्ताया लिखितं
यस्य विग्रहे शंखपद्मादिचक्रं वा
तस्य देहे वसेद्दरिः तत्रैव श्री
सनकमाराक्तो यस्य ना रायणी ।
मुद्रा देहे शंखादि विहिते धात्री
फलकृता मात्मा तलसीकाष्ठसंभवा
द्वादशाक्षरमंत्रैस्त्व नियुक्तानि क
लेवरे आश्रयानि च वि प्रसमन् ।
समः सच वैलवः किं यस्य ना
रायणी मुद्रा देहे शंखादि विहिते
सर्वीगं विहितं यस्य शस्त्रं ना
रायणोद्भवेः प्रवेशानास्ति पा
यस्य कवचं तस्य वैलवं अन्यत्र च ।
पुमिर्भागवते श्चिः कलिका ।
लेहि जानयः भवति मर्मलोके
नेशापावुग्रहकारकाः ॥ अथ
मुद्राधारणविधिः गौतमीये त
लादेव गदाकार्या मूर्द्धिवापंशे
तथा नंदकंचेव हस्तयो शंखचक्रं
भुजद्वये शंखचक्रां किं विप्रः
स्मशाने म्रियते यदि प्रयोगे या
गनिः शक्ता सा गतिस्सुनारदम
चक्रं च दातारो बाहो शंखं वामे

ऽपि दक्षिणे गदां वामे गदाय
स्तात् पुनश्चक्रं च धारयेत् शंखो
परित्या पमं पुनः पमं च दत्ति
तो शंखं च दक्षिणे च पंचशरे शि
रसि धारयेत् इति पंचा मुद्राया
दौ धारयेद्देस्यो ननं मन्त्रं च
दक्षिणे हस्ते कर्म वामकरे तथा
तथा चोक्तं दक्षिणे तभुजे विप्रो
विभूयाद्देस्यदृष्टं मन्त्रं पमं
वापरे य शंखं कर्म गदान्धेति ।
साम्प्रदायिक शिष्टानां माचारोच
यथा कवि शंखचक्रादि विहितैः
वैशेष्य धारयेत् भक्त्या निजैः
देवस्य धारयेत् क्षणायपि चक्र
शंखो च धारयेत् समिधश्चैव के
श्चन यत उक्तं वृत्तवैवर्ते के
वल्लो नोद्देह्यं तमादौ वासविश
हे अतश्चक्रविमिश्रं तं विभूया
हेलवः सदा श्रीगोपीचंदनेनै ।
वचक्रादीनि बुधोः नृहं धारयेत्
यनादौ त तमानि किल तानि हि ।
अथ चक्रादीनां लक्षणानि हा
दशाक्षरं च दक्षिणे वल्लयत्रय
संयुतं चक्रं दक्षिणे वल्लयत्रय
श्च श्रीहरेः स्मृतः गदायमारिकं
नाकसिद्धमेव मनंतुयैः मुद्रा च
भगवन्नाम्ना कितायास्तारिभिः

इति श्रीहरिभक्तिविनासः ॥
अपि च यथा मुद्राशीतनात्मान
यातमानसंशयः तमायां शीतना
याश्च विभेदो नैव वर्तते नाम
चिह्निदिना देहे वक्रिना वास्तुकं
सादी चाप्रोचते भूय वात्मानां ता
निनामपि वैलवैर्विस्मयकैः ॥
ब्राह्मणे वैदपारगैः संपाया
सतिना मुद्रा गोपीचंदन संपुता
इति नारदपंचगव्यं कृष्णनामा
क्षरे गात्र मंके यदेव नादिना स
लाक पावनो भूता विस्मलाक म
वास्तुयात् अग्रितमेन वक्रा वा
क्षणावाद् मूलयोः अंकपिवाज
पेमेवं संसारोन्नात्मा मुयात् ।
इति यमपुराणे तत्राच्चा चांकि
ते सर्वे वसने भाजनादिकं इति
हारीतस्मृतिः ॥ देवता ।
विशेषप्रीतिजनिकां गलिरचना
यथा मुद्रा पदच्युत्तमाद् तत्रै
मोदनात् सर्वदेवानां दावणात्
पापसंततः तस्मान्मुद्रेति सा
त्याता सर्वकामार्थं साधनी य
यमुद्राः प्रवक्ष्यामि सर्वतंत्रेषु क
लिताः याभिर्विरचिताभिश्च मो
दते मंत्र देवताः अर्चने जप
काले च ध्याने काम्ये च कर्मणि ।

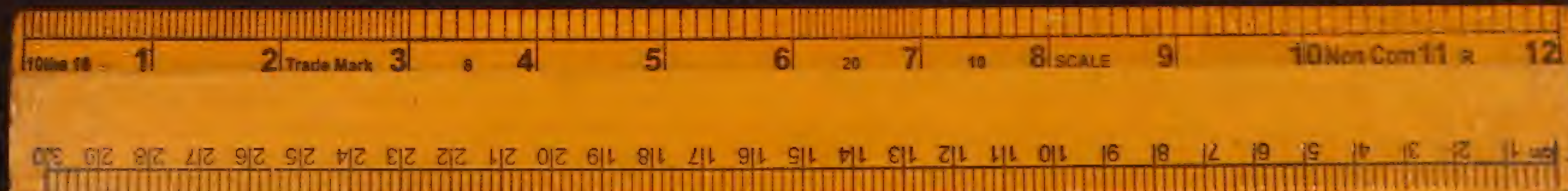

स्नाने वावाहने शंखे प्रतिष्ठायां
चरत्तणे नैवोद्य व तथाप्यत्र न
त्रत कल्पप्रकाशिते स्थानेमुद्राः
प्रदृष्टव्याः स स्वलक्षणलक्षिताः
आवाहनदिका मुद्रानवसाधार
णामनाः तथाप्यङ्गमुद्रासर्व
मेत्रेषु योजयेत् एकोनविंशति
मुद्रा विलोहक मणीसिभिः श
त्वचक गदा पद्मवेणुश्रीवत्स
कौस्तुभाः वनमालातथातनम
श्वविलाकृया तथा गरुडाख्याप
रा मुद्रा विलाः संतोषवर्दिनी नार
सिंहीच वाराही हायग्रीवीयन
सुधा वाणमुद्राततः परमुद्रा
मोहनिकापरा काममुद्रापाख्या
नाशिवस्य दशमुद्रिकाः लिंगयो
निद्रिभूलाख्या मालेष्टाभीशृणाक
याः त्वष्टागचकपालाख्या उम
रुः शिव तोषदाः सूर्यसिकैव य
माख्या सममुद्रागणेशितः दंत
पाशांकुशा विम्र परशुलङ्का
संतिता बीजपूराकृया मुद्राविने
विम्रपूजने पाशांकुशवराभीति
त्वङ्मर्मयनुः शराः मौषली
मुद्रिकादौर्गीमुद्राः शक्तेः प्रियंक
राः सत्सीमुद्राचनेलत्प्यादाः
गवादिप्राप्तिपूजने अतमालातथा

वाणी व्याख्या पुस्तकमुद्रिकाः यम
निका कृया मुद्रा वित्तिया वक्ति
पूजने मत्स्यमुद्रा च कृमीख्या
तेलिहासुड संतिका मद्राये।
निरितिल्याता सर्वसिद्धिसमृद्धि
दा शक्ताचने मद्रायेतिः श्यामा
दोमुद्रमुद्रिका मत्स्यकर्म ले
लिलिहाख्यामुद्रा साधारणीम
ता नाराचने विशाखास्तकण्ठे
यंचमुद्रिकाः योनिमृत्तिनीवैव
वीजाख्या दैत्यभूमिनी लेलिहने
निसंयोक्ताः यंचमुद्राः प्रकाशि
ताः दशकामुद्रिकाजयास्तिपरा
याः प्रपूजने सेतोभद्रावणाक
वर्णोन्माद महोङ्कशाः त्वचरी
बीजयोग्याख्या त्रिलोदापीकी
त्रिंताः कुम्भमुद्राभिसेकेस्याम्र
मुद्रासनेतथा कालकर्णीप्रयो
क्त्या विम्रप्रशमकर्मणिगालि
नीच प्रयोक्तव्या जलशोधनकर्म
णि श्रीगोपालाचने वेणुवृद्धेर्नी
रसिंहिका वराहस्यचपूजायां वा
राहाख्यां प्रयोजयेत् हयग्रीवा
चनेचैव हायग्रीवी प्रदर्शयेत्
रामाचनेयत् वीणामुद्रेपरशुस
पाचने परशुरामस्यविजयाज
गन्मोहनसंतिका वासदेवाकृया

धानेकुंत मुद्रातरत्तणे सर्वत्र प्रा
थने चैव प्रार्थनाख्या प्रयोजयेत्
उद्देशाच्चक्रमादासा मुच्यते ।
लक्षणान्यथा हस्ताभ्यामेजनिव
द्धानामिकास्तपर्वणोः ग्रंथेति
लियेत्संयं मुद्रावाहनी स्मृता
॥ १ ॥ अथोत्तरीविद्यं चेत स्यात्
स्यापनी मुद्रिका स्मृता २ उच्छि
तोष्ट मुष्ट्यास्तसंयोगास्तत्रिया
पनी ३ अंतः प्रवेशिनांष्टा सेव
संबोधनीमता ४ उक्ता न मुष्टि
गुगला संसली करणी मता ५ ।
देवतांगे षडेगानां ग्रासः स्यात् ।
सकलीकृतिः ६ सद्यस्स हना
मुष्टि दीर्घायामुत्त तर्जनी अवग
तदन मुद्रय मभितो भ्रातिनामता
० अथोत्तमभिसुखास्त्रिष्टा कनि
हानामिका पुनः तथैव तर्जनी
मध्याथेनमुद्राप्रकीर्तिता अमृती
कराणं कृयात्रयासाधकसत्तमः ८
अथोत्तमप्रथितांष्टा प्रसारितय
रांशुली महासुद्रय मुद्रिनापमी
कारणे उभैः प्रयोजयेदिमासुद्रा
देवताज्ञान कर्मणि ॥ ९ ॥
वैलवीनांतमुद्राणां कण्ठेत्तत्त
णान्यथ वामांगहंत संगृह्य दति
तोत न मुष्टिना कृत्वाज्ञानं ततो

मुष्टि मेगहंत प्रसारयेत् वामांग
त्यस्तथा स्त्रिष्टाः संयुक्ताः स्यः प्र
सारिताः दत्तिणांष्टा संस्पृष्टा
ज्येष्ठा शालमुद्रिका । हस्तौ न
संयुक्तौ कृत्वा सत्ततपोधिनांशुली
तलांत मिलितोष्टौ सभुमौ स
प्रसारितौ कनिष्ठांष्टौ लयौ
मुद्रेषा वक्रसंतिका २ अथोत्त
याभिसुलोहस्तौ कृत्वातश्रुतिता
गुली अंगुल्य मध्यमेभ्यः सलेमे
सप्रसारिते गदासुद्रय मुद्रिना
विम्राः संतोष वर्दिनी ३ दत्तौ
तसंयुक्तौ कृत्वा सत्ततपोधिनांशुली
तलांत मिलितोष्टौ कृत्वा ४
पममुद्रिका ५ ओष्ट वाम करणं
ष्टौलप्रसक्तकनिष्ठिका दत्तिणां
ष्टसंयुक्ता तत्कनिष्ठा प्रसारिता
तर्जनी मध्यमानामाः किंचित्संक्र
यचालिताः वेणुमुद्रा भवत्येषा
संगमोप्रयसीहरेः ५ अथोत्त
एष्टकरयो मध्यमानामिकांशुली
अंगुष्टेन त वभीयातकनिष्ठास्त
संस्थिते तर्ज्योकारयेरेषा मु
द्राश्रीवत्ससंतिका ६ अनामा
एष्ट संलग्ना दत्तिणास्तकनिष्ठिका
कनिष्ठयान्यथा वृद्धानर्ज्यादत्तया
तथा वामानामां वभीयात दत्ति

लांगुष्ट मूलके अंगुष्ठमध्यमे वामे
संयोज्य सरला एवः चतस्रो
ऽप्यसंलग्ना मुद्राकौस्तुभ संति
का ० स्थितकंदारि पादोत्त
तर्ज्यंगुष्ठयानथा करदयेनमा
लावतमुद्रये वनमालालिका ८ त
र्ज्यंगुष्ठको शक्रावगुतो विनसेत
हृदि वामहस्तामुजं वाम जानु म
हंनि विनसेत तानमुद्रा भवेदे
वा रामचंद्रसंप्रयसी ९ अंगुष्ठ
वाममुद्रितमिता करांगुष्ठकेना पि
वद्धा तस्यां पीडयित्वांगुलि मि
रपिवता वामहस्तोंगुलीभिः ॥
वद्वागाळं हरिण्यापयत विमल
धीर्याहरन मारवीजं विल्लाव्यामुद्रि
केषा स्फुटमिह गरिता गोपनीया
विविधैः १० हस्तौ त विमुक्तौ
कृत्वा ग्रथयित्वाकनिष्ठिके मिथस्त
जैनिके शिष्टेष्टिषावंगुष्ठकोतथा
मध्यमा नामिके द्वेन द्वौपस्ताविव
चालयेत एषागरुद्रमुद्रास्यादि
लोः संतोष वहिनी ॥ जानु
मध्यकोकृत्वा विवकोष्टौ समाव
भौ हस्तौत धूमिसंलग्ना कस्य
मानः पुनः पुनः मुत्तवित्तकं ऊ
र्ध्वत लेलिहानां च निजिकाना
रमिंदी भवेदेवा मुद्रा तस्मीति

वहिनी १२ अथवा अंगुष्ठाभ्यां त
करयो स्तथाक्रमकनिष्ठिके ग्रथो
मुक्तीभिः सर्वाभिर्मुद्रये चहरे
मता १२ देवापरि करं वामे
कृतोज्ञान मथः सर्वाः नमयेरिति
संशोक्ता मुद्रावागह संतिका
१३ यदा दत्तहस्तोचोर्ध्वमुत्त वाम
हस्तमधोमुखं अंगुष्ठग्रतसंयुक्तं
मुद्रावागहसंतिका १३ वाम
हस्ततलेदत्ता अंगुलीस्तात्त्वधोम
लीः संशोपमध्यमा तासा मुत्र
स्याधोविजृंबयेत हयग्रीवं प्रिया
मुद्रातन्मूत्रे इतकारिणी १४ वा
मस्य मध्यमाग्रत तर्ज्यंगुष्ठाग्रयो ज
येत अनामिकांकनिष्ठां च तस्यां
गुष्टेन पीडयेत रशयेदामके स्त
ये यत्रमुद्रयेमीरिता १५ द
त्तमुष्टस्ततर्ज्यमा दीर्घवाणा मु
द्रिका १६ यदात्तानांवे यथा
हस्तगतं वायं तथाहस्तं कुरु
प्रिये वापमुद्रयेमाख्याता वाम
हस्तेयवस्थिता १७ यथा हस्त
गतावाणास्तथा हस्तं कुरु प्रिये
वापमुद्रये माख्याता रिपुवर्गनिहं
तनी १८ तलेतलेत करयो स्ति
र्ध्वसंयोज्यचंगुलीः संहताः
प्रसृताः ऊर्ध्वामुद्रापरस्य संति

का १९ इच्छितंगुष्ट मुष्टीहे मुद्रा
बेलोकामोहिनी २० हस्तौ त
संगुटौ कृत्वा प्रसृतोंगुलिकौ त
थातर्ज्योमध्यमा एष्टेअंगुष्ठोमध्य
माश्रितौ काममुद्रये मुद्रितासर्व
देवप्रियकरी २१ ॥ महादेव
प्रियाणांतकथ्यते लत्तणाम्यउ
च्छितं दत्तिणांगुष्टं वामोंगुष्टेनेव
हृयेत वामोंगुलीहृत्तिणाभिरंग
लीभिश्च वेथयेत विगमुद्रयेमा
ख्याता शिवसान्निध्यकारिणी २
मिथः कनिष्ठिकेवद्धा तर्जनीभ्या
मनामिके अनामिकाहंसिष्टिहरी
हंमध्यमयोरथः अंगुष्ठाग्रदये म
स्येत यानि मुद्रये मीरिता २२
अंगुष्टेन कनिष्ठांतवद्वाशिष्टांगुलि
त्रये प्रसारयेत विष्णुलाव्या मु
द्रेषा परिकीर्तिता २३ अंगुष्ठ त
र्ज्यंगुष्टे त ग्रथयित्वांगुलि त्रये
प्रसारयेदत्तमाला मुद्रये परिकी
र्तिता २४ अथः स्थितोदत्तहस्तः
प्रसृतोवरमुद्रिका २५ ऊर्ध्वोक्तो
वामहस्तः प्रसृतोः भयमुद्रिका
२६ मिलितानामिकांगुष्टं मध्यमा
ग्रनियोजयेत शिष्टांगुल्यच्छितं
ऊर्ध्वत मृगमुद्रये मीरिता २७
पंचांगुल्या दत्तिणास्तमितिता

हं मुद्रताः लव्वांग मुद्रा विख्याता
शिवस्यातिप्रियामता २ पात्रवा
हाम हस्तेतकृतोगे वामकेतथा
निधायोच्छितवत ऊर्ध्वत मुद्रा
कालिकीमता २८ मुष्टिच शिपि
लोवद्धा ईशदक्षि मध्यमा २
त्तिणामुष्टं उन्नम्य कर्णादेशप्रवा
लेयेत एषासुद्रादमरुकासर्ववि
त्रविनाशिनी २९ तथा गंगाश
मुद्राणा मुच्यते लत्तणाम्यउ
ज्जानोर्ध्वमुक्तीमध्यासलावदमुष्टि
का इतमुद्रासमाख्यातासर्वांगमवि
शाररेः ३० वाममुष्टस्त तर्ज्यमा
दत्तमुष्टस्त तर्जनी संयोज्यंगु
ष्टकाश्रयां तर्ज्यंगुष्टे सके ति
येत एषापाशाकृतामुद्रा विहा
द्रिः परिकीर्तिता ३१ ऊर्ध्वोच म
ध्यमा कृत्वा तर्जनीमध्यपर्याणि
संयोज्याऊचयेत किंविमुद्रयांकु
शसंतिका ३२ तर्जनी मध्य
मानामा कनिष्ठांगुष्टमुष्टिकाग्रथो
मुक्ती दीर्घत्रया मध्यमावित्रमुद्रि
का ३३ परस्यमुद्रा ३४ निगरिता प्र
सिंहानुमुद्रिका ३५ वीजप्राकृता
मुद्रा प्रसिद्धाउपेतिता ३६ ॥
शाक्रेयीनोवमुद्राणांकथ्यते लत्ता
णाम्यया पाशो ३७ कुश ३८ वरा ३९ भीति ४०

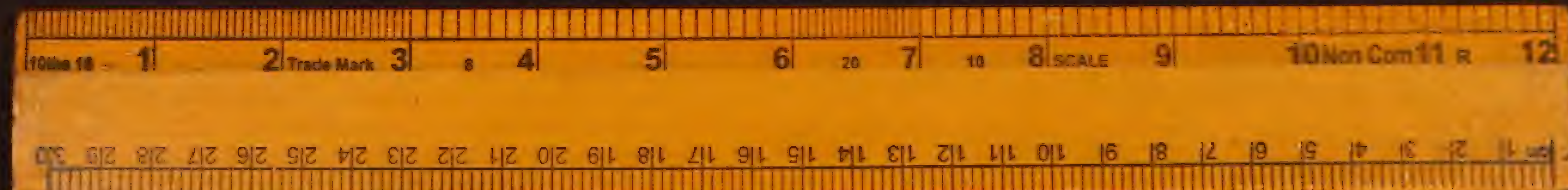
यत्र ५ बीणाः समीरिताः ५ कनिः
 एनामिके हृत्वासांगुष्ठेनैव दत्ता
 तः शिष्टांगुली त्रयसप्तसंज्ञिष्टे
 त्रयसप्तिका ५ वामहस्ततथा त्रिंश
 कृत्वा चैव प्रसार्य च आकुंचितो
 गुलीः ऊर्ध्वमृष्टेयमीरिता २
 मुष्टिकृत्वा त्रयसप्तिका वामस्यो
 परि दत्तितां ऊर्ध्वमृष्टेयमुष्टेय
 सर्वविज्ञविनाशिनी ५ मुष्टिकृत्वा
 कराभ्यां च वामस्यो परि दत्तितां
 कृत्वा शिरसि संयोज्य इमीमुष्टेय
 मीरिता ५ वक्रमुद्रा तथा
 वक्रा मध्यमे द्वे प्रसार्य च कनि
 धिके तथा नीयतदंगुष्ठे कौ
 तिष्ठेत् तल्लीमुद्रा परास्तेवासवे
 सम्यतप्रदायिनी ५ बीणाचार
 न वक्रस्तौ कृत्वा संवालेयच्छिरः
 बीणांगुष्ठेयमाख्याता सरसताः पि
 येकरी ५ वाममुष्टिं स्वाभिमुखी
 कृत्वा पुस्तकमुद्रिका २ दत्तितांगु
 हतर्ज्या वृत्तमेयंगुलीः प्र
 सार्य संहताज्ञाना एषा व्याख्यान
 मुद्रिका २ श्रीरामस्य सरस्वत्या
 अत्यंतप्रेयसीयता मणिवंध
 स्थितौ कृत्वा प्रसृतांगुलिकौ करौ ५
 कनिष्ठांगुष्ठपुगले मिलितोतः प्र
 सार्येत समतिज्ञात्वा मुष्टेयं वैष्ण

नर पिपेकरी ५ कनिष्ठांगुष्ठकौ
 शक्तौ करयो रितरेतर त
 र्जनी मध्यमानामा संहताभुप्रवा
 जिता मुष्टेया गालिनी मोक्षा
 शांत्वस्योपरिवालिता दत्ता
 गुष्ठे परांगुष्ठेति स्नाहस्तद्वयेन त
 सावकारा मेकमुष्टिं ऊर्ध्वमृष्टा
 ऊर्ध्वमुद्रिका मुष्टोर्द्धा ह
 तोगुष्ठो तर्ज्यंगुष्ठे विमसेत
 सर्वरक्षाकरी तेषां संत मुद्रा प्र
 कीर्तिता प्रसृतांगुलिकौ २
 स्तौमियः श्लिष्टौ वसुधौ ऊर्ध्वमृष्ट
 स्तौमये सेये मुद्रा प्रार्थन संज्ञि
 का अंजसंज्ञि मुद्रा स्नाहस्तदे
 वाक्या वसा अंगुष्ठावतौ क
 वा मुष्टेयाः संतमुष्टेया ईयोः ५
 तावेवाभिमुखौ ऊर्ध्वमृष्टेया का
 लकर्णिका दत्तिता निविडा मुष्टि
 नीसिकार्पित तर्जनी मुद्रा विस्मय
 संज्ञास्पात विस्मयवेश कारिणी
 मुष्टिरुद्धौ कृतांगुष्ठा दत्तिता
 नारमुद्रिका तर्ज्यंगुष्ठ संयो
 गादग्रतो विंडमुद्रिका अथो
 मुष्टे वामहस्ते ऊर्ध्वमृष्टे दत्तहस्त
 कं निष्ठांगुली रंगुलीभिः संयुज्य
 परिवर्तयेत् एषा सहार मुद्रा
 स्नातविमर्जनविधौ स्तना ॥

दत्तपाणि एष्टदेशे वामपाणि त निःक्षिप्य मुद्रा योनिः प्रकीर्तिता
 ले न्यसेत् अंगुष्ठोवालेयत् स तागया योनादि मुद्रा यथा
 मक मुद्रये मत्स्यरिपिणी ॥ योनिमुद्रा च वक्रवा भूतिनीवक्र
 वामहस्तस्य तर्ज्या दत्तिता मयक या बीजाख्यापि परिवर्त्य करौ
 निष्ण्या तथा दत्तिता तर्ज्या वा स्पष्टौ कनिष्ठा हस्तमध्यमे अना
 मांगुष्ठेन योजयेत् उज्जते दत्ति मायुगले वा यस्तर्जनी पुगले एयक
 मांगुष्ठे वामस्य मध्यमादिकाः अ अयोयं निविडे वक्रा ५ मुष्टेया
 गुली योजयेत् एष्टे दत्तिता मयका नामिके ततः दानवभूमकेत्वा
 स्य च वामस्य पितृतीर्थेन मध्य त्यामुष्टेया कथितापिय अस्या
 मानामिके तथा अथोमुष्टे च ते स्तवंधनामेत्री वंधनानुच्यते प्र
 ऊर्ध्वमृष्टे दत्तिता मयका मयक कर्म वं वक्रं विस्तारितं हस्तपापयानि
 एष्ट समं ऊर्ध्वमृष्टे दत्तपाणि च सर्वे क्रांच चालयेत् पाचस्य मुष्टि
 तः कर्ममुद्रये माख्याता देवता युगले लेलिहानेति कीर्तिता ५
 ध्यानकर्मणि एष्ट क्रोडे ॥ एषा तागया यनेऽन्या लेलिहाना व
 अंतरांगुष्ठमुष्टिं कृत्वा वामकरस्य व क्रवा योनिर्मायापरः संज्ञ
 मध्यमांगुष्ठे दत्तिता मयका मयका प्र वैधः कृष्टः क्रमादिङ् बीजा निवा
 यत्ततः मध्यमांगुष्ठे तर्ज्या मयका चरतर्जनी मुद्रा वंधनमाचरेत् तर्ज
 ग्रेण योजयेत् दत्तितां योजयेत् न्यंगुष्ठे संयोगादग्रतो विंडमुद्रिका
 पाणि वाममुष्टेन साधकः दर्शये वामकेश तर्जोक्ताः प्रकाशयेत्
 दत्तितां भागे अंतमुद्रये मुच्यते ५ यमुद्रिकाः शृणुदेवि प्रवक्ष्यामि
 तर्जनी मध्यमानामाः समं ऊ मुद्राः सर्वार्थसिद्धिदाः याभिर्वि
 र्धारथोमुष्टे अनामायां तिष्ठे रवितामिस्र सावित्र्यं त्रैपुरं म
 हृत्वा ऊर्ध्वमृष्टे कनिष्ठां ले वेत् परिवर्त्य करौ स्पष्टा वंगुष्ठो ५
 लिहानाममुद्रये जीवन्मासे प्रकी कारयेत् समौ अनामां तर्जते क
 र्तिता तर्ज्यनामिका मध्याकनि ता तर्ज्ये ऊर्ध्वमृष्टे कनिष्ठा
 हाक्रमयोगतः करयो योजयेत् के निपुंजीत निजस्थाने महेस्वरि
 कनिष्ठा मूलयोगतः अंगुष्ठाये त विवेडेयं समाख्याता विप्रगध्याना

कर्मणि मध्यमा मध्यगे कृत्वा कामार्थसाधिनी सख्यं रति
 कनिष्ठेऽङ्गुष्ठे रोधिते तर्जनीयौ तद्विधिं
 रंजवं कृत्वा मध्यमोपर्यनामिके वाङ् कृत्वा महादेवि हस्तौ संप्रति
 एषाच प्रथममुद्रा सर्वसंज्ञोभा वर्त्य कनिष्ठेनामिके देवि युक्ते
 कारिणी एतस्याप्यवमुद्रायामध्य तेनक्रमेण च तर्जनीभ्यां समा
 मेसरले यदा क्रियेत परमेशा क्रान्तसर्वोद्भूतमपि मध्यमे अंगु
 नि सर्वविद्राविनी तदा मध्य ह्येतमहेशानि सरलावपि कार
 मातर्जनीभ्यां च कनिष्ठेनामिकेस येन इयंसा त्वचरीनाम्ना पार्थिव
 मे अङ्कुशाकाररूपाभ्यां मध्यमे स्थानयोजिता ॥ परिवर्त्यक
 चरि अंगुष्ठौ त निरुंजी रोस्पष्टावहं चंद्राकृतीष्वे तर्ज
 न कनिष्ठेनामिकेपरि इयमाक मंगलपुगलपुगपुत कारयेन्नतः
 षिणी मुद्रा त्रैलोक्याकषिणीपरा अथः कनिष्ठावहं मध्यमे विनि
 पुटाकारो करो कृत्वा तर्ज योजयेत् तथैव कृत्वा योज्ये
 न्यावङ्कुशाकृती परिवर्त्यक्रमेण सर्वाथस्तारनामिके बीजमुद्रय
 वमध्यमे तदयोगते क्रमेणदेवि मविगत सर्वसिद्धिविर्हिनी ॥
 तेनैव कनिष्ठेनामिकेतथा स मध्यमेकृत्वा कृत्वा तर्जनीपरिसे
 योज्यनिविद्राः सर्वांगुष्ठावग्रहे स्थिते अनामिके मध्यगेत तथै
 शतः मुद्रयं परमेशावि सर्वव बहिकनिष्ठिके सर्वा एकत्रसंयो
 एकरीमता समुत्तौ त करो न्याअंगुष्ठ परिपीडिता एषा त
 कृत्वा मध्यमा मध्यगेऽन्त्रे य परमा मुद्रा योनिमुद्रय मीरिता
 नामिकेतसरले तदहस्तर्जनीद्वय एता मुद्रा महेशानि विपुलायाम
 रंजकारौ तदंगुष्ठौ मध्यमा नेत्र योदिताः पुजाकाले प्रयोक्ता
 देशगो मुद्रेषोन्मादिनी नाम्ना या यथावक्रमयोगतः वामहस्ते
 कषिणीसर्वयोधिता अस्यास्त नमुष्टित वद्धाकर्णप्रदेशके तर्ज
 नामिकापुग्ममयः कृत्वाङ्कुशाकृती नीसरलाकृत्वा धामयेन्मनुवित्रमः
 तर्ज्यावपि तेनैवक्रमेणाविनियो सौभाग्यरंदिनी मुद्रा न्यासकाले
 जयेत् इयंमहाङ्कुशा मुद्रा सर्व पितृविना अंतरंगमुद्रा त

निरुध्य तर्जनीमिमांसीपुनिका यन्मन्त्राणीरंमुद्रा एतास्तसत्रमाः
 ग्रहा मुद्रा न्यासकाले तत्सविता अष्टात्रशते मुद्रावत्प्रणयाः प्र
 वद्धात योनिमुद्रा वै मध्य कीर्तिताः नासात पंचपंचाश ।
 मे कृत्वा कुरु अंगुष्ठेनतरये देताः प्रास्तास्तपूजने शेषस्त
 त मुद्रयं भूतिनीमता वामस या त्रिपंचाशमुद्रास्ताः समयेषुच
 हि विधायाधेतर्जनी मध्यमेततः इयानयन संकेत नटनादिपुताः
 प्रसाधं तर्जनीमुद्रा निर्दिष्टावच स्मताः देवानोचितनेयोगे ध्या
 णिना इति तत्रसोरोमुद्राप्रकरण नेज्येविसर्जने आयास्त प
 समाप्त ॥ अथिच उक्ताः चपंचाशमुद्रा भैरव कीर्तिताः
 स्तवनमुक्ताः मृगानंशुनायुवा मुद्राणां परिसंख्यानंस्त्रये यथा
 मुद्राणां परिसंख्यानंस्त्रये यथा क्रमे येनमसमुद्राश्चैव अंज
 लि विल्वपत्रकौ नागवो मुद्र रंजो च योनिरहं तथैवच व
 दनीचमहा मुद्रा महायोनिस्तथै वच भगवत् पुटकश्चैवनिःशको
 ऽष्टाईचंदकः अंगुष्ठद्विमुखैव शंखमुद्राय मुष्टिकः वचैववना
 शावहं मयोनिर्विमलस्तथा चतः शिखरिणीतगः पुंशः अष्टाईये
 नृकः संमीलनी च ऊंडं च वक्रं मुलेतथैवच सिंदूरं गोमु
 तं च प्रोत्रामोत्रमनं तथा विम पाशपत मुद्रायागः यसाथनी
 तथा प्रसाधनीचोगमुद्राऊंडली यद्द मेवच त्रिमुखेचासिवलीच
 योगाभेदोऽथमोहनं । वारो निऊज्यगले पाण्योः संयोगाहंन

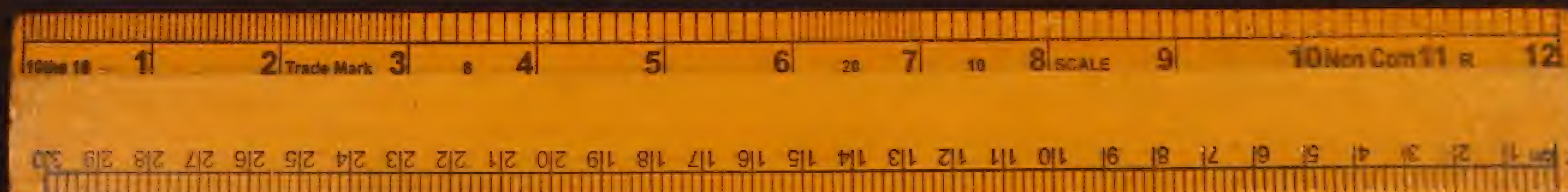

एव च मध्यमः पुताकारः प्रांज
लिः परिकीर्तितः ३ अंगुष्ठमन्तरं
कृत्वा पाण्योर्ध्वं विधाय च सं
योज्य विल्ववने त विल्वमुद्राप्रकी
र्तिता ४ मृणिविधाकाक्रमं संयो
ज्य करयो हेयोः अंगुष्ठे वापि
संयोज्य नथेव च कनिष्ठके नि
स्सिस्त्रादयोः पाण्योर्गुलीर्वि
लासतः पञ्चमुद्रा समाख्याता च
तुर्वर्गप्रदानां ५ अंगुष्ठोपेणान
ज्याः संयोज्या योर्ध्वं रेखया ।
अन्यगुलीस्तथा नम्यनागचः स्या
त्प्रसार्यते ममैव शिवायाश्च प्री
तिदयं प्रियंकरी नागचमुद्रासं
तन्प्रीत्यै वेतालभैरवा ६ अ
नंगुष्ठमुष्टिं कृत्वा वामकरस्य त
मध्यमाभ्यां दक्षिणास्यतथानम्य प्र
यत्नतः मध्याकनाथ तन्मया अ
गुष्टायात्रियोज्य च दक्षिण योज
येव पाणिं वाममुष्टौ तसाथकः ।
दर्शयेदक्षिणे भागे मुद्रमुद्रय मि
ष्यते इयंत गणनायस्य प्रीतिदा
मुद्रिकोत्तमा सर्वेषां मपि देवा
नां तद्विदासर्वकर्मसु अंगुष्ठम
ध्यादींश्च सम्यगानम्य तर्जनीं
प्रसार्य दंडमुद्रेति दक्षिणास्यकरस्य
त ८ सर्वगुलीस्त संयोज्य कर

यो रुभयोरपि संवेद्य रज्ज्व व
हे त पाण्योरपि कनिष्ठके वाम
स्य वाममूलेन तदंगे विनियोजयेत्
दक्षस्य मध्यमूलेन तथा प्रवाम
मेव च योजयेत् योजनान् पञ्चा
रावर्त्त करशाखिको योन्या का
रंततमध्य योनिमुद्राप्रकीर्तिता ।
कामाख्यायाः पुंवमूर्तेर्दुर्गायश्च
भैरव प्रीतिदा योनिमुद्रयं मम
कामस्य च प्रिया ९ संयुक्तास्ते
लीः सर्वाः प्रसार्य गृहे पूर्वाणा
अंग्रेण च कनिष्ठाया अंग्रेणापि
च योजयेत् करस्य दक्षिणास्येयमर्ह
योनिः प्रकीर्तिता १० ॥ संपुटे
प्रांजलिं वापि यदि शीघ्रं विनियोज
येत् वंदनीया समाख्याता मुद्रा ।
विस्तृप्तमोदिनी ११ सैव चेत् अथ
गाशक्ता महामुद्रा प्रकीर्तिता १२
दक्षिणांगे त साशक्ता वैलवी परि
कीर्तिता १३ महायोनिस्तकथिता
वैष्णवी तत्र गोचरे हयोर्मूले त्र्यं
हाय मंगुलीश्च कनिष्ठयोः नियो
ज्य प्रसूती कृत्य देवाणी योजयेत्
पुनः भगमुद्रा च समाख्याता लक्ष्मी
वाणी शिवाप्रिया १४ सर्वगुली
नामयौ च दक्षिणास्यकरस्य सं
योज्यैकत्र प्रतो निर्देशः पुटकः

स्मृतः १५ कनिष्ठानामिको गृह्यं
लीनां योजयेद्भुयः अथाण्येकत्र म
ध्यात् तर्जनी च प्रसार्य वै ऊर्द्धी
कृत्य करहे हंष्टग्रे विनियोजयेत्
निःशङ्कोनाममुद्रयं नरसिंह व
राहयोः १६ कनिष्ठानामिका म
ध्या मौकुच्य दक्षिणास्यचकरस्य
तर्ज्यंगुष्ठे प्रसार्य क्रियते तथा
सा मुद्रा हृदं चंद्राख्या ग्रहाणां प्री
तिदापिनी १७ ऊर्द्धीकृत्य तथा
गृहे दक्षिणास्यकरस्य च कृत्वा म
ध्या तदंगुष्ठे वाममुष्टिं तथोर्ध्वतः
ऊर्द्धीगृहे तथा ऊर्ध्वादेगमुद्रा प्र
कीर्तिता १८ यतस्या एव मुद्रा
याः कनिष्ठादि विमोचतः अष्टौ
मुद्राः समाख्याता नामतासां १९
अथ कथं हि मुद्रां चैव १९ मुष्टि
अ १ वृत्त २ मावद २२ मेव वि
मल २३ वृत्तमेव २४ तंगः २५ पु
३ २६ सथैव च नवानां विस्तृप्ती
नां साहमंगे नमुद्रिकाः क्रमानेव
समाख्याता नार्यिकोनां तथैव च
संयोज्य करयोः एष्टे तथा वृत्तं
वैसमं प्रसार्य तर्जनी युग्मं सं
युक्तं सर्वतः पुनः अंगुष्ठे च तथा
शक्ता शोखमुद्रा प्रकीर्तिता २०
उत्तानमंजलिं कृत्वा अंगुष्ठे हे क

निष्ठयोः मूले निःक्षिप्यत कर्मो
संयोज्याय प्रदर्शयेत् सुयोनिः ।
रिति सा ख्याता मुद्रा देवा च त
द्विता २८ मुष्टिर्दक्षिणास्यस्य
योर्ध्वं गृष्टिका भवेत् सा स्यात्
शिवप्रिया मुद्रा ख्याती सखी प्रिया च
सा २९ अनामिके कनिष्ठे त
संयोज्य क्रान्ता पुनः मध्यमा त
र्जनीनां तथैव मुद्रेव वंथने सा
हंष्टे नरिति ख्याता चंद्रप्रीति वि
वर्द्धिनी ३० करयोरगुलीः सर्वाः
सर्वगुणांकतः स्थिता । नियोज्या
हंष्टे तथैव तदयोऽपि विनियोज्या
अंग्रेयं योजयेत् तमुद्रा समील
नी तसा ३१ भौम मृमिमुनीया
ना मिये प्रीति विवर्द्धिनी सर्वग
लीस्तसेमक्ता दक्षिणास्यकरस्य च
कियद्वागेन थानस्य तले ऊर्ध्वात्
कुंडवत् समाख्याता कुंडमुद्रा वृथ
वाणी शिवाप्रिया ३२ सर्वगुली
नामयैस्तवामहस्तस्य चागुलीः प्र
सार्य गृहे पुगलं संयोज्या अंग्रे
भैरव तदंगुष्ठे हयकार्यं संयुक्तं
वितरेजतः चक्रमुद्रा समाख्याता
गुरु विल्व शिवप्रिया ३३ अ
गुष्टे मध्यमां चैव नामपित्वा करस्य
च दक्षिणास्यप्रास्तिवो योज

येदग्रतः पुनः श्रुत्वा मुद्रासमा-
ख्याता मम श्रुत्वा गृहप्रिया १५ नि
कुम्भीकृत्यत करो वामांगुलिगण
स्यत अथाणियो जये मयेतल
स्यास्यस्तनः अथः कृत्वा वामह
स्तमुद्रासिंहमुलीस्तुता ३५ इयं
प्रीते न दुर्गायाः सूर्यपुत्रस्य व
किणः भगवता कर्मासुलेगोमु-
खात्वा प्रकीर्तिता मम विलोक्तया
राहोः सर्वदा प्रीतिदायिनी ३६
मुष्टि इयं मयेतल कृत्वा संयो-
ज्यार्थः दक्षिणस्य कनिष्ठादी
न्यस्यार्थः क्रमतः पुनः तस्यास्य
कनिष्ठाभ्यां मेकैकेन प्रसारये
त अष्टौ मुद्राः समाख्याता नामतः
क्रमतः श्रुत्वा प्रोक्तमा ३७ नमन
३८ नैव विस् ३९ पाशुपत ४० तथा
मुद्रं ४१ त्यागः ४२ साधनी ४३ च
तथा चैव प्रसाधनी ४४ आहुं च
करणात्वास्त दक्षिणाः सातमु-
द्रिका उग्रमुद्रा समाख्याता स्वह-
स्तस्य विपर्ययात् ४५ इन्द्रादि लो-
कपालां दशमुद्राः प्रकीर्तिताः
सर्वेषामपि देवानां परमप्रीति-
वर्हताः अंगुष्ठाग्रं तर्जनीया अ-
ग्रभागेन योजयेत् आहुं च मथ
माभ्यां दक्षहस्तस्य चोश्लीः ।

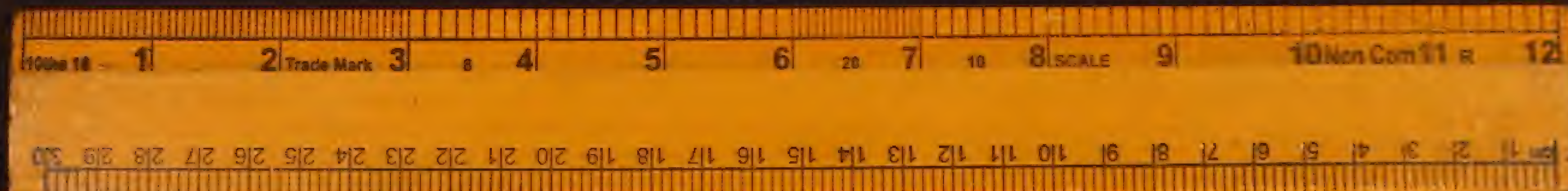
दर्शयेत् कुंडलाकारं कुंडलीशक्ति
तद्विद सर्वेषां मपि देवानां
तथा तद्विकरं मदत् ४६ अंगुष्ठ
तर्जनी मथ्या अग्रभागनियोजयेत्
मथ्यां च कनिष्ठां च आहुं च द-
क्षिणे करे त्रिमुखात्वा समाख्याता
विश्वदेव प्रिया सदा केतोः पि-
येयं सततं मातृणां मपि तद्विदा
४७ तर्जने गृह्यो रग्रभागे सं-
योज्य चांगुलीः अन्य आहुं च
येन सः सासिवली प्रकीर्तिता ।
पितृणां मथसाभ्यां न रुद्राणां वि-
श्वकर्माः सर्वदा प्रीतिजननी अ-
सिवली प्रकीर्तिता ४८ पादौ
तलाभ्यां संयोज्य तदंगुष्ठं हये
ततः ऊर्ध्वं संयोजयेत्तथा अ-
स्योपरि तथोजलिः योगमुद्रा ।
समाख्याता योगिनां तत्तदायिनी
सर्वेषामपि देवानां पूजने चिंत-
ने तथा योगमुद्रा समाख्याता
तद्विप्रीकरी सदा ४९ पांजलि
नीममुद्रा तदुद्धाथो भाव यो-
जितां विभिय दर्शयेदस्मै ऊर्ध्व-
धः प्रकृती कृतौ भेदमुद्रा स-
माख्याता मम विलो विधिः प्रिया
५० अंगुष्ठे हेत निःक्षिप्य करयो
रुभयोस्तले अंग्रेण योज-

येत् पश्चात्कनिष्ठा अंगुलं ततः
उभयोर्हस्तयोश्चाभ्यां सज्जयाद्याश्च
योजयेत् अथांगुष्ठं एकं कृत्य
दर्शयेत्ततः कनिष्ठाकाः मुद्रासमा-
हृतं नामकामङ्गो रमाप्रिया स-
र्वेषां मपि देवानां मोहन प्रीति-
दंस्तुतं ५१ आनन्दस्य हस्तस्य
मथ्यां नामिकेतया तयोः अष्ट-
त संयोज्य अंगुष्ठाग्रं ततः पर-
कनिष्ठां तर्जनीं चैव अंग्रेण योज-
येत्ततः बाणमुद्रा समाख्याता स-
र्वदेस्य तद्विदा ५२ सर्वो गृहीस्त
संकोच अंगुष्ठं मथ तर्जनी प-
सार्य करयोः पश्चादंगुष्ठाग्रं यो-
जयेत् अंगुष्ठाग्रं तर्जनीया अंग्रे-
णापि च तर्जनी यथाशक्ति प्रसा-
र्यापि यमुद्रा प्रकीर्तिता ५३
सर्वो गृहीता मथ्यां विस्मयी येनि
योजयेत् अनामिकायाः अष्टं त-
अंगुष्ठाग्रं नियोजयेत् अत्यंतली-
रवत कृत्वा तेषां मंतस्त भैरव
तृतीया मुद्रा चाख्याता सर्वेषां प्री-
तिवर्द्धिनी ५४ मुद्रास संस्थि
ता पूजा मुद्रास्य विचिंतनं मुद्रा
संस्थिता योगामुद्रा मोदकरा ।
स्तनः यदा यदा पूजने पुचिंतने
ध्यान कर्मणि यत्तादौ सवने वापि

हस्तकृतं न विद्यते तदा मुद्राया-
ने कुर्यादिति पूर्वैः करहये य-
त्कृत्यं वेत्त्येतां दस्तो मुद्रासव-
तम् तदा विधायेव तत्र
कृत्य समावृत्त मुद्रा विपुक्त-
हस्तं क्रियेत कर्म देवक कृत्य
यत्किं कृत्यं यस्मात्तस्मात्तद्विनाम-
वेत विसर्जने न देवानां यस्य
या परिकीर्तिता मुद्रा ता पूजना-
दा त तस्य नेव प्रयोजयेत् वि-
सृज्या मने मुद्रा मुद्रा मुद्राः स-
मावृत्त पूजनारि समस्तं च कर्म
दृष्टो विवर्त्तणः यतो मुद्रा पर-
थाम मुद्रा पुण्यप्रदायिनी देवानां
मोदका मुद्रा तस्मात्तां यत्ततश्चरेत्
अहं योनि मेदायोनि योनि वा
त्वा च वेलवी मुद्रा विसर्जने प्रो-
क्ता शिवा विप्रयोः सदा दुर्गायाः
सर्वत्रेषु मुद्राः एताः प्रकीर्तिताः
योनि च संप्रदेवैव महायानि
त्रयेव वज्रयिता वस्त भावत
क्तादयं योजयेत् भवेत्पुस्त वि-
पंचाशदभ्यामुद्राः समंततः ताव-
त्तभावाद्दामाः सुमुद्रा मोदकराः
पराः एवं वा कथिता मुद्राः पू-
जने पूज्यतद्विदाः इति कालिका
पुराणे ६५ अध्यायः ॥

मुद्रांकितः वि मुद्रयाचिह्नितः
 ज्ञापकः मोहरकः इत्यादि
 भाषा यथा यथा विषय विस्तृष्टि
 मात्र निरतो देवोऽपि गौरी
 भुजा स्मरणं विद्वान्माननयने
 दत्ताधर धसकृत देव्याः कम
 वा कपोल मकरी मुद्रांकितोरः
 स्थलः शान्तः विनयः जेतु
 पुनः कानाम् शान्तेः कथा इति
 प्रबोधवदोदयनादके। अंकः
 मुद्रालिपिः स्त्री यन्त्रालिप्यन्तर्गत
 लिपिविशेषः ज्ञापकश्चतुरः
 ति भाषा यथा मुद्रालिपिः।
 शिल्पलिपि लिपि लेखनीसंभवा
 मुद्रिका चणसंभवा लिपयः यन्त्र
 धासूताः यन्त्रालिपिभिर्वा
 मा धरित्रीभराहर इति वा
 गहीनं नस्याः पाठ्यत्वं या
 र्थत्वेन यथा लेख्या लिखितं
 विप्रैर्मुद्राभिर्लंकितं वयत शि
 ल्यादि निर्मितं यच्च पाठ्यधारणं
 सर्वदा इति लक्षणात्तन्त्रं ॥
 मुद्रिका स्त्री स्वर्गोदयानिर्मित
 मुद्रा मोहर टाका इत्यादि भाषा
 यथा सौवर्णी राजनी नास्ती
 मायसी वा सशोभिता सलिले।
 न सकृद्वीतां प्रतिपेन्न सु
 द्विकं इति मिताक्षरायां यव
 हाराध्यायः
 मुद्रिनं वि अक्षरं मोरा इति
 भाषा तत्पर्यायः संकुचितं २
 निद्राणं ३ मीलितं ४ इति हेम
 चंद्रः मुद्रांकितम् ॥
 मुद्रा य व्यर्थकं इत्यमरः।
 मुनिः पुं मनुनेजानातिथः मौन
 व्रती इत्यमे इति भरतः
 तत्पर्यायः वाच्यमः २ इत्य
 मरः मौनी २ व्रती ४ ऋषिः ५
 शापासः ६ सत्यवाक्य ७ इति
 जगधरः तस्य लक्षणं यथा।
 इत्येवमिदं प्रमनाः सत्त्वेषुवि
 तस्पृहः वीरगभयकोपः स्थित
 धीर्मुनिरुच्यते इति श्रीभरद्वाज
 तस्य धर्मो यथा ब्रह्मोवाच।
 मुनिभिश्चरितं धर्मा उक्ता
 व्यास मया नव वैविध्यं सत्य
 ते देवः सत्यादि परिभाषिकः
 तर्पणानच होमन संध्या वय
 नेन च प्राण्यते भगवान् विस
 र्धमेकार्थं मोक्षदः धर्मो विस
 र्वतो विसृः पूजा विसृत्ततर्पणं
 होमः संध्या तथाप्याने धारणा
 सकलं हरिः इति गारुड १२०
 अध्यायः। तस्याधमे वर्णनी

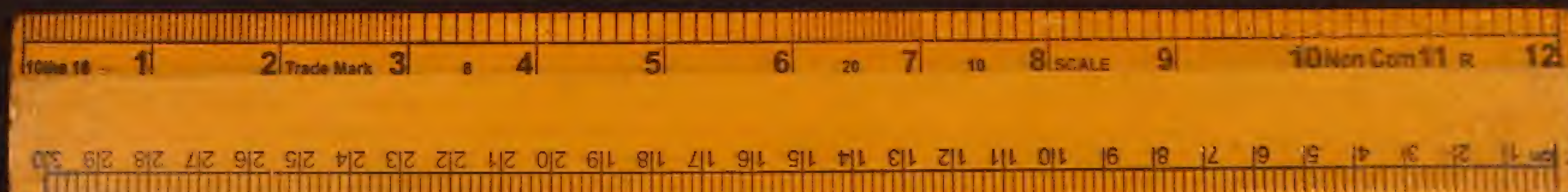
यानियथा अनिष्टिपुत्रा। हरण
 विद्यासः २ द्विस्वजन्तशान्तता ३ य
 सधमः ४ मुनिसनः ५ इमसेकः ६
 वल्कलः ७ हृत्तश्च ८ इतिकविकस
 लता मुनिविशेषाणां ब्रह्मणाः इति
 शेषा इत्यत्रियेणा पुलस्तोदत्तक
 र्णाच्च पुलस्तो वामकर्णतः दत्तने
 ज्ञानयात्रिश्च वामनेत्रात्कृतः सयं
 ग्रणीनीसिकारं धातु अंगिरश्च
 मुलाडविः भृगुश्च वामपांशावर
 द्वादतिगा यश्चतः ज्ञायायाः क
 ईमो जातो नाभेः पंचशिल्पस्य
 वत्सश्चैव वाटुश्च कटुदेशाच्च
 नारदः मरीचिः स्कंधदेशाच्च आ
 पकासस्तथागलात् वशिष्ठोरस
 नादेशात् प्रवेता अथशेषतः हे
 सश्च वामकृतेश्च दत्तकृतेर्वेति
 सयं सहिविधत्तं वविधिश्च का
 रात्तत्तानपि इति ब्रह्मवेवने।
 ब्रह्मलं ८ अध्यायः गया
 सरशरीरे यत्तार्थं ब्रह्मणेमान
 सास्त्रहा मुनयो यथा ब्रह्मा स
 भृतसंभारो मानसानुविजोऽस
 जत अग्निशमीता ममृतं शौनके
 जानति मुद्रं कुसुमिवेदकोटि
 यंहारीतं कण्ठं कृणु गंगा
 कौशिक वाशिष्ठमुनिभारतमय
 यं हृदं पाशशरं कण्ठं मांडव्यो।
 अति केवलं सते सतालेदमने
 सहात्रं कृत मेव च नौगातिच।
 महावाज्रं नैगीषयं तपेव च द
 धिपंचमुखं विप्रः कृषभं कर्मवच
 कामायनं गोभिलं च मुनि मुद्र
 महाव्रतं जयमालिन मय्यं च।
 दृष्टासे च शरणां श्रोत्रं चाप्यो
 गिरस मौपमसं महाव्रतं गोक
 र्णां च गृहायसं शिवेति नमुमाव्रतं
 सयालकं गोनेमेव तथा वेद
 शिरो व्रते यतान्मोश्च विप्रः।
 शत्रुह्यालकपितामहः परि
 कल्प्याकरोयागे गयासरशरीरके
 इति वायुपुराणे गयामाहात्म्ये ॥
 मुनिविशेष नानां व्युत्पत्तिर्यथा।
 कतिकस्यानरे नीते सप्तः सहिवि
 धोऽपुनः मरीचि मिश्रैर्मुनिभिः सा।
 ई कृदाह भवसः विधेर्नरदनास
 श्रकट देशाह भवसः नारदश्चेति
 विख्यातो मुनी इत्येन हेतना यः
 पुत्रश्चेतसोपातवैभवं मुनिपुंगवः
 तेन प्रवेता इति तजामचक्रेपि।
 नामहः वभूवयातयः पुत्रः सदा
 सादत्तपांसतः सर्वकर्मणि दत्तश्च
 तेन दत्तः प्रकीर्तितः वेदेषु कहे
 मः गृहस्थायायां वर्तते स्फुटः वभू

कईमावालः कईमलेनकीर्तिनः
तेजो भवे मरीचिस्त्रवेदेपुवने
ने स्फुटं जातः सद्यः तितेज
स्त्री मरीचिस्त्रेन कीर्तिनः कत
संचस्त्रवालेन कृतोज्ज्वलः भु
नावस्त्रपुत्रापि तत्रावाकृत्य
भिधीयते प्रधानांगं सुवधावस्त्र
तो ज्ञानस्त्रवालकः इस्त्रेजसिब
वनेऽङ्गिरा स्त्रेन प्रकीर्तिनः अति
तेजसिनि भुगवर्त्तने नात्रिषौन
कजातः सद्यः तितेजस्त्री भुग
स्त्रेन प्रकीर्तिनः वृषीभूतस्त्रपि
स्त्रे ज्ञातः सद्योदिवालकः अ
तिप्रियस्त्र धातस्त्रवशिष्टस्त्रेन
कीर्तिनः वालोऽध्वरुणवर्णस्त्रजा
तः सद्योहितेजसा प्रज्वलन् पू
र्वतपसावारुणस्त्रेन कीर्तिनः इ
स आत्मा वशो यमयोगेन यो
गिनो भूवं वालः परमयोगीन्द्र
स्त्रेन हंसः प्रकीर्तिनः सेतनय
स्य यत्तव तपःसवालकस्त्रवप
कीर्तिनो यतिस्त्रेन संयतः सर्व
कर्मसु पुलस्तपःसवेदेपुवने
हस्फुटपिच स्फुटं तपःस्त्रवप
स्त्रपुलहस्त्रेन कीर्तिनः पुलस्तपः
सम्पदस्त्रयस्यास्त्रिपूर्वज्जन्मो न
यः सद्यः सम्पदस्त्रपुलस्तपस्त्रेनवा
लकः

विगुणायां प्रकृत्यां विविक्ता व
स्त्र प्रवर्त्तने तयो भक्तेः समाजो
ऽस्त्रेन वालोऽध्वरुणस्त्रेन ज
रास्त्रापि शिखारुणः पंचसेतिव
मस्त्रके तपस्त्रेजो भवायस्त्रसच
पेवशिखः स्त्रुतः अर्पांतरनमे
देशे तपस्त्रेपेऽन्यजन्मनि अ
र्पांतरनमा नामशिखो स्त्रेन प्र
कीर्तिनः स्वयनपः समाप्रोतिवा
हयतप्राप्येयरात्र ॥ इहः
समर्थस्त्रयसि वाङ्मस्त्रेन प्रकीर्ति
नः तपस्त्रेजसा वालो रौमि
मास्त्रेन तपुने तपःस्त्रेवनेदि
ने रुचिस्त्रेन प्रकीर्तिनः इति
ब्रह्मवैवर्त्ते ब्रह्मवर्त्ते २२ अध्यायः
मुनिः पु वंगसेनतरुः जिनः
इति मेदिनी पियालवृत्तः
पलाशवृत्तः इति हेमचंद्रः
दमनकवृत्तः इति राजनिर्घटः
मुनिवर्त्तरिका स्त्री लक्ष्मीप्रभरः
यथा मुनिवर्त्तरिका तस्या राजेश
अतसंसिता इति राजनिर्घटः
मुनिवृत्तः पु समवृत्तवृत्तः इ
ति राजनिर्घटः ॥
मुनितरुः पु वकवृत्तः इति
लमाला ॥
मुनिद्रुमः पु शोणाकवृत्तः इति

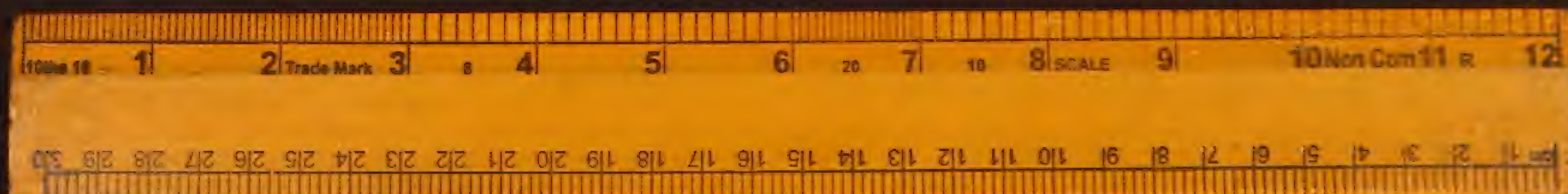
रत्नमासा रेणाणाकप्रभरः ॥ मुनिसुवतः पु वृत्तार्त्तनसच वृद
वकवृत्तः इति राजनिर्घटः ॥ विशेषः इति हेमचंद्रः ॥
मुनिनिर्मितः पु इति शिखः यथा मुनिस्थानं स्त्री आश्रमः इति हेम
चंद्रः ॥
इति शो रोमशफलो मुनिनि चंद्रः ॥
मित इत्यपि इति शो रुचिस्त्रेन मुनीद्रुमः पु वृदः इत्यमरः अथि
भेरी पित्त स्त्रेणापदः स्त्रुतः ॥ अथ स्त्र
सर्पिणो वालो इतो सूत्रलम्बा मुन उ गत्य इति कविकल्पद्रुमः
श्रुतीहरः इति भावप्रकाशः ॥ पंचमस्तरी ज्येष्ठवर्गशेखादिः ॥
मुनिपित्रले स्त्री नाम इति वि नोपधः उ मुनिस्त्रा मुस्त्रा इति
कोटशेषः ॥ इगीदासः
मुनिपुंगवः पु मुनिषेष्ठः इत्य मुमुवानः पु मेचः इति संतिम
मरवीका ॥ सारोणादिवृत्तिः ॥
मुनिपुत्रः पु दमनकवृत्तः इति मुमुत्तः पु मुक्तिमिच्छः तमर्था
भावप्रकाशः अथिस्त्रवस्त्र ॥ यः अमनः २ यतिः ३ वाचंयमः
मुनिपुत्रकः पु खंजनः इति वि वृत्ती ५ साधुः ६ अन्नगौरः ७ क
कोटशेषः ॥ सिः ८ मुनिः ९ निर्गुणः १० मित ॥
मुनिपुष्यं स्त्री वकपुष्यं यथाया इति हेमचंद्रः अथ मुमुत्तवृत्तं
गिनीतत्रे विल्वपत्रं च माच्छं च न मनुः इह चामुव वा कामं प्रह
मालामलकीदले कक्षारंतसी ने कर्मकीर्त्यते निष्कामं तान
स्त्रेव यमेव मुनिपुष्यकं एतत् पूर्वत निवृत्त सपदिपते प्रह
एयुषिने नस्मत्त यच्चात्मक ने कर्मसेव्य देवानामेति सा
लिकात्मक इत्येकादशीतमे ॥ हितां निवृत्तं सेवमानस्त्रभृता
मुनिपूगः पु गुवाकविशेषः न न्यतेति पंचवे कामना पूर्वकं
न्यर्थायः रामपूगः २ कामीनः ३ कर्मशरीर प्रहन्निहेतवात् प्रह
सरेवतः ४ इति विकोटशेषः ने तदेव कर्म कामनादिनेपुन
मुनिभेषजं स्त्री अगस्त्यः हरी वृत्त ज्ञानाभ्यास पूर्वकं संसार
तकी लंचन इति मेदिनी ॥ निवृत्तिहेतवात् निवृत्तमुच्यते

साहितां समान गतितां अर्षेण्य
 र्णत्वात् पंचभूतान्येति अत्रिका
 मुनि मोक्षे प्राप्नोतीत्यर्थः विस्
 पुराणं विविष्ट फलदाकन्यानि
 कामानां व अक्रिता भगवद्गीतापि
 पुक्तः कर्मफलं त्यक्ताशांतिश्चामो
 ति नैष्टिकी अयुक्तः कामकारेण
 फलेसक्ता निवर्थाते युक्तः ईस
 रायकर्माणि न फलाय इत्येवंसमा
 हितः फलत्यक्ताकर्माणि कुर्वन्ति
 ति शेषः शांति मोक्षाख्यां नै
 ष्टिकी निष्ठायां भवां सत्त्वशुद्धिः
 ज्ञान निष्ठा क्रमेणोति वाक्पशेकः
 अयुक्त सहाहिर्भुतः कामकारेण
 काम प्रेरिततया कामतः प्रवृत्ते
 रितियावत् फलेसक्तः सकला ।
 येन कर्मकरो मीमेवं फले स
 क्तो नितरां वंधे प्राप्नोति त
 याव अर्जनं प्रतिभगवदाक्या
 मयि सर्वाणिकर्माणिसंन्याध्या
 त्म वेतसा निराशी निममोभवा
 युध्यत् विगतज्यः संन्यस्य नि
 स्तिष्ठ समर्थ इतियावत् अथा
 त्म वेतसा विवेकवृत्त्या ईश्वराय
 भृत्यवत्करोमि इत्यनया वृत्त्या
 निराशी स्वक्त कामसंकल्पः एत
 ॥ ॥ ॥ ॥

समस्त

नतानविडषः स्वार्थं धाम्यतो ह
जिनाधनि कथं पुञ्यात्पुनस्ते
पुतां स्तमो विशनो बुधः एवं
व्यवसितं केचिद्वित्ताय ऊवृद्धय
फलश्रुतिं ऊसमितां वेदज्ञा व
देति हि इयं फलश्रुतिर्न श्रेयः पर
म पुरुषार्थं परा न भवति कितव
हि मृत्वा नां नृणां मोक्षविवक्षया
आवांतरकर्मफलैः कर्मसकृद्युत्पा
दनमात्रं यथा मैस्येण औषधेरु
द्युत्पादनं यथा पिवनिमं प्रदा
स्वामि खल्यते खंड लडुकात् पि
त्रैव मुक्तः पिवति न फलं तावेदव
त् तत्रागदपानस्य न खल्यखडा
लाभ एव प्रयोजनं किं तागम्ये
थावेदोऽप्यवांतर फलैः प्रलोभय
मोक्षयेव कर्माणि विधत्ते न नृक
र्मकांडे मोक्षस्य नामापि न श्रूयते
कथमेवं व्याख्यायते यथाश्रुतयै
व वृद्धनात् इत्याह उच्यतेति हा
भ्यां उच्यन्तास्वभावत एव का
मेषु यस्यादिषु प्राणेषु साधुभिर्दि
यवत्त वीर्यादिषु सजनेषु पुत्रा
रादिषु अनर्थं हेतुषु परिपाकतो
ऽः खहेतुषु अतस्त्वास्वार्थं पश्य
त्वमविडषः अज्ञानतः श्रुतान्तर
प्रज्ञी भूतान् बुधो वेदा यद्वाथयति

ज्ञानशेषतां चावधार्य निष्कामेषु
कर्मसु प्रवर्तते. यं हि तेनापि मुनिः
कामेकमिति न प्रवर्तयितव्यं ।
त्याह षष्ठस्कंधे स्वयं निःश्रेयसंति
हात्र वक्ष्यामि कर्मणि न रातिरो
गिणेभ्यश्च वाञ्छतेपि भिषक्तमः
राति दराति इति समयप्रदीपे ।
श्रीदेवः दासीरासमलकारमुत्रं
मुद्रमं संभवं पुरुषोत्तम तस्यैव
प्रदेयं सार्वकालिकं यद्यदिष्टं त
मं लोके यच्चापस्तिष्ठेद्यवि त
त्र हि देवं प्रीत्यर्थं देवदेवस्य च
क्रियाः इदं दानं वास्तवसंप्रदानं
कं मेव विमुप्रीति मुदिश्य एवं
सर्वत्र दाने विमुप्रीतेः समान्य
तः श्रुतत्वात् अथ विमुप्रीतो दे
वताधिकरणव्याय विरोध इति ।
वेत्तस्वर्गवर्द्धयकारि विशेषणत्वे
न तत्सत्त्वं प्रसाधनात् इत्याहुः अ
ल्लसंप्रदानकत्वे किं मानमिति ।
वेत्तवामनपुराणे तत्रत्यासमदेन
तत्रहानं मभिधाय विमुप्रीत्यर्थं
मेतानि देवानि ब्राह्मणेभ्यश्च देवानि
विप्रमुनेभ्यो मधुसूदन तस्यैव ।
तमभिधाय दासी दास मित्रादि व
चनदयाभिधानात् तथाच विमुप
मौल्यप्राप्तिप्राणयोः यत्र यत्र भ

वेत्त प्रीतिर्विषयेभ्यो महाभुने ।
तत्रदद्युत मुदिश्यविषेभ्यः प्र
तिपादयेत् विमुप्रीतौ तत्र
यकोडे त विमुप्रीतं संप्रदानकं मेव
दानं यथा विलोः शंस प्रदानेन
वारुणलोक माश्रयात् इत्यादि
नादीर पल्लव संयुक्ताश्च कलसा
न्वविभूषितान् दत्त्वा वै देवदेवाय
वाजिमेषफलं भवत इत्येतेना
तत्रत फलतत्रहानं मभिधायो
क्तं अकामः सात्त्विको लोको
यत्किंचिद्विनिवेदयेत् तेनैव
स्थानमाप्नोति यत्र गतानशोचति
धर्मवर्णिजिका मुखाः फलका
मानराधमाः अश्चयेति जगन्नाथं
ते कामा नाश्वेत्सुत अंतवत्तफ
लंतेषां तद्वत्स्यस्य मथसां तथा
पश्य प्रतीकृतं देवः सकामेन
निवेदिते मुद्रा प्रतीकृतं दत्त
मकामेन हि ज्ञातमाः इत्युक्तं
वामनापुराणवचने सार्वकालिक
मित्यनेन मतमासादावपि विमु
प्रीत्यर्थं देय मिति इति मत
मासतत्रं ॥
मुद्राः त्रि आसत्रयसुः अथशु
पुंक्तानि दारीतः मुद्रात्रेन तथ
केन उदरस्थेन यो मृतः स

वै त्वरत्त मुद्रांश्च मुद्रांश्च विमुप्रीत
ति मुद्रात्रे मुद्रास्वामिकां तत्र
मपि भोजनकाले तद्दत्त्वा वस्ति
तं यत्रदपि मुद्रात्रं । तदाहोमि
राः मुद्रावेष्टमनि विप्रेण तीर्थे
यदि वा दधि निवृत्तेन न भोक्त
वं मुद्रात्रं तदपि स्मृतं अपि
शहात् सात्त्विकं तद्वत्तचनं तद्दत्त्वा
दि न त तद्वत्त कपदेकादिना की
तमपि स्वर्गागते पुन रंगिराः
यथायत स्तनो त्यापः मुद्रियंति
नदीगताः मुद्रादिप्र शृङ्खलं
प्रविष्टं सदाशुचि प्रविष्टं सदा
पादक प्रतिग्रहादिना इति शेषः
अनपवपराशरः तावद्भवति मु
द्रात्रं यावत् स्पृशति दिनः दिन
तिकरसंस्पृष्टं सर्वतद्वि रुच्य
ते स्पृशति प्रतिशुक्राति इति
कल्पतरुः तच्च संशयश्चास्माह
विमुप्रीतः संप्रोक्षयित्वा मुद्रा
याच्छुद्धात्रं शृङ्खलागतं तच्च पात्रं
तद्वत्तमाह अंगिरा सपात्रे ।
यच्च विमुप्रीतं मुद्रायाच्छुद्धिनि
शः पात्रान्तरगतं यास्यं स्वर्ग
दमागतं यत्नेन स्वर्गदमागतं सैव
मुद्रात्रं तद्दत्त्वा गतस्य मुद्रात्रः
शेषभाषितं प्रतीयते तत्र श्रेता

हगपि मुमुक्षुणा सर्वथा मुद्रात्रं
न भोक्तव्यं ॥ पुनारत्नाकरः ।
शालग्रामशिलायत्र तत्र सन्निदि ।
हरिः तत्सन्निधौ तत्रैतत् प्राणान्
याति विलोः परं परं लिंग
पुराणं शालग्राम समीपेत् को
शमात्रं समंततः कीकटपि मु
नोयाति वेङ्कटं भवनेनः की
कटो मगधः वेल्गामने व्यासः
तलसी कानने जेता यदि मृत्यु
भवेत् कवित सनिभं स्यमयं पा
पीलीलयेव हारं विशात प्रयाण
काले यस्यास्येरीयेत तलसीदले
निवाणे याति पत्नीन् पापकादि ।
युतापिसः ॥ कर्मपुराणे ।
गंगायां च जले मोक्षो वाराणस्यां
जले स्थले जले स्थले चानरीते
गंगासागरसंगमे स्नादे गं
गायां जतः प्राणात्कथयामि
राणे कर्णेन त्वरमं ब्रह्मरामि
मामकं परं तथा तीराद्भवति
नि मात्रं परितः क्षेत्रं मुच्यते
अत्र दानं जपो होमो गंगायां
नात्र संशयः अत्र स्याद्विदिवं
निये मृतास्ते पुनर्जाः गच्छति ।
कोशपुक्तं तीर्थवितामणो ब्रह्म
पुराणं अत्रहरे समीपेव सहश

योजनद्वयं गंगायां मरुतोनेह
 नात्र कार्या विचारणं एवं
 गंगादि मरुतोनाशमवस्थोक्तं
 स्थाप्योर्हददिकी क्रियानदधिका
 रिणा कर्त्तव्यानिमत्तात तथावशी
 भागवते कृष्णपर्वभगवतिमनोवाक
 दृष्टिदृष्टिभिः आत्मन्यात्मान मावे
 ष्पसाः त्रः सासमुपासत सप
 दमान माज्ञाय भीष्मं ब्रह्मणि
 निष्कले सर्ववभृदुस्तेतली वया
 सीव दिनामये तस्यनिर्हरणादी
 नि संयतेतस्य भागव युधिष्ठिरः
 कारयित्वा मुहूर्तं डः खितोऽभवत्
 कृत्वा आत्मनि परमात्मनि आत्मा
 नस्वीयात्मानं निवेश्यपकीकृत्यस
 भीष्मः उपारमसक्तिं गतवाच नि
 कृते निरुपाधो ब्रह्मणिसंपद्यमा
 नं मिलितं आत्माय आलस्य न
 स्य भीष्मस्यनिर्हरणादीनि संस्का
 रादीनि संयतेतस्य सम्यक् यरेतस्य
 मुक्तस्यापि भागीवेति शौनकस्य
 संबोधनं एवंच एतेषा मयि न
 त्रत्कर्मणि तत्रद्वचनोपात्रे प्रत
 पदस्य पितृपदस्यव मंत्रादिषु य
 थाययं वाचनिकत्वात्प्रयोगः संग
 ज्ञाने आसन्नस्युना देया गोः सब
 त्वाच पूर्ववत् तदभावेव गोरेका

नरको द्वारणाय वै तदा यदि
 न शक्नोति दातुं वैतरणीं च गो
 शक्नोत्योऽरुक्तनरदा दत्वा ये
 यो दद्यान्मृतस्य च पूर्ववदेव मु
 गादिना अत्र मृतस्य चेति अ
 वगात् एकादशादपि वैतरणीरा
 नाचारः वनपर्वणि साधुः प्रव
 सतोमित्रं भाष्यो मित्रं गृहे सनः
 आन्तरस्य भिक्षुं सिद्धं सानंमि
 त्रं मरिष्यतः ॥ वगद्वप्राणे
 यतीपातोऽथ संक्रान्तिं कथेवा
 ग्रहणारवेः पुण्यकालास्तदा सर्वे
 यद्यस्यस्यरुपस्थितः गो भूतिल
 हिरण्णादि दत्तमक्षय नाभियात्
 निरवकाशत्वादत्र मलमासादिरे
 यो नास्ति सूतकमपि न तथाच
 शुद्धिरत्नाकरे दत्तः सम्यक्काले
 सिद्धं सर्वं सूतकं परिकीर्त्तिते
 आपद्गतस्य सर्वस्य सूतकेपि न
 सूतकं इति शुद्धितत्वं ॥
 मुर श वेष्टने इतिकविकलसुखमः
 पवर्गशेषादिः श मुरनिवृत्तं ल
 ना मोरिना इति दुर्गादासः मु
 रं स्त्री वेष्टने इत्यमरीकायां ।
 मयुरशः ॥
 मुरः पुं देव्यविशेषः इति मेदिनी
 यं हत्वा विस्मृतादिनामाभूत् ।

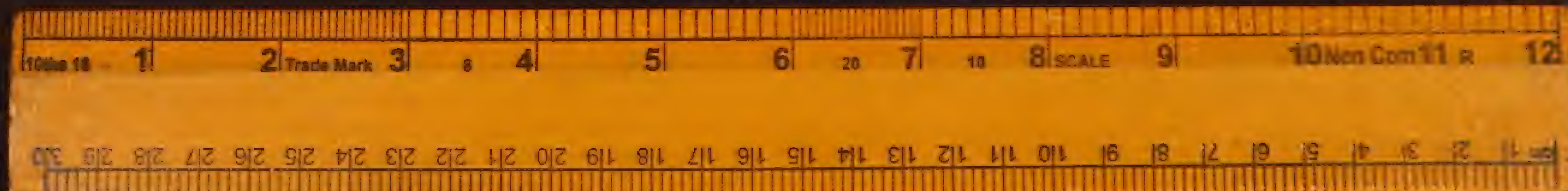
मुरगंडः पुं वरंडः वर्णक इति वल्लभः राजनिर्घटोक्त गुण प
 भाषा इति जगन्धरः ॥ यीयो पुराणहेतुस्य ॥
 मुरजः पुं मृदंगः इत्यमरः । मुरारिः पुं श्रीकृष्णः अस्मद्युत
 मुरजफलः पुं यनसदृशः इति पानिर्यथा मुरः कृशेव संतापे
 त्रिकोडशेषः ॥ कर्मभोगे च कर्मिणां देवमेतदः ।
 मुरंडः पुं लम्पाकवेशः तदेषस्य ॥ यद्विस्मयां मुरारिस्तेनकीर्त्तितः
 पुं भूति इति हेम चेडः । इति प्रकृत्यैवैवै श्रीकृष्णसन्तमावेडः ॥
 मुरंदला स्त्री नर्मदानदी इति अथ्यायः ॥ अथ्यसूत्रये ।
 त्रिकोडशेषः ॥ यथा श्रीनारदउवाच कोसो मु
 मुरमर्दनः पुं विस्मः इति प्रसाणं रारि देवैर्देवो यत्तोचकिं न
 मुरारिपुः पुं विस्मः इति शहर रः देव्ये वा राक्षसा वापि पा
 त्वावली ॥ यिवा वातउच्यतां पुलस्तउवाच
 मुरला स्त्री नर्मदानदी इति वि योऽमोरजः सत माया गुणा
 कांडशेषः ॥ वाम्रतमोमयः निर्गुणः सर्वेगा
 मुरली स्त्री स्वनामल्यानस्यमिवा वापी मुरारि मधुसूदनः श्रीना
 पुं तन्यर्थायः वंशी २ वंशिकार दउवाच योऽमोर इति ख्या
 वंशनालिका ४ सानेयिका ४ साने तः कस्य पुत्रस्य गीयेतकथंच
 धी ४ सानिका ४ सरलासिका ४ निहतः संख्येविस्मनातदरसमे
 यवतस्य सानायि इति शहरत्वा पुलस्तउवाच अयतांकथयिष्या
 वली मुरलीधरः पुं श्रीकृष्णः । मि मुरासर विवर्हणं विवित्र मि
 इति शहरत्वावली ॥ दमाख्याने पुण्यं पापप्रणाशनं
 मुरहा पुं विस्मः इति हेमचंद्रः । कस्यप्यमोरसः पुत्रो मुरोनाम
 मुरास्त्री स्वनामल्यानस्ययदुवां न महाबलः स ददर्शरणशंभुः
 त्वर्थायः तालपत्ती २ देव्या ३ इति पुत्रोऽमोरजः नतः स
 गंधकुटी ४ गेपिनी ४ इत्यमरः मुराणाद्गीतकत्वा वर्षगणावव
 अस्या अतलेयनगुणाः लक्ष्मीर हून् आशययामास विभु ब्रह्मा
 द्वा ज्वर नाशिनं इति राज लामपराजितं ततोऽस्य तेषा

वरतः प्राहवत्स वरं हृण स च मुद्रमुद्र तत्रैव योत्स्य सहा
वेव तदा हेतो वरेमेन पिता कातेरेण इत्येवमुक्तामभसरन
महात् यं ये करतलेनाहं स्था न मु स्तसा से हृदयेसदस्तकं
शेषं समो विभो सस मद्रस्ता कथं न कंयेति मुद्र स्तोत्राकानि
संस्पृष्ट स्तमोपि प्रियत्नजवाट पातयामास वियत्रउदिः हरिश्च
मुक्ता स भगवान्त्रया लोकपि चक्रं मुद्र लाचवेन मुचोचनत्रय
नामहः ततोऽभ्यगामहोतजास शिरस्त शत्रोः विच्छेद वेवास्त
रः स्रगिरि वृत्ती जगामथम गतव्यामभवत् देवं प्रशंसतिव
राजानां विजेत दंडपाणिने यमनाम इतः प्रसिद्धः सगुण
सुउवाच यम प्रजा संयमनासि जगाम मुगरी रित्येव हरि म
वृत्तिं कर्त्तुमर्हसि नेवेन्नवाय । हात्मा इति वामने ५३।५४
द्विवाहं मूर्हीनं पातये भुवि ग्रन्थायः अनवेराच वयंय क
तमाह यमराड वाकं यदि मां नी यथा प्रस्तिमोक्त्यगोत्र स
संयमद्रवान् गापितासि मुग मुद्रतस्य महावेक भद्र श्रीवर्ह
सत्यं करिष्येवचनं तव मुस्त मानात्मजस्य नेत्रमनीहृदयनेद
माह भवतः कः यंतावदस मां नस्य मुगरी नामधेयस्यकुवेःकृति
ग्रहं तेवपरानित्य वारयामि न ननर्वाचवं नाम नाटक तस्ये
संशयः यम स्तं प्राह मां विस जाना सामानिकाव्यासदे इति
देव अक्रगदाधरः सुतदीप नि तत्कृतनाटकगद्य
वासी यः समांसंयमनेऽभयः मूर्च्छे आ मोहे उच्छये इति
इत्येव मुक्ता वचनं इत्यादिमग कविकल्पदमः यवगेशादिः
मन्मुरः तमागते प्राह मुनेमभुत्रः रुषी तेन किपिराकेलीयः सः
पामोसि केनासर कारणेन स मुगो मुगः आ मुक्तिंमृते नेन
प्राह मुहं सहैवे तयायनं प्राह भोरो जानरहिनीभावः उच्छा
भयः स्रशत्रु देतास्तिमिमेने यो हृदिः मूर्च्छेति रागी मुमूर्च्छं
यदीहमायोडुमुपागतोसि तत्कंपते सत्यं रामस्य समान यमने हरा
ने हृदयं किमर्थं जगतीरस्येव । वितिरचुः इतिउगीदासः ॥

मुभिणी स्त्री शृंगारयानिका ३ येता अपरा च रसायनी इति
ति शृङ्खंडिका ॥ राजनिर्घटः ॥
मुमुरः पुं तषापिः मन्मथः ॥ मुष वये इति कविकल्पदमः
रविवानि इति मेदिनी ॥ मोषति इति उगीदासः ॥
सर्व ई नदे इतिकविकल्पदमः मुष य इर छिदि इतिकविकल्प
आयः यंचमस्वरी मः मुगोमुगः इमः छेद इह खंडन य मुषतिवि
नहो वंधनं ई मृणीः इति उ पक्षवतरः इर मुषवत अमो
गीदासः ॥ सीत अस्मात् छेपोदराति त्वाति
मूल क रोपणो इतिकविकल्प त्प उ इत्यमे इतिउगीदासः
दुमः रोपणं आरोपणं क माल मुष ग लटने इतिकविकल्पदमः
यति हृत्तं लोकः गोविंद भद्र गमुंवाति इतिउगीदासः
स्त रोहणे इति यदित्वा रोहणं मुषलः पुं क्री अयोय इत्यमरः
तन्म इतिव्याख्याति इतिउगी टीकायां भारतः इत्यमभ्योपि ॥
वासः ॥ मुषलासुषलि व्य मुषलेअमुषले
मुशदी स्त्री सितकंठः इति हेम अ प्रहृत्य मुदं हृत्ते इति सिद्धा
चंद्रः ॥ त्रकौमुदी ॥
मुशालिका स्त्री यली इतिहला मुषली स्त्री नालमृत्तिका गृहगो
युधः ॥ थिका इति शहरन्नावली ॥
मुशली स्त्री यली नालमृत्ती मुषत्यः वि मुषलवथा इत्यमरः
तस्यार्णयः सवहा नालयवि टीकायां भारतः ॥
का ३ गोधापरी ५ हेमप्रणी ५ मुषा स्त्री मृषा मुची इतिभाषा
भृताली ६ दीर्घकंदिका ७ अस्या इत्यमरीकायां रायमुकटः ॥
गुणाः मधुरत्वं शीतत्वं हृद्यं मुषितं वि चोपनिद्रयं तत्
। तं उष्टि वृहस्पदत्वं पिच्छिलत्वं पण्ययः मृषितं २ इत्यमरः ॥
३ मुशलीच हिया प्रोक्ता मुक्तः पुं मृउकोषः इत्यमरः ॥
३ ककुदत्वं पित्त दाह अमहात्वं मोक्षकवृत्तः संहातः इति ।
वाप ६ संतका सत्य गुणा मेदिनी तत्कारः ॥ मांसलः

इतिहेमचंद्रः ॥ मुष्टिः पुं स्त्री पलपरिमाणं चाति
 मुसकः पुं वृत्तविशेषः मुंटा तोला इति भाषा वृद्धपाणिः
 पारुस इति वंगभाषा भाषा मुंटा इति भाषा तत्पर्यायः
 इति हिंदी भाषा तत्पर्यायः संपिदितांगुलिपाणिः २ मुस्तः
 गोलीकः २ जाटलः ३ चंटापाट मुकुटी ४ इति हेमचंद्रः स्तनः
 निः ४ मोतः ५ इत्यमरः १ खड्गमुट इति भाषा इतिमेति
 मोतकः ४ मुकः ५ मोचकः ८ मुं नी कुंवाष्टभागः कटाक इति
 चकः ८ गोतिकः ९ मेहनः १० भाषा यथा अष्टमुष्टि भवेत् कुं
 तारुतः ११ पाटली १२ विषाय विः कुंचयोद्योव मुकुलः इति
 हः १४ नटालः १५ वनवासी १६ शयश्चिन्नतत्तं मोषाणं इति
 मुनीलाकः १७ इति राजनिर्घटः मुषथातर्थादर्शनात् प्रहारविशे
 गोलिहः १८ तारप्रष्टः १९ सत वः कील इति भाषा यथा
 पलाशवत् पर्वतवृत्तः सतकस विच्छेदापनतस्तस्य मुहुरे निशि
 भेदेन द्विविधः तस्य गुणाः तैः शौरः तथापि सो भूयथा
 वृत्तं तिक्तत्वं ग्राहितं उल्ल वती मुष्टिमुघम्य वेगवान् स
 तंकफ वात कारितं विष मे मुष्टि पानयामास हृदये हेम
 दो गुल्म कंडुवज्जिगगृहमिमुक्त पुंगवः देव्या लवापि सा देवी
 नाशित्वं च इति भावप्रकाशः १ तलेनोरस्यनाडयत् इति मार्क
 रेवनत्वं पावनत्वं स्त्रीहोदरा १ डेयपुराणं ॥ पण्डितथाज्ञेय
 त्रिनाशित्वं च इति राजनिर्घटः १ निलादीनां मुष्टिग्रहणेवैर्ष्याभा
 मुकरः पुं प्रलंबांडः इति हेम वः यथा तिलमुक्त यवादीनां मुष्टि
 चंद्रः ॥ श्रीला पण्डिस्थितैः लयाज्ञै नी
 मुकपूर्यः पुं वृषणारहितः सत यथा विप्र विधिविद्धि रिति सि
 गतो म्त्रः पुररक्तकः खोजा निः इति कामे उपरिभागे १५
 इति भाषा तत्पर्यायः अना अन्धायः ॥
 यस्याः २ स्त्रीस्वभावः ३ मुदलिकः ४ मुष्टिकः पुं कंसराजमलविशेषः
 इति शब्दमाला ॥ इति श्रीभागवतं स्वर्णकारः

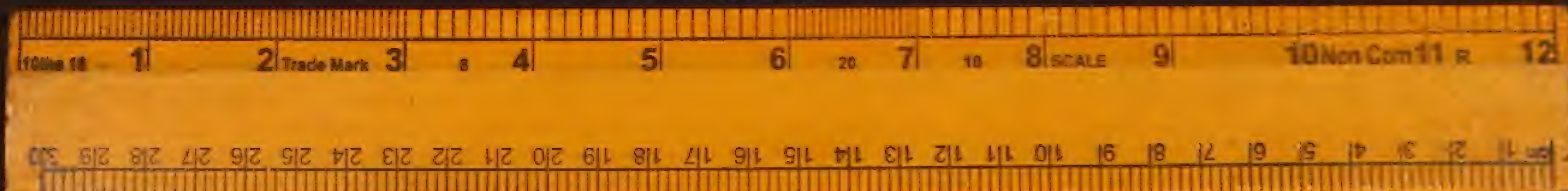
इतिहेम चंद्रः ॥ ये इति इगीरासः ॥
 मुष्टिको तकः पुं वलदेवः इति मुसलः पुं स्त्री स्वनामख्याततंडः
 शहर त्वावली ॥ दिकंडनाथं निर्मितं तोडाप्रयष्टिः
 मुष्टिघ्नं तं स्त्री घृतकीडाविशेषः तत्पर्यायः यथेष्टं २ इत्य
 पुरमुट खेला इति भाषा तत् मरः मुसलं ३ कंडनीटंडः ४
 पर्णायः ललकं २ इति शहर इति शहरत्वावली मुसति मुस
 माला ॥ लः मुस पिच्छिदि नाम्नीति कलः
 मुष्टिन्ययः पुं बालकः इति त्रिकारः मुसलो देत्यसकारः एवं मुस्य
 शेषः ॥ इच्छिदीति बृहद्योनात् कलः बृह
 मुष्टिन्ययः पुं मुष्टिन्यनक्रिया मु न्य सकारश्च इत्यमरटीकायां मु
 टावोपा इति भाषा तत्पर्यायः रतः ॥
 संघाहः २ इत्यमरः मुष्टेर्वयो मुसली स्त्री तालमुनिका गृहगो
 ऽकृति विन्यासो मुष्टिवंधः मुष्टि पिका इत्यमरः ॥
 नावंयो हृत्क ग्रहणं संघाह इत्य मुसली पुं बलदेवः इत्यमरः ॥
 पो मुष्ट्यामेव संग्रह इत्यन्यो मुसल्यः वि मुसलेन वध्यः इत्य
 मुष्टिः स्त्रियाच संग्रह इति योया मरः ॥
 तितः इति भरतः ॥ मुसक संहतौ इति कविकलादमः
 मुष्टी मुष्टि वा मुष्टामुष्टिमुष्टिभि पवर्गशेषादिः क मुसयति ॥
 मुष्टिभिः प्रहृत्य यमुडं वृत्तंत इति इगीरासः ॥
 किलाकिलि इति भाषा इति मुस्तः पुं मुस्तकं इति हारावली
 मुष्ट्यवोध्याकरणं ॥ मुसकः पुं स्त्री तृणमलविशेषः
 मुष्टकः पुं राजसर्पयः इति रत्न मुना इति भाषा तत्पर्यायः १
 माला यष्टक इति वा पाटः कुरुविटः २ मेचनाना ३ मुस्ता ४
 मुसः य इर छिदि खंडने इति इत्यमरः मुस्तः ४ राजकसेरुः ५
 कविकलादमः यमुसति विपक्षे इति हारावली मेचाराणं ७
 चत्तरः २२ अमुसव आमोसीत् गंगेयं ८ भद्रमुस्तकं ९ इति
 अस्मात् पूषादिवाचितं ३ इत्य रत्नमाला अस्म्यशृणाः तिक्तत्वं

कटुते वायुनाशितं श्राहितं ।
 दीपनत्वं च इति राजवल्लभः ॥
 अपि च मुस्तकं नस्वियं मुस्तं वि
 पुत्रादि नामकः कुरुविंदस्य स
 त्वातोऽपरः कारकसेरुकः ॥
 भद्रमुस्तस्य गुणं च तथा नागर
 मुस्तकः मुस्तं कटु हिमं प्रादिति
 कं दीपन पाचनं कषायं कफ
 पित्रास तद् ज्वररुचि नेत्ररुत
 ग्रन्थदेशे यत्नात् मुस्तकं तत
 प्रशस्यते तत्रापि मुनिभिः प्रो
 क्तं वा नागरमुस्तकं इति भाव
 प्रकाशः ॥
 मुस्तकः पुं स्थावरविषभेदः इति
 हेमवंदः ॥
 मुस्ता स्त्री मुस्तकः इत्यमरः
 मुस्तादः पुं प्रकरः इति जटाथ
 रः मुस्ताभं स्त्री मुस्तकविशेषः ना
 गरमुता इति भाषा तत्पर्यायः
 कुटजदं १ पूरं ३ वस्यं ४ परि
 पेतवं ५ इति रत्नमाला ॥
 मुस्तः पुं मुष्टिः इति हेमवंदः ।
 मुस्तं स्त्री मुसलं मुसधानोरणा
 दिकं रक्तप्रमयेन निष्पन्नं इति
 सिद्धान्तकौमुद्यामुल्लिखति ॥
 मुद यत् ५ मि वैचित्र्यं इति क
 विकल्पद्वयः वैचित्र्यं ज्ञानं

दिनीभावः य तेन मुस्तति वि
 गय मे मनः इति मुगतिः ५
 मोहिष्यति मोक्षति ६ अमुहत्
 निमुग्यः मूलाऽस्ति इति उक्तं
 दासः ॥
 मुहिरः पुं कामः मुहः इति
 मेदिनी ॥
 मुहः य पुनः पुनः इत्यमरः
 मुहर्भाषा स्त्री पुनः पुनः कथने
 तत्पर्यायः अनुत्तायः १ इत्य
 मरः ॥
 मुहर्तः पुं स्त्री द्वादशतणपौरमि
 त्कालः इत्यमरः चटिकाहयो
 इति राजनिर्घटः दिनपंचदश
 भागैकभागः यथा प्रातः का
 लो मुहर्तौ स्त्री नसेगव स्तावेव
 त मथ्याकृ सिमुहर्तः स्यादप्य
 कस्ततः परं सायाकृ सि मुहर्तः
 स्यात् आहं तत्र न कारयेत् रा
 त्रसीनाम सा वेला गहिता सर्वे
 कर्मस इति तिथ्यादितत्संभूतव
 नं कर्मविशेषे तस्य परिमाणं य
 था ननु ब्रह्मोपवासस्नानादौ चरि
 कैकापि या भवेदित्यत्र कटिका
 एव दंडपरं मुहर्तं परं वा स्मृत्वा
 वारं धनु चतुर्दशमकारणोदय
 क्षपके चतस्रो कटिकाः प्रात

रहणोदय उच्यते इत्यादौ प्रभा
 ते चरि कायुगं प्रयोग चटिका
 द्वयं दिनः वत्सर्वकार्यानि कारयेत्
 विचारये इति हलायधृतलि
 तिष्णमाणा त्रियामामितिवचनये
 रेकमुल्लोम्य उभयत्र प्रयोग दर्श
 नादिति संशयः श्रुतोच्यते आ
 द्वादशतणपामिनीति चटिका नि
 यामकं वचनं चतुर्थे वरणे यो
 ग्यतया चटिकाया मुहर्तौ लकत
 स्यात्तस्य मंगीकारात् तत्पर्यायत्वात्
 तेन ब्रह्मरावपि तथात्वे चरि
 कैकायमात्मन्यपि प्रतिपत्सु च
 घटा सर्वे तदासं दानं देवे
 कर्मणि चोदित इति चटिका
 मूले निर्दामभिधाय चटिकालाभे
 कर्मदेति वक्तव्यं मुहर्तं मण्यमा
 वास्या प्रतिपत्सु भवेद्यदा न
 दानं मुहर्तं तेषां शेषं पूर्वं हि
 पूर्ववदित्यनेन मुहर्तलाभे कर्म
 हेतु तत्पर्यायं तत्रापि मुहर्तः
 किं तत्र हि रा रात्रि पंचदशांश
 उभ दंडद्वयं नाद्यः प्रतिदिन
 दिवारात्रोद्दोस दृष्टिभ्यां तदा
 गृहर्तमपि मूनाधिक्यादियिभेदा
 यत्नेः नापि द्वितीयः दंडद्वयस्य
 त्रिशदंशत्मक दिवारात्रि पंचद
 शांशस्य मुहर्तत्वं च दंडद्वयाधिक
 मून कालानामपि त्रिशदंशधिक
 मून दिवारात्रि पंचदशांशानां मुह
 र्तत्वं प्रतिपादनेन विनिगमनाविर
 हात् किञ्चरेगता कर्मो गदिवा रा
 त्र्यन्तरं पंचदशांशस्य गृहर्तं प्रश
 क्तौ ग्रयनांश क्रमेणोत्तरायणा पु
 र्वाह दिनमान सप्तादष्टादशतिदे
 शानां पंचदशांशस्य पारान दंड
 द्वयस्य मुहर्तत्वात्त्रिदिन विहित कि
 यायो तावन्मून कालस्यापि गृह
 र्तात् सर्वत्र मूनकालवच्छेदेषा
 वश्यकतया तस्यैव पारान दंड
 याल्मकस्य मुहर्तस्य गृहर्तत्वात्
 वातयदा चतुर्दशीयामंतरीयमन
 पूरयेत् आहमिच्छत इति कात्याय
 नोक्तस्य चतुर्दशी संवत्तिदिनवत्तथ
 याममात्रं व्याप्य मावासां आह वि
 यानस्य मस्यपुत्राणां कृ सुखाय
 राज्ञीय मुहर्तवायेन विषय ला
 भापपारान दंडद्वयात्मक मुहर्तः
 गृहर्ता स्यात्तस्यैव तादृशांश
 वास्यायां तदधिकं सुखापराकां
 भवात् तत्तत्सुखाय राज्ञीय पा
 दानदंड द्वयात्मक दर्शनाभक्त
 चत्वारिंशत् पलाधिक त्रयस्त्रिं
 शदंशत्मक दिवारात्रि पंचद

गारुडे ६४ अध्यायः अपिच
सूत्राचार समुत्सर्गं विराज्युताः।
दृष्टवः दक्षिणाभिमुखो गार्गो
संभयोश्च यथा दिवा इतिमनुः
कृत्वा यज्ञोपवीतं दृष्टतः क
टलेवितं विमूत्रे व गृही कृष्या
यदा कर्त्तुं समाहितः इतिमनुः
यथेक वस्त्रो यज्ञोपवीतं कर्त्तुं
कृत्वा अवशणित इति कर्त्तुं द
क्षिणा कर्त्तुं इति साव्यायनः ।
कायाया मन्त्रकारे राजवहनि-
रा द्विजः यथासुखद्वारः कृष्या
तथागावाथ भयेषुच नमूत्रं प
थि ऊर्ध्वं न भस्मनिभ गोचरे
नफालकृष्टे न जले न विमानच
पर्वते नजीर्णदेवायतने न व
ल्कीकदाचन नस सत्वेषुगर्त्रेषु
न गच्छन्नापि संस्थितः न नदीतीर
मासाय नच पर्वतमस्तके वासयि
विशानादिमयः पश्यं स्तथैवव
न कदाचन ऊर्ध्वं विमूत्रस्य
विवर्जनं इतिमनुः ॥ आह
निर्हार विहार योगाः ससंहताः।
धर्म विरा न कार्याः दाम्पि
कार्याणि तपस्यैव यथाशुभी ग
मतमेव कार्ये इति वशिष्ठः।
निर्हारे सूत्र पुरीषोत्सर्गः ॥

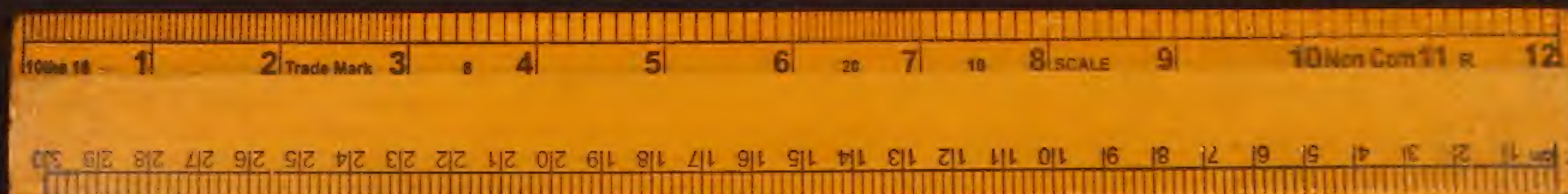
सोमाग्रकोन् वासनां प्रत्यानां
न संसृजे कृष्यातपीवन विमूत्र
समुत्सर्गं पंडितः इति विस
पुराणं नच सोपानत को सूत्र
समुत्सर्गं पंडितः इति विस
पुराणं नच सोपानत को सूत्र
पुरीषे कृष्यादिति इत्यापस्तम्बः
करगृहीत पात्रेणाकृत्वा सूत्रप
रीषके सूत्रस्यैव पानीये पी
त्वा वाडायणवरेत इति बृह
मनुः ॥ गृहीत जलपात्रस्य
सुशोभं दोषोयथा वारिपात्रेकरे ध
वास्तुत्तजनिथोनः ससापत्रसमा
पात्रे नरोत्तमदिश समं इतिकर्मलो
वनं सशद्वस्यस्य दोषोयथानिःस्तः।
स शद्वस्यस्य सुश्रूपाणिः शद्वथारया
भोगाद्याः समजदरा निःस्तः सुचरे
सन्निभाः इतिगारुडे ६३ अध्यायः
विस्मृकानाजमूत्रेण व्यावृति
इत्तणं इतितत्रैव ॥८८ अध्या
यः अध्यागोमूत्रगणाः तीक्ष्णत्वे
उत्तत्वे लवणत्वे पित्तका
रितं कटुत्वे लघुत्वे रूतत्वे।
कृम्य दानाह शोथार्शो विषकृष्ट
नाशित्वेव इतिराजवलभः ।
सूत्रकृच्छ्रं क्ली रागविशेषः तस्य
ध्यायः सूत्ररायः २ अपमरी ३

कृच्छ्रं ४ इतिराजनिर्घटः अथ
सूत्रकृच्छ्राधिकारः तत्र सूत्रकृच्छ्र
स्यविप्रकृष्टं निदान माह यायाम
तीक्ष्णोषय उत्तमयप्रसंगनृत्त
न दृष्टयानात् आनृप मत्स्याथ
शनादजीर्णस्य सूत्रकृच्छ्राणि न
तांतयाद्यो तीक्ष्णोषय राजिको
श्रूणादियुक्तं उतेति मद्य वि
शेषणं प्रसंगः सततं सेवा
चत्तं नत्तं नित्येति द्वितीयः
पाठः इत दृष्टयानात् अथादि
नागमनात् आनृप प्रचुरजलेदेश
भवं भूत्तं अद्यो वातिक ये
त्रिक शैष्मिक सात्रिपातिकशत्र
जपुरीषज अकृजाशरीजानिन
स्य संशमि पूर्वकं तत्तणमाह पृ
थयनाः सैः ऊपिता निदाने सै
ः यवा कोप श्रुतवस्त्रो सूत्रस्य
मार्गे परिपीडयंतियदा तदासूत्रय
तीह कृच्छ्रात् तेषुवातिक माह
तीव्रारुजो वरुत्तणवस्त्रिमेदस
सं भुज सूत्रयतीहवानात् तीव्र
मारणामिका वरुत्तणवस्त्रिमेद
णामंतरालसंधी पैत्रिकमाह पी
तंसरक्तं सरुचं सदाह कृच्छ्रमुत्र
सूत्रयतीह पित्रात् कृच्छ्रमितिकि
या विशेषणं शैष्मिक माह

वस्त्रेः सतिगस्यश्रुतवस्त्रोसूत्रे।
सपिच्छं कफ सूत्रकृच्छ्रं सपिच्छं
च्छिन्नं सात्रिपातिक माह स
वाणित्रपानिच सत्रिपातात्भवति
तत्कृच्छ्रतमं दिक्कृच्छ्रं कृच्छ्रमुत्र
कृच्छ्रं शत्यजमाह सूत्रवादिषु श
त्यन तनेषभिहतेषु सूत्रकृच्छ्र
तदाचानाजायते भृश दारुणा
वातकृच्छ्रेण तस्यानितस्य लिगा
नि निर्दिशत सूत्रवादिषु श्रुतः स
शत्येन कंटकन तनेषु सततीह
तेषु अथवा अभिहतेषु सुदरादि
भिरभिहतेषु तदाचानात्सत्रमार्गी
चानात् सूत्रकृच्छ्रं नायते मृशरा
रुणं मारकं तस्य शत्यजस्य ।
पुरीषज माह शहतस्तप्रतीया
ताहायविगणतांगतः आभ्याने।
वातसूत्रेव सूत्रकृच्छ्रं करोतिव प्र
तीचानात् निरोधात् विगणतां उ
ष्टनां अकृजमाह अकृदोषैरु
पदते सूत्रमार्गे विधारिते स
अकं सूत्रयेत् कृच्छ्रादस्त्रिमेदने
मूलवाव उपहतेरुषिते अशम
रीजमाह अशमरी हेतुकंवापि।
सूत्रकृच्छ्रं उदाहृतं सप्रतेशके
राज मपि सूत्रकृच्छ्रं सूत्रमत्रतस्य
नवसंख्यानिरासाय ममरी शकैर

मार्गचलनं उद्वेगः उचितः स्य
 रनं किंचिच्चलने चोः मार्गकः ।
 प्राप्त विषयमं शस्त्रवद्भारितद्वी
 अमार्गं विषयमग्नः तद्वत् विल
 समार्गं एतावतामार्गकं मवपुं
 शीघ्रविलम्बेन वा ॥ १३ ॥ तस्य
 वासाध्यस्य च तत्तणमाह श्रेष्ठ
 रुद्धं विलो वस्तिः पित्रोदीर्णो न
 सिध्यति अविश्रान्तविलः साध्मोन
 वयः ऊडलीकृतः स्यादसौ ऊंड
 लीभूते तन्मोहः सास्यवचविल
 वस्ति गुह्यं पित्रोदीर्णः पित्रे
 नोदतः अविश्रान्तविलः कफेनाव
 तविलः पश्चात् ऊंडलीकृतः ससा
 ध्यः एतेन ऊंडलीभूतस्य लक्षणमा
 ह तदित्यादि ऊंडलीभूतस्यायमर्थः
 कफेन वितावोधात्र वातः ऊ
 डलाकारेण निष्ठतीत्यर्थः ॥
 अथ सूत्राचारस्य चिकित्सानल
 ऊशकाशेत्त वलाकायं प्रातः स
 शीतलं ससितं पिवेत् न श्या
 ति नियतं सूत्रग्रह इत्यवावकविः
 कविः शुकः कर्पूररत्नसा युक्ता
 वृत्तवर्तिशनेः शनैः मेढुमार्गा
 न्नो त्यक्त्वा सूत्राचारं व्योदति
 धान्यगोक्षारकः कायः कल्पा
 सिद्धे ॥

वैष्णवाचारकस्य इति श्रुतिर्न
 सर्वः त्रि मूलनियः तत्पर्यायः
 अक्षः २ मूलः ३ यथाजातः ४ वै
 शेषः ५ वासिष्ठः ६ इत्यमरः १
 तस्यवशीकरणोपायो यथा मि
 त्तं स्वच्छतया रिपुं नयवलेल्ले
 धनेरीस्यं कार्यमाण हि जमादरेण
 युवती प्रपन्ना गुणो वीथवान् अ
 त्पुत्रं स्तुतिभिर्गुरुं प्रणतिभिः कृ
 त्वि कथाभिर्बुधं विद्याभी रसिकं
 रसेन सकलं शीलनं ऊर्ध्वदृशे
 इति नवरत्नानि ॥ पयः पाने
 भुज्जगानां केवलं विषवर्द्धनं ।
 उपदेशो हि मूर्खानां प्रकोपाय
 नशोतेय इति हितोपदेशः ।
 मूर्खिता स्त्री मूर्खत्वं यथा अदा
 ता वंशदोषेण कर्मदोषाद्विदित
 उन्मादो मातृदोषेण पितृदो
 षेण मूर्खिता इति वाणक्यं अ
 हम्पां नारिकेलं भक्षणे मूर्खत्वं
 यथा कलंकी जायते विलम्बेन
 तिर्यक्योनिश्च निम्बके नालेश
 रीरनाशः स्यान्नारिकेले च मूर्ख
 ता इति तिथ्यादितत्त्वं ॥
 मूर्खधान्तकः ९ मूर्खधानायस्य
 सः इति सिद्धांतकोमुदी मूर्ख
 ना स्त्री गीतांगविशेषः सा ते

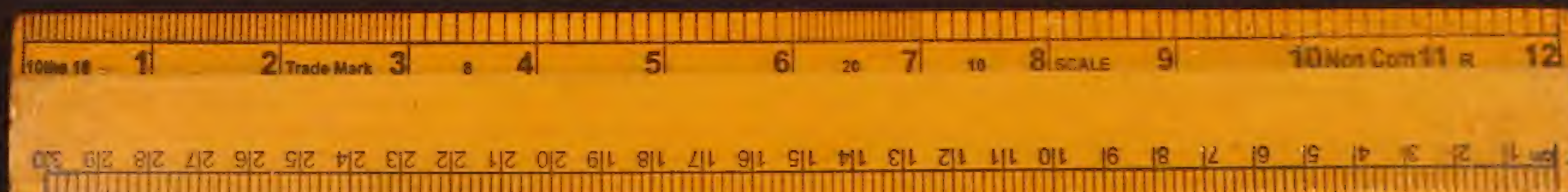

२ मृदमय्या ३ मृदा ४ मृता ५ क
लावनी ६ तीव्र ७ माधुर्यमय
मूर्च्छा रौद्री ८ जाली ९ वेमवी ३
सेदरी ४ सग ५ नादावनी ६ वि
शाला ७ ८ इति संगीत शास्त्र ॥
मूर्च्छा स्त्री संमोहः तस्यार्थः
कश्मले २ मोहः ३ इत्यमरः
मूर्च्छने ४ इति शब्दार्थकोशे मूर्च्छा
यः ५ अथ मूर्च्छापिकाः तत्र मूर्च्छा
या निदान पूर्विकां संप्रतिमाह ।
लीलास्य वदोषस्य विरुद्धाह ।
मेविनः वेगा वातादभिजाताह ।
न सत्वस्य वा पुनः कारणायेतनेषु
ग्रा वायुस्य मतेषु च निविशते ।
यदा रोषा सदा मूर्च्छातिमानवाः
वदोषस्य अधिकरोषस्य नव
नेकरोषस्य तदा मूर्च्छा विरोष
जैव स्यात् तथैवास्त को रोषः
तत्र दृष्टरोषजानां मूर्च्छानां व
ह्यमाणावात् वेगा वातात्मला ।
दोषमिजाता तल गदादिना हीन
सत्त्वस्य सत्य सत्वगुणस्य अर्थात्
धिकतमोगुणस्य यत उक्तं मूर्च्छापि
त्रतमः प्रायेति कारणायेतनेपुकरा
णां सत्त्वस्य यतनेषु स्थानेषु वाह्ये
षुकमस्तिषु अल्पतरेषु उद्दीप्तयो
षु सामान्यं लक्षणा माह

संज्ञा वदोष नाडीषु पिहितस
निलादिभिः तमोभ्युपेति सर
सा सत्वः तव वायो हृत् सत्व
उः तव वायो हृत् नः पतनिकाश्च
न मोहो मूर्च्छातितां प्राज्ञः वदिया
सा प्रकीर्तिता तमोगुणं अज्ञान
हेतुः अमुपेति आगच्छति सत्व
उः तव वायो हृत् सत्व उः तव वा
नाशकरं नष्ट सत्व उः तव वा
काश्च वत पतनितो मोहो मूर्च्छा
ति प्राज्ञरित्यवयः मूर्च्छाया मूर्च्छा
ऽपि यस्यायः यत उक्तं संज्ञाया
वातो मूर्च्छाया मूर्च्छाया मूर्च्छने
नया कस्मले प्रत्यया माहः सेमास
स्त मृतोपम इति सदापि मूर्च्छा वि
हृणाति वातादिभिः शोणितेन स
येन च विषेणा च घटस्थपतसपि
ज्ञत प्रभवेन वतिष्ठते यत उक्तं
मूर्च्छापि तमः प्रायेति ॥
पूर्वत्रयमाह हृत्पीडा जम्भाणां
स्थानिः संज्ञादौर्वस्य मेव स
वीसो पूर्वत्रयाणि यथास्तौ वि
भावयेत् तत्र वातिकं मूर्च्छा
य माह नीले वा यदि वा रुक्म
काश मथ्युरुणां पश्यंस्तमः
प्रविशति शीघ्रं प्रतिबुधते
वेपथु आगमदं प्रपीडाह रया

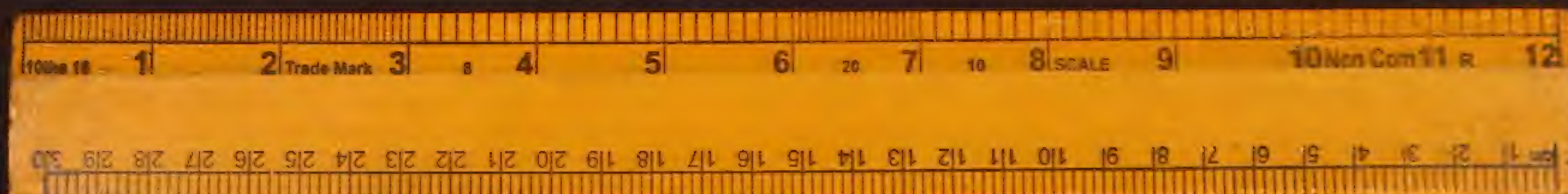
स्य च कार्यं श्वावरुणा ज्वाया
मूर्च्छाये वात संभवे नीले नीलव
र्णे रुक्मं कजलां अरुणा अ
व्यक्तगं तमः प्रविशति मूर्च्छाति
श्वावरुणा ज्वाया गात्रस्य ये
त्रिक माह रक्तं हरितवर्णं ।
वा विद्यत पीतमथापि वा पश्यं
स्तमः प्रविशति सत्त्वः प्रतिबुध्य
ते सपिपासः स सत्ताया रक्त पी
ताकलेक्षणाः संभिन्नवर्णाः पीता
भो मूर्च्छाये पित्तं संभवे ॥
सैषिक माह मेघ संकाशमा
काशं तमोभिर्वी चने वृत्ते पश्यं
स्तमः प्रविशति विराच प्रतिबुध्य
ते गुरुभिः प्रावृत्ते रंगे यथैवा ।
द्रुता वर्मणा सप्रसेकः सहलो
सामूर्च्छाये कफसंभवे मेघसंका
शं शुभ्रमेव शंकाशमित्यर्थः यत
आह सप्रसेकः कफेन यथैव द्रुपाति
येनाथ प्र निमानित वने विविदे
स्तमोभिः गुरुभिर्गो रूप लति
तः सुप्र तेन मूर्च्छायाः वदिय
उक्तः वरकस्त सान्निपातिक म
पिमूर्च्छाये माह सर्वोक्तः सा
निपातादप्य सार इवागतः सनेत
यानयत्याश्च विना वीभक्त वेष्टि
तैः अपसार इव तेन महता

भिच्चावेन पतति विरेण प्रतिब
ध्यते तद्विनयोः को भेद इत्यत
आह स सान्निपातिको मूर्च्छायाः
विना वीभक्त वेष्टिनेः फेन वम
न देत च इनाति विरुद्धादिभिर्वि
ना यानयति रक्तजाया मूर्च्छाया
निदान माह दृष्टियमममो ३०
रक्त गंधस्तद्वयः तस्मादुक्तस्य
गंधेन मूर्च्छाति भविमानवाः तमो
उपे तमो वदन्ते मानवाश्च य
तामसाः नृत्त सान्निपातिको सप्र
अत्रैके वदति नया युक्तिः समीची
ना तद्विचंपकादि गंधेनापि मूर्च्छा
प्रसज्येत तत्रापि गंधेन पाथिव
त्वात् यत आह इव सभाव ३
त्येके यद्वृष्टापि विमुक्त्यति यत्र
भोजः दरीनाह सज्जताङ्गेषु
व प्रमुक्त्यति रक्तं मूर्च्छाति स्या
लक्षणा माह सत्त्वो गदहिसस्रजा
गुणो ज्वास्त मूर्च्छातिः मद्यज
विषजयो निदान माह गुणास्तीव्र
तरत्वेन स्थितास्त विषमद्योः ना
एव तस्मात्ताभ्यां त मोहो स्या तोय
पेरितो ये गुणा लघु रत्तास वि
शदवावापि नीलाविका शिमला
सान्निदेशपरसत्त्वाद्यः तेनादौ द्यं
वक्ताः नीलाश्च संति तपवगुणाः वि

व मयपोस्त तीव्रतरतेनस्थिताः माह इन्द्रियाद्येष्टसंविनि गौरा
तत्रापिमेदः तपव मयेदृश्यते वे जम्भान्क्रमः निद्रातस्वय
विषे त वलवत्तरा इति मय स्मृता तस्यतद्रोविनिहिंशत इ
जाया मूर्च्छाया लक्षणमाहमये द्रियाणामर्थः प्रयोजने येषुतेषु
नप्रत्यपन शोतेनष्ट विधोतमानु अर्थोद्विषयेष्ट असंविनिः असम्भ
सः गात्राणि विक्षिपन भूमौजरा क जाने इति इन्द्रियायासम्भ
यावन्नयातितत नष्टविधोतमा तानादि निद्राया प्रबुद्धस्य क
सः तदं सर्वथास्मृतिदीनंविधा माभाव लक्षणांत प्रबोधितस्या
ते रजोसंयत्तानयुक्तमानसयस्य पिक्कम इत्यनयो भेदः क्रमस्या
सः जरो जीर्णता तमघं ॥ लक्षणमाह योऽनायासः प्रमा
विषजाया लक्षणमाह वेपथुस रेहे प्रबुद्धः स्यात्संविनिः क्रमः
मत्स्याः स्थूलमम्र विषमूर्च्छिते स इति विज्ञेय इन्द्रियाद्येष्टप्रवायकः
वेदिनयतीव्रतरं यथासं विलक्षण इन्द्रियाद्येष्ट प्रवायकः इन्द्रियाणां
विषय मूले कंदफलपत्रदीर्घा बुद्धीन्द्रियाणां कर्मेन्द्रियाणावश्च
दिमेद भिन्नस्ययथासकंस्वकल थः प्रयोजने विषय ग्रहणतस्य
क्षणमुक्तं सौष्ठवेकल्पस्यानेतल प्रवायकः आवत्येन निद्रालक्ष
क्षणमवापेक्षया तीव्रतरं वेदि णमाह यदात मनसिज्ञानेकमा
तव्यं ननुसंज्ञानाशेन साधर्म्यं लानः क्रमानिताः विषयेभ्यानि
मूर्च्छा भ्रम नेद्रादीनांकोभेद इ वंज्ञेते नरा स्वपिति मानवः क्रो
त्यत आह मूर्च्छा पित्रतमप्राया ते स्वाने आत इति यावत् कर्मात्मा
इजः पित्रानितोद्भूतः तमोवात नः कर्मेन्द्रियाणि ज्ञानेन्द्रियाणिच
कफात्रेद्रा निद्राक्षयतमोभवा क्रमानिताः श्रोताः संस्थासस्य
रजः पित्रानितोद्भूत इति नात्र संप्राप्ति पूर्वकंलक्षणमाह वा
समुच्चयः केवल पित्रजरे भ्रम गेहे मनसा वेषामाक्षिप्याति।
स्याक्रान्त भ्रम स्रक्ताश्छेदव वला मलाः संस्थासंलवत् नते
भ्रमद्वस्त ज्ञानसदेदसभ्रमद्वस्त प्राणायतनमाप्ति ताः सनासां
ज्ञानवा तद्राया लक्षण

प्राणो विमुच्यते शीघ्रं मुक्तासयः यात सिद्धानि वर्गेमभेय ययोसि
फला क्रिया आतिष्ठ विनास्य सदा दिमा जोगलजा रसास्र
संस्थासति मूर्च्छयति प्राणायतने तथा यवा लोहितशालयमूर्च्छा
हृदये संस्थासः मूर्च्छितः काष्टी स पण्याः समतीनचक्राः समीनः
भूतः क्रियारहितः भूतपव म कलायः कोलमजोसणोशीरे।
तोपम इति सयः फला क्रियाः केशं शीतवारिणा पीते मूर्च्छा
मूर्च्छायायन जनानुपीडनकपिका जयेत्तीक्षा कृत्वावामधुसंयुता शी
च्छर्षणा हृष्टिकादिदेशनादिश्रया नेन तोयेनभृश मृणासं कृत्वाच
सेन्यासस्य मूर्च्छातो भेदमाह पण्या मधुनावनिष्पात ऊर्णाञ्च
दोषेषु मदमूर्च्छाया गतवेगेषु दे नासा वदनावधे तीरे पिवे
हिनः सयमप्यपश्याम्येति संस्था राडिम लाजवेति कक्षा नीलान
सा नौषधे विना मद मूर्च्छायाः पल पमेवेति पिवेत् कषायणिच
मदः अग्रहृद उन्मादः मूर्च्छायाः म शीतलानि पित्रजरे यानिव याय
र्च्छाः अथमूर्च्छायाश्चिकित्सा येति शिरोधवीन मोमृत् कृत्वा
सेकावगाहामणायः सहाराः शी मुरिच सैधवेः अजनंस्यात प्र
ताः प्रदेहा वजनानिलास्र शीला बोधाय सरसोनशिलाः वचैः अ
नि पानानिव गंधवेतिसर्वसमूर्च्छा यच्च अजनं सम्यगारुमधुसिंधु
स्वनिवारितानि मणायमंडकोत्तर शिलोषणैः प्रमोहद्रोहि भवति
यः हाराः मुक्तादि हाराः शीलाः प्र भाषितं भिषजोवैरैः शिला म
देहाः सकृद्वर चंदनायवलेपना नः शिला उषणं मरीच मधुकसार
नि शीलानि पानानि सितामल सिंधुस्य चवोषणकणाः समाः स
कादियानकानि गंधवेतिकर्परा लंपिष्टोभसा नस्यंज्योत संज्ञा
दि सगंधवेति सर्वासमूर्च्छास्वनि प्रबोधने ॥ अथ रक्तजारी।
वारितानि अस्यायमभिप्रायः से नां मूर्च्छां विविक्षा रक्तजा।
कादीत्यास मूर्च्छासहितान्येवकि योतमूर्च्छायां हितः शीतक्रियावि
तवान्नेष्टमजास्वपि मूर्च्छासननि थिः मयजायो पिवेत्सं निद्रा
वारितानि तत्रापिपित्रस प्राया

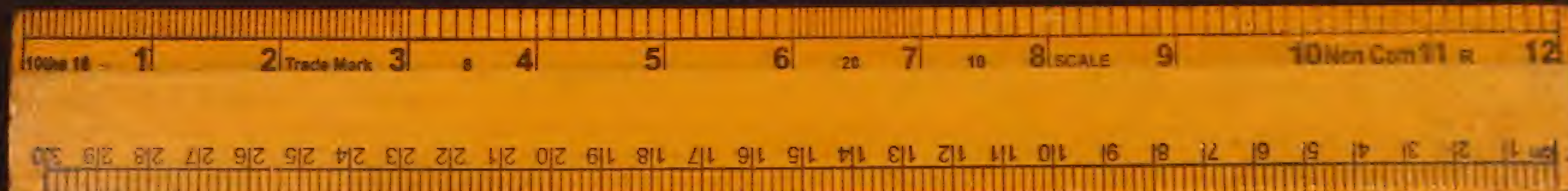
सेवेत वा सत्वं विषयानां विष
यानि मेवज्ञानि प्रयोजयेत् ॥
अथसत्यासत्यविकित्ताप्रभृत
दोषसमसोऽतिरेकात् संम
र्द्धितो नैव विवृण्वतेयः सत्य
संसतः सति इति विकित्ता नये
भिषग्भिः परिकीर्तितोऽसौ स
जनान्यवपीडश्च पूमाः प्रथमना
निव सूचीभिस्तोदनेशस्तोदः पी
दान्तातेरे लंवनं केशलोघाचदं
ने दशन मेवच आत्मगमावर्धश्च
हितस्तस्य प्रयोजयेत् ॥ अवपीडः
कल्कीकृतौषधसस्य नासापुटे
दानं तस्य संन्यस्तस्य अथसूच्य
योरसाः कणामधुयुतं सूच्य
यां प्राशयेत् भिषक् शीतसेका
वगाहादिसर्वांगे पीडनं हृदात्
सूतमारिते नाश्वत्थोसमोशीरे
केशरं शीतवारिणा पीतं सूच्य
इतं हन्यात् हृत् मिंद्राशनिर्धया
ताम्रचूर्णं मारितं ताम्रचूर्णं ।
अथभ्रमस्य विकित्ता पिबेदरा
तभाक्काथं सहते भ्रमशांतये
प्याक्काथेन संसिद्धं हृत्तयाशीर
सेनवा श्रुतीकृत्साशताक्कात्तासा
भयानां पले पले शृङ्गस्यदृष्टला
नेषां श्रुतिकाभ्रमनाशिनी तासं

इरातभाक्काथेः पीतं तद्वत्संयु
तं निवारयेत्तुमं शीघ्रं ते यथा
शंभुभाषिते ॥ अथ तेडा
या अतिनिद्राया विकित्ता त
रग लालालवणात्रमेडुमनःशिला
सागयिकामधुनि नियोजिताम
ह्नि विनिश्चयेन तेडां सनिद्रां
विनिवारयेत् इडुः कपूरं ॥
संयवं स्येतमरिचं संययः ऊष्ट
मेवच वस्तुसूत्रेण संपिष्टं नस्य
तेडा निवारणे स्येतमरिचं शि
पुवीजे श्रुतीकृत्साशताक्कात्तासा
णानि नस्येन तेडा विजयोत्पणा
नि हृदाश्रुता योक्तर नागशिला
भागीशिवाभ्यो कथितानियाना
त शिवादीतकी इति सूच्य भ्र
म तेडातिनिद्रा संन्यासाधिकारः
इतिभावप्रकाशः ॥
सूच्योलः त्रि सूच्यितः इत्यमरः
सूच्यितः त्रि सूच्योयुक्तः तस्या
र्थायः सूत्रः २ सूच्योलः ३ इत्य
मरः उच्यते सूच्यः इति मेदिनी
हृत्तः इत्यजयः ॥
सूतीः त्रि वदः इति सूत्रशब्दी
कायारायमुक्तः ॥
सूत्रः त्रि सूच्यितः इत्यमरः कति
न सूत्रिमान इति मेदिनी न्याय

मते सृष्टिबी जले तेजः वायुः स
नश्च पंचागुणाः इत्यमरः गेयः
स्पृष्टः परत्वं अपरत्वं गुरुत्वं स्ने
हः वेगश्च सूत्रावृत्ति साधारण
गुणाः संख्या परिमितः सृष्टक
त्वं संयोगः विभागश्च इति
भाषापरिच्छेदः ॥
सूत्रिः स्त्री काठिन्यं शरीरं इत्य
मरः प्रतिमा इति हेमचंद्रः ॥
सूत्रिमत् स्त्री शरीरं इति हेम
चंद्रः ॥
सूत्रिमान त्रिसूत्रिविशिष्टः यथा
मलानामशानिर्गुणानरवरः स्त्रीणां
स्योसूत्रिमान इत्यादि स्त्रीभा
गवत् ॥
सूच्यकः पुं त्रिविधः इति शब्दरा
त्नावली
सूच्यकर्णो स्त्री लज्जं इति हा
गवली ॥
सूच्यलालं स्त्री लज्जं इति त्रिकांड
शेषः ॥
सूच्यजः पुं केशः इति जटाधरः
सूच्यजाने त्रि ॥
सूच्यः त्रि सूच्यविभवः यथाक्
त्रये टटट्टाणां रसा सूच्यमा इ
ति मुग्धबोधवाकरणां ॥
सूच्यपुष्पः पुं शिरीषवृत्तः इति

शब्दमाला
सूच्यरसः पुं भक्तफेनः इति शब्द
वेदिका
सूच्यवेष्टने स्त्री उन्नीयः इति हे
मचंद्रः
सूच्यो पुं मस्तकः इत्यमरः ॥
सूच्योभिषिक्तः पुं त्रिविधः राजा
इत्यमरः सूच्योभिषिक्तो समये
प्रथमः त्रिविधो सूच्योभिषिक्तः
तत्त्वमवतार योग्यतया ३ न
भिषिक्तोऽपि सूच्योभिषिक्तः ॥
वर्णसंकरविशेषः सत्त विप्रान्
त्रिविध्यां जातः प्रथानः इति
भारतः मंत्री इति मेदिनी ॥
सूच्यो पुं शिरः यथा सूच्योसूच्यो
शिरोदेशे पुंसि स्यातामिमौ स
मौ इत्युणादिकोशः सूच्यो
नेह सूच्योसूच्योच अस्मयदधुडो
इति तटीका ॥
सूच्यो स्त्री ललाविशेषः यमुगुणो
ययुक्तः सुरगा इति व्याता तत्त
वर्णायः देवी २ मयुरसा ३ मो
रताय तेजनी ५ स्वदादमपुलिका
७ यमुगुणो ८ गोकर्णी ९ पीलप
र्णी १० इत्यमरः सूच्यो ११ सूच्यो
१२ मयुरसा १३ पुनः १४

सूच्योभिषिक्तः राजा
रायणा

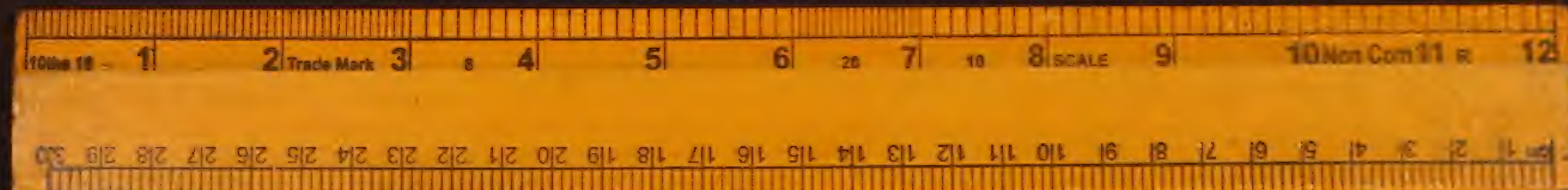

श्रेणी १५ इति नदीकायां भर
नः सरेणिका १६ देवश्रेणी १७
१८ मयुखवा १९ अति
रसा २० पीलपणिका २१ दिव्यल
२२ जलिनी २३ गोपवल्ली २४
अस्या गुणाः अतिरिक्तत्वं क
पायत्वं उल्लेखं हृदोग कफ
वात वमि प्रमेह ऊष्णविषमज
नाशित्वेव इति राजनिचैटः ।
अपिच मूर्ध्निमरागुरुः साडलिका
पिनास मेहवृत्त विशेष तस्य
हृदोग कंडू ऊष्णपक्षा इति
भावप्रकाशः ॥
मूल न प्रतिष्ठायां इतिकविक
स्युमः पवर्गशेषादि दीर्घी प्र
तिष्ठा स्थिति रिति गोविंदभट्टः
अ मूलति मूलनेयशः अयं
परमैषदीप्ये इति दुर्गा
रासः ॥
मूल क रोपणे इतिकविकस्यु
मः दीर्घीरोपण मायेयनं क
मूलयति हृत्तं लोकः गोविंद
भट्टस्य गृहणे इति यद्विना रो
हणं जन्मेति व्याख्याति इति
दुर्गादासः
मूल क्री शिफा शिकु इतिभा
वा तस्यार्थायः प्रभः अत्रिनाम ।

कः ३ इत्यमरः कंदः ४ लोभा ५
इतिशब्दावली जटा ६ इति
नवाथरः आद्ये नत्तत्रविशेषः
निऊजः अतिकं ॥ इति
विश्वः मूलविज्ञे इतिभरतः ।
धन मेदिनी निजं इत्यजयपा
लः चरणं इत्यणादिकोषः ॥
टीकाहंप्रथः यथा समान वले
यादि मूलं इति सत्यति पु
ले गदाथारभटाचार्यः अरण
इतिशब्दवदिका पिप्पलीमूलं
पुकरमूलं इति राजनिचैटः ।
विशेषमूलस्य अन्वेष्टण निषेधो
यथा नदीना मृषिहोत्राणांभा
तस्य ऊलस्यच मूलान्वेषो न क
र्तव्यो मूलारोषो न हीयते ॥
इति गारुडे ॥ ६ अथ्यायः ।
मूलः वि अस्मिन्पारिसमविशति
नत्तत्रांतर्गतानविशतत्तत्र यथा
हस्ता स्यातीत्यचणा अस्तीवे मृ
शिरो ननुसिस्थान पंसि पुनर्वसु
पुष्यो मूलसंख्ये स्थिया शेषः
इति निष्पादितत्वं मूलमाद्ये ।
शिफायांच निकटे भेत्तवासियां
इतिशब्दावलीच सतनिकेति
देवनाकः इतिज्यातिसूत्रं सि
हपुच्छाकारः इति महर्षे ॥

वितामणिः शालमूर्तिर्नवनाराय
यस्य अस्मिन् मूलकोपप्यदिने
मीनलप्रसाहो पलानि गतानिभ
वंति यथा मोलि भाजिन वना
रकाकिने मूलमे सतयशतमूर्ति
नि लिमिकाएक मरालऊतले
निर्जगाम मृशुरोमलप्रतः इति
कासिदासकृत रात्रिलप्रतिशरणे
अस्मिन्तत्रेजातस्य फले ॥
मूलं विरुद्धावयवंसमूलकलं २
हृत्वेव वदन्ति संतः चेदमथा
तः पुरुषा विशेषात्सोभायमा
युष्म ऊलानुवृद्धिः इतिकोहीप्र
दीपः अस्मिन्मांसभक्षणानि ।
षेयो यथा विज्ञा सहस्राश्रवणा
सन्तेले तौरं विज्ञाणा प्रति
पत्सवर्जं मूलमृगे भाडप ।
रास मांसं योषिन्मवा कृत्रिक
सोत्ररास इतिनिष्पादितत्वं ।
मूलकं क्री पुं कंदविशेषः मूल
इति भाषा तस्यार्थायः । राजा
लकः २ महाकंदः ३ हस्तिदंत
कः ४ इतिशब्दावली नीलकण्ठः ५
मूलकं ६ दीर्घमूलकं ७ अत्रदीर्घ
पञ्चकमणिपाठः ८ मूलारं ९
कंदमूलं ६ हस्तिदंतं १० सितं ॥
शालमूलं १२ हरित्यर्णी १३

रुचिरं १४ दीर्घकंदकं १५ ऊंज
रत्तारमूलं १६ अस्म गुणाः ।
नीलान्वे उल्लेखं कदम्बनायि ।
दीपनत्वं इनीम गुम्फहृदोगवान
नाशित्वं रुचिदत्तं । गुरुत्वेव
इति राजनिचैटः ॥ अपिच
वाल मूलकपञ्जी तरोचनी वकि
दीपनी मूलकं गुरु विष्टमिनी
हामामं विदेषकृत तदेवस्त्रिय
सिद्धं त पित्रले कफ वातवृत्त
अकं विशेष शमने शोषवृत्तार
निलघु तस्य कफ पित्रले
तत्कले कफ वातनिवृत्त ॥ इति
राजवल्लभः अन्वेष मूलकं ।
हिविधं प्रोक्तं तत्रैकं लघुमूलं
कं शालामकटकं विसं शाले
यं मरुसम्भवे वाणकमूलकं ।
नीलान्वे तस्या मूलकपोतिका ने
पाल मूलकं वायुत्रेवहृदोगव
त लघुमूलकमूलं स्यादुचलघुव
पाचने दोषत्रयहरं सर्वं जरसा
स विनाशनं ॥ नाशिकाकण्ठ
रोमाञ्च नयनामय नाशनं महर्ष
देव उल्लेखं गुरुशोषत्रयप्रदे ॥
स्वेह सिद्धतदेवस्याशोषत्रय वि
नाशनं इतिभावप्रकाशः सौर
माचे तद्वृत्तणे दोषो यथा ।

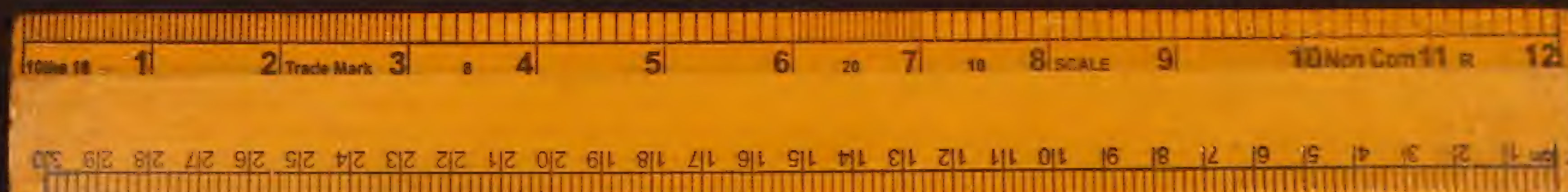

मको मूलकचैव सिद्धेवालाशुके
नया कार्तिके मूलावेव स्या
गोमांस भक्षण इतिकर्मलोच
नै योर्गमासंत माचमुप।
क्रम पितृणां देवतानां च मूल
क नैव रापयेत् ददत्ररक मा
प्रोति भुजीतब्राह्मणे यदि ब्रा
ह्मणो मूलकं भुक्ता वेदादाय
तां व्रते अथवा याति नरकं तत्र
विदुषूद एव च तथा वरं म
ह्यमभत्यं च पिबेद्वा गदितं च
यत् वर्जनीयं प्रयत्नेन मूलकं म
दिग समं इति मलमासतत्वं ।
मूलकः पुं वत्स्विशतस्यावर
विषजायंतर्गतविषभेदः इति
हेमचंद्रः
मूलकपर्णी स्त्री शोभंजनः इति
रत्नमाला ॥
मूलकर्म स्त्री ओषध्यादिमूलनय
न वासनोद्धादन कुंभन वशीकरा
णारिकर्मज्ञो इति ख्याते इति भक्तः
देना इति मुकुटः तत्पर्यायः
कर्मणां २ इत्यमरः उनपेदा।
शङ्कपयातकोनर्गनोयपान क
विशेषः यथासर्वाकरेण्युपीका।
रोमहायं प्रवर्तने हिंसाप्रथीनो
स्याजीवो भिवायो मूल

कर्मच इति मनुः ॥ मंत्रौषधा
दिनावशीकरणं इति कुल्लुकभट्टः
मूलकमूला स्त्री तीरकंचुकीह
तः इति रत्नमाला ॥
मूलकारः पुं मूलग्रंथकज्ञो यथा
नायं गणकारः किं न मूलकारः
इति संक्षिप्तसारटीकायां गो
पीचंद्रः ॥
मूलकारिका स्त्री वृत्ती इति हारा
वली मूलग्रंथार्थप्रकाशकपद्यं
मूलधनस्पृष्टद्विविधयश्च ॥
मूलकृच्छ्रं स्त्री एकादशविधार्ण
कृच्छ्रं व्रतान्तर्गतव्रतविशेषः यथा
कथितानि वृत्तमूलानि मास पीयं
नेतरामूलकृच्छ्रमायदेशं लभते
यथादे मार्कंडेयः फले मासेन
कथितः फलकृच्छ्रो मनीषीभिः
श्रीकृच्छ्रः श्रीफलैः प्रोक्तः यमाते
रपरस्तथा मासेनामूलकं रेवं
श्रीकृच्छ्रमपरं स्मृतं यजेतः ।
यत्र कृच्छ्रः पुं मूलकृच्छ्र उच्यते
मूलकृच्छ्रः स्मृतो मूलैर्जायक
कृच्छ्रजलेन च इति मिताक्षरायां
प्रायश्चित्ताध्यायः ॥
मूलजं स्त्री आईकं इति राज
निर्वेदः ॥
मूलनः पुं उपलारिः इति हेम

चंद्रः मूलोद्भवैवि ॥
मूलविकोणं स्त्री यकीरिग्रहा
राशिउपग्रहविशेषः सत रेव
सिद्धः वेदस्पृष्टः कुजस्य मेषः
बुधस्य कन्या गुरो यंत्रः । भूग
स्तला शनैः कुंभः यथा सिद्धो
दृष्टश्च मेषश्च कन्याथतीथदाचरः
अकादीनो विकोणानि मूलानि
राशयः क्रमात् अथमूलविको
णां राशयवस्था रवि भौम जीव
भार्गव शनैश्चराणां विकोणभा
गाः स्युः नव रवि दिक् निधि न
त्वरत्तरो दिग्भागाकाः सञ्जात
इति न्यातिसूत्रं ॥
मूलदेवः पुं कसराजः इति
विकोणशेषः ॥
मूलद्वयं स्त्री मूलयनं इति हेम
चंद्रः ॥
मूलयनं स्त्री आदिद्वयं पुं स्त्री ३
तिभाषा तत्पर्यायः परिणामः २
नीवी २ इत्यमरः ॥
मूलपर्णी स्त्री मंडकपर्णी इति
रत्नमाला ॥
मूलपुंकरं स्त्री पुंकरमूलं ३
ति राजनिर्वेदः ॥
मूलपोनी स्त्री भुक्तिकाशकभेदः
तत्पर्यायः दृढवलीर पोति

का ३ लदपोतिकः ५ लपोपोर
कनास्त्री ५ वलिशाकटपोतिका
अस्यागणाः त्रिदोषघ्नं । दृष्ट
त्वं वक्ष्यते लघुत्वं बलं पुष्टि
कारित्वं रुच्यत्वं तदपनत्वं ।
पनत्वं च इति राजनिर्वेदः ॥
मूलप्रतिः स्त्री आघाशक्तिः यथा
सर्वप्रसूता प्रकृतिः श्रीकृष्णः प्र
कृतेः परा नशक्तः परमेशोपि ।
तां शक्तिं प्रकृतिं विना सृष्टिं
विधात मायेशा न सृष्टिमाय
याविना साव कस्य तिरोभूतास
हि संसारकारके आविर्भूता सृष्टि
काले सा च निरा यथेश्वरः ऊ
लालश्च चटं कर्तं यथाः शक्तोयु
देविना सर्वा वितासर्गाकारः ऊ
ले कर्तुं मल्लमः सा शक्तिः सृष्टि
काले च पंचधा चेश्वरेच्छया रा
था पश्चाच्च सा विजोद्गोदेवी सारस
नी माणापि ह्यनूदेवी या हस्ता।
स्य परमात्मनः प्राणाधिकप्रियतमा
साराधाः परिकीर्तिता ऐश्वर्या
पिष्टानूदेवी सर्वमेगलकारिणी
एवमानंदरूपा च सा लक्ष्मीः परि
कीर्तिता विद्यापिष्टानूदेवी या य
रमेशस्य दुर्लभा वेदशास्त्रयो ग
माता सा सावित्री प्रकीर्तिता।

वृद्धाधिष्ठातृदेवी या सर्वशक्तिस
रूपिणी सर्वज्ञानामिकासर्वी सा
इर्गा इर्गनाशिनी वागाधिष्ठातृदे
वी या शास्त्रज्ञानप्रदासदाकसक
एतादृशवा पाच साच देवी सासती
पंचपादौ स्वयं देवीमूलप्रकृतिः
रीम्परी ततः सृष्टि क्रमणैव वज्र
या कलयावसा योषितः प्रह
तेरंशाः पुमांसः पुरुषस्य च मा
यया सृष्टिकाले व तद्विना न भ
वेद्भवः सृष्टिश्च प्रतिविद्ये च
ब्रह्मन् ब्रह्माद्देवा मदा । पाता
विस्मय संहारतापिवः शसक्ति
वप्रदः इतिब्रह्मवेवनेपुराणगत
तिवरे भः अथायः ॥
मूलफलदः पुं यनसवदः इति
राजनिर्वहः ॥
मूलभदः पुं कंसराजः इतिदि
काडशेषः ॥
मूलसः पुं मोरठलता इति
रत्नमाला ॥
मूलशाकटः वि मूलक्षेत्रं इति
मूलशक्तिनः क्षेत्रज्ञादेशाकटश
किन प्रत्ययायां निष्पन्नं ॥
मूला स्त्री शान्तवरी इति राज
निर्वहः मसनचत्रं इतिमूला
रत्नावली ॥

मूलाधारः पुं गुणलिंगयोर्मध्ये
अंगुलिद्वयमितस्थानः सप्त शरी
रस्य सकल नाडीनां मूलस्थाने
अत्र वशव सात्तरगुक्तसर्वावर्णा
तर्हल यममस्ति तन्मयेइच्छाज्ञा
नक्रियास्वरूप त्रिकोणं वर्त्तते ।
तन्मयेकोटिसूर्य समप्रभस्यपु
लिंगमस्ति अत्र दृष्टिवी वर्त्तते ।
तत्रैव मृणाल सत्रवत् सलसा
ईतिवलयकारस्ययंभुलिंगवद्वि
तविषुत्तत्प्रभ कुलकुडकिनीवर्त्त
ते यथा मूलाधारे त्रिकोणा
त्वि इच्छा ज्ञान क्रियात्मके मध्ये
स्वयंभुलिंगं त्रिकोटिसूर्यसमप्रभ
तद्भासे हेमवर्णाभवंसवर्णा चत
ईले इतिनंत्रसारः अथाधारप
म ससन्नाय लम धजाथे गु
होर्ह चतःशोण यत्र अथाव ।
क्र मयत्त सवर्णाभवंगीर्वकारि
सानैर्पुत वेद वर्णाः असुस्थिर ।
थराया अतर्कणा चक्रं ससुजाति
मूलाक्षके राहन्तत्त ल सतीतव
र्णा तदितकोमलागं तदतः स
माक्षेथरायाः खदीज वजात्मा ।
वक्रदेशे विलसति सततंकर्णा ।
कामयसंयंकोणं तत्रैवपुराणं तदि
दिव विलसतकामलं काम ।

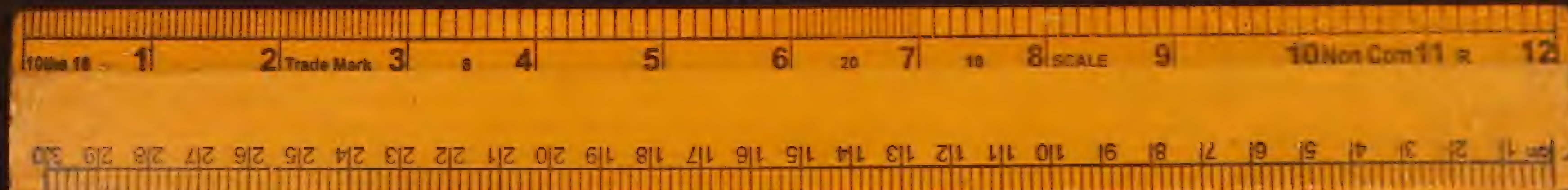
त्रुं कंदर्पो नाम वायुविवसति निर्गता सती करोति पापलय
सततं तन्मयेसमंतातजीवे मेवमुक्तिं ददाति साक्षात्समन्तार्थ
शां वंभुजीव प्रकरमभिहसन पुण्यदा इतिरुद्रयामल ॥
कोटिसूर्यः प्रकाशः तन्मयेति मूलाक्ष स्त्री मूलकं इति राज
गर्भापुं इतं जनककलाकामलः निर्वहः ॥
पश्चिमास्या ज्ञानध्यान प्रकाशः मूला पुं हतः इतिशिवदिका
प्रथमं किशोभयाकाररूपः स्वयं मूला स्त्री ज्येष्ठी इति त्रिकोट
भूः भिद्यंतीनुविस्वप्रकरकर शेषः ॥
वयस्त्रिगुणसंतानहासीकाशीवा मूलेरः पुं तदा इत्युत्तरिकोषः
सी विलासी विलसति सीतावर्त्तः मूल्य स्त्री पयदीनामुत्तरिकार
रूपः प्रकारः अस्याहं विधत्तसो तां मूल मूलेन क्रयविक्रयार्थम
दारसतसल्यानगमोहिनीवत्त रंटेवेकारितियः इतिभरतः ।
हममूलं मुक्तं मधुरं साक्षादये दार इतिदाम रतिव भाषा तत
जीसयं शाखावर्त्तन्निभानवीनवप पय्यायः सत्रः २ अत्रक्रयः ३ इत्य
ला मालाविलासोपदासमासर्पस मरः मूलने अर्प्यते इदं मा
माशिरोपुलिसत्ताईतिवृत्ताक्षः हिना इतिभाडा इतिच भाषा
तिः इतिष्पीत तद्विनामनोषदत्त तन्मयेयः कर्मणा २ विधा ३
क्रमेदः तत्रस्थतीर्णानियथा ३ भूत्वा ४ भूतिः ५ भूमं ६ वतने
द्वा मलस्थाननिवासिनीया सूर्या भरणं ८ भरणं ९ निर्देशः १०
मिका या यमुता प्रवादिकानया पणाः ११ इतिच अमरः ॥
ससन्ना मलदेश मायिनीसर मूलं वि प्रतिष्ठायोग्यः रोपण
सतीरत्ति मज्जनात्मकं मनोमान योग्यः इतिमूलराजचंदर्शनात्
स्त्रानपसे मय्यामंत्र क्रिया यो मूष लटने इतिकविकलडमः
गविशिष्ट तद्वित्त महीस्थतीर्थे षष्ठसरी यो मूषानि पुरइयां
विमले जते पुरा मूलाक्षने स्त्रा इतिहलायुधः ऊसीत्येके मा
निसमुक्ति भागभवेत्त सर्वाणितीर्थे षति इतिदुर्गादासः ॥
सर्वातीर्थयावती गेगमहासत वि मूषः पुं स्त्री सृष्टिकः तैजस्य

द्विती इतिशहरत्नावली ॥ मृषातमं स्त्री नीलतमं तनय
 मृषकः पुं स्त्री उन्मः इतिशह र्णायः कांस्यनीलं २ हेमवर्णः
 रत्नावली ॥ ३ विलकं ४ इति हेमवर्णः ॥
 मृषककर्णी स्त्री आलुकर्णी ॥ मृषिकः पुं जंतविशेषः इंडरइति
 तिराजनिर्घटः ॥ भाषा तत्पर्यायः उन्मः २
 मृषकमारी स्त्री सतप्रेणीहृत्तः ॥ आलुः ३ इत्यमरः ॥ मृषः ४
 इतिराजनिर्घटः ॥ मृषीकः ५ उन्मः वधः ६
 मृषका स्त्री मृषिका इतिशहरत्ना वः ८ आलुनिकः ९ हृत्तः १०
 वली ॥ नि शहरत्नावली मृषकः ११ विगः
 मृषकारातिः पुं विडालः इति १२ उन्मः १३ नली १४ तनकः
 राजनिर्घटः मृषिकाराति इतिच १५ बिलकारी १६ धान्यारिः १७ व
 पाठः ॥ इप्रजः १८ अस्य मांसं गुणाः
 मृषा स्त्री स्वर्णाधारवर्जनपात्रं उवी अहि नकुलशल्पगोधासृक्
 इति भाषा तत्पर्यायः तैज सुखा विलेशयाः कथिताः १
 सावर्जनी २ इत्यमरः ॥ मृषा २ आसनिल काशहरेतमांसं पि
 मृषी ५ आवर्जनी ५ मृषी ६ इति तदाह करं अयेविलेशयेसुः के
 भारतः मृषिका ७ इति रमा किडोडुरुकादयः गर्हितं तस्य
 नायः देवताडकः इति शह मांसं च मय गौरव उन्मः ११
 वेडिका मृषिकस्त्रीजातिः इति इति राजनिर्घटः अपिच मृषि
 शहरत्नावली गवाक्षः यथा को मधुरः स्निग्धोयवायीवत्तव
 एक द्विआदि मृषावहनमितिम ईनः इतिराजवचनमः ॥ या
 हो बुद्धि मे भूमिभर्तृहंमे रमे रिभाषिक मृषिको यथा विम
 ५ मृषे चत्तर विरचिते सदाशा वेसति नेवानि नदवानि जहोति
 लाविले इत्यादि लीलावसा च तमाह राख तस्याने भक्ता
 श्रेयी व्यवहारः ॥ कृष्ण मृषाति इतिमार्कंडेय
 मृषाकर्णी स्त्री आलुकर्णी इति सुगण आचारध्यायः मृषि
 रत्नावली ॥ कपर्णी स्त्री जलजन्तुविशेषः

इंडरकानीपाना इतिभाषा तत कः स्यान्मयोविशेषगृहणः मरु
 पृष्णीयः विद्य २ उपविद्य ३ म गः शस्यमारी व भुक्ता मृतिपा
 गोथी ५ इवनी ५ समरी ६ वषा तनः इति राजनिर्घटः ॥
 ७ प्रत्यक्षणी ८ सतप्रेणी ९ मृषीकः ९ स्त्री मृषिकः इतिशह
 १० इत्यमरः पुत्रप्रेणी ११ आलु रत्नावली ॥
 पणिका १२ हृषयणी १३ आलुप मृषीककर्णी स्त्री मृषिकपर्णी
 णी १४ मृषिका १५ फंजिपणिका १६ इतिशहरत्नावली ॥
 इतिरत्नमाला मृषिपणिका १७ मृषीका स्त्री उन्मः यथा दीना
 संविद्य १८ मृषीकर्णी १९ सकर्णी मृषीका मृषा च मृषीका मृषि
 का २० इतिशहरत्नावली ॥ केयपि इतिशहरत्नावली ॥
 मृषिका स्त्री मृषिकपर्णी इति मृषायणाः वि मृत्तानपितृकः २
 तमाला उन्मः इति शह रत्ना ह्योनयत्रः इतिकेवित ॥
 वली मृषा इत्यमरटीकाया ॥ मृः श मृनो इतिकविकल्पः ३
 रमानायः ॥ मृतिः प्रातान्तागः ४ शान्तिने
 मृषिकोकः पुं गणेशः इति न प्राप्ती डिः स्यस्य मृः सीह्यम
 दाथरः ॥ मिति नियमेन अन्यत्र परस्मैपदं
 मृषिकाचनः पुं गणेशः इति ममार मर्त्री मरिमाति अयदि ॥
 त्रिकोडशेषः ॥ स्यात् इतिडुगीदासः ॥
 मृषिकारातिः पुं विडालः इति मृकंडकः पुं मृकंडमुनिः इतिश
 राजनिर्घटः ॥ शहरत्नावली ॥
 मृषिकाकयः पुं मृषिकपर्णी ३ मृकंडः पुं मुनिविशेषः तस्य पु
 ति जताथरः ॥ चोमार्कंडेयः यथा मार्कंडेयोः वि
 मृषि पणिका स्त्री मृषिकपर्णी मार्कंडोमृकंडश्च मृकंडकः ॥
 इतिशहरत्नावली ॥ इति शहरत्नावली ॥
 मृषीस्त्री मृषा स्वर्णाधारवर्जनपात्रं मृग तुकडः मार्गणे ३ रामोमृगं
 इत्यमरटीकाया भारतः महा मृगयने वनवीथिकास इतिमहा
 मृषिकः यथा अयो महा मृषि नाटक कान्तशरी मृग अनेष ॥

निर्भयाः गृहं कपोतः प्रविशेत् मृगजालिका स्त्रीमृगवंधनापेक्ष
 क्रव्यादो मृदिनीयते मधुवा म ले तस्यर्थायः राशरा २ इति ॥
 लिकाः कृष्णमृत्यु गृहपते वदेत् मवदः ॥
 मृग पति विकारेषु कृष्णदोम ॥ मृगजीवनः ५ व्यायः इति राश
 स रक्षितां देवाः कपोते इति व रत्नावली ॥
 जमयाः पंचभिर्हिजेः गावश्च मृगणा स्त्री मृगहृतद्वयस्थाने
 देया विधिवत् द्विजानां सकावना वणयथा संवीक्षसा विचयने ॥
 वस्तुगोत्रीयाः पवकृते शोति मार्गां मृगणा मृगः इत्यमरः
 मृपेतिपायं मृगेहिजे वी वि मृगतृ स्त्री मृगतृसा इतिशह
 निवेदिनेयत् इति मात्स्ये ॥ रत्नावली ॥
 २॥ मृगयायः चतर्विधः पुरुषः मृगतृषा स्त्री मृगतृसा इतिश
 मये पुरुष विशेषः तस्य लक्ष दूरत्नावली ॥
 तांयथा वदति मधुरवाणीदीर्घ मृगतृसा स्त्री जलाभासतामृगा
 नेत्रोऽतिभीरु मृगपलमति स तां तृसा विद्यतेऽस्याः श्री
 देहः श्रीचवेगा मृगोऽयं ॥ श मरुदेशे सिकतादावर्ककृपाः प्रति
 शके पश्मिनी तस्मात् मृगेतथावचि फलिताः रास्यानां जलेवेनाभे
 विणी दृषभेशोविनी तस्याहये ति तदाविका इति श्रीकाकारः ॥
 तस्या व हस्तिनी पश्मिनी शशयो उत्कट रविरश्मिजन्मः तितित्वा
 योनि मेघको चतरंशुलोविवि सजालं मरीचिका हृष्टमे य
 लीमृगयो योनि मेघको चतया मृगवेर्जल मिव दृश्यते इत्यम
 विधौ इतिरतिमंजरी ॥ रे इतिभरतः तस्यर्थायः ॥
 मृग गामिनी स्त्री विदंगा इतिग मरीचिका २ इत्यमरः मृगतृसि
 जनिर्देवः मृगसदृशमृगनशीला का ३ इतिभरतः ॥ मृगतृष
 च मृगसर्मजं स्त्री जवादिनामकं मृगतृषा ५ इतिशहृत्नावली ॥
 यद्वयं इतिराजनिर्देवः मृगसर्म मृगतृलिका स्त्री मृगतृसा इत्य
 ज्ञानेति मृगवेदकः ५ राशराः २ सार्वकायां भारतः ॥ मृग
 तिशहृत्नावली ॥ शकः ५ ऊऊरः इत्यमरः ॥

मृगभूतः ५ मृगालः इतिसेदि पयंते प्रायः संभवति तत्रनवाव
 तसारे समासपदः ॥ आहनिषेधो यथा ब्रह्मपुत्रो
 मृगभूतकः ५ मृगालः इत्यमरः दृष्टिकेमुक्तपदे त नवात्रशस्यं
 मृगनाभिः ५ कस्तूरी तस्यर्था ने बुधेः अपरे क्रियमाणं दि
 यः मृनाभिर्मृगमदः कथितस्तः पनुषेवहते भवेत् पनुषि यत्
 सहस्रभिन् कस्तूरिकावकस्तूरी कृते आहं मृगनेत्रास रात्रिपु
 वायमृग्याय सा सृजा सा विविधा पितरस्तत्र गृह्णति नवात्रामिषका
 यथा कामरूपोद्भवा कृसा नेपा लिताः अपरे कृसपदे मृगो
 ली नीलवर्णायुक् काश्मीरीकवि नेता प्रापयिता यासां रात्रीणां
 लब्धया कस्तूरी विविधा सृजा मिनिमुत्पत्त्या नक्षत्रात्रत रि
 कामरूपोद्भवा श्रेष्ठा नेपा ली म त्पनेनादियानात्रतपदे सिद्धं ॥
 धमा भवेत् काश्मीरदेशे सं ततश्च मृगशिरः पूर्वादेन ह्यस्मा
 भूता कस्तूरी तथमा सृजा ॥ कशेषभागे राशराभा मृगशिरः श
 दस्य गृणाः कस्तूरिकाकटलि हंशधिके घरात्रयो मृगनेत्राः ॥
 क्तात्तारोमायुक्ता युक्तः कफवा इतिमलमासतत्रं ॥
 तविषयदि शीत दोग्धोपदोषहत मृगपतिः ५ सिंहः इति देम
 इतिभावप्रकाशः अन्तत क चेदः ॥
 स्तूरीशरे दृष्टयं ॥ मृगपितृः ५ चेदः इतित्रिकांड
 मृगनाभिजा स्त्री कस्तूरीयथा पोषः ॥
 चनसारः सितायुश्चवेदोऽय मृग मृगप्रियं स्त्री पर्वततणं इतिराज
 नाभिजा मृगनाभिर्मृगमदः कस्तू निर्वेतः ॥
 री गंधभूत्यपि इतिहेमचंद्रः ॥ मृगवधाजीवः ५ व्यायः इत्यमरः
 मृगनेत्रा स्त्री मृगोमृगशिरावेता मृगवंधिनी स्त्री मृगवंधनापेक्षाले
 प्रापयिता यस्यापरे सा रात्रिः तस्यर्थायः वाशरा इत्यमरः
 इतिमुग्धवोभरीकायां इर्गातसः मृगभक्षा स्त्री जटामांसी इति
 सा मृगहा यथाशक्तिं विदुः कथि राजनिर्देवः ॥
 कवयोविंशदिनावधिं कृताति ॥ मृगमदः ५ कस्तूरी इत्यमरः ॥

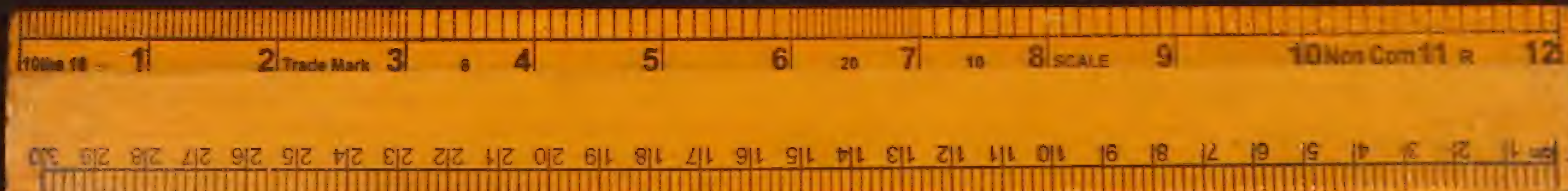

मृगमदवासा स्त्री कस्तूरीमलिका ॥
 इति राजनिर्घटः ॥
 मृगया स्त्री मृगंते प्रविष्टे भयं
 शिकार इति भाषा । तत्पर्यायः
 आब्जोदने २ मृगं २ आवृतः ॥
 इत्यमरः सा राज्ञो पापाय न
 स्यात् यथा अवलसकुलाशिनो
 कस्तूत्रि जनीडडम पीडिनः एवं
 गान् अनवघटनादिनो मृगामृग
 याचायन भूभृतां ज्ञातां इति नैषधे २
 सर्गः साव कामजव्यसनविशेषः
 यथा मृगयातो दिवास्वप्नः यथै
 वातः सियो मदः तौष्ठीविकृतं
 याव्या च कामजादशकामणाः
 इति मल्लमासतसे ॥
 मृगयुः पु वला मृगालः व्याथः ॥
 इति मेदिनी ॥
 मृगारसा स्त्री सहदेवी इति राज
 निर्घटः ॥
 मृगयजः पु सिंहः इति शब्दरत्ना
 वली ॥
 मृगराट् पु सिंहः इति शब्दरत्ना
 वली ॥
 मृगराटिका स्त्री जीवन्ती इति राज
 निर्घटः ॥
 मृगरिपुः पु सिंहः इति हला
 युथः ॥

मृगरोमजं वि पञ्चलोमजातः ॥
 रि तत्पर्यायः ॥ राकवः ॥
 इत्यमरः ॥
 मृगलोचनः पु चंद्रः इति श
 ब्दरत्नावली ॥
 मृगवल्लभः पु कुंदरत्नं इति
 राजनिर्घटः ॥
 मृगवाहनः पु वायुः इति जटाधरः
 मृगयं स्त्री मृगया इत्यमरः ॥
 मृगशिरः स्त्री समविशतिनक्षत्रं
 तर्पितपंचमनक्षत्रं । तत्पर्यायः
 मृगशीर्षं २ आग्रहायणी २ इत्य
 मरः ॥ जह्वविश्रुतपदाहति नरा
 वृथा एकं वेदायिदेवम इति
 ज्योतिषं गगनमथे तस्योद
 ये कस्यालमस्य हाविशमलानि
 गतानि भवंति यथा वृषिकाशन
 पदाकृतो विधौ वायु मथ्य मि
 लिते विनारके शरदेन शुद्धिक
 र्मकादयारीतणान्तकलाः क
 लावति इति कालिरामकृतस्य
 विलय निरूपणं मंत्रज्ञानफलं
 यथा शरासनाभ्यासरतो विनी
 तः सदातरक्तो गुणिनां गुणेषु
 भक्तानुपसृष्टदभेदा पूर्णः स्या
 र्मज्जी मृगजन्मभागे इति कोटी
 प्रदीपः ॥

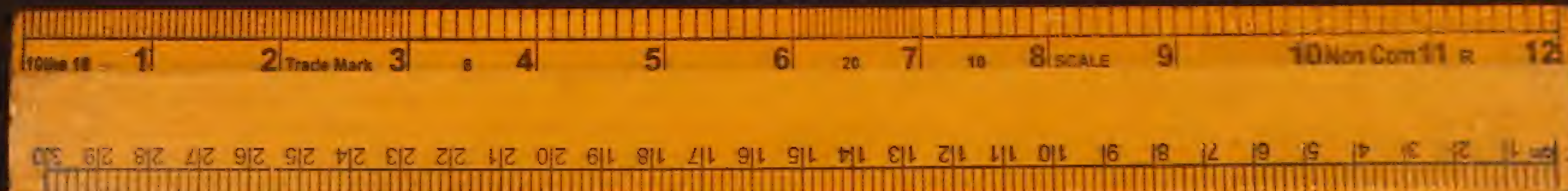
मृगशिरा स्त्री मृगशिरोनक्षत्रं ॥
 इति शब्दरत्नावली ॥
 मृगशिरा पु मृगशिरोनक्षत्रं ॥
 तत्पर्यायः रायमुकुटः ॥
 मृगशीर्षं स्त्री मृगशिरोनक्षत्रं ॥
 इत्यमरः ॥
 मृगशीर्षः पु मृगशिरोनक्षत्रं ॥
 इति केचित् इत्यमरटीकायां
 भारतः ॥
 मृगशीर्षा स्त्री मृगशिरोनक्षत्रं
 इति त्रिकाटवोपालितः ॥
 मरटीकायां भारतः ॥
 मृगशीर्षा पु मृगशिरोनक्षत्रं ॥
 इति केचित् इत्यमरटीकायां
 भारतः ॥
 मृद्वीरं स्त्री मृगीरुपं तरादौ
 चेति चकारस्याजस्रसप्रवृत्तार्थं
 वातमृग्याः स्त्रीरं मृगतीरमृग्याः
 पदं मृगपद इत्यादिष्वपि पुम
 लावः इति शुभयोग्यटीकायां ॥
 इति मृगशीर्षा ॥
 मृगा स्त्री सहदेवीलता इति
 राजनिर्घटः ॥
 मृगांकः पु चंद्रः कर्पूरः इत्या
 मरः वायुः इति विश्वः ॥ मृग मृगात् पु स्त्री व्याजः इति केचित्
 विक्रं चंद्रनक्षिकं कारणं यथा मृगादनः पु लक्ष्म्याः तत्पर्यायः
 लोकव्यापयं चक्रनक्षिकं शरा यः तरतः २ ॥ इत्यमरः ॥

संस्थितं न विदुः सोम देवापि ।
 युवनक्षत्रयोगिनः इति मरा भा
 रते हरिवंशः यथा रपणां प्राप्य
 पगवृत्तानयन रश्मयोऽपीवास्पमेव
 मुले रपणागत मिवपश्यति एव
 चंद्रमंडलं प्राप्य पगवृत्ता स्त
 द्वात्त दोषान्तराधिपती मय्यक्तृणा
 मिव चंद्रमंडलं गतां पश्यति स
 एवचंद्रं केलक इत्युपचर्यते ।
 इति तट्टीका यत्संगमस्य प्रेषा
 यविशेषः यथा स्यादसनं समं
 हेममौक्तिकं दिश्या भवेत् गं
 धकस्तमसेनरसपारस्तट्टकाः
 सुवर्तज्ञानकं ह्यवा काजिक ।
 न विशेषयेत् भांडेलवणाप्रणो
 ध्य एवेष्टाम चतुष्टयं मृगांक
 सत्तको तेयो गगराज निहंतनः
 अणिवरसस्य मस्मनो देमणि
 हीकृत्य प्रयोनयेत् यज्ञा च
 तदृष्टेचान्य मरिचैर्मन्त्रयेत्तरः ।
 इति मथुरमती ॥
 मृगाजीवः पु व्याथः इत्यमरः ॥
 मृगांडजा स्त्री कस्तूरी इति राज
 निर्घटः ॥
 मृगांडः पु चंद्रः कर्पूरः इत्या
 मरः वायुः इति विश्वः ॥ मृग मृगात् पु स्त्री व्याजः इति केचित्
 विक्रं चंद्रनक्षिकं कारणं यथा मृगादनः पु लक्ष्म्याः तत्पर्यायः
 लोकव्यापयं चक्रनक्षिकं शरा यः तरतः २ ॥ इत्यमरः ॥

तर्हः ३ तर्हः ५ तर्हः ५ इतिभावप्रकाशः पुलहभाष्यः
इति शहरत्वावली वृहत्कुराका सा कश्यपकन्या तस्याश्वपतेः ॥
रे कुसरेखा विजेनेकेडा इति हरिणादि यथा कोपाचनेति
व्याने इतिभरतः चीना इति कन्या हादशेलात्मसमताः ता
व्याने इत्युच्यते ॥ भार्याः पुलहस्यस्य मृगी मृगा
मृगा रनी स्त्री इन्द्रवारुणी सहदे कथा तिष्ठा नथैवच स्याचस
वी मृगेवीरु इतिराजनिर्घटः ॥ रमाचैव सरसा चेति विष्कताः
हृदयास्त्री च ॥ मृगास्तु हरिणाः पुत्रा मृगास्तु
मृगातकाः ५ वित्रयात्रः इति मे शशास्तथा न्येकाः शरभायव
राजनिर्घटः ॥ प्रवः एषभास्य ये इतिवर्किपु
मृगारातिः ५ कङ्कुरः इति शब्द पुराणं यत्तरच्छेदोविशेषः ॥
माला मृगशब्दः यथा मार्गं यथा ये मृगी सा मृगीलाचना
मार्गं मृगयति मृगारातिरामे वि रायिका स्त्रीयतेः वृमया इति
राम शोकं शोकं गनवति म च्छेदोमेनरी अपस्मारोगः ॥
ने लक्ष्मण लक्ष्मणेन इतिमहा इति लोकेत्यातः ॥
नाटकं ॥ मृगारिः ५ सिंहः व्याघ्रः इति मृगेन्द्रः ५ सिंहः इत्यमरः ॥
मेदिनी ऊकुरः रक्तशिघ्रः ॥ मृगेन्द्रचटकः ५ शेषनमती ३
इति राजनिर्घटः ॥ नि जटाधरः ॥
मृगावित ५ व्याधः इतिजटाधरः मृगेन्द्राशी स्त्री वारुकः इतिरा
मृगास्त्री स्त्री विशाला मृगलोच न निर्घटः ॥
न तत्सेनरास्त्री इतिमेदिनीः मृगेवीरुः स्त्री स्येनेन्द्रमहाणी मे
मृगितः वि अनेधितः इत्यमरः पिनी इति हिंदी भाषा तत्पर्या
मृगी स्त्री मृगजाति स्त्री इतिव्या यः मृगास्त्री रश्मि पुण्या २४
करणं अस्याद्वयगुणत्वागुण्यु मृगादनी ५ वित्रवली ५ वरुफली ५
तावत्याः यथा मृगीणां जंगलो कपिलास्त्री ५ मृगेन्द्राणां ५ वित्रा
त्यानां अजा स्त्रीर गुणं ययः वित्रवली ५ यथा ॥ विविज

१२ मृगविभिण १३ मरुता १४ इतिशहरत्वावली ॥
भिनी १५ देवी १६ कटफला १७ मृजा स्त्री मार्जनं इत्यमरः ॥
तत्रविभिण १८ अस्या गुणाः मृजे वि मार्गे मार्जनीये ५ इति
उज्ज्वलं गुरुत्वं मदानलका ॥ मुख्यबोध्याकरणं ॥
रितं रक्तपित्रहारित्वं च इति मृज गश मोद इतिकविकल्प
राजनिर्घटः ॥ इमः मोद इह इक्षीकरणं गम्
मृगेष्टः ५ मृहरवतः इति रज शानि सारस्य चयः सदेति ह
निर्घटः ॥ लायुधः श मृडति दीने दत्ता
मृगेष्टाणा स्त्री मृगेवीरुः ॥ इति अमृदिना सहसात मितिमहिः
राजनिर्घटः मृगनयनास्त्री च मर्दिना इतिङगीदासः ॥
मृगः वि मृगितयः अनेधनीयः मृडः ५ शिवः इत्यमरः ॥
इतिव्याकरणं ॥ मृडेकणाः ५ बालकः इत्युणादि
मृज ल ५ मृष्टौ इतिकविक कोषः ॥
मृजुमः मुहिरिह मुहीभवः ५ मृडा स्त्री ङगी इतिहलाययः ॥
हीकरणं च ल मार्हि नीपीदके मृडी ॥
नित्य मिति हलाययः ५ अमा मृजीकः ५ हरिणः इतिमृडया
जीत्तस्मत्तो मल ॥ अमार्त्ती नोरोणादिककीकमप्रत्ययेन नि
हासियवादीनिनि मृष्टिः ५ मृज छत्रं ॥
इतिङगीदासः ॥ मृगा श हिंसे इतिकविकल्पडमः
मृज ५ म कि मृष्टे मृष्टे इति मर्दिना इतिङगीदासः ॥
कविकल्पडमः ५ अमार्त्तीत अ मृगालं स्त्री ५ मृगपते हिंस्यते ।
मार्त्तीत ५ मृजा किमार्त्तीत्याले भक्तणाघर्षयत भोलाभ इति
पने हिंजान यो मार्जयति शा व्याने इतिभरतः तत्पर्यायः
स्वार्थ मिहि हलाययः इति विसं २ इत्यमरः ॥ पिवं ३
उमीदासः ॥ इतिहिंशकोषः पमनाले ५
मृजः ५ वाद्य विशेषः मारुत इति मृगास्त्री ५ मृगास्तिनी ५ पमनेतः ५
भाषा यथा नरलो वारुजोमृजः ॥ विसिनी ५ नलिनीरुहं ५ अस्या

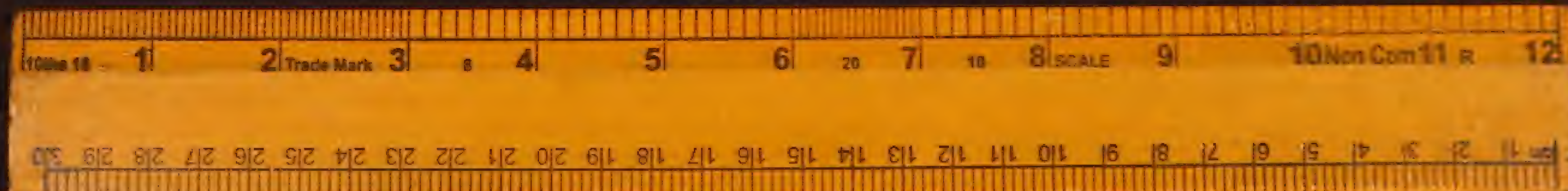

गुणाः शिशिरत्वं तिक्तत्वं कषा
यत्वं पित्र दाहसूत्रकृच्छ्रविकार
रक्तं वांति हरत्वं इति राज
निर्घटः ॥
मृणालं स्त्री कीरणासुते इति नेदि
नी मृणालिनी स्त्री पद्मिनी इति
जटाधराः सात पद्मपुत्रदेशः पद्म
समूहः पद्मलता च ॥
मृणाली स्त्री मृणालं इति राज
निर्घटः सत्यमृणालं कृत्ति यथा
सां दं वंदन मंगलं वलयिताः ।
पाणो मृणालीलताः इति राज
शेखरः इत्यमरादीकायां भरतः ।
मृणाली पुं पद्मः इति केचित् ।
मृत स्त्री मृत्तिका इत्यमरः तव
री इति राजनिर्घटः मृत्तिका
शौचं यथा दिवा संध्यासकृण
स्य ब्रह्मसूत्र उदयः ऊर्ध्वान्
त्र पुरीषेव गुरो वेदविणामुलः
गृहीतशिश्नोभ्यां यद्विरम्य
हृत्ते जलेः गंधलेप तयकरः ।
शौचं कुर्यान्महाव्रताः इति गा
रुडे रथ ग्रन्थायः ॥
मृतं स्त्री याचितं इत्यमरः ॥ या
वनवृत्ति शीरणमिव दुःखजनकस्य
मृतं भावे कर्मणि वा क्तः इति
भरतः मृत्युः इति हेमचंद्रः ॥

मृतं वि याचितवस्तु गतप्राणः
मरा इति भाषा तत्प्राण्यः ।
परासः २ प्राप्तयेवत् ३ परतः
य प्रतः ४ संस्थितः ५ प्रसीतः
इत्यमरः कलौ मृतस्य यन्मते
यथा यमः प्रवृत्तिस्तथा यम
सितं समं च हरगतं पृथी मरा
फला जनाः कपटिनो लोलेष्टि
ता ब्राह्मणाः मर्त्याः स्त्री वराणाः
स्त्रियश्च चपला नीचा जना उज्ज
ताहा कष्टं खलजीविनं कलिप्रमे
यस्या नगये मृताः इति गारुडे ।
॥ ५ ॥ ग्रन्थायः
मृतकं स्त्री शवः इति हेमचंद्रः
मरणशौचं यथा यदि स्यात् ।
सप्तके मृतिमृतेकं च मृत्तिका
शेषेणैव भवेच्छ्रद्धि रहः शेषः
द्विरात्रकं इति अहितम् ॥
मृतकल्पः वि मृतप्रायः इत्यमरः
मृतः इति मृतशब्दादीष्वहनाथः
कल्पप्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
मृतकान्तकः पुं मृणालः इति
हारावली ॥
मृतजीवः पुं तिलकपटः ॥
नि राजनिर्घटः ॥
मृतं पुं सूर्यपिता इति मात्रे
उ शब्दाकायां भरतः ॥

मृतमनः पुं मृगालः इति विकार
शेषः
मृतमन्त्रकः पुं मृगालः इति शब्द
रत्नावली ॥
मृतवत्सा स्त्री मृतापत्न्या मृजी
वत्संताना अपत्या दोष शान्ति
यथा सममी स्वपने वल्ये संवे
लोक हितायैव जातस्य मृत
वत्सायाः सप्तमे मासि नारद
ग्रन्थाय मृक्त सप्तम्यामेतत्तत्तत्त
एस्पते ग्रह नारा वल लडा
कृत्वा वा विप्रवाचनं बालस्य जन्म
नक्षत्रे तिथि देवान् यजेदुयः ।
तद्वत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्त
पुच गोमयेनावलिमायां भूमा
वेकाभिवर्तदा तैडले रक्त
शीलीये मृक्त गोलीर संपुत
निर्बयेन सूर्य रुद्राभ्यां तत्तत्त
भ्यां विधानतः कीर्तयेत्तत्तत्त
वत्त सप्तमं च वृताङ्गीः मृज्या
हुडसूत्रेन नहृदुद्राय नारद हो
तयाः समिधस्तद्वत्तत्तत्तत्तत्त
शयोः यवकल्पतिलैर्दोमः क
र्तव्यः ॥ मृगालं पुनः ब्राह्मणिभि
रथाभ्येन तथैवाष्टशतं विज
ज्जवा स्वानं च कर्तव्यं यथा मृगवृत्ति
मता विप्रेण वेदविद्वद्वा विविध

हर्म पाणिना स्वापयित्वा त वनः
कुम्भान् कोणेषु शोभनान् पुंच
मच पुनर्मध्ये दध्यक्षत विभूषिते
स्वापयेद्वरणं कृष्णं सप्तवनाभिमं
वित्तं सौराणा तीर्थतोयेन पुंच
रत्न समनितं सर्वान् सर्वेषु य
पुंक्तान् पुंचगव्य समनितान् । पु
चरत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तत्त
हयेन गजाश्चरण्या वल्मीकसं ।
गमात् रुद्रगोकुलात् राजद्वारप्र
देशाच्च मृदमानीय निःक्षिपेत् ।
चतुर्धृषि च कुम्भेषु रत्नगर्भेषु मध्य
मं गृहीत्वा ब्राह्मणास्तेन सौगन्ध्यात्
दीरयेत् सप्तभिर्गणि नारीभि र
द्वंगभि रथापले । पुजितान्भि
यथा शक्या मास्यवस्तुविभूषणैः
स विप्रभिश्च कर्तव्यं मृतवत्तसा
भिषचने दीर्घायु रस्तवालाः ये
जीवपुत्रा च भाविनी आदित्य
श्चन्द्रमाः सांहे ग्रहनक्षत्र मंडलेः
शक्रः सलोक एतौवे ब्रह्म विल
महेष्वरः पते वायव्ये देवौचाः
सर्वा पांत कुमारकं मित्रोः शनि
मज्जन भुज्या च बालग्रहाः क
वित पीडां कुर्वन् बालस्य मामा
तर्जनकस्य वै नतः शुक्लाभयग
ज्जमां एतिसंपुता ॥ सप्तकं ।

पूजयेद्भक्त्या स्त्रीणा मृगयुतं पुनः
कोवनीच ततः कृत्वा तिलपात्रे
परिस्थिता प्रतिमा कृमराजस्य।
गुरवे विनिवेदयेत् वस्त्रकोचन
रत्नौचैर्भक्तैः सहन पायसैः।
पूजयेद्भक्त्या तद्विद्वत्पुत्रा वि
वर्जितः भक्ता च गुरुणा वयं मु
खायां मंत्रं संततिः दीर्घापुरस्त
वालोयं यावद्वर्षं शान्तं समं। यत्
किंचिदस्य इदितं निःक्षिप्तं वड
वानेन ब्रह्माहरे वस स्तुतौ।
विमुर्देको इताशनः रत्नं स
वडुष्टेभ्यो वरदाः संतं सर्वदा।
एवमादीनि वाक्यानि वदन्तं पूज
येजुर्न शक्तिः कपिला द
द्यात् प्रणिपत्य विसर्जयेत्। य
हं च पुत्रसहिता प्रणम्य विशंक
ये इतशेषं तदाश्रीयादादि ॥
त्याय नमोस्तुत इदमवाहुता
हेग उः स सप्रपु शास्त्रे क
नृजन्मदिनदीपां देवात्कं पूज
येत्सदा शांत्यर्थं मुक्तं समम्पा
मेतत् ऊर्वत्र सीदति स वा नेन
विधातेन दीर्घापुरभवत्ततः स
वत्सराणां मयुतं शशास हृषिकी
मिता इति मात्से २४ य
ध्यायः

मृतसंजीवनी स्त्री गोरतुङ्ग्या
तिराजनिर्वटः मृतजीवनाधिकारि
या यथा अथ मृतसंजीवनीविधा
आदौ पासाद बीजे तदनु ॥
मृतिहरं नारकं व्याहृतीम् यो
द्याप्य अमकं योजयति च सततं
संपुटं वाचलोमं मृतिहरं अत
र मृत्युजय मंत्रं संपुटितमि
ति अत्रलोमं कृमणैव संपुट
मित्यर्थः तेन होततः प्रणवः
ततो ज्ञे सः ततः सप्रणव व्याह
तिः मध्ये अमकं मंत्रः। ततो
हो प्रणवः ज्ञे सः ततः सप्रणव
व्याहतिः अस्याजपात् सर्वमिदि
भवति ॥ अथ मुक्तोपासिता मृ
तसंजीवनी विधा गायत्र्या एकैक
पादानंतरं अमकमंत्रस्य एकैक
पादेव ततश्च गायत्र्याः प्रथम
पादानंतरं सगोपिं पुष्टिं बद्धेन।
द्वितीय पादानंतरं उक्तीरुकं भिवं
धनात् तृतीयपादानंतरं मृत्योर्मा
तीय मा मृतात् अस्या ध्यानं ॥
सर्वस्वव्यापारविदस्थितमुभयकेशं
स्थितौ पूर्णाकुंभौ हाभ्या मेनावमा
ये निजकरकमले हो वदौ नित्य
पूणो हाभ्यां होच स्वर्वांगिरसि।
शक्तिकतां वाहनेः साव ॥

यत्तं देहं देवो दध्मः परिशत। भाषा इति त्रिकांडशेषः ॥
विशदा कल्पजालः श्रियं वः मृतवनिनी स्त्री चर्मकपाहस्तः इति
एवं ध्यात्वा वास्य प्रणवादि अम शब्दचंद्रिका ॥
काय रुद्राय नमः इत्यनेन पूज मृत्तानं स्त्री आळकी इति शब्द
येव अस्या जपात् सर्वसिद्धिः ॥ रत्नावली ॥
इत्यागमनमविलासः ॥ मृत्तालकं स्त्री तवरीका तवरीक
मृतस्नानः वि मृतोद्देशेन स्नानः लाय इति मृदः इति च व्यातः।
तत्पर्यायः अथ स्नानः २ इत्य मृतमृदीकायां भरतः सौम्य
मृः मृतसुरिण कृतस्नाने जने मृत्तिका इति राजनिर्वटः ॥
संस्कारार्थं स्नापिते मृते। इति मृत्तिका स्त्री तवरी इति राज
स्वामी इति तटीकायां भरतः। निर्वटः मृत माटी इति भाषा
मृतस्नानं स्त्री मृतोद्देशेन स्नानं। इत्यमरः तत्पर्यायः। मृदा २
तत्पर्यायः अथ स्नानं २ इति मृत्तिः ३ इति भरतः स्नानकाले
हेमचंद्रः ॥ मृत्तिकालेपन विधि रथ्या। मृदा
मृतस्वमात्ता पुं राजर्षिः इति हे प्रत्तात्प लिगंत हाभ्यां नाम
मचंद्रः ॥ स्तथापरि अथ मृत्तिसमिः कायं
मृतमदं स्त्री तस्यं। इति शब्द मृत्तिः पादौ तथैव कविचि
चंद्रिका ॥ सभिश्चापि हस्तयोर्दिश्व मृत्तिकाः
मृत्तालकं स्त्री आळकी इत्यमरः प्रत्तात्पकाय हस्तौ व हि राच
मृत्तिः स्त्री मृगा इति हेमचंद्रः मय यथा विधि ततः संसाजनं
मृत स्त्री मृत्तिका इत्यमरः तवरी कृत्वा मृदमेवाभिर्मंत्रयेत् अथ
इति राजनिर्वटः ॥ कोनेरथकोने विल्लकोने वसंथे
मृत्करः पुं कुंभकारः इति वि उद्धतासि वराहणा कृमेनामि
कांडशेषः ॥ तवाङ्गना मृत्तिके हारं पापं
मृत्ताम्यं स्त्री शरावः इति वि यमया पूर्व संवितं मृत्तिके इत्य
कांडशेषः ॥ रत्नासि प्रज याव अनेन च मृत्ति
मृतकिरा स्त्री बुधेरी बुधेरिया ३ केनां व शक्रामिकाशपेनाभिः।

मंत्रितां मृत्तिकेन हि मे यापे इत्यमरः पंचतं ॥ मृते ॥
 यमया उक्तं कृतं वयाहनेन मृतिः ॥ इति तद्दीकायां रमा
 पापेन ब्रह्मलोकं ब्रजाम्बु नद्यः मृत्यु ॥ ५ ॥ नैयनं ॥ ५ ॥ इति
 इति वक्रिपुण ॥ शौचार्थं तद्दीका सारसंदरी संस्था ॥
 मृत्तिका ग्रहण विधि यथा आह कालः ॥ परलोकागमः ॥ दीवं
 न्यमृत्तिकां कृत्वा लोप गंधापकर्ष निद्रा ॥ निमीलनं २० अस्ते २१
 तो कुर्यादतं द्वितः शौचं विशुद्धं अवसानं २२ इति हेमचंद्रः ॥
 हुतोदकैः नादोत्त मृत्तिकां भूमिलाभः २३ निपातः २४ निलयः
 विप्रः पांशुलात्रव कर्मात् नमा २५ आत्मपिकं २६ इति शहरत्वा
 गीतोषरादेशाज्जैव शिष्टं पर वली सत्त्वब्रह्मणे गदतो जातः
 स्पच नदेवायतनात्कृपात् गेहा यथा पापं यमस्य मित्रस्य परि
 त्रव जलात्रया उपस्पर्शतो नि मोक्षस्य नारद हिंसाया निरुक्ते-
 तं पूर्वोक्तं विधानतः इति मृत्यो निरयस्य गदं स्मृतं ॥ इति
 कौर्म उपरिभागे ॥ १२ ॥ अध्यायः श्रीभागवते २ स्कंधे ५ अध्यायः
 तस्य परित्ता मंदिरशब्दे दृष्टव्या कल्पांतरे भयात् मायायं जातः
 मृत्कली स्त्री कुहोषयं इतिहास यथा हिंसा भार्या स्वधर्मस्य नयो
 वली ॥ जेत्ये तथा नृतं । कल्पावधिकृति
 मृत्युः पुं यमः इति हेमचंद्रः स्त्राभां भयं नरक मेव च । माया
 कसः यथा प्रत्यक्ष मृत्यवे च वेदनाचैव मिथुनं तिर मेतयोः
 १ ब्रह्मोचये कृपणामिमां । सता भयाज्जरो ॥ यथै माया मृत्युः ।
 मे यदि जायेरन् मृत्यवी न श्रिये भूतापहारिणं वेदनाच संतंवा
 तवेत् इति श्रीभागवते १० स्कं पि उः खं जसेथ रौरवात् ॥
 ये ॥ अध्यायः ॥ अस्पातत्पादि यथा मृत्योर्वाधिर्न
 मृत्युः त्रि प्राणवियोगः तत्र य रा शोक तस्मा कौथास्य जसिरो
 र्थायः पंचता २ कालधर्मः २ दि उः खोत्तराः स्मृता स्तेने सर्वे वा
 हान्तः ४ प्रलयः ४ अत्ययः अंतः यर्म लक्षणः नैषां भार्यास्तिप
 ० नाशः ८ मरणं ९ निधनः ९ जो वा सर्वेने स्पृष्टे रेतसः ॥

निरुक्तिम् तथा वायामयोर्माया नोहे स जीवति वांयां मृते
 भवन् मृते अलक्ष्मी नाम तस्या च प्ररीये वा सर्वार्थं रजतं तथा प्र
 मृत्योः पुत्राश्चतुर्दश । अलक्ष्मी तत्त मथवा स्वप्ने जीवितं दशमा
 सूचका स्तेने मृत्यो रादेश कारि सिकं दृष्टा प्रेत पिशाचादीन् ग
 णः विनाश कोलच नग्न भजे यवं नगयति च । सर्वार्थं वर्णान्
 तेने मृत्युश्च तान् इन्द्रियेषु दश हृत्ताम्रनवमासासजीवति स्प
 स्तेने तथा मनसि च स्थिताः । से लः कृशः कृशः स्मृतो योः कर्मा
 से नरं स्थियं वापि विषये योज देव जायते प्रकृतेः निवर्तेत ।
 येति च तथेन्द्रियाणि वाक्यराग तस्यापु म्मास मासिकं खंडं यस्य
 लाभादिभिर्नरान् । योजयेति त पदे पाप्मः पादस्यापु ॥ यथा ।
 या दानि योति शुभारिभिर्हि न भवेत् पांशु कर्दमयोर्मथेसम
 ग्रहं कार गताश्चाय नथान्येव हि मासान् स जीवति कपोत गृध्र
 संस्थिता विनाशाय नर स्त्रीणा काकोला वायसो वापि मृहे नि ।
 यतेने मोह संश्रयाः पवं त्व रुयादोवा खगो लीनः घणमासा
 मेणोत्पन्नाः सर्वे वापि भयंकरा युः प्रदर्शकः हन्यते काकपंती
 इति मार्कंडेयपुराणे उः सहाय । मिः पांशु वर्षेणावापुनः सख्या
 शासनं नामाध्यायः विष्णुपुराणे योचाम्यथा दृष्टा पंचमासासजी
 प्रथमेशो सप्तमाध्यायश्च ॥ वति अनश्वे विद्युते दृष्टारक्षिणा
 मृत्यु तापकारिण्यनि यथा दत्ता दिशमाश्रितो पयसीन्द्रधनुर्वापि जी
 त्रेयउवाच श्रीहानि महाराज मृ विनं दिवि मासिकं हते तेने ।
 ण वस्यामि नातिने येषा मा तथादर्शे तोये वाचात्मनः स्मृतं ।
 लोकानामृत्यं निजं जानाति यो यः पणेरशिदस्को वा मासादृष्टः ।
 मवित देवमार्गं भवे अकं सोम न जीवति यस्य वस्तु समा गेथ
 क्षया मरुत्यती यान यथेवजी गात्रे शुभ समापिवा तस्यार्जुमा
 वलसनः संवत्सराय ॥ ॥ स सिकं तय योगिनो नृपजीवितं ।
 रश्मिविषं सूर्यस्य वक्रिचैवांशुमा यस्मै स्नात यात्रस्य हन्यादमवा
 लिनं दृष्टेकादश मासेभ्यो नरे सुख्यति पिवतश्च जलं शोषो ।

दशाहं सोपि जीवति संमिन्नो
मारुतो यस्य मर्मस्थानानि हंतति
न ह्यस्य सु संस्पृशन्नस्य मृत्युः
यस्थितः कृतं गन्तुं युमस्या गा
यन् यो दत्तितां दिशं स्वप्ने प्र
याति तस्यापि न मृत्युः कालमृ
च्छति रक्तं हस्ताख्यं गायंती ह
सती च यं दत्तितां नयेत्तारीसु
सोपि न जीवति ॥ नृपे तपणकं
सुप्ते हसमानं पश्येत् एनं वा
वीक्ष्य वल्लोतं विद्यामृत्युमुपस्थितं
शमस्तकं तत्तापस्त निमग्नं चक
सागरे स्वप्ने पश्येत्तच्छालानं नरः
सद्यो धियेत सः ॥ केशागारं
स्वप्नाभस्य भुजगं निर्जलां मूर्ध्नी
दृष्ट्वा सुप्ते दशाहं मृत्युरेकादश
हनि करालैर्विकटैः क्लेशैः पुरु
षे रुयतायुधैः पाषाणैस्तारितः
स्वप्ने सद्यो मृत्युं समाश्रयात्
सूर्योदये यस्य शिवा कोशंती या
तिसंखलं विपरीतं परीतं वा
स सद्यो मृत्यु मृच्छति यस्य वै
भुक्तमात्रेपि हृदयं पीड्यते तथा
जायते दंतं सचर्षः सगतायु र
संशयं दीपादि गंधेनो वेति
वमन्यमिं तथा निशि नाम्नां पर
नेत्रस्य वीतने न स जीवति श

क्रायुधं चाहं रात्रे दिवा प्रहगंतं
दृष्ट्वा ममेत संस्तीर्णं माम् जीवति
माम्बानं नामिका वक्रता मेति
कर्णीयो नम्रतोवती नेत्रे च कामं
स्रवति यस्य तस्यायु रुद्धं तं आर
कृता मेति सुखं निजा वापि सिता
तथा तदा प्राज्ञो विजानीयान्मृत्युः
मासत्र माम्नः उष्ट्रासभ यातेन
यः स्वप्ने दत्तितां दिशं प्रयाति तं
विजानीयात् सद्यो मृत्युं नरेभ्यः
पिथाय कर्णी निर्जालं न मृणां
न संभवं नश्यते चक्षुषो जीति
र्यस्य सोपि न जीवति ॥ यततो
यस्य वैगते स्वप्ने दृष्ट्वा पिथीयते
न चोत्तिष्ठति यः स्वप्ने दत्तं तस्य
जीवितं रुद्धं च दृष्टिर्न च संप्र
तिहा रक्ता पुनः संपरिवर्तमाना
मुलस्य बोधा शिशिग व नाभिः
शंसति पुंसा मपरं शरीरं स्वप्ने
ऽग्निं प्रविशेद्यस्त न च निष्क्रमते न
रः जलप्रवेशादपि वा न दंतं तस्य
जीवितं य आभिहृत्यते उष्ट्र
भूते रजावधो दिवा समुत्स
मशत्रोतात् पुमानामोत्स संशयः
स वस्तु ममलं मुक्तं रक्तं पश
त्यथोऽसिने यः पुमान्मृत्युमापन्नं
तस्यापि हि विनिर्दिशेत् ॥

स्वभावं वैपरीत्यं प्रकृतेश्च विप
र्ययः कथयेति मृत्युणाणं समावेशो
यमांतकौ । येषां विनीतः सततं
यस्य पूज्यता मा मताः तोनवयोव
जानाति तोनवच विनिर्दिशेत्
वतानां च ये हृद्वा न प्रवृत्तिं शि
निदति माता पित्रो रसत्कारः
जामातृणां करोति यः योगिनां
ज्ञानविडम्भा मयेषां च महात्मनां
प्राप्नोतकालः पुरुषस्तद्विषये वि
चक्षतेः योगिना सततं यत्नाद
रिष्टाभ्यवनीयते स्वस्वरांतं स
ज्ञेन फलरानि दिवानिशं ॥ वि
लोकाणि सदा चैव फलपंक्तिः ॥ भी
रुणा इति मार्कंडेयपुराणे अल
कोपाख्याने ॥ कर्मविशेषान्मृत्यु
विशेषा यथा येन नृपानि ने
क्तानि प्रीतिभेदः कृतो न च आ
स्तिकः अद्वयान्मृत्यु सखं मृत्यु
मृच्छति आगारदाहिना राहं ह
यंचानत्ररापिनः प्राप्नुवंति नराः
काले तस्मिन्मृत्युयस्थिते देव
शास्त्राणां पूजायां येरताम्मानस्य
वः सत्तावदाया जीमंतस्तेनराः स
त्वमृत्युवः योनिका मात्रसंभ्राज्जदेवा
हयममृत्युजैत ॥ यथोक्तवारी
सौम्यश्च सखं मृत्यु मृच्छति शी

नं जयेतीत्यनरा स्नायं बोदकराणि
नः प्राणाजीवेदनां कथा ये चाप्य
देवकारिणः मोहात्मानं प्ररा
तारः प्राप्नुवंति महत्तमां कृतमा
ही सुखावादी यस्यासदनशास्त्रि
ते मोह मृत्युवः सर्वतपाम्ये वेद
निंदकाः इति मार्कंडेयपुराणे पि
ता पुत्रसंवादः ॥ मृत्युकाला
कर्तव्यं तदनेतव्यं प्रायश्चित्तं य
थावयपि तदनेतव्यं हिंसकानां
पंडितः कार्वाणोऽसमुत्सृज्य मृ
त्युकाले प्रमुच्यते ॥ ग्रहसंका
नां तद्व्याणां वये शतगुणं भवं
प्रायश्चित्तं मृत्युकाले कश्चित् यम
योगिना इति त्रयैवैवैवै श्रीकृष्ण
जन्मवदे ॥ अध्यायः ॥ मृत्यु
समये गंगागमनं मावश्यक्यथा
अहो सगरवंशेभ्यो निर्वाणमुक्ति
रायिनी वैकुण्ठगामिनोऽस्मार्ग सो
पानं त्रिपिणीवरा ॥ अतोपि मृत्यु
समये सतां पुण्यसद्विणिर्णां ॥ आ
हो पादौ च विन्यस्य मुले तोयं
प्रदीयते गंगा सोपानं मारुत
संतो याति ममालयं इति तैवेव
१५ अध्यायः ॥ जन्मवतां मृ
तो रपरिहारायं यथा मृत्युर्जन्म
वतां वीर देहेन सह जायते ।

अथवाह शान्ते वा मृत्युर्वै श प्रयत्नोस्मि किञ्च मृत्युः करिष्यति
 णिनां ध्रुवः इति श्रीभागवते १०१ यत्
 क्षेत्रे। अथायः अपिच ज्ञानस्य यत्
 हिप्रवोमृत्युर्भव जन्ममृतस्यच। यत्
 तस्मादपरिहार्यैः न त्वं शोचितं यत्
 महसि ॥ इति श्रीभगवद्गीता
 । अकालमृत्युप्रशमनं स्तोत्रं
 यथा सतउवाच स्तोत्रं तत्तमे
 प्रवक्ष्यामि मार्कण्डेयेन भाषितं
 नारायणं सहस्राक्षं पद्मनाभं प्रश
 तनं प्रणतास्मि हृषीकेश किं
 मे मृत्युः करिष्यति । गोविन्दं पु
 ङ्गीकाक्ष मनंत मज मययं
 केशवं च प्रयत्नोस्मि किं मे मृत्युः
 करिष्यति १ वासदेवं जगद्यो
 नि भावमंत मनींद्रियं रामोदरं
 प्रयत्नोस्मि किं मे मृत्युः करिष्यति
 २ शंखचक्रधरं देवं कमण्डलु
 मययं अथोत्तमं प्रयत्नोस्मि ।
 किं मे मृत्युः करिष्यति ४ वारा
 हं वामनं विल नारसिंहं जना
 र्दनं माधवं च प्रयत्नोस्मि किं मे
 मृत्युः करिष्यति ५ पुरुषं पुरुषं
 णं चैत्रं बीजं जगत्पतिं सो
 कनाथं प्रयत्नोस्मि किं मे मृत्युः क
 रिष्यति ६ सहस्रशीर्षं देवेशं य
 ङ्गायकं सनातनं महायोग ॥ स्तुतं

मृत्युंजयः पुं शिवः ॥ इत्यमरः ऊर्णाच्च गहनं बुधः स्नापयेत्तं च
 तन्नाम कारणं यथा सयत्नउवाच गव्येन प्रत्येकस्याष्ट तोलकं ।
 शिवो लीनो विष्णोश्चैतन्नीहले स स मंत्रेण प्रत्येकं द्रव्येण स्नाप
 पाकृते लये । कथं त्वं शो येन सधीः योगं लयं कामणया
 नीम मृत्युंजय इति श्रुत्वा । सत नाज गोत्रादि पूर्वकं । उपविष्ट्वा
 पाउवाच ब्रह्मणः त्रेमृत्युकन्याप्र सने विप्रोष्ट्वा योतेव वाससी ॥
 णाहा जलं विडुवत संहर्षी स रुद्राक्षं मालां केण्डूवैष्ट्वा भस्म
 र्वलोकानां ब्रह्मादीनां नगधिपं विप्रुक्तं उपचारं षोडशकं ॥
 कुत्थिथा मृत्यु कन्यानां ब्रह्मणा देयं भक्ष्या प्रयत्नतः सवर्णां स्नाप
 कोटिषो लये कालेन लीनः सने देयं तथैवा मरणानिव बन्ध
 शंभुश्च सत्तत्प्रीव निर्गुणः । मृ युग्मं प्रदद्यात्त परिधेयं यथा म
 त्युकन्या जिना शस्त्रत शिवेन पु चेत् मधुपर्कं कांक्ष पात्रे २
 रुणांमम नमृत्युना नितः शंभु याज्ञाजन योग्यकं । विल्वपत्रं स
 कल्पे कल्पे श्रुतौकृतं इति ब्रह्म दसेव श्रमं विनिवेदयेत् । एवं
 वै वर्त प्रकृतिखंडे ॥ अथायः संपूज्य लिंगैकं जयेन्मंत्रं द्दिस
 रोगशोथार्थं तस्य पूजा विधि हस्तकं ततोहोमं प्रकृष्याच्च २
 यथा मृत्युंजयं समापूज्यलिंगे दिनां ब्राह्मणेदेवतं स्वर्णी वा
 त्रिभुवनेश्वरं ॥ रोगार्तो तदंर्द्धं वा देवि विभव मानतः ३
 मुच्येत रोगाहहो मुच्येत वंथ गह्वरीना न कर्तव्या पूजा वाफलदाय
 नात् यस्तु संपूजयेद्ब्रह्मा लिंगं मृ तः एकलिंगं समाराध्य कलं स्नाप
 तंजयाभिधे यमोपि प्रणमे । यके पुगे तस्मलं लभते ॥ देवि
 ब्रह्मा किं करिष्यति कामयः । कलौ संख्या चतुर्गुणा तांशुपात्रे
 तस्य पूजा विधिं ब्रह्मे श्वात्मत त संस्थाप्य अशीति तोलकं नतं
 पातावहमे जातिभेदे मुक्तिको तज्जलेनैव देवेशि ऊर्ध्वः संमार्ग
 त गह्वरीनाशीति तोलकं । नि रोगिणं तिपेरीप शिवायांच
 गीय पाण्डिवं लिंगं कांक्षयापानि मंत्रं मुच्यार्थं मामकं एवं वि
 वेशयेत्त योरागिकेन मंत्रेण । पि विधानेन पूजयेन्ममलिंगकं ।

यादृग्ग्राह्यभवेदो गोनाश मेति म
 योदितः संगेन पूजयित्वा च ल
 भते वोच्छिन्नं फलं ॥ अंग वा
 तिक्रमेणैव वृथा भवति वासना
 रोगी प्रसूयते सद्यो भीगीव ।
 केचुकोजितः ॥ यदि महत्वेन भ
 क्रि सुदामुक्ता भवेन्नरः इति ॥
 मृत्युं जयते ॥ ५ ॥ पारतः इति
 मृत्युनाशकः ॥ ५ ॥ पारतः इति
 इति राजनिर्घटः मरणद्वारके वि
 मृत्यु प्रथः ॥ ५ ॥ इति रत्न
 माला ॥
 मृत्युफलः ॥ ५ ॥ महाकालफलं इति
 मेदिनी ॥
 मृत्युफला स्त्री कदली इति मेदि
 नी मृत्युभंगरकः ॥ ५ ॥ मरणकालवाद
 नीयपटहः यथा भवत्येतत्पट
 हो मृत्युभंगरकप्रसः इति वि
 कोटशेषः ॥
 मृत्युभृत्यः ॥ ५ ॥ रोगः इति राज
 निर्घटः ॥
 मृत्युवंवनः ॥ ५ ॥ शिवः विलहन्तः
 दंडकाकः इति मेदिनी ॥
 मृत्युवीजः ॥ ५ ॥ वंशः इति त्रिकांड
 शेषः ॥
 मृत्युसूतिः स्त्री कर्कटी मृतेस
 तिः प्रसवे यस्याः सा यथायथा

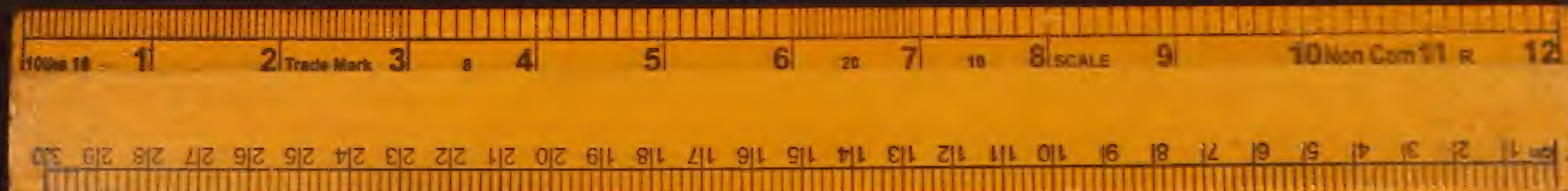
कर्कटकी गर्भ मायते मृत्युमाल
 नः इति महाभारते विराट्पर्व ॥
 मृत्ता स्त्री प्रशस्तमृतिका इत्य
 मरः ॥
 मृत्ता स्त्री प्रशस्त मृतिका काली
 इत्यमरः ॥
 मृत्ता भोडकः ॥ ५ ॥ भोड विशेषः ॥
 नृत्यार्थीयः मुष्टिका २ इति वि
 कोटशेषः ॥
 मृद ग त्ति इति कविकल्पद्रुमः
 ग मृद्वानि ममरं त्तिर्द्विणी का
 लो इति दुर्गादासः ॥
 मृद स्त्री मृत मृतिका इत्यमरः
 मृदंकरः ॥ ५ ॥ हारीतयस्त्री इति
 हेमचंद्रः ॥
 मृदंगः ॥ ५ ॥ सनामव्यानवायं तत
 यर्णायः मुरजः २ । इत्यमरः
 पटहः ॥ चोषः इति मेदिनी ॥
 वंशः इति शाहमाला ॥
 अथ मृदंगादि विवरणं मर्दलः
 त्वादिरः अष्टौ हीनः स्यादस्य रा
 रुजः रक्तचंदनजो वायो गभीरा
 धनि रुद्धकैः सार्धं हस्त प्रमा
 णांत दैव्यमस्य विधीयते त्रयोद
 शंगुले वाम मथवा द्वादशांगुले
 दक्षिणां च भवेद्भीन मेकैर्नदींशु
 लेन वा करणा नह वदनो मथे

चेवष्टय भवेत् सप्तमासीयो भ
 वेदस्य सत्त्वर्म करणं मने मृति
 का निर्मितश्चैव मृदंगः परिकीर्ति
 तः पातयेत् खरलिवाद्य वादना
 र्थं च मर्दले विभ्रति गैरिकं भक्तं
 केचुकेन च संयुते यदा विपीठ
 के देयं जीवनी सत्त मिश्रितं सर्व
 मेकत्र पिष्टनष्टेयः खरलिख्यने
 वामास्ये पूरिका कृत्वा लेपे
 दद्याच्च दाक्षिणे एवं मर्दलकः
 प्राक्तः सर्व वाद्योत्तमायतः ॥
 अथ संयोगमासाद्य सर्व वाद्यं
 व शोभते एतदंगे वीजकाष्टे ।
 हल महीगले विडः ॥ तथि
 योने मिति त्रयाः पाठवर्णा मृ
 दंगजा यो दं छं थिक्कट सुद्धी
 ताके दं दं योमं थिथि खर्ककिं
 नं गदं दं योमं पाटामता अमी
 तथि यो छं नक्कपी दो दं दं
 थिगणां तनं तथि नक्कतं थं थि
 दो नाथि पाठखंडे तथे क्रमः ।
 तथाच यतिमाने पाठखंडः इग
 तथेजं इगतथेजं यो थो थिक
 ता थिका यो जो थो जो नक तता
 थिका थोता इगतता थिथिथिथि
 कडताकड नाथोथिक थो जो थो
 तादंग तताथगत तादंगत नाथि
 गतयो यथा तथिहि थिका

इति यतिमाने पाठखंडः ॥
 यदि रोद्धाणवच्छेदो गजरो ३
 पकं प्रवे गलयः सारिगोणी च
 नादश्च कथिते तथा महराणं ह
 स्तनेच प्रवेया द्वादशास्मृताः यथा
 दं थाने इत्येक तात्पर्यमिति ॥
 अथवाद्यं यथा दो तथो तविका
 तथिक दं थाने थो थो थो थि
 तत्र तत्रथ विथ विदिस्था दिस्था
 टट नकि टट नकि तदं टटनट
 कुलवटकु खवटकु तनिनिति तथि
 नति दो दो दं दं दी दी दं ता
 तथा इत्याखवाद्यं ॥ अवच्छेद
 वाद्यं यथा दं थाने व थाने
 थिक्कि थिक्कि दिगणं दं थाने ३
 तवच्छेदवाद्यं ॥ गजरो वाद्यं
 यथा थोक टेन नेन छं दं
 गथो गथोक टेन थो गतकि थिक
 तकि थिक टेन थि थिक ततक
 थोक तथिक्कट तक्ककतथागतदी
 इत्येकतात्पर्यं गजरो ॥
 इत्येकवाद्यं यथा तकथिक तक
 थिक्क थिविक्कि थिविक्कि थिक्क
 दं थाने इति इत्येकवाद्यं ॥
 अथवाद्यं यथा तक्क तक्कटथि
 क्क थिक्कट इति निसारताले अथकः
 तादंग तताथगत तादंगत नाथि
 गतयो यथा तथिहि थिका

तक तपि गलकं या चादेतया गणो योगगणयोगो नत्रतो ।
 छेन्न इत्येकतायां गल्पः इति सप्तपदान्याङ्कः कथितं वा
 सारिगोणी यथा । योग घपेदिताः प्रतितालेन ताले ।
 ते न तक्तपिक्त नक्तपिक्तक न पादवर्णा समासतः गंधर्व य
 योहटंगन हटंग योगकथोः इति तिना पूर्व पूर्वशी लास्य नर्तने
 प्रथमत्वः टेनयोः पि लोहः सधर्मा रजनोयव कथितप्रकटी
 टेन टेन रक्त नगदका थिक्त कृते प्रहरणं यथा । यो
 दि रक्तं गटे गलोगलाकतकत गक्ता नदिका याग कट गणो दे
 कथितनथिक्तयोः छेन्नयोः छेन्नयते योग दिहिक थिक्तपिक्तेन । इ
 गत लोगगत लोग लोहट गो त्येकतायां प्रहरणं ॥ वा
 टेग लोहटन इत्यस्य छेदनं ॥ घं विमथ्यते येन छेदनं तत्रि
 इति सारिगोणी ॥ नारो यथा गघते यथा तद्विधा दि न
 हांकार त्रितयं पूर्व रां पि गिति टेन तत्रः इति छेदनं ॥
 तनस्त्रयं रां थिक्त्रयं यत्र मर्दल स्वयोदशोगल वाममुखे
 इति नारः शचीपियः इति नारः द्वादशोगल दक्षिणमुखः मृज
 इते मान समारखं मृदं कूट स्तष्टादशोगल वाममुखः समर
 विनिर्मितं सप्तषेड मथं बायं शांगल दक्षिणमुखः मर्दल मृज
 कथितं तद्विद्यते ॥ इत योरषेभेदः इति संगीतसामोदरः
 मानवात् प्रतिताले यथा तत्रत मृदंगफलः ५ पनसहस्रः इति
 तत्रत तक्कि तक्कि दिदं थिगनयो शहरन्नावली ॥
 थिगनयो थिक्त थिक् थिक्तथिक्त मृदंगफलिनी स्त्री कोषातकी इति
 थिक्तनगि नगमि थो थिथिथिः रां राजनिर्घटः ॥
 रां थिक्त थो थो थो हथो हनजि मृदंगी स्त्री कोषातकी सेतकोषा
 थो नजिथो थोह थोह डेडि इति भाषा इति रत्नमाला ॥
 डेडि थोह थोह तदि तदि तडक मृदा स्त्री मृत्तिका इति हित्रकोषः
 मी मी थमि थमि तत तथे तत मृदाकरः ५ वचं इति शङ्खमाला
 तथे ततत गिटी योग मृदितः ३ वर्णांकितः इति मृ

यातोकर्मणिक्तप्रत्ययेननिष्पन्नं । मृदत्तक पत्रप्रयकः इति कोषां
 मृदिनी स्त्री प्रशस्तमृत्तिका इति तर मिति मथुः अदेत नपुंसक त
 शब्दचंद्रिका ॥ च शब्देन यावेत तवा शब्देन वा
 मृदः ३ अतीत्याः कोमलः इत्य विग्रहे मृदत्वोऽदेतोपि । भू
 मरः गृहकन्यायां स्त्री इति रा जी भुजो वदपरो वदत्वको मृद
 जनिर्घटः ॥ त्ववः इति सामी इत्यमरादीकायां
 मृदकृत्वायसं स्त्री शीषकं इति भरतः ॥
 राजनिर्घटः ॥ मृदत्रकं स्त्री सवर्णा इति शब्दचंदि
 मृदगणाः ५ विज्ञानगया मृगपिरो का मृदपत्रः ५ नलः इति राजनिर्घ
 रेवती नक्षत्राणि यथा । विज्ञा मि टः कोमलपत्नी स्त्री तद्वति वि
 ३ मृगोत्सभ मृदगणाः इति ज्ञा मृदयत्री स्त्री विलीपाकं इति राज
 निस्तत्वे ॥ निर्घटः ॥
 मृदगमना स्त्री हंसी इति राज मृदपर्वकः ५ वेजः इति राज
 निर्घटः मंदगमना स्त्री च निर्घटः कोमलपर्वविशिष्टे वि
 मृदचर्मी ५ भूर्जवृक्षः इति राज मृदपुष्पः ५ शिरीषवृक्षः इति श्व
 निर्घटः कोमलत्वविशिष्टे वि माला कोमलकसमपुष्पे वि ॥
 मृदच्छटः ५ भूर्जवृक्षः इति हेम मृदफलः ५ विकंकतः मथुनानि
 चंद्रः गिरिजपीलवृक्षः इति केरिकः विकंककवृक्षः इति
 जराधरः कृष्णकुंडः श्रीनालः राजनिर्घटः कोमलफलवति वि
 इति राजनिर्घटः ॥ मृदले स्त्री नले इति शब्दचंद्रिका
 मृदता स्त्री मृदत्वं मृदोर्भावः इति कामले वि इत्यमरः ॥
 व्याकरणं ॥ मृदलोमकः ५ शशकः इति हेम
 मृदनालः ५ श्रीनालवृक्षः इति चंद्रः कोमलरोमविशिष्टे वि
 राजनिर्घटः कोमलनालश्च ॥ मृदत्पनं स्त्री नीलपत्रं इति शब्द
 मृदत्वक ५ भूर्जवृक्षः इत्यमरः चंद्रिका ॥
 मृद्वचः २ मृदव स्ववोऽस्य मृदव मृदः ५ मत्सभेदः इति संस्तिम
 कवांतः भूर्जोय भूर्जपत्रः स्यात् । सारोणारिहतिः ॥

मृदंगं स्त्री वंगं इतिहेम चंद्रः ॥
 कोमलावयवम् ॥
 मृही स्त्री कोमलांगी इति मृग्य
 बोधवाकराणां । अपिच मयः
 पुरी परिसरेषु शिरीष मृही स्त्री
 ता यवादि चतुराणि यदानिगवा
 गंतव्य मस्ति कियदित्यसकृदुवा
 णा रामाश्रयाः कृतवती प्रथमवता
 रं इतिमहानाटकं कपिलदाता ॥
 इति राजनिर्घटः ॥
 मृहीका स्त्री दाता । इत्यमरः
 कपिलदाता इति राजनिर्घटः
 मृष उ न क्तिहि इति कविकल्पदु
 मः उ मर्षिता मृष्टा न मर्षतिमर्थ
 ने क्तिहि आर्द्रभावे इति उर्गा
 दासः ॥
 मृषे स्त्री गृहं । इत्यमरः ॥
 मृषा यं मृषा इत्यमरदीकासार
 सन्तरी ॥
 मृमरुः पुं पाषाणः इतित्रिकांड
 शेषः ॥
 मृश श ओ मृशि इति कविकल्प
 दुमः श मृशति ओ अमातीन
 प्रमातीन अमृत्तव मृशि इति
 तालयांतसेव किषिरूपं । तेन
 अनिदिष्टार्थत्वात् सशोणं प्रणिधा
 नं च अस्पर्शः स्पर्शने परामृशत

दृष नडेन पाणिना तदीय मंगं
 कुलिश प्रणोकितं । इति रघुः
 प्रणिधाने रामप्रवासे व्यमृषा
 दोषे जनाप्रवादं सनेरुद मृष
 केकयीति भट्टिः विमर्शे परा
 मृशः मृषि इति मृष्टेयोनपादो
 देयः तर्हि जमे वार्थः स्यात् ॥
 इति उर्गादासः ॥
 मृष न क (तांनौ) इति कविकल्प
 दुमः न (दुमः) मृष्टेयोनपादो
 न मृषते मृषति क मृषयति ॥
 इति उर्गादासः ॥
 मृष उ मर्षने इति कविकल्पदुमः ॥
 उ मर्षि ता मृष्टा इति उर्गादासः ॥
 मृष क तांनौ इति कविकल्पदुमः
 क मर्षयति अयमालमनेपदीत्येके
 इति उर्गादासः ॥
 मृष न उ उ तांनौ इति कवि
 कल्पदुमः न मयति मर्षते उ म
 र्षते उ मर्षिता मृष्टा अपि गुरु
 मपरायं मर्षति आह्वणाना मिति
 हलाग्रथः इति उर्गादासः ॥
 मृष य न तांनौ इति कविकल्प
 दुमः य न मृषयति मृषते मर्ष
 इति उर्गादासः ॥
 मृषा यं मिष्या इत्यमरः वृषा
 इति नदीकासारसंदरी ॥

मृषार्थकं स्त्री अत्यन्तसंभवार्थवा
 क्यं नत्यर्थायः आहते २ इत्य
 मरः हे अत्यन्तसंभवार्थं वचसि
 आहृत्यनेस्म आहते कः मृषा
 मिष्या अर्थोऽस्य मृषार्थकं इह
 मृषार्थं यत्सर्वथा न चेतने यथा
 यष वंध्या सुतो याति त्वपुष्पकृत
 शाखरः कर्मलाम नवज्जाणः शाश
 वृग धनुर्दर इति वायजीव महे
 मौनी ब्रह्मचारी पिता ममेति ॥
 अस्पृचायं भेदः मोनितं ब्रह्मवा
 रिन् अत्यवसिद्धमेव वंध्या स
 तत्त्वं त्वपुष्पत्वेवान्यत्रासिद्ध मिति
 इति मरतः ॥
 मृषाध्यायी पुं वकः यथा कंको
 वकोवकोटश्च तीर्थसेवी च ताप
 सः मीनचानी मृषाध्यायीनिष्प्र
 लोमश्च दोभिकः इति राज
 निर्घटः ॥
 मृषालकः पुं आश्रयकः इतिश
 वचंद्रिका ॥
 मृषावादः पुं मिष्यावाक्यं तत्
 एर्ष्यायः चहरी २ इति नटा
 धरः ॥
 मृषावारी वि मिष्यावादकः तत्
 एर्ष्यायः मृषोघः इति शब्दमा
 ला मिष्याभियोक्ताच ॥

मृषोघं स्त्री मिष्यावाक्यं इति
 मृषोघोयवाकराणां ॥
 मृषोघः वि मिष्यावादी इति
 शास्त्रमाला ॥
 मृष्टे स्त्री मर्षितं । इति राज
 निर्घटः ॥
 मृष्टः वि शोधितं । इत्यमरः
 मृष्टरुक्ः पुं वदान्यः मिष्टाशी ॥
 अति चिद्धिद इति मेदिनी ॥
 मृ गि वधे इति कविकल्पदुमः
 मि मृणाति मृगीः मृतिः इति
 उर्गादासः ॥
 मे उ प्रतीहाने इति कविकल्पदु
 मः प्रतीहाने परिवर्तः ॥
 मयते धोत्यन माघं लोकः इति
 उर्गादासः ॥
 मे वि मघं आमाके इति भाषा
 मम आमार इति भाषा यते
 निर्घटः ॥
 अस्मत् शब्दस्य चतुर्थी सष्टेकव
 चनाभ्यां निष्पत्ते इति व्याकराणां ॥
 मेकः पुं छागः इति राज
 निर्घटः ॥
 मेकलकन्यका स्त्री नर्मदानदी ॥
 इत्यमरः ॥
 मेकलादिजा स्त्री नर्मदानदीयथा
 रेवेंडजा पूर्वगंगा नर्मदा मेक
 लादिजा ॥ इतिहेमचंद्रः ॥

मेखला स्त्री स्त्रीकल्याभरणं । वंद
हार गोहृत्पादि भाषा ॥ तत्
यर्ष्यायः कांची २ सप्तकी ३ रसना
४ सारसनं ५ इत्यमरः ॥ कांविः
६ रशना ७ सारसनं स्त्रीकल्या
वस्त्रग्रथनं । इति स्वामी केचित्त
एकयष्टि भवेत् कांची मेखलातद
यष्टिका रसना षोडश ज्ञेया क
लापः पंचविंशकः इति पटंति
इह त्वभेदात् यर्ष्यायता । इति
भरतः खड्गदिनिबंधने । इत्य
मरः शिक्तानिका चर्मरज्ज्वादि मुष्टि
दाह्याय उपर्ययो लोहवैद्यः ३
त्येके इत्यपि भरतः ॥ शी
चनितम्बः इति मरिची नर्मदा
नदी इति शहरन्नावली प्रप्ति
पत्नी इति राजनिर्घटः ॥ उ
पनयनकाले धारणीयमुन्ननिमित्त
सूत्र त्रयं यथा ग्रथेन मानवकः ।
माचार्य सिः प्रदक्षिणं विहृतमुन्न
मेखलां परिधापयन् मन्त्रद्वयं वा
वेयति इति भवदेवभट्टः । अ
पिच गोभिलः मुंजकाश ता
सूयो रसनाः मुंजः शरः तासूनः
शनस्तद्वत् तासनी रसनामेखला
तथा च मयः मौंजी विहत्समास्त
ह्या कार्याविप्रस्य मेखला ॥

क्षत्रियस्य मौर्वीया वैश्यास्य श
नतोनवी । मुंजालाभे त्वकर्त्तव्या
कुशास्मत्तक वल्गुजैः विहृता यष्टि
नैकेन त्रिभिः पंचभि रव वा ॥
इति संस्कारतत्त्वे ॥ अन्यच्च गर्भा
ष्टमेः ष्टमे वाहे स्वस्त्रोक्तविधान
तः दंडी च मेखली सूत्रोक्तलानि
थो मुनिः मौंजी विहृत समा
स्तह्या कार्या विप्रस्य मेखला मौ
ज्यभावे कुशेनाङ्ग यष्टि नैकेन वा
त्रिभिः इति कौर्म्ये उपरिभागे ॥
अध्यायः ॥ दोमकुंडोपरि ।
मृदचदिन वेहनविशेषः यथा
वशिष्टपंचमये यौवाने कुंडस्या
विस्तारः खननं तावद्विष्यते । ह
स्तैके मेखला स्त्रियो वेदाग्निनय
नांगुलाः कुंडे हि हस्ते ता ज्ञेया
रस वेद गुणांगुलाः वत्सहस्ते त
कुंडे ता वसतर्के युगांगुलाः मे
खला व्रतचारि मेखलावत्कुंडवे
ष्टिता मृद्वृत्तिता ताम्रखान देशाद
त्ये एकांगुलिरुपे कंठे परित्यज्या
उच्छोयेण विस्तारेण चेत्यादिक्रमे
णावेसाधंगुलाः एतदिपरीतास्तंज
तरोक्ता व्यवहार विरुद्धाः वेदा
स्तवारः अग्रय स्वयः नयने हेरसा
ष्ट गुणास्वयः वसतर्कयुगानिष्ट

षट्चचारि पिंगलामने ५ पि
खातादेकांगुले त्पक्ता मेखला
नां विधिभेदेन इति तिष्ठादित
त्रेडगोत्सवतने ॥
मेखलकम्पका स्त्री नर्मदानदी ३
तमरवीकायां भरतः ॥
मयः पुं मुक्तकः रात्तसः इति
शहरन्नावली स्वनामख्यातद्वय
पदायीः महति सिचतियः तत्
यर्ष्यायः ॥ अमरः २ वारिवाहः ३
स्तनयित्तः ४ वलाहकः ५ धाराग
रः ६ जलधरः ७ तद्विमानः ८ वारिदः
९ अमृतधरः १० चनः ॥ जीमूतः १२
मुदिरः १३ जलमुक्तः १४ भूमयोनिः
१५ इत्यमरः अथ १६ ययो
धरः १७ अमोघरः १८ यामभूम ॥
१९ चनावनः २० वायुदाहः २१ न
भस्मरः २२ कंधरः २३ कंधः २४
नीरदः २५ गगनधनः २६ वारिमुक्तः
२७ वारिमुक्तः २८ वनमुक्तः २९ अमृतः
यर्ष्यायः ३० नभोगजः ३१ मरयि
तुः ३२ करः ३३ कंदः ३४ गवे
कुः ३५ गतामरः ३६ खनमालः ३७
वातरथः ३८ खेत्तनीलः ३९ नागः
४० जलकरकः ४१ ऐच्छकः ४२
भेकः ४३ दंडरः ४४ इति शहरा
न्नावली अमृतः ४५ नोयदः
४६ अमृतः ४७ इति रत्नमाला
पथोदः ४८ गतामरः ४९ गा
इवः ५० वारिमसिः ५१ । इति
त्रिकांडशेषः ॥ मचनायकाः ।
यथा वि पुने शाकवेधतचमभिः
शोधिते कमान् आवर्त्ते विदि ।
समंते पक्षे दोषा मसुदं ॥
पक्षो फलानि आवर्त्ते निजलो ।
मेचः समंते च बहदकः पक्षे
पुष्करजलो दोषाः शस्यप्रभूरकः
इति ज्योतिस्तत्त्वे ॥ त्रैनामुगं न
स्यात्तत्रि यथा । यथा सिद्धे प्र
तिगते तदा मेचामुना तवे मे
चोभ्यस्तनयित्तुभ्यं प्रहृतेष्टिसंज्ञे
न सकृदेव तया दृष्ट्या संष्टके ।
पृथिवीतले प्रादुर्गसंस्तदा तासां
दृष्टावे गृहं सुगीताः सर्वे प्रस
पमोगस्त तासां तेषु प्रजायते ।
वर्त्तयिष्यति ते स्वस्यास्तनायुगमुत्त
प्रजाः इति कौर्म्ये २५ अध्यायः ॥
प्रत्ययकालीन मेच यथा न
नोगजकुलोद्गारा स्तनितैः समंते
कृताः उन्निहति सदा योषि चो
राः संवर्त्तकाः चनाः केचित्रीकोत्त
पलपणमाः केचित्त कसमसविभाः
भुस्वर्णा स्तथा केचित्तया पीताः
योयोधराः ॥ केचिद्वक्त्राधराणीम्

सुला चारिभा सथा शंतुके
निभा आये नासंजननिभाः प
रे मनः शिला निभासुनेकपात
सहशाः परे केविदुद्राचवर्णाभा
सुथाने लीरसत्रिभाः तथाकई
र वणाभा भिन्नजननिभा सथा
इंद्रगोपनिभाः केचित् हसिताल
निभासथा काकांडकनिभाः के
विदुद्रि चनादि केचित्पर्वत
संकाशाः केविदुद्रजकुलोपमाः
कूटागारनिभा आये केविनीन
कुलोदराः वज्ररूपा चोररूपा
चोरस्त्र निनारिनः नराजलथराः
सर्वे पूर्येति नभस्यले तत स्तेज
लरा चारा वारिणा भासुगमनाः
समथा संवतात्मान स्तमपि प्रमयं
त्यत ततस्ते जलदा वर्षे वर्षतीह
महोच्चवत सचोर मणिवं सर्व
नाशयेतिव पावके प्रहृतेन तदा
तर्प्य ममसा पूर्येने किल अत्रि
स्तेजाश भूतत्वात्तदापि अविश
तपि नहे चाग्रौ वर्षशनेः पयो
दाजल संभवाः सावयेतोथ भूव
ने महाजल पारिवैः पाराभिः
पूरयेतीदं चोद्यमानाः स्वयंभवाः
उधेनं सलिलौघैश्च वेत्ता इव स
होदधेः ॥ सादि द्वीपा तथा पृथी

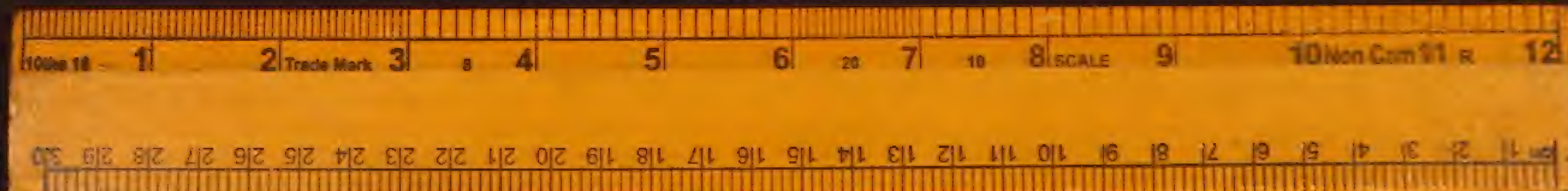
जलै संकायते शनैः आदित्य
रस्मिभिः पीते जलमभुषतिष्ठति
पुनः पतति तद्भूमौ पूर्येते तेन
चाणीवाः इतिकोस्मे उपरिभागे
४२ अध्यायः ॥ मेचस्य उत्पत्ति
र्यथा तेजो ह सर्वभूतेभ्य आदते
रस्मिर्जले समुद्रात्संभवा योगा
द्रव्यमयः प्रवहन्त्यपः ततोऽयनवश
त कालेपरिहृते दिवाकरः निय
च्छति पयोमेवे शुक्लाशुक्लैर्गमि
भिः अभ्युष्णः प्रपतेन्नापो वापुना स
मुदीरिताः सर्वभूतदिनायाय वायु
भूताः समंततः ततोवर्षति सो
मोसि सर्वभूत विहृदये वायवे
स्तनितं चैव विद्युरपि समुप्रभं म
रुसाच मिहत्याता मेचत्वं वंज
येतिव भूमिच्यंतियथा वापस्तरते
कचयो विदुः ॥ अपिच मेवा
नो पुनरुत्पत्तौ विविधा योनि रु
च्यते अग्निना ब्रह्मजाश्चैव यत्त
नास्र पृथग्विधाः विधा विधयना
तेषां वक्ष्यामि विज्ञ संभवं । आ
ग्नेयाः स्वजनाः शोकास्तेषां प्रमः प
र्वतानं जाता उर्ध्वेन वाताघेस ग
णास्ते यवस्थिताः महियाश्च वरा
श्च मज्जमानंग इषिणाः भूताथानि
संभवेन रमंते विचरन्ति च जीमता

नामने मेवा ये तेभ्यो जीवसम्भ
वाः विद्युद्गण विहीनाश्च जलथा
रावतस्मिनः मृदुमेका मृदीकाः
या आवहस्यच सावगाः कोश मा
त्राच्च वर्षेति कोशादीदपिवापुनः
पर्वताप नितमेषु वर्षेति विधिने
पुन वलाका गदेभाश्चैव वलाका
गर्भधारिताः ब्रह्मजा नामने मेवा
ब्रह्म निष्पास संभवः द्वितीयं प्र
वहस्यापु मेवा स्तेन समाश्रिताः
इतोयोजन मात्राच्च सादीद्वानिहि
कृतादपि वृष्टिसर्गादिव सेवा
पारासाराः प्रकीर्तिताः शक्रेणप
त्ता यच्छिनाः पर्वतानां महोनेसा
कामगानां प्रहृतानां प्रजानां
शिव मिच्छता पुष्करावर्तका स्ते
न करणेनेह विष्कृताः नानारूप
धराश्चैव महाद्यौरस्वनाश्रते क
त्यांत वृष्टेः सप्तारः सप्ततीयेनि
यामकाः वर्षंतिने युगांनेपुनर्जा
यास्ते प्रकीर्तिताः । अनेकरूपः
संस्थानाः पूर्येतो महौ जलैः
वार्य एरि वहंतेस्य राश्रिताः क
त्यसाधकाः योन्यस्यांस्यभिन्नस्य
प्राकृत प्रभवस्तदा यस्माद्ब्रह्मा
समुत्पन्न अतर्वज्रः सयंभुवः त
स्यैवोदस्य पाता हि सर्वे मेवाः
प्रकीर्तिताः तेषां मध्ययने भूमः
सर्वेषां मविशेषतः तेषां अष्ट
स्त पयंन्य अस्तराश्चैव दिग्गजाः
गजानोच पर्वतानांच मेवानां भि
गिभिः सह कुलेमेकं पृथग्भूते
योनिसंस्तेका जलेस्यते पज्जन्त्या
दिग्गजाश्चैव हमंतेरीतसंभवा
तुषार वृष्टिं वर्षंति हिमशस्यविह
दये इतिब्रह्माद ४२ अध्यायः
षड्गोतर्गत रागविशेषः ॥
यथा भैरवोऽथ वसंतश्च नटोना
रायणस्तथा श्रीरागो मेचरागश्च
सडेने पुरुषाकृयाः तस्य रागि
णो यथा ललिता मानसी गौरी
नाटी देवकिरी तथा मेचरागस्य
रागिणो भवन्तीमाः समर्थमाः
अये हवमन्तेन सप्तरागो ब्रह्मणो
मस्तकाविर्गतः । आकाशाज्जात
इतिच वदंति अस्यजातिः ओदवः
अर्थात् य न स ऋग इतिपंचस्य
मिलितः अस्य वृहं पंचतस्वरः ।
वर्षत्रौ रात्रिशेषे गानसमयः अ
स्पाकारः संदरपुरुषः रणामवर्ताः
उसीषवद्वहकेशः शाणितलदः
हस्तः हवमन्तेन अस्यापंचमिणो
यथादेकः । मलारी गजरी भूषलो ध
देशकारीच ४ अस्याष्टपुजा यथा

जालंधरः १ सारः २ नटनाशयणः
 ३ शंकराभरणः ४ कल्याणः ५ गनध
 ६ गोधारः ७ सहाना ८ कलानाथ
 मने चम्परागिणः ९ वटयथा वगा
 ली १ मयुरा २ कामोदा ३ धनाश्रीः
 ४ तीर्थकी ५ देवाली ६ एतन्मतेपि
 ग्रहो पुत्राः किंतु नटनाशयणश
 करभरण कल्याणस्यानेकरा
 मारुजलभरता तेषाः सोमेश्वरम
 ने चम्परागिणायथा मलारी
 १ सोरटी २ सावीरी ३ कोशिकी ४
 गाथारी ५ हरशिंगारी ६ एतन्म
 तेपि पुत्राः पूर्ववत् रागिणी स
 हि तस्यैतद्भागस्य वर्षेनै गान
 समयः भरतमते तस्यैव रागि
 ण्यो यथा मलारी १ मूलतानी
 देशी २ रतिवत्तभा ४ कावेरी ५
 तन्मते ग्रहो पुत्रा यथा कलाय
 रः १ बागेश्वरी २ सहाना ३ गुरीया
 ४ कानरा ५ निलकः ६ लभः ७ शंक
 राभरणः ८ तन्मतेग्रहपुत्राणां भा
 र्यायथा करणाटी १ कादवी २ क
 दमनादः ३ पादारी ४ गौजः ५ परजः
 ६ नटमंजरी ७ मुद्गनदः ८ इति
 संगीतशास्त्रं ॥
 मेचकफः पुं करका इतिहारा।
 वली ॥

मेचकालः पुं वर्षर्तः इतिजरायाः
 मेचविंतः पुं चानकपत्नी । इति
 शहचंद्रिका ॥
 मेचजं वि मेचभवस्त मेचजा
 येत इतिचतुपत्राड प्रत्ययेन ।
 निष्पन्न ॥
 मेचजालं क्ली अधिपं इतिशह
 चंद्रिका ॥
 मेचजीवनः पुं चानकपत्नी इति
 राजनिर्घंटः ॥
 मेचज्योतिः पुं वज्राभिः तत्
 पर्णायः इरम्भदः २ इत्यमरः
 मेचस्यज्योतिरपि मेचज्योतिः
 ज्योतिरपि समाख्याते ज्योति
 चंद्रो निगद्यते इतिरेतिः ॥
 इरया जलेन माद्यति दीप्यते
 इति इरम्भदः मेचामिहि जले
 नैव दीप्यते मरीभिर्यनि दधे
 त शृङ्खल जीतिवः खिलयानिति
 मनसो अमोन्मसेचदेन मेचो
 निः सत्यज्योति ईतादौ यत्
 ति स इरम्भदः मेचस्ययलत्तणे
 तेन वानजोऽपीरम्भदः सोपि
 हि इरया जलेन माद्यतीति कौ
 मुदी मेचाग्र्यादिरिम्भद इतिश
 द्वागीवः इतिनटीकायांभारतः मे
 चउम्वरः पुं मेचस्याउम्वरः मेच

गर्जनं यथा अनापुहे अविद्या मेचपुष्पः पुं शकहयः इतिशह।
 हे प्रभाते मेचउम्वरे । दंष्ट्रा रत्नावली ॥
 त्वाः कलहचैववकारमे लच मेचपुष्पः पुं जने इति राज
 क्रिया इत्युदरः ॥ निर्घंटः ॥
 मेचतिमिरं क्ली मेचाळ्ळनदिने मेचभूतिं पुं वजं इति शह
 इतिहलायुयः ॥ रत्नावली ॥
 मेचदीयाः पुं विद्युत् इति शह। मेचमालः पुं रमागर्भजात तत्कि
 माला ॥ देवपुत्रः यथा तथारमा सिते ।
 मेचनादः पुं वरुणः रावणपुत्रः पत्ते इत्युपक्रम्यता पुं सप्रवे
 इति मेदिनी मेचशहः । इति साधी मेचमाल वलाहको । म
 हेमचंद्रः पलाशवृक्षः । इति होम्सा हो मदावीर्यो सभगो
 शहचंद्रिका नंडलीयशाकः ॥ कल्किस्मृतौ इतिकल्किपुत्रो ॥
 इति राजनिर्घंटः ॥ अथायः ॥
 मेचनादजित पुं लक्षणाः इति मेचमाला स्त्री मेचश्रेणी तत्त
 त्रिकोडशेषः ॥ पर्णायः कादंविनी २ इत्यमरः
 मेचनादावृत्तासकः पुं मयूरः मेचयोनिः पुं भूमः इति शह
 इति राजनिर्घंटः ॥ रत्नावली ॥
 मेचनादावृत्तास्त्री पुं मयूरः इत्य मेचरागः पुं वज्रगोतर्गनराग
 मरः ॥ विशेषः इति हलायुयः अय
 मेचनामा पुं सुस्तकः । इत्यमरः विवरणं मेचशहेद्रहयं ॥
 मेचमिचौषः पुं मेचशहः तत् मेचवर्णं स्त्री नीलीवृक्षः इति
 पर्णायः स्तनितं २ गर्जितं ३ शहचंद्रिका ॥
 रसितं ४ इत्यमरः धनितं ५ मेचवर्त्म क्ली याकाशं इतिवि
 ञ्जदितं ६ इतिभारतः ॥ कोडशेषः ॥
 मेचपुष्पं क्ली जले इत्यमरः मेचवक्रिः पुं वज्राभिः तत्पर्ण
 पिडाश्रे नदीजले ॥ इतिमेदि यः इरम्भदः २ इति हेमचंद्रः ।
 नी ॥ मेचवादनः पुं रत्नः इत्यमरः

मेचवेष्टम स्त्री आकाशं इति ॥ मेचकः पुं मयूरचंद्रकः श्यामलः
 जटाधरः ॥ इति मेदिनी यमः ॥ मेचः
 मेचसारः पुं चीनकर्पूरः ॥ इति ॥ शोभाजनः इति शहरनावली ॥
 राजनिर्वटः ॥ श्यामल गुणयुक्तं वि इत्यमरः ॥
 मेचसहस्रं पुं मयूरः इति हेम ॥ मेचकाभिधा स्त्री पातालगतुडी
 चंद्रः ॥ लता इति राजनिर्वटः ॥
 मेचस्तनिनोद्धवः विकटकट्टः ॥ मेट ऊमादे इति कविकल्प
 इति राजनिर्वटः ॥ मः ॥ ऊ अमिमेडत । मेडति
 मेचाख्यं स्त्री सुस्तकं इतिरत्न ॥ लोकः उमाद्यनीत्यर्थः । इति
 माला ॥ दुर्गादासः ॥
 मेचागमः पुं वर्षाकालः इति ॥ मेडला स्त्री आमलकी इति शहर
 शहरनावली मेचस्यागमनेव । ॥ चंद्रिका ॥
 मेचानेदा स्त्री वलाका इति राज ॥ मेडः पुं हस्तियकः इति विकट
 निर्वटः ॥ शेषः ॥
 मेचानेदी पुं मयूरः इति राज ॥ मेड ऊमादे इति कविकल्प
 निर्वटः ॥ दुमः ॥ ऊ अमिमेडत । मेडति
 मेचानः पुं शरकालः ॥ इति ॥ उमाद्यनीत्यर्थः इति दुर्गादासः ॥
 राजनिर्वटः ॥ मेडः पुं शिशुः सतत गर्भस्थस्य
 मेचाख्यं स्त्री करका इति विकट ॥ सप्तभि मासे भवति इति सार
 दुषेष्टः ॥ बोधः मेघः । इत्यमरः ॥
 मेचास्पदं स्त्री आकाशं इति य ॥ मेघपुंगवी स्त्री मेघपुंगवीहताः ॥
 नेजयः ॥ निरन्तमाला ॥
 मेचोदाः पुं अर्द्धतपिता इति ॥ मेडः पुं हस्तियकः इति शहर
 हेमचंद्रः ॥ वली ॥
 मेचकं स्त्री श्रोतोजनं । अथ ॥ मेडः पुं हस्तियकः इति विकट
 काः इति मेदिनी नीलांजनः ॥ शेषः ॥
 इति राजनिर्वटः ॥ मेण्डः पुं मेघः इति शहरनावली

मेघ ऊ न संगे वधे मेघायां । मेरति मेरने शास्त्रार्थे शिष्यः
 इति कविकल्पदुमः न मेघतिमे ॥ पारयनीत्यर्थः मिमेडुः । इति
 घने पीरो गुणिना संगत इत्य ॥ दुर्गादासः ॥
 र्थः ऊ अमिमेघत मिमेघ ॥ मेरः स्त्री मांसप्रभवयातविशेषः
 इति दुर्गादासः ॥ तत्पर्यायः वण २ वसा २ इत्य
 मेधिः पुं खलेपश्वबंधनार्थस्य ॥ मरः मेरः ध अकारांत इति
 दारु मेडकाट इति भाषा ॥ यथा ॥ भारतः अस्मगुणाः वातनाशि ॥
 मेधि मेधिः खलेवाली खले गो ॥ तं वल पित्र कफदातसेव इति
 बंधदारु यत इति हेमचंद्रः ॥ राजवल्लभः अथ मेरसः सत्र
 मेधिका स्त्री लपविशेषः मेधि ॥ पमार यन्मांसं स्वादिना एकं
 शाक इति भाषा तत्पर्यायः ॥ तमेर इति कथ्यते । तदतीव
 मेधिनी २ मेधी २ दीपनी ध वज्र ॥ गुरु सिग्धं वलकार्यति हेदगा
 पत्रिका ५ वेथिनी ६ गेयवीजाः ॥ अथ मेरसः स्थानमाह । मेरो
 ज्योतिः ८ गेयफला ९ वल्ली ॥ हि सर्वभूतानां उदरस्थिउत्थित
 चंद्रिका ॥ मेघा १२ मिश्रपुष्पा ॥ अत एवोदरे वृद्धिः प्रायो मेर
 कैरवी १५ ऊंठिका १५ वज्रपर्णी ॥ सिनो भवत इति भावप्रकाशः
 १५ पीतवीजा १५ अस्या गुणाः ॥ रोगविशेषः तत्र मेरसो वि
 कटुत्वं उष्णत्वं रक्तपित्तप्रकोप ॥ प्रकृष्टं निदानमाह अथायाम
 एतत् अग्रेवकहरत्वं । दीति ॥ दिवास्मन श्लेष्मलाहारसविनः म
 कारित्वं वातघ्नत्वं दीपनत्वं । ॥ भुगे अत्रसः प्रायः स्वेहामेरो
 इति राजनिर्वटः ॥ विवर्जयेत् अत्रसः आमद्वयः
 मेदिनी स्त्री मेधिका इति राज ॥ तथाच सञ्ज्ञतः आमद्वयत्रासा
 निर्वटः ॥ मधुरश्च भवतीति मेरसोति ।
 मेधी स्त्री मेधिका इति राज ॥ प्रहृष्टो वेगण माह मेरसाहत
 निर्वटः ॥ मार्गनात पुष्पसमेन धानवः
 मेर ऊ न वधमेधयोः । इति ॥ मेरस्त वीयते तस्मादशक्तः सर्वे
 कविकल्पदुमः ऊ अमिमेरत । न कर्मस अये धानवः अस्यादयः

शुक्रांताः नपुंसानि नपुंसा भवन्ति
वीर्ये संचितं भवति वैजृण इति
यावत् तस्मात् मेदस्ती सर्वकर्मस
अशक्तः स्यात् मेदसः सो ऊ
मार्थात् अपराधे लोपानाहः
हृदयास त्वामोह स्वमकंथनसा
रनेः युक्तः हृत्स्वेर दौर्गंधे रत्य
प्राणाः अत्यमैषुनः मेदसः सेद
दौर्गंध्याजायते जंतवो नरः ऊ
यनं उच्चासावेषयः कंठेनपुच्छे
इत्यने जंतवः क्रमयः मेदसः
स्थानमाह मेदस्तु सर्वभूतानामुद
रेष स्थिषु स्थितं अतएवोदरेव
दिः प्राये मेदस्तिनो भवेत् ॥
मेदस्तिनोऽपि हृदो हेतु माह
मेदसाहत मार्गत्वादायः कोष्टेति
शेषतः चरन् संभृतयस्यमिमा
हारं शोषयन्मपि ॥ तस्मात्
शीघ्रं नरयस्याहारचापिकोत्तति
विकारान् सोमनेचोरात्र कां
श्चित् कालव्यतिक्रमात् संभृतय
निप्रदीपयति समेदस्ती आहारं
शीघ्रं नरयतिप्रनर्भोक्तं कोत्तति
सदीमाधिः कालव्यतिक्रमात् सो
जनकालानिक्रमात् कोष्पिहिका
रान् वानपित्र कुरान् चोरात्र अ
श्रुते शोभोति एतेवा पित्रे ।

मेदसावरुहे विशेषाउपडवकरो ॥
इत्याह पतावपडवकरो विशेष
वात् पित्र मारुतो एतेहि रद
तः स्पले वनं दावानले यथा ॥
एते पित्र मारुतो मेदसा रुद
मार्गत्वात् कोष्टमध्ये प्रहृदो संतो
विशेषाउपडवकरो रदतः नाशये
तां मेदसोतिहृदे विनाशहे त
तमाह मेदसनीव संहृदेसहसै
वानिलारयः विकारात् दाहणात्
हृत्वा नाशयमाशनीविने तिका
रान् प्रमेद पिडका ज्वर भगंदर
विदुषि वातरोगाणामन्यतमान् ।
अतिस्पलनया वैगण्य माहअति
स्पलेषु संहृष्टा विसर्पाः सभगेद
राः ज्वरातीसार मेदारीः स्त्रीपदा
यधिकारयः अतिस्पलस्पलत्ता
माह मेदो मांसानिहृदनाचला
स्फिग्दरस्तनः अयथायवयोन्माहो
नरोभतिस्पल उच्यते अयथोपा
वयोत्साहः नयथा उपचयो मा
शोषवयः उन्माहोवलंच यससः
अथ मेदस्य विक्रिप्ता ॥
पुराणः शालयोमुद्राः ऊलेयोरात्र
कोडवाः लेखनावस्तयश्चापिसेवा
मेदस्तिना सरा अभविता यवाया
ध दौडजागरण प्रियः हंस

वृष्य मति स्यात्सं यवणामाक विशेषस्तदलाभे उशीरं प्राप्ता
भोजनः ज्ञारं वातापिपत्रस्य । हेम नागकेशरं अशु बालकं ।
हिगुपुक्तं पिवेत्रः सदितं भक्त अभय मुशीरं हरीतकी त सं
मुदेन मेदो हृदि निहृत्तये गृही पिष्य देह मुहूर्तने नरः पश्चात्
त्रिफलाकायः पीतो मेदोहरः स्त्रानं प्रकुर्वीत देह सेदोपशां
तः गृही त्रिफलाकायस्तथातो नये वज्रतस्य दलेः सम्य
हारोयुने दौडेण त्रिफलाकायः त्वारिणा परिपेषितः देह मुह
पीतो मेदोहरः परः ज्ञात मेषु । ज्ञेयेत् यश्चादरीतक्यासपिष्टया
युतं वारि सेवितं स्यात्स नाशानं भूय उदृजने कुर्यात्तपश्चात्तानं
उल मन्त्रस्य सेदे वा पिवत् ह समावेत् प्रसेदावमुच्यते शीघ्रं
हतन भवेत् गोषाणि त्रिफला मेदो हृदिसमृद्धावात् ॥ इति
मुक्त विदेगे र्गणसं समं स्तारेत् मेदो अधिकारः । इति भाव
सर्वान् जयोदोगामेद स्नेषामवा प्रकाशः ॥
तज्जान पिप्पली मधुना सेवा मेदः पुं वण इति शब्दविका
मेदः कफ विनाशिनी यज्ञरयत्र स्नेहजानिविशेषः । इति नरा
सरसेन गाढमुहूर्तने स्यात्पुहरे यः अलेवेषा इति राजनिर्घटः
प्रदिष्टं वासादतरसो लेपात् मेदकः पुं जगलः मेया इति
तच्चूर्णेन संयुतः विलपत्रसो वा भाषा इत्यमरः ॥
पिदेह दौर्गंध्य नाशनः । निख मेदजः पुं भूमिजगणलः इति
यत्र सरसः प्रतित कलादियोजि राजनिर्घटः मोदोभवम् ॥
ते जयति दय्यद्विदोदृजनेमवि मेदः सारा स्त्री मेदा इति राज
राक्षि देह दौर्गंध्ये शिरीषला निर्घटः ॥
मज्जक हेमलोथे स्तरोष संसेद मेदस्तु स्त्री मांसं इतिहेम
हरः प्रवर्षः शीर दौर्गंध्यहरः वेदः ॥
प्रदेहः यज्ञात्त लोभाभय वेदना मेदा स्त्री अष्टवंगप्रसिद्धोषावि
नां शिरीषस्यात्र यत्र ग्राहं यवः शेषः तमर्षायः मेदोद्वारः जो
हारात् तामज्जकं संगंधित्वा ॥ वनी ३ अष्टाध मणिचिद्रा ५

विभाषी ६ । इति रत्नमाला । ब्रह्मगिरिभि रिति मेघनीतिना ।
 वसा ७ स्वपुष्पिका ८ मेदः सारा ९ मेदिनी इमिया स्त्रियहारिणा
 स्नेहवती १० मेदिनी ११ मधरा १२ त्रिभु इति तद्दीकायां भरतः
 त्रिभु १३ मेधा १४ दुर्वा १५ साधी तस्याऽप्यत्रि पृष्ठा क्रयतो वस
 १६ शल्पदा १७ वद्वरिधिका १८ ७ या जन्म सर्वमंगलकारणं विज्ञ
 रुषदेतिका १९ अस्या गुणाः स निज्ञ कर पाप नाशने पुण
 भुवे शीतने पित्त दाहार्ति । वडनं अहो केविहदेतौति मध
 काशराजयस्त्रजरी नाशितं वा केदभ मेदसा वभव वसथा ज
 तयोष कारित्वं इति राज सतहिरुह मन्तं शृणु कुचतलो
 निचिंतः तस्यलक्षणं यथा मुक्त पूरा विलं तद्योषुडुन तेजसा
 कंदोनखलेयो मेधोधातु मिव आया वध न योवी पापसा स
 अवेत यः समेदेति विज्ञेयो वृतेतिव तयोर्जीवन कालेन ।
 जिज्ञासा तयोर् जीनेः ॥ मेदा प्रत्यक्षाभवेत्स्फुटं । ततो
 महामेदास्थान शतावरी सूती वभव मेदश्च मरणस्यांतरं तयोः
 इति भावप्रकाशः ॥ अस्याविवर मेदिनीतिव विख्यातेमुक्ता ये
 तामहामेदापोददृष्टं ॥ स्तम्भतशृणु जलधोता कृशापूर्वं
 मेदिनी स्त्री मेदा काशरी इति वहिता मेदसा यतः कथयामिव
 राजनिचिंतः पृथिवी । इत्यमरः तज्जन्म सार्धकं सर्वसम्पत्ते पुन
 मेदा विद्यतेऽस्यां मेदिनी सा क्रतुपतः क्रतुक्तं धर्मवक्रावपुक्त
 तामेदः शाहादिव सलोपश्च नि रे महाविगाट शरीरस्य जलस्या
 पात्यते इति परे स्वमते । मेदः स्य विरं स्फुटं मलोवभवकालेन स
 समानार्थः ३ दंतो मेदशब्दोऽस्ति । वांग व्यापको भवे स च प्रवि
 त्वा कंडुकमिहारा मलत्रो मेद हः सर्वेषां तलोन्मा विवरेषु च
 ऊहहेति शालिहोत्रः नैकानादि कालेन महुता तस्यादभुववसथा
 नि इव नष्टाचोक्तं मधुकैटभयो मुने ॥ प्रत्येकं प्रतिलोन्मां च ।
 रासीमेदसैव परिस्तता तेनेयं । कूपेय सा स्थिरा स्थिता आविर्भ
 मेदिनी देवी प्रोचने ॥ नातिरोभूता साजते च ॥

पुनः पुनः आविर्भूता स्थिका अतएव विषयीकरोति इतिवा मेधा
 ले तज्जलोपय्यवस्थिता प्रलये । मेध ज संगे मेधायां समक्रान् ।
 व तिरोभूता जलाभ्यंतरस्थिता । सरो रिभ्यः आप वद्वक्रतविषयी
 इति श्रीब्रह्मवेवर्ते प्रकृतिखंडे । करणं यथारण यद्वक्र धारणावृद्ध
 नारायण नारद संवादे पृथिव्य गुणविशेष इति इतिभरतः ॥
 पात्माने ७ अध्यायः ॥ मेधाकांडोषये यथा शांत्वपुष्पी ।
 मेदिनीद्वयः ७ भूतिः इति वि ववा सोमा वात्सी ब्रह्म सर्ववचना ।
 कांडोषः ॥ अभया व शुद्धी व अदृशकयाऊ
 मेदराः ७ अतिशयस्त्रियः तत् वी पौरे रत्न समे भीगे वृत्तं
 पृथ्यायः सादृशियः २ इत्यमरः ॥ प्रसविपावयत केदकार्या रसे
 मेदरा स्त्री काकोली इति राज प्रसं वृहत्या व समन्वितं पतद्वा ।
 निचिंतः ॥ स्त्री वृत्ते नामस्मृति मेधाकर परं
 मेदाजं स्त्री अस्थि इति राज इतिगारुडे १८८ अध्यायः ॥
 निचिंतः ॥ मेधाकरगणा यथा सतत्त्वथयन
 मेदाद्वया स्त्री मेदा इति राज तज्जन्मकथा । अस्मत्तंत्रशास्त्रा
 निचिंतः ॥ बलोकने सद्धिजावाय्यसेवाव ॥
 मेदाप्रः ७ वर्णसंकरजातिभेदः इति पुराणं ॥
 इति जटाधराः ॥ मेधाः ७ सायम्भुवमनुपुत्रः यथा
 मेदावती स्त्री मेदा इति राज अग्निध्र आग्निवाहस्य रिणः सक्ल
 निचिंतः ॥ पठव ज्योतिष्वाव पुतिमान्दह्यो
 मेध ऊ ज वयमेधासंगेष इति मेधा मेधातिथि द्वैतः साय
 कविकल्पदुमः ऊ अग्निमेधत न म्भुवस्यासमनोर्देशेते वंशव
 मेधति मेधते इतिङगीतासः । ईनाः इतिमात्पे १ अध्यायः ।
 मेधः ७ यतः इतिजटाधराः ॥ मेधाकृत स्त्री सितावरशाकं इति
 मेधा स्त्री धारणावतीवृद्धिः इत्य रामनिचिंतः मेधाकारकं वि ॥
 मरः धारणाशक्ति युक्तायीमेधा मेधाजित् ७ कामायमुनिः ।
 मेधते संगमे संगच्छतेऽस्यासंवेवद्र इतिविकांडोषः ॥

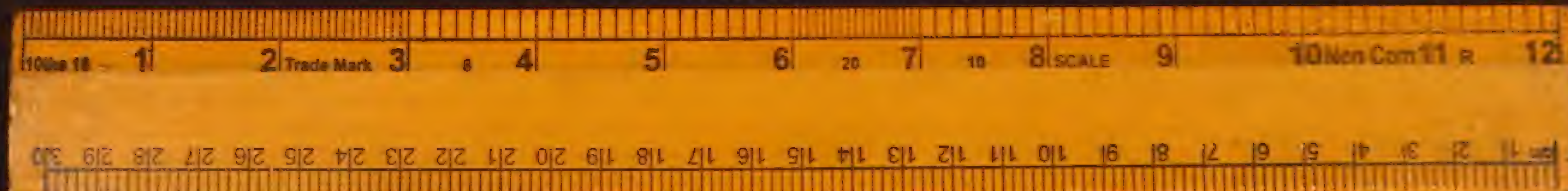
मेधातिथिः पुं मनुसंहिता टीका
कृत मुनिविशेषः यथा मेधा
तिथि देवल आर्षवेणो महाज्ञो
गोतमः पिप्पलादः इति श्री भा
गवते स्कंधे ॥ अध्यायः ॥
मेधारुद्रः पुं कालिदासः इति
त्रिकांडशेषः ॥
मेधावती स्त्री महाज्ञोतिष्मती
इति राजनिर्घटः मेधाविशिष्टा च
मेधाविनी स्त्री ब्रह्मणः पत्नी इति
मेदिनी ॥
मेधावी पुं मुकयती इति मे
दिनी मदिरा इति राजनिर्घटः ।
पेडितः इति हेमचंद्रः ॥
याडिः इति त्रिकांडशेषः ॥
मेधायुक्ते वि इति मेदिनी ।
मेधिः पुं खलेपशुवधनाथं यस्त
राह इत्यमरः खलेथाम मर्दन
स्यान् मध्येपशुवधन निमित्तं नि
हितं यस्तु स मेधिः मेधि इति
ख्याते इति भरतः । तत्पणीयः
मेधिः २ खलेवाली ३ इति
हेमचंद्रः अस्यास्यापनदिनं तत्र
वाये शुक्र हहस्पती नक्षत्राणि
देवतीस्ताती दस्तामले मृगशिरः ।
स तत्र तमस्थिः इति ज्योति
षतत्तं ॥

मेधिरः वि मेधावी इति त्रिकांड ॥
शेषः ॥
मेधिष्ठः वि अतिशयमेधायुक्तः
इति व्याकरण ॥
मेध्यं वि यवित्रं इत्यमरः
यवित्रः प्रयतः पूत इति ब्रह्मवर्ग
शाणिविषय मात्र उक्तं इत्यमरः
णिद्रये इति भरतः । पूतं मेध्यं
यवित्रं स्याद्वा प्रयतं निर्मलं
तं निशोध्य शोविने मृष्टं नि
र्जितं मनवस्कार इति शब्द रत्ना
वली श्वविः इति मेदिनी ॥
मेध्यः पुं खरिदः यवः व्यागः
इति राजनिर्घटः ॥
मेधा स्त्री रक्तवचा रोचना इति
मेदिनी केतकी ज्योतिष्मती
शाखपुष्पी ब्राह्मी स्येतवचा ॥
शमी मंडूकी इति राजनिर्घटः
मेनका स्त्री सर्वेषो इति शब्द
रत्नावली तस्याः कन्या राजनला
यथाविश्वामित्रात्मजैवाहं त्पुत्रा
मेनकया चने वेदे तद्भगवात्कणेन
वीरकिं करवाम ने ॥ इति
श्रीभागवते ४ स्कंधे २ अध्यायः
उष्मा माता यथा ततः प्रीता
स्त पितरस्तां दंडस्तनयां निजां मे
नां देवाश्चैताय हिमयुक्ताय ॥

वैदः तां मेनां हिमवात्तया । विं त्यक्त प्राणा तदा देवी भूता
प्रसारादेव तेन यथा । पीतिमानभ हिमवतः सता शिवा विन्यस्त
वच्चासौ रगम च यथेच्छ ततो मनसा समविंशति वत्सगव ॥
हिमाद्रिः पितृकन्या समं सखं निनाय मेनका देवी परमा मति
सिधेवे विषयं यथेक्षितं अनीन मिच्छती समविंशतिवर्षीने जग
नत्ता तनयास्त मेनायुपिपुक्ताः म्माता जगन्मयी सप्रीता भवत
सुरयोषितोपमाः पुलस्त उवा तर्धं शब्द प्रत्यततो गता ॥
व मेनायां कन्यका स्तिष्ठेज्जाता श्रीदेमुवाच यत् प्रार्थितं तया
रूपगुणाविताः सनाभ इति वि देवि मत्तस्तत्प्रार्थयायुना ॥ ततः
ख्यातं मत्तर्थं सनयोः भवत् नी साप्रथमं पुत्रप्राप्तं वेत्रे यथा सि
लांजनचय प्रख्या नीलेदीवरलो नी पश्चात् तनया मेकां स्वयं
चना रूपोणावयमा कालीनचया गुण सतिनी कुलहयानन्दकरी ।
मेनका सता ज्ञातास्ताः कन्यकाः सुवनं वयङ्गुलमां ततो भगवती ।
स्तिस्रः पृष्ट्वा त्वपरातो मनो कर्तुं शास्त्र मेनका मुनि सत्रिभा ॥
तयः प्रयाता स्ता देवा स्ता दहशुः श्रीदेमुवाच शतं पुत्राः संभवं
शुभाः ततो गते कन्यके हे त भवत्या धीर्यं संयुताः सता
ज्ञावा मेना नृपस्तिनी तपसो व तव देवानां मातृवाणोच रत्न
वारयामा स उमेत्येवाव्रवीच्च सा सां हिताय सर्वजगतो भवि
तदेव मा ता नामास्याश्चक्रे पितृ व्याम्पदं भवते पवमुक्ता जग
सता शुभा उमेत्येव हि कन्यायाः द्वात्री तत्रैवांतरर्थाय ततः सा
साजगाम म नृपोवनं इति वामने कालिका देवी योगनिद्राजगन्मयी
३४।३५ अध्यायः अणिवेक्यं पूर्वत्यक्त सतीर्णजन्मार्थं मेना
गिरिस्त ता कालीवभूवजगतोप कांयथौ समयस्यानुत्प्रेण मेन
सुः राक्षायणीत्यक्त ततः कथमा काजदरे शिवा समुद्रय समुत्त
पहरंय ति मार्कंडेय उवाच यस्त यत्रा सा लुल्ली विवसागरात् व
जत्रन् देवी पूर्वराक्षायणीसती सेतसमये देवी नवम्यमृगयोगा
तदेव मनसा गच्छमेनकां हिमवति तः अर्हसां सप्तम्या ग ॥

हेव शशिमंडलात् इति कालि इतिर्गोलासः ॥
 कापुशो ५० ग्रथायः ॥ मेरुः पुं विष्णुशत्रुभेदः इति
 मेनकात्मजा स्त्री दुर्गा इति हला हेमचंद्रः ॥
 युयः ॥ मेरुः पुं पर्वतविशेषः ॥ नत
 मेनकाशोः पुं हिमालयः ॥ पर्णियाः समेरुः २ हेमाद्रिः १
 इति हेमचंद्रः ॥ रत्नसातः ५ सप्तलयः ५ इत्य
 मेना स्त्री मेनका इतिभरतहिउपः मरुः भिनोति तिपति ज्योतीः
 कोषः सा पितृकन्या ॥ यथा वि उच्चतात् मेरुः उमिचलेपे
 तां मानसी मेरुसातः पितृणां नास्तीति रुः इतिभरतः ॥
 कन्याकुलस्य स्थितये स्थितिः नयमालाग्रवर्तिन्यकामाला यथा
 मेनां मुनीनां मपि माननीया सा माला मेकेक मालाय सत्रे संपा
 त्मनुज्यां विपिनोपयेम ॥ इति नयेत सधीः शुलेमुत्तं संयोज्य
 कुमारसंभवे कालिदासः ॥ पुच्छे पुच्छेत् योजयेत् गोपुच्छस
 पितृ अग्रिस्तात्रा बहिसदो द्विथा दृशी कार्याय वा सुयोग्यं किमेवेत्
 तेषां व्यवस्थितिः ॥ तेषुः स्वाहा तत्सजानीय मेकात् मेरुत्वेना ॥
 सथा यजे मेना वैतरणी तथा ग्रतो मसेत् इत्युत्पत्तिः तंवे
 इतिकौर्म ॥ १२ ग्रथायः ॥ ६ पटलः कामालयां मेरु
 मेनां स्त्री पार्वती इति हेम यथा निखोगुत्पत्तिः स्विपर्वणोमथ
 चंद्रः ॥ या वैकपर्विका पर्वद्वयं मथमाया मा वैकपर्विका पर्वद्वयं मथमाया
 मेनात् पुं विज्ञातः ॥ कागः ॥ मेरुत्वेनोपकल्पयेत् ॥ इदं श
 मयुरः इतिमेदिनी ॥ क्रिभिन्न विषयं शक्ति विषये
 मेनाथः पुं हिमालयः इति वि मेरु यथा पर्वद्वयं मनामायापि
 कांडशेषः ॥ वनेन वै क्रमात् पर्वद्वयं मथ
 मेथिका/ स्त्री पत्तविशेषः मेरु मायासज्जनेकं समाहरेत् ॥ प
 स्त्री मेथी इति भाषा इतिकेचित्तं र्वद्वयं तर्ज्या मेरुं न हिदिवा
 मेप ३३ गत्यां इतिकविकल्पदुग् दंति ॥ श्रीविद्याविष ये मेरु
 ३३ मेयते ३ अमिमेयत् ॥ यथा अनामा मणमायास्र श्लोघंत्

द्वयं द्वयं कनिसायास्र नर्ज्या दुमः ३ अमिमेवत् ३३ मेवते ॥
 स्वयं यवं सुरेश्वरि अनामा म इतिर्गोलासः ॥
 यमायास्रमेरुः स्पाहितयंभुभ मेवः पुं पत्तविशेषः मेरा इति
 नत्तंवि न जयेदोषो यथा भाषा तत्पर्यायः मेरुः २ उर
 अंगुल्युपययन्नयजमे मेरु ले भ्रः २ उरणा ५ कर्णायः ५ हृदिः ६
 वने एवं सथिष यजमे नत्तंवि एडकः ३ इत्यमरः ॥ मेरुः ८
 निष्कलभवेत् इति तंवेसारः ॥ जडः ६ अगिता १० अतिः ॥ लो
 मेरुकः पुं यत्तभूपः पुना इति मराः १२ वली १२ अस्मासगुणः
 भाषा इतिशब्देदिका ॥ मधुरत्वं शीतत्वं गुरुत्वं विहं
 मेरुसावर्णः पुं एकादशमनुः य भित्त्वं हं हणत्वं इति राजनि
 या ततस्त मेरुसावर्णोत्रलसत् चंदः अपिप पितृ स्वयकारत्वा
 मनुः स्मृतः ३३ तस्य ३३ तथामाव ऊसम्भशाकेन सहत्याज्यत्वं इ
 विश्वक सेनोमनुजया इतिमात्से ॥ ति राजवल्लभः लघुविशेषः
 ग्रथायः ॥ औषधविशेषः इतिमेदिनी रा
 मतकः पुं संगः इत्यमरः ॥ शिविशेषः तत्पर्यायः क्रियः २
 मेरुकलवणं स्त्री औचरलवणं अस्यापिहात्री देवतायमेवः अ
 इतिराजनिचंदः ॥ सिनी भराणी कृतिकायापेकेन
 मेला स्त्री मेलकः मसिः इति मेवराशि भवति अत्रजात ईहरो
 मेदिनी अंजनं इति हेमचंद्रः भवति शेषदशाया नेत्रदः स्त्री ।
 महानीली इति राजनिचंदः दयालः यनीगानसालीथार्मिकः
 मेलांनदा स्त्री मस्याधारः इति भीरः मत्स्यमासाशीव स त एष्टो
 हागवली ॥ दयः अस्मवर्णः आरक्तः पीतश्च
 मेलांनः स्त्री मस्याधारः ११ अयं क्रूरः पित्रोस स्वभावः ॥
 तिजराधारः ॥ कांतिरहितः समानांगः पर्वत
 मेलांनः पुं मस्याधारः इतिश वारी पर्वदिगधिपतिः वैश्ववर्णः
 हरत्वावली ॥ अस्मस्त्रीसंगः अस्मसेनानः सट्टकः
 मेव ३३ मेवने इतिकविक युतिरवस्र इति ज्योतिषं ॥

रक्षाश्रित नदाशि जात फलं समागते भवे मर्हलाकृतिनिपे
यथा मेषे दिनेषो पुरुषः सवेश चतारके यांतिकातिमति मे
सत्सादसः स्यात्पुनः समानः लग्नतः सार
पुञ्जापुनः पित्रकृताचयीदावको काः रतिकालिदासकृत रावि
इवा वा सतनं मर्हलाः ॥ लग्ननिर्णयः ॥
चंद्राश्रित नदाशि जात फलं यथा मेषकः पुं जीवशाकः इतिराज
स्थिरजना रहितः स्वजने नरः निर्वैटः ॥
सत यतः प्रमदाविजना भवेत् मेवकसलः पुं मेषलोमनिमित्तं
अजगते दिनराज रतीरितं वि वस्व तन्यर्थायः कुलीपुः २
भूतयादृतया सहितः श्रियाः ॥ इत्यमरः ॥
तत्तज्जातफलं यथा मेषलये मेषलोचनः पुं वंज मर्हः इति
समुत्पन्नमर्हो मानी यनीशुभः भावप्रकाशः मेष वत्सल्य व
क्रोधी स्वजनहंता च विक्रयीपर त्वम्
वत्सलः रतिकोष्ठीदीयः ॥ मेषवली स्त्री अजपुंगी इतिभाव
तत्तज्जस्य स्तुल मानं ३ ॥ प्रकाशः ॥
रतिज्योतिस्तत् ॥ मेषविष्णिका स्त्री मेषपुंगी इति
रत्नमाला ॥
रत्नमाला इति श्रवणा नक्षत्रस्य रत्नमाला
गगनमध्योदये मेषलस्य अष्टा मेषपुंगः पुं स्यावरविषभेदः ॥
दशपलाधिक दंडैकोगतो भ इति हेमचंद्रः ॥
वेत् यथा तारका त्रय मिते मेषपुंगी स्त्री अजपुंगीहस्तः मे
शराकृतौ केशवे गगन मध्यव छापिगी इतिभाषा तन्यर्थायः
त्रिनि मन्त्रवारणागतेः नलगतो नदीहस्तः २ मेषविष्णिकाः ३
निर्ययु गंज मर्हप्र लिप्तिकाः ४ चक्षः ५ वत्सवहनं ५ मेषपुंगी
मर्हलाकृति पुं चतारक पुनिष्ठान गृहदुमा ७ इतिरत्नमाला ॥
तत्रस्य मस्तकोयर्धदये मेषल मेषा स्त्री उटिः गुजरातीपलाख
मस्य स्रष्टविंशतपलाधिकदंडय इति भाषा इतिशब्दचंद्रिका मेषां
गतेः स्यात् यथा । मस्तकोपरि ३ पुं इदः ॥ इतिपुगां ॥

मेवोत्री स्त्री वत्सवीहस्तः इति उनीत्रिस्थाने गृहपूले इतिपुगां
गजनिर्वैटः ॥ कांतो पाटः । तस्या हत ७
मेपालः पुं वंजस्तः इतिपाट् पाः अतीव गौरवात् सऊमार
चंद्रिका ॥ देहिनां वस्वते उदिपाटवहारत्वे
मेवाकयः पुं वंजमर्हः इतिराज वत्सवहनं वपुषा विसर्गंयि ।
निर्वैटः ॥ कारित्वं इतिराजनिर्वैटः ॥
मेवातिऊसमः पुं वंजमर्हः इति मेसराणं स्त्री दशमलप्रेयणा क
रत्नमाला ॥ मस्यानेव दशमंत्वं मेसराणामाय
मेधिका स्त्री मेषी इतिशब्दरात्वा दं इतिज्योतिस्तत् ॥
वली ॥ मेहः पुं प्रमदरागः इत्यमरः ॥
मेधी स्त्री तिनिषहस्तः मरामांसी मेवः इति शब्दचंद्रिका । प्र
इति राजनिर्वैटः ॥ मेषस्त्रीजा स्वावः इतिहेमचंद्रः ॥
निः तन्यर्थायः जालकिनी मेहस्त्री स्त्री दृष्टिदा इतिरत्नमाला
अविः ३ इति त्रिकोदशेषः ॥ मेहनं स्त्री शिष्टः इत्यमरः पुं
अस्याङ्गुगणाः मधुरत्वं गाढ इति मेदिनी भावेऽनृप्रत्यये ।
त्वं स्निग्धत्वं कफापहत्वं वाता सूत्रोत्सर्गश्च ॥
मयकारत्वं सौम्यत्वं लोमशा मेहनः पुं पुष्ककहस्तः इति राज
याश्चेत् गुरुत्वं दृष्टिदत्तं ॥ निर्वैटः ॥
अस्यादधि गुणाः सस्निग्धत्वं क मेहना स्त्री महिला इतिकेचित्
फपित्र कारत्वं गुरुत्वं वाते रक्त मेत्तलं स्त्री यतीयपात्रविषयः
वातेच पण्यत्वं शोफत्रा ना यथा मेत्तलानीनाह कंदो गप
शिवं अस्यान्वनीत गुणाः रिशिष्टं इध्मजानीय मिथ्याह
क्रिष्टगंधत्वं शीतलत्वं मेधाह प्रमाणं मेत्तलं भवेत् । दृष्टं ।
रत्वं उष्टिदत्तं सौम्यत्वं । म वातेच दृष्टं मवदानक्रियात्तमं
दापि दीपनत्वं सारकत्वं । पा उभाहप्रमाणं पादेश दृष्टमि ।
के हिमत्वं लघुत्वं योनि मूलक धस्य प्रमाणं परिकल्पितमिति न
के वाते उनीत्रिच हित्वं ॥ दंडं एवैव रवी । विशेषस्त ।

महाकवे रवींद्रगुल प्रथया त लीके कराचन न ससनेषु गते
रीयेण त मेक्षणं सुसुतोहवले। ७ गच्छन् वा समाहरेत् तेषां
वोर्त्तं स्त्रायते सहादेनया इति गार कणलेषु राजमार्गे नथैव
संस्कारतन्त्रे ॥ नत्ते न विले वापि नती।
मैत्रं स्त्री अत्रगथानत्तत्रं यथा येन नचत्तये नघानदसमीपे
मैत्राय पादे स्वपितीद विस्व वा नोषो न पराश्रयो। न सो
वैस्वय मये परिवर्त्तते व पा पानत्याडको हि लवी वा नात्
सावसाने व सरारिहता प्रवृथते रीत्तके नवैवाभिमुखः स्त्रीणां
मास चतस्रेयन इति तिष्ठादि गुरुब्राह्मणयोगो न देव देवा
तन्त्रे ॥ पुरीषोत्सर्गः यथा। लययो रयामपि कराचन। न
ततः कल्पं समुत्पायकृष्णमैत्रं ज्ञाती वि निरीत्तवान वाचभिः
नोश्चर नेर्त्तया मिश्रविलेप म मुखोयवा प्रत्यादित्ये प्रत्यनले
तीत्याभयिकं भुरः कल्प उषः प्रतिसोमं नथैवव। इति कौ
काले मैत्रं मित्रदेवताकं पा मै उपरिभागे ॥ १२ ॥ अथायः।
युसंवंधात् पुरीषोत्सर्गः इत्या अस्य विस्तारस्तपात्रे उत्तरखंडे।
क्रिकाचारतन्त्रे अपिव। ब्राह्मे ॥ १६ ॥ अथाये इष्टव्यः ॥ मित्र
मुहूर्त्तं चोत्तिष्ठेत् सस्या रक्षार्थं संवंधिनि वि ॥
मायुषः शरीरविज्ञानिर्वैर्त्य मैत्रं मैत्रः पुं ब्राह्मणः इति त्रिकांड।
कर्म समाचरेत् मैत्रं मल स शेषः ॥
त्रोत्सर्गः इति राजवल्लभः ॥ मैत्रं स्त्री अत्रगथानत्तत्रं इति
तत्र निविष्ट स्नानादियथा व्याया जराधरः ॥
कृणु नदी गोष्ठं वैष्णोम्भः पयि मैत्रावरुणाः पुं अगस्त्यः इति शङ्ख
भस्मस्र अग्नौ चैव श्मशाने च इत्यावली ॥
विन्मैत्रं न समाचरेत् न गोमये मैत्रावरुणिः पुं अगस्त्यः इत्या
न हृष्टे वा महाहृष्टे च शाहले मरः ॥
न तिष्ठन् वा न निर्वासा न च पर्वत मैत्री स्त्री मित्रस्यभावः ॥ मित्रस्य
मस्तके। न जीर्णदेवायतनं च कर्म इत्यमर भरतौ ॥ यत्कि

विशेषे मैत्रीकरण निषेधो यथा चंद्रः ॥
विहिष्ट पतितोन्मत्त वज्रवैराति ॥ मैत्रुनं स्त्री अग्राधानं यथा मत्र
कीटकेः वंधकी वंधकीभर्त्तृत्वा शातापणौ असपिंडा च या मा
नृतकथैः सह। तथातिथ्यशी तरसंगोत्र च यापितः सा प्रशस्ता।
लेप्स परीवादरतैः शूद्रैः। उभो। हिजानीनो दारकर्मणि मैत्रुने +
मैत्री न कुर्वीत नैकः पंधान मा मैत्रुने मिश्रुन शब्दवाच्य स्त्री पुंस
श्रयेत् इति विस्वपुराणे तृती साधये अग्राधान पुत्रोत्त पञ्चा
येषो ॥ अथायः ॥ विहिष्टारिः। यो इत्यहाहृतन्त्रे ॥ संगतं
भि मैत्री न कुर्वीत वज्रभिर्वैरं। रतं इत्यमरः ॥ संगतिः संग
यस्य अतिकीटकः अत्यन्तकीटवत् यो रारसंयोगः विवाह इति क
पीडकः कंदके रिति पाठेपि। लिंग रतं स्रतं अनयो मै
सपचार्यः वंधकी असनी इति पुनं मिश्रुनात् संगमे इत्यर्थे
तृतीका ॥ स्त्रीरतौ निष्ठाचार्ये वासः। मस
मैत्रीवलः पुं उद्धः इति त्रिकांड ये स्रते पुंस राशौ मिश्रुन मि
शेषः ॥ यत्त इति व्याडिः ॥ इति तृती
मैत्रयः पुं उद्धमेदः इति त्रिकां कार्या भरतः ॥ शेषस्य यस्या
उशेषः सुनिविशेषः। यथा यः स्रते २ अभिमानितं ३ धर्षि
एवं बुवाणं मैत्रयैहपायन स तं ध संप्रयोगः ५ अनारतं ६
नोबुधः प्रीणयत्रिव भारत्या वि अत्रलवर्णकं ७ उपसृष्टं ८ विभ
द्राः प्रत्यभाषत। इति श्री भाग ६ ॥ कीडारत्न १ ॥ महासखं ॥
वते १ स्तंभे २ अथायः। मित्र इति त्रिकांडशेषः ॥ व्यायः १२
संवंधिनि वि ॥ ग्राम्यधर्मः १३ रतं १४ निधुवनं १५
मैत्रे यिका स्त्री मित्रमुद्धं इति इत्यमरः। अस्य गुणाः। यात्
त्रिकांडशेषः ॥ जयकारितं रतिसंतानत्वं च +
मैत्रं स्त्री स्त्री मित्रस्यभावः मित्र अतिशयमैत्रुनस्य स्वास कास
सकर्म ॥ १६ ॥ इत्यमरभरतौ। जरकारितं अमैत्रुनस्य प्रमेहमेर
मैथिली स्त्री सीता इति हेम ग्रंथि रोग यथिमान्काकारि ॥

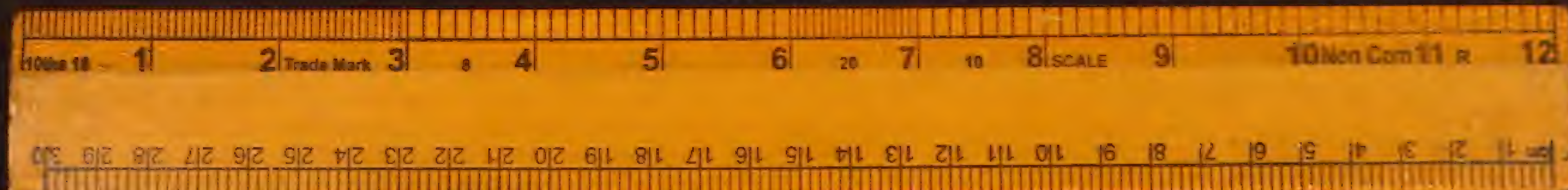
तं स्त्री संसर्ग रहितस्य ग्रह
रजरा शरीरवत् वर्णस्त्रिपवित
मांसानि भवन्ति पुनस्तानां ॥
विस्थान मेकस्थान लोक समीप
प्रातः कालसंध्याकाल पर्वकालेषु
तस्य माज्यत्वं पतकमेणि रज
स्वलाकामा मस्तिनावं ध्यावती जेष्टा
वयो जेष्टा व्याधियुक्ता गह्वरी नासा
ती वेषणा योनिदोषयुक्ता सगो
त्रागुरुपत्नी भित्तकी कपटव्रतया
रिणी दृष्टा च त्याज्या रजस्वला
गमने दृष्ट्या उक्तः क्षयोऽथर्मश्च
भवति कपटव्रतयुक्ता गुरुपत्नी
सगोत्रा दृष्टा गमने पर्व पर्वका
ले संध्या काले वस्त्री मैथुने पाप
मायुः क्षयश्च भवति वयो उय
गणोपेता कुलशील समविते
अधिकामां हृष्टमलंकृता वाजी
करा पीडितां च प्रमदो हृष्टो
अधिकामश्च पुरुषः सेवेन युक्त
वर्हकद्वयं सशर्करं शीतलजल
स्वा पीत्वा कामवाणचंचला सत्र
पा मनिघां हृष्टा प्रमदमायप्रह
रे हृष्टः कामको गत्वा तदनुसारे
स्वपेत् असहजमने त नरो
धातवैषम्यमिति रतांते स्त्रानसा
शर्करादीरपाने निद्रागोडिकरस

भोजनं व हितं इति राजवत्तमः
व्रतदिवसे अष्टांग मैथुनस्य ॥
त्याज्यत्वं यथा स्मरणां कीर्तिनैके
लिः प्रेक्षणे गुरुभाषणां सकला
ध्यावसायश्च क्रियानिष्ठातिरेव
मैथुने विविधं त्याज्यं व्रते कीडा
विहृदये इति ब्रह्मवेवेनैगणपति
लेडे च अध्यायः ॥ अस्य विविध
निषेधो यथा कृतावुपगमः शस्त्र
स्वपत्न्या मवनीयते पुत्रामर्ते च
भेकाले ज्येष्ठ युष्मास रात्रिषु ।
नास्त्राता त स्त्रियं गच्छेत्तातं न
रजस्वला नानिष्टा न प्रकृषितो ।
नापशस्तां न गुर्विणी नारत्तिर
णां नायकामां नाकामां नायेया
पितं तत्तामा मतिभुक्तावासय
सैभिर्गुणैः पुंनः स्त्रातः स्वगंध
एक प्रीतो नाभ्यातः क्षयितोपि
वा सकामः सावरागश्च व्याधये
पुरुषो व्रजेत् चतुर्दशहमी वैव
अमावास्याय पूर्णिमा पक्षीपेता
निगजेन्द्र रविसेकांति रेवव ॥
नैलस्त्री मांससंभोगी पर्वसेनेषु
वैपमान विन्मत्र भोजनं नाम
प्रयातिनरकं मृतः अशेष पर्व
स्वेनेषु तस्मात्संयमिभिर्बुधैः भा
वं सज्जास्त्र देवस्या ध्यानं नय

पौ नरैः नान्ययोन्यावयोनौ ॥ यश्च द्विगुणं राजनं तत्रियविगुणं
बोनोपभुजौषथ सत्था देवदिन तथा बाल्याम्र भवेदं प्रसूतया
गुह्याव व्याधी नाश्रयी भवेत् रामं अतर्गुणं अमासभवेदं
क्षेत्रं चतुर तीर्थेषु नैव गोष्ठे व सगमाधिको भवेत् माता मात
तस्य नैव शमशानोपवने सलि स्वसा सप्र मातृवानी पितृस्वसा
लेषु महीपते शोक्त पर्व स्वरा पितृव्य सविशिष्टास्त्री भगिनी नत
षु नैव भूपाल संध्यायाः गच्छे सती तथा भागिनेयी तथा वैव
द्वाराय मनिमान् योजेच्च पीडि राज पत्नी तथैव च तथा प्रज्जिता
तः पर्वसभिमगमा अध्यायः दिवा नारी वर्णातकृष्टातथैव इत्यग
पापप्रदो नृप भुवि गोगावहोः प्यास्त निर्दिष्टा स्ताम्रात गमनेनरः
नृणां मयेशस्तो जलाशये परदारग शिम्पस्योक्तं तं कृता ततस्त वध
त्रगच्छेत् मनसापिकदाचन किं महेति धात माय्यागमे पूर्वादेउ
गवास्थिवेधोपि नास्ति तेषु व्याधि महेति धात माय्यागमे पूर्वादेउ
नां मृतो नरकं मयेति क्षीयते स्वपांकी वा गच्छेत्तथमनामुयात
त्रापि बाधुषः परदारगतिः पुंसा निर्यग्योनौ च गोवत्सं मैथुने यो
भुभयत्रापि भीतिदा । इति मत्वा अभिसेवेन सपणां प्राप्नुयादं
स्वदोषेण कृत मत्सुबुधो व्रजेत् तस्माश्च यवसोरकं सुवर्तीव भ
यथोक्त दोषहीनेषु सकामेष्ववता वेदंशो मां व्रजन् मनुजोत्तम वै
वपि इति विलुपुगणे ३ अंशे श्पागामी द्विजोदयो वैष्णव युक्त
॥ अध्यायः परस्त्रादिगमने दे समं यणं गृहीत्वा वेतनं वेषणा
दो यथा आस्त्राणां तत्रियोवेषणः लोभादस्य मच्छति वेतनं द्विग
तत्र विद्वद्भूषितः । व्रजेत्तार तां दद्यादं च द्विगुणं तथा अन्य
यो भवेदात्ता दं उन्नम साहसं मुहिष्य यो दद्यात् नृपेदस्य
वेषणागमे व विप्रसत्तत्रियस्याः कारणात् तस्यदं भवेदाजनः
तज्जागमे मध्यमं अथमं वेषणाः सुवर्तीसचमासकं नीत्वाभोगात्र
दंशः पूडागमाद्वेत् पूडः सव योदद्यादणो द्विगुणं वेतुनं
तागमने शानंदंशो महीभुजा वै राजश्च द्विगुणं दंशं तथापमीन

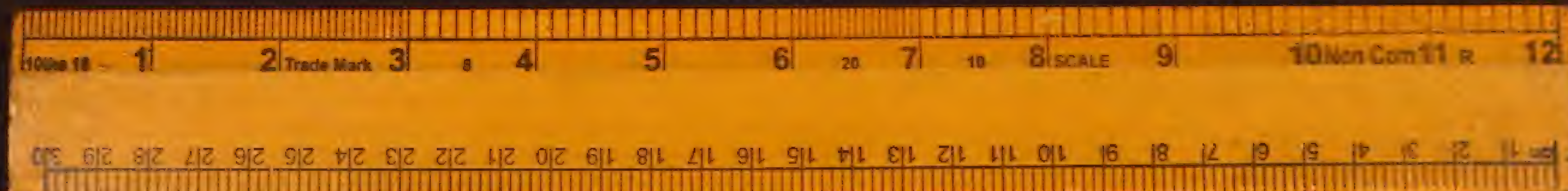
हीयते वहनां व्रजना मेकां मैत्रः पुं विस्वव्यासविशेषः ।
 सर्वे ते दिगुणं दमं दधुःस्यक ए इति हेमचंद्रः वानरविशेषः ॥
 सक सर्वे दंडं च दिगुणं पर इति यमायणं ॥
 इति मात्स्ये २५ अध्यायः ॥ मैत्रहा पुं विस्वः इति हेम
 मैत्राकः पुं पर्वतविशेषः तत्र चंद्रः ॥
 पर्यायः हिरण्यनाभः २ सनाभः मेरेयं स्त्री मयविशेषः इत्यमरः ॥
 १ हिमवतः सनः ५ इति जटाधरः यद्यपि सीधुरित्तरसेः पक्षैर
 स त हिमालयस्य जेष्ठपुत्रः १ यक्षैरासवो भवेत् मेरेयं या
 यथा ततो मगवतो प्राह मेन तक्षीपुष्प गुड धानान् संहितं
 कां मुनि सन्निभां स्मितं पूर्व इति माधवेन भेदः कृतः तथा
 तदा तस्याः पूरयेती मनोरथे । पितृत्वं मनाहमेत मुक्तं मा
 श्रीदेव्युवाच शतं पुत्राः संभवं कामं जनयति मेरेयं स्नेयः । नि
 त भवत्या वीर्यसंयुताः तत्रैको पातनादात पत्वं इति भरतः ॥
 वलवास्तुतः प्रथमे संभविष्यति मोचं वि निरर्थकं इत्यमरः ॥
 एवमुक्त्वा जगद्धात्री तत्रैवांतर हीनं इति मेदिनी ॥
 भीषत मेनकाव मुदं लज्जासंस्था मोचः पुं प्राचीरं इति शब्द
 नं प्रविवेश ह । ततः काले त माचा ॥
 संप्राप्ते मैत्राक मत्तलोत्तमं । मोचपुष्पा स्त्री वंध्या इति राज
 पक्षेण सह योद्यापि सिंधुमध्ये निर्वृतः ॥
 प्रवर्जते मेनका मुमुवे देवी मोचा स्त्री पाटलादतः इति मे
 देवेन्द्रं स्पृष्ट्वागतं अत्यानूनं दिनी विडंगं इति सहमाता ॥
 शतं पुत्रान् क्रमात्सासपुवेच ह । मोचोलिः पुं प्राचीरं इति
 इति कालिकापुराणे ५ अध्यायः हारावली ॥
 मैत्राकस्वसा स्त्री पर्वती इति मोचं स्त्री कदलीफलं इत्यमरः ॥
 हेमचंद्रः ॥ मोचा पुं शोभांजनवत्तः इति
 मैत्रिकः पुं जालिकः इति सिद्धो मेदिनी ॥
 तक्षीमुदी ॥ मोचकः पुं मोतः ॥ कदली ॥

शिष्टः विरागी इति हेमचंद्रः मोटकी स्त्री रागिणीविशेषः इति
 मुक्तकवृत्तः इति राज निर्वृतः हलापुत्रः ॥
 मोचने स्त्री मोतः कल्लने दम्भः मोचने स्त्री वृणीकरणं आतेपः ॥
 शास्त्रं इति मुच्यते भीचे इति मुत्थात्तर्पदशीनात् ॥
 नृप्रत्ययेन निष्पन्नं ॥ मोटनः पुं वायुः ॥ इति राज
 मोचनी स्त्री कंदकारी इति जय निर्वृतः ॥
 धाः मोत्तकवीच ॥ मोटनकं स्त्री एकदशाक्षरं चो
 मोचरसः पुं शाल्मलिनीयासः ॥ विशेषः यथा स्यान्मोटनकं तत्र
 तस्य पर्यायः मोचस्वत २ मोच जाश्चल गो रंगे खल मल
 स्वावः ३ मोचनीयासः ५ पिच्छिल कला कुशलश्चात्र महाभरमाव
 सारः ५ स्वरसः ६ शाल्मलीवृक्षः नृकं यः कलि लेवनकार समे
 मोचसारः ८ अस्य गुणाः कषा संसार रिपुं प्रति मोटयत्वा
 यत्वं कफ वात हरत्वं । रसायनः इति चंद्रोर्मंजरी ॥
 तं वल पुष्टिर्वा वीर्यप्रसापुर्दे मोटा स्त्री वला इति राजनिर्वृतः ॥
 हसिद्धिदत्तं यादित्वं च । इति मोहायिते स्त्री स्त्रीणां सभाविक
 राजनिर्वृतः ॥ क ॥ दृशविधालंकारोत्तर्गतालंकार वि
 मोचा स्त्री शाल्मलिद्वयः २ स्त्रीह शोषः इति हेमचंद्रः तल्लक्षणं
 तः इत्यमरः नीलीद्वयः ॥ यथा कान्ते स्मरणवार्तादो हरि
 इति राजनिर्वृतः ॥ नद्राव भावतः प्राकट्य मभिला
 मोचाटः पुं हलसीरः रंभास्थि यस्य मोहायितमुदीर्यते इत्य
 मल्लोद्भवः । इति मेदिनी ज्वलनीलमणिः ॥
 मोची स्त्री हिलमोचिका इति त्र मोणः पुं पुष्कफलं नृकः म
 माता ॥ तिका सर्षकरंडः इति मेदिनी ॥
 मोटकं स्त्री पितृदानार्थदिगुणं मोरः पुं रसः इति शब्द रत्ना
 गुणशायं यथा इति दिगुणमुग्र वली ॥
 रंभमोटकं पितृश्रद्धावापसां मोरकः पुं स्त्री लाघविशेषः ॥
 दयात् इति आह्वययोगतत्वं ॥ मोया इति भाषा इत्यमरः ॥

अस्पदानमंत्रो यथा मोदकं मोदाख्या स्त्री अजमोदा इति
 स्वाडसंयुक्तं शर्करादि विनिर्मितं राजनिर्घटः
 मया निवेदितं भक्ष्यायहाणपर मोदितः वि हर्षयुक्तः मुदयातोः
 मेष्पति इतिङ्गोत्सवपद्धतिः ॥ कर्त्तरि क्त प्रत्ययेन निष्पन्नः
 गुडः यवासशर्करा इति राज मोदिनी स्त्री अजमोदा मलिका
 निर्घटः शर्करादिहाणकोषयः पूषिका कस्तूरी ॥ मरिचा
 विशेषः अस्पृष्टावीर्यं परमासं मलिकापुष्पविशेषः तत्पर्यायः
 तिष्ठति इति सखेवोयः हर्षके वट पत्री १ ऊमारिका २ वृत्त
 वि ॥ इति मेदिनी ॥ मलिका ५ अस्पृष्टाः ॥ मेव
 मोदकः पुं वर्णशकरजातिविशेषः रोगापहंजनं कटुत्वं उल्लेखः
 षः मयरा इति भाषा सचमूदाया वृणन्नत्वं गंधवद्भूतत्वं आस्पृज
 क्षत्रियां ज्ञातः ॥ इति स्थितिः रोगनाशित्वं च इति राजनिर्घटः
 मोदनं स्त्री शिष्यकं इति राज मोरटं स्त्री इत्तमूलं अकोटपुष्पं
 निर्घटः हर्षः मुदयात्वेयं दर्श समरात्रात् परतीरे ॥ इति
 नात् मेदिनी
 मोदमोदिनी स्त्री जंशुः इति राज मोरटः पुं लनाप्रभेदः ॥ स्त्री
 निर्घटः ॥ मोरटा इति भाषा तत्पर्यायः
 मोदयंती स्त्री वनमलिका काट कर्णापुष्पः २ पीलपुत्रः ३ मधुस्रवः
 मलिका इति भाषा यथा मदयंती ४ चनमूलः ५ दीर्घमूलः ६ पुष्पः
 गंधवती मोदयंती खरस्वरा इति चौरमोरटः ८ क्वचित् ॥ पुष्पके
 रत्नमाला अपि च तृणमूला मो कर्णापुष्पस्थाने तीरपुष्प इति पील
 दयंती भूपदी मदयंतिका इति पत्रस्थाने पीलपुत्र इति च पाठः
 शहरत्नावली ॥ अस्पृष्टा गुणाः तीरवद्भूतत्वं मधु
 मोदा स्त्री अजमोदा ॥ इति राज रत्नं कषायत्वं पित्रराह ज्वरना
 निर्घटः ॥ शितं दृष्यत्वं वलविबद्धेनत्वं
 मोदाख्याः पुं आग्रहस्तः इति इति राजनिर्घटः ॥
 राजनिर्घटः ॥ मोरटकं स्त्री इत्तमूलं इति राज

निर्घटः ॥ दिति को मोदः ॥ अत्र मोद श
 मोरटा स्त्री मूर्वा इत्यमरः ॥ वेन देवेन्द्रबुद्धि पूर्वो व्यतिक्रमः
 मोषकः पुं तस्करः इत्यमरः उच्यते पदिते नित्यं पुराणो
 मोषणं स्त्री चेटनें छेदनें वयः सांशपायनः इति भविष्य पुराण
 इति मुषयातो भावेऽनट् प्रत्य वचनात् ज्ञात बुद्धि पूर्वो व्यतिक्र
 येन निष्पन्नं ॥ मो मोदः इति निकनः ॥ तत्र
 मोषिता त्रिमोषणकर्ता चौरः कामना सामर्थ्यादेव बुद्धेर्न बुद्ध्यात्
 इति मुषयातो स्तत्त्वं प्रत्ययेन ॥ उच्यते मूढस्य ब्राह्मणी मोदा
 निष्पन्नं ॥ इच्छत इत्यादौ मुहूर्तविशेषे इति
 मोदः पुं मूर्च्छ इत्यमरः ॥ य धात्वर्थोऽसारात् अज्ञानमात्रं मो
 विद्या इति मेदिनी ॥ इति तं हः यत्र तत्कामना शोभाः स्तितत्र
 इति शहरत्नावली ॥ देहादिषु भविष्य पुराण शंकेतित मोदश
 आत्मबुद्धिः इति गीता सवोयिन्यां दो न ग्राह्यः किंत्वयमविमृच्छत्
 श्रीथारस्वामी ॥ अस्मै ब्रह्मणो मोदः सचयमं बुद्धौ सत्यामप्य
 बुद्धितो ज्ञातः ॥ यथा बुद्धेर्मा कर्त्तव्ये रागात् कर्त्तव्यता भ्रमः
 हः समभवदहंकारादभ्रमदः प्र यथा व्यासः ॥ मोदा यमविमृच्छत्वं
 मोद आभवत् कंठान्मुखं लोचन मानस्त्रात्माभिमानिता एवं च भ
 तोत्थ इति मात्से २ अध्यायः विष्णुपुराणीय बुद्धि शोध्ययमं
 मोदस्वरूपं यथा मम माता ज्ञानमेवाभियोजे सत्यधर्मज्ञाने
 मम पिता ममेयं गृहिणी गृहे पापगौरवार्यमिदमुक्तं मोदादि
 एतदस्य ममत्वं यत्समोद इति ति इति पायश्चित्तविवेकः ॥
 कीर्तितः ॥ इति पात्रे क्रियायो मोददृष्टो यथा समनोवाच क्रय
 गसारे १९ अध्यायः ॥ धर्म ता मभियास्यामि सर्वसेदेह नाश
 विमृच्छत्वं यथा अकामतः कृते नं स्वल्पं मुपदेशस्य सर्वं विज्ञा
 पायं वेदाभ्यासेन नृपति ॥ न दर्शनं लोभः पापस्य बीजो
 कामजस्त कृते मोहात् प्रायश्चित् ॥ यं मोहो मूलं तस्य हि असतो
 ज्ञेः पृथग्विधैरिति नृचत्र मोहा तस्य च स्तंभो माया शाखा

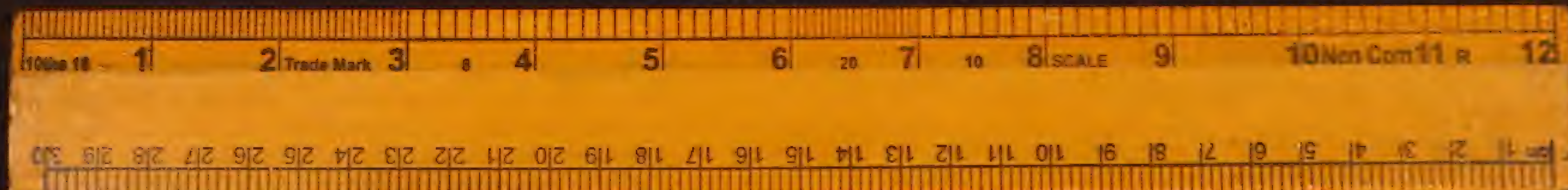

स्य विज्ञप्ति स यास्यत्यपहस्यतो
भविता वार्षिकी पूजा देवतानां
युगे युगे तवमाद्याव संक्रांत्यां
न भविष्यति साधनः इत्युक्ता
मोहिनी प्रीतिं जुगाम मदनाल
यं तेनसाहं रति कृत्वा बभूव
विजराधनः इतिब्रह्मवैवर्ते श्री
कृष्णजन्मखंडे ३२ अध्यायः ॥
विस्तारस्तत्रानुशब्दे दृष्टव्यः ॥
मोक्ष किं तेषां इतिकविकल्प
दुमः किमोक्षयति मोक्षति
इतिङ्गादासः ॥
मोक्षः पुं मुक्तिः पादतिवृत्तः
मोक्षने इति मेदिनी । मृत्युः
इतिहेमचंद्रः मोक्षधर्मस्तु म
हाभारते शान्तिपर्वणि दृष्टव्यः
मोक्षकः पुं मुक्षकवृत्तः इति
राजनिर्घटः ॥
मोक्षोपायः पुं मुक्तिसाधनं
तत्र तयः शमादिः । योगः
सांनं च इति हेमचंद्रः ॥
मोक्षलिः पुं काकः इतिहेम
चंद्रः ॥
मौक्तिकं स्त्री मुक्ता इत्यमरः
मौक्तिकतंडुलः पुं धवलयवनालः
इति राजनिर्घटः ॥
मौक्तिकप्रसवा स्त्री मुक्तिः इति

राजनिर्घटः ॥
मौक्तिकमुक्तिः स्त्री मुक्तिः मुक्ता
रक्तिमुक्ता इति भाषा इति राज
निर्घटः ॥
मौल्यं स्त्री सुखरत्नं सुखरसभा
व इत्यर्थे प्रत्ययेन निष्पन्नं ।
मौलिकं वि सुखसंभं धि सुख
मेदमित्यर्थे लिङ् प्रत्ययेन निष्पन्नं
मौजी स्त्री मुजनिर्मितमेखला
यथा विप्रस्य तद्वियस्यापि मौ
जी स्मृतिस्मरणयने दक्षिणे च
विशा कार्येनानध्यायेन संक्रमे
मनुः मौजी विवृत समाश्रयणा
कार्या विप्रस्य मेखला तद्वियस्य
च मौर्वीज्या वैश्यस्य शनोतनवी
मुजातामे त कर्त्रया ऊशाश्रमे
नक वल्लभैः विवृता ग्रंथिनेकेन
त्रिभिः पंचभिः रेव वा ॥ इति
संस्कारतत्वे ॥
मौजीनृणाढ्यः पुं मुंजः इति
राजनिर्घटः ॥
मौजी यत्र स्त्री वल्लभा इतिराज
निर्घटः ॥
मौजीवंथः पुं मुंजमेखलावंथने
उपनयन मितियावत् यथा जम
भादृष्टे सिद्धे नीवस्य शत्रुभेगा
रौ । मौजीवंथः शुभः शोक्त

मौनेय मीनगते रवौ । इति न्यो
ति निर्वंधे नारदवचने ॥
मौल्यं स्त्री मोहः इति हेमचंद्रः
मौलिः पुं काकः इति विकोड
शेषः ॥
मौल्यः पुं मुल्लमुनिपुत्रः सव
गोत्रकारकः अस्मयं च प्रवराः ॥
यथा और्वेयवन भार्गवजामदया
मुवंतः इतिऊलदीपिका ॥
मौहीनं स्त्री मुहभवेचित्तत्वे ॥
इत्यमरः ॥
मौनं स्त्री शब्दप्रयोगरहितं तत्
वर्ण्ययः अभाषणं २ तूस्ती २
तूस्तीकां च इत्यमरः कर्म वि
शेषे मौनाचरणं यथा उच्चारं
मैघुने चैव प्रस्तावे देतथावेन
स्त्राने भोजन काले च षडसमौ
नेसमाचरेत् इतिनिष्ठाहितं
मौनी पुं मुनिः इतिजटाधरः
मौनमुक्ते वि यथा सिनीवाली
ऊह्वीपि यदिसोमदिनेभवेत्
गोमहस्रफले दद्यात् स्त्रानेय
मौनिना कृतं यत्तच्चमौनमरु
णोदय मारुत्य स्त्रानुपयैतका
यैतत्स्त्रानकालमात्रे इतिनिष्ठा
दित्तं ॥
मौनेयः पुं गंधर्वगणविशेषः

यथा गंधर्वासरसः पुष्पा मौने ।
यास्त निबोधत विवसेनो ग्रमेनो
त कुर्णपुरनिधत्तया । इतिराष्ट
स्तथामांश्च सूर्यवर्चोस्तथैव च
गतज्ञापयत् कालो निदिश्वित्राय
स्तथा त्रयोदशः । शालिशिराः
पर्यन्त्यश्च वत्तदशः इत्येते देव
गंधर्वाश्चतस्त्रिंशच्चभासराः इति
वृद्धिप्रमाणं ॥
मौरजिकः वि मुरजवादकः इत्य
मरः ॥
मौर्वी स्त्री जाड्यं । इतिहेमचंद्रः
मौर्वी स्त्री धनुर्गणः इत्यमरः
अजशृंगी कागा इति भाषा
इति रत्नमाला ॥
मौलः पुं भृशदेर्मूलत्ताना ॥
मोडल इतिभाषा यथा यंपर
स्मरया मौलाः सामेताः सामिने
विडः तदन्वयस्यागतस्य दातवा
गोत्रजैर्मही इति रायतत्वे ॥
तस्य लक्षणं यथा ये तत्र पूर्वे
सामेताः यस्मादेशांतरं गताः
तन्मूलत्ताने मौलाः कृषिभिः प
रिकीर्तिताः इति मिताक्षरा ॥
मौलिः पुं स्त्री ब्रूया किरीटं ॥
संयतकेशः इत्यमरः मस्तकं
इति हेमचंद्रः ॥

मौलिः पुं अशोकवृक्षः इति ॥
 मेदिनी
 मौलिः स्त्रीभूमिः इति मेदिनी
 मौलिकः पुं कुलीनभिन्नः यथा
 राटीय वारेन्द्रवाल्मीक्य आदिपुः
 तथा कायस्थस्य मौलिकः एवं
 दाक्षिणात्य वैदिक ब्राह्मणस्य
 नृपवीपरिनेपायि नृपदवाच्यः
 वेगजकायस्थस्य सवमध्यमशब्द
 वाच्यः यथा अथ मध्यमलक्षण
 माह मध्यमशब्दो ३७ इत्यमः
 इत्य उविम्वत् मध्यमः कुलम
 यस्य कुलीनस्य विप्रमस्यल
 मित्यर्थः मध्यमशब्दस्यलक्षणान्
 रं कुलीनतर सिद्ध वंश जातकत्वे
 सति दशपुरुषावधिअनवच्छिन्नज
 तार्चनत्वं मध्यमत्वं सच द्विविधः
 सिद्धः साध्यश्च सिद्धत्वं प्रकृत
 मध्यमत्वं प्रकृत सिद्धवंशजाः
 तत्वे सति दशपुरुषावधि कुला
 र्चकत्वं सिद्धत्वं सिद्धपदाकांक्षि
 त्वे सति दशपुरुषावधिकुलार्चक
 त्वंसाध्यत्वं अस्य प्रसंगा माह
 कुलीन कुलरक्षार्थं विवादेषु मी
 मांसया पतेषां गुण माश्रित्य
 मध्यमः कुलमुत्तमं । इति कुल
 टीपिका ॥ दक्षिणराष्ट्रीयका

यस्यस्याष्ट समौलिकायथा गौडे
 ह्यो कीर्तिमेतन्मिरवसति कृतो
 मौलिका येहि सिद्धास्तेदन्नाः से
 न रासाः करगृह सदिताः पालि
 नाः सिंह देवाः ये वा यथाभि
 मुख्याः स्थिति विनययुवः समति
 स्नेहि पूर्वा मित्राद्या वीक्ष्यराता च
 राण गुणयुता मौलिकत्वेन साध्याः
 अपिच सेनोदन्नः करो । जया
 रासो देवः प्रतिष्ठितः पालितः
 सिंह धर्मज्ञो गृहः समौलिकाः
 स्मृताः ॥ हिसमति साध्यमौ
 लिकायथा होडः सरथरथराणां
 वाण आश्च सोमः पश्चरसामः
 भुजो विदो गृह बललोपः शर्म
 र्मो ३३ भू ३ चेडः । रुडोरति
 राजादिनो विसर्गः विलपिल
 गतः इन्द्रो गुप्तः पालोभद्र उम
 स्मोकर वेधर नाथः सोर हेशो
 मानो गंडोराहा राणा राडन सा
 ना राहा राणा गुण उपमाना
 त्वामः होमो चार वैडोषः वीर
 स्तेज आर्णव आशः शक्तिभूतो
 ब्रह्मज्ञानः होमो होमो वहेन
 रंगः गृहः कीर्तियेशः कुंडोनेली
 शीलोथरुणः इति हिसमतिमौ
 लिका ॥ अन्यच्च देवो भूदेवः

भक्तो गृह सदृश गृहोरास ई
 शानदासः सेनो रत्नः सदत्तम
 हितजन वयः पालितो धर्मपुत्र
 सिद्धः सिद्धप्रतापः तिति नि
 कारका दानदत्तः करो ॥ सो
 गौडेह्यो संस्थितास्त्यगणानि नि
 पुण्य मौलिकत्वेन सिद्धाः ॥
 होडवाण भराणीविल सोमाभुन
 विद गृह राजराडताः रुड पा
 ल बलसाम रक्षितालोपः शर्म
 भुयि वर्म वंधराः चेड रायि
 गुपिभद्र पेसरा गुंड गुप्त च
 कीर्तिवर्धनः होमहम गणनाथ
 विलवो ब्रह्मरूपिलदर यरुण
 लाः नेमो गौव सर यरायिच
 शक्तिभूताः होमोय शान विद
 शील यशोम नंदो दाहाडो
 नृभुभ कुंडमनोपमाना दानाश
 गत विराताभुवि कीर्तिमनः दे
 सादिनो राण गृहा सानाचत्वा
 मकस्तथा हिसमति मिनाः सा
 ध्यामौलिका विदिताः तितो इति
 कुलाचार्यकारिका मूलसंस
 धिनिमोलसंवधिनिच वि ॥
 मौलिके स्त्री मुषलवतपणां
 गाया मौषलं स्नानं महापातक
 नाशनं इति प्रायश्चित्ततत्त्वतः भ

विष्णुप्रण चवनं महाभारत ।
 स्यादुपशपर्वतगतपर्वविशेषः ॥
 यथा मौषलं पर्वचोरिहं ततो
 चोरं सराहणं । महाप्रस्थानिकं
 पर्व स्वर्गरोहणिकं ततः ॥ इति
 महाभारते आदिपर्व मुषलसम
 न्यनिवि ॥
 मौषा स्त्री मुषिप्रहरणकीरा इत्य
 माः मुषिप्रहरणं अस्यां कीरा
 यां मौषालः गिते वि विनिवदिः
 यपोलीप इति इकारलोपः ॥
 स्त्रियामत इत्याप इति नदीका
 योभरतः
 मोहत्रैः (३) म्योतिर्वेना ॥
 मोहत्रिकः इत्यमरः ॥
 सा अभ्यास इतिकविकल्पदमः
 अभ्यासः पौनः प्रत्येनानुशीलनं
 मनति संख्यां ब्राह्मणः इति उगी
 रासः
 मुद सम उ. तोदे इतिकविकल्प
 डमः रेफयुक्तः तोदप्रणी क
 राणं म सुदयनि घ घरा उ. घदते
 काननं दमी इति उगीरासः
 अदिमा पुं मुदता मुदप्रहारिमन
 प्रत्येयन निष्पन्नः ॥
 मुदिहः वि अतिशयमुदः मुद
 शब्दादिष्टप्रत्ययननिष्पन्नः ॥

मदीयान् वि श्रुतिशयमृदः मृ
 इशवादीयसप्रमयेन निष्पन्नः
 मृत्त क मृत्तण स्वेदने इति
 कविकल्पदुमः रेफयुक्तादिः मृ
 त्तण इयस्यद्वयोत्तरेण योजने
 क मृत्तयति हतेनात्र लोकः
 इतिङ्गीदासः ॥
 मृत्त संघाते इतिकविकल्पदुमः
 रेफयुक्तादिः मृत्ततिपयसा श
 क्तु लोकः इतिङ्गीदासः ॥
 मृत्तः ५ स्वरोषशब्देन इति वि
 कांडशेषः मृत्तणोच ॥
 मृत्तण क्लीनेन इति हेमचंद्रः
 इयस्य द्वयोत्तरेण संयोजने
 स्वेदने राशीकरण इतिमृत्त
 यानो भवेन्नद प्रमयेन नि
 ष्पन्नं ॥
 घातनं क्ली कैवर्तीमुक्तं इति
 शहचंद्रिका ॥
 कच उ ३१ गत्या इतिकविकल्प
 दुमः उमोविवा मोक्ता ३१ य
 मुचत अत्रीवीत इतिङ्गीदासः
 मुच उ गत्या इतिकविकल्पदुमः
 उमुविवा मुक्ता इतिङ्गीदासः
 म्रेट रु उमादे इतिकविकल्पदुमः
 रु अमिमेदत म्रेटतिलोकः उ
 म्मायतीत्यर्थः इतिङ्गीदासः

म्रेट रु उमादे इतिकविकल्प
 दुमः रु अमिमेदत । म्रेटति
 लोक उमायतीत्यर्थः इति उ
 गीदासः ॥
 म्लक्त क्ली चोरितं यथा चोरितं
 मृष्टिनं म्लक्त प्रतीनेन प्रतीक्षितं
 इतिभूरिप्रयोगः ॥
 म्लानं वि मलिनं यथा मलिनं
 कच म्लानं कसलच मलीमस
 इतिहेमचंद्रः ॥
 म्लानिः स्त्री कानितयः इतिम्लो
 यानो भवेत्ति प्रमयेन निष्पन्नं
 म्लिष्ट क्ली अमृष्टवाक्ये तस्यार्थो
 यः अविमृष्टः १ इत्यमरः
 म्लिष्टः वि अमृष्टवाक्ये म्लानः
 इतिमेदिनी ॥
 म्लुच उ ३१ गत्या इतिकविकल्प
 दुमः उ म्लोविवा म्लुक्ता ३१
 अम्लुचत अम्लोवीत इतिङ्गी
 दासः ॥
 म्लुव उ गत्या इतिकविकल्पदुमः
 उम्लुविवा म्लुक्ता इतिङ्गीदासः
 म्लेच्छ कि देशोक्तौ इतिकवि
 कल्पदुमः देशागम्याइति हे
 रणोक्ति रसंस्कृतकथननित्यर्थः
 कि म्लेच्छयति म्लेच्छतिमृदः य
 तद्विया मसो विद्वान् म्लेच्छतिभक्त

व्रत इतिहलायुधः अनेकार्थता वषट्काराः कृता मेन मदात्मना
 दम्यक्त शब्देपि तथाचामरः अथ शकाजवनकाम्यानाः पारदायक्त
 त्विष्ट मविस्मृमितिः म्लेच्छयक्त वास्तथा कोतिसयोः समदिष्टा
 यांवावि इतिपाचः । तत्र रमा दार्वा म्लोलाः सकेरलाः वशिष्ठ
 नाथस्त म्लेच्छति वटकीकृतवटी वचनाद्वाजनं सुगरेण मदात्मना
 त्वर्थः अयक्ताया मितिपाठकृत शकानां शकदेशादयानां त्वनि
 सितायां वाचीत्यर्थः । तस्मादः याणांयव जननादीनामिति ।
 एषमभावस्य तदयत्नं तदल्पता अत्रजवन शब्दस्तदेषाद्वयं वाची
 अपाशस्य विरोधश्चनजर्णः षट् चर्वा त्वनीयादिः नवनोदशवा
 प्रकीर्तिताः इति भाष्यवचनेन । गिने रितित्रिकोडशेऽभिधानदर्श
 ननाः ॥ ३१ ॥ म्लेच्छत्वमप्युक्तं ।
 त्वानाय हलायुधोक्तमुदाहृतवा विष्णुपराणे तथा कृतान्नवनादी
 त इतिङ्गीदासः ॥ ३१ ॥ उपक्रम्य तेवास्यथर्म परिग्राह्य
 म्लेच्छं क्ली द्रिष्टं इतिराजनि म्लेच्छत्वं यूपरिति बोधायनः गो
 मृदः ॥ ३१ ॥ मोसु त्वादको यम्य विहंगे रुद्र
 म्लेच्छः ५ किरातशवरप्रतिता भाषते सर्वाचार विहीनम्लेच्छ
 दिजातिः इत्यमरः पामरभेदः इत्यभिधीयते इति प्रायश्चित्ततृ
 पापरक्तः अपभाषणोः । इति त्वे । अपिच । वेवयाम्या
 मेदिनी म्लेच्छादीनां सर्वथर्मश ययाते ह्यो पुत्रो यदः तवसम्भ
 हिन्य मुक्तद्विषयो सगर स्तो शर्मिष्ठाया त्रयं पुत्राः दुष्टः पुत्रः
 प्रतिज्ञाच गुणार्था निशम्याः पुरुषः । तत्र यदः प्रभुत्वसम्भारः
 च थर्म जवान तेषां वै वेश पितृगताहेनले कृतवतः पित्रा
 न्यत्वं चकारह अर्द्ध शकानां शमाः म्लेष्टपुत्रं यदं शशाप
 शिरसोमुदयित्वा व्यसर्जयेत्तत्र नव वंशे राजावक्रवर्तीमाभूरिति
 नानां शिरः सर्वकामोजानांतथे तवस दुष्टवत् शशाप मुष्मार्क
 वच पारदा मुक्तकेशाश्च पक्र वंशवेदवात्या म्लेच्छा भविष्यति
 राः रमश्चपरिणाः निःस्वाध्याय इति श्रीभागवतमते ॥ अथव

शकजवन काखोज पारदयकवा
हयमाना लकल गुरु वशिष्ठ
शरणं ययुः श्रेयानवशिष्टोमी
वन्तकावहवा सगरमाह वस
वत्साल मेभिर्जीवन्तके रनुम
नेः एतेव मयैव त्वत् प्रति ता
पालनाय निजधर्म दिजसग परि
त्यागेकारिताः स तथेति त
हुतवचन मभिनंघ नेषो वेशा
यत्त मुकारयत्त जन्माश्रित शि
इसाः इमेदोश्चकार । प्रलस
केशान पारदान पक्रवाश्च रम
कथरात्रिः स्वाध्याय वषट्कारने
तानयोश्चतविधोश्चकार तेवा
मधर्म परिगागाद्वाहणेश्चपरि
तक्ता स्लेखनोययुः इतिविशुपरा
तो ५ श्रेयः ३ अध्यायः ॥ प्रका
रांतरण तस्यात्यत्रिर्यथा सत
उवाच वंशेस्वायं धवेत्वासीदेगो
नामप्रजापतिः मृतोस्तु इहता
तेन परिणीतातिउर्ध्वती सती
चीनाम नस्यास्त वेणोनामसतः
पुरा अधर्मनिरतः कामी वलवान्
वसथापिपः लोकेऽप्यधर्मक जा
तः परभार्यापहारकः धर्मीचारा
प्रसिद्धार्थं गजतोऽस्यमूर्ध्निभिः
अनुनीतोऽपि न दददउजा स

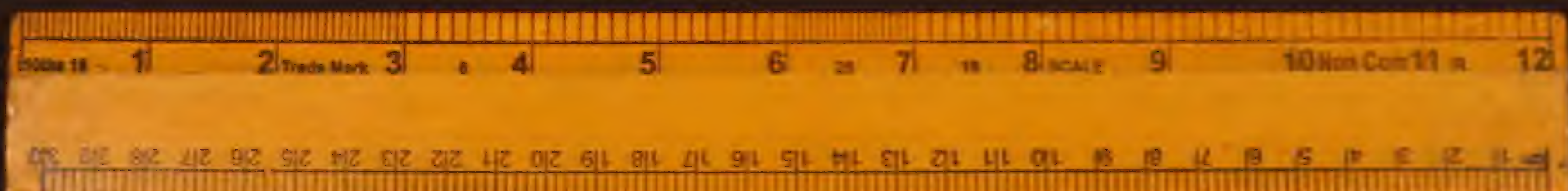
यदाननः शापेन मारयित्वैव
मयजक भयार्हिताः ममपु औ
त्तणा स्तस्य वलाहेह मकल्लवा
तकायाम्पमानातनिष्ठतस्ते
खनानयः शरीरे मात रंशेना
हलानुन समप्रभाः इति मत
स्पृष्टाण ६ अध्यायः ॥ स्ले
खभाषाभास निषेधा यथा न
सातयेद्विषकाभिः फलानिवे
लेन त न स्लेखभाषां शिद्वेत
नाकषेव पदासने इतिकोर्म्य
उपरिभागे १५ अध्यायः ॥
तस्य मध्यमातासमीगति र्यथा
हस्तिनश्चतुरंगश्च मृदास्लेख
गर्हिताः सिंहायाच्चावराहाश्च
मध्यमातासमीगतिः इति मान
वे १२ अध्यायः ॥
स्लेखकंदः त्रि लघुने इतिराज
निर्घटः ॥
स्लेखजानिः त्रि गोमांसलादकव
इविरुद्धभाषक सर्वाचारविहीनव
र्तीः यथागोमांसलादकोयस्त्वि
रुद्धवद्भाषते सर्वाचार विही
नश्च स्लेख इत्यभिधीयते इति
प्रायश्चित्ततत्र धृत बोधायनवरने
अपिच भेदाः किरात शव्य पु
लिंरा स्लेखजानयः । इत्यमरः

अथच पौंड्रका श्रौत इविडा हेमचंद्रः ॥
काखोजा नवनाः शकाः पारराः स्लेखभारं क्री तासु इत्यमरः
यक्रवा श्रीनाः किराता दरराः स्लेखभाषाः पुं स्लेखभोजनः गोध
त्वशाः सुववाहृत पजानां या मः इतिकेचित ॥
लोके जानयो बहिः स्लेखवा स्लेख्यासं क्री तासु इति हारा
वश्चाप्येवाचः सर्वेते सुधवःस्पः वली ॥
ताः इतिमानवे १ अध्यायः स्लेखिनं क्री स्लेखभाषा अपशा
स्लेखदेशः पुं चातर्वर्ण्यवस्था हः तत्पर्यायः परभाषा इति
दिरहितस्थाने तत्पर्यायः प्रत्ये हारावली ॥
तः २ इत्यमरः भारतवर्षस्थाने स्लेट क उन्मादे इतिकविकल्प
प्रतिगः प्रत्यतः स्लेख्यतिशिष्टा मः क अमिस्लेटत स्लेटित्तिकः
चार हीनोभवत्यत्र स्लेखः अल उन्मायनीत्यर्थः इतिदुर्गादासः
सचासौ देशश्चेति स्लेखदेशः कि स्लेड क उन्मादे इतिकविकल्प
स्वा स्लेख्येति असक्तवदेति क अमिस्लेडत स्लेडति उन्मा
शिष्टाचारहीना भवन्तीतिवापचा घनीत्यर्थः इति दुर्गादासः ।
घनिस्लेखानीवजातयः तेषां दे स्लेव क डः सेवने इतिकविक
शा स्लेखदेशः भारतवर्षस्थानः त्यडुमः क अमस्लेवत डः स्लेके
शिष्टाचारहितः कामरूपवेगादिः इति दुर्गादासः ॥
उक्तं च चातर्वर्ण्यवस्थानंयस्मि स्ले कातिसेत्तये इतिकविकल्प
न देशे नविद्यते स्लेखदेशः स डुमः स्लायति चंडो दिवसे
विज्ञेय आर्यावर्तेस्ततः परमिति इतिदुर्गादासः ॥
इतिभरतः ॥
स्लेखभोजनं क्री यावकः इतिश
हरत्वावली ॥
स्लेखभोजनः पुं गोधूमः इति
त्रिकांडशेषः ॥
स्लेखमंडलं क्री स्लेखदेशः इति

य अंत्यस्यकारः सबधदिशद
लवर्णाः अस्याच्चारणस्थानेतासुः
तस्य स्वरूपं यथा यकारं मृगवा
स्वंगि वत्तकोण मयं सदा । य

लालभूम संकाशं स्वयंपरमकुं तत्र रंजक पित्रस्यस्थाने शोणि
 उत्ती पंचशाल मयं वीं पंच तजं मतं ॥ अथयकृदोगमा
 देवमयं सदा विशक्ति सहितं द सीहामयस्य देवादि सम
 वीं विविड सहितं तथा प्राणं लं यकृदामये किंत्वस्थितिसुयो
 मामि सदावर्णी मुनिमन्त्रात् म ज्ञेया वाम दक्षिण पार्श्वयोः
 व्यये इतिकामयेवतत्र ५ पट अथ यकृदोगविकित्ता । सी
 लः तस्यतेखन प्रकारे यथा होदिष्टाः क्रियाः सर्वा यकृत्यपि
 ऊर्द्धायः क्रमतो रेखा वलकोण समाचरेत् कार्येच दक्षिणेवाहो
 मयीशुभा नारायणो शविथयस्ता तत्र शोणित मोक्षणं तारं च
 सतिष्टति नित्यशः मात्राकुंडलि विडकृत्माभ्यां प्रतिकस्यासुनित्क
 नी ज्ञेया ध्यानमस्य प्रवक्ष्यते ॥ तं पिबेत्प्रमानं यथा वक्ति य
 इतिवर्णोद्धारतत्र ॥ कृत् सीहप्रशानये ॥ इतिभाव
 यः ५ वायुः ॥ यशः ॥ योगः प्रकाशः ॥
 याने । याता । इतिशब्दत्वाव यकृदामिका सी तैलपायिका ।
 ती सर्वनामयदृशार्थ इतियाव इति शब्दविक्रि
 त इतिविषयः ॥ यकृद्वैरी पुं रोहितकवृत्तः यथा
 एकः त्रि यः ये इतिभाषा य सीहज्जो मांसदलनो यकृद्वैरी ।
 दृशदृश्य हेरते हेः पूर्वप्रकाग चलच्चदः इतिशब्दविक्रि ॥
 मेन निष्पन्नः ॥ यच्चत्र त्रि दानकर्त्री उपरमकर्त्री
 यह्न क्ली ऊर्ध्वेर्दक्षिणभागस्य दानधानो र्यमथानोश्चशत प्रभ
 मांसखंडं तस्यर्णायः कालखंडं येननिष्पन्नः ॥
 २ इत्यमरः कालखंडं ३ कालेयं ४ यज ये न ओ देवावीरानसंगक
 कालकं ५ इतिहेमवंदः करे नौ इतिकविकल्पदुमः संगसक
 ज्ञा ६ महास्वायुः ७ इतिरभसः तिः संगकृतिः पे इत्यात् न
 अथ शरीरवयविशेषस्य य यजनियजतविषं स्वधीः पूजय
 कृतः सत्रपमाद अथोदक्षिणत नीत्यर्थः पशुनारुदं यजते पशुं
 आदि हृदयायकृतः स्थितिः रुद्राय ददानीत्यर्थः यजतिसंते

सत्र सनासद संगं कयेनीत्यर्थः आहविवेकश्चत देववनववनं
 ज्येष्ठा इति उगादासः ॥ यजनं पुं यागकर्त्री यजधानोः
 यजनः पुं ऋत्विक् यथा भृशुर शतप्रत्ययेन निष्पन्नः ॥
 शि यजिपर्विपचामितमिदये यजनः पुं यागकर्त्री यजधानो
 भ्योऽनच दशभ्योऽनचस्यात् फुचप्रत्ययेन निष्पन्नः इतिमिहा
 इति सिद्धान्तकोमुदी ॥ तकोमुदी ॥
 यजतिः पुं यागः यथा यजति यजमानः पुं अक्षरेआदेष्टा तत्र
 पु येयजामदं ज्योत्स्नानुयाजेषु पर्वीयः उनी २ यष्टा ३ इत्य
 इतिमलमासतत्तद्धताफ्रतिः । मरः व्रमादित्रयं यजमाने । अ
 यजत्रः पुं अग्निहोत्री इत्यादि धरे याग विषये मम इष्टसंणा
 दिकोषः ॥ दनाय यथायुक्तं कुरु इतिअ
 यजनं क्ली यागः तत्रआहारा त्विना मादेशको यागस्वामीवृत्त्या
 स्यष्ट कर्मांतर्गत कर्मविशः यथा हि शब्दयवाद्यइत्यर्थः व्रतमना
 अध्यापनं अध्यापनं यजनेयाजने निनादिधारणं विद्यतेऽस्यवृत्तीह
 तथा दानं प्रतिग्रहश्चैव ब्राह्म न यजते इतिनियमिष्टा शानेयज
 णानामकल्पयत् इति मानेव । मानः सवृत्ती सोमयावयति अ
 अध्यायः अस्या लक्षणं यथा धरे यजमानः सन्दीतितउच्यते
 पशुत्तीराज्य प्रोडाश सोमो अमत्राण्यचारात् दीक्ष मौ
 अधिक प्रभृति हविर्भिः तदि रोप्योपनयन व्रतादेष्टुक्तः दी
 र यत्ताशास्यस्य यथायोऽम्बरप्र ताशहादिनो वा इतिभरतः
 भृतिभिः समिद्धिः सुकृत्स्वोह यज्ञाकः त्रि दानकर्त्री इत्यादि
 त्वत्तमृषल ऊढारत्नित्रयपराह कोषः ॥
 दभं वर्मणाव पवित्र भाजनादि यजिः पुं यष्टा इत्यादिकोषः
 भि इत्योपकरणैरुद्गातृहोत्रभृत् यज्ञः क्ली वेदविशेषः इत्यमरः
 वृक्षादिभिर्कृतिगिः कामनेमिति इज्येत ३ नेनेति यजः यज्ञे नौ
 कानोपत्तादि पूर्वकानां यथाकृ देवर्षी दान संगकृतौ वाससि
 दक्षिणानां समायनं यजनं इति इतिउस इतिभरतः ॥

अपि च यज्ञराह जैमिनिः शेषे
 वा यज्ञः शब्दः शेषः एक साम
 भित्रे मंत्रज्ञाने ततश्च यमंत्रज्ञा
 नं प्रश्निष्ययदितं गानादिविच्छे
 दरहितं तद्यज्ञरिति इति नि
 ष्यादितं ॥ यज्ञवेदस्य षड
 णीति भेदाभवेति तत्र चरकाः
 नाम द्वादश भेदाभवेति चरकाः
 आक्रकाः २ कटाः प्राच्यकटाः ५
 कपिलकटाः ५ ओषम्याः ५ आ
 हलकटाः ५ वागयणीयाः ५ वारा
 यणीयाः ५ वार्जितवेयाः ५ चेता
 स्ताराः ॥ मेवायणीयाश्चेति १२ त
 त्रमेवायणीयानाम सप्तभेदा भवेति
 मानवाः १ इन्द्रभाः २ वैकेयाः ३
 वाराहः ४ हारिदेवेयाः ५ शपमाः
 ६ शणमायनीयाश्चेति ७ तेषाम
 ध्यान मष्टौशतं यज्ञः सहस्रा
 ण्यधीत्यशाखाणां भवति । तान्ये
 व द्विशताध्यायीत्य पदपाठे भवति
 तान्येव त्रिशताध्यायीत्यक्रमपाठे
 भवति षडंगायधीत्य षडंगविद्व
 रति शिल्पाकल्याणकराणि नरु
 क्तं चंदो ज्योतिष मित्यंगानि तत्र
 प्राच्योदीच्या नैर्ऋत्या निरऋत्यः
 तत्र वाजसनेया नाम सप्तदशभेदा
 भवेति जावलाः १ ओथेवाः २ का
 एवाः ३ माथ्येदिनाः ४ क्षापीयाः ५
 तापायनीयाः ६ कापालाः ७ पौ
 वस्ताः ८ आवटिकाः ९ पामावटि
 काः १० पाराशर्याः ११ वेथेयाः
 १२ वेनेयाः १३ ओथेयाः १४ गाल्वाः
 १५ वेजवाः १६ कामायनीयाश्चेति १७
 प्रतिपद मनुष्यं चरं भाषा
 यमी मीमांसान्यायसूक्तं इत्युपा
 गानि भवेति उपज्योतिषं १ सा
 गलक्षणं २ प्रतित्ता ३ अनुवाक्य
 परिसंख्या ४ वराण्यसूक्तं ५ आहक
 ल्यः ६ प्रवराण्यायस्य ७ शास्त्रं ८ क
 तः ९ सख्या १० अनुगमः ११ यज्ञे
 पार्श्वानः १२ होत्रकं १३ पशवः १४
 उक्थानि १५ कर्मलक्षणं १६ इत्य
 द्वादशपरिशिष्टानि हे सहस्रे श
 तेन्यने मंत्रे वाजसनेयके । इत्यु
 क्तं परिसंख्यातं मेतत्तकलं स
 अक्रियं ग्रंथोऽप्यपरिसंख्यातं ।
 ब्राह्मणं च वत्सर्गं आरावाभ्य
 वेदांते ब्रह्मव्याहृतिपूर्वकं वेद
 मध्याय एतेषां होमाने त्व समा
 रभत नित्रनैत्रिरीयका नाम द्वि
 भेदा भवेति ओत्वाः खंडिकेया
 श्चेति तत्र खंडिकेया नाम पंच
 भेदा भवेति आपस्तम्बी १ वाथा
 यनी २ सत्याषाढी ३ हिरण्यकेशी ४

ओथेयाश्चेति ५ तत्र कटानां त य
 गान विशेषः वत्सस्तारिशात्
 यज्ञ्यान मंत्रब्राह्मणयो वेद सि
 ग्गां यत्र पठ्यते यज्ञवेदः स वि
 ज्यो ॥ मेवाख्योतराः स्मृताः
 यज्ञवेदस्य पञ्चवेद उपवेदः य
 ज्ञवेदस्य भारद्वाज गोत्रं रुद्र
 देवस्य वैष्टमं छंदः । यज्ञवेदः
 रुद्राः दीर्घः कपाली नाम वराणः
 काचननयनः आदित्यवर्णः वर्णः
 न पंचाक्षरिमात्रः अस्थानं व
 दे रोद्रं वैष्टमं तत्सुवर्णं भार
 द्वाजं रुक्मनेत्रं रुद्रांगं । यज्ञवे
 देदीर्घं आदित्यवर्णं कापालीनं
 पंचाक्षरिमात्रं य इदं देवता
 रूपं गोत्रप्रमाणं चंद्रोवर्णं वर्णं
 यति स विद्यां लभते स विद्यां
 लभते जन्मजन्मनि वेदपाठे भ
 वति जन्मजन्मनि वेदपाठे भव
 ति अत्रतो व्रती भवति अथ य
 तः प्रयतो भवति अथ वत्सरी
 ब्रह्मचारी भवति जानिस्सरो जा
 यते इति वराण्यसूक्तं ॥ यज्ञः ९ इत्यनेन विदीयते ३ ।
 यज्ञवेदः पंच वेदविशेषः तस्या
 धिपनिर्यथा ऋग्वेदाधिपतिर्जीवः
 सामवेदाधिपः ऊजः यज्ञवेदा
 धिपः अक्रुः शशिजोऽथर्ववेदा
 इति न्योतिषं ॥ अथ वत्सरी
 वैशंपायनः सत आदोवेक य
 वासीत यथा । ऋग्वेदश्चावर्क
 पैले जगद् स महामनिः यज्ञवे
 द प्रवक्ता वैशंपायनमवच ॥
 जैमिनि सामवेदस्य आवर्क सो
 ऽनपद्यत तथेवाथर्ववेदस्य स
 मंत मृषि सन्नमं ॥ एकग्रामीय
 ज्ञवेदस्तं चतुर्षु यकत्यपेत वात
 होत्र मभ्युद्यस्मि सेन यज्ञ मया
 करोत अधयवं यज्ञमिं स्पष्टमि
 होत्रं द्विजोत्रमाः उद्वात्र सा
 मभिः अक्रुः वत्सवं वाप्यथर्वभिः ।
 ततः स ऋव उद्वात्र ऋग्वेदं कृत
 वाप्यभः यज्ञेष्विव यज्ञवेदं सा
 मवेदं च सामभिः ॥ एकविंशति
 भेदेन ऋग्वेदं कृतवान् ११
 शाखानां त शतेनाथ यज्ञवेद म
 थाकरोत सामवेदं सहस्रेण
 शाखानां विभेदतः अथर्वानां
 मथा वेदं विभेद नवकेन त
 इति कौर्म्ये ४१ अध्यायः ॥
 यज्ञः ९ इत्यनेन विदीयते ३ ।
 तस्यार्थ्यायः । सवः २ अधरः ३
 यागः ४ सप्तनेत्रः ५ मत्तः ६ ऊजः
 इत्यमरः इष्टिः ८ इष्टं ९ विताने
 मयः ॥ आदवः १२ सवनं १३

हवः ॥ अभिषवः ॥ होमः ॥
हवनं ॥ महः ॥ इति शब्द रत्ना
वली । सविधिः सात्विको राज
सिक सामसिकश्च सात्विकयत्तो
यथा अफलाकांतिभि र्धत्तो वि
धिद्वयो य इत्येत यष्टयमेवेति
मनः समाधाय ससात्विकः राज
सिकयत्तो यथा अभिसंथाय त
फलं दम्भार्थं मपि चैव यत्त । इ
त्येत भूतश्रेष्ठं यत्तं विद्धि
रासजं तामसिकयत्तो यथा
विधिहीन मसृष्टात्रं मंत्रहीनमर
त्तितां श्रद्धा विरहितं यत्तं ता
मसं परिचक्षते इति श्री भग
वद्गीतायां ॥ अध्यायः ॥ सव
नानाविधः यथा इव यत्तस्तथा
यत्ता योगयत्तास्तथा परे स्वा
ध्याय ज्ञानयत्ताश्च यतयः संशि
तव्रताः इति श्री भगवद्गीतायां
॥ अध्यायः ॥ पंचयत्ता यथा
अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्त
नर्पणं होमा देवो वलिर्भोतो
वृक्षोऽतिथिपूजनं । इति गा
रुडे ॥ ५ ॥ अध्यायः तस्योत्पत्ति
र्यथा इष्टयः कुचः कथं यत्त
ब्राह्मण्य देहो यत्तत्त समवान् ।
वेतातमगमनपत्रो ब्राह्मण्य कथं

त्रयः । तत्रो ऽद्य श्रोत्रमात्मानं
कथयस्व महामते श्रीमार्कंडेय
वाच श्रुत्वा धिक्काहंता यत्त
होमं महाकुतं यत्तेशु देवास्ति
इति यत्तमेवं प्रतिष्ठितं । यत्तेन
धियते इष्टी यत्तस्तमयति प्रजाः
अत्रेन भूता जीवन्ति पर्याणादत्र
संभवः पर्याणो ज्ञायते यत्तात्
सर्वं यत्तमयं ततः सयत्तो भूदः ।
रादस्य कायात् शशुविदारितात्
यथाह कथये तदः श्रुत्वा त्ववदित
हिजाः विदारिते वराहस्य काये
भृगीणा तत्तत्तात्त ब्रह्मविष्णुशिव
देवाः सर्वे च प्रमथेः सह निरु
जलात्तसृष्ट्य नन्तरीरं नमः
प्रति तद्विभेजः शरीरं विस्म
श्चक्रेण खड्गः तस्यांगं संथयो
यत्ताः जानास्ते वैष्टक्यकः ।
यस्यायस्याच्च ये यत्तान्तरं त्वत्तम
हर्षयः भ्रूनासा संयिनाजानो ज्ञो
तिष्ठो मोद महाधरः हन्तश्रवणस
त्प्रास्त वक्रिष्ठो मो वजायत वत्त
ध्रुवोः संयिनात्तवात्तष्टो मो वजा
यत राजः पौनर्भवो मो सस्य
योत्राष्ट संयिना वृद्धो मो वृद्धो
मो निजामलाद्यजायत अतिगं
सर्वराज मथो निजान्तरात् ॥

भूत अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृ
यज्ञस्त नर्पणं होमा देवो वलि
र्भोतो वयत्तोऽतिथिपूजनं स्वा
नं नर्पणं पर्याणं नित्ययत्तामस
वशाः कटसंयः समुत्पन्ना निजा
तो विधयस्तथा वानिमथो महा
मथो नरमेधस्तथैव प्राणिहिंसा
करये ऽप्येते जानाः पाद संधि
तः राजस्यो ऽशकारीयो वा
जपयस्तथैव । इष्टसंयः समु
त्पन्ना ग्रहयत्तास्तथैव प्रतिष्ठेत्
सर्गयत्ताश्च दानश्राद्धादयस्तथा
हस्तं धितः समुत्पन्नाः सावित्रीय
त्तपवच सर्वेषां साधका यत्ताः
प्रायश्चित्तकराश्च ये ते मृदुसंधि
तो जाना यत्तास्तस्य महात्मनः
रक्षः शत्रुसर्पशत्रुं सर्वं वैवा मि
वारिकं गोमथो हृत्तजायस्य ख
रेभ्यो ह्यभवन्निम मायेष्टिः पर
मेष्टिश्च गीष्मति भोग संभवः
लांगलसंधौ संजाना अग्निष्टम
स्तथैव नैमित्तिकाश्च ये यत्ताः
संक्रान्तादौ प्रकीर्तिता लांगल
संधौ ते जानास्तथा द्वादशवार्षि
कं तीर्थप्रयोग सामौजयज्ञः सक
र्षणस्तथा आर्कमाथर्वणो चैव ना
भिसंयसृज्जताः इत्येतेः तत्र

यत्तः पंचमार्गे नित्यो ज्ञानः निग
संस्थान हेरम् यत्तानाताम्रनाव
नि एवमशायिकं ज्ञानं मदसंदि
नसंज्ञमाः यत्ताना सतते ताका
यैर्भीयतेऽधुनापि च सुगम्योः ।
ज्ञात संजाना नामिकायाः स्तवो
ऽभवत्त यत्तस्य कस्तुव भूता ये
ते जानाः पोत्र नामयोः ग्रीवा
भागेन तस्याभूत्त आग्नेशो मुनि
संज्ञमाः इष्टाभूते पृथग्भौ जा
ताः श्रवणारंभतः दंष्ट्राभ्यां ह्यभ
वत्त रूपाः ऊषागोमाणि वा भवन्
उद्भूता च तथा धर्म्य होतो ममिध
एव च अग्रदत्तिता नामांग पश्चात्
पादेषु संगताः ॥ पुराडायाः
सचरवो जानामस्तिष्ठ संवयात्
कर्षु नैत्रश्रगाजाना यत्तकेतसा
प्राणरात् मथभागा भवद्देरी म
ष्टात् ऊर्ज मजायत रतो भारा
स्तथैवायं स्वरात्मैवाः समुद्भूताः
यत्तास्तयः इष्टभागात् ह्रमघात्
यत्त एव च तदात्मा यत्तपुरुषो
मुजाकत्तास्तमुद्भूताः एव याव
नियत्तानां भांडानि च हरी पिच
तानि यत्तवराहस्य शरीरादेव ।
नाभवत्त एव यत्तवराहस्य शरीरं य
त्तानामगात् ॥ यत्तत्रयेता स

कल माणापित्ति मिदं जगत्पवं
विधाय यत्तत्तु ब्रह्मविष्णुमहेश
राः सत्त्वं कनकं चारुमासुर्धत्त
तत्परा ननसेषां शरीराणि पि
डीकृत्य पृथक् पृथक् विदेवास्ति
शरीराणि व्यथमसुखवायुभिः स
हृत्तस्य शरीरेन व्यथमसुखवायु
ना स्वयमेव जगत्सृष्टि रक्षिणापि
स्तनोऽभूत् कनकस्य शरीरेन व्या
पयामास केशवः ततोऽभूद्भादे प
त्तापिः एवैतान् भोजनः ।
चोरासु त वपुः संभृज्यापयामास
वैस्वयं ततश्चादवनीयोऽग्निस्तत्
क्षणात्समजायत एतेस्त्रिभिर्न
गतव्याप्तं विमलं सकलं जगत्
एतत्त यत्त त्रयं नित्यं तिष्ठति हि ज
सत्तमोः समस्ता देवतास्तव संते ।
ऽध्वरैः सह एतद्भादप्रदं नित्यमे
तदेव त्रयात्मकं एतत्त त्रयी विधि
स्वान् मेतत्त पुण्यकरं परं यस्मिन्
जनपदे चैते हृयते अग्रयस्त्रयः
तस्मिन् जनपदे नित्यं वत्सर्वगो वि
वर्द्धते एतद्दः कथितं सर्वं यत्त
एष्टे हि ज सत्तमैः यथा यत्त व
राहस्य देहो यत्तत्र मामवाच ।
नयाच तस्य पुत्राणां देहोऽस्तेनान
मागमन् इति कालिकापुराणे ३

अध्यायः ब्रह्मण आदियत्ता
यथा एतस्म्युवाच पूर्वमेव मया
त्वाने परास्वायं भवो मनुः । ज्ञातः
परमधर्मात्मा शतत्रयापतिः सयं
स्वष्टाप्रजापतिः पूर्वं सृष्टिकर्मण
योजयेत् वत्सत्वेमेव संकल्प्य स
स्या सृष्टिं कुरुत्वय्य सयंत एक
रं गत्वा कृत्वा यत्तंत विस्तरं ब्रह्मा
ज्ञाता होता धर्म्यं स्ववारा यत्तवा
हकाः एकैकस्य त्रयस्त्रया ए
रिवाराः सयंकृताः एते वै चोड
श प्रोक्ता ऋषिर्नो वेद विनंकाः
शतानि त्रीणि षड्त्रिंशत्तः सृष्टाः
सयं भुवा भीष्म उवाच यत्तस्य ब्र
ह्मणो विप्रसमाभिर्वद सास्त्रं तं
एतस्म्युवाच मन्त्रेण व्यतीतेन
यत्तस्यावभृथाऽभूत्त दक्षिणा
ब्रह्मणा दत्ता प्राची होतस्वरक्षिणा
अध्वर्यावे प्रतीचीनऽज्ञातः सौम्या
तथा त्रैलोक्यं सकलं ब्रह्मादौ ते
सांत्त दक्षिणो । भेदनाच शतं
साष्टं दानं यत्तसिद्धये अध
र्युणां सह स्वाणि सेव्यारानमि
ष्यते इति मां मे सृष्टिं वेदे ३ अ
ध्यायः ॥ ब्राह्मणादीनां स्वधर्म
यत्ता यथा आरंभ यत्ताः क्षत्राः
स्यर्द्धवियशा विशाः स्मृताः पारिवार

यत्ताः शूद्रास्तु जपयत्तास्तु ब्राह्म
णाः इति मात्से ॥ अध्यायः ॥
द्विस्मा यत्तस्य अथर्मं जनकत्वं य
था तथा विष्णुभगिन्द्रस्तयत्तं प्राच
र्ययत्त प्रभुः देवैः सह संसृज्य सर्व
साधनं संभृतं तस्यासमये विनिते
समाजस्य मूर्द्धव्यः । मूर्द्धव्यस्य
तान् दृष्ट्वा दीनान् पशुमणां स्तदा
विष्णुभुजं ते तदृच्छन् कोयं यत्तवि
थिस्तव अथर्मो वलवानेष द्विस्माथ
मैसया तव ननः पशुवथस्तिष्ठस्व
वयं ते स्योत्तम अथर्मो यमं चाता
य प्रारब्धः पशुभिस्तया नायं यमो
त्वथर्मोऽयं न द्विस्माथ यम उच्यते
आगमेन भवान् यमं प्रकाशेत्तय
दीव्यति विधिदृष्टेन यत्तनयं मेण
वयं सेतना एवं विष्णुभगिन्द्रस्तु
षिभिस्तत्तदृष्टिभिः उक्तान् प्रति
जगद् मानमोद समन्वितः तेषां
विवादः समहान् यत्त इन्द्रमह
क्षिणां जंगमैः स्यावैरैः केन यष्ट
व्यमिति चोच्यते ते तत्त विजाविवा
देन तस्य पुत्रां मूर्द्धव्यः संभ्या
यवाका मिद्रेण यत्तच्छ्रुतवै
वत्तं ऋषय ऊचुः महाप्राज्ञकथं दृष्ट
स्वयं यत्तविधिर्नृप उक्तान् पादे प्रभु
द्विसंशय नोत्तर प्रभो स्तत्त उवाच
श्रुत्वा वाक्यं वसस्तेषां मविचार्य व
त्तावत्तं वेदशास्त्रं मनुस्मृत्ययत्त
तत्त मुवाच ह ॥ यष्टव्यं पशुभि
र्मथ्यै रथ मूल फले रपि द्वि
सा स्वभावो यत्तस्य इति मे दर्श
नागमः । एवं कृतोत्तरा स्तत्त
मुक्त्वा त्मानं ततो धिया अवश्यं
भाविनं दृष्ट्वा तमया स्वशपस्तरा
इत्युक्तं मात्रो नृपतिः प्रविवेश ।
रसानल धर्माणां संशयच्छेत्ता ।
राजा वस रथो गतः तस्मात्तवा
व्योसे केन वदस्तेनापि संशयः
तस्मान् द्विस्मा यत्तस्य यत्तुक्तं मृषि
भिः पुरा । इति मात्से ॥ ११६ ॥
अध्यायः ॥
यत्तकृत्त पुं यागकर्ता यत्तं करो
ति इत्यथे किं प्रत्ययेन निष्पन्नः
यत्तपशुः पुं चोटकः इति राह
माला व्यास ॥
यत्तपशुः पुं विलुः इति हे
मचन्द्रः ॥
यत्तभाजनं ह्रीं यत्तपात्रं इति
जगथरः ॥
यत्तभूषणः पुं खेतदर्भः इति
राजनिर्घटः ॥
यत्तयोगः पुं उडुस्वरत्नः इति
राजनिर्घटः यागादेवि ॥

यज्ञवली स्त्री सोमवली इतिराज
निर्वैटः ॥ ॥
यज्ञवाटः पुं यज्ञस्थानं इतिहेम
वेदः ॥ ॥
यज्ञवृक्षः पुं वरीवृक्षः इतिराज
निर्वैटः ॥ ॥
यज्ञप्रष्टा स्त्री सोमवली इति
राजनिर्वैटः ॥ ॥
यज्ञसाधनः पुं विलः इतिराज
सहस्रनामस्तोत्रं ॥ ॥
यज्ञसारः पुं यज्ञोद्गमरुद्धः इति
राजनिर्वैटः ॥ ॥
यज्ञसूत्रं स्त्री यज्ञोपवीतं यथा
यवित्रं ब्रह्मसूत्रं यज्ञोपवीतं
मित्यपि यज्ञसूत्रं तदेवोपवीतं
स्यादिति मुने उद्धते वाम
बाहौ तत्राचीनावीतं मण्डपः
निवीतं तदेव स्यात्तद्वत्तसिल
मितं इतिजटाधरः ॥ तस्य प्र
माणं यथा उद्धृतं विद्वत्सूत्रं सु
थवा निर्मितं शनेः तंतत्रयमथो
द्वत्तं यज्ञसूत्रं विद्वद्भ्याः त्रिगुणं
तां तद्विप्रं वेदप्रवरं समितं
शिरोधराभिम मथ्यात् एहाहं
परिमाणकं यज्ञविंशतिमि मि
तं सामगानामयं विधिः वामस्तं
येन विद्वत्तं यज्ञसूत्रं वलप्रहं ।
इतिकल्किपुराणे च अध्यायः ॥
स्य पारणे मंत्रो यथा यज्ञोप
वीतं मसि यज्ञसूत्रोपवीतं नो ।
एनस्मि इति संस्कारतत्त्वधनम्
हभाषं ॥ अजमोत्त । यज्ञो
पवीतं परमं पवित्रं ब्रह्मसूत्रं
यज्ञद्वजपुरस्तात् आयुष्मन्मयं
प्रतिमुच्यते यज्ञोपवीतं वल
मस्तनेनः इतिपञ्चपतिः ।
यज्ञस्थानं स्त्री यज्ञवाटः इतिजटा
धरः ॥ ॥
यज्ञांगः पुं उद्गमरुद्धः । इत्यमरः
तदिरुद्धः इतिराजनिर्वैटः ।
ब्राह्मणयष्टिका इतिशब्दवैदिका
यागावयवे स्त्री ॥ ॥
यज्ञांगा स्त्री सोमवली इतिराज
निर्वैटः ॥ ॥
यज्ञांगः पुं अवश्यः इति हेम
वेदः यागशेषश्च ॥ ॥
यज्ञारिः पुं शिवः इतिधनंजयः
राक्षसश्च ॥ ॥
यज्ञिकः पुं बलाशब्दः इति
जटाधरः ॥ ॥
यज्ञियं वि यज्ञकर्माहं इत्यमरः
यज्ञायहितं इति कुम्भ बोध
वाकरणां ॥ ॥
यज्ञियः पुं हापरयुगं । इति

त्रिकांशेषः ॥ ॥
यज्ञियदेशः पुं यागकरणेनयुः
ऋदेशः यथा कृत्स्नसारस्वती
मृगो यज्ञसंभावतः स तेयो य
ज्ञियो देशो स्वेव्यदेशस्ततः परः
इतिमनुः ॥ ॥
यज्ञियशाला स्त्री यागमंदपं इति
जटाधरः ॥ ॥
यज्ञीयः पुं उद्गमरुद्धः । इति
राजनिर्वैटः यागसंबन्धिनि वि
यज्ञीयब्रह्मण्यदपः पुं विककतः ।
वृक्षः इति राजनिर्वैटः ॥ ॥
यज्ञेश्वरः पुं विलः यथा यज्ञे
स्यो ह्यसमस्तकव्य भोक्ताव्या
यात्मा हरिरीश्वरोऽत्र तत्तन्निधा
नायपोत सद्यो रत्नांशेषाण्य
सुराश्च सर्वे इतिशब्दतन्त्रं ॥ ॥
यज्ञेष्टं स्त्री दीर्घरोहिष्कतृणां
इतिराजनिर्वैटः ॥ ॥
यज्ञोद्गमरुद्धः पुं उद्गमरुद्धः यज्ञ
उद्गमरु इतिभाषा । तस्यार्थः
हेमडग्यी २ यज्ञफलः ३ यज्ञांगः
४ हेमडग्यकः ५ उद्गमरुद्धः ६ जंत
फलः ७ इति शब्दरत्नावली ॥ ॥
अस्यगणाः उद्गमरो हिमो ३
ज्ञोद्गमरुः पितृ कफासुतं मधुर
स्त्वरो वल्लोपवलाशोयन रोपराः
इतिभाषकाः ॥ ॥
यज्ञोपवीतं स्त्री यज्ञसूत्रं येना
इति भाषा तस्यार्थः यवित्रं ।
२ ब्रह्मसूत्रं ३ हिनायनीध इति
त्रिकांशेषः । तस्य निर्वयणां
यथा उपवीतं मादगोभिला य
ज्ञोपवीतं कुरुते सूत्रं वस्त्रं वा
अपिवांगशरज्जेमव यज्ञोपवी
तं विशिष्टविन्यास पारणाकर्मत
याकुरुते कितम्बुं सर्वं विरो
धयतिज्जदोगपरिशिष्टं ऊर्द्धता
विद्वत्तं कार्यं तंतत्रय मथोत्रं
विद्वत्तं योपवीतं स्यात्तस्यैकोपयि
विद्वत्तं वामावर्तं वलितं ॥
तंतत्रयं त्रिगुणं कृत्वा रक्षिता
वर्त्तवस्ति कार्यं एवंविद्वत्तं विस
वं उपवीतं स्यात् एको यंथि ।
पिति नानात्वं निषेधार्थं । तथा
वौथायनः कोष सौत्रं वि स्ति
द्वत्तं यज्ञोपवीतं मानामेः कोषं ।
कृमिकोषोद्धवं यज्ञसूत्रादि ॥
मय मित्यर्थः सौत्रं कार्यास्तोत्र
वं तथा मनुः कार्यासं मुप
वीतं स्यात् विप्रस्योहं द्वत्तं वि
द्वत्तं शनसूत्रं मथोत्रोत्तं वेषस्या
विकसौत्रिकं वि स्तिद्वत्तमित्यक्त
नात्त मनुवत्तं विविद्वत्तं ॥ ॥

सर्वेन विशेषः यज्ञपैदीनसि ।
 वचनं कार्पासं गुपवीतं वदन्तः ।
 विदन्तं ब्राह्मणस्य तौमं राजस्य
 स्य आविकं रेषस्य नञ्वतन्तः ।
 संभवे वदन्तं विधायकं नवतन्तं
 यज्ञमाह देवलः यज्ञोपवीतं ।
 कुर्वीत सृष्टाणि नतवः एकेन
 श्रेष्ठिना नतद्विगुणसिगुणोऽथ
 वा एकेन श्रेष्ठिना युक्त इति शेषः ।
 द्विगुणसिगुणोऽथेति तन्वलेन
 द्विसवस्त्रिसवो वा कर्तव्यः द्विसव
 त्वं त्रिसवत्वासंभवे गोभिले वा
 शहो विकल्पार्थः अपिशहोवस
 ऊशरज्ञाः सृष्टाकल्पप्रदर्शना
 नार्थः एकस्मिन्सवत वावच्छेदा
 र्थः द्वितीयो शहोऽनुक्तमौनवाला
 दि सृष्टयार्थः तथा निगमपरि
 शिष्टं वाससा यज्ञोपवीतानि ऊ
 क्ते नदभावे विदता सृष्टेण ऊ
 शरं न बल प्रतिपद रज्जुभिर्वा
 बालोऽथ गोवालः यथा देवलः
 कार्पासं तौमं गोवाल शररज्जु
 त्वणोऽथ सदा संभवतो धार्यं
 गुपवीतं द्विजातिभिः नदभाव
 इतिकरणहस्ताभावे ऊशरचमि
 रिति बोद्धव्यं इति श्राद्धविवेकः
 यज्ञोपनयनादिने ॥ तत्र ग

भीष्टमोहे ब्राह्मणस्योपनयनं शते
 त्रिविद्यस्य गर्भकारो गर्भहृदा
 शेषेणस्य शस्त्रं अत्रासामयै
 ब्राह्मणस्य षोडश वर्षपर्यंतं मेव
 त्रिविद्यस्य हाविशति वर्षं पर्यंतं
 वैश्यस्य चतुर्विंशति वर्षं पर्यंतं
 तदनुष्ठाने कालः तत्र मासाः
 मासं कालान् चैव वैशाखज्येष्ठा
 घाढ्या विदिताः तत्र तिथयः
 द्वितीयैकादशी द्वादशी पंचमी द
 शमी तृतीया विदिताः तत्र वाराः
 हस्त्यति शुक्ररबीणां प्रशस्ताः
 सामगानां मंगलवारोऽपि तत्र न
 तत्राणि स्वाती ज्येष्ठा पुनिश्रुष्टि
 नी अत्राया हस्तारवती पुष्यः विश
 श्रवणा मृगशिरः शतभिषा पूर्वफ
 ल्गनी उज्जरफल्गनी पूर्वभाद्रपदा
 ज्येष्ठाभाद्रपदा रोहिणी पूर्वाषाढा न
 त्र लग्ना निषाद सिंहेतला पुरुषी नम
 सकानि तत्र पक्षः शुक्लः । तत्र
 दिशो भूमे अनध्यायादीन् परित्या
 ज्यकर्तव्यं इति ज्योतिषतत्त्वमते ।
 अथोपनयनं ॥ तत्र गोभिलः
 गर्भीष्टमेव ब्राह्मणस्योपनयनं गर्भका
 देशे त्रिविद्यं गर्भहृददेशे वैश्यं
 आषोडशाह ब्राह्मणस्यानतीतः का
 लो भवति आहाविशत त्रिवि

यस्य आचतविंशत वैश्यस्याचत
 कुंष्टं पतितं सावित्रीका भवति
 नैनाउपनयेत् नीध्याये पुनत्र
 भिविवाहयेत् आषोडशादित्य
 भिविवाहात् तथा च त्रिसव्यमा
 त्रं षोडशाह विप्रस्य राजस्य
 स्य द्विविंशतिः विंशतिः सतर्षी च
 वैश्यस्य परिकीर्तिता सावित्री
 नातिवर्तेत अतर्हर्हं निवर्तेते
 अत्र षोडशवर्षाणामुपनयनो ग
 ता प्रतीयते पतिनायस्य सावित्री
 द्वावर्षाणि ये च ब्राह्मणस्य वि
 शेषेण तथा राजस्य वैश्ययोः प्रा
 यश्चित्तं भवेदेवा प्रोवाच वदता
 वरः इति यमवचनेन तदनंगता
 प्रतीयते अनयो गर्भजस्य प्रभृति
 गगानाभ्यां मविरुद्धता यत्र द्विजा
 नामित्युपक्रम्य पैदीनसि वचने हार
 शोडश विंशति स्मरती ताम्बरु
 दकाला भवति तद्वादशवर्षा युवा
 रि ब्राह्मणादीनां महायाह्निर्यम
 प्रायश्चित्तार्थं षोडशवर्षापरि ७
 रुप्रायश्चित्तमिति तथा त्रिशक्ति
 विनो ब्राह्मणश्चात्रायणं वरेत
 गोप्रदानं च कुर्यात् वांशायण
 शूक्तो येन ह्येकं तन्मूलं वासाईदा
 विंशतिकाधीयणाः गोमूत्रं कार्पा

पापकः मिलित्वा साहज्यो वि
 ति कार्पायणा देवाः पितृमात
 रद्वितस्य निःस्वस्येशोपमवारि
 ना पतिना सावित्रीकस्य वा विषय
 तमनुविष्य येषां द्विजानां सावित्री
 नावहेन यथा विपिताश्चारयिता
 शीनहृच्छामया विधुयनाययेत
 हृच्छं प्राजापत्यं तदशक्तौ येन
 त्रयं तन्मूलं वा नवकार्पायणाः
 अकृतप्रायश्चित्तप्रत्याहनेतानि
 न्यादि तत्र वदवचनं तत्कृतं
 संसर्गिणां प्रायश्चित्तं प्रदर्शनार्थं
 तथा च स्मृतं तत्र वात्साचार्यस्य मु
 क्तात्तं हृच्छपादनं सुथ्यति यस्मै
 पनयुते ब्राह्मणं विभिः कृच्छैः स
 सुथ्यति भुजवत्सभीम कृत्यविनाम
 मणोः स्वाती शक्र धनाधि मित्र
 करभे पौलस्त्य विज्वा हरिश्चिन्तो
 नोपयुक्तो भूगोऽदिति संते भा
 उदये सागरे केन्द्रस्य भृगुने
 ऽद्विजः शशिसते वेदे च नारे
 शुभकर्तव्यं अतर्कमं मंगलतिथौ
 वाराः सिनोर्केत्यकाः ॥ अदिति
 सन उज्जरफल्गुनी सागरः पूर्वा
 घाढ्या दीपिकायां जीवोर्केन्द्रे
 शुद्धो हरिश्चयन वरिभीसुरे वात
 रस्ये स्वाध्याये वेदवर्णाधिक्य इद

शुभेदे तौर मे नादितौ च सु
 कार्के ज्येष्ठे लमे रविमदनतिथिं
 प्रोज्ज्यवसाहमेवं नोजीवास्माति
 वारः कर्मित गुरुदिने कालशुद्धौ
 वनेत्यात् रविमदनतिथिं सप्त
 मीत्रयोदशी वसाहमेवं लमायेत
 या कृतिवितामणो माचेदविण
 शीलाढ्यः फाल्गुने च वृद्धवनः
 वैत्रे भवति मेधावी वेशाखे कोवि
 दो भवेत् ज्येष्ठे गहन नीतिज्ञ आ
 षाढे कृतभाजनः शेषेष्ट्येषु
 राविः स्थानिषिद्धं निशि च व्रतं
 राजमात्रेडः पुनर्वसौ कृतो विप्रः
 पुनः संस्कार मर्हति आसलायनः
 उत्तरायने आश्वयुज्यमासे कल्या
 णे नक्षत्र वृद्धोपनयन गोदानवि
 वादाः विवादः सार्वकालिक इत्ये
 के आश्वयुज्यमासे कृत्ये कृत्ये
 वृद्धगर्गः सति सुकृताननयायात्
 ममीच त्रयोदशी यत्तयो मीच
 मासस्य द्वितीयां परिवर्जयेत्
 श्रीपतिव्यवहारसमुच्चये कार्तिका
 म्याश्विनस्यापि फाल्गुनाषाढयो
 पि कृत्ये द्वितीयाया मनध्याये
 विदुर्व्याः भुजवलः चैत्र कृत्ये
 द्वितीयायां तिस्रैवाष्टकासु मार्ग
 च फाल्गुने चैव आषाढे कार्तिके

तथा यत्तयो मीचमासस्य द्विती
 यां परिवर्जयेत् नास्तीति वृद्धो
 ऊर्ध्वीत व्रतवंध्यशुभक्रिया उप
 नयने उत्तरायण शुक्लपक्षयोर्विधा
 नात् कार्तिकादौ कृत्ये चैव द्वि
 तीया निषेधाः पुनः संस्कारमर्हति
 इत्युक्तं प्रायश्चित्तश्रौतपनयन प
 रः वैशेषोपनयन परश्च तथा च
 गर्गः विप्रस्य क्षत्रियस्यापि मौ
 जीस्यात् उत्तरायणे दक्षिणे च वि
 शोकार्ये नानध्याये न संक्रमे
 अनध्यायेपि ऊर्ध्वीत यस्य नैमि
 त्तिकं भवेत् अपि ना दक्षिणायन
 कृत्ये यत्तयोः समुच्चयः नैमित्तिके
 प्रायश्चित्तत्रयं चैत्र शुक्लतृतीया
 आषाढ शुक्लदशमी मन्वन्तरि
 तेन निषिद्धा वैशाखशुक्लतृतीया
 युगादितेन निषिद्धा वस्यामशुविरु
 द्धार्थो रिक्तासु वृद्धोषभाक्त साम
 गानां ऊनवारेषुपनयन शाखा
 थिपत्तात् तथा च शाखाथिपेवलि
 निकेदुगतेः शवास्मिन्वारेः स
 चोपनयनं कथितं द्विजानां नीच
 स्थितेः श्रीगुरुगेषु परानिते वा
 जीवे भृगावुपनयः स्मृतिकर्महीनः
 तस्य शाखाथिपस्या कृत्यविनामणौ
 जन्मोदये जन्मस नारकासमासे

ः शवा जन्मनि जन्मभे वा व्रतेन इति दुर्गादासः ॥
 विप्रो न वद्वक्तोपि विद्याविशे यत्त य हेतः यस्मात् इत्यमरः
 येः प्रथितः प्रथितो अस्ते ग यत्त त्रि बुद्धिमानोपलक्षितयमीव
 ते दैत्यगुरो गुरो वा ऊर्ध्वेपि लिङ्गे ये इति भाषा । इति न्याय
 वा पापपुनेष्वुक्ते । व्रतोपनी मने सिद्धांतकोषपुण्यदिहृतिश्च
 तो दिवसे प्रणशं प्रयाति देवा यतः यदेतः यस्मात् इत्यमरः
 पिरक्षितो यः उदये लगे यतमः त्रि बहनामप्येति हीनैकः
 व्रतेन उपनयनेन इति संस्कारः एषा मध्येयः यश्चाज्ञात उतम
 तमं प्रत्ययेन निष्पन्नः इति मुग्यबोध
 यज्यः पुं यज्वेदेवेत्तावास्त्राः याकराणं ॥
 इत्युणादिकोषः यजमानः इति यतरः त्रि द्वयोर्मध्ये निहीनैकः
 सक्षिप्तसाराणादिहृतिः ॥ अनयो मध्येयः तस्याज्ञात उतम
 यज्ञा पुं विधिना इष्टवान् वेदवि प्रत्ययेन निष्पन्नः इति मुग्यबोध
 यानेन कृतयागः । इत्यमरः याकराणं ॥
 यज्ञानां यतिः पुं चंदः इति वि यतिः पुं निर्जितेन्द्रियशमः तत
 कांडशेषः ॥ पर्ण्ययः यती २ इत्यमरः
 यत्त क खेदोपस्कारयोः इति क भित्तः ३ संस्थासिकः कर्मदीप
 विकल्पदुमः खेद इह नाशनं क रक्तवसनः ६ परिब्रान्तकः ७ नाप
 यातयति पुत्रं पिता ताडयति सः ८ पराशरी ९ पारिकांती १०
 इत्यर्थः यातयति शृङ्गं गृहीणा मस्करि ११ पारित्तकः १२ इति
 उपस्करोति इत्यर्थः निरः प्रत्य हेमचंद्रः निकारः विरतिः १
 पर्णो प्रत्यर्पणं परीवर्तः निर्यात इति तत्रैव नानार्थे ॥ तस्य
 यति धाम्येन माषावलाकः धाम्ये वाराणस्यां वा सोमयज्ञा अष्टौ माः
 दत्वा माषान् शृङ्गाति इत्यर्थः सान्विहारस्य यतीनां संयुतात्म
 इति दुर्गादासः ॥ नां एकत्र वतरो मासान् वा
 यत्त ई ३ यत्त इति कविकल्पदुमः निवसेत् पुनः अक्षिमुक्ते प्रविष्टानां
 ई यत्तः ३ यत्तने परिते शिष्यः विहारस्त न विद्यते ॥ यति

भि मीलकामैश्च अविशक्तं निषे
 ष्यते इतिमात्रेण अविशक्तं मा
 हात्मे ॥ ५६ ॥ अध्यायः यति धर्मो
 यथा अलावे दारुपात्रे च नृमये
 वेदले तथा एतानि यतिपात्राणि
 मृदुः स्वायंभुवोऽववीत एककालं
 वरुद्वैतं न प्रसज्येत विल्लरः ।
 भेदे प्रसक्तो हि यति विषयेषुपि
 सज्जति विभूमे सत्रसुषुतेयगोरे
 भुक्तवज्जने ह्यत्र शरावसपानेभिः
 ला निरयतिश्चरेत् ॥ अलाभे
 न विषादीत्यालाभे च न हर्षयेत्
 प्राणायामिकमात्रः स्थानासंगा
 द्विनिर्गतः अभिपूजित लाभोक्त
 त्रगुणैरेव सर्वेषुः अभिपूजित
 लाभैश्च यति भुक्तोऽपि वध्यते
 अत्यात्राभ्यवहारेणारहः स्थानासेन
 नच क्रियमाणानिविषये रिदिया
 णिनिर्वर्तते इदियाणां निरोधेन
 राग द्वेष क्षेपेण च अहिसया च
 भूतानां समुत्तवाय कल्पते अवे
 द्येतगतीर्तुणां कर्मलोच समुद्रवाः
 निरये चैव पतनं यातनासयम्
 तये विप्रयोगं प्रियेस्त्वैव स
 योगः तथा प्रियेः जरया वाभि
 भवनं याधिभिश्चोपयीदुनं दे
 हाङ्कमणां चास्मात्पुनर्गमं च
 सम्भवं योनिकोटि सदस्वेषुसती
 आस्योतरात्मनः अथम् प्रभवे
 वैवदुषवयोगं शरीरिणां धर्मो
 प्रभवैवेव सारवसयोग मत्तयो
 सस्मतांचानवेदोत योगेन पर
 मात्मनः देहेषु च सत्यमिति सुत्र
 मेषथमेषु च इतिनोपि चोदमे ।
 यत्र तत्राश्रम रतः समः सर्वेषु
 भूतेषु नलिग धर्मकारणां फलं
 कतक वृत्तस्य यद्यप्युत्तुप्रसारक
 न नामप्रदणोदेव नस्यवारिप्रसी
 दनि संरक्षणार्थं जेतुनां राजा
 वहनिवा सदा शरीरस्यानयेवैव
 समीक्ष्य वसथां चेतत् अकारा
 याच याव जेतुं दिनस्पृतां नो
 यतिः तेषां स्त्रावा विस्मयं यथा
 णायामाव समाचरेत् प्राणायामा
 ब्राह्मणस्य त्रयोपिविधिवत्कृताः
 व्याहृति प्राणवैयुक्ता विज्ञेयं पर
 मं तपः दत्तं ते ध्यायमानानां ।
 ध्यातुं हि यथा मला तथेदिया
 णां दत्तं ते दोषः प्राणस्य निश
 हात् प्राणायामे देहे दोषान् ।
 धारणाभिश्च किलिष प्रमाहोरा
 संसर्गात्प्राप्तेनानी सारवगणान्
 उच्चावेवेषु भूतेषु उत्तम मकृतात्स
 मिः ध्यानयोगेन संपपेत ग

तिमस्यांतरात्मनः सम्पदार्शनस मेवविज्ञानतां इदमत्रिच्छतां सर्ग
 यत्रः कर्मभिर्न निवध्यते दशनेन मिदमानस्य मिच्छतां । अनेन क
 विहीनस्त संसारं प्रतिपद्यते ॥ मयोगेन परिव्रजति यो दिनः
 अहिंसयेद्विषयासंगे वैदिके श्वेव सविभूषेह पाप्माने परं अस्त्रायि
 कर्मभिः तपसः श्रमणे श्रमैः गच्छति इतिमानवे ६ अध्यायः
 साधयतीह तत्पदं अस्मि स्यात् यतिः स्त्री पादविच्छेदः इति मो
 स्त्रापुत्रे मांस शोणित लेपने दिनी विधवा रागः ॥ संधिः
 वसीवनह इंगंभि पूर्णमूत्रपुरीष इति शूद्रात्त्ववली तिकेष्टवि
 योः जरा शोक समाविष्ट रो आमस्यनं यथा यति तिकेष्ट
 गायतनमात्रं रजस्तल मनिमं च विष्णामस्यानं कविभि रुच्यते सा
 मृतवास मिमंयजेत् नरीकूलं विच्छेद विग माघेः पदे वीच्या
 यथा हतो हत वा शकृन्निधया निजेच्छया कविच्छेदस्यास्ते यति
 तथा नृजनिमे देहं कृच्छ्राद्वाहादि रभिरिता पूर्वकृतिभिः पराते
 मुच्यते प्रियेषु स्वेषु सहनमपि साशोभां व्रजति परमये न
 येषु च दुष्कृते विस्मय ध्यानयोगे नृतिष पुनस्तत्रवासौ सर वि
 न ब्रह्माभ्येति सनाननं यदाभावे हितसंधिः अयतितां यथा कृतः
 न भवति सर्वमावेष निष्कृतः तदा पुसात्तल महिमामा करुणया
 सारव मवामोति प्रत्य चेह व शा सुतमांडव मुत्वास्त नेच्छंतिमन
 स्यते अनेन विधिना सर्वोत्पत्ता यो यति इत्याह भूहः स ग्रंथे ।
 संगानशनेः शनेः सर्वदं हविनि गुरुमैपुरुषोत्तमः ॥ इतिच्छेदो
 मंजरी बाद्योगप्रवेयविशेषः ।
 निकं सर्वमेवैतत् यदेतदभिशा यथा यतिरोक्ताप्यवच्छेदा गज
 हितं नत्पनध्यात्मवित कश्चित रो इयकं श्रवं गनयः । सारिगो
 क्रियाफल मुपास्यते । अथियत्त तीव नादश्च कश्चित्तथा प्रहर
 ब्रह्म नपेदापिदेविक मेवच स तां हृदनेव प्रवेया ह्यदशस्यताः
 ध्यामिक च सननं वेदांताभिहि यथा द ध्यातः इत्येकतास्यायतिः
 तंचयत् इह शरणमस्ताना मिद इतिस्मीतदामोदरः ॥

यति वि वदवचनात्रयदशार्थ ३ यथा प्रवृत्तिः निवृत्तिः न
 कः यतगति इति भाषा यदशार्थ ३ यथा जीवनकारणं एवं प्रयत्नः
 न निपातनात् इति प्रत्ययेन निष्पत्तिः ॥ यत्नं तादृशैः परिकीर्तितं
 ३ इति मुक्त्यर्थे वाक्यकरणं ॥ तेषां कारणं यथा विकीर्णकृति
 यतिचोडायां स्त्री वनविशेषः साध्यसाधनत्वं मतिस्तथा ३
 यथा अष्टवक्षो समञ्जीयात्पिंडा पादानस्य चाध्यत प्रवृत्तिजनक
 न्मध्यदिने स्थिते नियतात्मा इति भवेत् निवृत्तिस्तु भवेद्दृष्टादिषु
 व्याप्री यतिचोडायां चरन् इति साधनतापियः यत्नो जीवनयो
 मानवे ॥ अथायः यतिचोडा यत्नं सर्वदानीद्विषये भवेत् शरी
 यने पादेन येन चतुष्टयं तदश रेप्राणसंचार कारणं तस्य को
 क्तो सपादेकादश कर्षणपणाः ॥ त्रितं इति भाषा परिच्छेदः ॥
 इति प्रायश्चित्तविवेकः ॥ उद्योगः यथा उद्योगिनं ॥ यु
 यतिनी स्त्री विधवा ॥ यथा विधु रवसिंहं मुपेति लक्ष्मीं हवेन
 वानाधिकारदा विषमयतिनीय देय मितिकापुरुषावदेति देवे
 तिः इति शहरत्वावली ॥ निहृत्य कुरु पौरुषं मानसशक्त्या
 यतिमेषुन स्त्री यतिगोप्यरतिः युते कृते यदि न सिध्यति कोत्र
 तत्पर्यायः खंजनरत्नं २ इति दोषः ॥ इत्युद्धृतः ॥
 त्रिकांडशेषः ॥ यत्नवान् त्रि यत्नविशिष्टः यत्न
 यती स्त्री विधवा इति शहरत्वावली ॥ शरान् वत् प्रत्ययेन निष्पन्नः
 ली यती पुं यतिः जितेन्द्रियः इत्यत्र वा यस्मिन् येनाने इति भाषा
 मरः ॥ यदसहानसमस्यासत्त्वप्रत्ययेन। यदसहानसमस्यासत्त्वप्रत्ययेन।
 यतका (स्त्री हृदविशेषः यथा ३ निष्पन्नं इति सिद्धांतकौमुदी ।
 नयत्का (नोऽप्यनयत्कामत्तका यत्र इक संकोचने इति कत्तिक
 जननीतिव इति शहरत्वावली यत्नः पुं शरणिवत्तविशतिमुपांत ल्पदुमः दंत्यवगायोपथः इक
 र्गतगुणविशेषः सव त्रिविधः ॥ यंत्रयतिमंत्रेण संपर्कं जोगलिकः ।
 प्रवृत्तिः निवृत्तिः २ जीवयोनिः यंत्र इत्यनेनैवेष्ट सिद्धे इदमेवेष्टो
 वेदेष्टकारणं भेदार्थः । इति

इगीदासः ॥ स्वे निपातनात्सादृश्येऽव्ययी।
 यथा वा सादृश्यं साम्यं तत् भावः यथासुते दृष्टीनः यथा ३
 पर्यायः वत् २ वा ३ तथा ५ यत्नः लीनः इति सिद्धांतकौमुदी ॥
 ५ एवं ६ इत्यमरः ॥ अपिच तत् स्थितीयमाणेऽसौ
 यथाकामी त्रि सेव्यावारी तत् देम रत्नमयो मृगः यथासुलीनः
 पर्यायः स्वरुचिः १ स्वच्छदः ३ सीतायाः प्रसवे वदलोभयत् ।
 सैरी ५ अपाहतः ५ सत्तकः ५ विरवः इति भट्टिः सुखस्पर्शदशं यथा
 हः १ इति हेमचंद्रः । निर्धेयताः ५ सुखं दृष्ट्यादिषु प्रतिविम्बमुद्यते
 इति जटाधरः ॥ सादृश्यार्थेऽव्ययीभावः । इति
 यथाक्रमं स्त्री क्रमात्तुत्रयं क्रममन् भरतः निर्मलत्वात् सीताया अ
 तिक्रमेति व्याकरणं ॥ अपिच यतो यथासुलीनः प्रतिविम्बाश्रय
 यथाक्रमेण प्रवेगाकार्याप्रेतकिः इवभूता प्रसवे भ्रमतिस्सुखशह
 यासदा पतितापतिता वापि लोपो दृष्टव्यः इति नयमेगलः
 एकादिष्ट विधनतः इति आह यथायथं वा यथायं इति मुद्रा
 तत् ॥ कितामरः ॥
 यथाजानतः त्रि मूर्तः इत्यमरः यथायं वा यथातथं इत्यमरः
 नीचः इति जटाधरः ॥ हे अव्यभिचारिणि अर्थमनतिक्रं
 यथातथं वा यथायं इति हारा ने यथायं यथास्वरूपं यथातथं
 वली ॥ उभयत्र अव्ययीभावः यथायं मे
 यथापूर्वं वा पूर्वदिग्देशकालात्र वेद यथातथं वक्तिसभास वि
 रूपं यथा अकृतायां प्रतिष्ठा। दान् इति भरतः ॥ तत्पर्यायः
 यां प्राणानां प्रतिमास्त्वय यथा सत्यं सम्पत्समीचीनं सत् तत्तं
 पूर्वं तथाभावः स्वर्णादीनां वि यथातथं यथास्थितं च सद्भवे
 स्तुता इति तिष्ठादिततधृतका स्त्रीके त्व सितयान्ते ॥ इति
 सिकापुराणवचनं ॥ हेमचंद्रः ॥
 यथासुलीनः त्रि सुखप्रतिविम्बाश्र यथायं वा यथायोगं यथा कृत्वा
 यः सुखस्पर्शदशं यथा सुखं प्रतिवि ततो यथान्याये यथायंतेन स

यहच्छा स्त्री सातंत्रं तत्पण्यः
स्त्रीना २। इत्यमरः। स्त्रीना ३
इति तद्दीका
यपुवा वा यदि यथा यपुवात्पा
नरसम्भारः स्यादपि यपुनैवकृपा
त यपुवेति निपातसमुदायो यय
यं अपि यपुवा उभय विकी
षडौत्रं ब्रह्मत्वे इति तेनैव क
त्येन च उ सुत्रासंगं सोदक के
मुत्सु रभेवत्तं वा ब्रह्मसने निपाय
तेनैव प्रत्याहृत्याप्येष्टे इति
निष्पादितत्वं ॥
यहा स्त्री उदिः संतिष्ठ सारो
णादिहतिः ॥ यत्तातरं वा
यंता उं सारधिः ॥ हस्तियकः
रत्नमरः ॥ विरतिकारके वि
यंत्रं स्त्री देवाद्यधिष्ठानं ॥ यात्र
मेदः नियंत्रणं । इति हेमचंद्रः
अपियंत्रं कामान्वहक इत्यादि
भाषा इति महाभारत टीकाया
नीलकण्ठः वाद्यं यथा यंत्रस्य
दोषो न विचार्यो मधुसूदनाग्रहं
यंत्रं भवान् यंत्रीनमे दोषा न मे
गुणाः इति महाभारते दारुयंत्रा
दिकत इति भाषा यथा स्थिरः
सर्वभूतानां हृद्देशः ॥ जैन लिष्टि
भामयत्सर्वभूतानि यंत्ररूपा

नि मायया इति श्रीभगवद्गीतायां
१८ अध्यायः अर्थः ॥ सर्वभूता
नां हृन्मये ईश्वरोऽन्यामी तिष्ठति
किं कुर्वन्सर्वाणि भूतानि मायया
निजशक्ता भामयंस्तत्तत्कर्मसंप
वर्त्तयन् यथा दारुयंत्रमात्राणि क
विमाणि भूतानि सूत्रधारो लोके भा
मयति तद्वदिति यहा यंत्राणि श
रीराणि आत्राणि भूतानि देहा
भिमनिनो जीवानित्यर्थः । इति
श्रीभरस्वामी ॥ अथ पूजा पा
यंत्रं तत्र नारदीये आयो अपि
हृदयं वक्रविष्णोः लेत्रं समुद्रं
यंत्रं प्रतिमास्थानं मूर्त्तये सर्वदा
हरेः गोत्रमीये शालग्रामे मूर्त्तौ
यत्र प्रतिमा मुंडलेषु ॥ निम्नः
पूजाद्वयः कार्यान्तरे केवल भूत
ले योगिनीतंत्रे लिङ्गस्यां पूज
येदेवी पुस्तकस्यां तथैव च । म
उलस्यां महामायां यंत्रस्यां प्रति
मासच्चतुर्लस्यां वाशिलास्यां वा प
जयेत्तत्परमेश्वरी पतत्सर्वं यं
आभावे कोलावलीये यत्राया
राजिता पुष्पं जवा पुरुषं च विधत्ते
कारवीरे अक्षरं के दोषं वा यत्र ति
ष्ठति तत्र देवी वसेत्त्रिंशं तयंत्रं च
दिकार्चनं एतत्सर्वं यंत्राभावे।

तथाच यंत्रं मंत्रमयं प्रोक्तं कुशाः प्रथमोपात्तरो मंत्रस्ततः
मंत्रात्मा देवैर्नैव हि देहात्मनोः कामिनि रंजिनि साहोतोऽपात्त
यथा मेदो यंत्रं देवतयो स्तथा रः सद्गिरयः परिकीर्तितः स्त्री
तथा आदौ लिखेयंत्रात्तं दे गौरिरुद्रयिते योगेश्वरी स वर्म
वत्तयाश्च विग्रहं कामकोधारि फट्टं हिदांतः पाउशाण्यं मंत्रः
दोषोऽप्य सर्वतः त्व नियंत्रणान् सद्भि रुदीयितः । इति चरार्गला
यंत्रं मित्याद्वरेतमित्येवः प्रीणा यंत्रं । तारं द्वे विनित्वत्तं स
ति पूजितः विनायेत्राण्युजायां रोजं कुहो साध्याभिधानान्वितो
देवता न प्रसीदतिः उः त्वनिर्यत्र मंत्राण्यन्वसंस्तुकावसरनेष्टा
णां यंत्रं मित्याद् स्तंत्रवेदिनः इति लिख्य तदात्मनः शक्त्वाः विः प
यंत्रपूजापाथाय ॥ अथ या विवेष्टितं चटगतं यमस्यमज्ञानं
राण्यत्राणि तत्रादौ भवनेश्वरी यंत्रवशकरं यहादिभयहृत्तस्मी
यंत्रं शाखायां अलिख्याष्ट दि प्रव कीर्त्तिव । इति त्रिना यंत्रं
गोलात्पुदरं पाण्डुरिकं अक्षरं पमं मानुरत्नावितं प्रवि
कोष्टध्वगं मन्त्रपरेषु विलिखिद लिखितं तत्कारिकायां पुनस्तार
होती मंत्रह्वयं अक्षपूजापाथद शाक्तिगवीजसाध्यसहितं तत्कार
कयुगलं य वरात्तं योमासनान् शारेपुक्रमात् मर्दिन्यामन् संभवा
गं लेष्टालिखेदजलाधिपु दिग न युगलशो वार्त्ताव पुनः पत्रगा
णशः पंक्तिद्वयात्तमरं कोष्टेषु मंत्राणीन् गुणशो विधाय विलिख
युगाणीमात्मसहितं युगसंगेन देयं तदंशे दले मंत्रस्त अत्रिष्टा
गंतां मायां केशरगां दलेषु वि पुरुषिकिसिपिभिभयं स समुपस्थि
लिविन्मलं विपंक्तिरुमात् विः पशं तं यदि शक्यमशक्यं तं मे भग
कुशवेष्टितं लिपिभिर्वीतं क्रमाद् वति शमय स्वाहा यात्कार्त्तोनस
क्रमान् अस्थानं च देनपंकजमुत्त स्वीते श्रुपु हयमुध्यं यंत्रं च वि
नावेष्टितं तद्वदिः चरार्गलं मिदं धवासित्या । प्रोक्तं सर्वं समुद्दिदे।
यंत्रं मंत्रिणां श्रीप्रदं महत्तपाशा रत्ताकरं विशेषं तद्वद्वत्तदि ना
श्रीशक्ति कंदर्पकाम शक्तीदिग शनं राज्यं दे भद्रं राण्यानो वपय

हं वक्ष्ये मिच्छतां । सनार्थिनीनां
सुतरं रोगिणां रोगं शोतिदं
वदनाकिमिहोक्तेन यंत्रं तत्काम
रोगिणीः इति वदन्ती यंत्रं ।
अथ सत्सीयंत्रं वेदादिस्थितसा
धनामयुगलाः श्रीशक्तिभारावितं
किंचित्केषु दिशेषु विलसं यंत्रं
तारं तद्विः पदं यंत्रं केशरं
स्वरसम्यक् यंत्रं यत्र विद्या
भ्यां वदन्त्या ललितया यंत्रं लि
खितं भूषणद्वयोः ह
लो लेख्यो पुनः पुनः महालक्ष्मी
यंत्रं सर्वसम्यक्फलप्रदं सर्व
दः स्वप्रशमनं सर्वोपनिवारकं
वदना किमिहोक्तेन परमस्मान्न
विद्यते । अथ त्रिपुरभैरवीयंत्रं ।
मध्यायं नयोनियं प्रवि
लितेदीजानिवर्णोत्तिशोभायत्र्याः
पुनरथ यंत्रविदेखालिख्य लिख्य
हन् भुवि हिनयेन मन्थ युजा
कोणेषु संवेष्टितं यंत्रं त्रैपुर मी
रितं त्रिभुवनं प्रक्षोभणं श्रीप्रदं
गायत्रीत मन्थं त्रिपुरदेवि
विमदे पदं सुहरेत् उक्ताकामे
स्मरि पदं प्रवेददधमीमहि । अ
नेच प्रवेदयस्तत्रं किंचिप्रवेदा
यन्त्र गायत्र्या समाख्याता त्रै

पुरी सर्वसिद्धिदा ॥ यंत्रांतरं ।
वक्त्रं गेहं युगांतरस्य मदनमायं
लिलेहाभवत् षट्कोणेषु संधिषु
प्रविलिखितं त्रंकारं मावेष्टितं ।
स्त्रीं वीजेन समीरितं त्रिभुवनं प्र
क्षोभणं त्रैपुरं यंत्रं यंत्रं मनोभ
वात्मकमिदं मौल्यं सम्यक्त्वं ।
इति त्रिपुरा यंत्रं ॥ अथ श्री
विद्यायंत्रं विशेषं धारणं यंत्रं
प्रसंगात्कथयामि ते रेफं दत्ता
रयो मध्ये देवीनां सभिसुख्यं
साधनां हिनीयांतं तस्योद्दे वि
लिलेख्यं नैव मातृका सर्वा
विलिले चक्रं वास्तवः पंचगव्या
मृतेनैव मृतेन परिचेष्येत । तत्र
प्राणं प्रतिष्ठाप्य विद्यां मष्टात्रां
शतं तत्पट्टा पुनः पुनः देवी
ध्यानं परायणः हेन्नामध्यातृक
त्वा रजतस्याय वापनः कोष्ठत्वा
जगद्वर्णं हृदये स्त्रीषु वलभं कंठे
अने लभेद्भाले स्तंभनं जम्भनं भ
वेत् शिखायां मोक्ष माप्नोति ।
तस्यायत्नेन धारयेत् ॥ अथ ग
णेश यंत्रं वीजं षट्कोणं मध्ये
स्फुरदनलं पुरं तारगं दित्तल्लो
माया कर्ण्य भूमौ स्फुरत्पुस पदेष्वा
लिलेदीजषट्कं तत्संधिषुग ।

मंत्रान् वसुदत्त कमलेभूतमेव
स्य वर्णान् शिष्टान् यंत्रेषु दिष्टान्ति
लिखन् गुणशस्त्रान् मन्त्रेषु पलाश
आवीतं लिपिभिः क्रमाक्रमेण व
शात् याशाकृशाभ्यामपि भुवि
हिनयेन वेष्टितमिदं यंत्रं गणाय
शितः लाक्षाजं कमरात्तन्मृगम
दे भूजौदरे हेमि वा संलिख्य
भिव हनन्तमेतं सकलैः संप्राप्य
नीयां श्रियं उक्तं मन्त्राणां पतवि
धानं सारं प्रति सर्वसिद्धिकरं ।
प्रसा समस्त पुत्रपौत्रं ॥
अथ श्रीगमयंत्रं तारं मध्ये वि
लिलेख्यं मन्त्रं षट्कोणं पुनः पुनः
मायां स्मरन् लिखितं कोणगंडे
युगस्मान् किंचित्केषु स्वरगणान्
योपत्रं मध्ये माला मंत्रस्यार्णव
गुदं सुखमितानष्टं पंचवर्णान् रण
क्षेत्रेण संवेष्ट्य कारिवर्णं संधिषु
दिग्विदिह्य लिखेदीजे नरसिंह
वराहयोः नमो भगवते बुयाच्च
तर्था रचुनेदं रत्नाविषदा
यात्रे मधुरादिसमीरयेत् प्रसन्न
दनायेति पश्चादमितेन जसे व
लाययश्चाङ्गमायविलेखेन ननं
प्रणवादिनमोऽयं यन्त्रा मंत्रः प्र
कीर्तितः ॥ अथ नृसिंह यंत्रं
वीजं साध्य समन्वितं प्रविलिखन्म
ध्ये पंचवर्णं मंत्राणां नृसिंशो
विभुज्यविलिख्य लिख्य विदेखयेत्
वात्स्यकोणगवीजं वदवसथागेह
हयेन हनं यंत्रं तत्र विद्यया
यसि प्रभुसन् श्रीप्रदं । अथ
गोपालयंत्रं पिंडं मृतेन वीजं
ददनं पुरायुगे कोणं रजतषट्कं
कुर्यात्पुनः दशांशं स्फुरितं दशद
ले कामवीजेन वीजं पदं किंचित्क
संस्पृश्व विहृतिदलप्रोक्तसंख्या
दशांशं किंचित्क यंत्रं नायं विहृति
युगदलेषु पिंडान्ष्टवर्णान् पाशां क
शाभ्यामावीतं क्षोणीप्रयुगाश्रिषु
अष्टाक्षरेण सुमितं यंत्रं गोपा
लदेवते यन्मायं कामफलदं सर्व
रक्षाकरं मृतं पंचातका यत्र
संस्था मनु विहृतिविभुषितः पिंड
वीजमिदं प्रोक्तं सर्वसिद्धिकरं
रं स्मरः कृत्वा यदहं वदामी
मन्तरीरितः गोपीजनाने प्रवेद ।
हृत्तभायाश्रितभा अयं दशाक्ष
रोमंजो दृष्टादृष्टफलप्रदः प्रणयं
हृदयं कुरुते चक्रं कुरुते ततः परं
तादृशं देवकीपुत्रं कुरुते साहा
समन्वितं द्वादशाक्षं मंत्रं यंत्रं
विदस्य जगत्पतेः । पिंडं ।

पितनेर्धनं नमो भगवते नतः
नन्दपुत्रायवालादि वपुषे शो
मलायव गोपीजन पदसंते व
लभाय हिदावधि अनष्टपुत्रा
आख्यातो गोपालस्य जगत्पतेः
अनंगः कृष्ण गोविंदो देवावष्टा
तरो मुनः इति गोपालयंत्रं ।
अथ गोपालस्य यंत्रांतरं ।
प्राकृत्यक दक्षिणोत्तर विधि
वदमिति लिखेत् स्पष्ट रेखावतक
कोणोद्यच्छल युक्त वलयप्रगु
ते मध्य पूर्व नदने श्लोकस्थानं
वपुरस्तादस्य पद विवरेष्वष्टवर्गं ।
लिलिखितं तदाह्ये द्वादशाक्षरैस्तदनु
रिहते देवकी पुत्रयंत्रं तं सकी
देव देवते नरेवे वरतो वते
नरेतो वृद्धतो व्याप्तं तं व्या
तोदेवकी सतं लिलिखितं भूर्ज
पत्रादौ यंत्रमेतद्यथा विधि वि
धत्ते वाङ्मना नित्यं सर्वकामफ
लप्रदं यत्ताशब्दफलके लि
खितं साधु साधितं गोस्थाने ।
निलिखेदेतत् गुणं हृदिर्भवेत्तदा
अथ शिव यंत्रं ॥ तत्रारो
षट्कोण मंडलं कृत्वा नदनेः सा
धनाम् युक्तं प्रासावर्धनं विलिख
षट्कोणेषु प्रणव सहितपंचाक्षरं

वर्णान्विलिख्य विवरेषु षट्गमो
शान् नदहिः पंचदलानि विवरेषु
नदलेषु ओ ईशानाय नमः ओ नमः
रुषाय नमः ओ अचोराय नमः ओ
सद्योजाताय नमः ओ वामदेवाय नमः
मः इति पंचमंत्रान् प्रागादि क्रमेण
लिलिखेत् नदहि रष्टदलानि रव
यिता नदनेषु मात्रका वर्णान् लि
खेत् नदहिर्द्वित्रं अक्षकेन वे
ष्टयेत् पतयंत्रं नय होमा दिना
सम्पूज्य पारयेत् आयुगं गोपे
अर्घ्यादि सिद्धि भवति ॥ अथ
मृत्युजयस्य मध्ये साध्याक्षराद्य
प्रव मभिविलिखेत् मध्यमदिग्
लेषु कोणेष्वंमं मृगोस्तस्मिन् भुव
नमथो दिक्षु वंदे विदित् संते
यंत्रं नदत्तं सकल भुयहरं देउ
भूताप मृत्युवायि वामाह उः ल
प्रशमन मुदिते श्रीप्रदं कीर्तिरा
वि ॥ अथ कालीयंत्रं । या
मले आद्यं बीजं ससाध्यं प्र
थम वसुधे नदहिष्ठाष्टकोण
पूर्वाद्यं वाष्टबीजं नदनु वसुध
द्वंद्वे बीजषट्कं । किं नक्तं तत्
स्वराद्यं वसुधले विवरे स्वारया
बीजं षट्कं कृत्वा भुव बीजं
दिति गृह्युगयारंते यंत्राजं ।

देवी बीजयंत्रं तस्य निलिखेत् मय
रं शक्तिबीजद्वयं तत्कोणे कोणे
निलिखेत् यंत्रजगति सधुः शंकर
स्यापि विष्णोः ॥ अथ प्राति
कारौ ताराधारण यंत्रं नदत्तं
फक्कारीये योनिपुमे लिख
मंत्रं मंत्रौ हेमशलाकया क्रीडा
हीनाव दीर्घवर्णान् षट्कोण वि
लिलिखेत् अष्टपत्रेष्वष्टवर्णान् नद
हिर्भुप्रहयं अष्टवर्णेषु प्रविलि
ख्य साधकोत्तमः सर्वान् पदे भूर्ज
वाङ्मय वाङ्मय सवने । विलि
खेत्तम लेख्या गंधाष्टकसमन्वितं
हवीकाडेन बालिख्य ऊशमलेन
वापुनः एकवीराकल्प वेष्टिते
पीतवस्त्रेण जतना परिवेष्टयेत्
वभ्रीयात्पट्टसूत्रेण शिम्पुना कट
भूषणं स्त्रीणां वामभुजे चैव मये
षा दक्षिणे भुजे वेष्ट्यापिलभते
पुत्रनिर्धनो धनवान् भवेत् इमां
रत्ता पुरा वधा साधार्यं गोतमा
दिभिः प्रीत्यर्थं पाषिंवे आन्यैः
संगमे नयकांक्षभिः अस्पायैः
योनिपुमे षट्कोणो तस्योद्देशे म
शलाकारिना भूर्जपत्रादौ ऊकुम
रोवना रक्तवेदनजरासांसीनां स
मांशविधाय यंत्रिक्रमेण मूलमंत्रं

लिलिखेत् तस्य हस्ते लोफमथ्ये
असुकस्पर्त्ता कुरु कुरु अमुकीनां
पुमे पुत्रस्य दयेति वा अस्य
तानं कुरु कुरु इत्यादि वा साध्य
सहितं विलिखेत् षट्कोणं क्रीडामि
मान दीर्घवर्णान् आ ई कु पे ओ अः
इत्येकैकं लिखेत् । नदत्तं । स्व
राणां मध्यगं यच्च तच्च तच्च नपुम
क मिति अष्टपत्रेष्वष्टवर्णान् प
क्री ई पे क्री फट्स्वोदितिलिखेत्
नदत्तं वाग्भवं कुरु देवी च तार
कं वाग्भवं तथा हस्ते लोफावास्तम
त्रात्रे वक्रिजायावयि मनुः अष्टा
तरो मुनः प्राक्ता मेवाणां सार
ईरितः । अथ यंत्रं लिखेत् द्वयं
काश्मीरोवना लातामृगं मदे
चेदनेः विलिखेत्तम लेख्या यंत्रा
मेतानि देशिकः भूमिस्पृष्टं शव
स्पृष्टं यंत्रनिर्मात्य संगतं विदी
र्णं लेखितं मंत्रौ यंत्रं नैव नधार
येत् सौवर्णं राजनेपात्रे भूर्जवा
सम्पन्नं लिखेत् अथवा नासुपदे
वा उदिका कृत्यधारयेत् यावन्ती
व सर्वान् पदे रौप्ये विंशति वा
धिकं भूर्जद्वारश वर्षाणि तदहं
नामपहके ॥ इति तत्र सारः ।
अनन्त कालिकापुराणे ३३

३८। ३९ अथाये इष्टं ॥ च अगते वामरे चेतो यथायोगं
अथ यंत्र संस्कारः वामरे चेतो यथायोगं
स्वात्वा संकल्पयेमंती गुरो रश्चन
माचरेत्त यंत्रगमं ततः कृत्वा शि
वमंत्रेण मंत्रितं । तत्र वक्रं दि
पेमंती प्रणवेन समाकुलं तड्ड
त्य ततः स्मरं स्थापयेत् स्वर्गापात्रके
पंचामृतेन कुम्भेन शीतलेन जले
न च चंदनेन सगंधेन कस्तूरी कुं
कुमेन च पयोदधिवृतदौडशर्क
रथे रुक्मात् । त्रयो पूषात्रैः
ऊर्ध्वात् पंचामृतविधिं उभयः हा
टकेः कलसै देवी महभिर्वापि
प्रितैः कषाय जलसम्पन्नैः कार
येत् स्नान मुत्तमं ॥ स्नानं समाप्य
तो देवीं स्थापयेत् स्वर्गा पात्रके ।
यंत्रराजाय विमहे महायंत्राय श्री
महि तत्रो यंत्रं प्रचोदयात् । स्प
ष्टा यंत्रं ऊर्ध्वाग्राय आचामिमे
त्रयेत् अष्टोत्तर शतं देवि देव
ता भाव सिद्धये । आत्मशुद्धिं ततः
कृत्वा सङ्गै देवतायजेत् । तत्रा
वात् महादेवीं जीवन्मासं च कार
येत् उपचारैः षोडशभिः महा
मुद्रादिभिः सदा । फलताम्रलेन
वेद्यै देवीं तत्र समर्चयेत् पट्टस्
शरिकं दद्यात् वस्त्रालंकारं मेव
करया च नतोष्टभिः कलसैः ।

ऊर्ध्वम गोपेचना चंदन मिश्रिते
स्नायेः स्थापयेत् सर्वत्र त्वानेमत
मंत्रेण ततो यंत्रं मुत्तमं ऊर्ध्वा
ग्रात् तत्पश्चा यंत्रराजाय विमहे
महायंत्राय श्रीमहि तत्रो यंत्रं प्र
चोदयात् इत्यष्टोत्तर शतं मभि
मंत्रप्राणप्रतिष्ठा ऊर्ध्वात् अथ
प्राणप्रतिष्ठा मंत्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वर
स्य रुद्रस्य अग्न्यस्य सामानिन्द्रा
सिवैतस्य देवता प्राणप्रतिष्ठायां
विनियोगः तद्यथा श्रीं जीं कौं
यं रं ले वं शं वं सं हौं हं सः ।
अमुक देवतायाः प्राणा इदं प्रा
णाः एवमाभित्यादि अमुक देवता
या जीव इह स्थितः एवमाभित्या
दि अमुक देवतायाः सर्वे दुयाः
णि एवं अभित्यादि अमुक देवता
या वायुनश्चतः श्रोत्रब्राह्मणप्राणा
हागम्य सर्वं चिरं निश्चिंतस्वाहा
इति प्राणान् प्रतिष्ठाप्य यत्र प्रकृत
देवता मावात् षोडशोपचारैः
वायुचारै वा पूजयेत् । ततः
पट्टसज्जरिकं दत्वा अष्टोत्तर शतं
जप्त्वा शक्तश्चैतद्विदयात् त
तोऽष्टोत्तर शतं होम कृत्वा प्र
सादनि सम्पन्नं दद्यात् होमा
भावे द्विगुणं नयः कार्यः ततो

रक्षिणं दत्वा अन्विष्टावधारणं ऊ
र्ध्वात् इति तंत्रसारः ॥
अथ यथाकार्यं यंत्राणि यथाभौरे
विनिति गम्भीरं मध्ये निहितकृपि
के कृपिका कंदपुष्पेन बालका
भिः पूजिते भेषजे कृपिका
सस्य वक्रिना यत्र यच्चैत बालका
यंत्रं मेतद्विद्यं तंत्रं उभे स्मृतं
बालकायंत्रं ॥ निवह माप्यं
स्मृतं भर्तृन विगुणं तत्र । रसपो
दविका काष्ठदृष्टं वध्यागुणेन दि
संधानं पूर्णं कृत्वा स्थावले स्मृतं
संस्थितं अथ स्नात्वा लयेदप्रितत्र
उक्त क्रमेण हि दोलायंत्रं मिह
प्राक्तं स्वेदनात् तदेव हि । सं
थानं कान्तिकादि इति दोलायंत्रं
सांख्यस्यास्तीमुत्वेव हे यस्ते स्वे
वं निपायच विपायपद्यते यत्र
तद्यंत्रं स्वेदनं स्मृतं । स्वेदनयंत्रं
अथः स्थाप्या रसेतिष्ठा निर
ध्यात्तमुत्तमं स्थाप्यैव हे यस्ते
सम्पत्कं निरुप्य मुद्रासंस्थानं ऊर्ध्वं
स्थाप्य जले निम्बावृत्तामाराण्य
यत्नतः अथ स्नात्वा लयेदप्रितत्र
वत्प्रदं पंचकं स्थाप्यैव ततो
यंत्राहं कीयादसंभूतं विद्याथ
शमिधे यंत्रं मेतत्तत्रैव कदा ॥

हते विद्याधरयंत्रं ॥ वाल
कास समस्तानां गर्भधारसालि
ता दीप्तापलेः संवत्सराद्यंत्रं ॥
भूधरा नामकं भूधरयंत्रं ॥
यंत्रं उमरु संतं स्थापितं स्या
त्यो मुद्रितं मुखे । उमरुयंत्रं
इतिभावप्रकाशः ॥
यंत्रकं स्त्री यंत्रकाष्टं ऊरु इति
भाषा यमनेकाष्टमनेनेति यम
धातो सप्रत्ययेन यंत्रं ततः स्वा
यंक प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
यंत्रगृहं स्त्री तैलशाला वानिचर
इतिभाषा इति हेमचंद्रः ॥
यंत्रगोलः ५ कलायविशेषः मट
र इति भाषा इति शब्दचंद्रिका ।
यंत्राणां स्त्री रक्षाणां । वंथने नि
यमनं इति मेदिनी ॥
यंत्राणां स्त्री पीडा यथा मदनता
यभरेण विदीर्य नो यडदयानिह
दादमनस्वसः निविडपीनकुचह
य यंत्राणां तमपराधमथात्यतिक्रु
ती इति नैषधे च सर्गः ॥
यंत्रयेवली स्त्री येवलीयंत्रं योता
इतिभाषा । इति जलाधरः ।
यंत्रिका स्त्री यत्ना कनिष्ठाभगिनी
यथा कनिष्ठाप्रपालिकाहाली ये
त्रिका केलिकुत्रिका । इति हेम

चंद्रः
यंत्रितः वि वद्धः इति धरणिः ॥
यंत्री पुं यंत्रविशिष्टः यंत्रशाला
दस्पष्टप्रत्ययेन निष्पन्नः ।
यम ओ मेघने इतिकविकल्पडमः
ओ अयासीत् यमतिगुवा इति
डुर्गादासः ॥
यम ओ उ विरतो इतिकविकल्पा
डुर्मः अयेता उ यमिता यान्ता
विरतिनिवृत्तिः यच्चति पापात् ।
साधुः इति डुर्गादासः ॥
यम क मि परिवेषणे तदभावे
इतिकविकल्पडमः क नियमयति
यामयति परिवेषणं अनादे रर्पणं
वेष्टनं मित्रेके । विषयव्याप्तावि
स्य त्रप मिति रमानाथः ।
केचित् परिवेषणपदार्थं मानवे
थः । यमयमने द्विजाय गृही
अन्यत्र नियामयति संयामयति
त्याङ्गः अनेन अपरिवेषणं य
यायां आन वेथः नियमयति विना
गैप्रस्थितानां दंडं इति शाऊत्र
ले परिवेषणे च यामयमने ।
द्विजाय गृहीत्याङ्गः ननु उभ
यस्य प्रामाणिकता उभयत्र विकल
ज्ञापनार्थं चानुवधः कृतः इति
डुर्गादासः ॥

यमः ५ दक्षिणारिकालः तत
पर्यायः धर्मराजः २ पितृपतिः ३
समवर्ती ४ योतगाट ५ कृतांतः ६
यमुनाध्याता ७ शमनः ८ यमराष्ट्र
कालः ९ दंडधरः १० आहूदेवः
११ वैवस्वतः १२ अंतकः १३ उता
मरः धर्मः १४ धर्मराट् १५ जीवि
नेशः १६ महिषधनः १७ ओडमरः
१८ दंडधारः १९ कीनाशः २० दभः
२१ महिषवाहनः २२ शीरीषादः २३
भीमशासनः २४ कंकः २५ हरिः
२६ इति शहरत्नावली । कर्मकरः
२७ इति जलाधरः ॥ चतुर्द
श यम तर्पणं यथा योकोचितं
सरितं प्राणकृत्स्नयत्ते चतुर्दशी
यमुनाया विशेषेण नियतं स्तुर्प
येद्यमानं यमाय धर्मराजाय म
मवे चानकाय च वैवस्वताय का
लाय सर्वभूतक्षयाय च ओडमरा
य दभाय नीलाय यरमेष्टिनेह
कोदराय विजाय विजयमाय वै
नमः एकैकस्य तिलैः मिष्टानां
स्त्री स्त्रीन् दद्यात् नृत्तांजलीन्
संवत्सरकृते पापं तत्क्षणा
देव नश्यति इति निष्कारितं
भूतभविष्यपुराणवचनं ॥ त
स्योत्पत्तिर्यथा । संज्ञा च रवि

णहृष्टा न्यमीलयत लोचने यत
स्ततः सरोपोः कः संज्ञा वचन
मत्रवीत मपि दृष्टे सरायस्मात्
कुरुषे नेत्रसंयमं नृत्तांजनि
संयुक्ते प्रजा संयमनं यमं । मार्क
देयउवाच ततस्तस्यास्तमं नृत्तां
मन्त्रेणापेन तेनैव यमश्च यमुना
चेय प्रख्याता समहानदी इति मा
कंदेयपुराणे वैवस्वतमन्त्रेण यथा
यः पुण्यपाप्मना संसृजे तस्य त्रये
यथा तानागतं स्तोत्रं दृष्ट्वा न गव
धर्मपरायणा न भास्करिः प्रीति
मा साधस्वयं नारायणे भवेत् ।
चतुर्वाङ्गः प्रणामवर्णः प्रफुल्लक
मलेक्षणाः शत्रुचक्रगदाययथा
री गरुडवाहनः स्वर्णयज्ञोपवी
नीच स्मेरचक्रनयनः किरीटीकं
उत्ती वैव वनमाता विभूषितः पा
पिनां संवयेन संप्रपे यथा विंश
योजनं दीर्घांगो वापी सदृशलोच
नः धूम्रवर्णो यज्ञानेना प्रलयोभो
धरधनिः तृणाधिगजलोमावत्
तदप्रिणिखायवत् नासारं प्रस्फुरत्
स्वासस्वनेर्द्धितमहानिलः । सदी
चंद्रशेखरेणाः संपीयमनत्वाव
लिः प्रवंदमहिषाशुक्रः सदृष्टशन
ज्वरः दंडहस्तश्चामीमाश्रुतीकृतिस्तान

नः रनिपायेक्रियायोगसारे २२
अध्यायः ॥ अस्यानधिकारो य
था योवाव यमैयदहं ब्रवीमिका
यैतया तत्तत्त यमैराज ब्रह्मोवाव
ये भक्ताः पुंडरीकाक्षकर्मणा म
नसा गिरा स्वकर्मनिरता रांतान
नियम्यादि ते तया कृत्स्नः संपू
जितो येस्त्वयैः कृत्स्नः संपुपासितः
येष्व नित्यं स्मृतः कृत्स्नो न तो
त्वद्विषयोपगाः नमः कृत्स्नायुता
नंत वासदेवेत्यदीरितं येर्भाव
भाविता यमं नते त्वद्विषयोपगाः
दानं दवद्विष्यै रुक्म मच्युतः श्री
युता मिति । अहा पुरःसैर्यमं
नते त्वद्विषयोपगाः उत्तिष्ठद्विः
स्वपद्विष्व ब्रजद्विष्व जनार्दनः ये
स्मृतस्व सदा यमं नते त्वद्विषयोप
गाः सर्वबाधासयेकृत्स्नं संस्मरंत्य
चुरेतिव तद्भाव भाविनायेव न
ते त्वद्विषयोपगाः सपव थात
सर्वस्य तन्नियोगकरा वयं यमं सं
यमने न्यक्तः सोऽस्मत्संयमका
हरिः इतिवक्तिप्रयोगा नारसिं
हपांडुर्भावाध्यायः ॥ अपिच
ब्राह्मणउवाच यत्कृत्वास्मदहं
तप्यमीयमं विदिताये प्रमाणं ते
दितोक्तानां फलेने बुद्धि नमः

यमउवाच । यमो यम इति क्रिया
वृथा त्वद्विनेते जनः आत्मा च य
मितो येन न तस्यैव यमः स्मृतः
आनृशस्य तमा सत्यं अहिंसा
हमश्चार्जव ध्यानं प्रसादोमाधुर्यं
सेतोषम यमा दश यमैश्चनिय
मैश्चैव यः कुरोत्यात्म संयमे स
वाट्टा तमायाति परब्रह्मसनात
नं । इति तत्रैव यम शर्मिलोपा
ख्यानं । सावित्री कृते यमाश्च
कंस्तोत्रं यथा । सावित्र्युवाच ।
तपसायमं माराय्य पुक्तेभास्तरः
पुरा यमीशं यं सतं प्राप यमं
राजं नमाम्यहं । शमंता सर्व
मृतेषु यस्य सर्वस्य साक्षिणाः य
तोयनाम शमनमिति तं प्रणामा
हं २ येनांतम कृतोविषे सर्वे
द्योतीविनां यं कर्मावश्यकाले
व ते कृताने नमाम्यहं ३ । वि
भक्तिं दंडं दंडाय पापिनां अहि
हेतवे नमामि तंदंडधरं यः शा
स्ता सर्वदेहिनां ध विस्मयकलय
मेवयः सर्वायुष संततं अतीव
इर्निर्वाणीच ते कालं प्रणामा
तपसीवैस्सवा यमी संयमी वि
जितेन्द्रियः जीविनां कर्मफलसं
यमं प्रणामाम्यहं ४ ॥ स्वात्मा

रामश्च सर्वतो मित्रः पुण्यकृतं
भवे पापिनां केशदो यस्तं पुण्य
मित्रं नमाम्यहं १० । यत्तमब्रह्म
तोवंशो जलं ब्रह्मतेजसा । यो
ध्यायति परब्रह्म ब्रह्मवंशं नमा
म्यहं । ८ । इत्युक्त्वासाव सावित्री
प्रणाममयं मुने यमस्तां विसृज
जने कर्मपाकश्चावह ॥ इदं ३ मा
ष्टकं नित्यं प्रातरुत्थाययुः पठेत्
यमाज्ञस्य भये नास्ति सर्वपापात्
प्रमुच्यते महापापी यदि पठेत्
नित्यं भक्त्या च नारद । यमः करो
ति तं शुद्धं काययुद्धेन निश्चितं ।
इति ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिखंडे २९ अ
ध्यायः ॥ पारिभाषिक यम दत्ता
यथा कार्तिकस्य निरायशवः
छावग्रहायणास्य यमसदृशनाय
ते लब्धाहारी सजीवति । इति वैयकं
शरीर साधनापेक्ष नित्यक
र्म इत्यमरः उपायांतर निरपेक्षं
शरीर मात्र साध्यं नित्यं यावजीव
मवशकार्यं यत्कर्मसत्यास्तेयादि
तद्यमः यमेरत्न अहिंसा सत्य
वचनं ब्रह्मचर्यं मकल्कता असे
यमिति पंचैते यमाश्चैव ब्रह्मनि
च इति मनुः । इति नहीकायो
भारतः ॥ सव अष्टांगयोगांतर ।

तांगविशेषः सत्तराविधो यथा
ब्रह्मचर्यं दयात्तानिर्धानं सत्य
मकल्कता अहिंसा भूतय माधुर्यं
दमश्चैते यमाः स्मृताः ॥ इति
गारुडे १५ अध्यायः ॥ स च
पंचविधो यथा अहिंसा सत्य म
स्तेय ब्रह्मचर्यापरिग्रहो । यमाः
पंचाथनियमाः शौचं द्विविधं मी
रितं इति तत्रैव २३ अध्या
यः ॥ संयमः । यथा । विद्यामो
वियमो यामो यमः संयाम संया
मो इति चामरः । काकः ॥ शनिः
इति मेदिनी ॥
यमः वि यमजः इति मेदिनी ।
तयो जैष्ठ्य निरुपणं यथा वदि
र्वर्तोषु चारिषाद्यमयोः पूर्वजन्तः
यस्य ज्ञानस्य यमयोः पश्यति प्र
थमं मुखं । संतानः पितरं श्वेव
तस्मिन् जैष्ठ्यं प्रतिष्ठितं । जन्म
पाथम्यात् जैष्ठ्यं यमयोः नत नि
षेक प्राथम्यात् जन्म प्राथम्यं स
देहे मुखदर्शनं प्राथम्यात् इति
उद्गाहृतं ॥
यमकं क्ली शब्दालंकारः तस्य ल
क्षणं यथा सत्यं चैव दृष्टगर्था
याः सारं योजनं संदत्तः क्रमेण
नेनैवावृत्ति र्थमके विनिगद्यते ।

मिनी शुभा ससर्गो वेश्मनियो न
मुक्ते यमदिनीया दिममेव लज्जा
ने पापिने सर्वसराः प्रबुध्य संसा
रमार्गे रटयंति विप्रः । तस्माद्वात्रा
स्वसृष्टे भोक्तव्यं मासि कार्तिके
शुक्लायां च द्वितीयायां सर्वस्य
यमोद्दिनः वर्षे वर्षे च कर्त्तव्यं
शसे आशुषे श्रिये । ततः संप्राप्य
सुमते भगिन्ने सविधानतः सर्वा
लेकार वस्त्रादि दानं सत्कारं माद
रात् प्रदद्यान्मुनि शार्हण प्रश्रया
वनतः सधीः स आशिषं प्रश्रया
स्थानमस्तुत्तमापयेत् सर्वा भ
गिन्यः सेतोष्णाज्येष्ठानुक्रमशस्त
दा वस्त्राज्यं पानं सत्कारं भोजनं
पुष्टिवर्द्धनैः करोत्येवं नरो विहा
त्र याति यमपातनां अपवृत्त्यं ।
नवाप्नोति सत्यं सत्येहि नान्यथा
येर्भगिन्यः सुवासिन्यो वस्त्रालंका
रतोषिणाः । ननेषां नन्तरं या
वत्कलहो नमियोर्भयं व्रतस्या
स्यप्रसादेन भूताः प्रेताश्च राक्ष
साः दुर्गादेव पलायंते यमराजेन
नादितोः यो देवा महिषा च्छेदो
दंष्टुर्द्वारधारकः वेष्टितः किंकरै
र्हृष्टस्तस्मै कालात्मन नमः इत्यं
नं द्विज शार्हण कुरुष्वतद्व्रतं शुभं

रम्यं यमदिनीयायां अपवृत्ति
वारणं व्रतस्यास्य प्रभावेन पुत्र
पौत्रसमन्वितः सत्यं वरामि ते
विप्रश्रयः स्यात्सदेववहि गार्ह
स्थानं समोयमीन भूतो न भवि
ष्यति संदेहोऽत्र न कर्त्तव्य इह
लोके परत्र च ये वै यमदिनी
यायां व्रतं कुर्वन्ति मानवाः स
मजन्म कर्त्तुं पापं तन्तुणा देव
नश्यन्ति अत्रोत्तमं नमते पुत्र
धनहीनो लभेद्धनं भार्याही
नो लभेद्भार्या सुखं कुलस
म्भवा यस्यां निधौ यमनया य
मराज देवः संभोजितः सुक
लं लोकं निपात दत्तः तस्या
भुनक्ति सतिथौ च यदेभगिन्यः
प्राप्नोति विज्ञमत्तलं स विरायु
देव इति पात्रे उत्तरखंडे १२५
अध्यायः ॥
यमथारः १० पार्श्वद्वयधारणस्त
विशेषः किरीच काटार इत्यादि
भाषा ॥
यमनं स्त्री वंथनं उपरितः इति
मेदिनी ॥
यमनः १० यमः इति मेदिनी
यमनिकाः स्त्री यवनिका कानां
इति भाषा । इत्यमरटीकायां

विवाहे विधवा नारी यात्रायाम
रागं भवेत् । निष्कले कृषिवाणि
जं विद्यारंभे च सूचितं । एह
प्रवेशे भगः स्याद्वात्रायां मरणं
भवेत् ॥ अण्णादोने फले नास्ति
तदोने च निष्कले । शुभकर्मणि
सर्वाणि नैव कुर्याद्विचक्षणः इति
न्योतिस्तत्त्वे रविबारे १० । ११ ।
सोमबारे १० । १२ । मंगलबारे १०
१० । ११ । बुधबारे १० । १२ । बृह
स्पतिबारे १० । १२ । १२ । १३ ।
शुक्रबारे १० । १४ । शनिबारे १० । १५ ।
१२ । इति यमवैद्ययोगः ॥
यमजः विष्णुकालीनैकगर्भजा
तसंज्ञानंदय यथा यमोऽस्य लि
गायमजेना कोके शमने शनौ
इति मेदिनी अस्मज्ज्येष्ठं यम
शब्देदृष्टं ॥
यमदग्निः १० जमदग्निमुनिः सत
परशुरामपिता इति भरतद्विषय
कोषः ॥
यमस्तः १० यमस्त्वयः । यथा
यमस्त्वयव केयवविकृताका
राः पाशमुद्गर पाणयः दंष्ट्राक
रालवदना अंगारसदृशप्रभांश्च
यं सर्वं महावीराः ज्वलन्त्यावकलो
चनाः कृतांतपापिपुष्पाक मिये

केन सङ्गीतिः । यमस्तः १०
यमस्तः १० सर्वयमात्ता कारिणाः
सदा तदन्ते ॥ य द्वितीयायां
समदानकपमनोदयः ॥ इति य
मपरागो क्रियायागसारे १०
अध्यायः ॥
यमस्तकः १० काकः इति शब्द
रत्नावली ॥ यमस्तम ॥
यमस्तिका स्त्री तिनिरीहवः १०
मृगः ॥
यमस्तवता स्त्री भरणान्तः ३
तिहेमवदः ॥
यमस्तमः १० शात्मनिहवः इति
राजनिर्घटः ॥
यमदिनीया स्त्री कार्तिकशुक्रदि
नीयाश्चाद्विती इति ख्याता तत्त्वे
ये यथा विप्रपराणे कार्तिके ।
तु द्वितीयायां शुक्लायां चाद्वितीया
ने यानकुर्याद्विदश्यति धातरः
समजन्मनि ॥ तस्या इति शेषः
माहाभारते । कार्तिके शुक्लपक्ष
स्य द्वितीयायां युधिष्ठिर । यमा
यमनया पूर्वभोजितः स्वयं स्वयं
नस्माज्जिज्ज्येष्ठं पार्थ नभोक्तव्य
मनो बुधैः । यत्नेन भगिनीहस्ता
द्रोक्तव्यं पुष्टिवर्द्धने ॥ दानानि च
प्रेदयानि भगिनीभ्यो विशेषः ।

तः तथा यमं च विवर्णमं च यमह
तोऽप्य पूजयेत् ॥ अर्घ्यं च प्र
दातव्यं यमाय सहजद्वयेः सह
जद्वये भूमिनी भ्रातृभिः अर्घ्यं
मंत्रः एवेदि मांते उज्ज पाशहस्त
यमांतका लोक परमेश भ्रातृ
हितीया कृतदेवपूजा एहाणवाच्यं
भगवत्तमस्ते यमराज नमस्तभ्यं
मस्ते यमुनाय जा पदि मोक्षिकरेः
साहं सूर्यपुत्रनमोऽस्तुते यमु
नोच संसृज्य नमस्तुभ्यं यमस्व
सर्वमस्तेऽस्तु यमुने लोकपूजि
ते वरदाभयमेनितं सूर्यपुत्रिन
मोऽस्तुते अत्रंदत्तापदेव भ्रातृ
स्तवावजाताह शुद्धलभक्तमिर
मुभं प्रीतये यमराजस्य यमुनाया
विशेषतः स्नेहा चेत्तदा ग्रना
ताहमिति वदेत् अत्रभोक्तव्यं
पुष्टिवर्द्धन मिति विधिसमभिया
हृतफल श्रुत्या भोजननियमस्य
प्राधान्यात्तस्य मुख्यकालोऽष्टधा वि
भक्तिदिन पंचमांशोऽष्टाहः यथा
तः पंचमेव तथाभागे सविभागो
यथाहृतः पितृदेवमनुष्याणां की
दातोचोपदिश्यते । सविभागः
ततः कृत्वा एहस्याः शेषभुग्भवे
त इतिहासपराणां यैः पञ्चवसतमं

नयेत् सविभागो विभज्यात्तस्य
प्रतिपादनं । देवोऽत्र वैश्वदेवा
संबंधी पंचमांशालाभेत् । न भुं
जीतोऽहृतं स्वेहं नाति सौहित्य
मावेत् नानिप्रगे नाति सायं
नातिसंभ्यासमीपतः । इति मन्त्र
यमुदस्त सूर्यादयास्तेन कालो
पिशाचः सौहित्यं नृभिः अत्र
भोजनस्य राग प्राप्तयेपि तत्का
लस्य मुनिभिः द्विराशने शोक्तं वि
प्राणां मर्त्यवासिनां नित्यं । अह
निवतथा तमस्त्रियां साहं प्रहर
यामात्रः ॥ इति कात्यायनीयेन
नियमितव्याजान्न कालस्य वैध
त्वेन शास्त्रीयत्वात् न सामान्यशा
स्त्रप्राप्त्यपजीवि यमुदासासंगतिः
अत्रानध्ययने श्रोतानां । प्रेत
यत्तोत्रर द्वितीयायां तत्रिषेयात्
तथाच राजमांते उ प्रेकोचै वा
द्वितीयास्ताः प्रेतपदेगतेतया
यातगोनागरे पाते चैत्राव
स्याः परऽपि च द्वातमीस्येस
मासे च द्वितीया या भवेत्त्रिषिः
एरास्तेना स्वनध्यायः पुराणोऽपि
कीर्तितः ज्योतिषे तथा यम
द्वितीयायां यात्रायां शरणं भवेत्
इति तिथ्यादितत्त्वं ॥ अस्यां ।

अतविधानं यथा नारदउवाच भ
गवन् प्रष्टु मिच्छामि त्वामहं निपा
वितः तद्वत्तं बुद्धिमेत्स्वामिन्त्य
येन पश्यति ॥ अत्यदोषं महत्
प्राणशोभनं वतमुत्तमं । प्रसादं
कुरु मे स्वामिन् यथा हं तत्करो
मिमोः ब्रह्मावाच । यदि चेच्छसि
विप्रेन्द्रव्रतानां व्रतमुत्तमं । व्रतं
यमद्वितीयायां पृथग्वैश्वदेवाणां
कार्तिके मासि शुक्लायां द्वितीया
यामुनीश्वर कर्तव्यं तद्विधानं नृप
यमस्य निवारणं ब्रह्मेश्वर त्रैलोक्ये
त्याय विनये दत्तानोहिते प्रातः
कृत्वा द्विजः स्नानं दत्तयामनप्रवे
कं ततः शुक्लास्वरथः शुक्लमा
स्तुलेपनः कृतनिमज्जियोरहः कं
दुलांगद भूषितः विधिं विष्णुवरु
हं च संस्थाप्योऽम्बरे शुभं । यमो
सप्तदले कृत्वा पूजयेत्तत्सम्पत्तमः
चंदनागुरु कर्पूर कुंकुमे द्विज
सत्तम पुष्पैः पूषेत् नैवेद्येनो
रिकेलादिभिः फलैः ॥ सरस्वा
ती च वरदां वीणा पुस्तकशशिर्लो
ध्यायेत् शुक्लास्वर पराहंसवाह
नसंस्थितां ततोऽप्युविनाशायां
सालंकागं पपिस्त्रिनीं विप्रयवेद
विडये गां च दद्यात्सर्ववत्सको ।

अयमस्य विनाशाय संस्मार्तावता
गिका विप्रतुभ्य मिमोरोदी येन
सम्प्रदेहेत् ॥ इति वाक्यविचा
रेण येन दद्याद्विज्ञातये कुलीनस्य
सुशोलाय गगदीनदिना येन तद
भावे चोदकं सर्वस्य मदिराणां कं
ओऽस्वरविधानेन सम्प्रदद्याद्विज्ञात
ये तस्याप्यलाभे विप्रेन्द्र विप्रा
य सङ्गानदौ । दद्यात्कार्तिक
शुक्लायां द्वितीयायां विशेषतः
ज्ञानिप्रदानं तथाहृदयानं संप्रत्य
चाभिवाद्येत् नारिकेलान्दि दा
नेन तोषयेत् सज्जनानपि । ततः
सोदासमन्त्रा भूमिनी या भवमुने
तस्यागृहं समागत्य अद्वयानो
भिराजयेत् भद्रभूमिनि शुभगे
तदद्विज सरसीरुहं । अयमेऽयं
नमस्तुभ्यं मागतोहं तवालयो
इति श्रुत्वा भूमिपारिः सोदां वि
नयानितं मुद्रवाक्यं स्तनस्तस्या
पूजने क्रियते महत् अथ भ्रातृम
नी भ्रातृ स्तनो वृष्टिं बांधवः
भोक्तव्यं भोघं मद्दे त्वापुषो
कुलदीपक कार्तिके शुक्लपक्षस्य
द्वितीयायां सहादयः यमो यमुन
यापूर्वं भोजितः स्वर्गहेर्षितः अ
स्मिन् दिने यमेनापि पूजिता भ

मिनी शुभा स्वस्वर्गो वेष्मनियो
नभुंके यमहितीया दिनमेवतुष्टी
नपापिनं सर्वसमाः प्रवृत्त संसा
रमार्गे रटयेति विप्र तस्माद्वात्रा
स्वस्वर्गे भोक्तव्यं मासि कार्तिके
शुक्लायां द्वितीयायां सर्वेष्वर्थाय
भो द्विजः वर्षे वर्षे च कर्त्तव्यं य
शसि आयुषे श्रिये ततः संप्राप्य।
समने भगिन्ये सुविधानतः सर्गा
लेकार वस्त्रादि दानसकार माद
रात् प्रदद्यात्सुनि शादेल प्रश्रया
वनतः सुधीः स आशिव प्रश्रया
स्थानमस्तु त्वमाययेत सर्वाः
भगिन्यः सेतोष्णा ज्येष्ठावुक्रमशः
सद्य बस्त्रात्रयान सकारे भोजने
पुष्टिर्द्वैतैः करोम्येवं नरोविहा
त्र याति यम यातनां ॥ अयमृत्यु
नवोभाति सत्यं सत्यं हिनाम्या
ये भगिन्यः सुवासिनो वस्त्रालेका
रतोषिताः । ननेषां वस्त्रा या
वक्तव्यो नरियोभयं । व्रतस्या
स्पृहादेन भूताः प्रेताश्च राक्ष
साः दूरादेव पलाययेते परमार्थेन
ताडिताः योदेवो महिषात्रेण।
देवमुद्गर धारकः वेष्टितकिंकरै
उष्ट्रेस्तस्मै कालात्मन नमः इत्यं
द्विजशादेलकुलसु तद्वते शुभे

रम्यं यमहितीयात्वं अयमृत्यु नि
वारणं व्रतस्यास्य प्रभावेन पुत्र
पौत्रसमन्वितः सत्यं वरामि ते
विप्रगृहस्थः स्यात्सदैव हि गाह
स्थान समो यमो न भूतो न भवि
ष्यति संदेहोत्र न कर्त्तव्य इह
लोके परत्र च ये ये यमहिती
यात्वं व्रतं कुर्वति मानवाः स
मजमकृतेपापं तत्तत्तत्त देव
नश्यति अयुजो लभते पुत्र
धनहीनो लभेदने भार्याही
नो लभेद्वायं स्वर्गं कुलस
म्भवा यस्या निधौ यमुनया य
मराज देवः संभोजितः सक
ल लोक निपात दत्तः । तस्या
धुनक्ति सुनिधौ वयदेभगिन्याः
प्राप्नोति विज्ञ मन्त्रं स विराय
रेव इति नाम उन्नरखडे ॥ १५
अध्यायः ॥
यम धारः पुं पार्श्वद्वयधारयुक्ता
सविशेषः किरीच कावार इत्यदि
भाषा
यमने स्त्री वंथनं उपरतिः इति
मेदिनी ॥
यमनः पुं यमः इति मेदिनी
यमनिका स्त्री यवनिका कानात्
इति भाषा इत्यमरटीकायां ॥

रामाश्रमः ॥ वनदी नत्तेकनिंदोतर वाहिनी।
यमपत्नी स्त्री यमस्य भार्या त इति मार्कंडेयपुराणे वैवस्वता
तर्प्यायः पूमोर्णा विनया मन्तरे ॥
इति जटापरः ॥ यमराट् पुं यमः ॥ इत्यमरः ।
यमप्रियः पुं वटवृक्षः इति शब्द
रत्नावली ॥ यमले स्त्री पुमं । इति हेमचंद्रः
यमभगिनी स्त्री यमुना इति हेम
चंद्रः ॥ यमलपत्रकः पुं अश्मेतकवृक्षः
यमराजः पुं यमः इति हेमचंद्रः ॥ कोविदारवृक्षः इति राजनिर्घटः
तस्य पुण्यादि यथा पुरीसेयमनी यमलार्जनदा पुं श्रीकृष्णः इति
तस्य विप्रगृहस्थ लेखकः भूयो हेमचंद्रः ॥
वेदमहावंडो पूमोर्णा विनये यमलार्जनेनो पुं गोकुलस्यार्जन
प्रिये ॥ विचार भूमिकानीतिः स वृक्षद्वयं तोडवेरपुत्रो नलक
हायोः कालपुरुषाः । इति जटा वर मणिपीथो नारद शापात्त
धरः ॥ सच विमात्राव्याययाश दत्तां गतो श्रीकृष्णेन उद्धारि
मः तच्छायांते यथा स्वयं यथा नौ यथा यरिमो लोकपालस्य
तां चेमा मानिनाय निजाश्रमं स पुत्रो भूत्वा मन्त्रं स्वतो । न विवा
सोभायां पीतिमती भास्वरो सस मात्मानं विजानीतः सडर्म
वारिन्स्कारः । ततः पूर्वस्वतो दो अतोऽहंतः स्यावर्तां स्यातां
योः स्याः सोभदेवस्वतो मनुः नैवं यथा पुनः । स्मृतिः स्यान्मन
हितीयस्तयमः शापाद्वर्मदक्षि प्रसादेन तत्रापि मदव्यदाता
भूत्स्वतः क्रिमयो मांस माराय वासदेवस्य सान्निध्ये लब्धु दिव्य
यादनस्ते महीतले यतिष्यती शरच्छेते । हत्ते सत्लोकतो भूयो
निशायांतं तस्य वक्रपितासयो लब्ध भक्ती भविष्यतः श्रीशुक
धर्मदक्षि धीतश्चाश्रमो मित्र उवाच सपत्न्य सुक्तादेवविर्मतो
तथाहिने ततो नियोगं नेपा नारायणाय नलकुवर्गिणी
मेवकार निमिरापहः यमुना वावासवर्गमलार्जनेन कृष्णभीम
जगाम शनकै स्त्रय यत्र स्तो वनमुत्तम सत्यं कर्त्तं वचोद्विः

यमलाज्जनौ देवर्षि मे प्रियत
मो यदिमौ यनदात्मनो नत्रया
साथपिष्णामि यद्गीतं तन्महात्म
ना इत्यन्तराण्यज्ञेनयोः कृमस्त
यमयोर्धयो आत्मनिर्वेश मा
त्रेण नीर्यग गतसुदृढत्वं वा
लेन निष्कृतावगुह्यत्वं तत्तदा
मोदरेण नृषीकलिनाऽऽचिवेधो
नियेततः परम विकृमितातिव
यस्क्य प्रवाल विटपो कृतं च
दृशद्वौ । तत्रश्रिया परमया क
ऊभ स्फुरंतौसिद्धावुपेय ऊजयो
रिव ज्ञातवेदाः कृमप्रणम्यशि
रसा खिल लोकनाथ बहानली
खिजसा विदमूतः सवाणीगुण
नुकथने श्रवणो कथायां हसौच
कर्मस मनस्तव पादयोर्नः स्मर्या
शिरस्तव निवास जगतप्रणामे
दृष्टिसतां दर्शनेः स्तभवद्भवना
श्रीभगवानुवाच तद्भक्तं मत्त
परमो नलकृवर सादने संजा
तो मयि भावोदामीशितः पर
मोऽभवः । श्रीशुकउवाच । ३
सुक्तौ न परिक्रम्य प्रणम्य च
पुनः पुनः वद्धोत्तुखिलमामम
जम्भर्दिश सुत्तरो । इति श्री
भागवते ८ स्कंधे ८ अध्यायः

यमली स्त्री चोदिकाद्वयं इति
मेदिनी चोटीशाटीयर्षोये हे
मवेदेण गणिता सेव चोदिका
यमवादनः ३ मृदिवः इति हेम
चंद्रः
यमव्रतं स्त्री राजधर्मविशेषः स
तुपत्तपाते विना पापिनांशासन
इयः इति पुराणं
यमस्वसा स्त्री यमुना उगी इति
मेदिनी
यमानिका स्त्री यमानी तत्पर्या
यः अजमोदा २ उग्रगंधा ३ व्रत
दर्भा य इत्यमरः । चत्वारियमास्यं
यमानी द्विविधा एका दोषयमानो
सा अजमोदा इत्येवस्थाना अप
गयमानी इत्येव स्थाना अविशे
षातद्वयो रयीति स्वभूतिः । के
द्वित्व अजमोदादि द्वयं वनयमा
न्या ब्रह्मरभीदि द्वयं यमामासि
त्याहुः उग्रगंधा जमोदाख्यास्तता
दोत्रयमानिका इति । यमानी री
एकोदीपो भूतिकस्य यमानिका
इति च रत्नः यच्चति विरमति
निवर्तते अग्निमन्त्रमूनया यमा
नी यमो उचितौ नास्तीति अत्र
इयं यमानी स्वार्थे के यमानिकाय
मानौपेचमवर्गयेचममथा । यवा

नीतिप्रत्यस्य चतुर्थमध्यायतिके
चित इति भरतः ॥ अस्या
गुणाः ऊष्टमूल नाशितं हृद्यत्वं
पिनायिकातिव । वायुककृमि
नाशित्वं इति राजवल्लभः ।
यमानी स्त्री यमानिका इति शब्द
रत्नावली
यमानकः ३ शिवः इति शब्दरा
त्नावली
यमी स्त्री यमुनानदी इति विका
उपशेषः
यमुना स्त्री उगी यथा सर्वाणि ह
दयस्यानिर्मेगलानि शुभानि च ददा
ति वेसितावलोकनेन सा सर्वम
गला संगमाद्भमनाङ्गेना लोके
देवी विभायते यमस्य भगिनी
याना यमुना नेम सामता इति
देवी पुराण ४५ अध्यायः नदी
विशेषः सात हिमालय दक्षिण
देशान्निगीत्यप्रयाग गंगाया मि
श्रिता तत्पर्यायः कालिंदीः
सखीतनया ३ शमनस्वसा ४
जमरः तपनतत्रजा ५ कलित
कन्या ६ यमस्वसा ७ अस्याजलप
णाः पित्रदाहवमनश्चमायहत्वं सा
कुतं वातजननत्वं पावनत्वं व
क्रिदीयनकरत्वं रोचनत्वं । वल

प्रदत्तं इति राजनिवेदः ॥ सा
यमस्य भगिनी यथा सार्वर्षिक
एषत् तपो चोर्वकार ह अ
द्यापि भविता लोके मत्तः सार्वर्षि
केतरे भ्राता शनैश्चरम्यस्य प्र
दत्तं सत्तलज्जवानतपोर्धवीयसीवा
तु यमससायशस्विनी अभवत्साम
रितश्चायमुनालाकपावनी इति
पञ्चपुराणोपागरोपाख्यानं ॥
साचहेदावने ससन्नाख्यापराशक्तिः
यथा श्रीभगवानुवाच इदं हृदा
वनं रम्यं मम धामैव केवलं तत्र
येपशवः साक्षादृताः कीटानरा
धमाः यवसंति ममापि ह मृता
योतिममोतिकं तत्र या गोपय
त्यश्च निवसेति ममालये योगिस
स्तात एवं हि मम देवाः परायणाः
येव योजन मेवेहि वनं मेदद ३
एकं कालिंदीयं ससन्नाख्यापरा
मामृत वाहिनी इति पांमे पाता
लखंडे ७ अध्यायः ॥ अस्या
जलस्य कृमवर्षात्कारणायथा
पुलस्त्यउवाच यदादत्तस्य तावत्सु
सतीयाता यमदत्तये विनाशयदत्त
यत्तं नं विचचार विलोचनः ततो
हृषभमेष्टका कंदर्पः ऊधमा
पुयः अपत्नीकं तदास्त्वण्णोन्मादे

नाभ्यताडयत् ततोदरः शोरे। यमुनाभितः पुं वलदेवः इतिहेम
 णाय डोमादेनाभिताडितः विच
 वार ततोमत्तः कलनानिसरोमि
 व स्मरत्सती महादेव स्तथा
 मादेन ताडितः न शर्म लेभे
 देवेषु बाणविह इव हिपः ततः
 ययात देवेशः क्यलिदी सरिते
 मुने निमग्न शंकर वापे दग्धा
 कृष्णवसागता । तदाप्रभृति का
 लिष्ठा हगंजननिभजत् । इति
 वामने ६ अध्यायः । ज्येष्ठपुत्र
 दादृष्ट्यादिष्ठस्य स्नानपिटदान
 फले यथा यज्येष्ट पुत्रदादृष्ट्या
 स्नातावे यमुनाजले मथुरायोह
 रि हृष्टा प्रमोदिपरमो गति ।
 यमुना सलिलेस्नानः पुरुषोत्तमि
 सत्तमः ज्येष्ठपुत्राः मते पते
 दादृष्ट्या मुपवास कृत समभ्य
 चीचुते सम्पद मथुरायो समा
 दितः अस्मभ्यस्य यत्तत्प्रमो
 त्यविकलेफल ज्येष्ठपुत्रेसिते
 पते समभ्यर्च्य जनार्दन । य
 योनः पिंड निर्वीपं यमुनायाः
 प्रदास्यति । इति विलुपुत्राणे ६
 अध्यायः ॥
 यमुनाजनकः पुं सूर्यः इतिहेम
 वेदः ॥

किनामयेयं गोत्रो वः पुत्रका। मिष्टा मुपजन्मिवान अन्तमोयोन
 ब्राह्मणः पिता विभुत मे यथा त
 यं श्रोतमिच्छामि तं चरं तेऽर्श
 यत् प्रदेशिन्या तमेव नृयमन्त्र
 बुद्धाव तस्मै देवीशर्मिष्ठाभिरम
 ब्रवीत् । ममाधीना सती कस्मरका
 धी विप्रियं मम । शर्मिष्ठावाव
 यदाव हुतो राजा हतपव तदा
 मया तजो हि मे भूयतेमो रा
 जर्षिः किं न वेत्सितत् । शौनक
 उवाच । फल्गु तस्या स्तनो वाक्
 देवयान्य ब्रवीदिदं । राजाये
 हवत्स्यामि विप्रियं मे तया कृते
 अविप्रवेनी किंचिच्चराजानेमाक
 लोचना अचिरादेव संप्राप्तका
 यस्याशनसोऽत्रिके । देवया
 न्मुवाच शर्मिष्ठयातिहतास्मि
 दित्राहर्षपर्वणः त्रयोऽस्याजनिताः
 पुत्रा राजानेन ययातिना दुर्भ
 गाया मम हौ त पुत्रानातव्रवीमि
 वः मुकुटवाच । धर्मस सम्पदा
 राजयोऽधर्म मरुष्ठाः प्रिये । त
 स्माजरा तामविराहर्षयिष्यति
 जया ययातिरुवाच प्रतिकामो
 त्वियं यस्त गण्यारहसि याचिनः
 नोपेति सद धर्मराक्षसाहेत्य
 ते उभेः । अधर्म भयसं विघ्नः श
 मिष्टा मुपजन्मिवान अन्तमोयोन
 नृम्याहं देवयान्या भृगुदत्त प्रसा
 दं कुरुमे ब्रह्मन् जरेयं मा विप्रे
 त मा मुकुटवाच । नाहं मृषा
 ब्रवीम्येतत्तजो मया मि भूमिय
 जरो ते तो त्वमन्यसे संक्राम
 य यदीच्छसि वयो दास्यति पुत्रायः
 सते राजा भविष्यति इतिमात्र
 स्पे ३२ अध्यायः ॥ शौनक उवा
 च जरो प्राप्य ययातिस्त स पुं
 प्राप्यचेवत् । पुत्र ज्येष्ठं वरिष्ठं
 यजमिष्यब्रवीद्वचः ॥ ते यदोपति
 पद्यन् पाप्मानं जराया सह यौव
 नेन तदीयेन वरेये विषयान्
 पूर्णवर्षसहस्रे त पुनस्ते यौवने
 त्वहं दत्ता संपतिपत्स्यामि या
 प्मानं जराया सह यदुरुवाच सं
 ति ते वदवः पुत्रा मन्त्रः प्रियतमा
 नृप । जरो यदीते धर्मस पुत्रमने
 हृणीष्टवे ययातिरुवाच । यो मे
 त्वहं दत्ताज्ञातो वयः स नश्यच्छसि
 पाप्मानात्तत्त संवेधात् पुत्रा वै
 ते भविष्यति त्ववसो प्रतिपद्यन्
 पाप्मानं जराया सह यौवनेन वरे
 ये वैविषये स्तव पुत्रक त्ववस
 रुवा न कामये जरो तात काम
 भोग प्रणशनी वलरूपानकराणी

बुद्धिमा विनाशिनी ययातिरुवा
च यस्मिन् हृदयाज्जातो वयः सं
नप्रयच्छसि तस्मात्पुत्रासमुच्छ
हे तव सोतवयास्पति दुस्तान्प्र
तिपद्यस्व वीर्यं विनाशिनी ज
रावर्ष सदस्वाणि यौवनं संप्रयच्छ
व दुस्तान्प्रवाच न गज नरपुंवाच
जीर्णं भुंक्ते वरस्त्रिये नरोग ।
आस्य भवतिता जरा तेन का
मये ययातिरुवाच यस्मिन् हृद
याज्जातो वयः सं नप्रयच्छसि त
स्मात् दुस्तान्प्रियः कामानेत स
म्यत्पते क्वचित् ॥ अनेत्वं प्रति
पद्यस्व पाप्मानं नरयासह एकं
वर्षसहस्रं च वयं यौवनेन ते अ
चरुवाच जीर्णः शिष्टरिवादेत ।
कालेऽत्रमृषि रय्या न नरोतिव
कालेऽपि ता जरा नैव कामये
ययातिरुवाच यस्मिन् हृदयाज्जा
तो वयः सं नप्रयच्छसि नरपुंवा
स्वयाक्ते यस्तस्मात्वं प्रति यत्पसि
पूरो मे त्वंप्रियः पुत्रं वरीयाच
भविष्यसि कायस्योशनसः शा
पात्रव नमोस्मि यौवने । पूरो त्वं
प्रतिपद्यस्व पाप्मानं नरया सह
किं विक्लान् वयं वैविष्याव व
यसातव पूर्णवर्षसहस्रं प्रति

रास्यामि यौवने संचैव प्रति
पत्स्यामि पाप्मानं नरया सह
शौनक उवाच एवमुक्तः प्रसवात्
पूरुः पितर मंजसा यथास्पते
महाराज तत्करिष्यामि ते वचः
ययाति रुवाच । पूरो श्रीतोस्मि
ने वत्सप्रीत श्रेष्ठं ददामि ते ।
सर्वकाम मष्टदा ते प्रजा राज्ञे
भविष्यति इति मात्स्ये ३३ अ
ध्यायः ॥ शौनक उवाच पौर
वेणाय वयसा ययातिर्नृद्वाम
जः प्रीतिपुत्रो नरपुंवाच वि
षयाच्छयी । पूर्णमन्वातनः क
लिं पूरुं पुत्रमुवाच ह पूरो प्रीतो
स्मि भुंक्ते ते गृहाण मे स्वयौवने ।
राज्यं चापि गृहाणेदं यत्तव्ये
युक्तं पूरा शौनक उवाच ए
व स नाद्रयो गजा ययातिः पुत्र
मीक्षिते राज्यमिषिच्य मरितो ।
वानप्रस्थोऽभवन्मुनिः । उषित्वा
वनवासं स आसीत्तः सहसंश्रितः
कल मृत्ताशनो राज्ञो यथासर्ग
मितो गतः इति मात्स्ये ३५
अध्यायः ॥
यवी महारेवः इत्युणादि
कोषः ॥
ययः पुं अस्मन्धीयाश्च सानान्य

जाटकः इति मेदिनी ॥
ययः पुं सनामत्वात्प्रकथानं
तत्पर्यायः सितप्रकः २ इत्य
मरः शीतप्रकः ३ इति शब्द
रत्नावली मेघः ४ दिवः ५ अ
तनः ६ कंडुको ७ धान्यराजः ८ तौ
ह्याप्रकः ९ तरंगप्रियः १० शक्रः
॥ महेशः १२ यवित्रयायं १३ तस्य
गुणाः कषायत्वे मधुरत्वे सशी
तलत्वे । प्रमेह पित्र कफा पहा
रकत्वे च अश्वकमुद यवगुणाः
बलप्रदत्वे दृढत्वे नृणां वद्धवी
र्यप्रदित्वं च । इति राजनिर्घटः
अपि च ययः कषाय मधुरो बद्ध
वान् शक्रः कुरुः इत्युणादिः
शीतो मृज मेद कफापहः इति
राजवल्लभः ॥ परिमाणविशेषः
सत्त्वत्वं धान्यमानत्रयः इति अश्व
करः षट्सर्षपपरिमाणान्कम्प
यथा जातो नरगते भानो यवा
न हृष्यते राजः तैश्चतुर्भिर्भवे
लित्वा लिट्वा षड्विंशसर्षपः य
ट्सर्षपे र्यवस्ते कोशे जातयवे
स्त्रिभिः इति शब्दचंडिका ॥
अंगुलित्य यवाकारेणाविशेषः
यथा तज्जनीमूल संशुद्धो यवो
पुत्रार्थदो क्रमात् मध्यमाया य

वश्चैव वांशेऽपूर्वपुनप्रदः । अ
पि च मध्यमाया यदि यवो दृश्य
तेव सशोभनः तरान् संचितं
इत्युणादिः ॥ यवो यवे । य
स्यापि चक्र मंगुष्टे यव पूर्णवट
स्पते तरापितमहारीना मृति
तेन भतेयुने ॥ इति मातृदकः
यवकः पुं यवः इत्यमरटीकायां
रामाश्रमः ॥
यवकां वि यवभवेनाविततेत्रं
इत्यमरः ॥
यवगंडः पुं युवगंडः वयस्कोडा
इति भाषा इति शब्दचक्रावली ।
यवजः पुं यवक्षारः इति राजमाला
यवानी । इति राजनिर्घटः ।
यवजोद्भवं क्ली नवक्षारं । इति
राजनिर्घटः ॥
यवतिक्ता स्त्री लताप्रभेदः शंसि
नीति येवची इति चण्डाता तत्
पर्यायः महातिक्ता २ दृढपाद
३ विमर्षिणी ३ नाकुली ४ नेत्रमी
ना ५ शंसिनी ६ पत्रनेत्रली ७ तंड
ली ८ अक्षपीडा ९ सुलपुष्पी १० य
वासिनी ११ मोहेशरी १२ तिक्ता
फला १३ यावी १४ तिक्ता १५
अस्मागुणाः सतिक्तास्त्वत्वे । दीप
नत्वे । रुचिकारित्वं । रुमि कष्ट

विवर्णसदोष नाशितं रेवनसंव
इति राजनिर्घटः ॥
यवनैर्न स्त्री यववृणादिपुत्रप
कृतैस्त्वविशेषः तत्पकारं गुणवार
यववृणादिपुत्रं मंजिष्टादिपुत्रे
नत तैस्त्वप्रस्यः शतगुणकान्तिके
साधितो जयेत् । अरंदाह म
होवग मंगानां च प्रदक्षिणं इति
सखेवोपः ॥
यवनः ९ देशविशेषः वेगः
वेगाधिकाशः । इति मेदिनी
गोपमः गर्जरत्नं । तुरुकः
इति राजनिर्घटः जातिविशेषः ।
इति शहरत्नावली सत ययाति
पुत्रतवंसवंशः । यथा यदोस्त
जाता यदव स्तवंसो यवनाः सतः
दुस्तस्तनया भोजा युनोस्त
स्त्वच्छजातयः यूरोस्त यौरवो वं
शो यत्र जातोऽसि पार्थिव । इति
मात्स्ये २५ अध्यायः ॥ यवन
शह्म अर्वा तृतीयादिरिति रचुन
दनभद्राचार्येण लिखितं यथा
जवनादीनां सर्वधर्म गृहीतस्य
क्तं हरिवंशे । सगरस्तो प्रति
ज्ञोव गुणे वीका निशम्य च
धर्मं ज्ञानं तेषां वै वेशान्तरं
कारद ॥ अहंशकानां शिरः

तो मुंडयित्वा व्यसर्जयेत् जवना
नां शिरः सर्व काखानानां तथैव
च पारदा मुक्तकेशाश्च पञ्चवाः
श्मश्रुधारिणः निस्त्राध्यायवपुः
काराः कृता स्तेन महात्मना शका
जवन काखानाः पारदाः पञ्चवाः
स्तथा कोलिसर्पाः समुद्रिणा दावा
श्चोलाः सकोलाः वशिष्ठ वच
नाश्च जसगरेण महात्मना शका
नां शकदेशोद्भवानां त्रिविधाणां
एवं जवनादीनां मिति अत्र जवन
शह्म स्तदेशोद्भवानां च वर्गं तृती
यादिः जवना देश वेगिनो मिति
त्रिकाडशेषाभिधानं दर्शनात् ते
यां स्त्वच्छन् मप्युक्तं विस्मृताग्रे
तथा कृतान् जवनादीनुपक्रम्य ते
वात्मधर्म परित्यागात् स्त्वच्छन्त्येय
मिति । बोधायनः गोमासत्वाद
कोयश्च विरुद्धं वज्रभाषणे धर्मा
चार विहीनश्च स्त्वच्छ इत्यभिधी
यते इति प्रायश्चित्ततत्त्वे ॥ मुनि
विशेषः । यथा ज्ञानं दिने दृश्य
ने वशिष्ठ आहो च गंगा यवनो
दशाहं जुम्हात्मा मासकित भा
गुश्चि चौर विवादेपि च कर्मा
वेधे । इति तिथ्यादितत्त्वे काल
यवनोत्पत्तिं यथा । श्रीपग ।

शर उवाच । गार्ग्य गोष्टे दिने
श्यालः बाण्ड इत्युक्तवान् दिने यद
सन्निधौ सर्वे जहस्यीदवास्ततः
ततः कोप समाविष्टो दक्षिणापथ
मेत्यसः सतमिच्छन्सपत्नये यत्र
वक्तुं भयावहं ॥ आराधयन्महादे
वं सोऽयश्चराममस्तयत् ददौ व
रं च ततोऽस्मै वर्षे द्वादशमे हरः
सभाजयामास च तं यवनेशः ।
तुनात्मजः तद्योषितसंगमाच्चाम्य
पुत्रोऽभूदस्मिन्प्रभः ॥ अस्मिन्
भृगः तं कालयवनं नाम राज्ये
स्ते यवनेश्वरः । अभिषिच्य वने
यातो वज्राय कटिनोरसं स व
वीर्यं महोत्तमः दृष्टिव्यो वलिना
नृपान पप्रच्छ नारदश्चास्मै कथ
यामास यादवान् स्त्वच्छकोरिभर
स्त्राणां सहस्रैः सोऽभिसंहतः ।
गजाश्च रथ सम्पन्ने अकार पर
मो घर्मं प्रययौ वायव्यदिशि
जयानो दिने दिने । यादवान्युति
सामर्थ्यं मैत्रेय मयुरो पुरी ।
कृत्वोपि चिंतयामास क्षयिते या
दवं कुले यवनेन रणे गम्यं मग
धस्य भविष्यति । मागधस्य वत्से
लीलां सकालयवनो वली हन्ता न
दिद मायानं यदनायसने दिधा

तस्मा दुर्गे कपिष्णामि यदना मृति
हनेये । इति संक्षिप्तं गोविंदो
योजनानि महादधि ॥ यथावो
द्वादश पुरी द्वादशो तत्र निर्ममे
मयुरावासिनो लोको स्तत्राणी
य जनादेनः । आसने कालयवने
मयुराच सये ययौ वहिरावासि ।
ते सैन्ये मयुराणा निराययः ॥
निर्जगाम स गोविन्दो दृष्टो यव
नश्च तं सज्जाता वासदेवं ते
वाङ् प्रदरणात्पथः । अनुयातो ।
महायोगि चेतोभिः प्राप्यते ।
नयः तेनानुयातः कृत्वोपि प्रवि
वेश महागुह्यो । यत्र शोते ।
महावीर्यो मुञ्जुदो नरेश्वरः
सोपि प्रविष्टो यवनो दृष्टा श
य्यागतं नरं पादेन तादया ।
मास कृत्वा मत्ता सङ्मतिः दृष्ट
मात्रश्च तेनासौ जन्वान यवनो
ऽग्निना तत्कोपजेन मैत्रेय भ
स्मोभूतश्च तत्क्षणात् इति विस्म
पुराणे ५ अंशे २२ अध्यायः ॥
यवनः त्रि वेगी । इति मेदिनी ।
यवनदिहः ९ यम्युचः इति राज
निर्घटः ॥
यवनप्रियं स्त्री मरिचं इति हेम
चंद्रः ॥

यवनाचार्यः पुं ज्योतिःशास्त्रकर्म नी । सत्तहत्तः इतिशहरत्ता ।
 मुनिविशेषः इतिवगहमिहिये । बली
 यवनानी स्त्री यवनमन्त्रिणिः इति यवमध्यं क्री वाद्यायणप्रभेदः यथा
 मुग्धबोधपीकाया इगीदासः ॥ शिशुवाद्यायणं योक्तं यतिवा
 यवनारिः पुं श्रीकृष्णः इतिविका द्वायणस्तथा यवमध्यं तथा योक्तं
 इशेषः ॥ तथा पिपीलिकाकृति ॥ इति या
 यवनालः पुं याम्यविशेषः देधान यश्चिन्नतत्त्वं ॥
 इति भाषा तत्पर्यायः । योना यवमयः वि यवनिर्मितः यवशहा
 लः २ चूर्णीकृतः ३ देवधानं य त मयद्रप्रत्ययेननिष्पन्नः ॥
 जोन्नला ५ वीजपुष्पिका ६ इति यवत्तासः पुं यवत्तारः इतिशह
 हेमवेदः ॥ रत्नावली ॥
 यवनालजः पुं यवत्तारः इतिहेम यवम्भूकः पुं यवत्तारः इतिवि
 वेदः ॥ कांडशेषः ॥
 यवनिका स्त्री नवनिका कानात यवम्भूकजः पुं यवत्तारः इतिरा
 इति भाषा इत्यमरटीका ॥ जनिर्घटः ॥
 यवनी स्त्री यवानीनामकौषधिभेदः यवसं क्री त्वां चासः इत्यमरः
 दः इति मेदिनी यवनभार्याचा यवसरं क्री यवजानसरा । इति
 यवनेष्टं क्री सोमकं इति हेम सिद्धांतकौमुदी ॥
 वेदः मरीचं गुंजनं । इति यवत्तारः पुं त्त्वारविशेषः शोरा
 राजनिर्घटः ॥ इति भाषा यथा नरसार यव
 यवनेष्टः पुं लघुनः राजपलांडः त्त्वार स्फटिकागिन यव काचवक
 मिषः पलांडः ॥ इतिरा यंत्रैः बद्धशः पात्यं सत्त्वं तद्वि
 जनिर्घटः ॥ महाशवकनाम इतिरत्नावली
 यवनेष्टा स्त्री त्वर्जरी इति राज तत्पर्यायः यवाग्रजः १ पाक्यः ।
 निर्घटः ॥ ३ इत्यमरः यवत्तासः ५ यवम्भू ।
 यवफलः पुं वंशः इत्यमरः ॥ कः ५ सारकः ६ रेवकः ७ यवनाल
 जलमांसी कृत्तनः । इतिमेदि कः ८ इति शहरत्तावली । याव

भूकः ९ त्त्वारः १० तर्त्यः ११ नीत्ता साध्यं विलेपी च वतगुणे मंड
 रसः १२ यवनालजः १३ इतिरत्न स्रवदेशगुणयवाग्रः घटगुणे भ्रम
 माला । यवजः १४ यवम्भूकजः १५ सि इतिवैद्यक्यकोभेद इह
 यवाकः १६ यवापयं १७ । अस्य नाहतः इति नदीकायां भरतः
 गुणाः कटुत्वं उष्णत्वं कफ वा अस्यागुणाः यवाग्र ज्वर त्त्वाजी ।
 तोदरादिनाशित्वं आम मृत्ता लक्ष्मी वस्तिविशेषनी अनीमार
 स्मरुक कृत्स्नविषयोष हरत्वं । स ज्वर रोहे हिता वक्ति पदीपनी ।
 रत्नं इति राजनिर्घटः अग्निः इतिरावलम्बः ॥
 आस गुल्मग्रहणी पोडसीहानाद यवाग्रजः पुं यवत्तारः इत्यमरः
 गलाभय नाशित्वेव । इति राज यवानी इतिराजनिर्घटः ॥
 वलम्बः ॥ यवानः वि वेगी इति मेदिनी ।
 यवत्तादः पुं यवद्वर्णी तत्पर्यायः यवामिका/स्त्री ओषधिभेदः यो
 यः विकृतः २ इतिहेमवेदः यवानी २ आनि इतिभाषा तत्
 यवाग्रः स्त्री यद्गुणजनपक्वचनद पर्यायः दीपकः १ दीप्यः ३
 वद्वयविशेषः याउ इति भाषा यवसाकः ५ यवाग्रजः ५ दीपनी ६
 तत्पर्यायः उल्लिका २ आणा ३ उभ्रगंधा ७ वातारिः ८ भूकदमकः
 विलेपी ५ तरला ५ इत्यमरः ६ यवजः १ दीपनीयः ११ मृत्तह
 १ पुंयते मिश्र्यते यवाग्रः पुलमिश्र न्नी १२ यवानिका १३ इत्या १४ ती
 २ ज्वरादिरोगं उल्लिकाउपुषवाधे व्रगंधा १५ अस्या गुणाः कटुत्वं-
 ३ शोनास्त्रीति आशः गुणाः ओषधिरुक्लि तिकृत्त्वं उष्णत्वं वातारिः १६ अस्या
 द हि पूर्वगा निक आयेते पचते मृत्ताभ्यां कृमि बर्हि नाशित्वं ।
 स आणा आलपाकेक्तः सूत्वा दीपनत्वं च इतिराजनिर्घटः ।
 यो दितिनः विलिम्पितिविलेपीभि अपिच अथ यवान्या नामगुणाः
 लियौ शय न लेपे यवादिना न यवानिकोऽग्रगंधाच ब्रह्मदर्भाजमे
 न नदादिवादीप तरति सवति दिका सेवोक्ता दीपको दीप्यः ।
 तरला न तरेऽभिभूवे सन्त्या । तथास्यायवसाक्या यवानी पाव
 ना नीति अलः । अत्र पंचगुणे नीरुद्धा नीत्तोत्ता कटुका लघुः

दीपनीच तथा निज्जा पित्रला
 अकृष्णतहत् वान् श्रेष्ठादरा ।
 नाह गुल्मी सीह हूमि प्रगत ।
 अथ अजमोदाया नामानिगुणा
 अज मोदा त्वराश्चाव मयूरो दी
 पकस्तथा तथा वल्लभशो या
 का कारवी लोचमस्तकः । अज
 मोदा कटुस्तीक्ष्णदीपनीरूपवा
 तनुत् । उस्मा विरादिनीहयाव
 प्पावलकरी लघुः नेत्रमयहूमि
 छरि हिम वस्तिरुजोहरत् ।
 अथ त्वरासानी यवानीनाम गुणाः
 पारसीक यवाही त यवानीसदृशो
 गुणैः विशेषत पावनी इत्ता
 ग्राहिणी मदिनी गुरुः ॥ इति भा
 वप्रकाशः ॥
 यवापत्तं ह्री यवतारः इति राज
 निर्वटः ॥
 यवाम्बुनं ह्री सौवीरकं इति राज
 निर्वटः ॥
 यवासः पुं इगलभा यथा या
 सो यवसो इगलशो पच्योसो
 इगलभा । इति रत्नमाला त्वरि
 भेदः यथा कंटकी वास यत्रम्
 यवासः त्वरिस्तथा । इति शह
 माला यवास इति त्वाता कंट
 की त्वरिशेषः तत्पर्यायः ।
 यासः १ वेदकंटकः २ यवकः ४
 त्वरेगदी ५ योदनिका ६ कळवा
 वाचपत्र ८ विषन्नः ९ कंटकावकः
 १० विकर्णिका ११ गोथारी १२ अ
 नता १३ अस्प गुणाः मधुरतिक्त
 त्वं शीतत्वं पित्रातिराह नाशि
 त्वं वलदीपन कारित्वं । तस्मा
 कफ छरि विमर्षनिर्वच इति
 राजनिर्वटः ॥
 यवासकः पुं इगलभा इति शह
 रत्नावली ॥
 यवासशर्करा स्त्री यवाससवदित
 शर्करा तत्पर्यायः । सद्यमोदकः २
 मोदकः ३ तवरानः ४ त्वेडा
 सरः ५ त्वेदजः ६ त्वेदमोदकः ७
 अस्मा गुणाः अतिमधुरत्वं । पि
 त्तप्रम तृषापदत्वं वृषत्वं । वि
 राह मूर्च्छाति भ्राति शांति करत्वं
 सरत्वं । इति राजनिर्वटः ।
 यवासा स्त्री गुंडामिनीत्वा इति
 राजनिर्वटः ॥
 यवाकः पुं यवतारः इति राज
 निर्वटः ॥
 यविष्टः त्रि अति शययुक्ता अथ
 मनयोरनिशयेन यवा इत्यर्थे इष्टप्र
 त्ययेन निष्पन्नः कनिष्ठानरि पुं
 इति हम्बेदः ॥

यवीयान् वि कनिष्ठः यवा इति कार्तिनाके रोषो यथा इति यः ।
 मेदिनी ॥ परकीर्तिव सकीर्ति मानवायुमः
 यवोत्तं ह्री सौवीरकं इति राज सक्तनन्न इति त्वातस्तत् फलव
 निर्वटः ॥ निशामय प्रथक्य वसेत् सो
 यव वि यवादिभवनोचितेत्तः ॥ पि यावदिद्रा स्ववर्देश कीर्ते
 तत्पर्यायः यवको २ यष्टिक्यं ३ नैकलमानेभ्य मत्तितः सतने
 इत्यमरः यवोचिते ४ यवको नृप तमत्तोरादकं यापी नि
 विने ५ इति शहरत्नावली ॥ तं पिवति त्वादति । ततः सर्पी
 यवः पुं मासः यथा यव हयं जम् समकाकः पंचतनः अविः
 आवणादि सर्वा नद्यो रजसलाः इति ब्रह्मवे वर्ते प्रकृतिर्वेद ॥
 नासस्मान् नकुर्वीत वर्जयित्वा स अथायः ॥
 बुद्धगाः इति प्रायश्चित्तनत्वे गे यशः पटदः पुं छक्ता इत्यमरः
 गामाहाय्यं ॥ यशः शेषः त्रि मृतः इति हेम
 यशः ह्री सख्यातिः तत्पर्यायः वेदः मरणो पुं ॥
 कीर्तिः २ समजा ३ इत्यमरः यशदं ह्री धातुविशेषः दस्ता
 समाख्या ४ कीर्तेना ५ अभिव्या इति भाषा । यथा यशदं रंगसदृशं
 नंद आत्ता ७ समन्या ८ इति शह रीतिहेतुम् तन्मृतं । यशदं त
 रत्नावली दानादि प्रभवा कीर्तिः वरं तिक्तं शीतल कफपित्तहृत्
 शौर्यादि प्रभवं यशः इति मा चक्षुषं परमं मेक्षणं पोडो
 यवी अतएव यशः कीर्त्तौ मे स्थासंच नाशयेत् । इति भाव
 दस्यापि दर्शनात् यशः कीर्त्तिय प्रकाशः ॥
 रिभ्रष्टो जीवन्नपि नजीवति इति यशस्करः त्रि कीर्त्तिकारकः सत्त्वा
 कस्यचित्प्रयोगः जीवतः त्वा तिजनकः यशस्करोति यशस्ये
 ति यशो मृतस्य त्वातिः कीर्त्ति ट प्रत्ययेन निष्पन्नः यशस्करो वि
 रितिकेचित् तत्रसाधु कीर्त्तिस्त या इति व्याकरणं ॥
 नृप इतिकेति प्रयोग दर्शनात् यशस्या स्त्री जीवन्ती रुद्धिनामो
 इत्यमरवीकायां भानः ॥ वयिः इति राजनिर्वटः ॥

यशस्वान् वि कीर्तिविशिष्टः यशो नेत्रहीने सङ्ख्ये । तेषां विप्र
ऽस्मस्य इत्यर्थे वत प्रत्ययेन नि लः पुसां सन्तानो मोहवर्जितः
छत्रः । इति व्याकरणं ॥ इति वक्रिप्रमाणं ॥
यशस्विनी स्त्री वनकार्णसी इति यष्टिकः पुं जलजकुटः इति शा
शहरत्नावली यवतिक्ता ॥ महा दूरत्नावली ॥ दंडम् ॥
ज्योतिष्मती इति राजनिर्घटः ॥ यष्टिका स्त्री दारभेदः यथा यष्टि
यशस्वी वि यशोविशिष्टः । कीर्ति कादंतिका चैव तिलका सारिके
मान यशः शहरत्नार्थे इत्यत्र प्रत्य तपि इति जलधरः ॥ बापी ।
येन निष्पन्न ॥ इति व्याकरणं यथा पल्लवे दीर्घिकावापी यष्टि
यशोदः पुं पारदः ॥ इति राज का मीनगोपिका इति त्रिकोद
निर्घटः ॥ यशोदातरि वि ॥ शेषः । यष्टिमधुका यथा अथ
यशोदा स्त्री नंदपत्नी यथा नंदः यष्टी मधुकं स्यात्प्रयष्टीतयष्टि
किमकरोद्वत्तत्रेय एवमहोदयं का इति शहरत्नावली लघुदः य
यशोदा वा महाभागा ययौ य था अथ शक्तिश्च शक्तीचयष्टिर्
स्यास्तने हरिः ॥ इति श्रीभाग हीच यष्टिका दंडः कांडोऽपिलगु
वने ॥ स्तंभः ॥ इः पञ्चमो दंडकोऽपिब । इति
यष्टा पुं यागकर्त्री तत्पर्यायः शहरत्नावली ॥
यजमानः २ । इत्यमरः ॥ यष्टियहः पुं यष्टियारकः लघुदः ।
यष्टिः पुं धनदंडः । इति विश्व आदी इति सग्यवोय दीकायां
मेदिनी शहरत्नावत्यः मृजदंडः इगीरासः ॥
इति मुद्रांकिन मेदिनी ॥ यष्टिमधु स्त्री यष्टिमधुका इति
यष्टिः पुं स्त्री तंतः इति शहर दलायुधः ॥
माला । दारलता । भार्गी । यष्टिमधुका स्त्री यष्टिमधुतमूर्त्या
मधुका शस्त्रभेदः इति मेदिनी यः कीर्तिकं २ मधुकं ३ मधुयष्टिका ४
शेषस्य पर्यायः दंडः २ लघुदः । इत्यमरः यष्टाद्व ५ यष्टि ६ स्थले
३ इति हेमचंद्रः ॥ तद्वानफलं । ज्ञाते चेत यष्टीमधु ७ जलजावेत्
यथा यष्टि येन प्रयच्छति । अति रसा ८ ॥ इति रत्न

माला । अपिब । ज्येष्ठीमधुतया ययसीत । अस्मात् पुषादिनां वि
यष्टी मधुकं कीर्तिकं तथा अन्य त्वे ३ इत्यने । य प्रयस्यति ।
कीर्तिकं तत्तमवेत्तोये मधुनिका कमलम इत्यादिना केवलान् मे
अस्या गुणाः यष्टी हिमा गुरुः पूर्वाच्च अस्मात् शपन विकल्पानय
सादी चक्षुषा वलवर्णकृत स सति यस्यति संयस्यति संयसति ।
स्त्रिया अकृताकेशपासव्यापित्वा उ यसित्वा यस्ता यतने यत्नः
नितास्त्रजित् वणाशेषविषब्धिः इति डगीरासः ॥
कृसा स्तानिदायापदा इति भाव यस्तः पुं मुनिविशेषः इति मुग्ध
प्रकाशः ॥ बोधव्याकरणं ॥
यष्टी स्त्री यष्टिमधु इति भावप्रका यक्तः पुं यजमानः इत्युणादि
शः यष्टीकं स्त्री यष्टिमधु इति राज कोषः ॥
निर्घटः ॥ यत्त ३ क मदि इतिकविकल्पदु
यष्टीपुष्पः पुं पुत्रजीवहृत्तः इति मः क ३ यत्तयेते मदि प्रजायां
भावप्रकाशः ॥ इति डगीरासः ॥
यष्टी मधु स्त्री मिष्टमूलविशेषः । यत्तः पुं गुल्फकमात्रे गुल्फकोषः
ज्येष्ठीमधु इति मूलहरी इति चिह्नी इति मेदिनी इद्वयहं ॥ यत्न
भाषा तत्पर्यायः । मधुयष्टी २ रत्नकः । इति सारस्वतः । यत्त
मधुवल्ली ३ मधुस्त्रवाय मधुकं ५ स्वर्णं यथा ज्ञानमयं नित
भूद यष्टीकं ७ यष्टाकं ८ अस्या राः ऊव वारिकिको । शोलज ।
गुणाः मधुरत्वं किं विनिर्कृतं । प्रसरकरा अंजनाकार मृत्तयः
शीतलत्वं चक्षुषत्वं पित्तहरत्वं विह्वलाकार वदनाः पिग्मलात्ता ।
रुच्यत्वं शोष तस्माद्व्यापदत्वं च महोदयः स्फटिका रक्तवेशाच्चरी
इति राजनिर्घटः ॥ चैस्त्रंथाश्च केचन । इति ब्रह्म
यष्टाकं स्त्री यष्टिमधु इति राज वैवर्ते श्रीकृष्णजन्मवर्दे १० अथ्या
निर्घटः ॥ यः यत्तगणो यथा प्रवेतसः ।
यस यत् ३ इत्यने । इतिकवि सता यत्ता स्त्रिया नामानि मृत्पाप
कल्पदुमः । इत्ययसतत्रयासीत् केवलो हरिकेशश्च कपिलः ।

कोचन स्या मेवमालीच य इत्यमरः । गतः १ धूनकः २ वक्रि
 ज्ञाणां गणा यष उदाहृतः तस्य वल्लभः ८ इतिभरतः ॥ साता
 मुत्पत्तिर्यथा । यातयत्तयथाः सारः ६ सातजः ८ सातनिर्घोषः
 क स्रदने क्षणवसः यद्यत्त ॥ सत्यः १२ इति रत्नमाला
 त्यक्त वानेष तस्माद्यतो भवत्य सरलवृत्तरसः । तारपि नतेन
 यं । इति वक्रिपराणे काशपीय इति भाषा तस्यार्थायः पायसः
 वंशः ॥ १ श्रीवासः २ सरलद्वयः ४ इति
 यत्तकर्मः ५ कर्पूरागुरुकस्तूरी हेमचंद्रः ॥
 कक्षातानां मिश्रित समभागः यत्तारसः ५ पुष्पमयं ॥ तत्
 इत्यमरः कर्पूरादिभिर्गंधद्रव्यैः पय्यायः । मध्यासवः २ । इति
 समभागैः साधितोऽनुलेपनः त्रिकोणशेषः ॥
 भेदो यत्तकर्म उच्यते । यत्त यत्तगजः ५ ऊवैरः । इतिशब्द
 पियः कर्मो यत्तकर्मः ऊंऊ रत्नावली
 मा गुरु कस्तूरी कर्पूरं वंदनं यत्तगद ५ ऊवैरः रंगमंडपः ।
 या महासगंध मिश्रक नामतो इतिमैदिनी ॥
 यत्तकर्मः ॥ इति यत्ततरीः यत्तगद ५ श्री अलका साव
 य अपि कर्पूरागुरु कस्तूरीकक्षा कैलासपर्वतस्थित ऊवैरपुरी ।
 लवर्षणादिच एकीकृतमिदं सर्वं इति जटायाः ॥
 यत्तकर्म इष्यते । इति तही यत्त गविः स्त्री कार्तिकीपूर्णिमा
 काया भरतः ॥ तस्यार्थायः दीपाली १ । इति
 यत्ततः ५ वटवृत्तः इतिराज त्रिकोणशेषः ॥
 निर्घटः ॥ यत्तसाधनं स्त्री यत्तप्रासना य
 यत्तभूयः ५ पूषसायानं पूतक या यत्तारणं यत्तिगामिचपैशवी
 पूषः । इति केचित् । पुना इति नोच साधनं भूतवेतालगांधर्व
 व्यात इति केचित् इतिभरतः कारणाद्यादनानिच अयोगमन
 तस्यार्थायः ॥ सत्तरसः २ मेनका साधने ऐदिकं हितं १
 अरातः २ सत्तरसः वक्ररूपः ५ इति वाराहीतंत्रं ॥

यत्तमलकं स्त्री पिंडवर्जशफा वक्र लोक मकालेवा नडकं विप
 तं इतिशब्दमाला ॥ माशने तस्मात् विदोषः सावि
 यत्तवासः ५ वटवृत्तः इतिराज पातिकः हेतु चतष्टयाव अने
 निर्घटः ॥ पि हेतवः हेतु चतष्टय सम्यक्
 यत्तिणी स्त्री ऊवैरपत्नी इतिश प्वातभवंति यत्तारः पय्यायः
 द्वावली । यत्तभार्थायः । राजयत्तय शोषाः यत्तारीनां
 यत्ती स्त्री ऊवैरपत्नी इतिशब्द शब्दानां निरुक्ति साह वेद्यायापि
 रत्नावली ॥ मत्तयस्मात्तयाय यत्तनेन यत्तने
 यत्तोऽमरकं स्त्री अमरकले स यत्ता प्रोच्यते लोक शब्दा
 इतित्रिकोणशेषः ॥ ला स्वविशारेः यत्तने पूषने ।
 यत्तस्त्री स्त्री दाज्ञा इतिशब्दमा रात म्भेदसमो यत्तादभूदयकि
 ता यत्ती ५ रोगविशेषः । तत् नामयः तस्मात्तययत्तनेति के
 पय्यायः तयः १ शोषः २ ॥ विदात्र मनीषिणाः क्रियात्तयकरता
 इत्यमरः राजयत्ता ५ रोगराट् ने तय इत्युच्यते उपेः । स
 य अथराज यत्तापि कारः तत्र शोषणादस्यारीनां शोष इत्यभि
 राजयत्तणे विप्रकृष्टं सत्रिकृष्टे थीयते संश्रानि साह । कफ
 व निदान साह वेगोपात तया प्रथाने दीपेस्त रुद्धे रसवर्त्मसा
 द्वेव साहसाहियमाश नात् वि अनियवापिना वापि तीक्ष्णरेतसा
 दोषो जायते यत्ता गदो हेतु नन्मा तीयते पातवः सर्वे ततः
 वतष्टयात् वेगो ३ वात मूत्र शुष्कतिमानवः कफप्रथाने दो
 पुरीयाणां । यत्तमूत्र पुरीयाणि वैः रसवर्त्मस रुद्धे अनन्ता
 निशृङ्गाणि यदानरः इतिचरक सर्वपातवः तीयेने ततोमानवः
 वचनात् क्षयात्तीयेनेनेन शुष्कति कारणभूतसरसस्यतये
 ति तयः नेनानियवायानपनेन हार्ण्याणां रक्षादीनां मनुक्रमेण
 र्ण्यादयो पातक्षय हेतवः क्षयश तीयमाणावात् मार्गवरोध रसत
 हेतवोऽने । साहसात् वतवता यहेतु साहवरकः । रसप्रोतः सरु
 समं मलपुद्गादितः विषमाशनात् द्वेष स्वस्थाने विरहते स ऊहे

कासवेगेन वद्वयः प्रवर्तते ।
स्वस्थानस्यः हृदयस्यः । कासेविना
पि रसत्तयो भवति मार्गवोधक
पितृ वातेन रसस्य शोधणात् ।
उक्तं वायोर्वाततयात् कोयो
मार्गस्यावरणेन चेति ॥ अतलो
मत्तये दर्शयित्वा प्रतिलोमत्तय
मणात् अतिव्यापिनो वा रेत
सि स्तीण प्रतिलोमक्रमेणानंतरा
सर्वथातवो रसपर्यताः स्तीयते
तद्यथा शुक्रं स्तीणमजास्तीयते
मज्जनि स्तीणोऽस्ति स्तीयते एवं
पूर्वं पूर्वं स्तीयते ननु कार्यस्य
क्रमे तये कथं कारण भूतानां
जादीनां तयः उच्यते । शुक्रत्तया
दायुः कृण्वति यदुक्तं वायो र्थात्
त्तयात्कोयो मार्गस्यावरणेन चे
ति सचापः सात्रिधुक्रमेण मजा
दीवसवीनं यातस्त्वशोधयति ।
ततस्तदनंतरं मानवः शुक्राति ।
पूर्वत्रय माह आसांगसाद कफ
संस्त्रव तात्तशोध वम्यसिमाद म
दपीनसकासनिदाः शोषे भविष्य
ति भवेति स चापि जंतुः शुक्रं स्ती
णो भवति मांसयो रिरंसः । स्वप्नो
क्ता कसकशलकिनीलकंठश्च
स्तथैव कपयः कृकलाश्च तवाह

यति सनदी विजलाश्चयशेष
कास्तस्ते पवनभूम दवाहितं
यत्नो लक्षणमाह अंश पार्श्व
भिना पश्च संतापः करणादयोः
ज्वरः सर्वो गगमेतिलक्षणं राज
यत्नः अंशयोः पार्श्वयोः अति
तापः पीडा अत्र सकलथातव्य
पूर्वकः सकल शरीर शोषोपि वा
हृदयः स्तीयते यातवः सर्वे ततः
शुष्पति मानव इति संशयः एवं
शुष्पे एकादशश्रेयं च बोद्धव्यं
यत्नानि स्तीणि लक्षणानि शो
भावितेन चरकेणोक्तानि स्रक्
तेन यत्नानि शुक्रसत्तयात्तुक्तानि
मक्तदेवाज्वरः कासः श्वासः श्वा
तदरीनं स्त्रभेदश्च जायेत शुष्पे
राजयत्नानि उत्तमानया दोषा
णां भेदादेकादश लक्षणान्याह
स्त्रभेदाः निलाच्छ्वसकोवश्वास
पार्श्वयोः ज्वरोदाहोऽतिसारश्च
पित्तादक्रस्यवागमः ॥ शिरसः ।
परिपूरणत्वमभक्त ज्वरं पवच का
सः कंठस्य बोद्धं सो विज्ञेयः कफ
कोपनः । अनिलात्तुल्यगन्धं एवं
पित्ताक्तफाच्च यतश्चाह स्रक्तः
एकएव मृतः शोषः सत्रिपतात्मा
कोगदः ग्रेकात्रत्र लिंगानि दो

षाणो निपतंति च ॥ यत्नाय
यत्निगमाह एकादशभिर्भिना
वृद्धि र्वापि समनितं विभिन्नोपी
दिनं लिगेत्तैर कासासगा मयैः
नत्ताब्धोषाहितं जंतु मिच्छेत्स
विपुले यशः तत्र विशेषमाह ।
सर्वैरहं विभि र्वापि लिगे मीस
वलत्तयेः शुक्रोवर्जश्चिकित्सक
सर्वत्रयोऽप्यतोऽप्यथा । सर्वैर्लिगे
रेकादशभिः । अहं वृद्धिः
विभिन्नैरकासरुधिरवमनैः अतो
ऽप्यथा मांसे वले सति सर्वत्रयो
ऽपि प्रत्यात्तायचिकित्सः । महा
शने स्तीयमाण मनीसारनिपीदि
ने शूनसुक्रोदरं चैव यत्निगो य
रिवर्जयेत् । महाशने स्तीयमाण
मित्येक मसायत्तलक्षणं अतीसा
निपीदिनमिति द्वितीयं यतउक्तं
मत्तायतं वले पुंसाश्चक्रायत्तं त
जीवनं तस्माद्यत्नेन संरक्षेद्यत्नि
गोमत रेतसी शूनसुक्रोदर मि
ति तृतीयं ॥ अग्रिममाह शुक्रा
त्त मत्रदेहात् शुद्धस्यासनिपीदिनं
हृच्छ्वेण वद्वमेदं यत्नाहंतीह
मानवं मेदं तं शुक्रं ततं शुक्रात्त
त्वादीनि एकैकशोऽपि लक्षणानि
॥ अग्रयिमाह । यं दिनसहस्रं

यदि जीवति मानवः सभिर्वाग्भिरु
यक्रान स्तराणः शोष पीडितः ।
शोषपीडितो मानव क्षेत्ररुणो
भवति सभिर्वाग्भिरुयक्रानो भव
ति तदापरं दिनसहस्रं । द्वितीय
दिसहस्रयदि जीवति तत्र जीवन
विकल्प इत्यर्थः । एतेन शोषपी
डितो मानव क्षेत्ररुणो भवति ।
सहस्रं चिकित्सा भवति । तदा
प्रथमं दिनसहस्रं जीवेदेव इत्युक्ता
विकित्समाह जगन्नुवेय रदिनं ।
वलवेते क्रिया सह । उपक्रमेदात्म
वेते दीमाप्ति मरुशानरं ॥ आ
त्मवेने यत्नवेने प्रतिभेने वा ॥
अथ निदानविशेषः शोषविशेषा
नाह अवाय शोकवार्द्धक्याया
माधप्रशोधितान् वणोरः तन सं
ज्ञेय शोषिणो लक्षणोः शृणु व
णोरः तनसंज्ञो शोषिणो । वणा
शोषी उरः तनशोषीव ॥
तत्र अवायशोषिणो लक्षणमाह
अवायशोषी शुक्रस्य तय लिगे
रुयद्रुतः पांडुरवेदो यथा पूर्वं
स्तीयते चास यातवः शुक्रसत्तय
लिगेः स्रक्तोक्तैः । तानि यथा
शुक्रत्तये मेदहृषणयोर्वेदनायश
क्रियेयुने विगहा प्रसेकः प्रसेके

वात्यश्रु दरीन मिति यथापूर्वं
लीयते वास्य धातवः प्रथमेश्रु
लीयते पश्चात् श्रुतय ननित
वायुना मज्जादयोपि धातवोयथा
पूर्वं लीयते ॥ शोरुशोषिणे
लक्षण माह । प्रधान शीलः
स्वस्त्रांगः शोकशोषाणि नादृशः
विना श्रुतयकृतैर्विकारैरुप
लक्षितः प्रधानशीलः यस्या भा
वेन शोको ननित सज्ज्ञान परः
स्वस्त्रांगः शिथिलीगः नादृशः य
वायशोषिसदृशः तेन श्रुतदिसर्व
धातवयुक्तो भवति । परं श्रु
तयकृतैर्विकारैर्महद्वशा देदना
दिभिर्धर्तितो भवति व्याधिसभा
वात् ॥ जराशोषिणो लक्षण
माह जराशोषीकृशो मदवीर्यः
बुद्धिबलेदियः कम्पनोः रुचिमान्
भिमकास्पणत्र हतसरः लीयति ।
क्रोशणा हीनगौरवारुचिपीडितः
संप्रसूनास्य नासातः श्रुतलम
लक्षविः प्रसम गात्रावयवः श्रु
क्रोम गलाननः । मंदशब्दः सत्यार्थः
श्रुतल मलविः श्रुतलमलव
वीर्यसः प्रसमगात्रावयवः प्रसमः
स्पर्शस्तः क्रोमं निलकं पिपासा
स्थान । अधशोषिणो लक्षण

माह । प्रथमशोषीस्वस्त्रांगः संभृ
ष्टरुषब्धविः संभृष्टसेव यरुषाच
वि र्यस्य सः । व्यायामशोषिणो
लक्षण माह व्यायाम शोषीभूयि
ष्टमेभि रेव समनितः निमैरुत
तकृतै संयुक्तस्य तनेविना यमि
रेव स्वस्त्रांगमादिभि रधशोषिणे
लक्षणोरेव भूयिष्टं अन्यर्थ ।
मनिदानं वृणाशोषमाह रक्ततया
देरनाभिसूयेवाहारयंत्रणात् व
णितस्य भवेच्छोषो याणोः साध्यश्च
सम्पत्तः । उरः तनस्य निदान मा
ह यनुवा यस्यातोऽन्यथभारसुह
हंतो गुरु । युध्यमानसं वलिभिः
पततो विषमोच्चतः हृषदये वा
धावेतं दस्यं वायं निगृह्यतः शि
लाकाष्ठास्मनिर्वातान्क्षिपेतानि
जतः पान् अथीयानस्यवाहृष्टे
हरे वात्रजनाडने मदाददी वा
तरतो हये वीसद यावतः । सह
सोत्पन्नोदरं भूणीवातिप्रत्यनः
अणामैः कर्मभिः क्रूरै र्भृशम
पादनस्यवा स्त्रीषु वाति प्रम
कस्य उतात्प्रमिताशिनः वितते
वत्सियाधिवनवान्सुरीर्यने ।
आयस्यतः आयसं कुर्वतः दस्यं
हृषादिकं । अन्येव गजोद्धारिकं

शित्तारीर्चयायातः यत्प्रसूरावे
उः निर्वातोः स्वविशेषः व्याधिः उ
रः तनात्वा । उरः तनस्य ल
क्षणमाह उरो विरुज्यते अन्यर्थ ।
भियते व विभज्यते प्रपीडते
ततः पार्श्वश्रुतयंग प्रवेपते ॥
क्रमाद्वीर्यं बले वरुणोरुविगिम्भ
हीयते । जरो यथा मनो देन्यं
विज्जरोऽग्नियथस्तथा । उष्टः शणवः
सुडर्गथः पीतो विगृथितो वज्र
कासमानस्य बाभीतांकफः सास्त्र
कृशवर्तते सततः लीयते अन्यर्थ
तथा श्रुतयसाः तयात् अयत्तं
लक्षणानस्य पूर्वत्रय मितिस्मृतं
विरुज्यते पीडते भियते वि
क्षयते इव विभज्यते हिया कि
यत इव सपुरुषः ततः उरः त
वयव अन्यर्थ लीयते लीणो
भवति न केवलं सास्त्र कफतया
देव लीणो भवति तथा श्रुतय
सोः तयात् स्मृतिसेवकारिनाश
श्रुतयसोः तयादपि लीणो भव
ति ॥ उरः तनस्य विविष्टं ।
लक्षण माह उरोरुक् शोणितल्ल
हिः कासो वैशेषिकः तनः लीणो
सरक्तमृत्रं पार्श्वेष्ट कलिगदः
हाने उरः तनवति उरो रुक् ।

शोणित ल्लहिः कासो वैशेषिकः
विशेषतो भवेत्येव तस्मिन्नेवोरः
तनवति सास्त्र कफ श्रुतयसा
तयात् लीणे सरक्त मृत्रं पार्श्वे
ष्टकलिगदस्य भवति । निदान
विशेषणोरः तनस्य लक्षणविशेष
माह वृणाशोषात्तयाचैवकोष्ठान्
प्रति मलात्रया तनोरकस्यात्र ।
पाके निःश्वसो वाति प्रतिकः
तयात् धातवयदेतो रतिववा
यादितः कोष्ठान् प्रतिमलात् को
ष्ठान् प्रतिलोम वातेन प्रतिलोम
वलात् प्रतिकः प्रतिगंथः ॥
उरः तनस्य साध्य याणासाध्यल
क्षणमाह । अस्य तिगस्यरीमा
ग्रेः साध्यो वलवतो नवः परिसं
वत्सरो याणाः सर्वलिंगं वनेयेत
॥ अश्वराजयत्नविक्रितसा ॥
बलिना वज्रोपस्य पंच कर्माणि
कारयेत् यस्मिन्नाः लीण हतस्य
तकृतैस्याहिमयं ॥ मला
यत्तं बले पुंसं श्रुतयत्तं जीव
ने नृस्यायत्नेन तं रत्नेयस्मिणे ।
मलरतसी ॥ शालियष्टिकगोभूम
यवमुक्ता हयो हिनः मघानि तो
गत्ताः पक्षिभ्याः शस्ताविशोषिताः
सपिप्पलीकं सयवं सज्जलस्य स

नागरं रादिमामलकोपेतं त्रि
म्यमाजं रसं पिबेत् तेन वृद्धि
निवर्त्तने विकाराः पीनसादयः
इत्यतो द्विगुणं मांसं सर्वतोऽष्ट
गुणं जले पादस्य संस्क्रतेवाजे
षडंगो पुण्ड्रिके तद्यथा यव
पलः कुलस्यपलः कागमांसया
तथ जलपलः षट् शेषपलः ॥ ततः
पलमिते घृते संस्करणीये । तत्र
कष मितं सैन्धवं देयं सौरभायं
द्विगु व देयं । पिप्पली नागरं च ।
पुण्ड्रिकायमितं कल्कीकृत्य देयं
रादिमामलकाभ्या मस्त्रत्वं साधे
षडंगपुषः ॥ ककुभुवक नाग
वला वामरीवीजं विचूर्णितं य
सापीतं मधुघृतपुक्ते ससितं यत्ना
दिकासहरं कागमांसं यत्नागं
कागं सर्पिश्च नागरः कागोपसे
वाशयनं कागमयेत्तयलागतं म
धुनाय विडंगाश्मं जललोहहृता ।
भयघ्नंति यत्नागमसुगुंसेयमाना
दि ताशिनः । राणसवर्णमातीकं
शर्करा मधुसंयुक्तं नवनीतं लिहन्
तयी तीराशीलभने पुष्टि सत्ता
लेवाज्य मातिके । सितोपला ।
तगादीरी पिप्पली वडलावचः
अस्माहर्द्धद्विगुणिता श्मालीत मधु

सर्पिसा लेहयेद्दानरोगार्ते काम
श्वास ज्वरानरः । पाशेष्पनिना
मत्पात्रिं सननिकं रुचिचुने ।
हस्तपादंग दाहेव ज्वरे रक्त
तपोह्वगे । सितोपला मिश्री ।
वडला सलैला सितोपलादिरव
लेहः ॥ जानीफलं विडंगानि
वित्रकं तगरं तिला । तालीसं
वन्दनं श्माली लवंग सुपुंजिका
कर्पूरश्चाभया पात्री मरीचपिप्प
ली तगा एषा मज्ज सम भागा
श्चात्रजीतक संयुताः पलानि ।
सप्तमंगायाः सितसर्वसमा मता
द्वीगमेतत्तयंकासं श्वासं च हृ
ली गदं । अरोचकं प्रतिष्ठाप्य
तथा वानलमदन्तां पतार रोगा ।
व निहन्त्येव वृत्तमिडाशमिथेया
जानी फलायचूर्णं ॥ बालरो
गाधिकारोक्तं तैलं लाक्षादि यो
जयेत् अमृगं यत्निष्ठा निम्नं
हृद् वैद्योपदेशतः वासकस्या
रसप्रस्यं माणिका सिन शर्करा
पिप्पली द्विपलं तावत्सर्पिश्च
शनेः पुचत् नसिखलद्वय माया
ते शीते दौडपलायकं रात्राव
तारयेद्देयो लीको लेहाय शुभमः
निहन्ति रजयत्नागां कामं

श्वासं च दातुं पाशेष्पलेवहृत्
लेरक्तपित्रं ज्वरं तथा वासावसेदः
अथ अवायादि हेतुक शो
थविकित्सा । तत्र अवायशोथ
विकित्सा अवायशोथिणां तीर
रसं मांसाज्य भोजनैः सकृले
मधुरैर्हं घै जीवनीये रुचाचरेत्
रसो मांसरसः सकृले द्विते
॥ शोकशोथ विकित्सा । ह
र्षणा श्वासनैः तीरैः स्त्रियैः मधु
शीतलैः । दीपने लवुमि श्मालैः
शोकशोथ मुपाचरेत् ॥
यातमशोथ विकित्सा व्यायामः
शोथिणां स्त्रियैः क्षयक्षय द्विते
द्वितेः उपाचरेजीवनीये वि
गिना स्त्रियिकेनत ॥ अथशो
थ विकित्सा आस्यासुते दिवा
समैः शीतै मधुरं हृदनेः अत्र
मांस रसादौ रथशोथ मुपाच
रेत् ॥ उपाशोथ विकित्सा ।
उपाशोथं जयेत् स्त्रियै दीपनैः
खाड शीतलैः इषदस्त्रैरनन्तै
पूष मांसरसादिभिः ॥ अथ
रः ततविकित्सा वलाशुगंधा श्री
पार्णी वडपुत्री पुनर्नवा ययसावि
त मधुप्लाः शमयेति तत क्षयं
श्रीपार्णी गम्भारी वडपुत्री शता
वरी वलादिगुणं ॥ पला प
त्र त्वचो दात्ता पिप्पत्यर्द्धपलं ए
थक सिनामपुक त्वचं र श्मालीका
श्म पलोमिताः संचूर्ण मधुना
पुक्ता वटिका संप्रकल्पयेत् अत
मात्र तत श्वेव भुत्तयस्त्र दिन
दिने ॥ क्षत क्षयं ज्वर कामं
श्वासं दित्का वमिथ्रमं श्माली मर
तथा शोथं पाशेष्पल मगोवका
लीहान मामवानं च रक्तपित्रं स
रक्षयं वलादिगुटिकादिति हृष्या
संतर्पणी परा ॥ दात्तायाः
प्रस्य मेकं त मधुकस्य पलाष्टकं
पचेत्त्रोयाष्टके स्रष्ट पादशेषेण ।
तेन त पलिके मधुक दात्ते शि
ष्टे कृत्वा पल हयं प्रदायसर्पिः
प्रस्य पचेत् तीरे वतर्गणे सिद्धे
शीते पलावहो शर्करायाः प्रदा
येत्त यत्तदात्ताघृतं सिद्धं तत
तीणे सलावहं । वान पित्र ज्वर
श्वास विस्फोटकहलीमकाव प्रद
रक्तपित्रं व हृन्मानां वलप्रदं ।
दात्तारिहृतं ॥ तीरे पात्री वि
दारीत्ववरीणां च तथा रसे पचेत्
समेवत प्रस्य मधुरैः कषसम्मितैः
दात्तादि चेदनोशीर कशर्करात
पल पमकैः । मधुक कुसुमानां

काशमरी त्वा संतकैः प्रस्थाहैः। तेकं भागपुमं स्यादेतत् सर्वं
मधुनः शीते शर्कराहं तलोतथा विवर्णयेत् वराटी पुरयेत्तनका
पलाहकोश्र संवर्ण तगेलापत्र गीतीरेण टंकणं । पिष्टानेनमुत्त
केशराव विनीय तत्र संलिता रुधा मृदोडेताम्रपुरयेत् ततो
मात्रो नित्यं संयंत्रितः । अमृत गजपुटे पक्का वर्णयेत्सोमगणिते
शश भित्तेतदधिष्ठां पुरिकीर्ति तं रसोराजमृगाकोः यंचतर्पुजः
ने तीरमासाशिनो हति रक्त यत्ना पदः । मरिचैः त्रुविशतया
पित्र दान तय त्सारुविश्वास कणामि देशभि स्रथा मधुना सधि
कास छर्दि मूर्च्छा प्रमर्दनं मूत्रह या वापि दद्यादेतं रसं भिषकाः
ज्वराक्षेप वत्सं स्त्री रतिवर्द्धने अ अनेन नश्यति क्षिप्रं वात श्लेष्म
मृत प्राणावलेहः ॥ यद्यच्चतर्पु भव तयः राजमृगाको रसो रा
णं शीत मविदाहि हितंलवु अत्र न यत्नाणि रसेंद्रवितामणौ ॥
पानं विषेयंतत दान तीणैः स शुद्धसने द्विपुण्यं कृष्णोत्पलेन
त्वार्थिभिः शोकं सियः क्रोधमस कृत्तली तयोः समंतीलाशंमर्द
यतां व तजेडरागविषयान त येत् कन्यकाद्वैः । त्रियाममात्वे
नेच तथा हिजाती सिदधानं ग गोलं ताम्रपात्रे विधारयेत् । आ
रुम्रवारम्र पुण्याः शृणुयद्विजे व्याधेरंड पत्रेण स्यादुष्ण यामपु
म्यः । अथराजयत्नाणि रसाः रस म्नतः पान्यराशौ न्यसेत् पश्चादरो
भस्माभूता सत्तलौह मधुवृत्तानि रात्रात्तुद्धरेत् संवर्णं गाला
ने अमृतेश्वर नामाय षड्भुजो येदस्ते सत्तं वारितं भवेत् ।
राजयत्नजित् रसभस्मवारि विकटत्रिफलेतामिर्जीतीफलत
तोरसः ॥ अमृताश्लेगुदुचीसत् वेगकैः नृवभागोमिते रेतैः सम
लौहं मारितं । अमृतेश्वरः यषासोभवेत् । निष्कडय मितं
सो राजयत्नाणि रसेंद्रवितामणौ नित्यं मधुना सह लेहयेत् । अथ
त्रयोः शामाणिनात् सत्तादेको मधिरसो नाम्ना कास तय हरः पाः
शो हेम भस्मतः । एकोशोभूता मधिरसः शार्ङ्गपरे । इति भाव
ताम्रश्च शिला गेथश्च तालकं प्र षकाशे राजयत्नाधिकारः ॥

याल गतौ इतिकविकल्पदुमः स्तोत्राव । शृणुवत्स पबस्थामि
न याति इति उगीदासः ॥ यथा तं परिषज्जसि अत्यकेन म
यागः पुं यज्ञः । इत्यमरः । तत्र हापणं शुद्धं तिथि यौगिकं ।
श्रोताधिकृत्य हविर्यज्ञाः सम भृगु पूर्णाष्टमी योगं शिवयागेषु
यथा अग्न्याधानं तदेवाग्निहोत्रं चोत्रमे मृदुवर्गं च भाग्यं च उमाया
। दर्शयौगमासो २ पिंडपितृय चोत्रमे मृदुवर्गं च भाग्यं च उमाया
ज्ञः ३ आश्वयुजं ४ वातमीमाः ५ भृगुवासरे देव योगात्तयराष्टमी
निर्ऋत्यशुक्लपुंयः ६ सोममीमाः ७ कार्त्तिकः सर्वकाम प्रसाधकः वारेण
स्मार्ताधिकृत्य पाकयज्ञाः सम वा यदा सूर्यः सप्तमीविनयामता
यथा ओपासनं ८ वैश्वदेवः ९ तदा तमवत भाता योगः सर्व
स्यालीपाकः ३ आश्वयुजं ४ सूर्य गणावदः । शशितक्रान्तयोगे ।
वलिः ५ ईशानवलिः ६ अष्टकान्त शर्करी सोमयज्ञं च ननुम्यंमंग
का ७ श्रोताप्रिसमसेस्याः । यथा ला योगो भातमुत्त दिनं यदा ।
सोमयागः सपवाग्निहोमः ८ अ अष्टम्या वायु चंद्रोद श्रवणेनपु
तमिहोमः ९ उक्थः वषोदशी भावहं अदित्रभे कृत्तादे तयतो
४ वाजपेयः ५ स द्विविधः संस्था शो तस्यवाहनि पुनर्वसौ गुरो
ऊरुम्र अतिरात्रः ६ अश्वर्यामः कीरे हारणं श्रवणेनवा सोम
७ उत्तराकृतयो वदवः । यथा ग्रस्तं यदा योगं विलोः सर्वार्थ
महाव्रतं । सर्वतोमुखं २ राजस् साधकं द्वितीयायां यदा सोम्यो
यः ३ पौंडरीकं ४ अभिजितं ५ कृतिकं भवेत्कृतित ग्रहयाग
विश्वजित ६ अश्वमेधः ७ शुद्धस तदा कार्यः सर्वशान्ति प्रदायकः
तिसवः ८ शंखिरसः ९ वयनाय स्ताती मौमी चतुर्थी व उमायागो
हादश १० रत्यादि श्रोतसर्वे । स वरा स्मृता । उत्तमस व सर्वोस
र्वदेवानां यागकालोयथा शुक्र भातयौगमाष्टमीपुत्र शांतिभिक्षका
उवाच स्वल्पेनैव त्वं दुष्क्रेण मृदा योगेषु सर्वं कार्त्तराष्टमी गुरो
पुण्यं यथा भवेत् तददं श्रोत वेकादशी पुष्यरोहिण्या वा यदा
मिच्छामि शुद्धयागे स्तस्य ३ शनिः सत सोमाम्य कामाय या

गोरुद विनायके पूर्णिमासवस
वीसचतुर्मी द्वादशीपुत्र वरदंशे
तृतीयासहस्रक्षेत्रमेव सर्वे
वा भवते यागे भक्तिपूर्वा म
महासुने मंत्रसाधनद्वयोरुदया
गादवापते श्रीमयाज्ञानवात् ।
सत्य मुमायागमहासुने । योग
ज्ञान यशः सिद्धि महादेवादवा
सुयात् आरोग्यसंपत्तापत्तं भास्व
रात् प्राप्ते भवे । गतिमिष्टा ।
यथा काम प्रयच्छति विविक्तमः
विज्ञो न भवतेतस्ययस्त यथेहि
नायकं विगतापि भवेत् सद्य
हृष्टा स्तुतं मते क्षणात् । मात्
यागामहासिद्धिः सर्वेषा मपि ना
यते भवते यनवात्पुसः प्रथमा
हे इताशनात् स्वर्गोपवर्ग मंसि
हिर्गंगायागान्प्रजायेते माचाये
मंगलां शोभा ज्येष्ठाये । ब्रह्म
मायने ईशायेः कालिकायास्तय
हृद्याविधिना मुने इत्याये देव
वनारे उदय निष्कल योग मा
हास्य कीर्तन ॥ अथश्रद्धयाग ।
विधिः प्रणामनव रयादीन् शुभा
शुभ फलप्रदान् ग्रहयाग विधिं
सम्यक्प्रति श्रीरचनं देवः । अथ
ग्रहयाग प्रयोगः तत्ररवि सोम

बुध शुक शनि चोप विनायका
धामगशिरो रेवती पुष्पाक्षिनीह
स्ता रोहिण्युत्तरा ज्येष्ठवेदनामान
कृते शुभतये यागः कार्यः यत्र
बालश्रद्ध भूतश्रद्ध प्रवलनरनरा
थियश्रद्धः सह रोगाभिभवाद्भुत
ऋः स्वभावलोकेन ग्रहदोषादिनि
मित्रके शांतिके मलमासादावपि
कर्तव्यं अथश्रद्ध विनाकेवलद्वयः
पुष्टिपुत्र श्रीकामादि पौष्टिकेनम
लमासादीनरकाल पवकार्यं तत्र
यत्रमानः कृतस्नानादिः गोमयो
पतिमे देशे सदभासनापविष्टुद
मुतः स्वस्तिवाच्य सूर्यः सोम
तिपह्निवा फलपुष्टि तिलदुर्भय
सहितजलपूर्ण ताश्रणाग्रहोवा
जेनहिलो रिति विलं संस्तुत्य ओं
तत्सदित्यच्चार्य ओंअथेत्यारि अ
शुकगोत्रः श्रीशुकदेवशर्माशुक
कामो ग्रहयत्त महंकरिष्ये इति
संकल्पतजल मेवैशान्यं निः सि
येत् अथार्चने गोत्रनाम्नोः यस्तु
ज्ञता करिष्ये इत्यत्र करिष्यामीति
विशेषः ततः स्नेतसर्पणादाय ओं
देवालास्य पिशाचास्य राक्षसास्य
सरीसृपाः अथसर्पतने सर्व येवा
मेविविन्नकारकाः ओविनायकावि ।

ब्रह्म महेया यत्तद्विषो ये पिशि
ताशनास्य सिद्धार्थ केवचसमान
कल्पे मया निरस्ता विदिशः प्रया
त इत्येताभ्यां मन्त्राभ्यां स्नेतस
र्पे प्रक्षेपे विन्नकारकानयसार
येत् ततः सगणापिपयोडश म
तका पुजा वसोर्धाराश्रापुष्ट नय
तदज्ञाने गायत्रीजपं हृदि आहव
कृत्वा नदशक्नो भोज्यमुत्तमं वा
ह्यणान् परितोष्य ततः सयमश
क्नोक्नो शशुलं शुभं ज्योत्स्नभवा
नास्ता मिति वदेत् ओंसाधरामो
इतिप्रतिवचनं । ततो गंध पुष्प
वस्त्रांगुरीयकारिणा शुकमलेह
त्पदक्षिणं जानुस्थलां जेअथेत्या
दिमत् संकल्पित ग्रहयागकर्मणि
शुपूजा होम कर्म करणायशुक
गोत्रं शुक देवशर्माणं गंधादि
भि रभ्यर्च्य भवंतमहं ह्यो ओं
ह्योः स्मीति प्रतिवचनं ओं यथा
विहितं पूजादिकर्मकुरु जेअथ
ज्ञानं करवाणीति प्रतिवचनं त
तोमंडपोत्तर पूर्वभागेद्वितस्त्रिहय
विस्तारया विनस्त्युत्तरायां अ
कसवायां वृथा गोमयो नोयति ।
मायां रक्तचंदनादिनामधेयवर्जितं
सूर्य आग्नेयां स्नेत महं वंजा

कां सोमं दक्षिणस्यां त्रिकोणां ।
रक्त मंगलं पेशान्यो पीते यत्र
राकारं बुध उज्जरस्या पीतो
यमाकारं हृदस्पति । प्राच्यां स्ने
त वत्त्रकोणां शुक प्रतीक्षाया
मं सर्पीकारं शनि । ज्येष्ठायां ।
श्यामं मकराकारं राह । वायु ।
यां भूस्वर्वाणं खड्गाकारं केत
नविलिख्य स्वर्ग्योक्त विधिना य
प्रियापुनादि ब्रह्मस्यापनयंयनेक
कृत्वा मंडले ग्रहानावाहयेत् ॥
तत्रक्रमः मध्ये जेअथेत्याशयं
रक्तं कालिंग द्वादशांगुले पद्म
हस्तद्वये पूर्वोत्तरे समाचारादे
शिवार्चिदेवते प्यायेदक्षिप्रत्यधि
देवते । समस्यां जायमाने विशा
खानक्षत्रे रक्तमात्मामरथं इति
ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः सूर्यग्रहा
इहा गच्छ २ इहतिष्ठ २ इतिशुक्त
नेत्रले रावात्स स्थापयेत् । आ
ग्नेये ओंसासुहं वैष्ण मात्रेये रक्ता
मात्रं सितासुरं । स्नेतं द्विवादं ।
वाहं दक्षिणं सगदेनां ॥ दशा
सं स्नेतयमस्य विविन्नामा पि
देवते जल प्रत्यधिदेवते सूर्या
स्य माक्रयेत्तथा । वत्तदंश्याता
ने कृतिका नक्षत्र मिति ध्यात्वा

ओं भूर्भुवः स्वः सोमग्रह इहागच्छ ॥
 २ इतिष्ट २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य
 स्थापयेत् २ इतिष्टायां ओं
 आवन्तं चरियं रक्तं मेघस्य चत
 र्गुलं आरक्तमात्रं वसनं भारद्वाजं
 चतुर्भुजं । इतिष्टोहं क्रमा
 द्वाङ्गि वाभयं गराकरं । आरित्या
 भित्तिं देवं नदुदेव समाकुर्यात् ।
 सूर्याधिदेवतं भौमं तिति प्रत्य
 धिदेवतं दशम्यां जातं पूर्वा
 भाङ्गा नक्षत्रमिति ध्यात्वा ओं भूर्भुवः
 स्वः मंगलग्रह इहागच्छ २ इतिष्ट
 २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य स्थापयेत्
 ॥ ३ ॥ ऐशान्यां ओं माभये ॥ द्यौ
 लोत्रये वैश्वं पीतं चतुर्भुजं ।
 वामोर्ध्वं क्रान्तश्चर्म गरावरदत्तत्रि
 नं सूर्यासं सिद्धं गं सौम्यं पीत
 वस्त्रं तस्याकुर्यात् नागयणाधिदे
 वं विष्णुप्रत्यधिदेवतं । द्वादश्या
 जातं धनिष्ठा नक्षत्रमिति ध्यात्वा
 ओं भूर्भुवः स्वः बुधग्रह इहागच्छ ॥
 इतिष्ट २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य
 स्थापयेत् । ४ उत्तरस्यां । द्विज
 मांगिरसे पीतं सैयवं च दंडं लं
 ध्यात्वा पीताम्बरं जीवं सरो
 जस्य चतुर्भुजं ॥ दत्तोद्धारत्त
 वरद करका दंडमाकुर्यात् ब्रह्मा
 धिदेवं सूर्यासं मिद्धप्रत्यधिदेव
 तं । एकादश्यां जातं उत्तरफल्गु
 नी नक्षत्रमिति ध्यात्वा ओं भूर्भुवः
 स्वः बृहस्पते इहागच्छ २ इतिष्ट
 २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य गवाक्षं स्थाप
 येत् ५ ततः प्राच्यां । ओं सुक्रं
 भोजकटं विष्णुं भार्गवं च नवागुलं ।
 एमस्य माकुर्यात् सूर्यमुलं खेतं
 चतुर्भुजं सरात्त वरकरका दंड
 हस्तं सिताम्बरं । शक्राधिदेवतं
 ध्यायेत् शचीप्रत्यधिदेवतं । नव
 म्यां जातं पुष्यनक्षत्रमिति ध्यात्वा
 ओं भूर्भुवः स्वः शुक्र इहागच्छ २
 इतिष्ट २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य गवा
 क्षं स्थापयेत् । ६ पश्चिमायां ।
 सौराष्ट्रं काश्यपं शूद्रं सूर्यासं
 चतुर्गुलं कृष्णकृष्णाक्षं प्रगते
 सौरिं चतुर्भुजं तद्वहाणवरपुत्र
 भवर्हस्तं समाकुर्यात् यमाधिदेवतं
 प्रजापतिं प्रतिधिदेवतं ॥ कृष्णा
 चतुर्दश्यां जातं रोहिणी नक्षत्र
 मिति ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः शनै
 स्मर इहागच्छ २ इतिष्ट २ इति
 शुक्र तंडुलं गवाक्षं स्थापयेत् ७
 मेरुस्यां । राहुं मलयजं शूद्रं
 येदीनं द्वादशांगुलं । कृत्वा
 कृष्णाम्बरं सिद्धासनं ध्यात्वा तथा

कुर्यात् चतुर्वीहं तद्वहाणवरपुत्रं चतुर्भुजं । सोमाय स्येत्तचंदनं । मे
 कं तथा कालाधिदेवं सूर्यासं गलाय कंकुमं वथय मारुतं । ८
 सूर्यप्रत्यधिदेवतं ॥ पौर्णमास्यां देवं रक्तचंदनं स्येत्तचंदनं कंकुमं स
 जातं भुराणीनक्षत्रमिति ध्यात्वा ओं रत्ने मिश्रितं समभागत्वेन दद्यात्
 भूर्भुवः स्वः भगवन् राहो इहागच्छ २ इतिष्ट २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य गवा
 २ इतिष्ट २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य गवा मकाष्टं केतभाष्यं पमकाष्टं ।
 क्षं स्थापयेत् ॥ ८ ॥ वायव्यां अपिदेवता प्रत्यधिदेवताः पुन
 कोशदीपं केतुगणं नैमिनीयं य येत अपिदेवता प्रत्यधिदेवता य
 द्गुलं पूवं यप्रगते शुक्रमाकुर्यात् या । सूर्यासं शिवं वक्त्री सोमस्या
 द्विहस्ताननं । सूर्यासं भुवसने उमानलं । मंगलस्य स्फुरः तितिः
 बुरदं गदिनं तथा विष्णुमाधिदेवः बुधस्य नागयणा विष्णु बृहस्पतेः
 वच ब्रह्म प्रत्यधिदेवतं अमावाः ब्रह्मा इन्द्रश्च शुक्रस्य शक्रः शची
 स्यायां जातं अश्लेषा नक्षत्रमिति शनैश्चरस्य यमः प्रजापतिश्च ग
 ध्यात्वा ओं भूर्भुवः स्वः भगवन्तः होः कालः सर्पश्च । केतो श्चि
 केतव इहागच्छते २ इतिष्ट २ इतिष्टकृतं उल्लेख्य गवाक्षं स्थापयेत्
 इति शुक्र तंडुलं गवाक्षं स्थापयेत् ॥ ९ ॥ अपिदेवतं प्रत्यधिदेवतं ।
 पुनर्नवापुन होमादौ ततस्तद्वह
 तीवस्त तद्वहाणीयं तद्वहाणीयं
 दद्यात् । भूपे विशेषः रवेयं गुण
 लभ्यं । सोमाय सरुलं मंगलाय
 देव दारु बुधाय हतं मिश्रितदेव
 दारु बृहस्पतये दशांगं शुक्राय
 अगुहं शनैश्चरस्य कालगुहं ।
 राहवे गुडत्वं केतुभ्यो नभुमि
 श्रितं गुडत्वं अभावेणोदशांगं वा
 ॥ गंधे विशेषः ॥ सूर्यायरक्तं भेभत्तानरं दद्यात् । ततः श्रुतं ।

योगः ओ३ दुःखं ह्यस्य प्रतिजायते
हितं मिथ्या प्रज्ञा संसृजेथा मयं न
अस्मिन् सधेयं अथुत्तरास्मिन्विषे
देवा अजमानं सीदतस्वाहा इदं
बुधाय । ४ इदं स्पतेः इदं स्पतेः ।
अतीति मंत्रस्य शुभमदं अवि ल्
हृत्पुच्छं देवता देवता जीवस्य पू
जा होम कर्मणि विनियोगः ओ
इदं स्पते अतिपदार्थः दीपुमदि ।
भातिरुत मजनेषु यरीदयत् स
रसं प्रजात तदस्मात् दविण
धेदि विवं स्वाहा । इदं हृदस्पतेये
। ५। अरुस्य अत्रात्परिष्कृत इति
मंत्रस्य प्रजापति ऋषि रतिनगती
व्योः प्रिसास्वती देवताः अरु
स्य पूजा होम कर्मणि विनियोगः
ओ अत्रात्परिष्कृतारसं वस्त्राण्य
पिबत सत्रं पयः सोमं प्रजाय
तिः ऋतेन सत्यमिद्वियं विण
नं अरुस्यस इदं स्पतेयु मिदं
पयोऽमृतं मधुस्वाहा इदं अरु
य । ५। शानैस्वरस्य शान्ता देवीति
मंत्रस्य दध्नाय देवा ऋषिर्गोयत्री
व्यं अयो देवता शानैस्वरस्य पूजा
होम कर्मणि विनियोगः । ओ
शान्ता देवी रभीष्टये अयो भवन्ती
तये संयोरमिस्ववन्नतः स्वाहा ।

इदं शानैस्वरस्य । १ । शान्ताः को
शान्ताः शान्तिमंत्रस्य अग्निर्ऋषि
गीयत्री व्यं देवता देवता गहोः
पूजा होम कर्मणि विनियोगः ।
ओ कोटाकां शान्ता देवी पुरुषः
पुरुषः परिष्कृतो हृदं प्रतन स
हस्तेनाशानेन च स्वाहा इदं हृद
वे । ८। केतुना केतुं हृदं विवि
मंत्रस्य मधुच्छेदं अवि रविरुक्तायी
हृदं अग्निदेवता केतोः पूजा
होम कर्मणि विनियोगः ओ केतु
हृदं केतुं केतुं पयोमेर्या अपरसे
समधुत्तरात्परिष्कृत स्वाहा इदं
केतुः ९ तत्ता मधु हृतात्ता हृ
तात्ता हृतात्ता वा प्रादेश प्र
स्वाहा साशा मर्कसमिथ साशाये
आहूतेन इत्यादिमंत्रेण सूर्याय
होत्र शानं अष्टाविंशतिमहो वा
अष्टाक्षर । शान्ता गहस्वातिपीडा
करताहा अष्टोत्तरसहस्रं च इपा
समिथमाद यात्तवत्स्यः । अर्कः
पलाशः तदिरस्वयासायोऽथपि
व्यतः उ३ मरः शमी हवीं कुशाश्च
समिथः क्रमात् । होमो अहोदि
पूजाया शानमहोत्रं भवेत् अ
ष्टाविंशति रहोवा यथा शक्तिवि
धीयते । अतिपीडा करोयत्त तत्

यत्नेन पूजयेत् ततो होमानंतरं
उदीचकर्म कुर्यात् । ततो गहो
दनीदीनं अतिने भोजयेत् । तत्र
इत्युक्तामे भोज्यान्नगणि वा द
द्यात् भोजनासामर्थ्यं तत्र इत्या
णिपाणिना प्रतिग्राहयेत् । तत्ता
मत्स्यप्राणो के मंत्रे दितिणा
दद्यात् येनः शान्तस्त्यानत्रावेम
वासो हयस्तथा कृत्वा गौरायसे ।
व्याग पत्तावे दितिणाः क्रमात् न
त्र कपिले सधेदेवानां पूजनीयासि
रोहिणी नीर्थ देवमयीयस्मादतः
शान्तिं प्रयच्छमे ॥ इति यद्विवा ओ
अथेत्तादि केनेन सूर्यगृहयत्त
कर्माः प्रतिग्राह्यं दितिणा कपिला
येनं रुद्रदेवताकां अमुकगोत्रा
या मुकदेवशर्मणा वास्त्राण्यस्ति
जेतभ्यमहं संप्रददे अग्राह्येन
दानीति बुधात् कपिलाभावे ।
गोमात्रावा नदभावेकां वने । नद
भावे रज्ज्वादिकं वा दद्यात् कांच
नादिकं शान्तादिदक्षिणाभावे
पि दद्यात् ॥ एवमुक्तं संश्लेष
णानां मंगलानां च मंगलं विष्णुना
विष्टं नित्यमनः शान्तिप्रयच्छमे
इत्युच्चार्य पूर्वोक्तक्रमेणोक्तमथ
यत्तेशां दद्यात् २ अथर्म स्वं

हृदये नगदानं कारकः । अथ
मूर्ते रथिष्ठान मत्तः शान्तिप्रयच्छ
इत्युच्चार्य मंगलप्रयत्तं दद्यात्
। ३। ओ हिरण्यं गन्धं च देम
रथं विभावसोः अनेन पुण फ
लदमतः शान्तिं प्रयच्छमे इत्यु
च्चार्य वथयेत् कांचेन दद्यात् ४
ओ पीतवस्त्रं पुगे यस्मादासदेव
स्य वत्तभं । वरप्रदानाद्दिमपतः
शान्तिं प्रयच्छमे इत्युच्चार्य गुरुय
से पीतवस्त्रं पुगे दद्यात् तदभावे
ऽन्यवर्णवासो पुगमपि दद्यात् ५ ओ
विस्व स्तु ममभरणं यस्मादणीवमं
भवः वंशकं वाहनस्त्वे अतः शान्तिं
प्रयच्छमे । इत्युच्चार्य अरुयत्त अथ
दद्यात् । ६। ओ यस्मात्तं सधिवी
सर्वायेतः केशव सम्भवा सर्वपाप
हरा नित्य मत्तः शान्तिं प्रयच्छमे ।
इत्युच्चार्य शानैस्वर यत्त कृत्वा
थेवं अमवर्णं वा दद्यात् ७। ओ
यस्मादायुधं कर्मणि तदधीनानि
सर्वदा तांगलायायुधानीति नतः शा
न्तिं प्रयच्छमे इत्युच्चार्य राद्रयत्त
लोहं दद्यात् ॥ ८॥ ओ यस्मात्तं स
र्व भूतानां मंगलाय व्यवस्थितः ।
यानं विभावसो नित्यमनः शान्तिं प्र
यच्छमे इत्युच्चार्य केतयेत्त व्याग ।

दयात् ६ दत्तिणाजलं शान्तिं तस्य गतानि क्रासितस्य च । शि
 ऊभ जलेन संमिश्र शान्तिं ऊ तरे वसत सस्यवरं जल नया
 र्णीत ततः कृतं जतिः प्रगच्छेत् विनं जगत्यति हि याचिता ।
 ममराः सर्वे गृहीताः स्वमात्यं विस्व वीमनतां गतः । कोनो ।
 सतथा वा मस्यकं दत्तेयानी स अधिकतरा सस्य योर्धी याति न
 पुविताः इति विस्वयुर्धोत्ररीयः लाचवे । इति गारुडे नीतिसारे ।
 यद्विवाश्रय विमर्जयेत् दत्तिणा ॥५॥ अथायः ॥
 च प्रदातया प्रहाणां च विमर्जनं याचनं वि याचकः यथाशुभभोगः
 मिति वशिष्ठवचनात् इतिरचुनेद स्वरो दीनो गात्रस्वेदो महद्रयः ।
 न महाचार्य विरचित ग्रहयागप्रयोगे मरणे यानि विज्ञानि तानि विज्ञा
 गः समाप्तः ॥ नि याचनः इति गारुडे नीतिसारे
 याव दृष्टं न याचने इति कवि ॥५॥ अथायः ॥
 कस्य दुःखः याचनमात्मनेदानार्थं याचनं क्ली याज्ञा यावधानोर्भावे
 प्ररणं ३ याचयुः ॥३॥ याचि विमं अनर् प्रत्ययेन निष्पन्नं ॥
 ३ अथ याचनं नयाचति याचने याचनकः वि याचकः इत्यमरः
 नपं विप्रः । ग्रहणार्थं प्ररणेपि याचना स्त्री याज्ञा इत्यमरः ।
 याचति विनं गुरवे शिष्यः । इति याचमानः वि याचकः यथा नवी
 इगीरासः ॥ न दीनभावस्य याचमानस्य मानिनः
 याचकः वि याज्ञाकृती तत्पर्यायः वचो जीवितयो रासीत् ३ रो
 यः नवीयकः २ याचनकः इमर्गणः निः सरणे रणः । इति वररुचिः
 ४ अर्थी ५ इत्यमरः । वनीयकः ॥ अपि व हिजेभ्यो याच मानेभ्यो य
 ६ भित्तकः ७ भित्ताकः ८ इति जमानः प्रयच्छति सयानि वाच
 शहरत्तावती तस्य लघुत्वं यथा यात्र लोकार येभ्यो नावर्तनेपु
 तणादपि लघुस्त्वत्त्वादपि व नः षष्ठिवर्ष सदस्याणां सद
 याचकः दायुनाकिं न नीलोः सौः स्वाणि वसदिवि योउमंतापि भ
 किं विव्याधन शोकया इति शर्वाभाः इति निरये शनिषथकः । इति
 अपि च ऊजस्य कीटचा ॥ वक्रिप्रराणे वामनप्राज्ञर्भावे न

माध्यायः ॥ विद्येते प्राच्येते ये अमीप्रप्रभृतया
 याचिनं क्ली याचनद्विः तस्यार्था से ऋविनो याचकास्य कथ्येते
 यः मृतं यथा हे याचिताया युधि इत्ययं त दीपयेति यमीप्राः
 चितयो र्था संख्ये मृता मृते इन्मी निपडः पुनो निः नास्तीति
 इत्यमरः । हे याचनद्वि मरण रः मनीषादित्वात् न लोपः आदि
 भिवडः एव जनकत्वात् मृतं अयावि ना व्रक्षाज्ञात् होत्रध्वंश्च ब्राह्म
 तं अमृतमिव अमृते । याचिता णाच्छंसिप्रभृतयः षोडश एव ते
 याचितयोर्भावे कर्मणि वा कः वाय्या इति दसृघासो पितित्यण
 इति भरतः प्राथितवस्तुनिवि । ह भू जघे यदो हन इति ज्ञान
 याचितकं क्ली याज्ञाशान् इत्य वेध निर्देशत अन्वयानोर्नक
 मरः याज्ञया प्रसर्पणीयत्वेन । प ऋतो यनेति ऋविनः किय य
 याज्ञया यज्ञान् मलेकरादिवस्त जेति याचकाः एकः । इति भरतः
 तत् याचितकं कार्यानेतां वस्त वडयाचक ग्रामयाचकयो ।
 स्वामीयत् पुनर्प्रातिनदित्यर्थः निन्दायथा अत्रास्त्रणस्तुषर यो
 याचिनेन प्राप्तमिति दवेकादिति का ऋषिभिस्तत्तदर्शिभिः । आद्यो
 कः इति भरतः ॥ राजभूत स्तेषां द्वितीयः कय वि
 याज्ञा स्त्री याचनं तत्पर्यायः कुर्या तनीयो वडयान्यः स्याच
 अभिशक्तिः २ याचना २ अर्थनाथ तयो ग्रामयाचकः पंचमस्त भूत
 भित्ता ५ अर्दना ६ । इत्यमरः स्तेषां ग्रामस्य नगरस्य च । अना
 लात्तसा ७ इति जराधरः ॥ दिव्याच यः पूर्वी सायिनोचैव य
 याचः पुं अत्रे इति हेमचंद्रः । शिमो नोपासीन दिनः सन्ध्या
 याचकः पुं याचिकः राजोगतः स षष्ठो ब्राह्मणः स्मृतः ॥
 इति मेदिनी मन्त्ररुक्ती । इति इत्यादि कतत्रे । अपि च । अड
 जराधरः ऋषिक यथा अग्नी समोदित यात्री ग्रामयात्रीति को
 आद्यायै वीर्या ऋविनो याचका त्रितः अडपाकोपनीयः सप
 मृते इत्यमरः यजमानेन यनैर्वा कारः प्रकीर्तितः संध्यापूजा विद्वा
 र्थाः पन्थानिदता इहसंपादनाय नम्र प्रमत्तः पति तः स्मृतः ।

गशीर्षं वा यात्रां यायात्रायिपः
वेत्ती नशति नैदाचं हन्ति पुष्टिं च
शारी पतदेव विपयं न माग
शीर्षं नाथिपः। शत्रोर्वा व्यसने
यायात्र कालः सत सउल्लभः। दि
व्योत्पत्तिं विनिजे रुमाने। यी
दिते परे सट्च पीडा सेतमं
पीदितं तथा गुदेः। जलं नीव
तथैवात्मा दिशं यस्य प्रपद्यते
भूकम्पोत्का दिशं योतिषां च केतः
प्रस्यते निर्वृत्तश्च पतेद्यत्र ते
यायात्र सथाथिपः सर्वल व्यसने
येन तथा इभित पीडिते। संभू
ताताकोपं च लिपं यायादरि
वृपः पूकमात्मीकवदलेवदपेकं
तथाविले नात्तिकं भिन्नमया दे
तथा मंगल वारिने अपतप्र ह
निदेव निराशं तथा जयेत्।
विदिष्ट नायका सेना तथा भिन्न
वरापरं व्यसनासक्तवपति वले
राजाभियोजयेत् सैनिकानाम
शस्त्राणि स्फुरन्तीनि यत्र उः
समाप्य पश्यति वल्लभदभियो
जयेत् इत्याह वल्लभस्य शस्त्राणां
वल्लभस्य वल्लभस्य राजा प
राभिमोला इनेत् ॥ शरीर
स्फुरणे धमे तथाऽऽननाथने।

निमित्ते संकले यमेजाने पात्र
पुं वनेत् अलेप महस्य सुहेषु
शुद्धस्वगुणेपुच प्रश्नकालेप्रभ
जाने पुरात यायात्रायिपः ॥
पवंत देव सम्पन्नस्य यो रुस से
पुनः देशकालोपपन्नाने यात्रां
यायात्रायिपः उत्तरकस्य निशि
धोतः सच तस्य दिवावशेषवे दे
शच काले च तातायात्रा प्रयोजन
येन पहाति नाग वदला सेना
प्राद्विधाय जयेत् हेमने शिशिरे
चैवरथ वानि समाकुला। तरो
वृवदला सेना तथा पीषा नरा
थिपः चतुरंगनलोपेना वसेते
वा शरघथ सेना यदातिवदला
यस्य स्यात् पृथिवीपतेः। अभि
योन्ते मवेत्तेन शत्रुविषय मा
श्रितः गम्पेवृत्ताहने देशे मि
ते शत्रुं तथैव किंचित् पंके
तथा यायाद्वज नागो नराथिपः
रथास वदलोपायात्राशत्रुसमप
थाश्रितं नदाश्रयनो वदलात्तथा
राजाभियोजयेत् तरोष्ट वदलो
राजा शत्रु वंथन संश्रिते वंथन
स्थेपि योमोऽरिक्ता प्राद्विः।
भूभुजा दिमप्रातपुते देशेस्थितं
यीसभियोजयेत्। शरहसेनौ।

धर्मत कालौ साधारणौ स्मृतौ। रत्नजनेचैव शतविलेखकारकं।
वित्तयरागादिनदेशकालौ देव पागवने वलाकोच कारं चान
विकालेच तथैव बुद्ध्या। प्रायान के वदे सौराग्निनी शक्रचापं।
परकाल विना मनेन संचित्य सूर्यी सूर्यसभा सभा सयामांसे
साई दिन मंत्रविदिः। इतिमा सजीवेच यस्य शत्रुं सवलीकं।
त्ये राध प्रपायः ॥ यात्रा साणिकं रजने सुक्ता मनीद्वेव।
जाले मांगस्य इत्यादि यथा यो प्रवालकं दधिलाजे सुक्ताभ्यंश
रीपय्यं सहजाते नाउकाव सुभ क प्रवां वज्रं कमे सुक्तावपता।
ततो तैरेव साई वलवान् वभूव काव दपेतां सनचामो पेदेवसप्र
गमनोन्मावः। ददर्श मंगले रामः पुक्ताव रथस्य भूमिपं तथा। इ
सुआवत्त यस्मिन्कं बुद्धयेमनसास ग्यं च रेचना माज्ज ममूत पापमे
व विजये वेरि सेतये यात्राकाले तथा शलशमं एकफलं स्वमिकं
च पुनः सुआव सहसासुनिः र शर्करा मधु माजीरं च दृष्टेदं च
रिशहं तो तवरं चेदाहेडमिवाद् मेचपर्वतं सुधकं मेवाळत्रयव।
न आकाश वाणी संगीतो जयस्ते रवेरुदयं चेदमंडलं कलारी क
म विनेतिच नयेकं तं च कस्याण जले तोय हारिदां तीर्थमत्रिकां।
मेचशहं न यावदे चकार यात्रो सिद्धावे सर्वपे हंती विप्रनालेन।
भगवान्कले सेवस्त्रिपेप्रभे द र वातिकाः। मयं वेषांच भूमरो
श पुनोविप्रवेदि देवत भित्त कर्ष पीतवाससं गोमूत्रं गो
कान जलतप्रदीपं विभ्रंती पति पुरीषं गोभूति गोपदाकितं ॥
पुत्रवती सती पुरो ददर्शस्मेरा गोष्टं गवां वले रमं गोशाले।
स्यां नानाभूषण भूषितो ॥ शिवे गोरतिष्ठभां तात्रं सुविकं रे
शिवां पूणकुम्भं वासेच नकुं तथा मेव सिद्धं रक्तवदनं गंधं च।
गच्छत ददर्श रामेशो यात्रांगल हीरकं रत्नं ददर्श दृष्टिणे सुभे
सुदके। हूमसारं गजं सिंहं। सगंधि वायो राक्षसां प्राप विप्रा
तस्य गेटकं लिपं चमरी राज। शिषं सुभं इमेवमंगले कृत्वा
हंसेच चक्रवाकं सुकं पिकं मय प्रययो ससुरावितः इतिवृत्तवैवर्त

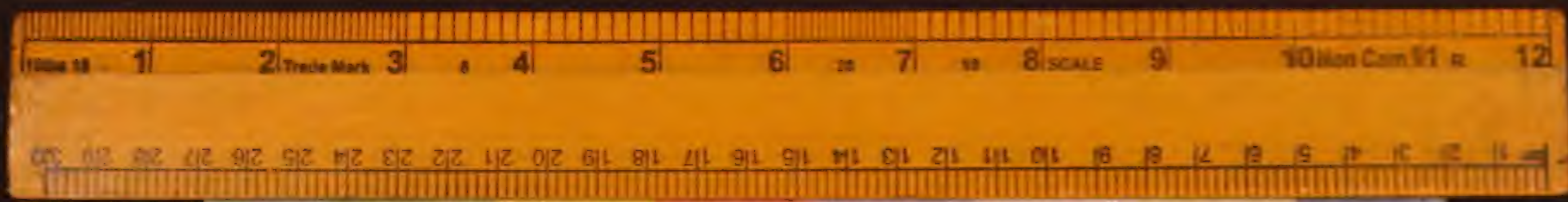
गणपतिखंडे ३३ अध्यायः । तौरेव चित्रकेशं नखे मले । क
यात्रा काले अमंगलसूचकानिय लहेंच विलापेव विलापकारिणो
या राजाजगाम समरं हृदयेन विहय जने अमंगलं वदंते रुदंते शोक
ता सौंई सेमसमहैम बाधभांई र कारिणो मिथ्यासाक्षिप्रदातारो चो
संताकैः ददर्शामंगलं राजा पुरो रं च नरचानिने पुंमली यति
वर्मनि वर्मनि ययोतणापिसमरं पुत्रौ च पुंमस्योदनभोजिनं हे
नजगामगृह पुनः मुक्तकेशीक्षित वता गुरु विप्राणो वस्त्र विज्ञाप
नासां रुदतीच दिगम्बरो क्लृप्तवस्त्र द्धारिणो दत्तायद्धारिणो दस्य हि
परीयना मयये विपदा मयि । मु सकं सचकं खले पितृमातृ विर
ख डर्षा योनिडर्षा व्यापिप्रक्तांजु क्रंच दिनासम्य विचालिने सम
रुनी । पति पुत्र विहीनो शक्ति ज्ञेव कृतज्ञं च स्थाप्यापहारिणो न
नी पुंमली महो । कृष्णकारो मित्रडह मित्रज्ञेवत्तने विश्वासवा
नैलकारं व्यायं सयोपजीविने तिने गुरुदेविनानोच निरेकं
ऊचेत्त मयि वृत्तोंगं नृपकाषाय स्वांगचानकं जीवानां ज्ञातकंचेव
वासिने तत्सविक्रयिणैवेकस्या स्वांगहीनं च निर्दयं ब्रतोपवासही
विक्रयिणो तथा वित्तो दय्यशवे नंच दीप्तादीनं नपुंसकं । गलि
भस्म निर्वाणांगारमेव सपदान तयापिगात्रेव गुरुलेचन मेव
वरं सपं गोधांच शशकं विषं प्ररुसं चित्रलिङ्गेव स्वामन्त्रं सरो
आहपाकं च पिंडं च मोदकं च ति तथा तिमं वमनेरुधिरं मद्विष
लांस्तथा देवले हृषवाहं च मृद गहं तथा मूत्रं पुरीषं श्लेष्माणं
आह्रात्र भोजिनं शूद्राज्याचकं कंथिनं नृकपालिनं कृच्छ्रावानं ।
मृदयानकं शययानकं कृशं पु रज्जुहृदि बाधं च रूपचानकं ॥
त्रलिकांचेव शवरादनकारिणो हृदं च मूरुं गृध्रं श्रेणकं च भ
मृमृकृमं वृणीकृमं नैलं लवण लकं पाशेव सुकलाहं च बापसं
मयि च लापीसं कव्वपं वृणीकृक गहं तथा अग्रदानीं बाकाणां
र शत्रुकारिणं दक्षिणे च मृगालेव तंत्रमंत्रोपजीविनं वैधं च रक्तपुष्पं
ऊंचेते भैरवं रवं । कपटैकं च वैधोषपंतसमेव च ऊचीती ॥

मृतवातीच विप्रशापेव राक्षसं यामं सितं शुभं । गुरुदंतं गृही
तुर्गं वाते डः शई राजासंप्राप ताव गदवो मस्तकोपरि । हने
वस्त्रानि मनश्चकृतसिनेप्राणाः स ददर्श माधोकं रजते कोचनं दयि
भित्तोश्च निरंतरं वामांगसंदनं वेदनं लेपनं कृत्वा पुष्पमालां ।
ददनाञ्च राक्षो वभूवह ॥ इति गलददौ गुरुदं ब्राह्मणो वंद
ब्रह्मवैवर्ते गणपतिखंडे ३४ अध्यायः यामास भक्तिनः शोखधनि वदया
यः श्रीकृष्णस्य मधुरायात्रा टे संगीते मंगलाष्टकं विष्णुप्री
यथा रायिकायांच सत्तायोसमा वचने रसं सुप्राव परमादरं ।
संगोपिकासुव पुष्पवेदनसेव ध्याता मंगल रूपेव सर्वत्र मंगल
बाधुना खरभी कृते तृतीयप्रदो प्रदं वित्तेप दत्तितां पादं सच
ः नीले निशायाश्चमुभक्तो शुभ रेखात्म विग्रहं विधत्त नासिका
वेडदी योगे वाश्नयोग समन्तिने वामभाग मध्यमया विभूः । वि
सौम्य स्वामिपुनलये सौम्यप्रदः सत्यवापुनिहंजनासादतिपांशतः
विलोकने पापग्रह समासकृदृष्टि नलो ययो नंदनरोनेरसः शोभने
दोषादि बर्जिते । यशोदां चो वरं इति ब्रह्मवैवर्ते श्रीकृष्ण
ययामास कारयामास मंगलेः जन्मखंडे ३५ अध्यायः ॥ अथ
बंधुनाद्यासयामास ससुम्यापद यात्राशुक्तिः तत्र समयः यात्रायां
रिः स्वयं बाधनिषेधयामासराधिः द्विविधः कालौ वैकारः सदनसत्ता
काभयभीनवत् स्वतंत्रोविश्वकर्त्ता शोक्त ग्रामपिके कार्ये विहा
च पाना भर्ता स्वतंत्रवत् प्रताप रो नात्र निर्माणः ॥ सजः स्वव्या
याद पुगलं धृत्वा यौनेववाससो राजा तस्यानिर्णय उच्यते यात्राज
उवास संस्कृते स्थानेदिलिहेंचंद सिद्ध मध्या शनेश्चर बुधोशनसो
नादिना फलपत्रव संपुक्तं संस्कृ गृहेषु भागौ कर्त्तव्यं दृष हस्ति
ने वंदवारिभिः । वामे कृत्वा पूजा गोभिर्दोर्वाशस्तु देवसमतेः ॥
कृष्णवर्ति विषं सुदक्षिणे यति नि हृष्टोः कः सखिनी रवती
ति पुत्रवती क्षीप दपणं शरत् । ज्येष्ठा तथा पुष्य पुनर्वसु मेवे
स्तथा हरीकोदेव सखिभ्य उषा मृगशिरा मूला यात्रायां शुभमा

स्मृताः भ्रातृणां कृतिकाश्चैव विना
 त्वाचोत्रायां त्रयं मया पश्यति चैव
 व यात्रायाम् मरणप्रदाः ॥ पूर्वं क
 वे दहने निशादे यमे जले शेष
 वने महेषो त्याज्यं नरस्य प्र
 तिपततज्ञाः स्यात्संमुखे यान
 मसुतयाय पश्चाद्देवत्वम् अभाय
 पुंसां सूर्यः शुक्रः कुजो राहुः
 मंदश्रेष्ठोऽरुणः शुकलः शेष
 भना यात्रा सुष्ठुतो मरणं अवे
 पूर्वार्णे दक्षिणे यानपादं रो
 द्दिपतेतद्यायमायां चमूले कामं
 यायात्साम्प्रदायेऽकार्यं प्रमृष्टं
 प्रेत्य मृताति भावि ॥ तत्र
 दिक्पूते वसुधैवी चतुर्थीचन
 वमीहादशीतथा चतुर्थीकृद्
 स्याज्जायात्रायाममुभयपदा प्रयोज
 गः सहजं शत्रुदर्शय संस्थाः पापाः
 शुभाः सविन्दर्जं परिमुच्य त्वस्य
 सर्वत्रगाः शुभफलं जनयन्ति सोम्या
 स्यात्वारि संस्य समारिपुहं नि
 गीयोः नाकालं वर्षं विमुक्तनि
 नेष्टिहं कथं विदधि यानं । अम
 माहादियांतरीत मौये सत्योत्त
 यानेः ॥ नवकर्मः राज्ञोपात्रा
 विधिं वत्से निगीषुता एव
 ॥

वनी नीराजनाविधिं कृत्या सैनिका
 स्नानयेन्नतः राजानम्यं नृपतया
 निति यात्राक्रमोमतः ॥ तत्र
 नीराजनाविधिः वंशीतेऽभ्युदिने
 शुक्रं चंद्रं पूर्णं शुभक्षणे अचने
 राजनं कुर्यात्तयथा कुर्यात्समैः
 उदीचीं प्रस्थिते भानौ संक्रान्त्या
 वा अभ्युदिने राजनीराजनं क
 र्यात् महीपालो निगीषवान् ।
 दृष्टिकस्य वरौ कुर्यात्तयत्रिनी
 राजना विधिं नौका नीराजनं ।
 कुर्यात् दक्षिणां प्रतिष्ठति ॥
 अथेवां देव यात्रानां विजयादश
 मीतिविधिं धजादीनां च सर्वेषां श
 कोम्याने निराजनं कुर्यात् नव
 देउस्यतथा सिंहासनस्थं वृहस्प
 नगरस्यापि महाविषुव संक्रमे
 आत्मनो पुवराजस्य महिष्यामं
 णांतथा स्वजन्मदिवसे राजाकुर्या
 त्रीराजनाविधिं । अभिषेकं दिनं
 शोक्रमेवां जन्मदिने मया नय
 या अद्यानां मास्करो देवतमि
 ति संस्तवा गनानां देवता
 यात्राः पत्नीनां कालिका मती
 नौकानां बहणां देवी यानानां
 जयंतकः अस्त्राणां देवता रामो
 यसः त्वहं प्रज्यते । धजानां

प्रतिष्ठाप्य कलसान्धवासयेत् भावे पुण्यवदिति । इति ईश्वर
 सवांसिने जलपूर्णं पावकंकलसं संहितायां वचनान्तरं तद्वैकल्पिक
 मसेत् जयशब्देऽस्मिन्निभिर्नीय प्रयोगोऽत्र विधायकः । यामे ।
 ने जगदीश्वरः जयस्यामहंस्मिति आषाढस्य द्वितीयायां रात्रिं कुर्या
 जयभद्रं विदितं नीयते - सेव दिशेभ्यः आषाढं शुक्लैकादश्यां
 देशेन निशीथे ज्ञात्वाणादिभि २ जपं होमं मद्यं च ॥ नानः
 अथरात्रयात्रां स्मरं पुराणं ॥ पार्श्विकस्य यात्रांतरमपेक्षते ।
 गुडिकायां महायात्रां प्रकुर्वी शत्रुस्वयं त्रिलोकेशः संदधेन
 थाः द्वितीया आषाढस्य सिने कृतहलात् नाशयन् सर्वपापा
 पक्षे द्वितीया पुण्यं संपुता । न नि वर्षे वर्षे व्रजेदसौ रथस्थिते
 स्या रथे समागच्छ राम मां व्रजेते ते महादेवी महोत्सवे ।
 भद्रया सह यात्रोत्सवं श्रद्धयाथ येपश्यंतिसदा भद्रा वास स्तेषां
 प्रीणयेत् द्विजान्बहून् सत्ताभावे हरेः पदे समं समं पुनः सत्यं ।
 तिष्ठो कार्या सरा साधीतयेमम प्रतिज्ञातं द्विजोत्रमाः ॥ नानः
 समाहं सरित स्तीरे सम यात्रामभि श्रेयः पदे विलुप्तत्वः सास
 यति श्रद्धे दिवसे सर्वान् रथान् समतः रथपात्रेव यात्राणं मुखे
 मास्ये विमुचयेत् नवम्या मानये ताह प्रजापतिः । महादेवी व्रजे
 देवांसिपु धीतः संवृद्धिदान् । २ तेन रथस्य पुरुषोत्रमे । वला
 क्षिणाभिमुखीयात्रा विमोरेषासु भद्रं समद्रां च दृष्ट्वा मुक्तिर्नवाभ्या
 लभा । यथा पूर्वा तथाचये ते दे आषाढस्य सिने पक्षे दिने वि
 मुक्तिप्रदायिके । अष्टादे विसृजेः सोः शुभपदे प्रतिष्ठाप्य समृद्धेः
 कृत्वं तदर्थं न तपावती श्रितवत् न विधिना पूर्ववद्विना रथे नरो
 तिथिना एकादशे बोद्धव्यं तिथि हरेः कुर्यात् सासने संपादितं
 नैकेन दिवसे आहूतमनेनकीर्तितः भूषयेद्विधिं मन्त्रा वत्तानंकार
 इति विसृथेनोद्गरात् । यत् । ३ मास्यकेः । मृदं पणवायेमा
 साढस्य सिने पक्षे भद्रासा पुण्य भेरी कृत्वा दय कथा नटनं कस
 सेपुता यात्रोत्सवं प्रकुर्वीथा स्त त्वाभ्य गायनादहदहंशा ॥ वेष्वा

यौवन दपीष्ठा शालेकार भूषि
 ताः धनाश्च सद्वस्तव एताकाधि
 श्रितांतगः गरुडं च धनं कृष्णं
 रक्तचंदन मिश्रितं दीर्घनासं पी
 तदेवं कुंडलाभ्यां विभूषितं ॥
 चंद्रप्रदं मुनगं सवीलेकारभूषि
 तं देवाः यमधनं कृष्णं यमका
 दृविनिर्मितं सप्तज्जुमयं कृष्णं
 कीरिणो लोचनधनं सारथिवाजि
 नं चैव वलं वलकुशितं ॥ ह्रीं
 कैर्मंगले दीप्ते वलिवर्गेः सुशो
 भनं रथं सचलितं तं रथं देव
 उग्रस्य च रुणोदयवेलायां दे
 वे तस्मात्प्रयोजयेत् ब्राह्मणे वै
 सवेः साहं यतिभिश्च तपस्विभिः
 विज्ञापयेद्देवदेवं याचये स
 कृतांजलिः । ततः कर्पूर पौर्ण
 समनोभि रवाकिरत् पृथि पा
 भन सूक्तानि प्रपठति हि जातयः
 केविमंगल गाथाश्च केविमंगल न
 येतिव । तितंत इति मंत्रं वै के
 वित पुष्पे जपति च सतमागपु
 त्वाश्च कीर्तिकामी रुदा जयः
 चर्चरी कर्करी वेणु वीणाभाधुरि
 कारयः प्रादायते समप्रमोदिता
 विजयान्तो पवंप्रहृते समये हसं
 तम प्राः सरं । नयति दिशामश
 न्न त्रिविधं शिवस्तथा । को
 दृता नृगनाथं धामिनि रथयं
 तमं मशव कुसुच रथमप्येतिवे
 शयेत् पूजयेद्देवदेवं सैः श्रद्धा
 मक्ति स्वसंयतः रथच्छायां सभा
 कम्प वृत्तद्वयो व्योहति ॥ त
 देवाः सप्तसक्त तनुस्सज्जेत पाप स
 हतिं च नाशु वृष्टि सिक्तं स्वर्गं
 स्ताजं फले ये प्रणमं प्रकुर्वन्ति
 नेपि मोक्ष मवाप्नुयुः सुभगच्छति
 येकस्म ते देव तस्य विग्रहोः ।
 वेदेस्त्ववेति वेदानां वेत्तारो मोक्ष
 भागिनः इतिहास पुराणेषुः ।
 स्तोत्रे कीपि समंस्कृतेः ॥ स्तवंति
 पुंडरीकाक्षे ये वै विगत कल्मषाः
 ते वै जयन्ति पापानि । जयशब्दे
 स्तवंतिये नर्तनं कुरुते वापि गाय
 त्रय नरोत्तमाः वैमनोत्तमसं ।
 सगीशक्तिं प्राप्नोत्यसंशयं ॥
 नामानि कीर्तयिष्यन्ति न ते यांति य
 मालयं जयस्य रामहृत्सेति जय म
 देति यो वरेत् नमोत्तमं वासो ।
 अमरं देवमाशुयात् कामरौप्यं
 जनेः पुष्पे स्तवके श्रीनरेलकेः
 रथस्यायेति नोयोवे बीजयेत् ।
 पुनश्चात्रमं संवीज्यमानोऽप्येति
 देव गंधर्व यो नित्यं भुंक्ते

दलसाव पूज्यो हृदयनिरिति
 मान्ताम्पुत्रयिवा विधिबदेता
 नीराजयेत्तपः । द्वादश महिषेः
 पुष्टे स्नामा चैता स्नानाभिषेकाः
 द्वागले महिष द्विगुणैः १५
 स्नानिगुणैश्चाह दीपिकाभिः । म
 ये वा सदस्यां दिने नीराजये
 दाना द्वादश वाहे रुचिरेः सोमो
 पोणे रजोर्हतश्चोष्टेः ॥ तस्या
 द्वेता व्याघ्रे रजशते नीराजने स
 स्त्वति द्वागले शनं दृष्यमशने
 शनं च मयाणां तुरगादशरथा
 गाव्याः पुचद्विपञ्चकः भलका
 रि ककुशश्चैकाः पतितचला
 स्य नौकाशतकं सांगं नवरशकं
 कांचनादिभि र्चरितं वद्वयतम
 पि जेतुनां नौका नीराजने रात्ता
 यदा द्विपरं पानं सर्वेषामिच्छते
 तुरगेः सदशावसरवसिते यो
 ग्योमे योग्यवर्णेषु ॥ अष्टाभिषे
 तभिः कृष्णारस नीराजनविधिं
 गजाश्च नौकाभिर्द्विगुणं विधि
 दीपोत्तरं इत्येतां विधिपरं पी
 तभि र्वसनं स्था । सिंहासनेश्च
 योग्येषु कृष्णानीराजना विधि
 यद् नीराजनायैव नरस्यापि विधि
 यत । अभिः खोः सुगलेषु ॥
 व्याघ्रे रुष्टे लघोहनेः । पुरं नी
 राजयेद्दाना विरुमति हेतवे ।
 सादशाश्च स्नानेन नाश्वेतद
 हेतः व्याघ्रादीनां तथैवेकं रत्न
 नाना विप्रेतया अस्त्राणि पातव
 स्त्रेव वस्त्राणि च फलांनि च वनजाः
 स्यतजाश्चैव नृलजाश्चैव जतवः
 नवग्रहाश्च सूर्याद्याः शैलाः सप्त
 चरा स्था योम्य पातसमुद्रता
 नौकावेदत्रयं तथा । निजदेर मि
 तं स्वर्गं रजते नाथमेव वा । आत्म
 नीराजने दद्याद्विद्विचिरसंस्थि
 ति युक्तं नीना विधेः कृष्णायुव
 राज निराजने अलंकारैश्च विवि
 धैर्हृदी नीराजने मते । मविनी
 राजनं राजा दयेनैव समाचरेत्
 अमात्यानां सैनिकानां विप्राणां
 धनिकानां च ॥ तैर्नीराजने कृष्ण
 रिति भोजनसमनां नीराजनाय
 वस्तुनि नय प्रयत्नः स्मरते सम
 कृतः परिभ्राम्य कृष्णनीराजना वि
 धिं तस्मैदा पुरोहितं पुष्टने वाज
 लेखिना देवतदेव दीनेभ्यः ।
 प्रयच्छेद्वा यथा यथं इति संज्ञेय
 तः शोको यथा नीराजना विधि
 चनेन विधितारामा सविः सतम
 यत । अभिः खोः सुगलेषु ॥ तथादि गीः नीराजना

द्विं नाना मुक्तोपनिषदैः विधिं
 शं संस्मरन्तिव । वेणु वीणादि
 वाद्यैश्च तथा काशोपहारकैः ॥
 संतोषयन् जगन्नाथं तृतीययै वि
 शेषयेत् वैशाखस्य तृतीयायां
 जन्मस्थे विशेषतः । तेषु न मंड
 पे ऊर्ध्वामंडले वा वृहद्देव चंद
 ना शुक्र कीचर ऊर्ध्व ऊर्ध्वोवनाः
 जलामासी शुभैव विमो गंधा
 वृक्तं विडः पत्तैर्गंधैः स्नानाय च
 विमो गंधानि लेपयेत् । वृत्तं च
 तनसीकाष्टं ऊर्ध्वलेपनं कर्मणि
 ॥ १ ॥ अथ स्नान यात्रा । स्कंद
 पुराणे ज्येष्ठा महेन्द्रावतीर्णस्त
 त्प्राणं जन्मवासं तस्यां स्नानं
 कार्यं महास्नानं विधानतः तस्या
 प्रातः स्नानकाले ब्रह्मणा सहितं
 मो राम सभद्रां स्नानाय सम लोक
 महाशयान तथा कृत्वा ज्येष्ठे त
 संप्राप्ते नक्षत्रे शुकदेवेन ॥ पौ
 र्णमास्यां ह्यः स्नानं सर्वकामफल
 प्रदं सर्वनीयं समः कृपलदा स्ने
 निर्मलः सुविः तदा भोगवती तत्र
 प्रसन्नं भवति हिजाः । तस्यां
 तेषां सहस्रं ह्येकैः कल
 सेर्जतैः स्नानं यति नवाकलं स
 तनं न हलायुधैः जमाहृष्टैः

स्नानं सर्वपरमाहुतं । उत
 सर्वो देव हीयेत तस्यां जन्म
 रेत । जन्मनां तयकारित्वा जन्म
 यात्रा प्रतिष्ठिता तेषु स्नानं भग
 वतो येषु पण्डितमुदावितः ॥ नने
 भवालो मज्जेति यात्रायां यन्मात्र
 साः तेषु च स्नानं कुर्यात् श्री
 विमोर्जन्म वासो । देवैर्दिनं न ।
 डुरितं पक्षमासं वर्षं न प्रवृत्त
 त्वा सहस्राणि स्नानां स्नानं कृतानि
 स्नानं स्नानं स्नानं स्नानं स्नानं
 निच कोवि कोवि सहस्राणि स्न
 पापानि यानिच । सर्वमेव प्रा
 णंति पोर्णमास्यां तवासे पुरु
 वसक्तं मंत्रेण पावमाना तथैव
 नारिकेलोदकेनाथ तथा तालफ
 लानुना पेचामृतैः पूजितं तेषु
 ईवी कर्पूरवासितैः यकोदकन ।
 शुद्धेन तथा पुष्पादकेन च स्नाप
 यित्वा जगन्नाथं पूजयेत् परमेश्वरं
 ओ चं चंदीयेनमः इति मंत्रेण वा
 निवेदयेत् य एवं कुरुते । वि
 द्वात्र ब्राह्मणाः क्षत्रियः सुविः सर्व
 पापैश्च येन विमुक्तो कंसगच्छ
 ति चतुर्दश्यां दृष्टं मंत्रं कुर्यात्
 स्नानं भवेत् समर्थिभ्यः स्नानं चंद
 नासाः समुत्तिनं । एवं मंत्रं

शाय्या एतद्द्वारि विमोशने भं
 क्त्वा निवेदयेत् । देव मुद्रिष्य
 यत्कुर्यात् सर्वमवयतां वनेन
 यात्रे च जन्मविमो उपवासपरो ।
 भवेत् ॥ १ ॥ एवं प्राश्निन मुक्तं
 कादण्यं प्रोक्तं विधानेन श्रीक
 र्णाय चमपार्थ परिवर्तनं कार्यं
 ॥ १ ॥ मन्त्रोत्तरे अमे चैवा ॥
 चिने मासि महाभायां प्रपूजयेत्
 शोवतीं राजनीं मातीं विष्णुमा ।
 यां महेश्वरी । हिसाचैव न कर्त
 व्या कराविद्विष्य पूजकैः ॥ १ ॥
 अथास्यान यात्रा एकदश्यां तका
 द्विक्कां शुक्लायां शशिरीयेन कुरु
 मुस्यापयेद्वक्त्रा पूजयित्वा जगद्
 कं पूर्ववत् पूजयित्वा तत्रानं मंत्रं ।
 सुमुखोत्तरे मंत्रस्तु ओउतिष्ठ देव
 देवेषां तेजो राधा जगत्पते ॥
 वीक्ष्योत्तकले देवप्रसन्नं तव
 मायया प्रकृतपुंदरीकात् श्रीह
 रे शयनेन वै त्वया दृष्टं जगदिदं
 परमं सुखमेवाति । येने स्मार्ताः
 क्रियाः सर्वीः मन्त्रैश्च तन्मोक्षं
 इत्युत्पद्यन् जगन्नाथं वेणुवीणादि
 निः सन्तैः जगत्सुखं तथैव जयेय
 न्म मंडपं तेनेनाभ्युपगता देव
 स्नापयेत् पुरुषोत्तम ॥ १ ॥

स्नापयेत् नारिकेल रसैः फलरसैः
 स्नानं सगंधामलकेनाथ प्रवृत्त
 नलेपयेत् वर्षे तलसी चण्डेनैव
 पुष्पादि चन्दनैः पुष्पादिभिः तौ
 यैश्च ऊर्ध्व रत्नोदके स्नानं स्नाप
 यित्वा तथैव पापं वृद्धनस्नापय
 रितं महापवारैः संपूज्य विमो
 नीराजयेत्ततः ॥ कृतान्तिपुटो
 भूत्वा प्राश्नयेत् पापा मुदा ॥ १ ॥
 अथ प्रावरण यात्रा मार्गशीर्षे ।
 सिने पक्षे ऊर्ध्वमावरणोत्तवा
 कृत्वा दृष्ट्वा नरो भक्त्या वैभवं नो
 कुर्यात् प्रातः काले शिवाय क
 र्त्वा देवेषां निशि कर्मवित ।
 प्रभाते मंडले कुर्यात् परमं महद
 स्नानं दिक्पालान् पूजयेत् त
 लेख्यं गणायिपं । चंद प्र
 चंदो च वतिस्मन् रित्प्रपूजयेत्
 तस्यैव स्नानं चंदं तालये ।
 इत्युत्तारिणा । पूजयित्वा जगन्नाथं
 गंधनैर्लेन दीपकैः । दत्त्वा हलाय
 भक्त्या त्वं पीतवापै नपेतिरां ।
 प्रातः पूजयेत् देव वाचाद्वयैः स
 श्रेष्ठैः समभिः सुमभिः रत्नान् ।
 वासाभिः परिदृश्येत् । सुखं वने
 च मन्त्रैश्च शीतं प्रावरणं हिजा
 हर्षितैः प्रपूज्या सकृदपीनो गज

नोविभोः भगवन्तं समुदितं वा
 ह्यलोभः प्रदायेत गुरुभ्यान्
 देवभोदीनानाथेभ्य एवच ।
 शीतशरणां दद्यात्सकृत् पर
 मया मुरा । ददाति भगवान्प्रीत
 स्तस्मै वरमनुत्तमं ॥ ८ ॥ अथ
 पुष्पस्नानं यात्रा पुष्पस्नानोत्सवं
 वक्ष्ये यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा पुष्प
 लेण च संयुक्ता पौर्णमासीयदा भ
 वेत्त योषमासि त त कुर्यात् ।
 पुष्पस्नानोत्सवं द्वोः चतुर्दशी ।
 निशायांतं कृष्णनामयिवासनं । रा
 त्री नागराणं कृत्वा प्रातर्वर्ति प्रकी
 रयेत् ब्रह्मविष्णुशिवाभ्यम् । प्रत्ये
 कं समिधं क्रमात् नुदयात् नृज ।
 यिवात्त तदन्ते पुरुषोत्तमं । पू
 जयेत्तु यचारं स्यादशौ प्रतिविमि
 नं । ततः पुरुषसूक्तं कृत्वा स्ना
 नमिमेवयेत् क्रमादेवमग्निरिति ।
 स्नापयेद्विधिवत्ततः । सकृत्पुनरु
 ततः पंचाशते नैव वा सदेवं च ता
 लयेत् तल्लघुपुक्तं पुनर्विप्र उप
 चारेः प्रपूजयेत् दूर्वाकुराद्यैः स
 तिभिर्वाद्यैः संपूज्य केशव ।
 समन्तादिस्तिरे देवैः कर्पूरैः स
 नुदितान् नीरानयेत्तत्राथ कर्पू
 र पुनर्वर्तिभिः ॥ ततः प्रदत्ति ।

गां कृत्वा रंदवत् प्रणामेन तिलै
 पुष्प स्नानोत्सवं प्रणामं यो यथा
 त्रि मुदानिताः सर्वसंपन्नकासा
 स्ते ब्रजे प्रवेत्सवं पदं ॥ ९ ॥
 अथ नवशस्य यात्रा कुर्यादय
 न सुक्रांत्यो नवशस्य मन्त्रोत्सवं
 लेकानेः पूर्वदिक्से तलो याति
 सकृद्विमा प्रासाद पूर्व देशे
 त स्यादयिवायिवासयेत् तथाच
 पाथे संक्रांत्यो स्याच्चमासस्य सा
 यिवासित तं डलान् निवेद्य वि
 सवे भूक्षा इमं मंत्रं मुदीरयेत् ।
 तयित्वे जगत्सर्वं मन्त्रे प्रभवि
 ष्यति । रत्त सर्वं जगत्तथागुत्तना
 पिष्टकं शुभं । ब्राह्मणान् भोजये
 द्भक्ष्या देवदेव परमितात् । अ
 थर्द्धी भगवत्पूजा नित्यादि तवे
 नवाससा वेष्टदूर्वा सर्वपुष्पैः
 पूजयित्वा भिमेवैण कृत्वा स्वामिभू
 ततः पुनः प्रभाते देवेशं प्रतिपे
 क्ष्य चंदनैः ब्रह्मालेकारमात्मना
 पूजयित्वा यथा विधि कीरान् ।
 यित्वा देवेशं तं डलान् यिवासितान्
 स्थानीष याकपात्रेषु मधुविज्ञान्य
 मिषितान् । पंक्तिशः स्नापयेदये
 मेषपुष्पात्तनान्नितात् सपुष्पाय
 सै कृत्वा दद्याद्देवक पातये ॥ १० ॥

शर्वांगक पिष्टं च तिलोः प्रियतरं ह्योक्तं चैव स्युक्तं योदपूजा
 परं अंजीवनं सर्वभूतानां जनकस्ते मादरेत्तत् समस्तकं देवमया
 जगद्गुरो तन्मया शान्तिनो स्तेने विरचिते नेडपे सायिवासिते ॥
 तथैव नृनिताः प्रभो लोकाउप ॥ ११ ॥ इति यात्रातत्तं ॥
 दण्णार्थाय गृहीत्वा विप्रविशदं त
 द्द्रीमे कृतानेनान् गृहाण परमे
 स्वर । तथै तसे जगतसर्वमनेन
 प्रभविष्यति स्नाकाकारस्य काक
 कषट्कारा दिवोकसो आण्णाय
 ना भविष्यति तेनैवाण्णपिते न
 मत् । रत्त सर्वं जगत्तथागुत्तमये
 सचराचरं । इति संप्राप्य देवेशं
 शांतीस्तान् विनिवेदयेत् । ॥
 अथ दोल यात्रा फाल्गुने गतिरु
 प्रीन दोलारोहणं मुत्तमं । यत्र
 कीडति गोविंदो लोकाउपगृहाण
 यवे प्रत्यर्द्धी देवदेवस्य गोवि
 रात्वांत कारयेत् फलपुत्सवं
 प्रकुर्वीत पंचाहानि अहानिवा
 फाल्गुन्याः पूर्वतो विषाक्षतरी
 र्णां निशाचरे वज्रुत्सवं प्रकुर्वी
 त दोलमंडपं पूर्वतः पाथे । यो
 र्णां स्यात्तं समारभ्य पंचम्यां च स
 प्रापयेत् ॥ १२ ॥ अथ मदनभं
 जिका यात्रा वासंतिका समा
 त्वास्त्य यात्रा मदनभंजिका दस्यां
 कृताया दद्यात् श्रीगणेशे ॥ १३ ॥

ह्योक्तं चैव स्युक्तं योदपूजा
 मादरेत्तत् समस्तकं देवमया
 विरचिते नेडपे सायिवासिते ॥
 १२ ॥ इति यात्रातत्तं ॥
 यादः को जलनंतः । इत्यमरः
 यादः शः पुं समुद्रः इति हेमः
 चेदः
 यादः पतिः पुं समुद्रः इत्यमरः
 वरुणः इत्यजयपालः ॥
 यादवः पुं श्रीहर्म्यः इति शत
 रत्नवली ययाते न्येष्टपुत्रो यत्र
 स्तस्य वंशः । यथा ययाते न्येष्ट
 पुत्रस्य परावंशं नरपुंभ इत्य
 द्भक्तस्य मायका इमयो रामनयार
 वास्येति संज्ञितं ॥ इति श्रीभा
 गवते २ स्कंधे २३ अध्यायः
 यादवं स्त्री गौमहिष्यादिपते
 इत्यमरः
 यादवी स्त्री दुर्गा इति विकारु
 शिवः
 यादसां नाथः पुं वरुणः इति द
 लायुपः
 यादसोपतिः पुं समुद्रः । इत्य
 मरः वरुणः इति मदिनी ।
 यादकः (वि यरवहृषणेनः यथा
 दृशः) मन्त्रविभावा इति उ
 दात्तः । यथाथमाकरां ॥

यादोनाथः ९ सवदः इतिरान
निर्वैतः ॥
यादोनाथः ९ नन इतिहेम
वेदः ॥
यानं की राती संधादिषुगुणा
नगन गुणविशेषः ननउपचित
शक्तेः कृतमूल राहुरक्षसशक्ते
राक्षसनाथ यात्रा । इतिभक्तः
हस्तस्यराधोलादि । तत्र प
र्यायः वाहनं २ गुणं ३ यत्र
धोरणः ५ इत्यमरः । विमानः
वेक्रं ७ यापनं ८ गतिमित्रकं
इति शहरावली ॥ अथवत
यादोनाथः । येवत्र नामादि
विभक्तोऽमीमया निरुक्ता इह
वातिमुखाः दिशानयासर्ववत
यादनाभेदोविषये विदुषादरे
ता यथा यथा सादिकपौषणा
न्यानेन वादाय गुणोभेदोत्तया
तपेदाय वतयदानां प्रकीर्तिनो
दोषगुणो दुभेन । वरमयान म
पोषणमेववा वरमिवात्मशरीरम
पोषणं नदत्तदोषयुतं वत
यादं स्वयति उपपत्तिशोभन चे
ननः पुरविद ईषयति यथा च
द शनं यथा नया सर्वदोषयति
दोषदुष्टसतयदः । इतिवतयद

यासोदेषः ॥ अथ द्विपद
यानोदेषः । मानवे पुत्रभि
कीपि तथाप्ये द्विपदेषि यानं
स्याद्विपदं नाम तस्य भदो सने
कथा सामान्ये विशेषस्तस्य
भदो द्विधा भवेत् । तत्रसामान्यं
यथा यानं यद्विपदाभ्यासत् न
होलादिकमुच्यते चतुर्भिर्भुक्ति
संपुर्णैर्देवताय गुणामैः । दो
लेति कथ्यते तेषां नियमोऽयं
प्रदर्शयते तत्रसमयः उपेक्ष
लादि शिवाभि वनं शक्तेडनारा
तिथियोग लये विष्टिमापुत्रय
याद वनं दोलादिकाराहणमाय
मिष्टे देवकाष्टमनियमनियमस्य
त्र देववत् । कनकं रजतेनामूलो
दपातवत्तुष्टयं । वतविधानादृष्टि
ष्ट ब्रह्मादीना यथाक्रमं सुराणाम
सुधाणां च चतुर्वर्णमुदाहृतं । वि
हस्त समितोमये तदहं पार्श्वे
द्वयोः विजयानाम् लोलेयं विन
याय महोत्तिनां विजयां नगता
करा शिवा केशां शुभोक्रमान
वितस्मेकैकं संहृष्टा दोलाः पर
स्यः सुखात्रराः कृष्णपमको
सुष्ठु शोचः पदेतववच वतविधा
नोदोलास कल्याणायवतष्टयो

तभोगानवितानयावदाहनसंस
वं नातः परतरो लोके महावेरी
महोत्सवात् ॥ सर्वपापहृगयागः
सर्वनीथ फलप्रदः । कृष्ण
दिश्यते तत्र दाने ररति देवराः
यत्किंचित्तप फलं मेरुहानेन ।
संनिनं गुडिकामेउपेयाते भदो
कृष्णं सहायनं । तत्रातपस्यातगा
त्र दृष्टोष्टभिवयेत् पंचामृतैः शी
तनोयेः पुष्पकपूर वासितैः ॥
नारिकेल जलेनाथ तथा तालक
तामुना रत्नोदकेन च्छेदने तथा
घोदकेन च सर्वांग मन्त्रलिपि च
चंदनेदुमृदु इवैः संगेयि मास्या
भारो श्रीनचेलैः स्वर्णामृतैः वा
मृष्टैश्च जलाभैश्च शीतलैः कीमनैः
स्तथा शीतयेत् पुंदरीकाक्षं शुभ
तां वलमेव च शिलाभिः पात्रकैः
हृद्यैस्तथा खंदविकारकैः खर्ज
रैर्नारिकेलैश्च नाना रंभाफला
दिभिः । तथातीरविकारैश्चपन
सै रित्त्वभिसुखा वासितैः शीत
नोयेश्च गुंथं तामूल पुत्रकैः । स
कपूरं लवंगाद्यैः पूजयेत् परमै
स्यं रथत्रयं स्थितं देव इव य
पुरुषर्षभाः प्रदत्तिणं प्रकुर्वन्ति
वतः समपवच नतोऽपराके ।
देवेशं देवेशं दत्तिणानिच वीजितं
शनेः शानेनैव हिंस्रं चकसच मध्य
मे एवं वननिदेवेशं सूर्यप्रकाशो
गतोभनत् दीपकानां सदस्वर्णि
ज्वालिनादि नरे स्तनः संदेषवास
येदेवान् गुडिकाख्यं मनोहरं ।
चारुजं दानपे चारुमास्य चामर भू
षिते पूजयित्वा जगदायं नोषयत्
गीत कृतकैः उपहासदिभिः सु
त्र समादानि जनार्दने समार्हं ये
प्रयशंति गुडिकामेउपे स्थिते ।
मांच रामे स्वभदोच विस्मृतापुत्र
मासुयात् । दिवा नदृष्टीने पुण्यं
रात्रौ दरागणी भवेत् । यत्किंचित
कुरुते कर्षकोति कोटि गुणं भ
वेत् । सर्वं मेरुसमं दानं । सर्व
खाससयादिनाः महावेद्यां गते
कृष्णे योगोऽयं खल इत्यमः
महोदयारिक योगाः संदेन प
रिभाषिताः महावेद्याख्य योगाः
स्य कस्तो नदति षोडशीं अष्टा
देव पुनः कृताः दत्तिणानिमुखा
ब्रह्मादे दत्तिणानिमुखीयाचविसे
रेषा प्रकीर्तिता । कार्याप्रयत्नतः
सादि भुक्ति मुक्तिप्रदा भवेत् ।
दत्तिणानिमुखं यांतं कृत्यं यशंति
येनराः देवेषां पुनरावृत्तिः सत्य

मेतत्रसंशयः । पुणविदो वद मुच्येत नगहं च इत्यारिसह
 नेतां पात्रं नवदिनात्मिका ॥ कारयेद्द्वारं विनाः शयनवेश्मनः
 तस्यासंकीर्तिनादेव निर्मलो जा स्थापयित्वा नगनाथं समनेमि
 यनेनरः । तावतीयं महापात्रा मुनये ॥ ५ ॥ अथपात्रपरिव
 यो यथा कृत्वाभिच्छति सोपविस प्रनयात्रा अथने संवत्सामि पा
 प्रभातेन देकंठं भवनं जेत ॥ ३ ॥ स्थापयित्वा पात्रावलिमम
 हुत्वा साधुपुत्राव पात्रावलिमम विना ॥ ४ ॥ अथ शयन पात्रा
 स्तादे आसादे सुहृद्दारां ऊ स्थापयित्वा महासाव ॥ नदले र
 वेयत्र शयनागारमुत्तम देवस्य पुनः शय्यां रत्नादि निर्मिताय ।
 रि आत्मीयं मुद्वेत्तादि मुद्वीनो पदेन ओदेवेदवजगमायकत्वाणं
 त्रात्वेदां कर्षां पूति रितिमां पिकृत्यं पतिरुमिदं सर्वं यथा
 साधु वेदानां सुभां । कुप्यगंध स्थावरजगम ॥ यत्तद्व्यानेहिने
 पुतां मुक्ता रंजितां चंदनाकिता वजायत्समस्तमितिः जगद्धिताय
 साधु दारां सुभां क्षिप्यां ताना सुमोक्षियास्येनपरिवर्तय । परिवर्त
 विशेषोपभितो । एव स्थाप य न कालोऽयं जगतः फलनायने ।
 हं कृत्वा निशीथो स्थापयेद्विधे । सदग्रजोऽयं शकोऽपि धजे । ति
 संश्रुत भावयेदं तेषां कृत्वा ह्येन समुत्तकः ॥ हृष्टं तस्यादक
 विधिः सद एवेदीति च सं मलं विमुच्य मर्द्धि तज्जले मदी
 शार्थं स्थापये परमेश्वरं । नये जले सावयति प्रजापालनहेतुकं
 व्यथाग्रहद्वारं वासयेत्कठिकात्र इति संश्रुतं देवेशं विनयात्तेश
 यं पंचमूत्रैः स्थापयेत्तान्ष्टयकृ। येनतः अजनेम्यामरेष्वेव बीजा
 पल शलाधिकैः सुगंधि चंदनैः येन परमेश्वरं ॥ सुगंधि चंदनै
 लिमात्र वस्त्रालंकाराणादिभिः । ए रस्यसर्वांगं परिलेपयेत् स्नाहनि
 जयित्वा यथा न्यायं प्रोज्जति नैव भस्मद्वाराणि पायसादीनि दापयेत्

हंसः केकीं चको भृंगचतुष्टयं रंरं त लहपान मिति स्मृतं । अ
 मिदं कृत्वा न कृत्वा यथे विधानेन स्थापि पूर्ववन्मान मणि थानादि
 वत्तविधं मदीतिनां । अथपिर्वम निषेधः विशेष स्थापनाद्वयः प
 विद्यासो विवेको नव देववत् रिताद्वाहं समितः तदेव चेति
 भोजस्त । गनः प्रस्थानदोलायां स्वरान् पीठपात्र मिति स्मृतं ।
 रणदोलास केशरी । मृगोभ्रमण तस्य मेरो दिथा देव उक्तावृत्त
 दोलायं कीडादोलास षट्पदः प्रभेदतः शानादिके पूर्ववन्त्य ।
 मुजगमः शत्रुगाने हृषभो रान विशेषाच्चत्वरसता एव मयानि
 कर्मणि । दोलायं पृथपि न्यस्य मिश्राणि यानानि विविधानि व
 वद्धमिर्भुनि शासनं । यदकरं सामान्यास्त्रानि जानीयात्किसि
 यानं स्थापयितुं क मिति स्मृतं । भिर्निर्मितानि वे । मनोद र न्ने
 विहसल समितो यानस्त्रद्विपरि लचुता दृढतेति उपात्रयं । योक्त
 णादवान् पयंकः दोलायामयं भु दिपद फलानां सदने भोज भु
 षः सर्वायसायकः । तेमोश्वः मुना । इति सामान्यदिपदयाना
 नैयो दुःखस्वत्वारस्तेयथाक्रमः कण्ठे इति युक्तिकृत्यतः ॥
 विनस्तेकेकसंख्याययाचुर्नसं विशेष दिपदयानेन चतुर्दश
 गिनः मणिथान्ष्टयपादीनां नियमः हेनिश्वरानोदशस्त्रनोकाशहा
 पूर्ववन्मानः विशेषमथवस्थामिपयं दृष्टयः
 कस्य यथाक्रमः अक्रिस्त्रगजदेन यानपात्रं की निषेधयानविशेषः
 अ मृगशृंगं तथैव च अत्रयारिक जाहोज इतिभाषा तस्यार्थः
 जानानां पयंकैः पुन्यसेतकमान् वहिवकं १ बोदिमं २ वदनं ३
 । यमशाल गजास्याति हंसकोक योनः ५ इतिहेमचंद्रः ॥ तस्य
 अकाक्रमान् आदित्यादि दशा इयानं ६ इतिवाहपुराणं ॥
 जानां मनिर्दुपेण विनसेत् ॥ म यानश्रव ली द्वापादेः प्रोभागः
 हीन्याणां विशेषेण सिद्धमानेव तस्यार्थः ५ १ ॥ रस्यमरः ॥
 शस्यते निर्माणं सुहिदेशस्त्रा यापने ली वनेन कालक्षेपणं ।
 ज्यभोय स्वपशराः तदेवार्कः निरुत्तने । इतिभेदिनी ॥

यामा स्त्री नरा इतिभूतिप्रयोगः यामचोषः ॐ ऊकृतः इतिश
 यायः वि अयमः निदिनः ॥ हमात्ता ॥
 इत्यमरः यापनीयः लेपनीयः यामघोषा स्त्री पुंविशेषः चंडी
 कालारिः इति मेदिनी व्याधि इति भाषा नत्प्रापः नात्ता
 विशेषः यथा साध्यायाणा अ १ चंडी ३ यामनाली च यमरुका
 साध्याश्च यापय त्रिविधाः स्मृताः दंडकृता ५ इतित्रिकोडशेषः
 स्रवसाधः कष्टसाधो द्विविधः सा यामनाली स्त्री यामचोषा इति
 यड्यते याय लक्षण माहः त्रिकोडशेषः ॥
 यापनीयं तत्र विद्यात् क्रियां या यामनेमिः ॐ इन्द्रः इतित्रिकोड
 रयते हितां क्रियायां निवृत्ताः शेषः ॥
 यां संयोजय विनश्यति ॥ या यामलं स्त्री युगलं इतिहेमचंद्रः
 माक्रिया धारयति सविनं याय तत्रशास्त्रविशेषः तस्यलक्षणं
 मातरं प्रपत्तिश्च दिवागारं स यथा ॥ सस्मिन् ज्योतिषाख्याने
 स्मो यत्नेनयोजितः ॥ साध्याया निम्नकृत्य प्रदीपनं कमस्तं वी
 यत्न मायति याया सासाध्य भेदा जातिभेदस्तथैव ॥ युगा
 तांतया च त्रिप्राणानसाध्यास्त धर्मश्च संख्यातो यामलस्याष्टतु
 नराणां भक्तियावतां अक्रियाव तां ॥ तत्र षड्विधं आदियामलं
 तां विकित्तादिनां ॥ इति ब्रह्मयामलं २ विष्णुयामलं ३ रु
 भावप्रकाशः ॥ द्रुयामलं य गणेशयामलं ५ आदि
 याययानं स्त्री शिविका महापाया त्रययामलं ६ ॥ इतिवाग्वहीनं ॥
 इतिभाषा ॥ इत्यमरः ॥ ॥ यथा श्लोक संख्या तत्रशब्दे
 यामं स्त्री मैथुनं यथा ब्रह्मसूत्रे दृष्ट्या ॥
 याभेऽर्थे सत्र ॥ इतिस्तिभूपादे ॥ यामवती स्त्री रात्रिः इति राज
 बोपदेवः ॥ निर्वृतः ॥
 यामः ३ दिवातज्योत्स्नतर्कभागे यामाता पुं जामाता ऊहितः पतिः
 कभागः नत्प्रापः प्रहरः २ इत्यमरटीका शहरत्नावलीच ॥
 इत्यमरः संयमः इति मेदिनी ॥ जामातर्विस्तृत्यतं नस्य गृहे

कन्यादात रौद्रिज जननात् याद निवृतं ॥
 भोजन निवेद्यम् यथा ॥ कामये ॥ यामिः स्त्री ससा ॥ ऊनस्त्री ॥ इत्य
 नावादिपुण्यं ॥ विस् यामात मरः ससा भगिनी ऊनस्त्री कृत
 रं मये तस्य मये न कारयेत् ॥ वधः ॥ प्रहो संयमे यामो यामिः
 अग्रजायांत कन्यायां नास्त्रीयाच सस ऊनसियो रिम्यस्यारो ॥
 सवे गृहे ॥ इत्युदाहरतं ॥ भसः ॥ निवृत्त ऊरिने निवे
 यामादे स्त्री प्रहरस्यादे तस्या जामिः सस ऊनसियो रिमिबर्ग
 पिपा यथा ॥ बोरादरदयामेष ॥ तृतीयादावजय इतिभूतमुद्रौ
 रात्र्यज्ञः पंच षड्कृमात् ॥ अथि यथा ॥ नामयो पानि गेहानि ॥
 पाः सुप्रदास्तत्र यथाकीदे भवेति शपथप्रतिपत्तिः ॥ इतिस्वामी
 हि ॥ रवीज्येड भूग ज्ञान शनि जै तये वाङ्मलकानिः ॥ यदा
 त रवयो निशि ॥ रवि शुक्र त जश्वरन वाङ्मलकादिनामि
 रात्रीश शनीज्ज ऊन भास्कराः रिमि अन्त्यस्यारो यापपणे था
 दिनेतस्याः एष्टवे तत्राध्याता त बोध्यः ॥ इति रामाश्वमः ॥
 अन्तर्गृहाः ॥ पापदे भवेद्विहिः यामिनी इति शहरत्नावली ॥ य
 शुभदे शुभं भवेत् ॥ शुभग्रह मस्यपत्नी तस्याः कन्यानागदीपी
 स्य देउत कर्माभाज्जभं भवेत् यथा अंतर्गती वस यामि तस्या
 आरंभात् पापदे त कर्म निष्क भावमंजुवती संकल्पा वरुहती व
 लतां जनेत् ॥ यस्यादयाम सस्य साध्या विष्ठा व नामतः धर्मप
 व पापदः सगुदाहतः ॥ षड्षट् त्वादरा तना स्तासपत्यानि मेष्ट्या
 परीय दंडाश्च उयोरात्रौ मता लमाया श्वेव चोषो ॥ सो ना
 सथा यामादीपिप संख्यातो हि गवीपी त यामिना ॥ इतिवकि
 नीयस्त नरदंतः नरदंत त नीयस्यात्रदंडांत तरीयकः ॥
 काभावे त्वाङ्गः स्यान्नदंको वस्तसं यामिकभटः ३ प्रहरिकः नौकी
 र्वाकः भद्रांकस्य परित्यागा हि रात्र इति भाषा यथा उमादा
 वादंशपिपायथा ॥ इति ज्यो नेकाने नाग्रदंशयामिक भटा

पारु कोकाहने कलीस्यसहद
ली वासुदेवा वरुणदेवतः पुरादा
यावासि यदुजाति कृतकं मने
भय योषिता । इतिपाचीनाः ।
यामिने क्ली लयावसममराशिः
यथा थीस्यानं पंचमं ज्ञेयं या
मित्रं सप्तमं स्मृतं । पुनः स्मृतं
तथास्त्रास्त्रं वक्ष्यामि रिपुमंदिरं ।
यामित्रवेधो यथा । या
यावत् सप्तमः शशी यदिभवेत् ।
यापेन पुत्रीः यथा यत्नेनाशु वि
वर्जयेत्सुनि मतो रोषो । अथ
कथ्यते यात्रायां विपदो एहे
सनवयः क्षौरं रोगोद्भवः ।
सुहृदे विथवा वने च मरणं
मृत्युं पुंस्त्वर्मा रविमंद कुजा
क्रान्तं मृगाकातसमं त्यजेत् ।
विवाहं यात्रावृत्तस्य गृहकर्म प्रवे
शने । इति यामित्रवेधः ॥ ॥
अथ प्रति प्रसवो यथा । मूलं वि
क्रान्तं निज मंदिरगो । अथ पूर्ण
मित्रं सौम्यगृहगो । अथ नदीति
तोवा यामित्रवेधविहिता नप ह
त्य रोषान् रोषाकरः सुखमनेक ।
दिपं विपत्ते । इति ज्ञानिसत्त्व ।
यामिनी स्त्री राविः हरिदा इत्य
मरः ॥

यामिनीपतिः पुं वरुणः इति शाह
रत्नावली कर्पूरः ॥ इत्यमरः ।
यामी स्त्री दक्षिणादिक इतिराजनि
चंद्रः कुचस्त्री इतिशब्द रत्ना
वली ॥
या पुनः स्त्री श्रोतोऽजनः । इत्य
मरः यमुनासंवेधिनि वि ॥
याननेष्टकं स्त्री सीसकं इतिजल
परः ॥
यामेयः पुं भागिनेयः । यथा
यामिः स्वयं कुचस्त्रियो रिपुनुशा
सनात् यामेरपय मित्रार्थं सय
प्रमेयनिष्पन्नः ॥
याम्यः पुं अगस्त्यमुनिः । वंदनः ।
हस्तः । इतिमेदिनी ॥
याम्या स्त्री दक्षिणादिक । भरणी
नक्षत्रं । इतिमेदिनी ॥
याम्यायनं स्त्री दक्षिणायनं यथा
याम्यायने हरो सप्तमं सर्वकर्माणि
वर्जयेत् इतिमस्तमासतसं ।
याम्याद्भुतः पुं श्रीनालद्वयः इति
राजनिचंद्रः ॥
यायप्रकः पुं पुनः पुनर्गमकली
नक्षत्रायः । इत्याशीतः ।
इत्यमरः ।
यायावरः पुं अश्वमेधीयाश्वः इति
कथापरः । नरत्कारुमुनिः इति

त्रिकोदशेः पुनः पुनर्गमनशीलः यावज्जीवं स्त्री यावदायुः जीवन
यथा यायावाः पुष्पफलेन । यानं यथा यावज्जीवं मरं मौनी
वाये प्राजुं रवीं नगदहनीयं बलावादी वमे पिता माना च मम
इति भलिः ॥
यावः पुं अलकः । इत्यमरः । शादनं शाहलीकायो भरतः ।
यावकः पुं कल्यासः । इत्यमरः । यावत् य साकसं ॥ अथपिः
हवोरो याम्ये कुलस्य इत्यमरः । मानं । यवधारणं । इत्यमरः ।
माया कृति एवे काश्मीरं त साकलेनिरनशेषे यथा । याव
लसीति एवामे इतिस्मृतिः । इति तावज्जुं । अथपिः । यथा
शुव इव गुणेन इतियवकः विकार दाया मृत्तात शाखा यावत् मका
संचेति कः यवक एव यावकः उः मान प्रमाणं यावद्दृष्टाणा ।
स्वार्थस्यः कुलेन मस्यति परिण तावज्जित्तवः । अथधारणं मियता ।
मति कल्यासः मसीय ई परिमाणं परिच्छेदः इत्यमरः । इत्यत्रा य
परीणामे च न सनीषादित्यदलक रिमानं तस्यपरिच्छेदो निश्चयः ।
कल्यासो दत्तसकारवान् मरुद्वय यथा यावत् यावं तावदात्मणाना
कारवांश्च । कल्यासो रभसश्च मत्रयस्व यावत्कार्त्तः अथधारणं
ति दत्ताने इति इति मधुः शंसायां परिच्छेदे मानाधिका र
कल्यासो यावत्के पुंसिकानिकेतः संधमे पक्षांमे चेतिमेदिनीः ।
नपुंसकं भित्तिमृद्व्यान् रभसः इति भरतः यत्नाहात् । विष्ण
इतिभरतः यवकः स्यात्कल्या तनाहत् प्रत्यय निष्पन्नं वि तत्र
मः कल्यासो यवको अपि च यावावयावती एवम् इति इय
वोरवाये षष्ठिके वा कल्या का त्रयं भवति । इति तदित्यादेवो
शरीर हेतुने शालिधाम्ये च पदेवः ॥
नार इति केचित् प्रचक्षते इति यावत्तिसः त्रियावत्तिसाणां इति
शाहृत्तावली । यावात्रं । इति सुष्यदोभुकाकरणां ॥
हेमचंद्रः अलकः इति शाह । यावत् पुं तिज्ञापीपदयं ॥
रत्नावली ॥ इत्यमरः ॥

यावनालः पुं धानविशेषः जो माला
आर इति भाषा ॥ तत्पर्यायः यावसः पुं यवससमूहः इति
यवनालः २ शिवरी २ छत्रवृक्षः ज्ञानकौमुदी
ध दीर्घनालः ५ दीर्घशरः ६ लेत्रे याव्यं वि मिश्रणमयं धृतेयना
तः ७ इत्यपत्रकः ८ तस्यगुणाः इति मुग्धबोधपद्याकरणे ॥
यवसत्वं गोस्यत्वं वसत्वं ॥ वि याशोथरेयः पुं शाकमुनिपुत्रः
शेषजित्त्वं हृद्यत्वं ॥ रुच्यत्वं इति हेमचन्द्रः ॥
अशौ यत्स गुल्मव्रणनाशित्वेन याहीकः पुं यष्टियारिकोद्दाले
इति राजनिर्घटः ॥ वेरा इति भाषा तत्पर्यायः
यावनालशरः पुं शरभेदः जो यष्टिहेतुकः २ इत्यमरः ॥
डारली इति हिंदीभाषा ॥ तत्र यासः पुं डारलभा १ इत्यमरः
पर्यायः ॥ नदीनः २ हंकलकृश्वो यासा स्त्री मदनशलाकापत्नी ३
रिसंभवः ५ यावनालनिभः ५ एव नि शब्दमाला
पत्रः ६ अस्या मूल गुणाः ३ एव शुक्र मिश्रणे अमिश्रणे ॥ इति
पुरा ॥ रुच्यत्वं शीतत्वं पित्त कविकल्पद्रुमः ॥ लयौनिमिश्रणे
नृषा नाशित्वं पशूनामवलप्रदत्वं यथा यौनि काले कलसीभिः
व इति राजनिर्घटः ॥ तत्र सक्तान हृदये इति हलायुधः
यावनाली स्त्री यावनालशर्करा त अमिश्रणे समवायलत्वे अशुभे
तर्प्यायः हिमोमला २ हिमानी सिद्धाना मिति मिलित सिद्धाना
२ हिमशर्करा ५ तद्रशर्करिका ५ मिश्रणः ॥ इति उगीदासः ॥
तद्रा ६ गडभा ७ जलविद्वजः पुत्र ग वेपे इति कविकल्पद्रुमः
अस्या गुणाः गोस्यत्वं १ उल्लंघनं न ग पुनानि यो वयस्या अग्नि
तिक्तत्वं ॥ इति पिच्छिलत्वं वात वेप्या वेपकीजने विविदलायुधः
त्रुवं सारकत्वं ॥ रुच्यत्वं दारु इति उगीदासः ॥
पित्रास्वदापित्वं ॥ इति राज पुत्रः क विद्वने इति कविकल्पद्रुमः
निर्घटः ॥ ३-क यावयने इति उगीदासः ॥
यावम्पूकः पुं यवकारः इति राज पुत्र वि समाधिमान इति शृणोवा

याकरणं पुमं इति शब्दार्थः यः शस्त्रपाणिश्च जानकः ॥ देशा
बन्धी ॥ केसि एहीनश्च पुण्यपद यावदा
पुत्रं य निरा पुनकड निवेदः पितः ऊपुत्रपाणि विज्ञेयः ॥
तस्माद्भावे क्षिप्रप्रत्ययेन निष्पन्नं सेतुभक्त समीपयः तथा ऊदा
पुत्रं नि न्यायं तत्र न्याया गत रत्नमय वृक्षोद्भा प्रकीर्तितः ॥
इत्यादि ॥ इत्यमरः अष्टम्यभूत प्रत्यक्ष विक्रि विज्ञेयो ददपा
मिलित मिश्रणः इति मेदिनी ॥ रुच्यत्वं असाति प्रमुखा
पुत्रं ह्यो हस्तचतुष्टयं इति मेदिनी ते पादेषु त्वा यरीत्वा ५
नी मुक्तः पुं अमिश्रणयोगः यथा सत्त्वविक्रि रुचिगुण एव हारिभिः
योगी त द्विविधः प्रोक्तो पुत्र ॥ पादेषु वाक पादेषु ५
पुनान भेदतः ॥ पुत्रस्य सर्वदा शावः तोम हस्तश्च वार इति
भानं विज्ञा सह ह्यो ५ परः नारदः अभीष्टां दिशमानो ॥ पि
इति ज्ञानशास्त्रं ॥ प्रति हस्यान तदवः विवतः पंच
पुत्रः एसा स्त्री रात्रा कोदाश्रमक रुचो वा एतौऽर्थे तमावहेत् ॥
ती इति भाषा ॥ इत्यमरः नौ यदापत्तिकेनापमर्णिक स्तिवतः
पुत्रा स्त्री वृत्तविशेषः पत्नीति पंचरुतो ज्ञानं मेक्षणं पारयसी
ति भाषा इति राजमाला ॥ ति पुनः पुनर्दिशमानो ॥ पि न
पुक्तिः स्त्री न्यायः ॥ इति मेदिनी नृदाका प्रतिहंति तदेवकारका
लोकव्यवहारः इति व्यवहार मननाभ्युपगतोऽपमर्ण इत्यवः
मानका पुमं शास्त्र विरोधे न धार्य तमर्थं मुष्णिकायु रूपयेदि
पुक्ति पुक्तो विधिः स्मृतः इति तर्प्यः ॥ इति व्यवहारतत्त्वं ॥
स्मृतिम् अचमानं यथा पुक्ति नास्तीकारविशेषः ॥ तस्य लक्ष
घणवसुद्रासु सपथेनेन सहयेत् तां ॥ यथा ॥ पुक्ति रथीवधारतां
पुक्तिरनुमानं अवमानेन विज्ञेयं उदाहरणं यथा ॥ यदि सशरमण
नस्यानां पत्रसाक्षिणो ॥ इत्येक स्यात्वास्ति सृष्टो भय मिति पुत्र
वाक्यावस्थिति विवरणं अष्टपुक्तिः मिलोऽन्यतः प्रयात्वं अष्टमरण
नारदः ॥ उक्ताहस्तोऽभिदो से मवर्ष मेवजंतोः किमिति यथा

मलिनं यशः कुरुषुः । इतिरेणी
संहारः । इति साहित्यदर्पणं ॥
युग १ वज्रने इति कविकल्पद्रुमः
प्रत्यक्षारिः १ युग्यते । इति
हर्षोदयः ॥
युगं कौ युगम् । कृतादिकालवत्
स्य हर्षनामोषधे । हस्तवत्क
इति मेदिनी देवानां द्वादशस
हस्रवत् सरेण वत्तु युगं भवति
मनुष्यमानेन वत्तु युगं परिमाणं ।
विशति सहस्राधिक विचत्वारि ।
शतत् । तत्र सत्ययुगस्य मानं ।
१२२८ --- वर्षाः । त्रेतायुगस्य
१२२८ --- वर्षाः । द्वापरयुगस्य
८६४ --- वर्षाः । कलियुगस्य
४३२ --- वर्षाः । इति श्रीभाग-
वतमते । तेषां भारतवर्षवर्ति-
नं विवरणं यथा वक्ष्यते भारते
वर्षे युगानि सप्तयोः भवन् कृते
त्रेतादापरं व कलिश्चेति वत्तु यु-
गं । पूर्वं कृतयुगं नाम तत्
खेता विधीयते । दापरं कलि-
श्चेव युगानि परिकल्पयन् वत्ता
र्यादः सहस्राणि वर्षानां कृतं
युगं । तस्मात्तत्र शतीसंख्या सं-
ख्याश्च तेषां विधः । इतरेषु स-
मयेषु संख्याशेषे व विधु

एकाणयेन वर्तते सहस्राणि
निव । त्रेता शीणि सहस्राणि युग
संख्याविशे विदुः तस्मापि विप्र
नी संख्या संख्याशः संख्यासमः
हे सहस्रे दापरे तु संख्याशो तु
वत्तुः शते सहस्रमकं वर्षाणां वि-
द्य कलौ प्रकीर्तितं दशाने व
तथास्यै संख्यानेन मनीषिभिः
यथाद्वादश साहस्री युगसंख्यात
संज्ञिता कृतं त्रेतादापरं क-
लिश्चेति वत्तु युगं । तत्र संख्याः
संख्या मान्या स्तात्रिवोधनं वत्ता
विशतया शीणि कृतं युगमयोर्यु-
ने विंशतिश्च सहस्राणि कालो
त्येष वत्तु युगः । पृथक्त्वेनेह व-
त्तामि युगानि विवोचत निप्र-
तानि दश हे वत्तु वत्तु वत्तु संख्या
या अष्टाविंश सहस्राणि कृतं युग
मयोचते अयुतेन तथा श्रुति
हे वायेनि युगे पुनः पृथुविशदः ।
सहस्राणि संख्यातानि संख्याया
त्रेता युगस्य संख्या मान्यात
कीर्तिता । अष्टाशत सहस्राणि वर्षा-
णां मान्याणि वत्तु वत्तु सहस्रा-
णि वर्षाणां दापरं युगं वत्तु नि-
युतानि सर्वेषां वत्तु वत्तु दावि
शतं तथा मानि सहस्रानि संख्या

कलियुगे प्रोक्तं मान्येण वेदमेकं वत्तु मेदं कृता पात्रा ।
प्रमाणतः वत्तु वत्तु मान्यात शाने विभुः करोति वत्तु भूयो
वेद प्रकीर्तिता । वत्तु युगस्य सं वेदयास वत्तु वत्तु वेदास्त हा
त्याता संख्या संख्याशकेन वत्तु यो वत्तु कलौ रत्तु पुनः देविः
वत्तु युगाद्यात साधिका वत्तु वत्तु कलियुगे उद्दिष्टा मान्यात
तिः कृतं त्रेतादि युगा सामान्यं । तिप्रभुः प्रवेष्टे जगत्सर्वं परिपा
तैत र सुवने । इति मान्ये ॥ १८८ ॥ ति करोति वत्तु इति वत्तु नताला
युगायः ॥ युगधर्मो यथा नास्य साहानिरे किमत् इति विप्र
यानं परं कृतं युगं त्रेतायां तान युगायः ॥ युगधर्मः ॥
मध्याः दापरे यत्तु यत्तु युगधर्मः त्रेता यथा नैमिनि कृता व
कीनयेक कलौ युगे । ब्रह्माकृत कलौ युग महाभाग समायाते ।
युगे देव स्तनायां भगवान् रविः सुदातणे भविष्यति तनाः सर्वे
दापरे वेदं वित्तुः कलौ कृता कीदृशां वत्तु वत्तु ॥ यासं वा
महेष्टरः ॥ ब्रह्मा विप्र स्तयास्यः चयाय सत्ययुगे जातं तत्तु
सर्वं यत्तु कलिषु पृथगे भग तादयं युगं तत्तु दापरं विप्र
वानुद श्रुतं विप्र विनाकष्टं कलिमत्तं विदुः विधाः कृते धर्म
आद्यकृत युगे धर्मश्च त्रयादः स श्रुतयादः सर्वं धर्मरता जनाः व
नान्नः त्रेतायुगे विधादः स्या पात्रमाचाररता स्तोत्रतपसायणाः
द्विषादो दापरे स्थितः । विषाद नास्यणां वत्तु वत्तु शोक यायि
हीन भिष्येत्त सत्तामायेण निष्टति विवर्तिता । सत्योक्ति भाषिणाः ।
इति कृतं युगायुधर्म कीर्तनं नाम सर्वे सदया दीर्घजीविनः । यत्तु
१८ अर्थायः ॥ युगावतारायचा यारि संख्या हिंसा दम्भ विवर्तिताः
कृते युगे यो सानं कपिलादि पशुपकारिण श्रेव सर्व शास्त्रि
स्वरपभूते दशानि सर्वभूताला स दक्षया प्रवर्षिताः सत्ययुगे स
वैभूतदिनेरतः वक्रवर्तिस्वरपेता वे लोका हिजोत्तम । राजधर्म
त्रेतायां अपि सप्रभुः उद्दिष्टाः प्रादिगात्र भूतालां जनेषां विनः प्र
निग्रहं कृतेन परिपाति जगत्त्रयं हे सत्ययुग सात्त्विकः संख्यात ।

गणान्तमः सुधर्मावर्णनं न भगं वकार ह ॥ कलौ ---
 नाः केचिद्वर्णने ॥ त्रेतायुगे । विप्रेद सर्वपापकर्महरे । एक
 समायुतं धर्मः पादोनतो गतः पादोः भवदमः सर्व पापराता ।
 प्रत्यक्षेणाविना लोकाः केचित् जनाः ब्राह्मणाः क्षत्रिया वेषाः
 केचिद्व्याशयः ॥ विस्मयानरताः शूनाः पापपरायणाः निजावारा
 लोका यत्तदानपरायणाः वर्णीश्र विहीनाश्च भविष्यन्ति कलौ पुनः
 माचारानां सखिनः सख्येनसः विषा वेदविहीनाश्च प्रतिश्रुतः परा
 तत्रा भूमिस्थः शूद्राः सर्वेलाक्षण यणाः । सुयुक्तकामिनः कुराभवि
 सेविनः ब्राह्मणाश्च महात्माना वे क्षन्ति कलौ पुनः । परानेतो लपानि
 देवदोगपारगः ॥ प्रतिश्रुतं निव तं नरो ब्रतपरायणाः ॥ पादो
 त्नाश्च सत्यसंधा निनेद्रियाः । न डसंग लब्धाश्च भविष्यन्ति कलौ
 पो ब्रताना निनं दानारो विस्म पुनः विज्ञाये ब्राह्मणाः केचिन्महाक
 सेविनः । कातवर्षी तदि त्वांश्च पट्यमिणाः । वल्गाभरा भविष्यन्ति
 स्त्रियः सर्वाः पतिव्रताः वसंथरुच नरिताः सुकथाणिः । कलौ यवे
 शम्पाळा पुत्राश्च पित्रसेविनः । भविष्यन्ति ब्राह्मणाः शूद्रधर्मिणाः
 ॥ त्रेतायुगस्यावसाने दामरे पु शूद्राश्च दीक्षाशरोनिनं ब्राह्मण
 ग प्रगते । द्विपादो भूतवान् धर्मिणाः । कलौ यास्यन्ति निर्द्वजा
 धर्मः सखिदः लावितानराः केचित् उत्रमा अपिनीवतां । नीवाश्च धन
 केचित् पापराताः केचिद्वर्णनाः सम्पन्ना यास्यन्त्युपपदं प्रति । प्र
 सथा । केचित् केचित् पुणोर्हीनाः दाय्यप्रकारिभ्यो दानानि सक
 केचित् केचित् शूनाः अन्त ला जनाः यत्नादविचेनेक्षन्ति वृष
 उः विनः केचित् केचित् क्षामिपरास ला विप्रवर्तने । मित्रं स्नेहाददि
 था । प्रतिग्रह ब्राह्मणाश्च कदा क्षन्ति कुसादं च कलौ जनाः ।
 चित् कर्तव्ये सदा । भूभजा यत्र अपर्ध उद्दिदानारो धर्मवृद्धिविरो
 लेभिन् कदाचिद्वर्णने प्रजाः । पिनः परोक्षनिन्दकाः । कुराः
 विस्मयाना परा विषाः शूद्राश्चदिन संभुत पिपदादिनः । पराधीदिम
 सेविनः तदाविस्मयानसत्पी वर काश्चैव मिष्णावचनभाषिणाः ।

भविष्यन्ति कलौ विषाः परविज्ञा विदुः शूद्राश्च निता द्विनेः पूरस्य
 भिलाषिणः यत्नयायानमनिधि प्रणतिः पुत्रो रिषः लवे नवानद
 सपाशय विधाततः पनतोभाद । त्रेतायुगे विपादमः सत्य ।
 निष्पति नरा नरकभाणिनः पुणो दान यदात्मकः । नरायकपरास्त
 पनी दिनश्चैव भविष्यन्ति कलौ पु स्मस्तपा जुजोद्वं नगत ॥ रक्ता
 ये स्त्रीजिताः शूद्राः सर्वे रि यो हरिर्नरेः पुण्यानयदक शतायुषः ।
 यत्नकवेचलाः ॥ दुर्नीतिवीथये तत्र विस्मर्भीमरथः क्षत्रिया गत्त
 तासां चादिनेच नसंशयः जैमि सानद्व । द्विपाद हापरे धर्मः
 नि स्यात् । मनः शुद्धि विहीनत्वा पीततोचायुते गते । वत्तः शतायु
 र सर्वेषां शाणिनाशने । अतः सर्वे पो लोका द्विजतज्जराः । प्रजाः
 तया प्रोक्तं पनो विस्मयं मम तदाट्टात्तुदीश्च विस्मयाम ।
 कलौ सर्वे भविष्यन्ति मनः शुद्धि सख्येक तरेकं पन्नेवं चन
 त्रिवर्जिताः । तेषां यथा भवेत् पी विभजत पुनः । शिष्याभयणा
 कर्म सफलं बुद्धि ननुगो व्यासा पापास नामते लाविनाधमे
 उवाच श्रवणितं तयकर्म नद्वेव ग्वेव मयपोलस्यं सामवेदवे ज
 निष्कलेखल । एकेनमनसाविप्र मिनि अयवीपो समेतं यत्वेरं
 सदा कथ्यते मया । विस्मभक्ति मदाशनि वेसपापन सेतंत ७
 सतां पुषा न किंचिद्विफलं भ गतां सतमेव च अक्षरं ७
 वेत् । इति नेकधितं सर्वं व्यक्तं णानि येषु वेदनिरेवदि सर्गश्च
 ज्ञानेन सत्तम यत्तुक्ता भक्ति प्रति सर्गश्च वेदो मन्त्रेतराणि त
 भावेन नरो भोद सदा सयात् । देशाववर्तितं वेदं पुराणं पंच ल
 इति पाशु क्रियायोगकारे २५ च त्वां ब्राह्मणं वैश्वं च शैवं
 व्यायः ॥ अपिच । कृते धर्मश्च भगवन्तया भविष्ये नारदीयं च
 तस्याश्च सत्तं दानंतपोयदा धर्मे पुराणोति विस्म । मार्कंडेयं ।
 पाता हरिः सतः संनृष्टातानि तयाभयं अक्षवेदश्चैव कोर्म ।
 नराः वत्तवर्ष सहस्राणि नरातीर्थ सास्यं गुरुदं च यवीय मनेवा ।
 निवेनदा कृतोनेदविषे विषा । अक्षरं सखितं ब्रह्मांड मिति

संतिनं यस्यान्यप्रमाणानि ॥ ५५ ॥
 निभिः कथितानि । प्रायः संनतः ।
 क्रमागच्छेत् नारसिंह मयापरं ॥
 तृतीयं स्तोत्रं वदितुं क्रमोक्तं न
 भाषितं वतर्था शिवभीष्टं ॥
 लात्रदीश भाषितं उर्वीससोक्तं
 मास्यं नारदोक्तं मतः परं
 काषितं वामनचैव तथैवोशनसे
 रितं ब्रह्मांडं बह्मण्ययं कालि
 काकय मेव । मादेष्वरं तथा
 शास्त्रे सोर सूर्यसंवयं । यदा
 शरोक्तं मया मारीचं भार्गवाक
 ये पुराणेषु मयैव शस्त्रं वेदा य
 गानि यस्मिन् । मायः शोनकम
 मांसा शयुर्वेदाय शस्त्रं मांथर्व
 यथुर्वेदाय विद्या शस्त्रं दक्षसूताः
 द्वापसेने सव हरि सुबो भार
 मणहरत् ॥ एकपादे स्थिते
 यमे कसलोवाचुने गते । जना
 सदा उगचाग भविष्यतिचिह्नयाः
 सव रजस्तम इतिहृष्यते पुरुषे
 गणाः कालसंवेदिता स्ते अपि
 परिवर्तेन आत्मनि प्रभुतं यदा
 सर्वे मनो उहीक्ष्यामि तदा
 कृतं पुनर्विद्याहानेनपि यदतिः
 यदा कर्मसु कार्येषु दक्षिण्यमि
 देहिनां । तदा जेना रजोहृतिः
 रिति जानीदि शोनक यदलोभा
 स्तसंतोषो मानो रम्भो ॥ य मर
 सरः कर्मणाचापि काम्यानां द्युप
 रंतइतस्तमः । यदा सदानुतेनेदी
 निद्रा हिंसारि साधने । शोक
 मोह भयं दैत्यं सतृप्तिल तस
 स्मृतः । यस्मिन् जनाः कामिनेषि
 शस्रत कटकभाषिणाः । दसकृषी
 जनपदा वेदाः पाषंडदृष्टिताः ॥
 राजानश्च प्रजाभक्ताः शिश्नोरा
 पादिजाः श्रवता वटवो शोका
 भित्तवश्च कुटुम्बिनः । तपस्विना
 ग्राम वासा म्यासिनो नित्यलोत्तपाः
 कसकाया महादारा शौर्य मायो
 हसादसाः तदेति धृमाश्चपति
 भृत्यं भर्त्री एव च । शूराः
 प्रतिगृहीष्यन्ति तेषां वेशोपजीवि
 नः उद्दिग्राश्चानलेकागः पिशा
 चसदृशाः प्रजाः शस्त्राभोजने
 नापि देवतानिषि पूजने । करि
 ष्यन्ति कलौ प्राप्ते नव पित्रोवक्तु
 क्रियां स्वीयाश्च जनाः सर्वे मर
 शायाश्च शोनकः । वज्रप्रजासभा
 म्याश्च भविष्यतिकलौत्तियाः । शि
 रः कंदयनपरा शोता भनस्पति
 सत्यने । विष्णु न पूजयिष्यन्ति
 सुतोयहता जनाः । कले रौष

निये निग्रसति त्यकोमदान य विकारंशेषः ॥
 ताः कीर्तनादेव कस्यस्यकृतं यः पुनर्पापं ॥ ५५ ॥
 परं वनेव । कृतेयज्ञायते वि पाषवदोगोः । पादेवीयागरु ।
 सं जेतायां यजतः फले । हा इतिभामा तत्पर्यायः । ५५
 परं परिचर्यायां कलौ तदीदी वाह ॥ ५५ ॥
 निजान् तस्मात्तेषां दरिद्रित्यं पुनर्ल ली पुनर् ॥ इत्यमरः ।
 योयः पूज्यश्च शोनकः । इति पुनर्मेवः पुं लक्ष्मीनारायणदि
 गारुडः पुनर्पापः ॥ ५५ ॥ अथायः मेवः । यथा । इदं दस्य परमे
 पुनः पुं रथहलायं जायति लक्ष्मीनारायणकृतं राजं लवा
 इति भाषा इतिमेदिनी ॥ पिवत्सामि प्रपत्ति शरणागतिः ।
 पुनर्कीलकः पुं पुनर्काहसकील द्यात् परतरं मेव नाति स
 कः जेयालेखिल इतिभाषा त त्वं वीषिने द्यात् परतरं ।
 तय्यीयः शम्पा ॥ ५५ ॥ इत्यमरः पुंमेनाल्लोके प्रकिंच । सर्वे
 पुनर्परः पुं यज्ञश्चस्पुनर्काह स कलमेवणा मध्ये पुनर्ल सं
 मासज्यते रथस्याश्वा यत्रवधने सक्तः । मेव हि सर्वतः स्पष्टः ।
 तपुनर्काह तपुनर्परतिपुनर्परः कसज्य वृत्तमं सर्वतो पुन
 इतिभरतः । तत्पर्यायः कृवरः लमेव कासं परतरं नप ।
 ५५ ॥ इत्यमरः । पर्वतविशेषः । यथा यत्नाहुस्तमं याद सेय नत
 निषयोमात्पवानविष्यो हेमक हा पुनर्परः । इतिशहरत्वावली ५५
 पुनर्पात अ एकदा एककालीने पुनर्पातः पुं वहीरहता इति
 इत्यमरः ॥ पुनर्पातः पुं कोविदारहता इति पुनर्पातः पुं वहीरहता इति
 हेमवदः । पुनर्पातः पुं कोविदारहता इति पुनर्पातः पुं वहीरहता इति
 पुनर्पातः पुं कोविदारहता इति पुनर्पातः पुं वहीरहता इति
 इत्यमरः ॥ पुनर्पातः पुं कोविदारहता इति पुनर्पातः पुं वहीरहता इति
 पुनर्पातः पुं कोविदारहता इति पुनर्पातः पुं वहीरहता इति

नमर्यायः द्वंद्वं २ इगले २ युगं ४ युग्मपत्रिका स्त्री शिंशपावतः
 इत्यस्य द्वितीयवत्तयैषादम इति शहरत्तावली
 दश द्वा दश राशयः ॥ यथा क युग्मपत्नीः पुं कोविदारत्तः
 रो ॥ यक्षेयः पुत्रयो गजापञ्चो नृपतीवतः ॥ इति राजनिर्घण्टः
 ५ युग्म दिवसः समस्य वरा ॥ युग्मफला स्त्री इन्द्रचिर्गिरावति
 द्यात्मक नामयेया मयादयो भूमी काली ॥ इति राजनिर्घण्टः गेयि
 कमुशः शदिष्टाः ॥ इति न्या नि का ॥ इति रत्नमाला ॥
 स्तत्र ॥ मेलनं ॥ यथा युग्मादि युग्मादाः पुं तिथिविशेषयोगेन
 कृतभूतानि ॥ यथा ॥ इति युग्मपत्नीः पुं तिथिविशेषयोगेन
 रुद्रादशी युक्ता वत्तरया ॥ तिथिखंडविशेषस्य दराणं ॥ यथा
 य पूर्णिमा प्रतिपदाणमावस्थाति पंचमी सप्तमी वैवेमादिना ॥ इ
 य्या पुंमं महाफलं यतस्त सप्तमी सायकयापितिथि यद्वा
 महाचारं इति पुण्यं पुण्यकृतं ॥ शोधनः सायकयापितिथि यद्वा
 द्वितीया तृतीययो मलर्था पंच यथा विषयमापिनी यानसेव
 योः प्रदीप्तमयो रक्षमीनवयो पूजा सदा तिथिः नतं युग्माद
 रेकादशीद्वादशयो अतर्दशी यो रण मय्य दूरिवासगत ॥ इति
 र्मास्योः प्रतिपदमाकाशयो पुं तिथ्यादिनत्र ॥
 र्म मेलनं नहतिथि मात्र नि युगं स्त्री वाहनं यानं इत्यमरः
 मित्रके कर्मणि महाफलं ॥ यत इत्यमरः पुं पुंगवो ॥ इत्यमरः
 श्योननेन तिथिदिशेष विहिते यु ३ ५ योगकर्म मेलनकर्म
 कर्मणि तिथिखंडविशेषनियमनं इति युग्योपयाकरणा ॥
 सतिथ्या कर्मनिर्वाहः ॥ सहाय युगी ५ वीसंकरत्नविशेषः
 भावेनाम तिथ्युपदेशोऽपवा सहायरावे इति तिथ्यादि ॥
 सायचरावे इति तिथ्यादि ॥ युगं पुं रत्नकोकद्वयः इति
 तत्र युग्मपत्रः पुं रत्नकोकद्वयः इति रत्नमाला युगलपत्नी स्त्री ॥

वभूतेवापीरीवप्रोपुंगी प्रकी युनानः पुं सारणिः विप्रः इति
 त्रितः इति वृत्तवेवने वृत्तवेदं ॥ इति स्त्री भावनसदकारण सर्व
 युक्त प्रमादे इति कविकल्पद्रुमः ॥ १ ॥ यथा ॥ योगेना द्विविधः
 योतस्याद्यादिः पंचमस्य प्रमा योतो युक्तयुनान भेदतः ॥ पु
 रोऽनवधानता ॥ युक्ततिपापसा हस्य सर्वदाभाने नितासदकृतो
 पुः ओष्णवर्गोद्यादि हितिरमाता अपरः इति भाषापरिच्छदः ॥
 यः यचारित्वादिन युक्तालांशत युक्तस्येति योगाभ्यासात्तस्या व
 ओष्णवर्गोष्णदि इति विलोचनः शीकृत सप्तमिसमापिनो वि
 युजति ॥ इति दुर्गादासः ॥ विध सिद्धि युक्त दृष्टयते अपगव
 युज कि संयमे युनो ॥ इति विशिष्ट योगवृत्तान्त युक्तस्यच
 कविकल्पद्रुमः ॥ योतस्याद्यादिः कि ते सर्वदेति वितासदकारं वि
 योजयति योजति संयमे ॥ नेत्यर्थः ॥ भावे सर्वविषयानां प्र
 पुने इति दुर्गादासः ॥ ॥ तत्तं अपरो युनानः ॥ विषय
 पुन इरथ नो युनो इति क व्याख्या मानसमार्थस्यः अथच
 विकल्पद्रुमः ॥ १ ॥ अपुनवय्यो युनानड्यत विज्ञा यानं न
 हीन अपुनक्ति युंते हतेनात्रेते देवकारणं नमसदकारण स्यात्
 कः ॥ योक्ता ॥ इति दुर्गादासः सहाय यद्यदिनविशेषस्यनधीनः
 पुन यो ३ समाप्यो इति क वि युत्तदीर्घादीनां पद्यः ॥ इति ति
 कल्पद्रुमः समाप्योपयोगभावः ॥ ॥ ॥ युनो युक्तवली ॥
 प २ ॥ स्वयमुमा निपुण्येति इति युनो स्त्री विद्या युक्त कनिरे इत्या
 युयः ॥ योक्ता इति दुर्गादासः ॥ ॥ ॥ युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥
 युज ३ ॥ क निदे इति कविकल्पद्रुमः ॥ युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥
 नः कः ॥ योनयने इति दुर्गादासः ॥ युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥
 युनानः पुं सारणिः इति सतिन युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥
 सारिणादिवृत्तिः ॥ युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥
 युनो पुं अश्विनीकुमारो इति वि युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥
 कोऽश्वः ॥ इति हिंदवनांतोयं युनो युक्तवली ॥ युनो युक्तवली ॥

इति मेदिनी ॥
 पुनर्कृती संशयः ॥ पुनर्कृती
 वस्तुवत् ॥ पुनर्कृती ॥ वस्तुवत्
 योतकं ॥ इति विश्वमेदिनी ॥
 मैत्रीकरणं ॥ इति शहरावली
 स्त्रीवस्त्रभेदः ॥ इति देमवेदः
 संप्रयः पूर्णः ॥ इति नाना
 रत्नमाला ॥
 पुनर्कृती पुनर्कृती इत्यमरः ॥
 पुनर्कृती योयनं ॥ नृपति इति
 भाषा नमर्यायः ॥ आयापुन
 २ जयं ३ प्रथमं ४ प्रविष्टारणं ५
 मृगं ६ आकृष्टं ७ संख्यं ८ समी
 कं ९ साम्यार्यिकं १० समं ११
 अनीकं १२ रणः १३ कलहः १४
 विग्रहः १५ संप्रसारः १६ अभि
 सम्पत्तः १७ कलिः १८ संस्कारः
 १९ संग्रहः २० अभ्यासः २१ स
 माज्ञाताः २२ संग्रामः २३ अभ्या
 गमः २४ आहवः २५ सहदायः
 २६ संयतः २७ समितिः २८ आजिः २९
 समितः ३० पुनः ३१ ॥ इत्यमरः
 संशयः ३२ आनाहः ३३ सम्परा
 यकः ३४ विहारः ३५ दारणं ३६ स
 मितः ३७ सम्परायः ३८ इति शहर
 रत्नावली नीलः ३९ अमरः ४०
 वस्तुवत् ४१ आनर्कृती ४२ अभिप्रेतः ४३

समुद्रयः यथ इति जटापरा ॥
 पुनर्कृती वस्त्राणीयानि यथा वस्त्रं
 मे ३ वरः ४ भूतिः ५ तृतीयः ६
 सिद्धनादः ७ शवमंडलं ८ रक्त
 नदी ९ विनयः १० रथः ११ काम
 रः १२ इस्ती १३ अश्वः १४ केतः १५
 तिरीणकुम्भकद्विजम्भकः १६
 अक्षरचनावस्त्रं तस्मात् १७ संप्रसार
 इति १८ इति कविकल्पलताः ॥
 पुनर्कृती फलं अप्रिष्टोपादिभि
 यै रिक्षा विप्रतः दक्षिणः न
 तत्फलं मवाप्नोति संग्रामे यदवा
 मुयात् ॥ इति यत्तद्विदः प्रादुर्भूत
 कर्मविशारदः ॥ तस्मात्तत्प्रव
 द्यामि यस्मिन् शस्त्रास्त्रविना ॥
 पुनर्कृती मरणं फलं यथा भूमिनाभो
 ३० यत्तामसं प्रशोलाभेस्तथैव व
 यः प्ररोधयते पुनर्कृती विमर्दकर
 वाहिनी ॥ यस्मिन् यथाकामो व
 यत्तमेव सदक्षिणः ॥ परं स्मि
 श्रुते हत्वा तपोः पंचाधिरुहति
 विष्णोः स्थानं मवाप्नोति यद्वैयर्थ्यं
 रणान्तिरे ॥ अस्मिन् यथाकामो व
 यत्तमेव कर्मणा ॥ यत्तमेव स
 शस्त्रं वीर्यवान् वाहिनी मुह
 मन्त्रो वज्रैश्च स सर्वाभिव
 र्जितः ॥ राजा वा राजपुत्रो वा

सेनापति रथापिवा दत्तः चरेण शत्रुभिः परिनेष्टितः यद्यप्यन स
 यः शस्त्रस्य लोकोऽन्तर्गते भवेत् लोकान् यदि ह्रीवन्तु भाषते
 यावन्ति तस्य गात्राणि भिदन्ति शत्रु जितेन सम्पन्ने लक्ष्मीमतेनापि
 माहवे वातनालभनेलोकान् सर्व सरोचनाः ॥ तस्य विधेः सिद्धिः काये
 कामडोऽन्तर्गतं वीर्यमने दी का चित्ता मरणं रणे ॥ दत्तस्याभि
 रशया वीरस्यान स्थितिः स्थिरा य मुक्तस्य ये लोका न निवर्तितः ॥
 वार्थं क्षात्राणां सार्थं गोस्वाम्येषु दत्ते गोस्वामि विषयं नरमेधक
 ये दत्ताः ॥ ते गच्छन्त्यमरस्थानं ये ले दित्तं स्थानाभिचाते शर
 स्य सकृत्तिनस्तथा ॥ अभिप्रायः ॥ एतान्ते स रक्षा विपक्षोद्धित सा
 रमेव भगवत्परिचरति ॥ एत स्थितः पालयति सोऽपि गच्छति न
 इति अत्रुद्धीर्णं स्तथा सद्यः शस्त्रा यो वृत्तं मेवे सपसा न विद्याः
 नृप स्वजने यथि दत्तस्य स्वपते स्वर्गसिद्धिः यत्र नरेपयोति क्षणे
 पुनर्कृती स्वर्गात् निवर्तते दक्षिभिः नता मेव गतिं प्रयति मद्राहवे
 मृगिभिर्वीरि तया स्त्रील्लेखनसु स्त्रा तेषु संयन्तः ॥ सर्वेभ्यः
 रैः स्वाम्यर्थं मे दत्ता राजे स्तेषां दत्तं स्वमदक्षिणैः सौख्यं च यो
 स्वर्गोत्पन्नः संप्रदायः एतस्याग्निना सनिर्ह नृच वने विवासं ॥ एते गुणा एक
 मृगः स्वर्गद्वयं यथि यदि संया वृदे प्रविष्टा मद्राहवे स्वान्तरे मे
 माश्रियते राजेऽस्य स्वर्गोत्पन्नः संया मनेषः ॥ इमा गिर वेदविदः
 यः भूयत् लज्जया वापि स्त्रिद्वेन च सुभाक्षरो सभाषितं सुवमिशरि
 रणान्तिरे ॥ समुत्तमि यने राजे लोकसा वयस्ये यः सारता
 सारास्वर्गोत्पन्नः संप्रदायः यत्रुभिर्जीरु हृदस्य निर्दयने हेति च सोऽपि वे
 ने गात्रं शरशस्त्रादिना मरैः देव रिणः सदा उग्रतमः स्वर्गः सृष्टः
 कन्यास्तनवीरं रामयेति रमेति च सर्वतोमुखः ॥ सर्वेवमेव वपानो
 दयः सारः सहस्त्राणि शूरवीरापत्र दक्षिणस्य विशेषतः भूयस्त्वैव स व
 दत्ते ॥ वरिताम्यभिप्रावन्ति मम भ ह्यभि रणयं सनातनं ॥ यदृश
 जी भवेति च ॥ यत्र तत्र दत्तः शूरः यः शर्वत्रयं पादशं परिवर्तयेत्

अतः तापिन मायांत मायि वेदा
 त्रगं द्विजं निजांसन्नं गिवां सी
 यात्र तेन द्रष्टव्यं भवेत् कोदंडः।
 शक्त्यापि तं प्रदुर्गं दिने यदि
 हयवत्सुभं भावं हस्तानुबलं
 भवेत् ब्रह्मा नायते सैव दत्तं
 सत्तं शृणुते वचः सौख्यं नृप
 श्रेष्ठ काययते सनातने। विरथं
 विगतं यच्च विवर्ति विवृत्तस्थितं
 पुद्गलाहृतं दत्ता ब्रह्मा
 नायतेनरः विशस्तं विपुलं वने
 भीतोः स्मीति चारिने। वरीशाला
 पुतां स्तोत्रं दत्ता सप्रसन्नं भवेत्
 अस्मादतो नदनेनो बाला
 दृष्टो नृपसकः। नवाहं प्रवर
 नृप शक्तुतोऽथ मीरवः
 तस्मादेतान् परिदोष्योर्ध्वं भू
 तां वरः सस्यय एव कलुषो हन
 दत्तासौ ब्रह्मा भवेत्। शक्त्यच्चिद
 समृद्धेयं यत्तैः कृतशने ईयाः।
 आत्म देह परित्यागः कर्तुं पुद्गे
 सड्भरं ब्रह्मा सुधातेऽपुद्गे
 वेदं यत्ता रत्नजिरे। नृपदीरण
 भयानां सनेकविमहापणात्। स
 ग्रामे पुष्पते लक्ष्मीः कीर्तिः स्यात्
 स्वर्गनिस्तथा भयस्यतेऽपि नश्यं
 ति महासनागहारयात्। तस्मात्

सत्येन यत्किंचित् क्रियते नक्तुं
 प्रदुं। यत्तं दानं वने वापि स
 ग्रामे नृप सन्नम इत्यथे वक्ति
 पुशणे संग्राम प्रशसा ॥ अथ
 पुद्गनिर्णयः। यथापुद्गे भवेत् नाशो
 पुद्गे जीविव संशयः तत्काल मे
 कं पुद्गस्य प्रवर्तनमनीषिताः सा
 मोदये विगृहीयात् तोभो नाम
 वले यदि यसेनेव प्रहर्षं शक्तौ
 नत विपर्यये। स्वयं राजा न यो
 द्यं येषि शस्त्रास्त्रकोविदः मृता
 पुद्गे पुद्गपते शक्त्यः शक्तिमत्
 राः रथपुद्गे समदेशे विषमे
 हस्तिसेनारः। अथ पुद्गे मरीदेशे
 पत्रिपुद्गे उर्गमे। अथ ये सव्यं
 पुद्गे स्यात्त्रोकापुद्गे नलसने ॥
 संहार योपयेदयान् कामे वि
 स्तारयेदहम्। सखीमल मनीकेषा
 दत्तं हि वडभिः सह अग्नि पंच
 शतः सगर निघ्नेति परादिनो।
 येषिवा येव सट् सप्त सदिताः हव
 निष्पयाः ॥ अथ पुद्गास निर्णयः
 अथ द्वा विपक्षं विगृह्यासत।
 सुचने। अग्निं दिगृह्य वा स्यात्
 विगृह्यासन सुचने। अथ विधि
 गीषेस्य विगृहे दीपमानयोः। स
 न्याय यदवस्थानं संयायासन सुचने

उदासीने मध्यमेय समाने प्रति तेनोपतिष्ठते वनदंडं मिनिष्ठा।
 शंकया एकीभूय व्यवस्थानं खंभु तं यथा पूर्वं मरुत्तं ॥ कृचिम
 यासन सुचने। सर्वेषां प्रीतिज दंडं पुक्ति यथा यस्मिन्नाये गिनि
 नरं निजगृहस्य लक्षणं। एतत् नोक्ति नया वा गहनोदकाः। तस्य
 प्रीत्यासनं नाम सर्वसमन मरुत्तं। अथ महीपानः कृचिम दंडं मा
 ॥ अथ दंडं पुक्तिः ॥ राज्ञो भेन मजेरलेया विस्तीर्णा गंभी
 रत्वं नदि वले दंडं मेव वले दंडं रा पूर्णं वारयः दंडत्वेन समादि
 श्रणत्प वलचार राजा स्थितो दंडं दः परिष्ठा वडपादसः। विशाल
 दंडाद्वेत्त। तथाव। एकः शाने शालं स्वयं वडकं टकि संकटं।
 योपयतिशकास्यो पनुयः। शाने दंडत्वेन समारिष्टं विस्तीर्णविषमं
 दणसदृशाणि तस्मादुर्गं निशिवा वने प्रयोयो वध्यमानेपि कंद
 ने अकृचिमं कृचिमं तत् पुनर्हि रोत्पु नलं सवर दंडत्वेन समारिष्टः
 विषं भवेत्। यदेव सुचिने दंडं। सड्भरं विभुसनी। सहेतः प
 गिरि नघारि संधिने। अकृचिम रिक्तं कृवा निवेयोपरि कंदं ॥
 मिदं ज्ञेयं उलं च मरि मरुत्तं तज्जल सन देशायाजल दंडं त
 प्राकार परिष्कारणं संप्रयं यद् उच्यते। यथाभावे निवस्य मृम
 वेरिह। कृचिमं नाम विनेयं त देशस्य संप्रयानः। उपासपगते वा
 आलेच्यं वेरिणां ॥ अथाक रि जल दंडं सौ भवेत्। एत
 विम दंडं पुक्तिः अथ व विस्तीर्ण यो रपि सेमिष्ठा संमिष्टं दंडं
 शिरा उपादेदः सकाननः। सज वलवेदीपोरिदि ॥ अथ कृचिम
 लाशय संभार भोज्यद्वयसमाश्रयः दंडं कृवा वारपति विपेतः। रथ
 सखनिः सरणो दंडः पर्वताख्यो। पतिर्यरा वेरीखलदंडं तदाचोत्
 महीभुजां। नयो गभीर विस्तीर्ण जगत्पनाय मेदेरी जलदेहं न
 स्मर्तुर्दिव्य व्यवस्थिताः ॥ तस्येभ्य राखरे गिरिदंडं नृपः। रोवेतः
 प्रदेशो यो वदीदंडः स उच्यते। यस्य सावित्रियो रिपुः ॥ सखीदि
 ययन्यद्विर कालौ न उलं च विधि विविधो पुद्गः समासा उपदिश्यते ॥
 नारिकं। तस्य यचित्ता भवि दंडं ॥ ॥ ॥ ॥

प्रतिगानस्य गुप्याने प्रकटे गुम
एवम गान्ते मैनिकाव रत्नेन
प्रकटे निवसेत्तये । गुमेस्त्री को
संभारं संरक्षेति निष्पद्यः ॥
अथ साध्यान्ते गुणाः । तथा
हि नीति गुप्तं सप्रवेशायसरणं
हृदं गुप्तं गुप्यते । अथ वदति
शालेव नताय वदं गान्ते ॥
यत्तु हृदं मदीहृदं गिरिहृदं तथै
वच मनुष्यहृदं संसर्गं वनहृदं व
तानिचट् अत्यन्तं नहृदं हृदं
मिमांसा यो हृदं प्रकीर्तने ।
यो हृदं फलं हि यद्युहं मृत्काय
समे दिते ॥ अथान्यत्रापि ।
यावत् प्रमाणं नगरं हि राज्ञां
ततो भवेत्तत्रम मध्यमान् । विं
शजल त्वाष्ट्रगुणोत्तरेण विदेशजा
नां पराणीयतीनां गरीस्त । यदस्य
द्विविधं हृदं प्रोच्यते पराणी भुजो
। नेभ्य एवातिरिच्यते मंत्रहृदं ।
विशेषतः । अत्रेय देवादित्रेषां
मंत्र हृदादजयेत्तपः । मंत्रहृदे हि
भिन्ने हि न वास्यन् कार्य कारकं
यदेव वैरि जलं च विस्तीर्णं वि
सर्जयेत्तत् । सप्रवेशायसरणं न
गुहं गुप्तं विदुः । इति उक्तिकल्प
नरुः ॥

गुह्यरंगः १ कार्तिकेयः इति शब्द
वदिका
गुह्यसारः १ चोटकः इति शब्द
वदिका
गुप्य यो ३ गुह्य इति कविकल्पद्रुमः
य ३ गुप्यते । ३ यो योडा । सं
सुखस्मिन् यो हृयोः सांघातिक
रीत्या परस्परमभिभवत्वा गुह्यं
गुप्यते योथः कदाचिदेकस्य स
भाव विवक्षायां गुप्यते योथः
पोण कदाचिदनेनपि गुप्यते
वैरं राजा हंतीत्यर्थः यो भुजो
विदुः कृतेन गुप्येदिति अस्मा
द्वारे किपि न भिज्यतीति को ने
करोतीति कंजादिवात् को वा
साध्यं । इति दुर्गादासः ॥
गुप्यानः १ क्षत्रियः इत्युणादिः
कोषः
गुप्यिकः वि योडा उपशान्तस्मिक
प्रत्ययेन निष्पद्यः ॥
गुप्यधिरः १ योडवर्गः स कंती
गर्भेयर्माजातः । नन्यर्ण्यः ।
अज्ञानशत्रुः १ शत्रुपारिः १ भूमि
पुत्रः य अजमीळः ५ इति हेम
चंद्रः
गुप्यः १ संग्रामः । भुजः । इति
वेदिनी । वाणः इत्युणादिकोषः ।

योडा । इति सिद्धान्तकोशमुया । रिणः । रामो यत्तु हृदं निकाल
मुणादिहृतिः । शेष संग्रामः कल्पलीमलः ॥ इति भरिः ।
शरभः इति संक्षिप्तसारोणादि । गुप्यति । स्त्री यामयोवना नन्यर्ण्य
हृतिः ॥ गुप्यती १ यः सूनी ३ नरुणीयन
गुपीयः वि योडा उपयानो रीय लनी ५ दिकारी ६ पुनिका ७ पुनीका ८
प्रत्ययेन निष्पद्यः ॥ मध्यमा १ उष्ट्ररत्नाः ५ मध्यमिका ॥
गुप्य य रर विमोहे । इति कविकल्पद्रुमः । इति शहरत्नावली । १ सुरी १२
सुडुमः । विमोहं प्राकृलीकरणं वर्ण्य १३ । इति हेमचंद्रः । व
यं गुप्यति । इर अयुपत अयो यस्या १४ । इति राजनिर्घटः ।
पानि । पूषादिवात् ३ इत्यन्ये नस्यालत्तरादि यथा । प्रायोडा
इति दुर्गादासः ॥ शास्त्रवेदाला नरुणी विधाना म
गुप्यः १ अथः इति हत्तायुधः ता । यंच पंचाशतः प्रोक्ता हृदा
गुप्यकृष्टः १ हृदवाचः इति श भवतितत्परं । इति कालीदासः
हृदवदिका ॥ वाला न प्राणरा शोका
गुप्यपानः १ साम्यिकः यथा यो गुप्यती प्राणादिरिणी । प्रोक्ता क
नेयस्तु शिने नसा गुप्यपानस्य सा रोति हृदं व हृदामरणादिशेत
त्यकिः । इति त्रिकाडशेषः ॥ निराच शरदो कला प्रोक्ता
इंद्रः । क्षत्रियः । इति संक्षिप्तसारोणादिहृतिः । योडाव ॥ वृषी वसंतयोः । हेमने शिशो
सुराणादिहृतिः । योडाव ॥ योगान हृदाकापि शस्यते ।
गुप्यगंडः १ पुनोगंडस्य उणादिशे योस्या गुप्यती । इति राजवत्तमः
यः वयस्कोडा इति भाषा यथा स्त्री सामान्यं । यथा प्रमदाचेति ।
गुप्यगंडो यवगंडः स्यात्तवयस्कोडा विनेया गुप्यति तथा स्मरेति
कृपे हयं । इति शहरत्नावली । भागुरिः प्राणोवना गुप्यति । इति
गुप्यकः १ यथा गुप्यव शरत्काले वास्यायनः । इत्यमरटीकायां ।
प्रत्ययेन निष्पद्यः ॥ भरतः ॥ हृदिता इति शब्द
गुप्यपानिः १ गुप्यतीपतिः यथा वेदिका ॥
गुप्यपानि र्भुज्याणि र्भूमिः । तविका गुप्यतीपति स्त्री स्वर्णीप्यिका इति राज

निर्वहः ॥ पुवा वि तरुणः प्रोष्ठः निमो
 पुवनासः पुं सूर्यवशीयगमवि वलशाली । इति मेदिनी ।
 शेषः । सच गौरीगमं प्रसेनजितो पुवा पुं यौवनावस्था विधिः ।
 जातः सोपानपिताव । यथा । त कोटशवपीतविशद्वयपयनवयसः
 स्याः प्रसेनजितसे सेमे भा इतिकेचित । कोटशवपीत ।
 यथा पतिवता गौरीनामाभिशा मे वसतिवर्ष पर्यंत वयसः यथा
 सा नदी भूता तंगिणी । त आषोडशा द्वेदाल सुरुणस्तन
 स्याः प्रसेनजितसे पुवनास म उच्यते दृढः स्यात् समने दृढं
 हीयति । यावत् सूर्य उदेति स वशीयान नवतेपर मिति भरत
 यावच्च प्रतितिष्ठति सर्वं मयौ धृतस्मृतिः । तत्पर्यायः वयसः
 वनासस सोपानः होत्रमुच्यते २ तरुणः ३ इत्यमरः । वयसः
 इति वक्रिप्रमाणे सगोपात्वा । य तलनः ४ इति शब्दरत्नावली ।
 नाध्यायः ॥ गर्भरूपः ६ वेदकः ७ इति ।
 पुवनासजः पुं सोपानराजः इति जताथरः ॥
 हेमवंदः ॥ पुष भजने इतिकविकल्पडमः ॥
 पुवराजः पुं भातिवृद्धविशेषः तत् सोपानतरयं योषित पुमर ।
 पर्यायः मेत्रेयः २ अजितः ३ इति दुर्गादासः ॥
 इति त्रिकोडशेषः । राजपुत्रः ४ पुमर सर्वनामपुमरः तस्य
 तत्पर्यायः कुमारः २ मन्दारः । त्रिपुलिगेऽ समानि रूपाणि यथा
 कः ३ इत्यमरः । पुवावातो राजा त्वं १ पुवा १ पुय १ ॥ त्वां २
 पूर्वावा राजा पुवराजः सख्यहो । पुवा २ पुमर २ ॥ त्वया ३
 राज इतिषः कुमारयति कुमा पुवाभां ३ पुमराभिः ३ ॥ त्वये ४
 रः । स्यात् कुमारकुमारतत्क के पुवाभां ४ पुमराभिः ४ ॥
 तौ अत्र भवे दारकः पुत्रः त्वत् ५ पुवाभां ५ पुमराभिः ५
 भर्तावा सोदाकश्चेति वा भर्ता त्वत् ६ पुवयोः ६ पुमराभिः ६
 दारकः दारको भेदेके पिशा त्वयि ७ पुवयोः ७ पुमराभिः ७
 विति निगमः । इति भरतः इति व्याकरणं ॥

पुः स्त्री पुषः इति हेमवंदः ॥ पुणाः स्नाहने । पिशिरसं । श
 पुकः पुं मतकणः इति जताथरः केशाणि पित्रा लुह तया नाना त
 पुका स्त्री मतकणः । पुनी इति ड्ड कोष्ठ नाशित्वेव । इति गजनिर्वहः
 ए इति च भाषा । तत्पर्यायः केशः । अथैव पुषी पुं हिमं त्रिकं
 कीटः २ खेदजः ३ यदपदः ४ इति कटपाकं मयं रक्तं मयं त्वरा
 राजनिर्वहः पाली ५ सलहमिः ह धे पित्तं कफं यतलं व्रणा
 ६ । इति जताथरः ॥ त्वमख देनाति पिशिरोग विधा
 पुनिः स्त्री मिश्रणं इति मुग्धवो एते । इति भावप्रकाशः ॥
 यथादारणं ॥ पुनी स्त्री पुथिका इति शब्दरत्ना
 पुये स्त्री राजाजीयसमूहः इत्य वली पुषीनः ९ पुष्यः इति शब्द
 मरः पुष्यनाथः ९ वयकरिणो सम वेदिका ॥
 हस्य इत्यमरः तत्पर्यायः १ पुष्यः पुनिः स्त्री योगे मिश्रणं इति
 २ इत्यमरः ॥ सिद्धांतकौमुदी ॥
 पुष्यः पुं अरण्यहस्तिनाप्रधानं पुनी स्त्री पुषनी । इति शब्दरत्ना
 इति शब्दरत्नावली ॥ वली पुपः ९ स्त्री यत्तेपपवंधन
 पुष्यपुः पुं पुष्यात्पलायिनश्च काष्ठं इत्यमरः । तत्परिमाणार्थं
 स्त्री इति गार्हमात्या ॥ या स्मृतौ वनहस्ती भवेत्पुपो यत्त
 पुथिका स्त्री पाठा इति गजनिर्वहः वृत्तं समूहवः । नक्षत्रः प्रोभनः
 चेतः । प्रस्नानकः इति मेदिनी स्थूलः कर्त्रेण सध मोलिकः ।
 पुष्यविशेषः । पुष्फल इति भाषा भविष्ये विलस्य वकुलस्यैव क
 तत्पर्यायः । गणिका २ अस्त्रा ३ लो पुपः प्रशस्यते । इति साम
 पागशी य सा पीताचेत् हेम वेदिहोतात्तर्गनत्वे ॥
 पुथिका । इत्यमरः । पुषी ५ इद पुपः पुं जयस्तेभः । यागस्तेभः
 तेजो ६ इति त्रिकोडशेषः ॥ इत्युणादिकोषः ॥
 पिशिरादिनी ७ वासंती ८ । इति पुपकटकः ९ यत्तसमाप्तिस्वकं य
 रत्नमाला बालपुथिका ६ वद सुतेधाचर्यं यत्तभूमौ यत्तकाष्टमा
 गंधा १ भृंगानेदा ॥ । अस्या शेणते स पुपः तस्य शिरसि ।

वलयकृति ईमरुकाकृति वीयः
काष्ठविकारः यः पूषमूले निहित
लोहवलय इति केचित् । इति
भरतः नमः पूषः वलयः २
इत्यमरः
पूषकृतः पूषकदेशः नमः
पूषायाः वलयः २ इति हेम
चंद्रः
पूषः पूषदिरुहः इति हेम
चंद्रः
पूषः पूषदिरुहः इति श
हरत्नावली रक्तविराट् इति ज
निर्वटः
पूषलसः पूषल इति श
माला
पूषाग्रं क्ली पूषस्याग्रभागः न
तर्क्यः । नमः २ इत्यमरः
पूष वये इति कविकल्पद्रुमः षष्ठ
स्त्री पूषति इति डगीदासः ॥
पूष ९ क्ली मुद्रादिकोपसः इत्य
मरः पूषाः नमः इति ववर्गीदि
श्रुतिउक्तः इति भरतः ॥
अथ मुद्राग्रगुणः मुद्राग्रोऽग्रि
रोहयः मुद्राग्रगुणः मुद्राग्रोऽग्रि
वलाश पित्रो नमः इति
कृतः अथ लवणं सर्वगुणं
कटुकैर्विना विज्ञेयं लवणमेव

कटुकैः संस्कृतं कृतं ॥ स तदा
दिम महीका युक्तः स्यादागुणः
रुचिहलचु पाकश्च दोषाणां न
विपहतः ॥ मसूरपूष गुणः
मसूरपूषः स्याही इहीत्याहः
अमहनिन पित्र श्लेष्मज्वरह
स्तथाजीसार नाशनः ॥ ऊलम्य
यूषगुणः ऊलम्यपूषोऽनिलहा
शर्कराशमि नाशनः तृणीप्रता
ली कासाशीगुलमेदः कफापहः
अग्नेन सह माषपूषगुणः अग्ने
माषो गुग्गुली वातघ्नो दीपनो मतः
अथ लवणं पूषः । नमः कथित्य
जोगरी मरिचानाति विज्ञेयः स
पूष लवणं पूषः यमये कामतिको
ऽपरः । लवणं कामतिकपूषगुणः
दध्यन्ते लवणं स्नेहानिल माषवि
पातितः लवणं कामतिको पूषोपादि
वातकफापहो इति राजवल्लभः
अपिच । अथ पूषस्य विधि
गुणश्च अष्टादश गुणो लोभमो
धान्यपृथोरसः विज्ञेयः वनः किं
चित् पेयानो पूष उच्यते ॥ उक्तः
मयव निर्वृत्तो रुचिहलचु विज्ञेयः
पूषस्य प्रकारान्तरं माह कल्क
द्रव्यसंशुद्धीपिपलीचाईकावि
की वापि प्रत्येन विपक्षद्रवो

मयउच्यते । ययमर्थः पूषात्रं ग्रंथगदिः । यययिपयत इये
पलमिने नमकलीकृतं पदी पि एते यियेष । इति डगीदासः ।
पली च समदिनाहं कथमिना इ योक्त ह्री पुगेनमर्हददयान
त्कीकृता उभय मणि प्रस्यमिनेन एते येनेनतय योक्त इति
वारिणापचेन तद्वो पूष पूषा भाषा नमः पूषायाः ॥ आवेयः २
वत्या लवणः पाके रुच्यः कटुकः योव २ । इत्यमरः ॥
कफापहः । अथ मुद्राग्रविधिः योक्त पि योगकनी इति पुन
हृदरीकायां नमो नमो मुद्राणां योक्त कर्तृपि त्वन प्रत्येन नि
दियते तोये श्रुत महीकाकोमि यान् ॥
ने पादस्य मर्दिने पूते रादि योगः पू सन्नहनः ॥ उपायः
मस्य पलेननत । युक्तं संप्रव ध्यानं । संगतिः । युक्तिः । इत्य
विज्ञात धान्यकैः पादकाणिकैः मरः अपूर्वोयसंश्रुतिः । वपुः
कणाजीरकयो मूलांल्लोकेन योयं प्रयोगः । विष्कम्भदिः
वर्चानि । संस्कृतो मुद्राग्रो भ्ये भेषजे विस्त्रुचानकः । इयं ।
पित्र स्नेहदो मतः ॥ अथ कामिना इति मर्दिनी । नैवाधिकः
मुद्राग्र गुणाः मुद्राणां मुद्राग्रो धनं इति हेमचंद्रः ॥ चारः ।
यो दीपनः शीतलो लघुः व्रणोदं मुद्रा । इति विज्ञेयः ॥
पत्र रुद्राहं कफ पित्र जगद्वहं अथसमविशतियोगानां नामा
॥ अथ मुद्रामलक पूषगुणः नियथा विष्कम्भपीति गपमान
मुद्रामलक पूषस्त भेदीपिनाः सौभाग्यः शोभन कथा अतिग
नितापहः नडरादशमनः शीतो इः सकमीवपुति । मूलस्येव
मूला अम मरापहः ॥ मसूरः गेहो लहिर्भवमेव व्याघातो ।
पूष गुणः पूर्ववत् इति भाव हृदनालया चक्षुसासकयनीया
प्रकाशः ॥ नमः वरीयानपरिचः शिवः ॥ सि
पूषः पूष वरुहः इति शहरत्नावली ॥ आवेयः २
रत्नावली ॥ वेष्टित कथा ॥ नेपो वजे नी
येष ऊः यत्ने इति कविकल्पद्रुमः य भागा यथा परिवस्य तावे

दंडं शुभकर्मतः परं लज्जादौ।
यव विकल्पे समं लेखनादिकाः
गंड बाधानयोः वृत्तं न च हर्षण
वृत्तयोः वैधिति अनिपातौ च
समस्तौ परिवर्तयेत्। एतावत्तु
धनागात्रे येषां कार्येषु योग
ताः ॥ एतदयोगे यथा
भीम पराक्रमे अस्त्रिणी हस्तस्य
ए सोमं मृगशिरस्तथा मृगशिर
भोमवारण उपेक्षः प्रकीर्तितः
अवगाथा गुह्ये वीरे विषदेवस्त
भर्गवे वारुणं शनि संप्रकृतं मान
होः यं प्रकीर्तितः ॥ योग
वरा यथा राधिकया भूमि उ
प्रार्कयो रक्ति नंदा मरुद्गारणा
होत्र विवादि मृत्तामिभिः भर्ग
वैष्णवकयो रक्ति भद्राभवेत्फल
युष्मोऽसंयुता सोमपुत्रस्य वा
रे जयास्यान्वयोऽदं गुर्विदं या
म्यामिनिदानिभिः गीष्मनेरक्ति
रिक्ताच पुक्ता यदाविषयशक्ता।
प्रियक पित्रादियसुभिः सूर्यस
तस्यदिने यदि चूर्णी जलदिनाधि
एतिद्विविधः। स्यात्तयोऽगदरादिभिरेव
समेताः सर्वसमीहितं सिद्धिं निय
क्ताः अयमेव अमृतयोगः ॥
अथामृतयोगः अवशुक्तं नूला

पौलमान्यकवारो हरिपुत्रविधि
युग्मे फलानी भाद्रपुग्मे दिवसका
रुंगौ सर्ववीनावारे गुरुपुग्मेन
बालोपात्म पौष्पानि कोजे ॥
दहनं विधि शताब्द्या मेवमं सौ
म्यवादे गुरुददिनिभपुष्पा मेवमं
जीववारे भगपुग्मेनपुष्पा विस्त
मेवे सितादे स्वसन कमलपानी
सौरि वारे मृत्तानि। यदि विहि
यानीपानो दिनं बाणशुभं भवेत्
हस्यते मृत्तयोगेन भास्करेण न
मोक्षया सर्वदेशविशेषेण फले
स्यात्सुभयोगेन। अथसिद्धियो
गस्य यथेकस्मिन् दिने भवेत्।
नदिनेन भवेदुष्टं मधुसर्पिषया
विषं ॥ अथ सिद्धिदयं पाष
यमचंद योगाः यथा नंदुयाः
सिद्धियोगा भृगुजुक्ताकीनः।
वारैः प्रशक्ताः सूर्ये राश्याविषु
हस्यनि मित निथयोर्कावि वारैः
प्रदग्धाः राजभाहे। सप्ता ह
दादिशो राश्या मृदपदसुनयस्तथा
दत्तेने निययः सप्तराशिसममि
प्रहेः। अपिच द्वादशपक्षं पुन
मेवदस्यभरा सामुन चेकादशी
भोम वीपि शतानथेव दशमी।
नेसा तजीया उपे। सहीनेष्टकल

एता सशुभे चके चिनीयानया ज्ञात परतः शुभं। अथ शुभ
सुखी रंभ विनाश विघ्नजननी स चेदेण करकनारि शांतिः यथा।
यानने सममी। एतेकीदे दि गेष्टव सर्वेषु पूर्वयामं पतिमनेन
शाखात्रय युग मृदपस्याकि विरा अयोगास्य विनशंति चेदं अदि
तत्तकं तोयं विस्वामिनिदं नय हता ॥ करकवा मृत्युयोगास्य
ऊर्ज दिवसे सत्रयं विस्व रुद्रा दिनं दग्धतथा यो शुभं चेदे
ज्ञाते मृता विशाला यमयनतर प्रणश्यति वृत्ता वचनानाव।
गात्रानि जैवेकिपिच रोहिण्या विरुद्ध योगानादेश विशेष प्रति
नी यमेदृशानभ मधुभृगो रक्ति प्रसवो यथा। श्रीपतिः विरुद्ध
पुष्पा त्रयेदौ सौरादे हस्त उ सेंता सिधिवार योगाननुत्त वार
म्यायम जलपुक् पौल पुष्पा प्रमवाश्च येवे। हनोगवेगुपल
थानि चमोः एतेदं पुक्तेस्वह शेष वर्ज्याः शेषेषु देशेषु नते
एतिहिने सोमवारोऽयमाधि ॥ विरुद्धाः। एतिनोतिस्तर्त्त ॥
अथोत्त पाददि योगाः। ॥ ॥ अथत्रिणयोगः।
आदि दिवसे पुक्ता विशालादिवत् सुनय ऊर्जः सुः स्यात्तु नम्राः ॥
अतः उमाला मृत्यवः कला स वाः प्राणव्राम मसालय अरेपुभं
मृतानि यथा कर्म ॥ अथकर काभोधि तथा समुचितय इत्य
कवायोगः दानिविचित्रयवाळा। कः स नदायाह क्रियायोगमहा
मूल पाशीन्य भोनकाः सूर्यादि मर्वा नराणा उपकारायः।
वार संप्रक्ता योगाः करकवाः स विदितकारकं वक्तिरवाव आता
नाः अथसत्ययोगः आदित्य यथाधे विषेशे जगतो कारणे
भोमयो तंहा भद्राश्चक्रशशक रे केशव तद्विपेता एवसक्तं
योः। उपे नया गुरो रिक्ताशनौ यात्यय। इहा पुन नमस्तारैः
पूर्णव मृत्युदा ॥ अथयमचंदा सुप्रवाधि रद्विती वंतोपदामे
रीनां वर्जकाल विर्गीयः यमचंदे विविधे जीमणीनाच नर्गणः।
तज्जद्वौ मृत्यो द्वादशजदिकाः के स्यात्तदितोः कोमेवेस्वेनमिते
अथवा पापयोगानो तथा सिद्धाः भवेत्तु रद्विपेतासारा ॥

वहेतवः । प्रधानादि विशेषांतं द्वितीयं विस्मयं सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
चेतना चेतनात्मक । एकपादं महात्मने समुत्तं ब्रह्मणोऽयं यत्
द्विपादं ब्रह्मणोऽयं यत् । सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
मेतद्वै रूपं भावना चित्तयात्मकं सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
एतत्त्वमिदं विस्मयं जगदेतत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
वरं पांशुस्य सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
शक्तिः समन्वितं । विस्मयशक्तिः परा शक्तिः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
शोका तत्रेताव्या तथा । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
शुविद्या कर्मसंज्ञाया तृतीया शक्तिः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
क्तिरिष्यते । ययात्तेतत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
सा वेष्टिता रूपं सर्वगा । संसार तापनवित्तानवाप्रोत्तसंतेतात्
तयातिगोहिततात्त्वमिदं शक्तिः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
उत्त संज्ञिता सर्वभूतेषु भूषण तारतम्येन तस्यत अशाणवत्
सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
री सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
एतत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
सुशक्त्या पशवोऽयिकाः । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
भ्यो मनुजा आतिशक्त्या पुंसः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
प्रभाविताः एभ्योपि नाग ग मुक्तये योगिनां रूपः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
न्यासी यज्ञाया देवतावृष शक्रः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
समस्त देवेभ्यः स्तनमापि प्रजापतिः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
निः हिरण्यगर्भो नितनः । पुंसः । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
शक्रपुत्रोऽयिः एतात्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
यस्य तस्यैतावन्ति यार्थिवः । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
स्तब्धकि योगेन यज्ञानि नभसायथा सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।

धिप तच्छ्रुत्वा मनाथायाया वैक संनतिः स्यात्तत्त्वयोगिधेयं ।
ता नोपपद्यते । प्रसन्न बाहवरे ध्याने प्रथमे रोगे षड्वि निष्ठा ।
पमपत्रायनेत्तानां । सकृदोत्तं । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
स विस्तीर्णं तत्तादफलकोज्ज्वलं त्रयश्रुदो दि यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
सम कर्णोत्तं विस्मयशक्त्या कर्णवि । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
भूषणं कश्चिद्वै सविस्तीर्णं श्री व । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
स्तोकिनवत्तं वली विभंगिनामप्र । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
नाभिना बोदोरावै । प्रलम्बाश्रुते प्रलीलाशय भावनः । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
विस्मयमपि वत्तभूते । सम करणी ज्ञाने करणे तेनतस्यतत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
स्मितोरु जंघ्यं सुस्थिरादि करा निष्ठाया शक्ति कार्यं वै कृतं कृतं । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
मुने । चित्तयेद्वत्तभूते ते पीत स्य निवर्तते । तद्भाव भावमापत्तं । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
निर्मल वाससं किरीट वारुकेश स्ततो भो परमात्मना । भवत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
रक्तकादि विभूषितं । शार्ङ्गशो भेरी भेदश्च तस्यज्ञानकृतो म । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
त्वगदा त्वद् वक्रात्तत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
चित्तयेद्वत्तभूते योगी समायायात्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
मानसं । तावपावद्वत्तभूतानत्र भेद मसंतेकः कर्मिण्यति । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
वत्त्वधारणा व्रजतस्तिष्ठताऽन्य स्तस्य योगः । त्वद्विद्या परिपक्व । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
द्वास्तेज्यया कर्मकृत्तः नापयाति ते इति विस्मययोगो ५ अंशो ३ । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
नदावित्राज सिद्धा ममेत तं सत्तत्त्वयोगिधेयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
तदा । ततः शोखगदा वक्रशार्ङ्ग । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
दिरद्वित्वयः । चित्तयेद्वत्तभूते प्रशांत साक्षसत्तत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
रण तद्दवस्थानवनीततः किरी साश्रुतेनो भिदीनवत् । इतो । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
वकेपूर मुखे भूषणोरहितं स्मरेत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
तदेकावयवे देवं चेतसापि पुन पुन नाडीषट्कं च योगेन निरुप्य । यत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
वृषः कृष्णान्नो अयविनिष्ठा च प्रयत्नः ॥ तत्त्वधारणायात्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।
धान परो भवेत्त तद्द्वय प्रत्ययेन मक्तिपूर मनाहतं । विचिद्वत्त्वमिदं विस्मयं । सत्तत्त्वयोगिधेयं ।

त्वात्मा पृथक्च निरूप्य त्वेन
 कारयित्वा चतुः पृथक् क्रमादिभिः
 वस्तरं समानीय वायुवदं वस्त्रं
 ह निरूप्य वायुं मेथ्योता मानीय
 हृदयस्थानं तवायं प्रामयित्वा व
 योजयामास देव्या । एवमुक्त्वा
 ह निष्करो योदत्तो हरिणा उवा
 च ज्ञाप्य परमं मंत्रं तत्तस्मै का द
 शाक्षरं ॐ त्रैव नमोऽस्तुत्या या
 ये ध्यायं पदास्तुते ददर्श हृदयो
 म्भोजे सर्वतेजोमयं गुणे ॥
 तेजोमोः त्रोरूपं मतीव समं
 नोदरं द्विभुजं मुरलीदस्तं भुवि
 तं पीतवाससा । अतिमूलं स्थल
 यत्त च्चलमकरज्जडले ईशवास्य
 प्रसन्नास्यं मङ्गावग्रहं कातरं ।
 नवीनं नलदाकारं णामसंदरवि
 ग्रहं स्थितं जेतुं सर्वं निर्लिप्तं
 साक्षि शिपीयं स्वात्मारामं पूर्णं
 कामं जगद्यापि जगत्परं । सर्वं
 स्वरूपं सर्वेषां बीजरूपं सनातनं
 सर्वाकारं सर्वेषां सर्वशक्तिं सय
 त्वितं सर्वाकार्यं सर्वशक्तं सर्वमं
 गलं कारणं । सर्वमंत्रं स्वरूपं च
 सर्वसंयुक्तं वरं । यदृष्टं ब्रह्म
 रं प्रेच हरि तद्विरेच दृष्टाच
 परमाश्चर्यं तद्वाच परमेश्वरं ।

उपो ननवापी सत्य आत्मस्य दे
शिवः एवं ये मानवा विज्ञा य्याये
नीश परं यदं ॥ प्राप्तं स ह्येव
तद्वपं नात्रकायं विचारणा इति
प्यानं मया प्यानं तवशेकरस्य
प्रदेय एतत् सननं विसर्वाकं
सगच्छति इतिगुरुदे ॥ अध्यायः
॥ अष्टाष्टांगयोगः ॥
सक्ति रक्षणं विज्ञानात् संज्ञेया
तद्वदेष्टा ॥ यथाः पंचतद्विमाणा
अहिंसा प्राणपद्विंसर्ग ॥ सत्यं
भूत हितं वाक्प मल्लयं स्वाग्रहं प
रं अमेष्टनं ब्रह्मवर्ण्यं सर्वं त्या
गेऽपरिग्रहः नियमाः पंच स
त्याया वास्य माभ्येतरं द्विधा
शोचं तद्विष्टसंतोषस्तपश्छेदिय
नियहः स्वाध्यायः स्यात्मेत्र नापः
प्रणिधानं हरेर्यजिः आसनं पद्म
काष्ठकं प्राणायामो मरुजयः
मंत्रध्यान पुनो गर्भो विपरीतो
त्यगर्मकः ॥ अगर्भात् सगर्भस्यः
णायाम स्तनोऽधिकः ॥ एवंद्विधा
त्रिधासुक्तः पूरणत् पूरकः सच
ऊर्ध्वको निष्पलत्वात् सरोचकत्वे
कस्त्रिधा ॥ लघुर्द्वादश मात्रः स्याच्च
त्वर्विशतिकः परः सद्विशिष्टा
त्रिकः अष्टः प्रत्याहारश्च रोधने

निरोधमे ताधिर्न जहता लोपः शरीरं साधनं यतः प्रवृत्तिलस
स्मृतेर्कर्ममेयता ज्ञेयं जायते तां पाना योगिनो विस्मयतया
सद्यः सद्गुरुज्ञान योगिनः विज्ञानं विलये याति तस्मात्
रायोगिना लोपा यथेष्टेष्टि विज्ञानं प्रवृत्तयः अलोत्समारोपः
किंलितं देहं नाशय कर्तव्यं मतिरुत्तं गेयः श्रमो मूत्रपरीष
योगिनातं निरोध मे विग्नो भवेत् कोति प्रसादः स्वसाम्यता
यक्यः सद्गुरु भुक्तादेव याः प्रयोगः प्रवृत्तेः प्रथमं द्विविधं
येन वात प्रत्यक्षं यथेष्टं अमरणा ननो याति परोक्षेण
वर्तते नतो दधिः यथादीपि प कीर्तनं न विभ्यति वसन्तानि सिद्धे
वने वायुप्रशील परिदियतः न लक्षणपुत्रं शीतोत्सादिभिः
दृढकर्ममहाशौचं विधिं मनसि सुप्रेयस्य वायान जायते न भो
धारयत विज्ञाने वचनं वापि ति मेति वायुभासस्य सिद्धि रू
वाधिर्ये श्रवणोदिये न देवाश्च यस्मिना । इति मार्कंडेयपुराणे
फलं ध्यायेत्सत्तां रसनेदिये नि विक्रिस्ता नाम्नायाः ॥
यस्मिन् यस्मिन् रुजादेहे नमिस्तु ॥ अथद्विविधयोगः ॥
दयकारिणी पारयेद्वारणा समु श्रीभगवानुवाच योगास्तयोदया
शीत शीते विरादिनी । कील प्रोक्ता नृणां श्रेयो विधिरुपा
शिरसि संस्थाप्य काष्ठकाष्ठेन ता तातं कर्मव अक्रिञ्च नोपायो
द्वयेन समस्मनेः स्मृतिः सद्यः ॥ १ ॥ स्मिन्नुवाच निर्विज्ञाना ।
योगिनः स्तेन जायते । यावाः स ज्ञानयोगो न्यासिना मिदकर्मस
धियो वासुधो व्यापिनावलुभारये जेष्ठनिर्विज्ञ विज्ञानो कर्म योगश्च
न अमानुवाच सत्तज्जाहाहासि कामिनां यद्वज्रया मरुत्तासेना
निर्विक्रिस्तिनं । अमानुचं सत्तमेन तद्वज्रस्तयः पुमान् न निर्दिशेता
योगिनं प्रविशेयदि । वासुधि । तिस्रो भक्तियोगोऽस्य द्विवि
धारणाचेव देहसंस्थ विनिर्देहेन दः तावत् कर्माणि कर्तव्यं न नि
एवं सर्वमेतन् कार्यं रस्तः योग विधेयवाचना जन्तुकथाश्चदगाशे
विद्वान्प धर्मोपकाम मोक्षार्णा वा अहा यावत् जायते स्वधर्मस्य

यत्तत्र एते रत्नाणीः काम उदव विधेयः । सच द्विविधः । श्रुत
न्यातिस्वर्गनाको यद्यन्यत्र सया पुनानुस । यथा । अलौकिकः स
वरेत् । अस्मितोके वर्तमानः निरुपेक्षितिविधः परिधीर्ज्ञातः सा
स्वधर्मस्योऽनवः अविः ज्ञानं वि विपत्तज्ज्ञो ज्ञानतत्तयो यो
पुनमाप्नोति मद्भक्तिं च यत्तत्र गजलथा । याम्नि राश्यापात
इति श्रीभागवते ॥ १ ॥ स्मृतेः साधनं ज्ञानं सिद्धे ॥ तदि
१ ॥ १ ॥ १ ॥ साधनयोगः ॥ १ ॥ दियतः तदमेवो यममपे
२ ॥ १ ॥ १ ॥ ज्ञानकर्मन्याययोगः ॥ १ ॥ विपरीतसमस्येव या
३ ॥ १ ॥ १ ॥ ज्ञानयोगः ॥ १ ॥ ध्यानयोगः ॥ १ ॥ ज्ञानलक्षणः ॥ १ ॥ योगनो
४ ॥ १ ॥ १ ॥ विज्ञानयोगः ॥ १ ॥ ब्रह्मयोगः ॥ १ ॥ द्विविधः प्रोक्ता श्रुत पुनान मे
५ ॥ १ ॥ १ ॥ गजयोगः ॥ १ ॥ विभूतियोगः ॥ १ ॥ दतः । श्रुतस्य सर्वज्ञा ज्ञानं विता
६ ॥ १ ॥ १ ॥ भक्तियोगः ॥ १ ॥ प्रकृतिप्रवृत्ति मरुत्तासेना ॥ १ ॥ इति भाषा
वेकयोगः ॥ १ ॥ गजप्रयोगः ॥ १ ॥ परिच्छेदः ॥ १ ॥ योगन इति यो
रुयोत्रमयोगः ॥ १ ॥ आचारविवेकयो गाभ्यास जनिधर्मविशेषः अति
गः ॥ १ ॥ मोक्षयोगः ॥ १ ॥ यत्नेयोगः १ ॥ उपायादि प्रमाणक इत्यर्थः श्रुते
एतेष्टाभायेषु भगवद्गीतायो ति श्रुत पुनान उप योगः द्वेवि
दृष्ट्याः ॥ १ ॥ अथ विष्णुभारियोमा ध्यात धर्मस्य द्वेविधमिति श्रुतः
नयन क्रमः । रवीन्द्र योगः श्रुतमेति योगभासा वग
लिताभ्यो योगा भ भोग भा सा दशीकृत सदाधि समामाधि
विताः । गत गम्याश्चष्टिज्ञा न विविध सिद्धिप्रकृति रस्यत्यते
नाड्यो भुक्तेतरोहताः ॥ १ ॥ इति अयमेव विविधयोगवत्तान् श्रुत
सूर्यसिद्धांतः ॥ १ ॥ इत्युच्यते । सर्वदेति । विज्ञानद
योगचरः पुं हन्तान् इति शब्द कार विनेत्यर्थः । भान सर्वविष
रत्नावली ॥ १ ॥ योगजं ली अश्रुतः । इति भाव याणां प्रमाणं । अपरे पुनानः
प्रकृताः योगज्ञाने वि विविधवाहका कामस समाधिः
योगनः १ ॥ अलौकिकसविकर्ष अयं पुनान उच्यते विनाप्यानं
तदेव कारणतः सदकारणस्य

अस्मिन् अरहित निप्रकृत्यनकीर्णः प्रसूतीकरोतीत्यर्थः । इति स
होतुमुक्तावली ॥
योगदानं क्री देवेनदानं यथा
योगधर्मं विक्रीते योगदानं
तिप्रदं यथाप्युपयि ॥ पश्ये
नत सर्वं निवर्तयेत् ॥ इति
मानवे ८ अध्यायः योगधर्मने
ति योगशब्दं ललावादीन्नेन ये
वैधकविक्रयदानप्रतिग्रहाः क्रिय
ते न तत्रतोऽप्यत्रापि निःस्त
पादौ यत्रचम जानीयात् वस्तु
नो निःसेपादिनहन्त तत्र सर्वं
निवर्तयेत् इति तृतीकाया ऊ
स्तुकभट्टः ॥
योगनाविकः ९ मन्मविशेषः
तन्मर्षीयः गणीतः २ । इति
हारावली ॥
योगनिद्रा स्त्री इर्गायथा यानि
स्त्रोतः स्थलावस्थानगदंडकपाला
तः विमन्य पुरुषं योति योगनि
देति सोचते । इति कालिका
पुराणे ६ अध्यायः ॥
योगपदकं क्री पूजयेथाप्यात्र
रीतिशेषः योगयाव ॥ इति
भाषा यथा विविधं योगपदकमा
य व्याजानिनोऽव द्वितीयः ।

सुगवमीकां तृतीयं तत्तन्निर्दिष्टं
रत्नमीत्रं परिवर्तारं देवैर्लगा यत्
पुत्रवत् रत्नमीत्रं रत्नरंणसमात्रं
इति वीरमित्रोदयस्तु सिद्धांतः
सोऽत्रः ॥
योगपीठं क्री देवानां योगात्मे
यथा मंडले योगपीठं पश्ये
यमे विचिंतयेत् शावादीन्मास
जानीह ब्रह्मार्थं विचिंतयेत् ।
योगपीठं पृथग्ग्याना मंडलेनत
हैकता ९ नर्थात्वा ततः प
श्चात् पूजयेदासनं ततः ॥ यथा
नेन योगपीठस्य ध्यात्वा यदीयते
जले नैवद्य पुष्प पुष्पादि तत्र
स्वयं वीरतिष्ठते सर्वे देवाः स
गंधर्वाः सचराचर गृह्यकाः वि
निताः पूजिताश्चस्य योगपीठस्य
पूजने इति कालिकापुराणे ५
अध्यायः ॥
योग माया स्त्री भगवतीसात्र वि
स्वमा यथा ततश्च शौरि भंग
वत् प्रवेदिनः सत समादाय स
स्तिका गृह्णात् यदावर्हिगतमि
येष तर्पनाया योगमाया जनिने
दजायथा इति श्रीभगवते ॥
कथं ३ अध्यायः ॥
योगरंगः ९ नारंगः । इति राज

निर्वहः ॥ योगसा ॥ दिनायवाय व्यायाम
योगशब्दः ९ योगार्थसदभावेन सपत्निक श्रमागन्त उद्योगी भी
रुद्धार्थवायकशब्दः । यथा योः ॥ यतिभावाच्च कर्मयोगातिक्रमः
रुद्धाश्च रुद्धाश्च योगिकाश्चेति ने ॥ योः योः कृष्णति र्ग्यने नी
त्रिया नेशदाः ९ नस्त्रिया भवेति ॥ योः रिव रंतये ॥ योः रत्नवगा
योगशब्दः पंकनादयः एक न ॥ योः कटुकान्तीया ॥ योः रत्नवगा
वि उपमयेः पंकननिकर्षि ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
यकन योगनापि यथाय एव ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
निपायने न ऊस्मायर्थ इति ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
योगार्थं पुरस्कारणापि रुद्धार्थं प ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
वेति योगशब्दः । एवं रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
महिम्ना कटिति पमस्वस्मनेः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
न्यलंकारकोस्ते १ किरणः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
योगशब्दः ९ अन्तस्वारः विमनः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
निकामलीयः ॥ उपाध्यानीयः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
इति व्याकरणं ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
योगवाही स्त्री स्तारविशेषः य ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
यास्त्रिस्त स्वर्जिकास्त्रि योग ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
वाही स्वर्जिका । इति हेमचंद्रः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
पारदश्च ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
योगसारः ९ सर्वरोगहरोपायः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
यथा धन्वन्नरिरुवाच । सर्वरोग ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
हरं सिद्धं योगसारं वराग्रहं शु ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
तस्मिन् संप्रपात् प्राणिनां ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
जीवहेतवे ॥ निमेषादि द्विः ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
कालश्चिन्तामिः छद्विधो भवेत् ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा
कषाय कटतिक्ता चरुताहारा ॥ योः रत्नवगा ॥ योः रत्नवगा

शोच शीतल गौरवं लउ नि
 इभियोगश्च लक्षणकफसमव
 हेतु लक्षण संसर्गादिद्याह्य
 द्विदोषनं । सर्वहेतुसंज्ञत यत्र
 विलिगं साविणिकं । दोष
 यात्वं मलापायं रेहिनां हेतु उ
 च्यते । तेषां समं च मायुः ।
 तय हृदी विपश्येयः रसास्यो
 समेदोस्य मूर्ध्नि प्रकाशयान्तः
 वानपि कफदोषा विस्त्रयाया
 मलाः स्मृताः । वायुः शीतोत्तवः
 सस्मः खरो वृक्षोऽस्थिरो वृत्ती
 पित्तं मलं कटुस्त्वयं पित्तो जा
 रोग कारणं मधुरो लवणः स्वि
 त्याग्रहः क्षेष्णानिपिलितः गुरु
 श्रोत्राश्रयो वायुः पित्तगुणाय
 स्थितं कफस्यामाशयस्थानं कं
 ठोरुमूर्ध्नि संधयः कटुतिक्तकषा
 याश्च कफपित्तादि सञ्चयाः कटुश्च
 लवणाः पित्तं स्वाहसलवणाः कफं
 यत्त एव विपर्यस्तः सभायैवां
 प्रयोजिताः भवन्ति योगिणां प्रा
 नैः सस्यानां सखहेतवः इत्या
 दि ग्रहदे ॥३॥ अध्यायः ।
 योगक्षेमे ह्रीं अनागतानयनागत
 रक्षणं यथा मृदुः दिवावकायता
 पाते रात्रे स्वामिनि न हृदे ।

योगक्षेमे अथवा वेत्त पातो
 वृक्षव्यता मियात्त हृदरंगिराः
 अनागतस्य चानेता आगतस्योच
 रक्तकः रात्रावपि यत्तान्ताति ।
 तुरासामी नदोषभाक । इति
 पायश्चित्ततत्तं । अपिच । फल
 पेषादे रत्नत्रयं साधनं योगः
 शरीरादे रत्नत्रयं पालनं दोषः
 इति मुहूर्त्तिकायां भरतः । यो
 गक्षेमे शरीरस्थिति पालने
 इति तत्रैव जपमंगलः यथा ।
 योगक्षेमकरं कृत्वा सीताया ल
 क्ष्मणतनः मृगस्यावपरीरामोज
 गान् गजविक्रमः । इति भादि
 काये ५ स्तुतिः ॥
 योगायमनं ह्रीं बलेनवैयं कं य
 था योगायमनं विज्ञानं योगदाय
 तिग्रहं यत्रवापुपथि यत्तान्ता
 तत्सर्वं विनिवर्त्तयेत् इति भूतः
 अस्य विवरणं योगदान शब्दे
 दृष्टव्यं ॥
 योगारंगः ७ नारंगः इति राज
 निर्देष्टः ॥
 योगात्रयः ७ रंदिपार्थनत्तापन
 कर्मानामक्तः । यथा । यथादिने
 द्विपार्थेन न कर्मस्वसज्जते सर्व
 सकल्प संस्थासी योगात्रय सरो

अने । इति श्रीभगवद्गीतायां १ आला १ गौडसूती ५ कनिगाविः
 अध्यायः कीटशायं योगात्रको २२ तपस्विनी २३ मेवस्वना २४ स
 यम शमः कारणमुच्यते इत्यु हस्ताली २५ विष्णुमाया २६ नलो
 ब्राह्म यदेति इति पार्थेयिदि २७ री २८ महादरी २९ सुक्तकेशी ३०
 भीमेषु शहरिषु तत्साधनं पदं चारुपी ३१ महादस्ता ३२ अतिः ३३
 कर्मसु यदा यानुसज्जते यथादि स्मृतिः ३४ अतिः ३५ तपिः ३६
 न करोति । तत्रहेतुः आसक्तिः पृष्टिः ३७ यथा ३८ विद्यावत्तत्त्वः
 सुलभूतान् सर्वान् भोगं दि ३९ दारुणी ४० अथवा ४१ अतिः
 यावे कर्मविषयोऽस्य संकल्पस्य का ४२ योगिनी ४३ अतिः ४४ अतिः
 यस्मिन् यत्तं शीलं यस्य सत किनी ४५ अतिः ४६ अतिः ४७
 हायोगात्रयउच्यते इति तं ही लाकिनी ४८ अतिः ४९ महा
 कायाश्रीयस्वामी । लीयः ५० अतिः ५१ अतिः ५२ को
 योगाक्षेमे ह्रीं ब्रह्मासनं व्याजाम शिकी ५३ ब्रह्माणी ५४ मादेसरी ५५
 ने । इति हेमचन्द्रः ॥ कोमारी ५६ वेसवी ५७ वेदी ५८
 योगिदेवः ७ वेत्तः इति राज निर्देष्टः ॥
 योगिनी स्त्री योगशुक्लावारी ५९
 गवत्याः ससीरुणा आवरणहेतुः लोकद्वीप पूजा पृथ्वि अपिच
 तासा कोटि विधा ताशामग्र्यं ब्रह्माणी चेटिका येदीमोरीडाणी
 तः षष्टिः प्रधानाः यथा नाराय तमेवत कोमारी वेसवी इगी
 ली । गौरी २ शाकंरी ३ भीमा नारसिंहवी कालिका वासुदा
 ४ रक्तवर्तिका ५ आमरी ६ पार्वती शिवहृती च वासुदा कोशिकीतया
 ७ दुर्गा ८ कामोपनी ९ महादेवी मातृश्री शोकरिव नयनो सर्व
 १० वंद्यचेरा ११ महाविद्या १२ संगला कासी कपालिनी मेधा
 महानपा १३ सावित्री १४ ब्रह्मवा शिवाशकवरी तथा भीमाराता
 दिनी १५ भद्रकाली १६ विशालाक्षी अमरीच कदाही वासिकानया
 १७ रुद्राणी १८ कलपिगता १९ अति दामावती स्वाहा सभायणी ।

तथासाहच संभोगं करोतिसा।
 यकोत्रमः अस्सी गमेन तत्ता
 अस्या नशति भूवे । ततो
 अतसायनं वसे निमित्तं वसे
 पुन नदीतीरं समासाय ऊर्ध्व
 स्नानादिकं ततः । पूर्ववत् सत
 कार्यं वरेन मंदत् लिखे । व
 मंत्रं तत्रसंलिख्यावास्यामनोद
 रां ऊर्ध्वगतं शरदिः । वक्रा
 विस्वाधरावदनं पत्तिमा चीना
 शुकापीत ऊर्वा मनोरा । यथा
 मोसरा कामदुवाविशि । एवं
 ध्याताजपेदेवी मण्डु भूय दीप
 केः गंधं पुष्पारसेवतामृतसि
 अमृततः । तारमाया गच्छमनो
 हरे पावकवत्तभा कृतायुते प
 तिदिने जपेमंत्रं प्रसन्नयीः । या
 सांते व्यापदिवसे ऊर्ध्वं नय
 मुत्रमं आनिशीयं जपेमंत्रं ।
 तात्वाव सायकं हृत् । गवाक्षा
 यकाभासे सप्रसन्ना मनोहरा
 ततो ध्विता प्रसन्ना सा पुनानि
 पार्थितं वयत् । स्वर्णशतं ताप
 काय ददातिसा दिनेदिने सावरो
 वं वय ऊर्ध्वं स्थितेन नूनदासति
 । अस्सी गमेन तस्य न भवेत् ।
 सप्तमीरितं अवाहतातिस्तस्य

भवतीति न संशयः । इयंनेकपि
 ता विद्या संगोष्ठा या सरोसरे ।
 तवस्त्रेदेन भक्त्या च वसेदं प
 रमेष्टि ॥ २॥ ततो अतः
 स्थानं वसेपुष्पकमनाः प्रिये
 गतो वदनं देवी पूजयेत् । सा
 यकोत्रमः प्राणायामे वडंगेव सा
 यथाय समाचरेत् । सयो मांसे
 वलिदत्ता पूजयेत् । समाहितः
 अर्घ्यमब्जिधरकृतं दद्यात्सैदिने
 दिने । प्रचंडादनां गौरी एक
 विस्वाधरा प्रिये रक्ताम्रधरा वा
 तां सर्वकामप्रदां शुभा । एवं
 ध्याता जपेमंत्रं मण्डुसायकं
 मः समदिने समभ्यर्च्य वाष्टमेति
 थिवचरेत् कायेन मनसावाचाप
 जपेच्च दिने दिने तारमाया तया
 कृत्वा रक्तकर्मणि तददिः आगच्छ
 कनकाते त वलिः स्वाहा महामनः
 आनिशीयं जपेमंत्रं वलि दत्ता
 मनोहरं सायकं हृत् । मत्वा
 आयाति सायकालये सायकेदे
 पिती हृष्टा दद्यात्पार्थिकं ततः
 ततः सपरिकारेण भार्या स्यात्
 कामभोजनेः वस्त्रभूषणैः
 क्तायानिमानिचमंदिरं सर्वभार्या
 भवति सायकात्तावत्ततः ।

आत्मभाषी पतित्य भजे मीय उहनि ध्यातुं पतः सर्व
 ताव विवदाताः । ३॥ ततः
 कामेश्वरी वसे सर्वकामफलप
 दा । प्रागावे भवनेशानी कामच
 क्रमेष्टि जतः । वक्रभीर्ध्या
 रामंत्रं सायकानां सखावहं पू
 वत्सकलेहत्वा भूर्जपत्रे लक्ष्मणेन
 गोरोचनाभिः प्रतिमां विनिर्माय
 स्वलेकतां शय्यामाहृत्य प्रजपे
 मंत्रं मेरुमनास्ततः सदस्विकं प्र
 माणेन मासमेकं जपेदुयः हृतेन
 मधुनादीपं दद्याच्च स्वसमाहितः
 कामेश्वरी शशांकायाचलत् त
 नन लोचना । सदास्तेति गति
 कानां उस्तमास्व शिलीमुखी प
 वं ध्यात्वा जपेमंत्रं निशीथेयाति
 स्नातदा हृष्टा तसायकः अक्षमा
 सांदेहीति तां वरेत् । स्त्रीमावेन
 मुद्रातस्मैदद्यात् पाद्यादिकं त
 तः सप्रसन्ना तदा देवी सायकं
 तोषयेत् सदा ॥ अत्राये रति
 भोगेन पतिवत् पालयेत् सदा
 नीत्वा पात्रौ सखेष्ट्यै देवा च
 विपुलं धनं वस्त्रालंकारद्वारादीन्
 प्रभूते सति निश्चिते । एवं प्र
 तिदिने तस्यसिद्धिः स्यात् काम
 रूपतः । ४ । ततः यदे विनि

वर्णा गोरोपी रक्तोत्कर मणि
 तां वप्रोगद लाप्या रमा
 त प्रकरसर्गा । एवं ध्याता जपे
 मंत्रं देवा च पायसुतः । सदा
 स्तेन प्रपेता नातीपयेतायतः
 सुपुलं धूपदीपौ च । सामतेन सा
 यकं मेरुस्व तारमायां तयाग
 चरति देवि वदे ततः । वक्रि
 माया वष्टसदसं जपेमंत्रं दिने
 दिने । मासोत्तदिवसे प्राप्य ऊ
 र्ध्वं पूजादिकं शुभं । हृतराये
 तया गंधं पुष्पं तामूलं मवच ।
 तावमंत्रं जपेद्विद्वान् पावदायाति
 सेंदरी तात्वा हृत्सायकं हं नि
 शीथेयातिनिश्चितं । ततस्तमव
 येद्वत्ता नाती ऊसम मानया
 ससंस्तसा सायकेदे तोषयेदति
 भोजने । भूत्वा भार्यावसा त
 स्तेदराति वांछितं वरं भूषादिकं
 धर्तित्यय प्रभाते याति सायकं
 सायकात्तामृतेषां प्रयातिसादिने
 दिने निजने प्रातरे देवि सिद्धिः
 स्यात् सशयः । तत्कामायां
 भजेताव अस्या नशति भूवे
 ५॥ ततो अतसायनं वसे
 स्वष्टे विव सदिपो वराय भ

नाथश्रुतिकारिणः रतिनंसारोः । हस्यद्वैतं विधिना प्रेरितं भ
योगिनीसाधनं प्रकरणं समाप्तं । वेत्तु भद्रिका विविधान् यत्ने स
दशविधं दशान्तरीयं दश वि श स
वः । यथा स्वतन्त्रं प्रवृत्तत्वं पञ्च स
तत्र विमिश्रयेत् संगलेन हतः शो
षो मंगलारि विनिश्चयः मंगला
पिगला यथा धामरी भद्रिकान्तया
उत्कासिद्धा संकटाव योगिनीष्टो
प्रकीर्तिताः अष्टकं मंगला यत्ने
शेषा स्वेकैकं बह्विकाः पुनः स्म
कीर्तिवर्त्तने वक्रवत् परिवर्त्तनात्
अपि च गोलिणादौ विग्रहः दृष्ट्या
मंगलादौ यथाक्रमं उत्कासिद्धा
संकटाव अस्थिरादि त्रये पुनः
यनाया मन्त्रदर्शा दशावर्षतश्च
विशद्वामे कृत्वा विनिर्दिष्टावर्षत
यस्यादि पृष्ठवं तत्रज्ञागं प्रकीर्ति
तं । फलं यथा मंगला मंगलं ।
यत्ने उत्तमं भोगं सखं तथा गो
गनास्य सहस्राणि गृहेनस्मदिने
दिने पिगला विविधतः ख मन्त्रवि
ज्ञादि सम्भवं । दशानिनाशं शत्रु
भ्यो धनयाग्यगजारिकं । धन्याव
सन्नतं दत्ते सर्वत्र विजयादिकं
शत्रुभ्यो रत्नते नित्यं सात्वत
परिपालयेत् । धामरी विविधं
हः ख मन्त्रः संभ्रमसंभवे अकस्या

हस्यद्वैतं विधिना प्रेरितं भ
वेत्तु भद्रिका विविधान् यत्ने स
मानादि मनोरथान् तेषां वेत्तु
दिका नित्यं उर्ध्वः सप्रहायने
उत्कासाधिकरी योक्ता नित्यं
नाना भयप्रदा उत्का यदि समा
याति स्वयत्नो उर्ध्वहायने । सिद्धा
व साधयेत् सर्वं मन्त्रारम्भ यना
धिकं । यस्य तेषां भवेत् सिद्धा
तत्प्रीत्युत्पत्तये स्थिता सेकटा सं
कटं दत्ते भुक्तं धान्यधनारिकं ।
सैव भाव्या सदा नित्यं गृहीतुम् ।
फणी यथा रसयोग वेदिका
योगी पुं योगशुक्तः । तस्य तत्त
लादि यथा स्वर्णलोष्टे गृहे ३२
लपसस्त्रिये वंदने तथा समता
भावनायस्य योगी परिकीर्तितः
॥ इति ब्रह्मवैवर्ते गणपतिः ।
खंडे ३२ अध्यायः । अष्टविंशः । अ
नौ पश्यन् सर्वं समं पश्यति ।
योगीन् सखं वा यदि वा कुः खं
सयोगी परमो मतः ॥ इति
श्रीभगवद्गीतायां ७ अध्यायः
अथ च अथ यदुक्तं भगवन् देव
तामिदं हिरण्यं निरुद्धं च वा
रोसायमाः प्रोक्ता योगीनामकड
व्यते । कर्मउवाच सर्वकर्मणि ।

संयमः समाधि मचने स्थितः । यं विविधो सेवो भौतिकः सांख्य
शस्ते निश्चयो योगी स 'सञ्ज्ञासौ एव च तृतीयोऽन्याश्रमी प्रो
न पंचमः' सर्वेषां मायमाणान् हे को योगसत्तम मास्थितः । इति
विधेः श्रुति दर्शितं ब्रह्मवाक्यं कोर्मे २ अध्यायः ॥
कुर्वीता नैष्ठिको ब्रह्म तन्मयः योगीश्वरः पुं योगिनां श्रेष्ठः ।
योऽधीत्य विधिवदेव गृहस्था सत याज्ञिकमुनिः । यथा यो
श्रमः माचनेत उपकुर्वीता ते गोश्वरः पातवर्त्त संयुज्य मुनयो
यो नैष्ठिको मरणाद्विकः । उदाः सुवच यथाश्रमेनराणो नो ब्रह्म
सीनः साधकश्च गृहस्था दिविधे यथानशेषतः योगिनां सनका
भवेत् सणानित्रीण्यप्राहृत्यसक्ता दीनो ईश्वरः श्रेष्ठस्तया सवत्सरा
भार्या धनारिकः । एकाकी यस्तु संयुज्य । इति मिताक्षरा ॥
विश्वेन्द्रासीनः समोत्तिकः ऊरु योगीश्वरी स्त्री उगी यथा योगि
स्वभरणायतः साधको सोऽहीभूः शाकदेवा देवाः सनकाता स्रयो
वेत्तु नपुंसक्यति याऽयनयमे इ वलाः तेषां स्वामी तथा योगी
वान् चोत्तानिव स्वाध्याये चैव नि ईश्वरी प्रभुपालना आर्मेदिय ।
रतो वनस्पत्यापसोमतः । तप मनादीनां सयोगो योग उच्य
सा कर्षितोऽन्यर्था यत्नध्यानुपरे ते । तेषां वा योननायोगी यो
भवेत् संन्यासिकः स विज्ञेया गैश्वर्य विरोधना ॥ इति र
वानपस्याश्रमे स्थितः । योगाभ्या वीपराणे ५५ अध्यायः ॥
सरतो नित्यं मारुतस्तु निनेदियः योगेशः पुं पातवत्सराः । इति
ज्ञानाय वज्रते भित्तः प्रोच्यते हेमचंद्रः ॥
परमेश्विकः यश्चात्र रति रेवस्या योगेश्वरः पुं श्रीकृष्णः पथा ब्रह्म
त्रित्य तस्यो महासुनिः सम्पदशी योगेश्वर कृष्णे ब्रह्मणे धर्मर्मणि
नसम्पन्नः स योगी भित्तरुच्यते स्वां काष्टा मधुनोपेते धर्मः कं
स्युन सञ्ज्ञासिनः केविदेदसञ्ज्ञाः शरणं गतः इति श्रीभागवते
सिनः परे कर्मसञ्ज्ञासिनः केवि स्तुपे २ अध्यायः ॥
दिविधाः परमेश्विकाः । योगी च योगेश्वरी स्त्री वेध्याककोरकी ।

इति भावप्रकाशः ॥ ३०८४ ॥ गता ज्ञानं नृणां हताने कार
योग्ये स्त्री सौम्यः ॥ ३०८५ ॥ वक्रिना सिवति इत्यादौ सेके
योग्ये स्त्री सौम्यः ॥ ३०८६ ॥ वक्रिकरणकता भावउपायायता
नामोषयः ॥ ३०८७ ॥ या निम्नयेन प्रतिवेयात्रशावो
योग्यः ॥ ३०८८ ॥ यः तदभाव निम्नयस्य लौकिक
उपायी ॥ ३०८९ ॥ शक्रः ॥ इति मेदिनी
हेमचन्द्रः ॥ ३०९० ॥ सचिकपानय दोष विशेषानय
इति मेदिनी ॥ ३०९१ ॥ ज्ञानमात्रे प्रतिवेयकतात् शावे
योग्यता स्त्री लमता इति लोक
प्रसिद्धिः शावोपाकारणविश
सः सतपराधानां परस्पर सेव
न्यायाभावाः ॥ ३०९२ ॥ इति साहित्य
पणः गायमतेतत्पदार्थे नत
पदार्थवता ॥ यथा ॥ पदार्थेन
तद्वता योग्यता परिकीर्तिता ॥
इति भाषा परिच्छेदः योग्यता
निरूपयति पदार्थ इत्यादिना
एकपदार्थे उपपदार्थ समेधो
योग्यता इत्यर्थः न ज्ञाना मा
वाञ्च वक्रिना सिवतीत्यादौ न शा
वोयः ॥ नवेनसा योग्यताया
ज्ञानं शावोपायात्प्राक् सर्वत्र
न संभवति वाक्यार्थस्यापूर्वत्वा
दिति चेन्न तत्र पदार्थस्मरणे
सति क्वचित् संशय रूपस्य क्वचि
निम्नप रूपस्यापि योग्यताया
ज्ञानस्य संभवात् ॥ नवास्त यो

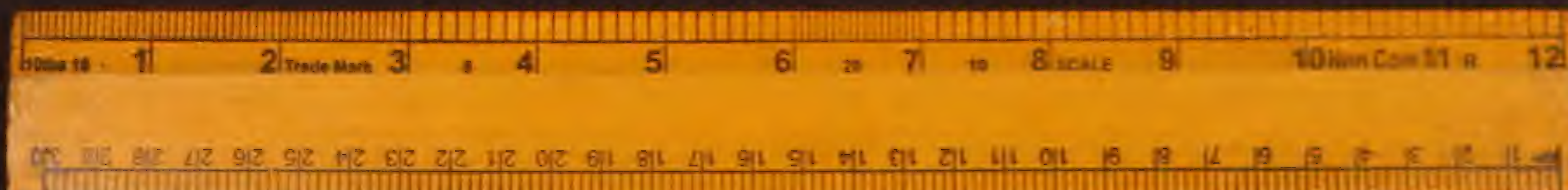
दंडः क्रोशः सदसदितयेननेषां विद्याः ॥ तदाह श्रीपतिमंदिना
स्यायोजनं क्रोशः चतुष्टयेन त या ॥ ३०८६ ॥ क्रोशोच दिहादश
शा कणा दशकेन दशः ॥ ३०८७ ॥ क्रोशोच दिहादश
इति सीता वर्ती ॥ ३०८८ ॥ क्रोशोच दिहादश
योजनगंधा स्त्री कस्तूरी ॥ सीता ॥ ३०८९ ॥ क्रोशोच दिहादश
सत्यवती ॥ इति मेदिनी ॥ ३०९० ॥ क्रोशोच दिहादश
योजनगंधिका स्त्री सत्यवती इति ॥ ३०९१ ॥ क्रोशोच दिहादश
जयधरः ॥ कस्तूरी ॥ ३०९२ ॥ क्रोशोच दिहादश
लः सीता योजनगंधा शहात ॥ ३०९३ ॥ क्रोशोच दिहादश
स्वार्थ क प्रत्ययेन जातत्वात् ॥ ३०९४ ॥ क्रोशोच दिहादश
योजनगंधा स्त्री मंजिष्ठा इति ॥ ३०९५ ॥ क्रोशोच दिहादश
रत्नमाला ॥ ३०९६ ॥ क्रोशोच दिहादश
योजनवस्तिका स्त्री मंजिष्ठा इति ॥ ३०९७ ॥ क्रोशोच दिहादश
राननिर्वटः ॥ ३०९८ ॥ क्रोशोच दिहादश
योजन स्त्री योगकारणा इति ॥ ३०९९ ॥ क्रोशोच दिहादश
नृपुत्र धातो रनप्रत्ययेन सिद्धः ॥ ३१०० ॥ क्रोशोच दिहादश
योजनवल्ली स्त्री मंजिष्ठा इत्यस्यः ॥ ३१०१ ॥ क्रोशोच दिहादश
योजने वि कारितयोजने ॥ ३१०२ ॥ क्रोशोच दिहादश
नृपुत्रधातोः कर्मणि क्त प्रत्ययेन ॥ ३१०३ ॥ क्रोशोच दिहादश
निष्पन्नं ॥ ३१०४ ॥ क्रोशोच दिहादश
योटकः पुं योदनं मेलनमिति ॥ ३१०५ ॥ क्रोशोच दिहादश
यावत् विवाहे राशियोटक अह ॥ ३१०६ ॥ क्रोशोच दिहादश
योटक योनियोटक वर्णयोटक ॥ ३१०७ ॥ क्रोशोच दिहादश
योटक सत्तत्रयोटक गणयोटक ॥ ३१०८ ॥ क्रोशोच दिहादश
भेदेन समविधो योटकः ॥ ३१०९ ॥ क्रोशोच दिहादश
राशि योटेके षडष्ट चतुष्षष्ट ॥ ३११० ॥ क्रोशोच दिहादश
दिहादश विषम सप्तक योता नि ॥ ३१११ ॥ क्रोशोच दिहादश

योत्क विवाः ॥ अन्ययोः ॥
 काः प्रयेवभयात्रलिवितो इति
 ज्योतिषं प्रयोत्तरे जोत्कशब्द
 प्रवर्गान्तीयादिश्च ॥
 योत्तः ७ परिमाणं इत्युणादि
 कोषः ॥
 योत्तं स्त्री योत्तं । इत्यमरः ॥
 योत्ता ७ पुद्गलकृत् नत्यर्थायः
 भटः २ योत्तः ३ ॥ इत्यमरः
 योत्तः ७ योत्ता ॥ इत्यमरः
 योत्तं स्त्री पुद्गलः । अस्त्वं पुय या
 तो भवि करणे चानट् प्रत्ययेन
 निष्पन्नं
 योत्तसंज्ञा ७ पुं अयोत्तं योत्ता
 नो पुद्गलाकारं । नत्यर्थायः
 कंदनं २ ॥ इत्यमरभरतौ ॥
 योत्तयेयः ७ योत्ता योत्तशब्दात्
 सेय प्रत्ययेन निष्पन्नः ॥
 योत्तलः ७ शस्त्रविशेषः । तत्
 पर्णायः यदनात् २ जर्णीद्वयः २
 देवधामं य तोत्ताला ५ वीजपु
 षिका ६ इति हेमचंद्रः ॥
 योनिः ७ स्त्री आकरः । इति मे
 दिनी कारणं । जलं इति हेम
 चंद्रः उत्पत्तिस्थानं । इति वि
 कोटशेषः । भगं । इत्यमरः
 नत्यर्थायः वरोगं २ उपस्थाः २

स्मरमंदिरं य इति राजनिर्घण्टः
 रति यद् ५ नमवर्ग ६ अथरः
 अवाच्यदेशः ८ प्रकृतिः ९ अथरः
 १० स्मरकृपकः ॥ अथरेशः १२
 प्रकृतिः १३ पुष्पी १४ संसारमार्ग
 कः १५ संसारमार्गः १६ पुष्प १७
 स्मरगारं १८ स्मरधने १९ रत्न
 गं २० रतिऊहं २१ कलत्रं २२
 अथः २३ इति शहरत्नावली ।
 रति मंदिरं २४ स्मरगृह २५ कंद
 पकृपः २६ कंदर्पसंवायः २७ कंद
 पसंधिः २८ स्त्रीविक्रं २९ इति
 जटाथरः सत्तगर्भस्यायाः सत्तमि
 मासे भवति । इति सत्तवायः ।
 । नत्तलक्षणं यथा शुभः कमल
 पृष्ठाभो भनक्तपोपमो भगः । वा
 मोन्नत श्वेत कन्यातः पुत्रजो २
 क्षिणोन्नतः आखरोमा गृहमाणिः
 सुस्निहः संहतः पृष्ठः तंगः कमल
 वर्णाभः शुभोऽस्य दत्ताकृतिः ऊरु
 गखुर उणोय सुलिकादरसन्निभः
 रोमशो विहनास्यश्च दृश्यनासोः
 ति उर्भगः शलावर्त्तो भगो यस्याः
 सा गर्भमिहनेच्छति । विपिरः ।
 कर्पराकारः किंकरी यदसो भगः
 वेश वेनस पदाभो गजगोमोचना
 शिकः । विकटः ऊहिलाकारो ।

सस्वगत स्तथाश्रमः । रतिकारी पीडिता वतस्त्वपि वायासा
 त्वेदे ३० अथायः । अथिव भवेत्तनिल वेदनाः अनिलवेदना
 शोबनाभ्याकृतियोनि स्त्रावती स्तोबादयः वातस्ताया त्वतिशयि
 साव कीर्तिता नस्यास्तनीये ता ता वात वेदना बोद्धव्या वातता
 वने गर्भशया प्रतिष्ठिता ॥ इत्यनयात् सदाहं चरते रक्तं
 अथ योनिरोगाधिकारः ॥ यस्या मातोहितसरा प्रसेसिनी
 तत्रयोनिरोगाणां विद्वाना म्याद्र ससनेच क्षोभिताः प्रक्षयिनी।
 मिथ्याहार विहायार्था दृष्टेदौघैः क्षोभिता विमर्दिता स्वसनसम्या
 प्रद्वितात् आर्त्तवादीयनश्चापि नान्यवने उः प्रक्षयिनी दृष्टपुन
 देवाहास्यभगे गराः ॥ १० ॥ ननशीला सनात् सुहृदेदीर्घा
 गिणीनां योनीनां नामान्याह उ मिनी रजसापुते । स्थित स्थितं
 दावती नथा वृथाविस्तृतावपि हति गर्भं पुत्रस्त्री रक्तसंभवान्
 सुता वातलायानयो रुग्णा वात पुत्रशब्दोऽवाप्योपलक्षकः ।
 दोषेण पंचपा पंचपा पित्त दो अत्यर्थं पित्रला योनिदीर्घाक
 षेण तत्रादौ तोहितसरा प्रसे ज्वरान्तिता वतस्त्वपिचायासपि
 सिनी वामिनीव पुत्रस्त्रीपित्रला न लिंगोच्छयो भवेत् ॥ अस्या
 तथा अस्यानेदा कर्त्तिनीचवरा नेदा न सेनोपं ग्राम्यधर्मणा विद
 णानंदपूर्विका अतिपूर्वापिसोमेया ति कर्त्तिन्याकर्त्तिकायो नोऽप्या
 श्लेषता व कफादिमाः त्वंदिनी सृग्म्यांप्रजायते कर्त्तिकांमस्य
 चमदती सखी वक्रा त्रिदोषिणी कर्त्तिकाकारा ग्रंथिः मृशनेवराण
 पंचैता योनयः प्रोक्ताः सर्वदोष पूर्वं पुरुषादतिरिच्यते । अनि रि
 प्रकोपतः । अथनासां लक्ष्यते रजोमुंवति इत्यर्थः वदृश
 णान्याह साफोणिलपुसवतीरजः श्चातिवराण तयो वीजंनतिश्चि
 कृच्छेणमुंवति । वेथ्यानश्वेनवाये वदृशः वारं वारं अतिरिच्यते न
 या विस्तृतानित्यवेदना परितृता योः वराणातिवराणयोः श्लेषना
 या भवतिग्राम्यधर्मे रुग्णा भृशं पिबितापोनिकं दूषकानिशीतना
 वातला कर्कशास्तत्राश्वलनित्कार वतस्त्वपि वायास श्लेष लिंगो

अयोभवेत् । अनाईवास्नी
खंडी त्रस्यशी चमेषुने अस्नी
ईषत् स्तनौ यस्या सा अत्रतुला
खंडी अंदिनी माह महामेख
गृहीताया बालाया अंदिनीभवेत्
महामेखः पुरुषः तेन गृहीताया
बालायाः सहयोगिनिद्राया अ
दिनी अंडवद्वसमाना योनिर्भवति
विहताति महायोनिः सवीवका
ति संज्ञा सर्वलिंगसमुत्पानात्
वदोष प्रकोपना चतसृष्वपि वा
यास सर्वलिंग निदर्शने । अ
साध्यायोनी राह पंचालाया । भ
वेतीह योनयः सर्वदोषनाः एव
खंडी प्रभृतयः ॥ अथयोनिः
कंदस्य निदान माह विशस्त्राद
ति क्रोथाद्यामादति मेयुनात्
क्षताच्च नखदंतायै बालायाः ऊ
पिता यथा बालायाः ऊपिता
यथा यथा निदान ऊपिताबाला
याः उपमाह पूयशोनिन संका
शं लज्जवाकृति सन्निभं जनयति
यदा योनौ नात्राकंदः सयोनिनः
लज्जवाकृतिसन्निभं लज्जवाकाग
कारं गुडक मत्र विशेषं बोह
यं ॥ बालाज्जदि भेदेन रूप
भेद माह रूतं विवर्ती स्फुटितं ।

वातिकं तं विनिर्दिशेत् दाहयग
ज्जयुतं विद्यात् पित्रात्मकं तने
निलपुष्प प्रतीकाशं कंठमेने क
फालकं सर्वलिंगसमापुक्तं सति
पानात्मकं भवेत् ॥ ॥
अथयोनिरोगाणां विकित्ता ।
तत्रवंध्या विकित्ता तस्यातत्तण
माह वंध्या नष्टाईवा ज्ञेयेति ।
ततः प्रथमतो नष्टाईवाविकित्ता
आर्तवा दर्शने नारीमत्स्यानसेवे
न नित्यशः कालिकं व तिलान्मा
षाउदधिच तया दधि श्लाकूवी
जदेती चपला गुट दमनकिण्व
यवशूकैः सस्त्रकृत्तीरेर्वर्तिर्येति
गता ऊसमसेजननी इवाऊः कटु
तुम्बीचपला पिप्पली दमनोमदन
फलं किण्वं सगवीजं । पीतेज्योति
ष्मती एवं राजिकोयासन् ॥ या
इं पीतेन पयसा पिष्ट ऊसमं
जनयेद्भवं ज्योतिष्मती कटभी
वृक्षविशेषः करही इति लोके
पयसा दुग्धेन । अथवंध्या
विकित्ता बलासिना सातिवत्त
मपूकं वदस्यशुग गजकेशरव ।
एतन्मधु स्तीर हृत्ते निर्णीयवंध्या
स्वपुत्रं नियतं प्रसूते अश्वगंधा ।
कषायेण सिद्धं दुग्धं वृतावितं ।

ऊतस्त्रातो गता प्रातः पीत्वा गर्भं नयाऊसम मतिप्रविणी समुत्पान
दधाति हि पुष्पाहृतं लसणाया गुडसहिसेविनी सादधानिनदिगर्भं
मूलं मुग्धेन कन्याया पिष्टा पीत्वा मेगना । तास योनिषु नाद्या
ऊतस्त्राता गर्भं यत्ते न संशयः ऊ सखेदादि कम रघते वस्यभ्या
रं दमूतं धातव्या ऊसमानिवदा परीषेक प्रलेप पित्रधारणां वक्ति
ऊराः नीलोत्पलं पयो पुक्त मे रोज्ज्वलितः कम श्लिषित मा
तद्गर्भप्रदं भवे । यावता पिव नत बार्माकिनी ऊसमपयामरा
ति पार्थ पिप्पलं जीरकेण सहितं रुभिः निलनेतं एवेवारी पित्रे
हिताशाना स्यतया विणिष्वपुल्लया तस्य विधारयेत् । विस्ततायां स
युतं सास्त्रे जनयतीहनायथा रायोनौ यथा तेन अनाम्यति ।
स्येत्ऊसमया शरपुल्लया सह नते नगरं बालां कर्कशां स
एवमेकं पलाशस्य पिष्टा दग्धेन ऊ मत्स्यांशी नथैवच ऊभी स्वा
गर्भिणी पीत्वा पुत्रमवाप्नोति वी ये कृष्वरेदसंवेष्टमनि संवते ।
यवतं न संशयः शूकरशिखीर थार येदापि योनौ निलनेतस्य
ले मधुंवा दधिफलस्यसपयसं सा सदा । पित्रलानां च योनीनां
पीत्वाशोभयलिंगीवीजं कन्यां न सेकाभ्यंग पित्र क्रियाः । शीताः
सूते स्त्री पुत्रमजारी मूले विष पित्रदग कार्याः स्नेहनाथैकता
ऊते शालिगिनी सहिता यतत निच प्रसंसिनी वृताभ्यक्तांतीर
गर्भेष्टदिनं पीत्वा कन्योनसर्वथा स्वित्रां प्रवेशयेत् पिथाय देशवा
सूते पुत्रमजारी एतजिज्ञा न रेण ततो वेधं समाचरेत् श्वरी
स्यामूलं ईशालिगिनी पचयति ॥ मरिच कृष्णामिर्धमकानाजिरा
आ ॥ गर्भप्रदर भेषज कथ दिमैः पिप्पलीमूलसंपुक्तवैशवा
नावसरे गर्भाजन मपि भेषज रः स्मृतो उपैः धात्रीसे सिता
माह पिप्पली विडंगदं कणसम पुक्तं योनि दाहे पिवेत् सदा ।
चूर्णं या पिवेत् पयसा ऊतसम सूर्यक्राता भवंमूलं पिवेदातेः
येनहि तस्यागर्भः सज्जायते लासुना । योसोम पयसा विष्णो
पि आरानात परिपेदिने अहं या शोधन इव निर्मितेः सगोमूत्रैः

सत्तवर्गः पिंडः संपूर्णं हितं
शोधनं दद्यात् निमग्नरीति
ज्वरं पिच्छलां वापि चूर्णः पंच
कषायैः पूरयेद्धारयेद्भोजनं
दिकथितां च । पंचकषायाः च
चायसा पयोच प्रियंगुनिचाः । रा
जहस्तादि । धनवहेरा पिप्पल्या
मरिचैर्मेषः शताक्राऊष्टमैथवे
वर्जितस्त्याप्रदेशिमा योनौ
या विशोधिनी तस्याप्रदेशिमा ।
देव्या परिणामेन च । कर्णिया
वर्जयेदयाः शोधनं दद्यात्निर्मिताः
गुडवी त्रिफला ----- दक
धारया योनिं प्रक्षालयेत्तेन न
त्रैकैः प्रशाम्यति मुहुः प्रसव
दिरं पृष्ठां ज्ञातीफलं तथा विस्ती
पूगं च संचूर्णं वस्तुपूर्वेतिपेद्गे
योनिं भवति संकीर्णं न सवेचनं
तं ततः कपिकच्छ भवं प्रवृत्ता
शयेद्विधिना भिषक् योनिं संकीर्णं
तां याति कायेनानेन पावनात् नी
रकहितं कृत्वा सप्रवीसरभि
र्वा वासकः सैधवाश्चापि यवत्वा
रोयवानिका एषां चूर्णं घृते किंचित्
भृष्टं त्वेदेन मोदकं । कृत्वा खाद
यथा वक्त्रि योनिरोगादिमुच्यते
जिह्वा मधुक ऊष्टं त्रिफलाशर्करा

वत्ता मेदे ययस्या काकोलीमूलं
वैवास्वगंधजं अनमोदा हरिद्र
हेप्रियंगु कटुरोहिणी उत्पलं ऊ
मदं दात्ता काकोली चंदनद्वयं
पुनः काषिकैर्भीर्गैः सूता
प्रस्य रिपाचरेत् । शतावरीरसे
त्तीरं घृताक्षेयं चतुर्गुणं । सर्पि
रेतत्रः पीत्वा स्त्रीषु निम्नं दृषाय
ते पुत्रान् जनयेत् वीरान् मेधा
ध्यान् प्रियदर्शनात् या वैवास्वि
रगर्भा स्मात् पुत्रवा जनयेत्तं
अस्यामुपेवा जनयेत् याचकस्यो
प्रसूयते योनिरोगे रजोदोषे य
रिस्त्रावेच शस्यते प्रजावर्द्धन मा
युष्यं सवेग्रह निवारणं च स्वाफ
लं घृतं स्नेहदधिभ्यां परिवर्जितं
अवर्क्तं लक्षणां मूलं पिपेत्सत्रवि
किस्तकाः जीवद्वत्सैकवर्णा या
घृतं वात्र प्रसूयते अरण्यगोमये
नेह वक्त्रिज्वाला वदीयते मेदे
मेदामहामेदा तयो रभावेशता
वरी द्विगुणा देया ययस्यावतीर
काकोली काकोली पुगलाभावे
अस्वगंधा द्विगुणा देया प्रियंगुस्या
नेके विडिं पठेति ययस्याकाको
लीत्यक्ता पुनः काकोलितिकाको
ली तीरकाकोली द्वैगुणार्थः ।

पतस्य फलवतस्य पादा नानाते
त्रे पु नाना विधः तत्र दिग्बलात्
गरजीवकृष भका एवाधिकान्
त्रजीवकृषभयारभावे विदारीकरो
द्विगुणोदयः फलं घृतं सकलयो
निरोगेषु । अथ योगिकंदस्य
विक्लिता गेरिकाश्रमिजेतत्र
जम्बजन् वटफलं मुरयैयानिम
तेषां चूर्णैः द्वादशमन्त्रिनेः त्रिफ
लायाः कषायेण सत्तोदणचसव
येत् प्रमदायोनिकंदेन याथिना
परिमुच्यते ॥ अथ प्रसंगात् ॥
विष्णोरागाणां विक्लिता स्त्रीवरा
निविद्या मुस्तमाच शकैः मृतनले
दद्याद्भर्मे प्रचलिते प्रदरे कृत्ति
रुज्यापि कृत्तिरुक् उदरयथा
चलितगर्भस्यापने स्त्रीवेरादिका
युः । अथ गर्भस्त्रावपातयोर्निरा
नं ग्राम्यथर्माधगमनयानासनप्र
पीडनैः ज्वरोप वासोत्पन्नप्रदा
राजीर्णं धावनेः वमनाच्च विरो
काच्च ऊंयनाद्गर्भपातनात् नीलाया
गेलकडकतिक्तं त्रुत्तनिषेवणात् वे
गाभिद्यानाद्विषमारासनाच्छयनाद्
यात् गर्भे पतनिरक्तस्य मूलदर्शने
भवेत् गर्भपातनात् नियमगर्भे
तनशीलं द्रव्यं न स्नात् गर्भस्त्राव
पातयोः पूर्वत्रयमाह गर्भे पत
नोत्पादि पतति स्त्रावेण पातेन ।
वा पतिष्यति स्त्रावपातयोरवधि
माह आचतर्था त्तनोमासाव्यस्त्रा
वेद्गर्भं विद्वः । ततः स्थिरशरीर
स्पातः पंचम वटयोः । आचत
र्था त्तमासात् चतुर्थमासपर्यन्ते ।
गर्भस्य विद्वः शोणितत्रयगर्भः
खवति शोणित मिति भोजनवचनात्
स्थिरशरीरस्य कठिनशरीरस्य ग
र्भस्य गर्भपातस्य दृष्टान्ते दर्शयति
गर्भाभिद्यात् विषमासन पीडना
यैः पक्के दमादिव फले पतति ।
क्षणेन यथा हेतुमपक्केफल
मभिद्यातेनाकाल एव पतति तथा
गर्भोप्यभिद्यातादिना भूकालेपि ।
पतति । अथ गर्भस्त्रावस्य वि
क्लिता गुर्विष्णा गर्भतो रक्तं स
वेद्यदि मुहुः संज्ञः तत्रिोपायसक्ति
ग्यमुत्पत्तादिमृते पिवेत् । उत
यत्तादिगणमाह उत्पले नीलमा
रुक्तं कक्षां ऊमुरं तथा सता
स्मोजं च मधुकमुत्पत्तादिरपंगा
ताः संशीतिता हरत्येव दादः ।
तस्यां हदामये रक्तपित्तमृच्छीव
मृच्छीव हृदि माशेचकं ॥ अथ
गर्भपातस्य उपदवा नाह प्रसं

शमाने गर्भे स्थाहादः श्रुतेषु
पार्श्वयोः । दृष्टरुक् प्रदर्शनाहो
मूत्र संगमजायते प्रवेशमानेक
ति । अथ गभस्य स्थानान्तरं
मने बोपदवा नाह स्थानात्स्थाना
नरं तस्मिन् प्रयागपि च जायते
आम पकाशयादौ तस्मात्तः प्र
वेष्टुपदवाः पूर्वेषुपदवाः पार्श्व
श्रुतादयः । तच्चिकित्सा माह
स्त्रिगुणीनाः क्रियास्तेषु दाहादिषु
समाचरेत् ऊशकाशोत्तुकाणां
मूत्रे गोत्तरकस्य च श्रुतेऽङ्गुलि
नापुक्तं गभिण्याः श्रुतहृत्परं ।
अदृष्टा मधुक लडास्त्रानेः सिद्धं
ययः पिवेत् शर्करा मधुसङ्गु
विणीवेदनायहं अस्त्रानः पुष्पना
तिः अथ बाणपुष्प इतिकौशदौप्र
सिद्धः मृत्कोष्ठागारिकागेह सं
भवात्र च मृत्तिका समेगाथानकी
पुष्पं गोरिके व रसांजनं तथास
जंर सञ्चैतान् यथातामं विह
र्तायेत् तच्चूर्णमधुना लिप्ताजारी
प्रदर्शानये मृत्कोष्ठागारिकासंभ
वामृत्कोष्ठागारिकावरीनविमि
तगृहभवामृत्तिका समेगाचजा
लः कुसेत्रमत्तमृगाटकलंवाप
यसापिवेत् यक्कवारसोनाभ्या

हिं ग सौवर्चलावितं श्रानाहेत
पिवे इग्यं गुर्विणीसविनीभवे
त सौवर्चलं बोहार इति लोके ।
तृण पेचक मूलानां कल्केन विप
वेत्ययः तस्यो गुर्विणी पीतामूत्र
संगादि सच्यते । शालीत्तुशका
शः स्पाच्छरेण तृणपेचकं । यक्क
मूलं तृण दाह पित्रासमूत्र संग
हन् । अथ प्रसूताया योनेः
क्षता रेष्मिकित्सा तस्मीपं तथा
लोभं समभागे सपेययेत् । तेन
लेपो भगे कार्यः शीघ्रं स्याद्यो ।
निरतना पलाशोऽमरफले
निलनेल समवितं योनौ विलि
प्तं विधिना गादीकरणा मुत्रं ३
ति भावप्रकाशः ॥ ॥
अथ योनिप्रतिकारणानि ।
हवि स्तुतिनामो ये गोविन्दं
धुपंतिये लभेने नाम विद्यां च
सतीर्थं विष्णुस्मये ॥ सर्वपापस
नामूलं रत्नमन्त्रं फलेन तं आर्जे
भ्योन प्रयच्छन्ति सर्वे सकुनदारकाः
ब्रह्मसूत्रं स्त्रीधनानि लोभादेव ह
रंतियो बलेन जमना वापि पुत्राश्च
पूर्ववृक्षाः नास्तिका ऊहकोश्च
रायवायवक वृत्रयः । बालदृष्टा
तुर स्त्रीषु निदेयाः सत्यवर्जिताः

अग्निरा गररा ये च ये वाये कुरुसा
तिणः अगम्या गामिकाः सर्वे ये
वाये यामयानिनः व्याध्याचरणस
म्प्रा वणीति यमवर्जिताः देवाय
देवदत्तजरतो यत्ताहि सेविनः
सर्वदा मादकद्रव्य पानमत्ता हरि
द्विषः देवतोच्छिष्टपतित नृप आ
ह्रात्र भोजिनः । असकर्म रता
निर्यसर्वपातक पापिनः पावंडः
धर्माचरणाः पुरोयो हविर्जीविनः
पितृमातृस्वापत्त सदारन्या मि
तिनश्च ये येकदधीश्च लज्जाश्च
नास्तिका यमहृषकाः । तजंति स्त्रा
मिने युद्धेन जैति शरणागतं ग
वांभुमेश्च हृत्तरो ये वायेरत्नदृष्ट
काः महात्तरेषु सर्वेषु प्रति
ग्रहरताम्ये परदोह रता येव
तथाये प्राणिहिसकाः । पगपा
वादिनः पापा देवतागृहनिंदकाः
ऊप्रतिपादिणाः सर्वे सम्भवति
पुनः पुनः प्रेतराक्षसपैशाच्य ति
र्थगृहं कृयोनिषु न तेषां
सखलेसोऽस्ति इह लोके परत्र च
तस्मा त्यक्तानि विद्वाहं विदि तं
कर्म कारयेत् । यच्च दानं तप
स्तीर्थं मंत्रं देवं गुरुं भजेत् ।
नृचरेत् ऊस्मिन् कर्म मनसा च

कदाचन विषाकं कर्मणं दृष्ट्वा ये
नि रेतुषुऽसहं वतभिरपि व
हेल्ले सखा यमो निरेतरं । इति
यामोत्तराखंडे ॥ अध्यायः ॥
योनिदृष्ट्या यस्यापीत्येषा सा
धीस्त्री मान्त्तस्याव सर्वथा दिनका
रिणी स्याधीवैरत्तस्याव पाप्यतस
त्राप दायिका सुखदृष्ट्या यानिदृष्ट्या
वैवासाधीति विष्णुता । इति ब्रह्म
वैवर्ते गणपतिखंडे २ अध्यायः
पाप पुण्यफलं अथ मोक्षमयो
नि प्राप्तिर्यथा । पाप पुण्य फ
ले लोके प्रसूतं खलु दृश्यते ।
देवदानव मानुष्य तिर्यक्यैरुक्तमि
योनिता । नाना योनिषु जन्मानि
नानावापि प्रपीदिताः । मरणो
बाल दृष्टाना मेषत्वं कुञ्जना तथा
येष्वर्थे सदरिदत्तं पाहिसंभवंता
तथा तथा पलाशचरो लोके भवंति
कथमयथा इति पायोत्तराखंडे ।
॥ अध्यायः ॥ यत्तियो निप्रामि
कारणं यथा इति श्रुतकथो वि
प्रसारसं प्राह वानरः सम्यगेव
ति भवाचूतं तेकथेपत्तितां गतः
दृतांतमे तेकथय श्रोतमिच्छामि
सारसः । सारस इवाच कथयिष्या
मितकर्म येनाह उगीति गतः

पत्तियोनि गतो येन तत् सर्वं
प्राप्तं महसि धाम्य खारीशते
साय मुत्सृष्टं हि त्वया पुरा वज्र
भ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च नृमहायाः परी
ग्रहे पौराहित्य मरालाभा हे
चपित्वा हिनांस्तथा किंचिद्वत्ता
तु नेभ्यश्च गृहीतं मखिलं मया
विप्रसाधारण इव ग्रहणोत्पन्नया
नकात् पतितः कालसूत्रेहं नर
कैरुक्तकर्मै वक्तुमन्नशक्नोमि
इत्येव वानर नारकं देवात् कथं
मपि प्राप्त उन्नारो नरकासुयेः ।
मया यदि तथापीदं शङ्कनवशुप
स्थितं अपहृत्य पुराकोस्य भा
जने भगिनी गृह्णात् पूतकर्ममया
दत्ते तेन मे सारसी गतिः ।
इयं ब्राह्मणी पूर्वकास्यवौरीस
दारुणा तेनेह सारसी जाता म
दार्प्या सहधर्मिणी । इति तत्रैव
२- अध्यायः । पापिनां
नरक भोगानन्तरं स्यावरादि यो
निप्राप्तिर्यथा स्यावराः कृमयोः
ताश्च पत्तिगः पशवोनराः धार्मि
कास्तिरशा स्तद्वन्मोक्षिणश्च यथा
क्रमेण सहस्रभागप्रथमा द्वितीयातृक
मास्तथा सर्वेस्तेने महाभाग यावन्
क्रिसमाश्रयाः इति विस्तृतागणः

२ अंशः ५ अध्यायः पापिनो ।
नरक भोगानन्तरं स्यावराद्यास्तृक
रोत्तरं मुक्तहास्त नवधा भिन्नास्तृक
निष्ठ जन्मक्रम माह स्यावरा इति
अस्तात्मस्यादयः धार्मिथानरेषां
व पुण्य विशेषण केचिन्मोक्षिण
श्च मुमुक्षुवश्च यथाक्रमं भवेत्ती ।
शेषः तेषां च पूर्ववाद्गत्या मुत्तरोत्तरं
रात्पुनर्वाह सदस्विति द्वितीयातृक
माः द्वितीयोऽतृकम उद्देशो ये
षां द्वितीयस्थानेऽवकाशायेक्रमय
स्तेसहस्रभाग प्रथमाः सहस्रमा
गाः सहस्रगुणाः प्रथमाः प्रथमनि
दिष्टाः स्यावरा येषां ते कृमिभ्यः स
हस्रगुणा मयिकाः स्यावराः तत्स
हस्रतमभागाः कृमय इत्यर्थः पं
चम्यतयाठपि द्वितीयस्थानेऽतृकमा
ज्ञात् कृमिर्वागास्तहस्रगुणाः स्या
वरा इत्येवार्थः तस्यासर्वस्तेन इति
यथा स्यावराः स्थानोत्तर निर्दिष्टेभ्यः
कृमिभ्यः सहस्र गुणमयिकाः त
था कृमयः स्थानोत्तर निर्दिष्टेभ्यः
तेभ्यः सहस्रगुणमयिकाः येषां
स्यादिष्ठपि इष्टमं मोक्षं समगाश्र
येते इति मोक्ष समाश्रया मुमुक्षुवो
ज्ञाननिष्ठास्तत्पर्यन्तमेवं पूर्वपूर्वो
दन्तरोत्तरं न्यूनत्वेन जन्मक्रमः ततः

परंशक्ति एतच्च संसारि जीव संव्याप्तवत्सलः प्रियवादी हि
वाङ्मय कथने मोक्षस्य उल्लेखना जानोच मम कर्म परायणः कृत्ये
सूचनाय । अथैव नवधानिदिष्टो नित नगच्छेत् मम लोकावगच्छति
जन्मक्रमः प्रापिक एव तदुक्तमा सियोनिमोक्षो यथा । अ
द्विपु प्राणो युक्तमेणापि मान स्वचु ते प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व म
यं प्राप्यते पुण्य गौरवात् वि धर यावियोनि नगच्छेत् मम कर्म
विशः गतयः पुंसां कर्मणां गुरु रायणाः जीवहिंसा निवृत्तस्तु सर्व
ताचवेः । इति तटीका ॥ भूत दिनः स्युविः सर्वेव समना
कुर्यानि मोक्षो यथा वाराह उ युक्तः समनोऽष्टाशमकाचनः । वा
वाच येनगर्भेन गच्छततमेष्टुण स्वेस्थितोऽधिवयसिद्धो नो दोतः
हिमाधवि कथयिष्यामि ते स्वं शुभरतः । कृमैनेव विज्ञानानि
सर्वे धर्मविनिश्चये कृतापि विप्र परेणापकृते क्वचित् । कृत्येव
लंकर्म आत्मानं न प्रशंसति क संसारेत् तत्तदसत्यं न जल्पति ।
वने वज्रकर्माणि शुद्धौ न चोत्तरा यलीकेषु निवृत्तो यः पप्येति कृत
त्मना कृतापि मम कर्माणि म निश्चयः निश्चयं प्रतिमा किंचित्
स्थियाणि वसुंधरे नैव कुर्वन्त्यहं परोक्षेपि तव क्षिपत् । कृतका
कारं कोप्येव न गृह्णाति । समे लेऽभिगच्छेत् अपत्यायं सकां
पश्यति विज्ञेन लाभालाभ विव स्त्रियं ईदृशास्तनगाभेदममकर्म
जितः पंचाना मिद्विषाणां च सम परायणाः ते विद्योनिनगच्छति
चो नियहे रतः कार्याकार्येति मम गच्छति संदरि । तिर्यग्योनि
ज्ञानानि सर्वधर्मेऽनिश्चिनः । शी मोक्षो यथा वाराह उवाच
तोस्म वात वर्षादि त्वसिपासा स गुह्यानां परमं गुह्यं तच्छृणुष्व म
दश्चयः । यो दरिद्रो निराश्रितः स धरे तिर्यग्योनि गता अपि येन
त्यवाग्नसयकः स्वसारनिरतो नि गच्छति किंस्त्रिषं ग्रहणां च तर्ह
तं परदार विवर्जितः । सत्य श्वां मैष्ठुने योनगच्छति । मुक्ता
वादी विमुक्तात्मा नित्यभागव परस्वचात्रानियमैव न विजुत
नपियः सन्निभागी विशेषतो नि सति वाद्ये वयस्यपि यो मम

नित्य मृद्वतः येन केनापि स
 न्तः पितृमात्र प्रपुत्रकः । प्रा
 नेन जीवति वयः प्रविभागी गु
 णान्वितः । अद्वयः सर्वकार्येषु स
 नेनो रित्यु तयतः । विकर्म ना
 भि कुर्वीत लोमारवतः संस्थितः
 सर्वभूत दयायुक्तः सनेन च सम
 स्थितः मतिमात्रेव तूयते परा
 योऽप कदाचन ईदृशी बुद्धिमा
 स्याय ममकर्मणि कुर्वते तिर्यो
 ग्यानि न गच्छेत् मम लोकाय गच्छ
 ति इति वराहपुराणे योनि गर्भ
 मोक्षणानामाध्यायः ॥
 योनिकंदः पुं योनिरोगविशेषः
 नस्य निदाने यथा दिवा स्वप्नाद
 निकोपाद्यामादतिमेषुनात्
 दताच्च नखदं नाद्ये वातायाः ऊ
 षिता यथा वातायाः ऊषिता ।
 यथा यथा निदान ऊषिता वाता
 याः । उपमाह । पूय शोणित
 संकाशं लज्जुवाकृतिसन्निभं । ज
 नयंति यदा योनौ नास्माकंदः स
 योनिजः लज्जुवाकृतिसन्निभं ल
 ऊवाकाकाकारं गडकं यत्र
 विशेषं बोद्धव्यं ॥ ॥ वात
 जादिभेदेन उपभेदमाह । उल्लं
 विवर्णो स्फुरित वातिकं नं विनि

र्हिषोत् । राहगग चरपुने वि
 यात् पितात्मकं ततत् । तिल
 पुष्प प्रतीकाशं कंदयुन कफाल
 कं सर्वलिंगसमायुक्तं सत्रिया
 तामकं भवेत् ॥ अस्म चिकि
 त्सा योनिशब्दे दृष्ट्या । इति
 भावप्रकाशः ॥
 योनिजं वि योनिनिःसृजशरीरं
 यथा साव त्रिया भवेद्देह इति
 एविषयस्तथा योनिजदि भवे
 देह इदिये व्याख्यानं चरणे । इति
 भाषा परिक्रिदः योनिजारीति ।
 योनिजं मयोनिनंचेत्तथः । यो
 निजमपि जगपुत्र मंदजव जरा
 पुत्रं मातृवादीनां अंडजं सर्प
 दीनां अयोनिजं खेदजोद्विरादि
 कं खेदजाः कृमि दशाद्याः उ
 द्भिर सस गुल्माद्याः । नारकिणं
 शरीरं मण्योनिजं ॥ इति
 सिद्धान्तमुक्तावली ॥
 योनि देवता स्त्री पूर्वफलानीनत्
 त्रं इति हेमचंद्रः ॥
 योनिमुद्रा स्त्री भगवत्याः पूजायां
 प्रदर्शनीयां गुली रविनयोन्माकार
 सद्भावविशेषः । यथा । पंच प्रणा
 मात् कृत्वा र्जं जं श्रीमिति मे
 चकैः । अथेषो पुरतः श्वेव

अधिका स्यायेच्छया योमुद्रा कामवीजोद्भवं तत्र स्वयंभुविगा
 ततः पश्चात् न दर्शयित्वा विसर्जयेत् सत्रमे तस्यापी पुनर्ध्यायेत् ।
 योपाणी प्रसूनीकृत्य कृत्वा तत्र त्रिकाले हेम माप्तिना । ध्या
 मेजलि अष्टाष्टद्वये यस्य क येन ऊदनिनी देवी स्वयंभुविगा
 निष्ठाग्रह योस्ततः । अनामिका शिना विक्लव्य ऊदनिनी तेनो
 योवामस्य तत्कनिष्ठाग्रहो यस्य त्रयां जगन्मयी । आयागदीनि ।
 दक्षिणस्या नामिकायां कनिष्ठां पश्चानि भित्ता तेनः स्त्रियिणी ।
 दक्षिणस्य च अनामिकायाः प्रष्टेन हेमेन मगनादेवी वृक्षारं धनयेत्
 मध्यमे विनियोजयेत् । हे तज्ज स्त्रीः । सदाशिवेन देवेति लला
 यो कनिष्ठाग्रहेन दक्षिणेन योजयेत् मात्रं रमेतयिष्य । अस्मत् जा
 योनिमुद्रा समाख्याता देवाः यो यो देवि तत्तत्प्राप्तपरमं स्यात्
 तिकुरी यन्ता त्रिवारं दर्शयेदग्रे म तज्जुवा सने देवि लात्तारस स
 तमेवैण साधकः । तोमुद्रा शि मोयम । तेनास्तेन देवेशि ।
 रश्मि यस्य मंदले विन्यसेततः तर्पयेत् परदेवतां षडचक्र दे
 इति कालिपुराणे ५३ अध्यायः वतास्तत्र सेतव्यामृतभारयाप्रा
 पारिभाषिकयोनिमुद्रा यथा न येनेन मोक्षा मृत्ताधारं पुन
 मंत्रमुक्तावल्या । उपविश्यासने स्रथीः । ततस्त परमेषानि अत
 मेवी शसुलो वापुदसुतः । षड मातां विविनयेत् । विविणीति
 कं चिंतयेदेवि प्राणायामः पुरः अन्नाभा वृक्षनादी गतास्तया नया
 सरं चतुर्दले स्यादाधारं स्वाधि सेयथिता येया साक्षात्ताग्रस्य
 धानेन षडदले नाभौ दशदले इषिणी अनुलोम विलोमेन मे
 पत्रं सूर्य संख्य दले हृदि कंदे उर्वरी विभेदतः मंत्रोपांतरिना
 स्यात् षोडशदले शुभये हिरले वलीव वलीनात्तरि । मं ऊर्ध्वाव
 त्रया सहस्रदले माध्याने वृक्षारं ती मयामालां सर्व मंत्रप्रकाशिनी
 अमहापथे आधारे कंदमध्यस्य चरमांती मेरुत्रये लेचने नेव का
 त्रिकोण मतिसेदरं त्रिकोणमध्ये रयेत् सविं उर्वरी उर्ध्वाग्रपश्चात्
 देवेशि कामवीजं सलक्षणां दे जपत् स्रथीः । अष्टोत्तर ।

शान्ते मूलमर्चं ज्ञानेन संजयेत् रत्नावली ॥
 वर्गीणामष्टवर्गेण अष्टवारं नयेत् यौक्तिकं पुं नर्मसवि वः इति
 सुधीः । अकचट न पृथक् पा शहरत्नावली युक्ति योषेवि ।
 इत्येवाष्ट वर्गकाः योनिमुदा योगकः वि योगसे वेधी इति
 मदेशानि तवस्तेहात् प्रकाशिता सिद्धान्त कौमुदी ॥
 मंत्राद्यै मंत्र वेतस्य योनि मु यौगिकः वि प्रकृति प्रत्यययोग
 हा नवेन्नियः शतकोटि जपे लभार्थवाचकः यथा योगाय
 नापि तस्य सिद्धिर्न जायते प्रभवति । इति योग्यः यौगिकः
 इति शास्त्रानन्द तरंगिणी । इति सिद्धान्त कौमुदी । योग ३
 योनिरोगः पुं भगवदः । अस्य छात्र रक्षाश्च यौगिकाश्चेति ।
 निदानादि योनि शब्दे इष्टव्यः ने विधा आदिने यादि शरा यौ
 योमरीः स्त्री योनिजानरोग वि गिकाः अदिने रपुस्यानीति ककु
 शेषः तत्पर्यायः कंद सेते २ प्रत्ययेन केवलं योगार्थ एव
 इति त्रिकोणशेषः ॥ इत्य लकारकौस्तुभे २ किरणाः
 योषा स्त्री नारी । इत्यमरः यौजनशक्तिकः त्रियोजनशतग
 योषित स्त्री नारी । इत्यमरः मनकनी इति सिद्धान्त कौमुदी ।
 अस्या अवयवं यथा नेप्रेत्य यौजनिकः वि एकयोजनगमनक
 भर्तुं श्रेष्ठ शब्दो वाक्य मत्र न्ना इति सिद्धान्त कौमुदी ॥
 कीत् अवयवाः सर्वभूतानां यो योत ३ संवेये । इति कविकल्प
 धितः लम्पता धिति इतिवकि डमः चतुर्दशस्वरी ३ अयुयौदत्त
 पुराण ॥ यौवतिकाष्टं तत्ता इति उगी
 यावित्पि स्त्री हरिडा । इति दासः ॥
 भावप्रकाशः ॥ यौतु ३ संवेये इति कविकल्प
 योषिता स्त्री नारी यथा स्त्रीवृ मः चतुर्दशस्वरी --- योडयौवति
 रक्ता नारी प्रियारामा जनिर्जनी काष्टं तत्ता इति उगीदासः ।
 योषा योषि योषिता च योषिजा यौतकं स्त्री यौतकं इति इत्ता
 वा च ज्ञापिता । इति शब्द पुधराय उक्तौ ॥

यौतवं स्त्री परिमाणं । इत्यमरः ताव पुंसयो रेक शरीरानां
 यौतकं स्त्री यौतकं विवाहकाल विवाहाद्भवति । यस्मिन्मिरस्तीति
 दम्पतीदीर्घे धने उपचारात् अत्र मांसेमीमानित्वा तव मिनि
 प्राशनादिसंस्कारकाललवमपि तेः अतो विवाह काललव यो
 पुनकं योनिसेवयः तत्रभवमिति तकं । ततश्च परिणयनलवस्त्री
 से यौतकं पुनयो वधूवरयोः धने इति त्वरेण प्रजाणां तत्रे
 दमिति वाक्यियातकं । यो व क्रमार्थं गान्तम वचने स्त्री धने
 तक मुक्ता मय्य मपि यौतकं इति त्वावस्यतिः
 यौतकचतत् । इति वावस्यतिः नाच प्रथम मप्रज्ञानां तदभावे
 यौतकादि त्वदेयसदायो हर ज्ञानां तदभावे समुदायां स्त्री धने
 ताव तदित्यत्र मरवीकायोभरतः इति त्वावस्यतिः सामान्यतः प्रामाण्य
 । स्त्रिया यौतक धनस्याधिकारः अप्रज्ञानामित्यादेस्तु क्रमार्थत्वात् ।
 क्रमोपया यान्तु इति मात्राधि तथायास्तवन्त्यः । अप्रजः स्त्री धने
 कारार्थं गान्तम वचने स्त्री धने भर्तुर्वीर्यादिषु चतुर्षु इति
 इति त्वावस्यतिः मप्रज्ञानानमप्रतिष्ठिता एता प्रसता वेच्छेयप्रपित्तमिति
 नाच यच्चनारदस्य । मान् दुर्हि त तत्राख्यादिषु विवाहेषु यत्तत्र
 तरोः भावे इति त्वावस्यतिः नदत्रयः मय्यपि धने स्त्रिया तत्र स्त्री मनायो
 यच्च कात्यायनस्यापि इति त्वावस्यतिः प्रथमं इति त्वावमेव तत्रापि प्रथमं
 मभावे त्रिकं पुत्रेषु तद् कन्याया स्तदभावे प्रजायास्तदभावे
 वेत् । यच्च याचवत्स्यस्य मात परिणीतायाः सर्वे इति त्वावमेव तत्र
 इति त्वरः शेष मन्त्राभ्य ऋते स्थाधिकारः अप्रजः स्त्री धने मर्तुः
 ऋयः तानि पूर्व दवलवचनः पिकारात् वृहस्पति अप्रजाय
 विगथेन यौतक धनमात्रविषया देन अप्रजायभावे समुदायाय
 णि अतएव मनुः मान् यौतकं -- धिकारः स्वितः ब्राह्मदेवार्थ
 यस्यात् क्रमारी भ --- एवमः । गांधर्व प्राप्तापत्ये पुत्रदने । अप्र
 यौतकं परिणयन लव प्रमिश्रण जाया मनीतायो भर्तु रेव तदि
 इति धातो धृत इति परे । मिश्र यने । यत्तस्याः स्थाहने रने

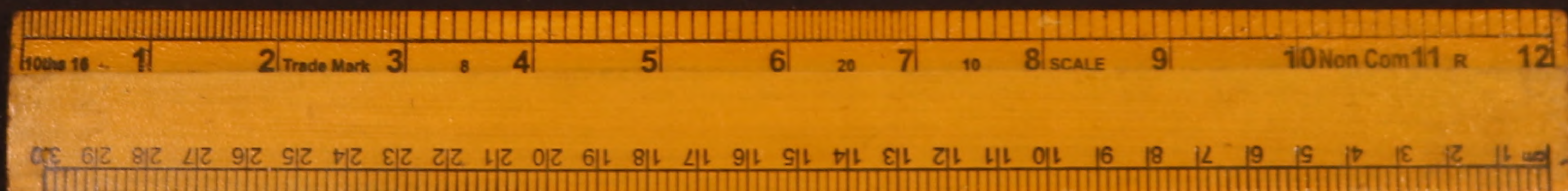
विवाहेषासरादिषु अनीनायाम्
प्रजाया माता पित्रो स्तरिष्यते
अस्याः स्यादन्न मितिपराचीनं
पूर्वजातपत्न्ये । तेन विवाहेषु
यद्वनं दत्त मिति सेवभातवेवा
दिक यन्मात्र प्रतीनेनयावह
न विषयत्वे तथा यमः आसरादिषु
यद्वयं विवाहेषु प्रदीयते विवाहः
क्रियाया पूर्वापरीभूतायां यद्वयं प्र
दीयते इति यौतक यन्मात्रमात्र
रत्नमेव प्रतीयते इति दायभागः ७
जाया यौतकपथे प्रथमं कुमारिन
दमावे वादन्ता अधिकारिणी पत्
योरभावे ऊढयोः पुत्रवतीसभा
वित्तपुत्रयोः पुगपदधिकारः एका
भावे चारायः एतयोरभावेवंध्यावि
भारयोस्तत्प्राधिकारः एकाभावे
वापरायाः ततः पुत्रदौहित्र पौत्र

देवरपुत्रश्चात्स्यपुत्रः पुत्रौ ततो
भगिनीपुत्रः ततो तन्मागिनेयः
ततो आत्स्यपुत्रः ततो नामाना
ततः अत्स्यपुत्रः ततो आत्स्यपुत्रः
ततः अनंतर्गत्तमेता सपिंडाः ततः
सकृत्पुत्रः ततः समानोदकाः इति
तद्दीकायां श्रीकृतसतकाचकारः
योधिष्टिरं वि युधिष्टिरसेवंधि य
या साव योधिष्टिरी सेना गागेय
शरनाडिना प्रतिपत्त पाटशी ।
लानां विद्येवतत्तां गता इति
महाभारतम् ॥
योधेयः पुं योद्धा इति सिंहांत
कौमुदी ॥
यौन स्त्री योनिसेवंध्याथीनपार्प
यथा वीथायनः संवत्सरेण य
तति पतिनेन सहाचरन् । या
जनाध्यापनाद्यौनात् सद्यो हि

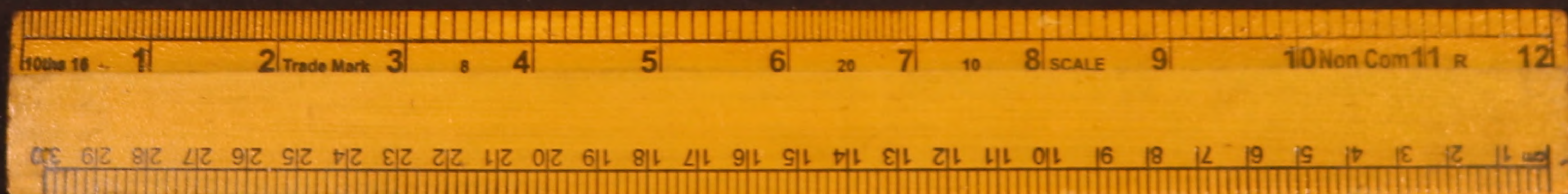
यौवने स्त्री प्रतिसमूहः इत्यमरः तेन सा ईनेव यसं कृतं भि
परिमाणं रति तद्दीकायां ॥ राजविद्वति दत्तिगोः सर्वदेव
भारतः ॥ यौवने स्त्री यौवनायः । तत्पर्यायः ॥ मयं देवे सर्वात्मक मनीषिये ॥
तारुण्यं २ । इत्यमरः वयः ३ इति दयं मेवो विधि धत्ता यन्मान
नलाभरः तन्मोदशवर्ष मारम्यः सप्तनिवर्षपर्वतं यथा आघोः सप्तनि
शाब्देवेदाल स्तरुण स्तर उच्यते सर्वं यौवनायस्य मांथानः जेव
वृद्धः स्यात्समने त्रुद्धं वर्षीयान् मुच्यते शशविंदो ईदितति वि
नवनेः परं इति स्मृतिः नवयौवन डमसा मथान्तरः पुत्रकृत्स स
लक्षणां यथा दशेति स्मृतं किं स्त्रीयं मुच्यते देव योनिने ॥
चित्तवलात्ते मंदर स्मिने मना नेषां ससारः पचाशत्सोभारि
अभिस्फुरद्भावं नव्यं यौवनं मुच्य वद्विरे पति । इति श्रीभागवते
ने इत्युज्ज्वलनीलमणिः । नच ६ स्कंधे ६ अध्यायः ॥
यौवनं कारकं मोक्षपुं यथा यथ यौवनायकः पुं मांथान्तरः
मेधा नृभवत्ता एत मास निषेवि इति जलाधरः ॥
नां रूप भवेद्यथा नदत् नवयौ यौष्माकं (विपुष्पसंवंधि युष्मा
वनचारिणी । इति गारुडे १८६ यौष्माकीने कृमिदं इत्यर्थं मय
अध्यायः ॥ ॥ मयेनलीन प्रत्ययेन च क्रमात्
यौवनकंदकं पुं -- वगडः वय निष्पन्नं इति मुग्धबोधव्याकरणां ।
स्फाडा इति भाषा इति तन्माला पुष्पद शब्दे अलिखितं ।
यौवनलक्षणां स्त्री लावण्यं --- लादवसरससंगत्या मौण पुष्पद
इति मेदिनी तारुण्यविक्र --- स्मा शशात् शयोगो ३ लिखिते
यौवनायः पुं मांथान्तरः इति पुष्प - मुत्पत्ते मौणवे ---
त्रिकांडशेषः । अथिच यौवना सिंस्त ३ इतो स्वयं यदणान्
आय मांथाना चक्रवर्तीवनीशुः नेषु परेषु साह पूय वय तन्मम
सप्त हीपवनी मेकः शशासायुतः स तव ममाः स्मरेव । सिंस्तदे ।

रम्पत्र पुष्करस्मरो सुखतेष्वेक
वचने परे तन्मदौ द्विवचने परे
युवाबौ वज्रवचने परे स्वरेषणा
वस्थानः गौरात्वे त्वाविभक्ति
मनाहृत्य पुष्करस्मरो रेकत्वे त्वा
मदौ द्वित्वे युवाबौ वज्रत्वे स्वरेषणा
वस्थानमिति यथात्वामतिक्रोतः अ
मितं अतितां अतिपुर्यं अतितां
अतितां अतितात् अतिताया अ
तिताभ्यां अतिताभिः अतिताभ्यं
अतिताभ्यां अतिताभ्यं अतितात्
अतिताभ्यां अतितात् अतितात्
अतितायोः अतितायां अतितायि
अतितायोः अतितासु । युवाम
तिक्रोतः अतितां अतिपुर्यं अति
पुर्यं अतिपुर्यं अतिपुर्यं अति
पुर्यात् अतिपुर्यात् अतिपुर्याभ्यां अ
तिपुर्याभिः अतिताभ्यं अतिपुर्या
भ्यां अतिपुर्याभ्यां अतिपुर्यात् अतिपुर्य

अत्यस्मत् अतस्मा
भ्यां अत्यस्मत् अतिमम अत्य
सयोः अत्यस्योः अत्यस्यि अत्य
भ्यं अति पुष्पाभ्यां अतिषष्ठाभ्यां ।
सयोः अत्यस्मात् इतिङ्गीरासः

200
210410421

206

2104104221

